

Ірвін ШОУ

БАГАЧ, БІДНЯК


З А Р У Б І Ж Н А К Л А С И К А



Ірвін ШОУ

БАГАЧ, БІДНЯК



 FOLIO



З А Р У Б І Ж Н А К Л А С И К А

Ірвін ШОУ

БАГАЧ, БІДНЯК

Роман

Переклад
В. М. Верховеня

Харків
«Фоліо»
2007

ББК 84(7 СПО)
Ш81

Серія «Зарубіжна класика»
заснована у 2006 році

IRWIN SHAW
RICH MAN, POOR MAN

Перекладено за виданням:
Shaw I. Rich man, poor man. —
New York: Delacorte press

Переклад
В. М. Верховеня

Художник-оформлювач
С. І. Правдюк

Випущено на замовлення
Державного комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою «Українська книга»

Copyright © 1970 by Irwin Shaw
All rights reserved

ISBN 978-966-03-4011-4

© В. М. Верховень, переклад, 2006
© С. І. Правдюк, художнє оформлення, 2007
© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2006

ЧАСТИНА ПЕРША

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1945 рік

I

Тренер шкільної атлетичної команди містер Донеллі закінчив тренування раніш, ніж звичайно, бо на стадіон прийшов батько Генрі Фуллера й повідомив синові: щойно він отримав телеграму з Вашингтона — брат Генрі загинув на війні у Німеччині. Генрі краще, ніж будь-хто в команді, штовхав ядро. Містер Донеллі дозволив йому перевдягнутись і разом з батьком піти додому, а потім свистком зібрав команду й оголосив, що всі можуть розходитись — на знак поваги до родини спортсмена.

Рудольф Джордах (найкращий результат з бігу з бар'єрами на двохсотметровці) прийшов у роздягальню першим і став під теплий душ, хоча він сьогодні тренувався упівсили і навіть не спітнів. Але в їхньому будинку гарячу воду давали украй рідко, і він не пропускав нагоди помитися в спортзалі. Їхню школу було збудовано 1927 року, коли в багатьох ще водилися дурні гроші: простори душові кабінки, і завжди є гаряча вода. Як правило, Рудольф після тренування плавав ще й у басейні, але сьогодні не схотів — у товариша таке нещастя.

У роздягальні хлопці впівголоса перемовлялись і ніхто навіть не намагався дурникувати, як це зазвичай бувало. Капітан команди Смайлі заскочив на лавку і заявив: коли родичі захочуть влаштувати панахиду, доведеться всім скинутись на вінок. П'ятдесят центів з кожного цілком вистачить, сказав він. З виразу хлоп'ячих облич зразу було видно, хто може викласти п'ятдесят центів, а хто — ні. У Рудольфа грошей не було, та він постарався показати, що для нього це — раз плюнути. Пропозицію Смайлі з ентузіазмом підтримали ті з хлопців, кого перед початком навчального року батьки возили до Нью-Йорка, аби купити для них одяг на цілий рік. Рудольф носив те, що продавалося тут-таки, у Порт-Філіпі, в універмазі Бернстайна. Проте він завжди одягався акуратно і зі смаком: сорочка з краваткою, светр, шкіряна куртка, коричневі штани.

Генрі Фуллер, хоч і належав до тих учнів, які купували одяг у Нью-Йорку, сьогодні — Рудольф у цьому анітрохи не сумнівався — кирпу не гнутиме. Не затримуючись, Рудольф ящіркою вислизнув з дверей роздягальні — не хотілося повертатись додому

з кимось із хлопців, обговорюючи факт загибелі брата Генрі. З Генрі вони не були великими друзями — той не був великим інтелектуалом, як і належить штовхальнику ядра, і Рудольф не мав наміру вдавати, що він йому надто вже співчуває.

Школа стояла в тій частині міста, де були житлові квартали — на північ і схід од ділового центру. Навколо — приватний сектор з будиночками на одну сім'ю. Зводилися вони приблизно в той самий час, як і школа, коли місто почало розростатись. Спершу всі вони були, мов близнюки, на один штиб, але з роками їхні господарі, охоплені прагненням надати своїм оселям певної стильності та оригінальності, узялись відповідно до власних смаків розмальовувати стіни й двері в різні барви, а подекуди прилаштували виступець із віконцем чи навіть балкончик.

Тримаючи книжки під пахвою, Рудольф сягнуто крокував порепаним тротуаром передмістя. Стояла рання весна. День видався вітряний, але не дуже холодний. На багатьох деревах уже розпустилися перші оксамитові листочки, а ще голі галузки рясно вкривалися набубнявілими бруньками. Після короткої розминки і неважкого тренування на душі було легко, майже святково.

Біля самого підніжжя горба, на якому стояла школа, — неглибокий, усе ще по-зимньому студений Гудзон. Згори Рудольф бачив усю панораму: сяючі шпилі міських церков, а віддалік, у південній частині міста — височезні труби заводу «Цегла і черепиця Бойлана», де працювала його сестра Гретхен. Уздовж річки простяглась коля нью-йоркської залізниці Гранд-сентрал. Порт-Філіп виглядав не надто привабливо, хоча колись був чепуреньким затишним містечком, де просторі білосніжні хоромини в колоніальному стилі мирно вживалися з вікторіанськими мурованими особняками. Але під час промислового буму двадцятих років місто заповонила хвиля нових людей — здебільше простих роботяг, які селилися у вузьких, сірих будиночках барачного типу.

Потім настали роки Великої депресії. Майже усі в місті водночас лишилися без роботи. Збудовані нашвидкуруч бараки спорожніли, а Порт-Філіп, як невдоволено казала Рудольфова мати, став схожий на нетрища. Утім, це було не зовсім так. У північній його частині збереглося чимало розкішних будинків і широких вулиць. Попри економічну кризу, тут підтримувались ідеальний порядок і чистота. Між будинками, звеселяючи око, яскравіла зелень галявин і здіймались угору старі товстокорі дерева. Їхні власники категорично відмовлялись їхати звідси куди-небудь.

Війна, що вибухнула в Європі, повернула сюди процвітання. Цегельний і цементний заводи працювали тепер на повну потужність, і навіть закриті до цього дубильна майстерня та взуттєва фабрика Байфільда почали виконувати військові замовлення. Але з війною в людей з'явилися й інші клопоти: їм не було коли зва-

жати на привабливість рідного міста — і Порт-Філіп, як і раніш, лишався обшарпаним і занедбаним.

Дивлячись тепер на запущене, без вдумливого планування, безладдя будівель і вулиць, освітлених зимовим холодним сонцем, Рудольф міркував: чи знайдеться бодай однісінька людина, ладна захищати це місто зі зброєю в руках або навіть віддати за нього своє життя, як це зробив брат Генрі Фуллера за невідоме містечко в далекій Німеччині.

У глибині душі він сподівався, що війна триватиме ще років зо два. Через рік йому виповниться сімнадцять і тоді він зможе записатися в добровольці. Він уявляв себе у формі лейтенанта зі срібними нашивками. Ось він віддає честь своїм підлеглим, ось під шквальним кулеметним вогнем веде в атаку бійців. Справжній мужчина мусить пройти бойове хрещення. Шкода, що тепер в армії нема кавалерійських частин. Як це здорово — мчати верхи на коні і, вимахуючи шаблюкою, на повному скаку рубати мерзенного, жалюгідного ворога! Вдома він про це, звісно, нікому не казав. Адже варто було комусь висловити уголос припущення, що війна може затягнутись і Рудольфа врешті-решт призвуть до армії, як у матері одразу ж починалась істерика. Він знав, що дехто з його однолітків накидав собі роки і в такий спосіб потрапляв на фронт. Не раз йому доводилося чути розповіді про п'ятнадцятилітніх, а то й чотирнадцятилітніх хлопчаків, котрі хоробро билися в морській піхоті і навіть мали бойові нагороди. Але сам він навряд щоб наважився на такий крок — з його матір'ю цієї не поспіваєш, факт.

Він, як завжди, накинув невеличкий гак, щоб тільки пройтися попід вікнами міс Лено, їхньої французенки. Рудольф покрутив головою, видивляючись, — її ніде поблизу не було.

Він вийшов на Бродвей, головну вулицю міста, що тяглася уздовж набережної Гудзону, а далі переходила в магістраль Нью-Йорк — Олбані. Він мріяв про те, що колись у нього буде авто, точнісінько таке, які оце зараз мчать вулицями через усе місто. Тільки-но в нього з'явиться автомобіль, кожного вихідного він їздитиме до Нью-Йорка. Щоправда, не уявляв до пуття, що він там робитиме, але знав, що неодмінно їздитиме туди.

Місцевий Бродвей — нічим не примітна вулиця: дрібні магазинчики, м'ясні крамнички й базарчики тулилися до великих універмагів, у яких продавався жіночий одяг, дешеві ювелірні прикраси й спортивні товари. Рудольф уже за звичкою спинився біля вітрини армійського магазину, де були виставлені всі необхідні товари для риболовлі: високі чоботи, штани й сорочки з грубої бавовни, електричні ліхтарики і складані ножі, й довго витрещався на тоненькі гнучкі вудки та дорогі спінінги. Він любив вудити рибу на річці, а коли наставав рибальський сезон, ловив форель і в стрімких потічках, але своїми снастями, на жаль, похвалитися не міг.

Проминувши недовгий завулок, він завернув ліворуч на Вандерхоф-стріт, де, власне, і жив. Вулиця йшла паралельно до Бродвея і, здавалося, з усієї сили намагалася бути схожою на нього — з таким же успіхом бідняк у поношенім, витертім на колінах і ліктях костюмі та стоптаних черевиках міг би вдавати, ніби роз'їждає на шикарному «кадилакові». Магазинчики тут були маленькі, а на товарах, виставлених у вітринах, товстим шаром лежала пилюка, ніби їхні власники і справді вважали торгівлю марнуванням часу — однаково ніхто нічого не купить. Чимало вітрин ще з початку тридцятих були забиті дошками.

Коли під час війни міняли каналізаційні труби, міські власті розпорядилися вирубати всі до одного дерева на тротуарах, бо вони буцімто затінують вулиці, проте згодом ніхто так і не подбав посадити нові. Вулиця була довгою, і що ближче Рудольф підходив до свого будинку, то більше вона ставала непривабливою, ніби той факт, що вона, ця дорога, веде на південь, якимсь робом пояснював навколишню злиденність і убогість.

Мати стояла за прилавком, звично накинувши на плечі теплу шаль. Їй завжди було холодно. Їхня булочна була на розі, і мати завжди скаржилася на протяги й на те, що немає ніякої змоги утримати тепло в крамниці.

Вона складала з півтора десятка здобних булочок у дебелий, цупкий пакет з обгорткового коричневого паперу для якоїсь дівчинки. На головній вітрині лежали тістечка і тартинки. Раніше батько сам випікав їх у пекарні, що містилася в підвалі під булочною, та коли почалася війна, вирішив — не варта шкурка вичинки, і тепер щоранку тістечка й торти привозили сюди на великій вантажній машині з хлібопекарського заводу, а він, Аксель Джордах, випікав тільки хліб та булочки. Солодкі вироби, які пролежали на вітрині три дні, батько приносив на кухню, і їх наминали всією родиною.

Рудольф підійшов до матері, поцілував її, а вона ніжно плескала його по щоці. Вона завжди мала дуже втомлений вигляд і весь час мружилася, позаяк багато курила — сигарету за сигаре-тою, і кужелі їдкого диму заходили їй в очі.

— Ти чого так рано? — спитала вона.

— Сьогодні скоротили тренування, — відповів Рудольф, але пояснювати причини не став. — Я попрацюю за тебе, а ти піди відпочинь.

— Спасибі, Руді, — сказала мати. — Який ти в мене добросердий! І поцілувала його. Вона дуже любила сина і завжди виявляла до нього особливу ніжність. Чому вона хоча б зрідка не цілує його брата чи сестру? — дивувався Рудольф. І він ніколи не бачив, щоб вона цілувала батька.

— От і добре, піду нагору готувати обід. — Мати уперто називала вечерю обідом. Рудольфів батько сам купував усі необхідні

харчі, бо, за його словами, жінка в нього марнотратниця і не може відрізнити свіжі продукти від залежаних.

Мати, човгаючи, вийшла з булочної. Вони жили в цьому ж будинку, двома поверхами вище, але сходів, що вели б із крамниці безпосередньо нагору, не було. Рудольф бачив, як мати, вибілена з ніг до голови борошном, тремтячи на холодному вітрі, проминула вітрину. Важко було повірити, що його мати — ще молода жінка і їй ледве за сорок. Але вона вже геть посивіла і виглядала немов стара баба.

Рудольф дістав книжку й почав читати. О цій порі в булочній з годину буде абсолютна тиша — ніякого тобі стовповиська. Він читав промову Берка «Щодо питання примирення з колоніями». Це було завдання на урок англійської мови і літератури. Промова Берка здавалась йому дуже переконливою, проте він ніяк не міг узяти в тямки, чому члени парламенту з ним не погоджуються. Цікаво, якою стала б Америка, якби вони прислухалися до Берка? Чи лишилися б графи, герцоги і старовинні замки? Йому це дуже б сподобалось. Йому, серові Рудольфу Джордаху, полковникові порт-філіпського гвардійського гарнізону.

Увійшов італієць-робітник, попросив буханець білого хліба. Рудольф, відклавши убік томик Берка, обслужив відвідувача.

Вечеряли вони на кухні. Родина збиралася разом тільки за вечерею: батько звичайно працював допізна. Незважаючи на нестачу продовольства і введені картки, у них майже завжди було м'ясо. Пояснювалося це дуже просто: батько дружив з місцевим м'ясником, містером Хаазом, теж німцем, і той не вимагав від них карток. Рудольфові було якось ніяково їсти телятину з «чорного» ринку цього сумного дня, коли на фронті загинув брат Генрі Фуллера, але він посоромився говорити на такі діткливі теми і попросив покласти собі трохи м'яса й побільше картоплі з морквою.

Його брата Томаса, єдиного блондина в сім'ї, окрім матері, не мучили ніякі докори сумління. Він жадібно уминав смаженину. Всього на рік молодший за Рудольфа, він був значно вищий на зріст і значно здоровіший, ніж його брат. Гретхен, старша сестра Рудольфа, ніколи багато не їла — дотримувалася дієти, берегла фігуру. Мати ж і взагалі хіба що торкалася їжі: зрідка дзюбала, як перебірлива пташка. Батько — кремезний чолов'яга, завжди охочий добре попоїсти — сидів за столом у самій жилетці, смачно покрюкуючи і час од часу витираючи тильним боком руки густі чорні вуса.

Гретхен не стала ждати десерту — черствого триденного пирога з вишневим варенням. Вона поспішала до армійського шпиталю, розташованого за містом, де вечорами чергувала п'ять разів на тиждень. Коли вона підвелася з-за столу, батько грубо пожартував:

— Ти мені дивись там! Не давай солдатам себе лапати. У нас мало кімнат, аби влаштувати ще й дитячу.

— Ну що ти говориш, тату! — докірливо сказала Гретхен.

— Знаю я цих вояк, — не вгавав Аксель Джордах. — Їм аби під спідницю залізи!

Гретхен така пристойна, така акуратна, така гарненька дівчина, подумав Рудольф. Йому завжди було неприємно, коли батько при ньому починав отак під'юджувати дочку. До того ж вона — єдина в їхній родині, хто хоч щось робить для перемоги.

Після вечері Томас також щез. Щовечора він десь вештався. Томас ніколи не готував домашніх завдань і в школі мав найгірші оцінки. Перший-ліпший першокласник легко міг заткнути його за пояс. Він ніколи й нікого не слухав — йому було на всіх начхати.

Аксель Джордах пройшов у вітальню почитати вечірню газету, перш ніж спуститися в підвал пекти хліб. Рудольф лишився на кухні допомогти матері вимити посуд. Якщо коли-небудь я одружуся, думав він, то нізащо не дозволю своїй жінці мити брудні тарілки.

Потім мати дістала гладильну дошку й заходилася прасувати білизну, а Рудольф пішов до їхньої з Томасом кімнати робити уроки. Він твердо знав одне: тільки відмінне навчання може позбавити його необхідності вечеряти на кухні, вислуховувати дурнуваті батькові жарти й мити брудний посуд — і тому він був кращим учнем у школі, старанно готувався до всіх екзаменів.

II

Коли Аксель Джордах працював у пекарні, його посідали часом химерні думки: а що як покласти отруту в одну з оцих булочок? Просто так, заради сміху. Провчити їх! Тільки один-єдиний раз! Хоча б сьогодні! Цікаво, кому дістанеться така булочка?

Він хильнув з пляшки дешевого віскі. До ранку пляшка спорожніє. Руки його по самі лікті були в борошні, воно густим шаром припорошило навіть лице, бо він весь час витирав долонею з лоба краплини поту. Клоун, та й годі, подумав він. Клоун-невдаха, що його не взяли до цирку.

З вікна, прочиненого навстіж у березневу темінь, до підвалу долинав вільний, настояний на водоростях запах річки — запах Рейну, — але повітря було гарячим од печі, що пашіла мов жар. Я наче у справжнісінькім пеклі, подумав він. Розпалюю анахтемський вогонь, щоб випекти хліб і цим заробити собі на прожиток. У геєні огненній печу булочки «Паркер хауз».

Він підійшов до вікна, вдихнув на повні груди. Під мокрою від поту нижньою сорочкою напружилися сильні, розроблені роками м'язи. Річка текла за якихось кілька сот ярдів од будинку. І тепер, звільнившись від крижаного панцира, несла холодний дух півночі, немов сповіщала про настання приморозків, схожих на успішний наступ бойових частин, — повесінній загрозливий марш непос-

тупливої зими, що розширює свої володіння на обох берегах ріки. Звідси до Рейну — чотири тисячі миль. Танки, бойові гармати переправлялися через нього по тимчасових, посліхом зведених мостах. Якийсь лейтенантик відважно пробіг через переправу, знаючи, що вибухівка може спрацювати будь-якої секунди. А інший лейтенант, на протилежному березі, мусив виконати наказ — підірвати міст через легендарний Рейн. Ворожі армії, розділені смугою мутної води. «Пост на Рейні». Недавно в нього посцяв сам Черчільль. Славна річка, рідна Джордахова річка. Виноградники, сирени. Замок — «Schloss» такий-то... Кельнський собор так само стоїть, не зруйнований. Розчищені бульдозерами руїни, з-під яких виривається легкий нудотний запах мертвечини, — тут лежать вояки вермахту, поховані під товстими бетонними стінами. Страшне лихо не оминуло його рідного прекрасного міста. Джордах похмуро розмірковував про свою молодість. Він спересердя плюнув з вікна у бік іншої, не цієї річки. Непереможна німецька армія! Скільки народу загинуло! Джордах знову плюнув, облизав свої чорні густі вуса, задумливо посмикав їх за кінчики. Боже, благослови Америку! Щоб дістатися сюди, він мусив убити людину. Ще раз глибоко вдихнувши сирого річкового повітря, Аксель накульгуючи відійшов од вікна.

Його прізвище пишалося на вітрині над самісіньким входом до підвалу: ПЕКАРНЯ, А. ДЖОРДАХ. Кішка, що грілася біля печі, пильно стежила за ним. Йому ніколи й на гадку не спадало дати їй хоч якесь імення. Її тримали в пекарні з єдиною метою: щоб вона ловила мишей і пацюків. Коли Джордахові треба було покликати її, він просто казав: «Кицю!» Кішка, мабуть, гадала, що то її справжнє ім'я. Вона не спускала з нього свого уважного погляду. І вночі теж пильнувала за ним. З неї вистачало миски молока на день і тих домашніх гризунів, що їх вона ловила. Джордахові здавалося, що вона мріє стати удесятеро більшою, перетворитися на здоровенного тигра й однієї чудової тихої ночі зненацька напасти на нього, щоб нарешті поласувати смачним людським м'ясом. Піч уже нагрілася до потрібної температури. Він пошкутильгав до духовки, відчинив її і, невдоволено поморщившись од жару, що дмухнув йому в лице, поставив перше деко з булочками.

III

Нагорі, у вузькій кімнатчині, яку він ділив удвох із братом, Рудольф уже закінчив виконувати домашнє завдання і тепер шукав потрібне йому слово в англо-французькому словнику. Рудольф писав любовного листа французькою до вчительки міс Лено. Він шукав слово «бажання». Щойно він прочитав «Чарівну гору» Томаса Манна, і, хоча роман видався йому нецікавим і смертельно

нудним, за винятком розділу, присвяченого спіритичному сеансові, Рудольф був уражений тим, що всі любовні сцени в книзі написано французькою, і він на превелику силу все ж переклав їх самотужки. Напевне він знав тільки одне: у всьому величезному басейні річки Гудзон не знайти зараз іншого шістнадцятирічного хлопця, котрий пише французькою любовного листа до своєї вчительки.

«Нарешті, — він писав французькою старанно, майже друкованими літерами, — цей почерк він виробив зо два роки тому, — мушу признатися Вам, любя пані, що, коли випадково стрічаюся з Вами у шкільному коридорі чи бачу, як Ви самотньо прогулюєтеся вулицями у своєму небесно-блакитному пальті, я відчуваю пристрасне... — тут він спіткнувся на слові «бажання», — помандрувати до тієї далекої країни, звідки Ви до нас приїхали, і перед моїми очима постає чарівне видово: ми з Вами удвох гуляємо під руку бульварами Парижа, який щойно звільнили сміливі солдати Вашої вітчизни і моєї країни.

Ваш покірний слуга і шанувальник, *Рудольф Джордах*».

Він ще раз перечитав листа, потім текст, написаний англійською. Він хотів передати англійський оригінал якнайближче до французького. Знову прочитав французьку версію. Добре! Нема жодного сумніву. Хочеш бути елегантним — пиши французькою. Він любив, коли міс Лено вимовляла його ім'я, вимовляла повільно, мелодійним голосом, так, як йому подобалося: Джордаш, — м'яко, майже музично, а не якийсь там Джордах чи, гірше того, як вимовляє дехто: Джодейк або Джордек.

Потім, відчуваючи глибокий жаль, порвав на дрібні шматочки обидва аркуші. Він чудово знав, що ніколи не надішле міс Лено ніякого листа. Він уже писав їй шість разів, але всі листи порвав, бо вона напевно матиме його за божевільного і, скоріше за все, поскаржиться директорові школи. До того ж йому, ясна річ, не хотілося, щоб його батько чи мати, сестра чи Томас знайшли його любовні листи — байдуже, якою мовою.

Та попри все Рудольф відчував приємне задоволення. Сидячи зараз тут, у цій крихітній, порожній, майже без меблів кімнаті, розташованій просто над пекарнею, за кілька сот ярдів од повільного плину Гудзону, він писав листи, і вони, ці листи, були для нього таким собі багатообіцяючим майбутнім. Настане час, і однієї чудової днини він вирушить у незвичайні мандри під вітрилом угору чи вниз по річці, писатиме ніжні листи багатим вродливим світським жінкам, шляхетним дамам з вишого світу й обов'язково їх надсилатиме.

Рудольф підвівся, підійшов до невеликого дзеркала з хвилястим склом, що висіло над облупленим старим дубовим комодом, і поглянув на себе. Він старанно стежив за своєю зовнішністю, тож часто видивлявся у дзеркало, шукаючи на своєму обличчі риси людини, якою прагнув стати.

Його пряме чорне волосся було завжди акуратно зачесане. Час од часу він вищипував ріденький пушок між бровами, а щоб на обличчі не з'являлися прищі, намагався їсти поменше солодошів. Він завжди пам'ятав: треба лиш усміхатися, а не реготати голосно, мов ідіот, та й то не надто часто. Був украй консервативний, підбираючи колір свого вбрання, виробляв особливу ходу, стежив, аби вона ніколи не була квапливою чи занадто недбалою, що неодмінно впадало б ув очі, намагався не сутулитись, ходити легким невимушеним кроком, навіть не ходити, а ніби ковзати. Він ретельно доглядав за нігтями і просив сестру раз на місяць робити йому манікюр. Бійок і сутичок унікав — навіщо йому розбитий ніс чи розпухлі кісточки на тонких довгих пальцях? Підтримувати чудову фізичну форму йому допомагали заняття спортом — не даремно ж він входив до збірної школи з легкої атлетики. Йому подобалися природа, самотність. Щоб уволу порозкошувати на відлюдді, частенько їздив рибалити. Він вудив рибу, насаджуючи на гачок засушеного мотиля, коли хтось стояв у нього за спиною і спостерігав за ним, або ж витягав з кишені приховану коробку з черв'яками, якщо поблизу нікого не було. На черв'яків клювало незрівнянно краще!

— Ваш покірний слуга і шанувальник, — уголос вимовив він французькою, дивлячись на своє відображення в дзеркалі. Як йому хотілося бути схожим на справжнього француза! Адже міс Лено мала вигляд чистокривної французенки, коли зверталась у класі до учнів по-французьки.

Рудольф сів за маленький, поживклий від часу дубовий столик, що правив йому за письмовий стіл, підсунув до себе аркуш паперу і спробував подумки уявити міс Лено. Вона була високою, з вузькими стегнами, тонкими струнками ногами і повними персами, що завжди випирали вперед, майже під прямим кутом. Ходила в черевиках на високих підборах, любила барвисті стрічечки й ніколи не шкодувала губної помади. Спочатку він намалював її одягнуною. Мабуть, особливої схожості з оригіналом у нього не вийшло, бо він домалював на скронях по звабливому кучерику і зробив темнішими губи. Потім уявив її зовсім без одєжі. Зобразив оголеною — міс Лено сиділа на високому дзиглику й милувалася собою в крихітне люстерко, яке вона тримала перед собою в руці. Він довго вивчав свій витвір. О Боже! Коли б хтось довідався, про що він зараз думає і що робить! Він люто пошматував малюнок. Йому стало соромно. Ні, він цілком заслуговує на те, щоб жити над пекарнею.

Він почав роздягатись. Материна спальня була внизу, і, щоб мати не здогадалася, що Рудольф іще не ліг, він ходив кімнатою у шкарпетках. Щоранку йому доводилося вставати о п'ятій годині і на візку, прикріпленому до велосипеда, розвозити свіжий хліб постійним клієнтам. І мати непокоїлася, що він недосипає.

Згодом, коли Рудольф розбагатіє і йому завжди і в усьому всміхатиметься доля, він усім розповідатиме: знаєте, мені доводилось уставати о п'ятій ранку і за будь-якої погоди — чи дощ, чи сніг, а чи гарна сонячна днина — розвозити свіжі булочки в готель при вокзалі, у вагон-ресторан «Ейс», у гриль-бар Синовського. Як же йому не подобалося його ім'я! Чому, скажіть заради бога, його назвали Рудольфом?

IV

У кінотеатрі «Казино» на екрані хоробрий Еррол Флінн хвацько розправлявся з японцями, пачками відправляючи їх на той світ. Томас Джордах сидів у кінці зали і гриз карамельки з глянцевого пакетика, що його він вицупив з автомата у фойє, кинувши замість монетки свинцевий жетон власного виробництва. Щодо цього він був неабиякий мастак.

— Підкинь-но ще одну, старий, — попрохав його Клод грубим голосом, яким гангстери в кінофільмах зазвичай просять нову обойму для свого вінчестера. Дядько Клода Тінкера був священиком, і Клод, щоб приятелі не вважали його за тишка, завжди намагався виказати себе крутим хлопцем. Том підкинув карамельку вгору, і Клод, спритно підхопивши її в повітрі, вкинув у рот. Він голосно заплюмав. Хлопці сиділи, розвалившись і задерши ноги на спинки передніх вільних крісел. Вони проникли до зали, як завжди, через загразоване віконце в чоловічій вбиральні — ґрати вони відігнули ще торік. Виходячи звідти, вони на ходу застібали штани, щоб не викликати підозріння обслуги.

Фільм не подобався Томові. Він ліниво спостерігав за тим, як Еррол Флінн, до зубів озброєний, без найменшого жалю розправляється з цілим взводом самураїв.

— Фонус болонус, — прокоментував він.

— Якою це мовою ви зволите базікати, професоре? — спитав Клод, включаючись у їхню постійну гру.

— Латиною, — відповів Том. — Що в перекладі означає — лайно!

— Боже, яке глибоке знання іноземних мов! — удавано захоплено вигукнув Клод.

— Поглянь-но туди, — сказав йому Том. — Бачиш отого типа з дівкою?

Через кілька рядів од них сидів солдат у формі морського піхотинця, обіймаючи за плечі дівчину. Кінотеатр був наполовину порожній, і місця біля парочки, спереду і ззаду, були вільні. Клод насупився.

— Як на мене, він занадто здоровий, — обізвався Клод. — Ти тільки поглянь на його шию! Як у бугая!

— Генерале, ми атакуємо на зорі, — сказав урочисто Том.

— Лікарняне ліжко тобі забезпечене. Ось побачиш!

— Хочеш на спір? — Том, прибравши ноги з крісла, підвівся й повільно попрямував до проходу. В легких черевиках на гумовій подошві він нечутно ступав по килиму, що покривав підлогу кіно-театру «Казино». Він носив тільки таке взуття. Треба завжди добре відчувати свої ноги, щоб миттєво зробити різкий випад і вчасно відскочити.

Згорбившись, він відчув, як приємно напружились усі його могутні м'язи під тісним светром. Затягнув тугіше пасок, з приємністю відзначивши, як він пружно тисне йому на живіт. Зараз він готовий на все. Том посміхався в темряві, відчуваючи, як його охоплює бадьорливе збудження. Він завжди відчував подібний чуттєвий трем у вирішальні моменти.

Клод почувався не так упевнено, але пішов слідом за Томасом. Це був довготелесий хлопець, з тонкими худими руками, довгим носом, вузьким, неначе у білки, обличчям, з м'якими вологими губами. До того ж короткозорий, і масивні окуляри зовсім не додавали йому краси. Досвідчений інтриган, який завжди діє тишком-нишком, він умів виходити сухим із води, мов спритний адвокат солідної корпорації. Він уміло дурих своїх вчителів і мав гарні оцінки, хоча ніколи в житті не відкрив ще жодного підручника. Він постійно носив чорні костюми та білі сорочки з краваткою, сутулився, щоб бути схожим на поважного літератора, і рухався з винуватим виглядом, незграбно тягнучи ноги, — такий собі непримітний, скромний тишко. Свою багату, сповнену надзвичайної винахідливості уяву Клод втілював у хуліганські витівки. Його батько працював головним бухгалтером на заводі «Цегла і черепиця Бойлана», а мати, котра закінчила жіночий коледж Святої Анни і мала ступінь бакалавра, очолювала громадську комісію, покликану сприяти призову юнаків до армії. З такими родаками, плюс дядечко-священик, зі своєю невинною, але трохи відразливою фізіономією Клоду вдавалося майже безкарно бешкетувати і маневрувати у світі, в якому, на його переконання, панували підступ і зрада.

Вони підійшли до парочки й сіли позаду. Солдат, засунувши руку дівчині за комір розстібнутої блузки, пестив її груди. Дівоча рука була опущена і зникала десь у густих сутінках між ногами піхотинця. І солдат, і дівчина, не відриваючи погляду від того, що діялось на екрані, не звернули ані найменшої уваги на появу за спинами двох юних глядачів.

Том сидів прямісінько за дівчиною, вдихаючи приємний запах її парфумів. Він змішувався з ароматом вершкового масла і коров'ячого молока, і ця суміш долинала до його ніздрів з пакета смаженої кукурудзи, що її вона вільною рукою раз у раз пригорщами відправляла собі до рота. Клод сидів позаду солдата. У того

була маленька, мов капустана, голова, але сам він був широкоплечий, рославий, а його насунутий на лоба високий кашкет затуляв Клодові мало не пів-екрана — доводилось витягувати шию і вертити головою, аби хоч щось побачити там.

— Кажу тобі, це бицюра, — прошепотів Клод. — У ньому фунтів сто сімдесят ваги, не менше.

— Не дрейф, — так само пошепки відповів Том. — Нумо!

Хоча він говорив твердо і впевнено, проте відчував, як у нього неприємно тремтять кінчики пальців і поколює під пахвами. Ці ознаки сумніву і страху були йому знайомі, та це лише збільшувало гостроту й передчуття бійки і робило ще привабливішим кінцевий результат жорстокої боротьби і розправи.

— Ну, давай, — хрипко прошепотів він Клодові. — Не сидіти ж нам тут увесь вечір.

— Як скажеш. Ти командир, тобі видніше, — відповів Клод і, подавшись уперед, поплескав солдата по плечу:

— Пробачте, сержанте. Чи не будете такі ласкаві зняти свого кашкета? Через нього я нічогосінько не бачу на екрані.

— Я не сержант, — не повертаючи голови і не знімаючи кашкета, буркнув солдат. Поглядаючи на екран, він продовжував мацати свою дівчину.

З хвилину хлопці сиділи мовчки. Вони так часто вдавалися до випробуваної тактики провокації, що їм не було потреби давати один одному якісь умовні сигнали. Тепер Том і собі, нахилившись, грубо ляснув солдата по плечу:

— Ви що, оглухли? Мій друг цілком увічливо попрохав вас зняти кашкета. Ви заважаєте йому дивитися фільм. Якщо ви не знімете свого кашкета, ми змушені будемо покликати адміністратора.

Солдат, трохи повернувшись до них і не приховуючи свого роздратування, кинув:

— Послухайте, пацани! Тут повнісінько порожніх місць. Якщо твій друг хоче дивитися кіно — хай пересяде. — І він повернувся до свого загравання з дівчиною.

— Заводиться, — прошепотів Том. — Давай далі!

Клод знову штовхнув солдата у плече:

— Розумієте, у мене рідкісна хвороба зору. Я можу дивитися на екран тільки з певного місця. Коли я пересяду, то нічого не побачу. У мене перед очима все розпливається, і я не можу відрізати Еррола Флінна від Лоретти Янг.

— Сходи до окуліста, — сказав йому солдат. Дівчина засміялася. Їй сподобалась дотепна порада її залицяльника. Сміх у неї був противний, булькотливий, наче вона пила з кухля, а вода текла мимо рота. Солдат теж реготнув, удоволений своєю дотепністю.

— Негарно сміятися з чужого нещастя, — вдавано обурився Том.

— Особливо зараз, коли триває війна і довкола стільки героїв-інвалідів, — підхопив Клод.

— Який же ви після цього американець? — у голосі Тома забриніли патріотичні нотки. — Я вас питаю: який ви після цього американець?

— Пішли ви до дідька, кретини, — обернулася до них дівчина.

— Хочу нагадати вам, сер, — продовжував клеїти дурника Том, — що ви особисто будете відповідати за слова вашої подружки.

— Не звертай на них уваги, Анжело, — сказав солдат. У нього був приймний високий тенор.

Якийсь час хлопці сиділи тихо, потім Том пискливо вигукнув, наслідуючи японця:

— Слухай, матроса, сьогодні ввечері твій умирай. Смердючий янки, сьогодні я відріжу тобі...

— Стули пельку, шмаркач! — обернувся до нього солдат.

— Ого! Куди там Ерролові Флінну до нього, — не вгавав Том. — Ладен побитися об заклад, у нього вдома в шухляді письмового столу ціла купа бойових медалей, але він занадто скромний солдат і не носить їх.

Солдат розлютився по-справжньому:

— Може б, ви заткнули пельки, га? Ми прийшли сюди дивитись кіно.

— А ми — дрочити, — продовжував дражнити солдата Том. Він ніжно потріпав Клода по щоці. — О, розумію, ви не бачите цього, захопившись своїми любовними іграми.

— Любчику, пригорни мене міцніше, — театралью простогнав Клод. — Мої цицерони вже відстовбурчилися. Я вся тремчу.

— Я вся майже в екстазі, — підіграв Том. — О, яка в тебе ніжна шкіра, як на дитячій сідничці.

— Торкнися своїм язичком мого вушка, благаю, — блазнював Клод. — Ох, ох, я вже кінчаю...

— Ну, годі вам! — не витримував солдат. Він витяг руку з-за пазухи дівчини. — Забирайтеся геть! — сказав він голосно і сердито, аж кілька глядачів на передніх рядах повернули голови в їхній бік.

— Тихше там!

— Ми заплатили гроші за ці місця, — обурився Том. — І нікуди звідси не підемо.

— Ну, це ми ще побачимо, — розлютився солдат, піднімаючись зі свого крісла. Він справді був рославим парубійком, не менше шести футів. — Я зараз покличу білетера.

— Ці покидьки не варті того, щоб ти нервував, Сідні, — устряла в їхню словесну перепалку дівчина. — Сядь, заспокойся.

— Сідні, ти не забув, що я сказав? Ти несеш персональну відповідальність за образи, завдані твоєю подружкою. Затямив? — нагадав Том. — Попереджаю востаннє!

— Білетере! — гукнув солдат на всю залу. З останнього ряду підвівся літній білетер у потертій уніформі з золотими позументами, що дрімав під тьмяною лампою біля входу.

— Тс-с-с! — зацитькали на них з усіх боків.

— Оце так справжній солдат, нічого не скажеш, — знущався Клод. — Він уже кличе підкріплення.

— Ну, сядь же, Сідні, — дівчина наполегливо тягла солдата за рукав. — Глянь — це ж зелені шмаркачі!

— Застебни блузку, Анжело, — сказав Том. — А то випадуть твої цицерони. — На всяк випадок він підвівся: солдат міг несподівано розвернутись і вдарити першим.

— Прошу вас, сядьте, — ввічливо сказав Клод, побачивши білетера, що поспішав до них по проході. — Зараз показують такі цікаві події, я не хотів би їх пропустити.

— Що тут таке? — суворо спитав білетер, огрядний, з натомленим обличчям дядько. Удень він працював на меблевій фабриці, а ввечері — в «Казино».

— Проженіть їх звідси, — зажадав солдат. — Вони лаються в присутності моєї дівчини.

— А що я такого сказав? — здивувався Клод. — Тільки попросив його зняти кашкета. Хіба не так, Томе?

— Цілковита правда, сер, саме так і сказав мій друг, — чемно промовив Том, сідаючи в крісло. — Звичайне ввічливе прохання, нічого більше. Мій друг страждає на рідкісну хворобу зору.

— Що-що? — спитав спантеличений білетер.

— Коли ви негайно не виведете цих хуліганів із зали, у вас будуть неприємності, — попередив солдат.

— Чому б вам і справді, хлопці, не пересісти на інші місця? — спитав білетер.

— Мій друг щойно вам пояснив, — сказав Клод. — У мене — рідкісна хвороба зору.

— Ми живемо у вільній країні, — заявив Том. — Заплати гроші й сиди там, де тобі до вподоби. А що цей солдатик забрав собі в голову? Хто він такий — Адольф Гітлер? Чи й не цабе! І все тільки через те, що на ньому військова форма. Можу присягтися, він навіть близько не підбирався до японців, принаймні не ближче, ніж до Канзас-Сіті. А тепер прийшов у кінотеатр і на очах у всіх мацає свою дівчину — тим самим подає поганий приклад американській молоді. А ще у формі. Ганьба!

— Якщо ви негайно не виведете цих хлопчаків, я їх просто відлупцюю, — глухо пообіцяв солдат, стискаючи кулаки.

— Ви образили солдата, — сказав білетер Томові. — Я чув це на власні вуха. У нашому кінотеатрі такі речі неприпустимі. Геть звідси!

Тепер уже обурювалися глядачі. Білетер нахилився і схопив Тома за светр. Відчувши міцну хватку його жилавої, мускулястої руки, Том зрозумів — з цим типом краще не зв'язуватися.

— Гарзд, Клоде, гайда звідси, — і, звертаючись до білетера, додав: — Ми не хочемо скандалу, містере. Але ви маєте повернути нам гроші за квитки.

— Ще чого! — буркнув білетер.

— Я знаю свої права, — знову сідаючи на місце, заявив Том і, перебиваючи рушничну стрілянину на екрані, раптом закричав дзвінким голосом на всю залу: — Ну, давай, гнидо, бий мене, бий!

— Ну, гарзд, — білетер зітхнув і примирливо пробурмотів: — Віддам я ваші гроші, тільки забирайтеся звідси швидше.

Хлопці встали.

— Я тебе попередив, — посміхнувся Том солдатіві, — чекати тебе на вулиці.

— Біжи до своєї матусі, хай вона перемінить тобі підгузники, — відповів солдат і важко опустився на своє місце.

У фойє білетер із власної кишені видав кожному по тридцять п'ять центів, змусивши розписатися на квитанціях, щоб потім пред'явити їх власникові кінотеатру. Том поставив підпис свого вчителя алгебри, а Клод — президента банку, з яким мав справу його старий.

— Щоб більше духу вашого тут ніколи не було, — насварився на них білетер.

— Кінотеатр — громадське місце, — нахабно нагадав йому Клод. — Тільки спробуйте не пустити! Я поскаржуся татусику!

— А хто твій батько? — стурбовано спитав білетер.

— Настане час, самі побачите хто! — зухвало сказав Клод.

Хлопці підкреслено повільною ходою вийшли з фойє. На вулиці вони, плескаючи один одного по спині, голосно зареготали.

Було ще рано, до кінця кіносеансу залишалось ще з півгодини. Вони зайшли у вагон-ресторан, розташований поблизу, і на гроші, отримані від білетера, замовили собі по чашці кави і по шматку пирога. Радіоприймач за стійкою було включено, і диктор говорив про успіхи американської армії в Німеччині, про ймовірне рішення верховного німецького командування відвести війська в Альпи, щоб там стояти на смерть.

Том слухав, скрививши на своєму круглому дитячому личку невдоволену гримасу. Як йому остогидла ця війна! І навіть не самі бойові дії, а та постійна патяканина про високі ідеали, які відстоюють на фронтах оці хоробрі американські хлопці, і жертви, які вони приносять на вівтар перемоги. Ці просторікування просто виводили його із себе. Їм ніколи не загнути його до армії!

— Агов, леді, — гукнув він до офіціантки, що сиділа за стійкою бару й полірувала нігті, — чи не можна включити якийсь музон? — Він по саму зав'язку був ситий цим патріотичним пасталаканням, яке він чує весь час удома від сестри з братом.

— Хіба вас не цікавить, хто переможе в цій війні? — ліниво глянувши на хлопців, спитала офіціантка.

— А в нас — білі білети, — сказав Том. — Рідкісна хвороба зору.

— Атож, я й забув про свою болячку, — похопився Клод, при-сьорбуючи з чашки каву. І обоє знову голосно розреготалися.

Вони стояли перед кінотеатром «Казино». Двері широко розчинились, і почали виходити глядачі. Том зняв наручного годинника й віддав Клодові, щоб випадково не розбити під час бійки. Він стояв абсолютно спокійний, зберігаючи цілковите самовладання. Залишалося тільки сподіватися, що солдат не пішов з дівчиною раніше, не додивившись картину до кінця. Клод нервово походжав туди й сюди тротуаром, його бліде обличчя спітніло від хвилювання.

— Ти певен? — раз по раз питав він приятеля. — Ти справді цілком певен у собі? Адже він справжній здоровило, цей сучий син. Щоб перемогти, треба бути певним у собі до кінця!

— Ти про мене не турбуйся, — відповів Том. — Твоє завдання — тримати натовп на віддалі, щоб у мене було досить місця для маневрування. Я не можу з ним боротися. — Його очі раптом хижо звузилися. — А он і він. Чеше сюди.

Солдат із дівчиною виходили з кінотеатру. На вигляд йому було років двадцять два — двадцять три. Обличчя набурмосене. Він був повненький, як на свій вік, гімнастерка трохи відстовбурчувалася на передчасному черевці, а проте він справляв враження міцненького хлопця. На рукаві не було нашивок, на грудях — орденських стрічечок. Він міцно стискав руку дівчини, упевнено ведучи її між пішоходів.

— Щось мене мучить спрага, — сказав він супутниці. — Ходімо вип'ємо цива.

Том підійшов до нього і перепинив йому шлях.

— Це знову ти? — невдоволено буркнув солдат. На мить він зупинився, потім посунув просто на Тома, штовхнувши його рукою в груди.

— А ти не штовхайся, — хапаючи солдата за рукав, сказав Том. — Бо далі нікуди не підеш!

Здивований його нахабністю, солдат зупинився. Він уважно дивився на Тома: нижчий за нього принаймні дюймів на три, білявий, з ангельським личком, у старому ношеному светрі і стоптаних кедах.

— Ти занадто самовпевнений, хлопче, — сказав він. — Ану, геть з моїх очей! — І він ліктем відштовхнув Тома убік.

— Хто ти такий, Сідні, щоб штовхатися? — Том різко довбнув його кулаком у груди. Перехожі почали зупинятися, з цікавістю спостерігаючи, чим усе скінчиться. Солдат почервонів од люті.

— Гей, пацан, забери свої лапи, бо буде погано.

— Ти чого, хлопчику? — здивувалася дівчина. Вона ще в кінотеатрі підфарбувала губи, але на підборідді залишилися

сліди помади. Їй, здавалося, було абсолютно начхати на людей, що їх оточили. — Коли ти вирішив пожартувати, то це зовсім не смішно.

— Це не жарти, Анжело, — сказав Том.

— Перестань шкабарчати і не чіпай Анжелу! — обурився солдат.

— Хай вона вибачиться, — наполягав Том.

— Авжеж, вибачиться, — підтримав його Клод.

— Вибачиться? За що? — спантеличено спитав солдат, повернувшись до натовпу. — Ці хлопці, по-моєму, схибнуті.

— Так от, або ти вибачишся за ті образливі слова, що їх твоя подружка сказала нам у кінотеатрі, — незворушно вів далі Том, — або нарікай на себе.

— Ходімо, Анжело, — сказав солдат. — Ходімо вип'ємо, нарешті пива. — Він ступив крок убік, але Том схопив його знову за рукав і щосили штовхнув. Затріщала тканина, розриваючись по шву. Солдат різко обернувся, глянув на рукав.

— Гей, ти, сучий виродку, ти порвав мені гімнастерку!

— Я ж сказав, ти нікуди не підеш! — повторив Том. Він відступив крок назад і зігнув у ліктях руки.

— Це тобі дурно не минеться, ти мені порвав гімнастерку! — скаженів солдат. — Мені начхати, що ти сопливий пацан! — Він замахнувся і лягнув відкритою долонею.

Том відхилився, і удар дістався йому в ліве плече.

— Ой-ой! — заверещав він, хапаючись за плече й зігнувшись пополам, наче від нестерпного болю.

— Ви бачили? — повернувся Клод до натовпу зівак. — Ви бачили, як цей негідник ударив мого друга?

— Послухай, солдате, — не витримав сивий дідусь у плащі. — Не смій його бити, він ще зовсім дитина.

— Та я його тільки легенько штовхнув, — почав винувато виправдовуватися солдат. — Він чіпляється до мене весь...

Том зненацька рвучко випростався і знизу довбонув солдата в щелепу, але не надто боляче, щоб у того не щезло бажання до бійки.

Тепер уже ніщо не могло стримати розлюченого солдата.

— Гаразд, пацан, ти сам напросився, — промовив він, загрозливо посунувши на Тома.

Той відступив, і натовп за його спиною теж позадкував назад.

— Розступіться, — тоном рефері зажадав Клод. — Звільніть місце навколо них.

— Сідні, схаменись, — верескнула дівчина, — ти ж уб'єш його!

— Е ні! — відповів той. — Дам йому пару щиглів, треба ж це нахабня провчити.

Том гнучко, немов змія, вивернувся і зацідив йому коротким жуком у голову, а правою рукою — щосили в живіт. Солдат різко, з протяжливим сухим звуком, видихнув з легень повітря. Том, пританцювуючи, наче боксер на рингу, відступив назад.

— Просто огидно, — обурилася якась жінка в натовпі. — Здоровило лупцює хлопчачка. Невже ніхто його не зупинить?

— Нічого страшного, — намагався заспокоїти її дідусь. — Він же сказав, що дасть йому пару щиглів, і квит.

Солдат повільно замахнувся правою рукою, але Том, спритно прослизнувши під нею, стусонув його міцно стиснутими кулаками в живіт. Від гострого болю солдат зігнувся, а Том, не гаючи даремно часу, почав гамселити його по голові та в обличчя. Сплювуючи кров і безпорадно розмахуючи довгими руками, солдат спробував увійти в клінч. Презирливо глянувши на нього, Том дозволив йому підійти ближче і схопити себе, але тут-таки вільним правим кулаком щосили вдарив кілька разів по нирках. Солдат похитнувся й повільно опустився на одне коліно. Він часто моргав, намагаючись крізь рожеву пелену — кров юшила з його обличчя — глянути на супротивника. Анжела плакала. Натовп мовчав. Том відступив на кілька кроків. Він навіть не засапався, дихав рівно, тільки на щоках під ніжним світлим пушком проступив легенький рум'янець.

— Лишенько, — прошепотіла жінка, та, що недавно просила кого-небудь припинити бійку, — а з виду ж зовсім ще дитина.

— Ну, ти будеш підніматися чи тобі допомогти? — спитав знущально Том у солдата. Анжела стала перед бідолахою навколішки і витирала кров з обличчя носовою хусткою. Уся бійка тривала не більше тридцяти секунд.

— На сьогодні все! — оголосив Клод, витираючи з обличчя піт.

Том широкими кроками пройшов крізь натовп, що розступився перед ним. Люди дивились йому услід. Усі пригнічено мовчали, немов щойно побачили жахливе, протиприродне й жорстоке видовище і тепер намагалися якомога швидше забути про цей кошмар.

Клод наздогнав Тома, коли той уже повертав за ріг.

— Ну, старий, ти даєш! — захоплено видихнув Клод. — Здорово! Ти сьогодні перевершив себе. А які удари! Які комбінації! Умерти на місці, мушу відверто сказати тобі.

— «Сідні, ти ж уб'єш його!» — імітуючи верескливий голос дівчини, пропищав Том і задоволено пирхнув. Настрій у нього був просто чудовий. Примруживши очі, він пригадував, як його кулаки наштовхувалися на тіло солдата, як пальці відчували м'яку шкіру, тверді кістки на обличчі, на ребрах, як він шваркнув кісточками об латунні гудзики мундира. — Сьогодні я був в ударі. Шкода тільки, що бій швидко скінчився. Треба було погратися з ним довше. Він — лантух лайна. Наступного разу давай виберемо когось, хто по-справжньому вміє битися.

— Здорово! — захоплено повторив Клод. — Я дістав таке задоволення. Глянути б на його пику завтра! А коли ти збираєшся повторити?

— Коли буде настрої, — знизав плечима Том. — Ну гаразд, бувай.

Йому не хотілося, щоб Клод зараз докучав йому. Хотілося побути самому, щоб знову пережити кожен свій рух, кожен удар під час тієї сутички. Клод уже звик до несподіваних змін у настрої друга і з повагою ставився до його примхів. Талант треба поважати!

— На добраніч. Побачимось завтра, — попрощався він.

Том, помахавши йому на прощання, повернув у бічну вулицю і почимчикував додому. Йти було далеко. Коли в Тома виникало бажання з кимось побитися, вони забиралися до іншої частини міста: у своєму кварталі його вже всі добре знали і намагалися з ним не зв'язуватися.

Він з легким серцем ішов додому темною вулицею, туди, де повітря пахло річковою вільгістю, зупиняючись і пританцьовуючи біля вуличних ліхтарів. Він показав їм, хто він такий! Показав! І ще покаже. Усім. Завертаючи за останній перед їхнім будинком ріг, він несподівано побачив свою сестру Гретхен. Вона підходила до будинку з протилежного кінця вулиці. Гретхен крокувала швидко, низько нахиливши голову, і тому його не бачила. Том чкурнув у якийсь під'їзд і причаївся там. Йому не хотілося розмовляти з нею. Відтоді як йому виповнилося вісім років, вона не сказала йому жодного доброго слова. Він бачив, як вона підбігла до дверей поруч з вітриною булочної і хапливо дістала із сумочки ключа. Може, варто разок простежити за нею і подивитись, що вона насправді робить пізно увечорі?

Почекавши, поки сестра підніметься до себе нагору, Том перетнув вулицю і спинився перед сірим напівзруйнованим будинком, жертвою немилосердного часу і негоди. Ось він, його дім, де він народився. Він з'явився на світ несподівано, передчасно, і породіллю навіть не встигли одвезти до лікарні. Скільки разів він чув оцю історію. Це щось таки означає — народитися у своєму домі. Королева народжує спадкоємців трону у двірцевих палатах. Принц уперше бачить світло Божого дня в королівських покоях. Яка ж вона занедбана, ця його рідна домівка! Здається, вона сама так і проситься, щоб її стерли з лиця землі. Том сплюнув. Він сумно дивився на сіре громаддя — рідну оселю, відчуваючи, як вгамовується його збентеження. З вікна підвалу пробивалася смужка розсіяного світла, як звичайно, коли там працював батько. Обличчя Тома спохмурніло, стало суворим, жорстким. «Усе життя в підвалі! — майнуло у нього в голові. — Що вони знають? Що вони бачили? Нічого!»

Обережно ступаючи скрипливими сходами, Том нечутно піднявся на третій поверх. Він дуже пишався своєю тихою ходою.

Коли він іде, коли приходять — це нікого не стосується, це його особиста справа. Особливо такої ночі, як сьогодні. На рукаві його светра запеклася кров, і йому зовсім не хотілося, щоб хтось із рідні помітив це і зчинив галас.

Коли Том тихо ввійшов у кімнату, причинивши за собою двері, він почув, як рівно дихає сонний Рудольф. Чистенький, акуратненький, зразковий джентльмен, його брат Рудольф, відмінник і загальний улюбленець. Він ніколи не приходив додому із запеченою кров'ю на одязі, завжди міцно спить уночі, і від нього пахне свіжою зубною пастою. Вранці він ніколи не забуде сказати всім «доброго ранку». Не відкладе на потім розв'язання тригонометричних задач. Том хутко роздягнувся, недбало кинувши одяг на бильце стільця. Йому не хотілося б відповідати на розпити брата. Рудольф ніколи не був його спільником. Вони стояли по різні боки барикади. Ну і біс із ним!

Одначе, тільки-но він приліг на їхнє спільне двоспальне ліжко, Рудольф прокинувся.

— Де ти швендяв? — спитав він крізь сон.

— У кіно.

— Ну і як?

— Дурня.

Брати мовчки лежали в темряві. Рудольф одсунувсь подалі від Тома. Він вважав, що непристойно спати в одному ліжку з братом. У кімнаті було холодно. Рудольф завжди на ніч одчиняв навстіж вікно, і од річки долинали рвучкі пориви холодного вітру. Хто-хто, а Рудольф обов'язково зробить усе за правилами. Він і спав як належить — у піжамі. З цього приводу у них двічі на тиждень регулярно виникала суперечка.

Рудольф шморгнув носом:

— Боже, де тебе носило? Від тебе смердить, немов од дикого кабана. Що ти робив?

— Нічого, — відповів Том. — Хіба я винен, що від мене так смердить?

Коли б він не був моїм братом, я випустив би йому всі кендюхи, подумав Том.

От якби в нього зараз були грошики! Він подався б до Аліси, вона живе в будиночку за вокзалом. Там він, заплативши п'ять доларів, утратив свою цноту, і тепер, коли мав гроші, навідувався до неї. Це сталося влітку. Він працював на землечерпалці на річці і сказав батькові, що йому платять десять доларів на тиждень, хоча насправді платили більше. А ця дівчина на ім'я Флоренс із Вірджинії? Насправді вона була не дівчиною, а опасистою смаглявою жінкою і дозволила йому двічі навідати її за ті самі гроші — п'ять доларів. Йому тоді виповнилося чотирнадцять, і він був як стигла вишенька, яку шкода обривати за одну нічку. Він нічого не сказав Рудольфові. Брат усе ще не спізнав жіночих принад, у цьому Том не

мав сумніву. О, його брат, звичайно, нехтує злягання, мабуть чекає на зустріч із кінозіркою, а може, він просто педик? Грець його зна. Одного разу Том про все йому скаже просто в вічі і подивиться, яка міна з'явиться на обличчі в його братика! Теж мені сказо- нув: «дикий кабан»! Ну що ж, коли вони всі про нього такої думки, він і стане вепром.

Том, заплющивши очі, спробував уявити заюшене кров'ю обличчя солдата, що стояв, опутившись на одне коліно, на бруківці. Він бачив цю картину зовсім чітко, проте задоволення вже не відчував.

На нього раптом напали дрижаки. В кімнаті було холодно, але він тремтів не від холоду.

V

Гретхен сиділа перед невеликим дзеркалом, яке поставила на туалетний столик, прихиливши до стіни. Насправді це був не звичайний кухонний стіл, вона купила його в ганчірника за два долари і перефарбувала в рожевий колір. На чистому рушникові акуратно розкладені слоїчки з косметикою, три маленьких флакончики з парфумами, манікюрний набір і щітка для волосся зі срібною пластинкою нагорі, подарована їй на день вісімнадцятиліття. Вона сиділа в старому халатику. Тепла м'яка фланель, торкаючись її шкіри, створювала звичне відчуття домашнього затишку, коли вона поверталася пізно ввечері з холодної вулиці. Гретхен одягала його перед тим, як залігти в ліжку, ще коли була дівчинкою. І сьогодні ввечері їй хотілось того самого комфорту.

Вона витерла обличчя серветкою «клінекс». Яка в неї білосніжна шкіра! Вона успадкувала її від матері, блакитні з фіолетовим відтінком очі — теж. А від батька — чорне пряме жорстке волосся. «Гретхен, ти в мене просто красуня, я теж колись такою була», — часто повторювала мати, переконуючи Гретхен стежити за собою, щоб не «зів'янути», як вона казала. Із заміжжям одразу настає зів'янення. А все тому, що дівочого тіла торкаються грубі чоловічі руки. Мати, щоправда, не читала їй нотацій про те, як поводитися з чоловіками, — вона вірила у невинність дочки (цноту, так вона говорила), проте силою свого впливу змушувала дочку носити просторі сукні, що приховують фігуру. «Для чого самій нариватися на неприємності? — частенько повторювала мати. — Ще настає час, і оком не змигнеш, як вони напосядуть на тебе.

Якось мати зізналася, що замолоду хотіла податися в монастир. Пригадуючи материні слова, Гретхен завжди відчувала гострий пекучий біль. Адже в черниць не буває дітей. А вона, Гретхен, живе на білому світі дев'ятнадцять років, і от зараз холодної березневої

ночі в середині двадцятого сторіччя сидить перед дзеркалом тільки завдяки тому, що матері пощастило уникнути визначеної їй долі.

Однак після того, що сталося сьогодні ввечері, я й сама, мабуть, пішла б у монастир, гірко подумала Гретхен. Якби вірила в Бога!

Після роботи вона, як звичайно, поїхала до військового шпиталю, розташованого на околиці їхнього містечка. У шпиталі було повно-повнісінько солдатів, які видужували після кровопролитних боїв у Європі. Гретхен приходила сюди вечорами, п'ять разів на тиждень, розносила пораним книги, журнали, пригощала смаженими пиріжками, читала листи незрячим і писала за тих, у кого були скалічені руки. Вона була добровольцем, працювала безкоштовно, але була горда, що приносить хоч якусь користь своїй країні. Чесно кажучи, їй навіть подобалися ці чергування. Поранені були слухняними і вдячними, наче діти. У шпиталі вона була позбавлена хтивих чоловічих поглядів і домагань, які їй доводилося терпіти щодня в себе на роботі. Звичайно, деякі медсестри і сиділки були не від того, щоб пофліртувати з лікарями чи легкопораними офіцерами, але Гретхен дуже швидко дала зрозуміти, що вона не з таких. Щоб не піддаватися спокусі, Гретхен просилася чергувати в переповнені палати, де практично неможливо було залишитися з кимось наодинці більше, ніж на кілька секунд. Вона завжди була привітна, ніколи не вдавала паву й охоче розмовляла з усіма пораними, але навіть у думці не припускала, що хтось насмілиться закрутити з нею роман. Вона, звичайно, іноді цілувалася з хлопцями — на вечірках, в салонах авто після танців, але їхні незграбні обійми здавалися їй абсолютно безглуздими, негігієнічними і навіть смішними.

У школі ніхто з хлопців її не цікавив, і вона вочевидь зневажала дівчат, які втрачали голову від відомих футболістів, кіноакторів чи тих, хто ганяв на власному автомобілі. Усе це вона вважала дурістю. Єдиний чоловік, про якого вона зрідка думала як про ймовірного коханця, був містер Поллак, учитель англійської мови, літня людина років п'ятдесяти з копицею сивого скуйовдженого волосся на голові. У нього був низький, як у справжнього джентльмена, голос, і він любив читати в класі Шекспіра: «Завтра, завтра, завтра, — а дні минають, і от уже в книзі життя читаємо ми останній рядок...» Вона уявляла себе в його обіймах, уявляла, як він пестить її, ніжно і сумно водночас. Утім, він був одружений, і в нього була дочка, її ровесниця. До того ж він ніколи не пам'ятав імен своїх учнів і учениць. Ох, ці дівочі мрії... І вона постаралася викинути їх із голови.

Однак Гретхен не сумнівалася: рано чи пізно з нею неодмінно станеться щось по-справжньому значне, незвичайне — хай не цього року і не в цьому задрипаному містечку. Щодо цього вона була цілком певна.

Коли Гретхен ішла коридорами шпиталю в сірому халаті, вона почувалася потрібною і незамінною, і, наче мати, в міру своїх можливостей намагалася заповнити бодай частково те, що ці мужні, змучені ранами солдати втратили заради благополуччя своєї батьківщини.

У палатах тьмяно горіли нічники, і всі поранені мали б уже лежати у своїх ліжках. Як завжди, перед тим як піти додому, Гретхен попрощалася з Телботом Х'юзом. Він був поранений у шию і не міг розмовляти. Телбот був наймолодший у палаті, і Гретхен жаліла його більше за інших. Їй хотілося вірити, що її доторки, її усмішки і навіть коротке «добраніч» додають йому бадьорості, роблять не таким довжелезно-болючим час до світанку. Вона пройшла до загальної кімнати, де звичайно поранені читали або писали листи, грали в карти чи шахи, слухали платівки, акуратно розклала журнали на столі, прибрала шахівницю, склала шахи в коробку, викинула у відро для сміття дві пляшки з-під кока-коли.

Гретхен любила оці спокійні хвилини наприкінці чергування, коли шпиталь поринав у сон і вона лишалася зовсім сама. Вона розуміла, що цієї вечірньої пори хлопці сплять на своїх ліжках у всіх палатах головного корпусу, в теплому і затишному блокові. Молоді хлопці, що врятувалися від смерті і покінчили, бодай тимчасово, з цією жакливою війною, молоді хлопці, що поволи видужують тут, намагаючись забути назавжди про свої страхи, про передсмертні конвульсії конаючих друзів, молоді хлопці, для яких кожен день перебування тут наближав їх до миру і рідної домівки.

Проживши усе своє життя в тіснязі з батьками, тут, у цій просторій, пофарбованій у приємний зеленкуватий колір кімнаті зі зручними стільцями, Гретхен почувалася хазяйкою власної розкішної вілли, яка наводить у ній лад після веселої вечірки, коли всі гості вже розійшлись. Тихо наспівуючи якусь пісеньку, вона закінчила прибирання і вже збиралася вимкнути світло, як раптом до кімнати накульгуючи зайшов високий молодий негр у темно-бордовому халаті, накинутому поверх піжами.

— Добрий вечір, міс Джордах, — сказав він. Його звали Арнольд. Він уже давно лікувався в шпиталі, і Гретхен добре його знала. В їхньому блокові лежало тільки двоє негрів, звичайно вони весь час були разом, і сьогодні вона вперше побачила Арнольда без його приятеля. Вона завжди з особливою симпатією ставилася до Арнольда. Він воював у Франції. Йому розтросило гомілку, коли німецький снаряд влучив у його вантажівку. Він народився у Сент-Луїсі, там же закінчив середню школу. В їхній сім'ї було одинадцятьоро братів і сестер.

Арнольд багато читав і завжди при тому начіпляв окуляри. В неї склалося враження, що він читав усе підряд, не перебираючи: комікси, журнали, п'єси Шекспіра. Та вона вважала, що він

дуже начитаний і дозрів для серйозної літератури. Арнольд був схожий на «книжкового хробака» — блискучого, самотнього студента-африканця, з армійськими простенькими окулярами на носі. Іноді вона приносила хороші книги з дому, з Рудольфової бібліотеки чи з міської публічної. Арнольд швидко, майже блискавично прочитував їх і завжди вчасно повертав — так само чистенькі, обгорнуті білим папером, але ніколи не висловлював своєї думки про прочитане.

Гретхен здавалося, що він мовчить від скромності, йому не хотілося виставляти себе інтелектуалом перед іншими солдатами. Вона сама багато читала, та ось уже два роки керувалася у своїх літературних смаках думкою вчителя-католика містера Поллака. Тому останнім часом вона приносила йому такі різні за жанрами книги: «Тесс із роду Д'Ербервіллів», поеми Едни Сент-Вінсент Міллей, Руперта Брука і «По цей бік раю» Скотта Фітцджеральда.

Побачивши його, вона привітно усміхнулась.

— Добрий вечір, Арнольде! Вам щось потрібно?

— Ні-ні. Просто не можу заснути. Бачу, у вас світиться, от і подумав: чому б не навідати чарівну маленьку міс Джордах, за спільною розмовою згаяти час. — Він усміхнувся, сяйнувши гарними білими зубами. На відміну від інших, Арнольд завжди називав її на прізвище, а не на ім'я. У нього був акцент типового сільського фермера зі штату Алабама. Гретхен знала: щоб урятувати від ампутації ногу, йому зробили дві чи три операції, і вона була переконана, що глибокі зморшки навколо рота — наслідок болісних страждань. Високий, дуже виснажений і дуже чорний молодик у просторому халаті.

— А я вже збиралася йти, — сказала Гретхен. Наступний автобус від'їздив за чверть години, і вона не хотіла його пропустити.

Відштовхнувшись здоровою ногою, Арнольд підстрибнув і сів на стіл.

— Ви навіть не уявляєте, яке задоволення відчуває людина, просто глянувши вниз і побачивши, що в неї дві цілих ноги, — сказав Арнольд. — Та ви йдіть, ідіть, міс Джордах. Адже вас, мабуть, чекає симпатичний молодий хлопець, і я не хочу, щоб ви спізналися до нього на побачення через мене. Не треба його засмучувати!

— Ніхто мене не чекає, — відповіла Гретхен. Їй стало соромно за те, що вона хотіла спровадити цього хлопця, щоб устигнути на автобус. — Ні, я нікуди не поспішаю.

Арнольд дістав із кишені пачку сигарет і запропонував їй закурити.

— Ні, дякую, — заперечливо похитала вона головою. — Я не палю.

Він закурив, мружачись від диму. Всі його рухи були повільні і впевнені. До призову в армію він грав у шкільній футбольній команді, і навіть зараз у ньому відчувалася спортивна зібраність.

— Бач як, — розповідав він їй, — за якусь мить здоровий спортсмен перетворився на каліку. — Арнольд поплескав долонею по столу поруч із собою. — Сідайте, міс Джордах, посидьте трохи коло мене. Ви ж, мабуть, натомилися — весь вечір на ногах.

— Не турбуйтеся, — відповіла Гретхен. — На роботі я цілий день сиджу. — Але все-таки сіла біля нього, аби він не подумав, що вона квапиться додому.

— У вас гарні ноги, — зауважив Арнольд.

Гретхен ковзнула поглядом по своїх ногах і затрималася на дешевих коричневих черевиках на низьких підборах.

— Нормальні, — скромно сказала вона. Але в душі Гретхен вважала, що в неї справді дуже гарні ноги — вузькі, не надто довгі, з тонкими стрункими щиколотками.

— В армії я навчився розумітися на ногах, — сказав Арнольд таким тоном і так природно, як хтось інший сказав би: «В армії я навчився лагодити радіоапаратуру» або «В армії я навчився грати в карти». В його голосі не було ані найменшого натяку на жалість до себе, і Гретхен стало шкода цього стриманого, тихого хлопця.

— Усе буде гаразд, — поспішно запевнила вона. — Медсестри кажуть, що лікарі зробили чудо з вашою ногою.

— Невже? — фиркнув Арнольд. — А хто мені скаже: чи далеко старий Арнольд прошкутильгає, вийшовши звідси?

— Скільки вам років, Арнольде?

— Двадцять два. А вам?

— Дев'ятнадцять.

— Прекрасний вік, — широко усміхнувся він.

— Авжеж... якби не війна!

— А я не скаржусь, — мовив він, затягуючись сигаретою. — Завдяки війні я вирвався із Сент-Луїса, війна зробила з мене мужчину. — В його голосі вчувалася прихована іронія. — Тепер я вже не дурний сільський хлопчисько, знаю правила дорослої гри. До того ж побачив безліч нових місць і познайомився з багатьма цікавими людьми. Ви коли-небудь бували в Корнуоллі, міс Джордах?

— Це в Англії? Ні, не доводилося.

— Джордах... — задумливо вимовив Арнольд. — Ваші рідні з цих місць?

— Ні. З Німеччини. Мій батько родом звідти. Під час Першої світової війни він служив у німецькій армії. Його, як і вас, поранило в ногу.

— Ну і як, лікарі відремонтували його? — пирхнув Арнольд. — Ваш батько бігає?

— Він трохи накульгує, — обережно сказала Гретхен, — та це майже зовсім йому не заважає.

— Атож... Корнуолл... — Арнольд задумливо погойдувався, сидячи на столі. Схоже, йому вже давно набридла ця пустопорожня балаканина про війну і поранення. — Там, в Англії, ростуть

пальми, в цих маленьких старовинних містечках, порівняно з якими Сент-Луїс виглядає так, ніби його збудували тільки поза-вчора. Там — великі, широкі пляжі. Так, так, Англія, одне слово. Які приємні там люди! Гостинні. У неділю запрошують до себе додому на обід. Вони й справді дуже дивували мене. Мені чомусь здавалося, що англійці пихаті, зарозумілі. Такої думки дотримувалися в тих колах, у яких мені доводилося вештатися в Сент-Луїсі, коли я там жив.

Гретхен відчувала, що він кепкує з неї, щоправда, незлостиво, з легкою іронією, яка проскакувала в його чемних фразах.

— Люди повинні більше дізнаватися одне про одного, — сказала вона твердо, хоча їй не сподобалося те, що вона сказала. Вона сама собі здалася пихатою, але Гретхен відразу ж погамувала це неприємне відчуття. Вона раптом усвідомила, що її хвилює і тривожить, змушує захищатися — його м'який, з південноамериканським акцентом, лінивий голос.

— Звісно, повинні, — погодився він із нею. — Ясна річ. — Він, обіпершись на руки, повернувся до неї обличчям. — Ну що, наприклад, я повинен довідатися про вас, міс Джордах?

— Про мене? — від подиву вона тихо розсміялася. — Нічого. Хто я така? Всього лише дівчина-секретарка в маленькому офісі, у маленькому містечку, котра ніде, крім свого містечка, не бувала і котра навряд чи кудись поїде з цього містечка.

— Ні, я з вами не згоден, міс Джордах, — серйозним тоном заперечив Арнольд. — Я з вами категорично не згоден. Я бачив багатьох дівчат. Але вперше бачу дівчину, на яку чекає велике майбутнє. На вас чекає велике майбутнє. У вас особливий стиль поведінки, ви добре володієте собою. Можу побитися об заклад: половина хлопців, які тут лікуються, не вагаючись запропонували б вам руку і серце, коли б ви тільки дали їм знак чи натякнули, що бажаєте цього.

— Я поки що не збираюся заміж.

— Звичайно ні, про що мова, — кивнувши головою, спокійно відгукнувся Арнольд. — Куди поспішати? Одначе такій вродливій дівчині, як ви, не пасує бути відлюдницею. — Він погасив сигарету в попільниці на столі, поліз у кишеню свого халата, дістав ще одну з пачки, але не запалив. — У Корнуоллі я познайомився з однією молодою жінкою. Ми зустрічалися з нею майже три місяці. Симпатичне, веселе і ніжне створіння, про яке будь-який чоловік може тільки мріяти. Вона, щоправда, була заміжня, втім, нас це не обходило. Її благовірний з тридцять дев'ятого року зник десь на африканському континенті, і, по-моєму, вона навіть забула, який він із себе. Ми ходили з нею в бари, а коли я мав на руках посвідку про звільнення, вона готувала мені вдома обід, а потім... потім ми кохалися, почувавши себе так, наче Адам і Єва в райському саду. — Він помовчав, задумливо розглядаючи білу стелю великої порожньої

кімнати. — Там, у Корнуоллі, я став людиною, — вів він далі. — Справді, армія зробила з мене мужчину, з мене, маленького непримітного Арнольда Сімса із Сент-Луїса. На превеликий жаль, настав той сумний день, коли наша частина одержала наказ вирушати на фронт. — Він знову замовк, очевидно згадуючи маленьке затишне містечко на березі моря і веселу, симпатичну, ніжну коханку.

Гретхен теж мовчала. Вона завжди ніяковіла, коли в її присутності заходили розмови про секс. І не тому, що вона й досі незаймана, це, так би мовити, її добровільний вибір, і вибір свідомий, її бентежила нездатність без замішання сприймати секс і все, що пов'язано з інтимними справами, навіть у колі своїх знайомих подруг. Намагаючись розібратися в причинах такої реакції, Гретхен зрозуміла, що в її скутості винні насамперед батьки. Їхню спальню від її кімнати відокремлював лише вузький коридорчик. Нерідко о п'ятій годині ранку вона чула, як батько повільними важкими кроками піднімався по сходах, потім його хрипкий пропитий голос, грубе чіпляння і жалісні материні протести. Тоді борсання, стогони, рипіння ліжка. Батько силою домагався свого. А вранці нестерпно було дивитись на матір, на її страдницький вигляд — маску переможеної мучениці.

І от сьогодні, пізнього вечора, в цьому сонному шпитальному корпусі Гретхен уперше говорила про секс із чужим чоловіком, чого вона ніколи раніше собі не дозволяла ні з ким. Її силоміць, проти її волі, робили свідком статевого акту, хай навіть уявного, та все одно статевого акту, що його вона завжди прагнула витіснити зі своєї свідомості. Адам і Єва в раю. Двоє сплетених людських тіл: біле і чорне. Вона намагалася не думати про це, однак нічого не могла з собою вдіяти. У відвертості цього хлопця таївся якийсь багатозначний натяк, підступний умисел: то були аж ніяк не ностальгійні, нав'язні нічним смутком спогади солдата, що повернувся з війни. Ні, цей мелодійний, м'який шепіт приховував якусь мету. Гретхен здогадувалася, що ця мета — вона сама, і проганяла від себе цю думку.

— Після поранення я написав їй листа, — вів далі Арнольд. — Але відповіді не одержав. Хтозна, може, повернувся додому її чоловік. Відтоді я не мав близьких стосунків ані з жодною жінкою. Адже мене було поранено на самому початку війни, і відтоді я лежу тут, у шпиталі. Вперше мені дозволили вийти в місто минулої суботи. Нам з Біллом дали звільнення на цілісінський день... Але що робити двом чорношкірим хлопцям у цих краях? Це вам не Корнуолл, можете мені повірити. Подумати тільки, відправити мене в єдиний, мабуть, у Сполучених Штатах шпиталь, розташований у містечку, де немає жодного чорношкірого! Ми вицмулили по кухлю пива на ринку й сіли в автобус, який йшов до Королівської пристані — нам сказали, що там буцімто живе негритянська сім'я. Виявилось, ніяка це не сім'я, а старий самотній негр із

Південної Кароліни. Живе він у хатинці на березі річки, а вся його родина давно звідтіль поїхала і, скоріше за все, забула про його існування. Ми пригостили його пивом, наплели купу дурниць про наші незліченні подвиги на війні, як ми там героїчно воювали, і пообіцяли наступного разу приїхати знову — порибалити.

— Незабаром вас випишуть із шпиталю, ви повернетеся додому й обов'язково зустрінете гарну дівчину і знову будете щасливі, як тоді, у Корнуоллі. Я впевнена в цьому, — сказала Гретхен, глянувши на годинник. Вона раптом відчула, що говорить фальшиво, нещиро, якимсь чужим голосом, і їй стало соромно. Та ж їй треба якомога швидше забиратися звідси!

— Уже дуже пізно, Арнольде. Я з приємністю поговорила з вами, однак мені пора... — Вона хотіла зістрибнути зі столу, але він міцно стиснув її руку.

— Ще зовсім не пізно, міс Джордах, — сказав Арнольд. — Щиро кажучи, я давно чекав слушної нагоди, щоб поговорити з вами віч-на-віч.

— Арнольде, я спізнююся на автобус. Я...

— Ми з Біллом часто говоримо про вас. — Арнольд не випускав її руки. — І ми вирішили наступної суботи запросити вас погуляти разом з нами і трохи розважитись.

— Це дуже люб'язно з вашого боку, — сухо сказала Гретхен. Їй коштувало великих зусиль зберегти спокій. — Але по суботах я страшенно зайнята.

— Ми, звичайно, розуміємо, що в цьому місті дівчині не личить з'являтися в компанії двох чорношкірих хлопців, — вів далі Арнольд своїм рівним тоном, у якому не було ані погрози, ані злості. — Люди тут до цього не звикли. До того ж ми прості солдати...

— Усе це не має ніякого відношення...

— Ви сядете в автобус, що вирушає о пів на першу пополудні до Королівської пристані, — провадив Арнольд, ніби не помічаючи її протестів. — Ми приїдемо туди раніше, дамо старому п'ять доларів, хай купить собі пляшку і сходить у кіно. А самі приготуємо розкішний обід для нас трьох. З трамвайної зупинки повернете ліворуч, пройдете дорогою чверть милі до самісінької річки й побачите хатинку старого — вона одна-однісінька стоїть на березі. Навколо ні душі. Ніхто нам не заважатиме. Ми чудово проведемо час.

— Я поспішаю додому, Арнольде, — голосно сказала Гретхен. Вона знала, що сором не дозволить їй закричати і покликати на допомогу, але вона хотіла переконати його, що здатна на це.

— Смачна їжа, гарне вино, — усміхаючись, шепотів Арнольд, не випускаючи її руки. — Ми так давно не були вдома, міс Джордах, не забувайте...

— Я закричу зараз, — через силу видихнула Гретхен. Та як він сміє? Такий чемний, такий привітний, і от маєш... Вона зневажала себе за невміння розбиратися в людях.

— Ми з Біллом дуже високої думки про вас, міс Джордах. — Відтоді як я вперше побачив вас, ні про кого іншого вже й думати не можу. До речі, Білл каже так само...

— По-моєму, ви обидва здуріли. Я змушена буду поскаржитись на вас полковникові! — Гретхен хотіла вивільнити руку, але не змогла. До того ж вона боялася: раптом хтось зайде й побачить, як вона вовтузиться на столі з Арнольдом. Доведеться щось пояснювати, і їй буде неприємно.

— Так от, — тим самим спокійним тоном вів далі Арнольд. — Ми з Біллом дуже високої думки про вас і готові заплатити за це. За час служби у нас зібралася пристойна сума, і в мене, і в Білла, до того ж мені частенько фортунило у грі в кості. Вісімсот доларів! Подумайте, міс Джордах. Вісімсот доларів за кілька годин, проведених разом з нами на березі річки... — Він одпустив її руку, скочив зі столу і накульгуючи пішов до дверей. Його кремезна постать здавалася такою незграбною в цьому темному, з широкими полами бордовому халаті. На півдорозі він зупинивсь, обернувся і, глянувши на неї, додав: — Не треба зараз говорити «так» чи «ні», міс Джордах, — так само ввічливо сказав він. — Подумайте гарненько. До суботи ще цілих два дні. Ми будемо на пристані з одинадцятої ранку до самого вечора. Приїздіть будь-коли, тільки-но звільнитесь від домашніх справ. Ми будемо вас чекати. — Розпрямивши плечі і намагаючись не триматися за стіну, він вийшов із кімнати.

Кілька хвилин Гретхен сиділа заціпенівши. З вікна до неї долинав приглушений гул автомашин. Раніше вона якось не прислухалася до вуличного шуму. Потім торкнулася рукою ліктя, за який ще зовсім недавно її міцно тримав Арнольд. Тоді зістрибнула, підійшла до вимикача і погасила світло: їй не хотілося, щоб хтось, випадково заглянувши до кімнати, побачив її спаленіле від сорому обличчя. Трохи постояла, прихилившись до стіни і притиснувши до палаючих щік долоні, немов ховаючи рум'янець від стороннього погляду. Потім квапливо пройшла до роздягальні, перевдяглась і майже побігла до автобусної зупинки.

Гретхен сиділа перед туалетним столиком, витираючи залишки денного крему з блідої, у прожилках, тонкої шкіри обличчя під розпухлими очима. Перед нею стояли баночки і флакони з назвами законодавців моди і краси від Вулворта, «Хейзл Бішоп», Коті. «Ми кохалися, почувавши себе так, наче Адам і Єва в райському саду», — стукало в неї у скронях.

Ні, не можна про це думати. Не можна! Вона завтра ж зайде до полковника і попросить перевести її на чергування до іншого блоку шпиталю. Сюди вона просто не може повернутися.

Вона підвелася, скинула з себе халат і кілька секунд стояла гола, розглядаючи себе в м'якому світлі настільної лампи. У дзеркалі відбивались її високі, повні, білі, немов сметана, груди, а ро-

жеві соски безсоромно стирчали вперед. Унизу — темний, таємничо-небезпечний пухнастий трикутник, ясно окреслений внутрішніми краями її блідуватих пишних стегон.

Що ж мені робити? — гарячково думала вона. Натягнувши нічну сорочку, погасила світло і лягла в холодну постіль. Лишалося тільки сподіватися, що сьогодні вночі батько не чіплятиметься до матері. Забагато для однієї ночі. Вона цього не витримає.

Щогодини автобус вирушав за маршрутом до Олбані. В суботу у ньому буде напхом солдатів, які одержали звільнення на вихідні. Цілі юрби веселих юнаків. Ось вона купує собі квиток на кінцевій зупинці, сідає, повертається до вікна і вдивляється в сіру далечінь річки. Ось вона виходить на зупинці біля пристані, стоїть там одна-однісінька перед заправною станцією. Під її високими каблуками шарудить гравій на вибоїстій дорозі, від неї пахне парфумами. Ось вона йде до покинутої, небіленої хатинки на березі річки, бачить там двох чорношкірих хлопців з пляшкою вина у руках. Вони мовчки дивляться на неї, мов кати на свою жертву, ждуть її, ці дві фатальні постаті, вони так упевнені в собі, що навіть не піднімаються їй назустріч, а їхня ганебна плата лежить у кишенях. Вони ждуть її, заздалегідь знаючи, що вона прийде, прийде неодмінно, щоб віддатися їм, щоб задовольнити свою цікавість і хіть, заздалегідь знаючи, що вони трахатимуть її, по черзі і разом.

Витягнувши з-під голови подушку, вона сунула її між ноги, заштовхавши подалі ударами кулаків.

VI

Мері Джордах стоїть коло вікна з мереживними фіранками у своїй спальні, дивлячись на задвірок одразу за пекарнею. Два тоненьких деревця з прибитою між ними дошкою, на якій погойдується важкий потертий шкіряний мішок циліндричної форми, набитий піском, — такими мішками користуються на тренуваннях боксери. У затіненому вузькому квадраті подвір'я цей мішок схожий на вішалника. Колись у давні безтурботні дні в садах у глибині дворів на їхній вулиці росли на клумбах квіти, а між деревами гойдалися підвішені гамаки. Щодня її чоловік надягає пару вовняних рукавичок, йде на задвірок і протягом двадцяти хвилин щосили гамселив цей мішок з піском. Він наскакує на нього з неймовірною люттю, з таким скаженим азартом, наче він не тренується, а б'ється за власне життя. Іноді, побачивши його за цим заняттям, коли в крамниці її підміняє Руді, щоб дати їй трохи відпочити, Мері здається, що він колошматить не цей безживний мішок з піском, а її саму.

Вона стоїть біля вікна у своєму зеленому атласному халаті із зашмальганим комірцем і манжетами. Вона курить сигарету, не

помічаючи, що попіл струшується їй на халат. У притулку вона була найохайнішою і найпедантичнішою з-поміж усіх дівчаток: чистенька і свіжа, немов квіточка в склянній вазі. Черниці знали, як привчати своїх вихованок до чистоти — тілесної і духовної. Однак тепер вона перетворилася на нечупару, розтовстіла, не стежить ні за волоссям, ні за фігурою, ні за тим, як одягається. Черниці прищепили їй любов до релігії, до церковних обрядів, та ось уже майже двадцять років вона не ходить до церкви. Коли народилася Гретхен, вона домовилася зі священником про хрестини, але чоловік рішуче відмовився навіть близько підійти до купелі й суворо заборонив жертвувати на церкву гроші — ані centa. Адже він — від народження ревний католик.

От і маєш долю: троє нехрещених і невіруючих дітей і чоловік-богохульник, який ненавидить церкву. Тяжкий хрест несе вона на своїх плечах!

Вона ніколи не бачила своїх батьків. Сирітський притулок у Буффало замінив їй і матусю, і татуся. Там їй дали прізвище — Піз. Може, так звали її матір. Подумки вона завжди називала себе Мері Піз, а не Мері Джордах чи місіс Аксель Джордах. Коли вона покидала притулок, то стара ігуменя сказала, що, можливо, її мати — ірландка, але точно, звичайно, ніхто цього не знає. Вона застерігала її від небезпек і спокус, які чатують на неї в цьому житті, радила бути обачною і пам'ятати, що в її жилах тече кров блудниці. Тоді Мері було всього шістнадцять — тендітна дівчинка з розсипаним по плечах золотавим волоссям і ніжними рожевими щічками. Коли в неї народилася дівчинка, вона хотіла назвати її Коллін — як пам'ять про своє ірландське походження. Та її чоловік недолюбливав ірландців і заявив, що назве дочку Гретхен. Він знав у Гамбурзі одну шльондру на ім'я Гретхен. Минув лише рік після їхнього весілля, а він уже зненавидів її.

З Джоржахом вона познайомилася в ресторані на озері Буффало, де працювала офіціанткою. Роботу їй підшукав її рідний притулок. Власники ресторану — літня пара німецького походження на прізвище Мюллер. Притулок відряджав до них своїх випускниць, позаяк подружжя було добропорядним і регулярно ходило до церкви. Мюллери поселили Мері в кімнатці над своїм помешканням. Вони добре ставилися до неї, і ніхто з клієнтів не наслідуювався бовкнути на її адресу жодного непристойного слівця. Тричі на тиждень її відпускали на заняття до вечірньої школи, щоб вона продовжувала своє навчання. Не можна ж усе життя лишатися офіціанткою!

Аксель Джордах, мовчазний кульгавий вайлуватий парубок, емігрував з Німеччини ще на початку двадцятих і служив матросом на суденцях, що курсували по Великих озерах. Узимку, коли озеро вкривалися кригою, він допомагав містерові Мюллеру на кухні, працюючи кухарем і пекарем водночас. Тоді він ледве розмовляв

англійською і приходив у ресторан, щоб трохи побазікати з ким-небудь із відвідувачів рідною мовою. Після поранення його визнали непридатним до стройової служби і комісували з німецької армії. Він влаштувався працювати кухарем до шпиталю у Франкфурті.

І все через те, що після війни цей молодий парубійко, виїшовши зі шпиталю, відчув себе чужим у рідній країні і вирішив пошукати щастя в Америці, вона стоїть зараз біля вікна в оцій убогій, жалюгідній кімнатці над булочною, де поступово день у день занапащає свою молодість, принадність і надії. І попереду — найменшого просвітку.

Залицяючись до неї, Аксель завжди був дуже ввічливий, нічого зайвого собі не дозволяв і навіть не насмілювався взяти її за руку. У перерві між рейсами він зустрічав її біля школи і проводжав додому. Якось він попросив її допомогти йому з англійською, бо її вимова завжди була предметом особливої гордості. Коли присутні слухали її, то казали, що вона, без сумніву, із Бостона, і Мері сприймала їхні слова як великий комплімент на свою адресу. Сестра Кетрін, котру вона любила з-поміж інших черниць у притулку найбільше, була родом із Бостона. Вона вимовляла слова виразно, добираючи кожне, і мала словниковий запас дуже освіченої жінки. «Розмовляти кепською англійською, — повчала її сестра Кетрін, — це все одно, що жити калікою. Жодній дівчині Бог не відмовить у своєму милосерді, коли вона говорить англійською мовою, як справжня леді». І Мері намагалась у всьому бути гідною своєї наставниці. Коли Мері вже мала покинути притулок, сестра Кетрін подарувала їй книжку — історію ірландських народних героїв. «Мері Піз, моїй любій учениці, яка подає великі надії», — написала вона великими, розгонистими літерами на форзаці книжки. Мері намагалася копіювати і її почерк. Навчання у сестри Кетрін якимось таємничим способом навіювало думку і змушувало вірити, що її батько був справжнім джентльменом.

Завдяки Мері Піз, власниці дзвінкого, сріблястого акценту «штату на Затоці», який дістався їй у спадок від сестри Кетрін, Аксель надзвичайно швидко навчивсь говорити по-англійськи. Ще до весілля всі, хто його знав, щиро дивувались і відмовлялися вірити, що він народився й виріс у Німеччині. Безперечно, Аксель Джордах був розумним хлопцем, однак свій інтелект він використовував з єдиною метою — мучити її, себе і людей, що його оточували.

Він жодного разу не поцілував її до того, як запропонував вийти за нього заміж. На той час їй було дев'ятнадцять — стільки ж, скільки зараз Гретхен, і вона, як і дочка, була ще незайманою. Аксель завжди був до неї уважний, завжди ретельно мився і голився. Повертаючись із рейсу, неодмінно привозив їй маленькі подарунки: то коробку цукерок, то букет квітів.

Вони були знайомі два роки, коли він завів мову про одруження. «Я раніше не наважувався, — пояснював він їй, — боявся, що ти відмовиш: усе-таки іноземець, до того ж кульгавий». Як, мабуть, сміявся він у душі, побачивши в неї на очах сльози, викликані його скромністю і непевністю у собі. О, він був не людина, а справжній диявол, який усе своє життя плів тенета інтриг і змов.

Мері погодилася вийти за нього заміж. Може, їй навіть здавалося, що вона його кохає. Аксель був досить привабливим хлопцем: чорне, як у індіанця, густе волосся, спокійне розумне худе обличчя, ясні карі очі, що ставали м'якими і доброзичливими, коли він дивився на неї. Він торкався до неї з такою ніжністю, обережно, мовби вона була порцеляною. Коли вона зізналася йому, що «народилася поза шлюбом», він відповів, що давно знає про це від містера Мюллера і що це не має для нього ніякогоісінького значення — так навіть краще, бо невідомо, як у нього склалися б стосунки з її ріднею. Сам він давно порвав усі родинні зв'язки. Батько Акселя загинув у 1915 році на російському фронті, а мати через рік по тому вдруге вийшла заміж і переїхала з Берліна до Кельна. Молодший брат, якого Аксель терпіти не міг, одружився з багатою американкою німецького походження, що приїхала після війни в Берлін навідати своїх родичів. Тепер він з дружиною жив у штаті Огайо, та Аксель ніколи з ним не зустрічався. Одне слово, він був такою ж самотньою людиною, як і вона.

Мері погодилася вийти за нього, але висунула обов'язкові умови. По-перше, він мусить покинути свою роботу на озерах — їй не потрібен чоловік, який подовгу не буває вдома і який трудиться як простий роботяга. По-друге, вони повинні виїхати з Буффало — тут кожному псові відомо, що вона позашлюбна дитина і виховувалась у притулку для сиріт, до того ж на кожному кроці можна зустріти людей, котрі відвідували ресторан Мюллера, де вона працювала офіціанткою. І останнє — вони мають повінчатися в церкві.

Аксель був згоден на все. О, який він диявол! Який хитрий, підступний диявол! Він зібрав трохи грошенят і за допомогою містера Мюллера домовився купити пекарню у її власника з Порт-Філіпа. Вона змусила його придбати солом'яного капелюха, коли він поїхав до Порт-Філіпа підписувати необхідні папери. Він повинен був виглядати як респектабельний американський бізнесмен. І вона не дозволить йому носити звичну для нього полотняну кепку — цей зужиток старої європейської моди.

Через два тижні після того, як вони побрались, він привіз її оглянути крамницю, в якій вона мусила звікувати свій вік, а разом і помешкання, розташоване нагорі, де їй судилося зачати трійко дітей. Був ясний травневий день, крамницю щойно побілили. Над скляною вітриною з акуратно розкладеними тістечками і пиріжками нависав чималий, із цупкої зеленої тканини тент, який захищав солодкі вироби від спекотного сонця. Торговельна вулиця

ця з безліччю маленьких магазинчиків і крамничок — галантерейна, цвяхи, аптека на розі, капелюшна майстерня з виставленими у вітрині дамськими капелюшками зі штучними квітами — у тихому житловому кварталі на березі річки. Між зеленими галявинами — великі комфортабельні будинки. Вони з Акселем сиділи на лавці під деревом і дивилися, як річкою линуць легкі човни під парусами, пихкає, долаючи течію, невеличкий пароплав із Нью-Йорка. До них долітали веселі звуки вальсу, на палубі грав оркестр. Мері ніколи не танцювала з чоловіком — які танці з кульгавим?

Про що вона тільки не мріяла того травневого дня під звуки вальсу на березі річки! Коли вони облаштуються, вона купить нові столи, по-новому оздобить крамницю, повісить на вікнах штори, поставить кілька масивних свічників і подаватиме відвідувачам чай з гарячим шоколадом. Згодом вони прикуплять сусідній магазинчик (поки що він був порожній) і відкриють там ресторанчик, але не для простого люду, як у Мюллерів, а для заможної, грошовитої публіки. Вона уявляла, як її чоловік у чорному костюмі з краваткою супроводить відвідувачів до столиків, офіціантки у накрохмалених муслінових фартухах виносять з кухні таці з різними смачними наїдками, а сама вона сидить за касовим апаратом і, з мелодійним дзвоном пробиваючи чеки, усміхається до відвідувачів: «Сподіваюся, сер, вам у нас сподобалося?» А ввечері після клопіткого робочого дня вони з чоловіком сидітимуть за столиком зі своїми друзями і смакуватимуть кавою з тістечками.

Звідки їй тоді було знати, що їхній квартал так занепаде, що люди, з якими вона бажала заприятелювати, обходитимуть її десятою дорогою, а тих, хто хотів би з нею приятелювати, вона вважатиме не вартими її уваги; що магазинчик, у якому вона збиралася відкрити ресторан, знесуть, а на його місці з'явиться величезний гараж, і звідти долинатиме бряжчання металу; що капелюшну майстерню зачинять, а біленькі будинки уздовж річки перетворяться на жалюгідні нетрища чи теж будуть ущент поруйновані, натомість виростуть майстерні з обробки металу і звалища.

Де вони, столики з гарячим шоколадом і тістечками, де штори й важкі свічники, де офіціантки? Нічого цього нема й не буде. Їй самій доводиться стояти на ногах по дванадцять годин на день і влітку, і взимку, продаючи черстві буханці хліба механікам у засмальцьованих комбінезонах, неохайним домогосподаркам і задрипаній дітлашні, чиї батьки, перепившись, суботніми вечорами влаштовують бійки просто неба.

Її муки почалися першої шлюбної ночі. Це сталось у друго-розрядному готелі на Ніагарському водоспаді. Усі райдужні мрії тендітної юної дівчини на весільній фотографії, усміхненої красуні в білосніжній фаті, що довірливо схилилася на плече свого насупленого красеня-нареченого, розсипалися порохом за якихось вісім годин після шлюбної церемонії. Вона лежала на скрипливому

готельному ліжку, безпорадна, розпростерта під важким, грубим, ненаситним тілом свого коханого, вона лежала і беззвучно плакала, зрозумівши, що прирекла себе на довічний присуд.

Удень вони нічим не відрізнялись од інших молодят. Аксель водив її до кафе, де замовляв найбільші порції збитого пломбіру з сиропом і з поблажливою усмішкою на устах, мов турботливий татусь, дивився, як вона поглинала гори морозива. Він звозив її на катері до Ніагарського водоспаду і, наче справжній коханець, ніжно тримав її за руку, коли вони гуляли над ревучим потоком води. На людях Аксель уміло грав роль галантного кавалера: підтримував за ліктик, коли вони переходили вулицю, купував дешеві дрібнички і навіть одного разу повів у театр (це було останнього тижня їхнього медового місяця і востаннє, коли він так розщедрився. Бо незабаром вона переконалася, що вийшла заміж за неймовірного скнару). Вони ніколи не обговорювали того, що відбувалося вночі. Коли Аксель зачиняв за собою двері номера і вони лишались удвох, то здавалося, що в його тіло вселявся диявол. У кімнаті опинялося двоє різних, зовсім чужих за духом людей. Вона не знаходила слів, щоб відтворити ці страхітливі плотські утіхи. Вихована черницями в суворох моральних правилах, вона була соромливою та боязкою, плекала мрії про шляхетні, ніжні стосунки. Натомість Аксель послуговувався знаннями й практикою вуличних повій і, мабуть, гадав, що всі заміжні жінки у подружній постелі повинні виконувати всі чоловікові забаганки, слухняно, безмовно, залякнувши від жаху. А можливо, так поведуться взагалі всі американські жінки.

Через кілька місяців Аксель усвідомив, що їй ніколи не подолати своєї відрази до фізичної близькості, своєї пасивності в ліжку. Це страшенно лютило його, викликаючи бажання ще активніше злягатись, а його атаки на неї ставали дедалі агресивнішими й жорстокішими. Одружившись, він уже ніколи не вдавався до послуг інших жінок. Він на них просто не зважав. Його нестримна сексуальна несамовитість знаходила вихід лише в її ліжкові. Мері неймовірно не поталанило, що цей чоловік увесь час пристрасно жадав володіти тільки єдиним жіночим тілом, і саме — її, і воно завжди було поруч, у цілковитій, беззастережній його волі ось уже двадцять років. Він уперто веде облогу, безнадійно і знавісніло, мов полководець великої армії, який опинився перед муром жалюгідного заміського котеджу і не зміг узяти його приступом.

Як вона гірко ридала, коли зрозуміла, що завагітніла.

Але сварились вони не тільки через це. І через гроші теж. Вона й не підозрювала, що може бути такою винахідливою і такою язикатою. До яких тільки хитрощів не доводилося їй удаватись, щоб видурити в чоловіка бодай кілька центів. Щоб випросити

в Акселя десять доларів на нові черевики чи, згодом, на пристойне шкільне плаття для Гретхен, вона змушена була упродовж довгих місяців гризти йому голову і влаштовувати сімейні сцени. А він весь час дорікав її шматком хліба. Аксель заощаджував на всьому, на найменшому дріб'язку, був схожий на мамонта, який, відчувши настання нового льодовикового періоду, з'їхав з глузду. На його очах розорилася вся Німеччина, і він був певен, що таке цілком можливо і тут, в Америці. Його характер і погляди сформувала поразка у війні його країни, і тепер він добре згадав, що такої долі не може уникнути жодна частина земної кулі.

Упродовж кількох років їхня булочна занепадала. Тільки після того як стіни будинку облущились, а штукатурка обсипалась, Аксель купив п'ять банок білої фарби і пофарбував стіни. Одного разу з Огайо приїхав його брат, власник гаража. В нього процвітав бізнес, і він запропонував Акселеві частку в новому агентстві з продажу автомобілів, яке щойно купив за кілька тисяч доларів. Аксель міг узяти позичку під його поручительство в банку і стати партнером, та він виставив брата за поріг, назвавши його злодієм і дурисвітом, котрий дбає тільки про власну кишеню. Його брат, веселий, кругловидий, що аж пашів здоров'ям, шоліта приїздив на пару тижнів у Саратогу, кілька разів на рік водив у театр свою жіночку, огрядну, балакучу даму. Він завжди був одягнений у гарний шерстяний костюм, і від нього приємно пахло лавровишневою водою. Коли б Аксель узяв тоді позичку, як радив йому брат, то зараз вони були б забезпечені, назавжди скинули б оце нестерпне ярмо пекарні, виїхали б із району нетрищ, на які щодалі більше перетворювався їхній квартал. Однак Аксель нізащо не захотів послухати брата і не взяв позички — він ще ніколи не підписував жодного офіційного папірця.

Німеччина зовсім занепадала. Злидарі його країни з пачками знецінених грошей із благоговінням і жадібним блиском в очах дивилися на кожен долар, що проходив через їхні руки.

Коли Гретхен закінчила школу, про вступ до коледжу не могло бути й мови, хоча вона, як і Рудольф, вважалася кращою ученицею в класі. Тож одразу влаштувалася працювати і щоп'ятниці половину свого заробітку віддавала батькові. «Коледжі тільки розбещують порядних дівчат, роблячи з них шлюх», — сказав Аксель. А Мері знала, що Гретхен вискочить заміж за першого-ліпшого, хто запропонує їй одружитися, щоб тільки втекти з дому й не бачити батька. Ще одне занапащене життя в нескінченнім сумнімі ланцюгові невдах.

Аксель бував щедрим тільки тоді, коли справа стосувалася Рудольфа. Чарівний, ласкавий, з гарними манерами, Рудольф був надією всієї родини. І вчителі дуже любили його.

Він єдиний цілував матір, ідучи рано-вранці і повертаючись пізно ввечері додому. У своєму старшому синові і Мері і її чоловік бачили винагороду за всі свої життєві негаразди. Рудольф, безпе-

речно, мав музичні здібності, бо грав у шкільному джазі на трубі. Наприкінці останнього навчального року Аксель купив йому трубу, що сяяла, мов золота. Раніше Аксель нікому з членів сім'ї не робив ніяких подарунків. Дивно було чути піднесені, чарівливі звуки, що линули з похмурого, вкритого густим шаром пилу помешкання, коли Рудольф музикував на своєму інструменті. Він грав у клубі на танцях. Аксель дав йому тридцять п'ять доларів на смокінг — нечувана щедрість з його рук! — і дозволив лишати собі всі зароблені на шкільних вечорах гроші. «Тільки не цвиндри по-дурному, — казав йому батько, — коли підеш навчатися до коледжу, вони тобі будуть, як знахідка». Від самого початку всі знали, що Рудольф учитиметься в коледжі.

Мері почувається винною перед іншими дітьми. Вона віддає всю свою любов старшому синові. Але вона така змучена, що їй бракує сил любити Томаса і Гретхен. Щоразу, коли є змога, вона намагається погладити Рудольфа, а коли він спить, заходить до нього в кімнату і ніжно цілує його в чоло; вечорами, падаючи з ніг від втоми, пере і гладить його сорочки, щоб усі бачили, який він чистьоха і акуратист. Вона вирізує зі шкільної газети статті про його перемоги на спортивних змаганнях і старанно вклеює табелі його успішності в альбом, що лежить у неї на комоді поруч із книжкою «Віднесені вітром».

Її молодший син Томас і її дочка просто живуть під одним дахом із нею. А Рудольф — її плоть і кров. Коли вона дивиться на нього, перед очима виникає розпливчастий образ батька, якого вона ніколи не бачила.

На Томаса вона не покладає ніяких надій. Він — шибеник і розбишака, цей блондин з хижим прорізом насмішкуватих очей: вічно затіває бійки, на нього завжди скаржаться в школі, до всіх чіпляється, всім груб'янить, з усіх знущається, в нього немає жодних моральних принципів, пре своєю дорогою навпростець, не зважаючи ні на що, приходять і зникає з дому, коли заманеться, бо йому начхати на всіх, він не боїться ніякої кари — ані земної, ані небесної. Десь на невидимому календарі червоним атраментом уже виведено його долю, його ганьбу, ніби жакхливе, криваве число диявольського свята. І нічого тут не вдієш. Вона його не любить. І вона ніколи не простягне йому руку допомоги.

Отже, сім'я спить, а мати стоїть на розпухлих ногах біля вікна. Змучена безсонням і виснажливою працею, неохайна хвора жінка, котра давно вже уникає дивитися в дзеркало, котра багато разів вирішувала накласти на себе руки, посивіла у сорок два роки, вона курить сигарету за сигаретою, струшуючи попіл на свій засмальцьований халат.

Здалеку долинає паровозний гудок — по рейках постукують вагони, у яких везуть у далекі порти солдатів. На поле бою, туди,

де гримить канонада. Хвалити Бога, Рудольфові ще немає сімнадцяти. Вона помре, якщо його заберуть на війну.

Мері закурює останню сигарету, скидає халат і лягає в ліжко. Сигарета, що прилипла до нижньої губи, звисає з підборіддя. Лежить і курить. На кілька годин вона забудеться примарним сном. Та вона знає, що одразу ж прокинеться, щойно почує на сходах важкі кроки чоловіка, від якого смердить потом і кислим вином.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

На офісному годиннику — за п'ять хвилин полудень, але Гретхен продовжувала друкувати на машинці. Була субота, решта дівчат уже закінчили робочий день і чепурилися, збираючись іти додому. Луелла Девлін і Пат Хаузер запросили Гретхен піти з ними пообідати, але сьогодні в неї не було бажання вислуховувати їхню дурну балаканину. У школі в неї були інші близькі подружки: Берта Сорель, Сью Джексон і Фелісіті Тернер. Це були найяскравіші постаті в школі — їх усі вважали шкільною елітою. Як їй хотілося, щоб уся трійця, чи хоча б хтось із них, опинилася зараз у місті. Та дівчата були із заможних родин і вчилися тепер у коледжі, а Гретхен усе ще не знайшла нікого, гідного її дружби.

Їй не вистачило роботи, щоб мати привід довше посидіти за машинкою, затриматися, побути самій. На жаль, вона вже додрукувала останній аркушик, що його приніс її начальник містер Хатченс. Отож хоч-не-хоч, а доведеться йти додому.

Останні два вечори Гретхен не ходила чергувати до шпиталю. Зателефонувала, сказавши, що нездужає. Одразу після роботи йшла додому й сиділа у своїй кімнаті. Вона не знаходила собі місця, хапалася за книжку, але читання не відволікало від збуджених думок, тому вирішила впорядкувати гардероб: прала й без того ідеально чисті блузки і вкотре прасувала бездоганно випрасовані сукні. Коли з цією роботою було покінчено, мила голову, уклала в різний спосіб волосся, полірувала нігті, вперто пропонувала Руді зробити і йому манікюр, хоча тільки тиждень тому маніюрила його руки.

У п'ятницю вона ніяк не могла заснути і пізно ввечері, коли всі уже спали, спустилася в пекарню до батька. Він здивовано зиркнув на неї, але промовчав. І нічого не сказав навіть тоді, коли вона, присівши на стілець, поманила до себе кішку: «Киць-киць!» Але кішка дременула від неї, як чорт від ладану: розумна тварина знала, що людям не слід довіряти.

— Тат... — озвалась вона. — Я давно хотіла поговорити з тобою.

Джордах мовчав.

— На цій роботі я не маю ніяких перспектив. Мене ніколи не підвищать, і платні мені теж не набавлять. А коли скінчиться війна, а разом з нею і армійські замовлення, почнуться тотальні скорочення і мене можуть просто звільнити.

— Війна ще не скінчилася, — сказав Джордах. — Ще досить ідіотів, охочих помандрувати на той світ.

— От я і подумала: чи не ліпше мені поїхати до Нью-Йорка і підшукати там гарну роботу? Я непогана секретарка, а нью-йоркські газети рясніють оголошеннями з пропозиціями про різноманітну працю, до того ж платня удвічі вища, ніж у мене зараз.

— Ти говорила про свої плани з матір'ю? — Джордах продовжував легкими помахами рук, наче маг-чарівник, розкочувати тісто на маленькі круглячки для булочок.

— Ні, не говорила. Вона погано себе почуває, я не хочу її даремно хвилювати.

— Хай йому біс! Які всі люб'язні і турботливі в цій сімейці! — вигукнув з обуренням Джордах. — Аж серце мліє!

— Тат, не кажи так. Я ж серйозно.

— Ні, — відрубав він.

— Чому?

— Ні, та й квит. Обережніше, не замацькайся в борошно.

— Тат, але я зможу надсилати додому більше грошей...

— Ні, — не дослухавши, повторив Джордах. — Коли тобі виповниться двадцять один, їдь куди хочеш, на всі чотири вітри. А поки що тобі всього дев'ятнадцять. Доведеться потерпіти батьківську гостинність ще зо два роки. Терпи і посміхайся.

Він зубами витяг пробку з пляшки і, збовтавши, ковтнув трохи віскі. Навмисно грубо витер тильним боком руки губи, лишивши довгу білу борозну на щоках.

— Мені треба поїхати з цього міста, — наполягала Гретхен.

— Є міста ще паскудніші, — сухо відповів Джордах. — Поговоримо про це через два роки.

На годиннику — п'ять хвилин на першу. Гретхен акуратно склала надруковані аркуші в шухляду столу. Всі службовці уже розійшлись. Накривши чохлам друкарську машинку, вона пішла до вбиральні. Довго видивлялась на себе у дзеркало. Обличчя в неї пашіло, мов у хворої. Вона вмилася холодною водою, потім дістала із сумочки флакончик, бризнула ароматною рідиною на пальчик і легенько провела за вухами.

Вийшовши з офісу, Гретхен проминула арку воріт, над якою виднілася широка вивіска: «Цегла і черепиця Бойлана». Завод і вивіска з великими буквицями в химерних завитушках стоять ось на цьому місці з 1890 року.

Вона про всяк випадок огледілася на всі боки, чи не жде її часом Руді. Іноді він зустрівач її біля заводських воріт, а потім

вони разом простували додому. Коли Руді зараз тут, то вони могли б піти пообідати в ресторан чи до кінотеатру... Та вона згадала, що Руді поїхав з командою легкоатлетів на спортивні змагання до сусіднього містечка.

Гретхен попрямувала до кінцевої зупинки автобуса. Йшла повільно, часто зупиняючись і розглядаючи товари на вітринах. Певна річ, вона не збирається нікуди їхати. Зараз полудень, і всі нічні фантазії давно вже її не мучать. А втім, чому б трохи не прогулятися, проїхавши автобусом понад берегом річки? А тоді вийти десь аж за містом, подихати свіжим повітрям. Погода чудова, весняна. Світить яскраве сонце. На вулиці теплінь, на ніжно-голубому небі — поодинокі хмаринки.

Йдучи з дому, Гретхен попередила матір, що сьогодні чергуватиме у шпиталі. Вона не могла пояснити, чому вигадала всю цю історію. Вона дуже рідко брехала своїм батькам. Та й навіщо? Не було ніякої в тім потреби. Однак, сказавши, що ввечері чергуватиме у шпиталі, вона звільняла себе від необхідності попрацювати в суботу вдома — зазвичай вона допомагала матері впоратися з напливом покупців у вихідні. Така приємна сонячна днина! З якої речі стовбичити цілісінський день у задушливій крамниці?

За квартал до станції вона побачила Томаса. Він стояв біля аптеки в натовпі якихось хлопчаків хуліганського вигляду. По черзі вони підкидали монетки. Грала явно на гроші. Одна дівчина, що працювала разом з Гретхен, була того вечора в середу в кінотеатрі «Казино» і бачила бійку Тома з солдатом.

«Твій брат — це щось жахливе! — сказала вона, знизавши плечима. — Такий маленький і такий лютий! Ну просто-таки зміюка! Не хотіла б я мати такого братика!»

Якби Том її помітив, вона пішла б додому. Вона б не сіла в автобус. Але він її не помітив. Він був занадто захоплений грою.

Гретхен неквапно підійшла до автовокзалу. Тридцять п'ять на першу. Автобус напевне від'їхав п'ять хвилин тому, і вона, звісно, нізащо не стовбичитиме тут ще п'ятдесят п'ять хвилин, чекаючи наступного рейсу. Однак виявилось, що автобус запізнювався і все ще стояв на зупинці. Вона підійшла до каси.

— Один квиток до Королівської пристані, будь ласка.

Гретхен зайшла до автобуса, сіла на передне сидіння, одразу за водієм. У салоні було повно солдатів, але серед білого дня, до того ж тверезі, вони поводитися чемно і не чіплялись до неї.

Автобус рушив. Вона дрімала, поглядаючи у вікно. Перед її затуманеним зором мерехтіли дерева, спалахуючи зеленим вогнем молодого галуззя, пролітали будинки, виблискувала блакитна стрічка ріки, миготіли розмиті обличчя перехожих. Усе здавалося чистим, прекрасним і нереальним. За спиною виспівували солдати, їхні дзвінки молоді життєрадісні голоси зливалися в одне спільне: «Тіло і душа». Серед цього співу вирізнявся віргінський голо-

сок, неквапливий, з південним акцентом, і він підсолоджував гіркий плач негритянської спірічуелс. Що могло статися з нею? Нічогісінько! Ніхто не знав, де вона і що буде робити. Зараз Гретхен стояла на порозі нових хвилюючих подій, у неї не було вибору, втім, вона й не вибирала, їй здавалося, що вона теж кудись пливе разом з цією тремтливою легкою мелодією, підхопленою сумними чоловічими голосами.

Автобус нарешті зупинився.

— Королівська пристань, міс, — оголосив водій.

— Дякую.

Гретхен обережно ступила на тротуар. Автобус поїхав далі. Солдати стукали у віконця, посилаючи їй поцілунки руками. Вона усміхнулась і помахала їм у відповідь. Вони ніколи більше не зустрінуться. Вона ніколи їх знову не побачить. Вони не знали її, а вона — їх, і вони нізащо не могли здогадатися, куди вона прямує. Хор співаючих голосів поволі стихав, і от уже автобус щез за придорожніми деревами.

Гретхен стояла сама на узбіччі. Ніде ні душі. Остеронь, за низеньким штахетником, — бензозаправна станція, далі крамничка. Вона зайшла у крамничку і купила пляшку кока-коли в літнього сивочолого продавця в чистій вицвілій блакитній сорочці. Їй сподобався колір сорочки. Треба буде купити собі сукню, подумала вона, таку ж блідо-голубу, чистеньку, гарнюню, з білястої бавовняної тканини, і носити її теплими літніми вечорами.

Вийшовши, Гретхен сіла на лавочку, відкрила кока-колу. Охолоджений солодкий шипучий напій приємно пощипував за язик. Вона задумливо дивилася на покриту гравієм дорогу, що вела вбік від магістралі, до річки. По її гладенькій, мов дзеркало, поверхні ковзула тінь легкої хмарини, схожої на фантастичного звіра. Здавалось, усе вимерло — мертва тиша панувала над узбережжям. Жодних машин — ані тобі легкових, ані вантажних. Вона відчувала приємне тепло нагрітих під весняними променями сонця дошок лавочки. Допивши колу, поставила порожню пляшку на землю. Чути було, як на зап'ястку розмірено цокав годинник. Відкинувшись на спинку, вона спробувала піймати теплий промінець так, щоб він падав їй на чоло. Звісно ж, Гретхен не піде до тієї хатинки на березі річки. Хай холоне обід, хай стоїть не розлите по келихах вино, хай її залиціальники блукають туди-сюди берегом, видивляючись її. Вони ж бо не знають, що дівчина їхньої мрії уже тут, поряд і що вона задумала цю азартну, ризиковану гру, щоб їх трохи подразнити. Їй захотілося розсміятись, але вона боялася порушити таємничу тишу.

Як спокусливо продовжити цю гру і зайти ще далі! Пройти до середини шляху посипаною гравієм стежкою, яку обступили стрункі ряди молоденьких берізок, схожих на білі олівці на тлі темної лісової хащі, а потім, внутрішньо глузуючи зі своїх кавалерів, вер-

нутися назад. Або, ще краще, пробратися крізь зарості, то скрадаючись у затінку, то виходячи на осоння. Мов дівчина з індіанського племені ірокезів, прокрастися, нечутно ступаючи у своїх панчохах по рудому торішньому листю, дістатися до самої річки і там, сховавшись за деревами, спостерігати за цими самцями, що з нетерпінням ждуть виконання розробленого ними хтивого плану, стежити за цими двома сластолюбцями, що сидять, очікуючи її на ганку, а потім крадькома повернутись назад, у своїй сукенці, забрьоханій замшілою корою й липкою смолою набряклих бруньок. І вже у цілковитій безпеці, постоявши трохи на краєчку підступної безодні, відчути власну міць, власну силу волі.

Гретхен підвелася, перетнула дорогу і вже збиралась заглибитися в ліс, коли почула шум автомобіля, який швидко наближався з південного боку. Вона відвернулася, ніби чекаючи на автобус до Порт-Філіпа. Негарно, коли хтось побачить, як вона сама вештається понад лісом, а, крім того, таємниця повинна лишитися таємницею!

Автомобіль зменшив швидкість і раптом, різко загальмувавши, спинився. Та вона навіть не глянула в його бік, старанно вдаючи, ніби виглядає на обрії автобуса, хоча прекрасно знала, що його не буде ще принаймні з півгодини.

— Добридень, міс Джордах! — пролунав чоловічий голос.

Обернувшись, вона відчула, що зашарілася. Яка ж я дурпа! — подумала вона про себе. Зрештою, вона має цілковите право приїхати сюди, і кому яке діло до цього. Адже ніхто не знає про тих двох солдатів, про обід, випивку й вісімсот доларів. Вона не одразу впізнала чоловіка за кермом «б'юїка» з відкинутим верхом. Привітно усміхаючись до неї, він потягнувся правою рукою в рукавичці до ручки дверцят, щоб відчинити їх. Та це ж містер Бойлан — власник заводу з виробництва цегли і черепиці! Гретхен бачила його всього раз чи двічі. Білявий, стрункий, засмаглий, чисто виголений, з пухнастими світлими бровами і в начищених до дзеркального блиску черевиках.

— Добридень, містере Бойлан, — сказала вона, але з місця не зрушила. Коли вона підійде до нього ближче, він одразу ж помітить, що вона почервоніла.

— Яким вітром вас сюди занесло?

У його голосі чулася деяка зверхність. І, разом з тим, він був приємно здивований, що симпатична молода дівчина в черевиках на високих підборах одна-однісінька стоїть на узліссі. Очевидно, ця зустріч для нього була приємною.

— Сьогодні такий гарний день, — майже заїкаючись, пробелькотіла Гретхен. — Я іноді дозволяю собі ось такі невеличкі прогулянки, коли рано звільняюся від роботи.

— І завжди — сама? — недовіжливо спитав він.

— Я люблю природу, — ніяково виправдовувалася Гретхен. І, побачивши, як він з усмішкою глянув на її черевички, безнадій-

но збрехала: — От і сьогодні несподівано для себе сіла в автобус і приїхала сюди. А тепер чекаю на нього, щоб повертатися назад у місто.

У цю мить за її спиною почувся шурхіт, і вона, сахнувшись, мало не скрикнула від переляку. Невже це вони, Арнольд і його товариш? Може, друзям набридло сидіти на березі і вони вирішили зустріти її на зупинці? Проте це була всього-навсього білка, яка вихором промчала стежкою в ліс.

— Що з вами? — здивовано спитав Бойлан, збентежений її різким рухом.

— Я подумала, що повзе гадюка, — пояснила вона. — Але тепер усе гаразд.

— Ви занадто полохливі для людини, залюбленої у природу, — із серйозним виглядом зауважив Бойлан.

— Я боюся тільки гадюк, — відповіла Гретхен, розуміючи, що бовкнула чергову дурницю.

— Між іншим, автобуса ще довгенько не буде, — глянувши на годинника, сказав Бойлан.

— Байдуже, — сяйнула вона своєю чарівною усмішкою, так, ніби подовгу чекати автобуса за тридев'ять земель од міста було її найулюбленішим заняттям по суботах. — Тут так гарно, тихо.

— Можна задати вам одне серйозне питання?

Ну, почалося, подумала вона. Зараз він питає, кого я тут чекаю. Вона гарячково намагалася вигадати більш-менш прийнятний варіант відповіді. Кого б їй назвати? Брата? Подругу? Чи знайому шпитальну медсестру? Поринувши у роздуми, вона не розчула його наступного питання.

— Даруйте, ви щось сказали? — розгублено спитала вона.

— Атож. Чи обідали ви сьогодні, міс Джордах?

— Взагалі я не голодна. Просто я...

— Тоді сідайте! — рукою в рукавичці він показав їй на сидіння поруч. — Я запрошую вас на обід. Ненавиджу обідати на самоті.

Слухняно, наче маленька дівчинка, змушена коритися наказам дорослих, Гретхен перейшла через дорогу й сіла в машину.

Ще тільки одна людина вживала в розмові це слово «ненавиджу» — її матір. Їй одразу ж пригадалися материні розповіді про сестру Кетрін з її суворим підходом до англійської мови. Здавалося, що десь поруч і зараз витає тінь старої наставниці.

— Ви дуже люб'язні, містере Бойлан, — чемно відповіла Гретхен.

— Мені, як правило, по суботах щастить, — мовив він, заводячи мотор.

Гретхен не зрозуміла, що він мав на увазі. Якби він не був її босом, а ще був би і не такий старий — йому, мабуть, десь років сорок — сорок п'ять, — то вона зуміла б якось йому відмовити. Тепер вона шкодувала про нездійснену прогулянку через ліс, про

втрачену можливість довести до кінця свою ризиковану, майже непристойну гру: можливо, солдати побачили б її і кинулися за нею... Ото було б цікаво глянути на кульгавих дикунів, що полюють на свою жертву. І... Вісімсот доларів!

— Ви знаєте, тут є непоганий ресторанчик, називається «Готель старого фермера», — сказав Бойлан і увімкнув запалювання.

— Так, я чула про нього, — відповіла Гретхен. Це був дорогий ресторан у невеличкому фешенебельному готелі на березі річки, за п'ятнадцять миль звідси.

— Там завжди можна скуштувати доброго вина, — запевнив Бойлан.

Всю дорогу вони мовчали: він гнав машину на скаженій швидкості, і сильний вітер заважав розмовляти. Під час війни з метою економії бензину було введено заборону на перевищення швидкості — тридцять п'ять миль на годину, не більше. Та хіба для таких людей, як містер Бойлан, існують якісь заборони?

Ледь помітно усміхаючись, Бойлан іноді поглядав на свою супутницю. В його посмішці проступала прихована іронія. Звичайно, він здогадався, що вона йому збрехала. І не повірив жодному її слову. Втім, у цьому нема нічого дивного: дійсно, як вона опинилася на цій триклятій дорозі, за містом, сподіваючись на автобус, який мав прийти не раніше ніж за півгодини. Нахилившись, він відчинив бардачок, дістав військові авіаційні окуляри і дав їй.

— Надягніть. Не хочу, щоб у ці гарненькі небесні оченята потрапила порошок бруду, — вигукнув він, намагаючись перекричати посвист вітру за склом.

Надягши окуляри, вона несподівано відчула себе надзвичайно чарівною і привабливою, наче кіноактриса.

За тих далеких часів, коли з Нью-Йорка по всьому штату роз'їжджали на диліжансах, «Готель старого фермера» був звичайною поштовою станцією. Тепер же в будинку з червоної цегли з білою смугою нагорі влаштували ресторан. На галявині перед ним — велике колесо від фургона, очевидно, на згадку про давню колоніальну епоху.

Гретхен, мигцем поглядаючи на себе у дзеркало заднього виду, похапки причесалася, почувуючись ніяково під уважним, чіпким поглядом Бойлана.

— Одна з найбільших утіх для чоловіка в цьому житті — спостерігати, як зачісується вродлива дівчина. Не випадково ж багато художників змальовували саме цей сюжет, — сказав він.

Гретхен ніколи раніше не доводилося чути подібних речей — ані від хлопців у школі, ані від молодих клерків в офісі, що так і крутилися весь день біля її столу, мов голодні джмелі біля медвяної квітки. І вона зараз навіть не могла зрозуміти, подобається їй чи ні. Чомусь їй здавалося, що Бойлан таким чином втручаєть-

ся в її особисте життя. Хотілося б сподіватися, що ніякі Бойланові слова вже не заскочать її зненацька і вона не спаленіє, мов червона ружа. Гретхен дістала помаду, збираючись підфарбувати губи, проте він зупинив її:

— Не треба. У вас на губах досить помади. Більше ніж досить. Ходімо.

Швидко і легко він вискочив із машини, обігнув її ззаду і відчинив перед нею дверцята.

Які вишукані манери! — машинально завважила Гретхен, йдучи слідом за ним до ресторану, біля якого було припарковано п'ять чи шість розкішних авто. На ньому були солон'яного кольору твідовий піджак, сірі фланелеві штани, м'яка кашемірова сорочка, а замість краватки — пов'язана на шиї хустинка. Коричневі черевики чи, як вона потім з'ясувала, краги для верхової їзди були наваксовані до сліпучого блиску. Ні, це не справжня людина, це картинка з якогось модного журналу, подумала Гретхен. Цікаво, а що я тут роблю поруч із ним?

Їй здавалося, що порівняно з ним вона одягнута без належного смаку. У своєму простенькому блакитному платтячку з короткими рукавами вона почувалася незграбною, по-ведмежому неоковирною. Гретхен була певна — він уже шкодує, що запросив її до ресторану. Але Бойлан відчинив перед нею двері і, підтримуючи її за ліктик, повів у бар, оздоблений у стилі пивниці вісімнадцятого сторіччя: морений дуб, а на стінах олив'яні кухлі й великі сяючі золотом тарелі. У барі сиділи всього дві парочки. Двійко зовсім юних дівиць, у замшевих спідничках і вузеньких кофтинках джерсі, що тісно обтягували їхні маленькі, мов недозрілі яблука, груденята, жваво й весело про щось торохтіли. До них раз у раз долітали їхні пронизливі, високі голоси. Глянувши на дівчат, Гретхен засоромилася своїх пишних грудей. Вона втягла плечі і трохи згорбилась.

Обидві пари сиділи за низенькими столиками у протилежному кінці зали. Бойлан підвів Гретхен до стійки і допоміг їй сісти на високий дерев'яний дзиглик.

— Сядьмо тут, — тихо сказав він. — Подалі від отих джеркотух.

До них одразу поспішив офіціант, старий негр у білій накрохмаленій куртці.

— Доброго дня, містере Бойлан, — привітався він, підійшовши. — Що бажаєте, сер?

— Привіт, Бернарде, — відповів Бойлан. — Щоразу ти задаєш мені питання, яке може загнати у безвихідь навіть філософа.

Словоблуд, базікало, подумала Гретхен і одразу вжахнулася сміливості своїх міркувань. Як тільки вона могла подумати таке про містера Бойлана?

Негр догідливо посміхнувся. Акуратний, бездоганно чистий, наче хірург, що от-от увійде до операційної. Гретхен скоса гляну-

ла на нього. Я знаю тут поблизу двох твоїх друзків, подумала вона, котрі сьогодні не зможуть нікому зробити ніякої приємності.

— Люба, що ти питимеш? — повернувся до неї Бойлан, непомітно перейшовши на «ти».

— Мені байдуже, — відповіла Гретхен. Звідкіля їй було знати, що саме вона п'є? Досі міцнішого за кока-колу вона ще нічого не пила. Гретхен із жахом очікувала, коли принесуть меню — воно напевне буде написано французькою, а вона в школі вчила іспанську і латинь. Латинь! Господи!

— До речі, тобі вже є вісімнадцять? — спитав Бойлан.

— Авжеж, звичайно, — Гретхен спалахнула. От дурепа! Знову пече раків. Добре, що в барі панує напівморок.

— Я спитав про твій вік лише тому, що не хочу постати перед судом за розбещення неповнолітніх, — усміхнувся Бойлан, саянувши двома рівними рядами білих доглянутих зубів. Звісно, такий чоловік, з такими зубами, у такому елегантному костюмі і з такими грошима в кишені, приїздить обідати не сам.

— Бернарде, — звернувся Бойлан до бармена, — приготуй для юної леді чогось солоденького. Можна твій фірмовий незрівнянний «дайкірі». Він просто чудовий!

— Дякую, сер, — сказав Бернард, потішений його словами.

Незрівнянний, чудовий — повторила про себе Гретхен. Хіба зараз хтось так говорить? І вік у неї не той, і вдягнена вона не так, і нафарбована теж не так — усе це викликало в ній незрозумілу ворожість.

Спостерігаючи, як Бернард вичавив лимон, а потім, змішавши сік з кубиками льоду, почав спритно трясти шейкер у великих чорних руках з рожевими долонями, вона раптом згадала слова Арнольда «наче Адам і Єва в райському саду». Коли б містер Бойлан був трохи здогадливіший, то не став би поблажливо жартувати щодо розбещення неповнолітніх.

Густий пінистий напій виявився напрочуд смачним, і Гретхен випила його водномить, наче лимонад. Бойлан спостерігав за нею, з театральним зачудуванням вигнувши брови.

— Бернарде, ще один «дайкірі», будь ласка, — сказав він.

Обидві парочки перейшли до ресторану, і тепер у барі лишилися тільки вони з Бойланом. Бармен готував нові напої. Гретхен заспокоїлася, ніяковість сама собою кудись зникла. День починався пречудово. Вона не знала, чому саме таке їй раптом спало на думку, але вона подумала: день починається класно. Попереду в її житті буде ще багато затінених барів і галантних літніх чоловіків в елегантних костюмах, які розплачуватимуться за її чудові коктейлі. Бернард поставив перед нею високий келих.

— Можу я дати тобі пораду? — спитав Бойлан. — Не пий коктейль похапцем. Адже у ньому — ром!

— Знаю, — сказала вона, намагаючись не втрачати почуття власної гідності. — Просто мені дуже хотілося пити. Я довго стояла на сонці.

— Розумію, моє золотко, — сказав він.

Моє золотко! Це ж треба! Ще ніхто і ніколи так її не називав. Їй сподобалися ці ніжні слова і те, як Бойлан вимовив їх, спокійно, ненав'язливо. Тепер вона пила коктейль повільно, маленькими ковточками, немов справжня світська дама. І другий коктейль видався їй ще приємнішим. Вона почувалася зараз куди впевненіше — принаймні вже не почервоніє!

Бойлан зажадав меню. До них підійшов метрдотель, тримаючи в руках два меню, і, вклонившись, сказав:

— Радий вас бачити, містере Бойлан.

Усі були раді бачити містера Бойлана в його наваксованих до сліпучого блиску мисливських крагах.

— Ти дозволиш мені замовити і для тебе? — спитав Бойлан.

Гретхен не раз бачила в кіно, що джентльмени в ресторанах замовляють для своїх дам. Але одна річ — бачити це на екрані і зовсім інша — коли ти безпосередня учасниця цього незвичайного дійства.

— Так, будь ласка, — відповіла вона. Все як у романі, радісно подумала Гретхен. Який усе-таки приємний цей коктейль!

Між Бойланом і метрдотелем відбулася коротка, але досить серйозна дискусія щодо вибору страв і вин. Потім метрдотель пішов, сказавши, що запросить їх до зали, щойно приготують для них столик. Бойлан дістав золотий портсигар і запропонував їй сигарету.

Гретхен заперечливо похитала головою.

— Ти не палиш?

— Ні, не палю. — Вона розуміла, що своєю відмовою поставила себе нижче рівня клієнтів цього ресторану. Якось вона спробувала було закурити, але одразу ж закашлялась, очі в неї почервоніли, і вона не зважилася більше повторювати свій невдалий експеримент. Окрім того, Гретхен не хотіла бути схожою на матір, що курила сигарету за сигаретою, вдень і вночі.

— Молодець! — похвалив Бойлан. Він дістав золоту запальничку і, прикуривши, поклав її біля портсигара з вигравійованою монограмою. — Мені не подобається, коли дівчина курить. Дим убиває аромат юності.

Забиває баки, подумала вона, але не образилась. Адже він намагався їй сподобатися. Раптом вона вловила запах своїх парфумів, якими побризкалася у вбиральні офісу. Чи не видадуться вони йому дешевими? — занепокоїлась вона.

— Мушу признатися, — сказала Гретхен, — мене дуже здивувало, що ви знаєте моє прізвище.

— Що ж у цьому дивного?

— Я бачила вас на заводі раз чи двічі. І ви ніколи не заходили до нашого офісу.

— А я одразу помітив тебе, — сказав він, — і теж здивувався: що робить така гарненька дівчина в такому жалюгідному місці, як завод «Цегла і черепиця Бойлана»?

— Ну, не все так жахливо, як вам здається, — заперечила вона.

— Справді? Приємно чути. У мене склалося враження, що всі мої службовці зневажають наш завод, і я вирішив з'являтися там не частіше одного разу на місяць, та й то не довше ніж на п'ятнадцять хвилин. Цей завод діє мені на психіку.

Підійшов метрдотель:

— Столик накрито, містере Бойлан.

— Залиш свій коктейль, моя крихітко, — сказав Бойлан, допомагаючи їй спуститися з високого дзиглика. — Берnard принесе його до зали.

Супроводжувані метрдотелем, вони пішли до зали. Вісім чи десять столиків були зайняті. Товстун-полковник у компанії молодих офіцерів, кілька цивільних пар у твідових костюмах. Квіти на гладеньких, оздоблених під старовину столиках, райдужний блиск кришталевих келихів. Звісно, сюди приходять ті, чий заробіток становить щонайменше тисяч десять на рік, подумала Гретхен. Метрдотель підвів їх до маленького столика біля вікна, з якого відкривалася панорама на річку. Поки вони йшли через залу, розмови стихли. Відчуваючи, що молоді офіцери звернули на неї увагу, вона поправила зачіску. Їй не треба було пояснювати значення їхніх хтивих поглядів. Як шкода, що містер Бойлан такий старий!

Метрдотель відсунув для неї стілець, Гретхен сіла. Манірно взяла велику кремову серветку і поклала собі на коліна. Підійшов Берnard, несучи на таці їхні коктейлі, і поставив їх на столик перед ними.

— Дякую вам, сер, — кланяючись, сказав він.

Метрдотель приніс пляшку червоного французького вина, а слідом за ним з'явився офіціант із першою стравою. Судячи з усього, в «Готелі старого фермера» не бракувало обслуговуючого персоналу. Офіціант церемонно налив трохи вина на денце тонких високих келихів. Бойлан, понюхавши вино, відкинув назад голову, пригубив, утупився в стелю, потримав тягучу рідину в роті кілька секунд і тільки тоді проковтнув її. Схвально кивнув.

— Чудове вино, Лоуренсе!

— Дякую вам, сер, — відповів задоволений офіціант.

Коли оці «дякую вам» лунатимуть увесь обід, то рахунок виросте неймовірно, подумала Гретхен.

Офіціант налив келихи по самі вінця: спочатку їй, потім Бойланові.

Бойлан, піднявши свій, цокнувся з нею, і вони маленькими ковтками відпили кілька разів. Вино було тепле і мало дивний

терпкуватий присмак. Але з часом вона звикне до його незвичайного смаку, подумала Гретхен.

— Сподіваюся, тобі подобається м'якоть пальм, — спитав Бойлан. — Я полюбив цю страву, коли жив на Ямайці. Це було давно, ще перед війною, звичайно.

— Страшенно смачно! — збрехала вона. Хоча м'якоть пальми здалася їй зовсім несмачною, зате викликала захват сама думка, що таке благородне дерево зрубали, аби приготувати для неї крихітну порцію цього делікатесу.

— Після війни, — вів далі Бойлан, ліниво длубаючи виделкою у своїй тарілці, — я поїду туди і залишуся назавжди. Ямайка! Господи! Ти тільки уяви собі: лежиш на білому піску десь на безлюдному пляжі, підставивши тіло гарячому сонцю, і так день у день, рік у рік. Коли наші доблесні хлопці повернуться з перемогою додому, жити в країні стане неможливо, — посміхнувся він. — У світі, де живуть герої, нема місця для Теодора Бойлана! Ти обов'язково повинна приїхати до мене в гості.

— Авжеж, неодмінно! — вигукнула Гретхен. — Моєї колосальної зарплати на заводі Бойлана якраз вистачить на подорож до Ямайки.

Він розсміявся:

— В нашій сім'ї пишаються тим, що ми не доплачуємо робітникам і службовцям аж з 1887 року.

— Сім'я? Яка сім'я? — здивовано перепитала Гретхен. Наскільки їй було відомо, з численної колись родини Бойланів вижив тільки він. Усі в місті знали, що він живе сам-один у великому маєтку за містом, в особняку, обнесеному кам'яним муром. Звичайно, не рахуючи прислуги.

— Імперська! — сказав Бойлан. — Наші володіння простягаються від Атлантики до Тихого океану, від соснових лісів штату Мен до апельсинових плантацій у Каліфорнії. Крім цементного і цегельного заводів у Порт-Філіпі існують ще суднобудівні верфі Бойлана, нафтові компанії Бойлана, заводи важкого машинобудування Бойлана. Вони розкидані на всьому просторі нашої великої країни, і на чолі кожного такого підприємства стоїть котрийсь із Бойланів — чи то брат, чи дядько, чи кузен. Є навіть один генерал-майор Бойлан, який в ім'я нації завдає рішучих ударів по тиловій службі у Вашингтоні. А ти питаєш, яка сім'я! Коли десь починають пахнути долари, там одразу з'являється хтось із Бойланів, щоб першим потовпитися в чергу за прибутком.

Гретхен не подобалося, коли люди отак зневажливо говорили про своїх рідних. Очевидно, розчарування читалося в її очах.

— Здається, ти шокована моєю відвертістю, — усміхнувся Бойлан. На його обличчі знову промайнув глузливий вираз, він явно кпинив з неї.

— Не зовсім, — спокійно відповіла вона. Гретхен розмірковувала про свою сім'ю. — Гадаю, що тільки члени самої родини

ни можуть напевне знати, на яку любов і скільки її заслуговує кожен із них.

— Он як ти міркуєш! Та я не така вже пропаша людина, як, можливо, тобі здалося. Наша рідня має одну непогану рису, я би сказав — чесноту, що згуртовує всіх її членів і притаманна кожному з нас.

— Яку саме?

— Багатство. Усі ми — багаті. Ду-у-же, ду-у-же багаті. — Він засміявся. — Патологічно багаті.

— І все-таки, — сказала вона, у глибині душі не втрачаючи надії, що Бойлан насправді не такий цинічний, як він удає, просто набиває собі ціну, щоб справити враження на легковірне, дурненьке дівча, — і все-таки ви працюєте. Бойлани зробили дуже багато для Порт-Філіпа.

— Безперечно, — підхопив він її слова. — Вони висмоктали з нього все, що тільки могли. Цілком природно, вони мають до цього міста сентиментальні почуття. Порт-Філіп — наймізерніше з усіх наших імперських володінь, не варте того, щоб на нього марнував час дійсний, стовідсотковий енергійний нащадок родини Бойланів. А проте вони не покидають його. Ваш слухняний слуга, останній за значущістю в сімействі, відряджений жити до тихого провінційного родового маєтку, щоб нагадувати своєю присутністю, принаймні раз чи двічі на місяць, про владу і могутність Бойланів. Я виконую свої ритуальні обов'язки чесно, з належною повагою, хоча у мріях бачу тільки одне-єдине: коли замовкнуть гармати і я вирушу на Ямаїку.

Ні, він ненавидить не тільки своїх близьких, він ненавидить і самого себе. Його меткі світлі очі помітили миттєву зміну на її обличчі.

— Я тобі не подобаюся? — спитав він.

— Ну, що ви! — заперечила вона. — Річ у тім, що ви дуже відрізняєтеся від усіх моїх знайомих.

— Кращий чи гірший?

— Не знаю, — відверто призналася Гретхен.

Він із серйозним виглядом хитнув головою.

— Гаразд, я знімаю це питання. Давай вип'ємо.

Вони випили майже всю пляшку, а до кінця обіду було ще далеко. Метрдотель поставив перед ними другу пляшку і чисті келихи. Вино обпекло їй горло, і кров ударила в обличчя. Гомін у залі накочувався на неї ритмічним заспокійливим гулом, схожим на далекий прибій. Їй було добре і затишно в цьому чистому, з претензією на давнину ресторані, і вона голосно розсміялася.

— Чому ти смієшся? — підозріло спитав Бойлан.

— Тому що я тут. А могла б зараз бути зовсім в іншому місці.

— Тобі треба частіше пити, — порадив він. — Тобі личить пити вино. — Сухою і твердою долонею він поплескав її по руці. — Ти гарненька дівчина, дуже гарненька!

— Я знаю, — серйозно відповіла Гретхен.

Тепер уже розсміявся Бойлан.

— Особливо сьогодні, — додала вона.

Коли офіціант приніс каву, Гретхен уже геть сп'яніла. Оскільки ніколи раніше з нею такого не траплялось, вона не могла збагнути, що з нею, і лише усвідомлювала, що всі кольори навколо стали яскравішими, річка внизу мінилася кобальтом — сріблясто-білим з червонуватим відливом, а сонце, що повільно сідало за розмиті силуети далеких гірських вершин, відсвічувало щирим золотом. Від розмаїття спожитих страв вона перестала відчувати їхній природний смак, і ці невловимі запахи їжі пахли теплим літом, а чоловік, що сидів перед нею, з незнайомого та ще і її роботодавця перетворився на найкращого, найближчого друга. Його симпатичне засмагле обличчя світилося добротою, випадкові дотики його руки були приємними, а його сміх був заслуженою нагородою за її дотепність.

Вона ладна була відкрити йому всі дівочі секрети, звірити всі свої таємниці.

Гретхен весело переповідала йому кумедні випадки з життя поранених у шпиталі: історію про одного солдата, котрому якась француженка, почувши про зустріч союзницьких військ у Парижі, на radoщах зацідила пляшкою вина в самісіньке око, а він у результаті цього інциденту дістав не тільки каліцтво, а й орден «Пурпурове серце»; про закохану парочку, медсестру і молодого офіцера, які влаштували побачення в машині «швидкої допомоги», а одного разу, коли «швидку» несподівано викликали, їх голісінькими провезли через увесь нічний Покіпсі.

Що більше Гретхен розповідала, то більше переконувалася в тому, що вона й сама не якась там дурненьке дівча, а, можна сказати, незвичайна дівчина, зі своїм цікавим, сповненим пригод життям. Вона пригадала свою гру в шкільному театрі в ролі Розалінди в комедії Шекспіра «Як вам це сподобається». І що містер Поллак, який багато разів бачив у цій ролі інших дівчат у театрах на Бродвеї, навіть сказав: «Це злочин — закопувати свій талант». А раніше, за рік до цього спектаклю, вона, зігравши роль Порції, почала мріяти про блискучу кар'єру адвоката. Бо її героїня сказала, що сучасна жінка повинна займатися чимось серйозним, а не присвячувати своє життя тільки чоловікові й турботам про дітей.

Гретхен вирішила звірити Тедді (коли принесли десерт, містер Бойлан був для неї уже просто Тедді) свою найбільшу таємницю, про яку не знає жодна душа на світі: тільки-но закінчиться війна, вона поїде до Нью-Йорка і стане акторкою. Вона з лукавим виглядом прочитала йому монолог із «Як вам це сподобається»:

Гай-гай! Таж небезпечно нам, дівчатам,
самим пускатися у мандри. Врода
сильніш за золото злодіїв надить.

Язык у неї трохи заплітався. Ну а на що можна було сподіватися після кількох келихів коктейлю, вина й бенедиктину?

Розчулений Тедді поцілував її руку, і вона сприйняла його жест як належне, дуже вдоволена і собою, і цим шекспірівським грайливим фліртом, що здавався їй зараз якнайдоречнішим.

Натхненна небайдужістю свого кавалера, Гретхен геть утратила контроль над собою. Вона розстебнула два верхні гудзички на сукні. Хай усі бачать, яка вона гарна. Втім, у ресторані справді-таки було задушливо. Вона без найменшого сорому теревенила про такі речі, про які раніше не насмілювалася навіть подумати, вимовляла уголос такі слівця, що їх бачила тільки на парканах. Вона досягла межі розкутості — привілею аристократів.

— Я не звертаю на них уваги, — презирливо сказала вона, відповідаючи на питання Бойлана, чи не намагаються фліртувати з нею молоді клерки на роботі. — Метушаться навколо мене, мов сліпі цуценята біля сучки. Провінційні донжуани. Чого від них чекати? Запросять у кіно, почастують морозивом із содовою, а потім на заднім сидінні машини лізуть цілуватися, лапають, сопуть... Ні, це не для мене. У мене інші плани. Я їх відшиваю на раз після першої ж спроби. Я не поспішаю. Мені нема куди квапитись!

Вона різко підвелася з-за столу.

— Дякую вам за чудовий обід. — І після деякої паузи додала: — Мені треба до вбиральні. — Раніше вона ніколи на побаченнях не говорила так відверто про свої фізіологічні потреби. Часом у кінотеатрі чи на вечірках було припече, але вона терпіла що змоги.

Тедді теж підвівся.

— У холі перші двері ліворуч, — підказав він. О, Тедді завжди усе знає, він скрізь як у себе вдома.

Гретхен перетнула усю залу, з подивом зауваживши, що нікого вже нема. Йшла повільно, відчуваючи на собі погляд його розумних світлих очей. Намагалася не сутулитись, тримаючи спину рівно. Витягнула шию, таку контрастно білу на тлі її чорного волосся. Вона знала, що в неї струнка фігура, тонка талія, круті стегна і гарні ноги. Вона все чудово знала і тому йшла повільно — хай Тедді бачить і належним чином поцінує її принади. Поцінує раз і назавжди.

У вбиральні, глянувши на себе в дзеркало, вона стерла з губів останні сліди помади. «У мене великий гарний рот, — сказала вона своєму відображенню. — Чому ж я, дурепа, квацяюся, наче стара калоша?»

Коли вона вийшла, Бойлан уже розрахувався і чекав біля входу в бар, натягуючи рукавичку на ліву руку. Він захоплено подивився на неї.

— Я обов'язково куплю тобі червону сукню, — несподівано сказав він. — Яскраво-червону, проникливо червону, щоб вона підкреслювала незвичайний колір твого обличчя і чорноту смоляного волосся. Коли йтимеш, усі чоловіки падатимуть перед тобою навколішки.

Вона засміялася: червоне — її колір. Саме так повинен поводитися з жінкою справжній джентльмен. Вона взяла його під руку, і вони пішли до машини.

На вулиці було прохолодно, і Тедді підняв брезентовий верх «б'юйка». Вони їхали повільно, його права рука, без рукавички, лежала на її руці. В машині було затишно, тепло. Винний аромат випитих напоїв змішувався із запахом шкіри в салоні.

— А тепер скажи мені правду: що ти робила на автобусній зупинці біля пристані?

Гретхен хихикнула.

— Я нічого смішного не сказав, — зауважив Тедді.

— Я була там з одного не дуже гарного приводу, — відповіла вона.

Якийсь час вони їхали мовчки. Дорога була безлюдною, і вони мчали, перетинаючи «зебру» видовжених темних тіней і сонячних просвітів, по магістралі з трьома смугами.

— Я чекаю, — наполегливо повторив Тедді.

Чому б і не розповісти? — подумала Гретхен. Такої чудової днини можна говорити про все що завгодно. Жодних таємниць не повинно бути між ними. Адже вони з Тедді куди вищі за свяthenницьку соромливість. І вона почала розповідати про те, що сталося у шпиталі, спочатку невпевнено, затинаючись, а потім усе вільніше і спокійніше.

Вона розповіла, хто такі Арнольд та Біллі, оті двоє самотніх, єдиних на весь шпиталь кольорових калік; детально розповіла про Арнольда, який він завжди стриманий і ввічливий — мов справжній джентльмен: ніколи не називав її на ім'я, на відміну від інших поранених, про те, як багато він читав, і що вона приносила йому свої книжки, бо він здався їй дуже інтелігентною і вихованою людиною, про те, як він страждає через свою кульгавість, а ще через розлуку з коханою дівчиною з Корнуолла, яка не відповідала на його листи. Потім розповіла про злочасний пізній вечір, як він застукав її зненацька саму, коли усі в корпусі вже спали, про їхню розмову і, нарешті, про ту жахливу пропозицію гуртового злягання, про вісімсот доларів.

— Коли б вони були білими, — закінчила свою розповідь Гретхен, — я про все б доповіла полковникові, але...

Тримаючи одну руку на кермі, Тедді розуміюче кивав головою, проте нічого не говорив, а тільки сильніше натискав на газ.

— Відтоді я жодного разу не була у шпиталі, — вела далі Гретхен, — я не могла себе примусити туди піти. Я вмовляла батька відпустити мене до Нью-Йорка. Мені було нестерпно думати, що я житиму в одному місті з людиною, яка запропонувала мені таке... Але батько... з ним сперечатися марно. До того ж я не могла пояснити йому справжню причину: він одразу поїхав би до шпиталю і задушив би цих зальотників голими руками... А сьогодні... такий гарний день. Я не хотіла йти на автовокзал, проте якась невідома сила повела мене туди. Звісно, я не пішла б до тієї хатинки, мабуть, мені просто хотілося переконатися, що вони й справді там, чекають на мене... Думаючи отак, я вийшла з автобуса, походила по дорозі, випила пляшку «коки», посідила, гріючись на сонечку, на лавочці біля крамнички... Я... я хотіла пройти стежкою трохи вперед, можливо, навіть дійшла б до самої хатинки. Просто так, з цікавості. Я не боялася. Я знала, що мені ніщо не загрожує. Навіть коли б вони мене побачили, мені неважко було б накивати від них п'ятами. Вони ж ледве переступають на своїх ходулях...

Захоплена своєю розповіддю, Гретхен сиділа, дивлячись собі під ноги, і, тільки коли машина загальмувала, підвела голову і здивовано побачила, де вони: бензозаправна станція, крамничка. Ніде ні душі.

Бойлан зупинив авто біля тієї самої посипаної гравієм стежки, що вела до річки.

— Це була просто гра, — виправдовувалася Гретхен, — дурна, жорстока гра божевільного дівчиська.

— Брешеш, — несподівано сказав Бойлан.

— Що? — вражено перепитала Гретхен.

— Ти мене добре чула, крихітко. Ти брешеш! — повторив Бойлан. — Це не була гра. Ти збиралася піти до тієї хатинки, ти хотіла, щоб там тебе відтрахали двоє негрів.

У машині було нестерпно жарко, задушливо.

— Тедді, — задихаючись, прошепотіла Гретхен, — будь ласка, відчини вікно. Тут зовсім нічим дихати.

Бойлан, перехилившись через неї, відчинив дверцята.

— Ну, — грубо сказав він, — давай, іди до цих волоцюг. Іди, не соромся. Вони ще там. Я певен, тобі сподобається, і ти запам'ятаєш це на все життя.

— Прошу тебе, Тедді... — Світ захитався, поплив у неї перед очима, а її голос то віддалявся, то повертався, але вже хрипкий, надірваний.

— Не турбуйся щодо того, як дістатися додому, — сказав Бойлан. — Я чекатиму тебе тут. Мені все одно нема чого робити. Усі мої друзі роз'їхалися хто куди. Сьогодні ж субота. Ну, давай, іди. Потім усе розкажеш. Це буде надзвичайно цікаво.

— Мені треба вийти, — важко видихнула Гретхен. Їй здавалося, що вона от-от задихнеться. Голова була мов чавунна. У скронях важким молотом гупала кров.

Похитуючись, Гретхен вилізла з машини, підійшла до узбіччя і, зігнувшись, виблювала. З кожним новим випадком блювоти груди її високо здіймалися. Бойлан нерухомо сидів за кермом, утупившись перед собою. Коли вона нарешті випросталася, він коротко кинув:

— Гаразд, сідай у машину.

Знесилена і пригнічена, вона не сіла, а вповзла у машину. На лобі в неї виступили крапельки холодного поту. Гретхен притиснула долоню до рота, щоб її не вивернуло знову від різкого запаху алкоголю і шкіри.

— Ось, візьми, крихітко, — добродушно сказав Бойлан, діставши з нагрудної кишені пістряву шовкову носову хусточку і даючи їй.

— Дякую, — прошепотіла вона, витираючи обличчя.

— І що ж далі? — спитав Бойлан.

— Я хочу додому, — запхінькала, мов дитина, що заблукала в лісі, Гретхен.

— У такому стані тобі не можна додому, — сказав він і включив запалювання.

— Куди ти мене везеш?

— До себе.

Гретхен була занадто виснажена, щоб сперечатись. Вона відкинула голову на спинку сидіння й заплющила очі.

У нього вдома вона довго полоскала рот зубним еліксиром. Потім проспала години дві на його широкому ліжку. Коли вона прокинулася, він мовчки трахнув її. Тоді так само мовчки одвіз додому.

У понеділок вранці, прийшовши на роботу, Гретхен побачила на своєму письмовому столі прямокутний білий цупкий конверт. Її ім'я і прізвище були видрукувані на машинці, а нижче, в куточку, написано від руки: «Особисто». Вона розкрила конверт. У ньому лежало вісім стодоларових банкнот.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

У класі панувала тиша, чулося тільки скрипіння пер. Міс Лено сиділа за столом, час від часу піднімаючи голову, щоб обвести поглядом притихлих учнів. Вона дала їм завдання — написати за півгодини короткий твір на тему «Франко-американська дружба».

Рудольф, сидячи за останньою партою, заходився писати. Безперечно, міс Лено дуже гарна, і вона, звичайно, справжня французенка, та, на жаль, її уяві бракує винахідливості.

Вона поставила жорсткі умови: від вищого балу половина оцінки знімається за помилку, допущену в слові, чи неправильний

розділовий знак, а ціла — за граматичну. Твір має бути не менше трьох сторінок.

Рудольф швиденько написав необхідні три сторінки. Він був єдиним у класі, хто завжди мав відмінні оцінки за твори і диктанти. Своїми успіхами у вивченні мови він просто вражав, через що у міс Лено закралася підозра: чи не говорить по-французьки хтось із його батьків? Джордах — прізвище не американське, міркувала вона. Кинуте на його адресу звинувачення зачепило Рудольфа за живе і навіть обурило. Він завжди хотів відрізнятись від однокласників, але тільки не американізмом. Його батько за походженням німець, пояснив Рудольф міс Лено, він рідко розмовляє рідною мовою, весь час англійською.

— А ти певен, що твій батько народився не в Ельзасі? — наполягала на своєму міс Лено.

— Він родом із Кельна, а його дідусь і справді народився в Ельзас-Лотарингії.

— Ну от, — зраділа міс Лено, — я мала слухність.

Так боляче усвідомлювати, що міс Лено — це втілення жіночої вроди і замилювання, об'єкт його відданості, могла запідозрити, хай на мить, що він здатен на брехню чи може якимось принизити її. Він стільки мріяв про те, як зізнається їй у своїх почуттях, і скільки разів його мучили химерні фантазії! Ось він повертається у свою школу через кілька років, коли вже буде студентом коледжу, чекає її біля виходу, підходить до неї, заговорює французькою, швидко, із правильним акцентом, і сміючись зізнається, яким соромливим страхополохом він був, зізнається їй у своїй пристрасності, яка охопила його до неї в передостанній рік навчання. Цікаво, що відповіла б міс Лено? У літературі не бракує прикладів, коли цілком зрілі жінки нестямно закохувались у блискучих юнаків, майже підлітків, а вчительки — у своїх вундеркіндів-учнів...

Рудольф ще раз прочитав твір — перевірити, чи нема помилок, і скривився: нецікава тема. Поправив два слова, поставив пропущений оксанти над літерою, глянув на годинник. Залишалось ще цілих п'ятнадцять хвилин.

— Слухай! Як буде дієприкметник минулого часу від дієслова «venir»?

Рудольф повільно повернув голову. Сем Касслер — хронічний трієчник у класі. Зараз Сем згорбившись сидів над своїми аркушами за партою з виглядом мученика, і його очі благали про допомогу. Рудольф кинув погляд на міс Лено. Вона не дивилася на клас, читаючи щось у своїх записках. Рудольфові не хотілося порушувати дисципліну, але, разом з тим, йому не хотілося, щоб однокласники показували на нього як на боягуза чи любимчика вчителів.

— «Venu», — прошепотів він.

— З двома «о»? — так само пошепки спитав Касслер.

— «U» на кінці, йолопе!

Сем Касслер, старанно пихкаючи, написав дієслово, — чоло взялося рясним потом. Ні, мабуть, йому судилося довічно ходити у трієчниках.

Рудольф уп'явся очима у міс Лено. Сьогодні вона особливо приваблива, подумав він. Довгі сережки, блискуче коричневе плаття, перехоплене на талії вузьким пояском, щільно облягало стегна, а глибокий виріз не міг приховати високих звабливих грудей. Яскравий рот, наче велика кривава рана. Замість крові — червона губна помада. Вона старанно фарбувала губи перед кожним уроком. Її родичі тримали невеличкий французький ресторанчик у театральному районі Нью-Йорка, і в зовнішності міс Лено було куди більше від порочного Бродвею, ніж від стриманого паризького передмістя Сент-Оноре, та, на щастя, Рудольф не розумівся на цих тонкощах.

Знічев'я, ліниво водячи ручкою, він почав малювати. На аркуші паперу поволі проступило обличчя міс Лено. Схожість була безперечна: два кучерики по обидва боки щоки, хвилясте густе волосся, розділене посередині проділом. Рудольф малював далі. Сережки, повна шия. Рудольф на мить завагався. Починалася територія, яку він вважав забороненою. Він ще раз глянув на міс Лено. Вона продовжувала читати. На уроках міс Лено ніколи не виникало проблем з дисципліною. Вона суворо карала за будь-яку, навіть найменшу провину, виявляючи при цьому якусь нежіночу нещадність. Провідмінювати зворотне неправильне дієслово «se taire»¹ і повторити його дієвідміну десять разів поспіль було одним з найлегших покарань. Вона могла спокійнісінько сидіти й читати книжку і тільки зрідка підводила голову — переконатися, що ніхто не перешіптується та не передає один одному шпаргалки.

Рудольф віддав себе на поталу Еросу. Він провів лінію фігури міс Лено до оголеної правої половини грудей. Потім — до лівої. Пропорції цілком задовольнили художника. На малюнку вона стояла біля дошки, повернувшись на три чверті і тримаючи в руці шматочок крейди. Рудольф захопився. Його художня майстерність поліпшувалася просто на очах, з кожною новою деталлю. Стегна далися йому легко. «Венерин горбик» він уявляв туманно — тільки з книжок. Ногами він теж був задоволений. Йому хотілося намалювати міс Лено босоніж, але ступні в нього ніколи як слід не виходили і він узув її в черевички на високих підборах з ремінцями на щиколотках — саме такі вона носила. Оскільки вона стояла в нього біля дошки і щось на ній писала, він вивів, копіюючи акуратний почерк міс Лено: «Je suis folle d'amour» — так, як вона звичайно писала на дошці. Потім він почав уміло затушовувати перса міс Лено. Йому раптом сягнула думка. Фігура буде більш виразною, коли він спрямує на неї з лівого боку снопик яскравого світла. Тоді застри-

¹ Я божеволію від кохання (франц.).

хував внутрішню частину стегна міс Лено. Шкода, що в нього немає друга, якому він міг би показати портрет і який міг би його гідно поцінувати. Рудольф не довіряв своїм одноліткам у легкоатлетичній команді, своїм приятелям — вони мало що тямали у високих матеріях. Він завершував домальовувати ремінці на туфлях міс Лено, коли відчув, що хтось стоїть біля його парти. Рудольф повільно підвів очі. Міс Лено пильно дивилася на малюнок. Вона підкралася до нього непомітно, мов кішка, незважаючи на високі підбори.

Рудольф затамував подих. Зараз головне — не розгубитись. У чорних, підведених чорною фарбою очах міс Лено шаленів лютий вогонь. Вона нервово кусала губи, розмазуючи помаду. Різко простягла руку. Рудольф мовчки віддав їй аркуш. Згорнувши його в трубочку, щоб ніхто не бачив, що на ньому зображено, міс Лено різко повернулася на каблучках і пішла до свого столу.

За кілька секунд до дзвінка вона голосно гукнула:

— Джордаху!

— Що, мем? — спокійно відгукнувся Рудольф. Його голос навіть не затремтів.

— Будьте ласкаві затриматися після уроку. Мені треба з вами поговорити.

— Гарзд, мем.

Продзеленчав дзвінок. Почався звичайний гармидер. Учні вибігли з класу, за кілька хвилин скінчиться перерва і почнуться інші уроки. Рудольф повільно, з підкресленою ретельністю складав свої підручники у портфель. Коли в класі нікого, крім нього і міс Лено, не лишилося, він підійшов до її столу.

— Месьє художник, — крижаним тоном судді процідила вона, дістаючи малюнок із шухляди столу і розпрямляючи його, — у вашому шедеврї бракує однієї досить важливої деталі. На ньому відсутній ваш підпис. Твори живопису цінуються значно вище, коли на них стоїть підпис їх автора. Буде дуже шкода, коли раптом у когось виникнуть сумніви щодо справжності такої високохудожньої роботи. — Вона підсунула аркуш до Рудольфа. — Буду вельми вам вдячна, месьє, коли ви зволите поставити свій підпис. Розбірливіше, будь ласка.

Рудольф дістав ручку і в правому нижньому куті підкреслено повільно вивів своє прізвище. Підписуючи малюнок, він удавав, ніби милується ним. Хай міс Лено думає саме так. Він не збирається поводитися, мов заскочений хлопчисько. У кохання свої закони. Коли він насмілився намалювати її оголеною, то повинен мати мужність витримати напад її гніву. Свій підпис він прикрасив химерною віньеткою.

Важко дихаючи, міс Лено вихопила в нього малюнок.

— Месьє, сьогодні ж після уроків приведіть до мене вашого батька чи матір! — вигукнула вона, зриваючись на вереск. Рудольф

помітив: коли вчителька хвилювалася, то робила помилки у вимові. — Я буду в школі до четвертої години. Коли до цього часу ви не прийдете, смію вас запевнити, наслідки будуть дуже серйозними. Вам ясно?

— Так, мем. До побачення, — відповів Рудольф і неквапно, з високо піднесеною головою вийшов із класу.

Після занять у школі він не зайшов, як звичайно, до булочної, щоб не зустрітися з матір'ю, а піднявся одразу нагору, у помешкання, сподіваючись застати батька. Хай там що, а він не хотів, аби мати побачила його творіння. Звісно, батько може його відлупцювати, та це ліпше, ніж потім усе життя читати невимовний осуд у материних очах.

Батька вдома не було. Гретхен — на роботі, а Томас ніколи не повертався раніше, ніж за п'ять хвилин до вечері. Рудольф умився і зачесався — він мав зустріти свою гірку долю, як належить справжньому джентльменові.

Потім він спустився у булочну. Мати запихала гору булочок у пакет якоїсь старої неохайної жінки, від якої тхнуло мокрою псятиною. Коли стара пішла, він поцілував матір.

— Ну, як сьогодні справи у школі? — спитала вона, погладивши його по голові.

— Як завжди. Нічого нового. А де батько?

— Здається, пішов до річки, — відповіла Мері і занепокоєно спитала: — Нащо він тобі?

В їхній сім'ї без особливої на те потреби ніхто і ніколи не цікавився, де батько.

— Просто так.

Над дверима дзеленькнув дзвіночок, і до крамниці зайшли двоє покупців. Скориставшись цим, Рудольф помахав матері рукою і вислизнув на вулицю.

Він швидкими кроками подався до річки. Батько зберігав свою байдарку в напіврозваленому складі на березі, майже біля води, і раз, а то й двічі на тиждень ремонтував її. Рудольф молив Бога, щоб сьогодні був саме такий день тижня й батько був там, на складі. Підійшовши ближче, він і справді побачив батька: той стояв біля човна, перевернутого догори дном, і чистив наждачним папером його корпус. Засукавши рукава, він старанно з обох боків полірував гладеньке дерево. Сильні, схожі на линви, м'язи на його передпліччях то напиналися, то зникали, підкоряючись його ритмічним рухам. Було тепло, і, дарма що вітер віяв од річки, піт заливав йому очі.

— Привіт, тату, — озвався Рудольф.

Батько, глянувши на нього і не відриваючись од роботи, щось невдоволено буркнув у відповідь. Він купив цю стару і ветху байдарку практично за безцінь в однієї збанкрутілої спортивної школи, розташованої неподалік. На такий крок його, звичайно, штовх-

нули хвилюючі спогади про молодість, коли він жив на Рейні. Він полагодив човен, але весь час його конопатив і смолив. У Німеччині, вийшовши із шпиталю з майже непридатною ногою, виснажений і слабкий, Джордах уперто, наче фанатик, почав мучити себе різними фізичними вправами, сподіваючись відновити втрачені сили. Важка матроська праця на суденцях, що курсували по Великих озерах, знову зробила з нього дужого чолов'ягу. Виснажливі тренування, які він сам собі регулярно влаштовував, долаючи нескінченні милі вгору і вниз за течією на своєму човні, зміцнили його здоров'я, а м'язи тіла налилися новою, страшною силою. Зараз він так само кульгав і, звичайно, не міг би нікого наздогнати, але, схоже, йому заввиграшки було розчавити будь-кого, наче блощицю, своїми величезними волохатими ручиськами.

— Тат... — почав знову Рудольф, намагаючись говорити спокійно. Батько ніколи його не бив, але Рудольф бачив, як минулого року він одним ударом звалив на підлогу Томаса.

— Чого тобі? — спитав Аксель, обмацуючи товстими, широкими, як лопатки, пальцями гладеньку дерев'яну поверхню днища човна. На тильному боці рук і на пальцях у нього росло цупке чорне волосся.

— Та в школі... — почав Рудольф.

— Щось сталося? З тобою? Нізащо не повірю! — Джордах дивився на сина з неприховано щирим подивом.

— Сталося — занадто сильне слово, тату, — сказав Рудольф. — Виникла неприємна ситуація, скажімо так.

— Яка ще ситуація? — найжачився батько.

— Ну, як би тобі сказати, — вів далі Рудольф. — Розумієш, у нас є одна вчителька, французенка. І сьогодні... Одне слово, вона хоче тебе бачити.

— Мене?

— Ну, не обов'язково тебе. Вона хоче, щоб прийшов хтось із батьків.

— То хай сходить мати. Піди скажи їй, — мовив Джордах.

— Річ у тім, що матері краще взагалі нічого про це не знати, — пояснив Рудольф.

Джордах прискіпливо оглянув корпус човна, оцінюючи свою роботу.

— Гм, французенка, — сказав він замислено. — Я гадав, що французька мова — твій улюблений предмет.

— Атож, так воно і є, — потвердив Рудольф. — Але... Тат, ну ходімо. Треба зараз прийти до неї, розумієш?

Різким рухом Джордах тернув наждаком останню брудну цятку. Витер долонею піт із лоба і відкотив рукави. Потім натягнув на голову свою полотняну кепку, накинув на плечі, мов справдешній роботяга, шкіряну куртку і, не кажучи й слова, пошкутильгав. Рудольф рушив за ним, не наслідуючись натяк-

нути, що, мабуть, перш ніж іти до школи, йому не завадило б зайти додому і перевдягнутися.

Міс Лено сиділа за столом, перевіряючи зошити. У школі нікого не було. На спортивному майданчику під вікнами гралася гамірлива дітлашня, і сюди долітали їхні голосні крики. За той час, поки Рудольф бігав додому, вона встигла щонайменше тричі підфарбувати губи. Рудольф уперше помітив, що вони в неї тонкі і здаються повними тільки завдяки товстому шару губної помади. Ще в коридорі Джордах надів куртку і зняв кепку, але його вигляд від цього нітрохи не змінився на краще, все одно — роботяга.

Вони підійшли до столу вчительки. Вона підвелась і сухо привіталася:

— Добридень, сер.

— Це — мій батько, міс Лено, — тихо мовив Рудольф.

— Як ваші справи, сер? — спитала вона не дуже привітно.

Джордах щось промимрив. Він стояв перед її столом, покусуєючи вуса і мнучи кепку в руці. Сама скромність.

— Ваш син, сподіваюся, сказав, для чого я вас викликала?

— Ні. Щось не пригадую, — відповів батько з якоюсь дивною, незвичною для нього м'якістю в голосі. Рудольфові навіть здалося, що він бентежить перед цією французенкою.

— Мені навіть незручно про це говорити. — І міс Лено знову зірвалася на верескливий крик. — Неподобство!.. Хто би міг подумати?! І це — найкращий учень школи!.. Тож він вам не сказав, що він натворив?

— Ні, — повторив Джордах. Він стояв спокійно, терпляче чекаючи, поки йому повідомлять про жахливий вчинок його сина.

— Так от, — сказала міс Лено. Нахилившись, вона дістала із шухляди столу Рудольфів малюнок. Намагаючись на нього не дивитися, вона тримала його в опущеній руці, подалі від своїх ображених очей. — Серед уроку, коли всі учні писали твір, ви знаєте, чим він займався?

— Не знаю, — відповів Джордах.

— Ось чим! — жестом театральної героїні вона ткнула йому під носа малюнок сина.

Джордах узяв його і повернув до світла, що падало з вікна, щоб краще роздивитися. Рудольф, затамувавши подих, стежив за батьковим обличчям, намагаючись угадати його реакцію. Він майже був певен, що той зараз розвернеться і лясне його по мармизі, і міркував, чи зуміє він витримати удар, не скрикнувши від болю і не заплакавши. Проте з виразу батькового обличчя нічого не можна було вгадати. Здавалося, малюнок його зацікавив, але водночас і дуже спантеличив.

— Боюся, що я не вмю читати французькою, — нарешті вимовив він.

— Річ зовсім не в цьому, — схвильовано сказала міс Лено.

— Тут щось написано французькою, — він показав великим зашкарублим вказівним пальцем на фразу «Je suis folle d'amour», що її Рудольф написав друкованими літерами на дошці, перед якою стояла оголена вчителька.

— «Я божеволію від кохання», — переклала міс Лено, нервово тупцяючись біля столу.

— Що це означає? — Джордах наморщив лоба, начебто щосили намагався зрозуміти, що означають ці слова.

— «Я божеволію від кохання!» Ось що тут написано. І це зробив ваш синок! — верескнула вона, показуючи тремтячим пальчиком на малюнок.

— А, он воно що! — нарешті здогадався в чім річ Джордах. — А що, французькою це непристойно?

— Містере Джордах, — насилу стримуючись і нервово кусаючи губи, мовила міс Лено, — чи мислимо, щоб учень на уроці малював свою вчительку оголеною? Як ви вважаєте?

— О! — здивовано вигукнув Джордах. — То це ви намальовані?

— Авжеж, як бачите! — випалила міс Лено, розпалюючись усе дужче.

Джордах пильно вивчав малюнок.

— Ти ба! А таки й справді схоже, — зробив він висновок. — А що, тепер учителькам у школі дозволяється позувати голяка?

— Містере Джордах, я запросила вас не для того, щоб ви з мене кпинили, — сказала міс Лено з крижаною гідністю. — Пом'ємому, далі нам з вами розмовляти нема сенсу. Я не збиралася завдавати прикрощів вашому синові і класти цей огидний малюнок директорові на стіл, але тепер бачу — нічого іншого мені не лишається. Не смію вас більше затримувати. — І вона простягла руку, щоб забрати малюнок.

— То, значить, ви стверджуєте, що це намалював мій син? — відступивши на крок і не випускаючи з рук малюнка, спитав Джордах.

— Авжеж, стверджую, — відповіла міс Лено. — Он унизу стоїть його підпис.

— Ваша правда, це підпис Руді, — ще раз глянувши на малюнок, погодився Аксель. — Жодних сумнівів. Тут і адвоката не треба, щоб це довести.

— Вам повідомлять рішення директора школи, — вела далі міс Лено. — А тепер, будь ласка, поверніть мені малюнок. Я зовсім не маю часу, щоб витрачати його на це паскудство.

— Мабуть, я збережу цей малюнок. Ви ж самі сказали, що це намалював Руді, — спокійно мовив Джордах. — У хлопця, безперечно, талант. А яка подібність з оригіналом! — Він похитав головою. — Я навіть не думав, що в мого сина такий талант. Знаєте, я вставлю його в рамочку і почеплю вдома на стіні. За такий портрет оголеної жінки в салоні треба викласти купу грошей.

Міс Лено кусала губи і від обурення не могла видушити з себе жодного слова. Вражений Рудольф не зводив з батька захоплених очей. Він і на думці не мав, що батько влаштує отаку виставу, розігруючи святу невинність, такого собі наївного і водночас хитруватого селяка!

Міс Лено нарешті не витримала і, перегнувшись через стіл, просичала:

— Забирайтеся геть! Ви — жалюгідний, брудний, вульгарний іноземець... І забирайте свого паршивого синка!

— На вашому місці я не став би так висловлюватися, міс, — спокійно зауважив Джордах. — Ця школа утримується на гроші платників податків, а отже — і на мої, і я піду звідси, коли захочу. До того ж, коли б ви не ходили по школі, крутячи сідницею у цій вашій вузькій спідниці і не демонстрували б свої цицьки, наче дешева шльондра на розі вулиці, то, може, ваші учні і не малювали б вас голою.

Обличчя міс Лено збуряковіло, а рот перекривився від ненависті.

— Я знаю, хто ви такий! — верескнула вона. — Брудний бош!

Джордах перекинувся через стіл і заліпив їй дзвінкого ляпаса. На якусь мить у класі запанувала мертва тиша. Міс Лено остовпіла. А тоді гепнулася на стілець і, затуливши обличчя руками, розридалася.

— Я не звик, щоб зі мною розмовляли в такому тоні. Затям це, французька шлюхо! Я не для того приїхав сюди з Європи, щоб вислуховувати образи. І коли б я був французом, то згадав би, як оці хоробрі вояки драпонули, мов перелякані кролики, після першого ж пострілу ось цього «боша», і подумав би двічі, а то й тричі, перш ніж його ображати. До твого відома — може, тобі це допоможе прийти до тями, — у шістнадцятому році я своїми руками убив француза, встромивши багнета йому в спину, коли той дременував з поля бою назад, до своєї матері.

Джордах говорив рівним тихим голосом, так наче вони обговорювали погоду чи замовлення на борошно. Рудольфа почало трусити, мов у лихоманці.

— А коли ти надумаєш відігратися на моєму синові, — жорстко продовжував Аксель, — то попереджаю: спершу гарненько подумай. Я живу тут поблизу і невеличка прогулянка до школи моєму здоров'ю не зашкодить. Мій син два роки був круглим відмінником з французької мови, і коли наприкінці року в нього будуть інші оцінки, я не полінуюся зайти до вас, щоб задати кілька неприємних запитань. Ходімо, Руді.

Вони вийшли з класу, лишивши заплакану міс Лено саму.

Вони йшли мовчки. Проходячи повз сміттєвий бак, Джордах зупинився, майже машинально порвав малюнок на дрібні клапти-

ки і викинув їх. Повільно кружляючи, вони впали на дно. Потім глянув Рудольфові в очі:

— Ти дурноверхий телепень!

Рудольф ствердно кивнув головою.

Вони пішли далі.

— У тебе вже були жінки? — спитав Джордах.

— Ні.

— А пора б уже, — сказав Джордах. — Чого ти чекаєш?

— Мені нема куди поспішати, — сказав Рудольф, захищаючись.

Ніколи раніше ні батько, ні мати не говорили з ним про секс, і сьогодні батько вибрав не дуже вдалий день для такої розмови. Він думав про міс Лено, розпатлану, бридку, перемазану помадою, — вона й досі, мабуть, ридає за своїм столом, і йому стало соромно, що ця дурна, вересклива істеричка здавалась йому гідною його пристрасті.

— Коли почнеш, — повчав його батько, — не тримайся за слідницю якоїсь однієї. Міняй їх якомога частіше. І в голову собі не клади, що в тебе повинна бути одна-єдина жінка. Інакше перепаскудиш собі життя, згадаєш мої слова.

— Добре, — погодився Рудольф, хоча в глибині душі знав, що батько каже неправду. Принаймні він так думав.

Якийсь час вони знову йшли мовчки. Повернувши за ріг, Аксель спитав:

— Тобі неприємно, що я її вдарив?

— Так.

— Ти все своє життя прожив у цій країні, — сказав Джордах. — Тобі важко збагнути, що таке справжня ненависть.

— Ти справді заколов француза багнетом? — спитав Рудольф. Він жадав знати правду.

— Так. Одного з десяти мільйонів. Французом більше, французом менше — яка різниця?

Вони підійшли до свого будинку. Рудольф почувався пригніченим і нещасним. Йому, звичайно, слід було подякувати батькові за те, що той за нього заступився, — хто з батьків пішов би на таке? Рудольф розумів це, але не міг вичавити з себе ні слова — слова подяки застрягли в нього у горлі.

— Цей француз не єдиний, кого я вбив, — вів далі Джордах, коли вони зупинилися біля пекарні. — Я вбив ще одну людину. В Гамбурзі в двадцять першому році, коли закінчилась війна. Ножем. Гадаю, тобі вже час знати більше про рідного батька. Ну, побачимося за вечерею. Піду, затягну човен на склад.

І, зсунувши кепку на потилицю, він пошкутильгав до річки.

Коли наприкінці навчального року почепили список з оцінками, проти Рудольфового прізвища у графі «французька мова», як завжди, стояло «відмінно».

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

I

Спортзал початкової школи, розташований поблизу будинку Джордаха, окрім суботи й неділі, був відчинений щодня до десятої години вечора. Двічі, а то й тричі на тиждень Том приходив сюди пограти в баскетбол чи просто потеревенити з хлопцями, або пограти в кості у чоловічій вбиральні, подалі від учительських очей.

Томові, єдиному з його однолітків, старші хлопці дозволяли брати участь в азартній грі. Він завоював це право власними кулаками. Одного разу, коли гра йшла на повний хід, він протиснувся між двома гравцями і, ставши навколішки, метнув на кін свого долара. Потім, повернувшись до Санні Джексона, зухвало кинув: «Зараз я тебе навчу, як треба грати!» Санні Джексон — міцно збитий, сильний, задержуватий парубчак, визнаний ватажок хлоп'ячої братії, постійно огинався біля школи. Йому було дев'ятнадцять, і він догулював останні деньки перед призовом до армії. Том навмисно вибрав його для свого «дебюту». Зневажливо глянувши на новачка, Санні ногою відсунув Томасів долар убік.

— Чеси звідси, молокососе, — сказав він. — Це гра для справжніх чоловіків!

Ні секунди не вагаючись і навіть не підводячись із колін, Том навідліч ударив його. Вони зчепилися, зав'язалася бійка, з якої Том вийшов переможцем, заслужено завоювавши собі репутацію відчайдуха. Він заліпив Санні фінгал під оком, розквасив ніс, а потім приволік його за чуба в душ і там, відкривши кран, хвилин п'ять тримав під холодним струменем. Після тієї сутички, тільки-но Том з'являвся у спортивному залі, усі перед ним завбачливо розступались.

Сьогодні ніхто не кидав кості. Довготелесий двадцятитрьохрічний Пайл, колишній морський піхотинець, демонстрував хлоп'ячому гурту самурайського меча, що його начебто він власноруч одібрав у японця в бою на Гуадалканалі. Пайла комісували з армії після того, як він тричі умудрився підхопити малярю і, врешті-решт, мало не врізав дуба. Ще й досі шкіра в нього мала підозріливо жовтуватий відтінок.

Пайл захоплено розповідав про те, як він одного разу пожбурих ручну гранату в печеру — просто так, на всяк випадок, — і звідти почувся жадливий зойк. Затиснувши пістолет у руці, він поповз туди й побачив убитого японця, а біля покремсаного осколками тіла — ось цей меч. Том розумів, що Пайл хоче постати перед очима своїх слухачів таким собі голлівудським супергероем, а не звичайним хлопцем з Порт-Філіпа, котрого служба закинула на далекі тихоокеанські острови. Том слухав скептично, проте не втручався, мовчав. Зараз у нього був миролюбний настрій, та й не міг же він віддухопелити за брехню цього хворого жовтого хлопця.

— А ще через два тижні, — продовжував вихвалятися Пайл, — оцим мечем я відрубав одному япошці голову.

Хтось смикнув Тома за рукав. Це був Клод, як завжди, у темно-му костюмі з краваткою і з слинявими бульками в куточках рота.

— Маю тобі щось сказати, — прошепотів він. — Гайда звідси...

— Стривай, — відмахнувся Том, — дай дослухати.

— Острів ми вже взяли, але всюди ще ховалися японці, — вів далі Пайл. — Вони нападали ночами, обстрілюючи нашу зону й нерідко когось убивали чи ранили. Нашому командирові це ой як діяло на нерви, і він тричі на день посилав патруль, щоб очистити острів од цих вилупків.

Так от, одного разу, коли я був на такому патрулюванні, ми набрали на якогось легко пораненого япошку. Він сидів долі, обхопивши голову руками, і щось бурмотів по-своєму. У нашому патрулі не було офіцерів, тільки капрал і шестеро рядових. «Слухайте, братці, — сказав я, — потримайте його, а я тим часом збігаю по свого самурайського меча і ми влаштуємо ритуальну страту». Капрал трохи перепудився: ми ж бо мали суворий наказ доправляти в частину всіх без винятку військовополонених. Але ж, як я сказав, офіцерів з-поміж нас не було, а ці гівнюки, між іншим, знущалися з наших вояків, відрубуючи їм голови. На таку саму страту, безумовно, заслуговував і цей гад. Ми проголосували, потім хлопці прив'язали цього виродка до деревини, а я збігав по свого меча. Ми змусили його стати навколішки, як належить у таких випадках, він беркицьнувся додолу — діло ж для нього звичне. Оскільки меч належав мені, то я і мусив його стратити. Не довго думаючи, я замахнувся і... р-раз! Довбешка так і покотилася по землі, наче кокосовий горіх, а баньки — розплющені, мов живі! Кровища бризнула, ма'ть, футів на десять.

— Базікало! — голосно сказав Клод.

— Що? — закліпав очима Пайл, застуканий зненацька. — Що ти сказав? Ану повтори!

— Я сказав — базікало. Брехня все це, — повторив Клод. — Можу посперечатися на що завгодно, ти купив цього меча десь у сувенірній лавці в Гонолулу. Мій брат Ел тебе добре знає, він сказав, що в тебе кишка тонка навіть кролика забити.

— Послухай, пацан, — обурився Пайл, — хоч я і хворий, але коли ти не заткнешся і не заберешся геть, я тебе так віддухопелю, що рідна матуся не впізнає.

— Ану спробуй, я жду! — Клод демонстративно зняв окуляри і поклав їх у нагрудну кишеню піджака. Без окулярів він здавався зворушливо-беззахисним.

Зітхнувши, Том підвівся і заступив Клода спиною.

— Кожен, хто хоч пальцем торкнеться мого друга, — недбало сказав він, — матиме справу зі мною.

— Ну що ж, я не проти! — відповів Пайл, передаючи меч одному з хлопчаків.

— Не зв'язуйся з ним, Пайле, — застеріг його той, беручи зброю. — Він зробить з тебе котлету.

Пайл із тривогою глянув на підлітків, що оточили його.

— Ну, та я не для того повернувся з Тихоокеанського фронту, щоб затівати бійку з першим стрічним пацаном у рідному місті, — голосно сказав він. — Віддай меч, мені час уже йти.

І він подався геть, а решта посунули слідом за ним. У вбиральні лишилися тільки Том і Клод.

— Яка муха тебе вкусила? — роздратовано спитав Том. — Він же не зробив нічого поганого. До того ж ти знаєш, його друзки не дали б мені його віддубасити.

— Мені просто хотілося побачити, які в них будуть морди, ото й усе, — Клод стояв спітнілий, а в його очах витанцьовували лукаві бісики. — Все вирішує сила! Груба сила.

— Через твою грубу силу мені коли-небудь буде каюк, — недоволено пробурчав Том. — Ну гаразд, викладай, що там у тебе?

— Я бачив твою сестру!

— Оце так новина! Він бачив мою сестру. Та я бачу її щодня, а іноді навіть двічі на день. То й що з того?

— А знаєш, де я бачив її? Перед універсамом Бернстайна. Я проїздив мимо на мотоциклі й подумав: що вона тут робить? І я підрулив з іншого боку кварталу. Що ж я бачу? Вона сідає до «б'юїка» з відкритим верхом, а якийсь джентльмен відчиняє їй дверцята. Вона там чекала на нього, це точно.

— Подумаєш, здивував, — стегнув плечима Том. — Ну прокаталася на «б'юїку»!

— І хто, по-твоєму, сидів за кермом? — Очі Клода за лінзами окулярів заблищали, йому дуже кортіло якнайшвидше викласти важливу інформацію. — Почуєш — помреш!

— Не бійся, не помру. Кажі.

— Містер Теодор Бойлан власною персоною, — випалив Клод. — Ну, як тобі це подобається? Тобі, здається, світять далекосяжні соціальні перспективи.

— Коли ти їх бачив?

— Десь годину тому. Я шукав тебе скрізь.

— Можливо, він підвіз її до шпиталю. Гретхен вечорами чергує у шпиталі.

— Сьогодні ввечері вона ні до якого шпиталю не пішла, друже, — заявив Клод. — Я сів їм на хвоста. Вони поїхали на пагорб, за місто. До його маєтку. Цієї ночі твоя сестричка не ночуватиме вдома, можу посперечатися на що завгодно. Їдь, пошукай її там.

Том вагався, не знаючи, як бути.

Одна річ, коли вона крутить любов з хлопцями, своїми однолітками, їде з кимось до річки, щоб там її полапали. Можна потім

пограти їй на нервах. Виказати себе «огидним хлопцем», як вона іноді його називає. Та інша річ, коли вона тягається з таким старим пердуном, як Бойлан, великим цабе в їхньому місті. Е ні, краще в це лайно не стромляти свого носа. Хтозна, чим усе це може скінчитись.

— От що я тобі скажу, — вів далі Клод, — коли б ішлося про мою сестру, то я обов'язково винюшив би, що й до чого. Про цього Бойлана усяке патякають. Послухав би, що про нього кажуть між собою мої дядечко і татусик, не здогадуючись, що я їх підслуховую. Повір мені, твоя сестричка може вскочити у халепу...

— Твій мотоцикл тут?

— Тут, але потрібен бензин. — Мотоцикл належав Елу, старшому братові Клода, якого два тижні тому забрали до армії. В останній день перед від'їздом він пообіцяв переламати Клодові усі кістки, коли дізнається, повернувшись із фронту, що той катався на його мотоциклі. Але Клод, коли батьків не було вдома, викочував мотоцикл із гаража, відливав у бак трохи бензину із купленого принагідно родинного пошарпаного автомобіля й потім ганяв містом, намагаючись не потрапляти на очі дорожній поліції — водійських прав у нього ще не було.

— Ну що ж, — сказав Том, — глянемо, як вони там розважаються.

У Клода в сумці з інструментами лежав довгий гумовий шланг. Вони підкотили мотоцикл за школу, там якраз нікого не було, скрутили у припаркованого «шеві» кришку бензобака і встромили один кінець шланга. У другий Клод кілька разів цмокнув повітря і, відчувши в роті неприємний присмак, спритно просунув його в бензобак мотоцикла.

Том сів позаду, і Клод, газонувши, рвонув з місця. Невдовзі вони вже піднімались довгою звивистою дорогою на пагорб, де виднівся маєток Бойлана.

Підїхавши до головних воріт, обидві ступки яких були відчинені навстіж, вони уперлися в муровану стіну, що тяглася навколо маєтку, очевидно, на декілька миль. Проїхавши трохи уздовж муру, зупинились і сховали мотоцикл у куцах. Далі пішли пішки, щоб їх ніхто не почув. Одалік стояв будиночок воротаря, але, коли почалася війна, він спорожнів і тепер у ньому ніхто не жив. Місцевість була їм добре знайома: щороку вони не раз перелазили через стіну й полювали тут на диких птахів і кроликів. Маєток давно перебував у запустінні, а прилеглий парк скоріше нагадував непрохідні джунгли, ніж острівці доглянутих дерев на квітучій луговині.

Вони обережно прокрадалися через колючі чагарники і зарості дерев до особняка. Підійшовши ближче, побачили «б'юік». Жодної лампочки чи ліхтаря на дворі не горіло, але з величезного, на дві половини, вікна, що сягало майже землі, тоненькою смужкою пробивалося світло.

Скрадаючись, Том і Клод підійшли до клумби під самісіньким вікном. Порт'єри були недбало зсунуті, і в щілину між ними прозирало світло. Клод став навколішки, а Том, розставивши ноги, зіп'явся над ним. Так обом у цей вузький просвіт було видно, що діється всередині.

У просторій кімнаті нікого не було. Вони розгледіли рояль, довгу канапу, великі м'які крісла, столи з розкиданими на них журналами. У каміні палахкотів огонь. Полиці уздовж стін заставлені щільними рядами книжок. Дві чи три яскраві лампи освітлювали кімнату. У прочинені двері навпроти вікна виднівся коридор та кілька сходинок, що вели нагору.

— Ось як треба шикарно жити! — захоплено прошепотів Клод. — Коли б у мене були такі апартаменти, я не пропустив би жодної спідниці в місті.

— Стули пельку, — сказав Том. — Забираймося звідси. Нам тут робити нічого.

— Та ти що! — запротестував Клод. — Ми ж тільки приїхали. Вони, мабуть, нагорі. Не сидітимуть же вони там усю ніч.

Томові не хотілося, щоб хтось — байдуже хто — з'явився зараз у цій кімнаті. Він волів якомога швидше поїхати звідси, і якомога далі, але боявся, що Клод вважатиме його за боягуза.

— Гукнеш мене, коли побачиш там щось цікаве, — відходячи од вікна, буркнув Клод.

Ніч була безвітряна, тиха. Туман, здіймаючись над вільгою землею, густів, і на небі не було видно зірок. Десь далеко внизу мерехтіли тьмяні вогні Порт-Філіпа. Маєток Бойлана широко розкинувся навколо особняка, що темнів на пагорбі серед високих старих дерев. Попереду маячив тенісний корт, ярдів за п'ятдесят — низенькі будівлі колишніх стаєнь. І все це належало одній-єдиній людині. Том з відразою подумав про ліжку, де йому доводиться спати разом з братом. А втім, Бойлан сьогодні теж не сам у своєму ліжку. Томас плюнув собі під ноги.

— Агов! — почувся схвильований голос Клода. — Йди-но сюди, та швидше!

Том підійшов до вікна.

— Він шойно спустився вниз. Ти тільки поглянь на нього. Як тобі картинка, га? — розбризкував слину Клод.

Том заглянув у щілину між порт'єрами. Бойлан стояв спиною до вікна біля столика з пляшками, келихами та срібним відерцем для льоду. Він був зовсім голий.

— Чи не здається тобі дивним, що цей тип розгулює по своїй кімнаті в костюмі Адама? — спитав Клод.

— Заткнись, — урвав його Томас. Тим часом Бойлан, недбало кинувши кілька кубиків льоду у два келихи і хлюпнувши зверху віскі, додав туди содової із сифона. Тоді підійшов до каміна, підкинув у вогонь полінце, вернувся до столика, відчинив лаковану

скриньку, дістав з неї сигарету й запалив її від срібної запальнички завдовжки з фут. На його вустах блукала ледве вловима посмішка.

Він стояв майже біля вікна і при світлі яскравих ламп його було добре видно. Розкуйовджене біляве волосся, тонка шия, випуклі, наче в курчати, груди, м'яві руки і викривлені, з гострими колінами ноги. Його прутень звисав з кущика рудого волосся — довгий, почервонілий. Сліпа лють охопила Тома, наче його принизили, розтоптали, примусивши бути свідком дуже паскудної сцени. Коли б у нього зараз був пістолет, він не задумуючись всадив би в цього негідника всю обойму. Цього миршавого, щуплого, хирлявого плюгавця, цього самовдоволеного, пихатого, усміхненого здохляка, цього блілого волохатого слимака, що нахабно демонструє довгий, товстий, рожевий качан. Бачити все це набагато гірше, неймовірно гірше, ніж коли б навіть вони з Клодом побачили голу Гретхен.

Бойлан пройшовся по м'якому килиму, виглянув у коридор. Пасмо сизого димку від сигарети вилося за його плечем.

— Гретхен, — гукнув він, — ти спустишся, чи тобі принести віскі нагору?

Хлопці не почули, чи хтось йому відповів, але Бойлан кивнув головою, повернувся до столика, узяв обидва келихи й почав підніматися сходами.

— Ну й кіно, — прошепотів Клод. — Видовисько не для людей зі слабкими нервами. В нього фігура, наче у дистрофіка! Мабуть, коли ти багатий, то можеш бути горбатим страховидлом, як Квазімодо, а дівки все одно чіплятимуться на тебе.

— Ходімо звідси, — глухо сказав Том.

— Якого чорта? — здивовано глипнув на нього Клод. Світло, що проникало крізь нещільно запнуті штори, відбилося на стеклах його окулярів. — Вистава ж тільки починається!

Том нахилився, схопив Клода за чуприну і, різко рвонувши на себе, поставив його на ноги.

— Томе, ти здурів, чи що? — обурився Клод.

— Я сказав — пішли звідси! — прохрипів він. — І щоб нікому ані словечка про те, що тут бачив. Зрозумів?

— Нічого такого я не бачив, — пробелькотів Клод. — А й справді, що, в біса, я бачив? Кістлявого старого жеребця з хрином, схожим на старий гумовий шланг. Ну про що тут базікати?

— Мовчи, от і все, що від тебе вимагається! — ще раз сердито повторив Том і, впритул наблизившись до Клода, додав: — Розпустиш язика, тобі так порахую твої ребра, що запам'ятаєш на все життя. Затямив?

— Боже, Томе, ти що?! — докірливо мовив Клод, потираючи затерплу потилицю. — Я ж твій друг.

— Затямив? — знову повторив Том.

— Авжеж, затямив! — квапливо погодився Клод. — Як скажеш. Одного тільки не можу зрозуміти: чого ти враз сказився?

Том, відпустивши його, різко повернувся і сягнистими кроками подався геть від будинку. Клод дріботів за ним, невдоволено бурмочучи:

— Правду кажуть хлопці, що ти схиблений. — Він наздогнав Тома. — Та я завжди тебе захищав, казав, що самі вони схиблені недоумки, але тепер розумію, що вони мали на увазі. Присягаюся Богом, тепер я все зрозумів. Послухай, Томе, ти просто ненормальний, не можна ж так.

Том уперто мовчав. Коли вони порівнялися з воротами, він уже майже біг. Клод викотив із куців мотоцикл, і Том одразу скочив на заднє сидіння. Набурмосені, мовчазні, повертались вони до міста.

II

Зморена, охоплена солодкою млістю, Гретхен лежала на широкому м'якому ліжку, закинувши руки за голову і втупивши погляд у стелю. Там, угорі над нею, химерно витанцьовували відблиски язикатого полум'я — перед тим, як її роздягти, Бойлан розпалив камін. Очевидно, процес спокушання у нього був продуманий ретельно, до найменших дрібниць, бо на практиці все виходило успішно і дуже гладко. В розкішно умебльованому особняку панувала мертва тиша, слуги сюди не потикали й носа, телефон мовчав, ніде ніякої метушні, хапливості. Тут, у цьому будинку, нічого не могло статися непередбаченого, несподіваного, щоб порушити суворо заведений вечірній ритуал.

Унизу неголосно пробив годинник. Десята. О цій порі кімната відпочинку в шпиталі порожніла і всі поранені — хто сам, хто на милицях, а хто в інвалідному візку — розбрідалися по своїх палатах. Останнім часом вона їздила до шпиталу не частіше двох-трьох разів на тиждень. Тепер її життя сконцентроване ось на цьому ліжку, в якому вона зараз ніжилась. Дні для неї минали в очікуванні цього гріховного ложа, а ночі були присвячені спогадам про нього. Вона скомпенсує свою недбалість перед пораненими колись іншим разом.

Навіть коли вона, розкривши конверт, дістала з нього вісімсот доларів, Гретхен усе одно знала, що повернеться сюди, в оце розкішне ліжко. Коли Бойланові подобається принижувати її — ну що ж, нехай. Колись вона неодмінно поквітається з ним. Згодом ні вона, ні Бойлан, розмовляючи, ніколи не згадували про цей конверт. У вівторок після роботи Бойлан чекав її в «б'юіку». Він мовчки відчинив перед нею дверцята, вона так само мовчки сіла, і вони поїхали до нього додому. Там вони одразу ж почали пристрасно злягатися, потім поїхали до «Готелю старого фермера» підвечеряти, а коли повернулись, продовжили свої сексуальні ігри.

Майже опівночі він одвіз її у місто й висадив за два квартали від її будинку.

Тедді в усьому був сама досконалість. Він був скромний, ніколи не виходив за межі пристойності, йому подобалося оточувати свої вчинки атмосферою таємничості, для неї ж конспірація була просто життєвою необхідністю. Ніхто не знав про їхній любовний зв'язок. Досвідчений і практичний, він звозив її у Нью-Йорк до знайомого гінеколога поставити спіраль — щоб вона не турбувалася про небажану вагітність. І там-таки, у Нью-Йорку, купив їй, як обіцяв, яскраво-червону сукню. Тепер ця розкішна сукня висіла у нього в шафі. Колись вона її вдягне. Такий час обов'язково настане.

Хоча Тедді робив усе якнайкраще, Гретхен, проте, не відчувала до нього ніякої прихильності, а тим паче кохання. Тіло в нього — худе, непоказне. І тільки у своїх елегантних костюмах він виглядав певною мірою привабливим. Тедді Бойлан був людиною без натхнення, самолюбивим і цинічним, сліпим виконавцем своїх нищих бажань, невдахою, що розписався у власній неспроможності. Він не мав ані друзів, ані бажання з кимось водити дружбу, а його могутня сім'я усіяло його сторонилася, випихаючи на задвірки життя разом з оцим уламком вікторіанської епохи, старовинним особняком, у якому переважна частина кімнат весь час була замкнена. Спустошена людина в напівпорожньому домі. Хіба важко зрозуміти, чому ця вродлива жінка, чия фотокартка в дорогій рамці досі ще красувалася на роялі, утекла з іншим чоловіком і розлучилася з Бойланом?

Тедді Бойлана не можна було назвати ані привабливим, ані таким, що викликає захоплення, проте в нього були інші достоїнства. Відмовившись від усіх звичних видів діяльності представників свого класу: роботи, війни, спортивних чи азартних ігор, дружби, — він зосередив своє життя на єдиному: він жагуче, просто-таки з тваринною лютістю злягався, вкладаючи в статевий акт усі свої сили і виявляючи при цьому особливу сексуальну витонченість. Від неї він нічого незвичайного не вимагав окрім одного: щоб вона лежала в ліжку поруч із ним, була податливим матеріалом для його сексуального мистецтва, як глина для скульптора. Саме в ліжку він вигравав свої битви і підкоряв свої вершини. Власні стогони та зітхання заміняли йому переможні звуки фанфар. Саме тут він ставав тріумфатором, і відблиски здобутої ним перемоги осявали обличчя жінки, розпростертої перед ним на подушці. А Гретхен зовсім не цікавили ані його тріумфи, ані поразки. Вона віддавалась йому, не відчуваючи ніяких емоцій, окрім суто фізіологічної насолоди. Для неї він був просто самець, просто мужчина, за яким вона нудьгувала все своє життя, навіть не усвідомлюючи цього. Він відхилив перед нею браму до палацу небачених чудес.

І вона навіть не була йому вдячна.

Вісімсот доларів лежали в томику Шекспіра, закладені між другим і третім актом комедії «Як вам це сподобається».

Знизу почувся його голос:

— Гретхен, ти спустишся, чи тобі принести віскі нагору?

— Принеси сюди! — гукнула вона. Голос у неї став низький, хрипливатий, у ньому з'явилися нові, більш різкі тони. Коли б вуха її матері чутливіше сприймали звуки і вона не замкнулася в собі, оглухнувши через пережиту власну життєву катастрофу, то досить було б їй прислухатися лише до однієї фрази Гретхен, щоб одразу розчовпати: її дочка безжурно пустилася в небезпечне плавання тим самим розбурханим морем, у якому вона зазнала дошкульного краху.

Бойлан увійшов до кімнати, тримаючи в руках два келихи. На його оголенім тілі заясніли сполохи вогню, що палав у каміні. Гретхен, трохи підвівшись у ліжку, взяла в нього келих. Він сів скраечку, струсив попіл із сигари в попільничку на нічному столу.

Вони випили. Їй дедалі більше подобався смак шотландського віскі. Бойлан, нахилившись, поцілував її в ліву пипку грудей.

— Хочу спробувати їхній смак, коли на них віскі, — пояснив він. Потім поцілував правий сосок.

Гретхен із задоволенням ще раз ковтнула віскі.

— Мені здається, ти мені не належиш до кінця, я певен у цьому, — сказав він. — Я відчуваю, що ти моя, тільки коли глибоко проникаю в тебе і ти вибухаєш оргазмом. Решту часу, навіть коли ти лежиш поруч зі мною, а моя рука пестить твоє тіло, ти мені не належиш, ти десь далеко від мене. Чи, може, це не так? І ти належиш мені?

— Ні, — різко відповіла Гретхен.

— Боже мій, — зітхнув Тедді. — Тобі тільки дев'ятнадцять. Що ж буде, коли тобі виповниться тридцять?!

Гретхен посміхнулася. До того часу вона про нього й думати забуде. А може, навіть раніше. Значно раніше.

— Про що ти думала, коли я був унизу?

— Про блуд, — відповіла вона.

— Чи не могла б ти сказати це якимось інакше? — Він, хоч як це дивно, ніколи не опускався до брутальності, примітивної лайки, навіть у подібній обстановці, та це, найімовірніше, пояснювалося тим страхом, що, наче іржа, в'ївся у душу, — перед його грізною свавільною бабцею, котра, почувши від нього непристойне слівце, одразу ж могла боляче ляснути по губах.

— До зустрічі з тобою я ніколи так не говорила. — Гретхен повільно з насолодою, надпила з келиха.

— А от я ніколи так не висловлювався, — нагадав він їй.

— Бо ти — лицемір, — кинула вона. — Те, що я роблю, я завжди називаю своїми іменами.

— Було б чим хвалитись, — кинув він шпильку.

— Я бідне, молоденьке, недосвідчене дівча з провінційного містечка, — мовила вона. — І коли б одного разу мені не зустрівся дорогою заможний чоловік на «б'юіку» і не споїв мене, а потім не скористався з моєї безпорадності, то, цілком можливо, я так і дожила б до глибокої старості засохлою, облізлою непорочною дівою.

— Де там! — уїдливо заперечив він. — Не було б мене, ти б розважалася з отими двома чорношкірими. Хіба ні?

Гретхен, ухилившись від прямої відповіді, посміхнулася:

— Ну, тепер нам про це ніколи вже не довідатись.

Бойлан кинув на неї замислений погляд.

— Тобі не завадило б дечому повчитися. Вибач, мені треба зателефонувати. — Різким жестом він погасив сигарету, підвівся з ліжка і, накинувши халат, спустився вниз.

Гретхен, підперши голову, повільно підсьорбувала віскі. Вона помстилася йому. Щоправда, треба було зробити це трохи раніше, до того, як вона несамовито віддавалася йому в ліжкові. Та відтепер вона робитиме це регулярно, ні разу не попустить йому. Хай знає!

Незабаром Тедді повернувся.

— Одягайся!

Гретхен здивувалася. Зазвичай вони розважались у спальні до півночі. Проте нічого не сказала. Вилізла з ліжка й почала вдягатись.

— Ми кудись їдемо? — нарешті спитала вона. — Як я маю виглядати?

— Байдуже, — недбало кинув він. У своєму елегантному костюмі він знову був респектабельним чоловіком, що належить до вищого світу. Вона ж, навпаки, вдягнутою здавалася незначною, непомітною і немовби змалілою. Він критикував усе, що вона носила, правда, у добродушній формі, але зі знанням справи і з властивою йому самовпевненістю. Коли б вона не побоювалася набридливих розпитувань матері, вона давно витягла б сховані між другим і третім актом шекспірівської комедії «Як вам це сподобається» вісім стодоларових купюр і на ці гроші обновила б свій гардероб. Але, на жаль, поки що це — недосяжна мрія.

Вийшовши на вулицю, вони сіли в машину. Гретхен ні про що його не питала. Вони мовчки проїхали через весь Порт-Філіп і помчали далі на південь. Ні, вона нізачо не стане розпитувати його, куди вони їдуть. Здавалось, у голові в неї знаходився лічильник, спортивний протокол обліку очок, і подумки вона заносила до нього очки на свою чи на його, Тедді, користь.

Так у цілковитому мовчанні вони їхали до самого Нью-Йорка. Тепер, коли б вони оце раптом повернули назад, то вона дісталася б додому не раніше світанку. Відтак доведеться пережити ще одну істерику матері. Але Гретхен ні про що не шкодувала. Їй не

хотілося, щоб Тедді, глянувши на її обличчя, здогадався, що її хвилюють такі дрібниці.

Вони зупинилися перед темним чотириповерховим особняком на якійсь вулиці з двома рядами схожих один на одного будинків. Гретхен була в Нью-Йорку всього кілька разів, причому двічі приїздила за останні три тижні з Бойланом, і тому не мала найменшого уявлення, де саме вони зараз. Бойлан, як завжди, обійшов машину і ввічливо відчинив перед нею дверцята. Вони спустилися трьома цементованими східцями у маленький дворик, обнесений залізним парканом, і Бойлан подзвонив у двері. Чекати довелося довго. Гретхен здалося, що за ними хтось пильно стежить у вічко. Нарешті двері відчинились. Перед ними стояла огрядна дама в білій вечірній сукні з високо підбитим, пофарбованим у рудий колір волоссям.

— Добрий вечір, любий, — привітала вона Бойлана глухим, сиплим голосом.

У холі панував напівморок, і в усьому будинку було так тихо, наче скрізь на підлозі лежали важкі товсті килими, а стіни вкривала звуконепроникна тканина. Люди тут, очевидячки, пересувались нечутно й обережно, мов тіні, подумала Гретхен.

— Добрий вечір, Неллі, — відповів Бойлан.

— Не бачила тебе тисячу літ, — зауважила жінка, заводячи їх у маленьку, осяяну рожевим світлом вітальню.

— Справи, справи...

— Розумію, — сказала дама, кинувши прискіпливий погляд на Гретхен, і, очевидно, лишилася цілком задоволена її виглядом. — Скільки тобі років, золотце?

— Сто вісім, — відповів за неї Бойлан, і вони з жінкою розреготалися.

Гретхен мовчки, спокійно розглядала задраповану кімнату. На стінах висіли написані олією картини — оголені жінки у звабливих позах. Вона вирішила нічим не виказувати своїх почуттів, ні на що не реагувати. Їй, звичайно, було лячно, але вона намагалася затиснути страх у собі, не дати здолати себе. Вона помітила, що всі лампи в кімнаті прикрашені стрічками. На білому платті дами теж стрічки — і на грудях, і на подолі. Чи є між цими деталями якийсь зв'язок? Гретхен почала розмірковувати над цією проблемою, щоб заспокоїтися, стриматись і не втекти раптово з цього притихлого особняка, щоб позбутися неприємного відчуття, що десь за стіною причаїлися люди, його безтілесні мешканці. Здається, вони, ці люди, нечутно ходять нагорі у кімнатах, над самісінькою головою. Вона уявлення не мала, що на неї чекає і що з нею вчинять. Бойлан тримався невимушено, легко, наче у себе вдома.

— Вже майже все готово, любий, — сказала дама. — Доведеться зачекати всього кілька хвилин. Може, тим часом вип'єте?

— Що скажеш на це, серденько? — Бойлан повернувся до Гретхен.

— Як хочеш, — вимовила вона спроквола.

— Гадаю, келих шампанського не буде зайвим.

Вони зійшли сходами, застеленими м'яким килимом, на другий поверх. Сукня цієї жінки, коли вона йшла, неприємно шурхотіла, наганяючи на Гретхен неясну тривогу. Бойлан своє пальто ніс, перекинувши через руку. Гретхен свого не зняла.

Жінка, клацнувши в коридорі вимикачем, одімкнула двері і запросила їх до кімнати. Гретхен побачила широке ліжко із шовковим балдахіном, глибоке м'яке крісло, оббите темно-бордовим оксамитом, і три маленьких золочених стільці. Великий букет тюльпанів на столі вбирав очі яскравою жовтою плямою. Штори на вікнах щільно запнуті. Широке дзеркало на всю стіну. Оздоблення кімнати нагадувало номер у трохи старомодному, колись фешенебельному, а тепер трохи занедбаному готелі.

— Зараз покоївка принесе шампанське, — сказала дама і, шурхочучи сукнею, вийшла, тихо причинивши за собою двері.

— Стара добра Неллі, — замріяно мовив Бойлан, кидаючи своє пальто на стілець біля дверей. — На неї завжди можна покластися. Вона — людина тут відома. — Він, щоправда, не уточнив, чим саме вона відома. — Може, роздягнешся, крихітко?

— А чи треба?

— Тобі видніше, — знизав він плечима.

Гретхен вирішила не знімати пальта, хоча в кімнаті було тепло. Вона підійшла і присіла на краєчок ліжка. Бойлан, закинувши ногу на ногу, зручно вмовстився в кріслі і закурив. Він уважно дивився на неї, трохи посміхаючись, очевидно, ситуація його тішила, і неабияк.

— Це — бордель, коли ти ще не здогадалася, — повідомив він їй діловим тоном. — Доводилося тобі раніше бувати в борделі?

Вона розуміла, що він глузує з неї, і нічого не відповіла. Побоялася, що бовкне якусь дурницю.

— Певно що ні, — відповів він за неї. — Але ж кожна леді просто зобов'язана хоч раз у житті побувати в такому закладі. Щоб знати, чим займаються конкурентки.

У двері тихо постукали. На порозі стояла покоївка, миршавенька літня жіночка в коротенькій чорній сукні з білим фартушком. У руках вона тримала срібну тацю з двома келихами й відерцем, з якого стриміла шийка пляшки шампанського. Вона поставила келихи на стіл до тюльпанів. Жодної барви не проступило на її безпристрасному обличчі. Потім почала відкорковувати пляшку. На ногах у неї теплі пантофлі, мимохить завважила Гретхен.

Покоївка довго вовтузилася з корком, її щоки взялися червоними плямами від натуги, пасмо посивілого волосся впало на чоло. Вона зараз була схожа на одну з тих стареньких, що повільно

пересувають вузлуваті, з варикозними венами ноги, тупцяючи до церкви на вранішню месу.

— Облиште, — сказав Бойлан. — Я сам. — Він узяв у неї пляшку.

— Пробачте, сер, — знічено прошепотіла покоївка. Вона не впоралася зі своїми обов'язками і тепер, безпорадна, розгублена, стояла перед ними, немов школярка перед суворим директором.

Однак і Бойлан, хоч як старався, не зумів витягти корок. Міцно затиснувши пляшку між ногами, він натискав, штовхав цей проклятий корок, але в нього нічого не виходило. Він спітнів, почервонівши мов рак. Покоївка з винуватим виглядом стояла поряд і стежила за його марними зусиллями. Які в нього тонкі, ніжні руки — вони придатні тільки для легкої роботи, майнула в неї думка.

Гретхен усе це врешті-решт набридло. Вона підвелася з ліжка й підійшла до Бойлана.

— Дай-но мені! — сказала вона, беручись за пляшку.

— Ти що, відкорковуєш пляшки із шампанським у себе в офісі на цегельному заводі? — В його голосі вчувалася іронія.

Гретхен пустила його слова повз вуха. Міцно затиснувши краєчок корка своїми спритними сильними пальчиками, вона щосили почала обертати його, викручуючи. Корок випорснув з її рук і, бахнувши, вистрелив з пляшки у стелю. Шампанське, зашипівши, хлюпнуло їй на руки.

— Тримай! — Вона віддала пляшку Бойланові. Ще одне очко на її користь, подумала Гретхен.

— Робітничий клас демонструє, на що здатен, — засміявся Тедді, наливаючи вино. Покоївка подала Гретхен рушник — витерти руки, і тихенько вийшла з кімнати, беззвучно вливаючись у той нечутний мишачий рух у коридорах.

Бойлан, передаючи Гретхен келих із шампанським, глянув на етикетку — червона діагональна лінія — і схвально кивнув.

— У Неллі завжди подають усе найкраще, можна не сумніватися. Коли вона почує, що я назвав її заклад борделем, то напевно образиться. Вона вважає, що в неї салон, де вона може на практиці довести свою безмежну гостинність і розважити багатьох своїх друзів-чоловіків. Не думай, моя крихітко, що всі повії такі, бо на тебе чекає розчарування. — Він потроху опановував себе, заспокоювався — після боротьби з непокірливою пляшкою. — Неллі — останній уламок більш галантної, більш граційної епохи, що існувала задовго до того, як настала доба посередньої людини і посереднього сексу й усі ми занурилися в оцю безодню посередності. Якщо в тебе раптом виникне інтерес до борделів, дослухайся моєї поради: я дам необхідні адреси. Інакше ти ризикуєш опинитися де-небудь у жакливому місці, а нам би не хотілося цього, адже так? Як тобі шампанське?

— Нічоґеньке, — відповіла Гретхен, намагаючись не виказувати своєї розгубленості.

Несподівано дзеркальна стіна засвітилась — хтось увімкнув у сусідній кімнаті світло. Дзеркало стало прозорим і через нього можна було бачити все, що відбувається там, по сусідству, хоча їх звідти напевно ніхто не бачив. Кімнату освітлювала лампа, що звисала зі стелі, із щільним шовковим абажуром, щоб світло не було таким яскравим.

Бойлан глянув у дзеркало-скло.

— О! — вигукнув він. — Оркестр уже настроює інструменти. — Діставши шампанське з відерця й підійшовши до Гретхен, він сів коло неї на ліжко, а пляшку поставив додолу, до ніг. У кімнаті була висока молода дівуля з розпущеним світлим волоссям. Вродливе личко, пухкі губки, ядучий вираз в очах — жадібний, ненаситний вираз зіпсутої, спаскудженої дитини, юної «секс-зірки». Скинувши рожевий з ніжними оборочками пеньюар, вона оголила надзвичайно гарне, пещене тіло. Вона жодного разу навіть не глянула в їхній бік, хоча, безперечно, знала про існування таємничого дзеркала і розуміла, що за нею спостерігають. Відкинувши покривало на бильце широчезного ліжка, вона граційно лягла. Усі її гармонійні, без будь-якої афектації рухи, певна річ, були давно і ретельно продумані. Вона лежала, млосно простягшись на постелі й, очевидно, була цілком задоволена собою. Мабуть, вона могла перебувати в такій напівсонній позі годинами, а то й днями, і їй, звичайно, подобалося, що її розкішним тілом милуються глядачі по той бік дзеркала. Усе дійство відбувалося в цілковитій тиші, принаймні до них не долиняло жодного звуку.

— Може, ще шампанського, крихітко? — спитав Бойлан і нахилився до пляшки на підлозі.

— Ні, дякую. — Гретхен усе ще почувалася не зовсім певно.

Потім двері відчинились, і до кімнати за склом увійшов молодий негр.

Який же він негідник! Звироднілий, мстивий негідник, — з обуренням подумала Гретхен про Бойлана. Однак навіть не ворухнулася.

Негр щось промовив до дівчини в ліжку. Млявим помахом руки вона привіталася з ним і посміхнулася, немов переможниця конкурсу краси. Все, що відбувалося в сусідній кімнаті, було схоже на пантоміму, що надавало усій виставі певної відчуженості — дві постаті за склом здавалися безтілесними, нереальними. Актори наче хотіли переконати глядачів, що на їхній сцені нічого непристойного не відбудеться.

На чорношкірому був світло-блакитний елегантний костюм, біла сорочка і червоний метелик у дрібний горошок. На ногах — легкі коричневі гостроносі черевики. Молоде, приємне, улесливе

обличчя з наклеєною на нього посмішкою, наче він будь-якої миті ладен був догідливо сказати: «Так, сер!»

— У Неллі великі зв'язки в нічних клубах Гарлема, — пояснив Тедді. Негр почав роздягатися, акуратно повісивши свій піджак на бильце стільця. — Можливо, він грає на саксофоні чи на якомусь іншому інструменті в цих джаз-бандах, — вів далі Бойлан, — і охоче підробляє кілька зайвих доларів, розважаючи білих. Взаємовигідний бізнес: він — нам, а ми — йому. — Бойлан засміявся з власного дотепу. Гретхен заплющила очі. А коли розплющила, негр уже стояв голий-голісінький. Гарної статури бронзове тіло з мускулистими, похилими плечима і тонкою, немов у спортсмена, талією блищало в сяйві електричної лампи. Гретхен подумки порівняла його з чоловіком, що сидів коло неї, і відчула, як усе в ній закипає з люті.

Негр перетнув кімнату й підійшов до дівиці. Вона широко розвела руки, ладна прийняти його. Легко, пружно, наче дика кішка, він стрибонув на розпростерте біле тіло. Вони поцілувались. Її долоні обхопили, міцно стискаючи, його сідниці. Потім він ліг поряд горілиць, а дівчина пристрасно почала його цілувати — ший, груди, соски, водночас повільними професійними рухами погладжуючи його збуджений пеніс. Нахилившись, вона почала язиком пестити блискучу, кавового відтінку шкіру негра на його пласкому животі з напружено випуклими м'язами, і від лоскітливого дотику її густого білявого волосся тіло негра здригалося, немов у конвульсіях.

Гретхен жадібно спостерігала за обома. Вони були напрочуд гарні. Це дійство здавалося їй предивним, воно сповнювало її надією, щось обіцяло їй, але що, цього вона не могла поки що ні зрозуміти, ні висловити. До того ж насолоджуватися цим дійством їй заважав Бойлан. Як усе-таки несправедливо, що двоє таких розкішних тіл можна купити на часину, взяти напрокат, наче коней у стайні, для самовтіхи, для власної примхи чи помсти таких от, як цей Бойлан!

Гретхен підвелась і повернулася спиною до екрана.

— Я зачекаю тебе в машині, — кинула вона.

— Але ж усе тільки починається, — сказав Бойлан. — Поглянь, що вона витворює. Власне, я й привіз тебе сюди лише для того, щоб ти набралася практичного досвіду. Повір, ти матимеш грандіозний успіх, коли...

— Я почекаю тебе в машині, — повторила Гретхен і швидко вийшла з кімнати.

Жінка в білій сукні стояла внизу, у холі, біля виходу. Вона не мовила жодного слова, лише зневажливо посміхнулась, випускаючи її за двері.

Бойлан прийшов хвилин за п'ятнадцять, неквапливо сів у машину й завів мотор.

— Даремно ти пішла так рано, — сказав він. — Вони чесно заробили свою сотню доларів.

Дорогою до її будинку вони їхали мовчки, і, тільки зупинивши машину перед булочною, Бойлан порушив мовчанку:

— Ну то як? Сподіваюся, сьогоднішній вечір тебе дечому навчив?

— Авжеж, — відповіла Гретхен. — Мені потрібен молодший коханець. Прощай!

Двері до спальні батьків були прочинені, і там горіло світло. Мати вклякла, сидячи посеред кімнати на дерев'яному стільчику, вп'явшись важким поглядом у коридор. Гретхен спинилась і глянула на матір. Божевільні, невидючі очі. Втім, тепер уже нічого не вдієш. Мати й дочка довго дивилися одна одній у вічі.

— Йди спати, — сказала мати. — Завтра я зателефоную на роботу і скажу містерові Хатченсу, що ти захворіла.

Ввійшовши до себе в кімнату, Гретхен зачинила двері й узяла томик Шекспіра. Акуратно складені в конверт гроші чомусь лежали між сторінками п'ятого акту «Макбета».

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

I

Особняк Бойлана височів темним громадям, зате внизу, під пагорбом, Порт-Філіп осявали вогні — його жителі святкували перемогу. Цього ранку німецька армія капітулювала. Все, кінець війни! Томас і Клод бачили, як нічне небо над річкою освітлювали ракети і феєрверки, до них долинав гуркіт маленької гарматки, з якої раніше бахкали щоразу, коли їхні футболісти забивали суперникам гол на шкільних міжміських матчах. Ніч була ясна, тепла. Згори Порт-Філіп здавався мерехтливим килимом, зітканим з яскравих переливчастих світлячків: скрізь — у будинках і на вулицях — палало електричне світло.

Томас із Клодом вешталися містом разом з юрмиськом гуляк. Вони бачили, як на вулицях дівчата цілують солдатів і матросів, як люди виносять з осель пляшки з віскі, щоб розпити їх тут-таки, на бруківці. Томас дав нарешті волю своїм почуттям. Як усе-таки огидно! — думав він. Хлопці, що всіма способами ухилялися від призову до армії, клерки, що носили форму, але при цьому жодного разу не вибирались далі, ніж за сотню миль од свого дому, торговці, що нажили на «чорному» ринку чималі статки, — всі вони тепер бурхливо раділи, цілувались, горлали і радісно хлебтали віскі, начебто це вони самі, власноруч убили ненависного Гітлера.

— Наволоч, — презирливо кинув він Клодові, дивлячись на юрби тих, що веселились. — Ох, як мені хочеться їх провчити!

— Ще б пак! — погодився Клод. — А чому б нам і справді не відсвяткувати цю подію по-своєму? Ну, скажімо, влаштувати маленький феєрверк... — Він зняв окуляри і замислено покусував дужку — незаперечна ознака того, що він виношував якусь підступну ідею. Томас добре знав оцю його звичку і сьогодні твердо вирішив не робити нічого безрозсудного. Хто їх назве розумними, коли вони затіють із солдатами бійку, та й сутичка з цивільними їм теж ні до чого.

Нарешті Клод виклав свій план. І Томас пристав на нього: дійсно, придумано непогано.

Вони знову повернулися до маєтку Бойлана. Томас ніс невеличку каністру з бензином, а Клод — мішечок із цвяхами, молоток і зв'язану вузлом купу старого шмаття. Вони обережно пробралися через густий чагарник до занедбаної споруди, схожої на склад, на самому вершечку, приблизно ярдів за п'ятсот від особняка. Друзі прийшли сюди не звичною дорогою, а іншою, вузькою й багнистою — вона починалася бозна-де за Порт-Філіпом і виходила за глухою стіною будинку. Проминувши садову хвіртку, вони лишили мотоцикл біля невеликої, засипаної гравієм ями, одразу за муром, що оточував маєток.

Підійшли до розвалені споруди. Потрошені, вкриті товстим шаром порохняви провали, напівобвалені стіни й купи битої цегли — одразу видно: сюди давно вже ніхто не навідувався. В ніс їм ударило прогірклим запахом гнилятини. Збоку цієї перекошеної халупи вони побачили кілька довгастих сухих дощок, а іржаву лопату примітили ще раніше, під час однієї зі своїх вилазок. Томас узяв лопату й почав копати, а Клод вибрав дві найбільші дошки і, збивши їх навхрест, облив бензином. Потім вони удвох поставили хрест одним кінцем у викопану заглибину. Том засипав яму і старанно утрамбував землю, щоб хрест не упав. Клод також облив шмаття бензином і кинув його до підніжжя хреста.

Томас робив усе спокійно, розмірено. Йому зовсім не здавалося, що він чинить якусь дуже значну справу. Просто в черговий раз познущався з отих дорослих ідіотів, що радіють зараз там, унизу. Ну і, звичайно, особливо приємно, що цей атракціон він влаштував на землі Бойлана — запам'ятає надовго, мерзотник! Хай усі вони хоч раз подумують трохи в перервах між слинявими поцілунками і п'яним горланням американського гімну «Вкритий зірками прапор». Зате Клод, здається, був страшенно збуджений. Він уривчасто дихав, хапав розкритим ротом повітря, наче ніяк не міг проштовхнути його до легень, сопів і розбризкував слину, часто витирив запітнілі окуляри хусточкою.

Для Клода ця витівка мала глибоко символічне значення — він хотів наплювати на дядька-священника і на батька, котрий змушу-

вав його в неділю ходити до церкви на месу, щодня вчитував йому нотації про смертний гріх і радив триматися якнайдалі від розпутниць-протестанток, аби лишитися чистим і праведним в очах Ісуса Христа.

— Готово, — тихо сказав Томас і відійшов убік.

Тремтячими руками Клод запалив сірника і, нахилившись, підніс тріпотливе полум'я до политого бензином шмаття. Воно миттю зайнялось. І раптом, пронизливо скрикнувши, Клод кинувся навтіки. Один рукав у нього спалахнув, і від несподіванки він рвонув навмання, не тямлячи себе од болю. Томас помчав за ним, гукаючи, щоб той зупинився, але Клод продовжував бігти, мов скажений. Нарешті Томас його наздогнав, схопив, повалив додолу і, жертвуючи светром, усім тілом навалився йому на руку, щоб збити полум'я.

За хвилину все було скінчено. Клод лежав навзнаки і, стискаючи обпалену руку, жалібно скиглив, не маючи сили вимовити жодного слова.

Томас підвівся і глянув на свого друга, розпластаного на землі. При світлі палаючого хреста ясно було видно кожну намистинку поту, що виступив на його чолі. Треба було забиратися звідси якомога швидше: от-от сюди могли набігти люди.

— Піднімайся! Піднімайся, бовдуре! — Том щосили термосив його за плече. Але той лише перекочувався з боку на бік, безтямно витріщаючись на нього. Том нахилився, схопив його обіруч, завдав на плече і, продираючись крізь низькорослі чагарі, помчав схилом пагорба вниз, до садової хвіртки.

— О Господи, Господи Ісусе! О Діво Маріє! — скорботно голосив Клод.

Том, спотикаючись під важкою ношею, біг униз. Його переслідував неприємний, нудотно-солодкавий запах. Та це ж пахне горілим людським м'ясом, раптом із жахом усвідомив він.

II

Аксель Джордах завзято налягав на весла, вигрібаючи на середину річки, але відчував, що його зносить стрімкою течією. Сьогодні він вийшов на байдарці не для тренування, а щоб не бачити людей. Він вирішив цієї ночі взяти собі вихідний — перший вихідний із двадцять четвертого року. Нехай його клієнти завтра пожують хліб фабричної випічки. Що не кажи, а німецька армія не щодня зазнає поразки — останнього разу таке сталося аж двадцять сім літ тому.

На річці було прохолодно, та Аксель не мерз у товстому плетеному светрі, що дивом зберігся ще з тих часів, коли він служив палубним матросом. Окрім того, він прихопив із собою пляшку віскі, аби зігрітись і за одним заходом випити за здоров'я тих ідіотів, що знову привели Німеччину до загибелі. Джордах, треба сказати,

ніколи не був патріотом. Навпаки, він почував найсильнішу ненависть до країни, де народився. Це вона зробила його на все життя кульгавим, позбавила можливості здобути освіту, вигнала на чужину і викликала в ньому надзвичайну відразу до будь-якої політики, до всіх політиканів, генералів, священників, міністрів, президентів, королів і диктаторів, до будь-яких завоювань і поразок, до всіх кандидатів і всіх партій. Він був задоволений, що Німеччина програла війну, однак при цьому не відчував і радості від того, що її виграла Америка. Йому лишалося тільки сподіватися, що він проживе ще двадцять сім років і на власні очі побачить, як Німеччина програє чергову війну.

Аксель думав про свого батька, богобоязливого сімейного деспота, простого клерка у фабричній конторі, який, застромивши букетик фіалок у дуло рушниці й горланячи бравурні пісні, подався — «аь, два!» — на фронт, енергійний тупий баран, гарматне м'ясо, щоб загинути під Танненбергом, з гордістю усвідомлюючи, що в нього лишилися двоє синів, які теж незабаром, як і він, битимуться за «фатерлянд», і жінка. А втім, його жінка овдовіла менше ніж через рік. У неї вистачило кебети вийти заміж за якогось адвоката, котрий усю війну складав майнові угоди у своїй конторці на Александерпляц у Берліні.

«Deutschland, Deutschland, über alles!»¹, — глумливо заспівав Джордах, покинувши весла. Нехай води Гудзону самі несуть його уперед. Він підніс пляшку до рота і випив за ту величезну ненависть до Німеччини, що змусила його, тоді ще зовсім молодого хлопця, демобілізованого каліку, покинути батьківщину й поїхати за океан. Звичайно, Америка теж не рай, але тут принаймні він і його сини вижили, та і дім їхній поки що стоїть не зруйнований.

До нього долинали далекі залпи гарматки. У темній воді відбивалися спалахи ракет. Які ж вони всі недоумкуваті, подумав Джордах. Чого радіють, що святкують? Вони ніколи ще не жили так добре, як зараз. Через якихось п'ять років їм доведеться торгувати яблуками на розі і роздирати один одного на шматки, стоячи в довжелезних чергах безробітних перед фабриками. Коли б вони мали бодай крихту мізків, то зараз би товпились у церквах і ревно молилися, щоб японці протрималися ще з десяток літ.

Аж раптом він побачив, як високо на пагорбі спалахнуло вогнище. Яскраве полум'я на тлі темного неба швидко набуло виразної форми хреста. Джордах зареготав. Отакої! К чорту перемогу! Смерть католикам, неграм, євреям — ніколи не забувайте цього гасла. Гаразд, танцюйте сьогодні, але завтра мусять палахкотіти вогнища інквізиції. Америка є Америка. Ми тут, ми нікуди не пішли, і ми скажемо вам, який реальний рахунок гри.

¹ «Німеччина, Німеччина, понад усе!» (Нім.)

Він знову сьорбнув з пляшки асолоджуючись прегарним видовищем — палаючим хрестом на містом, і наперед тішачись тим галасом, який завтра зранку зчинягь у двох міських газетах з приводу образи, завданої пам'яті хоробрих солдатів усіх рас і всіх вірувань, що віддали свої життя за високі ідеали, викохані Америкою. А недільні проповіді у церквах! Яка втіха заглянути до однієї чи двох із них, щоб із насолодою послухати ламентачії цих підлих священників!

О, я би з радістю потис руку тому, хто це зробив, подумав він.

Джордах, не відводячи погляду, вдивлявся в охоплений полум'ям хрест. Вогонь, мабуть, перекинувся на сусідній сарай чи будівлю, бо за якусь мить пожежа там освітила майже півнеба.

Незабаром почулося глухе завивання сирен пожежних машин, що мчали міськими вулицями до пагорба.

Непогана видалася нічка, подумав Джордах.

Востаннє ковтнувши із пляшки, він ліниво погріб назад, до берега.

III

Рудольф стояв на шкільному ганку і чекав, коли хлопці, що метушилися біля гарматки, зроблять черговий залп. На галявині перед школою юрмилися сотні дівчат і хлопців. Вони вигукували, співали, цілувались. За винятком поцілунків, усе було так само, як суботнього вечора, коли їхня команда виграла матч у сильнішого суперника з іншого містечка.

Гарматка нарешті стрельнула. Усі радісно закричали. Рудольф підніс трубу до губ і заграв «Америку». На мить усі принишкли, і над головами линула тільки врочиста мелодія. Потім хтось один заспівав, і одразу ж до нього приєднався дзвінкий багатоголосий хор:

Америка, Америка,
Благословенний край,
Де друг і брат,
А отже, справжній рай...

Коли пісня скінчилася, почувся радісний, схвильований гомін. Рудольф заграв іншу мелодію: «Зірково-смугастиий прапор навіки». Він не міг спокійно стояти, виконуючи цей піднесений гімн, і покрокував, обходячи галявину по колу. Невдовзі за ним марширувала ціла процесія. Вони вийшли на вулицю. Пушкарі потягли за собою гарматку і тепер котили її попереду, одразу за трубачем. І на кожному розі зупиняли її, щоб смальнути у небо, і знов усі радісно вигукували, і дорослі і діти, а перехожі їм аплодували, і розмахували прапорами, і приєднувалися до параду.

Рудольф крокував попереду своєї армії, наче воєначальник, і грав усе нові і нові мелодії: «Коли йде в наступ артилерія», «Колумбія, перлина океану», шкільний гімн, «Уперед, християнські воїни». Так він довів їх до Вандерхоф-стріт і зупинився перед булочною. На честь своєї матері він заграє «Коли сміються очі ірландки». Мати виглянула з вікна спальні і, витираючи хустинкою сльози, помахала йому. Хоча б причепурилася, з гіркотою подумав він. І, звичайно ж, як завжди, з сигаретою!

У підвалі не світилося — отже, батька там нема. А втім, воно й на краще: він не зміг би підібрати доладну мелодію для нього — дійсно, що зіграти ветеранові німецької армії такого дня, як оцей?

Йому хотілося піти до шпиталю і там виконати серенаду для сестри і поранених, але це надто далеко. Помахавши на прощання матері, він повів процесію до центра міста, виграючи на трубі «Була-Була», популярну пісеньку йельських студентів. Може, наступного літа, закінчивши школу, він теж поїде вступати до Йеля. Там зараз багато вільних місць.

Рудольф і сам не помітив, коли опинився на вулиці, де жила міс Лено. Як часто доводилося йому стояти навпроти, по той бік вулиці, сховавшись у тіні дерев і напружено вдивляючись в осяяні шибки на другому поверсі будинку. Він зупинився і глянув угору, на її вікно. Зараз там теж горіло світло.

Вузенька вуличка зі скромними двоповерховими, на одну родину, будиночками і малюсінькими галявинками була майже вся заповнена галасливим людом. Йому стало шкода міс Лено, адже вона сама, одна-однісінька, так далеко від батьківщини, можливо, з гіркотою згадує своїх друзів і рідних, що заповнили зараз усі паризькі вулиці. Йому хотілося заглядати свою провину перед нею, продемонструвати, що він її прощає, показати, що в душі у нього такі глибокі почуття, про які вона й гадки не має, що він не брудний збоченець, який спеціалізується на порнографії, а його батько-німець — не тільки добре уміє лаятись.

Він заграє «Марсельезу», складна, велична мелодія якої щоразу навіювала картини кривавих боїв. Молодь хором підхопила цей революційний гімн Франції про розпач і героїзм, заспівала без слів — вона їх просто не знала. Боже, подумав Рудольф, жодна учителька в Порт-Філіпі ніколи нічого подібного не чула перед своїм будинком. Він дограв мелодію гімну до кінця, проте міс Лено так і не з'явилася. Із сусіднього під'їзду вибігло якесь дівчисько з руськими кісками і, спинившись коло Рудольфа, мовчки слухало, як він грає, надуваючи щоки.

Він зіграв удруге, цього разу імпровізуючи, змінюючи ритм, додаючи власні варіації. Труба лунала то переможно-гучно, то тихіше, а то враз примовкала в ніжному півтоні. Нарешті, заповіт-

не віконце відчинилось, і звідти виглянула міс Лено в домашньому халаті. Вона глянула вниз, на вулицю. Рудольф не міг розгледіти виразу її обличчя. Він ступив уперед, поближче до ліхтаря, щоб його самого було краще видно, і, націливши трубу прямисінько на міс Лено, заграв щосили, голосно і дзвінко. Вона, звичайно, не могла не пізнати його. Кілька секунд вона мовчки слухала, потім різко зачинила вікно й опустила жалюзі.

Французька шльондра, подумав він і закінчив «Марсельезу» комічним плаксивим виском. Коли він відняв мундштук од губ, дівчина, що стояла біля нього, раптом обняла його і міцно поцілувала. Навколо загукали «ура!», Рудольф усміхнувся. Який чудовий поцілунок! — подумав він. До речі, тепер він знає, де живе це дівчисько. Він знову підніс до губ трубу і заграв «Не дражніть тигра!» і, пританцьовуючи у такт мелодії, пішов вниз вулицею. За ним рушив довжелезний, мов підхоплений виром, рухливий натовп. Усі вони йшли до центру міста...

Перемога!..

IV

Мері Джордах закурила чергову сигарету. Ну от, сама в порожньому будинку, подумала вона і щільно причинила всі вікна, щоб не чути веселих вигуків, музики та феєрверків, що линули з вулиці.

Їй нічого було святкувати. Цього дня, коли чоловіки радісно усміхалися до жінок, діти — до батьків, а друзі — до друзів, коли навіть зовсім незнайомі люди обіймалися на вулицях, ніхто їй не усміхнувся, ніхто її не пригорнув до своїх грудей.

Мері піднялася в кімнату дочки і запалила світло. Там панував ідеальний порядок: ніде ні пилинки, ліжко заправлене ретельно випрасуваним простирадлом, бронзова настільна лампа начищена до блиску, а на яскраво-рожевому туалетному столику акуратно розставлені баночки і флакончики — засоби для наведення краси. Професійні хитрощі, гірко подумала Мері Джордах.

Вона підійшла до невеликої книжкової полиці з червоного дерева і взяла товстий томик творів Шекспіра. Конверт із грошима лежав між тими самими сторінками «Макбета», куди Мері їх поклала: її дочка навіть не спромоглася переховати гроші, хоча вже зрозуміла, що матері все відомо. Вона взяла конверт, закрила Шекспіра і недбало засунула книжку на старе місце. Навмання витягла іншу. Як виявилось, антологію англійської поезії, що нею Гретхен користувалася торік, коли закінчувала школу. Ось вишукана пожива для її витонченого розуму. Розкривши томик, вона сховала конверт із грішми туди.

На розкритій сторінці її увагу привернули кілька рядочків:

Бийте, шматуйте, рвіть,
Хвилі, байдужі скелі,
Линьте, летіть, пливіть,
Думи важкі, невеселі.

Як гарно сказано. Просто чудово...

Вона поставила книжку на полицю. І навіть не подумала погасити світло, виходячи з доньчиної спальні.

Мері пішла на кухню. В раковині лежав брудний посуд — свідок її самотньої вечері. Вона погасила сигарету у сковорідці, наполовину наповненій масною водою. Сьогодні на вечерю була свиняча відбивна. Груба їжа. Відкрила газ у духовці, потім підсунула до плити стілець, сіла, нагнулась і сунула голову в духовку. Газ мав неприємний запах.

Кілька хвилин вона сиділа в такій незручній позі. Звуки народних гулянь у місті все-таки проникали через щільно зачинене вікно на кухні. Колись вона прочитала, що саме на свята відбувається найбільше самогубств. Особливо на Різдво та Новий рік. Ну, якого ж іще кращого, ніж оце, свята їй сподіватися? У голові в неї запаморочилось. Вона відсунулася від духовки й заплющила очі. Куди поспішати?

Підвелася й пішла у вітальню. Там уже чувся запах газу. Посеред маленької кімнатки на червонуватому килимі стояв квадратний дубовий стіл з акуратно приставленими до нього чотирма дерев'яними стільцями. Вона сіла за стіл, витягла з кишені олівець і пошукала очима чистий папір, але нічого, крім учнівського зошита, в який записувала всі щоденні розрахунки в булочній, не побачила. Її життя було влаштоване так, що вона ніколи нікому не писала листів і ніколи їх не одержувала. Вирвавши кілька аркушів із зошита, почала писати. Давно продумані рядки легко лягали на папір:

«Дорога Гретхен! Я вирішила накласти на себе руки. Знаю — це смертний гріх, але далі жити не можу. Цього листа пише одна грішниця до іншої. Пояснювати, гадаю, нема потреби. Ти добре знаєш, про що я кажу.

На нашій родині лежить прокляття — на мені, на тобі, на твоєму батькові і на твоєму братові Томі. Тільки Рудольфові, здається, пощастило уникнути лихого долі. А може, його черга ще настане згодом, але, дякувати Богові, я не доживу до того дня. Досі я приховувала від тебе, що незаконнонароджена. Я ніколи не бачила ані свого батька, ані своєї матері. Мені навіть страшно подумати, до якого морального занепаду дійшла моя мати, пустившись берега.

Мене не здивує, коли ти підеш її стежкою і скінчиш своє життя у стічній канаві. Твій батько — скотина. Ти спиш у сусідній з нами кімнаті, тож розумієш, що я маю на увазі. Задовольняючи свою мерзенну хіть, він розпинав мене усі двадцять років поспіль.

Він — шаленець, дикун, звір. У нашому житті траплялись такі хвилини, коли я гадала, що він мене неодмінно уб'є. Одного разу я на власні очі бачила, як він мало не до смерті побив чоловіка — тільки за те, що той заборгував йому вісім доларів. Твій брат Томас нічим не краший за свого батечка. Не дивуйся, коли він раптом опиниться у в'язниці чи з ним станеться щось іще гірше. Я живу в клітці з тиграми.

Звісно, я теж винувата. Я виявилася надто слабкою, дозволила твоєму батькові відвернути мене від Церкви і зробити з моїх дітей безбожників. Я страшенно мордувалась, і мені не ставало сил любити тебе і захищати від батька та його впливу. До того ж ти завжди була такою чистенькою, акуратною і так добре поведилася, що це приспало всі мої страхи. А в результаті сталося те, про що ти знаєш краще за мене».

Вона замислилася, ще раз прочитала і лишилася вдоволена написаним. Коли Гретхен побачить, що мати мертва, і прочитає це послання з того світу, можливо, це стане їй пересторогою на згубному шляху до остаточного падіння. Щоразу, коли якийсь чоловік обійматиме її, вона згадуватиме останні слова своєї матері.

«У жилах твоїх тече зіпсута кров, — продовжувала писати Мері, — і ти грішна з природи. У твоїй кімнаті свіжо й чисто, але в душі у тебе загіджено, наче в стайні. Твоєму батькові слід було б одружитися з такою ж, як ти сама, бо ви одного поля ягоди. Отож моє останнє бажання: якнайшвидше їдь із нашого дому, їдь якнайдалі, щоб ти своїм прикладом не занастила Рудольфа. Коли з цієї страхітливої сім'ї вийде хоча б одна добропорядна людина, то, може, Господь зглянеться і пробачить наші гріхи».

Музика й радісні вигуки на вулиці лунали все голосніше. Потім Мері почула звуки труби і впізнала їх. Під вікном грав Рудольф. Вона підвелася з-за столу, підійшла до вікна й відчинила його. Так, це був він, її син, а за ним, здавалось, юрмилися тисячі хлопців і дівчат. Син грав для неї «Коли сміються очі ірландки».

Мері Джордах привітно помахала йому рукою, відчуваючи, як по щоках у неї течуть сльози. Помахавши їй у відповідь, Рудольф дограв мелодію і повів свою процесію далі.

Ридаючи, Мері знову сіла до столу. Він урятував мені життя, подумала вона, мій чудовий син урятував мені життя!

Подерши листа на дрібні клаптики, вона пішла на кухню і спалила їх у каструльці для супу.

V

Щойно радіо повідомило про капітуляцію Німеччини, як усі ходячі поранені, не чекаючи дозволу, натягли форму і подались у місто. Та незабаром деякі з них повернулися до шпиталю з чима-

лим припасом пляшок, і тепер у кімнаті відпочинку пахло так, наче це був справжнісінький шинок. Похитуючись, вони шкутильгали коридорами на милицях чи їздили в інвалідних візках і хрипкими голосами горланили пісень. Після вечері свято перейшло в загальний гармидер, а потім у п'яний дебош: колишні солдати трошили своїми милицями шибки, зривали зі стін плакати, шмагували книжки і журнали, перетворюючи їх на дрібні конфетти та обсипаючи один одного, наче в останній день карнавалу перед постом там, у Франції, де вони колись воювали. А тепер повторювали цей ритуал тут, у шпиталі, супроводжуючи його нестримними вибухами п'яного реготу.

— Я — генерал Джордж Паттон, — репетував якийсь хлопчисько, не звертаючись ні до кого, просто так. На плечах у нього був якийсь металевий пристрій, з якого стирчала його розбита кулею рука. — А де твоя краватка, солдатику? Ти — тридцятирічний кавалер ордена святого Патріка? — Схопивши Гретхен за талію здоровою рукою, він змусив її танцювати з ним посеред зали під мелодію «Хвали Господа і передавай патрони!», яку спеціально для нього старанно наспівували його товариші у нещасті. Гретхен довелося тримати його силоміць, аби він, не доведи Господи, не гепнувся на підлогу.

— Я найбільший з одноруких танцюристів у світі, майстер бальних танців і завтра ж поїду в Голлівуд, щоб станцювати вальс із Джинджер Роджерс. Виходь за мене заміж, крихітко, і ми з тобою заживемо, немов королі, на мою пенсію по втраті працездатності. Ми виграли війну, крихітко. Ми врятували світ від тотальної втрати працездатності. — Він нарешті сів, бо вже не міг стояти, ноги в нього підгиналися у колінах. Він сів просто додолу і, затиснувши голову між колін, заспівав куплет з «Лілі Марлен».

Ну, що могла вдіяти сьогодні бідолашна Гретхен? Вона намагалася весь час посміхатися, втручалася в сутички з конфеті, коли солдати занадто розпалювались і ця кумедна штурханина могла запросто перейти в жорстоку сутичку. Одна з нянечок підійшла до дверей і кивком голови покликала Гретхен.

— Тобі, мабуть, краще піти звідси, — порадила вона тихим тривожним голосом. — Незабаром тут почнеться таке...

Із загальної кімнати почувся дзенькіт розбитої шибки. Це хтось із поранених шпурнув порожню пляшку з-під віскі у вікно.

— Грюкіт для більшого ефекту, — пояснив він. Потім схопив залізний кошик для сміття і швиргнув по іншому вікно. — Ану, хай запрацюють гаубиці, відкриють нищівний вогонь по цих мерзотниках. Лейтенанте! Вогонь по висотах!

— Добре, що в них нема зброї, — зауважила нянечка. — Зараз тут було б гірше, ніж у Нормандії.

— Тягніть сюди япошок! — горлав хтось. — Я їх зараз усіх переб'ю своєю аптечкою першої допомоги! Банзай!

Нянечка потягла Гретхен за рукав.

— Йди додому, — сказала вона. — Такій молодій дівчині, як ти, тут не місце. Приходь завтра зранку, допоможеш мені прибрати.

Перш ніж піти, Гретхен зайшла до палати, де лежали тяжкопоранені. У напівтемній кімнаті було тихо. Більшість ліжок порожні, лише де-не-де хтось усе-таки намагався заснути, натягнувши ковдру на саму голову. Вона підійшла до останнього ліжка в кутку, де лежав Х'юз Телбот. Поруч з ним стояла крапельниця з глюкозою. На його змарнілому обличчі гарячково блищали широко розплющені, величезні очі. Упізнавши її, він посміхнувся. Вигуки й співи, що долинали сюди з кімнати відпочинку, були схожі на глухе, нерозбірливе ревище на стадіоні. Гретхен теж усмінулась і сіла на край ліжка. За останню добу він помітно схуд. Лікар сказав Гретхен, що хлопець протягне з тиждень, не більше. Однак ніщо не свідчило про наближення летального кінця, навпаки, рана його затягувалась, хоча, як зауважив лікар, він уже ніколи не зможе розмовляти. До цього часу Телбот повинен був самостійно їсти і навіть потроху виходити на прогулянки. Та, попри всі сподівання, він щодня згасав. Тихо, без метушні, не завдаючи нікому ніяких турбот.

— Хочеш, я тобі почитаю? — спитала Гретхен.

Він заперечно похитав головою і взяв її за руку. Долоня в нього була слабка, тендітна, мов лапка маленької пташки. Він знов посміхнувся і заплющив очі. Гретхен сиділа мовчки, легенько стискаючи його м'яку руку, аж доки він заснув. Тоді тихо вийшла з палати. Завтра вона обов'язково спитає в лікаря, коли, на його думку, Х'ю Телбота, цього героя-переможця, покличе до себе Господь. Тепер вона щовечора навідуватиметься до нього і триматиме за руку, немов скорботна посланниця його батьківщини, щоб він не почувався самотником, коли випаде година вмирати, йому, двадцятилітньому юнакові. Вони обидвоє мовчатимуть, позаяк будь-які слова тут зайві.

Гретхен похапцем перевдяглась і поспішила на вулицю. Коли вже виходила через передні двері, побачила Арнольда Сімса. Прихилившись до стіни, він кутив. Це вперше вона зустрілася з ним після того пізнього вечора в кімнаті відпочинку. Якусь мить Гретхен вагалася, та потім, пересилоючи себе, рішуче попрямувала до автобусної зупинки.

— Добрий вечір, міс Джордах. — Увічливий, спокійний, довірчий голос змусив її зупинитись.

— Добрий вечір, Арнольде, — відповіла вона і глянула на нього. М'який добрий вираз обличчя, на якому не видно навіть натяку на болісні для них обох спогади.

— Мені здається, хлопці сьогодні мали вагому причину покричати на всю горлянку. Як ви гадаєте? — Арнольд кивнув на крило, де була кімната відпочинку.

— Це правда, сьогодні вони не стримувались, — відповіла Гретхен. Вона хотіла було піти, але ж тоді в нього складеться враження, що вона його боїться. Е, ні, голубчику, не дждешся!

— Ці старенькі маленькі Сполучені Штати виступили і показали, на що вони здатні. Чи не так?

Тепер він явно глузував з неї.

— Ми всі в нашій країні маємо почуватися дуже і дуже щасливими. — У цього негра дивовижна здатність заводити її, змушувати говорити пишномовно. Ну й дурепа ж вона!

— Атож, я щасливий, — сказав він. — Справді, страшенно щасливий. До того ж сьогодні отримав гарну новину. Особливу, радісну новину. Ось чому я чекав на вас тут, біля виходу. Хотів з вами поділитися.

— Що ж це за новина, Арнольде?

— Завтра мене демобілізують.

— Це справді гарна новина. Прийміть мої вітання.

— Та-ак, — знову глумливо сказав він. — Офіційно, за висновком військово-медичного корпусу Сполучених Штатів, я — ходячий хворий. Віддано наказ доправити мене до найближчого призовного пункту для медичного огляду, а потім — звичайна процедура звільнення з армії. Наступного тижня я вже буду в Сент-Луїсі. Я, Арнольд Сіммс, цивільна особа.

— Сподіваюся, ви будете... — Гретхен затнулася. Вона хотіла сказати — щасливі, та це, мабуть, пролунає по-дурному в такій ситуації. — Везучим, — додала вона. Ну от, ще гірше.

— Авжеж, я везучий хлопець, — підхопив він. — Ніхто не повинен турбуватися про старого Арнольда. Утім, цього тижня я мав ще одну радісну звістку. Який щасливий тиждень для мене, подумати тільки! Неймовірно щасливий! Знаєте, я отримав листа з Корнуолла.

— От бачите, як усе чудово! — вигукнула вона. І подумки додала: «Поменше емоцій, Гретхен». — Це від тієї дівчини, про яку ви мені розповідали? Пальми в курортному містечку. Адам і Єва в райському садочку.

— Саме так, — він викинув недопалок. — Їй повідомили, що її чоловіка вбито в Італії, і вона подумала, може, мені цікаво буде довідатися про це...

Що вона могла йому відповісти? Вирішила промовчати.

— Що ж, міс Джордах, мабуть, ми з вами вже ніколи не побачимось. Хіба що ви колись будете проїздити через Сент-Луїс. Мою адресу ви знайдете в телефонному довіднику. Я винайму помешкання десь у житловому районі. Що ж, не буду вас більше затримувати. Адже ви, певно, збираєтеся на бал з нагоди Дня перемоги або ж на танці до клубу. Просто я хотів подякувати вам за те, що ви зробили для наших військ, міс Джордах.

— Хай щастить вам, Арнольде! — побажала Гретхен.

— Кепсько, звичайно, дуже кепсько, що ви не змогли тоді в суботу викроїти часинку і приїхати на Королівську пристань, — сказав він рівним тоном, але манірно розтягуючи слова. — Ми купили двох чудових курчат, самі засмажили їх і влаштували собі розкішну вечерю на двох. Але нам так бракувало вас!

— Я сподівалась, Арнольде, що ви не заведете про це мову, — холодно сказала Гретхен. Ну й лицемірка ж вона!

— Господи, — тихо сказав він, — яка ви гарна. Хоч сядь та й плач!

Одвернувшись, він прочинив двері і пошкутильгав до своєї палати.

Гретхен стояла під вуличним ліхтарем і, поглядаючи на годинник, чекала. Невже водії автобусів теж святкують перемогу? В сутінках під деревом вона розгледіла чись авто. Раптом воно рушило з місця і під'їхало до зупинки. Гретхен упізнала «б'юїк» Бойлана. Вона з тривогою подумала: може, краще повернутися до шпиталю?

— Чи не могу я вас підвезти, мем? — Бойлан відчинив дверцята.

— Ні, дякую.

Вона не бачила його майже місяць відтоді, як вони їздили до Нью-Йорка.

— А мені здавалося, що ми зможемо разом подякувати Всевишньому за те, що він дарував нам цю блискучу перемогу над ворогом!

— Ні, я почекаю автобуса, — наполягала Гретхен.

— Ти отримала мої листи?

— Так, отримала. — В офісі, на столі, в неї лежали два його листи, в яких він запрошував її зустрітися з ним біля універсального магазину Бернстайна. Вона не пішла на побачення і на жоден з них не відповіла.

— Ну що ж, твої відповіді, певно, загубилися десь на пошті, — сказав він. — Поштова служба в наші дні працює препаскудно, правда ж?

Гретхен позадкувала від його машини. Бойлан виліз, підійшов до неї і взяв за руку.

— Їдьмо до мене. Їдьмо, зараз же, — хрипко сказав він.

Його дотик несподівано заспокоїв її. Гретхен ненавиділа його, та водночас їй хотілося в цю хвилину опинитися в його ліжку.

— Відпусти, — нервово сказала вона, висмикуючи свою руку з його міцної долоні. І швидко покрокувала до автобусної зупинки. Але він не відставав.

— Ну, гаразд, — мовив Бойлан. — Тоді я тут скажу те, заради чого приїхав сюди. Я хочу з тобою одружитись.

Гретхен голосно розсміялася. Вона й сама не знала, чому. Може, від несподіванки.

— Я серйозно кажу: я хочу з тобою одружитись! — повторив Бойлан.

— Знаєш, їдь краще на свою Ямайку, а я тобі писатиму. Адресу можеш залишити в мого секретаря. Вибач, он мій автобус!

Тільки-но двері автобуса відчинились, вона скочила на підніжку. Віддавши квиток водієві, пройшла в салон і сіла на вільне крісло. Вона тремтіла всім тілом, наче в лихоманці. Коли б не підійшов автобус, вона сказала б йому «так» і вийшла б за нього заміж.

Автобус уже під'їздив до Порт-Філіпа, коли Гретхен почула завивання пожежних машин. Вона глянула у віконце на знайомий пагорб. Там палахкотіло величезне вогнище. Очевидно, палав особняк Тедда Бойлана. Як їй хотілося, щоб він згорів ущент.

VI

Клод сидів на заднім сидінні, тримаючись за Тома здоровою рукою, а Том їхав вузькою польовою дорогою. Він не був досвідченим мотоциклістом і рухався повільно, а Клод за його спиною голосно стогнав, коли їх заносило або вони вскакували у вибоїну. Том не знав, наскільки серйозно постраждав його товариш, але розумів, що треба негайно щось робити. Ясна річ, до лікарні його везти в жодному разі не можна: там почнуть розпитувати, що та як, і не треба бути Шерлоком Холмсом, аби поєднати його опік із пожежею на пагорбі, в маєтку Бойлана. І тим паче Клод ніколи не візьме на себе усю провину, в цьому він був певен. Він не з тих героїв, що помирають під тортурами, але не виказують таємниці.

— Слухай, — сказав Том пригальмовуючи, — у вас є сімейний лікар?

— Є, — відповів Клод. — Мій дядько.

Ну й сімейка! Священики, лікарі, може, навіть серед них знайдеться адвокат, який стане у нагоді, потім, коли їх обох арештують.

— Де він живе?

Клод ледве чутно пробурмотів адресу. Він був такий переляканий, що насилу розмовляв. Намагаючись триматися подалі від головних доріг, Том під'їхав до чепурного будиночка на окраїні міста. На воротах була табличка: «Лікар Роберт Тінкер, кандидат медичних наук».

Том зупинився і допоміг Клодові злізти з мотоцикла.

— Ось що, ти підеш туди сам, — сказав він. — Можеш торочити своєму дядечкові що завгодно, але зятям: моє ім'я не згадуй! І скажи батькові, щоб він випровадив тебе кудись подалі звідси. Цієї ж ночі. Бо завтра тут почнеться таке!.. Коли хтось побачить тебе з перебинтованою рукою, за десять секунд від тебе мокрого місця не лишиться.

Замість відповіді Клод лише застогнав і ще міцніше вчепився за плече Тома. Той відштовхнув його.

— Стій на своїх двох, хлопче, — невдоволено мовив він. — А тепер іди і постарайся, щоб, окрім дядька, тебе ніхто не бачив. Коли я довідаюся, що ти мене зрадив, тобі капець. Я тебе вб'ю.

— Томе... — заскиглив Клод.

— Ти чув, що я сказав? Я уб'ю тебе. І ти чудово розумієш, що я не жартую. — Він підштовхнув Клода до будинку.

Клод похитуючись зайшов у двір, піднявся на ганок. Здоровою рукою намацав дзвінок і натиснув на кнопку. Том, не чекаючи, коли він увійде, сів на мотоцикл і поїхав геть. Над містом усе ще палахкотіла пожежа, яскраво освітлюючи майже все небо.

Томас пішов до річки, до покинутого складу, де батько зберігав свою байдарку. На березі було темно, хоч в око стрель, і чувся різкий запах іржавого металу. Він скинув светр, від якого нудотно тхнуло смаленою вовною. Знайшовши каменюку, загорнув її у светр і кинув вузол у воду. Почувся притишений сплеск. На темній поверхні води він побачив білі бульбашки — це занурювався на дно його светр. Цей светр завжди приносив йому щастя. Скільки разів у ньому він виходив переможцем у бійках. Проте бувають такі випадки, як-от зараз, коли краще спекатися улюблених речей.

Він побрів додому, відчуваючи, як холод проникає через тонку сорочку. Він міркував над тим, чи доведеться йому колись і справді прикінчити Клода.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

I

О, приперся зі своїм німецьким їдлом, подумала Мері Джордах, побачивши, як чоловік виносить з кухні на великій тарелі смажену гуску з червоною капостою і запеченими в тісті яблуками. Чортів іммігрант!

Вона вже не пригадувала, коли востаннє бачила Джордаха в такому доброму гуморі. Падіння третього рейху зробило його веселим і щедрим. Тепер він жадібно переглядав газети і сміявся над знімками німецьких генералів, що підписували в Реймсі документи про капітуляцію. Більше того. У неділю був день народження Рудольфа — йому виповнилося сімнадцять, і Джордах оголосив цей день сімейним святом. Ніяких днів народження в родині ніколи не відзначали. На будь-яку пропозицію він зазвичай відбувався невдоволеним бурчанням. Цього разу він подарував Рудольфу чудовий спінінг, і тільки одному Богові було відомо, скільки та штука кош-

тує. І Гретхен дозволив тепер залишати собі половину платні, а не чверть, як раніше. Навіть Томові дав грошей на новий светр замість старого, що його цей дурило десь загубив. Коли б Німеччина зазнавала поразок щотижня, то життя у будинку Акселя Джордаха могло б бути цілком стерпним.

— Відтепер, — мовив він, споважнівши, — по неділях всі ми будемо обідати разом. — Пролита його народом кров і та поразка, якої він зазнав, очевидно, розбудили в ньому інтерес до кривих, родинних уз.

Вони всілися за столом, і Рудольф, ясна річ, мимоволі опинився в центрі загальної уваги. У білій сорочці з накладним комірцем, у краватці, він сидів аж надто прямо, немов кадет за своїм столом у Вест-Пойнті. Гретхен, в англійській мереживній блузці з довгими рукавами, була сама невинність. Ну й шльондра! Томас, зі своєю хитруватою посмішечкою азартного гравця, з нагоди такої події ретельно вмився і причесався. Після дня перемоги він разуче змінився: вчасно приходив додому зі школи, вечорами сидів у своїй кімнаті над уроками і навіть, чого раніше ніколи не траплялося, допомагав у булочній. У матері вперше з'явилася нетривка надія, що, можливо, після того, як у Європі змовкли гармати і запанував мир, у їхній сім'ї почнеться нормальне життя.

Уявлення Мері Джордах про нормальну американську родину склалося під впливом повчань черниць у популярних журналах, які вона з великим захопленням розглядала. Там, на цих глянсових сторінках, американські родини завжди виглядали такими охайними, чистими і всі домочадці неодмінно мило всміхалися. Вони робили щедрі подарунки одне одному на Різдво, дні народження, весілля, різні сімейні річниці і в День матері. Дарунки сипалися, як з рогу достатку. В них були бадьорі старенькі батьки, котрі мешкали на фермі, і принаймні одне авто. Сини зверталися до свого татка ввічливо — «сер»; доньки грали на піаніно і розповідали матусям про свої побачення; і всі жменями ковтали вітамінні пігулки. Вони разом снідали та обідали, їздили в неділю на пікніки, дружно ходили до церкви тієї конфесії, яку вподобали, й гуртом вирушали відпочивати на океанське узбережжя. Татусь, зазвичай, був успішним бізнесменом, обов'язково в строгому чорному костюмі, з купою всіляких полісів на страхування усіх можливих і неможливих випадків у житті. Все це до кінця не вкладалося в голову Мері, та все ж для неї це був стандарт, досить, щоправда, розпливчастий, з яким вона постійно порівнювала спосіб життя своєї сім'ї. Вона була водночас і надто сором'язливою, і надто зарозумілою, що не давало їй змоги заприятелитися із сусідами, а відтак реальне життя інших американців, власне кажучи, було їй майже не знайоме. Багаті родини були для неї недосяжні, а бідняків вона зневажала, як не вартих її уваги. За її досить туманними, нестійкими, позбавленими міцної системи уявленнями,

вона сама, її чоловік, Томас і Гретхен не могли вважатися повноцінною родиною, і в такому вигляді вона не могла її сприймати як сім'ю, в якій хотілося б жити. Вона вважала всіх за різношерсту групу людей, що притерлися одне до одного й зібрались докупи зовсім випадково для спільної подорожі, яку ніхто з них для себе не вибирав, і тому в найкращому разі в такій ситуації можна було сподіватись на мінімальні втрати під час бойових дій.

Рудольф, зрозуміло, був щасливим винятком.

II

Аксель Джордах урочисто поставив таріль із смаженою гускою на стіл. Він готував обід увесь ранок, не дозволяючи жінці потикати на кухню навіть носа, проте не вдавався до звичних у таких випадках зневажливих, майже образливих зауважень на адресу її кулінарних здібностей. Він уміло, без особливих церемоній, розрізав ножом птицю й поклав усім по чималому шматку. Першу тарілку він поставив перед жінкою, чим дуже її здивував. Він купив дві пляшки каліфорнійського рислінгу і з урочистим виглядом розлив вино по келихах.

— За здоров'я мого сина Рудольфа, за його день народження! — хрипко виголосив він. — Хай він виправдає усі наші сподівання, підніметься на вершину і не забуде про нас!

Усі випили з серйозними мінами, хоча мати помітила, як Томас скривився. Втім, можливо, це вино здалося йому надто кислим?

Джордах не уточнив, на яку вершину має піднятися його син. У цьому не було потреби. Вершина — місце для обранців. Коли людина досягає вершини, вона одразу сама це розуміє — їй вигукують осанну ті, чії «кадилаки» підїхали туди раніше.

III

Рудольф їв мало. На його смак, гуска була жирнувата, а він знав, що від масної їжі в нього з'являються прищі. На червону капусту він теж не дуже налягав — сьогодні в нього побачення з тією білявкою з кісками, яка поцілувала його перед будинком міс Лено, і йому не хотілося, щоб від нього тхнуло кислятиною. І вино він тільки пригубив, бо давно вирішив: ніколи в житті не дозволить собі напиться, завжди контролюватиме розум і тіло. А ще він вирішив, що ніколи не одружиться. Приклад його батьків був вагомим доказом на користь такого рішення.

Наступного дня Рудольф пішов на ту вулицю, де жила русокоса дівчина, і став походжати перед її будинком. Як він і сподівався, хвилин за десять вона вийшла в синіх джинсах і светрі,

махаючи йому рукою. Вона була майже його ровесниця, з ясними блакитними очима і щирою дружньою усмішкою людини, з якою ніколи не траплялось нічого поганого. Вони разом пішли вулицею вниз, і за якісь півгодини потому Рудольфові вже здавалось, що вони знають одне одного все життя. Вона зовсім недавно переїхала до Порт-Філіпа з Коннектикуту. Її звали Джулія, а батько її, здається, працював в електричній компанії. У неї був старший брат, який служив в армії у Франції, і от, власне, саме через те вона поцілувала Рудольфа того вечора — зраділа, що війна нарешті скінчилась і брат залишився живий. Хоч би якою була причина, Рудольфові все одно було приємно, що вона його поцілувала. Щоправда, при згадці про перший несмілий дотик губ зовсім незнайомого дівчиська він бентежився і відчував ніяковість.

Джулія була поведена на музиці, любила співати і вважала, що він здорово грає на трубі. Він пообіцяв їй, хоч і не зовсім упевнено, вмовити музикантів свого оркестру, щоб ті дозволили їй заспівати разом з ними наступного разу в їхньому клубі.

Їй подобалися серйозні хлопці, а Рудольф, поза всякими сумнівами, належав саме до таких. Він уже встиг розповісти Гретхен про Джулію. Як йому подобалося вимовляти це співуче ім'я: «Джулія! Джулія!» Гретхен тільки всміхнулась: стріляна птаха, вона не поділяла його палких хлоп'ячих симпатій і ставилася до його сердечних захоплень як до дитячих пустошів. Вона подарувала йому на день народження фланелевий блейзер.

Рудольф знав, що образить матір, коли не піде сьогодні вдень погуляти з нею, як завжди, однак, зважаючи на таку разючу зміну, що сталася з батьком, він сподівався на чудо: може, батько сам запросить її на прогулянку.

Він хотів бути так само упевненим у своєму успіху, як його батько і мати в тому, що він досягне вершини. Він був недурним хлопцем і, звичайно ж, розумів: сам по собі розум ще нічого не гарантує, на самому інтелекті далеко не зайдеш і багато чого не досягнеш. Щоб виправдати сподівання матері з батьком, йому потрібне ще щось особливе: щастя, походження, природний талант. Рудольф поки що не знав, щасливий він чи ні. Само собою зрозуміло, він ніяк не міг розраховувати на своє шляхетне походження, що могло б підштовхнути його до кар'єри, і дуже сумнівався у своїй природній обдарованості. Він умів гідно поцінувати таланти в інших і доскіпливо оцінював свої, проте в самому собі поки що не міг розібратися до пуття. От, наприклад, Ральф Стівенс, хлопець з його класу, — він ледве-ледве витягував у загальному підрахунку балів на слабеньку трієчку, зате був справжній геній у математиці і вже розв'язував диференціали й задачки з фізики, лускав їх мов горішки, просто так, для власної втіхи, тоді як інші гріли чуба над елементарною алгеброю. У Ральфа був талант, який

вів його, наче магнітна стрілка веде корабель у морі. Він знав, куди йде, бо перед ним відкривався тільки один шлях.

У Рудольфа було багато дрібненьких талантів, але в нього не було твердого, визначеного напрямку. Так, він непогано грав на трубі, проте ніколи не тишив себе мріями стати другим Бенні Гудменом чи Луї Армстронгом. З чотирьох друзів, що грали разом з ним у джаз-банді, двоє були талановітшими музикантами, а двоє такими ж, як і він сам. Рудольф чув, як він грає, і, тверезо й уважено оцінюючи своє виконання, доходив думки: його мистецтво нічим особливим не вражає. Як спортсмен він краще за інших у школі бігав на коротку дистанцію з бар'єрами, але розумів, що в хорошому коледжі у великому місті він навряд чи потрапив би до збірної і йому ніколи не зрівнятися з О'Брайяном, захисником футбольної команди. Він постійно розраховував на поблажливість учителів, які ставили йому добрі оцінки, аби тільки його за погану успішність не відрахували з команди. Але на футбольному полі О'Брайян творив дива, він був одним із найсильніших гравців. Такого, як він, не було у всьому штаті. Як спритно він умів обводити, як миттєво знаходив найменші шпарини в захисті супротивника, як здорово розігрував комбінації, продумуючи до найменших дрібниць кожен свій крок, кожне переміщення по майданчику. В нього було тонке відчуття великого спортсмена, і з цим не зрівняється ніякий холодний інтелект. Стена О'Брайяна закидали пропозиціями з багатьох коледжів, навіть з Каліфорнії, і якби тільки не важка травма, він напевно ввійшов би до збірної Америки і забезпечив би себе на все життя. Рудольф у школі міг впоратися з тестами з англійської літератури значно краще, ніж Сенді Хоупвуд, редактор їхньої шкільної газети, який постійно прогулював уроки з усіх точних предметів, але варто було прочитати хоч одну написану ним статтю, як одразу ставало зрозуміло: колись він обов'язково стане справжнім письменником.

У Рудольфа був єдиний талант — уміння всім подобатись. Він знав це, як і те, що саме з цієї причини його тричі поспіль обирали старостою класу. Але ж він розумів, що це не справжній талант. Він свідомо старався подобатись, йому доводилося докладати багато зусиль, щоб ладнати з людьми, вдаючи, ніби вони його цікавлять. З веселим виглядом він брав на себе нудні, невдячні обов'язки, наприклад розпорядника танців на шкільних балах чи керівника відділу реклами у журналі, і домагався успіху на цих скромних посадах — усі його поважали й цінували. Ні, вміння подобатись — це не справжній талант, міркував Рудольф, бо в нього не було близьких друзів, та й узагалі, чесно кажучи, він не дуже любив людей. Навіть його звичка цілувати матір щоранку і щовечора, а по неділях ходити з нею на прогулянки була частиною розробленого ним плану. Він робив це, щоб викликати в неї почуття вдячності й підтримувати думку про себе як про люблячого, турботливого сина.

Насправді ж недільні прогулянки наганяли на нього нудьгу, і він через силу терпів, коли мати у відповідь на його поцілунок гладила його, але, звичайно, ніколи не виказував цього.

У ньому жило дві людини: про існування однієї знав тільки він, а другу бачили всі. Йому дуже хотілось бути таким насправді, без усякої показухи, та він сумнівався, що коли-небудь стане таким. Ні, йому це не під силу. Він знав, що мати, сестра і навіть дехто з учителів мають його за красеня, але сам він не був до кінця певен у привабливості своєї зовнішності. Йому здавалося, що він занадто смаглявий і вилицюватий, у нього задовгий ніс, очі не досить великі і надто світлі для оливкового відтінку шкіри, а волосся безрадісно чорне, мов у простолюдина. Рудольф регулярно переглядав фотографії в газетах і журналах, щоб знати, як одягаються учні таких привілейованих шкіл, як Екзетер і Сент-Пол, що носять студенти в таких знаменитих навчальних центрах, як Гарвардський і Принстонський університети, і в усьому намагався наслідувати їх стиль у власному одязі, звичайно, наскільки дозволяв його бюджет.

Рудольф носив потерті білі черевики з оленячої шкіри на товстій гумовій подошві, а тепер у нього з'явився ще й гарний блейзер, та все одно він ніяк не міг позбутися прикрого відчуття, що коли його запросять на світську вечірку, то там одразу стане зрозуміло, хто він насправді — хлопець з глухого містечка, який щось із себе вдає.

Рудольф ніяковів з дівчатами і ще ні разу не закохувався посправжньому, коли, звичайно, не зважати на неприємну історію з міс Лено. Він намагався робити вигляд, що його не цікавлять дівчата, бо в нього, мовляв, є справи значно важливіші, ніж усі ці дитячі забавки з побаченнями, фліртами й поцілунками. Та насправді він уникав дівчат тільки через те, що боявся: раптом якась із них здогадається, що, попри всю його зарозумілість і світські манери, він усього-навсього недосвідчений і смішний хлопчисько.

Якоюсь мірою він заздрив своєму братові. Томас жив, як йому хотілося, не зважаючи ні на кого. В нього був особливий талант — тваринна жорстокість. Одні його боялись, інші ненавиділи, в усякому разі, ніхто не любив, зате він ніколи не переживав, яка краватка йому пасує або що сказати на уроці англійської мови. Він був цілісною натурою, ніби зліплений із суцільного шматка, і коли збирався щось робити, то не марнував часу на душевні вагання, вивіряючи кожен крок.

Що ж до сестри, то вона — справжня красуня. Цього в неї не відбереш. Вона набагато гарніша за деяких кінозірок на екрані, і одного такого дарунку долі з лишком вистачило будь-кому.

— Гуска просто чудова, тату! — сказав Рудольф, знаючи, що батько сподівається від нього комплімента. — Це й справді — щось

вів його, наче магнітна стрілка веде корабель у морі. Він знав, куди йде, бо перед ним відкривався тільки один шлях.

У Рудольфа було багато дрібненьких талантів, але в нього не було твердого, визначеного напрямку. Так, він непогано грав на трубі, проте ніколи не тишив себе мріями стати другим Бенні Гудменом чи Луї Армстронгом. З чотирьох друзів, що грали разом з ним у джаз-банді, двоє були талановитішими музикантами, а двоє такими ж, як і він сам. Рудольф чув, як він грає, і, тверезо й уважено оцінюючи своє виконання, доходив думки: його мистецтво нічим особливим не вражає. Як спортсмен він краще за інших у школі бігав на коротку дистанцію з бар'єрами, але розумів, що в хорошому коледжі у великому місті він навряд чи потрапив би до збірної і йому ніколи не зрівнятися з О'Брайяном, захисником футбольної команди. Він постійно розраховував на поблажливість учителів, які ставили йому добрі оцінки, аби тільки його за погану успішність не відрахували з команди. Але на футбольному полі О'Брайян творив дива, він був одним із найсильніших гравців. Такого, як він, не було у всьому штаті. Як спритно він умів обводити, як миттєво знаходив найменші шпарини в захисті супротивника, як здорово розігрував комбінації, продумуючи до найменших дрібниць кожен свій крок, кожне переміщення по майданчику. В нього було тонке відчуття великого спортсмена, і з цим не зрівняється ніякий холодний інтелект. Стена О'Брайяна закидали пропозиціями з багатьох коледжів, навіть з Каліфорнії, і якби тільки не важка травма, він напевно ввійшов би до збірної Америки і забезпечив би себе на все життя. Рудольф у школі міг впоратися з тєстами з англійської літератури значно краще, ніж Сенді Хоупвуд, редактор їхньої шкільної газети, який постійно прогулював уроки з усіх точних предметів, але варто було прочитати хоч одну написану ним статтю, як одразу ставало зрозуміло: колись він обов'язково стане справжнім письменником.

У Рудольфа був єдиний талант — уміння всім подобатись. Він знав це, як і те, що саме з цієї причини його тричі поспіль обирали старостою класу. Але ж він розумів, що це не справжній талант. Він свідомо старався подобатись, йому доводилося докладати багато зусиль, щоб ладнати з людьми, вдаючи, ніби вони його цікавлять. З веселим виглядом він брав на себе нудні, невдячні обов'язки, наприклад розпорядника танців на шкільних балах чи керівника відділу реклами у журналі, і домагався успіху на цих скромних посадах — усі його поважали й цінували. Ні, вміння подобатись — це не справжній талант, міркував Рудольф, бо в нього не було близьких друзів, та й узагалі, чесно кажучи, він не дуже любив людей. Навіть його звичка цілувати матір щоранку і щовечора, а по неділях ходити з нею на прогулянки була частиною розробленого ним плану. Він робив це, щоб викликати в неї почуття вдячності й підтримувати думку про себе як про люблячого, турботливого сина.

Насправді ж недільні прогулянки наганяли на нього нудьгу, і він через силу терпів, коли мати у відповідь на його поцілунок гладила його, але, звичайно, ніколи не виказував цього.

У ньому жило дві людини: про існування однієї знав тільки він, а другу бачили всі. Йому дуже хотілось бути таким насправді, без усякої показухи, та він сумнівався, що коли-небудь стане таким. Ні, йому це не під силу. Він знав, що мати, сестра і навіть дехто з учителів мають його за красеня, але сам він не був до кінця певен у привабливості своєї зовнішності. Йому здавалося, що він занадто смаглявий і вилицюватий, у нього задовгий ніс, очі не досить великі і надто світлі для оливкового відтінку шкіри, а волосся безрадісно чорне, мов у простолюдина. Рудольф регулярно переглядав фотографії в газетах і журналах, щоб знати, як одягаються учні таких привілейованих шкіл, як Екзетер і Сент-Пол, що носять студенти в таких знаменитих навчальних центрах, як Гарвардський і Принстонський університети, і в усьому намагався наслідувати їх стиль у власному одязі, звичайно, наскільки дозволяв його бюджет.

Рудольф носив потерті білі черевики з оленячої шкіри на товстій гумовій подошві, а тепер у нього з'явився ще й гарний блейзер, та все одно він ніяк не міг позбутися прикрого відчуття, що коли його запросять на світську вечірку, то там одразу стане зрозуміло, хто він насправді — хлопець з глухого містечка, який щось із себе вдає.

Рудольф ніяковів з дівчатами і ще ні разу не закохувався посправжньому, коли, звичайно, не зважати на неприємну історію з міс Лено. Він намагався робити вигляд, що його не цікавлять дівчата, бо в нього, мовляв, є справи значно важливіші, ніж усі ці дитячі забавки з побаченнями, фліртами й поцілунками. Та насправді він уникав дівчат тільки через те, що боявся: раптом якась із них здогадається, що, попри всю його зарозумілість і світські манери, він усього-навсього недосвідчений і смішний хлопчисько.

Якоюсь мірою він заздрив своєму братові. Томас жив, як йому хотілося, не зважаючи ні на кого. В нього був особливий талант — тваринна жорстокість. Одні його боялись, інші ненавиділи, в усякому разі, ніхто не любив, зате він ніколи не переживав, яка краватка йому пасує або що сказати на уроці англійської мови. Він був цілісною натурою, ніби зліплений із суцільного шматка, і коли збирався щось робити, то не марнував часу на душевні вагання, вивіряючи кожен крок.

Що ж до сестри, то вона — справжня красуня. Цього в неї не відбереш. Вона набагато гарніша за деяких кінозірок на екрані, і одного такого дарунку долі з лишком вистачило будь-кому.

— Гуска просто чудова, тату! — сказав Рудольф, знаючи, що батько сподівається від нього комплімента. — Це й справді — щось

фантастичне! — Він уже їв через силу, та все одно простягнув свою тарілку по другу порцію. Побачивши, яких розмірів шматок щедрою рукою поклав йому батько, він мимоволі скривився.

IV

Гретхен їла мовчки. Коли ж їм сказати про це, як улучити слухну хвилину, гарячково думала вона.

У п'ятницю її викликав у свій кабінет начальник відділу містер Хатченс і після невеличкої вступної промови про те, яка вона сумлінна та чесна працівниця, несподівано приголомшив новиною. Виявляється, вранці він дістав розпорядження від начальства звільнити протягом двох тижнів її і ще одну співробітницю. Він сказав, що ходив до управляючого з наміром відстояти її (в сухому тоні його голосу навіть забриніли нотки щирого жалю), але його зусилля виявились марними. Війна у Європі скінчилась, почалися різкі скорочення урядових військових контрактів. Такий спад виробництва вони, звичайно, передбачали і вжили необхідних заходів, проте врятувати ситуацію не вдалось і тепер вихід єдиний: заощаджувати на всьому, у тому числі і скорочувати персонал. Гретхен і та друга дівчина були прийняті на роботу останніми, тому їх першими і звільняли. Містер Хатченс дуже хвилювався, коли все це казав їй. Навіть кілька разів дістав з кишені хусточку і голосно висякався, тим самим показуючи, що він тут ні при чому. Три десятки літ щоденної роботи з паперами, безперечно, далися взнаки: містер Хатченс і сам зробився схожий на пожмаканий, подертий по краях папірець, на старий оплачений рахунок, який валявся в шухляді столу і який тепер зненацька знову витягли на білий світ. Начебто пережиті ним у цю хвилину емоції були недоречні, як недоречні сльози у відділі кадрів.

Гретхен довелось утішати містера Хатченса. Вона сказала йому, що їй не збиралася до пенсії працювати на цегельному заводі Бойлана і розуміє, чому її звільняють у першу чергу. Але вона, звісно, не сказала йому про справжню причину звільнення і почувала свою провину перед бідолашною дівчиною, котру принесли в жертву, щоб якось замаскувати ганебний акт помсти з боку Тедді Бойлана.

Гретхен не знала, що робитиме далі. Їй лишалося тільки сподіватися, що вона щось придумає і все владнається раніше, ніж батько довідається про її звільнення. Зрозуміло, скандалу не уникнути і їй треба як слід підготувати свою оборону. Сьогодні, на її думку, батько уперше в житті поведився як нормальна людина, і, може, під кінець обіду, розімлівши од вина та гордоців за одну свою дитину, він стане поблажливішим і до другої. Гаразд, почекаю до десерту, вирішила Гретхен.

На день народження сина Джордах спік святкового пирога. На цукровій глазурі горіло вісімнадцять свічок — сімнадцять і ще одна, щоб Рудольф і далі щасливо ріс. Коли Аксель заніс пиріг і всі дружно підхопили «З днем народження!», у двері хтось подзвонив. Вітання урвалися на півслові. Дзвінок у будинку Джордахів майже ніколи не дзвонив: у гості до них ніхто не приходив, а поштар кидав листи в щілину у дверях.

— Кого це там чорти принесли? — невдоволено пробурчав Джордах. Він завжди своєрідно реагував на будь-які несподіванки: інстинктивно стискав кулаки, ніби чекав, що на нього мають обов'язково напасти.

— Піду гляну, — підхопилася Гретхен. Їй раптом спало на думку, що там унизу, біля дверей, стовбичить Бойлан, а його «б'юік» припаркований біля булочної. Від нього можна всього чекати. Вона побігла униз, а Рудольф тим часом загасив свічки. Як добре, що вона так чудово виглядає: причепурилась, зробила зачіску. Хай Бойлан кусає тепер собі лікті, бо нічого йому більше не перепаде.

Відчинивши двері, вона побачила двох чоловіків. Гретхен знала обох: містер Тінкер працював на цегельному заводі, де й вона, а його брата, священника, неповороткого червонопикого гладуна, схожого на портового вантажника, знало чи не все місто. Мабуть, він помилився, вибираючи собі професію.

— Добрий день, міс Джордах, — сказав Тінкер, торкаючись рукою капелюха. Голос у нього був тихий, а на його довгобразому обличчі проступив такий вираз, ніби він щойно натрапив у церковній книзі на жакливу, непростиму помилку.

— Здрастуйте, містере Тінкер. Здрастуйте, святий отче, — привіталася Гретхен.

— Сподіваюся, ми вам не завадили? — Голос Тінкера, мов у церкві, лунав урочисто й солідно, ще солідніше, ніж голос його висвяченого у духовний сан брата. — Нам треба поговорити з вашим батьком. До речі, він удома?

— Так, удома, — відповіла Гретхен. — Проходьте, будь ласка. Може, зійдете до нас нагору? Щоправда, ми саме обідаємо, але...

— То, може, краще буде, коли ви попросите його спуститися до нас, дитино, — промовив священник. У нього був приємний густий баритон, що напевне викликав у жінок довіру. — Нам необхідно з ним віч-на-віч обговорити одну дуже важливу справу.

— Зараз покличу його, — сказала Гретхен.

Чоловіки зайшли в темний коридор і швидко причинили за собою двері, ніби не хотіли, щоб хтось побачив їх з вулиці. Гретхен увімкнула світло — все-таки незручно залишати джентльменів у темряві.

Вона квапливо піднімалася сходами, певна, що брати Тінкери у цю мить не відривають очей від її струнких ніжок.

Рудольф краяв ножем пиріг. Усі допитливо підвели очі на Гретхен.

— Це містер Тінкер і його брат, священник, — сказала Гретхен. — Вони хочуть поговорити з тобою, тату.

— Чому ж ти їх не запросила сюди? — Джордах, узявши з рук Рудольфа тарілочку з чималим шматком пирога, уп'явся в нього зубами, відкусивши одразу майже половину.

— Бо вони відмовились. Кажуть, їм потрібно обговорити з тобою якусь дуже важливу справу, до того ж наодинці.

Томас прицмокнув язиком, ніби в нього між зубами застрягла якась крихта.

— Тільки священника нам і бракувало, — роздратовано сказав Джордах, відсовуючись від столу. — Невже ці негідники не можуть дати спокою людині навіть у неділю? — Та все ж він підвівся й вийшов з кімнати. Вони чули, як він накульгуючи важко спускався по сходах до непроханих гостей.

— Ну, джентльмени, — не вітаючись звернувся він до чоловіків, що чекали його в коридорі, тьмяно освітленому сорокаватною лампочкою, — яка ж це у вас нагальна справа, що вам конче треба відірвати робочу людину від недільного обіду? Про що ви хочете поговорити?

— Містере Джордах, — сказав Тінкер. — Чи не можна нам поговорити в такому місці, де б нас не чули?

— А чим вам тут не подобається? — відповів Джордах, стоячи на останній сходинці і продовжуючи жувати шматок пирога. У коридорі пахло смаженою гускою.

Тінкер поглянув нагору:

— Мені б не хотілося, щоб нас хтось почув.

— Наскільки мені відомо, — сказав Джордах, — у нас з вами нема жодних секретів — хай чує хоч усе це бісове місто. Я вам грошей не заборгував, ви мені — теж. — Проте зійшов-таки з останньої сходинки і вивів їх на вулицю, відімкнув двері булочної ключем, з яким ніколи не розставався.

Усі троє зайшли до булочної, де єдине велике вікно було завішене брезентовою шторкою — неділя ж бо.

VI

Мері Джордах чекала, коли закипить кавоварка. Рудольф занепокоєно раз у раз поглядав на годинника, побоюючись спізнитися на побачення. Томас, розвалившись на стільці, мугикав щось нерозбірливе собі під ніс, відбиваючи ритм виделкою по склянці.

— Припини, будь ласка, — попросила мати. — У мене від твого брязкоту вже голова розколюється.

— Вибач, — відповів Томас. — До наступного свого концерту я навчусь грати на трубі.

Боже, ніякого впину на нього, подумала Мері, хоч би раз відповів увічливо. А вголос роздратовано сказала:

— Ну що вони там застрягли вниз? Коли-не-коли в нас нормальний сімейний обід... — Вона докірливо поглянула на Гретхен. — Ти ж працюєш разом з містером Тінкером. Може, щось там накоїла?

— Може, вони виявили, що я поцупила цеглину? — глузливо сказала Гретхен.

— Ну жодного дня в цій сім'ї ніхто не може продемонструвати свою ввічливість! — образилась мати і з виглядом мучениці пішла на кухню по каву.

На східцях почулись важкі кроки Джордаха. Він зайшов у вітальню з абсолютно відстороненим виразом на обличчі.

— Томе, спустись у булочну, — сказав він.

— Мені нема про що розмовляти з Тінкерами, — заперечив Томас.

— Вони хочуть тобі дещо сказати. — Джордах повернувся і знову потупав униз. Том здивовано знизав плечима. Він то однією, то другою рукою смикав себе за пальці. Звичайний його жест перед сутичкою. Підвівся, неохоче подався слідом за батьком.

Гретхен насупилась.

— Ти не знаєш, що все це означає? — спитала вона Рудольфа.

— Мабуть, якась неприємність, — похмуро відповів він.

Рудольф розумів, що на побачення до Джулії він тепер обов'язково спізниться.

VII

У булочній на тлі порожніх полиць і прилавка з мармуровою кришкою чорного кольору обидва Тінкери — один у темно-синьому костюмі, а другий у блискучій чорній сутані священика — були схожі на двох круків, що принесли з собою лихо.

Я його таки вб'ю, це вже напевно, подумав Томас.

— Добрий день, містере Тінкер. Добрий день, святий отче, — з безневинною дитячою посмішкою привітався Томас.

— Скажіть йому те, що ви розповіли мені, — зажадав Джордах.

— Сину мій, — поважно звернувся до Тома священик. — Нам усе відомо. Клод в усьому зізнався своєму дядькові, і учинив, на мій погляд, цілком правильно. Зізнання веде до покаяння, а покаяння — до прощення.

— Залиште усі ці дурниці для недільної школи, — урвав його Джордах. Він стояв, прихилившись спиною до одвірка, ніби боявся, що хтось із них спробує втекти.

Томас мовчав. На його губах з'явилася ледь помітна зухвала посмішка, як перед бійкою.

— Це ж треба! Запалити на пагорбі хрест, — обурювався священник, — у такий день... день, присвячений пам'яті наших славних хлопців, що загинули в боях... у такий день, коли я читав урочисту месу за упокій їхніх душ біля вітваря у своїй церкві... і це незважаючи на всі випробування, нетерпимість, через які довелося пройти нам, католикам, незважаючи на всі наші зусилля, спрямовані на те, щоб до нас гідно, як до таких же людей, ставилися наші заблудлі співвітчизники. І от вам, будь ласка, такий підлий акт, учинений... ким би ви гадали? Двома католиками! — Він сумно похитав головою.

— Мій син не католик, — поправив його Джордах.

— Але його батько і мати народжені в лоні католицької церкви, — заперечив священник. — Я навіть попередньо довідки.

— Це твоя робота? Признавайся! — вибухнув Джордах.

— Моя, — відповів Том. Ну хай тільки попадеться мені цей сучий виродок, цей негідник Клод, подумав він.

— Ти усвідомлюєш, сину мій, — вів далі священник, — що станеться з твоєю сім'єю і сім'єю Клода, коли довідаються, хто підпалив хрест у такий день?

— Вас проженуть з міста, — схвилювано втрутився містер Тінкер, — от що станеться з нами. У цьому не може бути найменших сумнівів. А твій батько не зможе продати жодного буханця хліба. В місті пам'ятають, що ви — іноземці. Німці! Навіть якби вам і дуже хотілося, щоб вони забули цей прикрий факт.

— Ну, почалося! — вигукнув Джордах. — Зоряно-смугастих прапор — ліпший над усі!..

— Проти фактів не попреш, — грубо сказав містер Тінкер. — Треба дивитися їм у вічі і не викручуватись. Ось вам іще один факт. Коли Бойлан довідається, хто влаштував пожежу на території його маєтку, хто спалив ущент його сарай, то він усіх нас затягає по судах, переслідуватиме до кінця життя. Найме такого спритного адвоката, такого досвідченого сутяжника, який доведе, що ця стара руїна була найціннішою нерухомою власністю! — Він потряс кулаком. — Вам із Клодом щоб, ви — неповнолітні. Це ми з твоїм батьком відповідатимемо за все! На цю справу можна вбухати всі наші заощадження до останнього цента...

Томас бачив, як батько судомно стискає кулаки, ніби хоче схопити його за горлянку і задушити.

— Заспокойся, Джоне, — сказав священник, звертаючись до брата. — Для чого засмучувати хлопця ще дужче? Будемо сподіватись, що його здоровий глузд вирятує нас усіх. — І, обернувшись

до Тома, додав: — Я не питатиму, яка нечиста сила поплутала тебе підбити нашого Клода на цей богомерзкий вчинок...

— Він сказав, що це моя ідея? — здивувався Том.

— Такому хлопчику, як Клод, — відповів священник, — вихованому у християнській родині, який щонеділі ходить до церкви, ніколи б і в голову не могла прийти така божевільна витівка.

— Гарзд, — буркнув Томас. Чорт візьми, він ще добереться до цього негідника Клода!

— На щастя, — провадив далі священник розміреним тоном, — коли того жахливого вечора він прийшов з покаліченою рукою до свого дядька, лікаря Роберта Тінкера, той був удома сам. Лікар Тінкер надав хлопчикові необхідну медичну допомогу і змусив розповісти, як усе сталося, а потім одвіз його додому на своєму авто. Слава Богу, їх ніхто не бачив. Одначе в Клода серйозні опіки, і йому доведеться ходити з пов'язкою щонайменше тижнів зо три. Удома йому на цей період лишатися, звісно, не можна: покоївка, чого доброго, щось запідозрить чи зайде провідати хтось із його жалісливих шкільних товаришів...

— О Господи, Ентоні! — урвав брата містер Тінкер. — Та спустись, нарешті, на грішну землю, облиш читати свої нудотні проповіді. — Його зблідле обличчя конвульсивно смикалось, а очі налилися кров'ю. Він підступився до Тома. — Учора ввечері ми відвезли цього маленького негідника до Нью-Йорка, а сьогодні вранці посадили на літак до Каліфорнії. У Сан-Франциско в нього є родичка, і він побуде там, аж доки не одужає. Потім поїде навчатися до військового училища. Отже, він навряд чи повернеться у Порт-Філіп найближчі чотири-п'ять років. Твоєму батькові, коли він має голову на в'язах, також слід негайно спроводити тебе з міста куди-небудь подалі, де жодна собака тебе не знає і не задаватиме провокаційних запитань. Тільки так можна уникнути серйозних неприємностей.

— Не турбуйтеся, містере Тінкер, — сказав Джордах. — Сьогодні до вечора і духу його тут не буде.

— Отак-бо воно краще, — з погрозою в голосі промовив Тінкер.

— Сподіваюсь, на цьому все? — Джордах штовхнув двері. — Правду кажучи, ви мені обидва вже набридли до біса! Забирайтеся звідси!

— Авжеж, тепер ми можемо піти, — сказав священник. — Гадаю, містер Джордах зробить усе, як слід. — Тінкер хотів, щоб останнє слово лишалось за ним. — Дякувати Богу, ви ще легко відбулися. — І з набурмосеним виглядом вийшов із булочної.

Зачинивши за ними двері, Джордах примружено глянув на Томаса впритул.

— Що, догрався, паскудо? Ну, я навчу тебе розуму, щоб ти надовго затамив. — Накульгуючи, він підступив до Томаса і за-

махнувся кулаком. Удар прийшовся Томасу в тім'я. Він похитнувся, але одразу ж інстинктивно, відштовхнувшись від підлоги, зробив випад і справа щосили зацідив батькові в скроню. Удар був потужний. Але Джордах усе-таки встояв на ногах. Не впав, а лише виставив наперед обидві руки і, хитаючись, не вірячи власним очам, витріщився на сина. В холодних блакитних очах Тома застигла ненависть. Він, посміхнувшись, опустив руки.

— Ну давай, бий, — презирливо кинув Томас. — Синочок більше не вдарить свого хороброго татусика.

Джордах розмахнувся і хряснув його ще раз. Ліва щока Тома-са в одну мить напухла, а лице спалахнуло, стало злим, схожим на густе бордово-червоне вино. Томас незворушно стояв перед батьком і посміхався.

Аксель опустив руки. Цей останній удар був символічним, і тільки. Як нерозумно. Безглуздо. Ну й синочки ж у мене! — подумав він, відчуваючи, що в нього паморочиться в голові.

— Гарзд, — сказав він. — Покінчимо з цим. Рудольф проведе тебе до вокзалу й посадить на потяг до Олбані. Там ти пересядеш і поїдеш в Огайо до мого брата. Він про тебе подбає. Я зателефоную йому сьогодні, щоб зустрів тебе. Поїдеш без речей. Я не хочу, щоб тебе побачили з валізою в руках.

Вони вийшли з булочної. Том замружився, засліплений яскравим сонцем.

— Стій тут. Я скажу Рудольфові, щоб він зійшов униз. І, прошу, ніяких прощальних сцен із матір'ю, зрозумів? — Джордах замкнув ключем двері і пошкунтильгав у будинок.

Тільки тепер Томас обмацав напухлу щоку.

VIII

Хвилин за десять Джордах повернувся з Рудольфом, який ніс зеленуватий у смужку піджак від єдиного костюма Тома, купленого два роки тому. Він давно з нього виріс: піджак був йому вузький у плечах, а руки стирчали з коротких рукавів.

Рудольф, угледівши розпухлу щоку Тома, здивовано закліпав очима. Оце врїзав йому батько! Сам Джордах мав вигляд хворої людини. Його смагляве обличчя позеленіло, повіки набрякли. І це всього лише після одного-єдиного удару, зневажливо подумав Томас, а вже схожий на мерця!

— Рудольф знає, що треба робити, — сказав Джордах. — Я дав йому трохи грошей. Він купить тобі квиток до Клівленда. Ось адреса твого дядька. — Він простягнув йому клаптик папірця.

Здається, мій соціальний статус набирає ваги, подумав Томас. Ба, навіть з'явився дядечко — так, про всяк випадок. Не гірше, ніж у Тінкерів.

— Ну, йдіть, — сказав Джордах. — І добре зятям: язик — найлютіший ворог.

Брати пішли вниз по вулиці. Джордах дивився їм услід, відчуваючи, як важко гупає кров у скронях. Після удару Томаса всі предмети довкола він бачив якось розпливчасто, неясно.

Його сини віддалялися безлюдною вулицею їхнього кварталу нетрів. Один високий, стрункий, у гарних штанах із сірої фланелі, а другий — майже такого ж зросту, але ширший у плечах, в куцому тісному піджачку, схожий на підлітка. Коли вони завернули за ріг, Джордах поволі почимчикував у протилежний бік, до річки. Йому хотілося побути самому. Зателефонує братові пізніше. Його брат із жінкою — двоє недоумків, погодилися прийняти в себе його сина, сина того, хто колись вигнав їх з дому і ніколи не дякував за різдвяні листівки, що їх регулярно надсилали йому з року в рік... Ці листівки були єдиним свідченням того, що колись вони жили разом, однією родиною в Кельні, і що вони, попри все, лишались братами, хоч і жили в різних куточках Америки. Він, здавалося, чує, як брат каже своїй тілистій жіночці з типово німецьким акцентом: «Що вбіса нам робити? Як-не-як — рідна кров!»

— Що все-таки сталося? — спитав Рудольф, коли вони завернули за ріг.

— Нічого.

— Але ж він тебе вдарив, — наполягав Рудольф. — Глянь на свою щоку — он як її рознесло!

— Справді, жадливий удар, — глузливо зауважив Томас. — Він у нас перший претендент на титул світового чемпіона!

— Коли він піднявся нагору, я його не впізнав. Мені здалося, що він захворів.

— Я йому теж урізав, — признався Томас і широко, самовдоволено посміхнувся, згадуючи недавній епізод.

— Невже ти його вдарив?

— А що, хіба не можна? Для чого ж тоді взагалі існують батьки?

— Боже мій! І після цього ти залишився живий?

— Як бачиш! — незворушно відповів Томас.

— Тепер мені зрозуміло, чому він хоче тебе запроторити якнайдалі. — Рудольф осудливо похитав головою. Він сердився на брата і ніяк не міг цього приховати: через нього він мусив пропустити побачення із Джулією. Йому так хотілося пройтися повз її будинок, глянути на нього. Можна, звичайно, заради цього зробити невеликий гак, усього пару кварталів, але він пам'ятав батькові слова: треба якнайшвидше спровадити Томаса з міста і зробити це так, щоб ніхто їх не бачив.

— Та що з тобою, чорт візьми?

— Нічого, як бачиш. Просто я нормальний гарячий американський хлопець, і в моїх жилах тече така ж червона кров, як і в решти населення.

— Мені здається, ти його добряче дістав, — сказав Рудольф. — Він дав тобі на квиток аж п'ятдесят доларів. Коли вже батько так розщедрився, тут щось нечисто. Це як двічі по два — чотири.

— Мене застукали на місці злочину, коли я шпигував на користь японців, — спокійно відповів Томас.

— Ну, ти даєш!

До автобусної зупинки вони простували мовчки. Коли приїхали на вокзал, Томас лишився в парку поблизу, а Рудольф пішов по квиток. Потяг до Олбані вирушав за чверть години. Рудольф купив братові квиток у касі в худого, зморшкуватого, мов старий опеньок, касира з темними, аж зеленими мішками під очима. Батько суворо попередив: ніхто не повинен знати, куди насправді прямує Том, і квиток треба брати тільки до Олбані, а там Томас купить собі квиток сам.

Коли Рудольф одержував здачу, його так і поривало купити квиток і собі, тільки у протилежний бік, до Нью-Йорка. Чому Томас повинен першим поїхати з дому? Але, звичайно, ніякого квитка до Нью-Йорка Рудольф не купив. Вийшовши з приміщення вокзалу, він проминув таксистів, які дрімали, чекаючи на прибуття чергового потяга, у своїх довоєнних, тридцять дев'ятого року випуску машинах.

Том сидів на лавці під крилатим деревом, широко розставивши ноги і впиваючись гострими каблуками черевиків у м'яку зелень галявини. Виглядав він цілком спокійним, ніби нічого особливого з ним не сталося.

Рудольф злодійкувато оглянувся навколо і, пересвідчившись, що на них ніхто не звертає уваги, тицьнув братові квиток. Той ліниво глянув на нього.

— Сховай, сховай мерщій, — швидко сказав Рудольф. — Ось твоя здача — сорок два долари п'ятдесят центів. Це на квиток, який ти маєш купити в Олбані. По-моєму, у тебе купа грошей!

Томас не рахуючи сунув гроші в кишеню.

— У старого, мабуть, кров почорніла, коли він діставав їх зі свого сховку, — сказав Томас. — Ти знаєш, де він ховає гроші, га?

— Ні, не знаю.

— Шкода. Бо я міг би якось уночі тихенько повернутись і поцупити їх. А втім, коли б ти і знав, усе одно не сказав би мені. Ні, мій братик Рудольф — не така людина.

Неподалік від них зупинилась маленька двомісна машина. За кермом сиділа дівчина, поруч — лейтенант військово-повітряних сил. Вони вийшли з машини і подалися в затінок під широкий навіс вокзалу. На дівчині було світло-голубе плаття, і літній пустотливий вітерець грався його подолом, що прилипав до ніг. Лейтенант — високий хлопець, був дуже засмаглий, наче він щойно повернувся з жаркої пустелі. Вони піднялись на платформу, зупинилися і поцілувались. На його зеленій «куртці Ейзенхауера»

подзенькували медалі й виднівся золочений нагрудний знак із крильцями. У руках він тримав авіасумку. Рудольф, дивлячись на цю пару, зненацька ніби почув гул армади літаків у чужому небі і знову відчув глибокий глухий біль від того, що народився занадто пізно, так і не потрапивши на війну.

— Поцілуй мене, люба, адже я бомбив Токіо! — вигукнув Томас.

— Якого чорта! — спробував оговтати його Рудольф. — Чого ти блазнюєш?

— Послухай, ти спав коли-небудь з жінкою? — поцікавився Томас.

Подібне питання Рудольф уже чув від батька того дня, коли він ударив міс Лено, і це його обурило.

— А тобі що до того?

— Нічого. — Томас пересмикнув плечима, спостерігаючи за молодою парочкою, що саме заходила у вокзал. — Просто я подумав, коли вже їду надовго, було б непогано поговорити наостанок відверто.

— Ну, коли це тебе так цікавить, — ні, — признався Рудольф.

— Та я і не сумнівався, — сказав Томас. — На Маккінлі-стріт є один заклад. Називається «В Алісі». Там завжди можна взяти за п'ять доларів пристойну дівчину. Скажеш, тебе прислав брат.

— Я про себе якось подбаю сам, — відповів Рудольф. Він був на рік старший за Томаса, але той тримався так, що Рудольф почувався з ним просто дитиною.

— А от наша любенька сестричка займається цим регулярно, — сказав Томас. — Ти знаєш про це?

— Це її справа. — Однак Рудольф був приголомшений. Гретхен! Така чиста, така акуратна, така ввічлива... Він ніяк не міг уявити її з кимось у ліжку.

— І знаєш — з ким? Чи, може, сам докумекаєш?

— Ні, не знаю.

— З Теодором Бойланом. Ну, як тобі це подобається?

— Звідки ти знаєш? — недовіжливо спитав Рудольф. Він був майже упевнений, що Томас бреше.

— Я поїхав за ними, а потім спостерігав у вікно, — байдуже розповідав Томас. — Він спустився у вітальню зовсім голий, налив у два келихи віскі й гукнув нагору, в спальню: «Гретхен, ти спустишся чи тобі принести віскі нагору?» — Томас передражнив Бойлана.

— І що, вона спустилась? — тихо спитав Рудольф, хоча йому не хотілося чути кінця цієї неприємної історії.

— Ні, але гадаю, їй було непогано там, у ліжку.

— Так ти не бачив, хто там був? — задав Рудольф цілком логічне запитання, заступаючись за честь сестри. — Може, то була не вона, а хтось інший.

— Послухай, скількох дівчат на ім'я Гретхен ти знаєш у Порт-Філіпі? — спитав його Томас. — До того ж Клод Тінкер бачив, як вони їхали удвох на «б'юіку» до Бойлана додому. Вона зустрічається з ним біля магазину Бернстайна в ті години, коли їй належить доглядати поранених у шпиталі. Щоправда, може, Бойлана теж підстрілили? Під час іспансько-американської війни? Га?

— Боже мій, — прошепотів Рудольф. — З таким страховиськом! — Та навіть коли б вона переспала з отим лейтенантом, що тільки-но зник у будівлі вокзалу, він все одно захищав би її.

— Очевидно, вона від цього щось має, — недбало кинув Томас. — Можеш спитати у неї сам.

— Ти коли-небудь говорив їй про це? Хоча б натякав, що тобі все відомо?

— Ні. Хай собі трахається! Я підглядав, аби тільки посміятись. Вона для мене — порожнє місце. Тра-ля-ля, тра-ля-ля... мамо, дитки звідкіля?

Рудольф дивився на брата з подивом: звідки в ньому так рано визріла ненависть?

— Коли б ми були італійцями чи крутими хлопцями, — продовжував кривлятися Томас, — то ми поїхали б на той пагорб, у маєток, і як слід помстилися б за зганьблену честь родини. Відрізали б йому яйця чи просто пристрелили б. Але цього року я надто зайнятий, тож якщо ти захочеш здійснити це самотужки, я не проти. Дій на свій розсуд.

— Ти, мабуть, страшенно здивуєшся, — сказав Рудольф, — проте я можу щось і справді зробити.

— Та ну? — не повірив Томас. — А втім, особисто я вже дещо зробив. Це так, інформація для тебе.

— Що саме?

Томас пильно глянув на Рудольфа.

— Спитай у батька. Він знає. — Томас підвівся. — Ну, мені пора. Потяг не чекатиме.

Брати вийшли на перон. Лейтенант із дівчиною все ще цілувались. Може, він уже більше ніколи до неї не повернеться, і це — його останні поцілунки, подумав Рудольф. Адже Америка все ще вела війну в Тихоокеанському регіоні, билася з япошками. Дівчина схлипувала, цілуючи його, а він, намагаючись утішити, ніжно гладив її по спині. А чи з'явиться коли-небудь у мене дівчина, подумав Рудольф, яка ось так стоятиме на пероні і, проводжаючи назавжди, плакатиме?

Нарешті підійшов закіптюжений потяг. Том скочив на підніжку.

— Послухай, — сказав Рудольф, — коли тобі знадобиться моя допомога чи щось із домашніх речей, напиши. Я все зроблю.

— Мені звідси нічого не треба, — відрубав Томас. Його бунт був остаточним і безкомпромісним. По-дитячому кругле обличчя сяяло радістю, наче він їхав на циркову виставу.

— Ну що ж, у такому разі бажаю тобі всього найкращого, — ніяково сказав Рудольф. Хай там що, а Томас — його рідний брат і тепер тільки одному Богу відомо, коли вони побачаться знову.

— До речі, вітаю тебе — тепер усе ліжко твоє. І тобі не доведеться миритися з тим, що від мене тхне, як від дикого кабана. Дивись не забувай надягати на ніч піжамку!

До останньої миті не виказуючи себе нічим, Томас перейшов з тамбура у вагон, навіть не оглянувшись на брата. Потяг рушив. Рудольф побачив молодого лейтенанта: той стояв біля відчиненого вікна, махаючи на прощання своїй дівчині. Дівчина бігла по платформі поряд з вагоном. Потяг набирав швидкість, і дівчина відстала від нього. Зупинилася в кінці перону. Вона перехопила погляд Рудольфа, обличчя її одразу спохмурніло, стало замкнутим — з нього зникли сліди скорботного суму на людях, сумного кохання у всіх на очах.

Рудольф повернувся до парку. Посидів трохи на лавці, чекаючи на зворотний автобус до Порт-Філіпа.

IX

Гретхен складала валізу. Велику, потерту валізу з квадратною картонкою на дні, з жовтими розводами від за давнених плям і бронзовими заклепками по краях. У ній колись її мати привезла своє дівоче придане у Порт-Філіп. Гретхен ще жодного разу не ночувала поза домом, тому в неї не було власної валізи. Вона остаточно вирішила поїхати з дому, коли батько, повернувшись після розмови з братами Тінкерами і Томом, заявив, що Томас надовго їде. Гретхен одразу ж полізла на горище, де зберігалися старі речі. Знайшла там серед мотлоху оцю велику валізу і принесла в спальню. Мати, побачивши її з валізою в руках, напевно здогадалася, для чого вона знадобилася дочці, але промовчала. Ось уже кілька тижнів мати з нею не розмовляла. З тієї пам'ятної ночі, коли Гретхен повернулася додому з Нью-Йорка рано-вранці на машині Бойлана. Вона, мабуть, гадала, що така розмова з Гретхен може заразити її, Мері Джордах, явною неприхованою розпустою, в яку пустилася її дочка.

Напружена атмосфера, що запанувала в домі і провіщала скандал, дивний вираз у батькових очах, коли він зайшов у вітальню і наказав Рудольфові йти з ним, — усе це врешті-решт підштовхнуло Гретхен до рішучих дій. Другої такої неділі, може, й не випаде. Коли вже їхати, то найліпше сьогодні. Зараз.

Гретхен дуже продумано збирала і складала свої речі. Валіза, звичайно, не могла вмістити всього, що їй було потрібно. Довелось вибирати, і вона якісь речі то витягала, то клала їх назад, знов витягала, а на їхнє місце вклала більш необхідні. Вона розрахо-

увала піти з дому ще до того, як повернеться батько, хоча була готова і до зустрічі з ним. Знала, що не злякається і зможе сказати йому про те, що її звільнили і що вона їде до Нью-Йорка шукати іншу роботу. Втім, сьогодні його, мабуть, можна не боятися: коли він ішов з Рудольфом униз, у нього був такий покірливий, розгублений вигляд.

Вона мусила перерити усі книжки, поки знайшла в одній з них конверт із грішми. Що за ненормальну гру затіяла з нею мати? Коли-небудь вона напевно заgrimить до психушки. Гретхен сподівалася, що поступово звикне жаліти матір. Їй дуже не хотілося їхати, не побачившись із Рудольфом і не попросившись. Але вже сутеніло. Ніхто не ризикне їхати до Нью-Йорка серед ночі. Вона не мала найменшого уявлення, до кого звернутися в Нью-Йорку. Та зрештою можна звернутися в Асоціацію молодих християнок. Дівчата нерідко проводили свою першу ніч у цьому величезному незнайомому місті в місцях значно гірших.

Гретхен окинула швидким поглядом свою спорожнілу тепер кімнату, намагаючись не затягувати прощання з нею. Дістала гроші з конверта, а конверт поклала на своє вузьке ліжко. Потім винесла сумку в коридор. Їй було звідси видно, як мати сидить за столом і курить. Залишки їхнього святкового обіду — гусячі кісточки, холодна червона капуста, печені яблука у драглистому желе, заляпані масними плямами серветки — так і лежали на столі. А мати сиділа за столом, утупившись у стіну, і курила.

— Ма, я збрала речі і вже їду, — сказала Гретхен, заходячи у кімнату. Мері повільно повернула голову, глянула на неї каламутними очима.

— До свого гріхородника намастилася? — глухо спитала вона. Мері засвоїла свій образливий словниковий запас ще на початку століття. Вона допила рештки вина і тепер, здається, геть сп'яніла.

Гретхен уперше бачила матір такою п'яною, і їй чомусь хотілося розсміятись.

— Ні до кого я не намастилася. Просто мене звільнили, а тут нема ніякої роботи, от я і вирішила поїхати до Нью-Йорка пошукати собі іншої. Коли влаштуюся, напишу.

— Блудниця, — сказала мати.

Гретхен поморщилась — ну хто, скажіть на милість, уживає таке старомодне слово, як «блудниця», у тисяча дев'яtselот сорок п'ятому році? Воно надавало Мері ще більшої комічності, несерйозності. Але Гретхен усе-таки, зробивши над собою зусилля, підійшла до матері і поцілувати її в шоку. Шкіра в неї була груба, висохла, із сіточкою ламких капілярів.

— Фальшивий цілунок, — вирекла мати, тупо дивлячись перед собою. — Кинджал у букеті троянд! — Вона відкинула з чола сиве пасемце волосся тильним боком долоні. Цей утомлений жест знайомий Гретхен з того часу, коли їй виповнився двадцять один

рік. Боже, які книжки вона читала в молодості, подумала Гретхен. І раптом їй спало на думку, що мати вже народилася такою втомленою, змученою, і за це їй багато чого можна пробачити. Якусь мить Гретхен вагалася, намагаючись відшукати в собі бодай краплинку симпатії до цієї п'яної жінки, що сиділа в пасмах тютюнового диму за неприбраним столом.

— Гусятина, — зневажливо сказала мати. — Ну хто зараз їсть гусятину?

Гретхен безпорадно похитала головою, вийшла в коридор і, підхопивши валізу, почала спускатися східцями вниз. Відчинивши двері, випхала ногою важку валізу на поріг. Сонце вже сідало, і тіні на вулиці були фіолетового відтінку, кольору темного індиго.

І тут вона побачила Рудольфа, який поспішав додому. Гретхен, поставивши валізу на тротуар, вирішила його почекати. Як йому пасує новий блейзер! — подумала вона. Який він у ньому гарний, акуратний, і вона пораділа, що не даремно витратила гроші. Побачивши її, він наддав ходи.

— Куди це ти зібралася? — спитав він, підбігаючи до неї.

— У Нью-Йорк, — весело й безтурботно відповіла Гретхен. — Може, приєднаєшся?

— Я би з радістю, але ж...

— То, може, посадиш леді в таксі?

— Мені треба поговорити з тобою, — сказав Рудольф.

— Тільки не тут, — оглянулась вона на вікна пекарні. — Ходімо звідси куди-небудь.

— Ходім, — сказав Рудольф, піднімаючи її валізу. — Авжеж, тут не місце для серйозної розмови.

Вони пішли вулицею, шукаючи очима таксі. «Про-ща-вай! — наспівувала про себе Гретхен, коли вони проходили повз знайомі вивіски. — Про-ща-вай, «Гараж Кленсі», про-ща-вай, «Майстерня з виробництва кузовів», про-ща-вай, пральня «Соріано», про-ща-вай, магазин «Залізні вироби і фарба» Уортонна, про-ща-вай, м'ясна крамничка Фенеллі «Першосортна телятина», про-ща-вай, аптека Болтона, про-ща-вай, «Овочі та фрукти» Джардіно! Пісня дзвеніла у неї в голові, коли вона бадьоро крокувала поруч із братом, але в її тональність уже вкралися жалісливі нотки. Не можна їхати без смутку з місця, де прожив дев'ятнадцять років.

Через пару кварталів вони зловили таксі і доїхали до вокзалу. Гретхен пішла в касу по квиток, а Рудольф, усівшись на стару подерту валізу, розмірковував про мінливості долі в день свого сімнадцятиріччя: йому доводиться прощатися зі своїми рідними на вокзалах нью-йоркської залізниці. Йому було образливо бачити радість в очах сестри — що не кажи, а вона покидає не тільки рідний дім, але і його, Рудольфа. Він почував себе з нею ніяково, бо сьогодні довідався, що вона спала з чоловіком. «Хай собі тра-

хається», — згадав він слова Томаса. Ні, такі слова не годяться, треба підібрати інші, ніжніші, мелодійніші.

Сестра смикнула його за рукав.

— Потяг прийде тільки за півгодини, — повідомила вона. — Боже, я ніби п'яна. Слухай, давай відсвяткуємо цю знаменну подію. Здамо валізу до камери схову, а самі подамось до найближчого бару.

Рудольф підняв валізу.

— Ні, я понесу її з собою. За зберігання треба заплатити десять центів.

— Раз у житті можна й порозкошувати, — засміялася Гретхен. — Процвиндримо свою спадщину! Хай гроші сиплються як полова!

Коли вона одержувала квитанцію за збереження валізи, їй здалося, що вона сьогодні цілий день пиячила.

У барі, крім двох солдатів, нікого не було. Вони сиділи біля самісінького входу, похмуро сьорбаючи з кухлів своє пиво. Хоч під стелею і горіла тьмяна лампочка, там було майже темно і прохолодно, зате у вікно було добре видно залізничний вокзал. Його вогні яскраво сяяли в ранніх сутінках. Брат із сестрою сіли за дальній столик, і, коли до них, витираючи руки об фартух, підійшов бармен, Гретхен упевнено сказала:

— Два віскі із содовою, будь ласка!

Бармен не спитався, чи їм виповнилось вісімнадцять. Гретхен таким безапеляційним тоном замовила віскі, ніби все своє життя тільки те й робила, що ходила по барах. Рудольф волів би просто коку, проте сьогодні стільки всього сталося, що можна й випити.

Гретхен торкнулася його щоки двома пальчиками.

— Ну, чого ти насупився? — весело спитала вона. — Адже сьогодні твій день народження!

— Атож, звичайно, — погодився він.

— Ти не знаєш, чому батько спровадив з міста Томаса?

— Не знаю. Обоє нічого не кажуть. Гадаю, це якось пов'язано з Тінкерами. Томмі ударив батька — ось це я знаю точно.

— Оце так так... — тихо промовила Гретхен. — Можна сказати, видатний день.

— Егеж, — відгукнувся Рудольф. Вона навіть уявити собі не може, який це був день для нього, коли зважити на те, що йому розповів про неї Томас.

Підійшов бармен із сифоном у руках.

— Содової не дуже багато, будь ласка, — попросила Гретхен.

Бармен натиснув на гачок. Струмінь газованої води вдарив їй у склянку.

— А вам скільки? — спитав він Рудольфа, тримаючи сифон над його склянкою.

— Стільки ж, — відповів він, усім своїм виглядом виказуючи свою дорослість.

Гретхен виголосила тост:

— За родину Джордахів — окрасу порт-філіпського товариства!
Вони випили. Рудольфу віскі не дуже сподобалось. А Гретхен випила жадібно, мовби її мучила спрага, наче вона хотіла швидше допити першу порцію, щоб мати час повторити.

— Ну й сімейка! — провадила вона, хитаючи головою. — Просто-таки зібрання античних мумій. Слухай, їдьмо зі мною. Будемо разом жити у Нью-Йорку.

— Ти ж знаєш, що я не можу цього зробити.

— Мені теж здавалося, що я ніколи не зважусь на таке. Але ж бачиш, усе-таки їду.

— Чому?

— Що значить — чому?

— Чому ти їдеш? Що сталося?

— Багато чого, — ухильно відповіла Гретхен і знову великим ковтком відпила віскі. — В основному через одну людину. — Вона глянула на брата з викликом. — Він хоче зі мною одружитися.

— Хто? Бойлан?

— А ти звідки знаєш? — Її зіниці розширились і потемніли.

— Мені розповів Томмі.

— А йому звідки відомо?

Ну, чому б і не сказати, подумав він. Сама напросилась. Від сорому і ревнощів йому хотілося зробити їй боляче.

— Він стежив за вами. Був біля особняка Бойлана і заглянув у вікно.

— І що ж він побачив? — холодно спитала Гретхен.

— Бойлана. Голого.

— Бідолашний Томмі! — Вона засміялась, але сміх у неї вийшов невеселим, глухим, з якимись металевими нотками. — Чесно кажучи, голий Тедді Бойлан — не таке вже захоплююче видовище. Він і мене бачив голою?

— Ні.

— Шкода. Принаймні хоч не даремно телющився б у таку далеч. — Вона сказала це безжалебно, ніби навмисно прагнула принизити себе, завдати собі якнайбільшого болю. Раніше Рудольф нічого подібного за нею не помічав. — А чому він вирішив, що там була саме я?

— Бойлан голосно спитав: Гретхен, ти спустишся чи тобі принести віскі нагору?

— О, то це було саме тієї ночі, — зітхнула вона. — Незабутня ніч. Колись я розповім тобі докладніше. — Гретхен пильно глянула на нього. — Не дивись на мене так суворо. У сестер є погана звичка виростати і гуляти з хлопцями.

— Так, але ж не з Бойланом... — гірко зауважив він. — З цим хирлявим старим опудалом.

— Між іншим, він не такий уже й старий і не такий вже й хирлявий.

— То, значить, він тобі сподобався? — докірливо спитав він.

— Мені сподобався секс, — заперечила вона. Її обличчя раптом стало серйозним. — Мені над усе сподобалось кохатися. Такого я раніше ніколи не відчувала.

— Тоді чому ж ти тікаєш?

— Розумієш, коли я залишуся тут, то рано чи пізно вийду за нього заміж. А Тедді Бойлан не підходяща пара для твоєї чистої, гарненької сестрички. Досить складно, еге ж? Тобі, мабуть, важко це зрозуміти. А хіба твоє власне життя не таке складне? Хіба тебе не мучить, не мордує гріхозна, темна пристрась? Жінка, яка старша за тебе і яку ти регулярно навідуєш, коли її чоловіка нема вдома, га?

— Нічого насміхатися з мене, — урвав він її.

— Пробач мені, прошу тебе, — сказала вона і, поплескавши його по руці, підкликала бармена: — Ще віскі, будь ласка. — І провадила далі: — До речі, коли я йшла, мати була зовсім п'яна. Вона допила все вино, куплене на честь твого дня народження. Кров невинного ягнятка. Тільки це і потрібно нашій сім'ї. — Гретхен говорила про свою родину так, наче йшлося про чужих, незнайомих людей. — П'яна схибнула баба. Обізвала мене блудницею. — Гретхен хихикнула. — Останнє лагідне напутне слово дівчинці, котра їде жити у велике чуже місто... Тікай звідси, — хрипко сказала вона. — Їдь, поки вони не скалічили тобі життя. Тікай з цього дому, де ні в кого немає друзів і де ніколи не дзвонить дверний дзвінок.

— Ніхто мене не калічить, — заперечив Рудольф.

— Ти нещирий, братику. — Тепер її ворожість була нічим не прихована. — Тобі мене не обдурити. Тебе всі обожнюють, але самому тобі абсолютно наплювати на всіх, наплювати, живуть люди навколо тебе чи вже давно вимерли. Коли, по-твоєму, така людина не каліка, можеш хоч зараз всадити мене в інвалідний візок.

До них підійшов бармен, поставив склянку з віскі на стіл, долив із сифона содової.

— Хай йому біс! Що ти верзеш? — вигукнув Рудольф, різко підводячись. — Коли ти про мене такої думки, то чого я тут стирчу з тобою? Я тобі зовсім не потрібен!

— Авжеж, не потрібен, — погодилася вона.

— Ось твоя квитанція за багаж. — Він оддав їй папірець із синьою печаткою.

— Дякую, — незворушно сказала вона. — Сьогодні кожен із нас зробив свою добру справу.

Рудольф вийшов із бару. Гретхен лишилася сидіти, допиваючи другу склянку віскі. Її миловидне личко розрум'янилось, очі сяяли, чутливий, жадібний рот був напіврозтулений. Подумки вона вже була за тисячу миль від затишної кімнатки над булочною, від батька з матір'ю, від братів і від коханця, у дорозі до величезного міста, яке поглинало щороку у своїй безодні мільйон таких дівчат, як вона!

Рудольф повільно брів додому. Сльози виступили в нього на очах. Йому було жаль самого себе. Сестра і брат мають рацію. Вони розкусили його сутність. Йому треба змінитися. Але як? Що повинна змінити в собі людина, щоб стати іншою? Гени? Хромосоми? Знак зодіаку?

Наближаючись до Вандерхоф-стріт, він зупинився. Повертатися зараз додому йому не хотілось — огидною була сама думка про це. Та й навіщо? Щоб побачити п'яну матір чи хворобливий, ненавидний погляд батька? Ні! Рудольф подався до річки. На тихій рівній поверхні догорав захід і вода була схожа на розплавлений метал. До нього долинав прохолодний застоюний запах, запах цвілого льоху. Сівши на прогнилу лавку біля покинутого складу, в якому батько зберігав свою байдарку, Рудольф утупився в протилежний берег. Раптом йому здалося, що там, ген-ген, щось рухалося. То був човен його батька. Несамовито махаючи веслами, люто, ритмічно загібаючи тиху воду, він боровся з течією, спрямовуючи байдарку все далі вгору. Рудольфові згадалося, що батько убив двох людей: одного заколов багнетом, другого — ножем. Він почував усередині моторошну, лунку порожнечу. Випите віскі обпалювало груди, а в роті відчувався гіркий відразливий присмак.

Він назавжди запам'ятає свій день народження, подумав Рудольф.

Х

Мері Піз сиділа в темряві у вітальні, у хмарі сизого диму. Вона не реагувала на сморід від смаженої гуски, на кислий запах червоної капусти, що жужмом лежала посеред столу. Ну от, обоє поїхали: і хуліган, і блудниця. Тепер у мене лишився тільки Рудольф, раділа п'яна Мері Піз.

О, коли б зараз несподівана буря розбурхала річку, і там, вдалині, холодна вода навіки поглинула осоружний човен... Яким пречудовим став би для неї цей день!

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

I

Засигналив автомобіль, і Томасу довелось вилізти з-під «форда», що він його саме ремонтував. Обтираючи на ходу руки шматтям, він підійшов до старенького авто, яке зупинилось біля крайньої бензоколонки.

— Повний, — сказав містер Герберт, їхній постійний клієнт — агент з продажу нерухомого майна, що скуповував земельну власність навколо гаражів за низькими, з огляду на воєнний час, цінами, а сам терпляче очікував настання післявоєнного буму. Тепер, коли японці теж капітулювали, його машина все частіше з'являлася біля гаража. Він заправлявся тут за талони, придбані на «чорному» ринку в Гарольда Джордаха.

Томас, відкрутивши кришку бака, застромив у нього пістолет і натиснув на спусковий гачок. День був спекотний. Випари бензину здіймались невидимими хвилями над отвором бензобаку. Томас відвертав голову, щоб не вдихати їдкий запах, від якого тепер у нього мало не щодня боліла голова. Ці кляті німці хочуть отруїти мене, думав він, оголосили мені хімічну війну, особливо зараз, коли справжня війна вже скінчилась. Він мав свого дядька за стовідсоткового німця, хоча ставився до нього не так, як до свого батька, що був теж німцем. Ясна річ, у нього був помітний німецький акцент, а його дві донечки з білими кучерями та бліденькими личками виходили по святах у своїх платтячках, пошитих за баварською модою. Їхня родина щоразу поглинала силу-силенну товстих сосисок і копченої шинки, приправлених гострим німецьким соусом. У домі з ранку до вечора лунали пісні Вагнера й Шуберта, старенький програвач не вгавав ні на хвилинку, бо місіс Джордах обожнювала слухати музику. Вона просила Томаса називати її тіткою Ельзою.

Томас працював у гаражі сам. Його напарник, механік Койн, уже тиждень хворів, а другий помічник з ранку поїхав на виклик. Була друга година пополудні, а Гарольд Джордах усе ще стовбичив у себе вдома, наминаючи смачну печеню і запиваючи обід трьома пляшками світлого пива... А потім ще мав з півгодинки подрімати на широкому ліжку під боком у своєї товстозадої жінки — головне, не обтяжувати себе зайвою працею, щоб не нажити передчасно інфаркту.

Томаса цілком влаштовувало, що покоївка давала йому з собою пару бутербродів і трохи фруктів у паперовому мішечку, щоб він підкріпився на роботі, в гаражі. Що менше він бачив домочадців свого дядечка, то більше вони йому подобались. Досить з них і того, що він мусить жити з ними під одним дахом, у крихітній комірчині на горищі, всю ніч обливаючись липким потом: за день залізна кривля розпікалася, мов жаровня, під палючим сонцем і спека там стояла нестерпна. Платили йому п'ятнадцять доларів на тиждень. Отож дядько Гарольд зумів отримати певний зиск з пожежі у Порт-Філіпі.

Бак він залив під саму зав'язку і, начепивши на потилицю кашкета, витер краплі бензину, розбризкані на заднім крилі. Потім

протер ганчіркою вітрове скло, узяв у містера Герберта чотири долари тридцять центів, плюс чайові — десять центів, щедра душа.

— Красенько дякую, — кинув він завчену фразу, дивлячись, як старушенція вирулює із заправки до міста. Джордахів гараж стояв на околиці, і до них весь час заїжджали транзитні машини. Томас увійшов у контору, пробив чек на касі, поклав гроші в нижню шухлядку. Він закінчив порпатись біля «форда», і тепер йому не було чим зайнятись. Звісно, коли б дядько був у гаражі, він хутко знайшов би для нього якусь роботу. Скажімо, змусив би помити вбиральню чи надраїти хромовані бампери старих автомобілів, виставлених у кутку дворика на продаж. Том ліниво подумав: може, поцупити гроші з каси і накивати п'ятами? Він заглянув у шухлядку каси. Разом з Гербертовими чотирма доларами і тридцятьма центами там лежало всього десять доларів і тридцять центів. Дядько Гарольд, йдучи на обід, забирав уранішню виручку із собою, лишаючи в касі тільки дріб'язок на той випадок, якщо раптом доведеться дати здачу комусь із клієнтів. Він ніколи не став би власником гаража, бензозаправної станції і стоянки старих автомобілів, не складаючи у калитку кожен цент. Гроші, як відомо, лічбу люблять.

Томас ще не обідав. Узявши пакет із бутербродами, він вийшов на вулицю, приставив розхитаний дерев'яний ослінець до стінки гаража і, усівшись у затінку, почав споглядати навколишній світ. Не можна сказати, що цей краєвид залишав його абсолютно байдужим. Продовгуваті, з діагональними боками автомобілі на стоянці нагадували йому морські судна в мініатюрі. Прапорці, що весело майоріли над ними, свідчили про укладені угоди. За дров'яним складом, навкіс через дорогу, починалося черезсмужжя земельних, немов помережаних вохрою, ділянок фермерів. Коли сидіти отак спокійно, не роблячи зайвих рухів, то спека стає цілком стерпною, а відсутність поблизу дядька Гарольда створювала відчуття цілковитого благополуччя.

Йому і справді жилося тут непогано. Містечко Елізіум у штаті Огайо було майже таким, як його рідний Порт-Філіп, але значно багатшим. У ньому не знайдеш нетрів та інших ознак занепаду, що їх у себе вдома Том сприймав як звичайну річ. Неподалік було маленьке озерце з двома літніми готелями на березі й сільськими котеджами, власники яких приїздили сюди на все літо з Клівленда. Одне слово, містечко скидалося на невеличкий курорт: тут були чепурненькі крамнички, ресторани, влаштовувались кінні аукціони і парусні регати. А головне, здавалося, що в Елізіумі у всіх є гроші, і цим він дуже відрізнявся від Порт-Філіпа у краший бік.

Томас дістав з пакета бутерброд, акуратно загорнений у провощений папірець. На тонкому шматочку свіжого житнього хліба лежали шинка, листочки салату і кришеники помідора, щедро

політі зверху майонезом. Віднедавна покоївка Джордахів, Клотильда, почала готувати йому смачнючі бутерброди, причому щодня різні, замінивши йому дуже-таки набридлу дієту з копченої болонської ковбаси на товстих шматках хліба, з якою він мусив миритися донедавна. Томові зробилося трохи соромно за свої брудні, в масних плямах руки з потрісканими чорними нігтями на цьому ретельно спакованому, майже стерильному бутерброді. Мабуть, саме через це Клотильда не могла терпіти такої непривабної картини, коли Томас наминав її бутерброди. Клотильда була приємною, милою жінкою років двадцяти чотирьох з канадської провінції, де мешкали переважно французи. У будинку Джордахів вона працювала щодня із сьомої ранку до дев'ятої вечора, маючи вихідний лише раз на два тижні по неділях. У неї були великі сумні темні очі і густе чорне волосся. Її смаглявий колір шкіри на тлі білосніжної форми покоївки ставив її значно нижче за соціальним статусом у порівнянні з агресивно-білявими Джордахами, начебто вона народилася на цей світ тільки для того, аби їм прислужувати.

Пізнього вечора, повертаючись додому — дядько Гарольд і тітка Ельза, як і Томасові батьки, не могли його втримати у чотирьох стінах, — він завжди знаходив на столі в кухні шматок пирога, який вона лишала для нього. Намагаючись не мозолити Джордахам очі, Том частенько вештався містом. Щоб згаяти час, він ганяв м'яча за якусь дворову команду при штучному освітленні в парку, ходив у кіно чи повільно цмулив після сеансу содову, або пробував підчепити яку-небудь дівку. Щоб уникнути небажаних розпитувань про Порт-Філіп, він не заводив друзів, намагався бути з усіма підкреслено ввічливим і навіть жодного разу не побився відтоді, як приїхав сюди. З нього цілком вистачало своїх прикросців. Але, попри всі негаразди, він зовсім не вважав себе бідолахою. Він радів, що позбувся батьківської опіки, радів, що йому тепер не доводиться жити разом з Рудольфом в одній кімнаті і спати з ним в одному ліжку. А те, що відпала необхідність ходити до школи, — взагалі здорово. Робота в гаражі не здавалась йому нудною, хоча дядько Гарольд був жакликим занудою, весь час метушився і про щось хвилювався. Тітка Ельза кудкудакала над ним, наче квочка, і відпоювала апельсиновим соком, гадаючи, що його худорба — наслідок поганого харчування. Загалом вони були непогані люди, хоч і добрячі зануди. Двоюрідні сестри Томаса, ще дівчатка, йому не докучали.

Ніхто із Джордахів до пуття не знав, чому його вигнали з дому. Дядько Гарольд спробував якось розпитати Тома, але той відповів ухильно, мовляв, у нього кепсько з навчанням у школі — а це й справді було так — і його батько вирішив, що для нього ж буде краще, коли він поїде з дому і почне самотужки заробляти собі на

життя. Дядько Гарольд не заперечував. Більше того, він неабияк цінував вплив самостійного життя на формування моральних засад молодой людини. Проте його дивувало, чому за весь час Томас не одержав з дому жодного листа, а після дзвінка Акселя, коли він повідомив про раптовий приїзд Томаса, усякий зв'язок з Порт-Філіпом урвався. Сам Гарольд Джордах був зразковим сім'янином, обоював своїх донечок і ніколи не скупився на подарунки дружині, чий капітал, щиро кажучи, допоміг йому стати на ноги й зажити в Елізіумі без зайвого клопоту. Теревенячи з Томом про Акселя Джордаха, дядько Гарольд тільки важко зітхав, нарікаючи на відмінність їхньої вдачі.

— Мені здається, Томе, — казав він, — що вся суть у його пораненні. Він дуже важко, болісно переживав своє каліцтво. І воно лише випрозорило його темне нутро. Начебто, крім нього, ніхто і ніколи не мав такої рани!

У всьому відрізняючись від брата, Гарольд Джордах, проте, в одному погоджувався з ним цілковито: німецький народ, на його тверде переконання, надто потерпає від своєї дитячості і його не важко підбити на війну. «Досить заграти військовому оркестру, як вони вже марширують. А що путнього в цій війні? — щиро дивувався він. — Фельдфебель репетує, мов навіжений, а ти трюхикаєш під холодним дощем, спиш у багнюці, а не в чистому теплому ліжку біля жінки, підставляєш себе під кулі чужих тобі людей, а потім, коли пощастить і ти виживеш, зостаєшся в старому солдатському мундирі, не маючи навіть власного нічного горшка, щоби посцяти! Війна вигідна для великих промисловців, таких як Крупп, які постачають армію гарматами та військовими човнами, а маленькій людині що вона, така війна, дає? — Він знизував плечима. — Ну, візьміть хоча б Сталінград — на біса він кому здався? — Але, попри це, дядько Гарольд був німцем аж до самих кісток і не брав ніякої участі в суспільних рухах американських німців. Йому подобалось жити там, де він жив, бути таким, яким він був, і його було годі заманити до будь-якої асоціації, що могла, як він гадав, скомпрометувати його. — Я ні на кого не маю зуба, — переконував він усіх. — Ні на поляків, ні на французів, ні на англійців, ні на євреїв, ні на когісінько... Навіть на росіян! Будь-хто може прийти до мене й купити автомобіль чи десять галонів бензину на моїй бензоколонці, і, коли заплатить справжніми американськими доларами, — він мій друг».

Томас тихо й безтурботно жив у дядьковому будинку, суворо дотримуючись усіх заведених у ньому правил, але жив так, як йому самому хотілось. Іноді його дратували причіпки Гарольда Джордаха, якому не подобалось, коли Томасу раптом спадало на думку перепочити кілька хвилин на роботі, розслабитись. Але він, звичайно, був йому дуже вдячний за це пристановище. Пристанови-

ще, правда, тимчасове. Том розумів, що рано чи пізно він полетить з цього гостинного гніздечка. Утім, поки що поспішати нікуди.

Він хотів був уже дістати з пакета другий бутерброд, аж раптом угледів «шевроле» 1938 року випуску, що належав двом сестрам-близнючкам. Машина швидко наближалася. Повернувши, вона підкотила до бензоколонки. Том побачив, що в ній сидить тільки одна з них, але хто саме, не розібрав — Етель чи Една. Як і більшість його ровесників у містечку, він уже переспав з обома, хоча й досі весь час їх плував.

«Шевроле», чхнувши мотором і жакливо скреготнувши гальмами, зупинивсь. Батьки дівчат просто купались у грошах, а проте були переконані, що стареньке авто цілком підходящий транспорт для двох шістнадцятирічних вертихвісток, котрі за все своє недовге життя не зробили ще ані цента власноруч.

— Привіт, близнючко, — сказав він, щоб не помилитись і не втрапити в халепу.

— Привіт, Томе!

Близнючки — звабліві смагляві шатенки з прямим волоссям і маленькими пухленькими сідничками, щільно обтягнутими вузькими джинсами. Коли б не знати, що вони переспали майже з усім чоловічим населенням міста, то можна було б із задоволенням з'явитися з ними де завгодно.

— Ану скажи, як мене звуть, — зажадала дівчина.

— Відчепись, — ліниво відмахнувся Том.

— Якщо не скажеш, я поїду на іншу бензоколонку і заправлюся там.

— Можеш їхати, подумаєш! — байдуже сказав Том. — Гроші все одно йдуть не мені, а дядькові.

— А я хотіла запросити тебе на пікнік, — повідомила вона. — Сьогодні під вечір збираємося гайнути на озеро. Уяви тільки: гора смажених сосисок, аж три ящики пива. Та я тебе не запрошу, коли не скажеш, як мене звуть.

Том, широко посміхаючись, старався вигадати час. Він удавав, що милується «шевроле» з відкритим верхом, а сам нишпорив очима всередині. На сидінні примітив недбало кинутий білий купальник. Судячи з усього, вона їхала купатись на озеро.

— Мені просто хотілось тебе подражнити, Етель, — сказав Том, швидко зметикувавши, що перед ним саме вона, бо Етель, як він пригадував, була в білому купальнику, а Една — у голубому. — Я одразу тебе впізнав.

— Ну, гаразд, налий мені три галони за те, що правильно вгадав.

— Я не вгадав, а знав це з самого початку, — переконував він, знімаючи з гачка пістолет. — Твій образ назавжди запав мені в пам'ять!

— Щось не дуже віриться. — Етель, розглядаючи гараж, недоволено зморщила носик. — Як можна працювати в такому

жахливому місці? Такий хлопець, як ти, міг би знайти для себе кращу роботу. Наприклад, в якомусь офісі.

Коли вони познайомились, Томас сказав, що йому вже дев'ятнадцять і він закінчив середню школу. Одного недільного вечора вона сама підійшла до нього на березі озера, після того як він хвилин п'ятнадцять видрючувався на трампліні для стрибків у воду. Вони розговорились.

— Мені тут дуже подобається, — сказав він тоді. — Люблю природу. Терпіти не можу сидіти вдома.

— Та невже? — фиркнула вона. Вони злягались у лісі, постеливши додолу ковдру, яку вона завжди возила з собою в багажнику. Згодом він так само вкоськав її сестру Едну, на тому ж місці і на тій же ковдрі, хоча на свої сексуальні подвиги він ходив у різні вечори. Близнючки, як і всі в їхній родині, були наскрізь пройняті духом розподілу, причому розподілу рівного, щоб нікого не скривдити. Отож в основному тільки через оцих, сповнених залясся, дівчаток Том і далі працював у старому гаражі свого дядька. Цікаво, що ж він робитиме взимку, коли всі навколишні ліси завалить глибоким снігом?

Він закрутив кришку бензобака, почепив на гачок пістолет. Етель сунула йому долар, але талонів на бензин у неї не виявилось.

— А де ж талони?

— Ти, звичайно, можеш мені не повірити, — сказала вона, грайливо пускаючи очима бісики, — та вони скінчилися!

— Ні, вони в тебе мають бути.

Етель ображено надула губки:

— І це після того, що ми зробили одне для одного? Невже ти гадаєш, що Клеопатра вимагала за свої послуги від Антонія талони на бензин?

— Але ж вона не купувала в нього бензин, — заперечив Том.

— Ну то й що? — не здавалась Етель. — Мій старий купує талони у твого дядька. З однієї кишені — до іншої. До того ж не забувай — війна!

— Війна вже скінчилась.

— Щойно скінчилась.

— Гаразд, прощаю, — сказав Том. — Тільки тому, що ти класна дівчина.

— А я гарніша за Едну? — спитала вона.

— Ще б пак!

— Я перекажу їй твої слова.

— Навіщо? Навіщо робити людям капость? — Йому не сподобалась ідея урізати свій гарем наполовину через такий от несподіваний обмін інформацією.

Етель заглянула у порожній гараж.

— А люди можуть кохатися ось тутечки?

— Спробуй увечері, — порадив їй Томас.

Вона хихикнула.

— Дуже приємно пізнати усе на світі. Бодай хоч раз, — заявила вона. — В тебе є ключ?

— Знайду. — Тепер він знав, що робитиме зимної пори і де саме.

— Ти не хочеш усе це покинути к бісу й поїхати зі мною на озеро? Я знаю там одну місдинку, де можна купатись голяка, мов дикуни. — І вона спокусливо засовала задком на скрипучому шкіряному сидінні. Дві таких кралі з однієї сімейки, і обидві похітливі, мов сучки. Сміх та й годі! Цікаво, що думають про них татусь із матусею, коли разом з доньками-повійницями з поважним виглядом прошкують недільного ранку до церкви?

— Не забувай, що я — трудяга, — відповів Том. — Украй необхідний для промисловості. Ось чому я не в армії.

— Дуже хотілося б, аби ти був капітаном, — сказала Етель. — Страшенно люблю роздяти капітанів. Латунні гудзички — один по одному — клац, клац. Оце насолода! Я би розстебнула з великою втіхою і твою матню, щоб випустити на волю твого жеребчика.

— Їдь уже швидше, — сказав Том, — поки сюди не придибав дядько і не поцікавився твоїми талонами на бензин.

— То де ми сьогодні здибаємося? — спитала Етель, заводячи мотор.

— Біля бібліотеки. О пів на дев'яту. Влаштує?

— О'кей! О пів на дев'яту, вродливчику. Я весь день лежатиму на спекотному сонці з думкою про тебе і пристрасно зітхатиму. — Помахавши йому ручкою, вона поїхала геть.

Том усівся в затінку на зламаному ослінці. Цікаво, міркував він, чи Гретхен розмовляє в такому грайливому тоні з Теодором Бойланом? Сунувши руку в пакет, дістав другий бутерброд. Він був загорнений у складений удвічі аркуш паперу. Том розгорнув його. По-дитячому акуратними літерками олівцем було виведено: «Я кохаю тебе». Том примружився. Він одразу впізнав почерк — у кухні на полиці завжди лежав блокнот, куди Клотильда щодня записувала, що вона мала купити.

Том тихенько присвиснув і вголос прочитав: «Я кохаю тебе».

Йому зовсім недавно виповнилося шістнадцять, але голос у нього був ще по-хлоп'ячому високим. Нічого собі: двадцятип'ятирічна жінка, з якою він хіба що перемовився кількома словами! Обережно склавши обгортковий папірець, він засунув його до кишені. Довго проводжав поглядом нестримний потік машин, що мчали дорогою до Клівленда. Потім заходився розмірено жувати бутерброд з шинкою, листочками зеленого салату і кришениками помідора, щедро политими зверху майонезом.

Ні на який пікнік він сьогодні ввечері не поїде, це точно!

Вони грали мелодію з фільму «Твій час — мій час», а Рудольф виконував на трубі соло, складаючи у виконання всю свою душу. Ще б пак! У залі за столиком сиділа Джулія. Не спускаючи з нього закоханих очей, вона із захватом слухала його гру. «П'ятеро з ріки» — так охрестив свою джаз-банду Рудольф. Він грав на трубі, Кесслер — на контрабасі, Уестерман — на саксофоні, Дейлі — на ударних і Фланнері — на кларнеті. «П'ятеро з ріки», бо всі вони жили в Порт-Філіпі, на Гудзоні, і до того ж йому здавалося, що в такій назві є щось і цілком професійне, і водночас артистичне.

З ними уклали на три тижні контракт, і відтепер вони щовечора, за винятком неділі, грали в ресторанчику «Джек та Джилл», розташованому над дорогою за містом. Здоровенний, обшитий дошками барак здригався від тупоту танцюючих. Уздовж стіни — довжелезна стійка бару, півзали заставлено маленькими столиками, за якими відвідувачі посьорбували пиво. По неділях вимоги до їх зовнішнього вигляду з боку власників ресторану не були такими суворими, як зазвичай. Хлопці приходили хто в тенісках, хто в сорочках з відкритим комірцем, а чимало дівчат — у вузьких штанцях, що звабливо облягали сідниці. Сюди приходили і дівчата без кавалерів. Вони огиналися попід стінами, сподіваючись, що хтось запросить їх потанцювати, або танцювали одна з одною. Звісно, цей ресторанчик не можна було порівняти з «Плазою» на П'ятдесят другій авеню у Нью-Йорку, та все ж музикантам платили непогано.

Граючи на трубі, Рудольф з приємністю завважив, що Джулія заперечливо похитала головою, відмовивши якомусь жевжику з краваткою і в піджаку — очевидячки старшокласнику.

Батьки Джулії дозволяли їй проводити суботні вечори з Рудольфом і приходити додому пізно — вони довіряли йому. Рудольф завжди подобався батькам дівчат — цього в нього не відбереш. І в них були всі підстави для такої довіри. Коли б вона потрапила в цупкі лабеті когось із добряче підпилих парубійків, що цілувалися й обіймалися тут з усіма підряд, демонструючи свою перевагу грубощами та лайкою, хтозна, в яку халепу вона могла б ускочити. Цей її жест — заперечливе похитування головою — обіцяв йому надію, свідчив про взаємну симпатію між ними.

Програвши три вигадливих такти музичного автографу оркестру і тим самим оголосивши п'ятнадцятихвилинну перерву, Рудольф поклав трубу і подав Джулії знак вийти разом з ним на вулицю — ковтнути свіжого повітря. Хоч усі вікна були розчахнуті навстіж, у залі стояла задуха й жара, наче десь у долині Конго.

Джулія взяла його під руку, і вони попрямували в сутінь дерев, де стояло кілька машин. Долоня в неї була сухою, теплою, м'якою і такою рідною. Важко повірити, що лише один-однісінь-

кий доторк до дівочої руки може викликати стільки складних, незвичайних емоцій!

— Коли ти виконував соло, — шепотіла йому Джулія, — я сиділа і вся тремтіла. Я почувала себе, немов устриця, на яку вичавлюють лимонний сік — зіщулилась і стала маленькою-маленькою.

Рудольф чмихнув. Йому дуже сподобалось таке несподіване порівняння. Джулія теж засміялась. У неї в голові завжди було припасено безліч незвичайних, несподіваних виразів, щоб передати різні стани її душі. «Я відчуваю себе гоночним човном», — мовила вона, коли ганялася за ним у міському плавальному басейні. «Мені здавалося, що я стала темним, зворотним боком Місяця», — зізналась, коли одного разу батьки змусили її мити посуд, і вона не змогла прийти на побачення з ним. Вони пройшли в кінець автостоянки, подалі від виходу з ресторану, де на ганок подихати свіжим повітрям висипали майже всі танцюючі пари. Вони підійшли до якоїсь машини, і Рудольф одчинив дверцята. Джулія прослизнула в темний салон, а він слідом за нею і захлопнув дверцята. Вони почали цілуватись у темряві. Вони цілувалися й цілувалися, все міцніше притискаючись одне до одного. Її рот, її губи здавались йому то пахущою півонією, то пухнастим, ніжним кошеним, то м'ятним льодяником, а шкіра на шиї нагадувала бархатисті крильця метелика. Вони цілувалися жадібно, безперервно, однак більше нічого собі не дозволяли.

Розчинившись у невимовному блаженстві, Рудольф, як йому здавалося, линув кудись у незвідане — то глибоко поринав, мандруючи верхів'ями річок, то продирався крізь вранішню заполюч туману, то жвавим пташам перепурхував з одної хмарки на іншу. Ніби це він і є ота ніжна труба, що виграє, заворожуючи дивовижною мелодією, зворушуючи до сліз і запалюючи, мов сухий порох. Він перестав відчувати окремі частини свого тіла, перетворившись на щось неподільно-цілісне, що знемагало від кохання і само дарувало кохання... Він, через силу відірвавшись од ніжних губ Джулії, припав до її оксамитової шиї, а вона, закинувши голову, вперлась рукою в сидіння.

— Я кохаю тебе, — гаряче прошепотів Рудольф, приголомшений незбагненним щастям, яке раптом охопило його — це ж уперше він вимовив ці слова. Вона рвучко пригорнула його голову до своїх грудей. Її сильні гладенькі руки так дивно пахли літом, абрикосами.

Зненацька дверцята відчинились, і грубий чоловічий голос запитав:

— Якого біса ви тут робите?

Рудольф різко випростався на сидінні, поклавши руку на плече Джулії, щоб захистити її в разі потреби.

— Обговорюємо проблему атомної бомби, — спокійно відповів він. — Ну, а що, по-вашому, можна тут ще робити? — Він скоріше помер би на місці, ніж виказав перед Джулією свою розгубленість.

Незнайомий стояв біля дверцят авто з його боку. Було темно, і Рудольф не міг як слід розгледіти, хто перед ним. І раптом незнайомий розсміявся.

— А й справді, спитай дурницю, то й почувеш дурницю у відповідь! — зауважив він, ступивши убік. У слабкому сьйві ліхтаря, почепленого на дереві, Рудольф одразу ж упізнав його — гладенько зачесане руде волосся, густі куцики світлих брів.

— Вибач мені, Джордаху, — сказав Бойлан. Його голос був сповнений глумливого здивування.

Він мене знає, подумав Рудольф. Цікаво, звідки?

— До речі, ця чортопхайка належить мені, але нічого страшного, розташовуйтеся зручніше і почувайте себе як удома, — вів далі Бойлан. — Не смію заважати артистові під час його короткого перепочинку. Я завжди знав, що юні леді надають перевагу трубачам.

Рудольфа, звичайно, потішили б такі слова, коли б він почув їх за інших обставин і з інших вуст.

— А втім, я ще не збирався їхати, — провадив Бойлан. — Піду чогось вип'ю. Ви з дамою зробіте мені честь, коли по закінченні цього вечора приєднаєтесь до мене — вип'ємо по келишку за наше знайомство. — Легенько уклонившись, він обережно причинив дверцята й подався собі геть.

Джулія сиділа нерухомо, паленіючи з сорому.

— Він знає нас, — прошепотіла вона.

— Мене, — поправив її Рудольф.

— Хто це?

— Людина на прізвище Бойлан, — сказав Рудольф. — Представник святого сімейства.

— А-а, он воно що! — вигукнула Джулія.

— Такі от справи. Послухай, може, ти хочеш додому? — За кілька хвилин мав бути автобус. Він хотів захистити Джулію, захистити до кінця, хоч і не знав точно, від чого саме.

— Ні, я не поїду, — впевнено, навіть трохи задержувато, відповіла Джулія. — Що мені приховувати, скажи, будь ласка? Чи тобі?

— Нічого!

— Тоді ще один поцілунок, на прощання! — Вона підсунулась до нього, обіймаючи. Але поцілунку не вийшло. Він уже не чув того щасливого збудження, що раніш: ніякого пурханья з однієї хмарки на іншу.

Вони мовчки вийшли з машини й подалися до ресторану. Там вони одразу ж побачили Бойлана — той сидів аж у кінці зали біля стійки бару, недбало поклавши на неї лікоть. Він пильно глянув на них і, упізнавши, привітно помахав рукою.

Рудольф всадовив Джулію за її столик, замовив для неї пляшку кумбрічного пива, а сам повернувся на естраду.

О другій годині ночі наостанок вони зіграли «Добраніч, дами!» й почали вкладати у футляри свої інструменти. Пари танцюючих потяглися до виходу. Бойлан усе ще сидів за стійкою бару. Впевнений у собі чоловік середнього зросту, в сірих фланелевих штаних і шелесткому полотняному піджаку, він різко вирізнявся з натовпу хлопців у тенісках, рудаво-коричневій солдатській формі і в дешевих синіх вихідних костюмах. Побачивши, що Рудольф із Джулією зібрались уже йти, він повільно підійшов до них і спитав:

— Дітки, а чи маєте ви на чому дістатись додому?

— Авжеж, — відповів Рудольф. Які ще «дітки», неприязно подумав він. — В одного з наших знайомих є машина. Ми всі наби ваємось до неї, і він розвозить нас по домівках. — Справді, на час їхніх виступів у клубі батько Бадді Уестермана віддавав їм своє авто, до якого вони прив'язували на даху контрабас та ударні. Коли ж хтось із хлопців був з дівчиною, то вони спершу відвозили їх, а вже потім заїжджали до цілодобового вагона-ресторану «Ейс», де підвечерювали гамбургерами. На цьому вечір, власне, й кінчався.

— Повірте, в моїй машині вам буде зручніше, — сказав Бойлан.

Він підхопив Джулію під руку і повів її до виходу. Бадді Уестерман, здивовано скинувши бровами, спантеличено глянув їм у слід.

— Нас підкинуть до міста, — похапцем пояснив йому Рудольф. — Твоя таратайка, здається, і так напхом напхана.

Ось так починається зрадництво.

Джулія сиділа на переднім сидінні «б'юіка». Бойлан, виїхавши на дорогу, що вела до Порт-Філіпа, додав швидкості. Рудольф знав, що зараз він торкається ногою до ноги Джулії. Цей чоловік так само притискався до оголеного тіла його сестри. Рудольф явно бентежився, і це йому не подобалось. Ось вони втрюх сидять у машині, в якій пару годин тому вони з Джулією так міцно обіймалися і цілувалися. Він рішуче прогнав од себе неприємні думки. Для чого даремно мучитись?

Рудольф зітхнув полегшено, коли Бойлан спитав адресу Джулії, щоб завезти спочатку її. От і добре, не доведеться потім влаштуувати сцену ревнощів. Джулі, пригнічена і незвично мовчазна, не відводила погляду від вихопленої фарами з пільми стрічки дороги, що невпинно зникала під колесами. Бойлан вів машину швидко і впевнено. Стрімкими кидками, мов справжній гонщик, він обганяв передні машини.

Рудольф не міг не захоплюватись тим, як Бойлан тримається за кермом, і йому стало моторошно — він не мав права захоплюватись ним: це було б із його боку зрадою.

— У вас непоганий оркестр, вдалий підбір музикантів, — похвалив Бойлан.

— Дякую за комплімент, — відповів Рудольф. — Але нам ще бракує практики, особливо нових аранжувань.

— Зате ви добре тримаєти ритм. Доводиться лише пошкодувати, що я вже застарий для танців.

Рудольф подумки похвалив його за це зізнання. Йому й самому здавалося смішним і навіть непристойним, коли підтоптані дядьки тупцялися під музику з дівчатами. І знову відчув провину: знову йому щось сподобалося в Теодорі Бойлані. Добре, що той принаймні не танцював на публіці з Гретхен і не виставив їх обох на загальне посміховисько. Адже коли старики гарцюють з молоденькими, це вже зовсім гидко.

— Ну а ви, міс... — Він чекав, хто з них першим підкаже її ім'я.

— Джулія, — сказала вона.

— Джулія, а далі?

— Хорнберг, — додала вона, ніби захищаючись.

— Хорнберг? — повторив Бойлан. — Гм-м... Я часом не знайомий з вашим батьком?

— Навряд. Ми зовсім недавно переїхали сюди.

— Він бува не працює на моєму заводі?

— Ні, не працює.

Ось він, довгоочікуваний момент триумфу! Яка ганьба, яке приниження, коли б її батько виявився ще одним безсловесним попихачем Бойлана. Так, звичайно, він — Бойлан, і все ж є речі, неприпустимі навіть для нього.

— А ви, Джуліє, теж любите музику? — спитав Бойлан.

— Ні, не люблю, — різко відповіла дівчина — на превеликий подив Рудольфа. Вона боронилася, як могла, хотіла осадити зарозумілого Бойлана, поводитися з ним якомога стриманіше. Та він, здавалось, не помічав цього.

— Ви дуже мила дівчина, Джулі, — сказав він. — І, дивлячись на вас, я щасливий, що дні моїх поцілунків ще не відійшли в минуле, як пора танців.

Старий брудний розпусник, подумав Рудольф. Він нервово шкрябав нігтями футляр з трубою, напружено розмірковуючи, чи не попросити Бойлана зупинитись. Але пішки вони з Джулією доберуться до міста не раніше четвертої ранку. Він з гіркотою завважив про себе, що практичний навіть тоді, коли йшлося про його честь.

— Е-е... Рудольфе! Адже тебе звуть Рудольфом?

— Так. — Очевидно, його сестричка не вміє тримати язика за зубами.

— Ти збираєшся стати професійним музикантом? — Бойлан поставив це питання тоном доброзичливого, навченого досвідом наставника.

— Ні. Я для цього не так уже добре граю, — зізнався Рудольф.

— Дуже мудра думка, — схвалив Бойлан. — У музикантів собаче життя. До того ж їм нерідко доводиться мати справу з усілякими покидьками.

— Ну, я в цьому не певен, — заперечив Рудольф. Він не міг допустити, щоб Бойланові все спало з рук. — Не думаю, що такі музиканти, як Бенні Гудмен, Пол Вайтмен чи Луї Армстронг — покидьки.

— Хтозна.

— Вони — артисти, — сухо сказала Джулія.

— Одне не виключає іншого, дівчинко, — тихо засміявся Бойлан і, не звертаючи уваги на її роздратування, знову мовив до Рудольфа: — Що ти збираєшся робити?

— Коли? Сьогодні вночі? — Він, звичайно, розумів, що Бойлан має на увазі його майбутню кар'єру, проте йому не хотілось відкривати перед цим типом свою душу. Він мав досить приблизне уявлення про те, що інтелект будь-якої людини може бути використаний проти неї самої.

— Сьогодні вночі, маю надію, ви потрапите до ліжечка, щоб як слід виспатись — ви цілком заслужили такий сон своєю неперевершеною грою на трубі, своєю важкою вечірньою працею, — сказав Бойлан. Рудольфа пересмикнуло від його уїдливих слів. Усе, що він каже, розраховано на те, щоб образити, скривдити його. — Ні, я маю на увазі вашу майбутню кар'єру, — серйозно сказав Бойлан.

— Поки що не знаю. Спершу треба закінчити коледж.

— Он як? Ти збираєшся до коледжу? — В голосі Бойлана вчувався подив. Поблажливий подив — ще одна шпилька на його адресу.

— А чому він не може вступити до коледжу? — запально спитала Джулія. — Він — круглий відмінник, і нещодавно його прийняли до «Аристи».

— Справді? Даруйте мені моє невігластво, але що таке «Ариста»?

— Це почесне шкільне наукове товариство, — швидко відповів Рудольф, намагаючись виручити Джулію: йому не хотілося, щоб його захищали так по-дитячому. — Загалом нічого особливого. Практично кожен, хто вміє читати і писати...

— Не вигадуй, усе значно складніше, — урвала його Джулія. І скорчила невдоволену гримасу — навіщо так принижувати себе? — Туди входять лише найкращі учні школи. Коли б мене прийняли до «Аристи», я не стала б на неї котити бочку.

Господи! Де це вона підчепила такі вирази? Певно, гуляла з якимось хлюстом з півдня, зі штату Коннектикут. Хробачок сумніву заворушився в його серці.

— Авжеж, Джуліє, це велика честь, — миролюбно мовив Бойлан.

— А ви ж подумали... — вперто стояла на своєму Джулія.

— Просто Рудольф — дуже скромна людина, — сказав Бойлан. — Риса, притаманна будь-якому справжньому чоловікові.

Атмосфера в салоні автомобіля ставала небезпечною. Джулія тепер затамувала образу на обох — і на Бойлана, і на Рудольфа. Нахилившись до панелі, Бойлан увімкнув радіоприймач. І з нього — з пітьми нічного простору — полинув тихий, заспокійливий голос диктора, який читав останні новини. Стався землетрус. На жаль, вони включили радіо надто пізно і не почули, де саме, в якій країні, у якому місці. Сотні убитих, тисячі людей залишилися без даху над головою, — до них долинали різкий свист, перешкоди з цього темного, непроглядного ефіру, де хвилі поширювалися з божівільною швидкістю сто вісімдесят шість тисяч миль на секунду.

— Здавалось, тепер, коли війна вже позаду, — сказала Джулія, — Бог міг би трохи відпочити, не випробовуючи людей новим лихом.

Бойлан, кинувши на неї здивований погляд, вимкнув приймач.

— Бог ніколи не відпочиває від трудів своїх, — сказав він.

Старий лицемір, подумав Рудольф, просторікує про Бога. Після того, що накоїв.

— До якого коледжу ти збираєшся вступати, Рудольфе? — Бойлан звертався до нього, скосивши оком на високі, але невеличкі груди Джулії.

— Я ще не вирішив.

— Так, це дуже серйозне питання. Люди, з якими ти там познайомишся, можуть вплинути на все твоє подальше життя. Хочеш, я замовлю за тебе слівце в моїй альма-матер? Нині, коли з війни повертаються наші славні герої, хлопцям твого віку нелегко буде вступити до коледжу.

— Дякую. — Тільки цього йому ще бракувало. Нізащо у світі! — У мене ще достатньо часу на підготовку — кілька місяців. А в якому коледжі ви навчалися?

— У Вірджинському, — відповів Бойлан.

Теж мені коледж, презирливо подумав Рудольф. Туди може вступити будь-хто. Чому тільки він згадує про нього, ніби це — Гарвард, чи Принстон, чи принаймні Амхерст?

Вони під'їхали до будинку Джулії. Машиналино Рудольф кинув погляд на вікно міс Лено навпроти. Там не світилося.

— Ну от ми й приїхали, дівчинко, — сказав Бойлан, коли Рудольф відчинив дверцята і вийшов з машини. — Їхати з вами — велика втіха...

— Спасибі, що підвезли, — сухо подякувала Джулія, вилізла з машини і швидкою ходою пройшла повз Рудольфа до під'їзду. Рудольф поплентався за нею слідом.

Він просто хотів поцілувати її на ганку, побажати на добраніч. Джулія, низько нахиливши голову, зосереджено копирсалася в своїй сумочці, шукаючи ключа, і хвостик її волосся, неначе в поні, упав їй на обличчя. Рудольф спробував узяти її за підборіддя, щоб поцілувати на прощання, та вона різко відсторонилася від нього.

— Підлабуза! — кинула вона йому. І сердито передражни-
ла: — «Загалом нічого особливого. Практично кожен, хто вміє
читати і писати...»

— Джулі...

— Йди, лижи зад багачам! — Рудольф ще ніколи не бачив у
неї такого спотвореного злістю, такого безжалісного обличчя,
блідого, абсолютно закритого, непроникного. — Бридкий стариган!
Він фарбує волосся. І навіть брови! Подумати тільки, що дехто
ладен на все, аби лиш його покатали на машині.

— Джулі, ти поводишся, мов дитина, — дорікнув він їй. Коли б
вона знала про Бойлана всю правду, Рудольф міг би ще зрозуміти
вибух її гніву. Але отак розлютитись, і тільки через те, що він
намагався бути ввічливим з людиною...

— Прибери свої лапи! — Вона дістала нарешті ключ і тепер
намагалась устроїти його в замкову шпарину. Від неї усе ще
линув солодкий запах абрикосів.

— Я зайду до тебе завтра, десь о четвертій...

— Жду не дждусь! — вигукнула вона. — Можеш не поспіша-
ти, ось придбаю собі «б'юік», тоді й приходь! Адже тебе більше
влаштовує його швидкість. — Відімкнувши двері, Джулія шмиг-
нула всередину шарудливою, запахуюю, розгніваною тінню.
Мить — і вона зникла, грюкнувши дверима.

Рудольф повільно рушив геть. Коли це — кохання, то на біса
воно таке здалось? Він плюхнувся на переднє сидіння, де кілька
хвилин тому сиділа Джулія.

— Щось їй занадто швидко попрощались, — зауважив Бойлан,
заводячи мотор. — Коли я був молодий, ми завжди намагалися
розтягнути задоволення.

— Батьки вимагають від неї, щоб вона приходила додому не
дуже пізно.

Бойлан упевнено гнав машину в напрямку Вандерхоф-стрит.
Отже, він знає, де я живу, подумав Рудольф. І, головне, навіть
цього не приховує.

— Чарівна дівчина, ця маленька Джулія, — сказав Бойлан.

— Угу...

— Сподіваюсь, ви з нею не тільки цілуєтеся?

— Це моя особиста справа, сер, — відповів Рудольф. Навіть
зараз, коли його охопив гнів на цю людину, він захоплювався со-
бою, тим, як холодно і беззастережно лунають його слова. Рудольф
Джордах нікому не дозволить ставитися до себе як до плебея.

— Авжеж, — зітхнувши, погодився Бойлан. — Але спокуса,
мабуть, велика. Коли я був таким, як ти... — Він замовк, очевидно,
пригадуючи довгу вервечку дівчат, яких він затягнув у своє ліжко.

— До речі, — похопився він, переходячи на свій звичайний
діловий тон, — тобі пише твоя сестра?

— Зрідка, — обережно відповів Рудольф.

Вона писала йому через Бадді Уестермана, бо не хотіла, щоб мати читала її листи. Вона жила у Нью-Йорку в гуртожитку Асоціації молодих християнок і щодень стовбичила біля театральних контор, намагаючись улаштуватись актрисою. Однак продюсери не палали бажанням укласти контракт із дівчиною, що грала на шкільній сцені роль Розалінди. Відтак роботи вона поки що не знайшла, зате встигла вже закохатися в Нью-Йорк. У першому ж листі вона попросила Рудольфа вибачити їй за те, що вона грубо повелася з ним у день від'їзду з Порт-Філіпа — вона була тоді надто схвильована і сама не тямилася, що за дурниці верзе. Проте вона, як і раніше, вважала, що йому нема чого надовго затримуватись у батьків. Сім'я Джордахів — це болото, писала вона, і ніщо не може похитнути її твердої думки.

— Як їй живеться? — спитав Бойлан.

— Нормально!

— Очевидно, ти знаєш, що ми з нею знайомі, — сказав Бойлан голосом, позбавленим будь-яких емоцій.

— Знаю.

— Вона розповідала тобі про мене?

— Щось не пригадую.

— Ага. — Важко було зрозуміти, що хотів висловити Бойлан цим вигуком. — Ти маєш її адресу? Іноді я буваю в Нью-Йорку і міг би якось принагідно почастивати дівчинку гарним обідом.

— На жаль, адреси в мене нема, — збрехав Рудольф. — Вона весь час переїздить з місця на місце.

— Зрозуміло. — Бойлан, звичайно, бачив його наскрізь, але не наполягав. — Ну, коли довідаєшся, повідом, будь ласка. В мене лишилась одна її річ, і, можливо, вона захоче її отримати назад.

— Гарзд.

Бойлан повернув на Вандерхоф-стрит і зупинився перед булочною.

— Приїхали, — сказав він. — Ось вона, обитель чесного трудівника. — В його голосі лунало неприховане глузування. — Ну, що ж, юначе, добраніч. Дякую за приємний вечір.

— На добраніч. — Рудольф вийшов з машини. — Дякую, що підвезли.

— До речі, твоя сестра якось казала мені, що ти завзятий рибалка. Через мій маєток протікає маленька річечка, там повно форелі. Навіть не знаю, чому. Може, тому, що до неї ніхто близько не підходить? Надумаєш спробувати рибальського щастя, приходь коли завгодно.

— Дякую. — Ну от, йому пропонують хабар. Але ж він заздалегідь знав, що Бойлан постарается його підкупити. Ах, безневинна, слизька форель! — Колись навідаюсь.

— Дуже добре, — зрадів Бойлан. — Я попрошу свого кухаря приготувати нам спійману рибу, і ми пречудово удвох пообідаємо.

Ти — дуже цікавий хлопчина, і мені з тобою приємно розмовляти. Може, до того часу матимеш нову адресу своєї сестри.

— Можливо. Ще раз дякую.

Бойлан, помахавши рукою на прощання, поїхав.

Рудольф, не запалюючи світла, піднявся до себе. Він чув, як хропе батько. Сьогодні субота. А вночі по суботах батько не працював. Він проминув спальню батьків, обережно ступаючи, щоб не розбудити їх, увійшов до своєї кімнати. Він не хотів розмовляти з матір'ю.

III

— А тепер я збираюся торгувати своїм тілом і врочисто заявляю про це, — сказала Мері-Джейн Хекет. Вона приїхала до Нью-Йорка зі штату Кентуккі. — Їм не потрібен талант, їм подавай тільки жіночі принади, до того ж оголені. Наступного разу, тількино комусь знадобляться дівчата для «секс-шоу», я скажу: «Бай-бай, Станіславський» — і почну вертіти своїм старим південним задом, розважаючи публіку, аби лиш платили.

Гретхен і Мері-Джейн Хекет сиділи в тісній, обліпленій старими афішами приймальні театральної контори Ніколса на Сорок шостій авеню, чекаючи разом з іншими молодими дівчатами і хлопцями на прийом. У приймальні було всього троє стільців, і претендентів на майбутні ролі від секретарки відокремлювала тільки тонка перегородка. Вона друкувала, несамовито втикаючи свої гострі, немов маленькі кинджали, нігті у клавіші, начебто англійська мова — її найлютіший ворог, і чим скоріше побориш його, тим краще.

На третьому стільці примостилась якась характерна акторка в хутрянному боа, хоча навіть у тіні на вулиці було не менше вісімдесяти восьми градусів за Фаренгейтом.

Не пропускаючи жодної літерки на своїй машинці, секретарка автоматично кидала «привіт, рибко!» щоразу, коли на порозі з'являвся новий кандидат. Пролетіла чутка, що Ніколс набирає акторів для нової п'єси — чотирьох чоловіків та двох жінок.

Мері-Джейн Хекет, висока струнка блондинка, пласка, мов дошка для прання, майже без грудей, заробляла собі на хліб працюю манекенниці. Вона взяла участь у двох виставах на Бродвеї, що з тріском провалились, пограла півсезону в задрипаній трупі, зібраній на одне літо, і тепер розводилася про все, наче справжній ветеран сцени.

Кинувши прискіпливий погляд на купку акторів, які витирали своїми спинами афіші з розповідями про яскраве театральне минуле Бейярда Ніколса, вона голосно зауважила:

— Це ж треба! Та з усіма цими класними виставами, що гриміли в найважчі часи, починаючи з тридцять п'ятого року, Ніколс

міг би дозволити собі щось солідніше, ніж оця шуряча нора, принаймні хоча б поставив кондиціонер. У нього ж має лишитися бодай щось у гаманці з того, що він заробив колись, у розквіті своєї творчості. Сумніваюсь, що він заплатить комусь хоч краплинку більше за мінімум, а коли й заплатить, то, напевно, неодмінно прочитає вам довжелезну лекцію на тему, чому, на його думку, Франклін Д. Рузвельт угробив нашу країну.

Гретхен раз по раз нетерпляче поглядала на секретарку. Кімнатка була така малюсінька, що вона хоч-не-хоч мусила вислуховувати бідкання Мері-Джейн. Проте секретарка, анітрохи не зважаючи на них, уперто змагалася з машинкою, завдаючи їй відчутної поразки.

— Ти тільки поглянь на ці молоді таланти, — обурювалась Мері. — Вони ж ледве сягають мені до плеча! Коли драматурги почнуть писати сценарії, де героїні протягом усіх трьох актів стоять навколішки, то мені напевне перепаде гарненька роль. У мене з'явиться шанс. Боже мій, що сталося з американським театром?! Усі чоловіки — ліліпути, а коли й трапиться хтось вищий за п'ять футів, то обов'язково — педик!

— Фу, Мері-Джейн, яке неподобство! — дорікнув їй високий молодик.

— А коли, цікаво, ти востаннє цілувався з дівчиною? — огризнулася Мері-Джейн.

— У двадцять восьмому році, на честь обрання президентом Герберта Гувера, — не задумуючись відповів він.

Усі в приймальні добродушно розсміялись. Усі, окрім секретарки. Вона й далі вела запеклу боротьбу з друкарською машинкою.

Хоча Гретхен ще тільки мала одержати першу свою роботу, їй подобалась атмосфера цього нового світу, в який вона поринула. Тут усі розмовляли одне з одним на «ти», без церемоній, зверталися на ім'я і намагались допомогти одне одному. Альфред Лант ставав одразу ж Альфредом для всіх, хто грав на сцені разом з ним у п'єсі, навіть якщо актор вимовляв усього два слова, та й то на початку першого акту. Коли якась дівчина дізнавалася, що десь шукають виконавицю на вакантну поки що роль, вона негайно сповіщала про це всіх своїх подруг і навіть могла запропонувати для такого випадку своє плаття. Гретхен почувала себе членом великого гостинного клубу, право на вступ до якого давали не походження і не гроші, а молодість, честолюбні амбіції та палка віра в талант одне одного.

У підвалі аптеки Уолгріна, де вони завжди збирались і, сьорбаючи каву, безкінечно теревенили, звіряли свої записи, святкували чийсь успіх, в'їдливо зображали ідолів ранкових вистав, оплакували загибель «Групового театру», Гретхен приймали як рівню, і вона тепер так само легко й вільно пускалася в розумування про

цих ідіотів — театральних критиків, про те, як потрібно насправді грати роль Тригоріна в «Чайці», про те, що ніхто своєю грою не міг дорівнятися до Лоретти Тейлор, про те, що жоден продюсер не випустить жодної гарненької дівчини зі свого кабінету, поки не трахне її. За якихось два місяці в оцій веремії молодих, дзвінких голосів, у мішанині акцентів таких різних штатів, як Джорджія, Мен, Техас, Оклахома, розвіялись обриси Порт-Філіпа, він лишився примарною крапкою на новому видноколі пам'яті.

Тепер вона спала до десятої ранку, не відчуваючи докорів сумління. Вона запросто приходила до помешкань молодих нежонатих чоловіків і просиджувала там допізна, репетируючи роль, — їй було наплювати, що про неї можуть подумати. Одна лесбіянка в гуртожитку Асоціації молодих християнок, де жила Гретхен, поки не знайшла роботу, спробувала загравати з нею, і, хоча з того нічого не вийшло, вони й далі залишались подругами, іноді разом обідали чи ходили в кіно.

Тричі на тиждень Гретхен відвідувала балетний клас, щоб навчитись граціозно рухатися на сцені. Тепер вона ходила з високо піднесеною головою — здавалось, постав на неї миску з водою і вона пронесе її, не розхлюпавши ані краплини. «Невимушена безтурботність» — так називала цю манеру відома колись балерина, в якій Гретхен брала тепер уроки.

Перехоплюючи погляди перехожих, Гретхен відчувала: вони переконані, що й вона народилась у Нью-Йорку. З колишньою нерішучістю, сором'язливістю давно було покінчено. Вона часто вечеряла з молодими акторами і майбутніми режисерами, з якими познайомилась у підвалі аптеки Уолгріна, без вагань входила до офісів продюсерів, у репетиційні зали й сама платила за себе. Вона звикла до сигаретного диму і вже не протестувала, коли хтось куриє. Однак коханців у неї ще не було. Вона вирішила з цим зачекати: не все ж одразу, ось влаштується на роботу, тоді...

Як вона шкодувала, що не забрала з собою червоне плаття, куплене для неї Тедді Бойланом! Хоч і не знала, коли її запросять на таку вечірку, щоб вона могла нарешті надягти це шикарне плаття.

Двері кабінету широко розчинились, і вийшов Бейярд Ніколс, а з ним невисокий худорлявий офіцер у коричневій формі капітана військової авіації.

— Коли в мене щось наклонеться, Віллі, — казав на ходу Ніколс, — я обов'язково дам тобі знати. — У нього був голос людини, що зневірилась у собі й пам'ятала тільки про свої негаразди. Він ковзнув якимсь відчуженим поглядом по людях, що зібралися в його приймальні.

— Я зайду на тому тижні, і спробуй тільки не запросити мене на обід, — жартівливо промовив капітан. У нього був приємний низький баритон, що зовсім не пасував до його худорлявої фігури.

Він важив щонайбільше сто тридцять фунтів, а зростом був не вищий п'яти футів і шести дюймів. Тримався аж надто прямо, ніби й досі навчався у льотній школі для кадетів. А втім, його обличчя не було характерним для військового. Надто довге вихристе волосся, лоб високий, опуклий, що віддалено надавав йому схожості з Бетховеном, очі світло-блакитні.

— Тобі поки що платить дядечко Сем, — говорив Ніколс до капітана. — І зваж — з моїх податків. Так що це тобі доведеться пригощати мене обідом.

А проте Ніколс справляв враження людини, прогодувати яку не так уже й важко. Щовечора в його травному тракті розігрувалась трагедія елизаветинської епохи. Гострі кинджали вбивць роздирали його дванадцятипалу кишку. Виразки, мов зловісні примари, то з'являлися, то зникали. Кожного понеділка він присягався собі назавжди кинути пити. Схоже, його могли врятувати або молоденька дружина, або лікар-психіатр.

— Містере Ніколс... — виступив наперед молодик, що перед тим зчепився з Мері-Джейн.

— Наступного тижня, Берні, — відмахнувся Ніколс і знову порожніми, мов неживими, очима обвів присутніх. — Міс Сандерс, — обернувся він до секретарки, — зайдіть-но на хвилинку до мене. — Слабкий, скорботний помах руки, жест страждальця, що мучиться диспепсією, і Ніколс щез за дверима свого кабінету. Секретарка зробила останній убивчий залп по клавіатурі машинки, обстрілявши обридні і шеренги американської гільдії драматургів, до якої адресувався матеріал, що вона його друкувала, жваво підхопилась і подалася за шефом, затиснувши стенографічний блокнот у руці. Двері за нею зачинились.

— Леді і джентльмени, — урочисто оголосив капітан. — Пом'янувши, усі ми з вами вибрали не той бізнес. Пропоную відкрити комісійний магазин військової амуніції. Попит на старі базуки просто неймовірний. Привіт, мала!

Останні слова призналися Мері-Джейн. Вона миттю зіскочила зі свого стільця й, нависнувши над капітаном, мов сільська каланча, нахилилася, щоб поцілувати його в щоку.

— Рада бачити тебе живим і здоровим після тієї вечірки, Віллі, — сказала Мері-Джейн.

— Здається, тоді всі трохи перебрали через край, — відповів капітан. — Ми змивали з нашої пам'яті похмурі спогади про минулі бої, лікували хворі душі.

— Точніше, топили їх у віскі, — зауважила Мері-Джейн.

— Не картай нас за ці маленькі радощі. Не забувай, коли ти рекламувала тут модні підв'язки, ми продиралися крізь щільний вогонь зеніток у зловісному небі над Берліном.

— Ти що, справді літав над Берліном? — здивувалась Мері-Джейн.

— Звісно, ні. — Він усміхнувся до Гретхен, розвінчуючи міф про власний героїзм, і знову глянув на Мері-Джейн. — Мала, хіба ти не бачиш, що я втрачаю терпець?

— Ах, так, — похопилась вона. — Pozнайомтесь. Гретхен Джордах — Віллі Еббот.

— Як мені пощастило, що доля закинула мене сьогодні на Сорок другу авеню!

— Привіт, — мовила Гретхен, трохи підіймаючись над стільцем. Як-не-як перед нею капітан.

— Ви, мабуть, теж актриса.

— Намагаюся нею стати.

— Жаклива професія, — скривився Еббот. — Грати Шекспіра за шматок хліба!

— Ну й циндря ти, Віллі, — парировала Мері-Джейн.

— З вас вийде зразкова дружина і чудова мати, міс Джордах. Згадаєте мої слова. А чому я вас ніколи не бачив раніше?

— Вона недавно в Нью-Йорку, — похапцем відповіла за неї Мері-Джейн, не давши Гретхен навіть рота розкрити. Що це, попередження, сигнал, щоб не лізла куди не слід? Чи, може, ревності?

— О, ці милі дівчатка, що недавно приїхали до Нью-Йорка! — вигукнув Еббот. — Можна я посиджу у вас на колінах?

— Віллі! — спалахнула Мері-Джейн.

Гретхен засміялась, а разом з нею й Віллі. У нього були напрочуд білі рівні дрібненькі зубки.

— У дитинстві мені так бракувало материнської ласки.

З кабінету вийшла секретарка Ніколса. Вона голосно сказала:

— Міс Джордах, містер Ніколс хоче з вами поговорити.

Гретхен підвелась, дивуючись, як це секретарка запам'ятала її прізвище. Вона тут усього лише втретє, а з самим Бейярдом Ніколсом узагалі ніколи не розмовляла. Вона нервово розправила складки на сукні. Міс Сандерс притримала перед нею низькі двері-вертушку перегородки.

— Просіть тисячу доларів на тиждень і плюс десять відсотків од загального прибутку, — напучував її Віллі.

Гретхен ступила до дверей кабінету Ніколса.

— Решта вільні, — так само голосно сказала міс Сандерс. — У містера Ніколса ділове побачення. За п'ятнадцять хвилин.

— Скотина! — вибухнула характерна акторка в хутряному боа.

— Ну а я при чому? — обурилася секретарка. — Я просто працюю тут, і тільки.

На Гретхен накотилася хвиля змішаних почуттів. Задоволення, страх. Перед нею відкривалася реальна перспектива дістати нарешті роботу. Пройти тест. І водночас відчуття провини. Всім решті скрутили дулю, вибрали чомусь тільки її. А ще відчуття втрати. Бо Мері-Джейн зараз теж розвернеться й піде геть, волочачи за собою

цього гарнюнького Віллі Еббота, що буцімто літав під зенітним вогнем над Берліном.

— Побачимося пізніше, — кинула їй Мері-Джейн. Але не уточнила коли.

Еббот промовчав.

Кабінет Ніколса був не набагато більшим за приймальню. Голі стіни, письмовий стіл, завалений стосами рукописів п'ес у шкіряних оправах, біля столу → громіздкі дерев'яні крісла. На шибках — порохнява. Одне слово, кабінет справляв невеселе враження: здавалося, що в його власника справи посуваються зовсім кепсько і що першого числа нового місяця він мусить вирішувати одну й ту саму проблему — чим заплатити за оренду приміщення.

Коли Гретхен увійшла, Ніколс підвівся, жестом запросив її сісти, потім сів і собі. Він довго мовчки вивчав її з такою кислою міною, наче йому підсунули картину, щодо справжності якої він мав величезні сумніви. Гретхен так нервувала, що їй здавалося, ніби в неї тремтять коліна. Мабуть, це не випало з-під уважного погляду Ніколса.

— Очевидно, ви хочете знати, чи доводилось мені працювати в театрі, — почала вона. — На жаль, мені нема чим особливо хвалитись, але...

— Ні, — урвав він її. — В даному разі це неважливо. Міс Джордах, роль, яку я хочу запропонувати вам, одверто кажучи, досить абсурдна. — Він сумно похитав головою, начебто йому прикро було усвідомлювати, на які безглузді вчинки штовхає його обрана ним професія. — Скажіть, ви погодилися б грати на сцені в купальнику? Точніше, у трьох купальниках?

— Ну, бачте... — вона непевно посміхнулася. — Гадаю, це залежить... — Ідіотка! Від чого це залежить? Від розміру купальника? Від розміру ролі? Від розміру її бюста? Вона раптом згадала свою матір. Та ніколи не була в театрі. Щасливиця!

— На жаль, ця роль без слів, — провадив далі Ніколс. — Дівчина просто тричі проходить по сцені, по одному разу в кожному акті, і щоразу в іншому купальнику. Дія відбувається в пляжному клубі.

— Розумію, — сказала Гретхен. Вона була сердита на Ніколса. Через нього Мері-Джейн поцупила в неї з-під носа Віллі Еббота, пішла з ним розважатися. Спробуй тепер знайти його. Капітан, капітан... У місті — шість мільйонів мешканців! Людина зайшла у ліфт, і вона вже загубилася назавжди. А тут — пройтися по сцені. До того ж майже голою.

— У п'есі ця дівчина — своєрідний символ. Так принаймні стверджує драматург. Вона символізує молодість, красу і чуттєвість, — вів далі Ніколс заупокійним голосом. — Споконвічна жіноча таємниця. Ефемерність плоті, що крає серце. Я цитую автора. Кожен мужчина в залі мусить усе це відчутти, коли вона

йтиме по сцені, і подумати: «Боже, навіщо я одружився?» Це я знову цитую. У вас є купальник?

— Гадаю... гадаю, що є. — Тепер вона злилась на себе. — Авжеж є.

— Чи не могли б ви прийти до театру «Беласко» о п'ятій годині з купальником? Там будуть автор і режисер.

— Гаразд, о п'ятій, — кивнула Гретхен. Прощавай, Станіславський! Вона відчула, як зашарілась від сорому. Ну й ханжа! Робота є робота.

— Ви дуже люб'язні, міс Джордах. — Ніколс із похмурим виглядом підвівся. Вона теж. Він провів її аж за двері. У приймальні нікого не було, окрім міс Сандерс, що приходила до тям після завязаного двобою з друкарською машинкою.

— Пробачте, — ледве чутно прошепотів Ніколс, повертаючись у свій кабінет.

— Бувайте! — сказала Гретхен, проходячи повз міс Сандерс.

— Бувай, рибко, — відгукнулася секретарка, не підводячи голови. Від неї смерділо потом. «Ефемерність плоті, що крає серце». Цитую автора.

Гретхен вийшла в коридор. Вона не квапилася натискати кнопку виклику ліфта. Хай зійде рум'янець з обличчя.

Нарешті кабіна прийшла, у ній стояв молодий хлопець, тримаючи в руках форму конфедерата і кавалерійську шаблю в піхвах... На голові в нього був капелюх від цієї уніформи — трохи дивний, із широкими крисами і величезним пером. Очевидно, він начепив його просто так.

— Як ви гадаєте, міс, війнам коли-небудь настане край? — ввічливо поцікавився він у неї, коли вона зайшла до кабіни. В цьому маленькому ліфті з ґратами було задушливо, і Гретхен відчула, як у неї чоло взялося потом. Вона промокнула його серветкою «клінекса».

На вулиці, де стриміли геометрично розкреслені, розпечені сонцем блоки з прозорого скла і темного притіненого бетону, на неї чекали Еббот і Мері-Джейн. Гретхен усміхнулася. Шість мільйонів мешканців у Нью-Йорку. Хай собі живуть. Головне, що ці двоє все-таки дочекались її.

— Може, пообідаємо разом? — спитав Віллі.

— Я просто помираю з голоду, — відповіла Гретхен.

Вони пішли тінистою вулицею туди, де їм могли запропонувати смачні страви, — двоє високих дівчат і прямий низькорослий військовий між ними, веселий і жвавий, котрий, можливо, саме цієї хвилини пригадував, що й решта відважних воїнів були курдупелями — Наполеон, Троцький, Цезар і навіть (а чом би й ні?) Тамерлан.

Гретхен стояла оголена, розглядаючи себе у дзеркалі в артистичній гримерці. Вона з Мері-Джейн та ще двома хлопцями з'їздила

минулої неділі на пляж Джоунз-Біч, і тепер її шкіра на плечах, руках і ногах мала рівну привабливу засмагу.

Вона вже не носила пояса з резинками, влітку взагалі не надягала панчів, аби нарешті позбутись таких недоречних прозаїчних білих смужок від еластички на своїх округлих гладеньких стегнах.

Гретхен уважно розглядала свої груди. «Хочу спробувати їхній смак, коли на них віскі». За обідом вона випила з Мері-Джейн і Віллі парочку «кривавих Мері», потім вони ще «роздушили» пляшку вина. Віллі полюбляв добряче хильнути. Вона натягнула на себе чорний купальник. Внизу до нього прилипло кілька піщинок. Відступила від дзеркала, потім знов підійшла до нього ближче, оглядаючи себе прискіпливим, критичним поглядом. Так... Жіноча таємниця. Ні, вона ходить як дуже скромна дівчина. Невимущена безтурботність.

Віллі і Мері-Джейн чекали її в барі «Алгонкін» — їм кортіло дізнатись, чим усе це закінчиться. У двері постукали, і почувся голос менеджера:

— Міс Джордах, коли ви готові, ми вас ждемо.

Зашарівшись, вона відчинила двері. На щастя, сцена була слабко освітлена і ніхто не помітив її зніжковіння.

— Нічого особливого, — намагався підбадьорити її менеджер. — Треба тільки пройтись кілька разів туди-сюди.

У неосвітленому залі приблизно до десятого ряду темніли чийсь постаті. Сцену ніхто не підмів, а нештукатурені цеглини задника навіювали думку про давньоримські руїни. Зараз її червоне як жар обличчя, певно, побачать не тільки глядачі, але й перехожі на вулиці...

— Міс Гретхен Джордах, — вигукнув менеджер у темну безодню зали, мовби кинув пляшку з запискою в опівнічні хвилі бурхливого моря. От я і попливла, подумала вона. Їй захотілось утекти звідси.

Гретхен пройшла через усю сцену. Їй здавалося, що, спотикаючись і хитаючись, вона видряпується на високу гору. Зомбі в купальнику.

У залі стояла мертва тиша. Гретхен пішла у зворотний бік. Ані звуку. Вона пройшлася туди й назад ще двічі, побоюючись, що зажене скіпку в голі ступні.

— Дякую вам, міс Джордах, — долинув до неї похмурий голос Ніколса. — Чудово! Зайдіть завтра до мене в офіс, ми обговоримо з вами умови контракту.

Виявляється, все так просто. Вона одразу ж перестала бентежитись.

Віллі сидів сам за стійкою в маленькому, оповитому зеленими, мовби на морському дні, сутінками барі «Алгонкін» й повільно

пив віскі. Коли вона увійшла, Віллі повернувся до неї на верткому дзиглику.

— Наша дівчинка схожа на красуню, що тільки-но дістала в театрі «Беласко» роль, покликану розкрити споконвічну жіночу таємницю. Я цитую. — За обідом він і Мері-Джейн довго реготали, коли Гретхен переповіла їм розмову з Ніколсом.

Вона сіла на сусідній дзиглик.

— Ти майже вгадав. Перед тобою майбутня Сара Бернар.

— Ні, Сарі Бернар така роль не до шмиги, — заперечив Віллі. — В неї була замість ноги дерев'яна кульша. Вип'ємо по шампанському?

— А де Мері-Джейн?

— Пішла. В неї побачення.

— Що ж, тоді по шампанському. — І вони обоє розсміялись.

Бармен поставив перед ними високі келихи. Вони випили за здоров'я Мері-Джейн. Як добре, що її нема з ними, просто чудово! Гретхен пила шампанське вдруге у своєму житті. Першого разу — в неоковирній кімнаті в чотириповерховому особняку, з широким, на всю стіну дзеркалом-склом, через яке можна було спостерігати за тим, що відбувається в сусідній кімнаті. Вродлива молода повія з розкішним тілом і дитячим личком, яка з виглядом переможниці простяглася на широчезному ліжку.

— Пропоную на вибір, — сказав Віллі. — Можемо залишитись тут і всю ніч цмулити шампанське. Можемо десь повечеряти. Можемо віддатись Еросу. Можемо піти на вечірку. Тобі подобаються вечірки?

— Не знаю. Мені рідко доводилось бувати на них, — відповіла Гретхен, проігнорувавши його пропозицію «віддатись Еросу». Віллі усе повертав на жарт, і важко було збагнути, коли він говорить серйозно. Здавалося, навіть на війні він примудрявся знаходити щось смішне у снарядах, що вибухали над головою, і в літаках, що падали вниз, охоплені смертельним полум'ям. Усе це — кадри з кінохроніки «Новини дня», з фільмів на тему війни. «Старий Джонні сьогодні зробив свою ставку, хлопці. Тепер — моя черга». Цікаво, що ці слова означають? Треба буде розпитати у Віллі, трохи згодом, коли вона краще його пізнає.

— Тоді хай буде вечірка, — сказав він. — Але поспішати нема потреби. Там гулятимуть усю ніч, а тому, перш ніж ми кинемося в божевільний вир задоволень, я хотів би дещо про тебе дізнатись. — Він налив собі ще шампанського. Його рука злегка тремтіла, і пляшка мелодійно постукувала об пружок келиха.

— Що тебе цікавить?

— Давай з самого початку. Де ти живеш?

— У гуртожитку Асоціації молодих християнок.

— О Боже, — простогнав він. — Як ти гадаєш, коли я одягнусь як жінка, в мене є шанс скидатись на молоду християнку і винай-

няти кімнатку поруч з твоєю? Адже я невисокий і до того ж блондин, а замість бороди — ніжний пушок. Для більшої схожості можу взяти напрокат перуку. Мій батько завжди хотів мати дочку.

— Боюсь, нічого не вийде, — розчарувала його Гретхен. — Стара карга, що видає нам ключі, запросто відрізнисть хлопця від дівчини на відстані ста ярдів.

— Шкода. Йдемо далі. Як щодо коханця?

— Зараз нема, — сказала вона, трохи повагавшись.

— Ну а що розповісти про себе? За Женевською конвенцією, військовополонений зобов'язаний повідомити тільки своє ім'я, звання і номер особистого жетона. — Він посміхнувся й поклав на її руку свою. — Та я розкажу тобі про все. Я відкрию тобі свою душу. Я розкажу тобі про те, як ще в колісці хотів убити рідного батька; як до трьох років мене не відлучали від мамчиної цицьки; розкажу, що ми хлопчиками витворяли за коморою з дочкою сусіда в старі добрі часи серед літа. — Несподівано його обличчя споважніло. Він відкинув пасмо волосся з високого опуклого чола. — І краще буде, коли про дещо ти довідаєшся зараз, аніж згодом. Я одружений.

Шампанське обпекло їй горло.

— Мені ти подобався більше, коли жартував, — сказала вона.

— І собі теж, — спокійно відповів він. — А втім, у цій похмурій справі є і своя світла пляма. Зараз я намагаюся з нею розлучитись. Жіночка знайшла собі інші розваги, поки її чоловіченько грався у солдатиків у Європі.

— А де вона... ну, твоя дружина? — Їй було несила вимовити ці слова. Дурниця, абсурд, подумала вона. Адже ми знайомі усього кілька годин.

— У Каліфорнії, в Голлівуді. Здається, я поведений на артистках.

Далеко, можна сказати, на іншій планеті. Там — розпечені сонцем пустелі, засніжені вершини високих гір, апельсинові долини. Дивовижно. Яка ж усе-таки неосяжна ця Америка!

— І давно ти одружений?

— П'ять років.

— До речі, а скільки тобі років?

— А ти обіцяєш, що не втечеш од мене, коли я скажу тобі правду?

— Не мели дурниць! Ну, скільки ж?

— Аж двадцять дев'ять, чорт би їх забрав! О Боже!

— Тобі можна дати не більше двадцяти трьох. — Гретхен здивовано похитала головою. — У чому ж секрет твоєї молодості?

— У пиятиці та безпутному житті, — пояснив Віллі. — Моє обличчя — моє нещастя. Я виглядаю хлопчиськом, що рекламує дитячий одяг у магазині «Сакс». Двадцятилітні жінки соромляться з'являтися зі мною на людях, у громадських місцях. Коли я дістав звання капітана, командир нашої авіагрупи сказав: «Віллі, ось тобі

золоті зірки за те, що ти весь цей місяць був зразковим курсантом у школі». Може, відростити вуса?

— Віллі Еббот, — офіційно звернулася до нього Гретхен. Його удавана юність викликала в ній упевненість. Вона тепер з відразою згадувала поважну домінуючу зрілість Тедді Бойлана. — Що ти робив до війни? — Їй хотілося знати всі його таємниці. — Звідки ти знаєш Ніколса?

— Я працював на нього у двох шоу. Я — zenітна артилерія. Займаюся найогиднішим бізнесом у світі. Я — агент з реклами. Хочеш, моя дівчинко, щоб твоє личко з'явилось в газеті? — Вона не відчувала до нього ніякої ворожості. Якщо йому хотілося виглядати старшим, то для цього зовсім не обов'язково відрощувати вуса. Хай частіше говорить про свою професію. — Коли мене забрали до армії, я сподівався, що нарешті назавжди розпрощаюся зі своїм ремеслом. Але начальство, заглянувши у мою особисту справу, відрядило мене у відділ інформації. Мене треба заарештувати за те, що я маю офіцерське звання. Хочеш іще шампанського? — Віллі налив їм обом. Шийка пляшки жалібно задзвеніла крижинкою об келихи. Пожовклі од нікотину пальці тремтіли.

— Але ж ти був за кордоном... Ти ж літав, — наполягала вона. За обідом він багато розповідав їм про Англію.

— Усього кілька бойових вильотів. Їх вистачило, щоб одержати авіаційну медаль, завдяки якій я не почувався в Лондоні, мов голий у підворотні. Я літав пасажиром і захоплювався тим, як воюють інші.

— Все одно, тебе ж могли теж убити. — Його похмурий настрій не подобався Гретхен, і вона намагалася вивести його з цього стану.

— Я надто молодий, полковнику, і мені ще рано вмирати! — Усмішка знову заграла в нього на губах. — Гарзд, кінчай з цими бульбашками. Нас уже чекають. А це далеко, на іншому кінці міста.

— Коли ти збираєшся звільнитися з армії?

— А я і так уже в безстроковій відпустці, — пояснив він. — Форму ношу тільки тому, що в ній мене безкоштовно пропускають на вистави. До того ж двічі на тиждень я мушу відвідувати шпиталь на Стейтен-Айленд, де проходжу курс терапевтичного лікування травми хребта. І там ніхто не повірив би, що я насправді капітан, коли б у мене на плечах не було погонів.

— Курс лікування? Тебе що, поранили?

— Не зовсім. Просто ми здійснили безглузду посадку, і нас добряче трусонуло. Довелось потім перенести невеличку операцію. Років через двадцять буду всім розповідати, що цей шрам у мене від німецької шрапнелі. Ну, ти все випила, як і належить гарній слухняній дівчинці?

— Так, усе, — відповіла Гретхен. Де тільки нема цих поранених? Арнольд Сіммс у своєму бордово-червоному халаті сидить біля неї

на столі в кімнаті відпочинку і дивиться на свою понівечену ступню, розуміючи, що тепер він уже ніколи не танцюватиме. Телбот Х'юз із пораненим горлом тихо, безмовно помирає на своєму ліжку в кутку палати. Її батько, скалічений на іншій, попередній війні.

Віллі розплативсь, і вони вийшли з бару. Гретхен не переставала дивуватись, як він може з хворою спиною рухатись і триматися рівно, мов струна.

Вони вийшли на вулицю. Густі бузкові сутінки, заповнивши вулиці Нью-Йорка, перетворили місто на щось фантастичне, примарне. Нестерпна спека, що стояла цілісінький день, нарешті спала, пом'якшилася пахучим, немов завітчаний луг, бальзамом легкого бризу. Повітря було схоже на легкий струмінь квіткового пилку. Щербатий місяць, блідий, наче китайська порцеляна, повільно плыв над високими будинками офісів у пригасаючому небі. Вони йшли, узявшись за руки.

— Знаєш, що мені сподобалось у тобі? — спитав Віллі.

— Що ж?

— Коли я запропонував тобі податися на вечірку, ти не сказала, що тобі треба поїхати додому перевдягтися.

Може, сказати йому, що на ній зараз — її найкраще плаття і в неї нема іншого, щоб змінити вбрання? Ляне плаття волошкового кольору, з гудзичками спереду, з короткими рукавцями, перехоплене на талії міцно затягнутим червоним поясом. Гретхен одягла його, коли повернулась після обіду в гуртожиток, щоб узяти купальник. Вона заплатила за нього шість доларів дев'яносто п'ять центів у магазині Орбаха. Це — єдине плаття, яке вона купила, приїхавши до Нью-Йорка.

— Ти гадаєш, моє плаття — надто дешеве й просте порівняно з модним і дорогим вбранням твоїх друзів?

— З десяток моїх розфуфурених друзів цього вечора чіплятимуться до тебе, випрошуючи номер твого телефону, — відповів він.

— То що ж мені робити? Дати їм телефон?

— Тільки під страхом смертної кари!

Вони не поспішаючи йшли П'ятою авеню, розглядаючись на вітрини. «Фінчлі» демонстрував набір спортивних твідових піджаків.

— Можу собі уявити, як би я виглядав в одному з них, — замислено сказав Віллі. — Він би надав мені ваги. Еббот, твідовий есквайр!

— Ти зовсім не такий шорсткий, як твід, навпаки — ти гладенький, — зауважила Гретхен.

— І таким буду завжди!

Зупинились перед книжковим магазином Брентано. На вітрині були виставлені сучасні, написані зовсім недавно п'єси: Одетс, Хеллман, Шервуд, Кауфман і Гарт.

— Ось воно, літературне життя, — зітхнув Віллі. — Маю зізнатись тобі: я грішний. Бо й сам пишу п'єсу. Як і решта рекламних агентів.

— І колись твоя п'єса лежатиме на цій вітрині, — запевнила вона.

— Дай Боже! А ти зможеш у ній зіграти?

— Ти ж знаєш, що я актриса однієї ролі... Споконвічна жіноча таємниця..

— Цитую, — підхопив він, і вони обоє розсміялись. А чому б і не посміятись, коли такий вечір і на душі грає музика.

З П'ятдесят п'ятої вони повернули на П'яту авеню. Під нависом храму Сент-Ріджиса з кількох таксі випурхнули молодята з численним гамірним почтом. Наречена — молоденька, струнка, з білим тюльпаном, пришпиленим на грудях. Наречений — юний лейтенант-піхотинець, без жодних слідів шрамів на добре виголеному, невинному личку, з рожевими, наче персики, щічками, без орденських стрічок за бойову кампанію.

— Хай благословить вас Господь, діти мої, — голосно й урочисто промовив Віллі, коли вони проходили повз них.

Наречена — саме втілення радості, уся в білому, щасливо всміхнувшись, послала їм поцілунок рукою в білій рукавичці.

— Дякую вам, сер, — сказав наречений, утримуючись від військового привітання, як це і заведено в подібних випадках.

— Сьогодні чудовий вечір! Особливо — для одруження, — прорік Віллі, коли вони пішли далі. — Температура — нижче вісімдесяти, видимість — мільйон на мільйон. І ніякої тобі війни. Краса!

Вечірка мала відбутися десь у районі між Централ-парком і Лексінгтоном. Коли вони вийшли на П'ятдесят п'яту авеню, з-за рогу вискочило таксі і промчало повз них. У машині сиділа Мері-Джейн. В кінці вулиці таксі зупинилось, Мері-Джейн вистрибнула і стрімко побігла у під'їзд п'ятиповерхового будинку неподалік.

— Мері-Джейн, — сказав Віллі. — Ти бачила?

— Угу.

Вони сповільнили ходу.

Віллі раз у раз поглядав на Гретхен, ніби хотів запам'ятати її обличчя.

— Послухай, у мене раптом виникла ідея, — нарешті сказав він. — Давай не підємо ні в яку компашку, а влаштуємо власну вечірку.

— Я давно чекала такої пропозиції, — охоче відгукнулася Гретхен.

— Хочу врятувати свою репутацію, — уривчасто мовив він. І, клацнувши каблуками, по-молодецьки крутнувся на місці. Вони пішли назад, до П'ятої авеню.

— Справді, хлопці почнуть чіплятися до тебе, канючити номер телефону... Думка про це не дає мені спокою, — довірливо зізнався він.

Гретхен міцно стиснула його руку. Вона була абсолютно впевнена, що він переспав з Мері-Джейн, але від цього її рукостискання не послабшало.

Вони зайшли до бару готелю «Плаза», в дубовому залі замовили м'ятого джулепу. Його принесли їм в олов'яних, холодних, аж з памороззю куклях.

— Тільки заради штату Кентуккі, — сказав Віллі. Він змішував різні напої і нітрохи не заперечував проти таких сумішей: шотландське віскі, шампанське, вино. — Я руйнівник будь-яких легенд, я підриваю всілякі міфи, — з гордістю виголосив він.

Потім вийшли на вулицю й сіли у двоповерховий автобус, що прямував до Даунтауна. На верхньому поверсі було два вільних місця. Над головою — ніякого даху. Віллі зняв свого кашкета з двома срібними нашивками й офіцерським плетеним шнурком. Вітер, посилений швидкістю автобуса, одразу ж розкуйовдив йому волосся, і від цього він зробився ще більш юним. Гретхен хотілося пригорнути його, покласти його голову собі на груди і поцілувати в потилицю, але навколо сиділо багато пасажирів — вона посоромилась і, узявши в нього кашкет, лише погладила срібні смужки та шнурок.

Зійшовши на Восьмій авеню, зайшли до кафе «Бревурт» і сіли за вільний столик на відкритій веранді. Віллі замовив мартіні.

— Це поліпшує апетит, — пояснив він. — Треба потурбувати-ся про правильне виділення шлункового соку. Він уже подає знак тривоги. Спалахнула червона лампочка.

Спочатку бар «Алгонкін», потім «Плаза», оце ось кафе «Бревурт», контракт на роботу, зустріч з капітаном. Скільки подій, і всі упродовж одної днини. Усе вперше. Сьогодні все посипалось на неї, наче з рогу достатку. На обід вони замовили диню, смажене курча і пляшку червоного каліфорнійського вина з долини Нейп.

— З почуття патріотизму, — пояснив Віллі. — І ще тому, що ми виграли війну. — Майже всю пляшку він вижлуктив сам. Він уже бозна-скільки влив у себе сьогодні, але здавалось, що випите аж ніяк на нього не діяло. Очі в нього залишались такими ж ясними, не затуманеними алкоголем, а язик не плутався.

Вони більше ні про що не розмовляли, просто сиділи і дивились одне на одного. Коли я негайно його не поцілює, думала Гретхен, мене запроторять до психлікарні у Бельв'ю.

Після кави Віллі замовив по чарці бренді. Скільки ж усе це коштує? Гретхен подумки прикинула. Коли врахувати сьогоднішній обід і всю цю випивку та закуску за цілий день, то... не менше півсотні доларів!

— Ти багатий? — спитала вона, коли він розплачувався з офіціантом.

— Тільки духовно. — Він перевернув гаманець догори дном. На стіл випало шість папірців — дві столондарові купюри, а решта по п'ять. — Ось перед тобою увесь статок Еббота, до останнього цента. Хочеш, я впишу твоє ім'я у свій заповіт?

Двісті двадцять доларів! Гретхен була вражена. Навіть у неї на рахунку в банку лежало більше: те, що лишилось від бойланівських восьмисот доларів, — а проте вона ніколи не дозволяла собі побідати більше, ніж на дев'яносто п'ять центів. Може, це в ній прокинулись гени її батька-скнари? Від цієї думки їй зробилось незатишно, просто-таки паскудно. Віллі згріб гроші зі столу й недбало засунув їх до кишені.

— Війна навчила мене, чого вони варті.

— А батьки в тебе багаті? — знову спитала Гретхен.

— Батько був митним інспектором на канадському кордоні, — відповів Віллі. — До того ж був чесною людиною. У сім'ї нас було шестеро. Але ми жили, немов королі. М'ясо тричі на тиждень!

— А мене гроші непокоять, — призналась вона. — Я бачила на власні очі, на що вбогість перетворила мою матір.

— Ліпше випий, дівчинко! Ти ніколи не підеш стежкою своєї матері, — заспокоїв її Віллі. — Незабаром я повернусь до друкарської машинки, до цієї курки, що несе золоті яйця.

Вони допили бренді. Гретхен відчула незвичайну легкість у голові, але не сп'яніла. Це точно.

— Підіб'ємо підсумок нашої зустрічі, — сказав Віллі, підводячись із-за столика. — Що в нас із випивкою? Все гаразд? — Обминаючи заплетені густим живоплотом кабінки на терасі, вони подались на вулицю.

— Я сьогодні більше не питиму, — сказала Гретхен.

— Завжди дослухайтесь до жінок, коли хочете помудрішати. Жінка — це мати Землі. Жриця оракула. Дельфійські пророцтва, істини, сховані в загадках. Хай буде по-твому, сьогодні більше — ні краплі! Гей, таксі!

— Звідси можна дійти і пішки до мого гуртожитку, — зауважила Гретхен. — Це забере не більше п'ятнадцяти хвилин.

Таксі різко загальмувало перед ними. Віллі галантно відчинив перед нею дверцята.

— Сьома авеню, готель «Стенлі», — сказав він до водія, сідаючи поруч із нею.

Вони поцілувались. Оазис духмяних ароматів: шампанське, шотландське віскі, кентуккський бурбон з м'ятою, червоне вино з долини Нейп у Каліфорнії, бренді — дар Франції. Гретхен притисла його голову до грудей і уткнулася носом у густе шовковисте волосся.

— Боже! Я мріяла про це цілісінккий день! — прошепотіла вона. Гретхен усе дужче притискала його голову до грудей, гладила його, мов солдата-новобранця. Віллі похапцем розстебнув два верхні

гудзички на її сукні, поцілував її у заглибинку між персами. Через його зручно вмощену, немов у колисці, голову вона бачила спину водія. Його увага була цілком поглинута блиманням світлофорів, рухливими пішоходами, і що роблять позаду пасажири, йому було байдуже — то їхня особиста справа. Він майже впритул дивився на неї з фотографії на освітленій табличці. Чоловік років сорока, з ясними нахабними очима, напевне з хворими нирками. Він бачив усе на світі, знав усіх у цьому величезному місті. Ілай Лефкович — великими літерами написано на картонці, як того вимагало недавнє розпорядження поліції. Гретхен ніколи не забуде ні його імені, ні прізвища. Ілай Лефкович... Візник, який ніколи не підглядає за своїми закоханими пасажирами. Цієї пори рух на вулицях був не дуже інтенсивним, і водій на великій швидкості гнав машину в горішню частину міста. Ще один, останній, поцілунок задля Ілая Лефковича, і вона скромно застєбнула сукню, цілком пристойну, навіть коли вона раптом опиниться у почті нареченої.

Імпозантний фасад готелю «Стенлі» справляв приголомшливе враження. Архітектор, що його будував, очевидно, бував в Італії або ж за фотографіями вивчав італійське зодчество, створюючи щось середнє між палацом дожив та аптекою Уолтріна. На Сьомій авеню нараз повіяло морським повітрям Адріатики.

Віллі підійшов до порт'є, щоб узяти ключ, а Гретхен стала осторонь у холі. Розлогі пальми в кругленьких кадібках. Темні дерев'яні стільці у псевдоіталійському стилі. Яскраве світло. Жінки з обличчями сержантів поліції і з фарбованими світлими кучериками цупкого, наче в дешевих ляльок, волосся. Любителі грубих розваг розсілися по кутках. Солдати із залізничними літерами в кишені, двоє довгоногих дівок із вар'єте з приклеєними віями, літня жіночка в чоловічих робочих черевиках читає журнал «Сімнадцятилітні», певно, чиясь матуся. Комівояжери, невдоволені невдалим днем, детективи, готові одразу ж припинити порок і аморальність.

Гретхен з байдужим виглядом попрямувала до ліфта, начебто вона тут сама, без свого чичероне. Вона навіть оком не повела на Віллі, коли той підійшов з ключем у руці.

— Сьомий, — сказав Віллі до ліфтера.

У кабіні ліфта вони їхали мовчки.

На сьомому поверсі в інтер'єрах уже не відчувалось і натяку на любов архітектора до Італії. Натхнення зодчого, мабуть, зійшло на пси шістьма поверхами нижче. Вузькі коридори, металеві двері — темно-коричнева фарба на них облущилась, колись білі кахлі підлоги без килимів. Вибачте, хлопці, ми більше не можемо вас водити за ніс. Краще вже вам знати правду: ви — в Америці.

Вони йшли вузьким коридором; вона постукувала своїми каблучками, немов поні, що трюхикає за хазяїном. Тіні їхніх фігур хвильками пробігали по темних стінах — розпливчасті примари, що й досі снують отут після буму двадцять п'ятого року. Вони

зупинились перед дверима, мов дві краплі води, схожими на всі інші. Номер 777. Сьомий поверх, Сьома авеню. Магія чисел.

Віллі одчинив двері, і вони зайшли до номера.

— Гадаю, не варто вмикати світло — так тобі буде тут затишніше, — сказав він. — Кімната жаклива. Але нічого кращого знайти я не зміг. Та й тут вони дозволили зупинитись усього на п'ять днів. У місті повно приїжджих, і готелі переповнені.

Але крізь облізли жалюзі сяючий електрикою Нью-Йорк достатньо освітлював номер, щоб Гретхен зрозуміла, де вона опинилась. Крихітна кімнатка, відкидний столик біля одного-єдиного ліжка, дерев'яний стілець з високим бильцем, умивальник, без ванної кімнати, на бюро — купа офіцерських сорочок.

Він почав неквапно її роздягати. Спершу розв'язав червоний пояс, потім розстебнув верхній гудзичок на сукні, тоді другий, третій... Вона рахувала їх, слідкуючи за вправними рухами його пальців. Ось він став навколішки. Сьомий, восьмий... одинадцятий! Усі. Які творчі задуми надихали дизайнерів і які почуття володіли кравчинями, коли вони розробляли оцю модель — одинадцять гудзиків на сукні. Не десять і не дванадцять. **ОДИНАДЦЯТЬ!**

— Тут роботи на цілу днину, — зітхнув Віллі. Він зняв з неї плаття й акуратно повісив його на бильце стільця. Ну, справжній тобі офіцер, ще й джентльмен на додачу. Вона повернулася до нього спиною, щоб він розстебнув їй бюстгальтер. Бойланова школа. Світло, що проникало до кімнати через жалюзі, зробило її тіло схожим на смугастого тигра. Віллі довго смикав за гачечки на застібці ліфчика.

— Ні, час би вже винайти щось краще, — сказав він.

Розсміявшись, вона допомогла йому впоратися з ліфчиком, і той упав на підлогу. Гретхен обернулася до нього, і він повільно, м'якими рухами обома руками опустив їй на щиколотки її безневинно білі бавовняні трусики. Скинувши туфлі, вона підійшла до ліжка і відкинула покривало разом з ковдрою та верхнім простирадлом. Постільна білизна, звичайно, була не першої свіжості. Може, в цьому ось ліжку з ним спала і Мері-Джейн? Ну й нехай, начхати!

Гретхен простяглася на ліжку: ноги прямі, гарні округлі щиколотки, руки граційно витягнуті вздовж зграбного тіла. Він торкнувся рукою її стегон. Вона злегка затремтіла від його досвідчених рухів.

— Долина захоплення! — кинув він.

— Роздягайся!

Вона спостерігала, як він розв'язує краватку і розстібає гудзики. Коли Віллі зняв сорочку, вона побачила, що на ньому високий медичний корсет, з металевими гачками і шнурочками. Корсет угорі доходив майже до пліч, а знизу — до талії. Он чому так прямо тримається цей молодий капітан! — догадалась вона. «Просто ми здійснили безглузду посадку, і нас добряче струсонувало», — згадала вона його слова. Ось вона, покарана солдатська плоть.

— Невже тобі ніколи не доводилось кохатися з чоловіком у корсеті? — спитав Віллі, розшнуровуючи його.

— Здається, ні, — відповіла вона.

— Ну, це тимчасово. — Віллі явно був збентежений тим, як вона на нього дивилась. — Ще пару місяців, і все. Принаймні так мені сказали в шпиталі. — Він усе ще смикав за шнурки, але ті плутались, не піддавалися.

— Може, ввімкнути світло?

— Ні, не виношу в такій ситуації світла.

І в цей час на нічному столику біля ліжка зненацька зателенькав телефон.

Вони переглянулись. Ніхто з них навіть не ворухнувся. Їм здавалося, що коли вони замруть, то телефон більше не озиватиметься. Але вони помилились.

— Мабуть, треба відповісти, — сказав Віллі. — Гадаю, що так буде ліпше. — Він підняв слухавку.

— Алло!

— Капітан Еббот? — спитав трохи спантеличений чоловічий голос. Віллі тримав слухавку, не притискаючи щільно до вуха, і Гретхен було усе чутно.

— Так, я слухаю.

— Наскільки нам відомо, у вашій кімнаті перебуває молода дама. — Це королівське «нам» долинуло до них, здається, із тронного залу Середземномор'я.

— Так, перебуває, — відповів він. — Ну і що з того?

— Ви зняли номер на одну людину, — провадив той самий голос, — і там може перебувати тільки одна людина.

— Гарзд. Дайте мені двомісний номер!

— На жаль, усі номери в готелі зайняті. У нас броня до листопада.

— Послухайте, чоловіче, давайте на хвилюку уявимо, що в мене двомісний номер, — сказав Віллі. — Відповідну надбавку за цю послугу внесіть до мого рахунку.

— Боюся, ми не можемо цього зробити, — відповів збентежений голос. — Номер 777 — одномісний, і там може перебувати тільки один постоялець. Вашій дамі доведеться піти.

— Але дама тут не живе, — не здавався Віллі. — Вона не займає ніякої площі. Вона просто прийшла до мене в гості. І взагалі вона — моя дружина!

— У вас є шлюбне свідоцтво, капітане?

— Люба, — голосно сказав Віллі, тримаючи слухавку над головою Гретхен, — ти прихопила з собою шлюбне свідоцтво?

— Ні, воно вдома, — відповіла Гретхен майже у слухавку.

— Ну, скільки разів я казав тобі, що не можна подорожувати, не маючи цього документа при собі. — Він удавав із себе розгніваного чоловіка.

— Вибач, любий, — покірливо відповіла Гретхен.

— Ви чули? Вона лишила його вдома, — повторив її слова Віллі. — Ми пред'явимо його вам завтра. Я попрошу терміново його надіслати.

— Капітане, в нашому готелі не дозволяються візити жінок до чоловіків. Це суперечить нашим правилам, — заявив голос.

— Відколи ж це? — поцікавився Віллі, починаючи вже дратуватись. — Ваше кубло славиться всюди, від Нью-Йорка до Бангкока, як пристанище звідників, букмекерів, кишенькових злодіїв, дрібних торговців наркотиками і скупників краденого. Один чесний поліцейський міг би заповнити вашими постояльцями всі камери міської в'язниці.

— У нас змінилося керівництво, — наполягав голос. — Тепер ми входимо до респектабельних готелів. І турбуємося про свою репутацію. Так що, капітане, коли через п'ять хвилин ваша дама не покине номер, я змушений буду до вас піднятись.

Гретхен, вистрибнувши з ліжка, вже натягувала на себе трусики.

— Не треба, будь ласка, — благально мовив Віллі.

Гретхен тільки ніжно йому всміхнулася.

— Пішов ти... — огризнувся Віллі, кинув слухавку і почав розлючено зав'язувати шнурки корсета. — Ось так, воюй за цих покидьків, — бурмотів він. — Але ж о цій порі в цьому проклятому місті зараз ні за які гроші не знайдеш вільного номера, хоч лусни!

Гретхен розсміялась. Віллі кинув на неї гнівний погляд, а тоді теж розреготався.

— Гарзд, — примирливо сказав він. — Наступного разу, ради Бога, не забудь захопити своє свідощтво про одруження.

Вони, тримаючись за руки і гордовито задерши голови, пройшли через хол, усім своїм виглядом даючи зрозуміти, що вони не зломлені, не переможені. Половина людей тут була схожа на місцевих детективів, спробуй розберись, хто з них говорив з ними по телефону, чий то був голос.

Їм не хотілося розлучатись, і вони пішли на Бродвей. Біля стійки бару «Недік» випили по пляшечці оранжаду, відчувши в роті слабкий присмак тропіків тут, у цих північних широтах, потім вийшли на Сорок другу авеню, зайшли до цілодобового кінотеатру, сіли серед публіки — молодиків, що ухилялися від призову, старих, що їх мучило безсоння, розпусників і солдатів, котрі марнували час до приходу свого автобуса, й почали дивитися Хамфрі Богарта в ролі герцога Манті у фільмі «Закам'янілий ліс».

Картина закінчилась, а їм не хотілося розлучатись, і вони лишилися ще на один сеанс «Закам'янілого лісу».

Вийшовши нарешті з кінотеатру, вони пішли пішки до гуртожитку Асоціації молодих християнок. Вони йшли повз притихлі висотні будинки, в яких життя вирувало тільки удень, і ті здавалися їм переможеними фортецями. До їхнього кварталу було ще далеко.

Розсталися вони аж перед ранком, поцілувавшись на прощання біля гуртожитку Асоціації молодих християнок. Віллі з неприхованою відразою поглядав на масивний будинок з єдиною тьмяною лампочкою над входом, що відкидала світло на молодих дівчат, котрі поверталися з прогулянок по центру міста, мріючи якнайшвидше добратись до свого ліжка.

— По-моєму, за всю славну історію цієї озії, — сказав несподівано він, — тут нікого так і не трахнули. Як ти гадаєш?

— Дуже в цьому сумніваюсь.

— Від однієї такої думки мурашки пробігають по тілу, — похмуро зауважив він, похитавши головою. — Ну а ти, Дон Жуане? Коханець у корсеті. Ану, назви мене лайном!

— Не бери всього так близько до серця, — сказала Гретхен. — У нас попереду не одна ніч.

— Коли ж?

— Та хоч сьогодні, — насмішкувато сказала вона.

— Сьогодні, — машинально, спокійно повторив він. — Гарзд. Гадаю, яюсь переживу цей день. Займуся справою, витрачу на неї кілька годин. Наприклад, шукатиму номер у готелі. Будь-де. Хоч на Коні-Айленді, у Вавилоні, Палм-Бей, але, чорт візьми, я знайду-таки номер. Для капітана Еббота і місіс Еббот. Захопи свою валізу, щоб не викликати підозр у всіляких королів Вікторій. Набий його по саме нікуди старими журналами «Тайм», коли раптом нам стане нудно і ми схочемо щось почитати.

Останній цілунок, і він сягнистими кроками пішов геть: маленька, засмучена поразкою постать в молочному ранішньому світлі нового дня. Добре, що сьогодні ввечері він був у військовій формі. Коли б він був у цивільному, жоден портъ в готелі нізащо не повірив би, що він уже досяг шлюбного віку і міг одружитись. Жодних сумнівів.

Коли Віллі зник з очей, Гретхен піднялася на ганок, увійшла в гуртожиток. Літня жінка, що сиділа за столом біля дверей, кинула на неї докірливий, злий погляд, мовляв, знаємо вас, шльондр, але Гретхен, узявши ключа, байдуже сказала:

— На добраніч.

Крізь жалюзі вікна в кімнату несміло заглядав слабкий промінчик ранкової зорі.

РОЗДІЛ ВОСЬМИЙ

I

Томас сидів у великій ванні, наповненій гарячою водою, від якої йшла пара, заплющивши від блаженства очі, немов кіт, коли йому чешуть за вухом. Клотильда мила йому голову. Дядько Га-

рольд, тітка Ельза та обидві їхні донечки поїхали на відпочинок до Саратоги, де вони зазвичай щороку проводили два тижні, і Том з Клотильдою залишилися самі удома. Була неділя, і гараж не працював. Звідкись здалеку до нього линуло глухе бемкання церковного дзвону.

Спритні, швидкі пальчики дівчини приємно масажували йому голову, ніжно гладили по спині, занурюючись у високу шапку піни. Клотильда навіть купила спеціально для нього в аптеці сандалове мило за власні гроші. Коли повернеться з відпустки дядько Гарольд, Тому доведеться перейти на своє звичне мило — «Слонова кістка», за п'ять центів кусок. Якщо дядько вчує запах сандалу, йому це так не минеться.

— А тепер обмийся, Томмі, — наказала Клотильда.

Том одразу ж занурився під воду, а Клотильда старанно перебирала своїми пальчиками волосся на його голові, промиваючи його від піни. Він випірнув, одплюваючись.

— Ну, тепер руку, — сказала Клотильда. Ставши навколішки перед ванною, вона почала відчищати спеціальною щіточкою чорний бруд, що в'ївся у шкіру, і темну смужечку під нігтями.

Чорне волосся Клотильди було розпущене і хвилями спадало вниз, прикриваючи її великі, повні груди. Навіть зараз, у цій смиренній позі, вона була зовсім не схожа на служницю. Клотильда мила його своїми рожевими ручками з рожевими нігтиками, і її шлюбна обручка поблискувала у пластівцях піни. Уважно оглянувши його, вона поклала щітку на край ванни.

— А тепер решту, — наказала вона.

Томас підвівся на ноги, і вона почала намилювати йому плечі. Які в неї круті, міцні стегна, які сильні ноги! Смаглява, з приплюснутим носом, широкими вилицями і довгим прямим волоссям, вона нагадувала йому малюнок у підручнику з історії, на якому індіанські дівчата вітали в густому первозданному лісі перших білих переселенців. На правій руці у неї білів шрам — у вигляді півмісяця з рваними краями. Якось чоловік ударив її гарячим поліном. За її словами, це сталось давно, коли вона жила ще в Канаді.

Вона не любила говорити про свого чоловіка.

Коли Томас дивився на неї, в горлі у нього щось ніби стискалось і він сам не розумів, чого йому хочеться більше — сміятись чи плакати.

Її по-материнськи ніжні руки любовно ковзали по його мокрому тілу і робили те, чого рідна мати робити аж ніяк не могла. Її пальці спустилися по сідницях, разом із запашною мильною піною проникли в міжніжжя. Коли вона торкнулася до його яєчок, то від захвату, який його охопив, Томові здалося, що він чує музику. Звучало безліч інструментів — духові, пронизливі флейти. У домі тітки Ельзи програвач гримів безперервно, тут він уперше почув і полюбив музику Вагнера. «Нарешті ми привели

в цивілізований стан цього маленького дикуна», — казала тітка, почувавши законну гордість за свою причетність до метаморфози, що сталася з ним.

— Тепер ступні, — сказала Клотильда.

Він слухняно поставив ногу на край ванни, немов кінь, що його мають підкувати. Нахилившись, не звертаючи уваги на волосся, що заважало їй, вона дуже старанно мильною губкою терла його пальці, начебто надраювала срібні церковні чаші. Тепер він зрозумів, що можна одержувати задоволення і від такої безневинної процедури.

Нарешті вона випросталась і глянула на його міцне тіло, яке аж блищало в легких хмарах пари. Вона довго вивчала його.

— Авжеж, у тебе тіло підлітка, — мовила вона. — Ти схожий на святого Себастьяна. Щоправда, без отих стріл, що пронизують його.

Клотильда не жартувала. Вона, треба віддати їй належне, ніколи не жартувала. Її слова стали першим для нього інтимним визнанням того, що його тіло годилось і на щось інше, окрім справляння природних фізіологічних функцій. Він знав, що сильний і спритний, що його тіло якнайкраще пристосоване для спортивних ігор та бійок, однак йому ніколи не спадало на думку, що ним, його тілом хтось може ще й милуватись. Просто дивитися на нього. Він соромився, що в нього на грудях не було поки що волосся і внизу, на лобку, його теж небагато.

Швидким, майже невловним рухом рук Клотильда зав'язала у вузол своє волосся на потилиці. Потім залізла теж у ванну. Взявши кусок мила, почала намилювати себе, і невдовзі густа піна заблищала на її гладенькій смаглявій шкірі. Вона милася методично, не поспішаючи, без найменшої тіні кокетства. Потім вони разом занурились у гарячу воду і довго лежали, обійнявшись.

Коли б дядько Гарольд, тітка Ельза та їхні дівчатка раптом підхопили якусь хворобу в Саратозі і... скажімо, померли, то він лишився б у цьому домі назавжди.

Вода вже майже вихолола, і вони вилізли з ванни. Клотильда, узявши великий махровий рушник тітки Ельзи, витерла його насухо. Потім почала прибирати у ванній кімнаті та шкребти щіткою ванну, а Томас пішов у спальню Джордахів і розлігся на ліжку, застеленому свіжими шелесткими простирадлами.

Бджоли дзижчали за вікном, затуленим непроникною для них сіткою, зелені віконниці перетворювали спальню на таємничий прохолодний грот, а бюро біля стіни нагадувало корабель, що борознив зеленувату поверхню моря. Заради такого чудового дня він був ладен на все — спалити не один, а тисячу хрестів.

Вона увійшла до нього, шльопаючи босими ногами по підлозі, з розпущеним волоссям. На її обличчі застиг той м'який, відсторонений, зосереджений вираз, який так йому подобався і який

викликав у ньому майже млість. Заради нього, мабуть, він сюди і приїхав.

Клотильда лягла біля нього. Від неї пахло сандаловою олією. Вона обережно, м'яко торкнулася Тома. В цьому дотику було стільки щирого кохання до нього, Томаса, що цей легенький люблячий рух він не міг порівняти ні з чим — так разюче він відрізнявся од незрілої похоті смішливих близнючок чи збудження, яке з професійною майстерністю викликала в нього та продавна жінка з Маккінлі-стріт у Порт-Філіпі. Він раніше ніколи і гадки не мав, не йняв віри, що хтось може торкатись до нього так, як це робила Клотильда.

Том кохався з нею під неспокойне зумріння бджіл за вікном. Він терпляче чекав, коли вона сягне вершини насолоди, — тепер і він був знавцем цього мистецтва. Цьому швидко навчило його її чудове тіло індіанки. Коли після могутнього взаємного вибуху все скінчилось і вони тихо лежали відпочиваючи, він подумав, що зробить для цієї жінки усе що завгодно — нехай лише вона попросить.

— Полеж тут, — прошепотіла вона, цілуючи його в шию. — Я покличу тебе, коли все буде готове.

Клотильда вислизнула з-під простирадла, і він чув, як вона вдягається у ванній кімнаті, потім тихо спускається східцями на кухню. Том лежав на широкому сімейному ліжку і дивився в стелю. Ним володіло почуття вдячності до неї і гіркоти водночас. Він ненавидів себе за те, що йому всього шістнадцять років і він нічого не здатен для неї зробити. Вона щедро дарувала йому себе — своє розкішне тіло, уночі він непомітно прокрадався до неї в кімнату, але не міг навіть погуляти з нею в парку чи подарувати бодай хустинку, бо одразу почались би плітки, а гостре око тітки Ельзи одразу помітило б яскраву обновку в шухляді старого комода в комірчині за кухнею. Не міг забрати її з цього страхітливого дому, де вона жила, мов рабіня. Ех, було б йому двадцять літ...

Святий Себастьян.

Вона тихо ввійшла у спальню.

— Ходімо, попоїси, — покликала вона.

Томас, не підводячись із ліжка, заявив:

— Коли мені виповниться двадцять, я повернусь і заберу тебе звідси.

Вона усміхнулась.

— Але ж у мене є чоловік, — сказала вона, неуважно покрутивши на пальці обручку. — Вставай. Усе вже на столі й може охолонути.

Одягнувшись, він і собі подався на кухню.

На накритому кухонному столі між двома столовими приборами стояли у вазочці квіти. Темно-блакитні флокси. В цьому домі вона працювала ще й садівником. Вона знала, як доглядати за

квітами. «Моя Клотильда — просто золото, — казала про неї тітка Ельза. — Цього року наші троянди удвічі більші, ніж торік».

— У тебе повинен бути свій власний садок, — сказав Том, сідаючи за стіл. Хай він зробить їй дарунок хоча б у мріях. Лінолеум приємно холодив його босі ступні. Він акуратно зачесав ще мокре волосся, і його світлі пружні кучері, потемнілі від води, тьмяно поблискували. Клотильда любила, щоб усе навколо було охайним, доглянутим, чистим, сяяло і радувало око — каструлі, сковорідки, стіл, вітальня чи її залиціальники. Принаймні хоч це він міг для неї зробити.

Вона поставила перед ним велику тарілку густої рибної юшки з овочами.

— Я кажу, тобі треба завести свій садок, — повторив він.

— Їж свій суп, не мели язиком, — відповіла Клотильда, сідаючи навпроти.

За рибою була подана ніжна бараняча ніжка з молодою картоплею, посмаженою разом із м'ясом і густо присипаною зверху кропом. На столі стояв повнісінький полумисок молоденьких бобів в олії, салат і свіжі помідори. На великій тарілці гіркою лежало хрустке, ще гаряче печиво з великим шматком масла, а поруч — запітнілий глечик холодного молока з льоху.

Клотильда зосереджено спостерігала за ним і тільки вдоволено усміхалась, коли він простягав тарілку для добавки. Поки Джордахи всією родиною відпочивали в Саратозі, вона щоранку їздила автобусом купувати продукти до сусіднього міста. Тут, в Елізіумі, цього робити аж ніяк не можна було — продавці одразу б сказали місіс Джордах, що за її відсутності покоївка купує делікатеси: першосортне м'ясо, найкращі овочі та фрукти.

На десерт Клотильда подала ванільне морозиво, яке приготувала сьогодні вранці сама, з гарячим рідким шоколадом. Вона чудово знала, який апетит у її коханця. Вперше вона заявила про своє кохання до нього двома бутербродами з шинкою і кришениками помідорів. Але кохання розпалювалось і вимагало значно більших витрат.

— Клотильдо, чому ти тут працюєш? — спитав Том.

— А де ж мені працювати? — здивовано відповіла вона запитанням на запитання. Голос у неї був низький, монотонний, а в її вимові вчувався слабкий відгомін французької, властивої канадській провінції.

— Та хоч би де. У крамниці чи десь на фабриці. Тільки не покоївкою!

— Мені подобається хатня робота. Подобається готувати, — відповіла вона. — Це не так уже й погано. Твоя тітка добре до мене ставиться. Цінує мене. Я вдячна їй, що вона взяла мене два роки тому до себе. Адже я тоді нікого в місті не знала, а в кишені не мала навіть зайвого цента. Мені дуже припали до душі її милі

дівчатка, вони завжди такі охайні, чистенькі. Ну що мені робити в магазині чи на фабриці? Рахую я повільно, а всіляких машинерій жахливо боюсь. Ні, мені більше подобається працювати саме по-коївкою.

— Тоді не в цьому домі, — наполягав Том. Просто нестерпно бачити, коли двоє цих жирних свиней попихають нею, як самі хочуть. Клотильда, по суті, була в них на побігеньках.

— Увесь цей тиждень — це наш дім, — мовила вона, лагідно торкнувшись його руки.

— Але ж ми не можемо навіть вийти погуляти разом! Хіба не так?

— Ну то й що? — здивовано знизала плечима Клотильда. — Не вже ми щось від цього втрачаємо?

— Ми змушені ховатись, немов злодії, — вигукнув він, втрачаючи самовладання. Ба, він уже навіть сердився на неї.

— Ну то й що? — знову перепитала вона. — Існує безліч приемних речей, з якими треба ховатись. Не завжди добре те, що відбувається відкрито, на очах у всіх. Окрім того, я люблю таємниці. — Її обличчя осяяла одна з її незвичайних усмішок, м'яка, ніжна.

— Сьогодні... — уперто торочив він своєї, намагаючись запалити у лінькуватій душі бунтівну іскру й збурити цю лагідність, цю покірність, цю піддатливість. — Після такого бенкету, як цей... — Він обвів рукою страви на столі. — Ні, так не годиться. Ми повинні з тобою кудись піти, зробити щось, а не сидьма сидіти в чотирьох стінах.

— Зробити... А що саме? — з найсерйознішим виглядом, стурбовано спитала вона.

— Ну, в парку грає духовий оркестр, — відповів Том. — Можна також піти на матч бейсбольних команд.

— З мене цілком досить програвача тітки Ельзи, — заявила вона. — А якщо ти хочеш подивитись бейсбольний матч, сходи, чом би й ні, прийдеш і розкажеш мені, хто виграв. Я на тебе чекатиму, а тим часом наведу тут лад. Коли ти вдома, мені більше нічого іншого не треба, Томмі, зрозумій мене.

— Сьогодні я нікуди без тебе не піду, — рішуче сказав він, відмовляючись від подальших домовлянь, і підвівся. — Я витру посуд.

— Навіщо? Цього від тебе не вимагається.

— Ні, я все-таки витру, — владним тоном повторив він.

— Любий мій хлопчику, — сказала вона і усміхнулася, знову не виявляючи перед ним ніяких амбіцій, ніякого честолюбства, обеззброївши його своєю простотою.

Наступного дня увечері, після роботи, дорогою з гаража додому Том проїздив на своєму старенькому «Айвер Джонсоні» з вихлястими колесами повз міську бібліотеку. Раптом, підкоряючись якомусь несподіваному імпульсу, він зупинився, прихилив вело-

сипед до металевої огорожі й увійшов у це сховище знань. Він майже ніколи нічого не читав, його не цікавили навіть спортивні новини в газетах, і тим паче його не можна було назвати завсідником бібліотек. Може, це в нього було своєрідним протестом — його брат і сестра вічно сиділи, уткнувшись носом у книжку, і, мабуть, тому в їхніх головах народжувались найбезглуздіші фантазії. Сміх та й годі!

Приглушений гомін у залі, насторожений, непривітний погляд літньої бібліотекарки, яким вона окинула його брудний одяг у масних плямах, — усе це збентежило Тома. Дещо розгубившись, він невпевнено блукав поміж полицями, заставленими тисячами книжок, не знаючи до пуття, в якій саме міститься необхідна йому інформація. Нарешті, Том вирішив підійти до жінки, що сиділа за столом.

— Пробачте, мем, — звернувся він до неї. Вона несамовито штемпелювала формуляри, так, наче виносила вироки про різні терміни ув'язнення для книжок одним недбалим, рвучким порухом тонкого зап'ястя.

— Я слухаю вас, — вона підвела голову і непривітно глянула на нього, мабуть, за милу відчувши книгоненависника.

— Мені хотілося б знайти щось про святого Себастьяна, — зачинаючись, пояснив він.

— Що саме ви хотіли б про нього довідатись?

— Ну, що-небудь, — відповів він, уже шкодуючи, що прийшов сюди.

— Почніть із Британської енциклопедії, — порадила бібліотекарка. — Вона в довідковому залі. Том від САРС до СОРК. — Звичайно, вона знала бібліотеку як свої п'ять пальців.

— Дякую, мем.

Тепер він твердо вирішив: перед тим як ітимує з гаража, обов'язково перевдягатиметься і змиватиме милом фірми «Койн» бодай верхній шар бруду, що в'ївся в його шкіру. Зараз до тебе ставляться, мов до шолудивого пса, але ж цього можна уникнути. Та й Клотильді буде приємно.

Йому знадобилося хвилин десять, аби знайти потрібний том енциклопедії. Томас поклав його перед собою на стіл і почав гортати, раз по раз очима зупиняючись на чудернацьких назвах: САРАЦИНИ, САТИРИ, СВИЩ, СЕБАСТЬЯНО ДЕЛЬ ПЬЙОМБО, СЕБОРЕЯ. Це ж треба, чим забивають мізки нормальних людей.

Ага, ось! Він нарешті знайшов — СЕБАСТЬЯН, СВЯТИЙ, християнський мученик. День пам'яті — 20 січня. Усього один абзац. Отож не таке вже він і велике цабе!

«Коли лучники залишили його помирати, — читав Том, — благочестива вдова на ім'я Ірина прийшла вночі на місце страти, щоб забрати його тіло й поховати. Побачивши, що він ще живий, вона принесла його додому і заходилась лікувати його рани. Ще не встигнувши як слід одужати, той знову пішов до імператора

Диоклетіана, звинувачуючи його в незаконній розправі над ним. Розлючений римський імператор звелів його негайно схопити і забити палицями до смерті».

Ось тобі й маєш, подумав Том. Двічі угробили людину. Ні, ці католики таки схибнуті. Але він усе ще не міг зрозуміти, чому Клотильда назвала його святим Себастьяном.

Він читав далі: «До святого Себастьяна звертаються звичайно, щоб захистити себе від чуми. Молодий і красивий воїн, він завжди був улюбленим персонажем релігійного живопису. Як правило, його зображують оголеним і пронизаним стрілами. Він спливає кров'ю від тяжких, але не смертельних ран».

Том задумливо закрив книгу. «Молодий і красивий воїн... його зображують оголеним...» Тепер усе ясно. Клотильда — дивовижна жінка! Вона не вміла сказати йому про своє кохання словами, але її любов промовляла в образах її релігії, в тому, як вона для нього готувала, в тому, як голубила його.

Дотепер він здавався собі звичайним зухвалим хлопцем з обличчям пришелепкуватого дурня. І от — святий Себастьян. Наступного разу, коли він побачить цих чистоплюїв, Рудольфа і Гретхен, він зможе не знітившись глянути їм у вічі. «Зріла, досвідчена жінка, старша за мене, порівняла мене зі святим Себастьяном, молодим і красивим воїном». Он як! Уперше після свого від'їзду з дому він пошкодував, що сьогодні ввечері не побачить ані сестри, ані брата.

Він підвівся, поставив книгу на місце і хотів був уже піти, аж раптом йому сяйнула думка: може, ім'я Клотильди теж належить котрійсь із святих?

Маючи вже деякий досвід, він швидко знайшов серед товстих томів той, на корінці якого значилося КАСТ — КОЛД. «КЛОТИЛЬДА, свята (пом. 544 р.) — дочка бургундського короля Хільперика, дружина Хлодвіга, короля франків».

Том пригадав, як його Клотильда, обливаючись потом, стоїть над розпашілою плитою на кухні або пере брудну білизну дядька Гарольда, і враз спохмурнів. Дочка бургундського короля, дружина Хлодвіга, короля франків... Батьки напевно ніколи не задумуються, даючи імена своїм дітям. Він дочитав абзац до кінця. Судячи з усього, Клотильда нічим особливо не вирізнялася: навернула у свою віру чоловіка, будувала церкви, допомагала людям — урешті-решт, посварилася зі своїми рідними. В енциклопедії не уточнювалося, за які заслуги вона була приєднана до сонму святих.

Том відклав книжку. Йому страшенно захотілось якнайшвидше піти додому, до Клотильди. Проходячи повз бібліотекарку, він зупинився біля її столу.

— Красненько дякую, мем. — Він відчув приємний запах. На столі перед нею стояв горщик з нарцисами, зелені пагони з білими квітками на них були акуратно обкладені кольоровими камін-

цями. Несподівано для самого себе він спитав: — Скажіть, будь ласка, чи можу я записатися до вашої бібліотеки?

Сувора дама недовіжливо зиркнула на нього.

— У вас коли-небудь був формуляр?

— Ні, мем, не було. Раніше я не мав часу на читання.

Бібліотекарка ще раз на нього зиркнула, тепер уже з цікавістю, витягла із шухляди чистий формуляр, спитала, як його звать, скільки йому років і де він живе. Вона якось по-дивному, задом наперед чіткими друкованими літерами записала відомості про нього, пристукнула зверху штемпелем, проставила дату і віддала формуляр йому.

— Можна я візьму книжку вже зараз?

— Беріть, коли хочете.

Він знову підійшов до полиці, де стояла Британська енциклопедія, витягнув уже знайомий йому том САРС — СОРК. Йому хотілося ще раз уважніше прочитати про святого Себастьяна, вивчити той абзац напам'ять. Але коли він підійшов до столу бібліотекарки, щоб розписатися за отриману книгу, вона нервово затіпала головою.

— Зараз же покладіть її назад! З довідкового залу література не видається.

Він повернувся у довідковий зал, неохоче поклав том на місце. Усі навколо домагаються: «Читай, читай!» — з відразою міркував він. І от коли ти нарешті погоджуєшся, кажеш: «Ну, гаразд, буду читати!» — вони тикають тебе носом у якісь правила.

Проте, виходячи з бібліотеки, він кілька разів із задоволенням поплескав себе по кишені, де лежав пружний картон формуляра.

На вечерю Клотильда приготувала смажене курча під яблучним соусом з пюре і пиріг — на десерт. Вони сиділи на кухні, зрідка перекидаючись словами. Коли Клотильда почала прибирати зі столу, він підійшов до неї, обійняв і сказав:

— Клотильда — дочка бургундського короля Хільперика, дружина Хлодвіга, короля франків.

— Що, що? — спитала вона, витріщивши на нього круглі від здивування очі.

— Мені захотілось дізнатися, звідки взялося твоє ім'я, — пояснив він. — Я зайшов до бібліотеки і подивився в енциклопедії. Виявляється, ти — королівська дочка і дружина короля.

Клотильда довго дивилась на нього, потім ніжно поцілувала в чоло. Ніби дякувала за дорогий подарунок.

II

У плетеному кошику, що виднівся білою плямою на зеленій вологій траві, уже борсалися дві рибини. Як і казав Бойлан, форелі в річці справді аж кишіло. На межі його маєтку, там, де впадала

річка, стояла дамба. Довгою змією річка текла по території, що належала Бойланові, до другої дамби, на протилежному кінці. Звідти вона, розділяючись на кілька рукавів, спадала з височини в Гудзон.

Рудольф у старих вельветових бриджах, завеликих, не по нозі, гумових поношених чоботях, які носять пожежники, йшов понад берегом, продираючись крізь колючі чагарники, що немилосердно чіплялись за одягу. Від кінцевої зупинки місцевого автобуса добиратися було далеченько, до того ж доводилося видиратися нагору крутосхилом, але все-таки справа була того варта. Хай там що, а тепер у нього є власна річка, в якій сила-силенна форелі. Він уже кілька разів приходив сюди, але ніколи не бачив ані Бойлана, ані когось ще на цій території — звідси, від річки, до головного особняка було щонайменше п'ятсот ярдів.

Напередодні всю ніч перішив дощ, і навіть зараз, наприкінці дня, у сірому повітрі висіла дощова мжичка. У мутній воді форель клювала погано, але вже те, що навколо ні душі і ні звуку — тільки заспокійливий плюскіт води, що перекочувалася через валуни, — хіба це не благодать? Заняття в школі почнуться за тиждень, і він хотів використати останні дні канікул на всю катушку.

Він уже був біля двох декоративних містків, перекинутих через річку, раз у раз закидаючи на щастя блешню, коли почув поблизу чийсь кроки. Швидко змотавши волосінь, він загаївся. До містка вузенькою, зарослою бур'янами стежкою йшов Тедді Бойлан без капелюха, в замшевій куртці, зі строкатим шотландським шарфом, намотаним на шиї, і в крагах для верхової їзди. Піднявшись на місток, він зупинився.

— Добрий день, містере Бойлан, — привітався Рудольф, почувачи себе трохи ніяково і хвилюючись: раптом той уже забув про свої запросини або сказав це просто заради ввічливості.

— Ну як успіхи? — спитав Бойлан.

— Та от, поки що тільки дві.

— Не так уже й погано для такої похмурої днини, як сьогодні, — сказав Бойлан, вдивляючись у помутнілу від бруду воду. — Тим паче на блешню.

— А ви самі ловите? — Рудольф підійшов ближче до містка, щоб говорити тихіше і не полахати рибу.

— Колись давно ловив, — відповів Бойлан. — Не буду тобі заважати. Я вирішив трохи прогулятися. Назад ітиму цим же шляхом і, коли ти будеш ще тут, сподіваюся, не відмовишся скласти мені компанію і вихилити чарчину в моєму домі.

І, помахавши йому рукою, пішов далі.

Рудольф поміняв блешню, витягнувши нову з-за широкої чорної стрічки свого старого фетрового капелюха, що його він надягав у дощ або коли ходив на риболовлю. Не гаючи даремно часу, прив'язав волосінь, зробивши кілька маленьких вузликів. Може, колись

він стане хірургом і накладатиме потерпілим шви такою ж міцною ниткою, як оця волосінь. «Сестро, гадаю, пацієнт буде жити?». Боже, скільки ж років треба чекати, аби його мрія стала реальністю? Три — у медучилищі, потім чотири — на медичному факультеті, ще два — стажування студентом у лікарні. Де взяти гроші на навчання? Не мороч собі голову, Рудольфе. Забудь про це!

З третьої спроби рибина заковтнула блешню. Почувся хльосткий удар по воді, і в мутних сіруватих брижах з'явилась брудна жовтувато-біла пляма. Він відчував, що на гачок потрапила чимала здобич. Обережно витягував волосінь, намагаючись оминати гостре каміння та густі водорості. Двічі рибина мало не зірвалась. Нарешті, вона, певно, втомилася від боротьби. Тоді він зайшов у воду з підсакою. Холодна, майже крижана вода задзюрчала в халляви його гумових чобіт. Йому таки вдалося загнати рибику в сітку, і в цей момент він раптом відчув на собі пильний погляд Бойлана. Той уже повернувся і тепер стояв на містку, з цікавістю спостерігаючи за його діями.

— Браво! — схвально вигукнув він, коли Рудольф вийшов на берег з уловом, а вода фонтанчиками виривалася з його чобіт. — Чиста робота!

Рудольф ударив рибиною об камінь і кинув її в кошик. Бойлан підійшов до нього.

— Я ніколи б не зміг цього зробити, — зауважив Бойлан. — Убити власними руками... — Він був у рукавичках. — Тобі не здається, що вони схожі на акул, тільки в мініатюрі?

Рудольф знизав плечима.

— Я ніколи в житті не бачив акул, — зізнався він. І, зірвавши кілька широких листків папороті, накрив ними кошик. Батько матиме тепер на сніданок свіжу форель, яку він дуже любив. У рахунок повернення вкладених ним грошей на купівлю вудки з котушкою.

— Тобі ніколи не доводилось ловити рибу в Гудзоні? — спитав Бойлан.

— Раз чи двічі. У розпал рибальського сезону туди іноді заходить алоза.

— Коли мій батько був ще хлопчаком, то ловив навіть сьомгу в Гудзоні. Можеш собі уявити, що в тій річці водилося в ті часи, коли на її берегах жили індіанці? Ще до приходу до влади цих Рувельтів. Ведмеді, рисі, лосі нікого не боялись, підходили до самісінької води.

— Ваша правда, лосів тепер побачиш украй рідко, — погодився Рудольф. Хоча йому ніколи навіть на думку не спадало бодай на мить уявити, якою була ця широка ріка Гудзон, коли по ній туди і сюди снували каное племені ірокезів.

Рудольф із задоволенням зняв би чоботи й вилив з них воду, але шкарпетки в нього були заштопані, і йому зовсім не

хотілося демонструвати Бойланові грубі товсті стібки — мате-
рине рукоділля.

Ніби прочитавши його думки, Бойлан сказав:

— Гадаю, тобі не завадило б роззутись і вилити воду з чобіт.
Вона, очевидно, дуже холодна.

— Авжеж, — погодився Рудольф, стягуючи з ноги один чобіт,
потім другий. Бойлан, здавалося, нічого не помітив. Він стояв,
поглядаючи на густий ліс, який перейшов у власність його сім'ї
одразу після закінчення Громадянської війни.

— Раніше звідси добре було видно наш будинок. Тут не було
навіть підліску. Десять садівників обробляли землю, невтомно пра-
цювали узимку і влітку. А тепер... навідуються хіба що представни-
ки з рибнагляду штату, та й то раз на рік. Утім, я більше нікого сюди
й не пускаю. Навіщо? — Він задумливо розглядав густу крону ста-
рого дуба, потім перевів погляд на кущ кизилю без квіточок, на
почорнілу вільху. — Жалюгідні рештки первозданного лісу, — про-
вадив він далі. — «Де тільки не паскудила людина!» Хто це сказав?

— Лонгфелло, — відповів Рудольф. Він натягнув чоботи на
мокрі шкарпетки.

— Ти багато читаєш?

— Ми проходили це в школі, — пояснив Рудольф, не бажаю-
чи хвалитися своїми знаннями перед Бойланом.

— Як приємно бачити, що наша система освіти не ставиться
зневажливо до наших рідненьких пташок і нашої дикої природи,
гідної пишномовного стилю!

Знову ці кучеряві словеса, подумав Рудольф. На кого він хоче
справити враження?

Рудольф не дуже любив твори Лонгфелло. Та й Бойлан, здаєть-
ся, надто високої про себе думки, так ніби відчуває над ним свою
перевагу. Може, він ще й віршики пише?

— До речі, в мене десь у будинку, здається, завалилися високі
болотні чоботи. Не пригадую вже, з якої нагоди я їх купив. Коли
вони тобі підійдуть, можеш узяти. Ходімо, одразу й приміряєш.

Рудольф збирався йти додому. По-перше, до автобусної зупин-
ки — шлях неблизький, а по-друге, батьки Джулії запросили його
на вечерю. Потім вони хотіли піти в кіно. Але болотні чоботи...
Нові коштують не менше двадцяти доларів.

— Дякую, сер, — сказав він.

— Не називай мене «сер». Я і без того почувуюся застарим.
Давай я понесу твого кошика, — запропонував Бойлан.

— Він неважкий.

— Дозволь все-таки, — наполягав Бойлан. — Може, хоч тоді
мені здаватиметься, що я сьогодні зробив щось корисне.

А він-бо нещасний, здивовано подумав Рудольф. Так само
нешасний, як і моя мати. Він оддав кошик з рибою Бойлану, і той
почепив його собі на плече.

Величезний будинок на вершині пагорба увесь заріс плющем: нікому не потрібна фортеця з готичного каменю, призначена захищати її мешканців від лицарів у латах і шоломах та коливань на біржі.

— Сміховинно, правда? — пробурмотів Бойлан.

— Атож, — тихо відгукнувся Рудольф.

— А ви балакучий хлопець, — засміявся Бойлан, відчиняючи перед ним масивні дубові двері. — Ну, заходь.

У ці двері заходила і моя сестра, подумав Рудольф. Йому було б слід розвернутися й піти.

Але він не пішов.

Вони опинились у просторому темному холі з мармуровою підлогою і широкими гвинтовими сходами, що вели нагору. Тієї ж миті з'явився літній слуга в сірому вовняному піджаку і з метеликом на шиї, начебто Бойланів прихід викликав невидиму могутню хвилю, яка вигнала його слуг з їхніх шпарин.

— Добрий вечір, Перкінсе, — сказав Бойлан. — Знайомтеся, це містер Джордах, наш юний друг.

Перкінс чемно вклонився. Він чимось був схожий на англійця. В нього було обличчя васала, безмежно відданого королю і вітчизні. Він узяв у Рудольфа його пошарпаного фетрового капелюха і шанобливо поклав його на довгий стіл під стіною, наче вінок на королівську усипальницю.

— Перкінсе, чи не будете такі люб'язні сходити до збройової кімнати і пошукати там мої старі болотні чоботи. Містер Джордах — рибалка, — пояснив він і відкрив кошик. — От, погляньте лишень!

Перкінс глянув на рибу.

— Вони чималі, сер. Справжній постачальник корони його величності.

— Справді? — Вони обидва грали перед ним у якусь незрозумілу гру, правила якої були незнайомі Рудольфові. — Віднеси нашому кухареві. Може, він приготує з них щось смачненьке нам на вечерю. Адже ти залишишся повечеряти, Рудольфе, правда ж?

Рудольф завагався, не знаючи, що відповісти. Йому доведеться пропустити побачення з Джулі. Але, з іншого боку, він ловив рибу в річці, яка належить Бойланові, та ще й матиме болотні чоботи.

— А можна мені од вас зателефонувати? — спитав він.

— Звичайно! — Повернувшись до Перкінса, Бойлан додав: — Принесіть, будь ласка, містеру Джордахові пару пристойних теплих шкарпеток і чистий рушник. Він промочив ноги. Зараз він молодий і не звертає на це уваги, але, коли років через сорок страждатиме, як от ми з вами, від ревматизму і ледве добиратиметься до каміна, він ще згадає цей день.

— Слухаюся, сер, — відповів Перкінс і вийшов — чи то на кухню, чи то до цієї таємничої збройової.

— Гадаю, тобі краще зняти чоботи тут. Так буде зручніше, — зауважив Бойлан, увічливо натякаючи цим, що буде не в захваті, коли Рудольф залишить за собою мокрі сліди по всьому будинку. Рудольф покірно стягнув чоботи; штопані шкарпетки — німий докір самолюбству.

— А тепер прошу сюди, — сказав Бойлан, штовхнувши високі стулки дерев'яних дверей, що виходили з холу. — Сподіваюсь, Перкінс здогадався розпалити вогонь у каміні. Знаєш, тут прохолодно навіть у сонячні дні. У кращому разі — постійно панує листопадова осіння погода. Але такої днини, як сьогодні, коли надворі моква, можна просто заклакнуту від холоду. — Рудольф у самих шкарпетках пройшов у двері, поки Бойлан люб'язно їх притримував.

Вони пройшли до вітальні. Рудольфові ніколи в житті не доводилось бувати у такій величезній кімнаті. Холоду тут не відчувалось. Високі вікна наглухо запнуті темно-бордовими оксамитовими шторами. Уздовж стін акуратно розставлені на полицях книжки. І скрізь картини — портрети нарум'ячених світських дам у дорогих строях дев'ятнадцятого сторіччя, солідних підстаркуватих джентльменів з борідками, написані олією пейзажі в павутині тріщин. На роялі розкидані оправлені в шкіру альбоми нот, біля сусідньої стіни — бар. Велика м'яка канапа, кілька глибоких шкіряних крісел, журнальний столик з розкиданими на ньому журналами. Неймовірних розмірів світлий персидський килим, зітканий напевно сотні років тому, недосвідченому оку Рудольфа видався просто вицвілим і потертим. До їхнього приходу Перкінс і справді розпалив вогонь у великому каміні. Поліна на товстих залізних ґратах затишно потріскували, а лампи — їх у вітальні було шість чи навіть сім — випромінювали м'яке вечірнє світло. Рудольф одразу ж поклав собі, що колись і він житиме в такій от кімнаті. Обов'язково!

— Яка чудова кімната! — захоплено вигукнув він.

— Завелика як для однієї людини, — відгукнувся Бойлан. — Ходиш по ній, немов брязкальцем торохкотиш. Я наллю нам обом віскі.

— Дякую. — Його сестра в барі на вокзалі замовляла теж віскі. Тепер вона у Нью-Йорку, і все через цю людину. Може, це й на краще? Вона написала, що нарешті знайшла роботу. Репетирує роль в якійсь п'єсі, сповістить, коли буде прем'єра. Тепер у неї — інша адреса. Вона поїхала з гуртожитку Асоціації молодих християнок. Просила не казати про це ні матері, ні батькові. Їй платять шістдесят доларів на тиждень.

— Ти хотів зателефонувати, — нагадав Бойлан, розливаючи в келихи віскі. — Телефон на столі біля вікна.

Рудольф підняв слухавку, почекав відповіді на комутаторі. Бродлива блондинка з модною коліскою зачіскою усміхалась до нього з фотографії в срібній рамці на роялі.

— Номер, будь ласка, — сказала телефоністка.

Рудольф назвав номер телефону Джулії. Він сподівався, що її не буде вдома і він залишить повідомлення для неї. Боягуз! Пролунало два гудки, і він почув голос Джулії.

— Джулі... — почав був він.

— Руді! Це ти? — радісно вигукнула вона. Рудольф відчув докори сумління. Хоч би цей Бойлан не стовбичив у цю хвилину в нього за спиною. — Джулі... я щодо сьогоднішнього вечора... В мене дещо сталося... непередбачене...

— Що сталося? — спитала Джулі крижаним тоном. Дивовижно, як це в такої симпатичної юної дівчини, що вміє до того ж ніжно, мов соловейко, співати, голос раптом ставав холодним, неживим, скрипливим, схожим на різкий стукіт тюремних воріт, що зачиняються за спиною нового в'язня.

— Зараз я не можу тобі цього пояснити, але...

— Чому ж ти не можеш пояснити все зараз?

— Не можу, і квит. — Рудольф кинув швидкий погляд на Бойлана, але той і далі стояв до нього спиною. — Послухай, давай відкладемо на завтра. Там крутитимуть той самий фільм, і...

— Пішов ти до дідька!.. — І вона кинула слухавку.

З хвилину Рудольф стояв мовчки, приголомшений. Як дівчина може бути такою... такою рішучою?

— От і гаразд, Джулі, — сказав він у німу слухавку. — Отже, побачимося завтра. Бувай! — Непогану виставу він розіграв, треба сказати. Він поклав слухавку на важіль.

— Ось твоє віскі, — подав голос Бойлан з протилежного кутка кімнати, ніяким чином не відреагувавши на телефонну розмову.

Рудольф підійшов до нього і взяв свій келишок.

— За твоє здоров'я! — виголосив тост Бойлан, пригублюючи віскі.

Рудольф не зміг змусити себе сказати у відповідь: «За ваше здоров'я!», але від випитого йому одразу стало тепло, і віскі не здалося йому таким уже гидким.

— Дякую, що залишився, — сказав Бойлан, погрімивши кубиками льоду в келиху. — Не люблю пити сам, а зараз мені просто необхідно випити. У мене сьогодні був жахливо нудний день. Та ти сідай, сідай. — Він показав на велике крісло біля каміна. Рудольф сів, а він став навпроти, обіпершись на коминкову дошку. На ній стояла глиняна китайська конячка, вгодована, з лютим войовничим виглядом.

— Весь день мені дозволяли агенти зі страхової компанії, — провадив далі Бойлан. — Ну, з приводу тієї безглуздої пожежі в мое-

му маєтку, в День перемоги, чи то пак, у ніч перемоги. Ти бачив, як горів на пагорбі великий хрест?

— Ні, але я чув про це, — відповів Рудольф.

— Цікаво, чому палії вибрали саме мій маєток? — удавано здивувався Бойлан. — Я не католик, не чорний і не єврей... Очевидно, куклукскланівців увели в оману. Страхові агенти кілька разів питали в мене, чи не маю я ворогів. Може, тобі доводилося чути щось про це в місті?

— Ні, — уникаючи дивитись йому в очі, відповів Рудольф.

— Звичайно, є, чом би їм не бути, я маю на увазі ворогів. Але ж вони себе не афішують, — переконано сказав Бойлан. — Шкода, що хрест був далеко від цього будинку. Я був би радий, коли б усе тут згоріло... Чому ти не п'єш?

— Я п'ю, мені подобається пити маленькими ковтками.

— Мій дід будував його на віки, і я тепер змушений тут жити сам-один. Його життя, очевидно, закінчиться разом з моїм, — сказав Бойлан і розсміявся. — Вибач, я люблю іноді язиком горох товкти. Так рідко випадає нагода поговорити з кимось, хто бодай трішечки розуміється на тому, про що ти кажеш.

— Тоді чому ж ви тут живете? — з юначою логікою напрямки запитав Рудольф.

— Бо я приречений, — відповів Бойлан мелодраматичним голосом. — Я прикутий до цієї скелі, і ненаситний орел клює мою печінку. Ти знаєш, звідки цей образ?

— Прометей.

— Ти ба! Міфологію теж вивчають у школі?

— Атож. — Йому хотілось додати: «Я ще й не те знаю, містере Бойлан».

— Бійтеся сімейної могутності. Це страшно — весь час жити з відчуттям, що мусиш справдити покладені на тебе надії. — Він допив своє віскі і підійшов до столика біля стіни, щоб налити собі ще. — На тебе тисне тягар зобов'язань перед родиною, Рудольфе? У вас є предки, яких ти не хотів би розчарувати?

— У мене нема ніяких предків, — похмуро відповів Рудольф.

— Справжній американець, — зауважив Бойлан. — А ось і чоботи.

До кімнати ввійшов Перкінс, несучи високі болотні чоботи, рушник і пару вовняних шкарпеток блакитного кольору.

— Будь ласка, покладіть усе он там, Перкінсе, — сказав Бойлан.

— Слухаюся, сер. — Перкінс поставив чоботи біля Рудольфа, рушник почепив на бильце крісла, а шкарпетки поклав поруч на край столу.

Рудольф зняв мокрі заштопані шкарпетки й хотів був засунути їх у кишеню, але Перкінс чемно забрав їх у нього. Витерши вологі ноги рушником, що пахнув лавандою, Рудольф натягнув принесені для нього шкарпетки. М'яка вовна. Підвівшись із крісла,

він узев чоботи. На халяві одного з них побачив невеличку трикутну дірку, але не став звертати на неї увагу хазяїна, — це неввічливо.

— Вони мені по нозі, — радісно сказав Рудольф. П'ятдесят доларів, подумав він. Не менше. У цих чоботях він почував себе майже д'Артаньяном.

— Я купив їх, здається, ще до війни, — сказав Бойлан. — Коли від мене пішла дружина. Тоді я подумав, що ось почну рибалити і зможу про все забути...

Рудольф кинув на нього швидкий погляд, аби переконатися, чи не жартує він. Проте в очах цього серйозного чоловіка не було найменшої іскорки сміху.

— Тоді ж я завів собі собаку. Для компанії. Щоб не нудьгувати. Величезного ірландського вовкодава. Його звали Брут. Чарівне створіння. Він жив у мене п'ять років. Ми так зворушливо прив'язалися одне до одного. Та потім хтось отруїв його. Хтось із моїх васалів. — Він, пирснувши, засміявся. — Рудольфе, ти знаєш, що означає слово «васал»?

Ці шкільні питаннячка починали вже його дратувати.

— Уявіть собі, знаю.

— Ну, звичайно, — підхопив Бойлан. Але не став уточнювати значення цього іноземного запозичення. — Так от, у мене, безперечно, є вороги. Напевне. А може, він просто ганявся за чийось курми?

Рудольф стягнув чоботи і тримав їх, ніби не знаючи, що з ними робити.

— Постав їх куди-небудь, — сказав Бойлан. — Перкінс однесе їх до машини, коли я відвозитиму тебе додому. Лишенько, а це що? — Він помітив дірку на чоботі.

— Дрібниці. Цю дірку можна легко заклеїти, — поспішив сказати Рудольф.

— Ні, ні. Цим займеться Перкінс. Йому подобається усе лагодити. — Бойлан говорив це з таким виглядом, ніби коли Рудольф поладить драний чобіт сам, то позбавить бідолашного слугу однієї з його найбільших утіх. Бойлан підійшов до столу-бару. Цей напій, здавалось, аж ніяк не впливав на нього. Він налив собі в келих ще віскі. — Хочеш оглянути дім, Рудольфе? — Він його називав тільки на ім'я.

— Охоче, — відповів Рудольф. Йому кортіло дізнатись, що собою являє зброярня. Подібну кімнату він бачив один-єдиний раз, коли був у Брукліні на легкоатлетичних змаганнях.

— От і добре. Це допоможе тобі, коли ти сам станеш предком. Принаймні знатимеш, як дозолити своїм нащадкам. Бери свій келих і ходімо.

У холі стояла величезна бронзова скульптура: тигр учепився пазурами в спину індійського буйвола, що плавав у річці, ладен от-от його роздерти.

— Мистецтво, — глумливо показав Бойлан. — Був би я патріотом, то велів би переплавити її на гармату. — Він розчинив стулки величезних дверей, прикрашених різьбленими купідончиками й гірляндами квітів. — Це — бальна зала. — І він увімкнув там світло.

Кімната була майже таких же розмірів, як спортзал у їхній школі. З високої стелі звисала загорнута простирадлами велетенська кришталева люстра. На ній горіло дві чи три лампочки, і крізь укриті порохом простирадла пробивалося тьмяне світло. Вздовж оббитих темними дерев'яними панелями стін стояли в кілька рядів стільці, накриті чохлами.

— Батько мені розповідав, що мати одного разу запросила сюди на бал сімсот гостей. Оркестр весь час грав вальси. Двадцять п'ять вальсів поспіль. Нічогенько собі, правда? Не гірше, ніж у клубі на танцях. Що скажеш, Рудольфе? До речі, ти ще граєш у ресторанчику «Джек та Джилл»?

— Ні, наш тритижневий контракт уже скінчився.

— Яка чарівна дівчина ця мала... як її звать?

— Джулія.

— Ах, так, Джулія. По-моєму, я їй не сподобався.

— Вона мені про це нічого не говорила.

— Тоді скажи при нагоді, що я вважаю її просто чарівною. Перекажеш? Вона цілком заслуговує на це.

— Обов'язово скажу. При нагоді...

— Тільки у'явити — сімсот гостей! — Він, підвівши руку, мовби обіймаючи за талію партнерку, зробив кілька вальсових рухів. Віскі хлюпнуло йому на рукав. Вийнявши з кишені носову хусточку, він витер липкі краплинки. — Повіриш, на вечірках не було куди дітись від дебютанток. Може, колись я ще й сам улаштую бал. Скажімо, у переддень річниці бою під Ватерлоо. Тобі, звичайно, про це теж відомо?

— Авжеж, відомо, — мимоволі повторив за ним Рудольф. — Хоробрі офіцери Веллінгтона. Я ходив на «Беккі Шарп» кілька разів. — Він хотів сказати, що читав і Байрона, але в останню мить прикусив язика.

— А «Пармський монастир» ти читав?

— Ні.

— Почитай, але не зараз, а коли станеш трохи старший, — порадив Бойлан, кидаючи прощальний погляд на похмуру бальну залу.

— Ах, бідолаха Стендаль! Заживо гноїти себе в глухому італійському містечку Чивітавекк'я, помирати в безвісті, аби потім, через багато років, тебе визнали нащадки.

Годі вже задаватися, подумав Рудольф, бачу, що ти читав книжку. Але водночас Рудольфові було приємно: вони не просто базикали, а розмовляли, мов двоє учених, на літературні теми.

— Порт-Філіп — моя Чивітавекк'я, — мовив Бойлан. Вони знов повернулись у хол, і Бойлан погасив люстру. Він вдивлявся у темряву з білою плямою простирадл угорі. — Притулок нічних сов, — похмуро прокоментував він. І, не зачиняючи дверей, повів Рудольфа у глиб будинку.

— А це — бібліотека, — відхилив наступні двері. Рудольф заглянув досередини. Ще одна величезна кімната, напхом напхана книжками. Тут пахло шкірою і пилом.

— Цілі зібрання... Вольтер і решта йому подібних. Кіплінг, приміром.

Він штовхнув ще одні двері і ввімкнув світло.

— А це зброярня. Хтось інший назвав би цю колекцію арсеналом, та мій дідусь був широкою натурою.

У зашкленних вітринах з червоного дерева лежали пістолети й дробовики. На стінах мисливські трофеї — оленячі роги, опудала фазанів з довгими яскравими хвостами. Зброя виблискувала свіжим мастилом. Ніде ні пилинки. Темні шафи з начищеними до блиску бронзовими круглими ручками нагадували каюту на великому морському судні.

— Ти вмієш стріляти? — спитав Бойлан, сідаючи верхи на шкіряний стілець, що мав подобу сідла.

— Ні, — зізнався Рудольф. У нього аж чесалися руки — так йому хотілось помацати ці дивовижні рушниці.

— Коли хочеш, я тебе навчу, — пообіцяв Бойлан. — У мене десь є старий навчальний стенд для стрільби по тарілках. Щоправда, живності в цих місцях лишилося обмаль — кролики, зрідка трапляються лосі, олені. Коли настає мисливський сезон, я нерідко чую рушничну стрілянину поблизу. Браконьєри... Але що накажеш з ними робити? — Він обвів кімнату довгим поглядом. — Дуже зручне місце для самогубства, — похмуро мовив він. — Колись і справді у цих володіннях влаштовували чудове полювання. Перепілки, куріпки, дикі голуби, лосі... Та це було так давно! Я вже й не пригадую, коли востаннє тримав у руках рушницю. Може, коли вчитиму тебе, то й сам пригадаю молодість. Це мужній спорт, спорт для справжніх чоловіків. Чоловік натурою — мисливець! — Тон, яким він говорив цю пишномовну тираду, свідчив, що він має на увазі насамперед себе. — Можливо, колись у майбутньому тобі стане у пригоді репутація відмінного стрільця. В коледжі я навчався з хлопцем, який побрався з однією дуже багатою спадкоємицею в Північній Кароліні, і тільки тому, що в нього було зірке око і тверда рука. Йому дісталось кілька заводів з переробки бавовни. А відтак і купа грошей. Його звали Рівз. Хоч і з бідної родини, проте з гарними манерами. Це йому неабияк допомогло. А ти, Рудольфе, хотів би стати багатим?

— Авжеж.

— Що ти збираєшся робити після коледжу?

— Поки що не знаю, — відповів Рудольф. — Там буде видно.

— Я порадив би тобі зайнятися юриспруденцією. Америка — країна юристів. І з кожним роком потреба в них зростає. Твоя сестра, здається, говорила мені, що ти президент шкільного дискусійного клубу.

— Я і тепер його президент. — Згадка про сестру змусила його нашорошити вуха.

— Ми з тобою могли б якось поїхати до Нью-Йорка і провідати твою сестру. — Вони вийшли зі зброярні. — Я накажу Перкінсу наступного тижня розшукати навчальний стенд і купити кількох голубів. Щойно все буде готове, я тобі зателефоную.

— У нас нема телефону.

— Ах, справді! Як же я міг забути, — Бойлан ляснув долонею себе по лобі. — Якось я спробував знайти його в телефонному довіднику і не знайшов. У такому разі передам записку. Здається, я пам'ятаю твою адресу. — Він задумливо ковзнув поглядом по мармурових східцях. — Там, нагорі, нічого цікавого. Кілька спалень, більшість з яких зачинено. Вітальня матері, де вона любила посидіти на самоті. Зараз там уже ніхто не сидить. Вибач... Коли ти не заперечуєш, я на хвилинку піднімуся нагору, щоб перевдягнутись у вечірній костюм. Тим часом не нудьгуй. Почувайся як удома. Хочеш, налий собі ще віскі. — Він здавався таким хирлявим, таким кволим, коли повільно піднімався крутими східцями на другий поверх, який, звичайно, не міг викликати в його юного гостя ніякого інтересу, хіба що йому було б цікаво бодай одним оком глянути на ліжку, в якому його сестра втратила дівочу цноту.

III

Рудольф повернувся у вітальню і спостерігав, як Перкінс наладштує вечерю на столі перед каміном. Наче священник на урочистій месі у Вестмінстерському абатстві, де спочивають видатні англійські поети, він переставляв келихи і фужери. Пляшка з вином стриміла у срібному відерці з льодом.

— Я зателефонував до майстерні, сер, — повідомив йому Перкінс. — Чоботи будуть готові до наступної середи.

— Дякую, містере Перкінс.

— Дуже радий вам прислужитися, сер.

Сер! Аж двічі за якихось двадцять секунд!

Перкінс повернувся до своїх святих дарів.

Рудольфові хотілось уже до туалету, але він не насмілювався звернутися з прозаїчним проханням до такої поважної персони, як Перкінс. Нарешті, той нечутно вплив з кімнати — не людина, а розкішний «роллс-ройс». Рудольф підійшов до вікна, відхиливши штору, виглянув надвір. З боку долини з густої темряви на особняк насувались пелехи густого туману. Раптом він згадав свого брата

Тома, як той підглядав у щілинку за голим Бойланом з двома келихами віскі в руках.

Рудольф сьорбав міцний шотландський напій, відчуваючи, як алкоголь поступово діє на нього. Може, одного прекрасного дня він повернеться сюди й купить цей будинок, увесь цей маєток, разом з Перкінсом і з усим. Адже це — Америка!

Увійшов Бойлан. Він лише змінив замшеву куртку на вельветовий піджак. Вовняна картата сорочка і шотландський теплий шарф лишилися на ньому.

— Я вже не став приймати ванну, щоб не змушувати тебе чекати. Сподіваюся, ти мені вибачиш, — сказав він, підходячи до бару. Від нього приємно пахло дорогим одеколоном. — У ідальні нам було б холодно, — зауважив він, поглядаючи на стіл перед каміном. Потім налив собі ще віскі. — Колись там вечеряв президент Тафт. Обід було накрито на шістдесят персон — усі високоповажні особи. — Бойлан підійшов до рояля, сів на дзиглик, поставивши келих поруч із собою. Взяв навмання кілька акордів. — Ти часом не граєш на скрипці?

— Ні, на жаль, не вмію.

— Ні на чому, окрім труби?

— Взагалі ні. Можу, звичайно, підібрати якусь простеньку мелодію на піаніно.

— Шкода. А то ми могли б зіграти дуетом. Щоправда, мені не доводилось нічого чути про дуети для фортепіано і труби.

Бойлан почав грати. Рудольф змушений був визнати, що грає він непогано.

— Іноді набридає ця музика у консервній банці, — поскаржився Бойлан. — Упізнаєш, що це таке?

— Ні.

— Шопен. Ноктюрн ре-бемоль мажор. А знаєш, як називав музику Шопена Шуман?

— Звідки? — Рудольфу хотілось, аби він тільки грав і не базикав. Йому ця музика дуже подобалась.

— «Гармата, перелита у квіти», щось на кшталт цього. Здається, не помиляюсь, і саме ці слова належать Шуману. Коли доводиться якось описувати музику, то чому б і не так оригінально? До кімнати увійшов Перкінс.

— Вечерю подано, сер, — доповів він.

Бойлан урвав музику, підвівся зі свого дзиглика.

— Може, хочеш пі-пі? Заодно й помиєш руки.

— Так. Дякую.

— Перкінсе, проведіть, будь ласка, містера Джордаха, покажіть, де в нас убиральня.

— Прошу йти за мною, сер, — сказав Перкінс. Коли вони вийшли з вітальні, Бойлан знову сів за рояль і продовжив грати з того місця, де зупинився.

Ванна кімната містилася біля вхідних дверей — велика простора кімната з вітражним склом замість шибок, що надавало їй якоїсь релігійної атмосфери. Унітаз був схожий на трон, а крани умивальника, здавалось, були зроблені зі щирого золота. Рудольф робив пі-пі під звуки ноктюрна Шопена. Він уже шкодував, що погодився залишитись на обід. Він не міг позбутися відчуття, що Бойлан намагається заманити його в пастку.

Непростий він, цей Бойлан. Тут тобі і Шопен, і болотні чоботи, і віскі, і філософія, і зброярня, і спалений хрест, і отруєний собака... Рудольф відчував, що не готовий до всього цього і з Бойланом йому не впоратись. Тепер він розумів, чому Гретхен вирішила втекти від цього чоловіка.

Коли він повертався назад, він ледве зміг погамувати в собі бажання негайно втекти звідси, ось так відчинити вхідні двері й утекти. Він, мабуть, так і вчинив би, коли б міг непомітно забрати свої чоботи. Не можна ж тюпати на автобусну зупинку в шкарпетках! До того ж у шкарпетках, подарованих Бойланом. Довелось повернутися у вітальню, і він кілька хвилин стояв, насолоджуючись музикою Шопена. Закінчивши грати, Бойлан підвівся і, легенько торкнувши Рудольфа за лікоть, повів його до столу, де Перкінс уже наповнював келихи білим вином. У центрі столу в глибокому мідному тарелі лежала відварена форель у густому бульйоні. Рудольф був розчарований: йому подобалась форель смажена.

Вони сіли один навпроти одного. Перед кожним три різних келихи та цілий набір ножів з виделками. Перкінс переклав риби-ну у срібну посудину з молодою вареною картоплею і, підійшовши до Рудольфа, зупинився збоку. Рудольф обережно узяв шматок форелі й пару картоплин. Він розгубився від купи столового срібла, проте намагався не виказувати свого збентеження. Форель мала яскраво-блакитний відтінок.

— «Plûite au bleu», — мовив по-французьки Бойлан.

Рудольф не без утіхи завважив його сильний акцент і те, як різко його французька відрізняється од тієї, що він її чув з гарненьких вуст міс Лено.

— Мій кухар уміє готувати рибу.

— Блакитна форель, — переклав Рудольф. — Так вони готують цю рибу у Франції. — Йому кортіло утерти носа Бойланові, коли той зачепив цю тему, дезолити йому за кепську вимову.

— Звідки ти знаєш? — Бойлан кинув на нього допитливий погляд. — Ти був коли-небудь у Франції?

— Ні, не був. Запам'ятав зі школи. Ми видаємо невеличку газету французькою мовою, вона виходить щотижня для наших учнів, і там є рубрика, присвячена кулінарії.

Бойлан щедрою рукою накладав собі страву на тарілку. Схоже, він не страждав на брак апетиту.

— Tu parles français?¹

Рудольф одразу зауважив, що Бойлан ужив займенник «tu», себто «ти». В якомусь старенькому підручнику з французької граматики він вичитав, як учителька втовмачувала учневі, що, мовляв, форма займенника «tu» другої особи однини вживається тільки в розмові з прислугою, дітьми, молодшими офіцерами й тими, хто належить до соціальних низів.

— Un petit peu².

— Moi... j'étais en France quand j'étais jeune³, — сказав Бойлан із жакливим акцентом. — Avec mes parents. J'ai vécu mon premier amour à Paris. Quand c'était? Mille neuf cent. Comment s'appelait-elle? Anne? Annette? Elle itait délicieuse⁴.

Воно, звичайно, могло бути чудовим, це перше кохання, подумав Рудольф, радіючи од власного снобізму, та воно все ж не змогло позбавити цього чоловіка жакливого акценту.

— Tu as l'envie d'y aller? En France?⁵ — спитав Бойлан, перевіряючи його. Рудольф обмовився, що трохи розмовляє французькою, і Бойлан не бажав, щоб той відбувся мовчанкою і не відповів на кинутий йому виклик.

— J'irai, je suis sûr⁶, — вів далі Рудольф, намагаючись вимовляти слова так, як це робила міс Лено, легко й невимушено.

— Господи! — здивовано вигукнув Бойлан. — Ти розмовляєш, немов справжнісінький француз.

— У нас була гарна вчителька. — Останній букет, кинутий у бік міс Лено, цієї французької шльондри...

— Може, варто все-таки спробувати щастя на дипломатичній службі? — розмірковував Бойлан. — Там ти зможеш скористатися зв'язками світських молодих людей. Тільки будь обачний і не одружуйся спершу з багатенькою кралею. Бо дорого за це запла тиш. — Він відпив зі свого келиха. — Я хотів жити в Парижі, дуже хотів. Але мої батьки були дещо іншої думки щодо цього. А що, мій акцент і справді ріже вухо?

— Страшенно, — зізнався Рудольф.

— Ах, ця юнача щирість, — засміявся Бойлан. Але одразу ж посерйознішав. — Може, в цьому відмітна риса усієї твоєї родини? Твоя сестра до пари тобі, Рудольфе.

Якийсь час вони їли мовчки. Рудольф уважно спостерігав, як Бойлан спритно орудує виделкою і ножом. Влучний стрілець, чудові манери.

¹ Ти говориш французькою?

² Трохи.

³ Я коли був молодим, жив у Франції.

⁴ Я пережив своє перше кохання в Парижі, коли йшов 1928 рік. Як її звали? Анна? Аннетка? Вона була чарівна.

⁵ Ти хочеш поїхати? До Франції?

⁶ Поїду, я в цьому впевнений.

Перкінс прибрав тарілки з рибними кістками й поставив на стіл другу страву — відбивні з тушкованою картоплею та зеленим горошком. Рудольф подумав, що непогано було б привести на Бойланову кухню його матір — хай би повчилася, як треба готувати.

Перкінс не просто розливав по келихах червоне вино, він священнодіяв на цій урочистій церемонії. Цікаво, що Бойланові відомо про його сестру? Очевидно, геть усе. А хто застеляє ліжка там, нагорі?

— Твоя сестра вже знайшла роботу? — спитав Бойлан, наче вони й не уривали початої розмови. — Вона казала мені, що хоче стати актрисою.

— Не знаю. Я давно не отримував од неї листів, — збрехав Рудольф, не бажаючи нічого говорити про сестру.

— Гадаєш, вона може мати успіх? — далі допитувався Бойлан. — Ти бачив, як вона грає?

— Лише раз. У школі. — Спаскуджений, нещадно понівечений Шекспір у костюмах, зшитих власними руками. Геній, кинутий під ноги публіці. Той хлопчина, що грав роль Жака, весь час нервово смикав себе за вуса, наче хотів переконатися, що вони міцно приклеєні. Неймовірна, дивовижна, напрочуд гарна Гретхен була зовсім не до пари своєму партнерові, котрого вона жагуче стискала у своїх обіймах, адресуючи йому прекрасні слова про безсмертне кохання.

— По-твоєму, в неї є талант?

— Гадаю, так. Щось у ній є. Коли в школі вона виходила на сцену, усі в залі одразу припиняли кашляти і чхати.

Бойлан засміявся, і Рудольф зрозумів, що сказав це по-дитячому, наївно.

— Ну, тобто... — Він гарячково намагався повернути втрачені позиції. — Тобто відчувалося, що глядачі починали дивитись тільки на неї, стежити за нею — не так, як за іншими акторами. Певно, це і є талант.

— Ти маєш рацію, — ствердно кивнув Бойлан. — Вона дуже гарна дівчина. Але ти, як брат, очевидно, не усвідомлював цього до кінця.

— Чому ж? — заперечив Рудольф. — Усвідомлював.

— Справді? — байдужим тоном спитав Бойлан. Здавалося, він уже втратив будь-який інтерес до розмови. Він махнув рукою Перкінсові, щоб той прибрав зі столу, а сам підійшов до програвача і поставив Другий фортепіанний концерт Брамса. Музика лунала так голосно, що десерт вони їли, заглибившись у цілковиту мовчанку. П'ять сортів сиру на дерев'яному тарелі. Салат. Сливовий пиріг. Чи варто дивуватися, що в Бойлана черевце!

Рудольф нишком глянув на годинник. Коли йому пощастить забратися звідси раніше, то, можливо, він устигне ще на побачення до Джулії. Щоправда, йти в кіно вже пізно, та він бодай загладить свою провину перед нею, доведе, що може додержувати слова.

Вечеря закінчилась. Бойлан налив собі бренді і поставив платівку з якоюсь симфонією. Рудольф страшенно втомився після цілоденної риболовлі. Від двох келихів віскі в очах у нього все розпливалось, і він відчував, що його хилить у сон. Голосна музика гнітюче діяла на нього. Бойлан, як і раніше, тримався ввічливо, але відсторонено. Очевидно, він розчарувався в мені, бо я нічого не розповів йому про Гретхен, зробив висновок Рудольф.

Бойлан сидів у глибокому кріслі, заплющивши очі й цілком поринувши в музику, лише час од часу пригублював бренді. З таким же успіхом він міг би сидіти сам-один або зі своїм ірландським вовкодавом. Очевидно, вони провели разом не один приємний вечір наодинці, поки сусіди-лиходії не підкинули псові отрути. Може, він хоче запропонувати мені посаду своєї собаки, ображено подумав Рудольф.

Голка програвача ускочила в подряпинку на платівці й тепер набридливо клацала. Бойлан, роздратовано поморщившись, підвівся і вимкнув програвач.

— Даруй, — вибачився він перед Рудольфом. — Ось тобі помста нашого індустріального віку нещасному Брамсові. Може, ти хочеш, щоб я одвіз тебе додому зараз?

— Так, будь ласка. — Рудольф підхопився, усім своїм виглядом даючи йому зрозуміти, як він йому вдячний за таку пропозицію.

Бойлан глянув на його ноги.

— Але ж ти не можеш піти на вулицю ось так, у самих шкарпетках! А твої чоботи напевне ще не висохли. Стривай! Я щось для тебе знайду. — Він вийшов з вітальні і піднявся по східцях.

Рудольф довгим пильним поглядом обвів кімнату. Як добре бути багатим! Цікаво, чи потраплю я коли-небудь сюди ще раз? — подумав він. Томас одного разу теж бачив її, однак його сюди не запросили. Тепер, коли він мав змогу бачити і слухати Бойлана, він зрозумів, що Томове кривляння, його пародіювання цього чоловіка, імітація його голосу — все відповідало дійсності. А запитання, що він їх раз по раз задає, власне, зовсім і не запитання.

Рудольф похитав головою. Цікаво, що думає собі Гретхен? «Мені сподобався секс, — знову чув він її голос, коли вони сиділи удвох у барі перед її від'їздом. — Мені сподобалось кохатися над усе. Такого я раніше ніколи не відчувала».

Рудольф, не знаходячи собі місця, нервово заходив по кімнаті. Глянув на назву симфонії, яку щойно виключив Бойлан. Шуман. Третя (Рейнська) симфонія. Ну от принаймні хоч щось для себе він сьогодні довідався корисного. Тепер він неодмінно згадає цю музику, коли знов почує. Він узяв зі столика довгу срібну запальничку, почав її розглядати. Зверху монограма: «Т. Б.» Він, очевидно, навмисно купує ось такі дорогі штучки для всяких дрібниць, коли звичайна людина користується значно дешевшими речами.

Подумаєш, запалити сигаретку! Він клацнув запальничкою. Вона плюнула в нього довгою цівкою полум'я. Палаючий хрест на пагорбі. Вороги скрізь. На мармурових східцях почулися кроки Бойлана. Квапливо загасивши запальничку, він поклав її на місце.

Увійшов Бойлан, несучи в руках невелику дорожню валізу і пару темно-бордових мокасин.

— Примір! — запропонував він.

Мокасини були старі, але ідеально начищені, з товстими підошвами і шкіряними шнурками. Рудольфові вони підійшли ідеально. Мов на нього пошиті.

— Ба, — здивовано зауважив Бойлан, — у тебе така ж вузька ступня, як і в мене. Бери! Подарунок одного аристократа другому.

— Днів через два я поверну їх, — пообіцяв він.

— Не турбуйся, — поблажливо відповів Бойлан. — Вони старі, як цей світ. Я їх давно вже не ношу.

Акуратно складена вудка, кошик для риби і його підсака лежали на заднім сидінні «б'юіка», а на підлозі стояли мокрі чоботи Рудольфа. Бойлан недбало кинув валізу до рибальського спорядження. Рудольф забрав і свого поношеного фетрового капелюха, проте не посмів надягти його на голову — посоромився Перкінса, який спостерігав за ним збоку. Бойлан увімкнув радіо, в машині полинули звуки джазу. Весь час, поки їхали до Вандерхоф-стріт, вони не розмовляли.

— Ну, от ми й приїхали, — сказав Бойлан, зупинивши машину перед булочною і вимкнувши музику.

— Дуже вам вдячний за все, — сказав Рудольф.

— Це я тобі вдячний, Рудольфе, — відповів Бойлан. — Це був такий приємний день для мене, немов свіжий ковток повітря.

Коли Рудольф узявся за ручку дверцят, збираючись вийти, Бойлан торкнувся його ліктя.

— Вибач, ти не міг би зробити для мене одну послугу?

— Звичайно.

— У цій валізі... — Бойлан кивнув через плече на задне сидіння, — дещо для твоєї сестри. Мені дуже хотілось би, щоб вона це одержала. Чи не міг би ти передати їй цю валізу?

— Ну, — невпевнено сказав Рудольф, — відверто кажучи, я не знаю, коли її побачу...

— Це не притьмом, — сказав Бойлан. — Це те, що їй дуже потрібне, я знаю. Але поспішати нема куди.

— Гаразд, — погодився Рудольф. Він твердо вирішив не давати Бойланові адреси Гретхен і нічого не розповідати про неї. — При першій-ліпшій нагоді обов'язково виконаю ваше прохання.

— Ти дуже люб'язний, Рудольфе. — Бойлан глянув на годинник. — Ще не так пізно. Може, ми зайдемо куди-небудь випити? Страшенно не хочеться повертатись до мого похмурого замку й сидіти там у самотині.

— На жаль, завтра мені дуже рано вставати, — сказав Рудольф. Йому нетерпеливилось усамітнитись, щоб проаналізувати свої враження і визначити всі можливі переваги та небезпеки знайомства з цією людиною. Він не потребував ніяких нових вражень — для чого йому зайва ноша? П'яний Бойлан, що верзе якусь нісенітницю в незнайомій компанії в барі... Бойлан безсоромно фліртує з жінкою або чіпляється з непристойною пропозицією до матроса... Раптом йому сяйнуло: а чи не педик він, оцей Бойлан? Може, він непомітно зваблює його самого? Ці тонкі, пещені руки на клавіатурі рояля, подарунки, його крикливе вбрання, що впадає в очі, ненав'язливі легкі дотики.

— Рано — це о котрій? — спитав Бойлан.

— О п'ятій ранку.

— О п'ятій ранку? Неймовірно! — щиро здивувався Бойлан. — Цікаво, що може робити людина о такій ранній порі?

— Я розвожу на велосипеді батьковим клієнтам свіжі булочки, — пояснив Рудольф.

— А-а! — протягнув Бойлан. — Дійсно, хтось-таки має розвозити клієнтам булочки. — Він тихо розсміявся. — Просто ти не дуже схожий на рознощика булочок.

— Це не найголовніше в моєму житті, — зауважив Рудольф.

— А що ж найголовніше?

Бойлан вимкнув передні фари. В салоні було темно. У підвалі не світилось — батько ще не починав нічної зміни. А коли б задати таке запитання його батькові, що б він відповів? Що найголовніше в його житті — випікати булочки?

— Поки ще не знаю, — сказав Рудольф і у свою чергу агресивно спитав: — А у вас?

— Теж не знаю, — загадково відповів Бойлан. — Поки ще не знаю. Може, у тебе виникла якась ідея?

— Та ні. — Ця людина розсипалась у нього на очах, наче мозаїка, на мільйон дрібних деталей. Коли б Рудольф був трохи старший, можливо, він зумів би скласти з розрізнених квадратиків цілісну картину.

— Шкода, — похитав головою Бойлан. — А я гадав, зірке хлоп'яче око побачить у мені щось таке, чого сам я не помічаю.

— До речі, скільки вам років? — спитав Рудольф.

Бойлан пускався в такі довгі просторікування про минуле, ніби він жив у часи індіанців та президента Тафта, і Рудольфові тільки зараз спало на думку, що Бойлан не стільки старий, скільки старомодний.

— Спробуй-но вгадати! — весело запропонував той.

— Не знаю... — Рудольф завагався.

Усі чоловіки, яким за тридцять п'ять, здавались йому одного віку, за винятком, звичайно, сивобородих старців, котрі шкутильгали, важко спираючись на ціпок. Він давно вже перестав дивува-

тись, коли натрапляв у газетах на некрологи, де повідомлялося про смерть тридцятип'ятирічних.

— П'ятдесят? — бовкнув він навмання.

— Твоя сестра була добрішою, — засміявся Бойлан. — Значно добрішою.

Знов усе повертається до Гретхен, роздратовано подумав Рудольф.

— Ну то скільки ж?

— Сорок. Мені нещодавно виповнилося сорок. У мене ще все життя попереду. — І додав, не приховуючи іронії: — На жаль!

Треба бути з біса самовпевненим, вирішив Рудольф, щоб дозволити собі сказати отак: «На жаль!»

— А яким ти будеш у сорок? — спитав він безтурботно, легко, мовби жартома. — Таким, як я?

— Ні, — твердо відповів Рудольф.

— Дуже мудро. Наскільки я зрозумів, ти не хочеш бути схожим на мене. Я правильно тебе зрозумів?

— Так, — щиро відповів Рудольф. Сам напросився, ніхто його не тягнув за язик. Тож маєш!

— Чому ж? Я тобі не подобаюсь?

— Не зовсім, — зізнався Рудольф. — Але не тільки через це.

— Чому ж ти не хочеш бути таким, як я?

— Мені, звичайно, хочеться мати такий же великий особняк, як у вас. Стільки ж грошей, книжок і таку ж машину. Мені хочеться так само розмовляти, як ви, стільки ж знати, їздити до Європи...

— Але...

— Але, попри все це, ви дуже самотні, — вів далі Рудольф. — Завжди сумні, завжди чимось засмучені. Життя вас не радує, бо ви... нещасна людина.

— По-твоєму, коли тобі стукне сорок, ти не почуватимеш себе самотнім і розчарованим?

— Ні, звичайно.

— У тебе буде вродлива, любляча дружина, — провадив Бойлан таким тоном, мовби читав малюкові на ніч казку, — вона завжди чекатиме тебе на вокзалі, коли ти повертатимешся з роботи в місті, симпатичні розумні дітки, які теж любитимуть тебе і яких у пориві патріотизму ти проведеш на чергову війну...

— Я не збираюсь одружуватись, — урвав його Рудольф.

— Та що ти кажеш! — округлив очі Бойлан. — Ти вивчив цей інститут шлюбу і знаєш, що він означає насправді, без прикрас? Я у твоєму віці був іншим. Мріяв про одруження. Мріяв, що в моєму самотньому палаці, розташованому на високому пагорбі, дзвенітимуть радісні дитячі голоси... Як бачиш, я не одружений, і в моєму домі ніколи не чути веселих дитячих голосів. Утім, ще не все втрачено... — Він дістав із золотого портсигара сигарету, з

кишені — запальничку і клацнув нею. У світлі полум'я його волосся здавалося зовсім сивим, а тіні лягли на обличчя глибокими борозенками.

— Сестра тобі казала, що я пропонував їй вийти за мене заміж?

— Так.

— А вона пояснила, чому мені відмовила?

— Ні.

— Вона сказала тобі, що була моєю коханкою?

Це слово не сподобалося Рудольфові, воно пролунало якось образливо. Коли б він просто сказав: «Я її трахнув», то й тоді Бойлан був би менш неприємний, а Гретхен у такому разі не здавалася б річчю, яку він самовільно привласнив.

— Так, сказала.

— Ти мене засуджуєш? — спитав Бойлан хрипким суворим тоном.

— Так.

— Чому?

— Ви для неї надто старий.

— Відмовивши мені, вона нічого не втратила. А я — втратив...

Коли побачиш її, скажи, будь ласка, що мої слова лишаються в силі.

— Ні.

Бойлан удав, що не почув його різкої відповіді.

— Відкрию тобі секрет. Того вечора я опинився зовсім не випадково у ресторанчику «Джек та Джилл». Сам розумієш, такі місця не для мене. Але я вирішив, що неодмінно довідаюсь, де ти граєш. Коли ви з Джулі вийшли, щоб усамітнитись у моїй машині, я спеціально пішов за вами слідом. Можливо, підсвідомо я сподівався знайти у братові щось від його сестри...

— Мені вже час спати, — грубо сказав Рудольф і вийшов з машини. Узяв із заднього сидіння свою вудку, кошик для риби, підсаку, гумові пожежні чоботи. Нап'яв на голову свого смішного фетрового капелюха. Бойлан сидів і курих, розглядаючи крізь хмарину тютюнового диму рівну лінію ліхтарних вогнів Вандерхоф-стрит, немов на практиці перевіряючи правильність теорії перспективи, сказану одного разу вчителем малювання: паралельні лінії не перетинаються в нескінченності або, можливо, все ж перетинаються.

— Не забудь валізу, — нагадав йому Бойлан.

Рудольф узяв і валізу. Вона була зовсім легка, ніби порожня.

— Ще раз дякую за чудовий вечір, — сказав Бойлан. — Здається, я давно вже не мав такої втіхи. І всього лиш за пару старих подертих чобіт, які мені все одно не потрібні. Я сповіщу, коли стенд для стрільби буде встановлено. А тепер іди, юний неодружений рознощику булочок. Я згадаю про тебе о п'ятій годині ранку.

Він завів мотор, і машина рвонула з місця.

Рудольф дивився услід авто, на червоні вогники ззаду, що стрімко віддалялись у нескінченність, ці два вогники-близнюки, два сигнали, що попереджають про небезпеку. Він заніс усі речі до вітальні. При світлі уважніше роздивився валізу. Замок відкритий. Шкіряний ремінець звисав з ручки. Він розкрив валізу, гадаючи, що мати не почує його метушні. На дні лежала, недбало зібгана, яскраво-червона сукня. Рудольф узяв її в руки, підніс ближче до очей. Ніжне мереживо. Глибоке декольте. Він уявив, як сестра надягне цю сукню, і погляди всіх будуть прикуті до її жіночих принад.

— Рудольфе, це ти? — почувся нагорі тривожний голос матері.

— Так, мамо, це я. — Він похапцем клацнув вимикачем. — Я на хвилинку. Забув узяти вечірні газети. — Схопивши валізу, Рудольф подався геть, щоб вискочити на вулицю раніше, ніж сюди спуститься матір. Він побіг у сусідній будинок, до Бадді Уестермана. Помешкання у них велике, просторе. Мати Бадді дозволяла їхній групі «П'ятеро з ріки» репетирувати в підвалі їхнього будинку. Рудольф тихенько свиснув. Хоча вона весела і привітна жінка, любила їхню компанію і завжди після репетицій пригощала хлопців то молоком, то кавою, однак зараз Рудольфові не хотілося з нею бачитись. Він клацнув замочком, що звисав на ремінці ручки, а ключик поклав собі до кишені.

Бадді одразу ж вийшов з будинку.

— Якого біса? Уже так пізно!

— Послухай, Бадді, ти можеш потримати цю валізу в себе два-три дні, га? — Рудольф простягнув йому валізу. — Розумієш, купив подарунок для Джулі й не хочу, щоб побачила мати. — Це була майже правда: усі в їхньому кварталі знали, що Джордахи великі скнари і що Рудольфова мати неприхильно ставилася до побачень сина з дівчатами, котрих вона називала не інакше, як вертихвістками або шльондрами.

— Давай, — безтурботно сказав Бадді. І взяв валізу.

— Колись і я тебе виручу! — пообіцяв Рудольф.

— Мені від тебе нічого не треба, крім одного — не фальшив, коли граєш «Зоряний пил». — Бадді вважався кращим музикантом у їхньому джазі і тому дозволяв собі іноді підпускати подібні критичні шпильки. — Щось іще?

— Ні, це все.

— До речі, я бачив сьогодні Джулію, — докинув Бадді. — Йшов повз кінотеатр, а вона саме до нього входила. Між іншим, з якимось незнайомим хлопцем. Старшим за тебе. Йому приблизно років двадцять два. Коли я спитав: «А де ж Руді?», вона відповіла, що не знає і знати не хоче.

— Не бреш! — скипів Рудольф.

— Не можна весь час залишатися в цілковитому невіданні, от що я тобі скажу, Рудольфе. Ну гаразд, добраніч!

Рудольф полпентався до вагона-ресторану «Ейс», щоб купити там вечірню газету. Він усівся за столик, замовив склянку молока з арахісом і почав читати спортивний розділ. Напередодні «Гіганти» виграли. Коли не рахувати цієї важливої спортивної події, то яким видався для нього цей день? Щасливим чи нещасним? Він не міг сказати цього напевне.

IV

Том поцілував Клотильду і побажав їй гарних снів. У відповідь вона, провівши теплою долонею по його щоці, ніжно йому усмінулась. Клотильда лежала, натягнувши до підборіддя ковдру, волосся розметалося на подушці. На нічному столику горіла лампа, щоб він вийшов з її кімнати, не набивши собі гулю, чи не налетів у п'ятні на когось із домочадців. Том тихенько причинив за собою двері. Смужка світла у щілині внизу пропала — Клотильда загасила лампу.

Проминувши кухню, він опинився в коридорі й почав тихенько підніматись по темних східцях, тримаючи в руках светр. Зі спальні дядька Гарольда і тітки Ельзи не долиняло ні звуку. Зазвичай там розлягається таке хропіння, що здригається весь дім. Мабуть, цього разу дядько Гарольд заснув на правому боці.

Вузенькими східцями він нечутно піднявся до себе на горище, відчинив двері і запалив світло. На його ліжку в смугастій піжамі сидів дядечко Гарольд власною персоною.

Мружачись від яскравого світла, він ласкаво посміхнувся беззубим ротом — у нього були вставні зуби, і на ніч він їх виймав.

— Добрий вечір, Томмі, — прошепелявив дядько і втупив у нього очі.

— Салют, дядьку Гарольде, — привітався Томас. Він, звичайно, розумів, що волосся в нього скуйовджене і від нього пахне парфумами Клотильди. Цікаво, що дядькові знадобилось у його кімнаті так пізно? Раніше він до нього ніколи не піднімався. Том розумів, що зараз йому треба бути вкрай обережним, підбирати правильні слова і потрібну інтонацію.

— Вже досить пізно, тобі не здається, Томмі? — спитав дядько Гарольд низьким голосом.

— Справді? — здивувався Том. — Знаєте, я навіть не глянув на годинник. — Він усе ще стояв біля дверей, намагаючись триматися подалі від дядька. Майже гола кімната. В нього небагато особистих речей. На комоді — «Вершники з Перпл-Сейджа». Цю книжку йому порадила почитати бібліотекарка. Роман неодмінно сподобається, запевнила вона його.

— Вже досить пізно, тобі не здається, Томмі? — знову спитав дядько Гарольд. Його масивна фігура, здавалось, заповнювала со-

бою всю крихітну кімнатку. Він сидів посередині ліжка, і від його ваги воно прогнулося мало не до підлоги. — Майже година ночі, — вів далі дядько Гарольд. З кожним словом з його рота вилітали дрібні крапельки слини. — Пізно, мушу зауважити, тим паче для такого хлопця, як ти, — організм у тебе ще молодий, росте, а тобі доводиться підніматись дуже рано і працювати весь день. Організмів, що розвивається, Томмі, потрібен повноцінний, тривалий сон.

— Я не знав, котра зараз година, — виправдовувався Томі.

— Цікаво, які розваги затримали тебе?

— Я просто блукав містом, — збрехав він.

— Ах, ці яскраві вогні, — пробурмотів дядько Гарольд. — Яскраві вогні містечка Елізіума, штат Огайо!

Том удав, що хоче спати, позіхнув, потягнувся. Кинув светр на бильце стільця.

— Боже, як хочеться спати!

— Томмі, тобі подобається жити у нас? — бризкаючи слиною, спитав дядько Гарольд.

— Звичайно. А чому ви про це питаєте?

— І годуємо ми тебе добре, так само, як і всіх членів нашої родини, правда ж?

— Авжеж, — погодився Том.

— Гарний будинок, надійний дах над головою, — прошепелявив дядько.

— Я ні на що не скаржусь. — Томас намагався говорити тихо, щоб, не дай Боже, не розбудити тіточку Ельзу. Ще бракувало, щоб вона приперлась сюди і встрягла у нічну розмову.

— Ти живеш у чистоті, серед порядних людей, — не заспокоювався дядько Гарольд. — Ми ставимося до тебе як до члена нашої родини. В тебе навіть є свій велосипед.

— Я ні на що не скаржусь, — повторив Том.

— У тебе гарна робота і ти одержуєш стільки ж, скільки до-рослі. А навкруги всім загрожує безробіття. До нас приїздить мільйони людей, які не мають де працювати, але ти механік, і тобі робота гарантована завжди.

— Так, я можу сам про себе подбати, — сказав Томас.

— Звичайно, ти можеш подбати про себе сам, хто ж перечить? Але ж ти — плоть від моєї плоті, кров від моєї крові. Коли зателефонував твій батько і попрохав мене дати тобі притулок, я зробив це без зайвих розмов. Адже у Порт-Філіпі в тебе були якісь неприємності, так? Та дядько Гарольд ні про що тебе не запитував. Хіба не так? Тітка Ельза теж прийняла тебе як рідного.

— Справді, у мене вдома був невеличкий галас, — пояснив Томас, — але загалом дурниця, так, нічого серйозного.

— Я ні про що тебе не запитував, — з притиском повторив дядько Гарольд, великодушно відкидаючи навіть думку про суворий допит. Його піжамна куртка розстібнулась, оголивши кругле че-

ревце з кількома шарами складок — вмістилище не одного десятка кужлів пива і товстих сосисок під гумовими підтяжками штанів.

— І що я вимагаю замість цього? Чогось неможливого? Недосяжного? Вдячності? Нічого подібного. Тільки одного — дешиці. Щоб молодий хлопець поводився пристойно, не затримувався ніде допізна, лягав спати в належний час. У ліжко, у своє ліжко, Томмі.

Ах, он воно в чому справа! Цей гад, певно, пронюхав про них із Клотильдою. Та він змовчав.

— Ми порядні люди, Томмі, — провадив далі свою нотацію дядько Гарольд. — Нашу родину всюди поважають. Твою тітку приймають у найкращих будинках. Ти напевне здивувався б, коли б я сказав тобі, який мені надано в банку кредит. Мені навіть пропонували балотуватися від республіканської партії до законодавчих зборів штату Огайо, хоча я не корінний житель цієї країни. Мої дочки вдягаються... Навряд чи якась дівчина вдягається краще, ніж вони. Вони зразкові учениці. Якщо хочеш, я покажу тобі табелі їхньої успішності, розкажу, якої високої думки про їхні успіхи викладачі. По вихідних я сам відвожу їх на машині до недільної церковної школи. І ці двоє ніжних, чистих янголяток сплять зараз у цьому ж домі просто під твоєю кімнатою.

— Я все розумію, — сказав Томас. Хай цей старий ідіот вибалакається.

— Ти не блукав містом до години ночі, не треба мені брехати, — із сумним докором у голосі сказав дядько. — Я знаю, де ти був. Мені захотілось чогось випити. Я пішов у кухню, щоб узяти пляшечку холодного пива з холодильника, і почув шум. Мені навіть соромно про це говорити, Томмі. У твої-бо роки, в домі, де живуть мої дочки, ці янголятка! Неймовірно!

— Ну то й що з цього? — похмуро буркнув Том. Він уявив собі, як дядько підслуховував за дверима, і його знудило від цієї думки.

— Ну то й що з цього? — обурився дядько Гарольд. — Більше тобі нема чого сказати мені? «Ну то й що з цього?!» Га?

— А що ви хочете від мене почути? — Йому хотілось крикнути в обличчя дядькові: «Я кохаю Клотильду! Це найкраще, що сталося за все моє мерзенне життя. Клотильда теж кохає мене. Коли б я був трохи старший, я забрав би її з цього проклятого порядного дому, з цієї шанованої всіма родини». Проте він, звичайно ж, не міг цього сказати. Він узагалі нічого не міг сказати. Він задихався від безсилля.

— Я хочу, щоб ти сказав, що тобі соромно за брудний зв'язок, у який ти дозволив себе втягнути цій темній хитрій селючці, — прошипів дядько Гарольд. — Ти маєш пообіцяти мені ніколи більше її не торкатись. Ні в моєму домі, ні де-небудь іще. Затямив?

— Я нічого не обіцяю, — вперто заперечив Томас.

— Як бачиш, я з тобою безмежно терплячий, — сказав дядько Гарольд. — Я з розумінням ставлюся до цієї дражливої теми, кажу тобі впівголоса, як людина, що вміє доходити порозуміння і вибачати чужі помилки. Навіщо нам скандал? Я не бажаю, щоб тітка Ельза довідалася про те, що ти спаскудив наше чисте гніздечко, наражаючи на страшну небезпеку наших донечок... О, мені важко підшукати потрібні слова, Томмі!

— Я нічого не обіцяю, — твердо повторив Томас.

— Гаразд. Ти нічого не обіцяєш, — відгукнувся дядько Гарольд, але вже гнівним тоном. — І не треба. Послухай, що я тобі скажу. Коли я піду від тебе, я спущуся до неї, і вона пообіцяє, багато що пообіцяє; смію тебе в цьому запевнити!

— Ви так гадаєте? — спитав Томас, і його голос йому самому здався якимось високим, майже дитячим.

— Авжеж, я так гадаю, Томмі, — пошепки прошепелявив дядько Гарольд. — Вона пообіцяє мені все, що я захочу. Їй нікуди подітись. Коли я її вижену, куди вона піде? Повернеться в Канаду до свого чоловіка-п'яниці, який ось уже два роки її розшукує, щоб побити до смерті?

— Вона знайде собі іншу роботу. Їй зовсім не обов'язково повертатися в Канаду.

— Це ти так вважаєш. Теж мені знайшовся авторитет з міжнародного права, — посміхнувся дядько Гарольд. — Тобі здається, що все так просто? Ти гадаєш, я не звернуся до поліції?

— А до чого тут поліція?

— Ти ще дитина, Томмі, — відповів, ледве стримуючись від люті, дядько Гарольд. — Ти розсовуєш ноги заміжній жінці, як дорослий чоловік, але на плечах у тебе голова дитини. Вона розбестила неповнолітнього, занастила його моральність. Тобі тільки шістнадцять років. А це — злочин, Томмі. Серйозний злочин. Америка — цивілізована країна, і діти тут оберігаються законом. Навіть коли її і не посадять у в'язницю, то, звичайно, виводять як небажану іноземку, що у чужій країні розбещує неповнолітніх. Клотильда не має громадянства, і їй доведеться повернутися до Канади. Про це напишуть у газетах. А там на неї вже чекатиме чоловік. О так, вона пообіцяє мені геть усе, — повторив дядько Гарольд, підводячись. — Усе, розумієш? Мені шкода тебе, Томасе. Це не твоя провина. Уся ця розпушта в тебе в крові. Твій батько завжди вештався по різних повіях. Його знало все місто. Мені було соромно вітатися з ним на вулиці. А твоя мати, щоб ти знав, незаконнонароджена. Її виховали черниці у притулку для сиріт. Поцікався як-небудь, чи знає вона, хто її батьки. Ну а тепер лягай спати, Томмі. Тобі треба виспатись. — Він поблажливо поплескав його по плечу. — Ти мені подобаєшся. І я хочу, щоб з тебе вийшла справжня людина, якою ми усі могли б пишатися. Я дбаю тільки про тебе і твоє майбутнє. Спи.

І дядько Гарольд, пивне барило у безформній смугастій піжамі, свідомий своєї безмежної влади, вийшов із кімнати, човгаючи босими ступнями.

Томас погасив світло. Впав на ліжко долілиць і щосили вдарив кулаком у подушку.

Другого дня він прокинувся раніше, щоб до сніданку встигнути поговорити з Клотильдою. Проте, коли він спустився донизу, дядько Гарольд уже сидів за обіднім столом і читав газету.

— Доброго ранку, Томмі, — він скинув на мить на нього очі. Вставні зуби були на своєму місці. Він, присьорбуючи, втягував у себе каву з чашки.

У кімнату ввійшла Клотильда зі склянкою апельсинового соку для Томаса. Вона навіть не глянула на нього. Обличчя її було похмурим і замкнутим. Дядько Гарольд ніяк не відреагував на її появу.

— Просто жах, що відбувається там, у Німеччині, — обурювався дядько. — Ці російські ведмеді гвалтують німкеня просто на берлінських вулицях. Сто років вони чекали такої підходящої нагоди. Люди змушені жити в підвалах. Коли б я не зустрів твою тітку Ельзу і ми не переїхали сюди, до цієї країни, то не знаю, що би зі мною сталось, де перебував би я зараз. Одному Богу відомо...

Знов увійшла Клотильда, принесла яечню з беконом для Тома. Він пильно глянув їй в очі: чи не з'явиться в них якийсь умовний знак. Ні, нічого.

Поснідавши, Томас підвівся з-за столу. Він вирішив повернутися згодом, коли тут нікого, крім Клотильди, не буде... Дядько Гарольд відірвався од газети.

— Скажи Коену, що я буду о пів на десяту, — мовив він. — Мені треба сходити до банку. І передай, що я пообіцяв містерові Данкану, що його машина буде готова вдень, вимита і протерта.

Томас кивнув головою і пішов до дверей. Назустріч йому спускалося двоє блідолицих, пишно вбраних дівичь.

— Мої янголятка, — ласкаво пригорнув їх дядько Гарольд, а вони поцілували його в обидві щоки — кожна зі свого боку.

— Доброго ранку, татусику!

Шанс зустрітися з Клотильдою з'явиться в нього годині о четвертій по обіді. Цього дня тітка Ельза возила дочок до зубного лікаря. Обидві дівчинки носили шини. Дядько Гарольд — Томас про це знав напевне — о цій порі стовбичив у демонстраційному залі. Отже, Клотильда мала бути вдома сама.

— Повернуся за півгодини, — попередив він Коена. — Треба зустрітися з однією людиною.

Коену це не сподобалось, але він промовчав, кинувши на нього підозріливий погляд.

Коли він під'їхав на велосипеді до будинку, Клотильда поливала зі шланга галявину під вікнами. Була яскрава, сонячна днина, і навколо бризок води раз у раз спалахували різнобарвні маленькі веселки. На Клотильді був білосніжний халат. Тітці Ельзі страшенно подобалося наряджати свою прислугу, наче нянечок у лікарні. Жива реклама чистоти, що панувала в усьому домі. Мовляв, у неї завжди така ідеальна чистота, що можна їсти просто з підлоги!

Клотильда, кинувши на Томаса обережний погляд, продовжувала поливати галявину.

— Клотильдо, ходімо у будинок, треба поговорити, — сказав Томас.

— Хіба ти не бачиш, що я зайнята? — Повернувши рукав, вона спрямувала струмінь на клумбу з розкішними петуніями.

— Ти хоч глянула б на мене, — образився він.

— Здається, зараз ти повинен бути на роботі, — відвернулась Клотильда убік.

— Він приходив до тебе сьогодні вночі? Мій дядечко?

— Ну то й що?

— Чому ти його впустила?

— Це його дім, хіба я маю право не впускати його? — похмуро відповіла Клотильда.

— Ти що-небудь йому пообіцяла? — Голос у Томаса раптом зірвався, і він майже закричав, але нічого не міг із собою вдіяти.

— Яка різниця? Повертайся на роботу. Нас можуть побачити.

— Ти що-небудь йому пообіцяла? — повторив своє запитання Том.

— Я пообіцяла ніколи більше не лишатися з тобою наодинці, — тихо, байдужим тоном відповіла Клотильда.

— Ну це, звичайно ж, не насправжки? — Томас кинув на неї благальний погляд.

— Чому ж, насправжки. — Вона крутила в руках наконечник шланга. На пальці поблискувала обручка. — Між нами все скінчено.

— Ні, не скінчено! Хто тобі це сказав? — Йому хотілось її схопити і шосили струснути. — До біса цей дім! Знайди собі іншу роботу. Я теж піду звідси, і ми...

— Не мели дурниць, — різко урвала його Клотильда. — Ти ж знаєш про мій *злочин*, — передражнила вона дядька Гарольда. — Він зробить усе, щоб мене депортували з країни. — І сумно додала: — Ми ж не Ромео і Джульєтта. Ти — школяр, а я — куховарка! Повертайся в гараж.

— Невже ти нічого не могла йому сказати? — Томас був у відчаї. Він боявся, що розплачеться просто тут, на очах у Клотильди.

— А що з ним говорити? Він дикун. Він ревнує, а коли чоловік ревнує, говорити з ним — усе одно що з кам'яним муром чи з деревом. Результат однаковісінький.

— Ревнує? — не зрозумів Томас. — Що ти маєш на увазі?

— Він уже два роки намагається залізти до мене в ліжко, — спокійно пояснила Клотильда. — Щоночі, коли його жінка засинає, він приходиться і починає шкрябатись у мене під дверима, ніби кіт.

— Жирна сволота! — вигукнув Том. — Наступного разу я його вистежу.

— Ні, ти не зробиш цього, — заперечила Клотильда. — Наступного разу я впусти його. Вже краще тобі знати про це.

— Впустиш його? Його?!

— Я тільки служниця, — відповіла вона. — І живу, як належить служниці. Я не хочу втрачати свою роботу, опинитися у в'язниці чи повертатися в Канаду. Забудь про все. Alles kaputt¹. Нам було дуже добре ці два тижні. Ти гарний хлопчик. І мені шкода, що в тебе через мене такі серйозні неприємності...

— Годі! Годі! — вигукнув він. — Тепер я й пальцем не торкнуся жодної жінки, коли ти...

Він почав задихатись і не доказавши скочив на велосипед, помчав назад. Клотильда лишилася на галявині. Вона взялася поливати троянди. Він їхав не оглядаючись і не міг бачити розпачливих сліз на її смаглявому обличчі.

Святий Себастьян, пронизаний безліччю стріл, повертався до гаража. Палиці лучників він спізнає на собі згодом.

РОЗДІЛ ДЕВ'ЯТИЙ

I

Вийшовши зі станції метро на Восьмій авеню, Гретхен спершу купила півдюжини пляшок пива, а потім забрала з хімчистки костюм Віллі. Вечоріло. На землю лягали ранні листопадові сутінки, повітря дихало морозцем. Перехожі були одягнуті у пальто і рухалися швидко, ніде не затримуючись. Попереду Гретхен ішла, мерзлякувато сутулячись, дівчина в штанях і теплій напівшинелі. Голова її була закутана вовняним шарфом. У неї був такий заспаний вигляд, ніби вона шойно вилізла з-під ковдри, хоча була вже майже шоста вечора. Але тут, у Гринвіч-Вілледжі, люди могли прокидатись о будь-якій годині дня і ночі. У цьому і криється одна з принадностей цього містечка. А друга приємна особливість — у цій частині міста переважно жила молодь. Іноді, коли Гретхен вливалась у юрбу на вулиці, вона радо думала: «Тепер я теж почувваю себе, як на батьківщині».

¹ Кінець усьому! (Нім.)

Дівчина в теплій шинелі зайшла до гриль-бару «Коркоран», добре знайомий Гретхен, як і десяток інших барів у цьому кварталі: значна частина її життя тепер минала в них.

Вона квапливо йшла в напрямку до Одинадцятої авеню. Важкі пляшки з пивом постукували в пакеті з щільного коричневого обгорткового паперу, а костюм Віллі, акуратно відпрасований, вона несла в руці. Може, застане Віллі вдома. Хочеться сподіватись. Ніхто ніколи не міг напевне сказати, коли він буде вдома. Гретхен поверталася з репетиції, а на восьму їй треба знову бути в театрі. Ніколс із режисером змусили її кілька разів повторювати одні й ті самі репліки, після чого сказали, що в неї непогано усе виходить, що вона, безперечно, має талант. П'єса йшла з перемінним успіхом, але до липня, напевно, протримається. Щовечора Гретхен тричі проходила в купальнику через усю сцену. Глядачі щоразу після її виходу сміялись, але це був якийсь нервовий сміх. Автор, почувши перші вибухи реготу, так розлютився, що навіть хотів узагалі викинути її роль. Проте Ніколс із режисером усе-таки зуміли переконати його, мовляв, чим більше сміху, тим краще для успіху п'єси. Їй кілька разів приносили за куліси дивні листи і телеграми із запрошенням на вечерю, а двічі вона навіть одержала від когось троянди. Вона нікому не відповідала. Віллі завжди після шоу сидів у неї в гримерній. Йому подобалося спостерігати, як вона змиває грим і фарбу, як перевдягається у свій звичний одяг. Іноді йому спадало на думку трохи покепкувати з неї, і він театральні казав:

— О Боже, навіщо я тільки одружився? Цитую!

За його словами, справа з розлученням затягувалась.

У коридорі Гретхен підійшла до поштової скриньки: чи нема чогось для них обох — Еббота і Джорда. Вона власноруч надписала їхні прізвища на скриньці.

Гретхен збігла східцями на третій поверх. Коли вона поверталась додому, то завжди чомусь квапилася. Відсапуючись, вона відімкнула помешкання: двері відчинялись одразу у вітальню.

— Віллі! — гукнула вона. Помешкання було маленьке, всього дві кімнатки, і можна було б не кричати. Але Гретхен завжди шукала для себе різні зачіпки, щоб мати втіху зайвий раз вимовити голос його ім'я.

На обшарпаній канапі сидів Рудольф зі склянкою пива в руці.

— О, це ти! — сказала Гретхен. — Ніяк не сподівалась!

— Привіт, Гретхен! — він підвівсь і поцілував її в щоку.

— Руді! Що ти тут робиш? — вигукнула вона, звільняючись од своєї ноші. Пакет поклала на стіл, а костюм Віллі кинула на бильце стільця.

— Я подзвонив у двері, і твій друг мене впустив, — відповів той.

— Твій друг перевдягається, — подав голос Віллі з сусідньої кімнати. Він часто цілими днями ходив у самому халаті. Помешкан-

ня було таким крихітним, що в ньому було чутно геть усе, де б ти не був. Маленьку кухоньку од вітальні відокремлювала ширмочка.

— Я зараз прийду, — гукнув він зі спальні. — Посилаю тобі поцілунок: цьом-цьом!

— Я така рада тебе бачити! — Гретхен, знявши пальто, обняла Рудольфа. Потім одступила на пару кроків, щоб краще його роздивитись. Раніше, коли бачила його день у день, вона не усвідомлювала, який він гарний: смагливий, стрункий, у блакитній сорочці з гудзичками і блейзері, подарованому нею на його день народження. Задумливі ясно-зелені очі.

— Та-ак, нарешті ти виріс! Усього за кілька місяців? Ну, що скажеш?

— Минуло майже півроку, — нагадав він їй. Може, вона його засуджувала?

— Сідай, — вона потягла його за рукав. Біля дверей стояла невелика шкіряна валізка. Вона, звичайно, не належить Віллі, в цьому немає жодних сумнівів, але Гретхен уже десь її бачила, цю валізку.

— Розповідай, як там удома. Боже, яка я рада бачити тебе, Руді! — Їй здалося, що голос її лунає трохи неприродно. Коли б вона знала, що він приїде, то неодмінно повідомила б йому про Віллі. Що не кажи, а хлопцеві всього сімнадцять... Ні про що не підозрюючи, приїздить навідати сестру і раптом довідується, що вона живе з якимось мужиком... Еббот-Джордах.

— Дома все, як і раніше, нічого особливого, — почав Рудольф. Яка все-таки в нього витримка, їй варто повчитись у нього! Він слокійнісінько цідив крізь зуби своє пиво. Якщо він і був збентежений, то не виказував цього. — Тепер, залишившись сам, я несучу на своїх плечах весь тягар любові усіх домочадців.

Гретхен засміялася. Даремно, виявляється, хвилювалась. Вона навіть не уявляла, що її брат отакий дорослий.

— А як мама?

— Так само читає «Віднесені вітром», — сказав Рудольф. — Хворіє. Лікарі кажуть, що в неї флебіт.

— Хто ж тепер замість неї працює в булочній?

— Така собі місіс Кудакі. Удова. Батько платить їй тридцять доларів на тиждень.

— Він, звичайно, від цього у захваті?

— Я не сказав би, що він щасливий.

— Ну, як він там?

— Правду кажучи, мене не здивує, коли виявиться, що він хворий серйозніше, ніж мама. Він уже кілька місяців не виходить на задвірок, щоб погамселити свою грушу, і, по-моєму, ні разу, відколи ти поїхала, не навідався до складу на річку.

— А що з ним? — Гретхен раптом відчула, що її це й справді непокоїть.

— Не знаю, — відповів Рудольф. — Він завжди такий. Хіба ти його не знаєш? Ніколи нічого не скаже.

— Вони хоч згадують про мене?

— Ні, жодним словом.

— А про Томаса?

— І думати забули. Мені так і не пощастило з'ясувати, що ж тоді сталося. А сам він, зрозуміло, не пише.

— Ну й сімечка, — зітхнула Гретхен. Вони посиділи трохи мовчки, ніби віддаючи належне кланові Джордахів.

— Гаразд, — скинула з себе заціпеніння Гретхен. — Як тобі подобається наше гніздечко?

Жестом руки вона обвела помешкання. Вони з Віллі зняли його вже умебльованим. Меблі, щоправда, мали такий вигляд, ніби їх шойно притягли з чийогось горища, але Гретхен купила кілька горщиків із квітами, а на стіни почепила гравюри й рекламні афіші туристичних агентств. «Індіанець у сомбреро на тлі мальовничого поселення». «Відвідайте Нью-Мехіко!»

— У тебе тут дуже затишно, — пожмуру відповів Рудольф.

— Страшенно вбого, звичайно, проте є одна безперечна перевага — це не Порт-Філіп!

— Ясно, що ти маєш на увазі, — зітхнув Рудольф.

Чому він такий набурмосений? — не могла зрозуміти Гретхен. Цікаво, що привело його сюди, у Нью-Йорк, з якого дива йому раптом забаглося побачити її?

— Ну а як поживає твоя красуня? — Їй було теж невесело, та вона з усіх сил намагалась цього не виказати. — Як її? Здається, Джулія?

— Так, Джулія, — кивнув Рудольф. — Наші стосунки, на жаль, не ідеальні.

До кімнати, зачісуючись на ходу, ввійшов Віллі. Гретхен не бачила його всього кілька годин, але, коли б вони в цю хвилину були самі, кинулась б до нього в обійми, ніби вони не бачились хтозна-скільки часу. Віллі, нахилившись над канапою, поцілував її в щоку. Рудольф чемно підвівся.

— Сиди, сиди, Руді, — поплескав його по плечу Віллі. — Я ж не твій старший офіцер!

Гретхен у глибині душі пошкодувала, що Віллі виявив їй так мало уваги.

— О, бачу, у військах порядок! — вигукнув він, углявши пляшки з пивом і відпрасований костюм на бильці стільця. — Знаєш, коли ми вперше зустрілися з твоєю сестрою, я сказав їй, що з неї вийде зразкова дружина і чудова матір. Холодно на вулиці?

— Угу.

Віллі одразу заходився відкорковувати пляшку.

— Тобі теж, Руді?

— З мене поки що досить, — відповів той, знову сідаючи на канапу поруч із Гретхен. Віллі налив собі пива у склянку, з якої вже пив раніше: на її обідку була помітна пивна піна. Він багато вживав пива, цей Віллі. — Гадаю, нам не варто нічого приховувати, — сказав він, усміхнувшись до Гретхен і повертаючись до Руді. — Я уже все йому пояснив. Сказав, що ми тільки формально живемо в гріху. Повідомив, що просив твоєї руки, але ти мені відмовила, хоча, сподіваюсь, не остаточно!

Віллі не кривив душею. Він і справді кілька разів пропонував Гретхен вийти за нього заміж. І вона була майже впевнена, що в нього цілком серйозні наміри.

— А ти сказав йому, що одружений, Віллі? — спитала Гретхен. Їй не хотілося, щоб у Руді залишались будь-які сумніви.

— Звичайно, — одразу ж відгукнувся Віллі. — Які в мене можуть бути секрети від братів коханої жінки? Мій колишній шлюб, власне кажучи, був помилкою молодості. Миттєвість. Хмаринка, що розтанула від першого подиху вітру. Руді — кмітливий хлопець і все розуміє. Він далеко піде. От побачиш, він ще станцює на нашому весіллі. І турбуватиметься про нас у глибокій старості.

Від жартів Віллі Гретхен стало не по собі. Вона, звичайно, розповідала йому про своїх батьків, про Рудольфа й Тома, але зараз тільки один із членів її родини був присутній тут, і ця ситуація діяла їй на нерви.

Рудольф промовчав.

— А що ти робиш тут, у Нью-Йорку, Руді? — спитала вона, намагаючись перевести розмову на іншу тему.

— Та от... вирішив прокататись, — відповів Рудольф. Він явно хотів сказати їй щось важливе, але йому забракло духу зробити це в присутності Віллі. — У нас короткі канікули.

— А як справи в школі? — Ці слова вихопились у неї мимоволі, і вона відчула, що вони пролунали в її вустах аж надто поблажливо — так розмовляють з чужими дітлахами, коли нема про що більше з ними говорити.

— Все гаразд, — неохоче буркнув Рудольф, даючи їй зрозуміти, що волів би уникати згадування про школу.

— Як ти гадаєш, Руді, — встряв до розмови Віллі, — я годжуся тобі в шурини?

Рудольф спрямував на нього спокійний погляд зелених очей.

— Я вас зовсім не знаю.

— Твоя правда, Руді! Так тримати! Ніколи не виказуй своїх почуттів одразу. В цьому моє лихо: я занадто відвертий. Що в мене в серці, те й на язиці. — Він хлюпнув собі ще пива. Віллі був збуджений і не знаходив, здавалося, собі місця. Руді, на відміну од нього, був зібраний, впевнений у собі, міг розмірковувати про все цілком тверезо. — До речі, я запропонував Руді сходити на твоє шоу, — сказав Віллі. — Хіт сезону. Важлива подія, гідна тосту!

— Нікчемна вистава, — урвала його Гретхен. Що за дурна ідея: повести її брата до театру, аби той побачив, як вона розгулює майже голяка по сцені у всіх на очах.

— Доведеться почекати, коли в мене з'явиться інша роль. Роль святої Іоанни.

— На жаль, я сьогодні зовсім не маю часу!

— А ще я запросив його на вечерю після шоу, — додав Віллі. — Проте він теж відмовився, посилаючись на раніше зроблену йому пропозицію. Може, ти зможеш умовити його? Руді мені страшенно подобається. Окрім того, я зв'язаний з ним тісними родинними узами.

— Дякую. Хай іншим разом, — знову відмовився Рудольф. Він тицьнув на шкіряну валізу, що стояла на підлозі. — Мене попрахали передати тобі оце.

— І хто ж? — поцікавилась Гретхен. — Хто попросив тебе передати мені оце?

— Одна людина на ймення Бойлан, — відповів Рудольф.

— Он воно що! — Вона торкнулася руки Віллі. — Налий і мені пива, Віллі! — Потім підвелась, підійшла до валізи. — Подарунок? Чудово! — Вона підняла валізу, поставила її на стіл і відкрила. Побачивши, що всередині, зрозуміла, що вже здогадалася про це від самого початку. — Боже, я зовсім забула, яка вона яскраво-червона! — спокійно, без найменшого хвилювання зауважила вона, приклавши сукню до себе.

— Ова! — захоплено вигукнув Віллі.

Рудольф зацікавлено спостерігав за ними обома: спершу за Гретхен, потім перевів погляд на Віллі.

— Спогад про мою розпусну молодість, — сказала Гретхен, поплескавши Руді по руці. — Нічого, Руді. Все гаразд. Віллі знає про містера Бойлана. Геть усе!

— О, я пристрелю його як собаку! — театралью вигукнув Віллі. — Тільки-но побачу. Шкода, що я вже здав свій пістолет.

— То мені взяти його? Що скажеш, Віллі? — з сумнівом у голосі спитала Гретхен.

— Звичайно, візьми? Коли, звісно, воно підходить тобі більше, ніж Бойлану!

— Як же він довірив тобі таку важливу місію — доправити його мені? — спитала вона, поклавши сукню на стіл.

— Ми з ним випадково познайомились і відтоді іноді зустрічаємось, — відповів Рудольф. — Він просив у мене твою адресу, але я не дав...

— Перекажи, що я йому дуже вдячна і щоразу, коли надягатиму це плаття, буду згадувати про нього.

— Коли хочеш, можеш сама сказати йому про це, — похмуро відповів Рудольф. — Він привіз мене сюди на своїй машині. А тепер сидить у барі на Восьмій авеню і чекає, коли я повернусь.

— А й справді, чому б нам усім разом не піти туди і не випити з цим типом? — запропонував Віллі.

— Я не хочу з ним пити! — твердо відмовилася Гретхен.

— Так йому і переказати? — спитав Рудольф.

— Так і перекажи.

Рудольф підвівся.

— Мабуть, мені вже час іти. Я обіцяв йому, що довго не затримаюсь.

Гретхен теж підвелася з канапи.

— Не забудь валізу, — нагадала вона і пильно глянула на брата. — Руді, ти часто з ним зустрічаєшся?

— Десь двічі на тиждень.

— Він тобі подобається?

— Не знаю, — невпевнено відповів Руді. — Він багато чому навчив мене.

— Будь обережний, — попередила вона.

— Не хвилюйся!

Рудольф, прощаючись, простягнув руку Віллі.

— До побачення. Дякую за пиво.

— Ну, тепер ти знаєш до нас дорогу, — сказав той. — Заходь, коли матимеш час. Буду радий тебе бачити! — Віллі тепло потис йому руку.

— Гаразд, якось зайду, — пообіцяв Рудольф. Гретхен поцілувала його.

— Дуже шкода, що ти так швидко тікаєш.

— Незабаром я знову буду в Нью-Йорку. І обов'язково зайду до вас.

Гретхен відчинила йому двері. Він загаївся, ніби хотів сказати їй щось іще, але, передумавши, тільки махнув рукою на прощання й пішов. Гретхен повільно зачинила за ним двері.

— У тебе славний брат, — сказав Віллі. — Мені б хотілося бути на нього схожим.

— Ти й так непоганий — цілком привабливий чоловік, — заспокоїла його Гретхен і поцілувала. — Здається, я не цілувала тебе цілу вічність!

— Цілих нудотних шість годин, — уточнив Віллі. Вони ще раз поцілувались.

— Цілих нудотних шість годин, — повторила вона, усміхаючись.

— Прошу тебе, постарайся приходити додому, коли я тут.

— Постараюсь, авжеж постараюсь. Неодмінно! — запевнив він її. Взявши сукню, він підніс її ближче до очей, уважно, критично розглядаючи. — Як на мене, твій брат занадто дорослий для свого віку, тобі не здається?

— Можливо.

— Чому ти говориш так непевно?

— Тому що не знаю. — Вона ковтнула пива з своєї склян-ки. — Він занадто розважливий. — Гретхен згадалася невинна на батькова щедрість щодо Рудольфа, матір, яка схилилась ночами над гладильною дошкою, прасуючи купу його випраних сорочок. — Він в усьому покладається тільки на свій інтелект.

— Що ж тут поганого? — здивувався Віллі. — Я теж хотів би покладатися на свій розум.

— Про що ви говорили до мого приходу?

— Хвалили тебе на всі заставки.

— Ну а крім цього?

— Він розпитував мене про мою роботу. Гадаю, йому вида-лося дивним, що залицяльник його сестри сидить удень вдома, а вона в цей час заробляє на хліб насущний. Сподіваюся, мені по-щастило розвіяти всі його сумніви.

Віллі працював у новому журналі, який нещодавно почав ви-пускати його приятель. Журнал публікував матеріали, присвячені радіо. Основна робота Віллі полягала в тому, щоб слухати денні радіопередачі, і він волів робити це вдома, а не в маленькій про-курений редакції, де весь час штовхалося безліч різного люду. Йому платили дев'яносто доларів на тиждень, і з тими шістдесятма, які заробляла Гретхен, їм загалом вистачало, хоча наприкінці тижня гроші, як правило, кінчались і в них частенько не лишалося ані centa в кишені, бо Віллі полюбляв ресторани і допізна засиджу-вався в барах.

— Ти сказав йому, що ти до всього ще й драматург? — спита-ла Гретхен.

— Ні. Хай потім сам довідається. Одного прекрасного дня. Так буде краще.

Віллі й досі не показав їй своєї п'єси. Він нагисав усього пів-тора акта, та й те збирався кардинально переробити.

Віллі, приклавши до себе сукню, походжав по кімнаті, наче справжня модель, відчайдушно вихляючи стегнами.

— Іноді мені здається, що з мене була б нічошенька дівуля. Як ти гадаєш?

— Угу, — чи то погоджуючись, чи то заперечуючи йому, від-повіла вона.

— Вдягни сукню. Глянемо, як вона на тобі сидить, — за про-понував він, простягаючи її Гретхен.

Гретхен пішла до спальні. Там на стіні висіло велике, на зріст людини, дзеркало. Йдучи на роботу, вона акуратно заправила ліж-ко, але зараз покривало було зібгане: Віллі любив після обіду под-рімати. Вони жили разом трохи більше двох місяців, але Гретхен уже встигла до дрібниць вивчити всі його звички. Його речі були розкидані по всій кімнаті, а корсет валявся на підлозі біля вікна. Скидаючи светр і спідницю, Гретхен усміхалась. Така дитяча не-охайність Віллі подобалась їй. Вона охоче прибирала за ним.

Гретхен насилу впоралася зі змієюю. Вона вдягала цю сукню лише двічі: перший раз у магазині і вдруге — у спальні Бойлана, коли йому захотілося глянути, як вона сидить на ній. Довелося для нього перевтілитись у модель. Тобто фактично вона цю сукню ніколи не носила. Вона критично оглянула себе у дзеркалі. Їй здалося, що мереживне декольте надто глибоке і відкриває завелику частину її грудей. Жінка в розкішній червоній сукні, що дивилась на неї із дзеркала, виглядала старшою, ніж вона, — справжня мешканка Нью-Йорка, упевнена в собі, в силі своєї чарівності, привабливості, жінка, яка, не боячись конкуренції, може піти в будь-яку компанію. Вона розпустила волосся, і його чорна хвиля м'яко обгорнула її плечі. На роботу Гретхен ходила, зв'язуючи волосся на голові в тугий вузол, — так було зручніше. Кинувши на себе останній погляд, вона повернулася до вітальні. Віллі, який відкривав чергову пляшку пива, аж присвиснув здивовано, глянувши на неї:

— Ну, ти мене вбила! На смерть!

Гретхен крутнулася, майнувши подолом сукні.

— Як ти гадаєш, я гідна такої сукні? Може, я в ній занадто оголена? Тобі не здається?

— Ти просто боже-ствен-на! — вражено видихнув Віллі. — Будь-який чоловік, побачивши на тобі цю сукню, миттю захоче її з тебе зняти! — Він підійшов до неї. — Ця думка вимагає негайного втілення, — прошепотів він. І розстебнув зміюку в неї на спині. Руки в нього були холодні, він щойно тримав пляшку з охолодженим пивом, і Гретхен одразу затремтіла всім тілом. — А що, власне, ми робимо в цій кімнаті?

Вони перейшли у спальню і швидко роздягнулись. Того єдиного разу — коли вона приміряла цю сукню при Бойланові, — сталося так само.

Віллі кохався з нею обережно, ніжно, без азарту, мовби Гретхен — надзвичайно тендітне і крихке створіння, яке може розбитися будь-якої секунди. Навіть благоговійно — це слово сяйнуло їй в голові у самий розпал статевого акту, і вона несподівано чмихнула. Проте не зізналась Віллі, чому. З ним усе було інакше, не так, як із Бойланом. Бойлан панував над нею, намагався принизити її, знищити. Все його кохання в ліжку було лютим, нещадним актом руйнування: двобоєм, у якому обов'язково мав бути переможець і переможений. Розставшись із Бойланом, вона знову стала сама собою, прийшла до тями, — так зазвичай повертаються з тривалої подорожі, з відразою переживаючи вчинене над собою ганебне насильство. Однак близькість із Віллі була самою ніжністю, а він — дуже приємним і дуже дорогим, вона не бачила в ньому ніякого гріха. Їхнє спільне повсякденне життя текло природним руслом, наче давня спокійна річка. Тепер вона не відчувала ні ламання кісток, ні злої, нестримної розпусти, до якої Бойлан примушував її силоміць, і, хоч як це дивно, вона страшенно бажала

цього, мов зголодніла людина — їжі. Нерідко вона не зазнавала оргазму, та це її не надто тривожило. Врешті, яка різниця?

— Як гарно! — прошепотіла вона, і обоє, усе ще важко дихаючи, припинили будь-які рухи.

Віллі обережно перекотився на спину, і тепер вони лежали мовчки, не торкаючись одне одного, тільки тримаючись за руки, немчи діти.

— Яка я рада, що ти був удома, — зізналася вона.

— Тепер я завжди буду вдома, — відповів він.

Вона стиснула його руку.

Другою рукою Віллі потягнувся до нічного столика по сигарети. Гретхен звільнила пальці, аби він зміг прикурити. Він лежав, витягнувшись на ліжку і відкинувши голову на пласку подушку. В кімнаті було темно. Слабке світло пробивалося лише з прочи-нених дверей вітальні. Зараз він був схожий на хлопчиська, який страшенно боїться бути покараним, коли дорослі зненацька засту-кають його із сигареткою.

— Ну а тепер, коли ти домоглася свого, може, поговоримо? Як у тебе минув день? — закурюючи, спитав він.

Гретхен вагалась, не знаючи, що йому відповісти. Ні, не зараз, хай потім, подумала вона.

— Як завжди. Гаспар знову чіплявся до мене.

Гаспар виконував у їхньому шоу головну роль. Під час перерви в репетиції він запросив її до себе в гримерну під приводом, що йому необхідно відшліфувати з нею деякі репліки, і там трахнув її.

— А в цього Гаспара губа не з лопуцька, він одразу бачить, що почім! — похвалив свого суперника Віллі.

— Тобі не здається, що ти мав би поговорити з ним? Сказати, щоб він відчепився від твоєї дівчини, дав їй спокій. Або, може, просто дати йому по пиці?

— Він мене вб'є, — нітрохи не бентежачись, відповів Віллі. — Він здоровий як бик.

— Отже, я покохала боягуза? — спитала Гретхен, цілуючи його у вухо.

— Таке завжди трапляється з молодими провінціалками. — Він з насолодою затягнувся сигаретою. — Хоч би як там було, але в цій царині дівчина покинута напризволяще. Але ж ти вже не зелене дівчисько і сміло можеш виходити на вулицю в цьому великому місті. Сама зумієш постояти за себе!

— Щодо мене, — мовила Гретхен, — то я ладна набити пикку кожній, хто наважиться чіплятись до тебе.

— Це точно, — засміявся Віллі. — Можу навіть побитися об заклад.

— Сьогодні в театр приходив Ніколс. Після репетиції він пообіцяв дати мені роль у новій п'єсі в наступному році. Велику роль.

— Ти станеш зіркою, — задумливо сказав Віллі. — Твоє ім'я засяє на афішах, і ти викинеш мене на смітник, мов старий черевик!

Доведеться усе-таки сказати, подумала вона. Хіба не однаково, коли він про це дізнається — зараз чи потім?

— У наступному театральному сезоні я, очевидно, взагалі не зможу працювати на сцені.

— Тобто? — зіпершись на лікоть, він здивовано глянув на неї.

— Сьогодні вранці я була у лікаря, — сказала вона. — Я вагітна.

Віллі пильно дивився на неї, ніби уважно вивчав вираз її обличчя. Потім сів і загасив сигарету в попільничці.

— Піду поп'ю. — Він ніяково підвівся з ліжка. Вона побачила потемнілий великий шрам у нього на спині. Накинувши старий бавовняний халат, він подався у вітальню. Гретхен почула, як він наливає собі пива. Вона лежала в темряві, відчуваючи себе самотньою і покинутою. Не треба було йому говорити, подумала вона. Тепер усе скінчено.

Вона пригадала ту ніч, коли це сталось. Вони довго, майже до четвертої ранку, сиділи у когось в гостях, і там у них виникла гаряча суперечка. Про імператора Хірохіто, про все-все на світі. Усі були добряче напідпитку. Вона сп'яніла і забула про обережність. Зазвичай вони повертались додому дуже втомлені й одразу лягали спати. Та цієї триклятої ночі вони не відчували ніякої втоми. Ну от, на честь японського імператора... І тут же вирішила: коли він почне заперечувати, скажу, що зроблю аборт. Вона знала, що ніколи не зважиться на це, але сказати — скаже.

Віллі повернувся у спальню. Вона увімкнула лампу на столику біля ліжка. Така розмова має відбутись при світлі. Їй зараз було важливо побачити обличчя Віллі, воно скаже їй більше, ніж слова.

Гретхен накинула на себе простирадло. Поли старого халата хляпали його по ногах, халат був завеликий для його миршавої статури, до того ж сильно полиняв од частого прання.

— Слухай. Слухай мене уважно, — сідаючи на краєчок ліжка, сказав Віллі. — Або вона мені дасть розлучення, або я уб'ю цю стерву. Потім ми одружимося, і я піду на курси молодих мам, навчусь годувати і загортати в пелюшки малюків. Ви мене зрозуміли, міс Джордах?

Гретхен пильно глянула йому в очі. Він не жартував.

— Я зрозуміла тебе, — тихо відповіла вона.

Він схилився до неї і поцілував у щоку. Гретхен учепилася за рукав халата. На Різдво, подумала вона, я обов'язково куплю йому новий халат.

II

Коли Рудольф із валізою в руці зайшов до бару на Восьмій авеню, Бойлан у твідовому пальті стояв біля стійки, зосереджено втупившись у свій келих. Довкола були тільки чоловіки, більшість з яких — безперечно педики.

— Чому ти з валізою? — спитав Бойлан.

— Вона її не взяла.

— А сукню?

— Сукню взяла.

— Що питимеш?

— Пиво.

— Будь ласка, одне пиво, — замовив Бойлан барменові. — А мені ще віскі.

Бойлан кинув погляд на своє відображення у дзеркалі на стіні. Брови у нього стали ще світлішими, ніж минулого тижня. На обличчі — густа засмага. Можна було подумати, що він кілька місяців провалявся де-небудь на південному пляжі. Рудольф уже знав, що така засмага — дія кварцової лампи. «Я хочу завжди виглядати здоровим і привабливим, навіть коли ні з ким не зустрічаюсь по кілька тижнів. Таке ставлення до себе — це свого роду самоповага», — якось пояснив йому Бойлан.

Рудольф, смагливий від народження, вважав, що може поважати себе, навіть не користуючись кварцом.

Бармен поставив перед ними пиво і віскі. Коли Бойлан узяв свій келих, пальці в нього трохи тремтіли. Цікаво, скільки ж він сьогодні випив? — подумав Рудольф.

— Ти сказав їй, що я тут? — спитав Бойлан.

— Звісно, сказав.

— Вона прийде?

— Ні. Її друг хотів прийти і познайомитись з вами, але вона йому не дозволила. — Руді не бачив жодної причини, щоб казати йому неправду.

— То з нею був чоловік? — перепитав Бойлан.

— Друг. Вона з ним живе.

— Зрозуміло, — спокійно сприйняв це повідомлення Бойлан.

Рудольф потягував з кухля пиво.

— Твоя сестра — дуже своєрідна жінка. І непередбачувана. В цьому її екстравагантність, — задумливо сказав Бойлан. — Боюся, що це не доведе її до добра.

Рудольф промовчав.

— Вони, бува, не одружені?

— Ні. Він усе ще одружений з іншою жінкою.

Бойлан знову глянув на своє відображення у дзеркалі. Статуристий молодик у чорному светрі, що сидів у протилежному кінці бару, перехопивши його погляд, хтиво усміхнувся.

— Що він за один? — Бойлан знову обернувся до Рудольфа. — Тобі сподобався цей хлопець?

— Молодий, доволі симпатичний. Судячи з усього, веселун.

— Веселун... — повторив Бойлан. — А втім, чом би йому і не веселитися? Яке в них помешкання?

— На дві кімнати, з меблями, у будинку без ліфта.

— У твоєї сестри романтична зневага до багатства. Згодом вона, звичайно, пошкодує про це. Як і про багато чого іншого.

— Мені здалося, що вона щаслива, — зауважив Рудольф. Йому не сподобались пророкування Бойлана, і він не хотів, щоб Гретхен про щось там шкодувала.

— Що робить цей молодий чоловік? Чим заробляє собі на життя? Тобі вдалося це з'ясувати?

— Він пише якісь огляди для радіожурналу.

— Ах, ще один писака, — посміхнувся Бойлан.

— Тедді, — сказав Рудольф, — коли хочете моєї поради, то вам ліпше забути про неї.

— Отже, спираючись на власний багатий досвід, ти дійшов висновку, що мені обов'язково треба забути про твою сестру? — з іронією спитав Бойлан.

— Ну, гаразд, — ображено мовив Рудольф. — Я бачив її. Бачив, якими очима вона дивилась на цього чоловіка.

— Ти передав їй, що моя пропозиція про одруження залишається в силі?

— Ні. Гадаю, вам краще зробити це самому. До того ж я не міг сказати їй про це у присутності її друга. Вам би це теж не дуже сподобалось, адже так?

— Чом би й ні?

— Тедді, ви забагато п'єте.

— Справді? — здивувався Бойлан. — Можливо, ти маєш рацію. А чи не повернутись нам оце зараз до них, зробити їм, так би мовити, дружній візит? — раптом запропонував Тедді.

— Ні, я не піду, ви ж знаєте.

— Звичайно, знаю, — з гіркотою сказав Бойлан. — Ти такий же, як і вся ваша сімейка. Ти нічого не хочеш зробити для іншої людини. Навіть такої дрібниці!

— Послухайте, — обурився Рудольф, — я можу сісти на потяг і поїхати додому. Зараз же!

— Вибач, Рудольфе! — Бойлан легенько торкнувся його руки. — Розумієш, мені дуже сумно. Увесь цей час я стовбичив тут і думав: от зараз, у цю хвилину, двері розчахнуться і вона увійде разом із тобою. А вона не прийшла. Вибач мені мою нетактовність — розчарування змусило забути про ввічливі манери. Ось чому, на мою думку, треба завжди уникати таких ситуацій, коли ти мусиш розчаровуватись. Ще раз вибач. Звичайно, ти нікуди не поїдеш. Додому ще рано. Ми з тобою вільні люди, тож давай скористаємось з цього і влаштуємо собі веселу нічку у Нью-Йорку. Тут неподалік, усього за кілька кварталів, є непоганий ресторан. З нього й почнемо. Бармене, будь ласка, рахунок!

Він поклав кілька банкнот на стійку. Молодик у светрі підійшов до них.

— Чи не можна запросити вас, джентльмени, вихилити разом по чарці? — Він не спускав масних очей з Рудольфа, недвозначно посміхаючись до нього.

— Який же ти ідіот! — незлобливо мовив Бойлан.

— Любчику, відчепись, — кинув йому той.

Тієї ж миті Бойлан, розмахнувшись, кулаком зацідив йому в перенісся. Молодик важко гепнувся на стійку спиною, з носа заюшила кров.

— Ходімо звідси, Рудольфе, — спокійно сказав Бойлан.

І вони швидко вийшли з бару. Так швидко, що ні бармен, ні приятелі потерпілого не встигли второпати, що сталося.

— Я був тут востаннє ще до війни, — розповідав Бойлан, коли вони прямували до Шостої авеню. — На жаль, клієнтура тепер не та.

Коли б до бару прийшла Гретхен, подумав Рудольф, то у Нью-Йорку одним розквашеним носом було б менше.

Після вечері, за яку, як помітив Рудольф, Бойлан виклав двадцятидоларового папірця, вони пішли до нічного клубу, розташованого в якомусь підвалі. Над входом горіла вивіска: кафе «Світське товариство».

— Можеш почути дещо новеньке, перейняти для себе якісь мелодії, — сказав йому Бойлан. — Тут грає один з найкращих джазових оркестрів у місті. Крім того, щовечора нова співачка з кольорових.

У клубі було повнісінько відвідувачів, в основному молоді, здебільшого негрів, але Бойлан за щедрі чайові зумів одразу дістати столик біля маленького танцювального майданчика. Музика була оглушливою і чудовою. Коли його групі «П'ятеро з ріки» щось і слід перейняти у цих музикантів, то їм довелось би спершу викинути в Гудзон усі їхні інструменти.

Рудольф сидів, напружено нахилившись уперед всім тілом, пригломшений цією прекрасною музикою, і не спускав очей з негра-трубача. Бойлан навпаки — сидів розслаблений, відкинувшись на стільці, заглибившись у себе, курив і дудлив віскі. Рудольф теж замовив віскі — треба ж було щось замовити, — але навіть не торкнувся свого келиха: Бойлан стільки сьогодні випив, що машину доведеться вести йому, Рудольфові. Отож слід залишатись абсолютно тверезим. Бойлан навчив його непогано кермувати на замських дорогах.

— Тедді! — Перед їхнім столиком спинилася жінка в короткій вечірній сукні з оголеними руками і плечима. — Тедді Бойлан, невже це ти? А я гадала, що ти вже давно помер!

— Привіт, Сіссі! — впізнав її Бойлан і підвівся зі стільця. — Як бачиш, я все ще живий.

Жінка обійняла його за шию і поцілувала в губи. Бойланові, мабуть, така фамільярність не сподобалась, і він, не приховуючи роздратування, відвернувся. Рудольф нерішуче підвівся.

— Де в біса ти ховався увесь цей час? — Вона відступила на крок, проте й далі тримала його за рукав. Коштовності, якими вона була обвішана, мов новорічна ялинка, блищали і мінілись, коли на них падали відблиски світла. Рудольф не міг визначити, справжні вони чи фальшиві. Вона мала чудові форми, очі й губи були густо підмальовані; раз у раз поглядаючи на Рудольфа, вона посміхалась. Бойлан, схоже, не збирався знайомити їх, і Рудольф не знав, що йому робити: сісти на місце чи стояти перед нею стовпом. — Я тебе цілу вічність не бачила, — торохкотіла вона, не чекаючи відповіді, як і раніше безсоромно поглядаючи на Рудольфа. — До мене доходили неймовірні чутки! Просто жах, коли твої найближчі і найдорожчі люди раптом зникають з очей у наш час. Це ж смертний гріх! Ходімо до нашого столу. Там зібралась уся наша компанія: Сузі, Джек, Карен... Їм кортить тебе побачити. Як вони скучили за тобою! Ти, любий, просто чудово виглядаєш! Ні, роки на тебе ніяк не впливають. Дивина! Зустріти тебе — і де! По-моєму, ти заново воскрес! — Вона все ще широко посміхалась, кидаючи відверті погляди на Рудольфа. — Ходімо, і прихопи свого красунчика приятеля. Хоча я так і не розчула, як його звати.

— Дозволь відрекомендувати тобі містера Рудольфа Джордаха, — сухо сказав Бойлан. — А це — місіс Альфред Сайкс.

— Для друзів — просто Сіссі, — поправила вона його. — Він — сама чарівність. Тепер зрозуміло, чому ти почав нас уникати.

— Прошу тебе, Сіссі, не будь більшою ідіоткою, ніж тебе створив Бог, — роздратовано кинув Бойлан.

Вона засміялась.

— А ти все такий же нестерпний, Тедді! — хихикнула жінка. — Обов'язково підійди до нашої компанії. — Грайливо помахавши рукою, вона повернулась і крізь лабіринт столиків непевною ходою попростувала у кінець зали.

Бойлан сів на стілець, жестом запрошуючи Рудольфа зробити те саме. Рудольф відчув, що зашарівся. На щастя, тут було темно і ніхто цього не помітив.

— Дурепа, — сказав Бойлан, допиваючи віскі. — У мене з нею був роман ще до війни. Вона геть зів'яла. — І, не дивлячись на Рудольфа, запропонував: — Знаєш що? Ходімо звідси! Тут страшний галас. До того ж занадто багато наших чорношкірих братів. Усе це нагадує мені рабовласницьке судно після успішного заколоту рабів.

Бойлан розплатився з офіціантом, і вони, взявши у гардеробниці свої пальта, вийшли на вулицю. Місіс Сайкс була єдиною із знайомих Бойлана, кому він відрекомендував Руді, окрім, звичайно, Перкінса. Коли всі його друзі схожі на неї, то чи варто дивуватися тому, що він воліє жити самотником на своєму високому пагорбі? Рудольф пошкодував, що ця розв'язна жінка підійшла до їхнього столика. Червоні щоки усе ще нагадували, який він юний

і який не пристосований для світських розваг. До того ж йому хотілося ще посидіти в барі, щоб послухати цього віртуоза-трубача. Він ладен був слухати його хоч і до самісінького ранку.

Вони підійшли до східної частини міста і, звернувши на Четверту авеню, почимчикували туди, де Бойлан припаркував машину. Проходили повз темні вітрини магазинів та бари, звідки до них долинали сміх, музика, уривки голосних розмов.

— Нью-Йорк істеричний, — сказав Бойлан. — Він схожий на невдоволену психопатку. Місто старіючих німфоманок. Боже, скільки часу я згаяв тут марно... Вибач за цю відьму. — Несподівана зустріч у барі вивела його з рівноваги. — Мені справді шкода, що все так вийшло!

— Начхати, — заспокоїв його Рудольф. Хоча те, що сталось у барі, було йому далеко не байдуже, та для чого даремно доливати олії до вогню?

— Усе це нікчемні люди, — вів далі Бойлан. — Злий, хитрий погляд — стандартний вираз обличчя будь-якого американця. Коли наступного разу приїдемо сюди, візьми із собою свою дівчину. Ти надто вразливий, щоб занурюватись у це лайно.

— Добре, я запрошу її, — відповів Рудольф, хоча був упевнений, що Джулі ніколи на це не погодиться. Їй не подобалась його дружба з Бойланом. «Хижак!» — так називала вона його і придумала ще одне принизливе для нього прізвисько — «пергідролевий блондин», тому що Бойлан висвітлював пергідролем волосся.

— Може, запросимо Гретхен з її другом? Я понишпорю у своїх старих записниках, пошукаю адреси давніх знайомих дівчат, і ми влаштуємо разом з усіма вечірку. Як тобі ця ідея?

— Весела буде компашка, — уїдливо сказав Рудольф. — Вечірка, як на «Титаніку».

Бойлан засміявся.

— Яке ясне юнацьке бачення! — І додав ласкаво: — Ти путящий хлопець. Якщо тобі пощастить у житті, ти станеш справжнім мужчиною.

Вони підійшли до «б'юіка». На вітровому склі за «двірником» стирчав папірець — плата за стоянку. Бойлан розірвав його на дрібні клаптики, навіть не глянувши на суму, зазначену там.

— Хочете, я поведу? — запропонував Рудольф.

— Я не п'яний, — різко відповів Бойлан і сів за кермо.

III

Прихиливши спиною до стіни гаража і жуючи травинку, Томас сидів на розхитаному ослінци і дивився на дров'яний склад навпроти. Яскраве сонячне світло відбивалося, наче від бронзи, від останніх осінніх листочків на деревах уздовж шосе.

До другої години пополудні треба було встигнути змінити мастило в машині одного з клієнтів. Але Томас не квапився братись до роботи. Напередодні увечері він побився на шкільному балу, і тепер тіло в нього болісно нило, руки розпухли. Він під'юджував одного парубійка, півзахисника шкільної бейсбольної команди, бо його дівчина пускала бісики очима на Тома і весь вечір тільки в його бік і дивилась. Парубійкові це не сподобалось, і він зажадав, щоб Томас відчепивсь од його дівчини. Однак Том і не подумав прислухатись. Він чудово знав наперед, чим усе це скінчиться, і відчував усередині давню, до болю знайому суміш почуттів — задоволення, страху, усвідомлення своєї сили, стримуваного збудження, коли танцював з дівчиною цього спортсмена і з неабиякою втіхою спостерігав, як у того з кожною хвилиною все помітніше супиться обличчя. Врешті-решт дійшло до бійки. Вони обидва вийшли з гімнастичного залу, де танцювала молодь. Парубійко мав величезні, важкі, мов налиті залізом, кулаки, якими він швидко і спритно діяв. Цей сучий син Клод, мабуть, упісявся б од радості, коли був би тут, поруч з ними. Одне задоволення — спостерігати за такою класною бійкою! Томас усе-таки зумів покласти свого супротивника додолу, але ребра в нього і досі страшенно боліли. Це була вже четверта бійка, затіяна ним в Елізіумі з літа.

Сьогодні він ішов на побачення з тим дівчиськом, що він відбив у півзахисника.

Дядько Гарольд вийшов зі свого маленького кабінету позаду заправної станції. Томас знав, що дядькові багато хто скаржився на нього і доносив про бійки, але дядечко Гарольд ще ні разу не говорив з ним про це. Дядькові також було добре відомо, що Томас мав до другої години змінити мастило в машині, проте нічого не сказав, хоча з виразу його фізіономії Томас зрозумів, якого болю завдає йому побачена картина: Том байдикує, прихилившись до стіни і ліниво жуючи травинку.

Дядько Гарольд узагалі більше ні про що не говорив. Останніми днями він виглядав зовсім кепсько. Його м'ясисте рожеве обличчя пожовкло і змарніло, на ньому застиг боязкий вираз, ніби він будь-якої миті чекав, що під ним от-от вибухне бомба. Такою бомбою був Томас. Варто було йому лише натякнути тітці Ельзі на приязні стосунки між дядьком Гарольдом і Клотильдою — і в будинку Джордахів надовго б замовкли дуети Трістана та Ізольти, що їх вона без угаву крутила на старому програвачі. Томас, звичайно, не збирався нічого розповідати тітці, але й не посвячував дядька Гарольда у свої наміри. Хай трохи помучиться.

Томас перестав брати з собою домашні обіди. Ось уже три дні поспіль він, йдучи на роботу, залишав на кухонному столі паперовий пакет з бутербродами та фруктами, приготовленими для нього Клотильдою. Вона нічого йому не казала, та на четвертий день усе зрозуміла, і пакета з їжею він більше вранці на столі не

бачив. Тепер Томас ходив обідати у вагон-ресторан за кілька десятків метрів од їхнього гаража. Щоправда, він міг дозволити собі таку розкіш — дядько Гарольд збільшив йому тижневу платню на десять доларів. Негідник!

— Коли хтось мене шукатиме, я — в демонстраційному залі, — буркнув дядько Гарольд.

Томас і далі, не відриваючи очей від шосе, ліниво жував травинку. Дядько Гарольд, важко зітхнувши, сів у машину і поїхав.

З гаража до Тома долинали вищання верстата. То працював Коен. Він був свідком однієї з його бійок в неділю на озері і тепер тримався з ним підкреслено ввічливо, і навіть коли Томас справляв посиденьки, байдикуючи, Коен мовчки, ні слова не кажучи, сам виконував його, Томаса, роботу. Зараз Томас міркував над тим, як би змусити Коена змінити мастило в цій машині і впоратися з усім до другої години. Ця ідея припала йому до вподоби.

Невдовзі до бензоколонки під'їхала місіс Дорнфельд на своєму «форді» зразка 1940 року. Томас, неохоче звівшись на ноги, попрямував до її машини.

— Привіт, Томмі! — привіталася місіс Дорнфельд.

— Привіт! — люб'язно відповів Том.

— Повний бак, будь ласка! — попросила місіс Дорнфельд, повненька блондинка років тридцяти з розчарованими, по-дитячому невинними блакитними оченятами. Її благовірний працював касиром у банку, і це було дуже зручно, бо місіс Дорнфельд завжди знала напевне, де він у робочий час.

Томас, заповнивши бак і закрутивши кришку, заходився протирати шматтям вітрове скло.

— Томмі, — кокетливо усміхнулась до нього місіс Дорнфельд, — було б дуже мило з твого боку, якби ти зробив мені сьогодні візит. — Вона завжди називала це візитом. Узагалі в неї була дивна манера спілкуватись. Вона весь час манірно кліпала віями, підбирала губи і пересмикувала плечима.

— Можливо... коли звільнюсь... годині о другій, — вагаючись, відповів Томас. Він знав, що містер Дорнфельд по обіді сидітиме на своєму місці за загратованим віконечком.

— Обіцяю, твій візит буде приємним і довготривалим, — грайливо спокушала його місіс Дорнфельд.

— Ну, хіба що коли звільнюсь, — Томас не знав поки що, чи буде в нього відповідний настрій після обіду.

Вона простягла йому п'ятидоларовий папірець, а коли він давав їй здачу, легенько потисла його долоню. Після кожного з таких «візитів» до неї вона непомітно вклала йому до кишені десять доларів. Очевидно, містер Дорнфельд не дуже балував дружину грішми.

Після «візитів» до місіс Дорнфельд на комірці його сорочки неодмінно лишалися сліди губної помади, і він навмисно не від-

мивав їх, аби Клотильда, забираючи його одяг для прання, побачила. Однак вона ніколи нічого не говорила йому щодо губної помади. На другий день сорочка, ретельно випрана й акуратно відпрасована, як і завжди, лежала на його ліжку.

Ніякі його хитрування не допомагали. І взагалі — ніщо не помагало. Ні місіс Дорнфельд, ні місіс Берріман, ні сестрички-близнючки... Усі вони — стерви. І тільки! Жодна з них не могла змусити його забути Клотильду. Том був упевнений: їй усе відомо про його любовні походеньки — в цьому сраному містечку нічого не приховаєш — і сподівався, що вона страждає так само, як і він. Та коли вона і страждала, то не виказувала цього.

— О другий — супер, — сказала місіс Дорнфельд.

Однієї такої її кокетливої фрази було досить, аби відбити будь-яке бажання.

Місіс Дорнфельд завела мотор і швидко помчала від заправної. Том повернувся на своє місце, знову сів на розхитаний ослінець і прихилився спиною до стіни. З гаража вийшов, витираючи ганчіркою руки, Коен.

— У твоєму віці, — сказав він, проводжаючи поглядом «форд», що стрімко віддалявся, — я був певен, що мене не цікавитимуть заміжні жінки.

— Цікавлять, ще й як! — відповів Томас.

— Ясно, — зітхнув той. Він, по суті, непоганий хлопчина, цей Коен. Коли Томас святкував своє сімнадцятиліття, Коен виставив цілу піңту бурбона і вони разом прикінчили її за обідом.

* * *

Томас шматком хліба підбирав соус від гамбургера на своїй тарілці, коли до вагона-ресторану ввійшов Джо Кунц, місцевий поліцейський. О цій порі — десять хвилин на другу, в ресторані майже нікого не було: кілька чорноробів із дров'яного складу, що закінчували обідати, та бармен Еліас, який протирав грати гриля. Томас саме розмірковував, зробити йому візит Берті Дорнфельд, а чи послати її куди подалі.

— Томас Джордах? — спитав поліцейський, підходячи до нього.

— Привіт, Джо, — недбало відповів Том. Двічі на тиждень Кунц обов'язково заглядав у гараж, щоб трохи потеревенити про всяку всячину. Він щоразу погрожував піти з поліції — там, на його думку, зовсім мізерна платня.

— Ти визнаєш, що ти Томас Джордах? — сухо, офіційним тоном знову спитав Кунц.

— Якого біса, Джо?

— Тут я задаю тобі запитання, хлопче, — сказав Кунц, граючи під мундиром накачаними м'язами.

— Тобі добре відомо, як мене звати, — відповів Томас. — Що за дурні жарти?

— Ходімо зі мною, хлопче, — наказав Кунц. — У мене ордер на твій арешт. — Він узяв Тома за лікоть. Здивований Еліас кинув шкребти свої ґрати, а робітники з дров'яного складу перестали жувати. В ресторані запала тиша.

— Я замовив пиріг і каву. І прибери свої лапи, Джо, — огризнувся Том.

— Скільки він винен тобі, Еліасе? — гукнув Кунц, ще дужче стискаючи залізними пальцями Томасову руку.

— З жавою і пирогом чи без них? — уточнив Еліас.

— Без них.

— Вісімдесят п'ять центів.

— Заглоти, хлопче, і не здіймай галасу. — Він, як правило, здійснював не більше двох десятків арештів на рік і тепер явно намагався надолужити згаяне.

— Ну, гаразд, гаразд. — Томас поклав на стійку вісімдесят п'ять центів. — Хай тобі біс, Джо, ти мені так руку зламаєш!

Вони вийшли з вагона-ресторану. На обочині з незаглушеним мотором стояла патрульна поліцейська машина, за кермом якої сидів Піт Спінеллі, напарник Джо.

— Піте, — мовив до нього Томас, — скажи Джо, хай він мене відпустить.

— Стули пельку, пацан, — грубо урвав його Спінеллі.

Кунц заштовхав Тома всередину, на задне сидіння, усівся поруч, і патрульна машина рвонула з місця.

— Тебе звинувачують у зґвалтуванні неповнолітніх, — повідомив сержант Хорват. — Звинувачення зроблене під присягою. Я повідомлю твоєму дядькові. Він може найняти тобі адвоката. Відведіть його, хлопці! — наказав він Кунцові і Спінеллі, що стояли по обидва боки від Тома, тримаючи його за руки. Ті перепровадили його до камери. Томас глянув на циферблат годинника. Двадцять хвилин на третю. Судячи з усього, місіс Дорнфельд сьогодні обійдеться без нього.

У камері був ще один в'язень — худий, зарослий густою щетиною, в лахмітті чоловік років п'ятдесяти. Лезо бритви, очевидно, не торкалось його обличчя щонайменше з тиждень. Його арештували за браконьєрство — він підстрелив лося. І вже двадцять три роки побував за ґратами, пояснив він Томасу.

IV

Гарольд Джордах нервово походжав по платформі. Як на те, саме сьогодні потяг запізнювався. Його мучила печія, і він занепокоєно раз у раз погладжував живіт. Коли з ним коїться таке лихо, це миттєво позначається на роботі його шлунка. З учора,

коли о пів на третю йому зателефонував сержант Хорват з місцевої в'язниці, на нього напали неприємності. Всю ніч він не склепив очей. Ельза плакала і, заїкаючись, повторювала, що тепер вони зганьблені до кінця їхніх днів, що їй тепер соромно буде з'явитися на люди в місті, що він був дурень, дозволивши цій скотині поселитись під їхнім дахом!

Ельза має слухність, це треба визнати, — він і справді ідіот. А все тому, що в нього добре серце!.. Того дня, коли Аксель зателефонував йому з Порт-Філіпа, треба було послати його під три чорти — та й годі.

А цей негідник Томас там, у в'язниці, мабуть, уже розв'язав язика і, мов божевільний, чого доброго, визнає геть усе на світі, не відчуваючи ні сорому, ні докорів сумління. Хто знає, що він ще розбавляє? Цей сучий негідник ненавидить його, — Гарольд нітрохи в цьому не сумнівався. Хто може поручитися, що він там, у поліції, не розбавляє про талони на бензин з «чорного» ринку, про старі автомобілі з коробками передач, які не витримують більше ста миль, про спекуляції новими авто в обхід закону, про контроль цін і про «капітальний ремонт» клапанів та поршнів у машинах, де насправді всього лише засмітився бензопровід. А коли він і про Клотильду згадає? Тільки візьми такого бахура в дім, і ти вже у нього в руках. Печія все дужче дошкуляла йому, — під ложечкою колело, наче хто штрикав вістрям ножа. Гарольд навіть упрів, хоча на вокзалі було холодно і віяв поривчастий вітер.

Він сподівався, що Аксель привезе із собою достатню суму грошей. І свідоцтво про народження Томаса. Він послав Акселю телеграму з проханням зателефонувати йому — в Акселя телефона не було. Ну й часи, ну й звичаї! Для більшої певності Гарольд склав такий лиховісний текст телеграми, на який тільки спромігся, щоб змусити Акселя зателефонувати йому негайно, проте був здивований, коли в його будинку нарешті пролунав дзвінок і в слухавці почувся братів голос.

З-за рогу зі свистом викотився потяг, і Гарольд нервово відступив подалі від краю платформи. В його теперішньому стані може статися серцевий напад і він, не дай Боже, упаде на рейки.

Потяг, уповільнивши хід, зупинився, з нього вийшло кілька пасажирів і, шулячись на пронизливому вітрі, поспішили до будівлі вокзалу. Гарольда на мить охопила паніка: Акселя ніде не було видно. Як це схоже на нього — звалити увесь тягар проблеми на його, Гарольдові, плечі й умити руки. І взагалі Аксель дивний батько: він жодного разу не написав ані йому, своєму братові, ані Томасові відтоді, як той приїхав до Елізіума. І матуся теж гарна, — ця худюща зарозуміла шкапа, дочка вуличної повії. А решта двоє дітей? Чого можна чекати від такої сімейки?

І тут він побачив Акселя: огрядний чолові'яга у картузі й драповому картатому пальті, накульгуючи, повільно дибуював до нього

по платформі. Ну й вирядився, просто жах! Гарольд порадив, що вже стемніло і навколо майже не було людей. Як він, Гарольд, коли жив у Порт-Філіпі, міг запросити Акселя жити в його домі?

— От і я. Приїхав, — сказав Аксель, навіть не подавши братові руки.

— Здрастуй! А я вже почав був хвилюватися, що ти не приїдеш. Гроші привіз?

— П'ять тисяч.

— Гадаю, цього буде досить, — сказав Гарольд.

— У будь-якому разі більше в мене нема, — відрізав Аксель. Як він постарів, подумав Гарольд, який у нього хворобливий вигляд. Та й кульгав він дужче, ніж колись. Принаймні так йому здалося.

Вони пройшли через вокзал, підійшли до машини Гарольда.

— Якщо ти хочеш зустрітися з Томмі, — попередив брата Гарольд, — то доведеться зачекати до ранку. Після шостої вечора туди нікого не пускають.

— Я не маю бажання бачити цього виродка, — відповів Аксель.

Гарольд подумав, що негарно так називати власного сина, тим паче за таких обставин, але промовчав.

— Ти вечеряв? — спитав він. — У Ельзи в холодильнику щось знайдеться.

— Не будемо гаяти даремно часу, — відповів Аксель. — Кому я повинен віддати гроші?

— Їхньому батькові. Абрахаму Чейзу. Він — один з найвпливовіших людей у місті. Треба ж було твоєму синові отак ускочити по самі вуха. Фабричні дівчата йому, бачте, не до смаку.

— Він єврей? — поцікавився Аксель, коли вони сідали в машину.

— Що? — роздратовано спитав Гарольд. Цього лише бракувало, подумав він. Коли Аксель до всього виявиться ще й нацистом, то на що розраховувати? На чю допомогу?

— З якої речі йому бути євреєм?

— Його ж зовуть Абрахам.

— Та ні. Він — представник однієї з найстаріших родин у місті. Вони володіють тут практично усім. Тобі ще здорово пощастить, коли він погодиться взяти у тебе гроші.

— Оце вже точно, — погодився Аксель.

Гарольд вирулив зі стоянки й повів машину до будинку Чейза, що містився в найкращій частині міста, неподалік від будинку самого Гарольда.

— Я телефонував йому, — вів далі Гарольд. — Сказав, що ти приїдеш. Він мов скажений. І його можна зрозуміти. Уявляєш, приходиться одного чудового дня додому і раптом довідується, що його дочка вагітна! Який удар! Але коли вагітні обидві! А вони в нього до того ж близнючки...

— Вони не можуть розраховувати на оптову знижку на свої підліткові шмотки, як ти гадаєш? — засміявся Аксель. Сміх його був схожий на дзвін олив'яного глечика, коли ним стукають по раковині. — Близнючки. В нього видався напружений сексуальний сезон, у нашого Томаса.

— Ти ще не знаєш і половини усіх його пригод, — провадив далі Гарольд. — Томас устиг побити в Елізіумі з десятків людей. — Звичайно, чутки про Томасові бійки дійшли до Гарольда в дещо перебільшеному вигляді. — Дивно, що він досі не опинився за ґратами. Усі його тут бояться. І цілком закономірно, що, коли це сталось, йому на шию повісили всіх собак. А хто від цього найбільше постраждав? Я та Ельза.

— Звідки їм стало відомо, що це зробив саме мій син? — спитав Аксель, пускаючи повз вуха останню братову репліку.

— Близнючки самі розповіли про це своєму батькові. — Гарольд загальмував. Він зовсім не горів бажанням оце зараз спілкуватися з оскаженілим Абрахамом Чейзом. — Взагалі-то вони переспали майже з усіма хлопцями в місті, навіть дорослих чоловіків неминали. Усі про це добре знають. Але коли знадобилося на когось зіпхнути провину, то, звичайно, першим сплигло ім'я твого сина. Ніхто ж не скаже, що винен симпатичний сусідський нащадок, а чи поліцейський Джо Кунц, а чи хлопець з Гарвардського університету, чиї старі двічі на тиждень грають з Чейзами у бридж. Ні, усі тицяють одразу на паршиву вівцю. Вони хитрі, ці дві маленькі сучки. А твій Томас замість підпустити туману, ляпнув, що йому дев'ятнадцять. Мій адвокат запевняє, що хлопця, якому нема вісімнадцяти, не можуть посадити за зґвалтування неповнолітніх.

— То в чому ж у біса річ? — спитав Аксель. — Я привіз його свідоцтво про народження.

— На жаль, усе не так просто, як ти гадаєш, — погамував його запал Гарольд. — Містер Чейз присягається, що запроторить його за ґрати як малолітнього злочинця, і він сидітиме там, аж поки йому не виповниться двадцять один рік. Том для нього — неповнолітній злочинець. І він цілком може цього домогтись. А це означає чотири роки у в'язниці. А Томас тільки нашкодить собі, коли заявить копам, що особисто знає принаймні два десятка хлопців, які трахали цих дівиць, і назве їхні прізвища. Це усіх страшенно дратує. Він знеславить усе місто, і дарма йому це не минеться. Як і мені та Ельзі. Он мій магазин, — машинально сказав він. Вони проїздили повз його демонстраційний зал. — Мені ще неабияк пощастить, коли камінням поб'ють усі вітрини.

— Ти у дружніх стосунках з цим Абрахамом?

— У нас з містером Чейзом такий-сякий спільний бізнес, — зізнався Гарольд. — Він купив у мене «лінкольн». Однак, не можу сказати, що ми обертаємося з ним в одних колах. Він стоїть

у черзі на придбання нового «меркурія». Я хоч завтра міг би продавати по сотні машин, коли б зумів організувати їхню доставку. В усьому винна клята війна, хай їй грець! Ти ж не знаєш, через що мені довелося пройти за ці чотири роки, щоб не булькнути на дно. І ось тепер, коли нарешті засяяв промінчик надії, сталась оця халепа.

— Схоже, справи у тебе просуваються непогано, — зауважив Аксель.

— Тільки видимість, — відповів Гарольд. Якщо Аксель збирався позичити в нього грошей, то він звернувся не за адресою.

— А де гарантія, що Абрахам, узявши в мене гроші, не запропторить хлопця до в'язниці?

— Містер Чейз — людина слова, — запевнив Гарольд. Його раптом охопив непереборний страх, що Аксель намислить сам попертися до Абрахама Чейза. — Усе місто в нього в кишені: і поліцейські, і судді, і мер. Коли він скаже тобі, що справу спустять на гальма, то так воно й буде.

— Хай би так і було, — сказав Аксель. Гарольд почув у його голосі погрозливі нотки і мимоволі здригнувся. Він не забув, яким крутим хлопцем і хуліганом був його брат у роки молодості там, у Німеччині. На війні Аксель убивав як і всі. Його аж ніяк не можна назвати цивілізованою людиною, варто лише кинути один погляд на цю грубу, жорстоку, спотворену хворобою фізіономію. А ця його ненависть, якою він аж бризкає на всіх, навіть на своїх рідних, плоть од плоті його, кров од крові? Тепер уже Гарольд почав сумніватися, чи треба було взагалі викликати його сюди, в Елізіум, чи не припустився він серйозної помилки. Може, ліпше було б залагодити усе самому? Але ж він знав, що для цього потрібні гроші, і запанікував.

Гарольд знову відчув гострий напад печії. Вони підїхали до білого особняка з великими колонами і вилізли з машини.

Обидва попрямували доріжкою до вхідних дверей, і Гарольд натиснув на кнопку дзвінка. Він зняв капелюха і притиснув його до грудей, немов салютуючи прапору. Аксель залишився у картузі.

Двері відчинилися. На порозі стояли покоївка.

— Містер Чейз чекає на вас, — сказала вона.

V

— Вони забирають мільйони молодих, здорових, міцних хлопців. — Бриконьєр жував тютюн, час од часу спльовуючи у бляшанку, що стояла на підлозі біля його ніг. — І посилають їх убивати, калічити один одного, використовуючи нелюдську машину руйнування. Вони вітають себе з приголомшливими успіхами, чіпляють на груди брязкальця за бойові перемоги і крокують парадом

по головній вулиці міста, а мене кидають у в'язницю, наче якогось злодія. А за що? Тільки за те, що я іноді вирушаю в лісові хащі десь у горах Америки і там, вислідивши добрячого лося, вбиваю його зі свого старенького, зразка 1910 року, «вінчестера-22».

Він був родом з Озаракса й висловлювався як типовий сільський священик.

У камері стояло чотири ліжка, по два з кожного боку. Браконьєр, якого звали Дейвом, лежав на своєму, а Томас на своєму, навпроти нього. Від Дейва тхнуло потом і сечею, і Том вирішив триматись од нього подалі. Вони провели разом у камері вже дві доби, і Том за цей час довідався багато чого про свого співкамерника. Дейв жив сам-один у напіврозваленій халупі на березі озера, і йому подобалося, що Том уважно, не уриваючи, слухає його. Він приїхав з Озаракса, щоб улаштуватись на роботу на автомобільний завод у Детройті, але, проживши там п'ятнадцять літ, вирішив, що він уже ситий цим по саму зав'язку і з нього годі.

— День у день я працював у цеху, де фарбували автомобілі. Там стояв страшенний сморід од хімікатів і нестерпна жара від палаючої печі. Я присвячував свої, відведені мені Богом на цій землі дні, розбризкуючи фарбу на кузова автомобілів для людей, на котрих мені було абсолютно начхати, чорти б їх взяли, щоб вони потім їздили по світу. Надходила весна, розпукувались бруньки і прокльовувались перші зелені листочки, потім наставало літо, його змінювала осінь — і всі городяни, у чудернацьких картузиках, з мисливською ліцензією в кишені й дорогими рушницями за плечима, сунули в ліси, щоб постріляти оленів. А я... я тільки й міг що сидіти на дні своєї брудної ями, ніби злочинець, прикутий ланцюгом до стовпа, і зміна пір року не мала для мене аніяко-гісінького значення.

Я, дитина гір, щодалі знемагав і марнів, аж поки якимось випадково не набрів на стежину, що повела мене в лісову хащу. Людина повинна берегти свої, відведені їй Богом на цій землі дні, мій сину. Дбайливо ставитися до них. У світі існує змова, мета якої — прикувати кожную живу людську душу до залізного стовпа у брудній ямі, і ти не мусиш дати пошити себе в дурні, дарма що вони малюють усе це барвистими кольорами, вдаються до різних диявольських хитрощів, намагаючись ошукати тебе, змусити повірити, буцімто ти не в ямі, буцімто ти не прикутий ланцюгом до залізного стовпа. Навіть сам президент компанії «Дженерал моторс», який ген-ген, у захмарній височині, у своїй конторі-хмарочосі, теж прикутий ланцюгом і теж сидить у глибокій ямі, так самісінько, як і я, відхаркуючи кров'ю в розпеченому і смердючому цеху, де фарбують автомобілі.

Дейв сплюнув жовтувату тютюнову слину в бляшанку. Від смачного плевка, що поцілів у край бляшанки, пролунав мелодійний звук.

— Хіба я багато хочу? — запитував Дейв. — Оленя, що випадково трапився мені на шляху, свіжого лісового повітря, що приємно лоскоче ніздрі, і ото й усе. Я ж нікого не звинувачую за те, що мене час од часу саджають у в'язницю. Що вдієш? Така їхня професія, як і полювання — моє ремесло. Я не нарікаю, не скаржусь, спокійно відбуваю місяць-другий за ґратами то тут, то там. Хоч як це дивно, але мене завжди затримують і арештовують у зимову пору, відтак я не дуже бідую тут, у камері. Нехай вони кажуть про мене усяке, та ніколи не зроблять з мене злочинця. Ні, сер, цього не буде! Я — американець, мешканець американських лісів, котрий заробляє собі на життя, стріляючи американських оленів. Вони вигадують усілякі правила, закони для городян, членів стрілецьких клубів, і я не маю нічого проти. Просто всі їхні правила, усі їхні закони не діють, от і все. — Він знову сплюнув. — Але є одна річ, від якої я впадаю в розпач. Це — лицемірство. Так от. Одного разу той самий суддя, що запроторив мене до в'язниці, наминав оленину тієї самої тварини, яку я вбив за тиждень до цього. Жер у себе на кухні, і цю оленину за його ж гроші купив для нього домашній кухар. Лицемірство — ось виразка, що роз'їдає душу американця. Чи треба далеко ходити за прикладами? Візьмімо хоча б твою справу, мій сину. Що ти такого незвичайного скоїв? Аж нічого. На твоєму місці так учинив би кожен, коли б йому випав подібний шанс. Тобі підсунули ласий шматок, і ти його глутнув. Та у твоєму віці, мій сину, жижки аж трусяться, не дають тобі спокійно влжати в ліжку, і ніякі книжкові напучування не можуть тут зарадити. Хочеш, поб'юся об заклад? Той самий суддя, що збирається запроторити тебе до в'язниці, вкрасти у тебе цілих чотири роки молодого життя, сам, доставши спокусливу пропозицію од цих маленьких з пухленькими задами дівуль і не боячись, що за ним хтось підглядатиме, миттю почав би стрибати, виробляючи перед ними неймовірні кульбіти, мов хтивий старий козел. Точнісінько так, як мій суддя наминав мою оленину. Згвалтування. Теж мені — злочин, що карається законом! — Дейв з огидою сплюнув. — Усе це закони для старих пердунів. Ну, що знає ця юна вертихвістка про злочини, що каруються законом? Усе це тільки лицемірство, мій сину, суцільне лицемірство, і так скрізь!

На порозі камери з'явився Джо Кунц. Відколи Томас повідомив адвокатові, найнятому для нього дядьком Гарольдом, що Джо теж трахнув цих близнючок, і Кунцові стало про це відомо, поліцейський ставився до нього вороже. Ще б пак! Він — одружена людина, має трьох дітей — і на тобі!

— Джордах, на вихід! — наказав Джо.

У кабінеті сержанта Хорвата на нього чекали Аксель, дядько Гарольд і адвокат, моложавий чоловік з неспокойним поглядом сірих очей з-під окулярів з товстими скельцями і землистим кольором шкі-

ри на обличчі. Том одразу помітив, який хворобливий вигляд у батька. Навіть тоді, коли він його ударив, Аксель мав кращій вигляд.

Том сподівався, що батько привітається з ним, скаже, як завжди, «привіт», але старому немов заціпило. Томас вирішив і собі промовчати.

— Томасе, — мовив до нього адвокат. — Я радий повідомити тобі гарну новину. Спільними зусиллями справу залагоджено.

— Еге ж, — ствердив ці слова Хорват, який сидів за своїм столом. Щоправда, в його голосі не відчувалося, що він надто вдоволений результатом справи.

— Ти вільний, Томасе, — додав адвокат.

— Ви хочете сказати, що ніхто мене тут не тримає і я можу піти геть? — спитав Томас, недовірливо поглядаючи на присутніх у кабінеті п'яток чоловіків. На їхніх обличчях не видно було особливої радості.

— Цілком правильно, — відповів адвокат.

— Ходімо. Я вже і так до біса згаяв часу в цьому смердючому містечку. — Аксель різко обернувся і, накульгуючи, подався до дверей. Томасові хотілося вирватись наперед і втекти звідси, щоб, не дай Боже, вони не передумали. Але він змусив себе йти слідом за батьком, не прискорюючи кроку.

День уже хилився до вечора, хоча сонце світило ще яскраво. В камері не було вікон, і, сидячи там, неможливо було визначити, яка на вулиці погода. Батько і дядько Гарольд ішли по обидва боки від Томаса, і він почувався, як арештант.

У машині Аксель усівся спереду, поруч з водієм, а Томас — на задньому сидінні. Він сидів мовчки, мов води у рота набрав.

— Коли тобі цікаво знати, я викупив тебе, — сказав Аксель. Він навіть не повернувся до нього, а говорив, утупившись на дорогу перед собою. — Віддав цьому Шейлоку п'ять тисяч за його фунт м'яса. Мабуть, ще ніхто не платив таких грошей за півгодини злягання. Хочу сподіватися принаймні, що воно цього варте.

Томасові хотілося сказати батькові, що він дуже шкодує про цей прикрий випадок і колись при першій-ліпшій нагоді постається повернути йому свій борг, але слова застрягли в нього в горлі.

— Тільки не думай, що я зробив це заради тебе чи дядька Гарольда... — провадив далі батько. — Ви обидва можете хоч завтра подохнути, і це, запевняю вас, мені навіть апетиту не зіпсує. Я зробив це заради одного-єдиного члена нашої родини, бодай чогось вартого, — заради твого брата Рудольфа. Я не хочу, щоб йому довелось починати доросле життя, маючи замість приданого засудженого братика. Отож зятям: ми з тобою сьогодні бачимося востаннє. Відтепер ти для мене не існуєш. Зараз я сяду на потяг, поїду додому, і на цьому наші родинні стосунки закінчаться. Раз і назавжди. Затямив?

— Затямив, — тихо відповів Томас.

— І тобі доведеться сьогодні ж залишити наше місто, — тремтячим голосом підхопив дядько Гарольд. — Це умова містера Чейза, і я з ним цілком згоден. Я відвезу тебе додому, ти складеш свої манатки і заберешся звідси геть. Я не дозволю тобі провести в моєму домі жодної ночі. Зрозумів?

— Та зрозумів, — роздратовано сказав Томас. Хай вони подавляться своїм містом. Кому потрібен цей глухий закуток?

Більше вони не розмовляли. Дядько Гарольд підвіз Акселя до вокзалу, де той вийшов і, не сказавши на прощання жодного слова і навіть не зачинивши за собою дверцята, закульгав собі геть.

У його кімнаті на горищі, під самим дахом, на ліжку лежала стара, пошарпана валіза. Томас одразу її впізнав. Валіза належала Клотильді. Простирадла з ліжка були зняті, а матрац згорнутий, мовби тітка Ельза боялася, що племінник захоче подрімати кілька хвилин перед від'їздом. У домі не було ані тітки, ані їхніх дочок. Цього вечора вона повела їх у кіно — мабуть, щоб уберегти від розпусника й не дати їм заразитись його пороком. Томас похапцем покидав у валізу свої нечисленні пожитки: кілька сорочок, нижню білизну, шкарпетки, пару черевиків та светр. Знявши робочий комбінезон, у якому його арештували, він перевдягнувся у новий сирій костюм, що його тітка Ельза подарувала йому на день народження.

Він обвів очима кімнату. На столі лежала бібліотечна книжка — «Вершники з Перл-Сейджа». З бібліотеки весь час надходили повідомлення, що книжку давно час повернути, і вони штрафували його щодня на два центи. Певно, зараз він винен був бібліотеці щонайменше доларів десять. Повагавшись якусь мить, він кинув книжку до валізи. На згадку про Елізіум, штат Огайо.

Закривши валізу, спустився вниз і подався на кухню — йому хотілось подякувати Клотильді за валізу. Але там її не було.

Натомість у ідальні стовбичив дядько Гарольд і тремтячими пальцями запихав у пельку чималий шматок яблучного пирога. Він завжди щось жував, коли починав нервувати.

— Ти, мабуть, шукаєш Клотильду? — спитав дядько Гарольд. — Можеш даремно не шукати. Я спровадив її в кіно разом з Ельзою і дівчатками.

Ну що ж, подумав Том, принаймні вона хоч кіно побачить. Нема лиха без добра.

— У тебе є гроші? — знову спитав дядько Гарольд, жадібно ковтаючи пиріг. — Я не хочу, щоб тебе забрали ще й за бродяжництво і вся ця неприємна процедура повторилась. — Тепер він ремигав, наче корова у стійлі.

— Є, — сказав Томас. У нього був двадцять один долар та кілька дрібних монет.

— От і чудово. Давай мені ключі.

Томас дістав ключі з кишені й поклав їх на стіл. Як йому зараз хотілось пожбурити залишки пирога у ненависну пику дядькові Гарольдові! Але що це змінить? Абсолютно нічого.

Вони з ненавистю дивились один на одного. На підборідді у дядька Гарольда повисли крихти пирога.

— Поцілуйте за мене Клотильду, — сказав Том і вийшов.

На вокзалі він купив квиток за двадцять доларів, щоб поїхати від Елізіуму якнайдалі.

РОЗДІЛ ДЕСЯТИЙ

I

Всю ніч кішка дивилась на нього зі свого закапелка маленькими злими немигтючими очима. Від неї так і віяло ворожістю. Щоправда, її вороги раз у раз мінялись. Кожен, хто спускався пізнього вечора до її підвалу, щоб заходитися працювати біля пекельної печі, сприймався нею однаково — з ненавистю, з топазовими іскорками злості в її жовтих очицях. Вона жадала їхньої погібелі. Цей довгий, мов сама ніч, пронизливий погляд кішки бентежив Рудольфа, збивав з пантелику, коли йому доводилося засовувати чергову порцію булочок у духовку. Він почувався не впевнено, коли не подобався комусь, хай навіть кішці.

Він намагався підобритись до неї: зайвий раз підливав у миску молока, погладжував, примовляв: «Гарна киця, гарна!», та нічого не допомагало. Кішка знала, що все це удаваність, і, згорнувшись у клубочок, обмірковувала план жорстокої розправи, а то і вбивства.

Аксель поїхав три дні тому. З Елізіума вони не мали ніяких звісток, і Рудольф не знав, скільки ще ночей йому доведеться спускатися до підвалу, стояти біля розпашілої печі, дихати борошняним пилом і вергати затерплими руками важезні дека з булочками. Боже, як тільки все це терпів його батько? Рік за роком, усе життя. Вже після трьох ночей, проведених у пекарні, Рудольф геть знесилів, спав з лица, а під очима від втоми з'явилися сині кола. До того ж йому, як і раніше, доводилося підхоплюватись о п'ятій ранку і на велосипеді розвозити булочки покупцям. А після цього ще йти до школи... Завтра екзамен з математики, а в нього навіть не було часу як слід до нього підготуватись.

Обливаючись потом, запарошений борошном, змагаючись із величезними масними деками, Рудольф, по суті, перетворивсь на біду примару свого батька і, похитуючись, намагався вистояти, пройти через муки того випробування, яке покірливо терпів його батько ось уже шість тисяч ночей поспіль.

Усі його називають зразковим, відданим сімейній справі сином. Яка дурість! Та начхати йому на це. З гіркотою він шкодував, що у свята і під час своїх канікул, коли роботи в пекарні бувало особливо багато, допомагав батькові і майже навчився його професії. Томас куди мудріший — послав усіх під три чорти. І хоч які були б у нього прикраси — одержавши телеграму з Елізіума, Аксель нічого не пояснив Рудольфові, — Томасу все-таки зараз краще, ніж його братові, що слухняно виконує синівський обов'язок у розпеченому до краю підвалі.

Ну а Гретхен? Про неї нема що й казати — шістдесят доларів за те, щоб тричі на тиждень просто пройтись по сцені...

Рудольф підрахував, який приблизно прибуток давала їхня пекарня, пекарня Джордаха... Після сплати за помешкання, інших невідкладних витрат, включаючи тридцять доларів удові, що торгувала зараз у булочній замість хворої матері, прибуток становив усього шістдесят доларів на тиждень.

Йому згадалось, як у Нью-Йорку Бойлан тільки за одну їхню вечерю в ресторані виклав двадцять доларів. А скільки ще за випите ними того дня!

Бойлан подався на два місяці до Флориди, у Хоб-Саунд. Після війни життя поступово входило в нормальну колію.

Не стримуючи себе, він люто штурхонував у духовку ще одне важке деко з булочками.

Його розбудили чийсь голоси. Він застогнав. Невже п'ята ранку? Так швидко? Він машинально спустив ноги з ліжка і здивовано побачив, що вдягнений. Він тупо покрутив головою. Як же це так? — нічого не розуміючи, подумав він. Каламутними очима, часто кліпаючи, глянув на годинник. За чверть шоста. Тільки тепер до нього дійшло. Зараз — не ранок, а вечір. Повернувшись зі школи, він упав на ліжко, щоб трохи відпочити перед нічною роботою, і незчувся, коли й заснув. Він упізнав батьків голос. Отже, той повернувся, поки він спав. У свідомості майнула егоїстична думка: сьогодні вночі не доведеться працювати.

Він знову ліг.

Знизу до нього долинали голоси — один високий, збуджений, другий — низький, переконуючий. Мати з батьком про щось сперечались. Хоча він страшенно втомився і йому все було байдуже, проте заснути вже не міг і мимоволі почав дослухатись.

Мері Джордах перебиралась у кімнату Гретхен. Ледве переставляючи хворі від тромбофлебиту ноги, вона виносила зі спальні, яку люто ненавиділа останні двадцять років, усі свої речі — сукні, нижню білизну, светри, черевики, гребінці, фотографії маленьких дітей, альбом з газетними вирізками про Рудольфові успіхи, скриньку з набором для шиття, книжку «Віднесені вітром», зім'яту пачку сигарет «Кемел», старі сумки, саквояжі... Усе це вона скидала на ліжко, де колись спала Гретхен, щоразу здіймаючи хмарку пилуки.

Човгаючи підошвами, снуючи туди-сюди, вона виголошувала гнівний монолог:

— Годі! З цією кімнатою покінчено. Я, звичайно, спізналась на двадцять літ, але тепер, нарешті, збудеться моя мрія. Нікому нема до мене ніякого діла. Відтепер я житиму, як сама захочу. Не збираюся більше танцювати під дуду цього ідіота, який — ви тільки подумайте! — їздив через усю країну, щоб віддати бозна-кому п'ять тисяч доларів! Заощадження всього життя! *Мого життя!* Я гнула спину, немов рабиня, день і ніч. У всьому собі відмовляла. Щоб наскладати ці гроші, перетворилась на стару бабу. Мій син збирався вступати до коледжу, стати справжнім джентльменом. А тепер він нікуди не вступить і ніким не стане, бо моему розчудесному чоловіченьку раптом припекло показати, який він благородний, і віддати мільйонерам в Огайо тисячі доларів, щоб його дорогоцінний братик з товстозадою сучкою не червоніли, їдучи в оперу на своєму «лінкольні»!

— Я зробив це не заради свого брата і не заради його товстухи, — заперечував Аксель Джордах. Він сидів на ліжку, безсило звівши руки між колін, мов батоги. — Скільки разів тобі пояснювати? Я зробив це тільки заради Руді. Нічогісінько собі! Він навчатиметься в коледжі, і от якогось дня всі довідаються, що його рідний брат сидить у в'язниці!

— Там йому й місце! — огризулася Мері Джордах. — Томасові це місце призначене долею, це його природне місце. Коли ж ти збираєшся віддавати по п'ять тисяч доларів щоразу, як його хочуть запроторити до в'язниці, кидай свою пекарню і займися нафтовим бізнесом або стань банкіром. Ти, певно, гадав, що робиш добру справу, віддаючи цьому чоловіку свої кривні. Мабуть, ще й пишався. Ще б пак! Адже це — твій синок. Яке коріння, таке й насіння. Хтивість з нього так і пре. Він сильний, знає, як свого домогтись, поцілити у «десятку». Одної дівчини йому, бачте, мало! Ні, це не для нього, сина Акселя Джордаха! Йому подавай двох шлюх одразу! Що ж, коли Аксель Джордах хоче показати, який він неперевершений чоловік у ліжку, то краще хай підшукає собі парочку дівчаток-близнючок і трахається з ними. Тут йому більше нічого не перепаде. Моя Голгофа скінчилась!

— О Боже! — простогнав Джордах. — Голгофа!

— Паскудство! Бридота! — верещала Мері. — Яблучко від яблуні недалеко відкотиться. Твоя дочка теж гарна — шльондра! Я бачила гроші, які вона одержала від чоловіка за свої послуги. *Вісімсот доларів!* Я їх бачила на власні очі. Вона ховала їх у книжці. Вісімсот доларів! Твої дітки продають себе недешево. Нічого, тепер і я також назву свою ціну. Коли тобі щось від мене знадобиться — щоб я торгувала в булочній чи пускала тебе до себе в ліжку, — плати! Ми платимо цій удові тридцять доларів на тиждень, а вона виконує тільки половину моєї роботи — ночувати ж іде до

себе додому. Так от, моя ціна — тридцять доларів на тиждень! І це ще по-божому. Та спершу поверни мені те, що я заробила. По тридцять доларів на тиждень за двадцять років. Я все підрахувала. Виходить, що ти мені заборгував тридцять тисяч. Коли викладеш ці тридцять тисяч мені на стіл, тоді й поговоримо. Доти не діждеш від мене ані словечка. — І вона, ухопивши останній вузол з речами, як вихор, залетіла до кімнати Гретхен, щосили грюкнувши дверима.

Джордах похитав головою, підвівсь і, накульгуючи, піднявся до Рудольфа.

Той лежав на своєму ліжку, встромивши очі у стелю.

— Ти, мабуть, усе чув? — спитав Джордах.

— Так.

— Пробач, — не дивлячись на нього, сказав батько.

— Так, — повторив Рудольф.

— Ну, гаразд, я сходжу в булочну, гляну, що там робиться.

Джордах обернувся, збираючись йти.

— Вночі я прийду в пекарню, допоможу тобі, — пообіцяв Рудольф.

— Не треба, спи, — похмуро відповів Джордах. — Там тобі не місце. — І він вийшов з його кімнати.

РОЗДІЛ ОДИНАДЦЯТИЙ

I

Лампочки в підвалі Уестермана ледве жевріли. Молодь зробила з підвалу щось на зразок нічного клубу і частенько влаштувала там вечірки. Сьогодні зібралось душ двадцять дівчат і хлопців. Одні танцювали, другі обіймались і цілувались, сховавшись у темних закутках, треті слухали платівку Бенні Гудмена — він грав «Паперову ляльку».

«П'ятеро з ріки» тут уже не репетирували, бо з армії повернулось багато старших хлопців, і вони, організувавши свою групу, перехоплювали в Рудольфа та його друзів більшість замовлень. Він не ображався на замовників, що ті віддавали перевагу іншому оркестрові. Це їхня справа. Зрештою, він визнавав, що музиканти в новій групі були кращі.

Алекс Дейлі, міцно притиснувши до себе Лайлу Белкемп, танцював із нею посеред кімнати. Вони усім оголосили про своє бажання побратись — у червні, коли закінчать школу. Алексові було дев'ятнадцять, і в школі він був сірим середнячком. Лайла — симпатична дівчина, хоч трохи сентиментальна і розуму мала більше в ногах, ніж у голові, але все одно — гарненька. Цікаво,

подумав Рудольф, чи була його мати у свої дев'ятнадцять такою ж, як Лайла? Шкода, що він не записав на плівку розмову матері з батьком, коли той повернувся з Елізіума, — не зайвим було б оце послухати Алексові. Взагалі, той запис варто давати усім потенційним женихам. Може, це відбило б у них охоту летіти, мов на крилах, до церкви, щоб сунути голову під вінець.

Рудольф сидів на старому поламаному кріслі в кутку, а Джулі примостилась у нього на колінах. Дехто з дівчат теж сиділи на колінах у своїх хлопців. Але Рудольфові не подобалось, що це саме зробила і Джулі. Йому було неприємно, що його бачать у такій позі, а до того, мабуть, ще й гадають, як йому в цей момент. Є речі дуже інтимні, не призначені для сторонніх очей. Він, наприклад, не міг уявити собі, щоб на колінах у Тедді Бойлана сиділа дівчина — ось так, на очах у всіх. Тедді цього напевно не дозволяв собі ніколи, ні коли був молодим, ні тепер, у зрілому віці. Проте коли б Рудольф тільки натякнув на це Джулі, вона б миттю вибухнула, мов вулкан.

Джулі ніжно його цілувала. Він відповідав на її цілунки, але якось ухильно, без пристрасті. Йому хотілося швидше піти звідси геть.

Джулія подала заяву до Барнардського коледжу і впевнена була, що неодмінно опиниться там восени. Вона мала гарні оцінки з усіх предметів. Рудольфа ж вона переконувала йти до Колумбійського університету. Тоді вони були б у Нью-Йорку майже поруч. Рудольф відповів, що поки що, мовляв, не вирішив, де буде навчатись — у Гарварді чи Йелі. У нього забракло духу признатися Джулі, що він узагалі ні до якого університету не вступатиме.

Джулі, скрутившись калачиком, сильніше пригорнулась до нього. Її голівка лежала в нього на грудях, під самісіньким підборіддям. Він поглядав поверх неї на інших завсідників підвалу. Ймовірніше за все, він тут єдиний, хто ще не ні разу не переспав із жінкою. Бадді Уестрман, Дейлі, Кесслер, як і більшість інших, звичайно ж, уже пройшли через це, хоча, можливо, дехто з них і брехав. Але не тільки цим він відрізнявся од решти. Цікаво, чи запросили б вони його на вечірку, якби довідались, що його батько — убивця, брат побував у в'язниці за згвалтування, сестра вагітна — вона сама написала йому про це, щоб він потім не дуже дивувався, — і живе з одруженим чоловіком, а мати зажадала від батька тридцять тисяч доларів за те, щоб дозволити йому лягти з нею в ліжку.

Ні, в цих Джордахів було щось своє, особливе. Це вже точно. До нього підійшов Бадді Уестрман.

— Там, нагорі, — пунш, бутерброди, тістечка. Ідїть пригощайтесь.

— Дякую, Бадді, — відповів Рудольф. — Нам нічого не треба. — Він не хотів одпускати від себе Джулі.

Бадді пішов далі, пропонуючи частування іншим парам. У нього все — о'кей! Він збирався закінчити Корнуельський університет, потім юридичну школу, і в цьому не було нічого дивного: його батько — відомий адвокат у місті. До Бадді підходили музиканти з нової джаз-групи, пропонували пограти з ними на контрабасі, однак він, зберігаючи лицарську вірність групі «П'ятеро з ріки», відмовив їм. Рудольф знав, що той берегтиме свою «вірність» не більше трьох тижнів: Бадді — природжений музикант і розуміє, що з новим оркестром йому буде краще. «Ці хлопці кльово грають!» — вихопилося якимось у нього. Отож важко повірити, що він довго протримається, до того ж їхню джаз-групу останнім часом запрошували не частіше одного разу на місяць.

Майже всі хлопці мали чіткі плани на майбутнє. У Кесслерового батька була своя аптека, і Кесслер мав намір закінчити фармацевтичну школу, щоб успадкувати родинну справу. Татусь Смаретта торгував нерухомістю, і син збирався спочатку піти до Гарвардського університету, а потім до школи бізнесу — і стати згодом консультантом з економічних питань у батьковій фірмі. Родина Лоусонів володіла машинобудівним концерном, і Лоусон-молодший вирішив вивчати інженерну справу. Навіть у тупуватого Дейлі усе було вже розплановано наперед: разом зі своїм старим він постачатиме сантехніку.

Перед Рудольфом маячила єдина перспектива — пекарня його предків. Він міг, звичайно, заявити: «Я торгуватиму зерном, займатимусь пекарним бізнесом» чи «Збираюсь служити в німецькій армії, адже мій батько колись у ній теж служив».

Рудольф раптом відчув пекучу заздрість до своїх друзів. З платівки злітали срібні мережива кларнета — грав Бенні Гудмен. Рудольф заздрив і йому. Може, навіть більше, ніж усім іншим.

Зараз він розумів тих, хто грабував банки. Ні, більше ні на які вечірки він не піде. Йому тут немає чого робити, він тут чужий.

Йому захотілось піти звідси. Останнім часом він страшенно втомлювався. Вдова заявила, що не може працювати повний робочий день, бо їй треба доглядати дітей, і Рудольф тепер не тільки розвозив щоранку булочки, але одразу ж після занять у школі, з четвертої до сьомої вечора, стовбичив за прилавком. Про легкоатлетичну команду йому довелося забути, як і про дискусійний клуб. На уроки майже не лишалося ні сил, ні бажання, і оцінки в нього погіршали. Крім усього іншого, після Різдва він застудився, і хвороба не відпускала його майже до кінця зими.

— Джулі, ходімо додому, — запропонував він.

Вона здивовано випросталась у нього на колінах.

— Чому? Ще ж зовсім рано, — заперечила вона. — І така гарна вечірка...

— Знаю, знаю, — нетерпляче сказав Рудольф. — Просто мені хочеться піти звідси.

— Але ж ми не можемо піти до мене. Сьогодні — п'ятниця, і мої старі грають у бридж.

— Я хочу додому.

— Йди, коли тобі так хочеться, — розсердилась вона і скочила з його колін. — Хтось проведе мене додому, не хвилюйся.

Його так і поривало сказати їй усе, що накипіло в нього на душі останнім часом. Може, тоді вона зрозуміла б його.

— Ех, ти... — зітхнула Джулія. На очі їй навернулися сльози. — За стільки місяців це — наша перша вечірка, вона тільки почалась, а ти вже хочеш піти.

— Просто я кепсько себе почуваю, — відповів він, підводячись.

— Дивно. Саме в ті вечори, коли ти зі мною, тобі кепсько. А коли сидиш у компанії Тедді Бойлана, то почувашся пречудово.

— До чого тут Бойлан, Джулі! — обурився Рудольф. — Я не бачив його вже кілька тижнів...

— А що сталось? У нього скінчився запас пергідролю?

— Дуже смішно, — втомлено сказав Рудольф.

Джулі, різко крутнувшись на каблучках і майнувши своїм хвостом на потилиці, немов у поні, проштовхалась до хлоп'ячого гурту біля програвача. Найгарніша з дівчат на цій вечірці: кирпатий носик, струнка, чистенька, надзвичайно приваблива, така любая бажана. Рудольфові дуже хотілось, аби вона поїхала куди-інде на півроку або й на рік, потім повернулась, а він тим часом впровається з клятою утомою, спокійно обмірковує ситуацію, що склалась, і вони почнуть усе спочатку.

Рудольф вдягнув пальто і, ні з ким не попрощавшись, вийшов за двері. Тепер на платівці крутили Джулі Гарланд — «Пісня трамвая».

На вулиці мрячив дощ. Холодний лютневий дощ, перемішаний з туманом, що сірим пасмом тягнувся од річки. В обличчя віяв колючий поривчастий вітер. Рудольф закашлявся, підняв комір пальта, відчуваючи, як за шию стікають холодні крапельки, й повільно побрів додому. На душі було паскудно. Йому хотілося плакати. Рудольфові не подобались оці сцени із Джулі, але вони виникали дедалі частіше і частіше. Коли б вони вже почали кохатись, як це роблять дорослі чоловіки й жінки, а не тільки обіймалися та цілувались, після чого обом було ніяково, то вони не гризлися б, як кішка з собакою, — у цьому він був абсолютно певен. Проте він ніяк не міг змусити себе зважитися на щось більше. Такі пристрасні бажання треба ховати якнайдалі, відтак їм, як і раніше, доведеться брехати одне одному, таїтися десь у відлюдних місцях, ніби вони роблять щось заборонене законом. Він давно вже все обміркував. Або це буде справжнє, вишукане кохання з досконалим сексом, або його не буде взагалі.

Готельний порт'є розчахнув перед ними двері шикарних апартаментів. З балкона очам відкривався казковий краєвид Середзем-

номер'я. В повітрі пахло жасмином і чебрецем. Двоє засмаглих молодят — хлопець і дівчина — байдуже оглянули номер і звернули нетерплячі погляди на море. Розсильні в уніформі занесли дюжину їхніх шкіряних валіз, розставили їх по кімнатах.

— *Ça vous plait?*¹ — люб'язно спитав порт'є.

— *Ça va!*² — відповів бронзовий хлопець.

— *Merci, monsieur*³. — Порт'є позадкував із номера.

Двоє засмаглих молодят, хлопець і дівчина, вийшли на балкон — помилуватись морем. Вони пристрасно цілувались на тлі небесної блакиті. Запах жасмину й чебрецю хвилював їхні чутливі ніздрі.

Або...

Якась маленька лісова хижка, по самі віконця заметена глибоким снігом. Позаду видніються шпичаки далеких скель. Весело сміючись, двоє засмаглих молодят, хлопець і дівчина, увійшли в хижку, струшуючи з себе великий лапатий сніг. В каміні палахкотів огонь. Вони тут були самі, нікого, крім них. Двоє засмаглих молодят, хлопець і дівчина, повільно лягли на килим, розстелений на підлозі перед тріпотливим полум'ям.

Або...

Двоє засмаглих молодят, хлопець і дівчина, йдуть, узявшись за руки, по червоній доріжці перону. Потяг до Чикаго — «Двадцятье століття» — пихкав парюю, сяючи на сонці, мов начищена труба. Молодята пройшли повз кондуктора в білосніжній уніформі, піднялися східцями у вагон. Купе-люкс потопає у квітах. Лине тонкий аромат трояндових пелюсток. Двоє засмаглих молодят, хлопець і дівчина, усміхнувшись одне до одного, подались коридором до вагона-ресторану, щоб там чогось випити.

Або...

Рудольф надривно закашляв під дощем. Завернувши за ріг, вийшов на Вандерхоф-стріт. Мабуть, я багато надивився фільмів, подумав він.

З віконця підвалу пробивалося світло. Вічний вогонь. Аксель Джордах — Невідомий солдат! Чи здогадається хто-небудь погасити у підвалі світло, коли батько помре? — подумав Рудольф.

Рудольф вагався, не знаючи, що йому робити. Крутив у руках ключ од будинку. Після того вечора, коли мати виголосила свій божевільний монолог про тридцять тисяч доларів, йому було шкода батька. Батько тепер ходив у будинку тихо й обережно, немов людина, яка щойно вийшла з лікарні після важкої операції, немов людина, що відчула на собі застережливий, холодний дотик смерті. Раніше він завжди здавався Рудольфові сильним,

¹ Це вам подобається? (Франц.)

² Гарзд! (Франц.)

³ Дякую, мос'є (франц.).

дуже сильним. Голос його гримів на весь дім. Рухався він різко, упевнено. Тепер же частіше мовчав, рухи стали боязкими, і щось тривожне було в тому, як він з винуватим виглядом розгортає газету чи готує собі каву, намагаючись не зчиняти зайвого галасу. Рудольф несподівано подумав, що батько готується до смерті. Замислено стоячи в темному коридорі, узявшись однією рукою за сходовий поручень, Рудольф уперше в житті спитав себе: а чи любить він батька?

Він підійшов до пекарні і, одімкнувши двері своїм ключем, спустивсь у підвал.

Аксель сидів на лавці, тупо дивлячись на піч. Поруч з ним на підлозі стояла пляшка віскі. У кутку, згорнувшись у клубочок, лежала кішка.

— Привіт, тату.

Батько, повільно повернувши до нього голову, кивнув.

— Я зайшов спитати, чи не треба тобі допомогти?

— Ні, не треба, — відповів батько, підняв спітнілу пляшку, підніс її до губів і трохи ковтнув. Віскі обпекло йому рот і горло. — Ти змок до нитки.

— На вулиці дощ.

— Зніми пальто.

Рудольф скинув пальто і повісив його на гачок біля дверей.

— Як життя, тату? — Він ніколи раніше не запитував батька отак. Джордах тихо гмикнув, але нічого не відповів, а знову приклався до пляшки. По хвилі спитав:

— Що ти робив сьогодні?

— Ходив на вечірку.

— На вечірку, — кивнув головою Аксель. — Ти грав на трубі?

— Ні, не грав.

— Що ж роблять люди у наш час на вечірках, га?

— Ну... танцюють, слухають музику.

— Я тобі не казав, що, коли був хлопчиком, навчався в балетній школі? У Кельні. Мене там учили, як треба кланятись публіці. Кельн дуже чепурненьке місто, надто влітку. Може, колись я туди повернусь. Там вони зараз починають усс з нуля, може, й моє місце саме там. Принаймні на одну руїну стане більше.

— Ну, що ти, тату! Не кажи так, прошу тебе.

Аксель ковтнув із пляшки.

— Сьогодні у мене був гість. Містер Гаррісон.

Містер Гаррісон — власник їхнього будинку. Хоч йому перейшло вже за восьмий десяток, він щомісяця третього числа сам особисто приходив збирати з мешканців орендну плату.

— Але ж сьогодні — не третє число, — здивувався Рудольф. — Що йому треба?

— Наш будинок збираються зносити, — пояснив Аксель. — Тут зводитимуть новий квартал. Перші поверхи підуть під магазини.

Порт-Філіп розростається. Прогрес є прогрес, як сказав містер Гаррісон. Йому за вісімдесят, а він усе ще прогресує. Вкладає в цей проект купу грошей. У Кельні всі будинки позносили авіаційні бомби. В Америці вони роблять те саме, але за допомогою грошей.

— І коли нам вибиратися звідси?

— До жовтня він почекає. Гаррісон сказав, що він повідомив мене задалегідь, щоб я підшукав собі інше житло. Який турботливий стариган, цей містер Гаррісон!

Рудольф кинув погляд на знайомі, обшарпані стіни, залізні заслінки печі, вікно з ґратами. Як дивно, думав він: будинку, який він знав стільки літ, незабаром не стане, він зникне. Рудольф завжди хотів покинути колись цей будинок. І ось тепер будинок сам покидає його.

— І що ти збираєшся тепер робити?

— Не знаю, — знизав плечима Аксель. — Може, там, у Кельні, потрібні пекарі... Коли б я випадково дощової темної ночі на березі річки здибав якогось п'яного англійця, то, мабуть, зумів би повернутися до Німеччини.

— Про що це ти? — насторожено спитав Рудольф.

— А я саме так приїхав сюди, в Америку, — тихо сказав Аксель. — У Гамбурзі в одному з барів у районі Сан-Паулі якийсь п'яний англієць вимагував пачкою грошей. На вулиці я пішов слідом за ним, наздогнав і вихопив ніж. Зав'язалася бійка. Англієць нічого ніколи не віддасть без бійки. Тоді я устроїв ножаку йому в груди, забрав гаманець із грошима, а тіло викинув у канал. Пригадуєш, коли я розмовляв із твоєю французенкою, то сказав їй, що вбив людину?

— Авжеж, пригадую!

— Мені завжди хотілося розповісти тобі цю історію, — вів далі Аксель. — Коли твої приятелі почнуть хвастатись, що їхні предки з «Мейфлауера», ти їм скажи, що твої предки родом з гаманця, набитого п'ятифунтовими банкнотами. Тоді теж мрячив дощ. Цей англієць, певно, був несповна розуму, хто ж ходить у такому районі, як Сан-Паулі в Гамбурзі, з купою грошви в кишені? Може, він хотів трахнути там усіх повій, та боявся, що в нього не вистачить грошей розплатитись. Ось чому я кажу тобі: коли я випадково здибаю англійця біля річки, то, може, мені пощастить повернутися на батьківщину. Здійснити подорож у зворотний бік.

Боже, з гіркотою подумав Рудольф, він же спустився сюди, аби потеревенити зі старим у його «конторі»...

— Коли б тобі довелось уколошкати англійця, — провадив далі батько, — то ти ніколи не признався б у цьому своєму синові, еге ж?

— Мені здається, тобі не слід плескати язиком про це на кожному кроці, — зауважив Рудольф.

— Ти що, зібрався здати свого батька поліції? — вигукнув Аксель. — Он воно що! Я й забув — у тебе ж високі принципи.

— Тату, ти повинен забути про це. Викинути з голови. Який сенс після стількох років ворушити минуле?

Аксель якусь мить мовчав, похмуро цмулячи віскі з пляшки.

— О, я пам'ятаю не тільки це, — заговорив він знову. — Пам'ятаю, як наклав у штани, відступаючи, на річці Маас. Пам'ятаю, як смерділа моя нога на другий тиждень у шпиталі. Пам'ятаю, як у гамбурзькому порту тягав мішки з какао, кожен вагою не менше ста фунтів, а рана на нозі відкрилась і кровоточила. Пам'ятаю, як англієць, якого я збирався зарізати, а труп кинути в канал, репетував: «Ні! Ти не зробиш цього!» Я пам'ятаю день свого одруження. Можу розказати тобі все до найменших подробиць, але тобі, здається, більше подобається версія твоєї матусі. Пам'ятаю вираз на обличчі людини на ймення Абрахам Чейз у штаті Огайо, коли я поклав перед ним на стіл п'ять тисяч доларів, щоб йому легше було пережити безчестя своїх донечок, яких по черзі трахнули. — Аксель знову сьорбнув із пляшки. — Двадцять років я працював, і все пішло на те, щоб звільнити твого брата з в'язниці. Твоя мати вважає, що я вчинив неправильно. Ти теж такої думки?

— Ні.

— Тепер на тебе чекають попереду важкі часи, Руді, — глухо сказав Аксель. — Мені дуже шкода. Але я намагався зробити все, що міг.

— Нічого, яюсь виборсаюсь, — відповів Рудольф, хоча не був у цьому впевнений.

— Роби гроші, — повчав Аксель. — Не дозволяй нікому себе пошити в дурні. Нічого більше не роби — тільки гроші. Не вір усім цим дурницям, що пишуть у газетах про інші цінності. Багаті біднякам читають проповіді про нікчемність грошей лише для того, щоб загібати долари самим і не тремтіти за власну шкуру. Будь таким, як Абрахам Чейз. Хай і в тебе на обличчі застигне такий же вираз, як у нього, коли він брав зі столу п'ять тисяч. Скільки в тебе зараз грошей у банку?

— Сто шістдесят доларів.

— Ніколи не розставайся з ними, — повчав сина Аксель. — Не давай ані цента нікому. Навіть коли я приповзу до тебе на колінах, помираючи з голоду, і попрошу на шматок хліба. Не давай мені навіть десяти центів!

— Даремно ти себе так розтривожив, тату. Піди відпочинь. Я сам попрацюю тут кілька годин.

— Тримайся подалі від моєї пекарні, — глухо сказав Джордак. — Можеш заходити до мене побазікати, але до печі не підходь. У тебе є справи цікавіші. Учи гарненько уроки. Вивчай усе! І зва-

жуй кожен свій крок, Руді... Ха, гріхи батьків!.. Скільком ще поколінням страждати від них? Мій батько мав звичку після обіду читати Біблію. Я, звичайно, нічого не можу тобі залишити у спадок, окрім гріхів, але їх, чорт забирай, більше ніж досить. Двоє мерців. Усі шлюхи, з якими я спав. І те, що я зробив з твоєю матір'ю. І те, що дозволив Томові рости, немов бур'ян при дорозі. А хто знає, що робить зараз Гретхен? Здається, твоїй матері про неї щось відомо. Ти бачився із сестрою?

— Так, — зізнався Рудольф.

— Що ж вона робить?

— Тобі краще цього не знати, тату.

— Отже, я не помилився, — сказав батько. — Пам'ятай, Бог усе бачить. Я хоч і не ходжу до церкви, але знаю: Бог усе бачить, пильнує за всіма нами. І все записує до своєї книги про Акселя Джордаха і про всі покоління нашого сімейства.

— Ну що ти таке кажеш, — заперечив Рудольф. — Бог нічого не бачить, ні за ким не пильнує. — Його атеїзм був непохитний. — Просто тобі не пощастило в житті. От і все. Але завтра все може змінитись.

— Розплачуйся за свої гріхи. Ось що каже Бог.

Рудольфові на мить здалося, що батько вже забув про нього і, коли б його не було зараз у підвалі, все одно промовляв би те саме своїм глухим чужим голосом.

— Плати, грішнику, — повторив батько. — Я покараю тебе і синів твоїх за діяння твої. — Він відпив великий ковток віскі і здригнувся увесь, наче по ньому пробігла крижана судома. — Йди спати, — сказав він. — Мені треба ще дещо зробити.

— Добраніч, тату! — сказав Рудольф і зняв з гачка пальто.

Аксель мовчки сидів з пляшкою у руці, втупившись перед собою невидючим поглядом.

Боже, подумав Рудольф, піднімаючись нагору, а я думав, що в нашій сім'ї тільки одна божевільна — моя мати.

II

Аксель, ковтнувши із пляшки ще раз, узявся до роботи. Ночами він працював до сьомого поту. Ходячи туди-сюди по підвалу, він щось мугикав собі під ніс. Але що — не міг пригадати, і це викликало в нього занепокоєння. Як же так? Не знати, про що наспівує. І раптом згадав: цю пісеньку наспівувала його мати, пораючись на кухні.

Аксель низьким голосом тихо заспівав:

Schlaf, Kindlein, schlaf,
Dein Vater hüt die Schlaf,

Die Mutter hüt die Ziegen,
Wir wollen das Kindlein Wiegen¹.

Рідна його мова... Далеченько ж заїхав він од батьківщини. Чи, може, треба було ще далі?

Поставивши на стіл останнє деко із булочками, він підійшов до полиці й дістав бляшанку з намальованими на ній черепом і кістками. Зачерпнувши маленьку ложечку порошку, навмання взяв першу-ліпшу булочку, розкачав її, замісив у тісто порошок, знову зліпив грудку і, потримавши на долоні, поклав на деко. Потім засунув у піч. Моє останнє послання цьому світові, подумав він.

Кішка уважно спостерігала за ним з кутка. Підійшовши до раковини, він зняв із себе сорочку, вимив обличчя, руки, сполоснув груди. Витерся шматком мішковини з-під борошна, знов одягнувся. Сів на лавку й підніс до рота майже порожню пляшку.

Дивлячись на піч, він мугикав під ніс мотив пісеньки, яку співала його мати на кухні, коли він був ще зовсім дитя.

Коли булочки підрум'янились, Аксель витягнув деко із печі. Усі булочки були однаковісінькими. Виключивши газ у печі, він насунув на лоба картуз і вдягнув драпове картате пальто. Піднявшись східцями, вийшов з пекарні. Кішка ув'язалася за ним слідом. Та він її не проганяв. На вулиці було темно, хоч в око стрель, дощ усе ще мрячив. Вітер посвіжив, став ще холодніший. Він штурхонув кішку ногою, і та, ображено нявкнувши, втекла геть.

Накульгуючи, Аксель попрямував до річки. Відімкнув іржавий замок на дверях покинутого складу і запалив усередині світло. Підхопивши байдарку, переніс її на хисткий поміст пристані. Річка була неспокійною, хвилі стрімко бігли білими баранцями і з розгону, з голосним плюскотом налітали на берег. Аксель опустив човен на воду, легко стрибнув з помосту і встромив весла у кочети. Потім відштовхнувся од берега й, ритмічно працюючи веслами, спрямував байдарку на чисту воду. Він плыв за течією, хвилі люто перекочувались через борти, вітер з дощем хльостав йому в лице. Дуже швидко човен глибоко осів, у ньому майже до половини вже хлюпотіла вода. А він усе дужче налягав на весла, і річка стрімко несла його до Нью-Йорка, до заток, до океану.

Наступного дня байдарку помітили біля Ведмежої гори. Вона плавала догори днищем. А тіло Акселя Джордаха так і не знайшли.

¹ Люлі, люлі, дитятко!
Пасе вівці твій татко,
А матінка — козенятка...
Спи, засни, наше дитятко! (Нім.)

ЧАСТИНА ДРУГА

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1949 рік

Домінік Джозеф Агостіно сидів за маленьким письмовим столиком у своєму кабінеті, розташованому за спортзалом, розгорнувши газету на спортивній сторінці. Він читав статтю про себе самого. На носі в нього — масивні окуляри, як у Бена Франкліна, які надавали його повному, м'ясистому, посіченому шрамами обличчю колишнього боксера з перебитим носом і маленькими тернинами очей м'якої вченості.

Третя година пополудні. У спортзалі — ані душі. Найприємніша часина дня. Заняття з ритмічної гімнастики з членами клубу, переважно літніми бізнесменами, що прагнули скинути зайві кілограми, мало відбутися аж о п'ятій. По тому — кілька раундів боксу з кимось із найбільш честолюбних членів, головне — не перестаратися й нікого не травмувати.

Стаття про нього з'явилася напередодні, у вечірньому випуску. День минав, як завжди, нічого особливого. «Ред Сокс» відпочивали десь на своїй замській базі, набираючись сил для майбутніх перемог, і через брак «гарячого» матеріалу журналістам доводилося забивати полосу абичим.

Домінік народився в Бостоні і свого часу був відомий у боксерському світі під іншим ім'ям — Джо Агос на прізвисько Бостонський Красунчик. Він ніколи не володів потужним ударом, і, щоб не звалитися напівмертвим під ноги суперникові, мусив витанцювувати по всьому рингу. Наприкінці 20-х — на початку 30-х років він здобув кілька блискучих перемог у легкій вазі, і спортивний оглядач, замолодий, щоб на власні очі бачити бої Домініка, не поскупився на барви, розписуючи його поединки з такими знаменитими боксерами, як Канцонері і Макларнін, коли ті були на вершині спортивної слави. Цей писака хотів усіх переконати, що Джо Агос усе ще в чудовій формі — хоча це насправді було не так, — і цитував його нарікання на те, що дехто з молодших членів клубу «Ексклюзив» уже «дістає» його на тренуваннях, і він подумує, чи не взяти собі когось у помічники або сховати фізіономію за маскою кетчера, щоб не зашкодити красі. Звісно ж, це був жарт. Уся стаття витримана була в дружельюбно-

му тоні, і Домінік поставав перед читачами ветераном золотого віку спорту, що за роки, проведені на рингу, навчився філософськи підходити до життя. Ще б пак! Він розтринькав усі гроші, до останнього centa, і йому тепер лишалось хіба що філософствувати. Щоправда, про це він не сказав авторові статті.

На столі задзеленчав телефон. Швейцар повідомив, що якийсь хлопчисько хоче бачити містера Агостіно. Домінік звелів його пропустити.

На вигляд хлопцю було років дев'ятнадцять або й двадцять. Вигорілий блакитний светр, спортивні черевики на гумовій підшві. Блондин з блакитними очима й невинним дитячим личком. Чимось він нагадував Джиммі Макларніна — той колись добряче натовк йому пику в одному з боїв у Нью-Йорку. В долоні в'їлись плями від машинного мастила, хоча було видно, що він їх старанно мив. Такого жоден член його клубу не захотів би запросити ні на спаринг, ні пограти в бейсбол.

— Чого тобі треба? — поглядаючи на нього поверх окулярів, спитав Домінік.

— Вчора я прочитав газету.

— Ну то й що? — Домінік завжди був підкреслено люб'язний з усіма членами клубу, завжди мило їм усміхався, зате відводив душу із сторонніми відвідувачами.

— Там написано, що в вашому віці стало важкувато працювати з молодими членами клубу і що...

— Та невже? — урвав його Домінік.

— Я подумав, містере Агостіно, чи не потрібен вам помічник, такий от, як я?

— Ти — боксер?

— Не зовсім так, — відповів хлопчина. — Але я хотів би стати боксером. Мені доводиться частенько махати руками. — Він посміхнувся. — І я подумав, чому б не одержувати за це гроші.

— Ходімо. — Домінік підвівсь і, знявши з носа окуляри, повів хлопця у роздягальню. Там не було нікого, тільки Чарлі, який цього дня чергував, поклавши голову на купку рушників, дрімав за столом біля дверей.

— Ти маєш у що перевдягтись? — спитав Домінік у хлопця.

— На жаль, ні.

Домінік дав йому старий спортивний костюм і черевики і, поки той перевдягався, уважно розглядав його. Довгі міцні ноги, похилі могутні плечі, товста шия. Важить не менше ста п'ятдесяти — ста п'ятдесяти п'яти фунтів. Самі м'язи. Ніякого жиру.

У спортзалі, де в кутку лежали мати, Домінік кинув йому боксерські рукавички, а Чарлі туго зав'язав їм обом на кистях шнурки.

— Подивимось, на що ти здатен, — сказав Домінік і легким рухом скинув руки до грудей. Чарлі зацікавлено стежив за поєдинком.

Хлопець тримав руки досить низько, що виказувало в ньому новачка. Домінік завдав кілька сильних ударів, але супротивник був рухливий, і двічі сам зачепив Домініка так, що той це відчув. Сумніватися не доводилось, хлопець і справді боєць. Та от тільки який? Цього Домінік поки що не міг сказати напевно.

— Ну, добре, на сьогодні досить. — Домінік опустив руки і почекав, поки Чарлі розв'яже їм шнурки на рукавичках. — А тепер слухай мене уважно. Це не бар, а клуб джентльменів. Вони приходять сюди не для того, щоб мати синці. Їхня мета — тримати себе у формі і, разом з тим, навчитися мужньому мистецтву самооборони. Коли ти почнеш тузувати їх, як оце зараз мене, то через день звідси вилетиш.

— Розумію, — сказав хлопець. — Мені просто хотілося показати, що я вмію.

— Поки що небагато, — осадив його юнацький запал Домінік. — Але в тебе швидка реакція, і ти добре рухаєшся по рингу. Де ти працюєш?

— Я працював у гаражі. Але мені хочеться знайти таку роботу, де не треба дуже бруднити руки.

— Коли зможеш перейти до нас?

— Хоч зараз. Я звільнився з гаража ще тиждень тому.

— Скільки ти там заробляв?

— П'ятдесят доларів на тиждень.

— Я платитиму тобі тридцять п'ять, — сказав Домінік. — Але ти можеш узяти матрац у масажному кабінеті і спати там. Допомогатимеш чистити басейн, пилюсосити мати та інше спорядження, виконуватимеш деякі підсобні роботи.

— Згоден.

— Тоді вважай, що тебе прийнято. Як тебе звуть?

— Томас. Томас Джордах.

— Головне, не вплутайся у неприємну історію, — порадив йому Домінік.

Досить довго Томас Джордах дотримувався Домінікової поради — уникав усіляких неприємностей. Працював він швидко, був з усіма люб'язний і, крім основних обов'язків, охоче виконував дрібні доручення Домініка та деяких членів клубу. Він узяв за правило всім усміхатись, особливо ж уважним бути до літніх джентльменів. Йому подобалась дружня атмосфера в клубі, його багатий, але не крикливий інтер'єр, і коли він не мав роботи в спортзалі, то любив роздивлятися просторі читальні зали та кімнати для ігор: темні дерев'яні панелі й високі стелі, глибокі шкіряні крісла, на стінах — олійні картини в золочених рамах з краєвидами Бостона у той далекий час, коли над хвилями океану стрімко линули вітрильники. Роботи було не надто багато, а інколи протягом дня випадали тривалі перерви, коли її не було взагалі. У такі

години він приходив до Домініка й залюбки слухав його спогади про ті роки, коли той боксував на ринзі.

Домінік не розпитував Тома про минуле, а той не вважав за потрібне розводитись про те, як він місяцями блукав різними дорогами, ночував у нічліжках Цинциннаті, Клівленда і Чикаго, про роботу на заправних станціях чи про свою службу посильним у готелі «Сиракузи». Там він заробляв нічогенько, приводячи повій у номери клієнтів, поки не довелось вибити спрямований на нього ніж сутенера, невдоволеного тим, що його дівчатка дають цьому гарненькому хлопчиську з дитячим личком завеликі комісійні. Томас нічого не розповів Домініку і про те, як він грабував п'яндиг на станціях надземної залізниці в Чикаго і цупив гроші, залишені в номерах; він робив це не заради наживи — гроші його майже не цікавили, — просто йому подобалось ризикувати.

Домінік учив його боксувати з «грушею». Як приємно було дощової днини, коли в спортзалі нікого з членів клубу не було, гамселити «грушу», удар за ударом, серіями — усе швидше і швидше, щоб аж виляски йшли — бах-бах-бах! Іноді, коли Домінік поринав у спогади про давнє своє боксерське минуле і в ньому прокидалося честолобство, він надягав рукавички і відпрацьовував з Томасом різні комбінації: як правильно випрямляти праву руку, як діяти в бою головою та ліктями, як відштовхуючись од підлоги і ніби ковзаючи по ній, бити супротивника, як уникати його ударів, «пирнаючи» чи відхиляючись убік, а не задкуючи або відстрибуючи назад.

Через кілька тижнів з нього вийшов непоганий боксер, і, коли траплялося, що хтось із менш поважних членів клубу не мав партнера, Томас виходив на ринг. Програючи, він не засмучувався, а вигравати намагавсь не одразу, щоб не образити суперника. На кінець тижня в нього набігало доларів двадцять-тридцять чайових.

Він заприятелював з клубним кухарем, звівши його з надійними постачальниками гарної марихуани, іноді купував для нього наркотики й сам, і за це кухар годував його «за спасибі». У нього вистачало глузду не встрявати в розмови з членами клубу, а це були переважно адвокати, брокери, банкіри, чиновники судноплавних і промислових компаній. Він навчився без зайвих розпитувань акуратно записувати те, що по телефону просили їм передати їхні дружини та коханки, удаючи, ніби ні про що не здогадується.

Томас не любив пиячити, і члени клубу, сидячи після тренувань у барі за склянкою віскі, схвально відгукувались і про це.

У його поведженні не було якогось таємного заміру чи розробленого наперед плану. Просто він розумів, що краще, коли солідні люди — відвідувачі клубу, ставитимуться до нього приязно. Крім того, йому остобісіло бродяжити чужинцем у власній країні, раз у раз вскакуючи то в одну халепу, то в другу, що незмінно закінчувалось бійкою і гучним скандалом, а він мусив знову пускатись

у мандри курними дорогами Америки. Він радів спокою і надійному даху над головою, доброзичливому ставленню до нього членів клубу. Це зовсім не кар'єра, переконував він себе, ні, просто нарешті доля зглянулася над ним і подарувала щасливий рік. Він ніколи не був честолюбним. Коли Домінік досить туманно почав натякати йому на можливість взяти участь у змаганнях боксерів-любителів, аби пересвідчитись, на що він може розраховувати, Томас відповів старому боксерові різкою відмовою.

Коли природне ество вимагало свого і в ньому прокидався самець, він прошкував у Даунтаун, де на розі домовлявся з першою-ліпшою повією, усю ніч її трахав, а ранком віддавав чесно зароблені нею гроші за надані послуги, не почувавши при тому ніяких докорів сумління.

Йому навіть почало подобатись у Бостоні, настільки, наскільки взагалі йому могла подобатись якась місцина. Проте він не часто блукав вулицями міста, особливо ж удень, гадаючи, що поліція має ордер на його арешт. За хуліганство. Коли він абияк допрацьовував останній свій день у гаражі, майстер спересердя замахнувся на нього гайковим ключем, і Томас майже машинально заїхав йому в пику. Той упав, а він побіг додому, похапцем зібрав манатки, і за десять хвилин тільки його й бачили. Хазяйці, в якій він винаймав кімнату, на прощання сказав, що мусить терміново поїхати до Флориди. Згодом записався до Асоціації молодих християн і «заліг на дно», аж поки на очі йому трапилась ота стаття в газеті про Домініка.

Звичайно, не всі члени клубу йому подобались однаково, але він старався з усіма триматися рівно й привітно. Не варто ні з ким зв'язуватись — досить з нього колишніх непереливків. Він пускав повз вуха відверті репліки чи зауваження членів клубу — зайва інформація йому ні до чого. Утім, за такої роботи, як у нього, важко бути зовсім глухим і сліпим, особливо ж коли перед тобою постає в чому мати народила лисий черевань з відвислою сідницею, роздертою в любовному екстазі кігтикками якоїсь шмари після півгодинного перебування з нею в ліжку, чи коли хтось аж занадто розпалюється через програму партію в цю дурну гру — сквош.

Домінік, навпаки, ненавидів усіх членів клубу, не роблячи винятку ні для кого, і терпів їх тільки тому, що в них були гроші, а в нього їх бракувало.

Домінік народився й виріс у Бостоні, в його мові було таким же природним довге «а», як і в решти бостонців. У душі йому здавалось, що він день у день гарує на полі якогось сицилійського феодала і виношує наміри пустити за димом його палац, перед тим перерізвавши горлянки всім його домочадцям. Цілком природно, він ще й досі жив тією мрією про підпал і вбивство, але старанно приховував її за своїми серйозними манерами. Він ніколи не забував сказати кожному членові клубу, коли той повертався

з відпустки, яка в нього чудова фізична форма, вдавав невимовний захват, довідавшись, на скільки кілограмів той схуднув, і завжди ввічливо, турботливо цікавився в кожного, як він почувається після тренувань, чи не розтягнув сухожилля, чи не болить попереk.

— Он іде найбільший шахрай у Массачусетсі, — шепотів він на вухо Томасові, показуючи очима на поважного сивого джентльмена, що входив у роздягальню. І одразу ж голосно казав:

— О, сер! Радий знову бачити вас! То ви вже повернулись? Без вас було так сумно. Певно, вам довелося добряче попрацювати.

— Праця, праця, сама тільки праця, — сумно хитаючи головою, довірливо скаржився джентльмен.

— Хіба ж я не знаю, що це таке, сер. — Домінік і собі сумно хитав головою. — Приходьте до мене, виконаємо мої спеціальні вправи з гантелями, а потім — парна, басейн і масаж. Усі ваші болячки як рукою зніме, і вночі ви спатимете в люлі так міцно, наче немовля.

Томас уважно дослухався до просторікувань Домініка, стежив за кожним його рухом, усе намотував собі на вус, навчаючись мистецтву корисного лицемірства. Йому подобався цей жорстокосердий боксер у душі, що, попри всі свої лестощі, сповідував анархію і насилля.

А Томасові дуже подобався містер Рід, веселий, добродушний президент текстильного концерну, який волів боксувати з ним, навіть коли довкола вешталосся чимало вільних членів клубу, що чекали своєї черги. Рід, сорокап'ятирічний чоловік, дарма що розповнілий, усе ще був непоганим боксером, і його поединки з Томасом здебільшого кінчались унічію. Як правило, в перших раундах перевага була на боці Ріда, проте під кінець бою він видихався й починав програвати.

— Ех, молоді ноги, молоді ноги! — сміючись, повторював він, йдучи з Томасом у душ і витираючи рушником краплини поту з обличчя. Вони зустрічались на рингу регулярно тричі на тиждень. Після кожного бою Рід пригощав Томаса пляшкою кока-коли і віддячував за старання п'ятьма доларами. Рід мав одне дивацтво: у правій кишені піджака він завжди носив акуратно складену сто-доларову купюру.

— Одного разу ось така купюра врятувала мені життя, — пояснив він Томасові. Виявляється, якось він сидів у нічному клубі, і раптом там спалахнула велика пожежа, в якій загинуло багато людей. Його привалило купою мертвих тіл, і він, лежачи під ними, не мав змоги поворухнути ні рукою, ні ногою. До того ж їдким димом йому обпекло горло, отож він не міг навіть крикнути, щоб покликати на допомогу. Почувши, що пожежники розгрібають трупи, він зібрав рештки сил, поліз у кишеню і витягнув сто-доларовий папірець. Через силу просунувши вгору руку, він слабко помахав затиснутою між пальцями банкнотою. Пожежник помітив,

узяв гроші й витягнув Ріда на свіже повітря. Тоді йому довелося два тижні пролежати у лікарні. В нього надовго відібрало мову, але він усе-таки вижив. І тепер непохитно вірив у таємничу силу столодарової асигнації. Томасу він теж радив завжди мати в кишені столодаровий папірець.

А ще рекомендував збивати гроші до купи і вкладати їх в акції, бо, за його словами, молоді ноги з часом перестають бути молодими.

Але неприємність уже чатувала на Томаса. Вона сталася після трьох місяців його роботи в клубі. Відчинивши свою шафочку, щоб перевдягнутись після спаринг-бою з Брюстером Рідом, Томас відчув: щось тут не так. Ніяких видимих слідів, однак чуття йому підказувало: хтось порпався в його речах, мабуть, щось шукаючи. Ріжок гаманця стримів із задньої кишені штанів, ніби хтось похапцем витягнув його і одразу ж квапливо запхнув назад. Він розкрив гаманець. Чотири п'ятидоларові папірці на місці. Він поклав до них ще п'ять доларів чайових, які одержав од Ріда, й сунув гаманець у кишеню. В боковій кишені штанів лежало три долари й кілька дрібних монет. Вони були теж на місці. Ага, журнал, що він його читав перед розминкою. Він чудово пам'ятав, що поклав його на горішню полицю, обкладинкою догори. Але тепер він лежав там чомусь розгорнутий.

Том пригадав, що він хотів був замкнути свою шафочку, та передумав. Коли в клубі є хоч одна людина бідніша за нього, то хай краде собі на здоров'я! Він роздягнувся, поставив свої спортивні черевики на спід шафочки і, обгорнувшись рушником, попростував у душову, де вже, пофиркуючи, плюскався Рід.

Повернувшись у роздягальню, Томас побачив приколоту зсередини на дверцята записочку, написану почерком Домініка: «Зайди до мене після роботи. Д. Агостіно».

Стислість записки, сам факт, що вона з'явилася тут, у нього в шафочці, хоча вони бачилися з Домініком десяток разів на день, явно віщували якусь велику неприємність. Ну от, усе починається знов, з гіркотою подумав Томас, і раптом йому захотілося хутко вдягтись і непомітно вислизнути з клубу, втекти звідси світ за очі. Але, трохи оговтавшись і розміркувавши, вирішив не гарячкувати, а почекати, що буде далі. В обід Томас, як завжди, попоїв на кухні, безтурботно потеревенив із тренером з тенісу та перекинувся кількома свіжими жартами з Чарлі у роздягальні. Рівно о десятій вечора, коли мав зачинятися клуб, він зайшов у кабінет Домініка.

Той сидів, розвалившись за столом і поволі гортаючи «Лайф». Підвівши очі на Томаса, від закрив журнал і посунув його на край столу. Підійшовши до дверей, виглянув у хол — перевірити, чи нема там кого, після чого щільно причинив двері кабінету.

— Сідай-но, хлопче.

Томас увівся на стілець, почекав, поки сяде навпроти Домінік, і спокійно спитав:

— Що таке?

— А таке, — загадково відповів Домінік. — Пристрасті розпалюються, чорт візьми! Мене тут дістають з самісінького ранку.

— А я тут до чого?

— Саме це мені й хотілося б з'ясувати, — відповів Домінік. — Га-разд, я не буду ходити околясом, хлопче. Хтось цупить гроші з гаманців наших клієнтів. Кмітливий сучий син! Він не бере усе зразу, а потроху, купюру в цього, купюру — в того. Ці жирні свині такі багаті, що навіть до пуття не знають, скільки в них у кишені грошей, а коли хтось із них і кинеться якоїсь десятки чи двадцятки, то гадають, що загубили або помилились, рахуючи минулого разу. Та є серед них один тип, який переконаний, що ніколи не помиляється. Я маю на увазі цього негідника Гринінга. Він заявив, ніби учора ввечері, поки він розминався зі мною, хтось свиснув з його шафочки десять доларів. Сьогодні він увесь день телефонував до інших членів клубу, і раптом усі вони в один голос почали стверджувати, що за останні кілька місяців їх тут обібрали до останньої нитки.

— Яке це має відношення до мене? — спитав Томас, хоча все уже зрозумів.

— Гринінг наполягає, що це почалось відтоді, як тут з'явився ти.

— От лайно! — вилаявся Томас. Гринінг — неприємний тип років тридцяти, з холодними очима, працював у брокерській фірмі і частенько боксував з Домініком. Замолоду він виступав у середній вазі за якийсь західноамериканський коледж і до цього часу зберіг хорошу форму. Домініка він немилосердно гамселив на рингу чотири рази на тиждень. Зазвичай вони проводили три двоххвилинні раунди і Домінік, не сміючи відповідати на удари Гринінга на повну силу, повертався до кабінету змучений і весь у синцях.

— Гринінг — лайно, я не заперечую, — погодився Домінік. — Сьогодні він змусив мене обшукати твою шафочку в роздягальні, але, на щастя, у тебе в кишенях не виявилось жодної десятки. Та, попри все, він хоче викликати поліцію, щоб тебе арештувати за підозрою у крадіжці.

— А ви що на це сказали?

— Я попросив його не робити цього і сказав, що сам поговорю з тобою.

— Ну, от ви й поговорили. І що далі?

— Це твоїх рук справа?

— Ні. Ви мені вірите?

— Не знаю, — втомлено знизав плечима Домінік. — Але хтось-таки поцупив у нього гроші. В цьому нема жодних сумнівів.

— У роздягальні цілий день вештається бозна-скільки народу. Чарлі, отой здоровань з басейну, тренер з тенісу, самі члени клубу, нарешті, ви теж...

— Заткнись, хлопче, — урвав його Домінік. — Зараз не до жартів. Прибережи їх на потім.

— Чому ж ви валите все на мене? — спитав Томас.

— Я ж тобі пояснив. Це почалося відтоді, як тут з'явився ти. І тепер члени клубу вимагають, щоб ми почепили замки в роздягальні на всі шафочки. Господи! Що ж це таке! Ніхто нічого тут не замикав от уже років сто. Вони всі такі нажахані, мовби нас має поглинути цунамі злочинності, найбільше з часів Джесси Джеймса.

— Що ж ви од мене хочете? Щоб я звільнився?

— Та ні, — заперечливо похитав головою Домінік. — Просто будь обачний. Старайся весь час потрапляти комусь на очі. — Він зітхнув. — Може, все минеться. Ох цей мені чортів Гринінг з його клятими десятима доларами... Ходімо, я пригощу тебе пивом. Ну й день, скажу тобі!

Коли Томас повернувся з пошти, куди його послали з пакетом, у роздягальні нікого не було. Всі зібралися нагорі, де проходив міжклубний матч зі сквошу. Всі, крім одного. Сінклер, молодий член клубу, теж входив до складу збірної, але його вихід був ще попереду. Він уже перевдягнувся й був готовий будь-якої хвилини вступити в гру. На ньому був гарний білий пуловер. Стрункий, високий Сінклер нещодавно здобув ступінь бакалавра-юриста в Гарвардському університеті. Його батько теж був членом клубу. В їхній родині грошви — прірва. Про них частенько згадували у газетах. Молодший Сінклер працював в адвокатській конторі свого старого. Томас не раз чув, як літні члени клубу говорили, що Сінклер-син — блискучий адвокат і в нього велике майбутнє.

Але зараз, коли Томас, м'яко ступаючи по підлозі своїми чевікаками на товстих гумових підощвах, нечутно зайшов у роздягальню, Сінклер стояв перед відкритою шафочкою. Запустивши руку в задню кишеню чііхось штанів, він спритно витягав звідти гаманець. Томас не міг визначити, чия це шафочка, але знав напевне — тільки не Сінклера. Шафочка Сінклера була поруч із його власною, через три шафочки, з протилежного боку роздягальні. Зазвичай веселе рожевощоче обличчя Сінклера було блідим і напруженим, на лобі блищали намистинки поту.

Якусь мить Томас вагався, не знаючи, що робити. Може, повернутись і тихенько піти, щоб той не помітив його? В цю хвилину Сінклер нарешті дістав гаманець, підвів голову й ошелешено вирячився на Томаса. Тепер уже пізно відступати! Томас у три стрибки підскачив до нього й схопив за руку. Сінклер уривчасто і важко дихав, ніби щойно здолав чималу дистанцію.

— Раджу покласти гаманець на місце, сер, — прошепотів Томас.

— Добре, — сказав Сінклер. — Покладу. — Він теж говорив пошепки.

Але Томас не випускав його руку. Він гарячково міркував: коли він викриє Сінклера, то неодмінно позбудеться роботи. Ці джентльмени не стерплять присутності в клубі службовця, який насмілився зганьбити людину з їхнього клану. Коли ж промовчати... Томас zvolікав.

— Чи відомо вам, сер, що усі підозрюють мене?

— Вибач, — промимрив Сінклер. Він тремтів усім тілом, але не виривався.

— Вам доведеться виконати три речі, — сказав Том. — По-перше, покласти гаманець на місце. По-друге, пообіцяти мені, що більше ніколи не зробите цього...

— Обіцяю, Томе. Я так тобі вдячний...

— І, по-третє, доведете, наскільки ви мені вдячні, містере Сінклер, — провадив далі Томас. — Ви зараз же випишете на моє ім'я боргову розписку на п'ять тисяч доларів і протягом трьох днів передасте їх мені готівкою.

— Та ти що, з глузду з'їхав? — вигукнув Сінклер. Великі градини поту котились у нього вже по щоках.

— Зустрінемось у вівторок об одинадцятій вечора у барі готелю «Турейн». Не забудьте взяти гроші з собою.

— Я прийду, — ледве чутно вичавив із себе Сінклер.

Томас відпустив його руку, дістав з кишені маленьку записну книжку, куди записував усі свої дрібні витрати, пов'язані з дорученнями його друзів та членів клубу, розкрив на чистій сторінці і простягнув Сінклерові олівець.

Сінклер розгублено витріщився на книжку, підсунуту йому під самісінький ніс. Звичайно, коли б у Сінклера були міцніші нерви, він би просто розвернувся й пішов геть. А коли б Томасові заманулося потім розповісти комусь про цю пригоду, Сінклер міг би відбутися жартом, і тільки. Але сміється добре той, хто сміється останній. Нерви у Сінклера здали. Він узяв записник і щось нашкрябав на чистій сторінці. Томас, глянувши на розписку, сховав книжку до кишені й забрав у Сінклера свій олівець. Зачинивши дверцята шафочки, він пішов нагору дивитись на гру.

За п'ять хвилин до одинадцятої у костюмі, білій сорочці з накладним комірцем і в краватці — сьогодні йому хотілося виглядати справжнім джентльменом — Томас прийшов у бар готелю «Турейн». У барі, заповненому відвідувачами лише на третину, панував таємничий півморок. Томас усівся за столик у кутку, звідки добре видно було вхідні двері. Коли підійшов офіціант, Томас замовив пляшку «Бадвайзера». П'ять тисяч доларів, п'ять тисяч доларів! — ця думка свердлила йому мозок. Саме стільки вони взяли в його батька, а тепер він відбирає ці гроші у них. Цікаво, чи пішов Сінклер по гроші до батька, чи пояснив, для чого йому потрібна така кругленька сума? Найімовірніше — ні.

Очевидно, в Сінклера-молодшого власний рахунок у банку, і він може зняти з нього п'ять тисяч за лічені хвилини. Томас особисто нічого не мав проти Сінклера. Приємний, вихований хлопець, з дружелюбними очима, м'яким тихим голосом і вишуканими манерами. Коли в клубі довідаються, що він страждає на kleptomaniю, його кар'єрі миттю настане кінець! Нічого не вдієш — така в цій країні система.

Томас поволі цмулив пиво, пасучи оком вхід до зали. У три хвилини по одинадцятій двері відчинились, і увійшов Сінклер. Він невпевнено вдивлявся в темряву зали. Томас підвівся, щоб той його помітив.

— Добрий вечір, сер! — привітався він, коли той підійшов до його столика. — Що будете пити?

— Віскі з содовою, будь ласка, — ввічливо відповів Сінклер і жадібно вихилив, коли офіціант поставив перед ним келих.

— Ще один «Бад», будьте ласкаві, — замовив Томас.

Кілька хвилин вони сиділи мовчки, погойдуючись на своїх дзигликах. Сінклер тарабанив пальцями по столу, очі його гарячково нишпорили по залу, ніби когось шукаючи.

— Ти часто навідуєшся сюди? — спитав він.

— Інколи.

— Тут бувають члени нашого клубу. Ти нікого не зустрів?

— Начебто ні.

Офіціант приніс пиво. Сінклер кілька разів жадібно сьорбнув із свого кухля.

— До твого відома, я брав ці гроші не тому, що вони мені потрібні.

— Знаю.

— Я хворий, — сказав Сінклер. — Це хвороба. Мені потрібна допомога психіатра.

— Слушна думка.

— І тобі не соромно вимагати гроші, знаючи, що перед тобою — хвора людина?

— Ні, сер, — відповів Томас.

— А ти, сучий сину, не впустиш рака з рота.

— Гадаю, що так, сер.

Сінклер розстебнув пальто, поліз у внутрішню кишеню, дістав товстий довгий конверт і поклав його на стіл між ним і Томасом.

— Ось. Повна сума. Можеш не перераховувати.

— Я в цьому не сумніваюсь. — Томас засунув конверт у бокову кишеню піджака.

— То я жду, — нагадав Сінклер.

Томас дістав розписку й поклав перед ним. Сінклер мигцем глянув на неї, розірвав і кинув у попільницю.

— Дякую за віскі та пиво. — Він підвівся й пішов до дверей — привабливий молодик, вірець тонкого виховання, еле-

гантної світськості, гарної освіти. Ніякого сумніву, що успіх у житті йому забезпечено.

Томас, дивлячись йому в спину, допив пиво, розплатився, потім вийшов у хол і замовив номер на одну ніч. У кімнаті, замкнувшись та опустивши жалюзі, він перелічив гроші. Стодоларові банкноти, новенькі, аж хрустять. А що коли вони мічені? — майнула тривожна думка. Все може бути.

Він гарненько виспався на широкому двоспальному ліжку, а на ранок зателефонував Домінікові й сказав, що змушений терміново поїхати до Нью-Йорка в сімейних справах, тож повернеться не раніше, як у понеділок. За три місяці роботи в клубі Том не брав жодного вихідного, і Домінік не став заперечувати. «Відпускаю. Але тільки до понеділка», — категорично сказав він.

Мрячив нудний дощ, коли потяг повільно вповзав під склепіння вокзалу, і ця сумна сіра мжичка зовсім не прикрашала Порт-Філіп. Томас, тільки-но ступив за поріг вокзалу, дійшов висновку: ні, тут нічогісінько не змінилось. А що він не прихопив із собою парасольки, то довелось підняти комір пальта, аби холодні дощинки не падали за комір.

Привокзальна площа теж анітрохи не змінилася. Щоправда, старий бар відремонтували, а великий магазин радіотоварів у новому, з жовтої цегли висотному будинку сповіщав рекламою про сезонний розпродаж переносних радіоприймачів. Од річки до нього долинав я знайомий запах. Том запам'ятав його на все життя.

Він, звичайно, міг узяти таксі, але після такої довгої розлуки вирішив пройтися пішки. Вулиці рідного міста крок за кроком підготують його... до чого? Цього він не знав, не був до кінця упевнений.

Томас проминув автобусну станцію. Згадав свою останню поїздку з Рудольфом. «Від тебе смердить, немов од дикого кабана».

Пройшов повз універсальний магазин Бернстайна, місця, де його сестра зустрічалася з Теодором Бойланом. «Він був зовсім голий». «Палаючий на пагорбі хрест». Щасливі спогади дитинства. Аж ось і їхня школа. Пожовтілий од малярії солдат, що повернувся з війни... самурайський меч... його хвастощі, як він відрубав голову полоненому японцю... як бризнула кровіща...

Он церква Святого Ансельма, де проповідує дядько Клода Тінкера. «Зізнання веде до покаяння, а покаяння — до прощення».

Дорогою він не зустрів жодного знайомого, ніхто до нього не кивнув привітно головою. Люди з чужими, замкнутими обличчями поспішали собі кудись під нудним дощем. Ось воно — триумфальне повернення, захоплена зустріч...

Він повернув на Вандерхоф-стріт. Їхню вулицю було не впізнати. З'явилась квадратна, схожа на в'язницю будівля, в якій розмістилась, певно, якась фабрика. Вітрини багатьох дрібних крам-

ничок були забиті дошками, а на тих, які працювали, висіли вивіски з іменами незнайомих йому власників.

Щоб краплі не потрапляли в очі, Томас ішов, низько нахиливши голову, і, коли нарешті підвів її, остовпів: на місці, де колись була їхня пекарня, де був будинок, в якому він народився, тепер стояв величезний супермаркет із трьома поверхами житлових помешкань над ним. Він здивовано читав вивіски на вітринах: «Делікатеси на сьогодні», «Реберця для печені», «Баранячі лопатки». Широкі двері магазину раз у раз відчинялись і зачинялись, впускаючи та випускаючи покупців, переважно жінок із сумками на коліщатах.

Томас спинився, пильно вдивляючись через вітрини всередину. Дівчата-касирки відраховують здачу. Хоча б однеє знайоме обличчя! Може, зайти? А навіщо? Він же тут не для того, щоб купити «реберця для печені» чи «баранячі лопатки».

Томас, розгублено оглядаючись, рушив далі. Гараж, що тулився колись біля булочної, перебудували, і над входом — ім'я нового власника... Але, підходячи вже до рогу, він побачив стару крамничку Джардино «Овочі та фрукти» — на тому ж місці, що й багато літ тому. Він увійшов і став терпляче очікувати, поки місіс Джардино закінчить торгуватися з якоюсь старою каргою, що ніяк не хотіла купувати стручкові боби за ціною, вказаною на баночці.

Нарешті стара почимчикувала геть, і місіс Джардино обернулася до нього. В цієї маленької безформної жінки був гачкуватий, мов у хижого птаха, ніс, а на верхній губі — темна бородавка, з якої стирчали дві довжелезні товсті волосини.

— Слухаю вас, — буркнула місіс Джардино. — Що ви хотіли?

— Місіс Джардино, — Томас опустив комір пальта, щоб виглядати більш респектабельним, — ви, мабуть, мене вже не пам'ятаєте... Колись я був... ну... вашим сусідом, чи що. У нас тут була булочна. Мое прізвище Джордах, не пригадуєте?

— Ви котрий з двох? — спитала місіс Джардино, вдивляючись у нього короткозорими очима.

— Молодший.

— О, пригадую! Маленький гангстер.

Томас хотів посміхнутись, щоб тим самим віддати належне місіс Джардино за її грубуватий гумор. Проте вона так само лишалась непохитно суворою.

— Ну, то що тобі треба?

— Я давно тут не був... Приїхав провідати рідних, а булочної вже нема.

— Її кілька років як нема, — роздратовано пересмикнула плечима місіс Джардино, повертаючи яблука на прилавку так, щоб не видно було темних цяток майбутньої гнилі. — Тобі що, родичі нічого про це не повідомляли?

— Я про них вже давно нічого не чув. Чи не знаєте ви, де вони зараз?

— Звідки мені знати? Вони ніколи не розмовляли з брудними макаронниками. — Вона демонстративно повернулася до нього широкою квадратною спиною і заходилася перебирати пучки селери.

— Ну що ж, дуже вам вдячний. Вибачте. — Томас попрямував до дверей.

— Хвилинку, — зупинила його місіс Джардіно. — Коли ти від'їздив, твій батько був ще живий?

— Так, живий, — відповів Томас, передчуваючи щось недобре.

— Так от, він помер. — В її голосі бриніло неприховане задоволення. — Потонув. У річці. Після його смерті твоя мати кудись переїхала, а будинок, де ви жили, знесли, і ось тепер... Тепер на його місці збудували цей проклятий супермаркет, який незабаром пустить нас по світу жебрати.

До крамниці увійшов покупець, і місіс Джардіно почала зважувати йому картоплю. Томас вийшов на вулицю.

Він кілька хвилин нерішуче постояв перед супермаркетом, не знаючи, як йому бути. Може, піти до річки? Але що вона йому розкаже? І він подався назад, до вокзалу. Дорогою зайшов до банку, орендував сейф і поклав туди чотири тисячі дев'яцот доларів, залишивши сотню собі. Можна зберігати гроші й тут, подумав він. Чим Порт-Філіп гірший? А може, викинути ці гроші в річку, в якій потонув батько?

Чи зайти на пошту і там розпитати про матір та брата? Можливо, хто-небудь щось про них знає. Та потім вирішив не робити цього. Він приїздив сюди не до них, а до батька. Щоб віддати йому свій борг.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

1950 рік

I

Червневий сонячний день. Рудольф — у чорній шапочці з квадратним верхом і чорній мантії, що їх видали йому, як і решті випускників, для такої врочистої події, — сидів на галявині перед коледжем.

— Зараз, у тисяча дев'яцот п'ятдесятому році, ми, американці, повинні задати собі кілька запитань. Що ми маємо? Чого ми хочемо? В чому наші сильні і слабкі сторони? Що чекає нас попереду? — Оратор, поважний урядовий чиновник, спеціально

прилетів з Вашингтона на урочисту церемонію, щоб привітати президента коледжу, з яким вони колись разом училися в Корнуельському університеті.

«Зараз, на межі, що ділить наше сторіччя навпіл, — міркував Рудольф, неспокійно соваючись на стільці, — що я маю? Чого хочу? В чому мої сильні і слабкі сторони? Що чекає на мене попереду?

Я маю ступінь бакалавра, чотири тисячі боргу і стару матір, що скоро помре. Я хочу бути багатим, вільним, щоб мене кохали. Моя сильна сторона? Можу пробігти двохсотметровку за двадцять три і вісім десятих секунди. Моя слабкість? Я чесний. — Він посміхнувся про себе, невинними очима поглядаючи на велике цабе з Вашингтона. — Що чекає на мене попереду? Ану, скажи мені, друже!»

Людина з Вашингтона виявилася миротворцем.

— У всьому світі швидкими темпами йде нарощування військової могутності, — урочисто проголошував він. — Єдина надія, здатна гарантувати мир, — це військова міць Сполучених Штатів. Для відвернення війни Сполучені Штати повинні збільшити і зміцнити свої збройні сили настільки, щоб вони були здатні завдати нищівного удару у відповідь, відігравати роль могутнього стримуючого фактора.

Рудольф обвів поглядом юрмище випускників. Половина з них — ветерани Другої світової війни, вони вчилися у коледжі завдяки «Солдатському біллеві про права». Багато хто вже одруживсь, і їхні дружини — в новеньких платтячках, з модними зачісками — гордо сиділи поруч з ними, дехто — з малюками на руках, бо не мали на кого їх полишити: майже всі вони мешкали в трейлерах або винаймали тісні кімнатки в галасливих гуртожитках, поки їхні хоробрі чоловіки боролися за дипломи, що їх сьогодні оце вручали. Цікаво, подумав Рудольф, а якої вони думки щодо нарощування військової могутності?

Біля Рудольфа сидів Бредфорд Найт, круглолидий здоровань з Тулси. У війну він служив сержантом-піхотинцем десь у Європі. Найкращий друг Рудольфа у коледжі. Попри свою оклахомську манеру повільно вимовляти слова, він був енергійним, товариським хлопцем, пронозливим і дещо цинічним. Він приїхав до Уїтбі, бо його армійський начальник був випускником цього коледжу і дав йому рекомендацію для вступу. Вони з Рудольфом часто їздили вудити рибу і випили разом бозна-скільки пива. Бред умовляв його поїхати з ним у Тулсу і зайнятися разом з ним та батьком нафтовим бізнесом.

— Тобі не стукне ще й двадцяти п'яти, як ти вже станеш мільйонером, хлопче, — запевняв Бред. — У тих краях нафта просто з-під ніг б'є фонтанами. Мінятимеш «кадилаки», немов рукавички.

Бредів батько став мільйонером, коли йому ще не виповнилося двадцяти п'яти, але зараз він ледве зводив кінці з кінцями.

«Тимчасові труднощі», — пояснював Бред. Його батько навіть не зміг дозволити собі купити квиток на Східне узбережжя, щоб приїхати на церемонію вручення дипломів.

Тедді Бойлана теж не було на церемонії, хоча Рудольф послав йому запрошення. Це все, що він міг зробити за його чотири тисячі доларів. Але Бойлан запрошення відхилив: «Я не маю бажання гнати машину за півсотні миль погожого червневого дня тільки заради того, щоб вислухати орацію якогось демократа в задріпаному сільськогосподарського коледжі». Уїтбі, звичайно, не сільськогосподарський коледж, хоча й мав сільгоспфакультет, але Бойлан усе ще злився на Рудольфа за те, що той відмовився вступити до одного з найстаріших університетів Нової Англії, коли в 1946 році він запропонував йому заплатити за його навчання. «А втім, — писав Бойлан у своєму листі нерівним, з притиском почерком, — у будь-якому разі мусимо відсвяткувати цю подію. Коли скінчатся усі ці нудні, гугняві промови, приїзди до мене, вип'ємо пляшку шампанського та поговоримо про твої плани на майбутнє».

Рудольф подав заяву до коледжу в Уїтбі не випадково. По-перше, коли б йому пощастило вступити до Єльського чи Гарвардського університетів, він би винен був Бойланові значно більше, ніж чотири тисячі, а по-друге, через своє низьке походження і постійне безгрошів'я він почував би себе зайдою серед юних лордів американського суспільства, чії батьки і навіть діди свого часу шосили надривали горлянки, уболіваючи за свої команди, на традиційних спортивних зустрічах між цими двома знаменитими університетами. Більшість з них, не вдаривши палець об палець у своєму житті, безтурботно, з байдужим виглядом походжали туди-сюди бальною залюю, вибираючи собі гідних партнерок для танцю, а може, й супутниць для майбутнього подружнього життя. В Уїтбі ж бідність була звичайнісіньким явищем. Коли серед студентів з'являвся хтось, хто міг дозволити собі не працювати під час літніх канікул, як інші, щоб восени було чим заплатити за підручники та одягу, — то це вважалося неабиякою дивиною. Єдиними чужаками тут, окрім такого випадкового зайди, як Бред, були «книжкові хробаки», що завжди уникали компанії своїх однокурсників, та ще кілька політично заангажованих молодиків, котрі поширювали різні петиції із закликами на підтримку позиції Сполучених Штатів або з протестами проти обов'язкової військової повинності.

Була, до речі, і ще одна вагома причина, яка змусила Рудольфа вибрати Уїтбі, — близькість університету до Порт-Філіпа. Це давало йому змогу щонеділі навідуватися до матері, яка тепер майже не виходила зі своєї кімнати. Не міг же він покинути її напризволяще — самотня, підозрілива, напівбожевільна, вона без нього загинула б. Улітку після першого курсу, почавши вечорами і по суботах працювати в універмазі Калдервуда, від підшукав

в Уїтбі дешево двокімнатне помешкання з крихітною кухонькою і перевіз матір до себе. Там вона зараз і чекала на нього. Вона сказала, що не приїде на церемонію, бо кепсько себе почуває, а крім того, не хоче ганьбити його своїм убогим виглядом.

Ганьбити — мабуть, занадто сильне слово, подумав Рудольф, ковзаючи поглядом по акуратно одягнених батьках своїх однокурсників, але, безперечно, вона нікого б тут не засліпила ані своєю колишньою вродою, ані старомодним убранням. Треба дивитись правді у вічі, хоча це іноді й важко.

Отже, Мері Піз Джордах, випроставши розпухлі ноги, на які їй так важко було тепер спинатися, сиділа зараз у своєму кріслі-гойдалці біля вікна їхнього обшарпаного помешкання, курила, розтрушуючи сигаретний попіл на теплу шаль, і, звісно, не могла бачити, як її синові вручають згорнутий у сувій диплом зі штучного пергаменту. Крім неї, відсутніми були також: кривна родичка Гретхен, яку затримала у Нью-Йорку хвороба дитини; Джулія, котра в ці хвилини брала участь у церемонії випуску у своєму університеті Барнарда, ще один кривний родич — Томас (про нього ні слуху ні духу), ну і Аксель Джордах, чия грішна душа карається десь на тім світі.

Хоча цього дня Рудольф був самотній, проте настроїв мав, як завжди, бадьорий.

— Могутність нашої військової машини просто разюча, — гримів у динаміках голос оратора, — але в наших руках ще один важливий козир — прагнення усіх простих людей земної кулі до миру...

Якщо Рудольф належав до простих людей, то урядовий чиновник, звичайно, мав на увазі і його. Тепер, коли він наслухався в коледжі розповідей про війну, він уже не заздривав тому поколінню вояків, що вистояли на Гуадалканалі, в пісках Тунісу чи на річці Рапідо.

Чудово поставлений, інтелігентний голос освіченої людини гучно линув над галявиною, над чотирикутними, з червоної цегли, будівлями в колоніальному стилі. Під кінець промови оратор, як це заведено, возвеличив Америку — країну великих можливостей. Добра половина присутніх тут молодих людей нещодавно мала цілком реальну можливість накласти головою за Америку. Та оратор дивився зараз не в минуле, а в майбутнє і захиляючись малював такі грандіозні перспективи, що відкриваються перед ними, як наукові дослідження, суспільна чи державна служба, надання допомоги біднішим країнам, де люди не такі щасливі й багаті, як американці. Мабуть, він непоганий хлопець, оцей чиновник із Вашингтона, однак його висловлювання про райдужні перспективи у 1950 році були занадто піднесеними, евангелічними і суто вашингтонськими. Усе це, звичайно, цілком відповідало урочистій промові на випускному вечорі, але навряд чи знаходило відгук у приземлених душах трьох сотень синів бідняків, що без-

мовно сиділи перед ним у чорних мантиях. Чекаючи на вручення дипломів про закінчення скромного, погано фінансованого навчального закладу, відомого хіба що своїм сільгоспфакультетом, вони стурбовано розмірковували над тим, чи зуміють заробити собі на життя вже завтра, покинувши стіни коледжу.

На передніх стільцях, призначених для викладачів, Рудольф побачив професора Дентона, декана факультету історії та економіки — той, повернувшись до професора Ллойда, декана факультету англійської мови і літератури, щось шепотів йому на вухо. Рудольф посміхнувся, уявивши собі, як професор Дентон уїдливо коментує ритуальне витійство високого урядовця.

Дентон, непоказний, жовчний, з ознаками першої сивини у волоссі чоловічок, був страшенно розчарований у житті, бо вже зрозумів, що посада декана — вершина в його академічній кар'єрі, і палко проповідував застарілі популістські теорії. На заняттях зі студентами він більшу частину своїх лекцій присвячував наріканням з приводу того, що він називав «зрадництвом американської політико-економічної системи», яке він пов'язував з періодом часів громадянської війни, великих грошей і великого бізнесу. «Американська економіка — це шулерська гра в кості, в які вкладено свинцеве осердя, — просторікував він аудиторії. — Усі закони ретельно продумані таким чином, що багатим завжди випадають сімки, а всім іншим — тільки двійки».

Принаймні раз на семестр він обов'язково нагадував студентам історичний факт, коли 1932 року Дж. П. Морган зізнався перед членами постійного комітету Конгресу, що не заплатив ані цента податків. «Так от, джентльмени! Прошу всіх звернути на це особливу увагу, — закликав він студентів з гіркою в голосі. — Того ж самого року я зі своєї скромної платні викладача мусив заплатити федеральному урядові п'ятсот двадцять сім доларів і тридцять центів».

Однак, як зауважив Рудольф, професор Дентон своїми викриттями досягав зовсім не того ефекту, на який сподівався. Замість спалахнути обуренням та бажанням негайно об'єднатись для активної боротьби за реформи, більшість студентів, як і сам Рудольф, тільки й мріяли про ті часи, коли вони досягнуть вершин багатства і влади, щоб, як Дж. П. Морган, позбутися ярма, чи то пак, за висловом професора Дентона, «легального рабства для всього електорату».

Коли Дентон піддавав лютій анафемі чергову статтю в «Уолл-стріт джорнал», де розповідалося про ще одне хитромудре злиття кількох компаній чи біржові спекуляції з нафтою, внаслідок чого федеральна казна втратила мільйони доларів, Рудольф особливо уважно його слухав, захоплено сприймаючи таку закулісну техніку великого шахрайства, що її перед ними безжалісно оголював професор; старанно усе записував до свого зошита, сподіваючись

у душі, що колись настане такий день, коли й перед ним відкриються звабліві перспективи почати власний бізнес.

Рудольф прагнув відмінних оцінок, і не стільки заради того, щоб потішити своє марнославство, скільки заради можливих переваг у майбутньому. І вслухаючись у пишномовні тиради Дентона, він виступав не в ролі його ревного адепта, а в ролі розвідника на ворожій території. Рудольф прослухав у Дентона три курси і на «відмінно» здав іспити, після чого той запропонував йому місце аспіранта на факультеті сучасної історії.

Попри свою внутрішню незгоду з позиціями Дентона, які здавались йому найвними, Рудольф поважав його більше за інших викладачів і твердо був переконаний, що за роки навчання в коледжі тільки в нього й навчився чомусь справді корисному.

Згадавши наостанку Бога, оратор закінчив свою промову. Почулися гучні оплески. Потому випускники один за одним почали одержувати дипломи. Президент аж саяв од утіхи, коли вручав кожному з них перев'язаний золотистою стрічкою сувій. Він, звичайно, здобув ще одне очко на свою користь, затагнувши на церемонію члена уряду. Він-бо не читав Бойланових листів з приводу цього «задрипаного сільськогосподарського коледжу».

Усі дружно заспівали студентський гімн, оркестр загравав бадьорий марш. Випускники в чорних мантиях розбрелися між рядами, де сиділи батьки та родичі. Чорні цятки їхніх мантий під густим шатром дубового листя змішалися з яскравим різнобарв'ям жіночих убрань, і здавалося, ніби згряя чорного вороння щось клює на квітучому полі.

Рудольф потиснув руки кільком знайомим. Сьогодні в нього — важкий день, і така ж ніч чекає на нього попереду.

Дентон — маленький, сутулий чоловічок в окулярах зі срібною оправою — розшукав його у юрбі, привітав, захоплено трясучи руку.

— Джордаху, то ви подумаете над моєю пропозицією?

— Авжеж, сер, — відповів Рудольф. — Дякую. Ви дуже ласкаві до мене.

Треба завжди поважати старших. До того ж перед ним відкривалося спокійне, безтурботне академічне життя, щоправда, з невеликою платнею. За рік він стане магістром, а ще через кілька років матиме ступінь доктора філософії, і в сорок п'ять, коли пощастить, очолить кафедру.

— Ваша пропозиція, сер, дуже спокуслива, — збрехав він. Насправді вона йому зовсім не здавалася такою.

Повернувши взяті напрокат мантиї та шапочку, Рудольф і Бред подалися геть від галасливого натовпу на галявині. Бредів «шевроле» з відкидним верхом довоєнного випуску чекав їх на стоянці, і в його багажнику лежали його скромні валізи. Бред сьогодні ж мав їхати у свою рідну Оклахому, в цей квітучий край.

Вони найпершими покинули стоянку. Навіть не оглянулись на прощання. За мить їхня альма-матер зникла за рогом. Чотири довгих роки. Сентиментальність прийде згодом. Років через двадцять.

— Давай заскочимо на хвилинку до магазину, — попросив товариша Рудольф. — Я обіцяв Калдервудові заглянути сьогодні до нього.

— Слухаюся, сер, — люб'язно відгукнувся Бред, повертаючи кермо у потрібний бік. — Ну, схожий я на освіченого йолопа?

— На представника правлячого класу, — поправив його Рудольф.

— Виходить, я не даремно протирав тут штани, — сказав задоволений Бред. — Як ти гадаєш, скільки заробляє за рік член уряду?

— Тисяч п'ятнадцять-шістнадцять, — невпевнено відповів Рудольф.

— Пхе, крихти, — скривився Бред.

— Плюс пошана.

— Ну, хай ще додатково доларів тридцять на рік, — сказав Бред. — Звільнення від сплати податків. Цікаво, він свою промову самотужки писав?

— Можливо.

— Тоді йому до хріна платять. — Бред замуликав мелодію пісеньки «Усе наймодніше в світі — тільки у Канзас-Сіті». — На вечірці у твоєї сестри сьогодні будуть дівчатка, га?

Їх запросила до себе на вечірку Гретхен, щоб відсвяткувати важливу подію в їхньому житті. Джулі теж мала прийти, коли зможе вмовити батьків.

— Мабуть, — відповів Рудольф. — Ти ж знаєш, що на вечірках завжди буває двоє-троє вільних дівчаток.

— Я читаю всю цю маячню про сучасну молодь у газетах, — бурмотів Бред, — про те, що вона опустилася на самісіньке дно, котиться у тартари, про те, як занепала суспільна мораль за час війни, але мені особисто ну ніяк не щастить відкусити бодай крихту від цього спокусливого пирога старої розбещеної моралі. Не щастить — і все. Наступного разу, коли надумаю вступати до коледжу, то тільки до такого, де спільне навчання. Дивишся на таку чистокровку, бакалавра гуманітарних наук, що аж помирає від бажання сексу, і не знаєш, з якого боку до неї підійти, як заговорити з нею. — Бред весело наспівував нав'язливий мотивчик.

Вони їхали вулицями міста. Після війни тут з'явилося чимало нових житлових будинків, маленьких фабрик, з галявинками перед фасадом, з квітучими клумбами, алейками для відпочинку, що символізували безбідне існування, крамниць із фронтонами, перебудованими так, ніби вони стояли десь у сільській місцевості англійських графств вісімнадцятого сторіччя. Обшита білими дошками споруда, що колись була міською ратушею, тепер правила за

літній кінотеатр. Жителі Нью-Йорка усе частіше купували ферми поблизу міста і приїздили сюди на вихідні, канікули чи у відпустки. Уїтбі за ті чотири роки, що тут прожив Рудольф, помітно розширився. На майданчику для гри у гольф з'явилося ще дев'ять додаткових лунок. Хто бажав, міг без особливих труднощів стати у Грінвуд-Істейт власником кількох акрів землі, щоб звести на цій ділянці будиночок для своєї родини. Тут навіть виникла міні-колонія представників вільних професій, і, коли президент університету намагався переманити до себе кваліфікованих викладачів з інших навчальних закладів, він хвалився, що Уїтбі розташований у процвітаючому місті, де життя, добробут і побутові умови весь час поліпшуються, а в ньому панує атмосфера високої культури.

Невеличкий універмаг Калдервуда розташовувався на найжвавішому розі головної торговельної вулиці міста. Він стояв тут ще з дев'яностих років минулого століття. Спочатку це була звичайна неспеціалізована крамничка, що задовольняла життєві потреби сонного містечка, студентів і заможних власників навколишніх фермерських господарств. Місто росло, і разом з ним розширювався і змінював свій вигляд магазин. Тепер вітрини двоповерхового універмагу привертали увагу покупців розмаїттям товарів. Рудольф спершу працював комірником у ті місяці, коли торгівля йшла особливо жваво, але так добре виконував свої обов'язки і запропонував стільки розумних, ділових пропозицій, що Дункан Калдервуд, нащадок першого власника магазину, підвищив його на посаді. Проте магазин так само залишався порівняно невеликим, і одна людина могла впоратися тут за кількох одразу. Останнім часом Рудольф виконував роботу продавця, оформлювача вітрин, укладача рекламних проспектів, менеджера з купівлі нових товарів і консультанта у відділі кадрів, і влітку, коли він працював зранку до вечора, його платня доходила до п'ятдесяти доларів на тиждень.

Дункан Калдервуд, скупуватий, небагатослівний чолов'яга років п'ятдесяти, одружився пізно, але встиг завести собі трьох донечок. Окрім цього магазину йому належало багато землі як у самому місті, так і за його межами. Скільки саме — це вже його справа. Він не любив язиком збивати піну і знав ціну грошам. Напередодні він попросив Рудольфа заглянути до нього після церемонії, бо мав нібито для нього цікаву пропозицію.

Бред зупинив машину перед входом у магазин.

— Я швидко, — кинув Рудольф, вилазячи з автомобіля.

— Не поспішай, старий, я почекаю, — відповів Бред. — У мене попереду ще все життя. — Він розстібнув комірець, послабив краватку. Нарешті він — вільна людина! Верх машини був опущений, і він, зручно відкинувшись на спинку сидіння, з блаженним виглядом заплющивши очі, грівся на сонечку.

Заходячи до магазину, Рудольф кинув оцінюючий погляд на вітрину, яку він оформив три дні тому. Там було виставлене тес-

лярське знаряддя. Рудольф так уміло розташував його, що утворився абстрактний, але не безладний, з блискучими частинами малюнок. Час од часу Рудольф, коли приїздив у Нью-Йорк, прогулювався П'ятою авеню, де розташовані найбільші магазини, і придивлявся до оформлення товарів у вітринах, щоб потім викласти свої ідеї Калдервудові.

Головна торговельна зала на першому поверсі затишно гула жіночими голосами, ніздрі лоскотав знайомий змішаний запах одягу, шкіри, парфумів — усе це завжди подобалось Рудольфові. Він ішов у протилежний кінець магазину, до кабінету Калдервуда, продавці усміхались до нього, привітно махали рукою. Один чи двоє навіть голосно гукнули йому:

— Вітаємо із закінченням!

Він весело помахав у відповідь. Його тут усі любили, особливо літні службовці. Вони, щоправда, не знали, що з ним радяться, коли когось звільняють або беруть на роботу.

Двері у кабінет Калдервуда були, як завжди, широко прочинені. Калдервуд любив спостерігати за тим, що відбувається в магазині. Зараз він сидів за столом і писав якогось листа. У нього, звичайно, була секретарка — її кімната була одразу за його кабінетом, — але деякі справи він не довіряв навіть їй. Щодня він писав авторучкою чотири-п'ять листів, запечатував їх, наклеював марку і сам опускав у поштову скриньку.

Рудольф зупинився на порозі, чекаючи, поки шеф закінчить писати: Калдервуд не любив, коли його відривали від справ.

Опасисте, хворобливо-жовтувате обличчя з видовженим го- стрим носом, ріденьке чорне волоссячко на тім'ячку. З його великими, незграбними руками фермера йому було важко орудувати крихітними або тонкими предметами, такими, як-от папірці. Рудольф пишався своїми витонченими, пещеними руками з довгими прямими пальцями, руками, як він уважав, справжнього аристократа.

Нарешті Калдервуд дописав речення, перечитав його, потім підвів очі і, поклавши листа чистим боком догори, сказав:

— Заходь, Руді. — Голос у нього був сухий, безпристрасний, без особливих інтонацій.

— Добрий день, містере Калдервуд. — Рудольф зайшов у кабінет, у цю майже голу кімнату. На стіні висів відривний календар з кольоровою фотографією магазину, випущений Калдервудом на власний кошт. Іншою прикрасою в цій обителі схимника був знімок трьох донечок, що стояв на його столі і зроблений був давно, коли ті ще були зовсім маленькими.

Несподівано для Рудольфа Калдервуд підвівся, обійшов стіл і потис йому руку.

— Ну, як усе пройшло?

— Жодних сюрпризів.

— Сідай. — Калдервуд знову сів за стіл на дерев'яний стілець з високою прямою спинкою, а Рудольф примостився на такому ж стільці справа од столу. У відділі меблів було повнісінько, цілі гори оббитих шкірою стільців, але вони призначалися тільки для покупців. — У нашій країні більшість людей, що зуміли надбати в кишеню чи продовжують у тому ж дусі, обійшлись без освіти. Тобі це відомо?

— Так, відомо.

— Вчених вони собі наймають, — вів далі Калдервуд, і в його голосі чулася майже погроза. Сам він не закінчив навіть середньої школи.

— Постараюсь, щоб моя освіта не завадила мені розбагатіти, — сказав Рудольф.

Калдервуд засміявся. Сміх у нього був, як завжди, сухим і коротким. Очевидно, він заощаджував і на цьому.

— Я певен, що тобі пощастить, Руді, — дружелюбно сказав він і, відсунувши шухляду столу, вийняв звідти маленьку коробочку з ім'ям власника магазину, надписаним акуратним жіночим почерком зверху на оксамитовій кришечці. — А це тобі. Подарунок.

Рудольф відкрив коробочку. Там лежав гарненький, у металевій оправі швейцарський ручний годинник на чорному замшевому ремінці.

— Це дуже люб'язно з вашого боку, сер! — подякував Рудольф, намагаючись приховати своє здивування.

— Ти заслужив його. — Калдервуд зняковіло поправив краватку на білій накрохмаленій сорочці: очевидно, щедрість йому давалась нелегко. — Ти багато зробив для магазину, — провадив він далі. — В тебе кмітлива голова на в'язах і природжений талант продавати товари.

— Дякую, містере Калдервуд, — сказав Рудольф. Оце справжня промова. Не те що вашингтонська нісенітниця щодо темпів нарощування військової могутності і надання допомоги біднішим країнам, де люди не такі щасливі й багаті, як американці

— Я казав тобі, що в мене є для тебе одна пропозиція, пам'ятаєш?

— Так, сер, я пам'ятаю.

Калдервуд вгався, не знаючи, що сказати далі. Потім, відкашлявшись, підвівся з-за столу і підійшов до стіни, на якій висів відривний календар. Здавалося, що він зараз стоїть на високому трампліні і, перед тим як зробити карколомний стрибок у воду, зосереджено повторює подумки всі його елементи. На ньому, як завжди, — чорний костюм з жилеткою і високі чорні черевики. «Мої щиколотки повинні відчувати надійну опору», — любив повторювати він.

— Руді, — нарешті продовжив він, — що ти скажеш, коли я запропоную тобі працювати в мене на повну ставку?

— Це залежить... — обережно почав Рудольф. Він, звичайно, чекав на таку пропозицію і навіть уже вирішив про себе, на яких умовах погодиться.

— Залежить від чого? — В голосі Калдервуда почулися задержуваті нотки.

— Від тієї роботи, яку мені доведеться виконувати, — закінчив Рудольф.

— Робота та сама, що й раніше, тільки її буде більше. Будеш займатись усім потроху. Тобі що — потрібна певна посада?

— Це залежить від посади.

— Залежить, залежить... — невдоволено передражнив Калдервуд, але потім засміявся: — Не пригадуєш, хто це висловив думку про нетерплячість юності? Тебе влаштує посада помічника менеджера?

— Ні, це для новачків, — рішуче відкинув його пропозицію Рудольф.

— Мабуть, мені слід просто виштовхати тебе утришия з мого кабінету, — буркнув Калдервуд. Його водянисті очі миттю покрилися крижаною плівкою.

— Мені не хочеться бути невдячним, — твердо сказав Рудольф, — але я маю знати, на що можу розраховувати в майбутньому. До того ж у мене є інші пропозиції, і...

— Схоже, тобі, як і всім іншим дурисвітам, кортить утекти звідси до Нью-Йорка, негайно завоювати його і вештатися з вечірки на вечірку.

— Це не зовсім так, — спокійно відповів Рудольф. Він і сам розумів, що поки ще не дозрів для Нью-Йорка. — Мені справді подобається це місто.

— Хоч дурний, та хитрий, — сказав Калдервуд. Він знову сів за стіл, і тепер до Рудольфа долинали якісь дивні звуки, схожі на важке зітхання. — Послухай, Руді. Я вже далеко не молодий. Лікар каже, мені не можна вже стільки працювати, час зменшити оберти, не хвилюватися через дрібниці. Передати помічникові всю повноту відповідальності — так він висловився. Частіше відпочивати, коли хочу довше прожити. Ну, звичайна лікарська балаканина, що з нього візьмеш? У мене — високий відсоток холестерину. Це в них нова страшилка: лякати тебе високою концентрацією холестерину в організмі. У будь-якому разі, в цьому є частка здорового глузду. В мене, як бачиш, нема синів... — Він кинув погляд на трьох своїх дочок на фотознімку. Тричі вони зрадили його світлі надії на спадкоємця. — Відколи помер мій батько, усе тут робилось моїми руками. Хтось повинен прийти мені на зміну. Але мені не потрібні оті зарозумілі шмаркачі з великими зв'язками, випускники різних там бізнес-шкіл, які через два тижні роботи в тебе починають вимагати частки у твоїй справі. — Нахиливши голову, він поглядав на Рудольфа з-під волохатих чорних брів,

немов знов і знов оцінював його. — На початку матимеш сто доларів на тиждень, а через рік побачимо. Ну, як по-твоєму, це справедливо?

— Цілком, — погодився Рудольф. Він розраховував тільки на сімдесят п'ять.

— У тебе буде свій кабінет. Переобладнаємо під нього старий відділ упаковок на другому поверсі. На двері, як і належить, почепимо табличку — «Помічник менеджера». Але у робочий час ти повинен бути в торговельній залі. Ну що, по руках?

Рудольф простягнув йому руку. Калдервуд потис її з такою силою, що ніяк не скажеш, ніби перед тобою людина з підвищеною концентрацією холестерину в організмі.

— Мабуть, зараз ти захочеш трохи відпочити, взяти відпустку, — сказав Калдервуд. — Не можу тебе за це засуджувати. Скільки часу тобі потрібно? Два тижні? Місяць?

— Завтра о дев'ятій ранку я буду на роботі, — підводячись, відповів Рудольф.

Калдервуд посміхнувся, сяйнувши явно штучними зубами.

— Сподіваюся, я в тобі не помилюся. До завтра!

Коли Рудольф вийшов з кабінету, він знову перевернув листа і взяв у велику руку з квадратною м'ясистою долонею авторучку.

Рудольф повільно йшов магазином, поглядаючи на прилавки, продавців, покупців. Тепер він іншими очима дивився на все і на всіх — оцінюючими очима власника. Коло виходу зняв з руки свого старенького годинника і надів нового.

Бред дрімав на сонечку за кермом, але розплющив очі, коли Рудольф узявся за дверцята машини.

— Є новини? — спитав Бред, заводячи мотор.

— Старий зробив мені подарунок. — Рудольф підніс руку, показуючи товаришеві годинник.

— У нього добре серце, в цього старого, — Бред з'їхав із тротуару.

— Коштує сто п'ятнадцять доларів, — похвастався Рудольф. — Сам бачив у відділі годинників. Оптом — п'ятдесят. — Він нічого не сказав Бредові про свій намір прийти на роботу завтра о дев'ятій ранку. Власність Калдервуда — це вам не зваблива, квітуча країна, що зветься Оклахома.

Мері Піз Джордах сиділа біля вікна, раз у раз поглядаючи на вулицю. Вона чекала на Рудольфа. Він обіцяв їй прийти додому одразу після урочистої церемонії і показати свій диплом. Звичайно, було б непогано влаштувати для нього маленьку вечірку, але в неї на це бракувало сил. До того ж вона не знайома з його друзями. І не тому, що їх у нього не було. Телефон часто дзвонив, і молоді чоловічі голоси говорили: «Це Чарлі» або «Це — Бред. Руді вдома?» Але чомусь він ніколи нікого не запрошував додому. Втім,

це й на краще. Який у них дім? Дві крихітні темні кімнатки над галантерейним магазином, на вулиці без єдиного деревця. Мабуть, вона приречена все життя мешкати над магазинами чи крамницями. Через вулицю якраз напроти них жила негритянська сім'я, і з вікна весь час на неї витріщалися чорні пики. Брудні негритоси, хтиві дикуни. В сирітському притулку вона дізналась про них усе.

Вона закурила і тремтячими пальцями струсила із шалі попіл від попередніх сигарет. Був теплий червневий день, але тепла шаль усе-таки не зашкодить.

Отож, попри все, її Рудольф домігся свого. Тепер він теж випускник коледжу, нічим не гірший за будь-кого іншого. Дякувати Богові, що в нього є такий патрон, як Теодор Бойлан. Вона, щоправда, ніколи його не бачила, але Рудольф не раз розповідав їй, який він інтелігентний і щедрий. Принаймні її син заслуговував на це. З його манерами і розумом... Людям було приємно допомагати йому. Що ж, тепер він став на ноги. І хоча не говорив про свої плани, вона знала, що вони в нього є. У нього завжди були якісь плани. Вона була в цьому впевнена. Щоб її Рудольф не мав планів на майбутнє — таке просто неможливо! Тільки б йому не задурила голову яка-небудь вертихвістка, не змусила йти з нею під вінець. Мері Піз аж пересмикнуло від такої думки.

Рудольф — добрий хлопчик. Можна тільки мріяти про такого турботливого, ласкавого сина. Коли б не він, хтозна, що з нею сталося б після того, як Аксель зник тієї ночі. Але варто на обрії з'явитися гарненькій дівчині, як усі хлопці одразу мов з ланцюга зриваються, перетворюються на диких тварин, навіть кращі з них ладні пожертвувати усім: будинком, батьками, кар'єрою... В ім'я чого? Лукавих блудливих оченят і того багатообіцяючого природного скарбу, що в неї під спідницею. Мері Піз Джордах ніколи не бачила Джулі, але знала, що та вчиться в Барнардському університеті, і знала, що Рудольф щонеділі їздить до неї у Нью-Йорк. Скільки миль йому доводилося долати в обидва кінці, бідолашному! Він повертався додому майже опівночі: блідий, під очима чорні смуги, збуджений, замкнутий. Його дружба із Джулі тягнеться ось уже п'ять років, і зараз, коли він — випускник коледжу, пора завести собі іншу. Треба поговорити з ним, переконати його, що тепер саме час пожити для себе. Сотні дівчат будуть на сьомому небі від щастя кинутись йому на шию.

Звичайно, їй варто було б відзначити по-особливому цей незабутній день. Спекти пиріг, купити пляшку гарного вина. Але для цього треба зійти східцями униз, потім піднятись нагору, з'явитись на очі сусідам... Ні, їй забракне сили і духу. Рудольф усе зрозуміє. До того ж він увечері їде до Нью-Йорка, щоб там відсвяткувати закінчення коледжу з друзями. А їй, старій і немічній, доведеться сидіти самій біля вікна, подумала вона з гірким смутком. Та нічого не вдієш — так роблять навіть найкращі сини.

З-за рогу на великій швидкості, вискнувши гальмами, вилетіла машина. Мері побачила Рудольфа: гарний, з чорним, немов вороняче крило, волоссям, розмаяним на вітрі — принц та й годі! Вона добре бачила здалеку, краще, ніж колись. А от зблизька — зовсім не те. Вона відсунула від себе книжку, щоб не напружувати зір, який і так помітно погіршився. Будь-яких підібраних для неї окулярів вистачало лише на кілька тижнів. Потім знову в очах туманіло, предмети втрачали реальні обриси, розпливались, наче масні плями на поверхні води. Їй нема ще й п'ятдесяти, але, мабуть, її очі вмирали швидше, ніж вона сама.

Машина зупинилась під вікнами їхнього помешкання, і з неї вистрибнув Рудольф. Зграбний, елегантний. У чудовому блакитному костюмі. З його поставою можна вдягатись, немов кінозірці: стрункий, широкоплечий, з довгими ногами. Мері Джордах відсунулась од вікна. Рудольф ніколи не говорив їй про це, та вона знала: йому не подобається, що вона ціліснічкими днями сидить біля вікна, виглядаючи на вулицю.

Насилу підвівшись, вона витерла очі ріжком шалі і пошкандибала до обіднього столу. Почувши його квапливі, підстрибом, кроки на східцях, вона швидко сунула сигарету в попільничку.

— Ось, помилуйся! — сказав Рудольф, убігаючи до кімнати. Він розв'язав золотисту стрічку, розгорнув на столі пергаментний сувій, обережно розгладивши його руками. — Тут, щоправда, латиною.

Мері розібрала його ім'я, написане дивними готичними буквицями. Од щастя в неї на очі навернулися сльози.

— Коли б я знала адресу твого батька... Я показала б йому цей диплом, хай би побачив, чого ти досяг без будь-якої його допомоги.

— Ма, — м'яко сказав Рудольф, — батько помер.

— Це йому хочеться, щоб люди повірили в його смерть, — відповіла Мері. — Та мене не проведеш. Я знаю його як облупленого. Він не помер, а втік.

— Ма, — знову дорікнув Рудольф.

— І зараз, в оцю хвилину, сміється з усіх нас. Адже тіло так і не знайшли!

— Думай як хочеш, — зітхнув Рудольф. — А мені треба збиратися. Я залишаюся ночувати у Нью-Йорку. — Він пішов до себе в кімнату, кинув у сумку бритву, помазок, піжаму і чисту сорочку. — Тобі щось треба, мамо? — гукнув він до матері. — Що в тебе на вечерю?

— Не турбуйся, відкрию консерви, — відповіла Мері і, кивнувши в бік вулиці, спитала: — Ти поїдеш з отим хлопцем?

— Так, — сказав Рудольф. — Його звуть Бред.

— Це той, що з Оклахоми? Із Заходу?

— Атож.

— Мені не подобається, як він водить машину. Занадто нерозважливо. Я, власне, ніколи не довіряла цим західнякам. Чому ти не поїдеш потягом?

— Навіщо витратити на потяг гроші?

— А яка користь од грошей, коли ти, не дай Боже, розіб'єшся чи опинишся під перевернутою машиною, немов у пастці?

— Ну, ма...

— Тепер у тебе буде купа грошей. Такий славний хлопець, як ти! Та ще з оцим, — вона ніжно погладила рукою цупкий аркуш з латинськими буквицями. — Що я робитиму сама, коли з тобою щось станеться? Це спало тобі на думку?

— Нічого зі мною не станеться, не переживай. — Він клацнув замками валізи. Швидше б уже залишити її саму біля вікна...

Він, очевидячки, поспішав, це одразу впало в око.

— Вони викинуть мене на смітник, як дохлу собаку, — не вгавала мати.

— Ма, ну годі вже, у нас сьогодні такий урочистий день. Треба радіти.

— Я замовлю рамку для твого диплома, — сказала вона. — Ну що ж, розважайся. Ти цілком цього заслужив. Де збираєшся зупинитись у Нью-Йорку? В тебе є кому зателефонувати, в разі якщо станеться щось непередбачене?

— Нічого не станеться.

— І все ж таки.

— Я буду в Гретхен.

— У цієї повії! — вигукнула Мері. Вони ніколи не говорили про Гретхен, але вона знала, що Рудольф з нею бачиться.

— О Боже! — зітхнув Рудольф.

Вона, звичайно, перебрала через край і сама це розуміла, але не хотіла здавати позицій.

Нахилившись, Рудольф поцілував її. Вона пригорнула його до себе. Від неї пахло туалетною водою, яку він купив їй на день народження. Їй дуже не хотілося, щоб від неї тхнуло як від старої баби.

— Ти так нічого мені і не сказав про свої плани, — нагадала вона йому. — Тепер для тебе починається справжнє життя. Я сподівалася, що ти приділиш мені кілька хвилин, посидиш зі мною, розкажеш... Хочеш, я приготую чаю?

— Завтра, мамо, завтра. Я про все розкажу тобі завтра. Не хвилюйся. — Він ще раз поцілував її, і мати випустила його з обіймів. Наступної миті Рудольф уже прудко збігав сходами вниз. Мері Джордах підвелася, прошкутильгала до вікна й сіла у своє звичне крісло-гойдалку — стара баба, що виглядає весь час у вікно. Хай бачить.

Машина поїхала геть. Рудольф навіть не глянув угору.

Вони всі покидають її. Всі як один. І навіть найкращий із них.

«Шевроле», натужно гудучи мотором, видерся на пагорб і заїхав у знайомі кам'яні ворота.

Навіть цієї сонячної червневої днини високі тополі, що вишикувались обабіч дороги, відкидали темні скорботні тіні. Особняк за межею недоглянутих квіткових клумб поступово, але неухильно занепадав.

— Падіння дому Ашерів, — пробурмотів Бред, завертаючи у двір. Рудольф так часто бував тут, що в нього подібних асоціацій не виникало. Для нього це був просто будинок Тедді Бойлана. — Хто тут живе? Дракула?

— Один добрий знайомий, — відповів Рудольф. Він ніколи не розповідав Бредові про Бойлана. Бойлан заповнював іншу нішу в його житті. — Друг нашої родини. Він допоміг мені здобути освіту.

— Гроші? — Бред зупинив машину і кинув критичний погляд на стару будівлю, схожу на безформну купу каміння.

— Так, трохи. Але мені вистачило.

— Чому він не найме садівника? Невже не може собі дозволити?

— Може, але його все це не цікавить. Ходімо, я познайомлю тебе з ним. Нас давно вже чекає пляшка шампанського. — Рудольф виліз із машини.

— Може, застєбнути комірець? — спитав Бред.

— Так, мабуть, — відповів Рудольф. І, поки Бред вовтузився з комірцем, тугіше затягнув і свою краватку. Боже, яка в Бреда товста, коротка шия плебея, подумав Рудольф. Він це помітив уперше.

Друзі пішли стежкою, посипаною гравієм, до важких масивних дубових дверей. Рудольф натиснув дзвінок. Він був радий, що цього разу не сам. Йому не хотілося лишатися віч-на-віч з Бойланом, переповідати йому новини. Десь за глухою стіною дзеленькнуло, ніби хтось запитав, звертаючись до могили: «Ти живий там?»

Двері відчинились. На порозі стояв Перкінс.

— Добрий день, сер, — привітався він. З вітальні лунали звуки рояля. Рудольф упізнав сонату Шуберта. Бойлан не раз водив його на концерти в Карнегі-Хол і часто ставив для нього платівки із симфонічною музикою. Тедді неабияк втішався, усвідомлюючи, що Рудольфові подобалось дізнаватися про музику якомога більше і що він так швидко навчився відрізнити просто гарну від справді видатної. Можливо, у нього природне музичне обдарування.

— Я вже хотів був узагалі кинути грати, але, на щастя, з'явився ти, — якось відкрив перед ним душу Бойлан. — Ненавиджу слухати її на самоті, ненавиджу слухати її з тими, хто тільки прикидається, ніби вона їх цікавить.

Перкінс повів молодих людей у вітальню. Він церемонно йшов попереду, а за ним, кроків за п'ять, вони — один за одним, і збоку могло здаватися, що це — маленька скромна процесія.

Бред перестав горбитись, випростався і йшов тепер не сутулячись, як раніше, певно, похмурий коридор справив на нього свій магічний вплив.

— Містер Джордах з товаришем, сер, — оголосив Перкінс, прочинивши двері до вітальні.

Бойлан дограв пасаж і підвівся. На столі стояла пляшка шампанського у відерці з льодом, поруч два високих вузьких келихи.

— Ласкаво прошу! — Він, усміхаючись, подав Рудольфу руку. — Радий знову тебе бачити. — Бойлан два місяці провів на півдні і добряче там засмаг. Його волосся і прямі вії зовсім вигоріли на сонці.

На мить Рудольфові здалося, що в обличчі Бойлана щось змінилося, але він не міг зрозуміти, що саме.

— Дозвольте відрекомендувати вам мого друга, містере Бойлан, — сказав Рудольф. — Бредфорд Найт. Мій однокурсник.

— Дуже приємно, — мовив Бойлан, потискуючи йому руку.

— Радий познайомитися з вами, — відповів Бред, і його оклахомський акцент раптом став ще помітнішим, ніж завжди.

— Наскільки я розумію, вас можна теж привітати.

— Гадаю, так. Принаймні теоретично так, — широко усмінувся Бред.

— Нам потрібен ще один келих, Перкінсе, — Бойлан жестом показав на пляшку шампанського.

— Слухаюся, сер, — Перкінс, мов і далі очолював уявну процесію, вийшов з кімнати.

— Ну як, промова цього демократа була повчальною? — спитав Бойлан, покрутивши у відерці з льодом пляшку. — Чи згадав він про зловмисників, які підривають наш великий добробут?

— Ні, він говорив про атомну бомбу, — відповів Рудольф.

— Це їх винахід, демократів. А він не сказав, на кого вони тепер збираються її скинути?

— Здається, ні на кого. — Рудольф і сам не розумів чому, але йому зараз захотілося стати на захист члена уряду. — Взагалі, в його словах було багато здорового глузду.

— Хіба? Може, він у глибині душі республіканець? — ехидно зауважив Бойлан, знову покрутивши пляшку кінчиками пальців.

Раптом Рудольф збагнув, що саме змінилося в обличчі Бойлана: під очима більше не було капшуків. Очевидно, він гарненько відіспався на півдні.

— Як у вас тут гарно, містере Бойлан! Наче в старовинному замку, — сказав Бред, який тим часом відверто розглядав усі закутки.

— Так, старовина тут на кожному кроці, — недбало кинув Бойлан. — Моя родина доклала чимало зусиль, вона була просто прив'язана до цього будинку. Коли не помиляюсь, ви родом з півдня, містере Найт?

— З Оклахоми.

— Одного разу я був там проїздом. Гнітюче враження. Ви збираєтеся зараз туди?

— Завтра, — сказав Бред. — Намагався вмовити й Руді поїхати зі мною, але...

— Он воно що! — Бойлан рвучко обернувся до Рудольфа. — Ти їдеш?

Рудольф заперечливо похитав головою.

— Правильно, — вів далі Бойлан. — Ти в мене якось не в'яжешся з уявленнями про Оклахому.

Перкінс приніс третій келих і поставив його на стіл.

— Ну що ж! — вигукнув Бойлан. — Почнімо! — Він, спритно перебираючи пальцями, відкрутив дріт навколо шийки пляшки і м'якими рухами почав викручувати корок, аж поки той, сухо бахнувши, вистрелив угору. Повільно, з виглядом великого знавця розлив пінистий напій у келихи. Зазвичай він довіряв Перкінсу відкоркувати пляшки, але сьогодні намагався все робити самостійно, надаючи кожному своєму рухові особливого, символічного значення.

Він передав один келих Бредові, другий — Рудольфу, підняв свій.

— Отож за майбутнє, — виголосив він. — За цей небезпечний і чітко не визначений граматичний час.

— А в цього напою, мабуть, ліпший смак, ніж у кока-коли, — бовкнув раптом Бред.

Рудольф злегка насупився. Бред, очевидно, зумисне удавав із себе селяка — його обурювала манірна елегантність і рафінованість Бойлана.

— Ви маєте рацію! — підхопив рівним тоном Бойлан. Він обернувся до Рудольфа: — Може, підемо в садок і там доп'ємо пляшку? На сонечку? Коли п'єш шампанське на свіжому повітрі, на природі, це завжди сприяє святковому настрою.

— На жаль, у нас обмаль часу, — відмовився Рудольф.

— Он як? — здивовано звів брови Бойлан. — А я гадав, що ми разом повечереємо в «Готелі фермера». Вас я теж запрошую, містере Найт.

— Дякую, сер, але все залежить від Руді.

— Нас чекають у Нью-Йорку, — пояснив Рудольф.

— Зрозумів, — сказав Бойлан. — Вечірка, гарненькі дівчата...

— Щось таке.

— Цілком природно в такий урочистий день. — Він долив усім шампанського в келихи. — Ти з сестрою побачишся?

— Ми збираємось у неї вдома. — Рудольф не мав звички брехати.

— Мої найкращі побажання їй, — сказав Бойлан. — Треба не забути передати щось у дарунок для її дитини. Хто в неї, нагадай!

— Хлопчик.

Рудольф повідомив йому про це, щойно народився малюк.

— Скажімо, маленьку срібну ложечку, щоб він наминав нею свою улюблену кашку. В моїй родині, — повернувся Бойлан до Бреда, — був звичай дарувати немовляті пакет акцій. Але це було в нашій родині, ясна річ. Я, звісно, не можу зробити такий дарунок племінникові Рудольфа. Такий крок з мого боку можуть розцінити як вияв якоїсь особливої симпатії до Рудольфа, хоч й справді з великою повагою ставлюсь до нього. Саме через цю повагу я прив'язаний і до його сестри, щоправда, останніми роками наші шляхи розійшлись. Утім, ніхто з нас не заперечував проти цього.

— А коли я народився, мій батько записав на мене нафтову свердловину. Та вона виявилась порожньою, — Бред весело засміявся.

— Головне — вдала думка! — Бойлан чемно посміхнувся.

— Та тільки не в Оклахомі, — заперечив Бред.

— Рудольфе, я сподівався, що ми за вечерею обговоримо деякі наші справи, та раз ви поспішаєте... Розумію твоє бажання побути у такий вечір серед своїх ровесників. Одначе, може, приділиш мені кілька хвилин...

— Коли хочете, я піду прогуляюся, — сказав Бред.

— Ви дуже делікатний, містере Найт, — у тоні Бойлана на мить промайнуло глузування, — але нам з Рудольфом нема чого приховувати. Правда ж, Рудольфе?

— Не знаю, — холодно відповів Рудольф. Він не збирався брати участь у незрозумілій грі, яку затівав Бойлан.

— Я хотів тобі сказати ось що, — діловим тоном почав Бойлан. — Я купив тобі квиток на круїз довкола Європи на «Куїн Мері». Пароплав рушає у плавання за два тижні, тож у тебе ще досить часу, щоб зустрітись з друзями, оформити закордонний паспорт і закінчити решту невідкладних справ. Я склав для тебе невеличкий маршрут — кілька міст, у яких просто необхідно побувати. Лондон, Париж, Рим... Власне, справжнє навчання тільки починається після закінчення коледжу. Адже так, містере Найт?

— Ні, я не поїду, — навідріз одмовився Рудольф, поставивши келих на стіл.

— Чому? — здивувався Бойлан. — Адже ти завжди мріяв про подорож до Європи.

— Може, згодом... коли зможу собі дозволити таку розкіш.

— О, справа тільки за цим? — Бойлан добродушно засміявся. — Ти неправильно мене зрозумів. Це мій подарунок. Мені здається, подорож піде тобі на користь. Солоний морський вітер зітре з тебе наліт деякої провінційності, коли дозволиш мені так висловитись. Гадаю, в серпні я теж приєднаюсь до тебе де-небудь на півдні Франції.

— Дякую, Тедді, але я не можу. Вибачте.

— Шкода, — байдуже знизав плечима Бойлан. — А втім, мудра людина сама знає, коли прийняти дарунок, а коли відмовитись.

Навіть од порожньої нафтової свердловини, — кивнув він у бік Бреда. — Ну, звичайно, коли в тебе є кращі пропозиції...

— Так, мені треба тут дещо зробити, — сказав Рудольф. Ну от, починається, подумав він.

— Можна поцікавитися, що саме? — Бойлан налив собі ще шампанського, не звертаючи уваги на їхні порожні келихи.

— Завтра зранку я починаю працювати в магазині Калдервуда на повній ставці.

— Бідолашний! Яке нудне літо чекає на тебе, — вдавано пожалів його Бойлан. — Мушу признатись, у тебе досить дивні смаки. Ти волієш продавати сковорідки й каструлі неохайним домогосподаркам у задрипаному містечку замість того, щоб вирушити у подорож на південь Франції! Гаразд. Ти сам дійшов такого рішення, і, певно, маєш для цього переконливі підстави. Ну а що ти робитимеш потім, як мине літо? Ти вступиш на юридичний факультет, як я тобі радив, чи спробуєш потрапити на дипломатичну службу?

Ось уже майже рік Бойлан умовляв Рудольфа вибрати одну з цих професій. Сам Бойлан, звичайно, надавав перевагу юриспруденції.

«Для молодого людини, що не має в своєму розпорядженні значних коштів і не володіє спадком, одне слово, не має за душею нічого, крім сильного характеру і здорового глузду, — писав йому Бойлан, — юриспруденція відкриває дорогу до влади і багатства. Наша країна — країна юристів. Часто хороший адвокат тримає в своїх руках компанію, що його найняла, і поступово стає її хазяїном. Ми живемо у складному, заплутаному світі, який з кожним днем стає все складнішим, заплутанішим. Юрист, хороший юрист — єдиний надійний провідник, який допомагає нам продертися через усі ці хитросплетіння, і за це він одержує солідну винагороду. Навіть у політиці... Зверни увагу на процентний склад членів сенату. Скільки там юристів? Чому б і тобі не завершити там, у цьому найвищому органі законодавчої влади США, свою кар'єру? Бачить Бог, країні вигідніше користуватися послугами людини з твоїм інтелектом і характером, ніж утримувати на Капітолійському пагорбі декого з тих клоунів-пройдисвітів. Або ж узяти дипломатичну службу. Подобається нам це чи ні, але ми правимо світом, принаймні прагнемо до цього. Тому ми повинні поставити своїх кращих людей на такі місця, де вони зможуть впливати на діяльність наших друзів і наших ворогів».

Бойлан — великий патріот. Відкинутий на узбіччя від магістральної течії життя через власні лінощі, ледарство чи примхливість, він усе ще не розгубив своїх глибоко вкорінених добродесних поглядів на те, як треба правити у суспільстві. Рудольф чув, як Бойлан схвально відгукувався тільки про одну-єдину людину у Вашингтоні — Джеймса Форрестола, міністра військово-морсько-

го флоту. «Коли б ти був моїм сином, — писав далі в своєму листі Бойлан, — я порадив би тобі дещо інше. На дипломатичній службі ти не заробиш великих грошей, зате житимеш як справжній джентльмен серед рівних собі і тим самим усім нам зробиш велику честь. Ніщо не завадить тобі вигідно одружитись, і ти дуже скоро доскочиш рангу посла. Я з радістю надам тобі будь-яку допомогу, якої ти від мене зажадаєш. Натомість я не вимагаю для себе нічого за свої зусилля, окрім одного — запрошення на обід до свого посольства бодай раз на два-три місяці. І тоді я з гордістю зможу сказати собі: в тому, що він досяг такої блискучої кар'єри, є частка і моєї заслуги».

Згадуючи Бойланові слова, обличчя Калдервуда, що сумно дивився на фотознімок своїх трьох доньок, Рудольф почував себе пригніченим. Дивно, всі вони хочуть мати сина, подумав він. Але сина у своєму власному, своєрідному розумінні.

— Ну, Рудольфе, я слухаю, — нагадав Бойлан. — Ти не відповів на моє запитання. Що ж ти вибрав — юриспруденцію чи дипломатичну службу?

— Ні те, ні друге, — твердо відповів Рудольф. — Я пообіцяв Калдервудові, що відпрацюю в нього в магазині принаймні рік.

— Зрозуміло, — холодно відгукнувся Бойлан. — Як бачу, ти пнешся не дуже високо.

— Ні, це не так, — заперечив Рудольф. — Просто я хочу йти своїм шляхом.

— Що ж, доведеться здати квиток на пароплав до Європи. Не смію більше затримувати вас. Їдьте до своїх друзів, розважайтеся. Радий був познайомитися з вами, містере Найт. Якщо вам пощастить коли-небудь залишити дорогу для вас Оклахому, ласкаво прошу до мене, разом з Рудольфом.

Він допив шампанське і вийшов з кімнати. Його твідовий піджак бездоганно сидів на його плечах, а сповитий довкола шиї шовковий червоний шалик здавався маленьким вогняним сполохом.

— Ну й ну... — протягнув здивовано Бред. — Що все це означає?

— Кілька років тому в нього щось було з моєю сестрою, — пояснив Рудольф, прямуючи до дверей.

— Незворушний негідник, еге ж?

— Ні, навпаки, — заперечив Рудольф. — Ходімо звідси!

Коли вони виїхали за кам'яні ворота, Бред знову зговорив:

— Знаєш, у цього типа щось дивне з очима. Тільки, ніяк не можу збагнути, що воно, хай йому біс! Таке враження, ніби шкіру навколо очей... — він замовк, підбираючи потрібне слово, — ніби шкіру... стягнули, чи що. Послухай, що я тобі скажу... Можу побитися об заклад, що він недавно зробив пластичну операцію.

Точно, подумав Рудольф. Ну звичайно ж. І зовсім він не відсипався на півдні.

— Можливо, — погодився він. Від Тедді Бойлана можна чекати чого завгодно...

— Все, що треба, на кухні, — весело повідомила Гретхен парі, яка щойно приєдналась до них, а сама, оглядаючи маленьку вітальню, подумала: хто вони, всі оці люди? Який дідько їх сюди припер?

Доведеться чекати Віллі, щоб з усіма познайомитись. Віллі пішов у бар на розі купити льоду. В домі не перебуває віскі, бурбон, джін, червоне вино в півлітрових глечиках, а от льоду, як правило, завжди бракує.

До кімнати набилось уже душ тридцять, але з них вона знала ледве половину. А скільки ще прийде? Хто знає! Цього вона ніколи не могла сказати наперед. Іноді в неї складалося таке враження, що Віллі запрошував на вечірку перших-ліпших людей, кого перестривав на вулиці. Мері-Джейн порядкувала на кухні. В неї зараз був нелегкий період — вона приходила до тьми після другого розлучення, — і її треба було запрошувати на всі збіговиська. Почуваючи себе об'єктом загального співчуття, Мері-Джейн намагалась усім відплатити за турботу про неї своєю увагою. Вона готувала напої, змішувала коктейлі, мила посуд, викидала недопалки та попіл з попільниць, відвозила до себе додому пізніх гостей, які були до того ж добряче напідпитку, і вкладала їх спати. На якій же вечірці можна обійтись без такої турботливої жінки?

Гретхен болісно поморщилась, помітивши, як хтось із гостей байдуже струсив попіл просто собі під ноги, на килим, а потім ще й кинув недопалок, розчавивши його каблуком. Яка втіха бути в цій кімнаті самій, коли тут не вештаються чужі люди! Блідо-рожеві шпалери на стінах, акуратно розставлені книжки на полицях, хрусткі, накрохмалені штори, чистенький камін, збиті подушки, сяючі меблі, натерті до блиску воском.

Як вона боялася, що Рудольфові не сподобається її вечірка, хоча він не подавав ані найменших ознак невдоволення. Вихований хлопець, нічого не скажеш.

Рудольф та Джонні Хіт, як завжди, забились удвох у куток і жваво про щось теревенили. Точніше, говорив здебільшого Джонні, а Рудольф його слухав. Двадцятип'ятирічний Джонні уже був партнером у брокерській фірмі на Уолл-стріт і, за чутками, нажив собі на фондовій біржі чималі статки. Він був привабливим юнаком, скромним, урівноваженим, з трохи консервативними поглядами на життя і розумними жвавими очима та лагідним м'яким голосом. Гретхен знала, що Рудольф частенько, буваючи у Нью-Йорку, вечеряв з ним і ходив на бейсбол. Хоч би коли довелось їй випадково почути їхню розмову, завжди вони говорили про одне й те саме: біржові угоди, злиття компаній, створення нових фірм, прибутки, способи ухиляння від сплати податків — одне слово, як на неї, жахлива нудота. Але Рудольфа, здається, усе це надзвичай-

но захоплювало, хоча він зараз не міг, зрозуміла річ, ані грати на біржі, ані зливатися будь із ким, ані, тим паче, організувати нову компанію.

Якось вона спитала його, чому з усіх людей, що бувають у неї вдома, він вибрав у друзі саме Джонні. Рудольф дуже серйозно відповів: «Бо він єдиний з твоїх знайомих, хто може чомусь мене навчити».

Хто може до кінця зрозуміти її брата? Сьогодні вона хотіла влаштувати зовсім іншу, неабияку вечірку на честь Рудольфа. Віллі охоче пристав на її пропозицію. Проте, як це часто буває, з її задуму нічого не вийшло. Точніше, вийшло, як завжди. Щоправда, склад гостей періодично змінювався: актори, актриси, молоді режисери, журналісти, манекенниці, дівулі, що працювали в журналі «Тайм», продюсери з радіо, якийсь молодик з рекламного агентства; жінки, подібні до Мері-Джейн, які, шойно розлучившись, розповідали всім, що їхні колишні чоловіки — педики; викладачі з Нью-йоркського чи Колумбійського університету, що поза лекціями писували романи; схожі на аферистів хлопці з Уолл-стріт; зваблива, сповнена жіночих принад (і гріхів!) секретарка, яка вже після третьої чарки почала фліртувати з Віллі; колишній пілот з ескадрильї Віллі, котрий, мов реп'ях, чіплявся до Гретхен з нудотними спогадами про військовий Лондон; чийсь сексуально невдоволений чоловік, що спершу пробував підбивати клинці до неї, але врешті-решт, під кінець вечірки, непомітно зникав разом з Мері-Джейн.

Незмінними залишались лише теми розмов. Усе ті ж суперечки щодо Росії, Елджера Хісса і сенатора Джо Маккарті, інтелектуальні дурепи, що з піною на губах вихваляли Троцького...

— Прошу на кухню, — весело запросила Гретхен нову пару, таку засмаглу, мовби вони цілісінький день лежали голічерева на пляжі.

Дехто, відкривши для себе датського теолога і філософа К'еркегора або шойно прочитавши французького письменника Жана-Поля Сартра, поспішав поділитися з усіма своїми враженнями; хтось, після відвідин Ізраїлю чи Танжера, квапився якнайшвидше розповісти про бачене там. Коли б усе це відбувалося раз на місяць, вона не заперечувалаб, — ради Бога. Хай навіть двічі на місяць, аби тільки гості не розсипали попіл по всій кімнаті. Переважно це були приємні, освічені молоді люди. У всіх водилися гроші, і всі вони модно вдягались, щедро пригощали одне одного випивкою, а більшу частину літа проводили на Атлантичному узбережжі в Хемптоні. Коли Гретхен жила в Порт-Філіпі, то мріяла саме про таких друзів. Але ж вони оточують її ось уже майже п'ять років поспіль... І ця постійна штовханина на кухні. Нескінченні теревені. Господи, можна збожеволіти!

Вдаючи заклопотаність, вона пробралася через натовп гостей до сходів і піднялась у кімнату на горищі, де спав Біллі.

Після народження сина вони переїхали сюди, у старий будинок з піщаника на Західній Дванадцятій авеню, перетворивши горище на досить простору кімнату із зашкльованим дахом. Окрім ліжечка Біллі та його іграшок тут був ще великий стіл, за яким Гретхен працювала. На ньому стояла друкарська машинка і здіймалась гора книжок, газет і журналів. Їй подобалось працювати у кімнаті маленького Біллі. Стукіт друкарської машинки зовсім його не турбував, навпаки, він був для нього своєрідною колисковою, під яку він швидко засинав. Дитя автоматизованого віку, яке заколисують друкарська машинка «Ремінгтон».

Увімкнувши настільну лампу, вона побачила, що Біллі не спить. Він лежав у піжамі на своєму маленькому ліжечку, — поруч на подушці м'якенький жираф, — і рученятами повільно водив у повітрі, немовби малював якісь візерунки в сигаретному мареві, яке запливало сюди знизу. Гретхен почувала себе винуватою за цей тютюновий дим. Але ж не заборониш людям курити тільки тому, що нагорі спить її чотирирічна дитина, якій це може не сподобатись! Нахилившись над ліжечком, вона поцілувала сина в лобик. Після ванни від малюка пахло милом і чистою дитячою шкірою.

— Коли я виросту, — сказав він, — я нікого не запрошуватиму в гості.

Не в батька удався, подумала Гретхен. Хоча й точна його копія — такий же білявий, спокійний, з ямочками на щічках. Нічого від Джордахів. А втім... Мабуть, Томас у дитинстві був схожий на нього.

— Спи, Біллі! — Гретхен схилилася над ліжечком і поцілувала його ще раз.

Потім підійшла до столу, сіла, страшенно задоволена, що сюди не долинає голосна балаканина гостей знизу. Ніхто, звичайно, її там не кине, навіть якщо вона просидить тут усю ніч. Під руку потрапила книжка, що лежала на столі. «Основи психології». Ліниво розкрила її. Двісті сторінок, присвячених аналізу тесту Роршаха. Пізнай себе самого. Пізнай свого ворога. Вона ходила на вечірні курси при Колумбійському університеті. Якщо зосередитись, то можна здобути вчений ступінь уже через два роки. Її пригнічувало відчуття своєї неповноцінності, і вона ніяковола в компанії освічених друзів Біллі, а іноді й наодинці з ним самим. Окрім того, їй подобалась атмосфера аудиторій, приємно було усвідомлювати, що вона нікуди не поспішає, що вона в колі людей, яких не цікавлять ані гроші, ані становище в суспільстві, ані дешава слава.

Коли народився Біллі, Гретхен пішла з театру. Повернулася туди згодом, коли він підросте і я не буду потрібна йому цілий день, переконувала вона себе тоді. Але тепер уже твердо знала, що ніколи не буде актрисою. Подумаєш, невелика втрата. Їй довелося підшукувати роботу, яку можна було б виконувати вдома, і, на

щастя, вона досить швидко її знайшла. Вона почала допомагати Віллі: коли йому набридало або він був зайнятий чимось іншим, чи страждав після чергового похмілля, писала за нього критичні статті і рецензії на радіопостановки, а потім і на телепрограми. На перших порах він підписував її статті своїм ім'ям, але невдовзі йому запропонували адміністративну роботу в одному журналі, з підвищенням платні, і відтоді вона ставила під рецензіями свій підпис. Редактор навіть по секрету сказав їй, що вона пише набагато краще за Віллі, але вона на той час уже й сама зрозуміла, чого вартий літературний талант її чоловіка. Яюсь, перебираючи старі речі в скрині, вона випадково натрапила на перший акт його п'єси. Який жах! Бездарна писанина. Усе, що здавалось таким розумним і смішним у вустах Віллі, на папері перетворювалося на банальність. Звичайно, вона нічого не сказала йому про своє враження, як не сказала, що взагалі прочитала його п'єсу. Але почала наполегливо умовляти його перейти на адміністративну роботу.

Вона глянула на жовтуватий аркуш, застромлений у машинку. Зверху олівцем було виведено варіант заголовка: «Пісня пісень комерсанта». Очі вихопили уривок тексту на сторінці: «Нашу довірливість, — писала вона, — властиву майже всім американцям, нині з користю для себе використовують спритники-комерсанти, щоб усіма правдами і неправдами нав'язати нам свої товари, незалежно від того, які вони, ці товари, як ми до них ставимось — доброзичливо чи з острахом, та й узагалі, чи потрібні вони нам? Вони хочуть усучити нам суп, присмачивши його сміхом, нав'язати джем на сніданок, погрожуючи всіма карами небесними, пропонують автомобілі, цитуючи «Гамлета», а на етикетці з проносним пишуть усяку нісенітницю...»

Гретхен насупилась. Ні, погано. До того ж яюсь по-дурному. Ну, хто це слухатиме, а тим паче — реагуватиме? Американцям здається, ніби вони купують те, що самі хочуть. Більшість її гостей там, унизу, тією чи іншою мірою наживаються саме за рахунок того, що їхня хазяйка засуджує тут, нагорі. Ті міцні напої, що їх вони зараз п'ють, куплені на гроші людини, яка виспіває оцю «пісню пісень комерсанта». Вона висмикнула аркуш із машинки і, люто зіжмакавши його, пожурила в кошик для сміття. Все одно цю статтю ніхто ніколи не надрукує. Про це потурбується навіть сам Віллі.

Гретхен знову підійшла до синового ліжечка. Він уже спав, міцно обіймаючи жирафа. Він спав, це чудо, ця довершеність природи. Що ти, маля, будеш продавати, що купуватимеш, коли тобі буде стільки років, як мені оце зараз? Які помилки, які непевні дороги чекають на тебе попереду? Скільки твоєї любові буде розтрачено надаремно?

Раптом вона почула чиясь важку ходу на східцях і квапливо схилилась над ліжечком, удаючи, що поправляє ковдру. Рипнули двері, на порозі стояв Віллі, постачальник колотого льоду.

— А я ніяк не доберу розуму, куди це ти поділась?

— Намагаюсь прийти до тями від цього божевілля, — відповіла Гретхен.

— Ну що ти, Гретхен, — докірливо сказав він. Його обличчя злегка почервоніло од випитого, а на верхній губі виступили краплинки поту. Він починав лисіти, особливо спереду, його лоб ставав усе більш схожий на бетховенський, хоча він усе ще примудрявся виглядати дуже молодо. — Вони не тільки мої друзі, але й твої.

— Нічий вони не друзі, — одрізала Гретхен. — Просто люблять випити на дурничку, та й годі.

Вона почувалася в цю хвилину останньою стервою. Перечитавши свою статтю, вона зрозуміла, що невдоволеність, яка охопила її, і є тією головною причиною, чому вона пішла від гостей і піднялася сюди, нагору. І раптом, зовсім несподівано, їй зробилося гірко від того, що її дитина така схожа на нього, Віллі, і зовсім не схожа на неї.

— Чого ти від мене хочеш? — спитав Віллі. — Щоб я їх усіх прогнав?

— Так. Прожени.

— Ти ж прекрасно знаєш, що я не можу цього зробити. Ну, гаразд, любя, ходімо вниз. Гості там зачекались на тебе. Вони вже починають турбуватися, чи не сталось чого з тобою.

— Скажи, що в мене раптом виникло дике бажання погодувати дитину груддю. У деяких племенах жінки годують груддю дітей до семирічного віку. Вони там, унизу, всі такі розумні, геть усе знають. Подивимось, чи знають і про це?

— Рідненька моя... — Віллі підійшов і пригорнув її за талію. На неї війнуло різким запахом джину. — Заспокойся, благаю. Останнім часом ти стала страшенно дратівливою.

— Ага! Отже, ти це помітив?

— Авжеж, помітив. — Він поцілував її в щоку. Так, простий цілунок, для проформи, подумала Гретхен. Він не спав з нею ось уже два тижні. — Ти себе зовсім не жалієш. Дитина, робота, навчання... — Віллі весь час намагався вмовити її кинути курси психології. — Ну, що ти хочеш цим довести? Я й так знаю, що ти — найрозумніша жінка в Нью-Йорку.

— Я не роблю і половини того, що мусила б робити. Може, мені спуститись униз і підчепити підходящого кандидата в коханці? Завести любовну інтрижку? Щоб заспокоїти нерви.

Віллі, здивовано відсмикнувши руки од її талії, відступив крок назад. Запах джину вже не бив їй у ніс.

— Смішно. Ха-ха! — холодно мовив він.

— Вперед, на арену для півнячих боїв, — парировала вона, вимикаючи настільну лампу. — Все, що треба, — на кухні, любі гості!

У темряві він спробував знову обняти її.

— Що я зробив тобі поганого?

— Нічого. Господиня дому, сама довершеність, і її партнер зараз увіллються в чудову, вишукану атмосферу Західної Дванадцятої авеню.

Вона, відсторонивши од себе його руку, пішла вниз сходами. За кілька секунд слідом за нею спустився Віллі. Він трохи затримався — поцілувати сина у лобик губами, що пахнуть джином.

Гретхен одразу помітила, що Рудольф, наговорившись із Джонні Хітом, стояв тепер у кутку разом з Джулі. Вона, очевидно, прийшла, коли Гретхен була нагорі. Рудольфів друг, хлопець з Оклахоми, це живе втілення головного героя Льюїса Сінклера — Беббіта, голосно реготав з якогось жарту однієї із секретарок. Джулі зробила собі високу, гарну зачіску... На ній було чорне плаття з м'якого оксамиту.

«Знаєш, — зізналась одного разу їй Джулі, — мені весь час доводиться вести із собою запеклу боротьбу, намагаючись придушити в собі веселу провінційну школярку». Треба визнати, що цього вечора вона це зробила. Стовідсотково. Вона виглядала аж надто самовпевненою для дівчини її віку. Гретхен могла побитися об заклад, що Джулі з Рудольфом жодного разу ще не трахнулись. І це після п'яти років дружби. Просто схибнуті! З цією дівчиною щось негаразд, подумала Гретхен. А може, в усьому винен Рудольф? Чи вони обоє?

Гретхен помахала Рудольфу рукою, але він її не помітив. Вона вже прямувала до нього і Джулі, коли шлях їй зненацька заступив директор однієї рекламної агенції, у бездоганному костюмі, з модною зачіскою, що дуже пасувала йому.

— Люба хазяечко! — вигукнув чоловік, схожий на англійсько-го актора. Його звали Алек Лістер. Він починав свою кар'єру в радіокомпанії Сі-Бі-Ес хлопчиком на побігеньках, але це було давним-давно. — Дозвольте від усієї душі подякувати вам за такий прегарний, веселий вечір.

— Ви — підходящий кандидат? — дивлячись йому в самісінькі очі, спитала Гретхен.

— Що-що? — Лістер здивовано витріщився на неї, збентежено перебрав келих з однієї руки в іншу. Він не звик, аби з ним розмовляли загадками. А каверзні запитання взагалі заганяли його в глухий кут.

— Та ні, нічого, — відповіла Гретхен. — Це я так. Дещо згадала. Я рада, що вам подобається мій звіринець.

— Він і справді мені дуже подобається. — Лістер, звичайно, вирізнявся на тлі цього збіговиська. — Дуже. А хочете, я скажу, що мені ще подобається? Ваші статті в журналі.

— Незабаром усі на радіо і телебаченні називатимуть мене Семюел Тейлор Колрідж.

Лістер був одним з тих гостей, кого ніяк не можна навіть злегка зачіпати, але Гретхен зараз була переповнена агресією, вона виходила на стежку війни, мов той ірокез, що полює за скальпами.

— А це ще хто такий? — Його спантеличили уже вдруге за якихось тридцять секунд. Він хотів був скрити невдоволену міну. Аж тут до нього дійшло. — О, так, я зрозумів, — сказав він. Хоча від того, що саме він зрозумів, йому анітрохи не стало легше. — Якщо ви дозволите мені висловити свою думку, — вів далі він, чудово знаючи, що на всьому просторі цього нью-йоркського району від Уолл-стрит до Шістдесятої авеню він може говорити все, що йому заманеться, не питаючи ні в кого на те дозволу, — ваші статті гарні, однак вони занадто... ну, як би це делікатніше сказати... колючі. Мені так здається. У них відчутна певна ворожість. Мушу зізнатися, це надає їм приємної гостроти, проте складається враження, що в цілому ви проти всього рекламного бізнесу...

— О, то ви теж це помітили? — незворушно спитала Гретхен.

— Так, помітив, — сухо відказав Лістер, байдужим оком поглядаючи на неї. Вся його сердечність ураз де й поділась, а на обличчя він напустив холод офіційності. — І не тільки я. В наші дні, коли майже кожного за його дії можуть притягти до суду, рекламодавці повинні бути вкрай перебірливими, щоб не заплатити гроші людям, чия думка може виявитися неприйнятною...

— Це що, пересторога?

— Розумійте як хочете, — холодно відповів він. — Усе це я кажу вам тільки з почуття дружби.

— Дуже мило з вашого боку, любий, — легенько торкнувшись його руки і ніжно посміхаючись, сказала Гретхен. — От тільки боюся, що вже пізно. Я стала войовничою комуністкою, що працює на Москву, і саме зараз організую змову з метою знищити Ен-Бі-Сі, Ем-Джи-Ем і кіностудію «Метро-Голдвін-Майер», а заодно й розорити компанію «Ролстон» — на біса американцям сухі сніданки?

— Не звертай на неї уваги, Алеку, — сказав Віллі, підійшовши до них, і міцно взяв Гретхен за лікоть. — Вона сьогодні на всіх кидається. Переплутала, бідолашна, гадаючи, що завтра — День усіх святих і напередодні треба всіх налякати. Ходімо на кухню, вип'ємо чогось.

— Дякую, Віллі, — відповів Лестер, — але мені час іти. Я обіцяв заглянути ще на дві вечірки сьогодні. — Він рвучко поцілував Гретхен у щоку. Вона відчула його легкий подих. — На все добре, радість моя. Сподіваюсь, ви не забудете, що я вам сказав.

— Я ваші слова викарбую на мрамурі, — відповіла Гретхен.

Незворушний і до всього байдужий, він попрямував до виходу, по дорозі поставивши свій келих на книжкову полицю. Потім на полірованій поверхні залишиться пляма, подумала вона.

— Що з тобою? — тихо спитав її Віллі. — Тобі не подобаються гроші?

— Мені не подобається він, я його просто ненавиджу! — огризнулася вона.

Гретхен відійшла від чоловіка і, сяючи до всіх усмішкою, почала проштовхуватись у куток, де Рудольф розмовляв із Джулі. Було помітно, що діалог у них напружений, і ця напруженість, мов невидима стіна, не пропускала до них ні уривків балаканини навколо, ні вибухів п'яного реготу гостей.

Здавалось, Джулі от-от розплачеться, а в Рудольфа був зосереджений, упертий вигляд.

— По-моєму, це жахливо, — говорила Джулі. — Я так вважаю.

— Ти сьогодні надзвичайно гарна, Джулі! — урвала їхню розмову Гретхен. — Ну, просто фатальна жінка.

— В усякому разі, я цього не почуваю, — голос Джулі тремтів.

— А що сталось?

— Хай Рудольф розкаже сам, — Джулі обернулася до нього.

— Іншим разом, — процідив крізь зуби Рудольф. — Адже в нас вечірка.

— Він збирається постійно працювати у Калдервуда! — не витримала Джулі. — Від завтрашнього дня.

— У нашому світі немає нічого постійного, — зауважив Рудольф.

— Хоче все життя стовбичити за прилавком у цьому задрипаному містечку, — не слухаючи його і захилинаючись від обурення, вела Джулі. — Для чого тоді було закінчувати коледж? Отак ти збираєшся розпорядитися своїм дипломом, еге?

— Скільки разів тобі говорити, що в мене нема наміру застрягати на все життя в одному місці, — образився Рудольф.

— Ні, ти вже розкажи сестрі все, — не заспокоювалася Джулі.

— А що іще? — з тривогою в голосі спитала Гретхен.

Правду кажучи, її теж розчарував вибір Рудольфа. З другого боку, вона відчула полегшення. Коли Рудольф працюватиме в Калдервуда, то він і далі піклуватиметься про матір, звільнить її від цього тягара, від необхідності постійно звертатися по допомогу до Віллі. Звичайно, це ганебне полегшення за рахунок ближнього, але тут уже нічого не вдієш.

— Мені запропонували провести літо в Європі, — рівним тоном сказав Рудольф. — Подарунок, так би мовити.

— І хто ж цей благодійник? — спитала Гретхен, хоча добре знала, про кого йдеться.

— Тедді Бойлан.

— Ти знаєш, що батьки дозволили б мені теж поїхати до Європи, — сказала Джулі. — Ми могли б удвох провести таке чарівне літо, якого, можливо, у нашому житті ніколи більше не буде.

— У мене немає часу на чарівне літо, якого, можливо, у нашому житті ніколи більше не буде, — карбуючи кожне слово, заявив Рудольф.

— Ну поговори з ним сама, Гретхен.

— Руді, по-моєму, ти міг би собі дозволити трохи відпочити після такого напруженого навчання.

— Європа від мене нікуди не втече, — заперечив він. — Я поїду туди, коли вважатиму за потрібне.

— Тедді Бойлан, певно, був незадоволений твоєю відмовою?

— Це його справа.

— Боже, якби мені хтось запропонував таку подорож до Європи, — замріяно сказала Гретхен, — я була б на палубі пароплава вже за хвилину...

— Гретхен, ти не допоможеш? — До неї підійшов один з гурту молодих людей. — Ми хотіли завести програвач, але, здається, йому капут!

— Поговоримо потім, — кинула Гретхен. — Щось придумаємо.

Разом з молодиком вона підійшла до програвача. Нахилилась, щоб намацати штепсельну вилку. Зранку в кімнаті прибирала їхня покоївка-негритянка, яка завжди, після того як усе пропилюсось, залишала вилку на підлозі, забуваючи її встромити на місце.

— Я і так тут ішачу, не розгинаючи спину, — невдоволено відповіла та, коли Гретхен зробила їй зауваження.

Програвач нагрівався з глухим буркотінням, аж ось заграла перша платівка з альбому «Південні моря». Такі приємні, дитячі, дзвінкі, чисто американські голоси на далекому теплому острові старанно вимовляли французькі слова «Dites-moi»¹.

Коли, трохи згодом, Гретхен глянула у бік Рудольфа і Джулі, то побачила, що вони вже пішли. Більше ніяких вечірок у цім помешканні, дала вона собі слово. Принаймні до кінця року.

Вона пішла на кухню, де Мері-Джейн налила їй віскі.

Останнім часом Мері-Джейн любила ходити, розпустивши довге вогняно-руде волосся. Під її блакитними очима — густий шар тіней. Якщо дивитись на неї здалека — все ще красуня, проте зблизка враження одразу псувалось. Та все одно, зараз, коли вечірка тривала уже добрих три години, вона перебувала в чудовій формі, в очах грали бісики, а рот з яскраво-червоними губками був жадібно, провокуюче напіврозтулений. Всі чоловіки, опиняючись у межах її досяжності, неодмінно лестили їй компліментами.

— Яка шикарна вечірка! — вигукнула вона захриплим од віскі голосом. — А цей новенький, Алек... як його?

— Лістер, — підказала Гретхен, ковтнувши трохи віскі і машинально завваживши, який на кухні розгардіяш. Ні, вона не буде тут ранком нічого прибирати. — Алек Лістер.

¹ Розкажи мені (франц.).

— Він такий милий. У нього є хто-небудь?

— Тут, у мене, — нікого.

— Хай береже його Господь, цього милого хлопця, — зітхнула Мері-Джейн. — Він просто зачарував усіх нас на кухні, побувши з нами кілька хвилин. Але я чула про нього жакливі речі. Кажуть, він лупцює своїх коханок. Мені про це розповів Віллі. — Вона хихикнула. — Та хіба це не збуджує? Ти випадково не помітила, чи не треба йому принести ще віскі? Я враз постану перед ним з кубком у руках, я, Мері-Джейн Хекетт, вірний його виночерпій.

— Він пішов хвилин п'ять тому, — сказала Гретхен, зловтішаючись, що може повідомити про це Мері-Джейн. Цікаво, з якими це лярвами у таких близьких стосунках її Віллі, що вони запросто розповідають йому, як їх лупцює Алек Лістер.

— Ну й хай собі йде, — Мері-Джейн пересмикнула плечима. — У морі є ще й інша риба, — філософськи мовила вона. — На кухню зайшли двоє чоловіків, і Мері, труснувши своєю рудоволосою головою, приязно усміхнулась до них. — Вітаю вас, хлопчики! Бар працює без перерви.

Мері-Джейн, схоже, зациклена тільки на одному. Вона не могла витримати і двох тижнів без сексу. Ось у чому головний недолік розлучень, подумала Гретхен, повертаючись у вітальню.

Рудольф і Джулі прямували до П'ятої авеню. Вечірнє червене повітря було терпким і липким, немов набальзамоване пахучим зіллям. Вони йшли, не тримаючись за руки.

— Тут не можна поговорити серйозно, — сказав він їй на вечірці. — Ходімо звідси.

Але й на вулиці нічого не змінилось. Джулі швидкими кроками йшла попереду. Ніздрі її маленького носика роздувалися від обурення, вона кусала свої повні губи. Він мовчки плентався слідом темною вулицею і думав тільки про одне: може, покинути її і поставити на тому крапку в їхніх стосунках? Все одно — рано чи пізно — вони розстануться, то хай уже раніше — так буде краще. Але тут Руді подумав, що він більше ніколи її не побачить, і його охопив відчай. Та він усе одно мовчав. У цій боротьбі двох виграє той, хто зуміє довше промовчати. Він був у цьому впевнений.

— У тебе там є дівчина, — сказала вона нарешті. — Ось чому ти вирішив залишитись у цій жакливій дірі.

Він засміявся.

— Можеш сміятися, скільки хочеш, але мене не обдуриш, — сказала вона з гіркотою в голосі. Зараз її голос був зовсім не схожий на той, веселий і дзвінкий, що лунав у ту щасливу пору, коли вони співали з нею разом, і в ту зворушливу, хвилюючу мить, коли вона вперше прошепотіла йому: «Я тебе кохаю». — Тобі закрутила голову яка-небудь продавщиця з галантерейного відділу, або касирка, або ще хтось. Ти спиш з нею, я знаю.

Він знову розсміявся з її безпідставних звинувачень.

— Значить, тоді ти педик, — грубо сказала вона. — Ми зустрічаємося ось уже п'ять років, ти весь час кажеш, що кохаєш мене, але ні разу навіть не спробував од поцілунків перейти до чогось серйознішого.

— Ти не зробила мені й натяку, що готова на більше.

— Гаразд. Роблю натяк. Зараз. Сьогодні. Я зупинилася в готелі «Сент-Моріц», номер дев'ятсот двадцять три.

Які небезпеки, які пастки його чекали?

— Ні, — рішуче сказав він.

— У такому разі, ти або брехун, або справді педик.

— Я хочу, щоб ти стала моєю дружиною. Можемо одружитись хоч наступного тижня.

— І де ж ми проведемо наш медовий місяць? У відділі садового інвентарю в магазині Калдервуда? Я пропоную тобі своє біле мо-лоде незаймане тіло, — глузливо провадила вона. — Безкоштовно. Задарма. Без будь-яких умов. Кому потрібне це весілля? Я вільна, емансипована, хтива американка, що вміє цінувати свою волю. Я перемогла у сексуальній революції з рахунком десять нуль.

— Я ж сказав «ні», — наполягав на своєму Рудольф. — І про-шу тебе, припини розмовляти зі мною, як моя сестра.

— Дурень! Ти хочеш поховати мене разом із собою в цьому огидному провінційному містечку. А я ж завжди вважала, що ти розумний хлопець, що в тебе попереду блискуче майбутнє. Добре, я вийду за тебе заміж. Наступного тижня. Але з однією умовою: влітку ми поїдемо до Європи, а восени ти вступиш на юридичний факультет. А втім, останнє не обов'язково. Мені байдуже, чим ти займатимешся, але ми повинні жити в Нью-Йорку. Я теж працюватиму. Я хочу працювати. А що мені робити в Уїтбі? Цілий день думати, який начепити фартух, коли ти повернешся додому з роботи пізно ввечері?

— Я обіцяю, що через п'ять років ми житимемо в Нью-Йорку чи в будь-якому іншому місці, де ти забажаєш.

— Він обіцяє! — вигукнула вона. — Обіцянки-цяцянки. Їх легко роздавати. Але я не збираюся викреслити із свого життя аж п'ять років. Я тебе просто не розумію. Ну, скажи, заради Бога, що це тобі дасть? Ти щось надумав?

— Я починаю працювати на два роки раніше, ніж будь-хто з випускників мого курсу, — сказав Рудольф. — І я знаю, що роблю. Калдервуд мені довіряє. А Колдервуд незабаром орудуватиме великими справами. Магазин — це перший крок, свого роду — трамплін. Колдервуд, щоправда, про це не здогадується, зате я знаю. Коли я переїду до Нью-Йорка, то буду не просто нікому не відомим випускником коледжу, який оббиває пороги, шукаючи роботи. Я не стовбичитиму у приймальнях, мнучи капелюх у руці і чекаючи, коли ж мене нарешті приймуть. Коли я приїду до Нью-

Йорка через п'ять років, мене радо вітатимуть уже біля дверей. Я занадто довго був бідним, Джулі, й повинен зробити все, щоб ніколи більше не бути бідним. Розумієш?

— Яка дитина! Ти — породження Бойлана! — вигукнула вона. — Він занапастив тебе. Гроші!.. Невже вони так багато важать для тебе? Тільки гроші, а більше — нічого? Навіть якщо гроші для тебе — все на світі, — не здавалася вона, — то, ставши юристом...

— Я не можу більше чекати, — перервав він її. — Я вже багато часу згаяв. З мене досить навчання. Коли мені знадобиться юрист, я найму його. Коли ти хочеш бути зі мною — чудово! Коли ж ні... — Він не міг змусити себе продовжити далі. — Коли ні... О, Джулі, я не знаю. Не знаю... Я думав, що все знаю, все розумію. Але я не розумію тебе.

— Для чого я брехала матері з батьком... — вона раптом заплакала. — Брехала, щоб тільки бути з тобою. Але ти не той Рудольф, якого я кохала. Ти маріонетка в руках Бойлана. Я повертаюся в готель. І не хочу з тобою розмовляти. Ні про що!

Нестримно ридуючи, вона махнула рукою, зупиняючи таксі. Машина, верескнувши гальмами, під'їхала до тротуару. Джулі вскочила в неї і хряпнула дверцятами.

Рудольф стояв нерухомо, дивлячись услід машині, що віддалялась. Потім повернувся й повільно поплентався назад, до будинку сестри. Там ще триває вечірка. До того ж він залишив у неї свої речі. Гретхен постелить йому на канапі у вітальні. «Номер дев'ятсот двадцять три».

Мері-Джейн зовсім непогано жилося на аліменти. Рудольф ще ніколи не лежав на такому широкому м'якому ліжку, при тьмяному світлі лампи на нічному столику. Мері-Джейн не захотіла її погасити. Велика тепла кімната, на підлозі килими, стіни оздоблені блискучим сірим шовком — усе говорило про смак і професійне вміння декоратора. На вікнах висіли важкі штори з темно-зеленого оксамиту, крізь які не долинав міський гомін.

Прелюдія до процесу пристрасної насолоди, досить коротка, проходила у вітальні з високою стелею, обставленою в стилі французької Директорії, з великим, у рамці з позолотою, люстром — обіймаючись, пара немов розпливалася у нечіткому, примарному відображенні.

— Головне має відбутися там, у суміжній кімнаті, — сказала Мері-Джейн, відриваючи свої губи від його. Вона, навіть не спитавши Рудольфа про згоду, повела його в спальню. — Я у ванну. Чекай. Скоро буду. — Вона скинула черевики і, звабливо похитуючи розкішними стегнами, неквапливо попливла до ванної кімнати. За мить звідтіля почувся приглушений плюскіт води і тихе дзенькання скляних пляшечок.

Дуже схоже на лікарський кабінет, хазяїн якого готується до нікчемної операції, з огидою подумав Рудольф, вагаючись, роздягатись йому чи ні. Він почував у собі непевність, навіть острах.

Коли далеко за північ вечірка добігала свого логічного кінця і в кімнаті залишилося четверо чи, може, п'ятеро, гостей, Мері-Джейн підійшла до нього і попросила провести її додому. Рудольф навіть у думці не міг припустити, що з ним може трапитися щось подібне. Від випитого в нього трохи макітрилось у голові, і він стурбовано міркував, як почуватиме себе, коли опиниться в ліжку. На мить йому сяйнула рятівна думка: «А чи не втекти звідси геть? Просто от зараз. Тихенько підкрастися до дверей і...». Та він не був обізнаний з проникливою жіночою інтуїцією Мері-Джейн і не мав ані найменшого уявлення про її багатющий життєвий досвід. У цю самісіньку хвилину вона весело гукнула до нього: «Я вже йду, мій красунчику! Одну мить! Влаштувайся там зручніше!»

Відступати було пізно. Треба роздягатись. Він засунув свої черевики під стілець, а одяг акуратно поклав зверху. Ліжко було вже розібране (подушки з мереживними наволочками, ніжно-голубі свіжі простирадла). Він заліз під ковдру і тепер лежав тихо, ледь-ледь тремтячи. Сьогодні вночі він уже не постукає у двері номера 923 в готелі «Сент-Моріц», у цьому можна не сумніватися.

Він аж палав з цікавості, як то воно буде, але страх непокидав його і він заплющив очі.

Колись це повинно статися, подумав він. То чому б не сьогодні?

Він лежав, замружившись, і йому здавалося, що стеля в кімнаті падає на нього, стіни витанцьовують, а ліжко під ним розгойдується в набридливому ритмі, немовби маленький човник, що кинув якір коло причалу у буряну негоду. Він розплющив очі саме тоді, коли Мері-Джейн входила до спальні. Висока, царствена, зовсім гола. Дразливе тіло з невеличкими округлими персами, струнками ніжками, розкішними сідничками, що не втратили своєї соковитої зваби від стомливих сутічок у ліжку, без будь-яких, навіть дрібних ознак, що їх залишає по собі розпуста.

Вона стояла, схилившись над ним, дивилась на нього крізь напівпримружені вії, ветеран багатьох сексуальних баталій, «чистильник» на спортивному майданчику, що приймає у свої обійми кожного, хто затримався чи припізнівся на вечірках. Її вогняноруде волосся звисало над ним у неясковому відсвіті лампи.

Ерекція була несподіваною і миттєвою, між ногами в нього виріс твердий стовп, немов жерло гармати, готової от-от вистрілити. Його однаковою мірою мучили і чоловіча гордість, і знякованість од власної недосвідченості, і він хотів попросити її погасити світло. Але не встиг розтулити й рота, як Мері-Джейн рішучим жестом зірвала з нього ковдру.

Вона так само стояла, задоволена, біля ліжка і, пильно його розглядаючи, ніжно усміхалась.

— Маленький братик, — шепотіла вона, — маленький гарненький братик моєї подружки. — М'якою рукою вона торкнулась до Рудольфа. Він інстинктивно здригнувся.

— Лежи тихо, не рухайся, — наказала вона.

Її долоні поповзли по його тілу, немов маленькі спритні навчені звірятка, їхнє хутро терлося об чутливу тканину його плоті. Він весь аж тремтів.

— Лежи тихо, кому сказала, — хрипко повторила вона.

Дуже скоро, на його великий сором, ці муки скінчились. Могутній білястий струмінь ударив з напруженого жерла — і Рудольф раптом розплакався. Вона стала навколішки біля нього й поцілувала його в губи. Доторки її рук стали тепер просто нестерпними, але запах її волосся, змішаний із запахом сигаретного диму й парфумів, заспокоював.

— Пробач, — сказав він, коли вона підвела голову. — Я просто не міг... більше...

Вона пирснула.

— Нічого вибачатись. Навпаки, я потішена. Бо вважаю це твоїм внеском у загальну справу.

Повільно і граційно вона лягла в ліжко до нього, накинула на обох ковдру. Пригорнулася всім тілом до Рудольфа, закинувши свою ногу із шовковистою шкірою йому на стегна. Обоє відчували вологу на простирадлі, де пролилася його сперма.

— Не хвилюйся даремно, маленький братику, це дрібниці. — Вона торкнулася його кінчиком язика, і знову тіло охопило дрібне тремтіння. Воно починалось від того місця, де лизнула Мері-Джейн, і пробігало конвульсіями по всьому тілу аж до кінчиків пальців на ногах, і цю солодку муку робило ще гострішою м'яка напівтемрява. — За кілька хвилин ти будеш знову готовий, свіжий, мов огірочок, маленький братику.

Чому вона називає його маленьким братиком? Йому не хотілось, аби зараз йому нагадували про Гретхен. Він помітив, яким докірливим поглядом провела вона його, коли він ішов разом з Мері-Джейн.

Вміння Мері-Джейн пророкувати у своєму улюбленому занятті не підвело її і цього разу. За хвилину-дві його пеніс знову напруживсь, і він зробив те, заради чого Мері-Джейн затягла його до себе в ліжко. Він входив у неї різко, нещадно, з усією люттю багаторічної абстиненції.

— Боже, тихіше! Будь ласка, годі вже, годі! — благально застогнала під його натиском Мері-Джейн, і він, зробивши останній найсильніший поштовх, кінчив одночасно з нею, звільнивши їх від солодкої обопільної муки.

«Педик, педик», — пролунали у вухах гіркі слова Джулі. Глянула б вона на нього зараз і почула б стогони цієї жінки.

— Твоя сестра казала, що ти й досі — дівич, — сказала Мері-Джейн.

— Облишмо цю розмову, — коротко кинув Рудольф.

Вони лежали тепер горілиць одне коло одного, її нога — в нього на коліні. Вона курила, глибоко затягуючись і видихаючи дим через ніздрі. Сиві хмаринки повільно здіймались над ними.

— У мене ніколи ще не було незайманих хлопців, — не слухаючи його, теревенила Мері-Джейн. — То це правда?

— Я ж сказав тобі — облишмо цю розмову.

— Отже, правда...

— Принаймні я вже перестав бути таким.

— Але чому? — не вгавала вона. — Чому?

— Що — чому?

— Ти такий гарний хлопець. Дівчата повинні божеволіти від такого красеня.

— Річ у тім, що вони... вони теж були незаймані. Давай поговоримо про щось інше.

— А що ти скажеш про ту гарненьку кралю, з якою ти теревенив на вечірці?

«Номер дев'ятсот двадцять три», — згадав він.

— Як її звуть?

— Джулі, — неохоче відповів Рудольф. Йому не хотілося, щоб її ім'я пролунало вголос отут, в оцій спальні.

— Хіба вона за тобою не бігає?

— Ми-мали одружитись.

— Мали одружитись? Ну а тепер?

— Не знаю.

— От дурепа! Вона навіть уявлення не має, що втрачає. Мабуть, це ваша сімейна риса, — бовкнула Мері-Джейн.

— Що ти маєш на увазі? — не зрозумів Рудольф.

— Якось Віллі казав, що Гретхен просто неперевершена в ліжку.

— Пора б Віллі навчитися тримати язик за зубами, — Рудольф був шокований тим, що Віллі може говорити про такі інтимні речі з іншою жінкою, говорити з будь-якою жінкою про свою дружину. Він більше ніколи не довірятиме таким, як цей Віллі.

Мері-Джейн засміялась.

— Не забувай, ми всі живемо у великому місті, — вела вона далі. — Віллі мій давній приятель. Я спала з ним ще до того, як він зустрів твою сестру. І час од часу, коли в нього кепський настрій або коли йому необхідна зміна обстановки, він заходить до мене.

— Сестра знає про це? — Рудольф намагався говорити спокійно, не піддаватися нападу гніву, що раптом пойняв його. Ах, Віллі, цей непостійний, блудливий тип.

— Не думаю, — безтурботно відгукнулася Мері-Джейн. — Віллі — майстер конспірації. І ніхто ніяких повісток до суду поки що не підписував. Ти не трахався з Гретхен?

— Що?! Ти здуріла? Вона ж — моя сестра! — Його голос був схожий на вереск.

— Подумаєш, велика цяця! — гмикнула Мері-Джейн. — Коли вірити Віллі, то шкурка вичинки варта.

— Ти що, знущаєшся з мене? — Треба ж, старша за нього жінка глузує з нього як із звичайного провінційного хлопчика.

— А чому б, чорт забирай, і ні? — спокійно заявила Мері-Джейн. — Мій брат мене трахнув, коли мені було лише п'ятнадцять. На березі річки, в човні. Будь розумним хлопчиком, принеси мені випити. Віскі на столі в кухні. З водою. Льоду не треба.

Рудольф виліз з ліжка. Може, накинути щось на себе, подумав він, халат принаймні, чи обгорнутися рушником, тільки б не ходити перед нею голим, перед цими всезнаючими, глузливими, оцінюючими очима. Та коли він прикриє свій сором, вона розреготеться — це напевно. «Дідько б її взяв! — вилаявся він про себе. — Як це він умудрився вскочити в таку халепу?»

У кімнаті раптом стало холодно, і шкіра в нього взялася сиротами. Він намагався вгамувати тремтіння. Відхилив двері спальні і ввійшов до вітальні. Розпливчасто відбиваючись у позолоченому, темному люстрі, він по м'яких килимах пройшов на кухню. Намацав пластмасовий чотирикутник на стіні і ввімкнув світло. Чималих розмірів білий холодильник неголосно гудів. Перед ним були: вмонтована в стіну піч; міксер; соковижималка; набір мідних сковорідок на білосніжній стіні; металева подвійна раковина; посудомийна машина; пляшка шотландського віскі в центрі червоного столу — одне слово, не кухня, а рожева мрія будь-якої американської господині, мрія, осяяна яскравим неоновим світлом. Він узяв у шафі дві склянки (а там чого тільки не було: порцеляна, чашки з квіточками, кавники, великі дерев'яні млинки для перцю, посуд), спустив воду, щоб була холоднішою, прополоскав у роті, спльовуючи в раковину, двічі наповнив склянку водою і жадібно випив. У другу налив віскі, розбавивши водою. Раптом він почув легеньке шкрябання, якусь дивну метушню. Обернувшись, побачив, як з мийки дременули в різні боки, поблискуючи своїми панцирами, жирні чорні таргани, квапливо забиваючись у шпарини. От нетіпаха, подумав він.

Не гасячи світло на кухні, він одніс віскі господині помешкання, що лежала у своєму ліжку, яке майже ніколи не простоювало даремно. Наша мета — догодити!

— Дякую, красунчику, — сказала Мері-Джейн, беручи склянку з випивкою. В неї були довгі пальці з гострими темно-бордовими глянсовими нігтями.

Підвівши голову з подушки, вона жадібно випила. Її вогняно-руде волосся чітко вирізнялося на блідо-голубому мереживному тлі наволочки.

— А де твій келих?

— Я вже і так багато випив.

Він потягнувся до своїх трусів. Узнявши їх, почав натягати.

— Ти куди це? — тривожно спитала вона.

— Додому. — Він одягнув сорочку, відчуваючи велике полегшення від того, що більше не стоїть перед нею голий. — Мені треба завтра на роботу. На дев'яту ранку.

Він начепив на руку нового годинника. За чверть четверта.

— Будь ласка, — сказала вона тихим, по-дитячому примхливим голосом. — Не йди!

— Мені дуже шкода.

Рудольф, звичайно, ні про що не шкодував. Думка про те, що він незабаром буде на волі, вдягнений і без неї, тільки надихала його.

— Ненавиджу залишатись уночі сама, — простогнала Мері-Джейн.

— Зателефонуй Віллі, — запропонував він, сідаючи на краєчок ліжка і, натягнувши шкарпетки, просунув ноги в черевики.

— Я не можу спати, не можу, — скімлила вона.

Він міцно зав'язав шнурки.

— Всі мене покидають. Я все для тебе зроблю. Залишся зі мною хоча б до шостої, до світанку, ну до п'ятої, любий, прошу тебе. Я посмокну, коли хочеш... — Вона заплакала.

Сльози, сльози, цілу ніч. Ось він, світ жінок, думав він, устаючи з ліжка і застібаючи сорочку. Дивлячись на себе у дзеркало, він поправив краватку. Ридання в нього за спиною продовжувались. Її волосся розтріпалося, злиплось від поту. Руді пішов до ванної кімнати. Десятки флакончиків з парфумами, пляшечки з рідким милом, сельтерською водою, снотворні пігулки. Він ретельно зачесав волосся, намагаючись згладити з пам'яті останні спогади про цю ніч.

Коли Рудольф вийшов з ванної, вона вже не плакала. Мері-Джейн сиділа, розпрямившись, на ліжку і спостерігала за ним холодними звуженими очима. Віскі вона вже допила, але склянку з рук не випускала.

— Даю тобі останній шанс, — хрипко мовила вона.

Рудольф одягнув піджак.

— Добраніч! — попрощався він з нею.

Вона пожбурила в нього склянкою. Він не став ухилятися, і склянка, мов блискавка, попала йому прямісінько в лоб, відскочила і розбилась об люстро, що висіло над коминковою дошкою з білого мармуру.

— Маленький гівнюк! — прошипіла розлючена жінка.

Рудольф вийшов зі спальні і, тихо причинивши за собою двері кімнати, натиснув кнопку ліфта. Ліфтер, старенький дідусь, який,

мабуть, тільки їй годився на такі от короткі нічні спуски та підйоми, пильно розглядав Рудольфа, коли вони з гуркотом неслися вниз. Цікаво, чи стежить він за своїми пасажирами, раптом подумав Рудольф. Може, щоранку робить їхній детальний письмовий опис?

Ліфт, опустившись на перший поверх, зупинився. Старий ліфтер, відчиняючи перед ним двері, сказав:

— У вас кров, юначе. На лобі.

— Дякую, — відповів Рудольф.

Більше ліфтер не мовив жодного слова. Рудольф, перетнувши лункий хол, вийшов на темну вулицю. Діставши з кишені носову хусточку, приклав її до лоба. Вона миттю просякла кров'ю. Після битв лишаються шрами, заспокоїв він себе.

Він ішов, і звуки його кроків відлунювали на безлюдній вулиці. Він йшов на яскраві вогні П'ятої авеню. На розі підвів голову, щоб глянути на табличку. Шістдесят третя авеню. Рудольф вагався, не знаючи, як бути. Готель «Сент-Моріц» знаходився на П'ятдесят дев'ятій, поруч з Центральним парком. «Номер дев'ятсот двадцять три». Чому б не зробити легку вранішню прогулянку на свіжому повітрі? Промокаючи кров, яка все ще сочилася, він попрямував до готелю.

Він не пам'ятав, як там опинився.

Треба попросити в неї пробачення, поклястися: «Я зроблю все, що ти захочеш!» Зізнатися їй в усьому, зрадити самого себе, очиститися від скверни, кричати на все горло, кричати про своє кохання, поринути в улюблені спогади, забути про хтивість, повернути ніжність, мирний сон, забути...

У холі нікого з відвідувачів не було. Нічний порт'є, куняючи за своїм столом, без найменшої цікавості глянув на нього. Він давно вже звик до самотніх чоловіків-постояльців, які повертаються після довгих блукань сонним містом.

— Номер дев'ятсот двадцять три, — сказав він у слухавку внутрішнього телефону.

Рудольф почув гудки. Це оператор телефонував у її номер. Після десятого гудка він повісив слухавку. Годинник у холі показував 4.35. Усі нічні бари в місті от уже тридцять п'ять хвилин як зачинились. Він неквапно вийшов з холу. Довелось і закінчувати цей день на самоті. Так само, як почав його. Ну їй добре.

Рудольф зупинив таксі, сів у машину. Від сьогоднішнього ранку він почне заробляти по сто доларів на тиждень і може тепер дозволити собі таксі. Він назвав шоферові адресу Гретхен, але коли водій повернув на південь, раптом передумав. Ні, йому не хочеться бачити сестру, особливо її Віллі. Вони як-небудь передадуть його сумку з речами.

— Даруйте, — сказав він, нахилиючись до водія. — Їдьмо на вокзал Гренд-Сентрал.

Хоча Рудольф і не спав цілу добу, без тіні сонливості з'явився на роботу о дев'ятій годині в магазин Дункана Калдервуда. Рудольф не став пробивати час приходу. Час суворой дисципліни для нього назавжди минув.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

1950 рік

Томас, набравши в замку потрібну комбінацію цифр, відчинив свою шафу в роздягальні. Ось уже кілька місяців, як кожную шафочку обладнали замком, а членів клубу наполегливо просили залишати свої гаманці в конторі, де їх запечатували в конверти з цупкого паперу і ховали в сейф. Це було зроблено на вимогу Брюстера Ріда після того, як у нього пропала з нагрудної кишені піджака знаменита стодоларова асигнація.

Томаса тієї зловісної суботи не було — він поїхав у Порт-Філіп. У понеділок, коли Томас вийшов на роботу, Домінік з великою радістю повідомив йому цю новину.

— Нарешті, усі вони пересвідчилися, що ти тут ні при чому, і не будуть звинувачувати мене, що я найняв працювати у клуб злодюжку. Які все-таки вони негідники! — сказав Домінік.

І навіть зумів домовитися з керівництвом, щоб Томасу збільшили платню на десять доларів, і тепер він одержував сорок п'ять доларів на тиждень.

Том перевдягнувся в спортивну форму, взув боксерські черевики. Тепер він замість Домініка вів п'ятигодинні заняття з ритмічної гімнастики, після чого в залі залишалися один або два члени клубу. Вони просили його побути їх спаринг-партнером, побоксувати на рингу парочку раундів. Він навчився в Домініка особливому трюку — бути дуже агресивним, не завдаючи при цьому суперникові відчутних ударів і самому не наражаючись по змозі на удари у відповідь. Ще він чітко засвоїв одне правило Домініка: «Треба робити все, щоб члени клубу повірили, що ти можеш навчити їх правильно вести бій».

Він не торкався до своїх чотирьох тисяч дев'ятисот доларів, що лежали в його особистому сейфі у порт-філіпському банку, і, зустрічаючи Сінклера в роздягальні, звертався до нього так само ввічливо, називаючи його сером.

Йому подобалися заняття з ритмічної гімнастики. Але, на відміну від Домініка, який просто задавав ритм для тренування, Том виконував усі вправи разом із групою: присідання, кругові рухи ногами, імітація їзди на велосипеді, ходьба із широко розставленими ногами, згинання колін, нахили з діставанням до підлоги,

віджимання тощо. Такі фізичні справи допомагали йому підтримувати хорошу спортивну форму, і водночас давали вітху спостерігати за тим, як ці огрядні, напиндючені від власної значущості люди важко хекали і впрівали від напруження. Голос у нього теж змінився, в ньому з'явилися командні нотки, і тепер він не так був схожий на хлопчиська, як раніше. Тепер він прокидався ранком без поганих передчуттів і не боявся, що з ним сьогодні неодмінно має статися якесь лихо, яке він не здатен відвернути.

Коли Томас зайшов до зали, Домінік і Гринінг натягували боксерські рукавички. Домінік був застуджений, а крім того, напередодні ввечері трохи перебрав. Очі в нього були червоні, рухався він повільно. Спортивний костюм висів на ньому лантухом. Домінік виглядав старим і кволим, під розкошланим волоссям блищала лисина. Гринінг, високий як для своєї вагової категорії, нетерпляче походжав у своїх боксерських черевиках по матах, видаючи шкіряними підощвами різкі сухі звуки. Від яскравого освітлення очі його здавалися вицвілими, а коротко підстрижене біляве волосся мінилося сріблом. У війну він служив капітаном у морській піхоті і навіть мав якусь високу нагороду.

Рожевощокий, з прямим носом, міцними вилицями і важкою щелепою, він, безперечно, був окрасою чоловічого роду і, якби не належність до багатой родини, що зневажливо ставилась до професії кіноактора, напевне міг би стати зіркою в ковбойських фільмах. Відтоді, як Гринінг заявив, що це Томас украв у нього десять доларів, він ще ні разу не обізвався до нього жодним словом, і зараз, коли Том зайшов до зали, навіть не глянув у його бік.

— Допоможи мені, хлопче, — попросив Домінік. Томас зашнурував йому рукавички.

Домінік кинув погляд на великий годинник на стіні, щоб засікти час і ні в якому разі не боксувати на рингові більше двох хвилин без перерви, потім, піднявши руки до грудей і човгаючи підощвами, підступив до Гринінга.

— Ну, сер, якщо ви готові...

Гринінг одразу ж почав насідати на нього. Він боксував у традиційній, академічній манері. Довгі руки давали йому змогу посылати несподівані удари здалеку в голову Домініка. Застуда й похмілля швидко далися взнаки — Домінік почав задихатися вже на першій хвилині. Намагаючись вийти з-під обстрілу ударів, він вперся головою Гринінгові в підборіддя і мляво, без найменшого ентузіазму ударяв супротивника в живіт. Зненацька Гринінг різко відскочив назад і правицею завдав блискавичного аперкоту, потрапивши Домінікові просто в зуби.

Лайно, подумав Томас, але вголос нічого не сказав і вираз його обличчя не змінився.

Домінік присів на мати і мимовільно підніс величезну рукавичку до закривавлених губів. Гринінг навіть пальцем не ворухнув,

щоб допомогти йому підвестись. Навпаки, відійшов од нього на кілька кроків і байдуже споглядав, чекаючи, коли той зведеться нарешті на ноги.

Не маючи сил устати з підлоги, Домінік простягнув руку в рукавичці до Томаса.

— Зніми їх з мене, хлопче, — попросив він глухим, хрипким голосом. — Гадаю, на сьогодні з мене досить.

Томас нагнувся, розшнурував рукавички і зняв їх з Домініка. Він знав, що колишні боксери не люблять, коли їм допомагають підводитись, і тому не запропонував руку опертись. Домінік повільно звівся на ноги і витер закривавлений рот рукавом.

— Пробачте, сер, — сказав він, обертаючись до Гринінга. — Я сьогодні, здається, не в формі.

— Що ж це за розминка? — невдоволено буркнув Гринінг. — Треба було попередити мене заздалегідь, що ви погано себе почуваєте. Я тоді не став би даремно перевдягатись. Ну, а ти, Джордах? — раптом спитав він. — Я бачив тебе пару разів тут, на рингу. Чи не хочеш розім'ятися зі мною кілька хвилин?

Джордах, відзначив Томас. Отже, він знає моє прізвище. І запитально глянув на Домініка. Гринінг — це зовсім інший матеріал, це вам не ті солідні, з черевцем ентузіаста ритмічної гімнастики, яких йому сплавляв Домінік.

У темних, глибоко запалих очах Домініка спалахнули іскри сицилійської ненависті.

— Ну, що ж, Томе, коли містер Гринінг має охоту, — тихо сказав він, спльовуючи кров, — гадаю, ти можеш зробити йому таку послугу.

Томас швидко надів боксерські рукавички. Домінік, низько нахиливши голову і намагаючись ні на кого не дивитись, мовчки зав'язував йому шнурки. Томас раптом відчув знайому суміш давніх почуттів: страху, задоволення, нетерпіння. Напружені м'язи рук і ніг затремтіли, наче від електричних розрядів, живіт запав усередину. Він змусив себе весело, по-хлоп'ячому посміхнутись Гринінгу, який спостерігав за ним з кам'яним обличчям. Домінік відступив убік.

— Готово, — сказав він.

Гринінг, прикриваючи підборіддя правою рукою, а ліву виставивши уперед, посунув на Томаса. Салага, презирливо подумав Томас, відбивши удар його лівої руки і миттєво ухилившись від спрямованої на нього правої. Гринінг був вищий за нього, але важив майже стільки ж, як і Томас, може, футів на вісім-дев'ять більше. Одначе рухався швидше, ніж Томас очікував, і наступний удар справа поцілів йому в скроню. Томас уже давно по-справжньому ні з ким не бився, востаннє — з майстром у гаражі, а ввічливі розминки з мирними джентльменами, членами клубу, були недостатньою підготовкою до такого поединку. Гринінг, зробивши

обманний випад, припечатав лівою хук Томасу в голову. Сучий син зовсім не жартує, подумав Томас. Він пригнувся, вдарив Гринінга в бік і послав праву у підборіддя. Гринінг, увійшовши в клінч, почав молотити його по ребрах правою. Він був сильним, дуже сильним. У цьому не доводилося сумніватись.

Томас кинув швидкий погляд на Домініка, чи не подасть той йому якогось знаку. Але той незворушно стояв осторонь.

Ну, що ж, чудово, вирішив Томас, тоді почнемо. Чорт із ним, що буде, те й буде!..

Вони боксували без звичної двохвилинної перерви. Гринінг вів бій грамотно, грубо, холоднокровно, використовуючи всі переваги свого зросту і ваги, а Томас вкладав у свої влучні удари люту злість, яку так старанно придушував у собі всі ці місяці роботи в клубі. «Ось тобі, капітане, одержуй, — примовляв він про себе, щосили тусуючи супротивника, пускаючи в хід усі відомі йому прийоми. Він його то дражнив, виманюючи на себе, то жигав, мов дика оса, намагався вдарити якомога болючіше і вчасно «нирком» піти в захист. — Одержуй, багатий красунчику. Ось тобі за поліцію, ось тобі за все — на всі твої десять доларів!»

В обох уже текла кров з носа і з рота, однак Томас і не думав здаватися, він знав, що зараз настане черга для такого удару, від якого Гринінг не встоїть. І він з усієї сили вдарив — у незахищені груди. По-дурному посміхаючись, Гринінг позадкував назад, судомно хапаючись руками за повітря. Томас, зайшовши з іншого боку, приготувався до останнього вирішального удару, але в цей момент Домінік став поміж ними.

— Поки що досить, джентльмени, — мовив він. — Це була непогана розминка.

Проте Гринінг дуже швидко прийшов до тями і з холодним презирством втупився очима в Томаса.

— Зніміть з мене рукавички, Домініку, — тільки й сказав він. Не став навіть витирати кров з обличчя. Домінік розшнурував йому рукавички, і Гринінг, тримаючись, як завжди, прямо, вийшов із боксерської зали.

— Прощай моя робота в клубі, — зітхнув Томас.

— Цілком можливо, — погодився Домінік, розв'язуючи шнурки на його рукавичках. — Але такий бій вартий цього. Принаймні для мене. — І він широко посміхнувся.

Минуло три дні, проте нічого не сталось. Ні Домінік, ні Томас не розповіли про кривавий двобій нікому з членів клубу. Можливо, Гринінг сильно сконфузився, що його побив двадцятирічний пацан, який поступався йому і зростом і вагою, і не наважився здійснити бучу.

Щовечора, коли клуб зачинався, Домінік говорив Томасові:

— Поки що все тихо. — І стукав по дереву.

Але на четвертий день Чарлі, відповідальний за роздягальню, підійшов до Томаса:

— Домінік кличе тебе до себе. Негайно.

Домінік сидів за письмовим столом, перераховуючи гроші, що лежали перед ним, — дев'яносто доларів десятками. Коли Томас увійшов до кабінету, Домінік сумно глянув на нього.

— Ось тобі платня за два тижні наперед, хлопче, — сказав він. — Від сьогодні тебе звільнено. Щойно відбулося засідання клубного комітету.

Томас сунув гроші в кишеню. А я сподівався перекантуватися тут ще бодай рік, подумав він з неприхованим жалем.

— Даремно ви не дозволили мені завдати йому останнього удару, — зауважив Томас.

— Мабуть, я був неправий, — погодився Домінік.

— У вас теж будуть неприємності?

— Можливо, — сказав Домінік і додав: — Бережи себе. І запам'ятай мою пораду: ніколи не довіряй багачам.

Вони потисли один одному руки. Томас забрав із шафочки в роздягальні свої речі і, ні з ким не попрощавшись, подався геть з клубу.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

1954 рік

Рудольф прокинувся рівно за чверть до сьомої. Він тепер ніколи не заводив будильник. Обходився без нього.

Звичайна ранкова ерекція. Треба про неї забути. Він полежав не рухаючись у ліжку хвилину, другу. В кімнаті було холодно. На відкритому вікні вітер хилитав штори, крізь які струменіло бліде зимове світло, покриваючи позолотою корінці книжок на полиці навпроти.

День сьогодні має бути незвичайним. Учора ввечері перед закриттям магазину він зайшов у кабінет до Калдервуда й поклав йому на стіл грубий пакет з манільського обгорткового паперу.

— Мені б хотілося, щоб ви прочитали це, коли матимете вільну годину.

Калдервуд підозріливо глянув на пакет.

— Що там? — недбало тицьнув він своїм коротким тупим пальцем у товстий конверт.

— Так одразу пояснити досить складно, — відповів Рудольф. — Ми все з вами докладно обговоримо після того, як ви це прочитаєте.

— Ще одна з твоїх божевільних ідей? — спитав той. — Знову на щось мене підбиваєш?

Здавалось, товщина пакета його дратувала, діяла йому на нерви.

— Атож, — посміхнувся Рудольф.

— Знаєш що, юначе, відтоді як ти почав працювати в магазині, у мене підвищився холестерин. Значно підвищився!

— Місіс Калдервуд просила мене переконати вас узяти відпустку. Хоча б на пару тижнів.

— Он як? — пирснув Калдервуд. — Вона просто не знає, що тобі не можна довірити магазин навіть на десять хвилин. Скажи їй про це, коли вона знову почне тебе вмовляти допомогти відправити мене у відпустку.

Проте, йдучи з роботи, він все ж захопив із собою запечатаний пакет.

Прочитає, звичайно, вдома. Головне, хай почне читати, потім уже не зупиниться, доки не дочитає до кінця. Рудольф у цьому був упевнений.

Він усе ще лежав під ковдрою в холодній кімнаті, вирішивши не підхоплюватись, як очманілий, з самого ранку, а поніжитись у теплу ліжку, обмірковуючи, що сказати старому, коли прийде до нього в кабінет. Але потім передумав. До біса! Заспокойся, Рудольфе, для чого зайві хвилювання? Тішся, що настав ще один ранок.

Відкинувши ковдру, він підскаочив до вікна і різко його зачинив. Намагаючись не тремтіти від холоду, зняв піжаму й вдягнув теплий спортивний костюм, вовняні шкарпетки і взув тенісні туфлі на товстій гумовій підшві. Накинувши на плечі картату драпову куртку, обережно зачинив за собою двері, щоб не розбудити матір, і вийшов на вулицю.

Внизу біля під'їзду його вже чекав Квентін Макговерн. Теж у спортивному костюмі, зверху — товстий светр. На голові вовняна в'язана шапочка, натягнута аж на вуха. Чотирнадцятилітній Квентін був старшим сином негритянської пари, що жила в будинку напроти. Щоранку Рудольф і Квентін разом бігали.

— Привіт, Квенте, — привітався Рудольф.

— Привіт, Руді, — відповів той. — Сьогодні справжня холодрига. Мати каже, що ми обидва ненормальні.

— Подивимось, що вона скаже, коли ти привезеш їй медаль з Олімпійських ігор.

— Я вже зараз чую, як вона радіє. Аж підстрибує!

Рудольф відімкнув двері гаража, де він орендував місце для свого мотоцикла. Десь у глибині свідомості виникли туманні спогади. Інші двері, інша півтемрява, інша машина. Байдарка на покинутому складі, специфічний запах річки, обвислі, немов багоди, батькові руки...

Та вже наступної миті спогад зник, а він знов повернувся в Уїтбі, де не було ні річки, ні батька. Натомість перед ним стояв негритянський підліток у спортивному костюмі. Рудольф викотив мотоцикл. Натягнув шкіряні з вовняною підкладкою рукавички, сів і завів мотор. Квентін усівся на задне сидіння, обхопив його

за поперек, і вони помчали вранішньою вулицею. Холодний колючий вітер бив їм в обличчя, на очах виступили сльози.

До університетського стадіону було всього кілька хвилин швидкої їзди. Коледж Уїтбі віднедавна став університетом. Поле не було обнесено парканом, але з одного його краю стояло кілька дерев'яних трибун. Рудольф, прихиливши мотоцикл до ближньої з них, кинув на сидіння куртку.

— Краще зніми светр, коли не хочеш застудитися, вертаючись назад, — порадив він Квентіну.

Квентін глянув на поле — майже прозорий холодний туман здіймався над газоном, і здригнувся всім тілом.

— Таки материна правда, — сказав він, рішуче знімаючи светр. Вони підтюпцем побігли по доріжці навколо стадіону.

Коли Рудольф учився в коледжі, в нього ніколи не лишалось часу на спорт і він не брав участі у виступах студентської легкоатлетичної команди. Його трохи тішило, що тепер він, поважна ділова людина, знаходить час, аби шість разів на тиждень пробігтись уранці з півгодини. Він робив це, щоб підтримувати форму, а крім того, йому подобалися вранішня тиша, терпкий запах дерну, відчуття змін у природі, тверда пружність бігової доріжки.... Почав він бігати спершу сам, але одного разу, вийшовши з дому, побачив Квентіна, що стояв біля його під'їзду в спортивному костюмі.

— Містере Джордах, — звернуся до нього хлопчик, — я давно помітив, що ви зранку тренуєтесь. Не заперечуєте, коли я бігати-му разом з вами?

Рудольф хотів був спершу відмовити — йому подобалося побути наодинці перед тим, як на цілий день поринути в людську штовханину в магазині. Але Квентін, ніби вгадавши його думки, додав:

— Я виступаю за легкоатлетичну команду нашої школи. Коли я щоденно як слід тренуватимусь, то неодмінно поліпшу свій результат. Вам зовсім не обов'язково зі мною розмовляти, містере Джордах. Просто дозвольте бігти поруч з вами.

Говорив він несміливо, тихо, ніби соромлячись. Рудольф розумів, як важко було цьому чорному хлопчаку звернутися з таким проханням до дорослої білої людини, з якою він раніше мимохідь вітався усього кілька разів.

До того ж батько Квентіна працював у магазині Колдервуда водієм вантажівки. Так би мовити, робочі взаємини, подумав Рудольф. Їх треба стимулювати. Для чого засмучувати роботягу? Демократи всіх країн — єднайтеся!

— Ну гаразд, — погодився він. — Біжімо!

І хлопчик, нервово посміхнувшись, підстрибом побіг разом з Рудольфом до його гаража.

Вони підтюпцем пробігли два кола по стадіону, потім зробили спринтерський ривок, знову стометрівку, тоді ще два кола упівси-

ли і нарешті останні чотириста метрів — викладаючись до кінця. Квентін, високий, з довгими худими ногами, біг у рівному, хорошому темпі. Рудольф був задоволений, що вони тренуються разом: з Квентіном він бігав швидше, ніж коли сам. Пробігши наостанок ще два кола, вони, розчервонілі й спітнілі, одяглись, скочили на мотоцикл і поїхали додому вулицями міста, що вже прокидалось.

— Побачимося завтра, Квенте, — сказав Рудольф, поставивши мотоцикл на тротуарі.

— Дякую! До завтра!

Рудольф помахав йому на прощання і зник у під'їзді. Йому подобався цей хлопчина. Удвох вони змогли перебороти природні людські лінощі, випробувати себе у будь-яку погоду, в будь-яку пору року. Він вирішив на час літніх канікул підшукати йому якусь роботу в магазині: для родини Квентіна додаткові гроші напевне не будуть зайві.

Коли він зайшов у кімнату, мати вже встала.

— Ну як там, на вулиці? — спитала вона.

— Дуже холодно, — відповів Рудольф. — Краще посидь удома, нема чого висовувати носа в таку погоду.

Вони обоє, вперто підтримуючи ілюзію, вдавали, начебто мати, як і раніше, щодня виходить на вулицю.

Він пішов до ванної кімнати, прийняв душ: спочатку пустив гарячу воду, потім з хвилину постояв під крижаним струменем. Коли нарешті закрутив кран, він уже цокотів зубами від холоду. Енергійно розтираючи тіло волохатим рушником, він чув, як мати на кухні включила соковижималку, щоб приготувати йому апельсиновий сік, потім почала варити каву. Вона човгала ногами, пересовуючись так важко, що здавалось, ніби хтось волочить підлогою важкий мішок. Він раптом подумав, згадавши свій спринтерський біг на промерзлій доріжці стадіону: «Коли я стану таким, як вона, то попрошу, щоб мене пристрелили».

Він став на підлогові ваги у ванній. Сто шістдесят фунтів. Нормально. Руді зневажав гладких людей. Він старався звільняти з магазину огрядних продавців, хоча й не відкривав Калдервудові справжньої причини своєї нелюбові до них.

Перш ніж одягтися, бризнув дезодорантом під пахви. Попереду довгий день, а в холодну погоду в магазині завжди добре топлять. Одягнув сірі фланелеві штани, м'яку блакитну сорочку з темно-червоною краваткою і коричневий твідовий піджак. У перший рік, працюючи помічником менеджера, він звичайно ходив у темних строгих костюмах, але тепер, у міру того як його вплив зростав, перейшов на більш вільний стиль одягу. Він був молодий для такої важливої посади і стежив за тим, щоб не виглядати занадто поважним. Саме тому він придбав не авто, а мотоцикл. Коли він з ревінням підкочував до магазину, в будь-яку погоду без капелю-

ха, розпатланий, ніхто не міг сказати, що молодий помічник менеджера вдає з себе велике цабе. Він намагався не викликати заздрості у людей. Звичайно, Рудольф міг дозволити собі купити й автомобіль, але зупинив свій вибір на мотоциклі. Від їзди на ньому в Рудольфа завжди був здоровий колір обличчя, наче він перебував багато часу на свіжому повітрі, на природі. Ну а коли ти ще й засмаглий, особливо взимку, то це дає змогу почувати себе багато вищим за інших людей, блідих і німецьких. Рудольф розумів тепер, чому Бойлан завжди користувався кварцовою лампою. Дешево і сердито, свого роду чоловіча косметика. Проте він ніколи не засмагатиме в такий спосіб, щоб не стати мішенню для глузувань з боку тих, хто знає про існування цих «домашніх сонць» і може догадатись, до яких хитрощів він удається.

Він пройшов на кухню, побажав матері доброго ранку й поцілував її. Вона усміхнулась йому кокетливо, наче дівчисько. Коли він забував поцілувати її, за сніданком йому доводилося вислуховувати довжелезний нудний монолог про те, як вона погано спала вночі і що всі ліки, прописані лікарем, зовсім не допомагають — викинуті на вітер гроші. Він не казав матері, скільки заробляє. Не казав і про те, що цілком міг би зняти для них просторіше, більш комфортабельне житло, ніж оце: він не мав наміру приймати вдома гостей і влаштовувати розваги, а гроші потрібні йому були для іншого.

Він сів за стіл, випив апельсиновий сік і каву, з'їв бутерброд. Мати обійшлася чашкою кави. Волосся в неї звисало прямими ріденькими пасмами, під очима — величезні фіолетові мішки. Але навіть зараз, на його погляд, вона виглядала анітрохи не гірше, ніж останні три роки, і, цілком можливо, дотягне літ до дев'яноста. Утім, він навіть у думках не дорікав їй за довголіття. Завдяки їй він був звільнений від служби в армії: єдиний годувальник, на руках мати-інвалід. Останній і найдорожчий подарунок від матері — вона врятувала його від промерзлих окопів далекої Кореї.

— Сьогодні вночі мені наснився Томас, — сказала вона. — На вигляд йому було роки вісім, не більше. Він був схожий на хлопчика з церковного хору, що співає на Великдень. Увійшов до мене в кімнату і сказав: «Пробач мені, мамо...» — Вона задумливо допила свою каву. — Я не бачила його уві сні вже вічність. Ти про нього хоч щось знаєш?

— Ні, нічого.

— Може, ти щось приховуєш од мене?

— Ні. Навіщо мені щось приховувати?

— Мені хотілося б глянути на нього перед смертю, — сумно сказала вона. — Все ж таки він моя плоть і кров.

— Тобі ще рано думати про смерть, — заспокоїв її Рудольф.

— Можливо, — погодилась Мері. — У мене таке відчуття, що, коли настане весна, мені покращає. І ми знову зможемо ходити з тобою на прогулянки.

— Оце інша розмова, — усміхнувся Рудольф, допив каву і підвівся зі свого стільця. — Я сьогодні сам приготую вечерю. Йти-му додому, щось куплю.

— Тільки не кажи мені, що саме, — кокетливо сказала вона. — Хай це буде для мене сюрприз. Гарзд?

— Гарзд! — весело відгукнувся він. — Постараюсь тебе здивувати! — Він поцілував її на прощання і вийшов.

Рудольф зайшов у магазин, коли нічний сторож сидів ще на своєму місці, біля службового входу. Він приніс із собою ранкові газети — купив їх дорогою на роботу.

— Доброго ранку, Семе, — привітався Рудольф.

— Привіт, Руді, — приязно відповів сторож. Рудольф попросив усіх літніх службовців, кого він знав з часу свого приходу сюди, звертатися до нього тільки на ім'я.

— Ранній птах, — сказав сторож. — Коли мені було стільки, як оце тобі зараз, мене ніякою силою не можна було витягти з теплої постелі.

Ось чому ти у своєму похилому віці лише нічний сторож, Семе, подумав Рудольф, але у відповідь лише посміхнувся. Він пройшов до свого кабінету через увесь поки ще слабко освітлений, напівсонний магазин. У затишному просторі кабінету стояло два письмових столи — за другим сиділа міс Джайлс, його секретарка, підтоптана, але все ще енергійна стара діва. Уздовж стін на широким полицях купкою лежали журнали: американський «Вог», «Вог» французький, «Севентин», «Глемор», «Харперс базар», «Есквайр», «Хаус енд Гарден» — усі вони були для нього джерелом інформації. Він читав їх уважно, від початку до кінця. З них Рудольф брав нові ідеї для більш ефективної роботи універмагу. Утібі змінювався на очах: люди, що приїздили сюди з Нью-Йорка, були заможними і не задумуючись щедро витрачали свої заощадження. Місцеві мешканці жили тепер набагато краще, ніж колись, і поступово переймали вишукані манери приїжджих. Калдервуд завзято оборонявся, намагаючись урятувати його солідний, для задоволення потреб середнього класу, магазин від перетворення на те, що він презирливо називав ярмарковим мішком усіляких витребеньок і мішури, однак річний фінансовий звіт говорив на його, Рудольфову, користь, і він продовжував запроваджувати новинки одну за одною. З кожним місяцем йому ставало все легше здійснювати свої ідеї на практиці. Калдервуд навіть погодився після цілого року впертого спротиву відгородити стіною частину величезної торговельної площі і зробити там винний магазин, де відвідувачам пропонувалися вишукані французькі вина, що їх Рудольф, пам'ятаючи Бойланову науку, вибирав для свого магазину особисто.

Рудольф не бачився з Бойланом відтоді, як одержав диплом. Минулого літа той двічі телефонував йому, цікавився, чи багато в нього роботи, чи не хоче з ним повечеряти, але Рудольф тільки

регулярно відправляв Бойланові стодоларові чеки, виплачуючи йому чотириохтисячний борг за навчання. Хоча Бойлан не знімав їх з рахунку, Рудольф був упевнений, що колись він усе-таки піде до банку й одразу одержить пристойну суму, за яку не буде соромно їм обом. Він думав про Бойлана дуже рідко і, коли таке траплялось, усвідомлював, що відчуває до цієї людини досить складне почуття — суміш презирства і вдячності. З його статками, його можливостями, міркував Рудольф, він дозволяє собі бути нещасною людиною. Ось основний симптом Бойланової слабкості, і Рудольф, який завжди намагався викоринити будь-які ознаки слабкості в собі, не терпів її ні в кому іншому. Віллі Еббот, Тедді Бойлан — обоє рябоє!

Рудольф розклав перед собою газети: «Новини Уїтбі», ранковий випуск «Нью-Йорк таймс», щойно доставлений першим потягом. На першій полосі йшлося про важкі бої уздовж 38-ї паралелі, про нові звинувачення, що їх висунув у Вашингтоні сенатор Маккарті щодо державної зради і «червоної» зарази. На першій сторінці «Новин Уїтбі» повідомлялося про голосування з приводу введення нових податків для потреб шкільної ради (законопроект не пройшов). Тут-таки розповідалось про лижників, які облюбували з початком зимового сезону нову місцину для катання поблизу від Уїтбі. Звичайна річ, у кожного міста — свої турботи, свої інтереси.

Він розгорнув «Новини Уїтбі» на внутрішніх сторінках. Кольорове рекламне оголошення на півсторінки про надходження до універмагу нової партії вовняних светрів. Як, дідько б їх узяв, недбало все зроблено, фарби розпливлися. Рудольф записав до блокнота — сьогодні ж зателефонувати до редакції, з'ясувати, у чому річ.

Відкривши біржовий розділ, він хвилин п'ятнадцять уважно вивчав наведені там цифри. Коли в нього з'явилася перша вільна тисяча доларів, Рудольф пішов до Джонні Хіта й попросив його особисто вкласти в яку-небудь справу його гроші. Джонні, який орудував рахунками у мільйони доларів, з якнайсерйознішим виглядом погодився і тепер опікувався усіма біржовими угодами Рудольфа так, ніби той був чи не найважливішим клієнтом їхньої брокерської фірми. Його доходи за акціями були ще невеликими, однак постійно зростали. Вивчивши повідомлення з біржі, він із задоволенням відзначив, що цього ранку став майже на триста доларів багатшим, ніж був учора, якщо вірити газеті. Подумки він подякував своєму приятелю Джонні Хіту за його послуги й, узявши олівець, заходився розгадувати кросворд. Це були найприємніші хвилини за весь робочий день. Коли йому щастило розгадати кросворд до кінця до дев'ятої ранку, до відкриття магазину, то він починав свій день з хвилюючого почуття здобутого триумфу.

Число 14 по горизонталі: ім'я Хіпа. Чотири літери. «Урія», — написав Рудольф.

Він уже закінчував кросворд, коли задзеленчав телефон. Глянув на годинник. Комутатор починає роботу раніше, задоволено відзначив Рудольф і лівою рукою зняв слухавку.

— Слухаю! — сказав він, заповнюючи літерами квадратики зі словом «всюдихід» по вертикалі.

— Джордах, це ви?

— Так. А хто це?

— Дентон, професор Дентон.

— Дуже приємно. — Він задумався над черговим словом.

— Даруйте, що я вас турбую, але чи не могли б ви приділити мені сьогодні кілька хвилин? — Голос у Дентона був якийсь дивний. Здавалося, він намагається говорити пошепки, мовби боїться, що його хтось підслухує.

— Звичайно, професоре — відповів Рудольф, вписуючи слово «статечність» у нижній останній рядок кросворда. Він бачився з Дентоном досить часто, головним чином у бібліотеці коледжу, коли йому були потрібні книжки з менеджменту та економіки. — Я в магазині цілісінський день.

У слухавці почувся дивний, незрозумілий звук.

— Давайте зустрінемося десь в іншому місці, не в магазині. Ви могли б зі мною пообідати? — приглушеним голосом попросив Дентон.

— На обід у мене всього сорок п'ять хвилин...

— От і чудово. Ми зустрінемося десь неподалік од магазину, — майже задихаючись, поквапливо запропонував Дентон. На лекціях він завжди говорив повільно, голосно, розмірено. — Може, в «Ріплі»? Це поруч, за рогом од вас.

— Гарзд, — погодився Рудольф, здивований його вибором. «Ріплі» був більше схожий на пивничку, ніж на ресторан. Туди в основному приходили роботяги, і не поїсти, а випити. Одне слово, не зовсім підходяще місце для літнього професора сучасної історії та економіки. — О чверть по полудні. Вас влаштує?

— Цілком. Дякую, Джордах, дуже дякую. Це так люб'язно з вашого боку. О чверть по полудні я буду там, — знову поквапливо мовив професор. — Навіть не знаю, як висловити свою вдячність...

Він чомусь повісив слухавку, не закінчивши фрази.

Рудольф невдоволено поморщився. Цікаво, що так стривожило Дентона? Ні з того ні з сього кидає слухавку. Він глянув на годинник. Рівно дев'ята. Двері його кабінету були відчинені навстіж. Увійшла секретарка, привіталася з ним:

— Доброго ранку, містере Джордах.

— І вам доброго ранку, міс Джайлс, — відповів він, роздратовано викидаючи «Таймс» у кошик для сміття. Через професора Дентона йому так і не пощастило розгадати кросворд до дев'ятої. Поганий знак.

Рудольф почав перший за день обхід магазину. Він йшов не поспішаючи, люб'язно усміхаючись до продавців; коли помічав якісь негаразди, не зупинявся, вдаючи, що не звернув на них уваги. Пізніше, повернувшись до кабінету, він продиктує секретарці ввічливі службові записки для завідувачів відповідних відділів: краватки на прилавку складені не досить акуратно, міс Кейл у відділі косметики явно перестаралася з тінями навколо очей, а в кафетерії душно, слід поліпшити вентиляцію.

Особливу увагу він приділяв тим відділам, що відкрилися зовсім недавно і за його ініціативою. Маленька секція, де продавалися старовинні коштовності, італійські светри, французькі шарфи і хутрянні шапки, давала надзвичайно великий прибуток; кафетерій з фонтанчиками для пиття (його дивувала здатність купувальниць весь день щось жувати) не тільки давав солідний дохід, а й став улюбленим місцем зустрічей багатьох домогосподарок, які рідко залишали магазин без покупок; лижна секція у відділі спортивних товарів, де всім орудував атлетичної статури молодий хлопець на ім'я Ларсен — він викликав захват у місцевих дівчат, коли зимового недільного ранку стрімко спускався на лижах з крутих схилів. Йому, на думку Рудольфа, просто злочинно мало платили, якщо врахувати, що своїм мистецтвом досвідченого лижника він викликав інтерес до своєї секції у багатьох покупців. Якось Ларсен запропонував Рудольфові навчити його кататися на лижах, але той із вдячною посмішкою відмовився.

— Я не можу дозволити собі зламати ногу, — відбувся він жартом.

Відділ платівок — теж його ідея — приваблював до магазину галасливих підлітків, де вони щедро розтринькували батьківські грошики, що їх давали їм на кишенькові витрати. Калдервуд, який терпіти не міг ніякого галасу і вкрай несхвально ставився до безцеремонного поведіння більшості сучасних хлопців і дівчат (його власні три дочки — дві уже дорослі, а третя, бліда, хирлява дівчиця, ще школярка — поводитися з сумовитою вікторіанською манірністю), дуже активно заперечував проти його витівки.

— Я не збираюсь влаштовувати у своєму магазині балаган, — бурчав він. — Я не хочу й далі розбещувати американську молодь цими дикими варварськими звуками, що їх нині всі чомусь називають музикою. Дай мені спокій, Джордах, дай бідолашному старомодному торговцю спокій, прошу тебе!

Але Рудольф, підсунувши йому статистичні дані щорічних витрат американської молоді на платівки, пообіцяв, щоб не дратувати Калдервуда й решту літніх відвідувачів, установити в залі звуконепроникні кабінки, і Калдервуд здався. Він частенько сердився на Рудольфа, однак той завжди був з ним підкреслено ввічливим і терплячим і в більшості ситуацій знав, як треба ним крутити. Серед своїх друзів Калдервуд хвалився розумним, кміт-

ливим помічником і тим, який він, Калдервуд, прозірливий — здогадався, бач, вибрати з натовпу саме цього хлопця. Він навіть подвоїв йому платню, хоча Рудольф його про це не просив, а на Різдво вручив премію — три тисячі доларів. «Він не тільки модернізує магазин, — казав Калдервуд, коли Рудольфа не було поблизу. — Цей сучий син модернізує і мене самого. А втім, коли розібратись, я саме для цього його і взяв!»

Раз на місяць він запрошував Рудольфа до себе додому на похмурий пуританський обід, за яким Калдервудові дочки розмовляли, тільки коли до них зверталися, а найміцнішим напоєм на столі був апельсиновий сік. Пруденс, старша і, треба визнати, найпривабливіша з дочок, не раз просила Рудольфа сходити з нею на танці до замиського клубу, і він не відмовляв їй. За межами рідного дому Пруденс одразу забувала про вікторіанські пристойності, проте Рудольф не дозволяв собі з нею ніяких вільностей. У його плани не входила така небезпечна банальність, як одруження з дочкою боса.

Він поки що взагалі не збирався одружуватись. Ні з ким. Куди поспішати? Три місяці тому Рудольф одержав запрошення на весілля Джулі. Вона виходила заміж у Нью-Йорку за якогось Фітцджеральда. На весілля він не поїхав, але, коли складав вітальну телеграму, на очах у нього блищали сльози. Він зневажав себе за цю слабкість і, з головою занурившись у роботу, намагався назавжди викинути Джулі з пам'яті.

На дівчат Рудольф просто не зважав. Проходячи по універмагу, він ловив на собі кокетливі погляди продавщиць, які були б щасливі закрутити з ним роман. Міс Салліван з волоссям кольору воронячого крила, що працювала в секції біжутерії; міс Брундівайн, висока, гнучка і струнка, з відділу молодіжних товарів; міс Соамс із відділу платівок, низенька блондинка з розкішними персами, яка весь час пританцьовувала під музику і млосно всміхалась йому, коли він проходив повз неї. Ще, може, шість-сім інших. Звичайно, це не залишало його байдужим, та він придушував у собі спокусу і з усіма тримався однаково люб'язно і безпристрасно. У магазині Калдервуда ніколи не влаштовували вечірок, і тому не випадало нагоди під приводом випитого пофліртувати з ким-небудь із них.

Ота ніч, проведена в ліжку з Мері-Джейн у Нью-Йорку, і вже майже забутий нічний телефонний дзвінок з порожнього холу готелю «Сент-Моріц» загартували його так, що він без найменшого жалю наступив на горло власному сексуальному бажанню.

В одному тепер Рудольф був абсолютно певен: наступного разу, коли він запропонує дівчині руку й серце, вона неодмінно відповість йому «так».

Проходячи повз відділ платівок, Рудольф подумки зауважив, що слід або підшукати літню продавщицю, або тактовно натякнути міс Соамс, щоб вона носила під светром бюстгальтер.

Він переглядав нові ескізи весняного оформлення вітрин з Бергсоном, молодим художником, коли раптом йому зателефонував Калдервуд.

— Руді, зайди до мене на хвилинку. — Голос Калдервуда був незвичайно стриманим і не виказував ніяких емоцій.

— Зараз, містере Калдервуд. — Рудольф поклав слухавку. — Гадаю, що все це почекає, — кинув він Бергсону.

Бергсон — справжня знахідка для нього. Він робив декорації для літнього театру в Уїтбі, і вони дуже сподобались Рудольфу. Він запропонував художникові оформити вітрини універмагу Калдервуда на період зими. До появи Бергсона вітрини оформляли абияк, від нагоди до нагоди, усі відділи один з-поперед одного боролись за виставкове місце для своїх нових задумів і їм було начхати на те, як виглядають вітрини інших відділів. Не вимальовувалась єдина, суцільна картина, усе було якось недбало, впереміш. Бергсон докорінно змінив цю практику. Це був невисокий на зріст, похмурий хлопець, якому ніяк не щастило пробитися в середовище дизайнерів у Нью-Йорку. Він був дуже вдячний Рудольфові за пропозицію попрацювати у нього взимку і вкладав у роботу всю душу, весь свій талант. Він звик працювати з дешевим підручним матеріалом для спектаклів літнього театру й, оформлюючи вітрини магазину, дотримувався того ж курсу на недороге оздоблення, намагаючись заповнити цю дешевизну блиском свого таланту.

Розкладені на столі перед Рудольфом ескізи були присвячені одній темі — весняній, і Рудольф уже похвалив за них художника, зауваживши, що нічого подібного ніколи у вітринах Калдервуда не було. Хоча Бергсон був досить похмурою людиною, Рудольф охоче працював з ним по кілька годин поспіль, чого не скажеш про нудні тривалі наради із завідувачами відділів, і передусім відділу обліку витрат і кошторисів. З чітким контролем та ідеальним порядком у магазині, вважав Рудольф, нема ніякої потреби весь час заглядати в балансний звіт чи влаштовувати щомісячні перевірки.

Двері до кабінету Калдервуда були, як завжди, розчинені навстіж.

— Заходь, Руді, і зачини за собою двері!

На столі перед ним лежали ті самі папери, що їх Рудольф передав йому в цупкому конверті учора ввечері.

Рудольф сів напроти старого, чекаючи, що той скаже далі.

— Мушу зізнатись, — тихо мовив Калдервуд, — ти найдивовижніший хлопець з усіх, кого мені доводилось зустрічати у своєму житті.

Рудольф промовчав.

— Хто ще, окрім тебе, читав усе це? — спитав Калдервуд, показуючи на папери.

— Ніхто.

— А хто друкував? Міс Джайлс?

— Ні, я сам. Удома.

— Ти все обмірковуєш заздалегідь? — Здається, це був не докір, проте й не комплімент.

Рудольф знову промовчав.

— Звідки тобі відомо, що мені належать тридцять акрів землі біля озера? — різко спитав Калдервуд.

Офіційно цією ділянкою володіла якась корпорація з нью-йоркською адресою. І Джонні Хіту довелося погріти чуприну, щоб з'ясувати, хто ж реальний власник землі. З'ясувалося — Дункан Калдервуд.

— На жаль, я не можу вам цього сказати.

— «Не можу сказати, не можу сказати», — невдоволено пробурчав Калдервуд. — Цей хлопець не може нічого сказати. «Мовчазне покоління», як кажуть оті хлопці з «Таймс». Руді, досі я не мав підстав підозрювати тебе у брехні, і мені не хотілося б, щоб ти збрехав мені зараз.

— Я не збираюся брехати вам, сер, — спокійно відповів Рудольф.

Калдервуд тицьнув пальцем у папери на столі.

— Що це? Хитромудрий трюк, щоб прибрати мене до рук?

— Ні, сер, ви помиляєтесь. Це всього лише рекомендації, як з максимальною вигодою скористатися вашим становищем і вашою власністю. Як пристосуватися до зростання міста, розширити коло ваших комерційних інтересів. У який спосіб мати користь з податкових законів і водночас залишити після себе великі статки дружині та дітям.

— Скільки тут сторінок? — спитав Калдервуд. — П'ятдесят? Шістдесят?

— П'ятдесят три.

— Нічого собі рекомендації, — пирхнув Калдервуд. — Ти все це сам надумав?

— Авжеж, сам. — Рудольф не мав наміру розповідати, як протягом багатьох місяців методично консультувався з Джонні Хітом, завдяки якому додав до свого первісного проекту низку нових розділів.

— Гарзд, — буркнув Калдервуд. — Я обов'язково гляну.

— Якщо дозволите, сер, я дам вам одну пораду, — сказав Рудольф. — Мені здається, вам не завадить з'їздити до Нью-Йорка, щоб усе це обговорити з вашими адвокатами і банкірами.

— Що тобі відомо про моїх адвокатів у Нью-Йорку, цікаво знати? — підозріливо глянув на нього Калдервуд.

— Містере Калдервуд, не забувайте, що я вже давно працюю на вас.

— Гарзд. Припустімо, вивчивши твої пропозиції ретельніше, я погоджусь на те, що ти тут пропонуєш, дідько б тебе вхопив!

Організую акціонерну компанію, випущу акції, візьму кредити в банках і, мов останній ідіот, побудую на березі озера цей проклятий торговий центр, та ще й з театром на додачу. Припустімо, я піду на це. Але який від цього зиск тобі?

— Тоді я міг би стати головою правління компанії, президентом якої будете ви, і, звичайно ж, одержувати відповідно до посади платню, а також мати можливість викупити частину пакета акцій у найближчі п'ять років.

Друзяка Джонні Хіт! Він завжди любив повторювати: «Не розмінюйся на дрібниці, думай масштабно, на перспективу».

— Я взяв би собі помічника, щоб він порядкував тут, коли я буду зайнятий чимось іншим.

— О, ти все передбачив, Руді! — У голосі Калдервуда тепер чулася неприхована ворожість.

— Я працював над цим проектом більше року, — тихо мовив Рудольф. — І намагався передбачити всі можливі проблеми.

— Ну а коли я скажу «ні»? Покладу всю твою писанину під сукно і назавжди забуду про її існування. Що ти тоді робитимеш?

— Боюся, що тоді мені доведеться підшукати більш перспективну роботу, містере Калдервуд, — твердо відповів Рудольф.

— Я тривалий час обходився без тебе, — суворо сказав Калдервуд. — Гадаю, що й надалі зможу обходитись.

— Звичайно, — спокійно погодився Рудольф.

Калдервуд понуро поглянув на розкладені перед ним папери, висмикнув з купи перший-ліпший аркуш, пробіг його очима з підкресленою відразою.

— Театр, треба ж! — сердито вигукнув він. — У нас уже є один театр у місті.

— Наступного року його зносять.

— Ти, бачу, потай збираєш відомості, — докинув шпильку Калдервуд. — Вони хотіли оголосити про це не раніше червня.

— Чутки, чутки, — відповів Рудольф.

— Охоче вірю. І знаходяться такі, котрі до них дослухаються.

— Ваша правда, сер, — усміхнувся він.

Калдервуд, не витримавши, теж усміхнувся.

— А що змушує тебе так старатися, Руді? Бігати, винюхувати?

— Ви ж чудово знаєте, що це не мій стиль роботи, — не підвищуючи голосу, рівним тоном відповів Рудольф. — Хіба ні?

— Знаю, знаю, — зізнався Калдервуд. — Вибач, зірвалося з язика. Ну, гаразд, можеш іти. Я повідомлю тобі про своє рішення.

Коли Рудольф виходив з кабінету, Калдервуд знову заглибився в папери. Рудольф повільно йшов повз прилавки. Він, здавалося, помолодів і усміхався до всіх ще привітніше, ніж завжди.

Рудольфів проект був дуже складний і продуманий до найменших подробиць. Місто розширилося, поступово підступаючи

до озера. Зростало населення і в Сидартоні, сусідньому містечку, розташованому за десять миль від Уїтбі, з яким віднедавна їх зв'язувала нова автомагістраль. По всій Америці виникали заміські торгові центри, і люди вже звикли робити там найрізноманітніші покупки. Земельна ділянка Калдервуда була ідеально зручним місцем для майбутнього супермаркету, який міг би повністю забезпечити потреби покупців вищого і середнього класу обох містечок, чії будинки, мов гриби, росли обабіч озера. Якщо Калдервуд сам не скористається такою нагодою і сидітиме й далі склавши руки, то за рік чи, максимум, два ініціативу, безперечно, перехоплять практичні бізнесмени або ж якась корпорація, внаслідок чого різко знизяться прибутки Калдервуда та його універмагу в Уїтбі. Щоб не допустити такої ситуації, не дозволити конкурентам обійти його, Калдервудові слід удень і вночі думати про своїх суперників і конкурувати навіть із самим собою.

У своєму проекті Рудольф передбачив місце і для престижного ресторану та театру, щоб приваблювати покупців до торгового центру і в вечірні години. Після закриття літнього сезону в театрі можна показувати кінофільми. Також він пропонував зводити над озером недорогі житлові будинки, а заболочену місцевість на околиці використовувати під будівництво підприємств легкої промисловості.

За порадою Джонні Хіта Рудольф якнайдетальніше змалював усі пільги, що їх закон надає подібним заходам. Він був упевнений, що всі його аргументи на користь створення компанії відкритого типу з нової асоціації Калдервуда зрештою переконають впертого старого. Реальні доходи, висока купівельна спроможність людей, спершу магазин, а потім торговельний центр неодмінно забезпечать високу вартість їхніх акцій на біржі. А після смерті Калдервуда його спадкоємцям, дружині й дочкам, не доведеться пускати з молотка всю компанію, щоб заплатити податки за спадщину. Вони продадуть лише частину акцій, зберігши контрольний пакет акцій компанії за собою. Цілий рік, поки Рудольф займався складанням проекту і вивченням роботи корпорації, законів про оподаткування і нерухомість, він радісно дивувався, як можна самим грошам захистити себе в хитромудрій американській економічній системі. Він не відчував особливих докорів сумління, трактуючи той чи той закон на свою користь. У кожній грі — свої правила. Він тепер знав існуючі правила і суворо їх дотримувався. З'являться інші — він триматиметься їх. От і все.

Професор Дентон у барі почувався ні в сих ні в тих — судячи з вигляду місцевих завсідників, жоден з них, здавалось, на гарматний постріл не наближався до коледжу.

— Дякую! Як добре, що ви прийшли, Джордах, — квапливо прошепотів він. — Собі я взяв бурбон. А вам замовити щось?

— Я не п'ю на роботі, — відмовився Рудольф і одразу ж пошкодував про свої слова: виходить, ніби він дорікає професорові Дентону.

— І правильно робите, — зауважив той. — Голова має бути світлою. Зазвичай я теж не п'ю о цій порі, але... — Він узяв Рудольфа за руку. — Може, присядемо? — Він махнув рукою вбік дальньої кабінки біля протилежної стіни бару. Потім ретельно відрахував гроші, поклав їх на стійку і повів Рудольфа до столика. Вони сіли один проти одного й почали вивчати замацане, у брудних патьоках, меню.

— Будьте ласкаві, суп, гамбургер і чашечку кави, — замовив Дентон офіціантці, що підійшла до них. — А ви що візьмете, Джордаху?

— Те ж саме, — відповів Рудольф.

Офіціантка старанно, страшенно довго записувала замовлення у свій блокнот, звісно — успадкована неграмотність, бич сім'ї.

— По-моєму, справи у вас посуваються дуже добре, Джордах, — зауважив Дентон, зігнувшись над столиком і дивлячись на Рудольфа неспокійними очима, збільшеними до неймовірних розмірів товстими скельцями окулярів у масивній сталевій оправі. Він замахав руками, щоб попередити будь-які заперечення з боку Рудольфа. — Я все знаю, геть усе, — заявив він. — Я чув про це від багатьох людей, зокрема і від місіс Дентон. Вона ходить до вашого універмагу тричі на тиждень. Можливо, ви її там зустрічали.

— Справді, я бачив її минулого тижня, — підтвердив Рудольф.

— Вона каже, що універмаг просто процвітає. Нова ліцензія на нове життя. Не гірше, ніж у великому місті. Купа нових товарів! Що ж, людям подобається купувати. І, схоже, гроші сьогодні водяться у всіх. За винятком хіба що професорів... — Згадка про власну бідність змусила Дентона зморщити лоба. — Та це не стосується справи. Я прийшов сюди не для того, щоб скаржитися. Безперечно, Джордах, ви правильно зробили, відмовившись од місця на кафедрі. Академічний світ, що з нього взяти? — з гіркою тою в голосі сказав він. — Вічна ворожнеча, заздрість, підступи, чорна невдячність — банка з павуками. Світ бізнесу багато кращий. Ти мені, я тобі. Людина людині — вовк. І вгору, вгору, вгору, аж до вершини!

— Це не зовсім так... — м'яко заперечив Рудольф. — Я маю на увазі бізнес.

— Ні, звичайно, я розумію, — погодився Дентон. — Усе залежить від людини, від її вдачі. Не варто сліпо вірити в теорію, бо тоді можна втратити відчуття реального, не помітити живіших, не скам'янілих форм. У будь-якому разі я дуже радий вашому успіху і впевнений, ви досягли його без будь-яких компромісів.

Офіціантка принесла суп. Дентон одразу почав їсти.

— Отож, — провадив він далі, — коли б мені довелося починати все спочатку, я десятою дорогою обходив би червоні корпуси коледжу, тікав би од них, як од чуми. Вони перетворили мене на того, кого ви зараз бачите перед собою, — обмеженого, озлобленого невдачу, боягуза...

— Я не став би вас так називати, ви цього не заслуговуєте, — заперечив Рудольф, вражений характеристикою, яку дав собі Дентон.

Дентон завжди здавався Рудольфу самозакоханою людиною, якій подобалось лицедіяти перед чутливою студентською аудиторією, пропагуючи власне бачення країни, що геть потонула в економічних злочинах.

— Я живу в постійному страху, мене аж тіпає. — Дентон голосно сьорбнув суп і повторив. — Мене аж тіпає.

— Може, я чимось можу вам зарадити? — почав був Рудольф. — Я би...

— У вас добре серце, Джордах, добре серце. Я одразу ж вас вирізнив серед усіх. Інші легковажні й жорстокі, а ви — серйозна людина, здатна на співчуття. Ви вчилися, прагнучи знань, а решта — тільки щоб зробити кар'єру. О, я дуже пильно спостерігав за вами, спостерігав усі роки вашого навчання, Джордах. Ви далеко підете, смію вас запевнити. Згадаєте мої слова. Я викладаю в коледжі вже понад двадцять років. Через мої руки пройшли тисячі молодих людей. Я вивчив їх уздовж і впоперек, як свої п'ять пальців, і їхнє майбутнє ніколи не було для мене таємницею за сімома замками. Їй-богу, Джордах.

Коли Дентон доїв суп, офіціантка принесла йому гамбургер і каву.

— І ви не станете домагатись своєї мети, тиранячи своїх же колег, — продовжував пишномовно Дентон, встромляючи виделку в м'ясо. — Я знаю ваш склад розуму, вашу вдачу. У вас є кодекс честі, почуття власної гідності, ви людина шляхетна і вимоглива до себе. В мене пильне око, Джордах. Я все бачу, і не тільки в аудиторії, але й за її стінами.

Рудольф мовчки жував, чекаючи, коли закінчиться потік його похвал, і розуміючи, що Дентон збирається попросити його про якусь велику послугу — інакше б він не підсипався, перш ніж перейти до справи.

— До війни, — ніяк не заспокоювався Дентон, люто пережовуючи гамбургер, — було значно більше молодих людей вашого складу: прозорливих, далекоглядних, порядних, на яких завжди можна було покластися. Багатьох з них немає вже серед живих — вони загинули, і ми навіть не пам'ятаємо назви тих місць, де їх наздогнала смерть. А нинішнє покоління... — він безнадійно низав плечима, мов упадаючи у відчай від цієї думки, — підступне, лицемірне, раціоналістичне. Тільки й думають, як би щось урвати,

а самі — ні за холодну воду. Ви вжахнетесь, коли я скажу вам, скільки студентів намагається обдурити мене на іспитах. О, коли б я мав гроші! Я втік би з цієї країни якнайдалі, поселився б на якомусь острові. — Він нервово глянув на годинник і з таємничим, змовницьким виглядом обвів очима залу. В сусідній кабінці нікого не було, і тільки біля стійки бару ближче до виходу стояли четверо чи п'ятеро відвідувачів, які не могли чути їхньої розмови.

— Гадаю, час перейти до справи. — Дентон ще більше стихив голос і перекинувся через стіл. — Я вскочив у халепу, Джордах!

Зараз він попросить у мене адресу підпільного акушера, подумав Рудольф. Він уже бачив газетні заголовки, які одразу впадали в очі: «Кохання на студентській галявині», «Професор історії ускочив у неприємну історію з юною студенткою»...

Рудольф намагався нічим не виказувати своєї тривоги і всю увагу зосередити на їжі. Гамбургер був такий товстий, соковитий, картопля щедро змащена олією.

— Ви чули, що я сказав? — прошепотів Дентон.

— Авжеж. Ви сказали, що вскочили у халепу.

— Цілковита правда. — В його голосі пролунала професорська нотка схвалення. Ясно: його студент уважно його слухає. — У велику халепу, — Дентон уже відсюрбував каву. Сократ з чашечкою цикути. — Вони хочуть зі мною розправитись.

— Хто?

— Мої вороги. — Дентон знову обвів залу пильним поглядом, мовби вишукуючи своїх ворогів, перевдягнених у робочі спецівки.

— Коли я вчився в коледжі, мені здавалося, що вас усі люблять, — заперечив Рудольф.

— О, у нас повнісінько своїх підводних течій, про які студенти навіть не здогадуються. Інтриги, скрізь інтриги! В аудиторіях, у кабінетах начальства, в кабінеті самого президента коледжу! Моє найбільше лихо — я занадто з усіма відвертий, не вмю тримати язика за зубами. Наївний, я повірив у міф про академічну свободу. Мої вороги тільки вичікували слушного моменту. Мені багато років тому слід було звільнити мого заступника — як учений він безнадійний нездара, — та я не зробив цього, пожалів його. Непростима слабкість! Він націлявся на моє місце й давно вів на мене досьє. Записував п'яні плітки, що їх він збирав за чаркою вина, окремі фрази, вирвані поза контекстом з моїх лекцій, різні інсинуації. Тепер мене збираються принести в жертву, Джордах.

— Чи не могли б ви детальніше пояснити мені, що насправді відбувається? — попросив Рудольф. — Щоб я зрозумів, чим зможу вам допомогти.

— Звичайно, звичайно, ви зможете мені допомогти, — Дентон відсунув від себе тарілку з недоїденим гамбургером. — Вони на решті знайшли свою відьму. Ця відьма — ваш покірний слуга!

— Я не зовсім розумію...

— Полювання за відьмами, — сказав Дентон. — Ви ж читаете, як кожен пересічний громадянин, газети, чи не так?.. «Геть комуністів з усіх навчальних закладів!»

— Ви ж не комуніст, професоре, — Рудольф мимоволі засміявся. — І ви самі чудово про це знаєте.

— Тихіше, будь ласка, мій хлопчику! — Дентон неспокійно роззирнувся на всі боки. — Про такі речі не кричать на все горло.

— По-моєму, ви даремно хвилюєтесь, професоре, вам же ніщо не загрожує, я в цьому впевнений, — намагався заспокоїти його Рудольф. Він вирішив, що намагатиметься повернути все на жарт. — А я боявся, що йдеться про щось справді серйозне. Думав, може, якась студентка завагітніла з вашою допомогою.

— Ви можете сміятися, — сумно сказав Дентон. — У вашому віці це припустимо. Однак зараз, смію вас запевнити, давно вже ніхто не сміється ні в коледжах, ні в університетах. Мені висунули божевільне, дике звинувачення: мовляв, у тисяча дев'ятсот тридцять восьмому році пожертвував п'ять доларів у якийсь сумнівний благодійний фонд і посилався у своїх лекціях на Карла Маркса. Але Боже мій, хіба можна читати курс економічних теорій дев'ятнадцятого сторіччя не згадуючи Карла Маркса?! Звичайний жарт на лекції з історії США про систему практичної економіки западає в голову якомусь недоумку-студенту, той розказує його татусеві, такому ж ідіоту, як і він сам, а той виявляється командиром місцевого відділення «Американського легіону». Ні, ви нічого не знаєте, мій хлопчику! Університет в Уїтбі щороку одержує від держави субсидію для сільськогосподарського факультету. І от якийсь йолоп із законодавчої асамблеї виголошує палку промову, створює комісію і вимагає проведення розслідування заради того, щоб його ім'я потрапило на першу полосу газети! Патріот! Захисник віри, батьківщини, вівтаря! І от в університеті — але прошу вас, Джордах, про це ані слова жодній живій душі — створено спеціальну комісію на чолі з президентом для розслідування звинувачень, висунутих проти кількох викладачів факультету. Вони ладні принести їх у жертву, зокрема й мене, аби тільки університет не позбавили державної субсидії. Тепер, сподіваюсь, ви зрозуміли, Джордах?

— Господи! — тільки й вимовив Рудольф.

— Саме так, — підхопив Дентон. — О Боже! Я, щоправда, не знаю, яких політичних поглядів ви дотримуетесь...

— Я не займаюсь політикою, — заспокоїв його Рудольф. — Я голосую за незалежних кандидатів і ні від кого не залежу.

— Чудово, просто чудово! — зрадів Дентон. — Хоча було б краще, якби ви належали до республіканської партії. Подумати тільки, я голосував за Ейзенхауера! — глухо засміявся він. — Мій син воював у Кореї, а цей генерал обіцяв покласти війні край. А втім, чого тільки не наобіцяєш заради перемоги на виборах?

— Чим конкретно я можу вам допомогти, професоре? — спитав Рудольф.

— Зараз ми до цього підходимо. — Він допив каву. — Університетська комісія розглядатиме мою справу рівно за тиждень. У вівторок, о другій годині пополудні. Запам'ятайте час. Я знаю про висунуті проти мене звинувачення в загальних рисах: фінансова допомога організаціям «Комуністичного фронту» у тридцять роки; атеїстичні й ліві висловлювання на лекціях; рекомендації книжок сумнівного характеру для домашнього читання студентів. Звичайна закулісна груба робота, Джордах. Коли в країні панують такі настрої, як сьогодні, коли цей Даллес репетує на весь світ про ядерну війну, коли найвидатніших вашингтонських діячів поливають брудом, обмовляють і виганяють з Білого дому, роблячи з них хлопчиків на побігеньках, кар'єру простого університетського викладача може занапастити одне-єдине слово, промовлене навіть пошепки. На щастя, в нашому університеті в декого ще збереглася совість, хоча дуже сумніваюся, що їм її вистачить бодай до кінця року. Коротко кажучи, мені надано можливість для самозахисту, я можу якось виправдатись, привести із собою свідків, які за мене поручаться...

— Ну і що я повинен буду там сказати?

— Все, що захочете, мій хлопчику, — відповів Дентон пониклим голосом. — Я не збираюсь учити вас. Скажіть щиро, якої ви думки про мене. Адже ви три роки слухали мої лекції, ми з вами частенько розмовляли поза аудиторією, ви бували у мене вдома. Ви — розумний хлопець, і вас не обведеш навколо пальця. Кажіть те, що вважаєте за потрібне. Ви маєте тут бездоганну репутацію, ваша університетська характеристика теж бездоганна, незаплямована, ви — бізнесмен з великим майбутнім, який нічим себе не скомпрометував, і ваші свідчення матимуть вагу.

— Так, звичайно, — сказав Рудольф. Це привістка неприємностей, промайнуло в нього в голові. Почнуться нападки. Як до цього поставиться Калдервуд? Втягую магазин у політичні суперечки про комуністів. — Звичайно, я виступлю на ваш захист. — Нині зовсім не той час для цього, роздратовано подумав він. Уперше у своєму житті він відчув ту гордість за себе, яку, певно, відчуває боягуз, зважившись на сміливий вчинок.

— Я вірив у вас, Джордах, — Дентон розчулено потис йому руку. — Коли б ви знали, скільки людей, яких я вважав своїми друзями останні двадцять років, мені відмовили. Мерзенні перестрахувальники. Легкодухі боягузи. У нас не країна, а кубло побитих собак, Джордах. Хочете, я присягнуся вам, що ніколи не був комуністом?

— Що за дурниця, професоре! — Рудольф глянув на годинник. — На жаль, мені час повертатися до магазину. Вибачте! У вівторок я прийду на засідання комісії. — Він попорпався у кишенях. — Дозвольте, я за себе заплачу.

Дентон жестом зупинив його.

— Це ж я вас запросив на обід. Ви — мій гість. Ідїть, ідїть, мій друже, не смію вас більше затримувати. — Він підвівся, востаннє обвів оком залу і, переконавшись, що ніхто за ним не стежить, знову гаряче потис йому руку.

Рудольф, узявши пальто, вийшов з бару. Крізь мутне віконне скло він побачив, як Дентон, зупинившись біля стійки, замовив собі ще випити.

Рудольф не квапився повертатись на роботу, він ішов, не застїбаючи пальта, хоча віяв холодний вітер і день був вогкий... Навколо нічого не змінилось, і люди, що поспішали повз нього, зовсім не нагадували побитих собак. Бідолаха Дентон! Він згадав, що саме на лекціях Дентона вперше зрозумів, як стати успішним капіталістом. Він аж розсміявся подумки. Ех, старий телепню Дентон! Йому тепер, судячи з усього, не до сміху.

Рудольф відчував, що зголоднів після цієї невдалої трапези, і, прийшовши у магазин, одразу спустивсь до кафетерію в підвалі, де замовив собі велику склянку солодкого молока. Жадїбно вихилив його. Навколо весело щебетали купувальниці. Їхньому світові ніщо не загрожувало. Вони все одно купуватимуть собі сукні за п'ятдесят доларів, портативні радіоприймачі, столики для телевізорів, сковорідки, меблі у вітальню, креми для догляду за шкірою; доходи магазину зростатимуть, а вони, щасливо посміхаючись, і далі сидїтимуть отут, жуючи свої бутерброди, ласуючи морозивом і попиваючи содову.

Рудольф придивлявся до цих спокійних, нафарбованих жінок, що їли за сусідніми столиками і процвиндрювали гроші на всякі дрібнички; серед них були матері, наречені, цнотливі дівчата, старі діви, коханки; він прислухався до їхніх голосів і вдихав суміш запахів найрізноманїтніших парфумів, поздоровляючи себе з тим, що не одружений і його ніхто не кохає. Розраховуючись за молоко, він подумав, що ніколи не присвятить своє життя жодній із них, навіть найдостойнішій.

У кабінеті на його столі лежав коротенький лист:

«Сподіваюсь, незабаром ти приїдеш до Нью-Йорка. Мої справи — лайно. Хочу з тобою порадитися. Цілую. *Гретхен*».

— О Боже!.. — вигукнув він, зім'яв листа й кинув його в кошик для сміття.

О чверть на сьому він вийшов з магазину. На вулиці накрапав дощ. Тільки дощу мені сьогодні й бракувало, з досадою подумав він, лавіруючи між машинами на своєму мотоциклі. Майже доїхавши до свого дому, він згадав, що обіцяв матері купити щось на вечерю. Чортihnувшись, він повернувся назад, у ділову частину міста, де магазини працювали до сьомої вечора. «Тільки не кажи мені, що саме. Хай це буде для мене сюрприз», — згадав він слова

матері. Через два тижні твого улюбленого синочка можуть викинути на вулицю, матусю. Як тобі сподобається такий сюрприз?

Рудольф зайшов у перший-ліпший магазин і купив маленьке курча, картоплю, банку горошку, а на десерт половинку яблучного пирога. Проштотувуючись через довгі черги домогосподарок, раптом згадав свою розмову з Калдервудом і похмуро посміхнувся. Молодий видатний фінансист, у тісному колі своїх гарненьких шанувальниць, поспішає на вишукано приготовлену вечерю у фамільному особняку, фотографії якого часто з'являються на глясових сторінках журналів «Лайф» і «Хаус енд Гарден».

Трохи повагавшись, купив ще й пляшку шотландського віскі. У такий вечір просто необхідно випити.

Він ліг раніше ніж звичайно, злегка захмелівши, і, засинаючи, подумав: єдина приємність за весь сьогоднішній день — вранішня пробіжка з Квентіном Макговерном.

Тиждень минув як завжди — рутина, більш нічого. Калдервуд, зустрічаючи його в магазині, жодним словом не згадував про Рудольфів проект, а лише давав необхідні розпорядження своїм звичним, трохи роздратованим, скрипливим голосом. Годі було здогадатись, яке рішення прийняв Калдервуд.

Коли Рудольф зателефонував Гретхен з автомата (Калдервуд косо дивився на тих, хто користувався в особистих справах службовим телефоном) і повідомив, що зможе приїхати до неї у Нью-Йорк лише наприкінці наступного тижня, вона, здавалось, була розчарована, він відчував це з її голосу. Проте не схотіла пояснювати по телефону, що й до чого. «Це може зачекати», — сказала вона. Рудольф трохи заспокоївся. Коли це може зачекати, значить, усе не так уже й кепсько.

Дентон більше не турбував. Може, побоювався, що, коли набридатиме телефонними дзвінками, то Рудольф розсердиться й відмовиться виступити перед комісією з розслідування справи Дентона наступного вівторка. Не можна виключати, що проти Дентона в комісії є факти, про які тому невідомо або які він приховував. У такому разі Рудольф постане не в кращому світлі, а комісія може вирішити, що він — його спільник чи брехун, чи, ще гірше, дурень. Але найбільше його непокоїло, що члени комісії, маючи твердий намір покінчити з Дентоном, безперечно, вороже поставляться до будь-кого, хто виступить на його захист. Усе своє життя Рудольф намагався завойовувати симпатії людей, прихилити їх до себе, особливо літніх і наділених владою. Сама думка про те, що йому доведеться виступати перед великим зібранням вчених мужів, які дивитимуться на нього з невдоволеними, осудливими обличчями, неабияк його турбувала.

Весь тиждень він подумки виголошував промови, стараючись гідно захистити Дентона і водночас вплинути на його безжалісних суддів. Але, як йому здавалося, жодна з них не була досконалою. Отож він вирішив, що має триматися перед членами комісії спокійно й невимушено і вже там, на місці, оцінивши настрої зали, діяти й говорити експромтом відповідно до цієї оцінки. Коли б Калдервуд тільки знав, що він збирається робити...

Вночі він погано спав, його тривожили плотолюбні сни, що не давали йому сексуального задоволення: оголена Джулі танцює на тлі голубого океану, Гретхен лежить у млосній позі в човні, Мері-Джейн трясє голими грудьми в ліжку, хтиво розсовує ноги, обличчя в неї спотворене гнівом, вона кидає йому щось образливе і зневажливе; молода жінка на кораблі, що відходить од пристані, усміхається до нього, її спідницю розвіває вітер, він у розпачі біжить берегом, намагаючись наздогнати її, але чийсь невидимі руки міцно його тримають, корабель пливе все далі й далі, у відкрите море...

Недільний ранок. Дзвонять церковні дзвони. Рудольф вирішив нікуди з дому не виходити — він збирався ще раз уважно переглянути копії тих документів, що передав Калдервудові тиждень тому, внести в них деякі доповнення, що спали йому на думку в останні кілька днів. Але по неділях у матері, як правило, був кепський настрій. Церковні дзвони змушували її сумувати про те, що живе в гріху та безвір'ї, і вона починала голосно плакати й просити Рудольфа піти разом з нею до церкви, щоб покаятись і причаститись.

— Пекельний вогонь чекає на мене, — казала вона за сніданком, — але ж церква поруч, за якихось пару кварталів од нас, отже, й спасіння моєї душі там.

— Хай іншим разом, — невдоволено відповідав Рудольф. — Будуть ще неділі. А сьогодні я зовсім не маю часу.

— Але, чекаючи наступної неділі, я можу померти і потрапити до пекла, — вмовляла вона його.

— Доведеться ризикнути, — сказав він, виходячи з-за столу. Мати плакала, коли він ішов з дому.

Холодна ясна днина, у блідому, біястому небі сонце схоже на яскраву облатку. Рудольф одягнувся тепліше, накинув хутряну куртку, на голову натягнув плетену вовняну шапочку. Надівши великі захисні окуляри, вивів мотоцикл із гаража. Сьогодні йому не хотілось нікого бачити і він не знав, куди поїхати. Будь-який напрямок нічого гарного йому не обіцяв. Він сів на мотоцикл і, все ще вагаючись, завів двигун. Вулицею повз нього проїхав автомобіль з лижами, закріпленими нагорі. «Чом би й ні? — сяйнула йому думка. — Це не найгірше місце». Він поїхав за машиною і раптом згадав Ларсена, молодого продавця із секції лиж, який розповів йому, що поруч з підйомником є складське приміщення,

що його можна пристосувати для видачі напрокат лиж на вихідні. За словами Ларсена, на цьому можна заробити купу грошей. Тепер, коли Рудольф їхав слідом за машиною з лижами на даху, настрій у нього покращав. У нього з'явилась мета.

Він добряче змерз, доки доїхав до замиського схилу. Яскраве сонячне проміння мерехтіло на снігу, сліпило його, і він, часто моргаючи, дивився з-під руки, як фігурки в яскравих куртках мчали назустріч йому з високого пагорба. Усі тут здавались молодими, активними, аж пашіли здоров'ям, усі розважались, веселились, а дівчата у вузьких штанцях, що облягали їхні стрункі стегна і міцні круглі сідниці, якщо й викликали в нього бажання, то це був цілком здоровий інстинкт, коли опиняєшся за містом недільного ранку.

Рудольф насолоджувався побаченням краєвидом, та несподівано його охопила меланхолія. Він відчув себе тут таким самотнім, таким знедоленим. Він хотів був уже повернутися, сісти на мотоцикл і поїхати назад у місто, аж тут до нього зненацька підкотив, швидко спускаючись схилом, Ларсен і молодецьки загальмував, здійнявши сніжну куряву.

— Привіт, містере Джордах, — весело привітався він. Широка усмішка, сліпучо-білі зуби. За ним зупинилося двоє дівчат. Вони, мабуть, спускалися з гори разом.

— Привіт, Ларсене! А я приїхав глянути на сарай, про який ви мені говорили.

— Правильно зробили! — похвалив його Ларсен. Спритним, гнучким рухом він звільнився від лиж. На ньому не було шапочки, і, коли він нагнувся, його довге біляве волосся спало на очі. Дивлячись на нього, на його червоний светр, на двох дівчат позаду, Рудольф подумав: певно, цей Ларсен чудово спить уночі і йому не сниться корабель, що відходить від берега.

— Здрастуйте, містере Джордах, — привіталась до нього одна з дівчат. — А я й не знала, що ви теж любляете лижі.

Він уважно глянув на неї, вона засміялась. Її обличчя майже не було видно — зверху до половини його закривали великі сонцезахисні окуляри із зеленкуватими скельцями. Вона підняла їх, зсунувши на червоно-білу вовняну шапочку.

— Це моя маска, — сказала дівчина.

Тепер Рудольф її упізнав. Це була міс Соамс із відділу платівок. Та сама розкішна блондинка, що весь час похитувала стегнами у такт музиці.

— Доброго ранку, — пробурмотів Рудольф, відчуваючи легке розчарування — дуже вже тонка талія була в міс Соамс порівняно з її округлими стегнами. — Ви помилились, я не лижник, а лише пасивний споглядач.

Міс Соамс засміялася:

— Тут і справді є на що подивитись!

— Містере Джордах, — звернувся до нього Ларсен. — Дозвольте познайомити вас із моєю нареченою, міс Пакард.

Міс Пакард, знявши лижні окуляри, відкрила своє обличчя. Вона була такою ж гарненькою, як і її подруга, міс Соамс, і вони обидві були, очевидно, одного віку.

— Дуже рада, — сказала вона.

«Треба ж, наречена!» — подумав Рудольф. Виявляється, люди ще одружуються.

— Я повернуся за півгодини, дівчатка, — сказав їм Ларсен. — Нам з містером Джордахом треба зробити одну справу.

Він устромив лижі з палками в кучугуру. Дівчата, помахавши їм на прощання рукою, поїхали до підніжжя гори, де був підйомник.

— По-моєму, вони — чудові лижниці, — сказав Рудольф, коли вони з Ларсеном прямували до дороги.

— Звичайнісінькі, — недбало кинув Ларсен. — Але в них є інші достоїнства. — Він засміявся, демонструючи йому свої білі зуби на тлі смаглявого обвітреного обличчя. Рудольф знав, що йому платять усього шістдесят доларів на тиждень. Як же можна бути таким щасливим і безтурботним недільного ранку, одержуючи такий мізер?

До складу було ярдів двісті. Він стояв у них на шляху — велика, солідна будівля, цілком здатна витримати будь-яку негоду.

— Треба подбати про деякі дрібниці, — сказав Ларсен. — Зробити опалення грубкою, і там буде жарко, як у пустелі. Тут можна буде давати напрокат до тисячі пар лиж і від двохсот до трьохсот пар лижних черевиків на кожен вихідний, але не забувайте ще про різдвяні, великодні канікули. Вигідна справа, можу побитися об заклад. Видаватимуть лижі і черевики студенти університету, наймете двох-трьох за суто символічну плату. Золоте дно, повірте мені. Якщо тільки ми цього не зробимо, знайдеться хтось інший. Тут катаються з гір тільки другий рік, але справа розширюється, і хтось-таки не прогавить свій шанс, ось побачите!

Рудольф, почувши від нього ті ж самі аргументи, що й сам наводив, намагаючись умовити Калдервуда, мимоволі посміхнувся. У бізнесі завжди так: або ти всіх штовхаєш уперед, або хтось підштовхує тебе. Сьогодні я виступаю в ролі того, кого підштовхують, подумав він. Якщо діло піде, то Ларсен матиме суттєву надбавку до платні.

— Хто власник? — спитав Рудольф.

— Не знаю, — знизав плечима Ларсен. — Але це можна легко з'ясувати.

Ах, Ларсен, нема в тобі жилки бізнесмена! Якби ця ідея спала мені на думку, я одразу б, не розмірковуючи, запропонував купити цей склад, — подумав Рудольф, а вголос сказав:

— От що, Ларсене, для вас є невеличке дільце. Треба з'ясувати, хто хазяїн цього складу, чи захоче він здавати його в оренду, скільки за це запросить і на який термін. Про наш магазин йому ані слова. Просто скажіть, що подумаете про такий бізнес самі.

— Так, так, — повторював Ларсен, із серйозним виглядом киваючи головою.

— Купив не купив, а поторгуватися можна, — резюмував Рудольф. — Ходімо звідси. Я вже геть змерз. Де тут можна випити чашку кави?

— Вже пора обіду. Приблизно за милю звідси є один непоганий ресторанчик. Може, за компанію з нами, га? Разом і пообідаємо.

Рудольф майже машинально ледве не відповів «ні». Адже ніколи раніше його не бачили в компанії своїх службовців за межами магазину, хіба що кілька разів з покупцями або завідувачами відділів. Він тремтів од холоду. Страшенно змерз. Усе одно треба піти кудись, щоб зігрітися. І ця танцююча, така граційна міс Соамс. Що в цьому поганого?

— Дякую, Ларсене, — нарешті зважився він. — Охоче піду з вами.

Вони подалися назад, до підйомника. Ларсен, у своїх добротних лижних черевиках на товстій каучуковій підошві, чимчикував просто по снігу, особливо не вибираючи шляху. У Рудольфа ж черевики були на шкіряній тонкій підошві, і йому доводилося дуже обережно йти слизькою дорогою, щоб не посковзнутися і не впасти. Добре, що дівчата його зараз не бачать.

Вони чекали їх, уже знявши лижі. Не встиг Ларсен розтулити рота, як міс Соамс вигукнула:

— Ой, я просто помираю з голоду! Хто ж нагодує нас, бідолашних сиріток?

— Добре, добре, сирітки, — командирським тоном заспокоїв він їх. — Зараз ми вас нагодуємо. Тільки годі скімлити.

— О, містере Джордах, ви теж з нами? Яка честь! — Міс Соамс млосно опустила вії над червоненькими щічками, густо всіяними ластовинням, вочевидь над ним кепкуючи.

— Я сьогодні снідав дуже рано, — сказав Рудольф. Який неоковирний привід! — з гіркотою подумав він. — Отож я голодний як вовк, і залюбки щось би з'їв і випив. — Він обернувся до Ларсена: — Ви йдіть, а я поїду за вами на мотоциклі.

— То це ваш чудовий драндулет, містере Джордах? — Міс Соамс махнула ручкою у бік мотоцикла на стоянці.

— Атож, мій, — відповів Рудольф.

— Я просто помираю від бажання покататись на ньому! — вигукнула вона. В неї була уривчаста манера говорити, ніби хтось силоміць, проти її волі, вичавлював з неї слова. — Може, ви зглянетесь наді мною і дозволите сісти позаду?

— Сьогодні так холодно... — почав був Рудольф.

— Дурниця! У мене аж дві пари вовняної білизни під светром, — не задумуючись, відповіла міс Соамс. — Я не змерзну, їй-богу. Бенні, — веліла вона, звертаючись до Ларсена з таким виглядом, начебто все уже вирішено, — прилаштуй, будь ласка, мої ліжжя на даху свого автомобіля. Я їду з містером Джордахом.

Ну що з нею вдієш? — зітхнув про себе Рудольф. Вони пішли до його мотоцикла, а Ларсен тим часом закріплював трое пар ліжжя на даху свого новенького «форда». Як це він примудрився, одержуючи всього шістдесят доларів на тиждень? Може, він хімічить з рахунками в магазині? — подумав Рудольф, але одразу й відкинув цю думку.

Він сів на мотоцикл, міс Соамс умостила на задньому сидінні, міцно обнявши його за попереки. Рудольф натягнув свої великі захисні окуляри і виїхав зі стоянки, тримаючись за «фордом» Ларсена. Ларсен швидко гнав машину, і Рудольфу доводилось тиснути на газ, щоб не відстати. Тепер йому стало ще холодніше, крижаний вітер обпалював обличчя, але міс Соамс тільки міцніше притискалась до нього і кричала у вухо:

— Яке все-таки блаженство!

Ресторан виявився великим, чистим, у ньому вже було повно лижників і стояв різноголосий гомін. Вони знайшли вільний столик біля вікна. Рудольф зняв авіаційну теплу куртку, а решта — свої вітрівки. На міс Соамс був блідо-голубий кашеміровий светр, що елегантно облягав її маленькі, але повні груди. На Рудольфові, крім вовняної сорочки, був ще светр і шовковий шарф, недбало зав'язаний навколо шиї. Занадто впадає в око як для такого місця, подумав він, згадуючи Тедді Бойлана, і зняв шарф, мовляв, тут і так жарко.

Дівчата замовили собі кока-колу, Ларсен — пляшку пива.

Рудольф відчував, що йому потрібно зараз щось суттєвіше, і замовив собі традиційний коктейль. Принесли випивку, і міс Соамс, піднявши свій келих і цокнувшись з Рудольфом, проголосила тост:

— За такі вихідні, як цей! Без них ми всі давно б померли з нудьги!

Вона сиділа поруч з ним на одному дзиглику, і Рудольф увесь час відчував, як вона притискає своє коліно до його ноги під столом. Він повільно відсунув ногу, так, щоб це виглядало як цілком природний рух, мовби ненароком. Але вона глянула на нього над келихом своїми ясними, блакитними, розумними очима. Мабуть, це її веселило. А її не обдуриш, подумав Рудольф.

Усі вони замовили по біфштексу. Міс Соамс попросила десять центів, щоб завести музичний програвач, і Ларсен випередив Рудольфа. Вона взяла у нього монетку, підвелася зі свого місця, безцеремонно зіпершись на Рудольфове плече. Пішла до автомата

через усю залу, граційно похитуючи круглими спокусливими сидницями, обтягнутими тісними вузькими штанцями, і загальне враження про неї не псували навіть її незграбні великі лижні черевики.

Голосно заграла музика, і міс Соамс легким танцювальним кроком повернулася назад до столу. Тепер, коли вона знову сіла поруч, у Рудольфа не лишилося жодних сумнівів щодо її намірів. Вона підсунулася до нього ще ближче й усе сильніше притискала ногу до його коліна. Коли він зараз його не прибере, то всі неодмінно це помітять. Ну й біс із ними, подумав він і не одсунувся.

Йому страшенно хотілося замовити до м'яса вина, але він вагався, не знаючи, чи зручно це зробити, щоб його нові друзі не подумали, що він маніриться, підкреслюючи свою перевагу. Він взяв у руки меню. В ньому було зазначено два сорти вина — каліфорнійське червоне і каліфорнійське біле.

— Може, вип'ємо вина? — запропонував він, переборюючи свою нерішучість.

— Я — з великим задоволенням, — одразу відгукнулася міс Соамс.

— А ти, любя? — обернувся Ларсен до міс Пакард.

— Я теж, за компанію, — погодилася вона.

До кінця обіду вони прикінчили три пляшки вина. Ларсен випив більше за всіх, але й решта від нього не відставали.

— Яку потішну історію розкажу я завтра дівчатам у магазині, — торохтіла міс Соамс, почервоніла від випитого вина, притискаючись усе дужче своїм стегном до Рудольфової ноги. — Про те, що мене цієї неділі завернув із праведної дороги сам великий, неприступний містер Крижане Серце власною персоною...

— Припини блазнювати, Бетсі, — осадив її Ларсен, кинувши на Рудольфа занепокоєний погляд: як той відреагує на таку фамільярність?

Але міс Соамс не звертала на нього ніякої уваги. Маленькою пухленькою, мов подушечка, ручкою вона відкинула біляве пасмо з чола.

— Своїми столичними манерами, своїм підступним каліфорнійським вином спадкоємний принц змусив мене втратити розум, схилив до пияцтва і непристойного поведження на людях. О, який усе-таки хитрун цей містер Джордах! — Вона піднесла палець до куточка ока і змовницьки підморгнула. — Коли дивишся на нього збоку, то здається, що він здатен одним поглядом, в мент ока заморозити цілий ящик пива. Аж ось настає неділя, і от він — справжній, не вигаданий містер Джордах. Корки з пляшок — у стелю, вино ллється рікою, він охоче сміється старим непристойним жартам Бена Ларсена і запросто п'є з оцими бідолашними маленькими продавцями з першого поверху. Боже, містере Джордах, які у вас усе-таки гострі коліна!

Рудольф мимоволі розсміявся, і вони разом з ним.

— А от про ваші цього не скажеш, міс Соамс, — сказав він. — Готовий присягтися!

Усі знову вибухнули сміхом.

— Містер Джордах — мотогогонщик, що кидає виклик самому дияволу, безстрашно носиться по скелях, він усе бачить, усе чує і все знає, — не вгавала міс Соамс. — Боже, я вже не можу називати вас містером Джордахом. Можна мені називати вас «молодий бос»? Чи, може, обійдемося чимось скромнішим, скажімо, просто Руді?

— Авжеж, просто Руді, — погодився він.

Коли б тут більше нікого не було, він грубо схопив би її в обійми, стиснув, почав цілувати це маленьке, звабливе личко, ці вологі, глузливі, такі податливі, такі спокусливі губи.

— Отож домовились, — сказала вона. — Соні, називай його просто Руді.

— Привіт, Руді, — слухняно пристала на її пропозицію захмеліла подружка. А їй бо що? Вона не працює у нього в магазині.

— Бенні, тепер ти, — скомандувала міс Соамс.

Ларсен кинув благальний погляд на Рудольфа:

— Не зважайте. Вона, здається, перебрала міру.

— Що за дурна впертість, Бенні, — захочував його Рудольф. — Можеш називати мене Руді.

— Гарзд, Руді, — неохоче сказав Ларсен.

— Руді — людина-загадка, — вела своє міс Соамс, посьорбуючи вино з келиха. — Тільки-но зачинається магазин, він кудись зникає. Ніхто не бачить його ніде, окрім як на роботі, ні чоловіки, ні жінки, ні діти. Особливо жінки. Тільки на першому поверсі нашого магазину працюють двадцять гарненьких дівчат, які вночі зрошують сльозами свої подушки, мріючи про нього, не кажучи вже про дівчат з інших відділів, але він проходить повз них з неприступним виглядом, з холодною, безсердечною посмішкою.

— Де в біса ти навчилася так кучеряво просторікувати? — спитав збентежений Рудольф. Її слова тішили його, і водночас він був улещений.

— Вона — «книжковий хробак», — пояснила міс Пакард. — Ковтає щодня по книжці.

Міс Соамс не звернула на її слова ніякої уваги і провадила свій монолог:

— Перед вами секрет, оповитий таємницею, як одного разу вдало висловився містер Черчілль з іншого приводу. Як повідомляють, рано-вранці він робить пробіжки в компанії темношкірого хлопчика. Чим надихає його цей темношкірий хлопчик? Що він йому дає? Його також бачили у Нью-Йорку, в бідняцьких кварталах. Які гріхи чинить він у цьому великому місті? Чому він не грішить там, де живе?

— Бетсі, — знову спинив її Ларсен. — Ходімо краще покатаємося на лижах.

— Гарзд. Налаштовуйтеся на цю ж хвилю наступної неділі, й, можливо, вам дадуть відповіді на всі питання, що вас цікавлять, — провадила міс Соамс. — А зараз можеш поцілувати мені руку. — Вона простягнула йому елегантно вигнуту руку, і Рудольф, злегка зашарівшись, поцілував її.

— Мені час повертатися додому, — сказав він.

Рахунок лежав на столику, і Рудольф поклав зверху кілька купюр — п'ятнадцять доларів, разом з чайовими.

Коли вони вийшли з ресторану, падав дрібний сніг. Похмура, небезпечна гора нависла над ними. За легкою завісою снігу було видно лише її розпливчасті обриси.

— Дякую вам за обід, містере Джордах, — сказав Ларсен. (Одного фамільярного «Руді», здається, йому цілком вистачило.) — Доганяй, Бетсі, — погукав він міс Соамс. — Видеремося на гору, спустимось униз, і ти протверезієш — винних парів наче й не було.

— Я повертаюсь до міста зі своїм добрим давнім приятелем Руді, на його мотоциклі, що кидає виклик смерті, — заявила міс Соамс. — Хіба не так, Руді?

— Поки будемо їхати, ти промерзнеш до кісток. Холодно ж бо, — намагався відмовити її від нової витівки Рудольф. Маленька, тендітна постать у вітрівці, з недоладно великими окулярами, притиснутими гумовою стрічкою до лижної вовняної шапочки. В цих здоровезних окулярах голова в неї здавалася дуже великою — занадто масивне обрамлення для її маленького пустотливого личка.

— Ні, сьогодні я вже не катаюся, — з величним виглядом промовила міс Соамс. — Сьогодні в мене з'явився потяг до іншого виду спорту. — Вона підійшла до мотоцикла. — Ну що, поїхали?

— Не беріть її із собою, коли не хочете, — з тривогою в голосі сказав Ларсен, почувавши відповідальність за свою подружку.

— Та нічого, хай сідає, — дозволив Рудольф. — Я постараюсь їхати нешвидко і дивитимуся, щоб вона не випала десь по дорозі.

— Шалена дівчина, — кинув Ларсен, усе ще хвилюючись за неї. — Зовсім не вміє пити. Але, повірте, вона не хотіла вас образити.

— Вона мене нічим не образила, Бенні, — Рудольф дружньо поплескав Ларсена по плечу. — Не хвилюйся. І дізнайся для мене геть усе про цей склад, гаразд? Ну а тепер назад, у звичний до болю світ бізнесу.

— Неодмінно дізнаюся, містере Джордах, — відгукнувся Ларсен.

Рудольф, газонувши, рвонув мотоцикл з місця. Вони швидко виїхали зі стоянки біля ресторану. Міс Соамс щільно пригорнула-

ся до нього, міцно обхопивши його руками за попереk. Ларсен зі своєю нареченою махали їм услід рукою.

Хоча снігу на дорозі було не так багато, Рудольф їхав дуже обережно. Міс Соамс міцно трималася за нього, і він лише дивувався, які сильні руки в такої тендітної на вигляд дівчини. Хоча вона добряче хильнула, але не втрачала рівноваги і з легкістю нахилилася разом з ним то в один, то в другий бік на поворотах. Час од часу вона щось наспівувала, мабуть, ті пісні, що їй доводилося слухати цілий день у своєму відділі, але завивав сильний вітер, і Рудольф майже нічого не чув — так, якісь уривки мелодій, окремі слова, що ніби долітали звідкілясь здалеку. Вона зараз нагадувала ученицю, що наспівує для власної втіхи. Йому подобалось мчати з нею на мотоциклі, як сподобався, власне кажучи, і весь день. Який він радий, що мати сьогодні ранком знову завела мову про церкву і тим самим змусила його піти з дому геть.

На околиці Уїтбі, минаючи університет, він загальмував і спитав у міс Соамс, де вона живе. Вони їхали знайомими вулицями неподалік од студентського містечка. Ще було досить рано, день не згас, але через темні хмари, що нависли низько над головою, почало сутеніти і в багатьох будинках, повз які вони проносилися на великій швидкості, вже спалахнуло світло. Побачивши попереду знак «Stop», він зменшив швидкість, і в цю мить відчув, як міс Соамс, одірвавши одну руку від його попереку, опустила її на ширінку й почала там погладжувати. Вона нахилилась Рудольфові до вуха і весело розреготалась.

— Водія відволікати не можна, це заборонено, — суворо сказав він. — Такі правила вуличного руху.

Але вона лише сміялася, не прибираючи своєї руки.

Коли вони проїздили повз якогось старого, що вигулював песика, той, угледівши, чим вона займається, аж рота роззявив. Рудольф був упевнений, що помітив саме таку його реакцію. Тоді він дав газу, але замість відпустити міс Соамс щосили вчепилася за те місце, що так енергійно пестила.

Він доставив її за вказаною адресою. Старий дощаний будинок на одну родину, перед фасадом — поруділа галявина. У вікнах не світилось.

— Ну, от я і вдома, — сказала міс Соамс і спритно зіскочила із заднього сидіння. — Яка приємна поїздка, Руді, особливо останні кілька хвилин!

Знявши окуляри і вовняну шапочку, вона стріпнула головою, і волосся розсипалося їй по плечах.

— Може, зайдеш? Удома нікого немає. Мати з батьком поїхали в гості, а брат пішов у кіно. Можна гарно провести час.

Він вагався, не знаючи, як йому бути. Довго дивився на будинок, намагаючись уявити, як там усередині. Його мучили сумніви:

батьки в гостях, але в будь-яку хвилину можуть повернутися, так само, як і брат, якому може не сподобатися кіно, і він заявиться на годину раніше. Міс Соамс вичікувально посміхалась, поклавши одну руку на своє звабливе стегно, а другою крутячи в повітрі окуляри з лижною шапочкою.

— Ну, то що?

— Може, якимось іншим разом? — невпевнено спитав він.

— Ех ти, боягузливий кіт! — хихикнула вона й побігла доріжкою до будинку. Біля дверей обернулася і показала йому язика, потім зникла в темній паші під'їзду.

Він знову завів мотоцикл і, збентежений, повільно поїхав у центр міста темними вже вулицями. Йому не хотілося повертатись додому, і він, припаркувавши мотоцикл, пішов у кіно. Що відбувалося на екрані, він, по суті, не бачив і ніколи б не зміг переказати сюжету фільму.

Він увесь час думав тільки про міс Соамс. Дурненьке дешеве дівчисько, весь день його дразнило, жартувало і глузувало з нього. Ні, завтра в магазині він до неї не підійде, ця ідея йому категорично не подобалась. Якби його воля, він звільнив би її. Але ж вона може піти у профспілку і поскаржитись, а там поцікавляться про причини її звільнення. І що він скаже? «Вона назвала мене містер Крижане Серце, потім просто фамільярно Руді і на прощання тримала мене за член на очах у всіх на людному перехресті»?

Довелось відмовитися від думки звільнити міс Соамс. Усе це тільки наочно доводило одне: він завжди мав рацію, гадаючи, що не можна вводити в близькі стосунки ні з ким із підлеглих.

Він повечеряв сам у ресторані, спорожнив цілу пляшку вина і ледве не вривався у вуличний ліхтар дорогою додому.

Він погано спав і коли прокинувся за чверть до сьомої ранком у понеділок, то навіть застогнав, згадавши, що треба вставати й бігти на стадіон із Квентіном Макговерном. Але він переборов себе, устав і побіг. Тренування відбулося.

Прийшовши в магазин на роботу, намагався навіть не наближатися до відділу платівок. Коли проходив через секцію лиж, подружньому помахав Ларсену, той був у червоному светрі, що й напередодні, і шанобливо відповів йому: «Доброго ранку, містере Джордах», — мовби вони і не були разом майже весь вихідний учора.

Після обходу Калдервуд запросив його до себе.

— Так от, Руді, — почав він, — я уважно вивчив твій проект і порадився з деким у Нью-Йорку. Завтра вранці поїдемо туди разом, у мене призначена зустріч у конторі мого адвоката на Уолл-стріт о другій пополудні. Тебе хочуть про дещо розпитати. Поїдемо електричкою об одинадцятій нуль п'ять. Щоправда, я нічого тобі не обіцяю, але ти, з ким я розмовляв, по-моєму, визнають твою

пропозицію досить цікавою. — Калдервуд подивився на нього впритул і невдоволено буркнув: — Щось не бачу особливої радості, Руді.

— Що ви, сер, я дуже радий. Авжеж, радий. — Рудольф спробував посміхнутись. О другій пополудні, у вівторок, подумав він. Я обіцяв Дентону саме в цей час прийти на засідання університетської комісії.

— Це чудова новина, сер, мушу вас запевнити. — Він знову посміхнувся, намагаючись виглядати щирим. — Просто вона заскочила мене зненацька, і я розгубився. Тобто не чекав, що все відбудеться так швидко, — уточнив він.

Отже, обід у вагоні зі старим босом. А це означає, що доведеться обійтися без випивки, подумав Рудольф, виходячи з його кабінету. Ця похмура перспектива не викликала в нього припливу ентузіазму. І все ж краще перебувати в похмурому настрої від цього, ніж від необхідності свідчити у справі професора Дентона.

Пізніше, вдень, у його кабінеті озвався телефон. Слухавку підняла міс Джайлс.

— Зараз гляну, чи на місці він. Пробачте, а хто його запитує? — І, прикривши долонею слухавку, тихо сказала: — Професор Дентон.

Рудольф вагався, не знаючи, як йому бути, але все-таки простягнув руку до слухавки.

— Добрий день, професоре. Як ваші справи?

— Джордах, — хрипко пробурмотів Дентон. — Я в барі «Ріплі». Чи не могли б ви підійти сюди на кілька хвилин? Мені конче треба з вами поговорити.

Куць виграв, куць програв. Раніше, пізніше, яка, зрештою, різниця? Він повинен сказати йому правду.

— Звичайно, професоре, про що мова! Зараз буду. — Він підвівся з-за столу. — Питатимуть мене, скажете, буду за півгодини, — кинув він міс Джайлс.

Зайшовши у бар, він не одразу побачив Дентона. Довелося його шукати. Той сидів, як і минулого разу, в останній кабінці. В пальті і капелюсі, згорбившись над столиком, він стискав у долонях чарку. Неголений, у пом'ятому костюмі, брудні лінзи окулярів запітніли. Рудольфові несподівано спало на думку, що професор схожий на старого пияка, який на лавці в парку тупо чекає, коли його підбере поліція. Де ж той колишній самовпевнений, з гучним голосом, іронічний чоловік, якого він, Рудольф, так часто бачив в аудиторії, добродушний, що умів розвеселити інших, де він? Зник, перестав існувати.

— Доброго дня, професоре. — Рудольф прослизнув у кабінку і сів навпроти. Він був без пальта — навіщо вдягатися, коли йти

сюди кілька хвилин? — Я дуже радий вас бачити. — Він посміхнувся, немов намагаючись переконати Дентона, що той, попри все, ні в чому не змінився.

Дентон кинув на нього похмурий погляд і навіть не подав руки. Його зазвичай рум'яне обличчя було зараз попелясто-сірим. Мабуть, бідоласі зовсім кепсько, подумав Рудольф.

— Вип'єте чого-небудь? — запропонував Дентон глухим голосом. Сам він, судячи з усього, уже встиг випити. Хильнув чарку другу, а може, й більше. — Міс! — голосно гукнув до офіціантки в жовтогарячій фартушку, що стояла, спершись ліктем на край стійки у дальньому кінці бару. — Що будете пити, Рудольфе? — спитав він.

— Віскі, будь ласка.

— Віскі із содовою для мого друга, — сказав Дентон. — І ще один бурбон для мене.

Дентон мовчки, не відриваючи очей, дивився на затиснуту в долонях чарку. Дорогою сюди Рудольф усе обміркував і тепер знав, що він робитиме. Він скаже професорові, що завтра о другій годині пополудні не зможе прийти на засідання університетської комісії, як вони домовлялись раніш, але готовий прийти туди у будь-який інший день, якщо тільки комісія, звісно, погодиться відкласти розгляд справи. А коли раптом з цього нічого не вийде, то він сьогодні ж увечері сам зайде до президента університету і скаже те, що збирався. Коли й це Дентона не влаштує, він може сьогодні ж написати свій виступ на його захист, щоб Дентон сам зачитав текст перед комісією. Рудольф із жахом чекав тієї хвилини, коли він повинен буде викласти перед Дентоном свої пропозиції, але про те, щоб завтра об одинадцятій нуль п'ять не поїхати з Калдервудом до Нью-Йорка, не могло бути й мови. Він вдячний був Дентонові за те, що той мовчав: хоча й короткий, а все ж таки перепочинок. Коли перед ним поставили його віскі із содовою, він навмисно повільно почав розмішувати його ложкою, зводячи невидимий крихкий музичний бар'єр (дзенькіт ложки об стінки склянки) в їхній розмові ще бодай на кілька секунд.

— Мені незручно, що я відриваю вас од роботи, Джордах, — не підводячи на нього очей, невиразно пробурмотів Дентон, — але неприємності роблять з людини егоїста. Ось вам приклад: проходячи повз кінотеатр, я побачив довжелезну чергу до каси. Усі ці люди прийшли на комедію, щоб посміятись, і я подумав: невже вони не знають, що зі мною відбувається? Як вони можуть зараз іти в кіно? — Він, зробивши кислу фізіономію, сумно засміявся. — Який абсурд! За сім років, з тридцять дев'ятого по сорок п'ятий, у Європі було вбито п'ятдесят мільйонів людей, а я в той час ходив у кіно двічі на тиждень. — Низько схилившись над столом, він жадбно сьорбнув із чарки, тримаючи її обома руками. Руки його тремтіли.

— Скажіть, що сталося? — м'яко спитав Рудольф.

— Нічого, — тихо відповів Дентон. — Ні, неправда! Дуже багато чого. Все скінчено, мій друже.

— Про що ви? Я не розумію. — Рудольф намагався говорити спокійно, стримувати себе, але не міг приховати хвилювання, що охопило його.

Отже, нічого не сталося, здивувався він. Буря в склянці води? Врешті-решт, не можуть же люди бути *такими* ідіотами.

— Ви хочете сказати, що вони відмовилися від розслідування вашої справи?

— Я хочу сказати, що це я відмовився від своєї справи, — різко відповів Дентон, підвівши голову і сумно глянувши з-під крис свого пом'ятого фетрового капелюха на Рудольфа. — Сьогодні я подав заяву на звільнення від цієї посади.

— Не може бути!

— Може, — твердо сказав Дентон. — Вони самі запропонували мені піти за власним бажанням, пообіцявши тоді припинити справу. Я просто не міг би з'явитися завтра перед комісією. Це понад мої сили. І це після двадцяти років роботи в коледжі!.. Я вже старий, дуже старий. Можливо, коли б я був молодший... Коли ви молоді, то ще здатні боротися з ірраціональним, вірите у можливість справедливості. Моя дружина плаче вже цілий тиждень. Вона каже, що помре від такої ганьби. Звичайно, вона перебільшує. Та коли на твоїх очах жінка плаче сім днів і сім ночей поспіль, ця нервова напруга послаблює твою волю. Так що все скінчилось. Мені просто хотілося подякувати вам, Джордах, і сказати, що вам не треба приходити завтра о другій годині, бо ніякого засідання не буде.

Рудольф сумно ковтнув слину. Він старався не видати себе ненароком, не показати співрозмовникові, яку полегкість дали йому його слова.

— Я з радістю виступив би на засіданні комісії, — сказав він, знаючи, що особливої радості від цього не відчував, але, так чи інакше, готовий був виголосити свою захисну промову. — І що ж ви збираєтеся робити тепер?

— Мені кинули рятівний круг, — похмуро відповів Дентон. — Один мій друг працює в школі міжнародних відносин у Женеві. За його рекомендацією мені там запропонували місце. Звісно, грошей буду одержувати менше, зате хоч якась робота. Мені здається, в Женеві менше таких маініків, як у нашій країні. І до того ж, кажуть, це чарівне містечко.

— Але ж це звичайна середня школа, а ви все життя викладали в коледжах, — ~~таряче~~ запротестував Рудольф.

— Так, але не деінде, а в Женеві, — підкреслив Дентон. — Я хочу якомога швидше поїхати з цієї проклятої країни.

Рудольфові ще ніколи не доводилось чути, щоб хтось називав Америку проклятою країною, і його приголомшила гіркота у сло-

вах Дентона. Ще хлопчаком у школі він виспівував разом з іншими сорока учнями його класу: «Америка, Америка, благословенний край...», і ось тепер усвідомив раптом, що йому, вже дорослій людині, так само дорогі слова тієї давньої пісні.

— Вона не така вже й погана, як вам здається, — рішуче заперечив він.

— Гірше не може бути, — не поступався йому розсерджений Дентон.

— От побачите: все забудеться, і вас запросять знов.

— Ніколи! — вигукнув Дентон. — Я зроду сюди не повернуся, навіть коли мене благатимуть про це навколішки.

«Людина без батьківщини» — Рудольф пам'ятав цей образ зі шкільної лави. Бідолаха, що мандрує з одного судна на інше, йому вже ніколи не зійти на берег тієї землі, де він народився, ніколи без сліз на очах не побачити прапор своєї країни. Женева — це човен, що носиться по хвилях, без рідного прапора. Він дивився на Дентона, цього вигнанця, який сидів перед ним у глибині кабінки, переживаючи дивну суміш емоцій: жалощів, презирства, збентеження.

— Чи можу я вам чимось допомогти? — спитав Рудольф. — Може, вам потрібні гроші?

Дентон заперечливо похитав головою.

— На якийсь час нам вистачить. Ми продаємо будинок. Нині ціни на нерухомість добряче підскочили відтоді, як ми його купили. Країна процвітає!.. — Він сухо розсміявся, потім різко підвівся. — Ну, мені вже час додому. Я щодня даю дружині уроки французької мови.

Він дозволив Рудольфові розрахуватись. Коли вони вийшли на вулицю, Дентон підняв комір і став ще більше схожий на старого п'яничку.

— Я писатиму вам із Женеви. — Він мляво потис Рудольфову руку. — Так, листи ні про що. Одному Богу відомо, хто може сунути носа у вашу пошту. — І, човгаючи підшвами, він почимчикував геть: самотній вчений у юрмиську громадян проклятої країни. Рудольф якийсь час дивився йому вслід, потім повернувся до магазину. Він глибоко вільно дихав — який усе-таки він молодий і щасливий. Так, щасливий! Коли страждальці, човгаючи підшвами, проходять повз тебе, треба хутчій ставати у чергу за тими, хто любить сміятись. П'ятдесят мільйонів загинуло, але це не означає, що двері кінотеатрів мають бути зачинені.

Йому було шкода Дентона, але, притлумлюючи в собі почуття жалості, він радів за себе. Усе відтепер у нього буде чудово, все тільки сприятиме його щастю. Сьогоднішній день був для нього віщим знаком, прізвисткою майбутнього успіху.

На другий день рівно об одинадцятій нуль п'ять вони з Калдервудом сиділи в електричці. Рудольф був зібраний і з оптимізмом

дививсь уперед. Коли вони йшли до вагона-ресторану обідати, його вже не засмучувало, що він не зможе замовити собі випити чогось міцнішого.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

1955 рік

— Чого ти щоразу приходиш по мене? — невдоволено бурчав Біллі, коли вони йшли додому. — Хіба я маленький?

— Невдовзі, і ти скрізь ходитимеш сам, — відповіла Гретхен, машинально хапаючи його за руку біля переходу через вулицю.

— Коли?

— Зовсім скоро.

— Коли?

— Коли тобі виповниться десять років.

— До дідька!

— Хто тебе навчив таких слів? Діти не повинні їх говорити.

— Але ж тато каже.

— Ти не тато.

— Ти теж іноді так говориш.

— Ти не я. І мені теж цього робити не слід.

— Чому ж тоді ти кажеш?

— Бо я буваю сердита.

— А я зараз теж сердитий. Усі хлопці ходять додому самі, і мами не зустрічають їх біля воріт, наче маленьких.

Гретхен знала, що це правда, але вона не така мати, як усі, вона занадто нервова і не дотримується всіх рекомендацій доктора Спока, хоча й розуміла, що рано чи пізно поплатиться за це. Їй страшно було навіть подумати, як Біллі сам-один ходитиме по Грінвіч-Віллідж, де такий інтенсивний рух машин. Вона вже не раз казала Віллі, що треба переїхати у передмістя заради безпеки їхнього сина, проте він і слухати не хотів. «Я не та людина, щоб жити в Скарсдейлі», — сказав він.

Чому він не така людина, вона ніяк не могла второпати. Скільки он людей живе у Скарсдейлі чи десь у подібних районах, таких самісіньких людей, як і скрізь: п'янички, гульвіси, віруючі, політики, патріоти, вчені, самогубці... Та мало хто там живе!

— То коли? — знов уперто спитав Біллі, намагаючись вирвати свою ручку з її долоні.

— Я тобі вже сказала: коли тобі буде десять.

— Але ж це тільки через рік, — заскиглив він.

— Ти й незчуєшся. Час летить так стрімко, — заспокоювала вона його. — І застєбни пальто! Бо застудишся.

Він щойно грав у баскетбол на шкільному дворі і дуже спітнів. Холодне повітря пізнього жовтня пощипувало щоки, і до того ж з Гудзону віяв вологий вітер.

— Аж цілий рік! — розчаровано повторив Біллі. — Це не людськи!

Вона засміялась, нагнулася й поцілувала його у тім'я. Біллі різко сахнувся од неї.

— Ніколи не цілуй мене при всіх, — суворо сказав він.

Якийсь бродячий пес підбіг до них, і вона ледве стрималась, аби не боронити синові його погладити.

— Старенький песик, старенький, — він погладив собаку по закудланій голові, почесав йому за вухом, здавалося, він зараз був у своїй стихії. Він упевнений, що ніяка жива істота ніколи не заподіє йому шкоди, крім рідної матері, — подумала Гретхен.

Пес, помахавши хвостом на прощання, побіг далі.

Тепер вони вже були на своїй вулиці і, слава Богу, живі-здорові. Гретхен відпустила руку Біллі, дозволивши йому ліниво плентатися позаду, перестрибуючи через тріщини у тротуарі. Вони підійшли до під'їзду свого будинку. Там їх чекали Рудольф і Джонні Хіт. Вони стояли, прихилившись до високого ганку зі східцями. Обидва тримали в руках паперового пакета, звідки визирала пляшка.

Гретхен була у старенькому пальті, на голові шарф — одне слово, вигляд у неї був затрапезний. Але вона не схотіла перевдягатися, знімати джинси, в яких зазвичай ходила вдома, йдучи по Біллі. Тепер Гретхен було ніяково за себе, тим більше що Рудольф і Джонні були причепурені, як і личить молодим бізнесменам, ще й у фетрових капелюхах за останньою модою.

Вона вже звикла до частих візитів Рудольфа у Нью-Йорк. Останні півроку він приїздив сюди двічі, а то й тричі на тиждень, завжди у бездоганних костюмах. Калдервуд і він займались укладанням якоїсь угоди в брокерській конторі Джонні Хіта, проте, хоч скільки не пояснював їй Рудольф деталі, вона так нічого і не второпала. Здається, йшлося про створення якоїсь корпорації «Д. К. Ентерпрайсиз» — за ініціалами імені Дункана Калдервуда. Ясно було одне: в результаті цієї угоди її брат напевне стане багатю людиною, піде з магазину і принаймні на півроку поїде з Уїтбі. Він уже попрохав її підшукати йому пристойне вмебльоване помешкання у Нью-Йорку.

Обидва вони, і Рудольф і Джонні, були в доброму гуморі, мабуть, до цього встигли десь перехилити чарку. По золотавих обгортках на довгих шийках пляшок Гретхен здогадалася, що вони принесли шампанське.

— Привіт, хлопці, — привіталася вона. — Чому не попередили мене, що прийдете?

— Та ми й самі не знали, — відповів Рудольф. — Це, коли хочеш, експромт. Вирішили відсвяткувати одну подію. — Він поцілував її в щоку. Ні, від нього не пахло вином.

— Привіт, Біллі, — привітався він до хлопчика.

— Привіт, — недбало відповів той. Між дядьком і племінником були досить натягнуті стосунки. Біллі вперто називав його Руді. Скільки разів Гретхен намагалася змусити свого сина бути ввічливим з Рудольфом, називати його дядечко Рудольф, але на виручку Біллі завжди приходив Віллі: «Ах, ці добропорядні манери. Нема чого робити з дитини лицеміра!»

— Ходімо нагору, до мене, — сказала Гретхен. — Там і вип'ємо.

У вітальні панував жадливий безлад. Тепер Гретхен працювала тут, віддавши кімнату на горищі в цілковите розпорядження синові. На письмовому столі, на каналі і навіть на підлозі були розкидані книжки, блокноти, списані аркуші з її статтями. Гретхен, безперечно, не відзначалася педантизмом у роботі, а її поодинокі героїчні спроби навести лад лише збільшували пануючий у кімнаті хаос. Коли вона працювала, то курила сигарети одна за одною і всі попільниці були повні недопалків. Навіть Віллі, сам не такий уже акуратист, часом починав бунтувати:

— Це не житло, а редакція якоїсь паршивої газетки, чорт би її забрав!

Гретхен одразу помітила, як Рудольф обвів кімнату несхвальним поглядом. Може, зараз, у цю хвилину, він засуджує свою сестру, порівнюючи її з тією дисциплінованою і занадто акуратною дівчиною, якою вона була в дев'ятнадцять років? Раптом Гретхен відчула безпричинну злість на свого бездоганно вбраного, такого добропорядного брата. «В мене на руках сім'я, — подумки виправдовувалася вона, — я сама заробляю собі на життя, не забувай про це, любий братику!»

— Біллі, йди до себе нагору й роби уроки, — сказала вона, з підкресленою ретельністю чіпляючи своє пальто й шарф на вішалку.

— Ну-у... — вдаючи розчарування, спроквола мовив той, хоча сам був радий-радісінський позбутись компанії дорослих.

— Иди вже, йди, Біллі!

Задоволений син пішов до себе нагору, скорчивши таку нещасну міну, начебто йому страшенно цього не хотілось.

Гретхен дістала три келихи.

— З якої нагоди п'ємо? — весело спитала вона Рудольфа, що відкоркував шампанське.

— Ми нарешті домоглися свого, — сказав Рудольф. — Сьогодні відбулось офіційне підписання документів. Тепер ми можемо аж до самого скону пити шампанське — вранці, вдень, увечері. Коли завгодно.

Він витяг тугий корок і став розливати шампанське у келихи, іскристі пінисті бризки фонтаном падали йому на руку.

— Чудово, — рівним голосом сказала Гретхен. Їй було незрозуміло, чому Рудольф цілком віддає себе роботі і тільки роботі.

Вони цокнулись.

— Ну що ж, за процвітання корпорації «Д. К. Ентерпрайсиз» і за її голову ради директорів, новоспеченого магната! — запропонував тост Джонні, і чоловіки засміялись. Відчувалося, що нерви у них все ще напружені. Вони нагадували людей, яким пощастило лишитись живими після катастрофи і тепер вони збуджено вітали одне одного з порятунком.

Рудольф не міг усидіти на місці. Він увесь час ходив по кімнаті з келихом у руці, гортав книжки, що купую лежали на її письмовому столі, перебирав газети. Останнім часом він дуже схуд і виглядав якимось нервовим, збудженим, очі гарячково блищали, а щоки запали.

На противагу йому, Джонні, що звик до грошей і несподіваних вивертів долі, кругловидий, стриманий і незворушний, тепер, після кількох ковтків шампанського, сонно кліпаючи очима, спокійнісінько сидів на канапі.

Рудольф клацнув радіоприймачем. Саме виконували першу частину «Імператорського вальсу» Йоганна Штрауса.

— Послухай, вони грають наш гімн, — сказав він до Джонні. — Музика на честь мільйонів.

— Не надто високо несіться, ради Бога, хлопці! — вигукнула Гретхен. — Ви змушуєте мене почувати себе жебрачкою.

— Коли б у твого Віллі було побільше розуму, — сказав Джонні, — то він би випросив, позичив чи, нарешті, просто поцупив у когось гроші і вклав би їх у «Д. К. Ентерпрайсиз». Я кажу цілком серйозно. Важко навіть уявити, як високо злетить ця компанія. У неї велике майбутнє.

— Віллі занадто гордий, щоб у когось прохати, занадто відомий, щоб позичати, і занадто боягузливий, щоб украсти.

— Що ти, Гретхен, які жахливі речі ти кажеш про мого друга, — сказав Джонні, вдаючи, що шокований її словами.

— Колись він був і моїм другом, — сумно парировала Гретхен.

— Випий ще шампанського, — запропонував він. Вона підставила келих, і Джонні налив їй.

Рудольф узяв з її столу аркуш паперу.

— «Вік ліліпутів», — прочитав він уголос. — Що це? Заголовок?

— Я хотіла написати статтю з приводу однієї нової телепрограми цього сезону, але потім захопилася іншим. — Гретхен відпила з келиха. — Торішні п'єси, цьогорічні вистави, купа нових романів. Діяльність кабінету Ейзенхауера, питання архітектури, суспільна моральність, проблеми освіти. Я просто жахаюсь від того, чому вчать Біллі у школі, і, можливо, саме це підштовхнуло мене на викривальні статті.

Рудольф пробіг очима перший абзац.

— Ти досить різка, — прокоментував він.

— Мені платять за те, щоб я всіх лаяла, — виправдовувалася Гретхен. — Це мій рекет!

— Ти що, справді вважаєш, що все так безнадійно? — спитав Рудольф. — Чи прикидаєшся?

— Я намагаюся бути широкою. — Вона знову простягла свій келих Джонні.

У цей час задзеленчав телефон.

— Це, певно, Віллі хоче попередити, щоб його не чекали до вечері, — сказала Гретхен.

Вона підійшла до свого столу, зняла слухавку і спитала ображеним голосом:

— Алло? — Потім здивовано глянула на брата: — Хвилинку, — і передала слухавку Рудольфові. — Це тебе.

— Мене? — здригнувся від несподіванки Рудольф. — Ніхто не знає, що я тут.

— Попросили містера Джордаха.

— Я слухаю, — сказав він, беручи слухавку.

— Джордах? — перепитав хрипкий, приглушений голос.

— Так.

— Це Ел. Я поставив за тебе на сьогоднішній вечір п'ятсот доларів. Чималі гроші. І ставки — сім до п'яти.

— Хвилинку... — почав Рудольф, але в слухавці вже лунали короткі гудки. Рудольф мовчки дивився на неї. — Дуже дивно. Якийсь незнайомий хлопець, назвався Елом. Каже, що поставив за мене п'ятсот доларів на сьогоднішній вечір, і ставки — сім до п'яти. Гретхен, може, ти потайки граєш на перегонах?

— Я не знаю ніякого Ела, і в мене нема таких грошей, — сердито відповіла вона. — До того ж спитали містера Джордаха, а не міс Джордах. — Гретхен друкувалася під своїм дівочим прізвищем — Г. Джордах, і в телефонному довіднику Манхеттена її номер теж значився під прізвищем Джордах.

— Якась нісенітниця, — сказав Рудольф. — Здається, я нікому не давав цього телефону? — він запитально глянув на Джонні.

— По-моєму, ні, — відповів той.

— Що за чортівня, — зітхнув Рудольф. — Скільки може бути Джордахів у Нью-Йорку? Ти коли-небудь зустрічала тут однофамільців?

Гретхен заперечливо похитала головою.

— Де цей клятий довідник?

Гретхен дала йому грубезну телефонну книжку. Рудольф розгорнув її на літері «Д».

— «Джордах Т., — прочитав він. — Західна Дев'яносто третя авеню». — Він повільно закрити довідник і поклав його на стіл. —

Джордах Т., — замислено повторив він, обертаючись до Гретхен. — Як ти гадаєш, це він?

— Сподіваюся, що ні.

— Про що йдеться? — здивовано спитав Джонні.

— Річ у тім, що в нас є брат, Томас Джордах, — пояснив Рудольф.

— Наймолодший у сім'ї, — додала Гретхен. — Бісової душі вилупок.

— Ми не бачилися з ним десять років, — сказав Рудольф.

— Джордахи напродив дружна родина, — з іронією зауважила Гретхен. Після напруженого робочого дня шампанське миттєво подіяло на неї, і вона прилягла на канапу.

— А що він робить, цей ваш братик? — поцікавився Джонні.

— Хтозна. Не маю ані найменшого уявлення, — відповів Рудольф.

— Коли з нього виросло те, що повинно було вирости, мабуть, ховається від поліції, — в'їжливо сказала Гретхен.

— Зараз з'ясуємо. — Рудольф знову розгорнув телефонний довідник на сторінці, де був зазначений телефон Т. Джордаха, і набрав номер. Йому відповіла жінка. Судячи з голосу, молода.

— Добрий вечір, мем, — привітався Рудольф, намагаючись говорити безстороннім, офіційним тоном. — Чи можу я поговорити з містером Томасом Джордахом?

— Ні, не можете, — відповіла жінка на тому кінці. В неї було приємне високе сопрано. — А хто його запитує? — Тепер у її голосі вчувалися підозріливі нотки.

— Один з його приятелів. То він удома?

— Удома. Але він спить, — роздратовано відповіла жінка. — Сьогодні ввечері у нього бій. Йому нема коли базікати по телефону. — І вона кинула слухавку.

Під час розмови Рудольф тримав слухавку далеко від вуха, а та жінка говорила досить голосно, так що Гретхен і Джонні усе чули.

— Сьогодні ввечері у нього бій, — повторила Гретхен. — Дуже схоже на нашого Томмі.

Рудольф узяв з крісла «Нью-Йорк таймс» і відкрив на спортивній сторінці.

— Он воно що, виявляється. — І він прочитав уголос: — «Окрема вечірньої програми. Унікальний боксерський двобій. Томмі Джордах проти Вірджилла Уолтерса, середня вагова категорія, десять раундів. «Саннісайд-гарденз».

— Як захоплює, — зіронізувала Гретхен.

— Я піду, — рішуче сказав Рудольф.

— Навіщо?

— Як-не-як, він мій брат.

— Я чудово обходилася без нього десять років і проживу, сподіваюся, ще двадцять, — сказала Гретхен.

— А ти підеш, Джонні? — Рудольф обернувся до свого друга.

— Ні, сьогодні мене запросили на вечірку. Зателефонуй, розкажеш, що і як.

Знову задзеленчав телефон. Рудольф схопив слухавку. Але цього разу то був Віллі.

— Привіт, Руді, — сказав він. У слухавці чулись музика і уривки розмов. Очевидно, він телефонував із бару. — Ні, не треба її кликати. Просто скажи, що, на жаль, у мене сьогодні ділова вечерея і я прийду додому пізно. Хай не чекає на мене і лягає спати.

— Можеш не казати мені, що він говорив, — посміхнулася Гретхен з канапи і повернулася до Джонні. — Як ти гадаєш, чи не час відкоркувати другу пляшку?

Поки вони розпивали другу пляшку, Гретхен викликала по телефону няньку. Вони дізналися, де знаходиться «Саннісайд-гарденз», потім вона прийняла душ, уклала волосся і перевдяглася в чорне вовняне плаття, хоча була не зовсім упевнена, чи підійде воно для боксерського матчу. Вона схудла, і плаття було на неї трохи зашироке, та, перехопивши схвальні погляди обох чоловіків, Гретхен лишилася вдоволена своїм виглядом. Ніколи не можна опускатися до неохайності, подумала вона.

Прийшла нянька, і Гретхен, давши їй необхідні розпорядження, разом з Рудольфом і Джонні вийшла на вулицю. Вони зайшли до найближчого кафе, і Джонні випив з ними на прощання.

Подякувавши за випивку, він уже хотів був іти, але раптом Рудольф затримав його:

— У мене в кишені всього п'ять доларів. — Він засміявся. — Джонні, будь на сьогодні моїм банкіром. Ти не проти?

Джонні витягнув гаманець, відрахував п'ять купюр по десять доларів і віддав Рудольфові.

— Дякую, — той недбало засунув гроші в кишеню і знову засміявся.

— Що тут смішного? — спитала Гретхен.

— Ніколи не думав, що доживу до такого дня, — пояснив їй Рудольф, — коли не знатиму, скільки у мене грошей в кишені.

— Бачу, ти вже засвоїв усі звички багатіїв, — серйозно сказав Джонні. — Мої вітання! Побачимося завтра, Руді. У твоєму офісі. Сподіваюся, твій брат виграє.

— А я сподіваюся, що йому скрутять в'язи, — сказала Гретхен.

Коли вони приїхали в «Саннісайд-гарденз», змагання вже почались. Білетер провів їх на місця у третьому ряду від рингу. Гретхен одразу впало в око, що в залі зовсім мало жінок і жодної — в чорному платті. Вона ще жодного разу не була на боксерському змаганні і вимикала телевізор, коли передавали репортажі з рингів. Яка грубість, яка жорстокість, думала вона, здорові мужики гамселять один одного до нестями заради грошей. У лю-

дей, що сиділи в цій залі, були обличчя, цілком підходящі для любителів подібних видовищ. Здається, ще ніколи в житті вона не бачила стільки відворотних фізіономій одразу.

Боксери на рингу, схоже, не дуже прагнули скалічити один одного, і вона з холодним презирством спостерігала, як вони мляво бились, то входили в клінч, знехотя молотячи кулаками під боки, то «нирком» ухилялися з-під ударів. Натовп у кужелях тютюнового диму поведився досить апатично, і лише зрідка, коли глухий, важкий удар влучав у ціль, публіка починала вдоволено ричати, немов зграя хижаків.

Гретхен знала, що Рудольф час од часу буває на боксерських матчах, вона чула, як не раз він захоплено обговорював з Віллі сильні і слабкі сторони таких знаменитих боксерів, як Рей Робінсон. Вона нишком поглядала на брата. Він, здавалось, і справді був захоплений тим, що відбувалось на рингу. Тепер, коли вона на власні очі спостерігала за боєм, коли відчувала гострий запах поту боксерів, коли бачила кров на їхніх обличчях, вона раптом засумнівалась у своєму уявленні про характер Рудольфа, в його м'якості, в його недбалій, вмотивований його освітою вищості над іншими, в його приємних манерах, відсутності будь-якої агресивності. Вона навіть подумала, що Рудольфа щось ріднить з оцими грубими тварюками на рингу і з оцим агресивним натовпом, що заповнив усі місця навколо неї.

У другому раунді одному з боксерів розкраяли брову, і кров з рани заюшила йому обличчя й груди, перемазала суперника. Побачивши кров, натовп захоплено заревів, і від цього моторошного ревиська Гретхен стало млосно. Вона вже не знала, чи зможе досидіти до того моменту, коли Томас підніметься на ринг і перелізе через канати, щоб стати учасником цієї кривавої бійки.

Коли настав час головного поединку, вона сиділа бліда, ледве стримуючи нудоту. Крізь сльози і завісу тютюнового диму вона побачила, як чоловік у червоному халаті легко перемахнув через канати на ринг, і впізнала Томаса.

Томасові помічники зняли з нього халат і почали натягувати на його перебинтовані руки боксерські рукавички. Рудольф із деякою заздрістю зазначив, що на тілі Томаса майже нема волосся. А от у нього, в Рудольфа, волосся густо покривало майже все тіло, чорними кушиками росло на грудях, окремими острівцями навіть на плечах. Ноги в нього теж були волохаті, і це чорне волосся ніяк не відповідало тим уявленням про себе, що існували в його свідомості. Коли літом він ходив на річку купатись, то власна густа волохатість змушувала його ніяковіти, бо йому здавалося, що всі довкола з нього глузують. Тому він рідко засмагав, і як тільки виходив з води, одразу ж накидав на себе сорочку.

Дивно, але Томас зовні майже не змінився за ці роки. Хіба що наліті силою треновані м'язи виказували бійця-професіонала.

Навіть вираз його обличчя той самий: чистий, привабливий, подитячому відкритий. Поки оголошували умови бою, Томас весь час усміхався, хоча Рудольф помітив, як він нервово облизує язиком губи, як під шовковою полою халата, під краєм фіолетових трусів посмикується м'яз на його нозі. Рефері давав останні вказівки боксерам перед початком бою. Боксери стояли в центрі рингу. Коли диктор оголосив: «У червоному кутку — Томас Джордах, вага — п'ятдесят дев'ять з половиною фунтів», — він, підвівши угору обидві руки в рукавичках і кинувши швидкий погляд на ошалілий натовп, опустив очі. Навіть коли він і побачив брата з сестрою в третьому ряду, то не подав знаку.

Його супротивник, худорлявий негр, був вищий за Томаса, і руки в нього були значно довші. Він нетерпляче переступав з ноги на ногу у своєму кутку, немов пританцьовував, уважно вислуховуючи поради свого тренера і згідливо киваючи головою.

Гретхен, із застиглою стражденною гримасою на обличчі, вдвлялася крізь димову завісу в могутній, сповнений руйнівної сили, оголений турс свого брата. Їй не подобалися безволосі чоловіки — у Віллі скрізь на тілі був рудуватий приємний пушок, — а треновані м'язи Томаса змушували її здригатися від задоволеної огиди. І це — її рідний брат, обоє вони з одного материнського лона. Ця думка раптом довела її до розпачу.

За його дитинною усмішкою вона вгадувала його підступну злість, бажання завдати фізичного болю і передчуття задоволення від страждань іншого — усе те, що відштовхувало її від Томаса, коли вони жили під одним дахом у Порт-Філіпі. Їй була нестерпною сама думка про те, що там, на рингу, її рідна плоть і кров виставлені на загальний огляд в яскравому світлі юпітерів під час цієї огидної церемонії представлення публіці боксерів. Звичайно, цього і треба було сподіватись. Саме так він і повинен був закінчити — заробляти на життя кулаками.

Обидва боксери були сильними, обидва швидко рухалися по рингу, але негр діяв напористіше і краще захищався завдяки своїм довгим рукам. Томас шукав підходи до нього, намагався не квапитися з ударами — краще влучити раз, але певно. Він провів серію потужних ударів по корпусу, змусивши негра позадкувати, а загнавши того в куток і притиснувши до канатів, почав його нещадно лупцювати.

— Бий чорнопикого! — горланив хтось із задніх рядів щоразу, коли Томас проводив чергову серію ударів. Гретхен болісно кривилась — їй було соромно бути тут, соромно за всіх чоловіків і поодиноких жінок, що сиділи в цій залі. Вона раптом згадала Арнольда Сіммса, що шкутильгав у червоно-бордовому лікарняному халаті і казав їй: «Які у вас гарні ноги, міс Джордах!» Він так мріяв про Корнуолл. «Пробач мені, Арнольде, за цей вечір».

Замість десяти запланованих раундів бій тривав усього вісім. У Томаса текла кров з носа і з розкряної брови, але він не відступав і пританцьовуючи все нападав на супротивника з якоюсь дивовижною, непогамовною, злою енергією, якою він поступово виснажував негра. У восьмому раунді негр уже мляво махав руками. Потужним ударом у голову Томас кинув негра на підлогу. Коли суддя дорахував до восьми, той, хитаючись, ледве підвівся на ноги, через силу притискаючи руки до грудей і намагаючись захистити себе від войовничого натиску Томаса. Томас — обличчя заюшене кров'ю, але на губах посмішка — двома стрибками дістався до нього і обрушив на супротивника град ударів. Гретхен здалося, що за ці кілька секунд він дістав його щонайменше разів п'ятдесят. Негр знову упав на підлогу, і натовп заревів так оглушливо, що Гретхен злякалася за свої вушні перетинки. Він усе-таки спробував підвестись, навіть став на одне коліно. Томас, пригнувшись, чекав у своєму кутку, будь-якої миті готовий до нової атаки — закривавлений, енергійний, невтомний. Здавалося, він дуже хотів, щоб його супротивник підвівся, хотів продовжити бій, і Гретхен ладна була присягтися, що в очах у Томаса майнуло розчарування, коли негр знову безпорадно повалився на підлогу і рефері дорахував до кінця. Все, нокаут!

Гретхен відчула, що її от-от знудить, але вона лише сухо відригнула. Притискаючи до рота носову хусточку, вона здивовано вловила приємний запах парфумів, такий недоречний у цій прогірклій, просяклій смородом атмосфері. Зіщулившись і втупившись у підлогу, вона сиділа, неспроможна підвести очі на це криваве побоїще. Їй було страшно, що вона знепритомніє і тоді всі здогадаються, що вона фатальним чином споріднена з оцим звіром на рингу.

Рудольф упродовж усього матчу не вимовив жодного слова, щоправда, іноді кривив губи, явно засуджуючи відверту кровожерливість боксерів, — ні стилю, ні краси. Груба кривава бійка.

Боксери покинули ринг. Загорнутому в рушник негрові асистенти допомогли перелізти через канати і зійти вниз. Томас широко усміхався, розмахував рукою, як триумфатор, а люди навколо дружелюбно поплескували його по спині. Він залишив ринг із дальнього кутка і не міг бачити ні Рудольфа, ні Гретхен, а потім одразу ж попрямував у роздягальню.

Публіка почала розходитись, але Гретхен і Рудольф продовжували мовчки сидіти, уникаючи дивитись одне одному в очі. Нарешті Гретхен глухо, не підводячи голови, сказала:

— Ходімо звідси.

— Ми повинні зайти до нього.

— Навіщо? — здивувалася Гретхен.

— Ми з тобою сюди прийшли. Бачили його на рингу. Тепер ми повинні з ним зустрітись, — твердо сказав Рудольф.

— Він не має до нас ніякого стосунку, — заперечила вона, знаючи, що лукавить.

— Ходімо, — сказав Рудольф.

Він підвівся і, взявши її за лікоть, допоміг їй звестися на ноги. Він не любив, коли йому перечили, — цей холодний, єдиний справжній аристократ у «Саннісайд-гарденз».

— Я не піду... не хочу...

Але, попри її небажання, вона знала, що Рудольф безжалісно потягне її до Томаса і їй доведеться його побачити, дивитись на його закривавлене, грубе, мстиве обличчя переможця.

Біля дверей роздягальні стояли якісь люди, проте ніхто з них не зупинив Рудольфа, не спитав, куди він іде. Він штовхнув двері. Гретхен трималася за його спиною.

— Знаєш, — сказала вона, — краще я почекаю тут. Може, він не одягнений.

Рудольф, не звертаючи ніякої уваги на її слова, міцно стискаючи її зап'ястя, затягнув Гретхен у кімнату. Томас, обгорнутий рушником на поясі, сидів на брудному тапчані для масажу, а лікар накладав йому шви на ушкоджену брову.

— Нічого страшного, — сказав він. — Ще один маленький шов, і все.

Томас заплющив очі, щоб лікареві було зручніше працювати. Над його бровою жовтогарячою плямою проступав антисептик, і через це в нього було смішне, мов у клоуна, асиметричне обличчя. Він, очевидно, уже прийняв душ, його мокре волосся злипло, і зараз він був схожий на кулачного бійця на старовинній гравюрі. Поруч стояло кілька чоловіків, яких Рудольф бачив біля Томаса на рингу. Якась молода жінка у вузькій сукні тихенько зітхала щоразу, коли лікар устромляв голку в брову. В неї було чорнюще волосся. На струнких ногах — чорні нейлонові панчохи. Вищипані й підведені олівцем брови утворювали тонку, як ниточка, лінію над очима і надавали їй обличчю вигляду здивованої ляльки. В кімнаті смерділо застоїним потом, масажною маззю, сигарним димом і сечею — двері з роздягальні до вбиральні були відчинені. На підлозі, яку, схоже, ніхто ніколи не прибирав, валявся закривавлений рушник в одній купі з промоклими наскрізь від поту фіолетовими трусами, із суппортером, шарпетками й боксерськими черевиками — все це спорядження було на Томасові там, на рингу.

«Що я роблю тут, у цьому гидотному місці? — подумала Гретхен. У роздягальні було жарко. — І взагалі, як я сюди потрапила?»

— Ну от і все, — сказав лікар, відійшов од пацієнта і, схиливши голову набік, помилювався своєю роботою. — Через десять днів знову зможеш вийти на ринг.

— Спасибі, док, — подякував йому Томас і розплющив очі. Він побачив Рудольфа і Гретхен. — Боже праведний! — вигукнув він, криво посміхаючись. — А ви якого біса сюди приперлись?

— Привіт! Сьогодні вдень мені зателефонував якийсь Ел і повідомив, що поставив на тебе на сьогоднішній вечір п'ятсот доларів. Ставки сім до п'яти.

— Молодчина другака Ел, — буркнув Томас, кинувши неспокійний погляд на молоду жінку з гривною чорного волосся на голові, наче не хотів, щоб вона почула цю новину.

— Вітаю з перемогою, — сказав Рудольф, ступивши наперед і простягнувши руку. Томас якусь мить вагався, потім, посміхнувшись, теж подав братові свою почервонілу опухлу руку.

— Я рада за тебе, Томасе, — сказала Гретхен. У неї забракло духу привітати його з перемогою.

— Справді? Дякую. — Він із цікавістю глянув на неї. — Дозвольте мені вас познайомити. Це — Рудольф, мій брат, і Гретхен, моя сестра. А це — моя дружина Тереза, мій менеджер містер Шульц, тренер Педді... ну і вся моя команда... — Він недбало махнув у бік решти чоловіків, що товпилися в роздягальні.

— Рада з вами познайомитися, — сказала Тереза. Авжеж, це її недовірливий голос Рудольф чув по телефону.

— А я не знав, що в тебе є родичі, — здивувався містер Шульц. У голосі в нього теж бриніли підозріливі нотки, ніби наявність родини — це щось небезпечне, переслідуване законом.

— До цього дня я й сам не був у цьому цілком впевнений, — зізнався Томас. — Наші шляхи, як кажуть, розійшлись. Слухай, Шульце, отже, глядач на мене суне, мов хмара, коли навіть мої сестра й брат купують квитки в касі! Чорт візьми!

— Після сьогоднішнього бою я наб'ю по саме нікуди весь Гарденз, — пообіцяв Шульц. — Яка чудова перемога!

Менеджер був невисокого зросту з черевцем, схожим на баскетбольний м'яч.

— Ну що ж, певно, у вас є про що поговорити, обміняйтесь новинами. Завтра я загляну до тебе, Томмі, подивлюсь, як брова. Ходімо, хлопці. — Вдягнувши піджак, він насилу застебнув його на животі. Тим часом тренер засунув спорядження Томаса в сумку. — Бувай, Томмі. Ти сьогодні чудово попрацював, — сказав він на прощання й вийшов з роздягальні разом з лікарем, тренером та рештою команди.

— Ну от, ми нарешті самі, — посміхнувся Томас. — Яка приємна сімейна зустріч! По-моєму, її треба відсвяткувати. Як ти гадаєш, Терезо?

— Чому ти ніколи не казав мені, що в тебе є брат і сестра? — писклявим ображеним голосом спитала Тереза.

— Я просто якось забув про них за ці кілька років, — виправдувався Томас і зіскочив з масажного тапчана. — А тепер, якщо дами вийдуть, я вдягнуся.

Жінки вийшли у коридор. Гретхен була рада вийти із смердючої і задущливої кімнати.

— Теж мені!.. Якщо дами вийдуть!.. — передражнила Тереза, на ходу сердито вдягаючи старе кошлате манто з рудої лисиці, смикаючи плечима і допомагаючи собі руками. — Можна подумати, я ніколи не бачила його голим. — Вона з неприхованою ворожістю оглянула чорне вовняне плаття Гретхен, її черевики на низьких підборах і спортивного крою простеньке пальто. Вона, мабуть, вважала наряд Гретхен викликом її власному стилю — фарбованому волоссю, вузькій сукні, занадто струнким і занадто чутливим ногам, розмальованому обличчю. Усе в ній дратувало Терезу.

— Я й не знала, що Томмі походить з такої шляхетної, з претензіями, родини, — в'їдливо зауважила вона.

— Ми без претензій, — заперечила Гретхен. — Не турбуйтеся.

— До сьогоднішнього вечора ви жодного разу не спромоглись на те, щоб подивитися, як він б'ється на рингу, — провадила Тереза в агресивному тоні. — Чи, може, я помиляюсь?

— До сьогоднішнього вечора я не знала, що він — боксер, — спокійно відповіла Гретхен. — Ви не заперечуєте, якщо я сяду? Я дуже втомилась. — Не дочекавшись відповіді, вона підійшла до стільця біля протилежної стіни й сіла, вирішивши, що на цьому їхня розмова вичерпалась. Тереза роздратовано повела плечима під рудою лисицею, потім почала нервово походжати коридором. Її високі каблуки-шпильки лунко і нетерпляче постукували по бетонній підлозі.

Томас одягався повільно, соромливо відвернувшись од брата, коли натягав на себе труси, і раз у раз витирав рушником піт з обличчя, бо душ, очевидно, мало йому допоміг. Час од часу він поглядав на Рудольфа, посміхавсь і, здивовано хитаючи головою, повторював: «Хай йому біс!»

— Як ти себе почуваєш, Томмі? — спитав Рудольф.

— Нормально. Хіба що завтра зранку сцятиму кров'ю. Цей мерзотник добряче довбонув мене по нирках. Сучий син! А загалом бій пройшов непогано, як ти вважаєш?

— Авжеж, — погодився Рудольф. Він не насмілився сказати, що, на його думку, бій так собі, нічого особливого, звичайна груба бійка.

— Я з самого початку знав, що звалю його, — признався Томас. — Хоча букмекери ставили не на мене, а на нього. Сім до п'яти! Треба ж! Але для мене все закінчилося щасливо. Я на цьому заробив сімсот доларів. — У цю мить він був схожий на хвалькуватого хлопчиська. — Тільки даремно ти сказав про це при Терезі. Тепер вона знає, що в мене завелися грошенята, і вчепиться мені в горлянку мертвою хваткою.

— Ти давно одружився? — поцікавився Рудольф.

— Офіційно два роки. Вона завагітніла, і я вирішив: біс із ним, одружуся. — Він знизав плечима. — Вона взагалі нічого,

моя Тереза. Трохи дурненька, але нічого. Зате хлопчина вийшов хоч куди! — Він недоброзичливо глянув на Рудольфа. — Може, відрядити його до дядька Руді, щоб той зробив з нього справжнього джентльмена, а то виросте бідним тупим боксером, як його татусик.

— Мені хотілося б на нього глянути, — сухо сказав Рудольф.

— Будь ласка. Приходь до нас додому, коли матимеш час, — відповів Томас, натягуючи чорний светр. Коли вже просовував голову крізь комір, глухо спитав: — А ти одружений?

— Ні.

— Найрозумніший у родині! Як завжди! Ну, а Гретхен заміжня?

— Давно. Її синові вже дев'ять років.

— Така довго в дівках не засидиться, — кивнув головою Томас. — Незрівнянна красуня! Вона стала ще гарнішою, ніж була колись. Тобі не здається?

— Авжеж.

— І, мабуть, така ж паскуда, як колись?

— Не треба так говорити про неї, Томе, — попросив Рудольф. — Вона завжди була гарною дівчиною і стала дуже гарною жінкою.

— Гарзд, покладаюся на твоє слово, Руді, — весело сказав Томас, ретельно зачісуючи волосся перед потрісканим дзеркалом на стіні. — Звідки ж мені знати? Я завжди був для вас чужим.

— Ти ніколи не був чужим.

— Кому ти це кажеш, братику? — різко спитав Томас. Сховавши гребінець у кишеню, він кинув останній критичний погляд у дзеркало на своє опухле, в синцях і шрамах обличчя з білою наклейкою пластиру над оком. — Ну, сьогодні я красень. Коли б я знав, що ви навідаєте мене, обов'язково б поголився з нагоди такої значної події. — Він одійшов од дзеркала і вдягнув зверху на светр світлий твідовий піджак. — Ти, Руді, маєш такий самовпевнений вигляд, очевидно, в тебе кругом — порядок. Ти схожий на віце-президента якогось банку, дідько б тебе взяв!

— Не скаржуся, — відповів Рудольф, хоча йому не сподобалося порівняння з віце-президентом — низька посада.

— До речі, — вів далі Томас, — рік тому я був у Порт-Філіпі. Хотів навідати своїх. І довідався, що батько помер.

— Він наклав на себе руки.

— Знаю. Мені розповіла місіс Джардино з овочевого магазинчика. — Томас поплескав себе по грудях, щоб переконатися, що гаманець на місці. — Наш будинок знесли. У підвалі не горіло світло, і ніхто не зустрічав блудного сина, — додав він глузливо. — А як мати, ще жива?

— Так. Вона живе зі мною.

— Пощастило тобі, нічого не скажеш, — посміхнувся Томас. — Все ще у Порт-Філіпі?

— Ні, в Уїтбі.

— Ти, мабуть, не часто подорожуєш?

— Зате в мене багато вільного часу. — Рудольф відчував, що його брат у розмові з ним намагається його ушипнути, змусити відчувати свою провину перед ним, і це його дратувало. Але він уже давно звик сам спрямовувати будь-яку розмову в потрібне русло і тепер нічим не виказував свого невдоволення. Поки брат одягався, Рудольф спостерігав за неквапливими рухами його міцно збитого тіла, що наганяло страх своєю силою, і гостро відчув, як його охоплює безмежне почуття жалю і любові, бажання якось врятувати цього сміливого, мстивого хлопця, зовсім ще юного, від таких от вечорів, як сьогодні, від цієї вульгарної дружини, від галасливого, шаленіючого натовпу, від бадьорого лікаря, що накладає шви на його рани, — від цієї зграї випадкових людей, які оточували його і жили за його рахунок. Йому не хотілося, щоб це почуття зникло, випарувалося від уїдливого Томасового глузування — відгомону давніх ревнощів і ворожнечі, які через стільки років, на його думку, повинні були б давно ушухнути.

— Ну а мені довелось попоїздити, нічого не скажеш, — продовжував хвалитися Томас. — Я побував у багатьох містах: Чикаго, Клівленд, Бостон, Нью-Орлеан, Тіахуан, Голлівуд. Ці подорожі розширили мій світогляд.

Раптом двері широко розчинились, і в кімнату влетіла Тереза. Її вкрите товстим шаром гриму обличчя кипіло злістю.

— Скільки ви будете ще тут базікати? Усю ніч? — накинулася вона.

— Гаразд, гаразд, люба. Вже закінчуємо, — заспокоїв її Томас. — Зараз виходимо. Ми хотіли де-небудь повечеряти. Ти і Гретхен — ви підете з нами?

— Ходімо до китайського ресторану. Обожнюю китайську кухню, — заявила Тереза. — Я просто млію від неї.

— Боюся, сьогодні нічого не вийде. Гретхен треба додому. Вона залишила сина на няньку, — сказав Рудольф і, помітивши, як Томас кинув швидкий погляд на дружину, зрозумів: той думає, що братові соромно показуватися на людях з його дружиною.

Але Томас тільки низив плечима і сказав дружельно, без образи:

— Нічого не вдієш. Яюсь іншим разом. Тепер ми хоча б знаємо, що всі живі-здорові. — І вже на порозі раптом різко зупинився: — Слухай, ти завтра часом не будеш у місті близько п'ятої вечора?

— Томмі, — голосно покликала його дружина. — То ми йдемо вечеряти сьогодні чи ні?

— Помовч! — урвав її Томас. — Ну так що, Руді?

— Так, буду. — Завтра він збирався зустрітися з архітекторами і юристами.

— Де ми побачимось?

— Я буду у себе в номері. Готель «Уорік» на...

— Я знаю, де це, — сказав Томас. — Я прийду.

У коридорі до них підійшла Гретхен. У неї було бліде напружене обличчя, і Рудольф на якусь мить пошкодував, що привіз її сюди. Але лише на мить. Врешті-решт, вона вже доросла жінка, подумав він, не можна ж їй вічно ховатися од усього на світі. Досить того, що ось уже десять років вона примудряється уникати зустрічей з матір'ю.

Коли вони проходили повз двері іншої роздягальні, Томас знову зупинився.

— Мені треба заглянути сюди на хвилинку, попрощатися з Вірджиллом. Ходімо зі мною, Руді. Скажеш, що ти — мій брат, похвалиш його за чудовий бій. Йому стане трохи легше.

— Ми, здається, ніколи не виберемося з цього клятого місця, — невдоволено буркнула Тереза.

Томас, не звертаючи на неї уваги, штовхнув двері і пропустив Рудольфа вперед. Боксер-негр усе ще не перевдягся. Звівши руки між колін, він похнюплено сидів на масажному тапчані, а поруч на складаному стільчику мовчки сиділа гарненька молода негритянка, очевидно, його дружина чи сестра. Білий асистент-кутовий обережно прикладав мішечок з льодом до чималої гулі під оком боксера. Око майже зовсім запливло. В кутку досить світлошкірий негр, із сивим волоссям на голові, акуратно загортав у вузол його шовковий халат, труси й боксерські черевики. Мабуть, його батько.

Томас і Рудольф підійшли до боксера. Він глянув на них здоровим оком.

— Як ти себе почуваш, Вірджиле? — спитав Томас, співчутливо обнімаючи його за плечі.

— Та не дуже, — відповів той.

Тепер, зблизка, Рудольф бачив, що цьому хлопцю не більше двадцяти років.

— Вірджиле, познайомся з моїм братом Руді. Він прийшов сказати тобі, що ти бився, як лев.

Рудольф потиснув боксерові руку.

— Радий познайомитися з вами. Справді, це був чудовий бій, — сказав він, хоча подумав інакше: «Бідолаха, тікай звідси і ніколи більше в житті не надягай боксерські рукавички».

— Ваш брат — дуже сильний, — зауважив Вірджил.

— Що ти! Мені просто пощастило, — сказав Том. — Ось бачиш, довелося накласти на брову п'ять швів.

— Я не навмисно, Томмі. Присягаюся, не навмисно.

— Авжеж. Я знаю, Вірджиле, — заспокоїв його Томас. — Ніхто й не каже, що навмисно. Я просто зайшов попрощатися з тобою і переконатись, що у тебе все гаразд.

— Дякую. Дуже люб'язно з твого боку, — щиро відгукнувся Вірджил.

— Шасти вам, — сказав на прощання Томас. Вони з Рудольфом потисли руки усім присутнім і вийшли.

— Ну, нарешті, — зітхнула Тереза, побачивши їх.

Схоже, вони одружені не більше півроку, подумав Рудольф, коли вони прямували до виходу.

— Прокляті менеджери! Сволота! — вилаявся Томас. — Поквапилися з цим хлопцем. У нього була досить тривала переможна серія, і вони вирішили дати йому головний бій. Я бачив його пару разів і знав, що він слабак і що я пошлю його в нокаут. Ти помітив, цього покидька не було в роздягальні. Він навіть не захотів почекати, щоб довідатись, куди відправлять Вірджилу — додому чи до лікарні. Яка все-таки нікчемна професія — бокс. — Він глянув на Гретхен, ніби хотів почути її реакцію на його слова, але вона йшла, мов у трансі, ні на що не звертаючи уваги.

На вулиці зупинили таксі. Гретхен наполягла, щоб сісти поруч з водієм, а Тереза влаштувалася на задньому сидінні, між Рудольфом і Томасом. Від неї страшенно пахло дешевими парфумами, та, коли Рудольф опустил скло, вона запротестувала:

— Ради Бога, не відчиняйте! Вітер зіпсує мою зачіску.

Вони мовчки їхали до Манхеттена. Тереза тримала Томаса за руку і, час од часу підносячи її до своїх губів, цілувала, демонструючи всім, що це її власність.

Як тільки вони переїхали Бруклінський міст, Рудольф сказав:

— Ми вийдемо тут, Томе.

— Ви справді не можете поїхати з нами повечеряти? — знову невпевнено спитав Томас.

— Там найкращі китайські страви в місті, — сказала Тереза. Їхня спільна поїздка в таксі не завдала прикрих несподіванок, і тепер, коли вона вже не відчувала для себе ніякої реальної загрози, могла дозволити собі бути гостинною: хто знає, може, в майбутньому це їй знадобиться. — Ви навіть не уявляєте собі, від чого відмовляєтесь.

— Мені треба додому, — вперто сказала Гретхен. Голос у неї тремтів, вона, очевидно, була на грані істерики. — Я обов'язково маю повернутись додому.

Коли б не Гретхен, Рудольф залишився б із братом. Після цього гучного триумфу на спортивній арені, після такого важкого бою йому шкода було, що Томас змушений вечеряти сам з пашекуватою дружиною, там, де ніхто його не знає, ніхто не вітатиме. Треба при нагоді якось скомпенсувати цей вечір.

Таксист зупинив машину, і Гретхен з Рудольфом вийшли.

— Бувайте, любі, — засміялась Тереза.

— Отже, завтра о п'ятій, Руді, — нагадав йому Томас.

Рудольф ствердно кивнув головою.

— На добраніч, — ледве чутно прошепотіла Гретхен. — Бережи себе, Томасе, прошу тебе.

Коли таксі від'їхало, Гретхен ухопила Рудольфа за руку, немов боялася впасти. Рудольф, зупинивши інше таксі, назвав водієві адресу. В темному салоні машини Гретхен не витримала, дала волю своїм почуттям. Вона притислася до Рудольфа і розридалася, тремтячи всім тілом. У нього на очі теж навернулися сльози. Він міцно пригорнув сестру і погладив її по голові. Забившись у куток темної машини, він бачив, як яскраві смужки барвистих неонових вогнів осявали через віконце автомобіля, що мчав широкою вулицею, скривлене, гарне, мокре від сліз обличчя Гретхен. Він раптом відчув себе набагато ближчим до сестри. Тепер їх пов'язувала міцніша, ніж будь-коли, взаємна любов.

Нарешті вона перестала плакати. Сльози вже не лилися з її очей. Випроставшись, Гретхен витерла хустинкою очі.

— Вибач, — сказала вона. — Не можна бути такою занудою, як я... Бідолашний хлопчик, бідолашний хлопчик...

Коли вони увійшли, нянька спала на канапі у вітальні. Віллі ще не було. Ніхто не телефонував, повідомила нянька, а Біллі читав, аж поки не заснув, тоді вона тихенько піднялася до нього, намагаючись не розбудити, і вимкнула світло. Нянька — молода студентка років сімнадцяти, миловидна, з кирпатим носом, в коротких шкарпетках, дуже сором'язлива, страшенно зніяковіла, що її застали сплячою.

Гретхен налила у два келихи віскі. Нянька дала лад у її кімнаті, збрала розкидані скрізь газети і склала їх рівненькою купкою на підвіконні, збила подушки на канапі.

Горіла тільки одна лампа. Рудольф і Гретхен сиділи, немов дві тіні: Гретхен — на канапі, підібгавши під себе ноги, а Рудольф — у зручному великому кріслі. Втопившись за день, вони повільно потягували віскі, благословляючи тишу. Коли допили, Рудольф тихо підвівся й налив ще. Потім знову сів.

Звідкись іздалеку до них долинуло завивання сирени «швидкої допомоги». Десь, мабуть, аварія або нещасний випадок.

— Йому це давало втіху, — нарешті мовила Гретхен. — Той хлопчина практично вже нічого не міг зробити, він був абсолютно безпорадним, але Томас продовжував його бити, ще і ще... Раніше я гадала, що це просто дещо незвичний спосіб заробляти собі на життя — кулаками на рингу. Але те, що я побачила сьогодні ввечері, було зовсім не так, правда ж?

— Атож, це досить дивна професія, — погодився Рудольф. — Важко сказати, про що думає боксер, коли він б'ється на рингу.

— А тобі не було за нього соромно?

— Ну, я б сказав трохи інакше. Мені було не по собі. Але в Америці щонайменше десять тисяч боксерів-професіоналів. І кожен з них чийсь син або брат.

— Ні, я не поділяю твоєї думки, — холодно сказала Гретхен.

— Знаю.

— А ці потгорні труси фіолетового кольору, — сказала вона, мовби знайшла той предмет, на який могла вилити усю свою огиду, щоб звільнитися від кошмару цього вечора, викинути його з пам'яті.

— Мені здається, це наша спільна провина: твоя, моя, наших батьків. Ми відповідальні за те, що Томас опинився в такому паскудному місці.

Рудольф мовчав, повільно потягуючи віскі. «Звідки ж мені знати? Я завжди був для вас чужим», — сказав йому Томас у роздягальні. Коли його фактично вигнали з родини, він, тоді ще хлопчисько, відповідав на приниження в сім'ї у найгрубіший, найпримітивніший спосіб — кулаками. Коли він став старшим, реакція лишилась тією ж. У них в усіх тече в жилах кров Акселя Джордаха, що вбив двох людей, як він сам колись признався Рудольфу. Томас принаймні нікого не вбивав. Може, таке напруження благотворно впливає на нього?

— Усе-таки в якому лайні всі ми живемо, — сказала Гретхен. — Усі, без винятку. І ти теж, Рудольфе. Тебе взагалі бодай щось тішить у житті, Руді?

— У мене інший підхід до життя. Принаймні, не такий.

— Зрозуміло. Ти чернець-комерсант, — різко сказала Гретхен. — Замість обітниці вбогості ти дав обітницю багатства. Зрештою так, мабуть, краще, еге ж?

— Не кажи дурниць, Гретхен. — Рудольф уже шкодував, що піднявся з нею в помешкання.

— І заодно ще дві обітниці, — вперто провадила вона. — Обітниця цнотливості й обітниця слухняності. Цнотливості в ім'я нашої діви-матері Мері Піз Джордах? А слухняності — Дунканові Калдервуду, превелебному настоятелю Торговельної палати Уїтбі.

— Тепер усе буде інакше, — відповів Рудольф, хоча йому було прикро захищати себе і щось пояснювати.

— Ти хочеш втекти з монастиря, святий отче? Збираєшся одружитись, потонути в гріхові й послати Дункана Калдервуда під три чорти?

Рудольф, намагаючись угамувати напад гніву, що охопив його, підвівся, підійшов до столу, налив собі в келих трохи содової.

— Нерозумно зганяти на мені свою злість, Гретхен, — стараючись говорити спокійно, зауважив він.

— Вибач, — перепросила вона, хоча її голос, як і раніше, був твердий. — Я і справді найгірша в нашій родині. Я живу з чолові-

ком, якого зневажаю, виконую бездуховну, дрібну й нікому не потрібну роботу. Будь-хто, не докладаючи особливих зусиль, може мене трахнути, бо я найдоступніша жінка в усьому Нью-Йорку... Тебе це шокує, братику? — глузливо спитала вона.

— Мені здається, ти несправедлива до себе і незаслужено присвоюєш собі цей титул.

— Це не жарт, — сказала Гретхен. — Може, тобі потрібен список? Почнемо з Джонні Хіта? По-твоєму, він так добре ставиться до тебе тільки за твої прегарні сяючі очі?

— А що про все це думає Віллі? — спитав Рудольф, пускаючи мимо вух її шпильки. Неважливо, як і з чого зав'язались їхні стосунки, — тепер Джонні Хіт його друг.

— Віллі не думає ні про що. Йому аби тільки вештатися по барах та зрідка повалитись у ліжку з якою-небудь п'яною шлюхою. Він задовольняється в цьому житті мінімумом праці і мінімумом порядності. Що їх менше, то краще! Якби якимсь незрозумілим чином у нього в руках опинились кам'яні скрижалі з викарбуваними на них десятками заповідями, то перше, про що він подумав би, — це якій туристичній агенції можна загнати їх якомога дорожче для реклами екскурсій на гору Синай.

Рудольф засміявся, і Гретхен, хоча й не хотіла, теж мимоволі засміялась:

— Невдалий шлюб, як правило, розвиває в людині здатність до пишномовності.

Рудольф знову зареготав, бо відчув певне полегшення. Тепер, судячи з усього, Гретхен вибрала для себе іншу мішень, і йому не загрожували її злі нападки.

— А Віллі знає твою думку про нього? — спитав він.

— Авжеж, знає. І цілком згоден зі мною. Ось у чому весь жах! За його власними словами, ніхто і ніщо в цьому світі не подобається йому — ані чоловіки, ані жінки, а щонайменше він сам. Він був би страшенно засмучений, якби став іншою, успішною людиною, а не такою безпутною, якою він є. Треба обходити десятою дорогою романтиків-чоловіків.

— Чому ж тоді ти живеш з ним? — напрямки спитав Рудольф.

— Пригадуєш мого листа, в якому я писала, що мої справи — лайно і мені треба з тобою порадитись?

— Так, пригадую, — Рудольф чудово усе пам'ятав, він пам'ятав увесь той день.

Коли він наступного тижня приїхав до Нью-Йорка і запитав у неї, що сталося, вона ухильно відповіла: «Нічого. Все владнається».

— Тоді я вже майже вирішила розлучитися з Віллі, — сказала Гретхен, — і мені хотілося почути, що ти скажеш на це.

— І що ж змусило тебе змінити рішення?

Гретхен знизала плечима.

— Захиорів Біллі. Спочатку здавалося, так, дрібниця. Лікар подумав, що в нього апендицит, але все виявилось значно серйознішим. Ми з Віллі просиділи біля його ліжечка всю ніч. І коли я побачила, як Біллі лежить з блідим личком і страждає, а Віллі метушиться, не відходячи й на хвилину від нього, і зрозуміла, як він страшенно любить хлопчика, мені раптом стало страшно. Я подумала: невже я така безжалісна, що зможу і свого сина внести до сумної графи статистичних досліджень, — нещасна дитина з розбитої сім'ї, яка завжди сумує за нормальним житлом, родиною, а в майбутньому змушена буде звернутися до психіатра. Але... — голос у неї знову став сухим, — цей милий напад материнської сентиментальності минув. Якби наші батьки розлучились, коли мені було дев'ять років, можливо, я стала б кращою жінкою, аніж зараз.

— Ти хочеш сказати, що тепер вирішила розлучитися?

— Тільки якщо суд залишить Біллі зі мною, — відповіла Гретхен. — Але Віллі на це ніколи не погодиться.

Рудольф зробив великий ковток віскі. Він усе ще вагався. І нарешті зважився:

— Ти хочеш, щоб я довідався, чи можна його якимось примусити це зробити? — Він ніколи не став би втручатися в цю справу, якби не бачив сьогодні, як вона ридала в таксі.

— Коли тільки це щось змінить і піде на користь, — сказала Гретхен. — Я хочу спати з одним чоловіком, а не з десятком. Мені хочеться бути чесною і робити щось корисне, потрібне. Боже, як мені близька ця п'єса Чехова «Три сестри». «В Москву, в Москву...» Москва — це моє розлучення. Налий мені ще, будь ласка, Руді.

Вона простягла до нього свій келих.

Рудольф підійшов до столу, по вінця налив у обидві склянки.

— Здається, ти приохотилася до віскі.

— Ні, коли б...

Знову до них долинуло виття сирени «швидкої допомоги». Машина віддалялася, стихало й виття. Якщо вона близько, то це — пересторога, якщо далеко — плач. Ефект Доплера. Може, це той самий нещасний випадок, а «швидка» кружляє по місту і ніяк не доїде до лікарні? Або ж мчить на один з нескінченних викликів, а тимчасом на вулицях великого міста ллється кров?

Рудольф приніс їй келих, і вона, підібгавши під себе ноги, втупилася в нього.

Десь далеко годинник вибив першу годину по півночі.

— Що ж, — сказала Гретхен, — напевне, Томмі з тією особою, що зветься його дружиною, доїли вже свою китайську вечерю. Невже в історії Джордахів цей шлюб виявиться першим вдалим? Невже вони справді кохають, поважають і тішать одне одного, розламуючи навпіл китайський хлібець і зігріваючи своїми тілами розкішне шлюбне ложе?

У замку вхідних дверей заскреготів ключ.

— О! — вигукнула Гретхен. — А ось і наш обвішаний медалями ветеран повернувся додому.

— Привіт, люба. — Тримаючись підкреслено прямо і намагаючись не хитатись, Віллі підійшов до Гретхен, поцілував її в щоку. — А як поживає наш принц комерції? — Він дружньо помахав Рудольфові рукою.

Як завжди, коли Рудольф довго не бачив Віллі, той здався йому страшенно низькорослим. Може, зріст — його найбільша вада?

— Привітай його, — сказала Гретхен. — Сьогодні він підписав контракт.

— Вітаю. — Віллі, примружившись, оглянув вітальню. — Боже, як тут темно! Про що ви оце теревенили? Про смерть? Про могили? Про темні справи, що діються уночі? — Підійшовши до бару, він вилив рештки віскі з пляшки собі у келих. — Люба, чи немає у нас ще однієї?

Гретхен машинально підвелася й пішла на кухню. Віллі провів її тривожним поглядом.

— Вона що, розсердилась на мене, бо я не прийшов вечеряти?

— По-моєму, ні.

— Який я радий, що ти тут, — зітхнувши полегшено, сказав він. — Інакше мені б довелося вислуховувати чергову, сімсот двадцять п'яту, нотацію...

Гретхен повернулася у вітальню з пляшкою віскі в руках.

— Спасибі тобі, люба. — Він узяв у неї пляшку, відкоркував її і долив у свій келих. — І як ви провели сьогоднішній вечір?

— У нас була сімейна зустріч, — сказала Гретхен, сидючи на канапі. — Ми ходили на боксерський матч.

— Що? — здивовано спитав Віллі. — Про що вона каже, не поясниш, Руді?

— Вона сама розповість тобі про все згодом. — Рудольф підвівся, не допивши свій келих. — Мені час іти. Завтра дуже рано вставати. — Він почував себе ніяково у присутності Віллі, і йому не хотілося прикидатись, ніби сьогоднішній вечір нічим не відрізняється від інших, вдавати, що Гретхен нічого йому не сказала. Нахилившись, він поцілував сестру. Віллі пішов провести його до дверей.

— Дякую, що прийшов і підтримав компанію моїй старушенці, — сказав він. — Мені завжди гидко на душі, я відчуваю себе останнім лайном, коли доводиться залишати її вдома саму. Але сьогодні, розумієш, це було просто необхідно, присягаюся.

«Я не навмисно, Томмі, — згадав Рудольф слова негра. — Присягаюся, не навмисно».

— Нема за що дякувати, Віллі.

— Послухай, — сказав він. — Вона що, пожартувала, ну, про бокс? Це що — якась загадка чи...

— Яка там загадка! Ми справді ходили на боксерський матч.

— Ніколи не розумів цю жінку, — зітхнув Віллі. — Коли я хочу подивитися боксерські бої по телевізору, то мушу йти з дому до приятеля і дивитися в нього. Ну, гаразд. Сподіваюся, вона сама про все розповість. — Він потис своєю теплою рукою руку Рудольфові. І той пішов.

Рудольф чув, як Віллі зачинив за ним двері на ланцюжок. «Небезпека чаїться всередині, Віллі, — хотілося сказати йому. — Ти замикаєш її зараз у своєму домі разом із собою». Він поволі спустився східцями. Цікаво, а де б він сам був оце зараз? Чи було б ось так само просякнуте повітря в його помешканні подружньою зрадою і цілковитою невдоволеністю шлюбом з боку обох, якби тоді, тієї пам'ятної ночі 1950 року, коли він телефонував у номер 923 готелю «Сент-Моріц», йому відповіла б Джулія? Якби я був людиною віруючою, подумав він, заглиблюючись усе далі в нічну п'ятому, то повірив би, що Бог урятував мене.

Рудольф обмірковував свою обіцянку допомогти сестрі з розлученням. Головне — не помилитись і зробити перший, продуманий, логічний крок, адже він — людина логічна. Де б знайти надійного приватного детектива? Треба запитати у Джонні Хіта. Цей бізнесмен, мовби народжений спеціально для Нью-Йорка, геть усе знає. Рудольф скрушно зітхнув. Йому стало огидно від самої думки, що Гретхен мусить увійти до контори детектива; він уже наперед ненавидів цього сищика, якого навіть не знав і який увесь тиждень буде готуватися до того, щоб шпигувати й стежити за тим, як остаточно гине розбите вщент кохання.

Рудольф, обернувшись, востаннє глянув на будинок, у якому щойно був і де присягнувся вступити в змову. Він знав, що вже ніколи не зможе знову піднятися цими східцями, потиснути маленьку руку цієї нерозумної, охопленої розпачем жінки. І у двоєдушності має бути своя межа.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

I

Ранком із сечею пішла кров, але її було небагато, та й болю він не відчував. Коли електричка мчала через тунель, він глянув на своє відображення у вікні. Пов'язка над оком надавала йому дещо зловісного вигляду, хоча загалом нічого особливого, подумалося йому, він нічим не відрізняється від будь-якого іншого джентльмена, що прямує до банку.

Жовтнєве сонце відкидало неяскраве проміння на холодну, блакитнувату воду Гудзону. Електричка проминула в'язницю Сінг-

Сінг, і він уявив, як у цю хвилину бідолашні в'язні видивляються через ґрати своїх камер на широку, вільну річку, що тече до моря, і згадують колишнє життя.

— Жалюгідні негідники! — сказав він уголос і поплескав рукою по кишені, де лежав гаманець. Ідучи до центру міста, він забрав у букмекера свої сімсот доларів. Може, йому все-таки пощастить заткнути Терезі рот парюю сотень, ну, щонайбільше двома з половиною, якщо почне репетувати.

Томас витягнув гаманець. Усі банкноти — сотнями. Він витягнув навмання купюру, почав її уважно розглядати. Ось він, один із батьків-засновників, Бенджамін Франклін, витріщився на нього. Схожий на чиюсь стареньку мамульку. Мабуть, був куди крутішим, ніж виглядає, інакше його фізіономія нізащо б не потрапила на такий поважний папірець. Хіба це не йому належать слова: «Джентльмени, ми будемо вішати всіх разом чи по одному?» А я от навіть школу не закінчив, з жалем подумав Томас, почувавши себе трохи розгубленим перед відрізком історії вартістю у сто доларів. «Ця банкнота є законним платіжним засобом для виплати будь-яких грошових зобов'язань як приватним особам, так і громадським організаціям і підлягає прийому як у державному казначействі, так і в будь-якому відділенні федерального резервного банку» — прочитав він напис на купюрі.

Якщо це не законний платіжний засіб, то що ж тоді це таке, чорт візьми? Підписано акуратним, кучерявим почерком якогось Айві Бейкера Пріста, скарбничим Сполучених Штатів. Хлопець з таким ім'ям хіба обійдеться без оцих мудрованих слівцець: «законний платіжний засіб» замість «гроші», «грошові зобов'язання» замість «борги»?

Томас акуратно склав купюру і сунув її в бічну кишеню. І ця сотня незабаром приєднається до компанії їй подібних, що зараз лежать у темному банківському підвалі в такий ясний, сонячний день.

Чоловік, що сидів навпроти, пошелестів газетою, відкрив її на спортивній сторінці. Він читав репортаж про вчорашній боксерський матч. Цікаво, подумав Томас, які очі будуть у цього типа, коли він, поплескавши його по плечу, скаже: «Послухайте, містере, це я вчора там бився. Чи не хочете почути репортаж про бій з перших рук, так би мовити, з центру рингу?» А взагалі усі статті про бій у газетах були непоганими, а «Ньюс» на останній полосі навіть помістила фото Вірджила, який намагався підвестися після фатального удару. А він, Томас, стояв у протилежному кутку і дивився на нього. Один із журналістів заявив, що цей бій дає Томасові Джордаху реальну можливість стати претендентом на звання чемпіона, а Шульц, коли він уже виходив із дому, зателефонував йому і, страшенно хвилюючись, повідомив, що якийсь імпресаріо аж із Англії, побачивши його бій по телевізо-

ру, запрошує його до Лондона на змагання, що почнуться через шість тижнів.

— Ми виходимо на міжнародну арену, — захоплено теревенив Шульц. — Можемо провести бої по всьому континенту. І ти їх усіх укладеш. Там у них, в Англії, немає такого боксера в середній ваговій категорії, який би міг зрівнятися з тобою. Всі вони вдвоє гірші за Вірджіла Волтерса. І ще цей англієць сказав, що заплатить частину готівкою, і нам не доведеться вносити чималу суму до клятої податкової декларації.

Отже, якщо гарненько поміркувати і взяти до уваги останні новини, то він має почуватися пречудово. От він сидить у вагоні, в'язниця давно залишилася позаду, а в ній напхот напхано хлопців, ще крутіших за нього, Тома, і, можливо, навіть вони менш винні в чомусь порівнянно з ним. Але на душі було сумно. Тереза улаштувала йому скандал за те, що він нічого не сказав їй про вигране парі і про своїх, як вона висловилася, чванькуватих родичів. Вона почувала себе ображеною, що він ніколи і нічого про них їй не говорив, мовби ховав од неї бозна-який скарб чи щось іще.

«Ця твоя сестричка дивилась на мене так, ніби я сміття під її ногами. А твій задавака-братик в таксі опустив віконце, мовби од мене тхнуло, як від купи гною, і відсунувся в куток — можна подумати, якби він до мене доторкнувся, то одразу підхопив би трипер. Боже! Не бачили рідного брата десять років і навіть не побажали випити з ним чашку кави! Дуже мило. А ти, видатний боксер, не сказав їм навіть слова, наче так і треба!»

Їхній скандал спалахнув у ліжку, коли вони повернулися з ресторану, де Тереза, надувши губи й не дивлячись на нього, мовчки жувала вишукані китайські страви. Вдома він хотів був зайнятися з нею коханням, як це звичайно завжди робив після бою, оскільки перед матчем він не торкався до неї тижнями. Його прутень так набубнявів і затвердів, немов бита, якою можна було посилати м'яч у найвіддаленіший кут бейсбольного майданчика, але Тереза не реагувала, лежала колодою і не підпускала його до себе ближче. Чорт би її забрав, подумки вилаявся він, для чого я з нею одружився? Не для світських же розмов у ліжку! Але, правду кажучи, вона і в кращому сексуальному настрої ніколи не вражала його в ліжку. Коли він, охоплений бурхливою пристрастю, розкуйовджував їй зачіску, Тереза починала голосно виявляти невдоволення, мовби він чинив якийсь злочин, і завжди намагалася під будь-яким приводом відкласти секс до завтра, до наступного тижня, до наступного року... А коли після довгих умовлянь вона все ж розсовувала ноги, то з таким виглядом, наче робила йому величезну послугу. Я ж із релігійної родини, виправдовувалася Тереза, начебто архангел Михаїл стояв з мечем поруч і охороняв заповітне місце у католичок. Він готовий був побитися об заклад, викласти усі свої гроші за наступний бій, що його сестра

Гретхен з її простою зачіскою і невибагливим макіяжем на обличчі, у скромному платті, але з неприступним виразом світської леді, який немов застерігав усіх чоловіків: «Не смійте лізти мені під спідницю!», за один двохвилинний раунд зробить будь-якому партнерові набагато більшу приємність, ніж його Тереза за двадцять десятихвилинних раундів.

От чому він погано спав, а образливі слова Терези всю ніч дзвеніли в нього у вухах. Хоча вона, по суті, сказала правду, і усвідомлювати це — найжахливіше. Адже він уже зовсім доросла людина, але з'явилися брат і сестра, і в їх присутності він знову відчув себе як у дитинстві — противним, дурним, нікчемним, паскудним хлопчиськом. А від них нічого ж особливого не вимагалось — просто провідати його, прийти до нього додому.

Давай, бийся на рингу, перемагай у боях, хай газети публікують твої знімки, а вранці сци кров'ю, і хай болільники радісно вітають тебе, дружньо плескають по спині, хай тебе запрошують виступати до Лондона — хай! І от ці двоє снобів, яких ти й не збирався ніколи більше бачити у своєму житті, про яких ти нічого не чув цілих десять років, раптом припхалися до нього і кажуть, наче й не вони: «Привіт!». Тільки «привіт», більше нічого, і все — ти знищений, розчавлений, ти вже більше ніхто. Ну гаразд, ненависний клятий мій братику, татусів і матусин мазунчику, що грає на золотій трубі, що самовільно опускає віконця в таксі, ти дістанеш сьогодні по заслугі від свого забіяки-брата, цього нікчеми. Напевне це буде для тебе шоком.

Раптом на якусь мить майнула божевільна думка: може, не сходити з електрички до Олбані, а там пересісти на інший потяг і поїхати в Елізіум, до тієї єдиної у світі, яка пестила його з любов'ю, до тієї, що змусила його відчути себе справжнім чоловіком, коли йому було всього шістнадцять років, — до Клотильди, покоївки його дядька. До Клотильди, що купала Святого Себастьяна у ванні.

Але коли електричка зупинилася в Порт-Філіпі, Томас вийшов і, як збирався, попростував прямісінько до банку.

II

Біллі вередував, не хотів снідати, і Гретхен з останніх сил намагалася не втратити самовладання. Підкоряючись марновірству (адже діти відчувають дуже багато чого, у них розвинута не по роках інтуїція), вона ще не вдяглась, а сиділа за столом у своєму робочому одязі — джинсах і светрі.

Вона без апетиту, неуважно длубалась виделкою в тарілці, стримуючись, щоб не насварити сина за непослух — він розкидав шматочки баранячої відбивної із салатом по тарілці.

— Навіщо мені йти до музею природи? — скиглив Біллі.

— Матимеш задоволення, — терпляче пояснила вона. — Дуже велике.

— Ні, це не для мене. І чого мені туди пертися, не розумію.

— Але ж тебе чекає весь клас.

— Вони всі — диваки. Всі, окрім Конрада Франкліна. — Біллі, здається, хвилин п'ять уже пережовував шматочок баранини, перекочуючи його то на той, то на той бік. Може, все-таки відшльопати його? — подумала Гретхен. Годинник на кухні цокав усе настирніше. Вона намагалася не дивитись на нього, але довго витримати не змогла. Підвела очі догори. За двадцять хвилин перша. Вона мала бути у верхньому місті за чверть до другої. Але ж треба ще встигнути завести Біллі до школи, повернутися, прийняти ванну, перевдягтися, зробити макіяж і з'явитися на побачення не захекавшись, щоб не склалося враження, ніби вона щойно пододала марафонську дистанцію.

— Швидше доїдай, — скомандувала вона, дивуючись м'якості свого голосу в таку хвилину, коли в ній вирувало стільки різних, але не материнських почуттів. — На десерт — желе.

— Я не люблю желе.

— Це ж відколи?

— Від сьогоднішнього ранку. Скажи, який сенс іти до музею, щоб побачити опудала тварин? Ну, якщо вони вже хочуть, аби ми глянули на тварин, то можна поїхати до зоопарку і глянути там на живих.

— Гаразд, у неділю так і зробимо, — примирливо сказала Гретхен. — Я поведу тебе до зоопарку.

— У неділю я йду в гості до Конрада Франкліна. Я йому обіцяв. — Біллі витяг з рота так і не дожований шматочок баранини й поклав його на тарілку.

— Виховані люди так не роблять, — дорікнула йому мати.

Цок-цок — годинник над головою.

— Все, більше не лізе.

— Добре, — сказала Гретхен, відсовуючи тарілку. — Не лізе, то й не лізе.

Проте Біллі і не думав підводитися з-за столу.

— Але я ще не доїв салат, — уперто сказав він і з демонстративним виглядом виделкою почав вирізати з листка салату геометричні фігурки.

Він стверджує в такий спосіб свою особистість, переконувала себе Гретхен, ледве стримуючись, щоб його не відшмагати. Добра ознака на майбутнє.

Не маючи сили далі спостерігати за його неспішною грою із салатом, вона різко підвелась, витягла з холодильника мисочку з желе.

— Чому ти сьогодні так нервуєш? — спитав Біллі. — Зриваєшся з місця...

«Ох, ці діти, з їхньою інтуїцією, хай їй грець!» — подумала Гретхен.

Його радар, звичайно, не просвічує її наскрізь, але бачить хмари, що згущуються.

— Ковтай швидче десерт! Ми спізнюємося, — сказала вона.

Біллі, схрестивши руки на грудях, відсунувся на стільці.

— Я ж казав, що не люблю желе.

Їй хотілося вигукнути, що він сидітиме за столом, аж поки не з'їсть желе, хай хоч і до вечора. Але в неї виникло похмуре передчуття, що саме цього Біллі й домагається. Чи можливо, що ця мішанина дитячих емоцій — любові, ненависті, чутливості, жадібності, — якимось чином допомогла йому здогадатися, що саме збирається робити його мати у верхньому місті, і майже інстинктивно, по-своєму, збагнути, що зараз він захищає себе, захищає свого батька, захищає неподільність їхньої родини, їхнього будинку, в якому він вважав себе, зі звичною дитячою самовпевненістю, його стрижнем?

— Гарзд, — погодилася вона. — Ніякого желе! Ходімо.

Біллі виявився мудрим переможцем. Ні тіні посмішки тріумфатора на обличчі.

— Ну, чого мені йти до музею, щоб витріщатися на колекцію давно померлих, набитих тирсою тварюк? Не збагну, — тільки й сказав він.

Гретхен одімкнула двері. Їй було жарко, і вона важко дихала. Довелося бігти майже всю дорогу від школи. Розривався телефон, але вона не підійшла, хай собі дзвонить. Одразу ж рушила у ванну, похалцем скидаючи з себе одяг. Приймавши теплий душ і кинувши короткий критичний погляд у велике дзеркало на своє мокре, блискуче від води тіло, вона заходилась енергійно витиратися рушником. Товста чи худа? Вона могла стати і такою, і такою. Слава Богу, вона худенька. Правда, не зовсім і скелет. «Ах, тіло моє, обитель моєї грішної душі!» — засміялась вона. Не вдягаючись, пройшла у спальню, витягла з купи шарфіків протизаплідний гумовий ковпачок. Так, дуже потрібний і корисний винахід гінекологів-акушерів, нічого не скажеш. Обережно поставила його куди слід, свідомо того, що цим самим чинить гріх. Може, з часом проти вагітності винайдуть щось інше, краще, ніж оця холодна і неприємна штучка.

Торкаючись пальцями цього чутливого місця, вона раптом згадала про дивний сплеск бажання цієї ночі, коли вони нарешті лягли спати. Образи двох боксерів, одного білого, другого чорношкірого, що викликали в неї тільки нудоту, коли вона сиділа в залі «Саннісайд-гарденз», несподівано стали збудниками її хіті: ці красиві, грубі чоловічі тіла, легко, мов акробати, пританцювуючи, рухалися навколо неї. Секс для жінки — це зовсім безцеремонне

вторгнення в її інтимний внутрішній світ. А що відчувають чоловіки, коли щосили гамселять один одного на рингу? Вони теж безцеремонно вторгаються в особисте життя один одного, зневажаючи його недоторканність. Уранці, після тривожної ночі, коли вона ще лежала в ліжку, їй було зовсім кепсько: в голові у неї все змішалось до купи — удари ввижались їй жагучими ласками, ласки — ударами, і вона, розпалившись, неспокійно крутилась у ліжку. Якби зараз до неї ліг Віллі, вона б із пристрасним натхненням накинулася на нього. Але Віллі лежав горілиць і міцно спав, лише час від часу похрюпуючи.

Довелось устати й випити снодійну пігулку. На ранок вона викинула всю цю нісенітницю з голови, і сором, що палив її вночі, прикрила безневинна маска клопіткого дня. Похитавши головою, вона висунула шухляду, набиту її трусиками й ліфчиками. Якщо почнеш про це міркувати, подумала вона, то яке все-таки лицемірне, хоча на перший погляд і необразливе слово — «трусики», яке по-дитячому оманливе, а насправді вони прикривають на тілі місце, страшенно охоплене хіттю. «Корсет» — куди більш підходить, хоча воно, звичайно, застаріло. Гретхен давно не носила корсетів: Бойланова школа.

Знову тишу роздер телефон, дзвонив уперто, наполегливо, але вона, не звертаючи на нього уваги, швидко вдягалася. Кинувши короткий погляд на свої речі, що висіли в стінній шафі, вибрала простий строгого крою темно-синій костюм.

Навіщо афішувати яскравим убранням свою місію? Що краще ховаєш своє рожеве гарне тіло, то більше його поцінують, коли воно постане очам у всій своїй наготі. Вона щіткою причесала пряме, розпущене аж до пліч волосся. Який у неї широкий, низько посаджений лоб, такий чистий, спокійний, без жодної зморщечки, — а скільки за ним приховано підступності і тривожних сумнівів.

Не знайшовши таксі, Гретхен вирішила їхати на метро. Зараз найголовніше — сісти на потяг, який прямує до Куїнса, потім пересісти на інший, до Іст-Сайда, доїхати до П'ятдесят третьої авеню. Персефона, що виходить з царства мертвих у пору, коли починає буяти кохання.

Вона вийшла на П'ятій авеню, пішла далі вулицею, осяяною скупим осіннім сонцем. Її строга, струнка фігура у темно-синьому костюмі відбивалася в сяючих вітринах магазинів. Цікаво, подумала вона, скільки жінок прогулювалися по цій авеню з тією ж місією, що й вона, виставляли напоказ свою красу з лукавим виразом на обличчі, знаючи про надійний протизаплідний ковпачок, розташований у належному місці.

Вона повернула на Іст-Сайд, до П'ятдесят п'ятої авеню, пройшла мимо «Сент-Ріджиса», згадуючи одну весільну пару літнього вечора: наречена в білій фаті, під руку з молодим лейтенантом.

У місті — певна кількість вулиць. Нікуди від них не сховаєшся. Ось вони, наслідки урбаністичної географії.

Вона глянула на годинник. За двадцять хвилин друга. У неї в запасі ще цілих п'ять хвилин. Отож можна іти повільніше, щоб прийти на місце спокійною і стриманою.

Колін Берк жив на П'ятдесят шостій, між Медісон- і Парк-авеню. Ще один відгомін минулого. На цій вулиці вона одного разу була на вечірці, з якої втекла. Хіба можна дорікати людині за те, що вона зняла помешкання, не рахуючись із похмурими спогадами своєї майбутньої коханки і не з'їхала ще до того, як сплатила за перший місяць?

Вона увійшла в знайомий білий вестибюль і натиснула кнопку дзвінка. Скільки разів вона вже приходила сюди? Скільки разів натискала на цю кнопку? Двадцять? Тридцять? Шістдесят? Колиш вона обов'язково порахує.

Клацнув автоматичний замок, вона штовхнула двері, зайшла у ліфт і піднялася на четвертий поверх.

Він чекав її на порозі — босий, накинувши на піжаму халат. Вони швидко поцілувались — не треба, не треба поспішати.

У великій вітальні панував безлад: на маленькому столику — залишки сніданку і недопита чашечка з кавою посеред папок з п'єсами. Берк був театральним режисером і жив по-театральному богемним життям — він рідко лягав спати раніше п'ятої ранку.

— Хочеш кави? — спитав він.

— Дякую, не треба, — відмовилася Гретхен. — Я щойно пообідала.

— Ох, це впорядковане життя, — зітхнув він. — Можна тільки позаздрити. — В його голосі пролунала м'яка іронія.

— Завтра вранці приходь до мене і подивись, як я буду вмовляти мого Біллі з'їсти баранячу відбивну. Тоді й позаздриш.

Берк ніколи не бачив її сина, ніколи не зустрічався з її чоловіком, ніколи не був у них вдома. Їх познайомив на якомусь офіційному обіді редактор журналу, де вона іноді друкувалася. Берк хотів, аби вона написала статтю про нього, бо вона якось обмовилася, що їй сподобалася поставлена ним п'єса. Тоді, на обіді, він їй не сподобався. Занадто задержуватий, занадто самовпевнений догматик. Статтю вона так і не написала, але через три місяці, після кількох випадкових зустрічей, віддалася йому — чи тому, що їй цього захотілося, чи бажаючи помститися Віллі, чи рятуючись од нудьги, чи на нервовому ґрунті, а може, тому, що у той момент їй було на все начхати... Вона давно вже не аналізувала причин.

Берк, стоячи, повільно пив каву і дивився на неї лагідними темно-сірими очима з-під пухнастих, зсунутих на перенісці чорних брів. Йому було тридцять п'ять, низенький, нижчий навіть, аніж вона. (Невже усе своє життя я приречена кохатися з невисокими

чоловіками?) На його тонкому, напруженому обличчі з колючим кущиком борідки угадувався могутній інтелектуальний запал, воно говорило про його прямолінійність і велику внутрішню силу, — це змушувало співрозмовників забувати про його маленький зріст. Професія режисера привчила його командувати складними і тонкими людьми, і владність відчувалася в усьому його вигляді. Настрій у нього швидко змінювався, іноді навіть з нею він розмовляв різким голосом. Берк болісно переживав як власну недосконалість, так і недосконалість людей взагалі; легко ображався і нерідко зникав на кілька тижнів, не сказавши нікому жодного слова. Він розлучився з дружиною і зажив слави донжуана. На самому початку їхнього роману, коли вони вперше зустрілися, вона відчувала, що потрібна йому лише для задоволення найпростіших і цілком зрозумілих потреб, але тепер, дивлячись на цього стрункого, бо-соногого, низенького чоловіка у м'якому темно-синьому халаті, вона вже не сумнівалася, що кохає його і ніхто інший їй не потрібен — вона ладна піти на будь-які жертви, аби тільки все своє життя бути разом із ним.

Учора ввечері, коли вона сказала братові, що хоче спати з одним чоловіком, а не з десятком, вона мала на увазі його, Берка. Справді, після того як вона переспала з ним, Гретхен більше не була ні з ким, окрім нього, коли не рахувати тих нечастих випадків, коли Віллі під впливом ностальгійної ніжності залазив до неї в ліжко, — короткочасні примирення, що не дають цілковитого щастя, майже забуті звички кохання, що відійшло.

Якось Берк запитав у неї, чи спить вона ще зі своїм чоловіком, і вона сказала йому правду. Вона навіть зізналася, що це дає їй задоволення. Навіщо їй брехати йому, цьому єдиному чоловіку з усіх, кого вона знала, якому вона могла викласти геть усе, що наvertsалося їй на думку. Він, зі свого боку, зізнався, що після їхньої першої зустрічі не спав із жодною жінкою, і вона знала, що він не бреше.

— Чарівна Гретхен, — сказав він, відриваючи чашку від губ, — чудова Гретхен, славна Гретхен. О Боже! Коли б ти щоранку входила до мене, несучи на таці сніданок! Яке б це було чудо!

— Ого! — вигукнула вона. — В тебе сьогодні гарний настрій!

— Не зовсім. — Колін Берк поставив чашку на столик, підійшов до неї, і вони обнялися. — Попереду в мене жахливий день. Годину тому мені зателефонував мій театральний агент — о пів на третю я маю бути в компанії «Коламбія Пікчерз». Мені пропонують поїхати на Захід і зняти фільм. Я двічі телефонував тобі, але ніхто не підходив.

Так, справді, згадала вона. Телефон дзвонив, коли вона увійшла до кімнати, потім, коли вдягалась. «Кохай мене завтра, сьогодні ж — на жаль», спасибі тобі, «Американ телефон енд телеграф компанії». Але, на жаль, завтра клас Біллі не піде до музею, отже,

і не розв'яже їй руки до п'ятої вечора. Зазвичай вона повинна бути біля школи о третій. Кохання за шкільним розкладом.

— Я чула дзвінки, — сказала вона, відхиляючись од нього. — Але не брала слухавку. — Вона неухважно закурила сигарету. — Я думала, цього року ти збираєшся ставити якусь п'єсу.

— Викинь сигарету, — сказав Берк. — Коли кепський режисер хоче показати глядачам, що стосунки між двома персонажами стають напруженими, він неодмінно змушує акторів запалити сигарету.

Вона засміялася і погасила недопалок.

— П'єса ще не готова і, судячи з того, в якому темпі автор її переписує, не буде готова аж до кінця наступного року. А те, що мені запропонували, — суцільні дурниці... Та не дивись, заради Бога, на мене такими сумними очима!

— Зовсім не сумними, — заперечила вона. — Просто зі мною повелися грубо, мені хотілося лягти з тобою в ліжку, і от я розчарована.

Тепер посміхнувся він.

— Ну і язичок у нашої Гретхен! Чеше напрямки, — сказав він. — А сьогодні увечері? Не зможеш?

— Вечори виключаються. Ти й сам добре знаєш це. Навіщо демонструвати усім наші стосунки? Мені б цього не хотілось. «А ще Віллі. Він такий непередбачуваний, — подумала Гретхен. — Може прийти додому на обід, щось весело насвистуючи, і так два тижні поспіль». — Ну а фільм? Хоч цікавий?

— Сподіваюся, що так. — Він низив плечима, погладжуючи свою синювато-чорну борідку. — А може, просто стогони шлюхи — і таке теж може бути. Чесно кажучи, мені зараз потрібні гроші.

— Але ж торік ти поставив хіт. — Вона розуміла, що не повинна тиснути на нього, та все одно мимоволі бовкнула.

— Мій банк в істеричі, розривається між дядечком Семом та аліментами, — скорчив він кислу міну. — Лінкольн, як відомо, зробив добру справу, звільнивши рабів у тисяча вісімсот шістьдесят третьому році, але чомусь забув про одружених чоловіків. Отож кохання, як усе і скрізь тепер, підвладне податковому управлінню. Ми кидаємося одне одному в обійми у перервах між заповненням податкових декларацій.

— Тобі не завадило б познайомитися з моїм братом і його приятелем Джонні Хітом. У податковому законодавстві вони як риба у воді. Знають усі без винятку відрахування, знижки і таке інше.

— Але ж вони бізнесмени. Їм знайоме це мистецтво фокусників. Коли мій податковий інспектор читає мою декларацію, він, обхопивши голову руками, у розпачі починає ридати. Чи варто шкодувати про витрачені гроші? Вперед — у Голлівуд. Я й справді покладаю на Голлівуд великі надії. Чому в наші дні театральний

режисер не може зняти кіно, скажи, будь ласка? Закореніле уявлення про театр як про щось святе, а про кінематограф — як про щось вічно брудне і потворне — чистий снобізм, і воно має канути в Лету, як і Девід Беласко. Якщо ти мене питаєш, хто, на мою думку, найвидатніший з усіх нині живих драматичних режисерів, я відповім: Федеріко Фелліні. Я не бачив нічого кращого, ніж «Громадянин Кейн», а це найчистішої води голлівудщина. Може, я стану Орсоном Уеллсом п'ятдесятих. Хто знає?

Він походжав перед нею, і Гретхен бачила, що Берк налаштований дуже серйозно, що він серйозно сприймає все, про що каже, принаймні більшу частину, що він має намір кинути виклик долі і перейти до нового етапу своєї кар'єри.

— Звичайно, в Голлівуді повнісінько шлюх, але хто, не покрививши душею, стверджуватиме, що наш театр — це жіночий монастир?! Мені потрібні гроші, і я аж ніяк не байдужим оком дивлюсь на доларовий папірець. Але я не буду за ним полювати. І, сподіваюсь, такого ніколи не станеться. Я веду переговори з «Коламбія Пікчерз» уже майже місяць, і вони готові надати мені повну волю: сценарій, який я захочу, автор діалогів — на мій розсуд, ніякого контролю, всі зйомки на натурі, до останнього кадру, право на остаточний варіант монтажу — одне слово, все, за умови, що я не вийду за межі кошторису, а на нього гріх скаржитися — сума цілком пристойна. Якщо фільм вийде у мене гірший, ніж постановки на Бродвеї, то в цьому мені доведеться звинувачувати тільки самого себе. Приїзди на прем'єру. Сподіваюся, тобі сподобається. А мені знадобиться твоя підтримка.

Вона усміхнулась, але усмішка була якась вимучена:

— Ти не казав мені, що в тебе такі серйозні плани. Майже місяць ведеш переговори...

— Такий от я негідник, обожаю секрети, — грайливо сказав він. — До того ж не люблю плескати язиком заздалегідь, коли ще нічого не ясно.

Вона знов закурила, аби тільки чимось зайняти руки і тремтячі губи. До біса всі ці режисерські штампи з напруженою ситуацією між діючими особами.

— А що мені робити? Сидіти отут, у Нью-Йорку, й чекати? — випускаючи дим, спитала вона, хоча наперед знала, що не варто було запитувати про це.

— Тобі? — перепитав він, задумливо дивлячись на неї. — Літаки літають щодня...

— У якому напрямку?

— В обох.

— І як довго, по-твоєму, ми так протягнемо?

— Два тижні. — Він постукав нігтем по краєчку порцелянової чашечки, і вона мелодійно дзенькнула — крихітні куранти, що

відбивають час, переповнений сумнівами. — Жартую, звичайно. Наше кохання вічне.

— А якщо я з Біллі прилечу до тебе, ми зможемо жити в тебе? — обережно спитала вона.

Він підійшов до неї і, обхопивши її голову обома руками, поцілував у чоло. Для цього їй довелося трохи нахилитися. Його колюча борідка дряпнула їй шкіру.

— О Господи, — м'яко сказав він, відсторонюючись од неї. — Мені ще треба поголитися, прийняти душ і вдягтися. Я вже й так спізнаюсь.

Вона спостерігала за ним, як він голився, приймав душ, одягався. Потім вони доїхали на таксі до офісу кіностудії на П'ятій авеню, де в нього мала відбутися ділова зустріч. Він так і не відповів на її питання, але попрохав зателефонувати йому ввечері — він розкаже їй, чим скінчилася зустріч у «Коламбія Пікчерз».

Гретхен вийшла з машини разом з ним і довго, без зайвого поспіху, ходила по магазинах. Купила сукню, светр, хоча й знала, що не мине й тижня, як вона принесе їх назад, щоб здати.

О п'ятій вечора, у своїх звичних джинсах і старому твідовому пальті, але без гумового ковпачка всередині, вона стояла біля воріт школи й чекала, коли клас Біллі повернеться з музею природи.

III

Під вечір він дуже втомився. Весь ранок він провів з юристами, а вони, як виявилось, найнудніші люди на світі. Це спостереження, здається, стосувалось і його самого. Постійна боротьба за переваги, двозначна, підступна, не засвоювана нормальною людиною мова, вічний пошук лазівок у законі, невидимих важелів, прийнятних для обох сторін компромісів, безсоромна, відверта гонитва за грішми викликали у нього глибоку відразу, хоча він і мав од усього цього власний зиск. Одне його втішало у стосунках з юристами — він сотні разів переконувався у своїй правоті, коли навідріз відмовився від пропозиції Тедді Бойлана фінансувати його навчання у вищій юридичній школі.

Потім прийшли архітектори і теж відібрали в нього багато часу. Зараз він працював над проектом торговельного центру і його номер у готелі був завалений кресленнями. За порадою Джонні Хіта він уклав контракт з фірмою молодих архітекторів, які вже одержували кілька почесних премій за свої роботи, але ще палали ентузіазмом. Вони, безперечно, люди талановиті й захоплені, але працювали в основному у великих містах і звикли втілювати свої сміливі ідеї у скло і сталь або залізобетон. Рудольф чудово розумів, що вони мають його за безнадійно відсталого ретрограда, але наполягав на більш традиційних архітектурних формах і будівельних

матеріалах — адже мова йшла не тільки про його особистий смак. Інтуїція підказувала йому, що традиційна архітектура більше сподобається покупцям майбутнього торговельного центру, та й Калдервуд, він у цьому не мав сумніваву, схвалить усі його ідеї. «Я хочу, щоб він був схожий на вуличку в маленькому старовинному селі, що загубилося на просторах Нової Англії, — переконував Рудольф архітекторів, а ті лише стогнали у відповідь. — Обшивка з дошок, вишка над театром, яку здалеку можна прийняти за шпиль церкви, ось що потрібно. Не забувайте, це консервативна сільська глибинка, і ми будемо обслуговувати тамтешніх консерваторів у створеній нами ж сільській атмосфері, а вони набагато охочіше віддадуть свої грошики, якщо почуватимуться в рідній стихії, немов у себе вдома».

Кілька разів архітектори мали намір покинути номер, грюкнувши дверима, проте він не здавався і повторював знов і знов:

— Цього разу зробіть так, як я кажу, хлопці, а в майбутньому я обіцяю стати більш поступливим. Те, що ми робимо нині, — це тільки перший етап, а коли ми розкрутимось, можна буде розглянути і сміливіші проекти.

Ті чорнові проекти, що їх вони принесли йому на розгляд, були, звичайно, ще дуже далекі від того, що задумав Рудольф, але, переглянувши останні варіанти, показані йому сьогодні вдень, він зрозумів, що незабаром ці упертюхи викинуть білий прапор.

Роблячи позначки на кресленнях, він відчував, як у нього болять очі. Може, треба вже сходити до окуліста? На конторці стояла пляшка з віскі. Він налив трохи в келих, розбавив водою просто з крана у ванній кімнаті. Розклавши креслення на письмовому столі, знову почав уважно їх розглядати, час від часу потягуючи з келиха віскі. Він кисло скривився, побачивши на кресленні виведену великими акуратними літерами вивіску біля входу в торговельний центр: «Калдервуд». Ці літери будуть яскраво горіти неонам вечорами. У своєму досить-таки похилому віці Калдервуд усе ще марив популярністю, безсмертям і знаходив їх у пульсуючих різнобарвних скляних трубочках, залишаючись глухим до всіх умовлянь Рудольфа, який переконував його в необхідності зберегти єдиний непомітний, скромний стиль у зовнішньому вигляді центру. Все марно.

Задзеленчав телефон. Рудольф глянув на годинник — майже п'ята. Том обіцяв прийти в цей час. Він підняв слухавку, але це був не Том. Він упізнав голос секретарки Джонні Хіта:

— Містер Джордах? З вами хоче поговорити містер Хіт.

Він роздратовано чекав, коли Джонні візьме слухавку. У своїй корпорації він прийняв тверде рішення: хоч би хто телефонував, поважний клієнт чи простий смертний, він одразу ж відповідатиме сам на дзвінок, завжди буде готовий для будь-якої розмови. Адже скільки розсерджених клієнтів, скільки невдоволених покуп-

ців по всій Америці щодня кидають слухавку, щойно почують холодно-ввічливий верескливий голосок секретарки, а скільки запрошень через це не прийнято, скільки жінок під час цієї короткої паузи наважуються сказати «ні».

Джонні Хіт нарешті мовив у слухавку уривчасто «алло!» Рудольф одразу придушив у собі роздратування.

— Я з'ясував те, про що ти мене просив, — сказав Джонні. — У тебе є під рукою олівець і папір?

— Звичайно.

— Тоді записуй. — Він продиктував адресу і назву приватної детективної агенції. — Мене запевнили, що люди там відповідальні і досвідчені, не пустодзвони.

Коли Рудольф сказав, що йому потрібен приватний детектив, Джонні навіть не поцікавився, для чого Рудольфу знадобився детектив. Очевидно, здогадувався.

— Дуже вдячний тобі, Джонні, — подякував Рудольф. — Даруй, що потурбував.

— Дрібниці, — відповів Джонні. — Ти сьогодні вільний? Може, пообідаємо разом?

— Вибач, не можу, — відповів Рудольф. Насправді сьогоднішній вечір у нього був вільний, і він, певно, пристав би на його запрошення, коли б секретарка не змусила його так довго чекати.

Поклавши слухавку, Рудольф раптом відчув ще більшу втому і вирішив відкласти дзвінок детективам на завтра. Дивно, чому він так утомився? Ніколи раніше він так не втомлювався до п'ятої вечора. Може, дається знаки вік? Він усміхнувся. Йому всього лише двадцять сім. Глянув на себе у дзеркало. У гладенько зачесаному чорному волоссі жодної сивинки. Ніяких капшуків під очима. Чиста з оливковим відтінком шкіра, не зіпсована ніякими надмірностями чи прихованими хворобами. Якщо він і перенапружується, це ніяк не позначається на його молоджавому, зосередженому, без зморшок обличчі.

І все одно Рудольф відчував непоясненну втому. Не роздягаючись, він ліг на ліжку, щоб подрімати кілька хвилин, поки прийде Томас. Але сон не йшов. Зневажливі слова сестри, вимовлені напередодні ввечері, дзвеніли в його вухах, і цей дзвін чувся йому весь день, навіть тоді, коли сперечався з непіддатливими архітекторами. «Тебе взагалі бодай щось тішить у житті, Руді?» Чого він має захищатися перед нею? Адже він міг сказати їй, що йому подобається працювати, ходити на концерти, що він багато, дуже багато читає, що йому подобається щоранку бігати підтюпцем, їздити на мотоциклі, йому подобається, так, справді подобається дивитися, як мати сидить напроти за столом, хай неприємна, не варта його любові, але все-таки жива, і зараз вона тут, перед ним, і завдяки тільки його турботам не лежить у могилі або на ліжку в лікарні для бідняків.

Гретхен хвора хворобою сучасного віку. У неї все пов'язане тільки з сексом. Все присвячене шаленій гонитві за оргазмом. Вона, звичайно, може скільки завгодно повторювати, що це — кохання, однак слово «секс», на думку Рудольфа, куди точніший термін. Наскільки він міг судити, те, що вона називає щастям, дісталось їй дуже дорогою ціною, за рахунок щастя інших.

Ну а ця навіжена руда шльондра, що вчепилась у нього обома руками, намагаючись утримати коло себе, що шпурляє в нього келих зі смертельною ненавистю в очах тільки тому, що їй, бачте, замало двох годин у ліжку, хоча з самого початку було ясно, що вони укладають між собою звичайну угоду. А це дурненьке дівчисько, що дражнить його перед своїми друзями, змушуючи його червоніти, немовби він охололий євнух, а потім зухвало хапає за матню серед білого дня? Якщо секс або щось схоже ось на таке кохання з самого початку поєднали його матір із батьком, то зрозуміло, чому вони перетворились на двох знавіснелих звірів у загратованій клітці зоопарку, чому вони намагалися зжертви одне одного. Ну а візьмімо сім'ї другого покоління, починаючи з Тома. Яке ж майбутнє чекає на нього попереду в пазурах цієї жадібної, безмозкої, абсурдної ляльки, що весь час невдоволено скімлить? Чи, скажімо, Гретхен, яка вважає себе морально вищою за інших, знемагає від своєї всепоглинаючої чуттєвості і водночас ненавидить себе за те, що побувала в обіймах різних чоловіків, яка віддаляється все далі й далі від свого нікчемного, нездарного, обманутого нею чоловіка? Хто з них опускається до ганебних угод з детективами, підглядання в замкову шпару, оплачуваних послуг адвокатів розлучення — він чи вона?

Ну їх усіх к бісу! — подумав він. Безгучно засміявся. Надто вже непристойний вислів вертівся в нього на язиці.

Знову дзеленькнув телефон. Цього разу швейцар.

— Містере Джордах, до вас прийшов ваш брат.

— Попросіть його піднятися до мене. — Рудольф підхопився з ліжка, розправив зім'яту ковдру. Йому не хотілося, щоб Том зрозумів, що він валявся на ліжку, немов ледар і сибарит. Похапцем зібравши розкидані по кімнаті креслення, засунув їх у стінну шафу. У кімнаті нічого не повинно бути зайвого, не треба, щоб у брата склалося враження, що він поважна людина, яка орудує значними справами.

Пролунав стукіт у двері, і він відчинив. Ну, слава Богу, принаймні у краватці, подумав Рудольф з полегшенням, начебто йому була небайдужою думка порт'є і швейцара в холі. Він потис братові руку.

— Проходь. Сідай. Хочеш випити? У мене тут є пляшка віскі, але якщо хочеш чогось іншого, можу зателефонувати і попросити принести.

— Не треба. Мене цілком влаштує віскі, — відповів Том. Він сидів якимось напружено в кріслі, звисивши між коліньми руки.

Пальці в нього були вже деформовані, гудзуваті, грубі. Піджак туго облягав могутні плечі.

— З водою? — спитав Рудольф. — Чи, може, хай принесуть содової?

— З водою.

Я схожий на нервову господиню, подумав про себе Рудольф. Він пішов у ванну кімнату, щоб розбавити келих з віскі водою з-під крана.

Повернувшись, Рудольф підняв свій келих:

— Твоє здоров'я!

— Твоє! — відгукнувся Томас і жадібно відпив віскі.

— У ранкових газетах гарні відгуки про вчорашній бій, — зауважив Рудольф.

— Еге. Я читав... Послухай, Руді, давай не будемо гаяти часу. — Він дістав із кишені товстий конверт, підійшов до ліжка і, розірвавши його, перевернув. На ковдру посипалися стодоларові купюри.

— Що це в біса ти робиш, Томе? — здивувався Рудольф. Він ніколи не мав справи з готівкою, рідко носив у кишені більше ніж п'ятдесят доларів, і цей доларовий дощ, що раптом пролився на ліжку в його номері, його стурбував, видався йому чимось незаконним, немов дільба награваного між гангстерами однієї банди в кіно.

— Усі банкноти по сто доларів. — Томас зім'яв конверт і влучним кидком відправив його в кошик для сміття. — Тут п'ять тисяч. Вони твої.

— Не розумію, про що ти. Ти нічого мені не винен.

— Це за навчання в коледжі, якого я позбавив тебе, коли довелося заплатити тим негідникам в Огайо. Я хотів повернути гроші батькові, але він помер. Тепер вони твої.

— Тобі вони дуже дорого дістаються, потом і кров'ю, — відповів Рудольф, згадавши вчорашню криваву бійку на рингу. — І розкидатися ними так нерозважливо...

— Ці гроші я не заробив, — сказав Томас. — Мені вони дісталися легко. Я їх відібрав, як колись їх відібрали у батька. Шантажем. Але це було давно. Усі ці роки вони лежали в банківському сейфі, чекали слухної години. Не комплексуй, братику. Я за це не сидів. Так що не бійся.

— Але ж це дурний жест.

— А я людина дурна, — відгукнувся Томас. — І роблю дурні жести. Бери! Тепер я з тобою квит. — Він відійшов од ліжка і залпом допив віскі. — Ну, я пішов.

— Зачекай хвилинку. Сядь. — Рудольф легенько штовхнув його в плече і навіть при цьому миттєвому дотику відчув силу залізних м'язів. — Мені вони не потрібні. Зараз я добре заробляю. Шойно підписав одну велику угоду, яка зробить мене багатим. Я...

— Радий за тебе, — урвав його Томас, — але це справи не стосується. Я хочу повернути свій борг нашій клятій сімейці. От і все.

— Я не візьму їх, Томе. Краще поклади їх у банк, хоча б на ім'я свого сина.

— Я сам подбаю про свого сина, не турбуйся. — В його голосі звучала явна погроза.

— Але це не мої гроші, — наполягав Рудольф, хоча в душі й розумів, що сперечатися марно. — Що мені з ними робити, чорт забирай?

— Можеш на них посцяти. Викинути на шльондр. Пожертвувати у фонд благодійності, на яку ти ладен молитися. Але я не вийду з номера з цими грішми, запевняю тебе.

— Та сядь ти, ради Бога! — Рудольф обережно підштовхував брата до крісла, ризикуючи будь-якої миті нарватися на нищівний удар. — Мені треба з тобою поговорити.

Рудольф знову налив віскі собі і Томасу. Сів на стілець навпроти. Через відхилене вікно у кімнату віяв легенький вітерець. Банкноти на ліжку ворушилися, немов маленькі химерні звірята. Обидва вони сіли подалі од ліжка, ніби стримуючи себе від спокуси. Хто першим до них торкнеться, той і стане їх власником.

— Послухай, Томе, — почав Рудольф, — ми вже не ті хлопчики, що спали в одному ліжку і шарпали один одному нерви. Ми — дорослі люди, і ми — брати.

— Де ж ти був усі ці десять років, братику? Ти і принцеса Гретхен? Ви навіть поштової листівки ні разу не надіслали мені.

— Пробач, я винен, — сказав Рудольф. — І якщо ти дорікнеш за це Гретхен, вона теж попросить у тебе вибачення. Я знаю.

— Коли я побачу її, то не дозволю до себе підійти, так що в неї не буде можливості навіть недбало кинути мені «привіт!».

— Учора ввечері, коли ми побачили тебе на рингу, — вперто вів далі Рудольф, — ми багато чого зрозуміли. Ми — одна родина і наш обов'язок — допомагати одне одному.

— Я винен був родині п'ять тисяч доларів. Ось вони, на ліжку. Тепер ніхто з нас нікому нічого не винен. — Томас сидів, схиливши голову, майже торкаючись підборіддям грудей, і спідлоба дивився на брата.

— Можеш казати що завгодно, можеш дорікати мені скільки тобі влізе за те, як я поведився всі ці роки, але зараз я хочу допомогти тобі.

— Мені не потрібна нічия допомога. — Томас майже допив свій келих.

— Ні, потрібна, — наполягав Рудольф. — Послухай, Томе, я, звичайно, не надто великий спеціаліст, але бачив достатньо боїв, щоб розбиратися в можливостях того чи іншого боксера. Колись

тебе поб'ють, просто скалічать. Ти — аматор. Одна річ — бути чемпіоном серед аматорів, і зовсім інша — битися з професіоналами, тренуваними, здібними, честолюбними боксерами. І не забувай — вони з кожним днем б'ються все краще. А ти тільки починаєш свою кар'єру. Одного дня вони зроблять з тебе відбивну. Я вже не кажу про звичайні травми: струс мозку, каліцтво, відбиті нирки...

— Я недочуваю на одне вухо, — обірвавши його, раптом признався Том. Професійна розмова підштовхнула його до відвертості. — Ось уже більше року. Ну і чорт з ним, із вухом. Хіба я музикант?

— Йдеться не тільки про травми, — вів далі Рудольф, — рано чи пізно ти почнеш більше програвати, ніж перемагати, або несподівано відчуєш, що геть утомився, видихся, і тоді який-небудь пацан відправить тебе в нокаут. Тобі про це відомо краще, ніж мені. Все, кінець. Тебе не пускатимуть на ринг. На що ти житимеш? Як зароблятимеш собі на життя? У тридцять — тридцять п'ять доведеться починати все спочатку.

— Не треба мене змішувати з лайном, ти, сучий сину! — вихопилося в Томаса.

— Ніхто тебе не змішує. Просто я намагаюся бути об'єктивним. — Рудольф підвівся і знову налив Томасу віскі, щоб довше затримати брата.

— Пізнаю старого Руді, — глузливо сказав Томас. — Завжди готовий дати слушну пораду, втішити свого молодшого брата, завжди він прагне бути об'єктивним. — Келих він усе-таки взяв з рук Рудольфа.

— Зараз я очолюю велику корпорацію, — сказав Рудольф. — У мене незабаром з'явиться багато вакансій. Я набиратиму працівників і міг би підшукати для тебе якусь постійну роботу...

— Яку? Ганяти вантажівку за п'ятдесят доларів на тиждень?

— Ні, дещо краще. Ти ж не дурень. Можеш, врешті-решт, стати менеджером, очолити сектор чи навіть відділ, — сказав Рудольф, не знаючи, чи він сам вірить у те, що каже.

— Я не маю здорового глузду і бажання чомусь учитися. Хіба ти цього не знаєш? — відрубав Томас, підводячись. — Ну все, досить про це. Мені час іти. Вдома чекає сім'я.

Рудольф знизав плечима. Глянув на банкноти, якими шелестів вітерець, і теж підвівся.

— Що ж, роби як знаєш. Може, колись передумаєш...

— Я не передумаю. — Томас пішов до дверей.

— Послухай, може, я сьогодні ввечері заїду до вас глянути на твого синочка, а потім запрошу тебе з дружиною куди-небудь разом повечеряти? Що ти на це скажеш?

— На греця мені все це треба, ось що я тобі скажу. — Він відчинив двері, постояв на порозі. — Приходь коли-небудь знову побачи-

ти мене на рингу. Візьми з собою Гретхен. Болітьники мені не завадять. Тільки не здумай заходити до мене в роздягальню, зрозумів?

— Раджу тобі гарненько подумати над моєю пропозицією. Ти знаєш, де мене знайти, — втомлено сказав Рудольф. Він не звик довго когось переконувати, і тривалі вмовляння його вимотували. — До речі, ти міг би приїхати в Уїтбі і навідати матір. Вона запитувала про тебе.

— Що ж її цікавило? Чи не повісили мене ще? — криво посміхнувся Томас.

— Вона казала, що хотіла б хоч раз побачити тебе перед смертю.

— Маестро, хай починають скрипки! — саркастично сказав Томас.

Рудольф написав на аркушику свою адресу в Уїтбі і номер телефону.

— На випадок, якщо ти передумаєш, ось наша адреса.

Якусь мить Томас вагався, потім, узявши папірець, недбало сунув його в кишеню.

— Гаразд, побачимося років через десять, братику. Можливо... — Він вийшов і зачинив за собою двері.

Тепер, коли брат пішов, кімната стала більшою, ніби збільшилася розмірами. Рудольф утупився на зачинені двері. Цікаво, як довго живе ненависть? У такій родині, як у них, мабуть, вічно. «Трагедія в домі Джордахів», тобто у супермаркеті. Підійшовши до ліжка, він обережно зібрав гроші в конверт і заклеїв його. Зараз уже пізно йти до банку. На ніч він покладе гроші у сейф готелю.

Одне не викликало в нього жодного сумніву: він ніколи не скористається цими грошима. Завтра він вкладе ці гроші в акції компанії «Д. К. Ентерпрайзиз» на ім'я свого брата. Мине час, і вони знадобляться Томасові, але тоді їх буде уже не п'ять тисяч, а значно більше. За гроші прощення не купиш, проте вони можуть суттєво допомогти, щоб залікувати давні рани.

Він страшенно втомився. Ні про який сон не могло бути й мови. Рудольф знову розклав перед собою креслення архітекторів. Ось він перед ним, його грандіозний задум, ось вони, його мрії на папері, надії на майбутнє, яким ще належить справдитися. Та чи справдяться? Він дивився на накреслене олівцем прізвище Калдервуда, що незабаром спалахне холодним яскравим неоновим сяйвом у темній ночі. І невдоволено скривився.

Задзеленчав телефон. Віллі, як завжди, у веселому настрої, тверезий.

— Послухайте, принце всіх купців, — сказав він. — Чи не бажаєте зробити візит у наші краї й пообідати разом з нами? Ми вирушаємо до найближчого шинку.

— Вибач, Віллі, але сьогодні я зайнятий, — відповів Рудольф. — Ніяк не могу. У мене — ділова зустріч.

— Шкода. Заздрю твоєму успіхові, принце всіх купців, — жартома сказав Віллі. — Гаразд, побачимось іншим разом.

Рудольф повільно поклав слухавку на важіль. Він побачиться з ним тепер не скоро, принаймні не обідатиме разом.

Оглядайся на всі боки, Віллі, коли будеш виходити з дверей будинку, де на тебе чекають.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

I

«Любий синку, — читав Томас рядки, написані круглим дитячим почерком, — Рудольф дав мені твою нью-йоркську адресу, і я вирішила скористатися такою нагодою, щоб відновити зв'язок з моїм зниклим хлопчиком після стількох років розлуки».

Ну от, подумав він, тільки цього бракувало! Він щойно прийшов додому, і лист лежав на столику в коридорі. Тереза гримкотіла каструлями на кухні, а їхній малюк щось буркотів, немов індик.

— Я вже дома, — гукнув він, ідучи у вітальню. Сів на канапу, відштовхнув ногою іграшкову пожежну машину. Купити цю помаранчеву атласну канапу наполягла Тереза. Він стояв із листом у руках, не знаючи, що з ним робити. Може, викинути?

До кімнати увійшла Тереза. Вона була у фартуху, її напудрене, як у ляльки, обличчя злегка блищало від поту. Слідом за нею навпочіпки повзло їхнє маля.

— Там тобі лист, — буркнула вона. Після того як він повідомив її, що його запросили на боксерський матч до Англії і вона зрозуміла, що він поїде туди сам, без неї, вона була не надто люб'язна з ним. — Почерк жіночий.

— Боже, це ж від моєї матері!

— Так я тобі й повірила!

— На, глянь сама! — Він сунув лист їй під ніс.

Тереза скосила очі, намагаючись прочитати текст на відстані. Вона страждала короткозорістю, але навідріз відмовлялася носити окуляри.

— Занадто гарний почерк як для старої, — зробила вона висновок, неохоче виходячи з вітальні. — Ну от, тепер у тебе ще й мати знайшлася. Твоя сімейка росте не щодня, а щогодини. — І, взявши дитину на руки, вона пішла на кухню. Малюк заплакав, йому хотілося лишитися з батьком.

Назло Терезі Томас вирішив дочитати лист до кінця. Що ж старій карзі потрібно?

«Рудольф докладно розповів мені про вашу зустріч, — читав він далі, — і, треба признатися, я вжахнулася, довідавшись про те, яку ти професію собі обрав. А втім, звичайно, дивуватись особливо нема чому, знаючи характер твого батька і той приклад, який він тобі подавав, щодня тузуючи той страхітливий мішок з піском, що висів у дворі нашого будинку. Ну, хай там як, принаймні це чесний спосіб заробляти собі на життя. Твій брат каже, ти порозумнішав, одружився і в тебе є син. Сподіваюся, ти щасливий.

Рудольф нічого мені не розповів про твою дружину, але хочеться сподіватися, що ви з нею живете краще, ніж я жила з твоїм батьком. Не знаю, чи казав тобі Рудольф, але твій батько одного чудового вечора кудись зник. Разом з нашою кішкою.

Я погано себе почуваю, і, очевидно, скоро прийде моя остання година. Мені дуже хотілося б поїхати у Нью-Йорк, щоб глянути на мого сина й маленького онука, але мені така поїздка не до снаги. Якби Рудольф купив собі машину, а не мотоцикл, на якому він весь час ганяє по місту, то, може, я б і приїхала. Була б у нього машина, він, може, іноді возив би мене в неділю до церкви, щоб я могла поступово спокутувати свої гріхи за роки, прожиті без Бога, у безвір'ї, на яке мене прирік твій батько. Проте мені гріх скаржитися. Рудольф до мене дуже уважний, турбується про мене і навіть купив для мене телевизор, який допомагає мені коротати довгі дні. Рудольф так багато працює над своїм проектом, що майже не буває вдома. Приходить тільки ночувати. Судячи з усього, особливо з того, як він одягається, справи в нього посуваються добре. Хоча він завжди умів одягатись по моді і завжди примудрявся мати кишенькові гроші.

Не буду кривити душею — я не мрію возз'єднання нашої родини, бо я викреслила твою сестру зі свого серця. Для цього в мене було досить вагомих причин. Та коли б ізнов побачила обох моїх синів разом, то заплакала б із радості.

Все життя я працювала не покладаючи рук, страшенно втомлювалась, вела непримиренну боротьбу з пияцтвом твого батька і не могла приділяти тобі досить уваги. Але зараз, коли я доживаю останні дні, можливо, ми зуміємо відновити між нами мир.

Наскільки я зрозуміла, ти не дуже люб'язний зі своїм братом. Мабуть, у тебе є на те свої причини. Він перетворився на холодну людину, хоча в розумі йому не відмовиш. Якщо тобі не хочеться з ним зустрічатися, я повідомлю, коли його не буде вдома, — а тепер це трапляється дедалі частіше, — і нам ніхто не заважатиме.

Поцілуй за мене мого онука.

Твоя любляча матуся».

Боже праведний, подумав Томас, голос із того світу.

Він довго сидів нерухомо, тримаючи листа в руках, втупившись у простір і не чуючи, як на кухні його дружина сварить за щось малюка. Він згадував ті роки, коли вони всі разом жили над булочною, і він відчував себе вигнанцем — відчував це навіть більшою мірою, ніж коли його насправді вислали до іншого міста і звеліли ніколи не повертатись назад. Хто знає, може, варто з'їздити навідати стару, послухати нарікання на її любого Рудольфа, на цього розумнього хлопчика зі світлою головою. Втім, уже пізно. Та краще пізно, ніж ніколи.

Він попросить машину у Шульца і звозить матір до церкви. Авжеж, саме так він і зробить. Хай уся їхня проклята сімейка побачить, як вони помилялися щодо нього.

II

Колишній поліцейський, а нині приватний детектив містер Маккенна, схожий на благовидного дідка, витяг зі свого охайного чорного портфельчика з тюленячої шкіри звіт і поклав перед Рудольфом на стіл.

— Я цілком впевнений, що тут зібрана вся необхідна інформація про суб'єкта, який вас цікавить, — сказав добродушний товстун, акуратно поклавши поруч на стіл темний фетровий капелюх з широкими крисами й потираючи свою лисину. — Взагалі розслідування виявилось досить простим і нетривалим, а результати просто чудові. — Здавалося, в голосі детектива чулись нотки жалю через таку невмілу простакуватість Віллі, що не потребувала особливого напруження від такого досвідченого професіонала, як він, Маккенна. — Гадаю, будь-який компетентний адвокат без особливих труднощів доб'ється розлучення для позивачки в цілковитій відповідності із законом штату Нью-Йорк про перелюбство. Не викликає жодних сумнівів, що вона — потерпіла сторона.

Рудольф з огидою глянув на акуратно видрукувані на машинці сторінки. Схоже, тепер підслухати телефонну розмову так само просто, як купити буханець хіба. За якісь п'ять доларів порт'є в готелі дозволить вам установити мікрофон у будь-якому номері. За обід у ресторані секретарки вивуджують з кошків для сміття клаптики любовних листів і старанно їх склеюють. Знехтувані коханки з радістю викажуть усі секрети своїх колишніх коханців. Архіви поліції і секретні показання свідків за невеличку суму доступні кожному. Навіть не віриться. Але ж це справді так.

Рудольф, піднявши слухавку, попросив з'єднати його з помешканням Гретхен. Він чув, як оператор виконував його замовлення. Зайнято. До нього долинули короткі гудки. Він повісив слухавку, підійшов до вікна і, відсунувши штори, виглянув на вулицю. Холодний сірий день. Внизу тротуаром, нахилившись уперед і під-

нявши коміри, вперто наперекір пружному вітрові йшли пішоходи. Саме підходящий деньок для колишнього поліцейського.

Рудольф знову підійшов до телефону, знову попросив набрати номер Гретхен. І знову зайнято. Він роздратовано кинув слухавку. Йому нетерпеливилось якомога швидше покінчити з цією брудною справою. Він переговорив із приятелем-адвокатом, не згадуючи, щоправда, справжніх імен, і той порадив йому негайно почати деякі дії. Потерпіла сторона повинна разом з дитиною залишити спільне помешкання ще до порушення справи, якщо тільки їй не пощастить змусити свого чоловіка з'їхати звідти геть. Ні за яких обставин потерпіла сторона в жодому разі не повинна ночувати під одним дахом з відповідачем.

Перш ніж зателефонувати до Віллі й повідомити йому про звіт приватного детектива, треба повідомити Гретхен, сказати їй про свій намір негайно поговорити про все з Віллі.

Він знову підняв слухавку. Чорт! Знову зайнято! Скоріше за все, потерпіла сторона, як завжди, теревенить. З ким, цікаво, вона базікає? З Джонні Хітом, цим тихим блондином-коханцем, чи з кимось іншим з тих, з якими, за її словами, вона більше не хотіла спати. Найдоступніша повія в Нью-Йорку. Його сестра.

Рудольф глянув на годинник. За п'ять хвилин четверта. Віллі на цей час напевно повернувся в офіс і тепер розслабляється, дримаючи із щасливою усмішкою на вустах після чарки мартіні.

Рудольф ще раз підняв слухавку, попросив з'єднати його з офісом Віллі. Обидві секретарки заторохкотіли своїми розв'язними солодкими голосочками, демонструючи звичний шарм офіційної особи по зв'язках із пресою.

— Привіт, принце комерції. Чим зобов'язаний такій честі? — весело спитав той. Судячи з його голосу, він уже встиг випити, як мінімум, три мартіні.

— Віллі, ти повинен негайно приїхати до мене в готель.

— Послухай, друже, я, можна сказати, на приколі...

— Віллі, попереджаю: тобі ж буде краще, якщо ти одразу приїдеш.

— Гаразд, — відповів той невдоволеним голосом. — Тільки замов мені щось випити...

Віллі, всівшись на тому самому стільці, де недавно сидів колишній поліцейський, уважно читав звіт детектива. Рудольф відсторонено дивився у вікно. Почувши, як Віллі зашелестів паперами, відсуваючи звіт, обернувся.

— Виходить, я не марно прожив увесь цей час, — зауважив він і постукав пальцем по звітові. — Який бридкий хлопчисько! Ну і що ти збираєшся з оцим робити?

Рудольф простягнув руку, взяв підколоти аркуші, розірвав на дрібні шматочки й кинув у кошик для сміття.

— Що це означає? — здивувався Віллі.

— Це означає, що я не маю бажання з оцим возитися, — сказав Рудольф. — Ніхто більше цього не побачить, і ніхто не повинен нічого знати. Коли твоя дружина хоче дістати розлучення, то хай сама вирішує, як.

— Ах, он воно що. Ця світла ідея спала на думку Гретхен?

— Не зовсім. Вона сказала мені, що збирається від тебе піти, але хоче, щоб дитина залишилася з нею, і я запропонував їй допомогу.

— Отже, родинні узи міцніші, ніж узи шлюбні?

— Ну, якщо хочеш... тільки йдеться зараз не про мої кривні.

— По-моєму, принце комерції, ти стаєш помітним гівнюком, чуєш?

— Так, твоя правда.

— Ну а моя люба Гретхен знає про те, що ти сфабрикував оце?

— Ні, і ніколи не дізнається.

— У майбутньому, — в'їдливо сказав Віллі, — я співатиму осанну своєму блискучому шуринові. «Дивись, — скажу я своєму синові, — подивись уважніше на свого шляхетного дядечка, і ти побачиш навколо його голови сяючий німб». Боже, невже у цьому задрипаному готелі не знайдеться нічого випити?

Рудольф дістав пляшку. Незважаючи на жартівливий тон, Віллі справді у цю хвилину дуже хотілося випити. Йому треба було конче випити. Він жадібно вихилив півкелиха.

— Хто фінансує розслідування? — спитав він.

— Я.

— Цікаво, у скільки це тобі обійшлося?

— У п'ятсот п'ятдесят доларів.

— Шкода. Треба було звернутись до мене, — сказав Віллі. — Мав би всю цю інформацію за півціни. Ти хочеш, щоб я відшкодував твої витрати?

— Не треба. Забудьмо про це. Я нічого не подарував тобі на весілля. Вважай, що це мій весільний подарунок, — відповів Рудольф.

— На срібній таці? Ну дякую, шурина, догодив. У пляшці ще щось лишилося?

Рудольф йому налив.

— Тобі краще поки що не пити. Будуть серйозні розмови.

— Та-а-ак, — протягнув Віллі. — Який же це виявився сумний для всіх нас день, коли я поставив пляшку шампанського твоєї сестричці у барі «Алгонкін». — Він похмуро посміхнувся. — Я тоді кохав її, та й зараз кохаю, і от тобі на — опинився в кошику для сміття. — Він кивнув на пошматований звіт детектива про проведене розслідування. — Ти знаєш, що таке кохання?

— Ні, не знаю.

— Я теж. — Віллі підвівся. — Ну, я пішов. Дякую за зустріч.
Ми з тобою провели дуже цікаві півгодини.
Він вийшов, не подавши Рудольфові руки.

III

Томас, підійшовши до будинку, не повірив власним очам. Він ще раз заглянув у папірець з адресою, яку дав йому Рудольф. Як і раніше — помешкання над магазином. Та й райончик нітрохи не кращий за той, що у Порт-Філіпі, де вони жили. Якщо судити з розкішного номера в готелі «Уорік», можна подумати, що Рудольф купується в грошах. Та навіть коли це і так, то цілком очевидно, що він не дуже витрачається на оренду помешкання.

Може, він просто тримає їхню стару в цьому будинку, а для себе знімає розкішне гніздечко десь в іншому районі міста? Він міг піти й на таке, цей негідник, його братик.

Увійшовши в тьмянний вестибюль і побачивши табличку з прізвищем «Джордах», Томас натиснув на кнопку дзвінка. Почекав. Тихо. Кілька днів тому він зателефонував матері і попередив, що приїде сьогодні. Вона обіцяла бути вдома. Він, щоправда, не зміг приїхати у неділю, бо як тільки заїкнувся про поїздку, Тереза розплакалась. «Неділя — це мій день, — кричала вона, — і я не бажаю приносити його в жертву цій відьмі, яка не знайде навіть часу, щоб надіслати вітальну листівку з нагоди народження свого онука». Вони залишили дитину в Терезиної сестри у Бронксі й пішли в кінотеатр на Бродвеї, потім пообідали в «Тутс-Шорі», де зустріли знайомого спортивного журналіста. Так що Терезі не довелося жертвувати своїм днем, хоча йому це коштувало двадцять доларів за обід. Ну й дідько з ними!

Почекавши трохи, він знову подзвонив. Жодних ознак життя. Може, в останню хвилину Рудольф попросив її приїхати у Нью-Йорк почитати йому черевики або зробити ще щось подібне і вона, не тямлячись од радості, помчала на його погук, з гіркотою подумав Томас. Він уже обернувся, щоб іти, майже задоволений, що все так скінчилося — правду кажучи, він не горів бажанням зустрітися з нею, — аж раптом почув клацання замка. Він штовхнув двері і пройшов з вестибюля на сходи.

Мати стояла на площадці другого поверху. На вигляд їй було років сто, не менше. Вона ступила кілька кроків до нього, і тільки тоді він зрозумів, чого йому довелося так довго чекати: судячи з того, з якими зусиллями вона човгала ногами, їй знадобилося хвилин п'ять, щоб дістатися до дверей. Вона плакала і простягала руки назустріч синові.

— Синочку, синочку, — повторювала вона, обіймаючи Тома-са тонкими, худими, як мотузки, старечими руками. — А я вже й не сподівалася, що побачу тебе.

Від неї сильно пахло якимсь одеколоном. Томас обережно поцілував її в мокру від сліз щоку, сам не розуміючи, що ж він відчуває в цю хвилину.

Спираючись на його руку, вона провела його всередину. В крихітній темній вітальні він одразу впізнав їхні старі меблі, ще з тих часів, коли вони жили на Вандерхоф-стрит. Вже тоді вони були старими й потертими, а тепер взагалі розвалювались. Через відчинені двері до сусідньої кімнати він побачив вузьке ліжко, письмовий стіл і силу-силенну книжок повсюди. Якщо в Рудольфа вистачає грошей на гори книжок, то чому б йому не купити і нові меблі? — подумав Томас.

— Сідай, сідай, — схвильовано сказала мати, підводячи його до єдиного обшарпаного крісла. — Який чудовий день! — Голос у неї був тонкий і пронизливий від багаторічної звички жалітись. На розпухлих безформних ногах м'які широкі капці, які носять інваліди. Вона пересувалася так, немов кілька років тому потрапила в автомобільну катастрофу.

— Ти виглядаєш чудово, просто чудово! — Він згадав, що вона часто повторювала ці слова з «Віднесених вітром». — Я так боялася, що в мого хлопчика скалічене обличчя, а ти, виявляється, такий красень! У тебе більше моєї породи. На ірландця схожий, одразу видно. Не те, що ті двоє. — Томас непорушно сидів на стільці, а мати повільно, незграбно походжала перед ним. Широке квітчасте плаття мішком висіло на її худому висохлому тілі. Її товсті слонові ноги виглядали з-під подолу, і, здавалося, то були не її ноги, а якоїсь іншої жінки. — Який у тебе гарний сирій костюм, — сказала вона, глядячи його рукав. — Як у справжнього джентльмена. Я боялася, що ти все ще ходиш у старому светрі. — Вона весело засміялась: тепер його дитинство було в її очах повите романтичним серпанком. — О, я знала, доля не може так жорстоко повестися зі мною, щоб не дозволити перед смертю побачити мого синочка. Ну а тепер покажи мені мого онука... У тебе напевне є з собою його фото. Я упевнена, що ти носиш його в гаманці, як і всі батьки, що пишаються своїми дітьми.

Томас дістав фотографію сина.

— Як його звать? — спитала мати.

— Уеслі, — сказав Томас.

— Уеслі Піз, — повторила мати. — Яке гарне ім'я!

Томас не став поправляти її, що хлопчика звать Уеслі Джордах. Не сказав, що йому довелося чимало помучитися з Терезою, щоб вона підшукала для сина не таке примітне ім'я. Але вона, як завжди, вдалася до улюбленого прийому — розплакалась, і йому врешті-решт довелося поступитися.

Мати зі сльозами на очах довго дивилася на знімок, потім поцілувала його.

— Маленький гарненький малюк.

Томас не пам'ятав, щоб мати хоч раз поцілувала його, коли він був дитиною.

— Ти повинен коли-небудь звозити мене до нього, — сказала вона.

— Звичайно.

— Коли?

— Як тільки повернуся з Англії.

— З Англії? Боже! Ми тільки знайшли одне одного, а ти вже збираєшся їхати на край світу!

— Усього на пару тижнів.

— Ти, очевидно, добре заробляєш, коли можеш дозволити собі таку подорож, — зауважила мати.

— Я їду туди працювати. — Томас навмисно уникав слова «бокс». — Дорогу мені оплачують. — Йому не хотілося, щоб у матері склалося враження, що він багатий. По-перше, це не відповідало дійсності, а по-друге, в родині Джордахів досить однієї жінки, яка прибирає до рук усе до останнього цента.

— Сподіваюся, ти відкладаєш гроші на чорний день? — тривожно спитала мати. — З твоєю професією...

— Звичайно, — запевнив він її. — Не турбуйся про мене. — І, обвівши поглядом кімнату, додав: — А от Руді відкладає — це вже напевно.

— Це ти про помешкання? Так, воно у нас не дуже шикарне. Але я не скаржуся. Руді платить одній жінці, яка щодня прибирає тут і ходить у магазин у ті дні, коли мені важко піднятися по східцях. А зараз він каже, що шукає більше помешкання і на першому поверсі, щоб мені було легше. Він мені майже нічого не розповідає про свою роботу, але минулого місяця в газеті була стаття про нього, про те, що він один з найбільш заповзятливих і перспективних молодих бізнесменів у місті, так що, гадаю, справи в нього просуваються непогано. Але він правильно робить, що заощаджує. Гроші завжди були трагедією в нашій родині. Через них я передчасно перетворилися на стару бабу. — Вона зітхнула, очевидно, від жалості до себе. — Твій батько був схибнутий на грошах. Без скандалу я не могла вирвати у нього і десяти доларів на найнеобхідніше. Доводилося з ним боротися за кожен цент. Коли будеш в Англії, попитай, чи не бачив хто його там. Ця людина може з'явитися де завгодно. Адже він європеєць, отож міг повернутись туди і переховуватися там.

Зовсім схибнулась, подумав він. Нещасна стара жінка! Руді до цього його не підготував.

— Обов'язково попитаю, — усе ж пообіцяв він їй. — Як тільки буду в Англії.

— Який ти добрий хлопчик, — сказала вона. — У глибині душі я завжди знала, що ти добрий. Просто на тебе погано впливали твої дружки... Коли б у мене було більше вільного часу, я могла б

стати гарною матір'ю і вберегти тебе від багатьох неприємностей. Ти повинен бути строгим зі своїм сином. Люби його, але виховуй у строгості. А твоя дружина добра мати?

— Нічого, — ухильно відповів він. Йому не хотілося говорити про Терезу. Він глянув на годинник. Ця розмова і темна кімната його гнітили. — Знаєш, уже майже година пополудні. Давай поїдемо куди-небудь і пообідаємо. У мене внизу стоїть машина.

— Пообідаємо? У ресторані? Це просто чудово! — радісно, мов маленька дівчинка, вигукнула Мері. — Мій дорослий сильний син повезе свою стару матір у ресторан.

— Ми поїдемо в найкращий ресторан міста, — запевнив її Томас.

Повертаючись пізнього вечора до Нью-Йорка на машині Шульца, він згадував події минулого дня і міркував над тим, чи захоцеться йому ще раз навідати матір.

Його юнацька уява про неї як про буркотливу, вічно чимось невдоволену, сувору жінку, фанатично віддану тільки одному синові на шкоду іншому, тепер змінилась. Мати здалася йому жалюгідною, самотньою, вона раділа найменшому знакові уваги і прагнула синівської любові.

За обідом він замовив їй коктейль, і вона, злегка сп'янівши, хихикнула:

— Я поводжуся, мов дівчисько!

Після обіду він повозив її по місту, дивуючись тому, що, проживши тут уже декілька років, вона майже не знала Уїтбі і навіть не бачила університету, в якому вчився її син.

— А я й не знала, що місто таке гарне! — раз у раз вигукувала вона, коли вони минали квартали з великими комфортабельними будинками серед зелені дерев і галявин. Проїжджаючи повз універмаг Калдервуда, вона ще дужче здивувалася: — Який великий! Знаєш, я в ньому ніколи не була. І тільки подумати, адже це Руді усим тут орудує!

Томас поставив машину на стоянку і, повільно пройшовши з матір'ю першим поверхом, купив їй замшеву сумочку за п'ятнадцять доларів. Вона попросила продавщицю покласти її стару сумку в паперовий пакет, а з новою, перекинувши ремінець через руку, з гордим виглядом вийшла, тримаючись за його руку, з магазину.

Того дня вона теревенила без упину. Вперше розповіла йому про своє життя в сирітському притулку («Я була найгарнішою дівчинкою в класі. Коли я звідти їхала, мене навіть нагородили»), про те, як працювала офіціанткою і як соромилася, що була незаконнонародженою, як відвідувала вечірню школу в Буффало, щоб здобути освіту, і навіть про те, що нікому не дозволяла поцілувати себе, аж поки не вийшла заміж за Акселя Джордаха.

І що важила вона в день весілля всього дев'яносто два фунти, і яким красивим було їхнє містечко Порт-Філіп тої днини, коли вони з Акселем прийшли оглядати пекарню, і як вони каталися на білому екскурсійному пароплаві річкою, а оркестр на палубі грав веселі вальси, і як добре було в їхньому кварталі, коли вони приїхали й поселились там. А ще про свою мрію відкрити власний затишний ресторанчик і про надії, які вона поклала на своїх дітей...

Коли він привіз її додому, вона попрохала подарувати їй фотографію онука. Щоб уставити в рамочку і тримати на нічному столику в спальні, пояснила вона. Коли він дав їй фото, вона прокульгала до себе в кімнату і винесла звідти старий пожовклий від часу знімок — струнка серйозна вродлива дівчина в довгому білому платті.

— А це тобі. — Вона мовчки спостерігала, як він обережно вкладав знімок у свій гаманець, туди, де раніше лежало фото його сина. — Знаєш, я відчуваю, що в мене нема нікого ближчого за тебе в усьому світі. Ми з тобою однакові. Ми — прості. Не те що твоя сестра чи брат. Я, звичайно, люблю Руді. Принаймні мені так здається. І повинна любити. Але я не розумію його, а іноді просто боюсь... А ти... — Мері засміялася. — Такий великий і сильний. Заробляєш на життя кулаками... З тобою мені легко, затишно, начебто ми з тобою ровесники, немовби ти мій брат... І сьогодні... Сьогодні все було так чудово. Я почуваю себе як людина, що довго сиділа у в'язниці й нарешті вийшла на волю.

Томас обняв її і поцілував. Вона на секунду довірливо прихилилась до нього.

— Знаєш, відтоді, як ти прийшов я не викурила жодної сигарети.

Дорогою додому Томас зупинив машину, зайшов у закусочну і замовив віскі. Діставши з гаманця фотографію, довго дивився на молоденьку дівчину, що стала його матір'ю. Він був радий, що приїхав сюди. Радий, що побачив її. Може, від її любові зараз мало пуття, але в боротьбі за такий незначний трофей він усе-таки здобув перемогу. Сидячи на самоті в безлюдному барі, він насолоджувався незвичною тишею. Так минула майже година. Він відчував незвичний для себе спокій, умиротворення. Сьогодні з-поміж тих людей, що викликали в ньому ненависть, стало на одну менше.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1960 рік

Був приємний ранок, якщо не зважати на смог, що рідким сірим супом наповнював чашу низини, в якій лежав Лос-Анджелес. Босоніж, у нічній сорочці, Гретхен, прослизнувши між шторами, вийшла на терасу і глянула вниз на закіптюжене, у сонячних бризках місто, на далекий, схожий на сяючий килим океан. Вона глибоко вдихнула в себе вранішнє вересневе повітря, напоєне пахощами вологої трави і квітів, що починали вже розпускатися. Сюди, на гору, не долинав міський гомін, і насторожену ранню тишу порушувало тільки квоктання куріпок, що бродили по галявині неподалік.

Тут незрівнянно краще, ніж у Нью-Йорку, здається, вже всо-те подумала вона. Авжеж краще.

Їй хотілося випити чашечку кави, але ще надто рано, і Доріс, її покоївка, не прокинулася. Якщо ж заходитися на кухні готувати каву самій, то напевне шум води з-під крана, стукіт олив'яного кавника піднімуть її з ліжка і вона почне, як звичайно, метушитись і вибачатись, не приховуючи ображеного вигляду через те, що її позбавили належного їй по праву нічного відпочинку. Рано ще будити й Біллі, до того ж у нього попереду такий важкий день. І тим паче, не варто зараз піднімати Коліна. Коли вона залишила його самого в їхньому широкому ліжку, він спав горілиць: брови насуплені, руки складені на грудях, і чомусь невдоволено морщився, немов бачив уві сні спектакль, який, попри все бажання, він не міг похвалити.

Думаючи про Коліна, вона усміхнулася. Він спав у своїй улюбленій позі «поважної персони», як вона одного разу жартома зауважила. В нього, на її думку, були й інші пози: смішні, по-дитячому зворушливі, іноді непристойні і просто жакливі. Вона всі їх жваво йому показала. Гретхен прокинулася од лоскїтливого сонячного промінчика, що прокрався в спальню через щілину у шторах. Їй, як завжди, захотілося доторкнутись до нього, розщепити міцно сплетені пальці. Але передумала. Колін ніколи не кохався з нею ранком. «Ранок призначений тільки для вбивць», — сказав він якось. Він усе ще не втратив звички жити за нью-йоркським часом,

призвичаївшись до нічного театрального життя, він ніколи не схвалював ранніх репетицій у студіях і, як він зізнавався сам, був справжнісіньким розлюченим дикуном аж до полудня.

Гретхен обійшла навколо будинку, блаженно ступаючи по зарошеній траві босими ногами. Її прозора бавовняна нічна сорочка маяла у такт її ході. Чого їй соромитись? Сусідів поблизу немає, а машини такої ранньої години з'являються тут рідко. У будь-якому разі, в Каліфорнії ніхто не звертав ніякої уваги на те, у що ти вдягнена. Вона часто лежала на сонці голяка в саду, і тепер її тіло відливало приємною бронзовою засмагою. Там, на сході країни, вона завжди намагалась уникати осоння, але в Каліфорнії, якщо ти з'явишся на люди незасмаглим, про тебе одразу ж подумують: або хворий, або не вистачило грошей на відпустку.

У хвіртку була застромлена згорнута, акуратно перев'язана гумкою газета. Вона повернула назад, до будинку, на ходу розгортаючи газету і пробігаючи очима заголовки. На першій сторінці красувалися портрети Ніксона й Кеннеді, і обоє вони, звісно ж, обіцяли усім золоті гори. Їй стало шкода померлого Адлая Стівенсона, тепер вона вже сумнівалася, чи має моральне право така, по суті, ще молода людина, як Кеннеді, виставляти свою кандидатуру на посаду президента. Він просто чарівний, «Красунчик» — так називав його Колін. Самому йому доводилося щодня відчувати на собі чарівність акторів і актрис, і такий вплив майже завжди позначався на ньому негативно.

Вона згадала, що треба сходити у виборчком, щоб одержати там відкріпні талони — вони з Коліном у листопаді будуть у Нью-Йорку, саме в розпалі виборчої кампанії, і тоді кожен голос, відданий проти Ніксона, буде на вагу золота. Власне, відколи вона перестала писати статті для журналів, політика її мало цікавила. Епоха Маккарті принесла їй тільки розчарування через зниження цінності індивідуального права на істину, до того ж неабияк схвилювала широку громадськість через обмеження свободи слова. Колін узагалі не мав певних політичних переконань і залежно від того, з ким у дану хвилину сперечався, оголошував себе то безнадійним соціалістом, то нігілістом, то прибічником системи єдиного оподатковування, то навіть монархістом. Але щоразу все кінчалося тим, що він голосував за демократів. Ані він, ані Гретхен не брали участі у бурхливій політичній діяльності Голлівуду: не вшановували кандидатів, не підписували петицій чи звернень у газетах, не ходили на коктейлі, що їх влаштовували для збору коштів у фонд політичних кампаній. І взагалі вони майже ніде не бували.

Колін пив мало, а всі ці галасливі вечірки і пустопорожні балачки на голлівудських збіговиськах шарпали йому нерви. Він не любив фліртувати, і присутність цілої армії гарненьких жінок у будинках багатих і знаменитих людей не справляла на нього абсолютно ніякого враження. Після багатьох років сумбурного бо-

гемного життя з Віллі Гретхен раділа цим заповненим домашніми клопотами дням і ніжним спокійним вечорам з Коліном, її другим чоловіком.

Небажання Коліна, як він одного разу висловився, «бувати на людях» не позначилося, однак, на його кар'єрі. «Тільки нездари мусять танцювати під дудку Голлівуду», — запевняв він. Його талант проявився вже в першій його картині. Другим фільмом він підтвердив своє обдарування, а тепер, коли знімав третю за п'ять років картину, вважався одним з найблискуліших режисерів свого покоління. Єдина невдача спіткала його у Нью-Йорку, коли він повернувся після зйомок своєї першої картини, щоб поставити п'єсу в театрі. Спектакль був показаний на сцені всього вісім разів і знятий з репертуару. Після такого краху Колін зник тижнів на три. Коли ж появився знову, то здавався похмурим, замкнутим і мовчазним. Лише через кілька місяців він знову знайшов у собі сили для нової роботи. Він був не з тих, хто легко мирився з поразкою, і він змушував Гретхен страждати разом з ним, хоча вона й намагалася переконати його, що п'єса сира, ще не готова для постановки. Проте Колін і далі цікавився її думкою про всі свої роботи, вимагаючи од неї абсолютної ширості. Саме зараз її турбував один епізод в його новому фільмі, робочий матеріал якого вони обоє переглянули на студії учора ввечері. В залі нікого не було — тільки Гретхен, Колін і режисер з монтажу Сем Корі. Вона відчувала, що в цьому епізоді щось не так, але що саме — не могла збагнути. Після перегляду вона нічого не сказала Коліну, хоча й знала, що за сніданком він обов'язково буде розпитувати, і тепер методично, кадр за кадром, намагалася відтворити епізод у пам'яті.

Гретхен глянула на нічний столик, де стояв годинник. Ні, ще рано будити його. Накинувши халат, вона пройшла у вітальню. На столі в кутку — купа книжок, рукописів і рецензій на романи, вирізані з недільного випуску «Таймс бук рев'ю», «Паблішерз віклі» і з лондонських газет. Будинок у них невеликий, і кращого місця для все зростаючої гори друкованих матеріалів не знайшлося. Вони обоє регулярно уважно їх вивчали, намагаючись знайти в них нові ідеї для майбутніх фільмів. Гретхен, узявши зі столу окуляри, сіла, щоб дочитати до кінця свіжу газету. Вона досить добре бачила в окулярах Коліна і тому не пішла у спальню по свої. Щоправда, трохи розпливчато, але нічого. На театральній сторінці вона пробігла очима рецензію з Нью-Йорка на щойно поставлену нову п'єсу. Автор підносив мало не до небес якусь молоденьку актрису, про яку вона нічого раніше не чула. Коли вони повернуться в місто, треба буде купити квитки на спектакль для них з Коліном. У списку кінофільмів у Беверлі-Хіллз вона побачила, що з наступного тижня знову почнуть показувати фільм Коліна. Вона акуратно вирізала замітку. Покаже її Коліну. Тоді за сніданком він буде спокійнішим.

Вона добралася до спортивної сторінки. Цікаво, які коні беруть участь у скачках сьогодні вдень у Голлівудському парку? Коліну подобалися скачки, більше того, він був азартним гравцем і вони часто ходили на іподром. Минулого разу він виграв пристойну суму й купив їй подарунок — брошку у вигляді гілочки. Вивчивши список коней, вона зрозуміла, що сьогодні ніякої прикраси їй не перепаде, і хотіла була вже відкласти газету, аж раптом побачила фотографію двох боксерів на тренуванні. Боже, знову він, подумала Гретхен. Під фотографією було написано: «Генрі Куейлс і його спаринг-партнер Томмі Джордах розминаються у Лас-Вегасі. Матч у середній ваговій категорії відбудеться наступного тижня».

Після того пам'ятного вечора у Нью-Йорку, коли вони з Рудольфом зайшли до Томаса в роздягальню, Гретхен нічого не чула про брата і не бачила його. Хоча вона майже нічого не знала про бокс, але й того, що знала, було цілком досить, щоб зрозуміти: Томас працює зараз спаринг-партнером для когось. Отже, після переможного бою в Куїнсі щастя його зрадило. Вона акуратно склала газету, так щоб фотографія не потрапила на очі Коліну. Вона, звичайно, розповідала йому про Томаса, бо ніколи й нічого од нього не приховувала, але зараз їй не хотілося зайвий раз збуджувати його цікавість: раптом він захоче зустрітися з Томасом.

З кухні донісся шум, і вона пішла будити сина. Біллі, схрестивши ноги, сидів у піжамі на ліжку, тихенько перебираючи струни гітари. Дуже світле волосся, замріяні очі і вкриті пушком рум'яні щоки, ніс — надто великий на ще дитячому обличчі, тонка хлоп'яча шия, довгі, немов у лошати, ноги... Зосереджений, неусміхнений, рідний.

Поруч з ним на стільці лежала вже складена валіза — незважаючи на непорядкованість своїх батьків, а можливо, саме тому, що весь час бачив у кімнатах безлад, Біллі виріс великим акуратистом.

Гретхен поцілувала його в тім'я. Ніякої реакції. Ні ворожості, ні любові. Він узяв останній акорд.

— Ну, ти готовий? — спитала вона.

— Еге ж. — Він, випроставши довгі ноги, скочив з ліжка. Піжама розхристана на грудях. Худорлявий, з довгим тулубом — усі ребра можна перерахувати, з каліфорнійською літньою засмагою — цілі дні, проведені на пляжі, купання в пінистих хвилях, весела компанія хлопців і дівчат на розпеченому піску, солоні від морської води тіла, бренькання гітар. Наскільки їй відомо, він усе ще дівчачий. Але на цю тему вона ніколи з ним не говорила.

— А ти готова?

— Все спаковано, — відповіла вона. — Залишилося тільки їх закрити.

У Біллі був майже патологічний страх куди-небудь спізнитись: у школу, на потяг, на літак, на вечірку. Гретхен знала про це і завжди намагалася все підготувати для нього заздалегідь.

— Що тобі приготувати на сніданок? — Вона хотіла влаштувати йому святкове частування.

— Апельсиновий сік.

— І все?

— Краще нічого не їсти. Мене нудить у літаку.

— Не забудь захопити свій драмамін.

— Авжеж, обов'язково. — Знявши піжамну куртку, він пішов у ванну чистити зуби. Після того як вони переїхали до Коліна, Біллі чомусь навідріз відмовлявся з'являтися перед нею оголеним. Щодо цього в неї виникло дві теорії. Вона знала, що Біллі обожнює Коліна, проте знала й інше: Біллі почав менше любити її за те, що вони якийсь час жили з Коліном, не зареєструвавши свого шлюбу. Суворі, хворобливі умовності дитинства.

Гретхен пішла будити Коліна. Той щось мимрив крізь сон і неспокійно перевертався в ліжку.

— Ох, ця кров! — раптом чітко вимовив він.

Що це з ним? Що він має на увазі? Війну? Чи свою картину? Нічого одразу не зрозумієш, коли спілкуєшся з кінорежисером.

Вона ніжно поцілувала його за вухом. Він прокинувся, розплющив очі, якусь хвилину лежав тихо, нерухомо, втупившись невидючим поглядом у стелю.

— Боже, ще зовсім ніч! — вигукнув він.

Гретхен знову поцілувала його.

— Ну, гаразд, гаразд, уже ранок, — пробурмотів він і скуйовдив їй волосся. Як шкода, що вона вже побувала в кімнаті Біллі. Якось рано-вранці, може, коли буде одне з державних чи релігійних свят, Колін нарешті захоче-таки з нею покохатися? Чим же сьогоднішній ранок гірший? Нічим, просто їм ритми бажання невідкладні.

Він спробував підвестись, але знову зі стогоном упав на спину і простягнув руки до дружини.

— Допоможи бідному старому звестися на ноги, — сказав він. — Зроби таку ласку.

Гретхен взяла його за руку і потягнула на себе. Колін сів на краєчок ліжка, потираючи очі рукою і мружачись од неприємного різкого денного світла. Потім раптом насторожено глянув на неї.

— Послухай, вчора на перегляді тобі щось не сподобалося в передостанній частині. Що саме? — з тривогою в голосі спитав він.

Ну от, почалося, навіть не дочекався сніданку, подумала вона.

— Я нічого такого не говорила.

— А тобі і не треба нічого говорити, — зауважив Колін. — Досить того, як ти починаєш дихати.

— Не заводься, ти й так увесь — клубок нервів, — спробувала вона ухилитися од розмови. — Тим паче зараз, коли ти ще не випив кави.

— Давай, розкажуй...

— Гарзд. Мені справді дещо не сподобалося, тільки я ніяк не могла збагнути, що саме.

— Ну а тепер?

— Тепер, здається, збагнула.

— То в чому ж справа?

— Це в тому епізоді, коли він отримує звістку і гадає, що з його вини...

— Так, ти маєш рацію, — нетерпляче сказав Колін. — Це одна з головних сцен у картині.

— Розумієш, він у тебе ходить, ходить по будинку і поглядає то в одне дзеркало, то в друге: у ванній, у велике дзеркало в шафі, у темне — у вітальні, у збільшувальне люстерко для гоління, на решті, в калюжу на ганку...

— Все дуже просто, — роздратовано перебив її Колін. — Він вивчає себе. Кажучи банально, заглядає собі в душу — при різному освітленні, з різних точок, — щоб зрозуміти... Ну і що тут не так, не розумію. Що тобі не подобається?

— Дві речі, — спокійно сказала вона. Тепер Гретхен розуміла, що ця проблема докучала їй, докучала підсвідомо весь час, як вони вийшли зі студії: в ліжку перед сном, на терасі, коли вона дивилась униз на затягнуте смогом вранішнє місто, читала газету в вітальні. — По-перше, темп. До цього моменту всі події в картині розгортаються стрімко, динамічно — така в тебе творча манера. І раптом ти різко уповільнюєш темп, ніби хочеш сказати глядачеві: ось вона, кульмінація. Це занадто очевидно.

— Так, це моя манера, — сказав він, покусуючи губи. — Я завжди занадто очевидний.

— Коли ти будеш сердитися, я нічого тобі більше не скажу.

— Я вже сердитий, так що краще кажи. Ти сказала, тобі не подобаються дві речі. Яка ж друга?

— По-моєму, у тебе перебір великих планів, ти дуже довго показуєш його великим планом, для того, як тобі здається, щоб глядач співчував героєві, бачив, як він мучиться, сумнівається, бентежиться...

— Слава Богу, хоч це принаймні до тебе дійшло!

— Мені далі казати чи підемо снідати?

— Наступного разу ні за що не одружся з такою розумною-жінкою, хай йому біс! Продовжуй!

— Так от, ти переконаний, що цей епізод показує, як твій герой мучиться і сумнівається, актор теж, певно, вважає, що передає сумніви і страждання, але ж глядач бачить зовсім інше — твій

красунчик просто милується собою в дзеркалах і стурбований лише тим, чи вдало відсвічують його очі...

— Чорт! — вилаявся він. — Ти стерво! Ми чотири дні знімали цей епізод.

— На твоєму місці я б його вирізала, — сказала вона.

— У такому разі наступну картину будеш знімати ти, — похмуро сказав він, — а я залишуся вдома і готуватиму на кухні обід.

— Сам же просив!

— О ні, я до цього ніколи не звикну! — Колін зіскочив з ліжка. — Я прийду снідати за п'ять хвилин. — Він важко подибавав у ванну кімнату. Колін спав без піжамної куртки, і простирадла лишили на його чистій мускулистій шкірі рожеві складки, маленькі рубчики, немов уночі хтось відшмагав його. Біля дверей він обернувся. — Всі жінки, яких я знав до тебе, вважали, що все, що я роблю, — просто чудово, а я, дурень, узяв і одружився з тобою.

— Вони так не вважали, — ласкаво сказала вона. — Просто говорили... І, підійшовши до нього, поцілувала його в щоку.

— Як я нудьгуватиму за тобою, — прошепотів він. — Жахливо! — Потім різко відштовхнув її од себе. — А тепер іди, і щоб кава справді була чорною!

Щось наспівуючи собі під ніс, він почав голитися. Щоб Колін співав зранку — нечувано! Але вона розуміла: цей епізод не давав і йому спокою, а тепер, після розмови з нею, він відчуває полегшення і сьогодні ж, сидячи у монтажній, з величезним задоволенням виріже з фільму цей епізод — собаці під хвіст чотири дні напруженої роботи, що обійшлась кіностудії у сорок тисяч доларів.

До аеропорту вони приїхали рано, і, коли їхні валізи зникли за багажною стійкою, з обличчя Біллі зникло занепокоєння.

На Біллі був сірий твідовий костюм, рожева сорочка і блакитна краватка. Волосся акуратно зачесане, шкіра на підборідді чиста — ніяких юнацьких прищиків. Гретхен подумалося, що її син дуже привабливий хлопець і виглядає зараз набагато старшим за свої чотирнадцять років. На зріст він був такий, як вона і, отже, вищий за Коліна.

Коли вони мчали до аеропорту, Гретхен довелося тримати себе в руках, бо манера Коліна водити машину нервувала її. Мабуть, це єдине, що він робить погано, подумала вона. То він їхав повільно, наче сонний, поринувши у свої думки, то раптом, немов прокинувшись, починав тиснути на газ, обганяв і лявав на всі заставки інших водіїв, прошмигуючи в них перед носом або не даючи їм вирватись уперед. Але щоразу, коли вона, втрачаючи самовладання, не витримувала й попереджала про небезпеку, він огризався: «Не будь типово американською дружиною на всі сто відсотків!» Сам був упевнений, що водить машину чудово. Він весь

час повторював, що ніколи в житті не потрапляв у дорожньо-транспортну пригоду. Щоправда, кілька разів його зупиняли за перевищення швидкості, але доброзичливі страхові агенти студії —люб'язні люди, справжні джентльмени — дивились на це крізь пальці.

До стійки підійшли інші пасажери з багажем.

— У нас ще бозна-скільки часу, — сказав Колін. — Ходімо вип'ємо кави?

Гретхен чудово знала, що Біллі волів би стояти біля виходу на посадку, щоб опинитися з-поміж перших на борту літака.

— Послухай, Коліне, — сказала вона. — Навіщо тобі тут так довго чекати? Нема нічого гіршого, як проводити і чекати.

— Ні, треба випити кави, — відповів він. — Мені здається, я ще не зовсім прокинувся.

Вони пішли через увесь хол до ресторану. Гретхен, йдучи між чоловіком і сином, відчувала, які вони гарні, і люди навколо кидали на них цікаві погляди. Марнославство, думала вона про себе, усе-таки чудовий гріх!

У ресторані вона і Колін замовили по чашці кави, а Біллі — пляшку кока-коли, якою він запив пігулку драмаміну.

— Мене до вісімнадцяти років нудило в автобусі, — спостерігаючи за хлопчиком, сказав Колін, — та коли я вперше переспав з дівчиною, де все й поділося.

Біллі кинув на нього швидкий уважний погляд. Колін завжди розмовляв з ним, як із дорослим, і Гретхен іноді сумнівалась, чи правильно він робить. Вона не знала, любить Біллі свого вітчима чи просто терпить. А може, ненавидить? Біллі ніколи не ділився з нею своїми враженнями. Колін не докладав особливих зусиль, щоб завоювати симпатію хлопчика. Іноді бував з ним різким, іноді виявляв жвавий інтерес до його навчання в школі і навіть допомагав готувати уроки, іноді грався з ним і був веселим та лагідним, а іноді — відстороненим і далеким. Колін ніколи не виявляв свого поблажливого ставлення до будь-якої аудиторії. Але одна річ — робота, і зовсім інша — спілкування з єдиною дитиною матері, яка кинула його батька, цього занадто хтивого, темпераментного і важкого в побуті коханця.

Вони з Коліном, звичайно, теж сварилися, але в них ніколи не виникало розбіжностей щодо Біллі, до того ж Колін платив за навчання пасинка, оскільки Віллі Еббот переживав скрутні часи і сидів без грошей. Колін заборонив Гретхен говорити Біллі, хто платить за його навчання, але вона була впевнена, що той і сам здогадався.

— У твоєму віці, — провадив Колін, — мене теж відрядили навчатися до іншого міста. Весь перший тиждень я ревів ревма. Весь перший рік ненавидів школу. На другий рік змирився. На третій — став редактором шкільної газети і вперше відчув приєм-

ний смак влади, зрозумів, яке можна мати від цього задоволення. Мені це дуже подобалось, хоч я боявся зізнатися в цьому навіть самому собі. А в останній рік я вже плакав з іншої причини: мені не хотілося йти зі школи.

— Я нічого не маю проти, — сказав Біллі.

— От і добре, — похвалив його Колін. — Це гарна школа, якщо, звичайно, такі взагалі в наші дні існують. У найгіршому разі ти вийдеш з неї, знаючи, як правильно написати по-англійськи просте непоширене речення. Ось, тримай. — Він дістав із кишені конверт і віддав його хлопчикові. — Сховай його і нізачо не кажи матері, що в ньому, зрозумів?

— Дякую. — Біллі сховав конверт у бічну кишеню піджака. Глянув на годинник. — Може, нам уже час іти?

І вони пішли до виходу на посадку. Біллі ніс у руках свою гітару. Іноді Гретхен починала хвилюватися через цей інструмент, як його сприймуть у респектабельній Новоанглійській пресвітеріанській школі, де має вчитися Біллі. Вочевидь — ніяк! Вони мають бути готові до будь-якого вибрику чотирнадцятилітніх шибайголів.

Посадка в літак уже почалася, коли вони підійшли до виходу.

— Піднімайся в салон, Біллі, — сказала Гретхен. — Я хочу попрощатися з Коліном.

— Коли щось тобі знадобиться, зателефонуй мені. За мій рахунок. — І Колін міцно потис Біллі руку.

Поки Колін розмовляв з її сином, Гретхен уважно дивилася на загострене, тонке обличчя чоловіка і бачила за різкими рисами справжню ніжність і турботу. В небезпечному вирі очей під навислими густими бровами відбивалися любов і ласка. Ні, я не помилилася в ньому, подумала вона.

Біллі стримано усміхнувся і, закинувши за плече гітару, наче піхотинець рушницю, покрокував до великого лайнера на бетонці. За спиною він залишав двох батьків — рідного і вітчима.

— Не турбуйся, — сказав Колін, дивлячись йому вслід. — З ним усе буде гаразд.

— Сподіваюсь, — відповіла Гретхен. — У конверті гроші?

— Кілька доларів, — недбало кинув Колін. — На дрібні витрати. Щоб скрасити біль розлуки. В житті бувають такі хвилини, коли хлопцеві важко вчитися без додаткового молочного коктейлю чи свіжого номера «Плейбоя». Віллі вас зустрине в Айдлуайлді?

— Звичайно, зустрине.

— Ви разом повезете хлопця до школи?

— Гадаю, що так.

— Ти маєш рацію, — спокійно зауважив Колін. — Батьки обов'язково повинні бути присутні на важливих подіях для підлітків. — Він, одвернувшись од неї, глянув на пасажирів, що поспішали до трапа. — Знаєш, коли я бачу оці розцяцьковані реклами,

на яких зображені широко усміхнені пасажири, що піднімаються по трапу літака, то починаю ще чіткіше усвідомлювати, в якому брехливому суспільстві ми живемо. Адже ніхто особливого щастя не відчуває, піднімаючись у літак. Ти сьогодні переспши зі своїм колишнім чоловіком?

— Коліне! Ну як ти можеш!

— Деякі жінки йдуть на це. Розлучення — це певною мірою збуджуючий засіб.

— Йди к бісу! — спересердя вигукнула вона. І, різко повернувшись, пішла до виходу на посадку. Він, ухопивши її за руку, зупинив.

— Пробач мені, — сказав він. — Я — недовірлива, нікчемна, схильна до самознищення людина, яка сумнівається в існуванні щастя і якій немає на цій землі прощення. — Він сумно посміхнувся, в очах його промайнуло благання. — Прошу тебе тільки про одне: не говори про мене з Віллі, гаразд?

— Не буду. — Вона вже пробачила йому мимовільну підозру і тепер довірливо дивилася йому просто в очі. Він квапливо її поцілував. По радіо передавали останнє запрошення на борт для пасажирів, що запізнювалися.

— Ну що ж, побачимось у Нью-Йорку за два тижні, — сказав Колін. — Не розважайся, поки я не приїду.

— Про це можеш не турбуватися, — усміхнулася Гретхен, цілуючи його в щоку. Він різко повернувся й пішов сягнистими кроками, у своїй звичній манері, що завжди змушувала її посміхатися — мовби йшов на небезпечний двобій, у якому він обов'язково здобуде перемогу.

Ще раз глянувши йому вслід, вона пішла через вихід на посадку.

Незважаючи на прийнятий драматизм, Біллі усе-таки змудило, коли вони вже сідали в аеропорту Айдлауїлд. Він постарався усе зробити акуратно, в спеціальний мішечок, але на лобі в нього виступили великі краплі поту, а плечі судомно тремтіли. Гретхен у розпачі постукала його по спині і хоча, звичайно, знала, що це не допоможе і що напад блювоти нічим серйозним її синові не загрожує, все одно відчувала тривогу через те, що не в змозі була йому зарадити, відгородити його від болю. Ірраціональне материнське почуття.

Напади блювоти нарешті припинились, і Біллі, акуратно згорнувши мішечок, подався до вбиральні, щоб викинути його в урну і прополоскати рот. Коли він повернувся, то все ще був блідий. Він витер з обличчя піт і тепер, здається, цілком опанував собою. Сідаючи на своє місце біля Гретхен, сумно сказав:

— Хай йому біс! Який я ще малий...

Віллі Еббот стояв у невеликому натовпі людей, що зустрічали рейсовий літак із Лос-Анджелеса. Він був у темних окулярах. День

видався хмарний і вільглий, і Гретхен одразу, навіть на відстані, помітила, що всю ніч напередодні він пиячив, а темні окуляри призначалися для того, щоб приховати від неї і від сина почервонілі, запалені очі. Хоча б раз, тільки сьогодні, стримався, хоч би один вечір не пив перед приїздом сина, якого не бачив кілька місяців. Але вона переборола в собі роздратування. Дружні і безтурботні стосунки між розлученими батьками у присутності свого нащадка — вимушене лицемірство невідлого кохання.

Побачивши батька, Біллі кинувся назустріч, розштовхуючи пасажирів, що спускалися по трапу. Підбігши до нього, він обійняв і поцілував його в щоку. Гретхен навмисно сповільнила крок, щоб не заважати їм. Хай усі бачать, що батько і син разом, що вони зв'язані родинними узами. Хоча Біллі вищий за батька і набагато гарніший. Віллі ніколи таким не був. Гретхен знову відчула хвилю роздратування через те, що вона ніколи не могла продемонструвати свою генетичну причетність до сина. Ніяких доказів.

Віллі ніяково посміхнувся, застуканий зненацька проявом любові сина. Гретхен нарешті підійшла до них.

— Привіт, люба! — привітався Віллі і нахилившись поцілував її в щоку. Два поцілунки в один день, на двох протилежних краях великого континенту: поцілунок-прощання, поцілунок-вітання. Віллі поводився ідеально під час розлучення, дуже добре ставився до Біллі, і вона, звичайно, була йому вдячна за його миле «привіт, люба!» і за цей ритуальний поцілунок. Вона нічого не сказала ні про його темні окуляри, ані про сильний запах алкоголю від нього. Одягнутий він був цілком пристойно, як і належало батькові, що збирався представити свого сина директорові школи в Новій Англії. Завтра, коли вони туди поїдуть, вона не дозволить йому більше пити.

Гретхен сиділа сама в маленькій вітальні двомісного номералюкс. За вікнами сяяли вечірні вогні Нью-Йорка, і з вулиці долинав гомін великого міста, такий знайомий, такий хвилюючий. Яка ж вона була дурна! Вона наївно думала, що син переночує в готелі разом з нею, але ще дорогою з аеропорту Віллі сказав йому:

— Сподіваюся, ти погодишся лягти на канапі? У мене тільки одна кімната, але там є канапа. Щоправда, пара пружин лопнули, але, гадаю, у твоєму віці це не завадить тобі як слід виспатись. То що? Згоден?

— Звичайно! — відгукнувся Біллі. В його тоні не було й натяку на фальш. Він навіть не обернувся, навіть не глянув на неї. А втім, що вона могла б йому сказати?

Віллі спитав, де вона збирається зупинитись, і, коли вона відповіла: «в "Алгонкіні"», він глузливо скинув очима.

— Цей готель любить Колін, — немов виправдовуючись, сказала вона. — Він близько від театру, і Колін тим самим заощаджує чимало часу, коли ходить на репетиції.

Віллі зупинив машину перед готелем «Алгонкін». Вона вийшла. Він не дивився ні на неї, ні на Біллі:

— Колись давно я з однією дівчиною в барі цього готелю випив цілу пляшку шампанського.

— Зателефонуй мені завтра вранці, — попрохала його Гретхен, мовби не чуючи його слів. — Коли прокинешся. Ми маємо бути в школі до обіду.

Біллі сидів на задньому сидінні аж у кутку, і коли вона виходила, то не змогла поцілувати його на прощання. Швейцар підхопив її валізи. Вона лише ледь махнула рукою, мимоволі дозволяючи їхати синові з батьком, щоб повечеряти з ним і провести цю ніч на його каналі в одній з ним кімнаті.

У готелі адміністратор передав їй записку від Рудольфа. Перед від'їздом з Лос-Анджелеса вона дала йому телеграму і попрохала його повечеряти з нею. Брат повідомляв, що сьогодні він зовсім не має часу і зателефонує їй завтра вранці.

У себе в номері вона розпакувала речі, прийняла ванну і почала думати, що ж їй вдягти? Зрештою просто накинула халат — вона уявлення не мала, як їй згаяти цей вечір. Усі, кого вона знала в Нью-Йорку, були або друзями Віллі, або її колишніми коханцями, або випадковими людьми, з якими її мимохідь познайомив Колін три роки тому, коли вона приїжджала на прем'єру його спектаклю, що завершився повним фіаско. Зрозуміло, нікому з них вона телефонувати не мала бажання.

Дуже хотілося випити, але ж не могла вона сама спуститись у бар і пити там на самоті! Так можна й напитися.

Який негідник цей Рудольф, міркувала вона, стоячи біля вікна і дивлячись униз на інтенсивне життя Сорок четвертої авеню. Не міг присвятити один-єдиний вечір своїй сестрі, бодай на пару годин одірватися од своєї гонитви за прибутком. За ці роки він двічі у справах приїздив у Лос-Анджелес і вона всюди супроводжувала його, приділяючи йому кожну вільну хвилину. Тепер, коли він ще раз приїде у Каліфорнію, мстиво пообіцяла Гретхен, вона йому теж залишить записку в готелі. Хай знає!

Гретхен була вже ладна зателефонувати Віллі. Можна прикинутися, що вона турбується про здоров'я сина, і Віллі, мабуть, запросив би її повечеряти разом з ними. Вона вже навіть підійшла до апарата, простягнула руку до слухавки, але вчасно зупинила себе: «Кинь усі ці свої жіночі штучки-дрючки. Має ж право син провести бодай один спокійний вечір у компанії з батьком, не відчуваючи на собі ревнивого погляду матері».

Вона снувала сюди-туди по маленькій, старомодно обставленій кімнаті, не знаючи, куди себе подіти. Подумати тільки, адже ко-

лись, уперше приїхавши до Нью-Йорка, вона почувалася тут такою щасливою. Яким привітним і привабливим здавалось їй тоді це величезне місто. Вона була молода, самотня, бідна, і Нью-Йорк виявив їй свою гостинність — вільно і без найменшого страху гуляла вона його вулицями. Тепер же, коли вона порозумнішала, стала старшою і багатшою, чомусь відчувала себе тут, наче у в'язниці. Чоловік — за тридев'ять земель від неї, син — за кілька кварталів, але обидва зв'язують її невидимими путами. У крайньому разі, вона може спуститися вниз і пообідати в ресторані готелю. Що ж, ще одна самотня жінка сидітиме з келихом вина за маленьким столиком, намагаючись не дослухатися до чужих розмов, і, поступово п'яніючи, почне занадто голосно і занадто відверто розмовляти з метрдотелем. Боже, як усе-таки нудно іноді бути жінкою!

Гретхен увійшла до спальні і, вийнявши з шафи своє найпростіше чорне плаття — цей витвір модельєрів коштував, мабуть, дуже дорого і зовсім не подобався Коліну, — почала вдягатись. Недбало підфарбувала вії і губи і навіть не пригладила щіткою волосся. Вона вже збиралася вийти, коли задзеленчав телефон.

Вона майже бігом повернулася. Якщо це Віллі, подумала вона, плювати на все — повечеряю з ним.

Але це був не Віллі, а Джонні Хіт.

— Привіт! — сказав він. — Рудольф сповістив, що ти зупинишся тут, а я саме проходив поблизу. Дай, думаю, загляну, раптом пощастить.

Брехун, подумала вона. Хто ж увечері за чверть до дев'ятої проходить просто так повз готель «Алгонкін»? Але вголос радісно вигукнула: *

— Джонні! Який приємний сюрприз!

— Я тут, унизу, і коли ти ще не вечеряла, то...— В його голосі чулось відлуння минулих літ.

— Розумієш, — сказала вона ухильно і водночас зневажаючи себе за цей дурний виверт, — я не вдягнена і хотіла замовити вечерю у номер. До того ж я дуже втомилася від перельоту, а завтра мені рано вставати...

— Чекаю тебе в барі, — коротко кинув він і повісив слухавку.

Ах ти самовдоволений, бридкий покидьок з Уолл-стрит, подумала вона. Потім пішла в спальню і перевдяглася в інше. Вона змусила його чекати в барі цілих двадцять хвилин.

— Рудольф просто у відчаї, що не може сьогодні з тобою побачитись, — сказав Джонні Хіт, дивлячись на неї через столик.

— Так я й повірила! — зітхнула Гретхен.

— Ні, справді. Слово честі. Я одразу відчув, коли Рудольф зателефонував, що він дуже засмучений. Він попросив мене замінити його на сьогоднішній вечір і пояснити тобі...

— Налий мені ще вина, будь ласка, — перебила його Гретхен.

Джонні подав знак офіціанту, і той знову наповнив їхні келихи. Вони сиділи в маленькому французькому ресторані, немов повернувшись у п'ятдесяті роки. Народу було мало. Обережний, подумала Гретхен, у такому місці навряд чи зустрінеш когось із знайомих. Ідеально підходить для вечері із заміжною жінкою, яка колись була твоєю коханкою. Очевидно, у Джонні цілий список подібних закладів, можна скласти «Путівник для ловеласів по кублах Нью-Йорка». Йому б глянсову примітну обкладинку, і, прошу, бестселер готовий. Коли вони зайшли, метрдотель люб'язно їм посміхнувся і всадовив за столик у кутку, щоб ніхто не підслуховував їхню розмову.

— Якби він тільки зміг, — продовжував наполегливо вигорджувати приятеля Джонні, цей чудовий посередник між друзями, ворогами, коханцями, кривими родичами — будь-ким, — то, звичайно, був би тут. Він дуже до тебе прив'язаний. — Сам Джонні за все своє життя ніколи і ні до кого не був прив'язаний. — Він захоплюється тобою значно більше, ніж будь-якою жінкою, яких він знає. Він сам мені про це казав.

— А вам хіба нема про що базікати довгими зимовими вечорами? — Гретхен зробила великий ковток із келиха. Принаймні з цього вечора є якесь пуття — вона п'є гарне вино. Може, напитися і гарненько виспатися перед завтрашнім серйозним випробуванням? Цікаво, Віллі з сином теж вечеряли в такому затишному ресторанчику? А може, він ховає від сторонніх очей свого сина, з яким колись жив під одним дахом?

— Широ кажучи, — сказав Джонні, — я вважаю, що більшу частину провини за те, що Рудольф усе ще не одружений, маєш узяти на себе ти. Адже він тебе обожнює і не може знайти нікого, хто відповідав би належним чином його уяві про тебе і про...

— Він так обожнює мене, — різко випалила Гретхен, — що навіть не зміг викроїти один-єдиний вечір, хоч ми не бачилися майже рік.

— Зрозумій, наступного тижня він відкриває новий торговельний центр у Порт-Філіпі, — пояснив Джонні. — Один з найбільших. Хіба він нічого тобі про це не писав?

— Писав, — зізналась вона. — Мабуть, я просто не звернула увагу на дату.

— Останнім часом у нього, як завжди, купа справ. Він працює по двадцять чотири години на добу. Не уявляю, як тільки Руді витримує таке навантаження. Та ти й сама знаєш, як він любить працювати.

— Знаю, — погодилася Гретхен. — Робота в нього на першому місці. Він просто схибнутий...

— А хіба твій чоловік... Берк, здається... хіба він не такий? Хіба він менше працює? Наскільки я знаю, він теж обожнює тебе, але щось не бачу, щоб він знайшов час приїхати до Нью-Йорка.

— Він буде тут за два тижні. До того ж у нього зовсім інша робота.

— Зрозуміло, — кивнув Джонні. — Звичайно, знімати картину — діло серйозне, і жінка може пишатися, коли її заради цього приносять у жертву. А великий бізнес — заняття нікчемне і мерзенне, і людина повинна з радістю кинути весь цей бруд і летіти, мов на крилах, у Нью-Йорк, щоб зустріти в аеропорту свою самотню, невинну, чисту душею і серцем сестричку і повести її вечеряти.

— По-моєму, ти захищаєш не Рудольфа, а себе, — сухо сказала Гретхен.

— Помиляєшся, — заперечив Джонні. — Обох. А втім, для чого мені взагалі когось захищати? Якщо художник вважає себе єдиним цінним продуктом сучасної цивілізації — це його особиста справа. Але годі чекати, що такий нікчемний, розбещений грошима негідник, як я, погодиться з ним. Я ж не ідіот! Мистецтво — гарна приманка для дівчиць і приводить їх у ліжко до багатьох новоспечених художників і майбутніх Толстих. Та мене не обдуриш — я не юне дівчатко. Можу побитися об заклад, коли б я працював не на Уолл-стрит, в офісі з кондиціонером, а на якій-небудь брудній мансарді у Гринвіч-Віллідж, ти вискочила б за мене заміж задовго до того, як познайомилася з Берком.

— А от і не вгадав, — посміхнулася Гретхен. — Налий мені ще вина. — Вона простягнула йому келих.

Джонні налив їй майже по вінця і кивнув офіціантові, щоб той приніс їм ще одну пляшку. Він сидів мовчки, поринувши в свої думки. Гретхен дуже здивував його недавній спалах — це було зовсім на нього не схоже. Навіть коли вони (дуже давно) кохалися, він залишався холодним, відстороненим, типовим технарем, яким був в усьому, за що брався. Зараз їй здавалося, що він утратив агресивність, як фізичну, так і розумову. Тепер він нагадував добре відшліфований величезний кам'яний кругляк, вишукану зброю, стінобитне знаряддя для облоги фортець.

— Який же я був дурень, — сказав він нарешті низьким, упалим голосом. — Треба було одружитися з тобою.

— Ти, певно, забув, що на той час я вже була заміжня, — зауважила Гретхен.

— Але ж ти була заміжня і тоді, коли познайомилася з Коліном Берком, хіба ні?

— Тоді був зовсім інший час, а він — зовсім інша людина, — знизала вона плечима.

— Я бачив деякі його картини, — сказав Джонні. — Вони цілком пристойні.

— Вони кращі, ніж ти про них думаєш.

— Ти на них дивишся закоханими очима, — заперечив Джонні і спробував усміхнутись.

— Що ти від мене хочеш, Джонні?

— Нічого. Хай йому чорт! Я поводжуся, як остання тварюка, бо прогавив свій шанс. Я був просто боягузом. Тепер я намагаюся виправитися і задаю ввічливі запитання своїй гості, що була дружиною одного з моїх кращих друзів. Сподіваюся, ти щаслива?

— Дуже.

— Чудова відповідь. — Джонні схвально кивнув. — Дуже гідна відповідь. Нарешті леді досягла своєї, стільки років очікуваної мети, узявши повторний шлюб з низеньким, але активним трудівником екрана.

— Ти й справді поводишся, мов тварюка, Джонні. Хочеш, я піду? Просто зараз підведуся й піду?

— Але ж нас чекає ще десерт. — Він торкнувся до неї рукою. В нього були м'які, м'ясисті пальці. — Не йди. У мене є до тебе запитання. Чим ти, дивовижна жінко, створена для Нью-Йорка, умудряєшся заповнювати свої дні в такій дірі, як Лос-Анджелес?

— Більшу частину свого часу я молитовно складаю подяку Богові за те, що я не в Нью-Йорку.

— А решту часу? Тільки не кажи мені, будь ласка, що тобі подобається сидіти вдома, як дисциплінованій домогосподарці, й покірливо чекати, коли татусик повернеться з кіностудії і розкаже, яку чергову байку повідав за обідом Семюел Голдвін?

— Коли хочеш знати, — його слова зачепили її, і вона підвищила голос, — я не дисциплінована господарка, як ти дозволив собі висловитися, і дуже мало сиджу вдома. Я — частина життя людини, якою захоплююся, я всіляко допомагаю йому, і це влаштовує мене більше, ніж коли я жила тут і вдавала з себе поважну особу, самостійну жінку, нишком зраджуючи чоловіка, друкуючись у журналах і живучи з людиною, яка тричі на тиждень напивалася як чіп.

— О, новий варіант феміністської революції, — вигукнув Джонні. — Церква, діти, кухня. Боже мій, хто-хто, але ти...

— Коли відкинути церкву, твій опис мого життя абсолютноточний! — Вона підвелася. — Я відмовляюся від десерту, тим паче що низенькі активні трудівники екрана люблять худорлявих жінок.

І швидкими, рішучими кроками вона пішла до виходу.

— Гретхен! — крикнув їй услід Джонні. В його голосі чулися нотки щирого подиву. Те, що сталося зараз, було цілком неймовірним і ніяк не вкладалося у звичні рамки чудово продуманої гри, яку він звик вести. Але Гретхен, навіть не оглянувшись, стрімко вийшла з ресторану, і ніхто з цих жалюгідних лакеїв навіть не встиг відчинити перед нею двері.

Гретхен швидко попрямувала до П'ятої авеню і тільки там, коли трохи заспокоїлась і її гнів спав, уповільнила крок. Нерозумно хвилюватися через таку дурницю, подумала вона. Зрештою, яке

їй діло до того, що думає Джонні Хіт про її життя? Він, звичайно, лукавить, твердячи, що йому подобаються вільні жінки, бо з ними він теж почуває себе вільним. Він пішов з бенкету піймавши облизня і тепер намагається змусити її заплатити за це. Йому не зрозуміти, що означає для неї прокинутись ранком і побачити в ліжку поруч із собою Коліна. Так, вона не вільна від свого чоловіка, а він — від неї, і саме тому вони обоє стали тільки кращими і щасливішими. А всі ці балачки про волю — дурниця!

Вона поспішила до готелю, піднялася до себе і, схопивши слухавку, попросила телефоністку з'єднати її зі своїм будинком у Беверлі-Хіллз. У Каліфорнії зараз восьма вечора, і Колін повинен бути дома. Їй необхідно поговорити з ним, почути його голос, хоча він не любив розмовляти по телефону і частенько бував різким і грубим, навіть коли йому телефонувала вона. Але до телефону ніхто не підійшов. Тоді вона подзвонила на студію, попросила з'єднати її з монтажною. Але там їй повідомили, що містер Берк поїхав додому. Вона повільно поклала слухавку на важіль і почала збуджено походжати по кімнаті. Сівши за стіл, витягла аркуш паперу і заходилася писати йому листа:

«Любий Коліне, я телефонувала, але тебе не було дома, і на студії теж, і зараз мені дуже сумно, бо одна людина, мій колишній коханець, відгукнувся про мене погано, а це несправедливо. Це зіпсувало мені настрій. У Нью-Йорку дуже тепло, Біллі любить свого батька більше, ніж мене, і я така нещасна тут без тебе. А тебе нема вдома, хоча ти мав би там бути, і на думку лізуть різні дурниці. Я збираюся спуститись у бар і вихилити дві-три чарки, і коли хтось спробує там до мене чіплятись, я негайно викличу поліцію. Я просто не знаю, як мені прожити ці два тижні без тебе. Мені тільки лишається сподіватися, що під час нашої суперечки щодо епізоду в картині я не здалася тобі огидною всезнайкою, і якщо ти пробачив мені, то обіцяю не виправлятися, не змінюватися й ніколи не закривати рота за умови, що ти теж не будеш виправлятися, змінюватися і закривати рота. Коли ти проводжав нас в аеропорт, я помітила, що в тебе потертий комірець, і зрозуміла, що я нікудишня домогосподарка, хоча насправді я домогосподарка, домогосподарка і ще раз домогосподарка, дружина у твоєму будинку, представниця найкращої професії на світі, і якщо тебе не буде вдома, коли я зателефоную тобі наступного разу, то, їй-богу, не знаю, яку помсту я вигадаю.

Кохаю тебе. Г.»

Запечатавши листа в авіаконверт, вона спустилася в хол, протемпелювала й опустила його в щілину поштової скриньки. Тепер цей аркуш паперу, чорнило на ньому, нічний літак з'єднували її з центром її життя через величезну відстань у три тисячі миль, через весь темний безмежний континент.

Потім вона зайшла в бар, мовчки випила два келишки віскі, оскільки ж до неї ніхто не чіплявся, піднялася до себе, роздяглась і лягла спати.

Наступного ранку її розбудив телефонний дзвінок. Це був Біллі.

— Ми приїдемо до тебе за півгодини. Ми вже поснідали.

Біллі, її колишній чоловік і колишній льотчик, швидко і вправно вів машину. В невеличких мальовничих гаях Нової Англії листя на деревах почало по-осінньому червоніти. Вони під'їжджали до школи. На носі у Біллі знову красувалися темні окуляри, але сьогодні вони справді прикривали його очі від яскравого сонця, а не приховували слідів похмілля. Руки його спокійно, без будь-якого тремтіння, лежали на кермі, і в голосі не було зрадливої хрипоти — цього свідчення бурхливо проведеної ночі. Біллі дорогою двічі знудило, і їм довелося зупинитися, але, попри це, поїздка виявилася приємною. Вони здавалися успішною американською родиною, що сонячної вересневої днини мчить у сяючому нікелем новому авто зеленими просторами Америки.

Головна будівля школи була колоніальним особняком з червоної цегли з білими колонами. Трохи віддалік од нього були розкидані старі дерев'яні будиночки — гуртожитки, де жили учні. А довкола — старі дерева і широкі спортивні майданчики. Припаркувавши машину, Біллі сказав:

— Ну, Біллі, ось ти і вступаєш до замиського клубу!

Разом з галасливою юрбою батьків та їхніх чад вони підняли сходами до актового залу. За столом, привітно усміхаючись, літня жінка реєструвала новачків. Вона люб'язно віталася з кожним за руку, запевняла, що рада всіх бачити і говорила щось на зразок «чудесна погода, правда?». Вона дала Біллі кольоровий жетон, який він мав приколотити до лацкана піджака, і, обернувшись до гурту старших хлопців, гукнула:

— Девіде Крофорд!

Високий хлопчина років вісімнадцяти, в окулярах, одразу підійшов до столу.

— Вільяме, це Девід, — сказала жінка. — Він проведе тебе у твою кімнату. Якщо сьогодні чи взагалі протягом навчального року в тебе виникнуть якісь проблеми, звертайся безпосередньо до нього.

— Авжеж, Вільяме, саме так, — авторитетним голосом старшокласника підтвердив Крофорд. — Я завжди до твоїх послуг. Де твої речі? Ходімо, я проведу тебе. — Він повів їх до виходу, а літня жінка, мило усміхаючись, вже розмовляла з іншим сімейним тріо.

— Це ж треба — Вільям, — прошепотіла Гретхен на вухо Біллі, коли вони йшли слідом за сином і Девідом. — Спочатку я навіть не зрозуміла, до кого вона звертається.

— Це добра ознака, — відповів Еббот. — Коли я ходив у школу, всіх називали тільки на прізвище. Так нас готували до служби в армії.

Крофорд узяв у Біллі з рук його валізу, хоча той не хотів її віддавати, і вони попрямували до триповерхового будинку з червоної цегли, схоже, найновішого з усіх тих, що стояли поблизу.

— Це Силлітоу-Холл, — пояснив їхній супровідник. — Твоя кімната на третьому поверсі.

Коли вони увійшли, в коридорі їм в очі одразу впала дощечка з написом, що ця будівля гуртожитку — дарунок Роберта Силлітоу, батька лейтенанта Роберта Силлітоу-молодшого, випускника 1938 року, який загинув, воюючи за свою батьківщину, 6 серпня 1944 року.

Гретхен стало не по собі від цієї дощечки, але вона збдьорилася, почувши спів молодих голосів, що линув з кімнат, а також ритмічний гул джазових мелодій, майже однакових за ритмом. Вони піднімалися сходами за хлопцями.

Кімната, відведена Біллі, була невеликою. В ній стояло два ліжка, два письмових столики і дві шафи. Дорожня валізка з особистими речами Біллі була вже тут, хтось її запхнув під ліжко, а друга, така самісінька, стояла біля вікна. На ній була бирка з прізвищем Фурньє.

— Як бачиш, твій сусід по кімнаті вже приїхав, — сказав Крофорд. — Ви ще не познайомилися?

— Ні, — відповів Біллі таким стриманим, незвичним навіть для нього тоном, що Гретхен раптом відчула себе зовсім безпорадною: життя її сина від неї більше не залежало і їй залишалося тільки сподіватися, що цей Фурньє не виявиться хуліганом, розбишакою, педиком чи наркоманом.

— Познайомитесь за обідом, — сказав Крофорд. — Дзвоник може пролуhati ось-ось. — Він усміхнувся до Гретхен і Віллі усмішкою наділеної відповідальністю особи. — Само собою, батьків теж запрошують до столу, місіс Еббот.

Вона піймала на собі страдницький погляд Біллі, що ясно говорив: «Будь ласка, тільки не зараз!» — і зуміла притлумити в собі бажання негайно поправити Крофорда. У Біллі ще досить часу попереду, щоб пояснити йому, що прізвище його батька — містер Еббот, а матері — місіс Берк. Тільки не сьогодні, не першого дня! Вона глянула на Віллі. Той похитав головою.

— Дуже люб'язно з боку шкільного начальства запросити нас, — сказала вона.

Крофорд жестом показав на голе, незастелене ліжко.

— Я порадив би тобі, Вільяме, запастися трьома ковдрами. Ночами буває страшенно холодно, а начальство тут ставиться до цього, як справжні спартанці — вважає, що холоднеча лише загартує наш характер.

— Сьогодні ж надішлю тобі три ковдри, — пообіцяла Гретхен і обернулася до Віллі. — Ну а щодо обіду...

— Але ж ми не голодні, правда ж, люба? — відповів Віллі благальним голосом, і Гретхен одразу зрозуміла, що йому зовсім не хочеться сидіти в шкільній їдальні, де нічого міцнішого за кока-колу не знайдеш.

— Не дуже, — пожаліла його Гретхен.

— До того ж мені треба повернутися в місто до четвертої вечора. В мене зустріч.... дуже важлива, — його голос ніяково змовк. Така відмовка нікого не могла переконати.

Почувся дзвоник на обід.

— А що я вам казав! — усміхнувся Крофорд. — Їдальня в головному корпусі, де ти реєструвався, Вільямс. А тепер, якщо не заперечуєш, я піду мити руки. І не забудь: коли що — звертайся до мене, не соромся!

Підтягнутий і ввічливий, у фланелевому піджаку і стоптаних за три роки перебування в школі білих черевиках, він вийшов у коридор, де все ще збивалися в один музичний калейдоскоп три програвачі в різних кімнатах. Домінував, звичайно, заливистий, шалений і несамопитий Елвіс Преслі.

— Здається, дуже симпатичний хлопець, — сказала Гретхен, — як ти гадаєш?

— Побачимо, яким він буде, коли ви поїдете, — зауважив Біллі.

— Поживемо — побачимо. Тоді я тобі точно скажу.

— Ну, тобі час, Біллі, йти на обід, — сказав Еббот.

Гретхен відчувала, як йому хочеться випити. Він поводився просто чудово, жодного разу дорогою до школи не пропонував зупинитися біля забігайлівки і взагалі весь ранок був зразковим батьком. Він чесно заробив свій мартіні.

— Давай ми проведемо тебе до їдальні, — запропонувала Гретхен.

До горла в неї підступив клубок, але вона не мала права розплакатися перед сином. Вона обвела поглядом кімнату.

— Коли ви приберете в кімнаті, все розставите по своїх місцях, тут буде дуже затишно...

Несподівано замовкнувши, вона першою вийшла в коридор.

Не доходячи до головного корпусу, Гретхен зупинилася. Треба було прощатись, а їй не хотілося робити це на очах, у натовпі батьків і школярів. Біллі обійняв матір і швидко поцілував. Вона зуміла навіть усміхнутися. Потім він потис руку батькові.

— Дякую, що привезли мене, — сказав він рівним тоном і, не зронивши й сльозинки, повернувся й повільно пішов до східців, що вели у будівлю школи. Він злився з гамірним натовпом інших хлопців і зник з очей. Його худенька довготелеса дитяча постать безповоротно щезла з-під її материнської опіки, щоб долучитися

до цієї чоловічої компанії, до якої тепер тільки з далекого минулого будуть долимати материнські голоси, що колись втішали їх, колихали, оберігали.

Через пелену сліз Гретхен спостерігала, як він пройшов між білими колонами в розчинені навстіж двері, як з освітленого сонцем простору сховався у тінь. Віллі обійняв її за плечі, і, вдячні одне одному за цю підтримку, вони пішли до машини. Вони їхали звивистою вуличкою, затіненою деревами, уздовж шкільних майданчиків для спортивних ігор: на бігових доріжках зараз не було бігунів, ворота, роззявивши свою широку пащу, стояли без голкіперів, а на бейсбольному полі не було жодної живої душі.

Вона сиділа на передньому сидінні, зосереджено дивлячись на дорогу, і раптом почула якісь дивні звуки. Віллі різко зупинив машину: він схлипував, утративши самовладання, і Гретхен теж не могла більше тримати себе в руках. Вона рвучко вчепилась у нього, і вони обнялись, оплакуючи Біллі, його майбутнє, Роберта Силлітоу-молодшого, себе, своє безпорадне кохання, усі свої помилки і минуле зіпсуте життя.

— Не звертайте на мене уваги, — повторювала Рудольфу дівчина, обвішана фотоапаратами, коли Гретхен і Джонні Хіт, вийшовши з машини і проминувши стоянку, попрямували до того місця, де під величезною вивіскою з написом «КОЛДЕРВУД» на тлі блакитного вересневого неба стояв Рудольф. Сьогодні був день відкриття нового торговельного центру на північній окраїні Порт-Філіпа — Гретхен добре знала цей район, адже крізь нього проходила дорога до маєтку Бойлана.

Гретхен з Джонні не потрапили на церемонію відкриття, бо Хіт звільнився аж перед самісінькою перервою на обід. Джонні всіляко намагався загладити свою провину перед Гретхен як за спізнення, так і за недавню розмову в ресторані, і, поки вони їхали в Порт-Філіп, між ними майже відновились колишні дружні стосунки. Дорогою говорив переважно Джонні, але не про себе і не про Гретхен. Він детально і захоплено пояснював їй, яким чином Рудольф перетворився на успішного менеджера і підприємця. За словами Джонні, Рудольф набагато краще, ніж інші бізнесмени його віку, знався на тонкощах складної механіки сучасного підприємництва, і таких, як він, Джонні ще не зустрічав. Та хоч скільки намагався Джонні пояснити їй, з допомогою якого блискучого ходу Рудольф змусив Колдервуда рік тому купити фірму, що мала двохмільйонний дефіцит за останніх три роки, вона так нічого й не втямила і зрештою змушена була зізнатися, що він переоцінює її інтелектуальні здібності. А от щодо брата — тут вона цілком поділяє його думку.

Гретхен підійшла ближче до Рудольфа. Він стояв, записуючи щось у робочому блокноті, а дівчина-фотограф, присівши перед

ним навпочіпки, націлювала свій фотоапарат угору, намагаючись упіймати в один кадр ще й вивіску з ім'ям Колдервуда. Побачивши сестру і Джонні, Рудольф широко усміхнувся й пішов їм назустріч. Хоча він орудував мільйонами, жонглював пакетами акцій, знав, як розпорядитися страховим капіталом, вона, як і раніше, не бачила в ньому бізнесмена — для неї він залишався її братом, молодим, засмаглим, у чудово пошитому скромному костюмі. Її вкотре здивувало, як різуче відрізняються один від одного її брат і її чоловік. Коли вірити словам Джонні, то Рудольф у кілька разів багатший за Коліна і Коліну навіть не снилася та реальна влада над величезною кількістю людей, яку зосередив у своїх руках Рудольф, — але при цьому Коліну ніхто, навіть рідна мати, не могли дорікнути у зайвій скромності. Він завжди вирізнявся в будь-якій компанії, поведився аж надто впевнено і зарозуміло, легко наживаючи собі ворогів. А Рудольф, здавалося, розчинявся серед людей, ніякових і своєю м'якістю й доброзичливістю прихилив до себе всіх.

— Чудово, — клацаючи фотоапаратом, примовляла дівчина-фотограф, усе ще сидючи навпочіпки перед Рудольфом. — Просто чудово!

— Дозвольте вас познайомити, — сказав їй Рудольф. — Моя сестра місіс Берк, мій колега містер Хіт, а це... гм... даруйте, міс...

— Прескотт, — підказала йому дівчина. — Можна просто Джин. Будь ласка, не зважайте на мене.

Аж тепер вона випросталася й усміхнулася їм, щоправда, досить сором'язливо. Вона була невисока, з прямим довгим каштановим волоссям, зібраним у пучок на потилиці. Обличчя в ластовинні, ніякої косметики. Незважаючи на три фотоапарати, що звисали з шиї, і важку сумку для касет і об'єктивів, яка теліпалася на ремінці в неї через плече, рухалася вона легко і вільно.

— Гаразд, пішли, — сказав Рудольф. — Покажу вам усе тут. Якщо здибаєтеся зі старим Колдервудом, не шкодуйте захоплених слів.

Рудольфа всюди зупиняли, потискали йому руку, вітали, із захватом говорили, що він зробив для їхнього міста велику справу. Він скромно усміхався, відповідав: «Дуже радий, що вам усе подобається», демонструючи при цьому блискучу пам'ять, називаючи всіх на ім'я, а міс Прескотт невтомно клацала фотоапаратом.

Серед цього юрмиська людей, що бажали її братові всього найкращого, вона чомусь не помітила жодної своєї напарниці із заводу Бойлана. Зате всі однокласники Рудольфа, мов за командою, з'явилися сюди, щоб на власні очі побачити, що ж такого створив їхній давній приятель, і привітати його з великим досягненням, — одні щиро, інші з неприхованою заздрістю. Їй здалося, що завдяки якійсь дивній аберації часу майже всі чоловіки, що підходили до Рудольфа зі своїми жінками й дітьми і запиту-

вали: «Ти мене пам'ятаєш? Ми ж училися в одному класі!», значно старші, огрядніші, поважніші, ніж її неодружений, нічим не обтяжений брат. Успіх переніс його в інше покоління — струнких, елегантних, жвавих молодих людей. Колін теж виглядає набагато молодшим за свої роки, подумала вона. Ось вона, нев'януча юність переможців!

— Здається, ти сьогодні зібрав тут усе місто, — сказала Гретхен.

— Майже, — відповів задоволений Рудольф і додав: — Я чув, що навіть Тедді Бойлан удостоїв мене своєю присутністю. Може, ми ще побачимо його тут. — І він уважно поглянув на сестру: якою буде її реакція?

— Тедді Бойлан? — байдужим тоном перепитала вона. — Не вже він усе ще живий?

— Принаймні так усі стверджують. Правда, я теж не бачив його давненько.

Вони пішли далі, відчуваючи, як між ними пробіг мимовільний холодок.

— Почекайте мене тут хвилинку, я поговорю з капельмейстером. Вони грають дуже мало старих мелодій.

— Здається, він переймається кожною дрібницею, стежить за всім, правда ж? — спитала вона Джонні.

Рудольф квапливо пішов до оркестру, а за ним, як завжди, тінню попливла міс Прескотт.

Незабаром він повернувся разом з дуже гарненькою стрункою блондинкою в накрохмаленому білому ляному платті і з лисіючим повним чоловіком у м'ятому смугастому костюмі. Чоловік був трохи старший за Рудольфа. Гретхен здалося, що вона вже десь бачила його, але не могла згадати, де саме.

— Вірджинія Колдервуд, молодша дочка мого боса, — відрекомендував Рудольф дівчину. — Я казав їй про тебе.

Міс Колдервуд сором'язливо усміхнулася:

— Так, справді, місіс Берк.

— А ти, Гретхен, звичайно, пам'ятаєш Бредфорда Найта? — спитав Рудольф.

— Пригадуєте, я приїздив до вас разом з Руді після закінчення коледжу і видудлив тоді у вас усе вино, до останньої краплі, — сказав Бред.

І тут Гретхен одразу його згадала: колишній сержант з оклахомським акцентом, той, що чіплявся до всіх дівчат у її помешканні в Гринвіч-Віллідж. Акцент у нього за цей час поменшав, і, на жаль, колишній сержант почав лисіти: на голові майже не лишилось волосся. Вона пригадала також, як кілька років тому Рудольф запросив його в Уїтбі і зробив з нього помічника менеджера в універмазі Колдервуда. Рудольфові подобався цей чоловік, хоча зараз, дивлячись на Найта, вона не могла зрозуміти, чим він

прихилив її брата. Коли уважно придивитись до нього — нічого особливого, але Рудольф запевняв її, що Бред Найт — розумний, проникливий, уміє чудово ладнати з людьми і чітко й ретельно виконує всі його розпорядження.

— Звичайно, я пам'ятаю тебе, Бреде, — сказала Гретхен. — Я чула, ти тут просто незамінна людина.

— Ви змушуєте мене червоніти, мем, — відповів Найт.

— Усі ми — незамінні люди, — посміхнувся Рудольф.

— Ні, не всі, — серйозно заперечила дівчина, не відриваючи погляду від Рудольфа. Гретхен був зрозумілий вираз у її очах. Усі, крім дівчини, засміялися. Бідолашна, подумала Гретхен, краще б тобі заглядатися на когось іншого.

— А де ж твій батько? — раптом спитав Рудольф у Вірджинії. — Я хочу відрекомендувати йому мою сестру.

— Він поїхав додому, — відповіла дівчина. — Йому не сподобалося щось у виступі мера. Мер увесь час захоплено говорив тільки про вас і ні слова — про нього.

— Річ у тім, що я тут народився, і, очевидно, мер бачить у цьому і свою заслугу, — відбувся жартом Рудольф.

— І потім, йому не сподобалося, що вона фотографує тільки вас. — Вірджинія махнула рукою в бік міс Прескотт, яка, відійшовши на кілька кроків, уже наводила свій об'єктив на їхню групу. — Вам краще б йому зателефонувати і заспокоїти.

— Зателефоную пізніше, коли буде час, — недбало кинув Рудольф. — До речі, ми всі збираємося через півгодини піти кудись випити. Може, ви з Бредом приєднаєтеся до нашої компанії?

— Мені не можна з'являтися у барах, ви ж знаєте, — заперечила Вірджинія.

— Добре, тоді замість випивки в нас буде обід, — сказав Рудольф. — А ти, Бреде, походи тут, подивись, постарайся заспокоїти народ, коли раптом хтось розчулиться аж надміру. А трохи згодом, мої любі, відбудуться танці. Тільки щоб вони були пристойні, без вульгарності.

— Будемо танцювати тільки менуети, я наполягаю на цьому, — запевняв Найт. — Ходімо, Вірджиніє, я почастию тебе апельсиновою шипучкою, безкоштовно, за рахунок фірми твого татусика.

Дуже неохоче дівчина все-таки дозволила Найту забрати її з собою.

— Він чоловік не її мрії, — дивлячись їм услід, зауважила Гретхен. — Це цілком очевидно.

— Тільки не кажи про це Бреду, — попередив її Рудольф. — Він спить і мріє про одруження з нею і про те, щоб стати членом їхньої сім'ї і заснувати власну імперію.

— Вона дуже мила, — сказала Гретхен.

— Досить мила, — уточнив Рудольф. — Особливо для дочки боса.

Якась розповніла жінка, з густо наквацяними губами і сильно підведеними очима, в капелюсі, схожому на тюрбан, що робило її подібною до кіношної героїні двадцятих років, перепинила дорогу Рудольфу.

— Eh bien, mon cher Rudolph¹, — сказала вона, постійно моргаючи і кокетливо кривлячи губи. — Tu parles francais toujours bien?²

Рудольф галантно вклонився, як того вимагала ця знайома йому капелюшок-тюрбан.

— Bonjour, mademaselle Lenaut³, — сказав він. — Je suis très content de vous voir⁴. Дозвольте відрекомендувати вам мою сестру — місіс Берк. І мого друга — містера Хіта.

— Рудольф був найздібнішим учнем у моєму класі, — сказала вона, пустивши очі під лоба. — Я завжди була впевнена, що він досягне великих висот у цьому світі. Це було видно з усього, за що б він не брався.

— Ви занадто добрі до мене, — сказав Рудольф, довго перед нею не затримуючись. — Коли я вчився в її класі, я писав їй любовні листи, — пояснив він, коли вони з Гретхен і Хітом пішли далі. — Щоправда, так і не надіслав їх. Батько одного разу обізвав її французькою шлюхою... і дав ляпаса.

— Щось я не чула цієї історії.

— Ти багатьох історій не чула.

— Яюсь увечері ми з тобою сядемо вдвох і ти докладно розкажеш мені всю історію сімейства Джордахів, — сказала Гретхен.

— Гаразд, яюсь увечері, — пообіцяв їй Рудольф.

— Певно, тобі приємно було б повернутися у своє рідне місто такого урочистого дня, — сказав Джонні.

Рудольф, трохи помовчавши, ніби роздумуючи, відповів:

— Для мене це просто ще одне місто. Добре, ходімо глянемо на товари.

Він повів їх по магазинах торговельного центру. «Інстинкт споживацтва», як зауважив яюсь Колін, був розвинутий у Гретхен понад усяку міру, але ця гігантська виставка, цей нескінченний потік товарів, що безперервно прибували з американських фабрик і заводів, справив на неї гнітюче враження.

Все, або майже все, що викликало в неї глибоку ворожість у двадцятому столітті, було з великою майстерністю утиснуто в цей конгломерат підкреслено провінційних білих будівель, і все це створив її брат, об'єднав в одне ціле, й тепер він з властивою йому вдаваною м'якістю та скромністю дивився на цей конкретний, матеріальний доказ його підприємливості й ділової хватки. Коли

¹ Що, любий Рудольфе? (Франц.)

² Ти досі так само добре говориш по-французьки? (Франц.)

³ Доброго дня, мадемуазель Лено (франц.).

⁴ Я дуже радий бачити вас (франц.).

він розповість їй історію родини Джордахів, вона в ній неодмінно залишить один розділ для себе.

Потім Рудольф повів їх до театру. Там на гастролі приїхала нью-йоркська трупа з прем'єрою якоїсь комедії, і зараз освітлювачі регулювали світло. Вони пройшли до зали. В її оформленні смак старого Колдервуда вочевидь не був вирішальним фактором. Темно-червоне забарвлення стін, оббиті яскраво-червоним оксамитом крісла пом'якшували різку суворість архітектурних ліній інтер'єра, і Гретхен, помітивши, з якою легкістю режисер установлював складне сценічне освітлення, зрозуміла, що грошей на технічне оснащення зали не пошкодували. Вперше за багато років вона відчула гострий жаль від того, що колись не стала актрисою.

— Як тут гарно, Руді, — захоплено сказала вона.

— Мав же я продемонструвати хоч щось, що напевне тобі припаде до душі, — тихо відповів він.

Вона торкнулася його руки, ніби вибачаючись за її, хай невисловлену, критику решти його досягнень.

— Ми збираємося відкрити шість таких театрів, як оцей, по всій країні, — провадив він далі, — будемо ставити в них наші власні п'єси і не зніматимемо їх з репертуару, принаймні два тижні в кожному з них. Таким чином, кожній п'єсі гарантований прокат як мінімум три місяці, і ми не будемо ні від кого залежати. Якщо Колін захоче поставити п'єсу у мене, то...

— Звичайно, він буде радий попрацювати в такому театрі, — перебила його Гретхен. — Він постійно бурчить щодо цих непридатних для мистецтва старих халабуд на Бродвеї. Коли він буде в Нью-Йорку, я привезу його сюди — хай подивиться. Хоча, може, це не така вже й блискуча ідея...

— Це чому ж? — здивовано спитав Рудольф.

— Іноді він на ножах з тими, з ким працює.

— Зі мною він не затіватиме суперечок, — упевнено сказав Рудольф. Вони сподобались один одному, Рудольф і Берк, з першої зустрічі. — Я до всіх підходжу диференційовано і до людей мистецтва завжди ставлюся з повагою. То що, підемо вип'ємо?

— Боюся, мені доведеться відмовитися. — Гретхен глянула на годинник. — О восьмій зателефонує Колін і страшенно розсердиться, коли мене не буде в готелі. Джонні, ти не заперечуєш, якщо ми поїдемо зараз?

— Завжди до ваших послуг, мем, — галантно відповів той.

Гретхен поцілувала Рудольфа на прощання. Його обличчя раз у раз осявали спалахи світла на сцені, де міс Прескотт, змінюючи об'єктиви, клацала фотоапаратом, така гарненька, спритна, заклопотана.

Прямуючи до машини, Гретхен і Джонні проминули бар. Вона зраділа, що вони туди не зайшли. В його темному салоні вона мигцем помітила чоловіка, що сидів, схилившись над келихом. Це,

безсумнівно, був Тедді Бойлан. Вона знала, що цей чоловік навіть через п'ятнадцять років усе ще здатний порушити її рівновагу. Він усе ще мав над нею владу. А вона не хотіла їй піддаватися.

Коли вона відчинила двері свого номера, там уже на всю кімнату дзеленчав телефон. Вона підбігла і вхопила слухавку. Телефонували з Каліфорнії, але це був не Колін. Телефонував директор кіностудії, який повідомив, що сьогодні о першій годині пополудні Колін загинув в автомобільній катастрофі. Отже, її чоловік уже півдня як мертвий, а вона нічого про це не знала.

Вона сухо подякувала за невизразні слова співчуття і повісила слухавку. Потім довго сиділа сама в номері готелю, не запалюючи світла.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

1960 рік

Пролунав гонг, який сповістив про закінчення останнього раунду спаринг-бою, і Шульц гукнув:

— Томмі, побільше притискай його до канатів!

Боксер, з яким Куейлс повинен був зустрітися через п'ять днів, славився тим, що притискав противника до канатів, і Томасу належало імітувати його стиль. Але Куейлса не так-то легко було притиснути до канатів. Швидкий і невловний, він танцював навколо партнера і, блискавично працюючи руками, завдавав коротких, точних ударів. Хоча він ще ні разу нікого сильно не побив і не скалічив, але був досить обережний, спритний професіонал. Майбутній матч збиралися транслювати по загальнонаціональному телебаченню, і в разі перемоги Куейлс одержував двадцять тисяч доларів, а Томасу, як його спаринг-партнерові, припадало шістсот доларів. Йому хотіли заплатити менше, але Шульц, який був менеджером обох боксерів, натиснув на організаторів матчу. Цей бій таємно фінансувала мафія, а ці хлопці аж ніяк не схильні бути добродійниками.

Тренувальний ринг встановили у приміщенні театру, і болільники, що приходили сюди подивитися тренування, звичайно займали місця в оркестровій ямі. Одягнені вони були в яскраві сорочки з написом «Лас-Вегас» і штани канаркового кольору. Коли Томас бився на сцені, то почував себе скорше актором, аніж боксером.

З-під шкіряного шолома зі злої, плоскої фізіономії Куейлса на Томаса дивились холодні безбарвні очі. Коли Куейлс тренувався з Томасом, на його губах завжди з'являлася презирлива посмішеч-

ка, ніби сама присутність Томаса на одному з ним рингу була абсурдом. Він ніколи не розмовляв з Томасом, лише недбало кидав мимохідь «Привіт!» або «Доброго ранку!». У всій цій ситуації Томаса втішало тільки те, що він регулярно трахав дружину Куейлса і збирався одного чудового дня обов'язково розповісти йому про це — хай тоді потанцює.

Куейлс витанцьовував на рингу, атакуючи його і відступаючи, легко уникав потужних хуків Томаса, працюючи на глядачів, дозволяв Томасу заганяти його в куток, а коли той завдавав йому серію ударів, лише крутив головою, не відчуваючи ніякого болю під шоломом, а публіка від захвату аж верещала.

Спаринг-партнери звичайно не мали права травмувати головних учасників боїв, але зараз йшов останній раунд тренувального матчу, і Томас, не думаючи про майбутнє покарання, вперто наступав, щоб хоч раз ударити як слід і кинути цього мерзотника на підлогу.

Куейлс догадався про цей намір, і його звична в'їдлива посмішка стала ще більш зневажливою. Він спритно ухилився від ударів, танцюючи, наближався до Томаса і, відстрибуючи назад, відбивав його удари в повітрі. Під кінець раунду він навіть не спітнів, а на його тілі не було жодного синця, хоча Томас дві хвилини добряче колошматив його, намагаючись дістати.

— Ти повинен заплатити мені за урок боксу, лоботрясе, — сказав Куейлс, коли пролунав гонг.

— Сподіваюсь, у п'ятницю тебе спровадять на той світ, нездаро! — огризнувся Томас, переліз через канати й пішов у душеву, а Куейлс ще пострибав через скакалку, зробив кілька гімнастичних вправ і побоксував з легкою тренувальною «грушею». Цей негідник ніколи не втомлювався, працював, як одержимий, і, судячи з усього, його врешті-решт чекав титул чемпіона в середній вазі і мільйон на рахунку в банку.

У душевій Томас помітив, що в нього почервоніла шкіра на обличчі, особливо на вилицях, від ударів Куейлса. А ця скотина продовжувала й далі видрючуватись перед натовпом уболівальників, ведучи бій із власною тінню, а ті у своїх розцяцькованих одяганках раз у раз вигукували від захвату:

— Ах! Як здорово! Ого! Оце так!

Одержавши від Шульца конверт з п'ятдесятьма доларами за два раунди, Томас швидко протиснувся крізь захоплений натовп і вийшов на розпечену сонцем вулицю Лас-Вегаса. Після проходження обладнаного кондиціонерами театру жара здавалася штучною і зловісною, немов якийсь божевільний вчений спеціально підсмажував місто на величезній сковорідці, щоб знищити його найбезжаліснішим чином.

Після тренування страшенно хотілося пити, і він, перетнувши задушливу вулицю, увійшов в один з великих готелів. У холі був

приємний прохолодний півморок. Дорогі повії походжали в очікуванні клієнтів, літні дами стояли біля гральних автоматів. Він пройшов у бар повз столи, за якими грали в рулетку й кості. Гра йшла на повний хід. Здавалось, усі в цьому смердючому місті просто набиті грішми. Усі, крім нього. За останні два тижні, граючи в кості, він просадив понад п'ятсот доларів, майже всі зароблені ним тут гроші.

Намацавши в кишені конверт з п'ятдесятьма доларами, він раптом відчув нестримне бажання зіграти в кості. Замовив пива. Вага в нього зараз у нормі, а Шульца поруч нема, отже, капати на мізки ніхто не буде. А втім, Шульцу стало на нього наплювати, відколи з'явився Куейлс, вірний претендент на чемпіонське звання.

Томас випив ще один кухоль пива, розплатився з барменом і подався до виходу. Ала мимоволі зупинився, щоб глянути, як грають в кості. Ставки зростали. Перед одним з гравців, що скидався на службовця поховальної контори, височіла солідна купка фішок. Томас піддався спокусі, дістав з кишені конверт і купив фішок. Хвилин через десять від його грошей лишилося всього десять доларів. У нього, щоправда, вистачило здорового глузду на цьому зупинитися.

Він повернувся в обшарпаний брудний готель. Ця сволота Куейлс жив у фешенебельному готелі «Сендз», де зупинялись усі кінозірки. Його дружина цілісінький день засмагала біля басейну, смакуючи «Пунш плантатора», але, влучивши момент, тайкома прибігала до Томаса. «У мене велелюбна натура, — пояснювала вона Томасу, — а Куейлс спить сам, в окремій кімнаті, бо він серйозний боксер, і в нього за кілька днів важливий бій. Йому не можна даремно витратити свою енергію».

Томаса вже ніхто не називав серйозним боксером, і попереду його не чекали важливі бої, отож він міг робити все, що хотів. До того ж вона виявляла бурхливу активність у ліжку, і деякі їхні таємні денні зустрічі цілком виправдовували можливий ризик.

На столі лежав лист від Терези, але він навіть не розпечатав його. Він і так знав, що прочитає в ньому, — чергова вимога надіслати грошей. Тереза тепер працювала і заробляла набагато більше, ніж він, але це не зменшувало її жадібності. Вона влаштувалася до якогось нічного клубу — продавала там сигарети, вихляючи задом і демонструючи ноги, оголені настільки, наскільки це дозволялось законом, і одержувала щедрі чайові. Вона заявила, що їй набридло тинятися з кутка в куток і доглядати за дитиною, коли її чоловіка подовгу не буває вдома, і вона має намір зробити власну кар'єру. У простоті душі вона вважала, що торгувати сигаретами в нічному клубі — це блискуча кар'єра, щось на зразок шоу. Сина вона сплавила своїй сестрі у Бронкс, і тепер, навіть коли Томас бував у Нью-Йорку, поверталася до-

дому, коли їй заманеться, — о п'ятій-шостій ранку, а гаманець її завжди був туго набитий двадцятидоларовими папірцями. Одному Богу відомо, як вона їх заробляла. Але Томаса це вже не хвилювало.

Він ліг на ліжко. Сидіти в номері — це теж один із способів зберегти гроші. Треба було поміркувати, як на десять доларів дотягти до наступної п'ятниці. Шкіра на вилицях саднила від недавніх ударів Куейлса. Сучий син! Кондиціонер у кімнаті майже не працював, і від дикої задухи, мов у розпеченій пустелі, він обливався потом.

Заплющивши очі, він забувся у тривожному сні. Йому наснилася Франція. Там він провів найкращий у своєму житті час, і йому часто снилася та коротка пора, коли він сходить з пароплава на берег Середземного моря, хоча все це було п'ять років тому і спогади давно втратили свою яскравість.

Він прокинувся, згадуючи свій солодкий сон, і, коли чудове море й високі білі будинки зникли, перестали маячити в його уяві, важко зітхнув, побачивши обшарпані стіни дешевого готелю в Лас-Вегасі.

На Лазуровий берег він приїхав після перемоги на матчі в Лондоні. Перемога дісталася йому дуже легко, а наступний матч, про який домовився Шульц, мав відбутися у Парижі через місяць, і повертатися до Нью-Йорка на такий короткий час не було ніякого сенсу. Том підчепив одну з темпераментних лондонських дівок, яка сказала, що знає чудовий затишний готель у Каннах. Оскільки Томас вперше купався в грошах і самовпевнено вважав, що може побити будь-якого суперника в Європі однією рукою, він подався з нею туди на вихідні. Два дні розтяглися на десять. Стривожений, розсерджений Шульц засипав його грізними телеграмами, а Томас ліниво валявся на пляжі, двічі на день їв, немов Гаргантюа, ні в чому собі не відмовляючи, приохотився до червоного французького вина і в результаті набрав зайвих п'ятнадцять фунтів.

Коли нарешті він дістався до Парижа, французький боксер мало не вбив його на рингу. Уперше в житті Томас був нокаутований, і несподівано з'ясувалося, що більше його ніхто не запрошує виступати в Європі. Майже всі гроші, зароблені за попередній матч, він просадив на англійку, якій крім усього іншого дуже подобалися коштовні прикраси. В літаку до самого Нью-Йорка Шульц не обмовився до нього жодним словом.

Цей паскудний француз позбавив Томаса чогось такого, що вже не можна було відновити, і тепер жоден спортивний журналіст не називав його у своїх статтях можливим претендентом на звання чемпіона. Паузи між матчами у нього ставали дедалі довшими, а конверти з преміальними — тоншими. Двічі він пробував зрубати «легкі» гроші, але марно. Тереза його остаточно відштовхнула,

і коли б не дитина, він давно зібрав би свої манатки й поїхав од неї геть.

Лежачи на зібганому ліжку в задушливій кімнаті, він розмірковував про все це і на думку прийшли слова, сказані його братом під час їхньої зустрічі в готелі «Ворвік». Якщо Рудольф стежив за його кар'єрою, то, певно, зараз він каже їхній зарозумілій сестричці: «Я ж попереджав його, що так воно й буде».

Ет, плювати йому на брата!

Хто зна, може, наступного разу в нього з'явиться колишній запал і він здобуде нарешті перемогу. І знову довкола нього крутитиметься купа болільників, і він повернеться на великий ринг. Бувало ж таке з багатьма боксерами, навіть набагато старшими за нього. Взяти хоча б Джиммі Бреддока. Він опустився до поденника у спорті, а потім на чемпіонаті світу серед важковаговиків побив самого Макса Баера. Просто Шульцу слід підбирати для нього суперників обережніше, не допускати до нього отих спритних «танцюристів», знаходити таких боксерів, які хочуть по-справжньому битися. Треба поговорити з ним. І не тільки про бокс. Йому потрібен аванс, щоб не здохнути від голоду в цьому паршивому місті до п'ятниці.

Йому потрібні дві-три справжні перемоги, і він про все це забуде, як про кошмарний сон. Дві-три переконливі перемоги, і його знову покличуть у Париж, і він знову поїде на Лазуровий берег, сидітиме в затишному кафе на свіжому повітрі, питиме рожеве вино і дивитиметься на високі щогли яхт, що кинули якір у бухті. Коли пощастить по-справжньому, то він зможе узяти напрокат якусь із них і поплавати подалі від людських очей, у відкритому морі. Так, двох-трьох матчів на рік буде цілком досить, щоб не турбуватися про свій банківський рахунок.

Від цієї думки Томас одразу повеселішав і вже зібрався був спуститися вниз і на останні десять доларів пограти в кості, аж раптом задзеленчав телефон.

Дзвонила Кора, дружина Куейлса. Істерично ридаючи, вона, мов божевільна, верещала в слухавку:

— Він знає, він усе знає! — репетувала вона. — Якийсь гад, продажний посильний у твоєму готелі, доніс йому. Він щойно мало не вбив мене. Здається, зламав мені ніс, і тепер я залишуся калікою на все життя...

— Та заспокойся ти, — сказав Томас. — Що йому відомо?

— Хіба ти не здогадуєшся? Він зараз, у цю хвилину, їде...

— Ну, почекай. Що ти йому сказала?

— А що, чорт забирай, могла я йому сказати? Як ти гадаєш? — не вгамовувалася вона. — Я сказала, що все це неправда. Тоді він кулаком зацідив мені у фізіономію. Я вся заюшена кров'ю. Він, ясна річ, мені не повірив. Цей посильний, мерзотник, мабуть, підглядав за нами. Тобі краще вшитися з міста. Якогомога швидше! Він поїхав

до тебе. Тільки одному Богу відомо, що він з тобою зробить. А потім і зі мною. Та я не збираюся ждати! Зараз же їду в аеропорт і беру собі квиток. Раджу й тобі зробити те саме. Тримайся тепер подалі від мене, прошу тебе. Ти його не знаєш. Він — убивця! Хапай будь-яку машину і тікай з міста геть. Не гай ні хвилини!

Томас, не дослухавши її панічного вереску, повісив слухавку. Кинувши погляд на свою валізу в кутку, він підійшов до вікна, виглянув на вулицю через венеціанські жалюзі. Там у цю спекуту о четвертій годині пополудні не було ані душі. Підійшов до дверей, щоб переконатися, чи вони відчинені. Потім відсунув єдиний стілець у самий куток, щоб не заважав. Адже Куейлс, увірвавшись у номер, міг з порога кинутися на нього, завдати найсильнішого удару, і він не хотів полетіти сторчака через цей проклятий стілець.

Він сидів на ліжку, ледве помітна посмішка скривила його губи. Він ще ніколи не уникав бійок і не збирався ухилятися й цього разу. Можливо, це був найбажаніший для нього бій за все його боксерське життя. У цій маленькій кімнатці не потанцюєш і не ухилишся від ударів, як на рингу.

Він одягнув шкіряну куртку, застібнув блискавку до кінця і підняв комір, щоб захистити горло. Знову сів на краєчок ліжка, трохи згорбившись, звисивши руки між розставлених ніг. Він спокійно, без найменшого хвилювання, чекав, коли прийде Куейлс. Він почув, як перед готелем загальмувало авто, але навіть не ворухнувся. За хвилину в холі почулися квапливі кроки, потім двері широко розчинились і в кімнату влетів Куейлс.

— Привіт, — сказав Томас, повільно піднімаючись з ліжка.

Куейлс зачинив за собою двері й повернув ключ у замку.

— Мені все відомо, Джордах, — сказав він.

— Про що? — байдуже спитав Томас, не спускаючи очей з ніг Куейлса, щоб не прогавити першого випадку.

— Про тебе і мою дружину.

— Ах це, — сказав Томас. — Так, я іноді сплю з нею. Хіба я тобі не говорив про це?

Він був готовий до нападу і мало не засміявся, коли Куейлс, цей денді рингу, цей прихильник стильного боксу, сліпо, майже навмання, вистрілив у нього правою — типовий удар недосвідченого шмаркача. І саме тому, що Томас чекав цього, він, легко ухилившись від удару, перейшов у ближній бій. Поруч не було рефері, розчепити їх було нікому, і Томас гамселів Куейлса з нелюдською жорстокістю. Яка насолода! Старий загартований вуличний боєць, він, не даючи суперникові прийти до тями, притиснув Куейлса до стіни і, відступивши на крок, завдав йому нищівного аперкоту. Потім знову міцно обхопив його і, тримаючи Куейлса у своїх залізних обіймах, бив ліктями, коліньми, головою, бив, прихиливши його до стіни, схопивши лівою рукою за горло, щоб той не впав, а правою без перепочинку по-звірячому гатив

по обличчю. Коли він нарешті одійшов назад, Куейлс повалився на закривавлений килим і лишився лежати долілиць, втративши притомність.

Хтось затарабанив у двері, і почувся голос Шульца. Томас відімкнув двері і впустив його. Шульц з першого погляду оцінив ситуацію.

— Бовдур, — сказав він. — Я щойно бачив його безмозку дружину, і вона мені все розповіла. Я сподівався, що встигну. Ти видатний боксер, коли бій іде при зачинених дверях, чи не так, Томмі? За гроші ти не зумів би побити навіть свою бабусю, але коли заходить мова про бійку задурно, тут тобі немає рівних. — Він опустився навколішки біля непорушного тіла Куейлса, перевернув його на спину, уважно оглянув розбитий лоб, потім долонею провів по його підборіддю. — Здається, ти зламав йому щелепу. Два ідіоти! Тепер він не зможе вийти на ринг не тільки цієї п'ятниці, а й через чотири п'ятниці. Авжеж, декому це дуже сподобається. Дуже! Ці круті хлопці просто збожеволіють з радості, що ти зробив з нього відбивну котлету. Вони поставили немалі гроші на цю кінську сраку. — Шульц люто штурхонував ногою в інертне тіло Куейлса. — Моя тобі порада: негайно забирайся звідси під три чорти, поки я не доправив цього... цього лежня до лікарні. На твоєму місці, хлопче, я біг би, не зупиняючись, до самого океану, потім на будь-якій посудині перетнув би його і, якби мені було дороге життя, я не повертався б сюди мінімум років десять. І попереджаю, літаком краще не летіти. Хоч би де приземлився твій літак, тебе вже чекатимуть, і, звичайно, не з букетами троянд. Повір мені.

— Що ж накажеш мені робити? Йти пішки? — спитав Томас. — У мене всього десять доларів.

— Вийдімо в коридор. — Шульц тривожно глянув на Куейлса, що заворушився, витяг ключ із замка і, коли вони вийшли, замкнув за собою двері на ключ. — Ти, звичайно, заслужив, щоб тебе зрешетили кулями, так тобі й треба! Але ми були з тобою стільки років разом, і... — Він нервово огледівся, потім дістав гаманець, витяг з нього гроші і простягнув їх Томасу. — Ось, візьми. Це все, що в мене є. Тут сто п'ятдесят доларів. Візьми мою машину. Вона — внизу. Залишиш її на стоянці в аеропорту в Рено. Відтіля їдь автобусом на схід. Я скажу, що ти вкрав машину. Хоч би де ти був, хоч би що робив, нічого не повідомляй про себе дружині. Ні в якому разі. За нею стежитимуть. Я зв'яжуся з нею, скажу, що ти утік невідомо куди і хай не чекає про тебе звісток. І частіше плутай сліди. Май на увазі, я зовсім не жартую, радячи тобі забиратися з цієї країни подалі. Тепер твоє життя тут, у Сполучених Штатах, не варте й цента.

Шульц, зосереджено поморщивши лоба з великим шрамом над правою бровою, помовчав, про щось міркуючи.

— Гадаю, що найліпше для тебе — це найнятися на яке-небудь судно. Там буде безпечніше. Коли доберешся до Нью-Йорка, зайди в готель «Егейський моряк» на Західній Вісімнадцятій авеню. Там повно матросів-греків. Запитай адміністратора. В нього чудернацьке довге ім'я, але всі його називають Пеппі. Він забезпечує робочою силою вантажні судна, що не ходять під американським прапором. Скажеш, що це я прислав тебе і прошу якомога скоріше вивезти тебе з Америки. Він не буде ні про що розпитувати. Колись, під час війни, я служив у торговельному флоті і зробив йому велику послугу. І не корч із себе розумника. Не думай, що зможеш заробити трохи боксом десь у Європі чи в Японії, навіть під вигаданим ім'ям. Запам'ятай, відтепер, з цієї хвилини, ти — тільки матрос, і більше ніхто. Ясно?

— Ясно, Шульце, — відповів Томас.

— І я не бажаю ніколи більше про тебе чути. Зрозумів?

— Зрозумів. — Томас ступив крок до дверей свого номера.

— Ти куди? — зупинив його Шульц.

— У мене там залишився мій паспорт. Він мені може знадобитися.

— Де він?

— У верхній шухляді шафи.

— Зачекай тут, — сказав Шульц. — Я сам його принесу. — Повернувши ключ у замку, він зайшов у номер і за хвилину повернувся з паспортом у руці.

— Ось, бери й постарайся надалі думати головою, а не тим, що подобалося дружині Куейлса. А тепер чеши звідси. Мені ще треба зібрати по частинах цього кретина.

Томас спустився східцями в хол, пройшов повз гравців у кості. Клерк здивовано витріщився на нього. Томас згадав, що на його шкіряній куртці залишилася кров. Він вийшов на вулицю. Машина Шульца стояла за «кадилаком» Куейлса. Томас сів у салон, завів мотор і повільно поїхав до головного шосе. Не вистачало, щоб його затримали за перевищення швидкості тут, у Лас-Вегасі. Кров з куртки він змиє потім.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Вони домовилися зустрітися об одинадцятій, але Джин зателефонувала й попередила, що спізниться на кілька хвилин.

— Нічого страшного, — відповів Рудольф, усе одно він поки що не має часу, треба зробити ще кілька дзвінків.

Був довгоочікуваний суботній ранок; весь тиждень у нього була купа справ, і він ніяк не міг знайти навіть кількох вільних хвилин, щоб зателефонувати сестрі, і тепер його мучила совість. Після того

як він повернувся з похорбну Коліна, він звичайно телефонував сестрі, принаймні два-три рази на тиждень. Він запропонував Гретхен приїхати до нього на Великдень, зупинитися в нього, а це означало, що помешкання буде цілком у її розпорядженні. Старий Колдервуд категорично відмовився перенести центральний офіс до Нью-Йорка, тому Рудольф не міг проводити вдома більше десяти днів на місяць. Однак Гретхен вирішила, що залишиться в Каліфорнії, бодай на деякий час. Берк не подбав про заповіт, або навіть якщо він його склав, то його ніхто не зміг знайти, тож адвокати поки що гризлися один з одним, колишня дружина Берка через суд намагалася відібрати у Гретхен більшу частину його статків і виселити Гретхен з їхнього будинку і вдалася до деяких ще неприємних для Гретхен, але прийнятних законом вивертів.

Хоча в Каліфорнії зараз була восьма ранку, Рудольф пам'ятав, що Гретхен — рання пташка і його телефонний дзвінок її не розбудить. Замовивши через комутатор міжміську розмову, він сів за столик у невеличкій вітальні і спробував закінчити розгадувати кросворд у газеті «Таймс», який ніяк не давався йому за сніданком.

Це мебльоване помешкання, з недоладно пофарбованими в яскраві тони стінами і незручними металевими стільцями з гострими ніжками, він зняв тимчасово. Щоправда, він міг похвалитися зручною, хоча й маленькою, кухнею з чудовим холодильником, де не переводився лід.

Рудольфу подобалося куварити самому і їсти на самоті, читаючи газету. Сьогодні на сніданок у нього були грінки, апельсиновий сік і кава. Іноді до нього приходила Джин і нашвидкуруч готувала сніданок для двох, але сьогодні зранку їй було ніколи. Вона ніколи не залишалась у нього на ніч і ніколи і не пояснювала чому.

Задзеленчав телефон. Рудольф підняв слухавку, але це була не Гретхен. Він почув різкий, старечий голос Колдервуда. Йому, Колдервуду, все одно, субота сьогодні чи неділя, щоправда, в неділю зранку він ходив до церкви.

— Руді, — сказав Колдервуд, як звичайно без будь-яких вибачень. — Ти прийдеш сьогодні ввечері в Уїтбі?

— Чесно кажучи, не збирався, містере Колдервуд, — відповів Рудольф. — У мене тут є деякі невідкладні справи на вихідні, а в понеділок має бути нарада, і...

— Мені терміново треба тебе бачити, Руді, — сказав Колдервуд роздратованим голосом. З літами він ставав ще більш нетерплячим, просто нестерпним. Здавалося, він ненавидить свій зростаючий добробут і заодно всіх тих, хто цьому сприяв. Йому також не подобалася його залежність у прийнятті важливих рішень од фінансистів і юристів там, у Нью-Йорку, хоча, звичайно, він не міг без них обійтися.

— Я буду в офісі у вівторок вранці, містере Колдервуд, — сказав Рудольф. — Ця справа може почекати до вівторка?

— Ні, не може. І я хочу тебе бачити не в офісі, а в себе вдома. — Голос у нього був різким і напруженим. — Чекаю тебе завтра після вечері.

— Гарзд, містере Колдервуд, — відповів Руді.

У слухавці щось тріснуло, і Колдервуд повісив її, навіть не попрощавшись.

Рудольф насупився, повільно опускаючи слухавку на важіль. На неділю він купив два квитки на зустріч «Гігантів», для себе і для Джин, а несподіваний дзвінок Колдервуда означав, що він її не побачить. Коли вона жила в Мічигані, в неї був хлопець, член місцевої команди, і вона страшенно багато знала про американський футбол. Рудольфу завжди було цікаво ходити з нею на матчі. Час би цьому старому зануді лягти в ліжко і спокійно померти.

Він зателефонував Гретхен. Після смерті Берка голос її змінився, кудись поділися дзвінкість, жвавість і мелодійність, що завжди були їй властиві. Відчувалося, що вона рада чути Рудольфа, але це була в'яла радість — так хворі розмовляють із знайомими, що прийшли навідати їх у лікарні. Вона сказала, що в неї усе гарзд, що зараз вона переглядає папери Коліна, сортує їх, відповідає на нескінченні листи співчуття і консультується з юристами щодо спадщини. Подякувала за чек, який він надіслав їй поштою минулого тижня, пообіцявши йому, що як тільки закінчиться судова тяганина, пов'язана з цим, повністю поверне йому свій борг.

— Ну, про це не турбуйся, — сказав Рудольф. — Не треба нічого мені повертати.

— Я рада, що ти зателефонував, — вела далі Гретхен, ніяк не реагуючи на його слова. — Я сама збиралася зателефонувати тобі й попросити ще про одну послугу.

— Що таке? — спитав він. Раптом почувся зумер внутрішнього телефону знизу. — Хвилинку, не кидай слухавку! — Він підбіг до апарата, натиснув кнопку.

— У холі вас чекає міс Прескотт, містере Джордах. — Це був послужливий швейцар, який завжди охороняв його від настирливих відвідувачів.

— Попросить її піднятися, — сказав Рудольф і знов підійшов до телефону. — Вибач, Гретхен, так про що ми говорили?

— Вчора я одержала листа від Біллі, і він мені дуже не сподобався. Начебто нічого особливого в листі немає, ні до чого не причепишся, але ж Біллі взагалі такий: ніколи не скаже прямо, що його турбує. Моє материнське чуття підказує мені, що він просто в розпачі. Чи не міг би ти вибрати час і з'їздити до нього, з'ясувати, в чім справа?

Рудольф зам'явся. Навряд чи племінник так уже його любить, щоб відверто в чомусь зізнатися. Як би своїм візитом у школу не зробити тільки гірше.

— Звичайно, з'їжджу, якщо ти цього хочеш. Але чи не здається тобі, що на моєму місці мав би бути батько?

— Ні, — заперечила Гретхен, — ні в якому разі. Він такий тухтій. З усіх слів обов'язково вибере найбільш невідповідне і, звичайно ж, його й бовкне.

У цю хвилину у двері подзвонили.

— Зачекай, Гретхен! Хтось дзвонить у двері.

Він підбіг до дверей і відчинив. На порозі стояла Джин.

— Я розмовляю по телефону, вибач, Джин, — сказав він і швидко повернувся у вітальню.

— Це знову я, Гретхен, — назвав він її на ім'я, щоб Джин, не дай Боже, не подумала, що він розмовляє з якоюсь іншою жінкою. — Гаразд. Я, мабуть, зроблю таким чином: завтра зранку поїду до нього, поведу кудись пообідати і спробую в усьому розібратися.

— Мені так незручно тебе турбувати, — сказала Гретхен, — але його лист такий... такий похмурий.

— Напевно якісь дрібниці. Може, він просто посів тільки друге місце на спортивних змаганнях, чи завалив екзамени з алгебри, чи ще щось у цьому ж дусі. Ти знаєш, як це буває у хлопців.

— Але Біллі не такий, як усі, — відповіла Гретхен. — Я кажу тобі, він у розпачі. — Відчувалося, що вона от-от розплачеться.

— Гаразд, я зателефоную тобі завтра ввечері, після зустрічі з ним, — пообіцяв Рудольф. — Ти будеш удома?

— Авжеж, буду.

Він повільно поклав слухавку і уявив собі, як сестра чекає його телефонного дзвінка, одна-однісінька в будинку, що стоїть на бе-лебні на вершечку пагорба, звідки відкривається чудова панорама міста й далекого океану, і розбирає папери загиблого чоловіка. Він струснув головою, щоб відігнати ці думки. Про це він подумає завтра. І усміхнувся Джин, яка скромно сиділа на стільці з твердою дерев'яною спинкою. На ногах у неї були червоні вовняні панчохи і мокасини. Блискуче, гладенько зачесане волосся, перехоплене трохи нижче потилиці чорною оксамитовою стрічкою з бантом, вільно спадало на спину. Обличчя її, як завжди, здавалося ретельно вимитим, і вся вона схожа була на школярку. Тендітне тіло сховалося під просторим спортивним пальтом з верблюжої вовни. Джин було двадцять чотири роки, але в такі хвилини, як зараз, їй не можна було дати більше шістнадцяти. Вона прийшла просто з роботи, і на підлозі біля дверей лежали недбало кинуті нею фотоапарати і шкіряна сумка з плівками й об'єктивами.

— Ти схожа зараз на дівчинку-сироту. Я, мабуть, повинен запропонувати тобі склянку молока й тістечко, — усміхнувся Рудольф.

— Можеш запропонувати мені щось міцніше. Я на ногах із сьомої ранку, і весь час на вулиці. Тільки не дуже розбавляй водою.

Він підійшов до неї і поцілував у чоло. Вона нагородила його усмішкою. Ох, ці жінки, думав він, прямуючи на кухню по графин з водою.

Посьорбуючи з келиха віскі, Джин переглядала в недільному «Таймсі» список художніх виставок. Коли Рудольф у неділю був вільний, вони звичайно обходили всі галереї. Вона працювала незалежним фотографом і часто виконувала завдання від різних мистецьких журналів і видавців художніх каталогів.

— Взуйся зручніше, — сказала вона. — Нам сьогодні доведеться багато ходити.

Для її зросту в неї був несподівано низький, трохи хрипкуватий голос.

— За тобою хоч на край світу, — пожартував він.

Вони вже виходили, коли знову задзвенчав телефон.

— Хай собі дзеленчить на здоров'я, — сказав він. — Ходімо скоріше звідси.

Але Джин зупинилася на порозі.

— Отже, коли ти чуєш телефонний дзвінок, то можеш і не підняти слухавку? Ти це хочеш сказати?

— Саме так.

— А я от не можу. Раптом тобі хочуть повідомити якусь надзвичайну новину.

— Нічого надзвичайного по телефону мені ніхто й ніколи не повідомляв, — заперечив він. — Ходімо!

— Підійди. Коли не підійдеш, я весь день буду як на голках.

— Ні, не підійду.

— Я думатиму про цей дзвінок весь день. У мене зіпсується настрій. Не хочеш, тоді підійду я. — Вона повернулася в кімнату.

— Ну та гаразд, — обігнавши її, він підняв слухавку.

Телефонувала мати Рудольфа з Уїтбі. З того, яким тоном вона вимовила його ім'я, він зрозумів, що розмова буде не з приємних.

— Рудольфе, я не хочу псувати тобі вихідний. — Мері була твердо переконана, що він їздив до Нью-Йорка винятково заради таємних розваг. — Але опалення вийшло з ладу, і я просто замерзаю в цій старій розвалині, де всюди гуляють протяги.

Три роки тому Рудольф купив на окраїні Уїтбі гарненький старовинний фермерський будиночок вісімнадцятого століття, з низькою брусованою стелею, але мати чомусь завжди називала його або розвалиною, або чорною дірою, або старим темним льо-хом, де завжди гуляють протяги.

— Невже Марта нічого не може зробити? — спитав Рудольф. Марта, їхня покоївка, тепер постійно жила в них. Вона прибирала,

готувала, доглядала за матір'ю, тобто виконувала звичайну роботу, за яку, на його думку, він мав би платити їй більше.

— Ах, ця Марта! — обурено фиркнула мати. — Мені хочеться звільнити її цієї ж хвилини.

— Мамо...

— Так-так. Коли я веліла їй спуститися в котельню і глянути, що сталося, вона категорично відмовилася. — Голос матері підвищився на пів-октави. — Вона, бачте, боїться підвалів! Натомість порекомендувала мені вдягти светр. Коли б ти не був такий поблажливий до неї, то вона притримала б свій язичок і не насмілилася давати мені поради. Запевняю тебе. Сама вона так розтовстіла на наших харчах, що не змерзне і на Північному полюсі. Коли повернешся додому, якщо взагалі зволиш коли-небудь повернутися, я прошу тебе, поговори з цією жінкою.

— Завтра вдень я буду в Уїтбі і поговорю з нею, — пообіцяв Рудольф.

Він помітив, що Джин єхидно посміхається. Ще б пак! Її батьки живуть десь на Середньому Заході, і вона не бачила їх ось уже два роки.

— А тим часом зателефонуй нам у контору. Сьогодні там чергує Бред Найт. Скажи йому, що я прошу відрядити до тебе одного з наших техніків.

— Він подумає, що стара з'їхала з глузду.

— Нічого він не подумає.

— Ти навіть уявити собі не можеш, як тут холодно, — не вгавала мати. — Вітер дме в усі щілини. Не розумію, чому ми не можемо жити у пристойному новому будинку, як усі нормальні люди.

Це була стара пісня, і Рудольф вирішив промовчати. Коли мати нарешті зрозуміла, що він заробляє купу грошей, у неї раптом прорізався нестримний потяг до розкоші. Щомісяця, коли з універмагу приходили рахунки за її покупки, він мимоволі кривився, немов від зубного болю.

— Скажи Марті, щоб розпалила камін у вітальні і щільніше зачинила двері, — порадив Рудольф. — І тобі одразу стане тепліше.

— Щоб Марта розпалила камін?! — луною повторила мати. — Як-що вона захоче це зробити. Ти завтра прийдеш на вечерю?

— Боюся, що ні. Мені треба поїхати до містера Колдервуда, там і повечеряю.

Це була напівправда: він не збирався вечеряти в нього, але зустрітися з ним хотів. У будь-якому разі вечеряти разом з матір'ю йому не хотілось.

— Тільки й чую — Колдервуд, Колдервуд! Іноді мені здається, я просто закричу, коли ще хоча б раз почую це ім'я.

— Мамо, мені треба йти. Мене чекають, — сказав Рудольф і, опускаючи слухавку, почув, як мати заплакала.

— Час би вже старушенціям лягти в ліжку й померти, — сказав він Джин. — Ескімоси вирішили цю проблему. Вони виставляють своїх німечних старих на мороз. Ходімо швидше, поки ще хтось не зателефонував.

Вийшовши за двері, Рудольф з радістю завважив, що Джин не взяла з собою свої фотоапарати. Це означало, що вона сьогодні сюди повернеться. Заздалегідь передбачити її поведінку було просто неможливо. Іноді вона після їхніх походів поверталася разом з ним, так наче це само собою зрозуміло. Іншим разом, нічого не пояснюючи, вперто вимагала посадити її в таксі і їхала до себе додому, у своє помешкання, де жила з подругою. А то з'являлася в нього без будь-якого попередження, коли взагалі було мало ймовірності застати його вдома.

Джин жила своїм життям і робила тільки те, що їй подобалось. Він жодного разу не був у неї вдома. Вони завжди зустрічалися або в нього, або в якомусь барі у верхньому місті. Чому їй так було зручніше, вона ніколи йому не пояснювала. Незважаючи на молодість, вона справляла враження цілком упевненої в собі і незалежної людини. Працювала вона, як переконався Рудольф, побачивши знімки, зроблені на відкритті торговельного центру в Порт-Філіпі, дуже професійно, і її фотографії вразили його сміливою манерою, дещо несподіваною для сором'язливої молоденької дівчини, якою вона здалася йому в першу їхню зустріч. Вона нітрохи не бентежилася і в ліжку. Хоч би як екстравагантно вона поводитись, їй ніяк не можна було дорікнути в зайвій сором'язливості. Вона ніколи йому не скаржилася, коли через його роботу в Уїтбі вони подовгу, тиждень або й два, не зустрічались. Рудольф весь час нарікав на вимушені тривалі розлуки і вигадував усілякі хитромудрі виверти, переконуючи боса у важливості абсолютно непотрібних для нього зустрічей у Нью-Йорку, тільки заради того, щоб провести вечір із Джин.

Вона не належала до категорії тих дівчат, які щедро діляться подробицями своєї біографії з коханцем. Він, по суті, знав про неї дуже мало. Вона народилася в якомусь західному штаті. В неї були погані стосунки з батьками. Її старший брат працював у фірмі, що належала сім'ї і була пов'язана, здається, з виробництвом ліків. У двадцять років вона закінчила коледж. Спеціалізувалася з соціології. Фотографією захоплювалася з раннього дитинства. Вважала, що пробитися в цій галузі можна тільки в Нью-Йорку, тому й приїхала сюди. Їй подобалися роботи таких фотографів-художників, як Картъє-Брессон, Пенн, Капа, Дункан, Клейн. Вона сподівалася, що серед цих чоловічих імен з часом з'явиться місце і для неї.

У її житті були й інші чоловіки, але вона ніколи про них не розповідала. Минуле літо присвятила морським круїзам. Щоправда, назви теплоходів вона не повідомляла. Побувала і в Європі. Їй

сподобався якийсь югославський острів, і вона була не проти відвідати його ще раз. Страшенно була здивована, коли довідалася, що він ніколи не перетинав кордонів Сполучених Штатів.

Одягалася вона так, як і личить молодій дівчині: вибирала несподівані кольори, які на перший погляд ніяк не поєднувалися, але варто було звикнути до них, і вже здавалося, що вони чудово доповнюють один одного. В неї не було дорогих речей, і вже після трьох зустрічей з нею Рудольф був упевнений, що бачив весь її гардероб.

Вона розгадувала кросворди в недільному випуску «Нью-Йорк таймс» швидше за нього. Почерк у неї був чоловічий, рівний, без завитушок. Любила сучасний живопис, який Рудольф не розумів. «А ти все одно дивися на ці роботи, — радила вона, — і настане день, коли бар'єр зникне».

Вона ніколи не ходила до церкви. Ніколи не плакала в кіно. Ніколи не знайомила його зі своїми друзями. Джонні Хіт не справив на неї ніякого враження. Вона не зважала на дощ і не боялася зіпсувати зачіску. Ніколи не скаржилася на погану погоду або на пробки на вулицях. І жодного разу не сказала: «Я кохаю тебе».

— Я кохаю тебе, — сказав він.

Вони лежали, притиснувшись одне до одного в ліжку, натягнувши до підборіддя ковдру. Його рука спочивала в неї на грудях. Була сьома година вечора, і в кімнаті стояв напівморок. Сьогодні вони обійшли двадцять картинних галерей. Але ніякий бар'єр у його сприйнятті сучасного живопису не зник. Потім повечеряли в маленькому італійському ресторанчику, власник якого нічого не мав проти дівчат у червоних панчохах. Там Рудольф повідомив їй, що не зможе завтра піти з нею на футбол, і пояснив чому. Джин сприйняла це спокійно. Вона взяла в нього квитки і сказала, що піде на «Гігантів» з одним своїм знайомим, який колись грав півзахисником за «Колумбію».

Повернувшись після своїх походеньок по місту, обоє відчували, що добряче змерзли — в грудні холодні морозяні дні настають доволі рано. Рудольф закип'ятив чайник, і вони випили по чашці гарячого чаю з ромом.

— Дуже кепсько, що тут немає каміна, — сказала вона, скидаючи мокасини і скручуючись калачиком на канапі.

— Наступне моє житло буде з каміном, — запевнив Рудольф.

Він поцілував її, відчуваючи на губах запах рому і шкірки лимона. Вони лягли в ліжку і почали кохатися, не поспішаючи, до кінця віддаючись одне одному. Їм було гарно разом.

— Таким і повинен бути зимовий суботній день у Нью-Йорку, — сказала вона, коли, втомившись від любові, вони умиро-творено лежали поруч. — Мистецтво, спагеті, ром, кохання.

Він засміявся і міцно пригорнув її до себе. Як він шкодував зараз про роки, проведені без жінок. А втім, може, й не варто шкодувати про це? Може, саме тому він і був готовий прийняти її у свої обійми, був вільний тільки для неї.

— Я кохаю тебе, — повторив він. — Я хочу, щоб ти вийшла за мене заміж.

Кілька секунд вона лежала нерухомо, потім раптом відсунулась од нього, різко скинула ковдру, підвелась і мовчки почала вдягатись.

— Ти чого?

— Цієї теми я ніколи не обговорюю голою, — серйозно відповіла вона.

Рудольф знову засміявся, але цей сміх уже не був таким безтурботним. Цікаво, скільки ж разів оце гарненьке, самовпевнене дівчисько зі своїми загадковими звичками обговорювало питання шлюбу? І зі скількома чоловіками? Ніколи раніше він не відчував ревнощів, вважаючи це марним заняттям.

Він спостерігав, як рухається її струнка постать в темній кімнаті, чув шурхотіння її одягу. Вона пройшла у вітальню. Що це, гарна чи погана ознака? Що краще — лежати й далі в ліжку чи піти до неї? Тепер він уже не скаже їй ні «я кохаю тебе», ні «я хочу, щоб ти вийшла за мене заміж».

Він устав з ліжка і швидко вдягнувся. Джин сиділа у вітальні й натискала на кнопки радіоприймача. Голоси дикторів звучали надзвичайно доброзичливо, ввічливо й солодко. Скаже такий голос: «Я кохаю тебе» — і ніхто не повірить.

— Налий чого-небудь, — сказала вона, не повертаючись до нього і продовжуючи натискати на кнопки.

Він налив їй і собі віскі, розбавив його водою. Вона випила його одним духом, по-чоловічому. Цікаво, який попередній коханець навчив її цьому?

— Ну, то що? — Він стояв перед нею, відчуваючи, що становище складається не на його користь і він схожий на прохача. Він прийшов зі спальні босоніж, без піджака і краватки. Не найкращий вигляд для чоловіка, що хоче зробити пропозицію про одруження.

— Ти такий закубістрений, — сказала вона. — Але ти навіть симпатичніший, коли розкуйовджений.

— Може, слова мої закубістрені? Чи ти не зрозуміла, що я сказав у спальні?

— Чому ж, зрозуміла. — Виключивши радіоприймач, вона осідлала стілець, тримаючи обома руками келих з віскі. — Ти хочеш зі мною одружитися.

— Цілком правильно.

— Ходімо краще в кіно, — запропонувала вона. — Тут за рогом у кінотеатрі йде фільм, який мені хотілося б подивитись...

— Не викручуйся.

— Завтра його показують останній день, а тебе завтра тут не буде.

— Я чекаю на відповідь.

— Я повинна бути вдоволеною. Ну що ж, я справді вдоволеною, якщо ти хочеш про це знати. А тепер ходімо в кіно...

Проте вона навіть не спробувала підвестися зі стільця. Вона так і сиділа наполовину в тіні, бо єдина лампа освітлювала її тільки з одного боку. Яка ж вона все-таки тендітна, беззахисна! Дивлячись на неї, Рудольф усе більше переконувався, що вчинив правильно, сказавши в ліжку слова, які й повинен був сказати. І зробив він це не під миттєвим впливом ніжності цієї холодної днини, а скоряючись своїй глибокій, невтоленній потребі в ній.

— Якщо ти скажеш «ні», це мене вб'є.

— Ти в цьому певен? — Схиливши голову, вона дивилася у свій келих і пальчиком помішувала в ньому густу рідину. Йому було видно тільки її маківку і волосся, що виблискувало в сяйві лампи.

— Так.

— Це правда?

— Частково, — сказав він. — Я частково переконаний. Мене це частково уб'є.

Тепер засміялася вона:

— Принаймні комусь дістанеться чесний чоловік.

— Я чекаю на відповідь! — наполягав Рудольф. Він узяв її за підборіддя і змусив глянути йому в очі. В її погляді були сумнів і переляк, маленьке личко зблідло.

— Наступного разу, коли приїдеш у Нью-Йорк, зателефонуй мені.

— Це не відповідь.

— Часткова відповідь. Остаточну відповідь матимеш тоді, коли я гарненько все обміркую.

— Але чому?

— Тому що я здійснила вчинок, який не робить мені честі, — пояснила вона, — і тепер хочу з'ясувати, що мені зробити, щоб я знову могла себе поважати.

— Що ж ти такого накоїла? — Він не був упевнений, що йому хочеться довідатись правду.

— Я опинилася в паскудній ситуації через свою суто жіночу слабкість. Коли ми познайомилися з тобою, у мене був роман. Він і досі триває. «Що ж це таке? — думаю я. — Вперше в моєму житті я сплю одночасно з двома чоловіками!» І той також хоче з мною одружитися.

— Щаслива, — з гіркотою в голосі сказав Рудольф. — А він часом не та сама дівчина, з якою ти разом винаймаєш помешкання?

— Ні, нічого подібного. Та дівчина існує насправді. Можу познайомити, коли хочеш.

— Тому ти ніколи не запрошувала мене до себе? Він живе з тобою?

— Ні.

— Але він там буває?

Рудольф здивовано відчув, що її слова його глибоко поранили, але ще гірше було те, що він сам навмисно намагався роз'ятрити цю рану.

— Знаєш, що робило тебе особливо милим? — сказала Джин. — Те, що ти завжди був упевнений у собі і тому не задавав ніяких запитань. Якщо кохання змінює тебе в гірший бік, то краще вже не кохай нікого.

— Який паскудний день, — зітхнув Рудольф.

— Наскільки я розумію, все з'ясувалося само собою. — Джин підвелася й обережно поставила келих на стіл. — На сьогодні кіно відмінюється!

Він дивився, як вона вдягає пальто. Якщо вона зараз піде, подумав він, я більше ніколи її не побачу. Він підійшов до неї, обняв і поцілував.

— Ти умиляєшся. Кіно не відмінюється.

Вона усміхнулась йому, але губи її тремтіли, немов це вимагало від неї великих зусиль.

— Тоді хутчій одягайся. Терпіти не можу спізнюватися на початок.

Він пішов у спальню, причесався, пов'язав краватку, взув черевики. Вдягаючи піджак, глянув на зім'яту постіль, поле недавньої битви. Коли повернувся у вітальню, побачив, як вона накинула на плече ремінь своєї сумки з фотоприладдям. Він спробував умовити залишити все в нього, але вона була непохитна. Вона забирає з собою свої іграшки.

— Я й так простовбичила тут надто довго для одного суботнього дня, — мовила вона.

Наступного ранку, ведучи машину по мокрій від дощу автостраді, Рудольф думав не про Біллі, до якого зараз їхав, а про Джин. Вони ходили в кіно. Картина виявилась нецікавою, просто нудотною. Потім, вечеряючи в ресторані на Третій авеню, теревенили про речі, зовсім не важливі для них обох: про фільм, який щойно побачили, про спектаклі, про книжки, які вони прочитали, про статті в журналах, про різні плітки. Це була розмова мало знайомих між собою людей, що випадково зустрілись. Обоє уникали згадувати про шлюб і про кохання утрюх. Пили більше, ніж звичайно. Коли б це була їхня перша спільна прогулянка містом, напевне вони подумали б одне про одного: ну й зануда! Покінчивши з біфштексами і коньяком у майже порожньому ресторані, він з полегшенням всадовив її в таксі, а сам подався додому пішки. Він замкнув за собою двері на ключ у холостяцькій помешканні,

яке яскравий колір стін і металевий блиск меблів з претензією на модерн робили схожим на притулок, покинутий усіма ще на торішнього Марді-Гра. Зім'ята постіль здавалася просто свідченням неохайності господарів, а не священною обителлю кохання. Він спав як убитий, а коли, прокинувшись, пригадав учорашній вечір і справи, що чекали на нього попереду, холодний брудний грудневий дощ за вікном здався йому цілком відповідним тлом недільного ранку.

Рудольф зателефонував у школу Біллі і попросив переказати, що він буде в нього о пів на першу пополудні й забере його на обід. Але приїхав раніше, ніж розраховував, близько полудня. Хоча дощ перестав періщити і на півдні крізь хмари пробивалося бліде сонце, на території школи нікого не було видно, ніхто не заходив і не виходив з будинків, розкиданих довкола. Гретхен казала йому, що гарної днини, в теплу пору року, тут пречудово, але зараз під холодним, навислим низько над землею небом ця безлюдна місцина нагадувала в'язницю, і це враження ще дужче посилювали похмурі будівлі та брудні галявини. Він зупинив машину біля головного корпусу, вийшов і невпевнено огледівся, не знаючи, де шукати племінника. Аж тут з каплички неподалік полинули молоді голоси, що старанно виспівували: «Вперед, вперед, Христове воїнство!»

Та сьогодні ж неділя, згадав він. Обов'язкова присутність учнів на церковній службі. Невже у приватних школах це й досі збереглося? Коли йому було стільки ж років, як оце Біллі, від нього вимагали щоранку віддавати салют прапорові й присягатись на вірність Сполученим Штатам. От вона, перевага безкоштовного навчання — церква відділена від держави.

Поруч з ним зупинився шикарний «лінкольн-континентал». Так, у цієї школи багаті жертводавці. Тут виховується майбутня правляча еліта Америки. Сам він приїхав на «шевроле». Цікаво, що б сказали про нього вчителі, якби він приїхав сюди на мотоциклі, який усе ще стояв у нього в гаражі, але тепер він рідко ним користувався.

З розкішного автомобіля вийшов поважний на вигляд чоловік в елегантному плащі, його супутниця залишилася сидіти в салоні. Очевидно, чиїсь батьки, що приїхали в неділю поспілкуватися з майбутнім керівником Америки. Судячи з манер, чоловік був принаймні президентом якоїсь компанії — рум'яний, енергійний, у гарній спортивній формі. Рудольф давно вже навчився з першого погляду розпізнавати цей тип людей.

— Доброго ранку, сер, — привітався Рудольф тим голосом ввічливого автомата, яким звичайно звертаються до президентів компаній. — Чи не могли б ви мені підказати, де знаходиться Силлітоу-Холл?

— Доброго ранку! — привітно відповів той, широко посміхаючись і демонструючи чудові штучні зуби, за які йому довелося

заплатити дантистові не менше п'яти тисяч доларів. — Зараз я вам його покажу: Торік там проживав мій син. По-моєму, це найкращий будинок в усій окрузі. Он там! — І він махнув рукою на котедж, що стояв приблизно за чотириста ярдів од них. — Ви можете до нього під'їхати. Ось цією дорогою, прямо, потім зробіте коло.

— Дякую вам.

З каплички усе ще линув церковний гімн. Поважний джентльмен прислухався.

— Вони все ще славлять Бога, — з почуттям сказав він. — Усе — в ім'я Господа.

Рудольф доїхав на своєму «шевроле» до Силлітоу-Холлу. Уважно глянув на дошку, що увічнювала пам'ять лейтенанта Силлітоу в вестибюлі будинку, в якому панувала дивна тиша. Дівчинка років чотирьох у голубому комбінезончику каталася на триколісному велосипеді по широкій кімнаті відпочинку на першому поверсі. Великий сетер, що бігав навколо неї, загавкав на незнайомого. Рудольф був трохи збентежений. Він зовсім не очікував побачити в чоловічій школі чотирирічне дівча.

Двері відчинилися, і ввійшла круглолиця, приємного вигляду молода жінка у вузьких штанах.

— Замовкни, Бонні, — наказала вона собаці й усміхнулася до Рудольфа. — Не бійтеся, він не кусається.

Цікаво, що вона тут робить, подумав він.

— А ви, певно, чийсь батько? — спитала жінка, схопивши собаку зашийник з такою силою, що мало його не задушила.

— Не зовсім, — відповів Рудольф. — Я — дядько Біллі Еббота. Я телефонував сьогодні вранці.

На приємному круглому обличчі з'явився дивний вираз. Співчуття? Підозрілість? Полегкість?

— Ах, он як! Він чекає вас. Мене звуть Міллі Фервезер. Я — дружина старшого вихователя.

Тепер усе стало на свої місця: дитина, собака, сама вона. Хоч би що сталося з Біллі, одразу ж подумав Рудольф, у цьому ніяк не можна звинувачувати цю приємну, розкішну жінку.

— Хлопчик от-от повернеться з каплиці, — сказала вона. — Може, тим часом зайдете до нас і чогось вип'єте?

— Мені не хочеться завдавати вам клопоту, — відповів Рудольф, але не став упиратися, коли місіс Фервезер дружньо махнула йому рукою, запрошуючи йти за нею.

Їхня кімната була просторою і зручною. Старі меблі, всюди безліч книжок.

— Мій чоловік зараз теж у каплиці, — пояснила вона. — Може, вип'єте шеррі-бренді? — Із сусідньої кімнати почувся дитячий плач. — Це мій молодший нагадує про себе, — сказала вона і квапливо налила Рудольфові келих. — Вибачте, я зараз. — Вона

вийшла, і плач одразу ж затих. Повернувшись, вона поправила зачіску і налила ї собі. — Прошу, сідайте!

Запала ніякова пауза. Дивлячись на цю жінку, Рудольф подумав, що, хоча місіс Фервезер познайомилася з Біллі всього кілька місяців тому, вона повинна знати хлопчика краще, ніж він, що приїхав сюди в цілковитому невіданні з дорученням врятувати племінника. Треба було попросити Гретхен прочитати йому по телефону листа, який вона отримала од Біллі.

— Біллі славний хлопчик, — нарешті порушила мовчанку місіс Фервезер. — Такий гарний, вихований. У нас тут є шибайголови, справжні дикуни, містере...

— Джордах, — підказав їй Рудольф.

— Тому ми дуже цінуємо тих, хто вміє себе поводити. — Вона пригубила шеррі. Рудольф подумав, що містер Фервезер, певно, щасливий чоловік.

— Його мати дуже хвилюється за нього... — почав Рудольф.

— Справді? — Її реакція була миттєвою. Отже, недобре відчула не тільки Гретхен.

— Цього тижня вона одержала від нього листа. Звичайно, матері завжди схильні все перебільшувати... та в неї склалося враження, що Біллі просто в розпачі. — Для чого йому приховувати мету свого приїзду від цієї вочевидь розважливої і доброзичливої жінки? — Слово «розпач» мені особисто здається занадто сильним, і все ж я вирішив приїхати, щоб з'ясувати суть справи. Його мати живе в Каліфорнії і... — він зам'явся. — Одне слово, вона нещодавно вийшла заміж удруге.

— О, в нашій школі цим нікого не здивуєш, — засміялася місіс Фервезер. — Батьки багатьох наших учнів розлучаються і одружуються вдруге.

— Її чоловік кілька місяців тому загинув, — уточнив Рудольф.

— Он воно що. Вибачте, — співчутливо сказала місіс Фервезер. — Яке горе. Може, тому Біллі... — Вона замовкла на півслові.

— Ви теж помітили, що з ним щось коїться?

— Мабуть, вам краще поговорити про це з моїм чоловіком. — Вона нервово провела рукою по коротко підстриженому волоссю. — Це його компетенція.

— Я знаю, ви не скажете нічого такого, з чим ваш чоловік не погодився б, — зауважив Рудольф. Він не сумнівався, що за відсутності чоловіка вона буде менш настороженою і не вигороджуватиме школу, коли та в чомусь завинила.

— Ви уже все випили, — мовила місіс Фервезер. Вона взяла його келих і знов налила по самі вінця.

— Може, в нього погані оцінки? — спитав Рудольф. — Чи, може, хтось із хлопців з якоїсь причини знущається з нього, погрожує йому?

— Ні, — сказала вона, протягуючи йому келих із шеррі. — У нього — відмінні оцінки, і, судячи з усього, вчитись йому неважко. До того ж ми тут не допускаємо ніякого хуліганства. Просто... — вона знизала плечима, — він якийсь незвичайний хлопчик. Іноді він нас дивує. Ми з чоловіком намагалися зрозуміти, в чому справа, підібрати до нього ключ, так би мовити, але все дарма. Він... він дуже замкнутий. У нього ні з ким немає контакту — ні з однолітками, ні з учителями. Його товариш по кімнаті навіть попросив перевести його до іншого котеджу...

— Вони б'ються?

— Ні, — заперечливо похитала головою місіс Фервезер. — Він стверджує, що Біллі з ним зовсім не розмовляє. Ніколи! Ні про що! Він акуратно прибирає свою половину кімнати, у відведені за розкладом години робить уроки, ні на що не скаржиться, але, коли до нього хтось звертається, відповідає тільки «так» або «ні». Фізично він здоровий, міцний хлопчик, але його ніколи не бачили на майданчику для спортивних ігор. Він ніколи не бере участі в спортивних змаганнях, хоча більшість наших школярів грають у регбі, бейсбол чи просто ганяють м'яч на стадіоні. А по неділях, коли ми проводимо спортивні змагання з іншими школами й усі наші учні збираються на стадіоні, він сиднем сидить у своїй кімнаті й читає. — Голос місіс Фервезер звучав зараз так само тривожно, як голос Гретхен, коли вона розмовляла з ним по телефону.

— Коли б він був дорослим, містере Джордах, — вела вона далі, — я сказала б, що він страждає на меланхолію. Розумію, що вам не дуже приємно це чути, — вона винувато посміхнулась. — Я, звичайно, не ставлю діагноз, просто описую вам його стан. І це єдиний висновок, до якого дійшли ми з чоловіком. Якщо вам пощастить з'ясувати щось більш конкретне, щось таке, в чому школа зможе вам допомогти, ми будемо вам дуже вдячні за це і зробимо все, що в наших силах.

До них долинув передзвін церковних дзвонів. Рудольф побачив у вікно, як з каплички один по одному почали вибігати учні.

— Якщо дозволите, я пройду в кімнату Біллі, — сказав Рудольф. — Я почекаю його там.

Може, щось у кімнаті підкаже йому, як триматися з хлопчиком.

— Будь ласка. Вона на третьому поверсі. У самому кінці коридора, останні двері ліворуч.

Рудольф, подякувавши, залишив її в компанії двох маленьких дітлахів і великого сетера. Дуже приємна жінка, думав він, піднімаючись сходами. Коли вчився він, то йому жодного разу не трапилося серед викладачів така турботлива людина, як вона. Якщо її непокоїв Біллі, отже, на те були вагомі причини.

Двері до кімнати Біллі, як і до решти кімнат, були відчинені. Кімната, здавалось, була поділена навпіл невидимою стіною.

З одного боку — зім'яте ліжко з розкиданими на ньому платівками. Поруч на підлозі — купа книжок, а на стіні — вимпели й фотографії красунь та знаменитих спортсменів, вирізані з журналів. На другій половині кімнати ліжко було ретельно заправлене, а стіна зовсім гола. Тільки на письмовому столику дві фотографії — Гретхен і Берка. Гретхен на знімку сиділа в шезлонгу в саду свого каліфорнійського будинку, а фотографія Берка була вирізана з якогось журналу. Карточки Віллі Еббота на столі не було.

Посеред ліжка лежала розкрита книга обкладинкою догори. Рудольф нахилився, щоб прочитати її назву. «Чума» Альбера Камю. Справді, не зовсім звичне читиво для чотирнадцятилітнього хлопця, і навряд щоб воно допомагало позбутися нападів меланхолії. Якщо надмірне прагнення до акуратності вважається симптомом юнацького неврозу, то Біллі був явним невротиком. Хоча Рудольф пам'ятав, що й сам він у дитинстві був акуратним і ніхто не вважав його ненормальним.

І все ж кімната справила на нього гнітюче враження. До того ж йому не хотілося зустрічатися із сусідом Біллі, тому він спустився вниз і став біля входу в гуртожиток. Сонце зараз світило яскравіше, з крапліці зграйками йшли причесані й умиті хлопчачки, і все навколо втратило ту тюремну похмурість, яка спочатку так неприємно його вразила. Більшість хлопців були набагато вищими, ніж у їхньому віці Рудольфові однокласники. Американці додають у зрості. Усі в один голос запевняють, що це дуже гарний симптом. Та чи так це? Авжеж: їм буде легше дивитись на тебе зверху вниз, друже.

Біллі він побачив ще здалеку. Той ішов сам, окремо від усіх. Йшов повільно, невимушено, високо підвівши голову й зовсім не здавався похмурим і пригніченим. Рудольф раптом згадав, як він сам ходив у такому віці — розпрямивши плечі, не сутулячись, намагався не йти, а ковзати, щоб здаватися старшим за свій вік і не бути незграбним, як його однолітки. Він і зараз так ходив, але вже за звичкою, не задумуючись.

— Привіт, Руді! — підійшовши до ганку, без тіні усмішки привітався Біллі. — Дякую, що приїхали навідати мене.

Вони потисли один одному руки. У Біллі була міцна, сильна рука, зауважив про себе Рудольф. Він явно ще жодного разу не голився, але обличчя в нього було вже далеко не дитяче, та й голос помітно змужнів.

— Надвечір я маю бути в Уїтбі, — сказав Рудольф, — оскільки ж це по дорозі, то й вирішив заглянути до тебе, щоб разом пообідати.

Біллі без жодних емоцій дивився йому у вічі, і Рудольф був упевнений: хлопець знає, що цей візит зовсім не випадковий.

— Тут поблизу є гарний ресторанчик? Я просто вмираю з голоду.

— Батько минулого разу водив мене обідати у досить пристойне містечко.

— Коли це було?

— З місяць тому. Він збирався знову приїхати на минулому тижні, але потім написав, що не зможе, бо знайомий, у якого він звичайно бере машину, в останню хвилину змушений був терміново кудись поїхати з міста.

Очевидно, фотографія Еббота спочатку теж стояла на столику поруч з карточками Гретхен і Коліна, подумав Рудольф. Але після цього листа Біллі прибрав її звідти.

— Тобі не треба піднятися в кімнату, щось там узяти, чи, може, потрібно попередити когось, що ти поїдеш обідати зі своїм дядьком?

— У кімнаті мені нема чого робити, — сухо відповів Біллі. — І я ні перед ким не повинен звітувати.

Тільки зараз Рудольф звернув увагу, що хлопці, сміючись і дуріючи, проходять повз них, але жоден з них не підійшов до Біллі, і жодному з них він не сказав «Привіт!». Справді, кепські справи. Усе може бути так, як передбачала Гретхен, подумав він, а може, і значно гірше.

— Ну, тоді поїхали. Покажеш мені дорогу. — Рудольф обняв його за плечі, але Біллі, здавалося, залишився до цього байдужим.

Вони їхали шкільною територією, що тепер милувала око, Рудольф і набурмосений хлопчик поруч з ним на переднім сидінні. Вони їхали повз гарненькі котеджі і спортивні майданчики, на будівництво яких було затрачено стільки інтелектуальної праці і фінансових засобів для того, щоб підготувати цих молодих людей до корисного щасливого життя у майбутньому, і це робили спеціально відібрані, віддані своїй справі люди, такі, як місіс Ферверзер. Рудольф лише дивувався, що саме змушує одних людей намагатися вчити чомусь інших.

— Я знаю, чому той чоловік відмовився дати батькові свою машину, — сказав Біллі, наминаючи біфштекс. — Минулого разу, виїжджаючи зі стоянки, він урізався в дерево і пом'яв крило. Він перед обідом випив три мартіні, а потім — дві чарки віскі й пляшку вина.

Юність безпощадна. Рудольф був радий, що нічого зараз не п'є, окрім води.

— Може, в нього були якісь неприємності, — спробував заступитися за колишнього шурина Рудольф. Не для того він сюди приїхав, щоб зруйнувати любов, яка, можливо, існує між батьком і сином.

— Мабуть. Мені теж так здається. В нього постійно виникають якісь неприємності, — зауважив Біллі, продовжуючи жувати. Якщо

він і страждав на щось, це ніяк не позначилося на його апетиті. В ресторані подавали смачну, суто американську їжу — біфштекси, омарів, морські молюски, ростбіф, теплі бісквіти — і розносили її симпатичні офіціантки у скромному фірмовому одязі. У великій залі гамірно, на столиках — червоні картаті скатертини. Тут було чимало учнів з їхньої школи. За кожним столом по п'ятеро, а то й шестеро хлопчиків з батьками одного з них, який і запросив сюди своїх приятелів, скориставшись відвідуванням батьків. Може, колись і він, Рудольф, візьме свого сина з його друзями зі школи, привезе в ресторан і почастує їх усіх розкішним обідом. Якщо Джин погодиться вийти за нього заміж, це цілком можливо років через п'ятнадцять. Яким він сам буде через п'ятнадцять років, якою буде вона, яким буде їхній син? Таким же, як Біллі, замкнутим, мовчазним меланхоліком? Чи відкритим, веселим хлопцем, як он ті, що сидять за сусідніми столиками?

Чи існуватимуть тоді такі ж школи, чи подаватимуть у ресторанах таку ж смачну їжу, чи батьки, хильнувши зайвого, врізатимуться в дерева? На який ризик усе-таки йшли оці милі жінки і цілком задоволені батьки, що гордо сидять за столиками зі своїми дітьми, п'ятнадцять років тому, коли війна тільки скінчилась, а зловісна атомна хмара ще пливла над планетою?

Може, сказати Джин, що я передумав?

— У школі добре годують? — спитав він просто так, щоб порушити довгу мовчанку.

— Нормально.

— Ну а як хлопці?

— Нічого. А втім... не зовсім. Дуже люблять хвалитися: мовляв, мій татусик — неабияке цабе, обідає із самим президентом і дає йому поради, як керувати країною, що вони влітку відпочивають не деінде, а в Ньюпорті, що в них чистокровні коні і власна стайня, що їхні батьки бухнули двадцять п'ять тисяч доларів на розкішний бал з нагоди повноліття сестри...

— А ти що кажеш у таких випадках?

— Я мовчу. — Біллі кинув на нього ворожий погляд. — А що я маю казати? Що мій батько живе в обшарпаній однокімнатній квартирі і за останні два роки його тричі звільнили? Чи, може, мені розповісти, як він чудово водить машину, особливо після обіду? — Біллі говорив спокійним, рівним тоном, надто вже подорослому.

— Ти міг би розповісти їм про свого вітчима.

— А що він? Його вже немає. І навіть коли він був живий, на всю школу не знайшлося б і шести учнів, які щось чули про нього. Вони тут називають тих, що пишуть п'єси або знімають кіно, недоумками.

— А як вчителі? — спитав Рудольф, марно сподіваючись, що хоч щось у школі Біллі подобається.

— Що мені до них? — відповів хлопчик, намазуючи маслом запечену картоплину. — Я роблю, що задають, от і все.

— Що сталося, Біллі? — Настав час поговорити з ним відверто. Він зовсім погано його знав, щоб підходити до цього питання кружним шляхом.

— Це мати попрохала вас приїхати до мене, еге ж? — Біллі дивився на нього доскіпливо, з викликом.

— Ну, якщо тобі неодмінно хочешся це знати, так.

— Даремно я завдав їй клопоту. Мені не слід було надсилати того листа.

— Чому? Ти цілком правильно зробив. І все ж таки, Біллі, в чому справа?

— Я сам не знаю. — Хлопчик перестав жувати. Рудольф помітив, як він намагається тримати себе в руках і говорити спокійно. — Мене дратує все навколо. Таке відчуття, що я помру, коли залишуся тут, у цій школі.

— Нічого подібного, не кажи дурниць, — різко сказав Рудольф.

— Звичайно, мабуть, не помру. Просто в мене таке відчуття.

Юнацькі дурощі, подумав Рудольф. Ото й тільки. Але ж і почуття — цілком реальна річ.

— Звичайно, — погодився з ним Рудольф. — Кажи далі, не соромся.

— Це місце не для мене. Я не хочу, щоб мене вчили, виховували і врешті-решт перетворили на такого, яким стануть усі ці хлопці, коли виростуть. Я бачив їхніх батьків. Багато хто з них двадцять п'ять років тому теж училися в цій школі. Вони точнісінько такі ж, як їхні діти, тільки старші — вказують, радять президентові, що робити, але не розуміють, що Колін Берк був видатною людиною, і навіть не знають, що він помер. Я тут чужий, Руді. І мій батько тут чужий. Колін Берк теж був би тут чужим. Коли я залишуся тут, то через чотири роки вчителі зроблять мене таким, як усі вони, а я цього не хочу. Тобто не знаю... — Він сумно похитав головою, і пасмо світлого волосся впало на високий лоб, успадкований ним від батька. — Ви, певно, думаете, що я мелю дурниці. Певно, думаете, що я просто скучив за домівкою, або засмучений тим, що мене не вибрали капітаном шкільної команди, або ще щось подібне...

— Я зовсім так не думаю, Біллі. Не знаю, правий ти чи ні, але в тебе, безперечно, є свої причини, — сказав Рудольф. Скучив за домівкою, подумки повторив він слова Біллі. За чиєю домівкою — батьковою чи Берка?

— Ходити на служби до каплиці — обов'язково, — провадив Біллі. — Сім разів на тиждень вдавати з себе християнина. Але я не християнин. Моя мама — не християнка, батько — не християнин. Колін теж був атеїстом. Чому ж я повинен відбуватися

за всю родину і смиренно вислуховувати ці нескінченні проповіді? «Будь завжди праведним, жени від себе геть нечисті помисли, ніколи не думай про секс. Господь наш Ісус Христос помер, спокутуючи гріхи наші...» Вам сподобалося б сім разів на тиждень слухати ці дурниці?

— Ні, не дуже, — погодився Рудольф. Цей хлопчик каже слушні речі. Атеїсти таки вплинули на релігійне виховання своїх дітей.

— А гроші? — Повз них проходила офіціантка, і Біллі стихив голос, але говорив так само гаряче: — Звідки візьмуться гроші на мою шикарну аристократичну освіту зараз, коли Колін помер?

— Про це не турбуйся, — сказав Рудольф. — Я дав слово твоєї матері про це подбати.

Біллі кинув на Рудольфа злий погляд, ніби той щойно зізнався йому, що готує проти нього змову.

— Я не настільки вас люблю, дядько Рудольфе, щоб дозволити собі взяти від вас такий подарунок.

Рудольф був приголомшений, але зумів узяти себе в руки і спокійно продовжував розмову. Зрештою, Біллі ще зовсім дитина, йому лише чотирнадцять років.

— А чому ти мене не любиєш? — спокійно спитав він.

— Тому що ця школа для таких, як ви. Можете привозити сюди свого сина, а не мене.

— На це я, мабуть, не відповіadamу.

— Даруйте, що я так сказав, але я справді так думаю. — Облямована довгими віями блакить волого заблищала. Очі Еббота.

— Я вдячний тобі за щирість, — сказав Рудольф. — У твої роки хлопці вже вміють приховувати свої справжні почуття від багатих дядьків.

— Як я можу тут залишатися, коли на іншому кінці країни моя мати сидить одна-однісінька в порожньому будинку і щонаочі плаче? — Біллі говорив квапливо, захлинаючись. — Загинула така людина, як Колін, а я, виходить, повинен свистіти, захоплено горлати на всю горлянку на цих ідіотських футбольних матчах або слухати, як якийсь бойскаут у чорному костюмчику заявляє, що всіх нас урятує Ісус Христос? — По його щоках текли сльози, і він витирив їх носовою хусточкою, продовжуючи свій гнівний монолог. — Послухайте, що я вам скажу. Якщо ви не заберете мене звідси, я втечу, зумію дістатись до матері самостійно і постараюся допомогти їй, чим зможу.

— Гарзд, — сказав Рудольф. — Досить про це. Я поки що не знаю, що я зможу зробити, але обіцяю не покинути тебе напризволяще. Це тебе влаштує?

Бідолашний Біллі кивнув головою, ще раз витер сльози і сховав хусточку в кишеню.

— Ну а тепер завершуй обід, — сказав Рудольф. Сам він майже не їв, і тільки дивився, як Біллі спорожнив свою тарілку, за-

мовив собі яблучний пиріг і так само успішно з ним впорався. Чотирнадцять років — усеїдний вік. Сльози, смерть, жалість, яблучний пиріг, морозиво — все змішалось без гіркоти і докорів сумління.

Після обіду, коли вони повернулися в школу, Рудольф сказав:

— Підніміся до себе в кімнату. Збери речі і чекай мене внизу в машині.

Він дивився йому вслід, аж поки Біллі у своєму охайному костюмі для недільної відправи ввійшов у котедж, потім виліз з машини й пішов слідом. За його спиною на підсохлій галявині хлопці вели боротьбу за м'яч. Лунали вигуки: «Пас мені, дай мені м'яч!» Це була одна з багатьох хлоп'ячих ігор, в яких ніколи не брав участі Біллі.

У кімнаті відпочинку було повно хлопців. Одні грали в пінг-понг, інші обступили столик із шахами, хтось читав журнали, а дехто слухав репортаж про зустріч «Гігантів» по транзистору. З верхнього поверху линув рев ще одного радіоприймача, що передавав народні пісні. Хлопці чемно розступилися перед ним, і через усю велику кімнату він пройшов до дверей, де мешкали Фервезери. Які вони славні хлопці, красиві, здорові, виховані і цілком задоволені собою. Ось вона — майбутня надія Америки! Коли б він був батьком, то був би просто щасливий бачити серед них свого сина сьогодні, у цей недільний день. Чому ж його племінник не прижився тут, раптом відчув, що може вмерти? Його конституційне право на освіту дало осічку.

Він подзвонив у помешкання Фервезерів. Двері відчинив високий, трохи сутулий чоловік. На лоб його спало пасмо волосся, чисте рожеве обличчя сяяло привітною посмішкою. Які ж нерви мусить мати людина, щоб жити серед таких от хлопчаків?

— Містер Фервезер? — спитав Рудольф.

— Так, це я. Слухаю вас, — відповів той люб'язно і просто.

— Пробачте, що турбую вас, але чи не могли б ви поговорити зі мною? Це не відбере багато часу. Я — дядько Біллі Еббота і...

— А, так-так. — Фервезер простягнув йому руку. — Дружина мені казала, що ви заходили до нас перед обідом. Прошу, заходьте. — Він повів його коридором, заставленим по обидва боки книжковими полицями у заставлену такими ж полицями вітальню, і шойно він зачинив за ними двері, як галас і шум, що долинали з кімнати відпочинку, одразу стихли. Ось він, священний притулок від неспокійної юності, обгороджений від неї книжковим парканом. Рудольф несподівано згадав Дентона. Можливо, коли професор пропонував йому місце викладача в коледжі, таке от життя наодинці з книгами, він зробив невірний вибір?

Місіс Фервезер сиділа на кушетці, попиваючи каву. Її маленький карапуз усівся на підлозі, притулившись спиною до її ноги

й гортаючи сторінки книжки з кольоровими малюнками. Сетер, розлігшись поруч, спокійно дрімав. Вона усміхнулась до нього, піднявши чашечку з кавою на знак вітання.

Невже можна бути аж такими щасливими, подумав Рудольф. І відчув, що заздрить їм.

— Сідайте, будь ласка, — сказав Фервезер. — Вип'єте кави?

— Ні, дякую. Я лише на хвилинку. — Рудольф, весь напружившись, незграбно сів, почувуючи себе якось непевно — усе-таки він не батько, а лише дядько Біллі.

Фервезер зручно влаштувався на кушетці поруч із дружиною. На ньому були тенісні тапочки з зеленими від трави плямами і тепла сорочка. Видно, що він намагався узяти максимум з недільного відпочинку.

— Ну, вам пощастило поговорити відверто з Біллі? — спитав він. У його голосі чувся прийнятний південний акцент вихідця з омітої океаном Вірджинії, землі, яка дає світові таких от джентльменів.

— Так, я поговорив з ним, — сказав Рудольф. — Тільки, їй-Богу, не знаю, чи на краще це. Річ у тім, містере Фервезер, що я хочу забрати Біллі звідси. Принаймні на кілька днів. Мені здається, це просто необхідно.

Чоловік і жінка обмінялися настороженими поглядами.

— Невже й справді усе так погано?

— Так, погано.

— Ми намагалися зробити все, що могли, — сказав Фервезер. З його тону відчувалося, що він не збирається виправдовуватися.

— Я в цьому не сумніваюся. Просто Біллі — особлива дитина. І останнім часом, зовсім недавно, в його житті відбулися деякі незвичайні події. — Цікаво, чи знають Фервезери що-небудь про Коліна Берка, чи чули вони це ім'я, чи оплакували його, що пішов у вічність? — Зараз нема сенсу говорити про це. Причини, що їх називає він, можуть бути звичайною хлоп'ячою фантазією, однак пережиті ним почуття можуть виявитися і реальними, і тоді все буде просто жахливо.

— Отже, ви хочете забрати Біллі? — спитала місіс Фервезер.

— Так.

— Коли саме?

— За десять хвилин.

— О Боже! — вигукнула вона.

— І надовго? — спокійно поцікавився містер Фервезер.

— Не знаю. Може, на кілька днів. Може, на місяць. А може, й назавжди.

У кімнаті запанувала вимушена мовчанка. За вікном чувся слабкий голос хлопчика, що рахував очки: 22, 45, 38.

Фервезер звівся на ноги, підійшов до столу, на якому стояв кавник, налив собі ще чашечку.

— Ви справді не хочете кави, містере Джордах?

Рудольф мовчки похитав головою.

— За два з половиною тижні почнуться різдвяні канікули, — сказав Фервезер. — А іспити за цю чверть — уже за кілька днів. Може, варто почекати до цього часу?

— Я не хотів би сьогодні їхати додому без Біллі. По-моєму, це було б нерозсудливо, — відповів Рудольф.

— Ви розмовляли з директором школи? — спитав Фервезер.

— Ні.

— Мені здається, вам треба порадитися насамперед з ним. Правду кажучи, я не маю таких повноважень...

— Що менше буде галасу, що менше людей з ним розмовлятиме, то краще для Біллі, — сказав Рудольф. — Можете мені повірити.

Чоловік і жінка знову обмінялися здивованими поглядами.

— Чарлзе, — обернулася місіс Фервезер до чоловіка. — Гадаю, ми самі зможемо все пояснити директорові.

Фервезер, стоячи біля столу, присьорбував з чашечки каву. Слабке сонячне світло, пробиваючись крізь штору, чітко окреслювало його темну постать на тлі полиці з книгами. Цілком здорова, розважлива людина, глава родини, лікар, що зцілює дитячі душі.

— Авжеж, ти маєш рацію, — погодився він. — Ми зможемо йому самі все пояснити. Зателефонуйте нам, будь ласка, через пару днів і повідомте про своє рішення. Гаразд?

— Звичайно.

— Здавалось би, спокійна у нас, вчителів, професія, а скільки буває підводних каменів, містере Джордах, скільки підстерігає небезпек. Скажіть Біллі, що він може повернутися до нас будь-коли, ми охоче приймемо його. Він дуже здібний хлопчина і легко надолужить згаяне.

— Обов'язково скажу, — пообіцяв Рудольф. — Дякую вам за все.

Фервезер провів його назад коридором, відчинив перед ним двері в кімнату відпочинку, де панувала весела дитяча метушня. Із серйозним виглядом потис руку Рудольфу і зачинив за ним двері.

Коли вони виїхали за ворота школи, Біллі, що сидів поруч з Рудольфом на передній сидінні, рішуче сказав:

— Я більше ніколи сюди не повернуся! — Він навіть не запитав, куди вони їдуть.

В Уїтбі вони приїхали о пів на шосту вечора. Вуличні ліхтарі вже тьмяно горіли в ранніх зимових сутінках. Біллі проспав майже

всю дорогу. Рудольф зі острахом думав про ту хвилину, коли йому доведеться познайомити матір з її онуком. З властивою їй безцеремонністю мати цілком могла сказати щось на кшталт: «Поріддя блудниці!» Та оскільки в нього була передбачена зустріч з Колдервудом після вечері, тобто одразу по сьомій, то він уже не встигав одвезти Біллі у Нью-Йорк і повернутися вчасно на роботу в Уїтбі. І навіть якщо він одвезе хлопчика в Нью-Йорк, у кого він там його залишить? У Віллі Еббота? Але Гретхен просила не вплутувати в цю справу Віллі, і Рудольф зробив так, як вона хотіла. Він згадав, що йому розповів Біллі про батька за обідом. Хіба можна після цього передавати його під опіку алкоголіка? І чи варто було задля цього забирати Біллі зі школи?

Якоїсь миті йому навіть спала думка відвезти Біллі до готелю, але він одразу ж відмовився від цієї ідеї: було б дуже жорстоко після такого дня залишити хлопчика самого. До того ж це було б ще й боягузством. Ні, доведеться-таки поставити стару на місце. Нічого не вдієш.

Він зупинив машину біля свого будинку і розбудив Біллі. Вони зайшли всередину. І все ж він відчув полегшення, коли побачив, що матері у вітальні немає. Він ковзнув поглядом по коридору — двері в її кімнату були зачинені. Це могло означати тільки одне — вона знову посварилася з Мартою і тепер сиділа, напрудившись, у себе. От і добре, тепер він зможе поговорити з нею наодинці і підготувати до першої зустрічі з онуком.

Вони з Біллі пройшли на кухню. Марта сиділа за столом і читала газету. З духовки пахло чимось смачним. Вона була зовсім не товстою, як уїдливо говорила про неї мати. Незграбна, худа п'ятдесятилітня стара діва, вона знала, що в цьому житті годі сподіватись добра від кого-небудь, і завжди була готова платити за свої кривди тією ж монетою.

— Марто, — сказав він, — це мій племінник Біллі. Він поживе з нами кілька днів. Він утомився з дороги, йому треба приготувати ванну і дати попоїсти чогось гарячого. Одне слово, подбайте про нього. Спатиме він у кімнаті поруч зі мною.

Марта байдуже розгладила газету на столі:

— Ваша мати казала, що ви не будете вечеряти вдома.

— Справді, я зараз же їду.

— Тоді йому дещо перепаде. — Марта люто кивнула головою в той бік, де була кімната матері. — Вона нічого не говорила мені ні про якого племінника.

— Вона ще й сама про нього не знає, — відповів Рудольф, намагаючись говорити безтурботно, щоб Біллі нічого не второпав.

— Сьогодні їй тільки бракувало довідатися, що в неї є онучок, — зауважила Марта.

Біллі мовчки стояв осторонь. Він не розумів, у чому річ, але все це йому вже не подобалось.

Марта підвелася з-за столу. На її обличчі було несхвалення, але таке обличчя в неї було завжди. Щоправда, звідки про це може знати Біллі?

— Ходімо, хлопче, — сказала Марта. — Гадаю, в нас вистачить місця для такого щуплявого, як ти.

Рудольф був здивований: мовою Марти це означало майже люб'язне запрошення.

— Йди, Біллі, сміливіше, — сказав він. — Невдовзі побачимося.

Біллі нерішуче вийшов слідом за Мартою з кухні. Тепер, коли він відчував опіку свого дядька, будь-яке, навіть короткочасне розставання з ним здавалось йому ризикованим.

Рудольф чув, як вони піднімалися сходами. Маті, звичайно, наставить вуха і зрозуміє, що в будинку хтось чужий. Вона одразу впізнавала його кроки і завжди гукала його, коли він ішов у свою кімнату.

Рудольф дістав з холодильника кубики льоду. Йому хотілося випити — за весь день він не взяв і краплі спиртного до рота, а попереду на нього чекала малоприємна розмова з матір'ю. Він пройшов у вітальню і вдоволено завважив, що там тепло. Отже, Бред виконав його розпорядження, відрядив техніка, і той відремонтував опалення. Тепер мати не буде гострити язика на цю тему.

Він налив собі віскі з водою, кинув у келих побільше льоду й увівся в м'яке крісло, простягнувши ноги. Він повільно всмоктував у себе міцну рідину, насолоджуючись її смаком. Йому подобалася ця кімната, без зайвих меблів, із сучасними шкіряними кріслами, кулястими лампами, датськими дерев'яними столами, простими, нейтрального кольору шторами — усе це оздоблення вдало контрастувало із низькою брусованою стелею і маленькими квадратними вікнами вісімнадцятого сторіччя. Мати казала, що ця кімната схожа на приймальню зубного лікаря.

Він пив повільними ковтками, відтягуючи неприємну хвилину зустрічі з матір'ю. Нарешті допивши, ривком підвівся з крісла, пройшов коридором і постукав у двері. Материна кімната була на першому поверсі, щоб їй не доводилось підніматися сходами. Втім, зараз, після двох операцій — перша позбавила її від тромбофлебиту, а друга від катаракти, — вона почувала себе непогано, хоча, як і раніше, продовжувала скаржитися на хвороби.

— Хто там? — різко спитала вона з-за дверей.

— Це я, мамо, — відповів Рудольф. — Ти не спиш?

— Тепер уже не сплю.

Він прочинив двері.

— Хіба тут заснеш, коли над твоєю головою тупотять, мов стадо слонів, — пробурчала вона.

Мері сиділа, відхилившись на подушки з мереживними наволочками. На ній була рожева нічна сорочка, оздоблена якимсь

рожевим хутром, на очах — окуляри з товстими скельцями, прописаними лікарем після операції. Вона могла тепер читати, дивитися телевізор і ходити в кіно, але окуляри надавали їй збільшеним до величезних розмірів очам ненормального, тупого і бездушного виразу.

Звідколи вони переїхали в новий будинок, лікарі зуміли зробити з нею чудеса. Ще коли вони жили над магазином, Рудольф умовляв її лягти в лікарню, він бачив, що їй необхідно зробити не одну, а кілька операцій, але вона категорично відмовлялася.

— Я ніколи не ляжу в лікарню для бідних, щоб наді мною експериментували лікарі-недоуки, яким не можна дозволяти наближатися навіть до бродячого собаки! — обурювалася вона.

Усі вмовляння, усі протести Рудольфа були даремні. Поки вони жили в убогій помешканні, ніщо не могло переконати її в тому, що вона — аж ніяк не бідна жінка і їй не загрожує доля інших бідняків, що довірилися бездушній турботі благодійних лікарень. І тільки коли вони переїхали в новий будинок, тільки після того, як Марта прочитала їй уголос, що пишуть газети про блискучі успіхи Руді, тільки проїхавши на купленому сином новому автомобілі, вона нарешті дозволила себе вмовити і, попередньо переконавшись, що її оперуватимуть найкращі і найдорожчі хірурги, сміло ввійшла до операційної.

Непохитна віра у всемогутність грошей, по суті, воскресила її, повернула до життя з краю могили. Рудольф розраховував, що кваліфікована допомога медиків допоможе матері як-небудь дожити її останні роки життя, але помилився. Досвідчені лікарі, можна сказати, повернули їй молодість. Тепер, коли машина була йому не потрібна, за кермом похмуро сідала Марта і возила матір по всьому місту. Вона часто їздила до салону краси (там їй завили волосся і пофарбували в якийсь неймовірний синій колір); стала постійною відвідувачкою міських кінотеатрів; не думаючи про витрати, викликала таксі, коли їй заманеться; ходила на службу до церкви; двічі на тиждень грала у бридж зі своїми новими знайомими з парафіян; вечорами, коли Рудольфа не було вдома, запрошувала на вечерю священників; купила собі нове видання своєї улюбленої книжки «Віднесені вітром», а також усі романи Френсіс Паркінсон Кейс.

Її шафа тепер була напхана напхана сукнями, костюмами і капелюшками на всі випадки життя, а заставлена меблями кімната була подібна до антикварної крамниці — чого там тільки не було: столики з позолотою, шезлонг, трельяж з десятком флакончиків різних французьких парфумів. Уперше в житті вона почала яскраво фарбувати губи. Рудольфові здавалось, що з розмальованим обличчям, у кричущо немодних вбраннях мати схожа на опудало, хоча, безперечно, життя в ній було незрівнянно більше, ніж рані-

ше. Для неї це було компенсацією за всі безпросвітні роки її дитинства і сповнене мук заміжжя, і він не мав права позбавляти її останньої віхи, це було б усе одно, що відібрати в дитини улюблені іграшки.

Він хотів був підшукати їй помешкання в місті і перевезти її туди разом з Мартою, але відмовився від цього наміру, уявивши собі, який розпач з'явиться в неї на обличчі, коли він спровадить її за поріг будинку; як вона буде вражена чорною невдячністю свого сина, якого любила понад усе на світі, якому ночами, відстоявши на ногах дванадцять годин у булочній, прасувала сорочки, заради якого жертвувала своєю молодістю, чоловіком, друзями і двома іншими дітьми. Рудольф був не з тих, хто забуває сплатити борги.

— Хто там нагорі? Ти привів у будинок жінку? — осудливо спитала вона.

— Ти знаєш, я ніколи не приводив, як ти кажеш, у будинок жінку, хоча не розумію, чому, коли б мені захотілось, я не міг би цього собі дозволити, — відповів Рудольф

— У твоїх жилах тече кров твого батька, — невдоволено пробурчала мати. Жахливе обвинувачення!

— Там, нагорі, твій онук. Я привіз його зі школи.

— Шестирічні діти так не тупотять, — сказала вона. — Я ще не глуха.

— Це син не Томаса. Це син Гретхен.

— Не бажаю чути її імені, — мати заткнула вуха руками: сидіння біля телевізора збагатило її жестикуляцією.

Рудольф сів на краєчок ліжка. Обережно взяв матір за руки й опустил їх униз. Я був занадто слабкохарактерним, подумав він, продовжуючи тримати її руки у своїх. Ця розмова мала відбутися давно, ще кілька років тому.

— Послухай мене, мамо, — почав він. — Біллі дуже гарний хлопчик. Зараз йому дуже погано і...

— Я не потерплю у своєму будинку виродка цієї шльондри!

— Припини, мамо! Гретхен ніяка не шльондра, а її син не виродок, — сказав Рудольф. — До того ж це не твій, а мій будинок.

— О, я знала, що настане день, коли почую від тебе ці слова.

Рудольф залишив без уваги цю прелюдію до мелодрами.

— Хлопчик поживе у нас всього кілька днів. Зараз він потребує турботи і душевної теплоти. Я, Марта і ти дамо йому це.

— Ну, а що я скажу отцю Макдоннелу? — вона звела свої набагато збільшені товстими скельцями окулярів очі до небес, де, мабуть, перед уявною брамою теоретично мав стояти священник.

— Ти скажеш отцю Макдоннелу, що нарешті пізнала смак християнської доброчесності, — порадив Рудольф.

— Ах! — невдоволено вигукнула вона. — Не тобі просторікувати про християнську добродесність? Ти хоч раз був у церкві?

— Я не маю часу на суперечки з тобою, — сказав Рудольф. — Колдервуд мене вже давно чекає. Ти зрозуміла, як маєш поводитися з цим хлопчиком?

— Я його й на мізинець не допущу до себе, — сказала вона, цитуючи якусь зі своїх улюблених книг. — Я замкнуся в цій кімнаті, і хай Марта приносить мені їжу сюди на таці.

— Роби як знаєш, мамо, — спокійно сказав Рудольф. — Але якщо ти так зробиш, вважай, кінець всьому. Ніякої машини, ніяких вечорів за бриджем, ніяких рахунків з магазинів, ніяких салонів краси, ніяких обідів для отця Макдоннела. Подумай про це. — Він підвівся. — А зараз мені час іти. Марта збирається годувати Біллі вечерю. Раджу й тобі приєднатися до них.

Коли він виходив з кімнати, у матері з очей текли сльози. Як підло з мого боку погрожувати старій жінці, подумав він. Але чому б їй не померти? Гідно, як належить. Без цієї завивки, без цієї фарби на голові, без помади на старечих губах.

У коридорі він поглянув на годинник і побачив, що в нього ще є трохи часу. Рудольф вирішив зателефонувати Гретхен у Каліфорнію. Замовивши по міжміській розмову, налив собі віскі і став чекати, коли його з'єднають із помешканням Гретхен. Колдервуд, звичайно, міг відчутти запах алкоголю і скорчити невдоволену міну, але це Рудольфа вже не обходило. Посьорбуючи віскі, він згадував, де він був і що робив учора о цій порі. Переплетені тіла, його і Джин, у вечірніх сутінках на м'якому ліжку, червоні панчохи на підлозі, її солодкий пристрасний подих зливається з його подихом — запах рому з лимонною шкіркою. Чи лежала коли-небудь його мати в палких обіймах коханця такого от холодного грудневого вечора, нетерпляче, швидко й недбало, як і належить коханці, скинувши з себе одяг додолу?

Ні, цього він не міг собі уявити. А чи лежатиме коли-небудь Джин, перетворившись на старезну бабу, ось так на розстеленому ліжку, дивлячись на все навколо через товсті лінзи окулярів, з нафарбованими, презирливо скривленими від жадібності губами? Краще про це не думати.

Задзеленчав телефон. Почувши голос Гретхен, Рудольф квапливо розповів їй про все, що сталося цього дня, повідомив, що Біллі, живий і здоровий, зараз у нього вдома, що він може відправити його через пару днів літаком у Лос-Анджелес, коли вона сама, звичайно, не захоче приїхати на Східне узбережжя.

— Ні, я не зможу, — сказала Гретхен. — Посади його на літак.

От іще один привід, щоб з'їздити до Нью-Йорка у вівторок чи в середу. Джин. Джин.

— Не знаю, як і дякувати тобі за все, Руді, — сказала вона.

— Дурниці, — відповів він, задоволений. — Коли в мене буде син, сподіваюся, ти зумієш подбати про нього. Я повідомлю тобі номер рейсу. Можливо, незабаром я завітаю до тебе в гості.

Коли Рудольф подзвонив, двері відчинив сам Колдервуд. Він був по-святковому вбраний з нагоди неділі, хоча всі свої обов'язки щодо священної єврейської суботи він уже виконав. Чорний костюм з жилеткою, біла сорочка, непримітна краватка, високі чорні черевики. У будинку Колдервуда, який заощаджував буквально на всьому, було завжди напівтемно, і Рудольф не міг бачити обличчя боса.

— Заходь, Руді. Ти трохи спізнився, — мовив той нейтральним тоном.

— Прошу вибачити, містере Колдервуд, — сказав Рудольф. Він пішов за старим, що важко й повільно крокував попереду, наче заощаджуючи відпущені долею кроки до могили.

Колдервуд привів його до похмурої кімнати з дубовими панелями, яку він називав своїм кабінетом. Тут стояли великий письмовий стіл червоного дерева і кілька шкіряних крісел з потрісканими дубовими бильцями. За склом на полицях одна на одній лежали папки з оплаченими рахунками, квитанціями, протоколами ділових засідань — свідченнями його обладок упродовж майже двадцяти років, що їх він усе ще не насмілювався через свою звичайну обережність відправити у склепінчастий підвал, де зберігалися всі ділові папери і де вони були доступні будь-якому клеркові.

— Сідай, Руді, — запросив Колдервуд, показавши на одне з крісел. — Я бачу, ти встиг уже випити, — сумно зауважив він. — Мої зяті, на жаль, теж п'ють.

Дві старші дочки Колдервуда недавно вийшли заміж, і одна жила тепер у Чикаго, а друга — в штаті Арізона. Рудольф мав підозру, що обох дівчат спонукало до заміжжя не стільки кохання, скільки географія: аби заїхати подалі від батечка.

— Але я тебе запросив не для того, щоб розмовляти на цю тему, — вів далі Колдервуд. — Мені хочеться поговорити з тобою щиро й відверто. Місіс Колдервуд і Вірджинії нема вдома, вони пішли в кіно, так що ми можемо спокійно поговорити. — Щось не схоже на старого, він ніколи не вдавався до такого довгого вступу. Тримався він трохи ніяково, що теж було на нього не схоже. Рудольф чекав на розв'язку. Колдервуд тим часом перекладав з місця на місце різні предмети на своєму столі: ніж для розрізування паперу, стару чорнильницю. — Рудольфе... — Він зловісно відкашлявся, — мушу признатись, мене дивує твоя поведінка.

— Моя поведінка?

На мить Рудольф подумав, що старий якимсь чином пронюхав про нього і Джин.

— Авжеж, твоя поведінка, — повторив Колдервуд і засмучено провадив: — Ти тепер поводишся не так, як колись. Ти завжди був для мене все одно що син. Навіть більше, ніж син. Я завжди вважав тебе чесним, відкритим і гідним моєї довіри.

Старий орел скаутів, усі груди в значках за заслуги, подумав Рудольф, насторожено очікуючи подальшого розвитку подій.

— І раптом на тебе наче щось найшло, — вів далі Колдервуд. — Ти почав діяти за моєю спиною. Без будь-яких на те підстав. Ти ж знаєш, що можеш будь-коли прийти до мене, і я завжди з радістю тебе прийму.

— Пробачте, містере Колдервуд, але я не розумію, про що ви кажете, — сказав Рудольф. Старість є старість. Отже, і Колдервуд не виняток.

— Я кажу про почуття моєї дочки Вірджинії, Руді. І не заперечуй!

— Але, містере Колдервуд...

— Ти граєшся її почуттями. Невідомо для чого. Ти украв там, де мав право вимагати, — гнівно закінчив Колдервуд.

— Запевняю вас, містере Колдервуд, я не...

— Тобі не личить брехати, Руді.

— Я не брешу. Я просто не знаю...

— Добре, тоді я повинен тобі сказати, що вона сама в усьому зізналася, — проgrimів Колдервуд.

— У чому зізналася? Їй абсолютно нема в чому зізнаватися, — Рудольф відчував себе зовсім безпорадним, і, разом з тим, йому хотілося розсміятись.

— А моя дочка каже зовсім інше. Вона заявила матері, що кохає тебе і збирається їхати до Нью-Йорка вчитися на секретарку, щоб ви могли вільно зустрічатися.

— Боже милосердний!

— У цьому домі ім'я Господнє не згадують всує, Руді.

— Містере Колдервуд, я навіть пальцем не торкнувся вашої Вірджинії, — сказав Рудольф. — Наші стосунки обмежуються тим, що я запрошував її підобідати або пригощав морозивом із содовою, коли випадково зустрічався з нею в магазині.

— Ти її зачарував, — похмуро сказав Колдервуд. — Тепер вона через тебе плаче п'ять разів на тиждень. Невинна молода дівчина не буде так поводитись, якщо вона не потрапила в тенета, вміло розставлені чоловіком.

Ну от, пуританське виховання нарешті дало тріщину, подумав Рудольф. Два сторіччя, відколи вони з'явилися в Новій Англії з її атмосферою працьовитості, домоглися процвітання, і раптом усе — собаці під хвіст. Ні, для одного дня занадто: Біллі, школа, мати, а тепер ще й це.

— Так от, хлопче, я хочу знати, що ти збираєшся тепер чинити? — Коли Колдервуд звертався до когось «хлопче», це було вже небезпечно. Рудольф гарячково міркував, чим це йому загрожує — становище в компанії у нього досить міцне, і все ж основна влада в руках Колдервуда. Можна, звичайно, боротися, але це пропаще діло — Колдервуд, скоріше за все, переможе. Ну й дурпа ж ця сучка Вірджинія!

— Не розумію, чого ви від мене хочете, сер, — Рудольф намагався вигадати час.

— Усе дуже просто, — сказав Колдервуд. Було очевидно, що він обмірковував цю проблему відтоді, як місіс Колдервуд повідомила йому «щасливу» новину про ганьбу їхньої дочки. — Одружуйся з Вірджинією. І пообіцяй мені не перебиратися до Нью-Йорка.

Він, здається, зациквився на цьому Нью-Йорку, подумав Рудольф. У його розумінні це — осередок всесвітнього зла.

— Я зроблю тебе своїм повноправним партнером. А в заповіті, після того як належним чином подбаю про місіс Колдервуд і дочок, залишу тобі контрольний пакет моїх акцій. Таким чином, ти станеш власником компанії. Про цю розмову ми забудемо, і я ніколи не буду тобі дорікати. Руді, для мене велике щастя, що такий хлопець, як ти, стане членом моєї родини. Я мріяв про це багато років, і нам з місіс Колдервуд було прикро, що, буваючи в нашому гостинному будинку, ти не виказував ніякої зацікавленості щодо моїх дочок, хоча вони по-своєму миловидні, добре виховані і, дозволю собі зауважити, цілком забезпечені. І я не розумію, чому, зробивши вибір, ти не звернувся просто до мене.

— Ніякого вибору я не зробив, — розгублено вигукнув Рудольф. — Вірджинія — чарівна дівчина, вона стане для когось зразковою дружиною, я в цьому переконаний. Але мені й на думку не спадало, що я можу їй подобатись...

— Руді, — суворо сказав Колдервуд. — Я давно тебе знаю. Ти один з найрозумніших молодих людей, з якими я знайомий. І тепер у тебе вистачає нахабства сидіти ось тут і стверджувати...

— Так, вистачає! — К чорту бізнес, подумав він. — От що я вам скажу. Я сидітиму тут з вами, доки не повернуться місіс Колдервуд і Вірджинія, і тоді при вас і вашій дружині запитаю Вірджинію напрямки, чи залицявся я до неї, чи намагався коли-небудь бодай поцілувати її. — Він розумів, що це просто фарс, але йому нічого іншого не лишалося, треба було йти до кінця. — Якщо вона скаже «так», вона збреше, але мені на це начхати. Я встану й негайно піду, і можете робити що завгодно з вашою бісовою компанією, з вашими бісовими акціями і з вашою бісовою дочкою!

— Руді, схаменись! — Колдервуд був явно шокований, але Рудольф помітив, що впевненість старого в надійності своїх позицій похитнулася.

— Коли б вона здогадалась раніше зізнатися мені у своєму коханні, — вів далі Рудольф, майстерно використовуючи несподівану перевагу і вже не думаючи про можливі наслідки, — то, можливо, у нас щось і вийшло б. Вона мені справді подобається. Але зараз уже занадто пізно. Вчора ввечері у Нью-Йорку я зробив пропозицію іншій дівчині.

— Знову цей Нью-Йорк, — презирливо докинув Колдервуд. — Завжди Нью-Йорк.

— Отже, ви хочете, щоб я тут дочекався приходу двох дам? — Рудольф з погрозовим виглядом склав руки на грудях.

— Ти, Рудольфе, втратиш купу грошей, — застеріг його Колдервуд.

— Грець із ними, з грішми, — твердо заявив Рудольф, відчуваючи, однак, неприємний холодок всередині.

— Ну... ну а ця леді у Нью-Йорку... Вона відповіла тобі взаємністю? — жалібно спитав Колдервуд.

— Ні, не відповіла.

— Оце так кохання, дідько б його взяв! — Шаленість ніжних почуттів, зіткнення пристрастей — торжествуюча анархія сексу були поза межами розуміння благочестивого Колдервуда.

— Вона мені відмовила, — вів далі Рудольф. — Але обіцяла подумати. То що, чекати мені місіс Колдервуд і Вірджинію? — Він усе ще сидів, схрестивши руки на грудях. Така поза не виказувала тремтіння в руках.

— Очевидно, ти кажеш правду. Не знаю, який біс вселився в мою дурнувату дочку, — роздратовано відсуваючи важку попільницю на край столу, сказав Колдервуд. — Боже, уявляю, що скаже мені дружина: «Ти її погано виховав, через тебе вона виросла занадто сором'язливою, ти її занадто захищав!» Чув би ти, які словесні баталії доводилося мені витримувати з цією жінкою! У наш час усе було інакше, можеш мені повірити. Дівчата не доповідали матерям, що вони закохані в хлопців, які на них навіть не дивляться. Це все через кіно, через ці дурні фільми. Від них у жінок мізки шкереберть. Ні, можеш їх не чекати. Я сам усе залагоджу. Йди. Мені треба прийти до тям. Заспокоїтись.

Рудольф підвівся, і Колдервуд теж звівся на ноги.

— Хочете, я дам вам пораду? — спитав Рудольф.

— Ти тільки й знаєш, що давати мені поради, — роздратовано буркнув Колдервуд. — Я навіть уві сні бачу, як ти щось нашіптуєш мені на вухо. І це триває роками. Іноді я вже шкодую, що ти взагалі впав на мою голову того пам'ятного літа. Ну, яку ти приготував для мене пораду цього разу?

— Дозвольте Вірджинії поїхати у Нью-Йорк. Хай вона вичить на секретарку і рік-другий поживе там сама.

— Чудова порада! — з гіркотою в голосі мовив Колдервуд. — У тебе немає дочок, тобі легко радити. Ходімо, я проведу тебе до дверей.

На порозі він узяв його під руку.

— Руді, — сказав він благальним тоном. — Якщо ця юна леді в Нью-Йорку тобі відмовить остаточно, може, подумаєш про Вірджинію, га? Допускаю, що вона дурепа, але я не можу бачити її нещасною.

— Звичайно, подумаю, містере Колдервуд, — відповів Рудольф і попрямував до свого автомобіля.

Від'їжджаючи, Рудольф бачив, що Колдервуд усе ще стоїть на порозі відчинених дверей, у тьмяному світлі, що падало з коридора.

Попри те, що Рудольф зголоднів, він, утім, вирішив почекати і не їхати одразу до ресторану. Спершу йому хотілося повернутись додому, глянути, як там Біллі. Треба повідомити йому про розмову з Гретхен по телефону і про те, що через пару днів той полетить до матері. Від такої новини хлопчик зможе нарешті спокійно заснути — страшна примара школи більше не буде його переслідувати.

Відчинивши вхідні двері власним ключем, Рудольф почув голоси, що долинали з кухні. Він тихо, навшпиньках пройшов через вітальню та їдальню і, спинившись під дверима кухні, прислухався.

— Ти ростеш і повинен їсти як слід. Я люблю, коли у хлопчиків гарний апетит. — Рудольф упізнав голос матері. — Марто, поклади йому ще шматок м'яса і трохи салату. Не заперечуй, Біллі! В моєму домі усі діти їдять салат.

«Боже милосердний!» — подумав Рудольф.

— Хоча я вже стара, — говорила повчально мати, — і мені час би вже забути про таку жіночу слабкість, але я люблю, коли хлопчики гарні з себе і добре виховані. — Голос її звучав кокетливо і грайливо. — Знаєш, на кого ти, по-моєму, схожий? Я, звичайно, ніколи не говорила йому цього, побоюючись зіпсувати — нема нічого гіршого за марнолюбну дитину, — так от, ти нагадуєш мені твого дядька Рудольфа. А він був, на думку всіх, найгарнішим хлопчиком у місті, та й тепер він наймиліший юнак.

— А всі кажуть, що я схожий на батька, — заперечив Біллі з прямою чотирнадцятилітнього підлітка, хоча й досить миролюбно, без особливої агресивності. Судячи з його тону, він почував себе як удома.

— На жаль, я не мала щастя познайомитися з твоїм батьком, — відповіла мати з деякою прохолодою у голосі. — Гадаю, в тебе напевне має бути з ним якась схожість, хоча в основному у тебе більше таки від нашої лінії, особливо ж ти схожий на дядька Рудольфа. Правда ж, Марто?

— Авжеж, я теж бачу деяку віддалену подібність, — підтвердила Марта, яка не проминула слухної нагоди випадку уштрикнути матір. — Такі самі очі. Такий же інтелігентний рот. От тільки волосся інше. Але я вважаю, що волосся — це другорядна деталь. Не воно визначає вдачу людини.

Рудольф, штовхнувши двері, пройшов на кухню. Біллі сидів у центрі столу, а жінки — по обидва боки від нього. З причесаним і ще мокрим після ванни чубом він, здавалося, аж блищав од чистоти. Задоволено усміхаючись, Біллі уминав за обидві щоки все, що йому підкладали на тарілку. Мати в скромному коричневому платті старанно грала роль доброї бабусі. Марта виглядала менш сердитою, і губи її не були, як звичайно, підібгані — здавалося, їй було приємно, що в будинку повіяло юністю.

— Все гаразд? — запитав Рудольф. — Вони добре тебе нагодували?

— Вечеря — клас, — відповів Біллі. На його обличчі не лишилося й сліду від недавніх переживань.

— Сподіваюся, ти любиш шоколадний пудинг, Біллі? — спитала мати, навіть не глянувши на Рудольфа. — Марта готує дивовижно смачний шоколадний пудинг.

— Ага, — кивнув Біллі. — Страшенно люблю.

— Це був улюблений десерт Рудольфа в дитинстві. Правда ж, Рудольфе?

— Е... так, — погодився він, хоча й не пам'ятав, щоб їв його частіше одного разу на рік, і тим паче не пригадував, щоб коли-небудь хвалив. Але зараз не варто стримувати політ матеріної фантазії. Щоб краще увійти в роль бабусі, вона навіть не нафарбувала губи — за це її теж належало похвалити. — Біллі, — обернувся він до хлопчика, — я розмовляв по телефону з твоєю мамою.

Біллі кинув на нього допитливий серйозний погляд, приготувавшись, очевидно, до жорстокого удару долі.

— І що вона сказала?

— Вона чекає на тебе. У вівторок або в середу я посаджу тебе на літак.

— А який у неї настрій? — Губи в нього затремтіли, але він не розплакався.

— Вона щаслива, що побачить тебе.

— Бідолашна дівчинка. Боже, що в неї було за життя: стільки ударів долі! — зітхнула мати. Рудольф намагався не дивитись на неї. — Але як це недоречно, Біллі, — провадила вона, — тепер, коли ми знайшли з тобою одне одного, ти не можеш навіть трішечки побути зі своєю старенькою бабусею. Ну та нехай. Може, тепер, коли крига у наших стосунках скресла, я сама приїду навідати тебе в Каліфорнії. Як тобі подобається ця ідея, Рудольфе?

— Це чудова ідея!

— Каліфорнія, — мрійливо вимовила вона. — Я завжди хотіла там побувати. Тамтешній клімат дуже корисний для старечих кісток. І наскільки я чула — там справжнісінький рай. Перш ніж я помру.... Марто, по-моєму, Біллі зачекався шоколадного пудингу.

— Хвилинку, мем, — сказала Марта, виходячи з-з столу. — Рудольфе, а ти не хочеш підвечеряти? Приєднатися, так би мовити, до щасливого сімейного кола?

— Ні, дякую. — Тільки цього йому бракувало — приєднатися до щасливого сімейного кола. — Я не голодний.

— Ну а мені пора спати. — Мати важко підвелася на ноги. — У моєму віці треба рано лягати. Але я сподіваюся, Біллі, після вечері ти зайдеш поцілувати свою бабусю на сон грядущий. Не забудеш?

— Ні, мем, не забуду, — відповів він.

— Бабусю, — поправила його мати.

— Бабусю, — слухняно повторив Біллі.

І Мері, кинувши переможний погляд на сина, пошкутильгала з кухні. Леді Макбет, проливши кров і не потрапивши до рук правосуддя, нині чудово виконувала роль няньки для вундеркіндів у країні, де відчутно тепліше, ніж у Шотландії.

Ні, старих матерів не треба виставляти на холоднечу. Рудольф згадав свої зловтішні слова про ескімосів, бажаючи «на добраніч, мамо, спи спокійно». Їх треба власноруч пристрілювати.

Він вийшов з дому, повечеряв у ресторані, потім спробував додзвонитися до Джин у Нью-Йорк, аби з'ясувати, коли їй зручніше з ним зустрітися — у вівторок чи в середу. Але йому ніхто не відповів.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Запинай штори на вікнах, коли сідає сонце. Не сиди вечорами біля вікна і не дивись на вогні розкинутого внизу міста. Колін любив сидіти поруч з тобою і дивитись на місто з балкона. Він казав, що цей краєвид подобається йому понад усе на світі, тому що Америка гарна саме вечірньої пори.

Не носи чорного вбрання. Жалоба — не в одязі.

Не пиши емоційних листів у відповідь на співчуття друзів і незнайомих, не вживай у листах таких слів, як «геній», «незабутній», «щедрий», «сильний духом». Відповідай увічливо й стисло. Але не більше того.

Не плач при синові.

Не приймай запрошень на обід від друзів чи колег Коліна по роботі, що бажають позбавити тебе самотніх страждань.

Коли в тебе виникне якась проблема, не простягай руку до слухавки, щоб потелефонувати Коліну на студію. Його кабінет там порожній.

Постарайся не піддатися на спокусу і не підказуй людям, які зараз закінчують його останню картину, як йому хотілось її зробити.

Не давай ніяких інтерв'ю і не пиши ніяких статей. Не будь джерелом біографічних пліток. Не вдавай із себе вдову великої людини. Не гадай, як би він учинив у тому чи іншому випадку, коли він був би живий.

Не відзначаай його дні народження і річниці вашого весілля.

Не захоочуй ретроспективних показів його картин, фестивалів, творчих зустрічей з вихваланнями на його адресу.

Не ходи ні на які перегляди чи прем'єри.

Коли низько над головою пролітають літаки, що злетіли з аеродрому, не згадуй ваші спільні подорожі.

Не пий на самоті чи в компанії, хоч якою б великою була спокуса. Уникай снотворного. Перемагай безсоння самотужки.

Прибери зі столу у вітальні всі його книги і сценарії. Це все в минулому.

Ввічливо відмовляйся від фоліантів з газетними вирізками, рецензіями на п'єси і фільми, що їх поставив і зняв твій чоловік, люб'язно переплетені студією в альбоми із золотими тисненнями на обкладинках. Не читай хвалебних статей критиків.

Залиш удома лише одну, аматорську фотографію чоловіка. Решту збери, склади в коробку і сховай до підвалу.

Коли готуєш вечерю, не вибирай улюблені страви твого чоловіка (морські краби, червоний гострий перець, піца з телятиною під гострим соусом).

Одягаючись, намагайся не дивитися на свої речі у шафі і не кажи собі: «Він любив мене більше в цьому платті».

З сином тримайся спокійно і природно. Не вдавайся в істеріку, коли в нього неприємності в школі, коли його пограбують хулігани, коли він прийде додому з розбитим носом. Не горнися до нього, не дозволяй і йому горнутись до тебе. Коли його кличуть друзі в басейн, чи на бейсбол, чи в кіно, кажи: «Звичайно, йди. У мене стільки хатніх справ, і я сама впораюся з ними швидше».

Не намагайся замінити йому батька. Те, чому належить вчитися в чоловіків, він повинен довідатися від чоловіків. Не намагайся розважати його, побоюючись, що йому нудно жити разом з убитою горем матір'ю, тут, у цьому будинку на пагорбі, вдалині від тих місць, де веселиться молодь.

Не думай про секс. Але й не дивуйся, коли будеш про нього думати.

Не втрап на гачок свого колишнього чоловіка, коли він зателефонує і, піддавшись емоціям, запропонує тобі знову вийти за

нього заміж. Адже навіть коли ви кохали одне одного, ваш союз виявився таким нетривалим, отож шлюб, в основі якого лежить смерть, стане катастрофою.

Не уникай тих місць, де ви з чоловіком були щасливі, але й не шукай їх навмисно.

Частіше гуляй у садку, бери сонячні ванни, мий посуд, стеж за порядком у будинку. Допмагай синові готувати уроки і не дай йому зрозуміти, що ти чекаєш від нього багато більше, ніж інші батьки від своїх синів. Не цілуй його надто часто.

Будь поблажливою до своєї матері, яку син збирається навідати на літніх канікулах. Кажі собі: «До літа ще так далеко».

Будь обережна у спілкуванні з тими чоловіками, яких ти обожнювала, не дозволяй собі залишатися з ними наодинці. Будь обережна і не залишайся наодинці також з чоловіками, що були в захваті від Коліна або яких цінував сам Колін, чії симпатії до тебе цілком щирі. Але й вони врешті-решт спробують затягнути тебе в ліжку. І, можливо, не без успіху.

Не зосереджуй усе своє життя тільки на синові. Це — вірний спосіб його втратити.

Завжди щось роби. Але що саме?

— Ви впевнені, місіс Берк, що подивилися скрізь? — запитав містер Грінфілд, адвокат, до якого її направив агент Коліна. Чи, точніше, один з безлічі адвокатів, імена яких значилися на табличках дверей юридичних офісів в красивому висотному будинку в Беверлі-Хіллз. Усі власники написаних на табличках імен, здавалося, однаковою мірою були стурбовані несподіваною проблемою, що виникала перед нею, — ці інтелігентні люди, добре і модно вбрані, з міським шиком, однаково усміхнені і співчутливі, однаково дорогі і так само однаково не здатні їй допомогти.

Містер Грінфілд хотів був скрушно зітхнути, але стримався. Моложавий чоловік у сорочці з накладним комірцем — свідчення того, що він вчився в юридичній вищій школі на Східному узбережжі, — у яскравій краватці-метелику, щоб показати, що зараз він живе на Заході, в Каліфорнії.

— А може, у вашого чоловіка були особисті сейфи в банках, не пригадаєте?

— Ні, не думаю. Він завжди був дуже безтурботний в таких питаннях.

— Здається, він багато в чому був безтурботний, — не стримавшись, сказав Грінфілд. — Як можна не залишити заповіту...

— Але ж він не знав, що помре, — заперечила вона. — Він не хворів жодного дня за все своє життя.

— Завжди легше мати справу з людьми, що передбачають усі можливості, — резонно зауважив містер Грінфілд.

Гретхен була впевнена, що він сам складає власні заповіді з дня свого повноліття. Містер Грінфілд нарешті дозволив собі важко зітхнути і вимовив:

— Зі свого боку, ми теж спробували всі можливості. Ви не повірите, місіс Берк, але ваш чоловік ніколи не користувався послугами постійного юриста. Всі контракти йому складав його агент, і, як цей агент стверджує, ваш чоловік часто підписував їх, навіть не читаючи умови контрактів. А під час розлучення зі своєю першою дружиною він дозволив її адвокатові скласти контракт про розлучення.

Гретхен ніколи раніше не доводилося зустрічатися з колишньою місіс Берк, але тепер, після смерті Коліна, вона багато чого про неї довідалась. Колись ця жінка була стюардесою, потім манекенницею. Страшенно любила гроші, але заробляти їх вважала не жіночою і навіть принизливою справою. Після розлучення вона одержувала від Коліна двадцять тисяч доларів на рік, а незадовго до його смерті звернулася до суду з позовом, щоб збільшити цю суму до сорока тисяч, оскільки доходи Коліна, відколи він почав працювати в Голлівуді, різко зросли. Багато часу проводила за кордоном, а в Америці жила разом з якимсь молодиком то у Нью-Йорку, то в Палм-біч, то в Сонячній долині. Заміж за свого коханця виходити не збиралась, і це було розумно: єдиний пункт, який Коліну все-таки вдалося вставити в контракт про розлучення, передбачав автоматичне позбавлення її аліментів у разі її повторного шлюбу. Судячи з усього, вона та її адвокати чудово знали на законодавстві, як федеральному, так і штату Каліфорнія, бо одразу ж після похорону, на який вона не приїхала, на всі банківські рахунки Коліна і на його нерухомість було накладено арешт, щоб Гретхен не змогла продати будинок.

Оскільки в неї не було окремого банківського рахунку — при потребі вона брала гроші у Коліна, а його секретар оплачував її рахунки, — вона залишилася без цента в кишені і тепер цілком залежала від Рудольфа. Колін не був застрахований, він вважав американські страхові компанії найбільшими грабіжниками, тому Гретхен не одержала після його смерті страховки. Катастрофа сталася винятково з вини Коліна — він урізався в дерево через власну неухважність, — отож Гретхен не могла через суд вимагати компенсації. Більше того, влада Лос-Анджелеса збиралася висунути позов за зламане дерево.

— Мені необхідно виїхати з цього будинку, містере Грінфілд, — сказала Гретхен.

Особливо важко їй було тут вечорами: незрозуміле шарудіння в темних кутках, неясна надія, що будь-якої хвилини відчиняться двері і в кімнату увійде Колін, на ходу лаючи якогось актора чи оператора.

— Я вас дуже добре розумію, — відповів містер Грінфілд. Він справді виявився порядною людиною. — Та коли ви це зробите, тобто перестанете там мешкати, колишня дружина вашого чоловіка, місіс Берк, обов'язково знайде якийсь зручний для неї параграф у законі і в'їде туди. В неї гарні адвокати. Дуже гарні... — В його голосі відчувалося професійне замилювання колегами. Усі власники імен на табличках одного красивого висотного будинку завжди віддавали належне власникам імен на табличках на дверях іншого красивого висотного будинку, розташованого від них лише за квартал. — Якщо існує бодай найменша лазівка, вони відшукають її неодмінно. А в законах — варто тільки як слід пошукати — майже завжди можна знайти зручну лазівку, запевняю вас...

— Але тільки не для мене, — не приховуючи свого розпачу, безнадійно сказала Гретхен.

— Це питання часу, місіс Берк. — Він ніби дорікав їй. — На жаль, справа вельми заплутана. Будинок записаний на ім'я вашого чоловіка. По заставній гроші за нього повністю поки що не виплачені. Розміри статку точно не визначені і, можливо, ще багато років не будуть визначені. Містер Берк одержував солідні, дуже солідні відсотки з доходів від прокату поставлених ним трьох фільмів, його авторські права передбачали довготривалу участь у прибутках кінокомпанії, гонорари за прокат його картин за кордоном, а також за право екранізації п'єс, до яких він мав безпосереднє відношення.

Тільки один перелік усіх цих труднощів, які належало подолати, перш ніж папка з ім'ям «Колін Берк» з написом угорі «Справу закрито» опиниться в архіві, давав містерові Грінфілду велику насолоду. Якби закон не був таким складним і заплутаним, то він, Грінфілд, напевне обрав би для себе іншу, ще карколомнішу професію.

— Нам доведеться зважити на думку експертів, вислухати показання свідків офіційних осіб кіностудії, передбачити можливість взаємних поступок з обох боків. Не кажучи вже про цілком реальну можливість інших претензій щодо маєтку. З боку родичів померлого, наприклад, які нерідко виникають у подібних ситуаціях.

— У нього є тільки один брат, і він заявив, що ні на що не претендує, — сказала Гретхен.

Брат Коліна приїжджав на кремацію. Сухорлявий моложавий полковник авіації, пілот винишувача, учасник війни в Кореї, він одразу перебрав ініціативу до своїх рук, відтіснивши убік навіть Рудольфа. Це він категорично не погодився на релігійну церемонію і звичайне поховання на цвинтарі, сказавши Гретхен, що коли вони з братом обговорювали тему смерті, то обоє вирішили, що хочуть бути спаленими без будь-яких церковних ритуалів. На другий день після кремації він, найнявши приватний літак, про-

летів над Тихим океаном і розвіяв над ним прах свого брата. А ще він сказав Гретхен, що, коли їй щось знадобиться, хай телефонує, не соромиться. Але чим міг допомогти цей щирий полковник військово-повітряних сил нещасній вдові свого брата, що геть заплуталась у тенетах підступних законів? Хіба що розстріляти колишню місис Берк на бриючому польоті або розбомбити офіс її адвокатів?

Гретхен підвелася з крісла.

— Я вдячна вам за все, містере Грінфілд, — сказала вона. — Ви бачте, що відібрала у вас стільки часу.

— Ну що ви, — з належною адвокатською ввічливістю відгукнувся містер Грінфілд і теж підвівся. — Я, звичайно, триматиму вас у курсі справ.

Грінфілд провів її до дверей офісу. Хоча його обличчя нічого не виражало, крім люб'язності, вона була впевнена, що він явно не схвалив її блідо-голубе плаття.

Вона швидко пройшла проходом між рядами письмових столів, за якими секретарки, не підводячи віч, стукотіли, немов автомати, по клавішах друкарських машинок, передруковуючи начисто тексти угод, заповітів, судових позовів, повісток до суду, контрактів, апеляційних скарг із приводу банкрутства, заставних, коротких службових інструкцій, розпоряджень, заборони...

Ніби відстукують реквієм пам'яті Коліна Берка, з гіркотою подумала вона. День у день.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

На палубі було холодно, але Томасу подобалося стояти тут, нагорі, самому і вдивлятися в безмежні сірі хвилі Атлантики. Навіть у вільні від вахти години він часто приходив сюди і за будь-якої погоди мовчки стояв поряд з вахтовим матросом, подовгу спостерігаючи, як ніс пароплава то різко занурюється у воду, то здіймається вгору в білому мереживі піни, — Томас відчував себе умиротвореним, не думаючи ні про що, і не відчував ні бажання, ані потреб про що-небудь думати.

Їхнє судно плавало під ліберійським прапором, але за два рейси жодного разу навіть близько не підходило до берегів Ліберії. Цей Пеппі, адміністратор готелю «Егейський моряк», як і обіцяв Шульц, дуже допоміг Томасу. Він забезпечив його одягом, віддав речовий мішок одного старого норвезького моряка, що помер у готелі, і влаштував на пароплав «Елга Андерсен», який належав грецькій компанії і перевозив вантажі з Хобокена в Роттердам, Альхесирас, Геную, Пірей. Усі ті вісім днів, поки Томас був у Нью-Йорку, він жодного разу не виходив зі свого номера, і Пеп-

пі сам приносив йому їжу, бо Томас заявив, що не хоче, щоб його бачила прислуга — навіщо йому зайві питання? Увечері, перед виходом «Елги Андерсен» у море, Пеппі одвіз його в порт Хобокен і залишався на пірсі доти, аж доки Томас піднявся на палубу. Очевидно, Шульц під час своєї служби на торговельному флоті в роки війни дійсно зробив йому велику послугу.

А вже наступного дня, на світанку, «Елга» вийшла в море, і тепер усі ті, кому кортіло схопити Томмі Джордаха, спіймали облизня.

Це судно водотоннажністю десять тисяч тонн, типу «Ліберті», було спущене зі стапелів у 1943 році і, звичайно, знало кращі часи. Судно переходило з рук до рук, його власників, що часто змінювались, цікавила лише швидка нажива, і про серйозний ремонт ніхто з них не думав — робилося найнеобхідніше, аби посудина трималася на плаву і хоч якось рухалась. Корпус покрится черепашками, двигуни натужно скрипіли й торохтіли, судно роками не фарбували, все вкривала іржа; годували тут кепсько, а капітаном був якийсь релігійний маніяк, який у шторм падав навколішки на своєму містку і молився. Подейкували, що під час війни його списали на берег за симпатії до нацистів. У кишнях офіцерів лежали паспорти, видані в десятках різних країн, і здебільшого вони були звільнені з інших суден — хто за професійну непридатність, хто за пияцтво, хто за крадіжку. Команда — пістрява наволоч майже з усіх країн, розташованих на узбережжі Атлантики або Середземного моря: греки, югослави, норвежці, італійці, марокканці, мексиканці, американці — документи багатьох з них під час перевірки напевне виявилися б фальшивими. В кают-компанії, де ніколи не припинялася гра в покер, мало не щодня спалахували бійки, але офіцери вважали за краще не втручатися.

Томас не брав участі в грі, в бійки не встрявав, розмовляв тільки з необхідності, і в нього був спокій на душі. Він відчував, що нарешті знайшов своє місце на планеті: ні тобі турбот про те, щоб не набрати зайвої ваги, ні крові в сечі ранком, ні гарячкових пошуків грошей наприкінці кожного місяця. Колись він поверне Шульцу ті сто п'ятдесят доларів, що їх він одержав од нього в Лас-Вегасі. Поверне з відсотками.

Він почув за спиною кроки, але не обернувся.

— Має бути весела нічка, — сказав матрос, підходячи до нього. — Йдемо прямісінько в центр шторму.

Томас невдоволено щось буркнув. Він упізнав голос Дуайера, молодого хлопця родом із Середнього Заходу, який часом скидався на педика. В нього були гострі різці, мов у кролика, і за ним закріпилась відповідна кличка — Кролик.

— Капітан, як завжди, молиться на містку, — бубонів далі Дуайер. — Дехто каже, що в нас на судні є священик, і він буцімто оберігає нас від поганої погоди.

Томас мовчав.

— Залишається тільки сподіватися, що шторм буде не дуже сильним. А то багато таких от посудин, як наша, класу «Ліберті», у шторм просто розколються навпіл. До того ж завантажили нас будь здоров! Ти помітив, який у нас крен на лівий борт?

— Ні.

— А ти придивись краще. Крен є, це точно. Слухай, це твоє перше плавання?

— Друге.

Дуайер підписав контракт у Савані, куди «Елга Андерсен» зайшла після першого плавання Томаса, коли вони повертались додому.

— Бісова калоша! Я найнявся сюди тільки тому, що тут мені дещо світить.

Томас розумів: Дуайер хоче, щоб він запитав у нього, що той має на увазі, але мовчав, як і раніше, вдивляючись у темний обрій попереду.

— Знаєш, — вів далі Дуайер, зрозумівши, що Томас не охочий до балаканини, — в мене диплом третього помічника капітана. На американських судах мені довелося б чекати підвищення багато років. А на такому кориті, як оце, може, хтось із наших покидьків, заливши очі, звалиться за борт або в найближчому порту заgrimить у поліцію. І ось тоді в мене з'явиться шанс, уторопав?

Томас знову пробурчав щось незрозуміле. Він, звичайно, нічого не мав проти Дуайера, але й не відчував до нього особливої симпатії.

— А ти не збираєшся здати на помічника, га? — спитав Дуайер.

— Я про це не думаю, — неохоче відповів Томас.

Погода щохвилини погіршувалась, бризки води тепер уже діставали й до носа судна, і Томас глибше загорнувся в бушлат. Під бушлатом у нього був теплий блакитний светр. Той норвежець, що вривав дуба в готелі «Егейський моряк», був, напевне, дебелим чолов'ягою. Його одяг виявився Томасу саме враз.

— Це єдиний путний варіант, — сказав Дуайер. — Я це зрозумів одразу, як тільки вперше вийшов у море. Простий матрос, хай навіть боцман у майбутньому, лишається ні з чим. Поки плаває, живе як собака, а в п'ятдесят років — уже стара колода. Навіть на американських судах, де тобі й профспілки, і свіжі фрукти, і ще не знаю що. Теж мені, дивина — свіжі фрукти! Треба думати про майбутнє. Потрібні офіцерські нашивки на рукаві. Після цього рейсу я поїду в Бостон і спробую здати іспит на другого помічника.

Томас глянув на нього з цікавістю. На Дуайері була біла матроська шапочка, натягнута зверху на жовту зюйдвестку, і нові високі робочі чоботи на гумовій підшві. Невисокий на зріст, він

був схожий на хлопчика, що вирядився на карнавал у новенький акуратний костюм матроса далекого плавання. Від морського вітру його обличчя набуло рожевого відтінку, але не такого, як у людей, що цілими днями перебувають на повітрі, а, скоріше, як у незвичкої до холоду дівчини, що розрум'янилась на морозі. Довгі чорні вії облямовували м'які чорні очі, в яких, здавалося, застигло якесь запитання. Рот у нього був завеликий, а неспокійні губи — аж надто повні. Він увесь час нервово то стромляв руки в кишені, то виймав їх.

Чорт, подумав Томас, він недаром піднявся до мене на палубу і заговорив. І взагалі, чого це він завжди посміхається, коли проходить повз мене. Краще одразу поставити цього виродка на місце.

— Ну, коли ти така освічена шишка з дипломом помічника капітана в кишені і таке інше, то чого стовбичиш тут разом з нами, бідолашною матроснею? — грубо спитав Томас. — Може, твоє місце на шикарному теплоході? Начепив би офіцерський білий кітель і танцював би з якою-небудь багатого спадкоємицею?

— Я не гну кирпу, Джордах, — винувато відповів Дуайер. — Слово честі, не гну. Просто іноді хочеться з кимось поговорити, а ти начебто одного зі мною віку, до того ж американець, і в тебе є почуття власної гідності. Я це одразу помітив. Решта на цьому судні — просто тварюки. Вони завжди глузують з мене, бо я не такий, як вони, в мене є честолюбство, амбіції, і я не хочу грати з ними в їхній шулерський покер. Ти, певно, це й сам помітив.

— Нічого я не помітив, — урвав його Томас.

— Вони гадають, що я педик. Ти й цього не помітив?

— Ні, не помітив, — відповів Томас. У кают-компанії він бував тільки під час сніданку, обіду та вечері.

— Це наче якесь прокляття, — сказав Дуайер. — Хоч куди б я прийшов найматися третім помічником, скрізь повторюється одне й те саме. Спочатку перевіряють мої документи і рекомендації, потім кілька хвилин зі мною розмовляють, тоді починають якось дивно на мене поглядати і, нарешті, повідомляють — вакансій нема. О, ці підозріливі погляди! Але я не педераст, Джордах! Присягаюся Богом!

— Тебе ніхто не змушує ні в чому присягатися, — сказав Томас. Ця розмова починала діяти йому на нерви. Йому зовсім не хотілося бути втаємниченим у чийсь секрет, знати про чийсь неприємності. Він хотів тільки одного — виконувати свою роботу, заходити на судні в різні порти і плавати морями, ні про що не думаючи.

— Та в мене, чорт візьми, є наречена! — вигукнув Дуайер, видобув із задньої кишені штанів гаманець і дістав з нього фотографію. — На, глянь. — Він сунув знімок Томасові під ніс. — Це

моя дівчина і я минулого літа на пляжі в Наррагансетті. — На знімку вродлива повненька дівчина зі світлими кучериками, в купальнику, стояла поруч з Дуайером, невисоким, але струнким і мускулистим, як боксер у вазі півня, у щільних синіх плавках.

Він у такій гарній формі, що хоч зараз на ринг, подумав Томас, хоча це нічого не означає.

— Ну, скажи, схожий я на педика? А ця дівчина схожа на таку, що ладна вийти заміж навіть за гомика?

Хвиля вдарилася об ніс корабля, і кілька водяних бризок упало на фотографію.

— Краще сховай, — сказав Томас. — А то вода зіпсує.

Дуайер дістав з кишені носову хусточку, обережно витер знімок і знову засунув його в гаманець.

— Я просто хотів, щоб ти знав, — сказав він, — що, коли я іноді підходжу до тебе поговорити, в цьому нема нічого такого.

— Гарзд, — сказав Томас. — Тепер я знатиму.

— Головне, щоб була ясність, — майже вороже сказав Дуайер. — От і все. — Різко повернувшись, він пішов геть по хисткій доріжці з дощок, покладених на цистерни з нафтопродуктами для центрування судна.

Обличчя обпекло холодними водяними бризками. Томас труснув головою. В кожного своє лихо і свої турботи. Життєвими незгодами можна набити до краю трюм корабля. Але коли кожен з цієї бісової команди буде підходити до нього й ділитиметься своїми незгодами, доведеться хіба що стрибнути за борт.

Він зіщулювся, щоб бризки не потрапляли в обличчя, і тепер час од часу підводив голову тільки для того, щоб виконувати свої обов'язки вахтового — дивитися уперед.

Диплом помічника капітана, подумав він. Якщо заробляти собі на життя плаванням, то чом би й ні? Треба буде ніби між іншим запитати в Дуайера, як йому пощастило оформити всі необхідні папери? Неважливо, гомик він чи нормальний мужик.

Через Гібралтар вони ввійшли в Середземне море, але погода стояла — гірше не бува. Капітан, без сумніву, молився на своєму містку Богові й Адольфу Гітлеру. Ніхто з офіцерів не напився і не опинився за бортом, а Дуайер поки ще не дістав підвищення. Він і Томас сиділи за металевим столом, пригвинченим до палуби в старому відсіку для гарматного розрахунку на кормі. Зенітні гармати звідси давно зняли, але ніхто не подбав про те, щоб забрати і цей відсік. Біля передньої стіни — з десятків пісуарів. Очевидно, у цих хлопців з гарматного розрахунку, як тільки над головою чувся гул літака, починалося нетримання сечі, подумав Томас.

Море сильно хвилювалося. Судно кидало з хвилі на хвилю, і гребний гвинт раз у раз випірнав з води, а корма дрижала і скреготіла. Дуайеру з Томасом доводилося хапати розкладені на столі

папери, книжки і карти, щоб усе це не попадало додолу. Цей відсік для гарматної обслуги був єдиним місцем на судні, де можна було усамітнитися, щоб попрацювати. Вони щодня навчалися не менше двох годин, і Томас, який ніколи не переобтяжував себе в школі, дивувався, як швидко він схоплює пояснення Дуайєра про навігацію, про роботу з секстантом, про зоряні карти, про правила навантаження судна — усе це Томас повинен знати як свої п'ять пальців, коли здаватиме іспити на третього помічника капітана. А ще його дивувало, яке задоволення дають йому ці заняття. Розмірковуючи про це, лежачи на своїй вузькій койці і прислухаючись до хропіння двох інших матросів, що спали з ним в одній каюті, він поступово усвідомлював, чому з ним сталася така зміна. Справа не тільки у віці. Він як і раніше нічого не читав, навіть газет, навіть спортивних сторінок. Але морські карти, технічні проспекти, креслення двигунів і різні формули обіцяли йому допомогти знайти вихід з цього паскудного життя. Довгожданий вихід.

Дуайєру у своєму житті довелося працювати не тільки матросом на палубі, а й унизу, в машинному відділенні. Він непогано розумівся на інженерній справі, а досвід роботи в гаражі допомагав Томасу краще вловлювати те, що пояснював йому Дуайєр.

Дуайєр виріс на берегах озера Верхнє і змалечку ходив під парусом на маленьких човнах. Закінчивши середню школу, він автостопом дістався Нью-Йорка, там подався в порт і подовгу спостерігав за пароплавами. А потім найнявся палубним матросом на один каботажний танкер. Хоч би що з ним сталося згодом, ніщо не могло відбити в нього бажання до морського життя, похитнути захоплення морем.

Він ніколи не розпитував Томаса про його минуле життя, а сам Томас вважав за краще замовчати. Вдячність за уроки Дуайєра поступово зароджувала в Томасові симпатію до цієї людини.

— Одної прекрасної днини, — казав Дуайєр, намагаючись перехопити карту, що сповзала зі столу, — і в тебе, і в мене буде свій корабель. Капітан Джордах, капітан Дуайєр вітають вас і просять зробити їм честь — піднятися на борт їхніх кораблів.

— Еге ж, — підхопив Томас. — Я теж це прозираю.

— Особливо коли раптом почнеться війна, — провадив далі Дуайєр. — Ну, звичайно, не велика, не така, як Друга світова, коли, щоб стати капітаном якогось бойового судна, досить переплисти під вітрилом на шлюпці озеро в Централ-парку. Така маленька війна, як, скажімо, в Кореї. Ти і увити собі не можеш, скільки грошей загребли ці хлопці. Платня в умовах бойових дій, різні виплати, п'яте, десяте. А скільки хлопців, що не відривали свого заду від правого борту, раптом стали командирами бойових кораблів. Авжеж, чорт візьми, коли тільки Америка вплутається десь у війну, а ми з тобою виявимося до цього готові, то й подумати страшно, як високо ми злетимо.

— Прибережи свої мрії, нічого їх розбазарювати, — зупинив політ його фантазії Томас. — Краще повернімося до занять.

І вони обидва схилилися над картою.

Ця думка спала в голову Томасу, коли вони стояли в Марселі. Була майже північ. Вони з Дуайером вечеряли в невеликому рибному ресторанчику в Старій гавані. Томас раптом згадав, що вони не деінде, а на південному узбережжі Франції, і вони вдвох видудлили три пляшки рожевого вина. А чому б і ні — вони все-таки на Блакитному березі, хоча, звичайно, Марсель ніяк не назвеш Меккою для туристів. Їхня «Елга Андерсен» мала знятися з якоря о п'ятій ранку, і треба було встигнути на борт до цього часу — на решту їм начхати.

Після вечері вони погуляли містом, ненадовго заходячи то в один бар, то в другий. Останньою їхньою зупинкою став маленький темний бар неподалік від Канеб'єр. Там грав музичний автомат, а кілька опасистих повій біля стійки очікували, коли їм запропонують випити. Томас не відмовився б переспати з дівкою, але в цих був надто неохайний вигляд, до того ж не виключено, що вони можуть нагородити гонореєю, та й взагалі вони ніяк не відповідали його уяві про жінок, з якими приємно розважитися на південному узбережжі Франції.

Попиваючи вино за столиком біля стіни і поглядаючи затумененими очима на пишні стегна одягнутих у яскраві шовкові сукні повій, Томас зажурено згадував десять найщасливіших днів свого життя, ті десять днів, що він провів у Каннах з цією несамовитою англійкою, яка так обожнювала коштовності.

— Послухай, — сказав він Дуайєру, що сидів навпроти і посьорбував із кухля пиво. — У мене з'явилась ідея.

— Що за ідея? — Дуайєр злякано, краєм ока, поглядав на дівуль біля стійки, побоюючись, що котрась із них підсяде до їхнього столика й покладе руку йому на коліно. Щоправда, ввечері він сам запропонував Томасу підчепити повію, щоб остаточно, раз і назавжди довести йому, що він — не педик, однак той не підтримав його. Йому начхати, педик Дуайєр чи ні. Хай там що, а він йому нічого не доведе, бо він знав чимало педиків, які трахали і дівчат.

— Що за ідея? — повторив він. — Ти кажеш, у тебе є якась ідея.

— Давай пошлемо до дідька з цю довбану посудину.

— Ти що, з глузду з'їхав? Якого біса ми будемо робити в Марселі? Нас одразу ж кинуть до в'язниці.

— Ніхто нас нікуди не кине, — заспокоїв його Томас. — Я ж не пропоную дременути з судна назавжди. В нього який наступний порт за маршрутом? Генуя, коли я не помиляюся. Так?

— Ну, так, — неохоче відгукнувся Дуайєр.

— У Генуї ми його й наздоженемо. Скажемо, напились і проспали відплиття. Що вони нам зроблять? Ну, вирахують у нас за кілька днів прогулу. Ото й тільки. У них все одно бракує робочих рук. А після Генуї судно повертається в Хобокен, так?

— Ну, так.

— Я не бажаю більше плавати на цім кориті. У Нью-Йорку ми знайдемо для себе щось краще.

— Добре, а що ми весь цей час будемо робити? — стурбовано спитав Дуайєр.

— Подорожувати. Влаштуємо собі грандіозне турне! — сказав Томас. — Сядемо на потяг і поїдемо в Канни. У пристановище мільйонерів, як люблять писати про це курортне містечко в газетах. Я одного разу був там. Найкращий час у моєму житті. Вилежуватимемось на пляжі, знайдемо собі жінок. Гроші ми ще не розтринькали...

— Але я складаю гроші! — заперечив Дуайєр.

— Коли-не-коли можна дозволити собі пожити по-людськи, — нетерпляче перебив Томас.

Тепер, коли звабливі Канни були такі близькі й доступні, він уявити собі не міг, що повернеться до убогого життя на обшарпаному суденці, знову стоятиме вахти, дрятиме палубу, жертиме помії, якими там годують матросів.

— Але в мене із собою немає навіть зубної щітки, — опинався Дуайєр.

— Куплю я тобі щітку, не хвилюйся! Хіба ти сам не продзичав мені вуха, який ти чудовий моряк і як ти ще хлопчаком ганяв плоскодонку по озеру Верхньому?

— Ну яке відношення має озеро Верхне до Канн?

— Матросику, — перед ним стояла одна з повій з бару в платті, розшитому стеклярусом, що відкривало майже всі її груди. — Матросику, чи не хочеш почастувати милу леді маленьким келишком винця, а потім гарно повеселитися з нею?

— Чеси звідси! — гаркнув Томас.

— Salaud!¹ — досить люб'язно відреагувала вона, і, блиснувши переливчастим стеклярусом, подалась до музичного автомата.

— Ти хочеш знати, яке відношення озеро Верхне має до Канн? — перепитав Томас. — Я тобі поясню яке. Отже, коли вірити тобі, ти чудово водив вітрильник по Верхньому...

— Ради Бога, Томмі, — заблагав Дуайєр. — Я ж ніколи не говорив, що я Христофор Колумб чи ще який-небудь великий мореплавець. Просто в дитинстві я справді плавав на рибальській плоскодонці, а потім працював на маленьких прогулянкових катерах і...

¹ Свиня! (Франц.)

— Коротко кажучи, ти вмієш керувати ними? Так чи ні?

— Звичайно, вмію, — зізнався Дуайер. — Але я не розумію...

— На пляжі в Каннах можна взяти напрокат яхту, — урвав його Том. — Мені хочеться на власні очі побачити, на що ти здатний. Ти, безперечно, сильний в теорії, знаєшся на морських картах, підручниках з мореплавання. Дуже добре. А як у тебе з практикою? Чи я знову повинен приймати усі твої слова на віру, як і твої твердження, що ти не педик?

— Томмі, облиш! — образився Дуайер.

— Ти міг би повчити мене, — не здавався Томас. — Я хочу перейняти досвід тільки справжнього спеціаліста. А втім, дідько з тобою. Коли ти такий боягуз і боїшся поїхати зі мною в Канни, я поїду туди сам. Повертайся на судно, будь слухняним хлопчиком.

— Гаразд, хай буде по-твоєму, — сказав Дуайер. — Я ніколи у своєму житті нічого подібного не робив, але я згоден. Грець із ним, із цим смердючим судном! — І він одним духом викинув хухоль пива.

Все було не так чудово, як незабутньої далекої пори, бо цього разу поруч з ним був Дуайер, а не та несамоविта англійка. І все ж це було здорово. Куди краще, ніж стояти вахту на «Елзі Андерсен», жерти протухлу капусту і спати в брудній, схожій на нору каюті разом з двома марокканцями, які до того ще й страшенно хропуть уночі.

Вони зняли номер у маленькому дешевому, але цілком пристойному готелі й пішли купатися, хоча стояла вже осінь і вода була такою холодною, що довго в ній не всидиш. Але білі високі багатопверхові будинки були такими ж, як і тоді; таке ж рожеве вино; таке ж блакитне небо, а в порту, як і тоді, завмерли на воді розкішні яхти. І не треба турбуватися про власну вагу чи про зустріч з французьким боксером-убивцею, коли відпустка закінчиться.

Вони взяли напрокат маленький вітрильник, і Томас переконався, що Дуайер йому не збрехав, — він і справді вправно керував маленькими човнами. За якихось два дні Том багато чому в нього навчився і вже майже впевнено ставив вітрильник на мертвий якір, спускав вітрила, плавно підходив до причалу і швартувався.

Однак більшу частину часу вони проводили в порту: повільно прогулювалися по пірсах, захоплено милуючись шлюпками, шхунами, великими яхтами і катерами, що стояли біля причалів, де їх чистили, конопатили, покривали лаком, драїли до блиску — готували до майбутнього літнього сезону.

— Це ж треба, у світі така сила грошей, а нам нічого не перепало, — хитав головою Томас.

Вони облюбували бар на набережній Сен-П'єр, де завсідниками були матроси і капітани маленьких прогулянкових катерів. Серед них були англійці, а багато хто знав англійську. Том і Дуайєр при першій нагоді охоче зав'язували з ними розмови. Судячи з усього, ніхто з них не надривався на роботі, і бар у будь-яку годину дня був заповнений, принаймні наполовину. Вони навчилися пити ганусовий лікер — його тут пили всі, і коштував він зовсім дешево. Вони так і не знайшли дівчат, щоб трохи розважитись, а ті, що пропонували свої послуги, не виходячи з автомобілів, на вулиці Круазетт або за портом, коштували купу грошей. Однак уперше в житті Томас не був засмучений тим, що змушений обходитися без жіночої компанії. Їм обом цілком вистачало вражень від бухти, розмов про життя, пов'язане з морськими круїзами, уявлень про людей, що живуть і подорожують на розкішних яхтах. Чого ще треба? Ніякого тобі набридливого боса. З настанням літа вони самі перетворюються на важливих «шишок», займаючи своє звичне місце біля стернового колеса на яхті вартістю сто тисяч доларів, що робить регулярні круїзи у Сен-Тропез, Монте-Карло чи на острів Капрі. Вони входять у бухту, а сотні гарненьких дівчат у звабливих купальниках прикрашають палуби їхніх яхт. І в них, звичайно ж, водяться грошенята. Крім своєї платні, вони одержують хабарі від судновласників, від судноверфей за підтасовані звіти про витрати. Вони їли й пили, мов королі, а ті, хто старші, з роками аж ніяк не вживали менше алкоголю.

— Ці хлопці, — сказав із заздністю Том на п'ятий день їхнього перебування в місті, — вирішили для себе геть усі проблеми в житті.

Йому навіть спадало на думку назавжди залишити «Елгу Андерсен» і спробувати знайти роботу на одній із яхт на все літо, але з'ясувалося: без ліцензії капітана тебе можуть найняти всього лише на три-чотири місяці, а тоді, як то кажуть, гуляй собі. Хоч як він любив Канни, проте перспектива голодувати в цьому місті вісім місяців на рік його, звичайно, не приваблювала. Так страждати — і заради чого? Щоб тільки жити тут?

Дуайєра теж усе це дуже бентежило, може, навіть більше, ніж Томаса. Хоча він і не був ніколи раніше в Каннах, усе життя його проминуло поруч з човнами. Те, що стало відкриттям для Томаса в зрілому віці, для Дуайєра було лише нагадуванням про сповнене незрівнянної втіхи дитинство.

Одним з постійних відвідувачів бару був невисокий смаглявий сивочолий англієць Дженнінгс, який під час війни служив у британському військово-морському флоті, а зараз був власником — так, саме власником — яхти завдовжки шістдесят футів, з п'ятьма каютами. Яхта, звичайно, стара й примхлива, як його матінка, сказав їм англієць, але він знає її як свої п'ять пальців, ходить на ній по всьому Середземномор'ю: на Мальту, у Грецію, на Си-

цилію — куди завгодно. В Каннах у нього був свій агент, який фрахтував його яхту, маючи за свої послуги десять відсотків від суми угоди. Йому просто пощастило, сказав Дженнінгс. Колишній власник цієї яхти, в якого колись працював Дженнінгс, ненавидів свою дружину і перед смертю, на зло їй, заповідав яхту Дженнінгсу. Але таке трапляється, звичайно, раз у житті.

Дженнінгс самовдоволено посьорбував анісівку. Його моторна яхта «Гертруда II», присадкувата, але чистенька і досить зручна, стояла на якорі, якраз навпроти бару, і Дженнінгс, не випускаючи з рук склянки, кидав на неї раз у раз ніжні погляди — все, що давало йому вітху, було, можна сказати, під рукою.

— Коли в людини своя яхта — це зовсім інше життя, — сказав Дженнінгс. — Признаюся вам, я тут живу чудово. Не треба за пару шилінгів на день надриватися, тягаючи на власному горбі мішки в ліверпульських доках чи обливатися кривавим потом, змашуючи двигуни на якій-небудь посудині в Північному морі у зимовий шторм. Не кажучи вже про податки, які тут значно нижчі. Ну а клімат, — він махнув рукою, показуючи на порт, що розкинувся за вікном бару, де м'яке сонце лагідно погладжувало верхівки щогл суден, які похитувалися на якорі біля пірса, — погода для багатих. Авжеж, погода для багатих!

— Скажи, Дженнінгсе, скільки може коштувати пристойна яхта, скажімо така, як у тебе? — спитав Томас. Дженнінгс пив за його рахунок, і він мав право задавати йому запитання.

Дженнінгс неквапно розкурих люльку. Він ніколи не поспішав, цей Дженнінгс. Він уже не служить на британському флоті, не працює вантажником у доках, поблизу немає ні десятника, ні помічника капітана, хто міг би нагримати на нього. Він тепер має досить вільного часу, щоб поміркувати про все як слід.

— На це питання важко відповісти, янкі, — нарешті сказав він. — Яхти схожі на жінок — одні коштують дорого, інші — дешево, але їхня ціна ще не гарантує справжньої насолоди. — Дженнінгс засміявся, задоволений власною мудрістю.

— Назви мінімум, — наполягав Томас. — Так, мінімум.

Дженнінгс, почухавши потилицю, допив свою анісівку. Томас замовив ще.

— Все залежить від того, як пощастить, — пояснив Дженнінгс. — Я знаю людей, що не задумуючись викладали на бочку сто тисяч фунтів стерлінгів за яхти, створені кращими корабельними інженерами, побудовані на кращих верфях Голландії чи Великої Британії, зі сталевим корпусом, з палубами з тисового дерева, з усіма причандалами на борту: радаром, гальюном з підігрівом, кондиціонерами, автопілотом, але щастя відверталось од них, вони проклинали потім той день, коли спустили цю прокляту іграшку на воду, і тепер ладні були загнати її кому завгодно за ящик віскі, але охочих, як на те, не знаходиться.

— Ми не маємо таких грошей — сто тисяч фунтів стерлінгів, — коротко кинув Томас.

— Ми? — перепитав явно здивований Дуайер. — Хто це — «ми»?

— Неважливо, — осадив його Томас. — Але ж твоя яхта не коштує сто тисяч фунтів стерлінгів, — звернувся він знову до Дженнінгса.

— Звичайно, що ні, — відповів той, — я ніколи і не казав цього.

— Я запитую про розумну ціну, — уточнив Томас.

— Розумна — не те слово, коли мова заходить про яхти, — сказав Дженнінгс. Він уже починав діяти Томасові на нерви. — Те, що здається цілком розумним одному, другому уявляється справжнім божевіллям, якщо, звичайно, ви розумієте, про що я кажу. Усе залежить від щастя, як я вже сказав. Припустімо, людина купить гарненьку затишну маленьку яхту за двадцять чи, може, тридцять тисяч фунтів. А потім виявляється, його дружина страждає на морську хворобу; або цілий рік у нього кепсько посуваються справи і кредитори наступають йому на п'яти; або видався штормовий сезон — небезпечний для плавання, або відбувся спад на ринку; або цілком ймовірно, що комуністи захоплять Італію чи Францію; або раптом вибухне війна; або ним зацікавляться податкові інспектори: може, він не повідомив, що купив свою яхту на гроші, зняті з таємного рахунку у якомусь швейцарському банку, — притиснутий, він гарячково шукає вихід. У таких випадках йому терміново треба позбутися свого нещасного судна, а на цьому тижні, як на гріх, ніхто не збирається купувати яхти... Нема покупця, хоч лусни... Ти розумієш, до чого я веду, янкі?

— Так, — кивнув Томас. — Пояснювати не треба.

— Отже, він у відчаї, — вів далі Дженнінгс. — Може, йому треба до понеділка хоч лусни роздобути п'ять тисяч гіней, інакше спускайся на дно. І коли в цю хвилину нагодишся ти і в тебе буде п'ять тисяч гіней у кишені...

— Гінея — це скільки? — спитав Дуайер.

— П'ять тисяч гіней — це п'ятнадцять тисяч доларів, — пояснив Томас. — Так?

— Приблизно, — відповів Дженнінгс і провадив далі: — Або раптом вам стало відомо, що з аукціону продається якесь морське судно чи судно, конфісковане митниками за перевезення контрабанди. Зрозуміло, такі судна вимагають переробки. Та коли все робити своїми руками, а не платити цим грабіжникам, що огинаються на верфях, — ніколи не довіряйте жодному французові на Блакитному березі, особливо тим, що живуть у прибережній частині міста, — вони обдеруть вас до нитки — ну, тоді, коли ви, звичайно, пильнуватимете кишені й щовечора перераховуватимете свої грошенята, то, якщо фортуна не повернеться до вас задом

і вам пощастить знайти таких людей, які довіряють вам і готові до кінця літнього сезону виділити вам кредит на утримання яхти і закупівлю провізії, тоді вважайте, що рибка в сітці і ви можете вирушати у свій перший рейс на яхті, за яку сплатите всього-на-всього вісім-десять тисяч фунтів стерлінгів.

— Вісім-десять фунтів стерлінгів, — задумливо повторив Дуайер. — Для нас це все одно що вісім-десять мільйонів доларів.

— Заткнись, — знов урвав його Томас. — Завжди є способи заробити гроші.

— Та ну? Яким же чином? — глузливо спитав Дуайер.

— Я сказав, завжди є способи. Одного разу я за один вечір розбагатів на п'ять тисяч доларів.

Уперше, відколи Томас покинув готель «Егейський моряк», він обмовився про своє минуле, та одразу ж пошкодував про це.

— Як? — Від здивування у Дуайера перехопило подих.

— Неважливо як, — різко відповів він і знову обернувся до Дженнінгса: — Слухай, ти можеш зробити для мене одну послугу?

— Усе, що в моїх силах. За умови, що мені це нічого не коштуватиме, — пирхнув старий моряк, власник великої яхти, хитрий відставник британського військово-морського флоту, що зумів пережити війну, вибитися зі злиднів, великий любитель анісівки, старий просолений «морський вовк», якого ніхто не пошиє в дурні.

— Коли щось почуєш... Тільки щоб гарна яхта й дешева... Дай нам знати. Гарзд?

— Буду радий вам допомогти, янкі, — сказав Дженнінгс. — Залиште мені свою адресу.

Томас завагався. В нього не було ніякої іншої адреси, окрім готелю «Егейський моряк» у Нью-Йорку, і знала про неї лише його мати. До бійки з Кувейлсом він досить часто навідував її, щоправда, коли був певен, що не зустрине там Рудольфа. Потім він писав їй з портів, куди заходив їхній пароплав, і надсилав набори яскравих листівок, щоб стара думала, що справи в нього йдуть добре. Після свого першого плавання він знайшов у своєму номері в готелі цілий жмут листів од неї. Вся біда з її листами полягала в тім, що вона буквально в кожному вимагала від нього, щоб їй привезли онука, а Томас побоювався зв'язуватися з Терезою. Він сам не міг побачити свого сина і сумував не за Америкою, а тільки за ним.

— Залиш мені адресу, хлопче, — повторив Дженнінгс.

— Дай йому свою адресу, — сказав Томас Дуайеру. Він одержував свою пошту в штабі загальнонаціональної профспілки торговельного флоту в Нью-Йорку. Його, Дуайера, ніхто не вистежував.

— Коли ти припиниш мріяти, Томасе? — спитав Дуайер.

— Роби, як я сказав.

Дуайер, знизавши плечима, написав на клаптику папери свою адресу, віддав її Дженнінгу. Почерк у нього був прямий, розбірливий, акуратний. Він буде добре вести бортовий журнал, цей третій помічник капітана Дуайер. Ну, коли тільки дочекається свого шансу.

Дженнінгс поклав папірець з адресою у свій старий, потрісканий шкіряний гаманець.

— Дивитимусь в обидва й прислухатимусь обома, — пообіцяв він.

Томас заплатив, і вони з Дуайером подалися уздовж пірса, уважно розглядаючи яхти. Вони йшли мовчки, не кваплячись. Томас відчував, що Дуайер нишком раз у раз поглядає на нього.

— Скільки у тебе грошей? — несподівано спитав Томас, коли вони підійшли до кінця бухти, де до пристані канатами були прив'язані рибальські шхуни з ацетиленовими лампами на кормі. На березі сушилися розкладені сіті.

— Скільки у мене грошей? — перепитав Дуайер. — Нема й сотні. Цього досить, щоб купити одну мільйонну частку океанського лайнера.

— Я не питаю, скільки у тебе в кишені, я кажу взагалі. Ти ж казав, що складаєш.

— Якщо ти думаєш, що їх у мене цілком вистачить для твого божевільного плану...

— Я маю на увазі в банку.

— Дві тисячі двісті доларів, — неохоче відповів Дуайер. — Послухай, Томмі, припини фантазувати. Все одно нам ніколи...

— Головне, тримай язик за зубами, — сказав Томас. — Одного чудового дня у нас з тобою буде власна яхта. І вона швартуватиметься ось у цьому порту. А тут погода для багатих, як каже цей англієць. Гроші ми якось дістанемо.

— Але я не збираюся заради цього жартувати з законом, — у голосі Дуайера вчувався переляк. — Я за все життя не скоїв жодного злочину і не хочу ставати на цей шлях зараз.

— А хто каже про злочин? — сказав Томас, хоча в нього і промайнула така думка в голові. За час своєї боксерської кар'єри на його шляху траплялося чимало людей, яких Дуайер назвав би злочинцями, — вони ходили в дорогих, за двісті доларів костюмах, роз'їжджали в розкішних автомобілях, розгулювали під ручку з шикарними дівулями, і всі довкола завжди були з ними підкреслено ввічливі, їх були раді бачити і поліцейські, і політики, і бізнесмени, і кінозірки. Вони майже нічим не відрізнялися від решти людей. Нічого особливого в них не було. Злочин — це один зі способів заробити на життя. Можливо, легший, ніж інші.

Але йому не хотілося відлякувати Дуайера. Принаймні зараз. Якщо колись його мрія збудеться, Дуайер йому знадобиться — він

керуватиме яхтою. Самому не впоратися. Тож навіщо його відлякувати? Він не такий ідіот.

«Колись», — сказав він собі, коли вони з Дуайєром проходили повз старих, що відпочивали на набережній. За їх спинами лежала бухта, надійно захищений водний простір з десятками сяючих на сонці яхт, вартістю в мільйони доларів. Останнього разу, коли Томас був тут, він дав слово повернутися знов. От він і повернувся. І він повернеться ще раз. КОЛИСЬ.

Наступного дня вони рано-вранці сіли на потяг, що вирушав до Генуї. Вони залишили в запасі один день, бо хотіли дорогою зупинитися в Монте-Карло. Може, їм пощастить у казино?

Якби Томас пройшов у протилежний кінець платформи, то побачив би, як з паризького експреса вийшли з численними новенькими валізами його брат Рудольф і гарненька струнка молода дівчина.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

Джин і Рудольф вийшли на привокзальну площу. В очі одразу впала вівіска агенції «Херц».

— Он їхній агент і наша машина, — сказав Рудольф.

Портє в готелі в Парижі подбав про все на світі: про квитки у театр, про лімузин для поїздки по замках Луари, про столики в десятиох різних ресторанах, про місця в оперу і на скачки в Лоншамі. Вражена його стараннями Джин зауважила: «У кожній парі молодят повинен бути свій портє в Парижі».

Носій, похитуючись, доніс їхній багаж до автомобіля. Одержавши чайові, сказав «мерсі» й посміхнувся, хоча одразу було видно, що вони американці. Судячи з американських газет, цього року французи не посміхалися американцям.

Представник агенції «Херц» почав був розмовляти з ними англійською, але Рудольф заговорив французькою, головним чином для того, щоб потішити Джин, і з останніми формальностями щодо прокату автомобіля «пежо» з відкритим верхом було покінчено мовою Расіна. Рудольф ще в Парижі купив мішленівську туристичну карту Приморських Альп і, вивчивши її, рвонув з місця. Лагідні промені теплого середземноморського сонця пестили їхні голови. Вони проїхали через біле місто, уздовж крайки моря, через Гольф-Жуан, де колись висадився Наполеон, через Жуан-де-Пен з його ще зануреними в передсезонний сон великими готелями, до кремового готелю «Дю Кап», що саяв своєю розкішшю на зеленому пагорбі серед високих сосон.

Менеджер провів їх в апартаменти з балконом, з якого відкривався чудовий вигляд на спокійне блакитне море одразу за готельним парком. Рудольф досить стримано подякував:

— Усе дуже добре. Дякую.

Він насилу стримався, не розплився в широкій ідіотській по-смішці. Як добре всі ми граємо свої ролі в цьому старому, як світ, спектаклі-мрії, подумав він. Тільки зараз це була не мрія, а реальність. Великі, розкішно вмебльовані апартаменти. Тут, здавалося, і повітря було свіжіше й солодше. Менеджер — не просто менеджер, а такий, якого важко собі навіть уявити, та й сам Рудольф — значно багатший, значно стриманіший і холодніший, значно краще одягнений, ніж тоді, коли в дитинстві поринав у свої химерні фантазії; Джин у паризькому костюмі, що щільно охоплював її фігуру, значно гарніша, ніж та дівчина з мрії, що виходила на балкон, з якого відкривався дивовижний вид на море, і ніжно цілувала його. Юнацькі фантазії!

Менеджер, не перестаючи кланятися, вийшов з номера. Носії розклали валізи на складаних стільцях у їхній гігантській спальні.

Серйозний реальний чоловік із серйозною реальною дружиною. Він сказав:

— Ходімо на балкон.

Вони вийшли на балкон, і там, яскраво освітлені південним сонцем, почали цілуватися.

Їхнє весілля ледь-ледь було взагалі не розладналось. Джин довго вагалася, не кажучи ні «так», ні «ні», і він щоразу, коли вони бачились, ладен був поставити їй ультиматум, але бачились вони вкрай рідко. Більшу частину часу в нього відбирала робота в Уїтбі і Порт-Філіпі, а коли він нарешті виривався у Нью-Йорк, його нерідко чекала там записка від Джин, в якій повідомлялося, що вона поїхала знімати черговий репортаж за місто. Одного разу ввечері він після спектаклю побачив її в ресторані в компанії хирлявого молодика з маленькими круглими, мов намистинки, оченятами, довгою розпатланою шевелюрою і тижневої давності твердою щетиною на підборідді. Наступного разу, коли вони зустрілися, він запитав у неї, хто це такий, і Джин, нітрохи не бентежачись, відповіла, що він — той самий хлопець, з яким у неї був роман. А коли Рудольф спитав, чи продовжує вона з ним спати, вона різко відповіла, що це, мовляв, не його справа.

Рудольфові було принизливо усвідомлювати, що його суперник такий непоказний із себе, і, коли Джин сказала, що цей хлопець вважається одним з найкращих рекламних фотографів країни, це мало його втішило. Того вечора він грюкнув дверима й пішов од неї, вирішивши чекати, поки вона сама йому зателефонує, проте вона мовчала, і врешті-решт, коли він уже зовсім втратив терпець,

зателефонував їй, подумки заприсягнувшись, що тільки спатиме з нею, але нізащо не одружиться.

Джин суттєво похитнула його уявлення про себе, і лише в ліжку, де їм було так гарно удвох, він відчував полегшення, зникало враження того, що вся ця ситуація принижує його й ображає. Знайомі чоловіки в один голос запевняли, що всі дівчата однакові, вони тільки й думають, як задурити хлопцю голову та вискочити заміж, і заради цього ладні піти на все. Яка ж вада в його характері, який недолік у ньому як коханцеві, яка взагалі неприємна риса в ньому змусила обох дівчат, яким він ризикнув зробити пропозицію руки й серця, знехтувати ним?

Історія з Вірджинією Колдервуд нітрохи не поліпшила його настрою. Старий Колдервуд учинив за його порадою і відпустив дочку до Нью-Йорка, де вона подалася на курси секретарів.

Утім, коли Вірджинія тепер і вчилася друкувати на машинці та стенографувати, то в неї був щонайменше дивний розклад, бо щоразу, коли Рудольф приїжджав у Нью-Йорк, він обов'язково бачив її біля свого будинку: то вона ховалася в парадному навпроти, то вдавала, що прогулюється по вулиці. Вона телефонувала йому серед ночі, іноді по три, а то й по чотири рази, і самовіддано бурмотіла в слухавку: «Руді, я кохаю тебе. Я кохаю тебе. Я хочу тебе, Руді!».

Щоб уникнути небажаних зустрічей з нею, він тепер, буваючи у Нью-Йорку, зупинявся в різних готелях, але Джин з якихось причин категорично відмовлялася приходити до нього в готель. Джин так само не дозволяла йому телефонувати їй додому, і він усе ще не бачив ані кімнати, в якій вона жила, ані її подруги.

Вірджинія надсилала йому довгі листи, що жахали його своїми відвертими зізнаннями про її сексуальні страждання. Вона писала їх прозою, очевидно запозиченою з творів Генрі Міллера, якого, мабуть, старанно студіювала. Вона надсилала свої листи йому додому в Уїтбі, на його помешкання у Нью-Йорку, до головного його офісу в торговельному центрі, і коли б хоч одна з його секретарок випадково, через цікавість чи необачність, розкрила бодай один з них, старий Колдервуд перестав би з ним розмовляти назавжди.

Рудольф розповів Джин про Вірджинію, але вона лише засміялася:

— Бідолашний, як погано бути таким гарненьким!

Одного разу, коли вони пізно ввечері поверталися в його помешкання, він побачив Вірджинію, що стовбичила в темному під'їзді навпроти. Джин раптом захотіла підійти до неї і запросити її до нього випити. Звичайно, на зло йому!

Усе це позначалося на його працездатності: тепер йому доводилося по декілька разів перечитувати найпростіші звіти, щоб зрозуміти, про що йдеться. Спав він неспокійно і прокидався геть розбитим. Уперше в житті в нього з'явилися прищики на підборідді.

На одній з вечірок у Нью-Йорку він познайомився з пишнотрудою білявкою. Біля неї весь вечір крутилися троє залицяльників, але вона ясно дала йому зрозуміти, що хоче поїхати саме з ним. Він привіз її до себе, у район Вісімдесятої Східної вулиці, неподалік П'ятої авеню. Білявка розповіла йому, що вона багата, розлучена, але, по суті, така самотня і так втомилася від домагань чоловіків у Нью-Йорку і що вважає його надзвичайно сексапільним (його обурило такий її вислів). Вони випили по келиху вина і лягли в ліжку, аж ось у найвідповідальніший момент його чоловічество відмовило йому. Він виліз з ліжка, в якому зазнав фіаско, під хрипкий сміх партнерки.

— Той день, коли ти приїхала до Порт-Філіпа, щоб зробити свої знімки, став фатальним у моєму житті, — сказав Рудольф Джин.

Він телефонував їй цілий день, десять разів, двадцять, але йому ніхто не відповідав. Ну ще, останній раз, вирішив він, сумно сядучи у вітальні свого нью-йоркського помешкання. Ще останній, найостаннійший раз, і піду нап'юся до нестями, почну чіплятися до жінок і влаштую бійку в барі, повернуся додому і, коли побачу в під'їзді Вірджинію Колдервуд, притягну її сюди, добряче трахну її, а потім зателефоную у психушку, щоб приїхали санітари з гамівними сорочками і забрали нас обох.

Один гудок, другий, третій... Він уже збирався покласти слухавку, як раптом на другому кінці почувся тихий, по-дитячому скрадливий голос Джин:

— Алло!

— У тебе що, зіпсувався телефон? — нетерпляче спитав він.

— Не знаю. Мене весь день не було вдома.

— Може, тебе не буде вдома і всю ніч?

Після короткої паузи вона відповіла:

— Не думаю.

— Ми побачимося? — Він ладен був пожбурити слухавку, якщо тільки вона скаже йому «ні». Якось Рудольф сказав їй, що вона викликає в нього тільки два почуття: або лють, або захват.

— А ти хочеш?

— Тоді о восьмій, гаразд? — запропонував він. — Не пий нічого вдома. Прийдеш і вип'єш у мене. — Він виглянув у вікно — Вірджинії Колдервуд ніде не було видно.

— Я повинна прийняти ванну, і мені не хочеться нікуди стрімголов летіти. Може, ти прийдеш до мене і я сама приготую нам щось випити?

— Дзвенять литаври, трублять фанфари! — сказав він.

— Будь ласка, не намагайся демонструвати свою красномовність, — сказала хихикнувши Джин.

— Який поверх?

— Четвертий. Ліфта немає. Доведеться підніматися сходами. Побережи своє серце. — Вона повісила слухавку.

Рудольф прийняв душ і перевдягнувся. Руки в нього тремтіли, і, коли голився, він добряче порізав підборіддя. Кров довго не зупинялася, і лише о восьмій нуль п'ять він натиснув кнопку її дзвоника в будинку на Сороковій Східній вулиці.

Двері йому відчинила незнайома дівчина в блакитних джинсах і светрі.

— Привіт. Мене звать Флоренс, — сказала вона і гукнула: — Джин! Прийшов твій хлопець.

— Заходь, Руді, — долинув до нього через відхилені двері голос Джин, завмираючи у вітальні. — Я чепурюся.

— Дякую, Флоренс, — сказав Рудольф і пройшов у кімнату. Джин зовсім гола сиділа за столиком перед маленьким люстерком, підфарбовуючи вії. Він ніколи навіть не здогадувався, що вона їх фарбує. Але нічого їй не сказав. Ні про її вії, ні про те, що вона сидить перед ним гола-голісінька. Він здивовано розглядав кімнату. Стіни майже згори донизу були обклеєні його фотографіями: ось він усміхається, ось насупився, ось мружиться, ось пише щось у блокноті. Деякі знімки маленькі, інші збільшені до неймовірних розмірів. І на всіх він був у найвигіднішому ракурсі. Все позаду, вдячно подумав він. Все позаду. Вона нарешті зважилася.

— По-моєму, я десь бачив цього хлопця, — сказав він.

— А я боялася, що ти його не впізнаєш, — відповіла Джин. Вишукана у своїй пружній рожевій голизні, вона продовжувала спокійнісінько фарбувати вії.

За вечерею вони говорили про майбутнє весілля. Але коли настав час десерту, вони мало не посварилися.

— Мені особисто, — з гіркотою в голосі сказав Рудольф, — подобаються дівчата, які знають, чого вони хочуть.

— Що ж, я знаю, чого хочу, — сказала Джин. Вона надулася через те, що Рудольф почав з нею сперечатися. — Мені здається, я вже знаю, як проведу вихідні. Я залишуся вдома, обдеру геть-усі оці фотографії, а потім побілю стіни.

Перш за все вона вперто наполягала на тому, щоб про їхнє весілля ніхто не знав. А він хотів негайно повідомити про весілля всім. Та вона заперечливо похитала головою.

— Ніякого розголосу.

— Але в мене є сестра й мати, — сказав Рудольф. — І, до речі, ще й брат.

— Отож-бо й воно. У мене теж є батько і брат. І я не покличу обох. Коли вони довідаються, що ти своїм повідомив, а я нічого їм не сказала, вони років десять метатимуть грім і блискавки. А після того, як ми поберемося, я не хочу мати ніяких стосунків з твоєю ріднею і не хочу, щоб ти спілкувався з моїми родичами.

Ніякої рідні! Урочисті обіди на День подяки біля сімейного вогнища! Тільки цього бракувало!

Рудольф поступився їй майже без бою. До того ж його весілля навряд чи стане радісною подією для Гретхен, яка всього кілька місяців тому втратила чоловіка. Та й вигляд заплаканої матері в якомусь неймовірно страхітливому платті з тих, у яких вона ходила до церкви, теж не надихав його. І звичайно ж, йому зовсім ні до чого сцена, яку неодмінно влаштує йому Вірджинія, щойно почує цю новину. Але як не сказати про весілля Джонні Хіту, Колдервуду чи Бреду Найту? Це може викликати ускладнення на роботі, тим більше що він хотів одразу після одруження поїхати з Джин у весільну подорож. Вони з Джин дійшли згоди, що не буде ніякого весілля, ніякої званої вечірки, що вони одразу ж поїдуть з Нью-Йорка, що обійдуться без вінчання в церкві і що медовий місяць проведуть у Європі.

Але вони так і не дійшли згоди про те, що робитимуть після повернення з Європи. Джин рішуче відмовлялася полишити роботу і нізащо не хотіла жити в Уїтбі.

— До дідька! — обурився Рудольф. — Ми ще не побралися, а ти вже зробила з мене чоловіка з неповним робочим днем.

— Я не домувальниця і не люблю маленькі містечка, — уперто наполягала вона на своєму. — Тут у мене є робота, є перспективи. І я не збираюсь від усього цього відмовлятися тільки тому, що хтось хоче зі мною одружитися.

— Джин... — застережливо сказав він.

— Гаразд. Тільки тому, що я хочу вийти заміж.

— Оце вже краще.

— Ти сам казав, що твій офіс повинен бути в Нью-Йорку.

— Але ж він не в Нью-Йорку.

— До того ж я більше тобі подобатимусь, коли ми не будемо весь час жити разом.

— Ні, навпаки.

— Ну добре. Ти мені тоді більше подобатимешся.

Він погодився і на це. Без особливого, правда, бажання.

— Це моя остання поступка тобі, — сказав він.

— Авжеж, любий, — сказала Джин із глузливою млосністю, кліпаючи віями. Вона підкреслено старанно гладила його по руці. — Я у захваті від чоловіка, який уміє наполягти на своєму.

Вони обоє розсміялись, і їм одразу стало добре й легко разом.

— Один сучий син, звичайно, одержить повідомлення про наше одруження, цей розпатланий фотограф, і коли він захоче прийти на весілля, скажи, що ми його запрошуємо, але хай перед тим поголиться, — сказав Рудольф.

— Ну що ж. Тоді і я надішлю запрошення Вірджинії Колдервуд, так, по-моєму, буде справедливо.

Безжалісно підколюючи одне одного, але божевільно щасливі, вони вийшли з ресторану, таємно заручені, і подалися Третьою авеню, не минаючи дорогою жодного бару. Дивлячись сп'янілими від кохання і вина очима одне на одного, вони весь час піднімали тости за довгі щасливі роки спільного життя, що чекало на них попереду.

Наступного дня Рудольф купив обручку з діамантом у знаменитому ювелірному магазині Тіффані, але Джин її віддала йому.

— Ненавиджу прикраси, що підкреслюють багатство, — сказала вона. — Постарайся вчасно з'явитися у призначений день до міської мерії з простими золотими обручками.

Вона заборонила йому повідомляти про їхнє одруження Колдервуду, Джонні Хіту та Бреду. Але як у такому разі пояснити їм, що його не буде на роботі аж цілий місяць і чому? Джин зглянулася на його прохання, але за умови, що він змусить їх усіх запрягтися зберігати їхню таємницю. Він так і зробив.

Колдервуд сприйняв новину зі скорботним лицем. Рудольф не міг зрозуміти, чим це пояснити — жалістю до дочки чи перспективою місячної відсутності Рудольфа, коли йому доведеться перебрати на себе всі клопоти.

— Сподіваюся, ти добре обміркував свій крок, — сказав йому Колдервуд. — Я пам'ятаю цю дівчину. Вона справила на мене враження не дуже багатой. Можу побитися об заклад, у неї за душею немає ні цента.

— Чому ж? У неї є робота, — захистив свою наречену Рудольф.

— Мені не подобаються жінки, які працюють, — сказав Колдервуд, осудливо хитаючи головою. — Ах, Руді, в тебе могло бути все, що тільки побажаєш.

Все, подумки повторив за ним Рудольф, включаючи схибнуту Вірджинію Колдервуд і її божевільні листи, що межують з порнографією.

Ні Бред, ні Джонні Хіт, почувши про весілля, не виявили особливої радості. Ну і біс із ними! Він одружується не для того, щоб їх потішити. Але хай там як, обидва з'явилися на церемонію одруження до міської мерії і провели молодят в аеропорт разом з Флоренс.

З першою прикрістю як одружений чоловік Рудольф зіткнувся, коли здавав багаж. Її валізи перевищували встановлену норму аж на сорок фунтів.

— Господи, — обурився він, — що ти туди напхала?

— Як що? Одяг, — спокійно відповіла вона. — Ти ж не хочеш, щоб твоя дружина розгулювала голою перед французами?

— Чи не забагато для дівчини, яка терпіти не може демонстрації багатства? — уколів він, виписуючи чек за зайву вагу. — Ти, я бачу, занадто запаслива. — Промовляючи це, він намагався зда-

ватися безтурботним, але все-таки пережив кілька хвилин тривожних передчуттів. Ті довгі роки, коли йому доводилося заощаджувати на кожному центі, привчили його ревно ставитися до будь-яких витрат. Він завжди дбайливо й ошадливо ставився до грошей. Скільком екстравагантним дружинам, цим марнотраткам, вдавалося розорити значно багатших чоловіків, ніж він. Передчасний, нічим не виправданий страх, подумав він. Я зумію її приборкати, якщо в цьому виникне необхідність. А сьогодні йому здавалося, що перед ним — жодних перешкод, він зуміє з усім легко впоратися. Взявши під руку, він повів її до стійки бару.

У них був час, щоб випити пару пляшок шампанського до відльоту їхнього рейсу. Джонні Хіт пообіцяв зателефонувати Гретхен і матері Рудольфа, сповістити їм про все, але тільки після того, як літак злетить у повітря.

З кожною дниною ставало все тепліше. Вони подовгу ліниво лежали на сонечку. Обое дуже засмагли, шкіра в них стала майже коричневою, а волосся у Джин від сонця і солоної води зробилося зовсім світлим, майже як у блондинки. Вона давала йому уроки тенісу на кортах готелю і казала, що він здібний. Вона дуже серйозно ставилася до цих уроків і, коли він неправильно відбивав м'яч, робила йому різкі зауваження. Вона навчила його ще й кататися на водних лижах. Він не перестав дивуватися, як багато різних речей вона вміє робити просто чудово.

Вони замовили обід у своє бунгало на пляжі, якраз навпроти якірної стоянки швидкісних катерів. Вони їли омарів, пили біле вино, потім верталися до готелю і, опустивши жалюзі від спекотного полуденного сонця, віддавались коханню.

Рудольф майже не звертав уваги на оголених дівчат, що лежали біля басейну чи сиділи на кріслах-гойдалках біля вишки для стрибків у воду, хоча двоє чи троє з них були нічогенькі.

— Ти якийсь ненормальний, — зауважила Джин.

— Це чому?

— Тому що ти ні з ким не заграєш.

— Я заграю з тобою.

— Добре, продовжуй у тому ж дусі, — підбадьорила вона його.

Вони відшукували нові ресторанчики, пробували місцевий делікатес буялабес на терасі ресторану «У Фелікса», звідки крізь арку фортечного муру було видно яхти, що стояли в бухті Антиб. Від них тхнуло часником і пахло вином, коли після цього вони кохалися, але їм це не заважало.

Вони робили екскурсії по міських пагорбах, відвідали каплицю Матісса, майстерні з виробництва керамічних виробів у Валлорі, замовили обід на терасі ресторану «Золотий голуб», у Сан-польде-ванс, де їли під лопотіння крил безлічі голубів. Вони засмутились, довідавшись, що у зграї тільки білі голуби, позаяк вони

відганяють од себе всіх голубів іншої масті. Коли ж вряди-годи вони все-таки допускали чужинців у зграю, з ними розправлявся сам власник — він скручував їм голови.

Хоч куди б вони йшли, Джин брала з собою фотоапарати і без кінця клацала його на тлі шогл, фортечних валів, розкидистих пальм, морських хвиль.

— Я хочу зробити з твоїх фотографій шпалери для нашої спальні в Нью-Йорку! — сказала вона.

Він більше не вдягав сорочку, виходячи з води, бо Джин призналася, що їй подобаються волохаті груди і пушок на його плечах.

Вони збиралися відвідати Італію, коли їм набридне Антибський мис. Узявши карту, вони обвели кружечками італійські міста Ментод, Сан-Ремо, Мілан (там треба буде подивитися «Таємну вечерю»), Рапалло, Санта-Маргариту, Флоренцію (там Мікеланджело і Ботічеллі!), Болонью, Сієну, Ассізі, Рим. Ці назви дзвеніли на сонці, мов дзвіночки. Джин уже скрізь там побувала. Спливе ще багато часу, поки він довідається про неї все.

Але на Антибському мисі їм не набридало.

Одного разу на корті він виграв у неї сет. Джин тричі вела в рахунку, але він усе-таки виграв. Вона розлютилася. Щоправда, всього на дві хвилини. Потім вони відправили Колдервуду телеграму, що затримаються на невизначений час.

У готелі вони не розмовляли ні з ким, окрім однієї італійської кіноактриси, яка була така гарна, що з нею не можна було не заговорити. Джин весь ранок тільки те й робила, що знімала італійську красуню, і відіслала свої знімки в журнал «Вог» у Нью-Йорк. Незабаром звідти прийшла телеграма, що фотографії будуть опубліковані у вересневому номері.

Цей місяць ніщо не могло потьмарити.

І хоча Антибський мис їм ще не набриднув, вони сіли в машину й поїхали на південь подивитися ті міста, що обвели кружечками на карті. І ніде не відчули розчарування.

Вони сиділи в кафе на брукованому майдані у Портофіно, їли шоколадне морозиво, найкраще шоколадне морозиво у світі, і спостерігали за жінками, які продавали туристам яскраві поштові листівки, мережива й вишиті скатертини. А ще вони милувались яхтами, що стояли на якорі в порту.

Їхню увагу привернула одна — гарна, біла, футів п'ятдесят завдовжки, із стрімкими, чистими, типово італійськими лініями. Рудольф не витримав і сказав:

— Справжнє мистецтво — це коли виходять ось такі чудові яхти.

— Тобі б хотілося мати таку? — спитала Джин, відколушуючи ложечкою морозиво з вазочки.

— А кому б не хотілося?

— Хочеш, я тобі її куплю?

— Красно дякую, — відповів він. — А як щодо «феррарі», пальта на норковій підкладці, будинку із сорока кімнат на Антибському мисі, коли ти така вже щедра?

— Ні, я не жартую, — продовжуючи їсти морозиво, сказала вона. — Ти справді хочеш таку яхту?

Рудольф уважно глянув на неї. Вона була спокійною і серйозною.

— Послухай, — нерішуче сказав він. — Щось я не розумію. Адже «Вог» стільки не платить за знімки.

— А я й не розраховую на «Вог», — відповіла Джин. — Мушу тобі зізнатись: я — страшенна багачка. Після смерті матері мені залишилась ціла купа акцій і державних облигацій. Її батько був власником однієї з найбільших фармацевтичних фірм у Сполучених Штатах.

— Як називається фірма? — підозріливо спитав Рудольф.

Джин сказала, і він, присвиснувши, відклав набік ложечку.

— Щоправда, поки мені не виповниться двадцять п'ять років, батько і брат вважаються моїми опікунами і я не можу розпоряджатись усім цим багатством, проте навіть зараз мій річний дохід принаймні утричі більший, ніж у тебе. Сподіваюсь, я не зіпсувала тобі настроїв на весь день?

Рудольф розреготався.

— Хай йому біс! Оце так медовий місяць!

Того дня вони пішли на компроміс: вона купила йому не яхту, а сорочку яскраво-червоного кольору, яку вибрала в сумнівному магазинчику поблизу порту, де зазвичай одягаються гомосексуалісти.

Пізніше, коли Рудольф поцікавився, чому вона раніше не сказала йому про це, Джин відповіла ухильно:

— Я ненавиджу, коли починають базікати про гроші. В нашій родині тільки й розмов було, що про гроші. Уже в п'ятнадцять років я дійшла висновку, що гроші псують людей, розбещують їхні душі, якщо весь час думати тільки про них. Відтоді я ні разу не приїжджала додому на літні канікули. А закінчивши коледж, не витратила жодного centa з тих грошей, що залишила мені мати. Я дозволила батькові з братом пустити їх у діло, для свого бізнесу. Вони хочуть, щоб я дозволила їм розпоряджатись доходами з мого капіталу й надалі, коли вже вийду з-під їхньої опіки, але їх чекає великий сюрприз. Вони, звичайно, постараються при першій нагоді обдурити мене, а я не хочу, щоб мене хтось обдурював. А вони й поготів.

— Гарзд, ну і що ти збираєшся робити з цими грошиками?

— Ти будеш розпоряджатись ними в моїх інтересах, — відповіла Джин, але одразу ж уточнила: — Тобто в наших. Роби з ними все, що вважаєш за потрібне. Тільки нічого не кажи мені про це.

І не витрачай їх на те, щоб перетворити наше життя на нудне, пересичене, аристократичне, марне існування.

— Між іншим, останні кілька тижнів ми живемо аристократичним, безтурботним життям, — зауважив Рудольф.

— Ми витрачаємо твої гроші, зароблені твоєю працею, — заперчила Джин. — До того ж у нас — медовий місяць, а не справжнє життя. Так, химера.

У готелі в Римі на Рудольфа чекала телеграма від Бредфорда Найта: «Твоя мати в лікарні. Лікар побоюється, що кінець близький. Гадаю, тобі треба терміново повернутися».

Рудольф показав телеграму Джин. Вони шойно здали свої паспорти для реєстрації адміністратору і ще стояли в холі. Джин мовчки пробігла очима телеграму і повернула її Рудольфу.

— Треба з'ясувати, чи є вечірній рейс до Нью-Йорка, — сказала вона. Була п'ята година пополудні.

— Давай піднімося в номер, — запропонував Рудольф. Йому зовсім не хотілося думати про вмираючу матір тут, у холі готелю.

Вони ліфтом піднялись у номер. Службовець, що супроводжував їх, підняв жалюзі, й кімнату залило неяскраве світло пізнього сонця, а з вулиці долинув гомін італійської столиці.

— Сподіваюся, вам у нас сподобається, — сказав службовець і вийшов.

Джин і Рудольф мовчки спостерігали, як увійшли носії з їхнім багажем і почали розставляти його по кімнаті. Коли носії пішли, вони довго дивилися на нерозпаковані валізи. Вони розраховували побути в Римі два тижні.

— Ні, — нарешті сказав Рудольф. — Ми не будемо з'ясовувати, чи є вечірній рейс. Старій не вдасться витягти мене з Рима сьогодні. Полетимо завтра. Один день поживемо для себе. Мати протримається до мого приїзду. Вона нізачо в світі не позбавить себе задоволення померти на моїх очах. Нізачо! Розпакувай валізи!

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

I

Коли вони піднялися на борт «Елги Андерсен» в Генуї, Томас одразу зрозумів, що його чекає сутичка з Фальконетті.

Фальконетті, здоровенний бугай, з червоними, немов шинка, товстими ручиськами і маленькою, схожою на редьку головою, насадженою просто на плечі, у свій час відсидів у в'язниці за збройне пограбування, а на судні тримав у страхіві всю команду. Він

махлював у карти, а коли один мастильник з машинного відділення звинуватив його в махлюванні, Фальконетті, поки решта матросів, що були в кают-компанії, відтягували його, мало не задушив бідолаха.

Він узяв за правило на початку кожного нового плавання, прискіпавшись до якоїсь дрібнички, жорстоко бити кількох матросів, щоб ні в кого з команди не лишалось жодних сумнівів, хто тут хазяїн. Коли він сидів у кают-компанії, ніхто не насмілювався торкнутися ручок радіоприймача, і всі, подобалось їм це чи не подобалося, слухали ті передачі, які вибирав Фальконетті. В команді був один негр на ім'я Ренвей, котрий миттю шезав з кают-компанії, щойно в ній з'являвся Фальконетті. «Я не маю бажання сидіти в одній кімнаті з чорнопиким, — заявив Фальконетті, вперше побачивши Ренвея в кают-компанії. Ренвей змовчав, але з місця не рушив. — Гей, чорнопикий, ти що, оглух?» — спитав Фальконетті. Потім підійшов до нього, схопив під пахви і, доволікши до дверей, щосили торохнув його головою в перегородку. Ніхто нічого не сказав і не зробив. На «Елзі Андерсен» кожен дбав лише про власний спокій.

Фальконетті видоював кишень у половини команди. Теоретично гроші він позичав, але ніхто не сподівався коли-небудь одержати їх знов. Коли хтось відмовлявся дати йому п'ять чи десять доларів, він спочатку ніяк на це не реагував, але днів через два або три обов'язково затівав бійку, і потім бідолахи ходили хто з підбитим оком, хто з повернутим набік носом, а хто і з вибитими зубами.

Фальконетті, щоправда, ніколи не зачіпав Томаса, дарма що був здоровіший за нього. А Томас теж не напрошувався на неприємності, намагався бути від нього подалі, і, хоча він поводився мирно й тримався осібно, в ньому було щось таке, що змушувало Фальконетті вибирати для своїх розправ слабкіші жертви.

Однак першого ж вечора після відплиття з Генуї, коли Том з Дуайером увійшли в кают-компанію, Фальконетті, що саме здавав карти для покеру, голосно сказав:

— А, ласкаво просимо, наші любчики-голубчики! — І він прицмокнув вологими товстими губами, вдаючи поцілунок.

Усі за столом засміялись, бо небезпечно було не сміятися на жарти Фальконетті.

Дуайер густо почервонів, а Томас спокійно налив собі каву, узяв на столі «Дейлі амерікен» і почав читати.

— От що, Дуайере, — продовжував знущатися Фальконетті, — хочеш, я буду твоїм імпресарію? Додому ми повернемося ще не скоро, і багато хто з наших хлопців міг би скористатися твоїми послугами у хвилини самотності. Правда ж, хлопці?

Томас, мов нічого не сталося, читав і пив каву. Він відчував на собі благальний погляд Дуайера, але, поки справа не зайшла надто далеко, він не збирався лізти на рожен.

— Який сенс догоджати комусь задарма? З такими сідницями, як у тебе, можна швидко розбагатіти і до того ж ошчасливити багатьох. Варто лише налагодити з моєю допомогою відповідний бізнес та визначити таксу — скажімо, п'ять доларів — трахнути тебе, десять — відсмоктати. Я братиму з тебе десять відсотків, як звичайний голлівудський агент, що знає собі ціну. Ну, що скажеш, Дуайєре?

Дуайєр зірвався на ноги і вибіг з кают-компанії. Матроси за столом знов засміялись. Томас продовжував читати газету, хоча в нього тремтіли руки. Ні, треба стриматися, не давати волю нервам, переконував він себе. Коли він віддубасить такого здоровила, як Фальконетті, що протягом багатьох років тероризував усю команду, матроси можуть зацікавитися ним і тим, де він навчився так здорово махати кулаками, і напевне хтось обов'язково його впізнає, згадає, що колись бачив його на рингу. А в портах аж кишить усілякої наволочі і дармоїдів, пов'язаних з мафією, які тільки й ждуть нагоди, щоб кинути-ся до великого боса з новиною про підозрілого матроса-боксера.

«Читай свою газету та помовчуй, — подумки вмовляв себе Томас, — не лізь».

— Гей, любчику, — Фальконетті знову цмокнув вологими губами, — невже ти дозволиш, щоб твій приятель самотньо заснув, невітно обливаючись сльозами?

Томас акуратно згорнув газету і поклав її на місце. Потім, тримаючи в руці чашку з кавою, повільно пішов через усю кімнату. Фальконетті стежив за ним з-за столу посміхаючись. Підійшовши ближче, Томас вихлюпнув каву просто йому в лице. Фальконетті навіть бровою не моргнув. У кают-компанії запала мертва тиша.

— Коли ти ще отак цмокнеш своїми огидними губами, — сказав Томас, — щоразу, як я проходитиму повз тебе, ти діставатимеш по зубах. І так аж до самого Хобокена.

Фальконетті підвівся.

— До твоїх послуг, любчику, — сказав він і знову прицмокнув губами.

— Що ж, чекаю тебе на палубі, — кинув Томас. — Приходь сам.

— А мені не потрібна нічия допомога, — відповів Фальконетті.

Томас обернувся й пішов на корму — там вистачить місця для бійки. Не варто схоплюватися з таким здорованем, як Фальконетті, в тісному кубрику.

Море було спокійне, повітря тепле, липке, немов набальзамоване, на небі яскраво горіли зірки. Мої чортові кулаки, простогнав про себе Томас, завжди все вирішують мої кулаки.

Він анітрохи не хвилювався за результат двобою. Великий, звисаючий над ременем живіт Фальконетті не дозволить йому швидко розправитися з Томасом. Отож йому, по суті, нічого не загрожує.

Двері на палубу відчинились, і він одразу побачив у просвіті велику тінь. Фальконетті вийшов на палубу. Він був сам.

Може, тут і покінчити з ним? — подумав Томас. Ніхто не побачить, як я його вколошкаю.

— Швидше, ти, жирний кабан! — гукнув Томас. Він провокував Фальконетті, хотів, щоб той першим кинувся на нього, щоб самому не ризикувати, не нападати на нього передчасно, інакше можна запросто потрапити в залізні обійми цих м'ясистих ручиськ, і той, як досвідчений борець-важкоатлет, міг покласти Томаса на лопатки. Ясно, що Фальконетті не буде битись за правилами, встановленими Федеральною спортивною комісією. — Ось де я, підходь сюди. Не стовбичити ж мені цілу ніч.

— Ти сам напросився, Джордаху, — прошипів Фальконетті й одразу ж кинувся на нього, вимахуючи круглими, мов пудові гіри, кулаками, наче у вуличній бійці. Томас відступив убік і, вклавши в кулак усю силу, рубонув його правою в сонячне сплетіння. Фальконетті, судомно охнувши, наче йому раптом забракло повітря, похитнувся, задкуючи від нього. Томас ступив крок уперед і знову щосили вдарив його в живіт. Фальконетті впав як підкошений і затрясся в корчах на палубі. В горлі у нього щось клекотіло й булькало. Він не був непритомний, і його вибалушені очі з ненавистю дивились на Томаса, що нависав над ним, але він не міг вимовити ані слова.

Ну от. Усе обійшлося: швидко і чисто, задоволено подумав Томас. Від ударів у живіт не залишиться ніяких слідів, і якщо тільки Фальконетті сам не бовкне зайвого, ніхто з команди ніколи не визнає, що сталося на палубі. Сам Томас, звичайно, мовчатиме, як риба, а для Фальконетті це буде гарною наукою, і не в його інтересах пасталакати про це.

— Отак-то, скотино, — сказав Томас. — Тепер ти знаєш, що й до чого, і в майбутньому тримай свою помийну яму закритою.

Фальконетті несподівано кинувся вперед, і Томас відчув, як здорова лапища схопила його за щиколотку й потягла донизу. Томас упав на палубу. В другій руці Фальконетті щось блиснуло. «Ніж!» — одразу збагнув Томас. Викрутившись, він лежма стусонув Фальконетті в пику коліньми й почав викручувати руку, в якій був ніж. Фальконетті усе ще задихався, і пальці, що стискали руків'я ножа, швидко ослабли. Томас, притиснувши коліньми обидві руки Фальконетті, вихопив у нього ніж і одкинув геть. Потім у сліпій люті хвилини дві методично місив кулаками фізіономію розплас-таного на палубі противника.

Нарешті він випростався. Фальконетті нерухомо лежав долі. Навколо його голови по залитій зоряним сяйвом палубі темною плямою розтікалась калужа крові. Томас, нахилившись, підняв ніж і кинув його за борт.

Він важко дихав, але не від напруги й втоми після бійки. Ні, від захвату! Чорт забирай, подумав він, мені це дуже сподобалось.

Він повернувся в кают-компанію. Гра в покер припинилась, але зараз тут було ще більше народу, ніж раніше. Ті, хто бачили сутичку Томаса і Фальконетті, побігли в каюти і привели сюди своїх товаришів, щоб і вони, немов наркотиком, навтішалися видовищем бійки. Кают-компанія гула, мов вулик, схвильованими голосами, та щойно туди ввійшов Томас, спокійний і незворушний, усі враз замовкли.

Томас налив собі ще чашку кави.

— В мене півчашки вилилось, — поскаржився він, усівся й знов розгорнув газету.

Закинувши на плече речовий мішок покійного норвежця і з заробленими грошима в кишені Томас спустився по трапу. Дуайер ішов слідом. Ніхто з ними не попрощався. З того вечора, коли під час шторму Фальконетті викинувся за борт, матроси перестали розмовляти з Томасом. Ну й грець з ними! Фальконетті сам винен. Він обминав Томаса, але як тільки рани на обличчі загоїлись, почав зганяти злість на Дуайері, коли Томаса не було поблизу. Дуайер говорив, що Фальконетті знову непристойно, з натяком, цмокає губами йому вслід щоразу, коли вони здибаються з ним на судні. Одного разу, вертаючись із вахти, Том почув крики, що долітали з каюти Дуайера. Він чимдуж кинувся туди. Двері виявилися незамкненими і, зайшовши, Томас побачив, що Дуайер лежить на підлозі, а Фальконетті стягує з нього штани. Підскочивши, Томас зацідив Фальконетті кулаком у перенісся, а потім ногою дав штурхана під зад, та такого, що той сторчачка полетів із каюти.

— Я попереджав тебе, — зло сказав Томас. — Тепер краще тримайся від нас якнайдалі. Інакше щоразу, коли траплятимешся мені на очі, будеш мати чергову порцію.

— Боже, Томмі, — зі сльозами на очах сказав Дуайер, тремтливими руками натягаючи штани. — Я ніколи не забуду, що ти для мене зробив. Ніколи. Навіть через тисячу років. Йй-богу, Томмі.

— Не розквашуй губи! Більше він тебе й пальцем не зачепить.

Фальконетті й справді більше не чіплявся ні до кого. Він усіляко намагавсь уникати Томаса, але хоча б раз на день їм все одно доводилося десь перетнутись. І щоразу Томас казав:

— А йди-но сюди, скотино!

Обличчя у Фальконетті нервово смикалося, тягнувши ноги і спотикаючись, він слухняно підходив до Томаса, і той щосили бив його під груди, забиваючи йому подих. Робив він це навмисно на очах у всіх матросів, але ніколи в присутності офіцерів. Тепер йому

вже не було чого таїтися: побачивши, у яке криваве місиво того вечора він перетворив пику Фальконетті, матроси про все здогадалися.

Більше того, Спінеллі, палубний матрос, якось сказав Томасу:

— А я весь час сушив собі мізки, гадаючи, ну де я міг тебе бачити раніше?

— А ти мене раніше й не бачив! — заперечив Томас, хоча знав, що відпиратися вже марно.

— Е ні!.. — протягнув Спінеллі. — Років п'ять-шість тому я бачив, як ти послав у нокаут одного негритоса в Куїнсі.

— Я ніколи не бував у Куїнсі.

— Як знаєш, — примирливо сказав Спінеллі, розводячи руками. — Взагалі мене це не стосується.

Томас не сумнівався, що Спінеллі розкаже команді про своє відкриття, а в професійному боксерському журналі «Ринг мегезин» будь-хто легко міг відшукати відомості про його кар'єру, але у відкритому морі йому нема про що турбуватись. А от на березі треба бути насторожі. Тим часом він продовжував знущатися з Фальконетті, морально його знищуючи. І раптом він завважив одну цікаву обставину: матроси, яких ще недавно Фальконетті тероризував і які тепер з презирством ставилися до нього, зненавиділи Томаса за його поведження з італійцем. Їм було принизливо усвідомлювати, що вони так довго були в рабстві у нікчемної людини, з якої за десять хвилин збив усю пиху непоказний хлопець, що багатьом ледве діставав до плеча і за два рейси їхнього плавання ні разу не підвищив голосу.

Фальконетті старався не заходити до кают-компанії, якщо знав, що Томас там. Одного разу, коли він не зумів вислизнути вчасно, Томас не вдарив його, але сказав:

— Сиди тут, скотино. У мене є для тебе гарна компанія.

Він спустився в каюту Ренвея. Негр сидів сам на краєчку ліжка.

— Ходімо зі мною, — сказав Томас.

Переляканий Ренвей слухняно пішов слідом за ним. Побачивши Фальконетті, він сахнувся, хотів був дременути, але Томас силоміць уштовхнув його в каюту.

— Ми просто посидимо, як виховані джентльмени, поруч з оцим джентльменом і послухаємо гарну музику, — сказав Томас. У кубрику грало радіо.

Томас сів справа од Фальконетті, а Ренвей — зліва. Фальконетті не ворухнувся. Тупо сидів, похиливши голову і встромивши очі в підлогу, поклавши здоровенні ручиська перед собою на стіл.

— От і добре. На сьогодні досить. Тепер можеш іти, тварюко! — нарешті сказав Томас.

Фальконетті підвівся і, не дивлячись ні на кого з матросів, що спостерігали за ним, вийшов на палубу і стрибнув за борт. Другий

помічник капітана, що саме тієї хвилини був на палубі, бачив це, але стояв занадто далеко і не міг перешкодити йому. Судно розвернулось, і з півгодини вони без особливого завзяття кружляли на місці, шукаючи самогубця, але море штормило, а ніч була темна, хоч в око стрель, і знайти Фальконетті вони не змогли.

Капітан розпорядився провести відповідне розслідування, але ніхто з команди ні в чому не зізнався.

«Самогубство, причини не виявлені», — повідомив капітан у своєму рапорті власникам судна.

Біля пірса Томас і Дуайер взяли таксі.

— Ріг Бродвею і Дев'яносто шостої, — сказав Томас водієві.

Він сказав першу-ліпшу адресу, яка спала йому на думку, і тільки коли вони під'їхали до тунелю, він збагнув, яку помилку зробив. Адже ріг Бродвею і Дев'яносто шостої авеню зовсім поруч з будинком, де він колись жив з Терезою і сином. Йому, звичайно, наплювати на Терезу, довіку б її не бачити, але туга за сином підсвідомо змусила його дати водієві цю адресу — а раптом він випадково побачить хлопчика!

Поки вони їхали по Бродвею, Томас згадав, що Дуайер збирається зупинитися в гуртожитку Асоціації молодих християн на Шістдесят другій вулиці і чекатиме там звістки від нього. Томас нічого йому не розповів про готель «Егейський моряк».

— Ну от, приїхали, вилазь, — сказав Томас Дуайєру, коли таксист зупинився.

— Сподіваюся, ти незабаром даси про себе знати, Томмі, еге ж? — із тривогою в голосі спитав Дуайєр, вилазячи з машини.

— Не знаю, це не від мене залежить. — І Томас причипив дверцята. Йому зараз було не до Дуайєра з його слинявими словами вдячності.

Коли вони виїхали на Дев'яносто шосту вулицю, Томас попросив водія його зачекати. Вийшовши з машини, він побачив гурт дітей на Бродвеї і на Дев'яносто шостій вулиці, але з-поміж них не було його Уеслі. Сівши знову в таксі, він сказав:

— Ріг Парк-авеню і Дев'яносто дев'ятої.

Доїхавши, він вийшов з машини, почекав, поки таксі зникне з очей, зловив інше і звелів водієві зупинитися на перехресті Вісімнадцятої вулиці і Четвертої авеню. Коли вони туди прибули, він пройшов один квартал, завернув за ріг, потім вернувся назад і тільки після цього попрямував до готелю.

За конторкою стояв Пеппі. Побачивши Томаса, він нічого не сказав, а просто дав йому ключ. Трое матросів про щось сперечалися біля пальми в діжці — цієї одинокої прикраси у вузькому холі з невеликим альковом для конторки реєстрації відвідувачів. Судячи з усього, йшлося до бійки, бо вигуки незнайомою для Томаса мовою лунали все голосніше. Томас, не затримуючись, швидко

пройшов повз них, піднявся на третій поверх і зупинився біля дверей у номер, вказаний на бирці ключа. Увійшовши, кинув мішок на підлогу і з ходу кинувся на продавлене ліжко, застелене покривалом гірчичного кольору. Так і лежав горілиць, очима втупившись у тріщини на стелі. Жалюзі були опущені, але він не став їх піднімати.

Хвилини за десять у двері постукали. Так стукав тільки Пеппі. Томас підвівся і відчинив йому.

— Які новини? — спитав він.

Пеппі знизав плечима. За темними окулярами, які він не знімав ні удень, ані ввечері, важко було визначити вираз його очей.

— Комусь відомо, що ти тут, — сказав Пеппі. — Точніше, хтось пронюхав, що ти зупиняєшся тут, коли буваєш у Нью-Йорку.

Коло замикалося. У Томаса пересохло в горлі.

— Ти про що це, Пеппі? — хрипко спитав він.

— Днів сім-вісім тому сюди приходив якийсь тип. Цікавився тобою.

— Що ти йому сказав?

— Сказав, що вперше чую твоє ім'я.

— А він?

— А він сказав, що знає, що ти зупиняєшся тут. І ще сказав, що він твій брат...

— Який він із себе?

— Вищий за тебе, стрункий, брונет, вага — сто п'ятдесят п'ять — сто шістдесят фунтів, коротка стрижка, зелені очі, смаглява шкіра, загорілий, у дорогому костюмі, розмовляє як випускник коледжу, манікюру...

— Точно, це мій чортів братик, — сказав Томас. — Очевидно, адресу йому дала мати. Хоч і присягалась нікому її не говорити. Жодній живій душі. Добре, хоч не все місто знає. Ну і що було йому треба, моєму братові?

— Хотів поговорити з тобою. Я сказав: що передати, коли хто-небудь з таким ім'ям з'явиться тут, у готелі? Він залишив свій телефон. Живе в якомусь Уїтбі.

— Так, це він, — потворив Томас. — Гаразд, зателефоную, коли трохи оговтаюсь, відпочину. В мене поки що інші справи. А від нього я ще ні разу не чув гарних новин. У мене є до тебе прохання, Пеппі.

Пеппі мовчки кивнув. За ті гроші, що йому платили в таких випадках, він був завжди готовий до послуг.

— Перше — принеси мені пляшку віскі, — сказав Томас. — Друге — дістань пістолет. Третє — розшукай Шульца і спитай від мого імені, чи багато ще диму. Заодно довідайся, чи не можна мені побачитися із сином. Четверте — приведи до мене дівку. Зроби все саме в такій послідовності.

— Сто доларів, — лаконічно сказав Пеппі.

Томас дістав гаманець і дав Пеппі дві асигнації по п'ятдесят доларів. Потім простягнув йому гаманець.

— Поклади у свій сейф. — Коли він нап'ється і незнайома хвойда нишпоритиме по кишенях, не треба, щоб там лежали всі гроші, зароблені ним у морі.

Пеппі узяв гаманець і вийшов. Він розкривав рота тільки тоді, коли це було конче потрібно, і його вміння мовчати себе окупало. На пальцях у нього блищали два діамантові персні, а на ногах були черевики з крокодилячої шкіри. Томас замкнув за ним двері на ключ, знову ліг і не вставав, аж доки Пеппі повернувся з пляшкою віскі, трьома бляшанками пива, тарілкою з бутербродами із шинкою і англійським армійським револьвером «сміт-і-вессон» зі спіяним серійним номером.

— Випадково завалаявся у мене вдома, — сказав він, передаючи револьвер Томасові. У Пеппі багато чого «випадково» можна було знайти вдома. — Тільки не пускай його в діло в готелі чи десь поблизу.

— Не буду. — Томас відкоркував пляшку з віскі, запропонував чарку і Пеппі. Але той заперечливо похитав головою.

— Не п'ю. Хворий шлунок.

— У мене теж, — сказав Томас, зробивши великий ковток просто з пляшки.

— Дуже в цьому сумніваюся, — зауважив Пеппі, виходячи з кімнати.

Що було Пеппі відомо про нього? — думав Томас. Чи знав ще хто-небудь про нього? Що саме?

Віскі не допомагало, хоча він раз у раз прикладався до пляшки. Перед очима невідступно стояли обличчя матросів, що мовчки завмерли біля поручнів палуби, спостерігаючи, як вони з Дуайером спускались по трапу. Очі їхні палали ненавистю. Може, не слід їх звинувачувати? Одна річ — поставити на місце цього горлоріза й колишнього злочинця, зовсім інша — знущатися з нього, жорстко бити і зрештою довести до самогубства. Томас у глибині душі розумів, що людина, коли вона вважає себе людиною, повинна вміти вчасно зупинитись і залишити іншій людині місце під сонцем. Фальконетті, звичайно, справжня тварюка і цілком заслуговував, щоб його провчили, але цей урок мав закінчитися де завгодно, тільки не на дні Атлантичного океану.

Він ковтнув ще віскі, щоб забути, який вираз був на обличчі у Фальконетті, коли Томас йому сказав: «Тепер можеш іти, тварюко!», забути, як той, підвівшись з-за столу, вийшов з кают-компанії, супроводжуваний поглядами матросів.

Проте віскі не допомогло.

У дитинстві йому було гірко і кривдно, коли брат називав його вепром, але зараз, коли хтось назве його так само, чи має він

право ображатися? Він справді вірив, що коли б люди залишили його у спокої, він би теж їх не чіпав. Його душа прагнула спокою. Йому здавалося, що море звільнило його від тягаря жорсткості; майбутнє, про яке мріяли вони з Дуайером, повинно бути безхмарним і бездоганним: м'яке море, м'які люди... А замість цього в нього на совісті смерть людини і він ховається з револьвером у руці в злиденному готельному номері — вигнанець у власній країні. Господи, як хочеться плакати!

Коли Пеппі знову постукав у двері, пляшка була вже наполовину порожня.

— Я розмовляв із Шульцом, — сказав Пеппі. — Диму ще багато, і тобі краще забратися звідси якомога швидше.

— Авжеж, — погодився Томас, дивлячись на нього п'яними, в сльозах очима і тримаючи в руці пляшку.

Отже, дим ще не розвіявся. Цей їдкий дим супроводжував його все життя.

— А він не сказав, чи можу я хоч здалеку поглянути на свого сина?

— Він не радить, — відповів Пеппі. — Цього разу не варто.

— Він не радить, — повторив Томас. — Ех, старий Шульц. Звичайно, це ж не його дитина. А про мене що-небудь чув?

— До готелю щойно вселився один грек з «Елги Андерсен». Багато базикає. Розповідає, як ти відправив на той світ якогось Фальконетті.

— Коли люди мають на тебе зуб, вони не прогавають нагоди, щоб укусити, — зауважив Томас.

— Йому відомо, що ти колишній боксер-професіонал. Поки я не влаштую тебе на яке-небудь судно, краще не виставляй носа з кімнати.

— А я нікуди і не збираюсь, — різко заперечив Томас. — Де дівка, про яку я прохав?

— Буде за годину. Я сказав, що тебе звать Бернард, і вона ні про що тебе не питатиме.

— Чому Бернард? — роздратовано спитав Томас.

— У мене колись був друг, якого звали Бернард. — Пеппі легко, безшумно вийшов з кімнати у своїх черевиках з крокодилячої шкіри.

Томас нікуди не виходив з номера весь тиждень. За цей час Пеппі приніс йому шість пляшок віскі. Дівок, щоправда, Томас більше йому не замовляв. Він, здається, втратив смак до шльондр. Почав відрощувати вуса. Та як на гріх, вони в нього виявились руді і ніяк не пасували до його білявої чуприни. Таке враження, ніби він хотів змінити свою зовнішність за допомогою накладних вусів. Для тренування заряджав і розряджав револьвер. Намагався забути, не згадувати обличчя Фальконетті. Цілими днями ходив

з кутка в куток по кімнаті, наче в'язень по камері. В нього був підручник з навігації, який йому дав Дуайер, і він змушував себе щодня по дві години читати. Він відчував, що вже здатен прокласти по карті маршрут від Бостона до Йоганнесбурга. Він не спускався вниз по газету, сам застеляв ліжко і сам прибирав у кімнаті, щоб його не бачила покоївка. Він платив Пеппі десять доларів на день — сюди входило все, крім, звичайно, випивки, — і гроші швидко танули. Він зірвався, накричав на Пеппі, що той досі не може знайти йому місце на судні, але Пеппі лише знизував плечима і казав, що зараз не сезон і треба набратись терпіння. Пеппі легко говорити про терпіння — сам він людина вільна, ходить куди хоче.

Того дня Пеппі постукав у двері о третій годині пополудні. Дивно, у цей час він ніколи до нього не з'являвся. Зазвичай він заходив тричі на день: приносив сніданок, обід і вечерю.

Томас повернув ключ. Пеппі ввійшов, як завжди, легкою ходою. За його темними окулярами не можна було розібрати виразу очей.

— Є щось для мене?

— Кілька хвилин тому сюди приходив твій брат, — повідомив Пепсі.

— Що ти йому сказав?

— Сказав, що, здається, знаю, де тебе знайти. Він повернеться за півгодини. Ти хочеш його побачити?

Томас трохи подумав, потім сказав:

— Чом би й ні? Коли це потішить цього сучого сина, то й нехай.

Пеппі розуміюче кивнув:

— Гарзд, я приведу його до тебе, як тільки він прийде.

Томас замкнув за ним двері на ключ. Провів рукою по щетині на підборідді. Треба все-таки поголитись, вирішив він. Глянув на себе в потріскане дзеркало у ванній кімнаті. Які в нього смішні руді вуса, а очі налиті кров'ю. Він намилив обличчя, поголився. Не завадило б і постригтися. Він уже почав спереду лисіти. Волосся звисало над вухами, а ззаду спало на комірць сорочки. Пеппі — людина багато в чому незамінна, але стригти не вміє.

Ці півгодини, здавалось йому, тяглися нескінченно.

Аж ось у двері постукали, але стукав явно не Пеппі.

— Хто там? — тихо спитав Томас. Він тепер не знав, не був до кінця упевнений, який у нього зараз голос, адже він весь тиждень ні з ким не розмовляв, окрім Пеппі. А з ним у нього ніколи не бувало довгих балачок.

— Це я, Руді.

Томас відімкнув двері. До кімнати увійшов Рудольф, і Томас, перш ніж потиснути братові руку, знову замкнув двері на ключ.

Він не запропонував йому сісти. На Рудольфові був акуратно від-
прасований модний костюм з легкої смугастої тканини — цими
днями потепліло. Мабуть, йому з пральні щоразу надсилають ра-
хунок завдовжки з ярд, подумав Томас.

Рудольф вимушено посміхнувся.

— Цей чоловік унизу, коли я запитував про тебе, поведився
якось загадково.

— Він знає свою справу, — сухо відповів Томас.

— Я вже заходив сюди тижнів зо два тому.

— Знаю.

— Ти мені не телефонував?

— Ні.

Рудольф з цікавістю оглянув кімнату. На обличчі в нього
з'явився досить дивний вираз, наче він не вірив власним очам.

— Наскільки я розумію, ти від когось ховаєшся?

— Ніяких коментарів, як пишуть у газетах.

— Чи можу я тобі чимось допомогти?

— Ні, навряд. — Що він міг сказати своєму братові? Піди
пошукай людину на ім'я Фальконетті: довгота двадцять шість
градусів двадцять чотири мінути, широта тридцять вісім градусів
тридцять одна міну́та, глибина — десять тисяч футів? Піди скажи
гангстерові у Лас-Вегасі, у якого в багажнику машини схований
обріз, що, мовляв, Томас шкодує, що побив Кueilса, і більше так
ніколи не робитиме?

— Я радий бачити тебе, Томе, — сказав Рудольф. — Хоча,
звичайно, прийшов не просто з візитом.

— Це я вже зрозумів.

— Мама вмирає. Вона хоче побачити тебе.

— Де вона?

— У лікарні, в Уїтбі. Я зараз їду туди, може...

— Що значить — вмирає? Вмирає сьогодні? За тиждень? Через
два роки?

— Це може статися будь-якої хвилини, — відповів Рудольф. —
У неї вже було два інфаркти.

— Господи! — Томасу ніколи й на думку не спадало, що мати
може померти. В нього в речовому мішку навіть лежав для неї
подарунок — шалик, що він купив його в Каннах. На шалику була
зображена старовинна карта Середземного моря. Триколірна.
Люди, яким везеш подарунки, не мають права вмирати.

— Я знаю, що ти іноді з нею бачився, — вів далі Рудольф, — і
ти написав їй кілька листів. Розумієш, останнім часом вона стала
дуже набожною і хоче перед смертю з усіма помиритись, щоб мати
душевний спокій. Вона просила, щоб Гретхен теж приїхала.

— Її нема чого зі мною миритись, — сказав Том. — Я нічого
проти неї не маю. Вона була ні при чому. Я сам їй завдав чимало
горя. Ну а щодо нашого любого татуса, дідько б його взяв...

— Одне слово, ти хочеш поїхати зі мною? Моя машина стоїть внизу біля готелю.

Томас ствердно кивнув.

— Прихопи з собою валізу, — порадив Рудольф. — Невідомо, як довго нам доведеться там бути, і...

— Дай мені десять хвилин, — перервав його Томас, — і не чекай мене біля входу. Будь десь поблизу. А за десять хвилин виїжджай на Четверту авеню і рухайся на північ. Я буду йти в тому ж напрямку краєм тротуару. Якщо не побачиш мене, вернися на два квартали назад, потім знову їдь Четвертою авеню. Перевір, щоб дверцята з правого боку були відчинені. Старайся їхати повільно. Яка в тебе машина?

— «Шевроле» тисяча дев'ятсот шістдесятого року. Зеленого кольору.

Томас відчинив двері.

— І ні з ким не розмовляй у готелі, зрозумів?

Замкнувши за братом двері, Томас поклав у несесер бритву і зубну щітку. В нього не було валізи, і він узяв пакет, в якому Пеппі приніс йому останню пляшку віскі, й запхнув туди дві сорочки, дещо з нижньої білизни, шкарпетки і шалик, загорнутий у тонкий цигарковий папір. Щоб заспокоїти нерви, наостанок зробив ще ковток. Подумавши, недопиті півпляшки поклав в інший пакет: дорогою може знадобитися.

Потім пов'язав краватку і надів синій костюм, куплений у Марселі. Коли помирає твоя мати, треба бути одягнутим відповідно до сумної події. Він дістав із шафи «сміт-і-вессон», перевірів запобіжник, засунув револьвер за пояс під піджак і відчинив двері. Обережно виглянув у коридор — ні душі. Вийшов з кімнати, замкнув її і ключ поклав у кишеню.

Пеппі сидів на своєму місці за конторкою, але, помітивши Томаса, не захопився й словом. На вулиці сонце засліпило його, і він закліпав очима. Він крокував швидко, але не так, ніби тікав од когось..

Томас пройшов по Четвертій авеню всього півтора квартала, коли його наздогнав зелений «шеві». Швидко оглянувшись, він стрибнув у машину.

Як тільки вони виїхали за місто, Томас розслабився. Віяв прохолодний вітерець, за вікнами пролітали осяяні сонцем сільські краєвиди, що тишили зір. Мати, звичайно, вмирає, і йому було шкода її, але ж його тіло, його організм цього ніяк не відчував. Йому подобалася поїздка. Він насолоджувався прохолодою, рухом, волею після добровільного ув'язнення в готельному номері, на повні легені вдихаючи свіже повітря передмість. Він дістав з пакета пляшку віскі і запропонував Рудольфу, але той заперечливо похитав головою. Вони майже не розмовляли. Рудольф розповів, що Гретхен удруге вийшла заміж і що її другий чоловік недавно

трагічно загинув. Ще він сказав Томасу, що сам теж одружився. Джордахів і могила не виправить, подумав Томас.

Рудольф їхав швидко, зосередивши всю свою увагу на шосе. Томас раз у раз прикладався до пляшки, але зовсім не для того, щоб сп'яніти, а щоб почувати себе у формі.

Вони йшли зі швидкістю сімдесят миль на годину, коли раптом позаду завила патрульна сирена.

— Чорт забирай! — спересердя лайнувся Рудольф, зупиняючи машину на узбіччі.

До них підійшов патрульний офіцер.

— Добрий день, сер! — сказав він. Рудольф належав до розряду людей, яким поліцейські обов'язково говорили: «Добрий день, сер!» — Ваші права, будь ласка, — попросив він, але перш ніж перевірити права, він уважно глянув на пляшку, що лежала на переднім сидінні між Рудольфом і Томасом. — Ви їхали зі швидкістю сімдесят миль у зоні, де заборонено перевищувати п'ятдесят, — сказав він, холодно дивлячись на червоне, обвітрене лице Томаса, на його перебитий ніс і на синій марсельський костюм.

— Ваша правда, офіцере, шкодую, — промовив Рудольф.

— Ви, хлопці, пили. — Це прозвучало не як запитання, а як ствердження.

— Я не пив ні краплі, — сказав Рудольф. — А машину веду я.

— Хто він? — патрульний показав на Томаса затиснутими в п'ятірні правами.

— Мій брат, — відповів Рудольф.

— У вас є документи? — різко й підозріливо спитав офіцер у Томаса.

Попорпавшись у кишені, Томас дістав паспорт. Поліцейський повільно розгорнув його, немов побоюючись, що в ньому схована бомба.

— Чому у вас закордонний паспорт?

— Я моряк.

Патрульний офіцер повернув Рудольфові права, а паспорт Томаса сунув у кишеню.

— Це я поки що залишу в себе. І це теж візьму, — він показав на пляшку, і Рудольф віддав її. — А тепер розвертайтеся і їдьте за мною!

— Офіцере, — звернувся до нього Рудольф. — Може, ви просто оштрафуйте мене за перевищення швидкості і відпустите нас? Нам необхідно...

— Я сказав: розвертайтеся і їдьте за мною, — суворо потворив поліцейський і сягнутими кроками пішов до патрульної машини, де за кермом сидів його напарник-поліцейський.

Їм довелось повернути і їхати назад більше десяти миль до поліцейської дільниці. Томас зумів непомітно для Рудольфа діста-

ти револьвер з-під піджака й сунути його під сидіння. Якщо поліцейські обшукають машину і знайдуть револьвер, то йому хана — він може заgrimіти у в'язниці на строк від шести місяців до року. За незаконне зберігання зброї.

Поліцейський, що їх затримав, пояснив у дільниці сержантові, що вони перевищили швидкість, а крім того, винні і в другому порушенні — у машині виявлена почата пляшка спиртного, а тому необхідно зробити експертизу на ступінь алкогольного сп'яніння.

На сержанта, звичайно, справив належне враження зовнішній вигляд Рудольфа, з ним він розмовляв майже запобігливо, та одначе попросив обох подихати у пробірку, а Томаса змусив здати сечу на аналіз.

Вже стемніло, коли вони нарешті вийшли з поліцейської дільниці, залишивши там віскі, одержавши квитанцію на сплату штрафу за перевищення швидкості. Сержант, пожалівши їх, зробив висновок, що жоден з них не був п'яний, але патрульний офіцер, перш ніж повернути паспорт, довго й прискіпливо вивчав його. Томаса це насторожило — чимало поліцейських були тісно пов'язані з мафією. Але тут нічого вже не вдієш.

— Ти мав би зрозуміти, що не варто брати мене з собою, — сумно сказав Томас, коли вони знову виїхали на шосе. — Мене арештовують уже тільки за те, що я дихаю.

— Забудь про це, — коротко кинув Рудольф і натиснув на газ.

Томас помацав під сидінням. Револьвер був на місці. Отже, машину не обшукували. Може, щастя йому таки всміхнеться?

До лікарні вони приїхали на початку десятої.

Біля входу їх зупинила медсестра і, відвівши Рудольфа вбік, щось йому зашепотіла.

— Дякую, — сказав їй Рудольф якимось дивним, чужим голосом, потім підійшов до Томаса: — Мама померла годину тому.

II

— Останні її слова, — розповідала Гретхен, — були: «Передай батькові, хоч би де він був, я його прощаю». Потім вона впала в кому і вже не приходила до пам'яті.

— По-моєму, вона зациклилася на цьому, — сказав Томас. — Просила мене розшукати батька в Європі.

Був уже пізній вечір, вони втрьох сиділи у вітальні будинку, в якому Рудольф жив з матір'ю останні кілька років.

Біллі спав у кімнаті нагорі, а Марта сиділа на кухні й плакала, сумуючи за жінкою, що тиранила і мучила її день у день.

Біллі упрохав матір дозволити йому теж поїхати в Уїтбі, щоб востаннє побачити свою бабусю, і Гретхен, вирішивши, що знайомство зі смертю повчальне, взяла його з собою. Незадовго перед тим, як Мері востаннє відвезли до кисневої палати, вона простила дочку.

Рудольф уже віддав усі необхідні розпорядження щодо похорону. Він поговорив з отцем Макдоннелом і погодився влаштувати «весь цей дурний фарс», як він потім сказав Джин, зателефонувавши їй у Нью-Йорк. Надгробне слово, заупокійна меса — одне слово, усе як належить. Однак зачиняти в будинку всі вікна й опускати завіси — це вже занадто. Він міг, звичайно, догоджати матері, але до певної межі. Джин похмуро сказала, що, коли він хоче, вона приїде, але він сказав, що це ні до чого.

Телеграма, що застукала їх зненацька в Римі, вивела її з рівноваги.

— Рідня! — бурмотіла вона. — Завжди ця бісова рідня!

У той вечір і потім, у літаку, вона багато пила. Якби він не підтримував її, вона напевно звалилася б із трапу. Коли він їхав з Нью-Йорка, вона лежала в ліжку — тендітна, знесилена, виснажена. Тепер, сидячи з братом і сестрою в завмерлому будинку, де він стільки літ прожив з матір'ю, Рудольф був радий, що його жінка зараз не з ним.

— Після всього, що було, — гірко сказав Томас, — у тебе вмирає мати, а ти в цей час здаєш сечу на аналіз поліцейському! — Томас єдиний з усіх пив, але не п'янів.

У лікарні Гретхен поцілувала його і обняла: у своєму горі вона була сердечною, люблячою, близькою і вже не здавалася тією поважною і зарозумілою дамою, якою він її пам'ятав. Томас відчував: настане час, коли вони забудуть минуле і нарешті помиряться. У нього й без родичів вистачало в цьому світі ворогів.

— Мене лякає цей похорон, — різко сказав Рудольф. — Всі ці бабусі, з якими вона грала у бридж. І що може сказати про неї цей ідіот Макдоннел?

— Що її дух зламали бідність і брак любові, та, попри це, вона все своє життя присвятила Богові, — сказала Гретхен.

— Аби ж то цим він і обмежився, — похмуро кинув Рудольф.

— Вибачте, я зараз. — Томас вийшов з вітальні і піднявся у спальню для гостей, відведену йому й Біллі. Гретхен розмістилась у другій вільній кімнаті. У материну кімнату ще ніхто не заходив.

— Тобі не здається, що він змінився? — спитала Гретхен, коли вони з Рудольфом залишилися самі.

— Атож.

— Яюсь присмирнів. Наче його побили...

— У будь-якому разі, це на краще, — зауважив Рудольф.

Почувши на сходах братові кроки, вони обірвали розмову. Томас увійшов у вітальню, тримаючи в руці щось м'яке, загорнуте в тонкий цигарковий папір.

— Це тобі, — сказав він, простягаючи згорток Гретхен.

Вона розгорнула подарунок — шалик зі старовинною картою Середземного моря. У три кольори.

— Дякую, — сказала вона. — Яка краса! — Підвелась і поцілувала його.

Її поцілунок чомусь дивно на нього подіяв. Він відчув, що може зараз зробити якусь дурницю: розплакатись, щось розтрити чи піти нагору, вхопити револьвер і відкрити стрілянину з вікна у небо.

— Я купив його в Каннах, для мами.

— У Каннах? — перепитав Рудольф. — Коли ж ти там був?

Томас сказав, і вони, прикинувши, з'ясували, що були там приблизно водночас.

— Як усе це жахливо, — сумно сказав Рудольф. — Рідні брати розминулися, мов чужі. Надалі нам треба весь час підтримувати зв'язок один з одним, Томе.

— Авжеш, — погодився Томас. Йому справді хотілося бачитися з Гретхен, але Рудольф — зовсім інша річ. Через Рудольфа йому довелося дуже багато страждати. — Звичайно, — сказав він. — Я накажу своїй секретарці надсилати тобі копію моїх планів і маршрутів. — Він підвівся. — Ну гаразд, піду спати. Сьогодні я з самісінького ранку на ногах.

Томас піднявся на другий поверх. Правду кажучи, він не дуже втомився. Просто йому не хотілося сидіти в одній кімнаті з Рудольфом. Коли б він знав, де морг, у якому в труні лежить тіло матері, то зараз би непомітно вислизнув з будинку і всю ніч просидів би коло покійної.

Щоб не розбудити Біллі, який спав у блакитній піжамі на другому ліжку, він не вмикав світла, а лише трохи відхилив двері, щоб при світлі з коридора було видно, куди покласти одяг. У нього не було піжами. Цікаво, що скаже цей пацан, коли ранком побачить, що його дядько спав у трусах. А може, й не помітить. Хлопчик, здається, нічого, і його силоміць не змусиш повірити, що його дядько — поганий. Від нього приємно пахло свіжістю і милом. Він намагався втішити Гретхен там, у лікарні, обійняв матір, і вони обоє заплакали. Томас не міг пригадати, щоб він коли-небудь обнімав свою матір.

Дивлячись на Біллі, він думав про Уеслі. Треба щось робити. Не можна ж, справді, дозволити виховувати сина такій шльондрі, як Тереза.

Зачинивши двері, він ліг на м'яке ліжко з чистими простиралами. Рудольф, звичайно, спав у такому зручному чистому ліжку щонаочі, все своє життя.

Тедді Бойлан теж прийшов на похорон. Взагалі, людей було багато. Газети Уїтбі і Порт-Філіпа, вважаючи смерть матері такої видатної людини, як Рудольф Джордах, важливою подією, помістили некролог на видному місці. Щоправда, вони не змогли розповісти нічого особливого про Мері Джордах, але газети компенсували це переліком усіх досягнень і титулів її сина — голова ради директорів корпорації «Д. К. Ентерпрайсиз», президент малої Торговельної палати Уїтбі, випускник-відмінник університету Уїтбі, член опікунської ради університету, член міського архітектурного комітету Уїтбі і Порт-Філіпа, сміливий, енергійний, упевнений, багатообіцяючий комерсант і бізнесмен. Був згаданий навіть той факт, що колись Рудольф виступав на коротких дистанціях за легкоатлетичну команду Порт-Філіпа, а також у середині 40-х грав на трубі у джазі «П'ятеро з ріки».

Бідолашна мама, подумав Рудольф, оглядаючи переповнену церкву. Яка б вона була рада, побачивши, скільки людей прийшло вшанувати її пам'ять.

Отець Макдоннел виправдав усі побоювання Рудольфа. Він виявився куди гіршим і просторікував куди довше. Рудольф намагався не дослухатися до тієї солодкої патоки, що лилася з його медоточивих вуст на завітчане віко труни. Лишалось тільки сподіватися, що на Гретхен ця церемонія не справить такого гнітючого враження, не змусить її з гіркою згадувати іншу труну — у каліфорнійському крематорії. Він кинув на неї швидкий погляд. Судячи з її обличчя, вона цілком тримала себе в руках.

На цвинтарі в заростях дерев весело щебетали пташки, радіючи приходу теплого літа. Коли труну під хлипання бабусь, партнерок матері по бриджу, опускали в могилу, Рудольф, Гретхен і Томас стояли поруч. Гретхен тримала за руку Біллі.

Бойлан наздогнав їх, коли вони вже підходили до лімузинів, що вишикувались у довгу вервечку.

— Вибачте за докучливість, — сказав він, — але мені хочеться висловити вам свої співчуття. Зовсім ще нестара жінка...

На якусь мить Рудольф розгубився. Йому мати завжди здавалася не просто старою, а древньою, та вона й насправді була такою. Вона виглядала старою бабою вже в сорок років, а процес її помирання почався ще раніше. Зараз до нього вперше дійшло, що їй було всього п'ятдесят шість років. Майже стільки ж, скільки Бойлану. Недаремно ж він сказав: «Зовсім ще нестара жінка».

— Дякую, Тедді, — мовив Рудольф і потис йому руку.

Судячи з усього, Бойлан поки що не збирався помирати. Вогонь в нього було такого ж кольору, що й завжди, обличчя зазмагле, без зморшок, струнка, пряма хода, начищені до блиску черевики.

— Як поживаєш, Гретхен? — спитав Бойлан. За їхніми спинами зупинилися плакальниці, не сміючи обійти їх на вузькій, вкритій гравієм доріжці, між двома рядами могилок. Як звичайно, Бойлан нічого не помічав — начхати йому на те, що хтось його чекає.

— Дуже добре, Тедді, дякую, — відповіла Гретхен.

— Наскільки я розумію, це — твій син. — Бойлан усміхнувся до Біллі, що уважно розглядав його цікавим поглядом.

— Біллі, це містер Бойлан, — сказала Гретхен. — Наш давній приятель.

— Радий з тобою познайомитись, Біллі. — Бойлан потис хлопцеві руку. — Сподіваюсь, наступного разу ми з тобою зустрінемося з більш радісної нагоди...

Біллі нічого не відповів. Томас, примружившись, розглядав Бойлана. Як здалося Рудольфу, він ховав за напівопущеними повіками бажання розреготатись. Може, зараз, у цю хвилину, він згадав той вечір, коли бачив, як Бойлан розгулював голяка у своєму будинку на пагорбі і наливав у келих віскі, щоб віднести його Гретхен, яка лежала в ліжку нагорі? Про що тільки не думають люди на цвинтарі.

— Мій брат, — відрекомендував Рудольф Томаса.

— А, так-так! — Бойлан мигцем глянув на Томаса, але не подав йому руки і знову повернувся до Рудольфа. — Коли в тебе при всій твоїй багатогранній діяльності знайдеться вільна година, Руді, зателефонуй. Ми могли б якось разом повечеряти. Змушений визнати, ти мав рацію, обравши собі цю кар'єру. І прихопи із собою Гретхен, якщо вона буде вільна. Я буду дуже радий бачити вас обох.

— Я їду в Каліфорнію, — сказала Гретхен.

— Шкода! Ну, що ж, не смію вас більше затримувати. — Він ледь помітно вклонився і попрямував до своєї машини, елегантний, пещений і навіть у чорному костюмі — біла ворона в монотонно-одноманітній процесії мешканців маленького провінційного містечка.

Вони підійшли до крайнього лімузина, і Рудольф покvapливо заступив дорогу до нього отцеві Макдоннелу. А Гретхен раптом із жахом усвідомила, наскільки вони, Бойлан і Рудольф, схожі один на одного — не зовнішністю, звичайно, і, сподівалась вона, не вдачею, а своїм ставленням до людей, манерою розмовляти, жестами, стилем одягу, ходом. Їй було цікаво, чи розуміє Рудольф, як багато перейняв він у цієї людини. Може, спитати його про це, але чи сподобається йому таке нагадування?

У машині Гретхен усю дорогу думала про Бойлана. Їй, звичайно, годилося б думати про матір, чию могилу в ці хвилини закидали землею на цвинтарі, де щедро сяє сонце і співають, надриваючись по-літньому, птахи. Але вона чомусь уперто думала про

Бойлана. Вона не відчувала до нього ні кохання, ні особливого бажання, але, з другого боку, не було й відрази, ненависті чи прагнення помсти. Було таке відчуття, начебто вона витягла стару, улюблену іграшку з давно забутої скриньки і, з цікавістю стискаючи її в руках, дивиться на неї, згадуючи, що відчувала вона тоді, коли ця іграшка мала для неї особливий сенс. Вона не наважувалася викинути її чи віддати якійсь дівчинці із сусіднього кварталу. Вона не могла цього зробити, навіть коли б дуже-дуже захотіла. Ніяк не вдавалося. Як не кажи, перше кохання. Хай він стане моїм Валентином.

Приїхавши додому, вони всі вирішили, що їм необхідно випити. Біллі, блідий і похмурий, поскаржився на головний біль і пішов до себе нагору. Марта, не перестаючи схлипувати, подалася на кухню приготувати щось поїсти.

Рудольф змішав собі і Гретхен мартіні, а Томасові налив віскі з льодом. Томас скинув затісний у плечах піджак, розстебнув комірць і сидів на твердому дерев'яному стільці, трохи подавшись уперед і звівши руки між коліннями. Хоч би де і на чому б він сидів, подумав Рудольф, передаючи братові келих з віскі, завжди здається, що він примостився на стільчику в кутку рингу.

Вони підняли келихи, випили, але ніхто не згадав імені матері.

Вони вирішили поїхати у Нью-Йорк — нікому не хотілося стовбичити тут, у цьому будинку, і приймати візити співчуття. У дім принесли дуже багато квітів, але Рудольф попросив Марту відправити всі букети, крім одного, до лікарні, де померла мати. Він залишив тільки букет нарцисів, які яскравою плямою жовтіли на кавовому столику біля канапи. Вікна були відчинені навстіж, і в кімнату з галявини линув клейкий запах нагрітої сонцем трави. Гарненька кімната з брусованою стелею вісімнадцятого сторіччя, притихла, прибрана, яка, щоправда, не вирізняється особливою оригінальністю, простора, не завалена книжками, без натяку на агресивний модерн, — цілком до його смаку.

— Що ти збираєшся робити з будинком? — поцікавилася Гретхен.

Рудольф знизав плечима.

— Мабуть, залишу собі. Мені все одно доведеться часто бувати в Уїтбі. Хоча, звичайно, для мене будинок завеликий... Може, переїдеш і поживеш тут?

Гретхен заперечливо похитала головою. Спорам з адвокатами не видно було кінця.

— Ні, я приречена жити в Каліфорнії.

— А як ти? — спитав Рудольф Томаса.

— Я? — здивувався той. — Якого дідька мені тут робити?

— Ти міг би знайти собі роботу. — Рудольф навмисно не сказав: «Я тебе влаштую». Він повільними ковтками пив мартіні,

подумки хвалячи себе за стриманість. — Ти ж не будеш заперечувати, що тут набагато краще, ніж у готелі, в якому ти зупинився в Нью-Йорку?

— Я не збираюся тут довго затримуватись. І взагалі, це місце не для мене. Люди тут витріщаються на мене, немов на мавпу в зоопарку.

— Ти перебільшуєш, — заперечив Рудольф.

— Твій дружок Бойлан не захотів навіть подати мені руки. Коли тобі на цвинтарі не подають руки, то чого ще чекати?

— Ну, він — особливий випадок.

— Згоден, — засміявся Томас. Сміх був неголосний, але від нього в кімнаті чомусь стало тривожно.

— Чому ти смієшся? — спитав Рудольф, а Гретхен здивовано глянула на нього.

— Наступного разу, коли побачиш його, скажи, що він правильно зробив, не потиснувши мені руку.

— Про що це ти, Томе?

— Спитай, чи пам'ятає він День перемоги в Європі, той вечір, коли в його маєтку підпалили хреста і потім почалася пожежа.

— Ти хочеш сказати... це зробив ти? — різко спитав Рудольф.

— Я і один мій товариш. — Томас підвівся, підійшов до буфета, налив собі ще віскі.

— Навіщо ти це зробив? — спитала Гретхен.

— Хлоп'ячий азарт, — пояснив Томас, кидаючи в келих пару кубиків льоду. — Адже ми щойно перемогли.

— Але чому ти вибрав саме його?

Томас потрусив келихом, щоб кубики льоду осіли на дно. Потім повернувся спиною до Гретхен:

— У нього тоді був роман з однією дівчиною, яку я в той час добре знав. І мені це не подобалось. Сказати, як звали ту дівчину?

— У цьому немає потреби, — спокійно відповіла Гретхен.

— А хто був твій товариш? — спитав Рудольф.

— Яка різниця?

— Його звали Клод. Не пригадую зараз його прізвища. Ти часто вештався з ним по місту. Правда?

Томас посміхнувся, але не відповів. Прихилившись спиною до буфета, він пив віскі.

— Одразу після цього він кудись зник, — сказав Рудольф. — Я тепер пригадую.

— Так, він зник, а слідом за ним зник і я. Це ти теж пригадуєш?

— Отже, хтось довідався, що це — справа ваших рук?

— Так, дехто довідався, — іронічно кивнув Томас.

— Тобі ще пощастило, що ти не заgrimів за ґрати, — сказала Гретхен.

— Саме на це натякав батько, коли викинув мене з міста. Справді, ніщо так, як похорон, не змушує людей згадувати старі добрі часи.

— Томе, але ж тепер ти зовсім інша людина, не такий, як колись, — сказала Гретхен.

Томас підійшов до канапи, на якій сиділа сестра, і, нахилившись, ласкаво поцілував її в чоло.

— Сподіваюся, що не такий. — Він випростався і додав: — Я піднімусь нагору, гляну, як там Біллі. Хороший він хлопець. Йому, гадаю, стане легше, коли він буде не сам.

Він узяв келих віскі із собою.

Рудольф знову змішав собі і Гретхен по мартіні. Він був радий чимось зайняти себе. З такою людиною, як його брат, нелегко. Навіть після того, як Томас вийшов з вітальні, в кімнаті відчувалося якесь напруження.

— Боже, — нарешті порушила тишу Гретхен, — невже в усіх нас одні й ті самі гени? Аж не віриться!

— Хто ж із нас той виродок, без якого не буває сім'ї? Хто? Ти, я чи він?

— Ми всі були страховиськами, Руді, і ти і я.

Рудольф знизав плечима.

— Наша мати була страховиськом. Наш батько був страховиськом. Ти знала, чому вони були такими, або принаймні вважала, що знаєш, але хіба це щось змінювало? Особисто я намагаюся не бути страховиськом.

— Тебе рятує твоє везіння, — зауважила Гретхен.

— Але ж я працював як проклятий, не покладаючи рук, — запально сказав Рудольф.

— Колін теж. Але ти не Колін, ти ніколи не врідешся в дерево.

— Мені дуже шкода, Гретхен, що я досі не вмер. — У його голосі бриніла неприхована образа.

— Будь ласка, не зрозумій мене неправильно. Я рада, що в нашій родині є така людина, яка ніколи не врідеться в дерево. Але це не Том. І, звичайно ж, не я. Я в цьому впевнена. Я, мабуть, гірша од вас усіх. Я сама вирішила долю всієї нашої родини. Коли б я не опинилася якось у суботу на одній дорозі поблизу Порт-Філіпа, у кожного з нас життя склалося б зовсім інакше. Ти знав про це?

— Про що ти?

— Про Тедді Бойлана, — сказала Гретхен таким тоном, ніби це було само собою зрозуміло. — Він тоді підчепив мене, і я стала такою, яка є, в основному, через нього. Чоловіки, з якими я спала, потрапляли в моє ліжко через нього. Через нього я втекла до Нью-Йорка. Через нього я зустріла Віллі Еббота, якого врешті-решт почала зневажати, бо він мало чим відрізнявся від Тедді

Бойлана, і я покохала Коліна, бо він був цілковитою протилежністю Тедді Бойлана. Мої розгромні статті, що їх критики вважали такими розумними, були випадками проти Америки, адже вона породила таких людей, як Тедді Бойлан, і дала їм легке життя.

— У тебе нав'язлива ідея... Доля родини! Може, тобі сходити до циганки, випитати її про себе, почепити на шию амулет і на решті заспокоїтись?

— Мені не треба ходити ні до якої циганки. Коли б я не познайомилася з Тедді Бойланом і він не трахнув мене, хіба Том запалив би хреста на пагорбі? Як ти гадаєш? Хіба його прогнали б з міста, немов злочинця, коли б на моєму шляху не опинився Тедді Бойлан? Невже ти вважаєш, що він став би таким, яким він є зараз, коли б залишився в Порт-Філіпі і жив дома?

— Може, й не став би, — визнав Рудольф. — Але тоді обов'язково сталося б щось інше.

— Однак сталося те, що сталося. Був Тедді Бойлан, який спав з його сестрою. Ну а щодо тебе...

— Про себе я сам усе знаю, — урвав її Рудольф.

— Справді? Ти гадаєш, що зміг би закінчити коледж, якби Тедді Бойлан не заплатив за твоє навчання? Одягався б так, як зараз, якби не він? І був би так само схибнутий на успіхові й на грошах і так само сушив собі голову над тим, як досягнути вершини найкоротшим шляхом? Невже ти віриш, що знайшовся б хтось інший, окрім Тедді Бойлана, хто тягав би тебе з собою в картинні галереї, цікавився тобою, поки ти вчився, навіював би тобі почуття впевненості у собі? — Вона одним духом допила другий мартіні.

— Гарзд, — примирливо відгукнувся Рудольф. — Я споруджу пам'ятник на його честь.

— До речі, може, тобі й варто це зробити. З грошима твоєї дружини ти цілком можеш це собі дозволити.

— Це вже удар нижче пояса, — сердито кинув Рудольф. — Ти ж бо знаєш, що я не мав найменшого уявлення про...

— От про це я й кажу, — урвала його Гретхен. — Твоє вічне везіння перетворило твою джордахівську потворність на щось інше.

— Ну а що ти скажеш про свою джордахівську потворність?

Гретхен раптом змінилася: голос її втратив різкість, обличчя стало сумним, м'яким і молодим.

— Коли я жила з Коліном, я не була страховиськом, — сказала вона. — Мені ніколи вже не знайти другого Коліна.

Він ласкаво торкнувся її руки — весь гнів Рудольфа раптом вщух, як тільки він відчув невтішність горя своєї сестри.

— Але ж ти не повіриш мені, коли я скажу, що знайдеш?

— Не повірю.

— А як же ти збираєшся жити далі? Сидітимеш дома і все життя носитимеш жалобне вбрання?

— Ні.

— А що ж ти вирішила робити?

— Піду вчитися.

— Вчитися? — вражено перепитав Рудольф. — У твоєму віці?

— Вступлю на вечірне відділення Каліфорнійського університету. В Лос-Анджелесі. Тоді я зможу жити дома і доглядати за Біллі. Я вже заходила туди, розмовляла. Мене приймуть.

— І що ж ти вивчатимеш?

— Тільки не смійся!

— Сьогодні я вже ні з чого не сміюся, — серйозно відповів Рудольф.

— У Біллі в класі є один хлопчик. Його батько — психіатр.

— Боже праведний! — вигукнув Рудольф.

— Я бачу, тобі все-таки щастить. Ти ще здатний вигукнути «Боже праведний!», коли чуєш слово «психіатр».

— Вибач.

— Він і подав мені цю ідею. Кілька разів на тиждень він працює за сумісництвом у клініці з непрофесійними психоаналітиками. В них немає диплома лікаря, але вони самостійно вивчали психоаналіз, здали іспит і мають ліцензію на лікування випадків, що не вимагають глибоких знань психіатрії. Вони застосовують групову терапію, працюють з дітьми, що не бажають вчитися писати і читати: з агресивними або замкнутими дітьми з неблагополучних родин; дівчатами, що стали фригідними через релігійне виховання або через психічну травму, отриману в дитинстві; з негритянськими і мексиканськими дітьми, які починають відвідувати школу значно пізніше за інших, не можуть наздогнати решту учнів і втрачають віру в себе...

— Коротко кажучи, — нетерпляче перервав її брат, — озброївшись клаптем паперу, який тобі видадуть після закінчення університету, ти маєш намір самотужки розв'язати цілу купу проблем: і негритянську, і мексиканську, і релігійну, і...

— Я постараюся вирішити бодай одну проблему чи, можливо, дві, а може, й сотню, — сказала Гретхен. — І водночас я вирішуватиму свою власну проблему. Я буду весь час при ділі і робитиму щось корисне.

— А не дурниці, як твій брат, — з гіркотою сказав Рудольф, почувавши себе зачепленим її словами. — Ти ж це хотіла сказати?

— Зовсім ні, — заперечила Гретхен. — Ти теж робиш щось корисне, але по-своєму... І тому не заважай мені робити те, що я хочу, і бути корисною по-своєму.

— І скільки часу тобі знадобиться на все це?

— Два роки мінімум, щоб здобути диплом лікаря. Потім — поглиблене вивчення психоаналізу...

— Ти ніколи не закінчиш, знайдеш чоловіка і...

— Можливо, — не стала заперечувати Гретхен. — Щоправда, досить сумнівно, але все може бути...

З почервонілими від сліз очима у кімнату ввійшла Марта і повідомила, що вечеря готова. Гретхен піднялася нагору, щоб запросити Біллі і Томаса. Незабаром уся родина сиділа в їдальні. Всі були дуже люб'язні і ввічливо говорили одне одному: «Будь ласка, передай мені гірчицю», «Дякую тобі!» або: «Ні, гадаю, мені цілком досить».

До готелю «Алгонкін» вони під'їхали на початку восьмої вечора. Гретхен і Біллі зупинилися там, бо в помешканні Рудольфа, де його чекала Джин, була тільки одна спальня. Рудольф запропонував Гретхен і Біллі повечеряти разом із Джин, але Гретхен відмовилася — не такий день, щоб знайомитися зі своєї невісткою. Рудольф запросив Томаса, але той теж відмовився, посилаючись на те, що в нього, мовляв, побачення.

Томас виліз із машини слідом за Біллі, обняв хлопчика за плечі.

— У мене теж є син, Біллі, — сказав він. — Щоправда, зовсім ще маленький. Коли він виросте і стане схожим на тебе, я пишатимусь ним.

Вперше за ці три дні Біллі усміхнувся.

— Томе, я ще побачу тебе коли-небудь? — спитала Гретхен.

— Звичайно, — відповів він. — Я знаю, де тебе знайти. Я тобі зателефоную.

Гретхен із сином зайшли до готелю. Носій ніс за ними їхні дві валізи.

— Я поїду далі на таксі, Руді, — сказав Томас. — Ти напевне квапишся додому, до молодої дружини.

— Я охоче щось би випив, — мовив Рудольф. — Може, зайдемо в бар і...

— Ні, дякую. Немає часу, — відмовився Том. Через плече брата він поглядав на потік машин, що рухалися по Шостій авеню.

— Томе, мені треба з тобою поговорити, — наполягав Рудольф.

— Мені здавалося, що ми досхочу наговорились, і ти вже все мені сказав. — Томас зупинив таксі, але виявилось, що водій їхав у парк. — Про що тобі ще говорити зі мною?

— Ти вважаєш, нема про що? — зірвався Рудольф. — Справді ти так вважаєш? А коли я скажу, що в тебе зараз є близько шістдесяти тисяч доларів? Га? Може, тоді передумаєш?

— Ти великий жартівник, Руді, — посміхнувся Томас.

— Я не жартую. Ходімо в бар.

Здивований Томас пішов за ним слідом.

— Ну що ж, я слухаю, — сказав Томас, коли офіціант приніс їм віскі.

— Пам'ятаєш свої бісові п'ять тисяч доларів? Ну, ті, що ти мені тоді дав. Пам'ятаєш?

— Ті бісові гроші? Авжеж пам'ятаю.

— Ти тоді сказав, що я можу розпоряджатися ними як захочу. Я навіть пам'ятаю твої слова: «Можеш на них посцяти, викинути на шльондр, пожертвувати у фонд благодійності»...

— Так, це на мене схоже, — знову посміхнувся Томас.

— Так от, я вклав їх в акції моєї компанії.

— Ти — тямуща людина щодо бізнесу. Ще з дитинства.

— Я вклав ці гроші на твоє ім'я, Томе, — підкреслив Рудольф. — Хоча досі великих дивідендів не було, але я весь час пускав їх в обіг. Твої акції вже вчетверо перевищили початковий номінал, і їхня цінність дедалі зростає. Коротше кажучи, тепер твій пай коштує приблизно шістдесят тисяч доларів.

Томас одним духом випив віскі, заплющився і пальцями потер очі. А Рудольф вів далі:

— Останні два роки я регулярно намагався зв'язатися з тобою, але телефонна компанія повідомила мені, що твій телефон відключений, усі листи повертались зі штампом: «Адресат вибув». А мама, поки не потрапила до лікарні, ніколи мені не говорила, що ви листуєтеся. Я переглядав у газетах спортивні сторінки, але про тебе ніде не було ані слова — ти наче крізь землю провалився.

— Я виступав перед виборцями західних штатів, — сказав Томас, розплющуючи очі. Усе було, немов у тумані.

— Взагалі я був навіть радий, що не зміг тебе знайти, — зізнався Рудольф. — Я знав, що курс наших акцій буде зростати, і я не хотів, щоб ти, не втримавшись, продав їх передчасно. До речі, я й зараз не раджу тобі їх продавати.

— Тобто ти хочеш сказати, що, коли завтра я піду й заявлю, що в мене є акції, які я хочу продати, мені дадуть за них шістдесят тисяч доларів готівкою?

— Безперечно, тільки я не раджу тобі...

— Руді, — сказав Томас, не слухаючи його. — Ти чудовий хлопець, просто чудовий! І, може, я був неправий, погано думаючи про тебе всі ці роки, але зараз я не збираюся вислуховувати нічийх порад. Я хочу тільки одного: дай мені адресу тієї людини, яка чекає мене, щоб вручити шістдесят тисяч доларів готівкою.

Рудольф зрозумів, що переконувати марно. Він написав на клаптику паперу адресу офісу Джонні Хіта і дав Томасу.

— Зайди туди завтра, — сказав Рудольф. — Я зателефоную Хіту, і він тебе чекатиме. Тільки, прошу тебе, Томе, будь розсудливим.

— Про мене не турбуйся, Руді. Від сьогодні я буду таким розсудливим, що ти мене просто не впізнаєш.

Томас замовив ще по келихові віскі. Коли він підвів руку, щоб покликати офіціанта, піджак його розхристався і Рудольф побачив засунутий за його пояс револьвер. Але він нічого не сказав. Він зробив для брата все, що міг. Більше він уже нічого не зможе для нього зробити.

— Зажди тут хвилинку, гаразд? Мені треба терміново зателефонувати.

Томас вийшов у хол, знайшов автомат, у довіднику відшукав телефон компанії «Транс Уорлд Ерлайнс». Набравши номер, запитав у дівчини з довідкової служби про завтрашні рейси на Париж. Вона повідомила, що є літак, який вилітає о восьмій вечора.

— Може, зарезервувати для вас квитки? — спитала вона.

— Не треба, дякую, — відповів Томас. Потім набрав номер гуртожитку Асоціації молодих християн і попросив покликати Дуайєра. Дуайєр довго не підходив, і Томас уже хотів був повісити слухавку, коли на другому кінці почулося:

— Алло! Хто це?

— Це я, Том. Слухай мене...

— Том! — радісно вигукнув Дуайєр. — Невже це ти? А я тут хвилююся, переживаю, все чекаю дзвінка від тебе. Боже, я вже думав, що ти помер...

— Ти коли-небудь заткнешся хоч на хвилинку?! — урвав його Томас. — Слухай мене уважно. Завтра о восьмій вечора з аеропорту Айдлуайлд вилітає літак у Париж. Чекай мене о шостій тридцять біля каси попереднього продажу квитків. З речами. Зрозумів?

— Ти хочеш сказати, що ти замовив для нас квитки на літак?

— Ні, ще не замовив. Ми купимо їх на місці. Навіщо мені світитись у списку пасажирів цілий день?

— Авжеж, авжеж, Томе, я розумію.

— Головне — не спізнись.

— Буду вчасно. Не турбуйся.

Томас повісив слухавку.

Повернувшись у бар, він наповіг на тому, що заплатить за випивку, а коли вони вийшли на вулицю, перш ніж сісти в таксі, міцно потис братові руку.

— Послухай, Томе, — сказав Рудольф. — Давай пообідаємо разом на цьому тижні. Я хочу познайомити тебе з моєю дружиною.

— Чудова ідея. Я зателефоную тобі у п'ятницю, — відгукнувся Томас. Сівши в машину, він сказав водієві: — Ріг Четвертої авеню і Вісімнадцятої.

Він зручно вмовстився на задньому сидінні в таксі, притискаючи до грудей паперовий пакет зі своїми пожитками. Треба ж, коли в людини з'являється шістдесят тисяч доларів, усі її запрошують пообідати. Навіть рідний брат.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1963 рік

Коли Гретхен під'їхала до будинку, йшов дощ, і не просто дощ, а справжня тропічна злива, каліфорнійська злива. Пружні струмені прибивали до землі квіти, немов срібні кулі, відскакували риком від черепичних дахів, розмивали залишені бульдозерами купи землі на схилі пагорба і брудними потоками ринули на городи й басейни сусідів. Минуло два роки, відколи помер Колін, але вона машинально заглянула у відкритий гараж: чи не стоїть там його машина.

Покинувши книжки у старенькому «форді», вона побігла до вхідних дверей, і, хоча до них було всього кілька ярдів, під дощем її волосся враз геть промокло. Зайшовши в будинок, вона зняла пальто і труснула мокрою. Було тільки пів на п'яту пополудні, але будинок тонує у вечірній темряві, і вона ввімкнула у вітальні світло. Біллі подався із друзями на вихідні в похід на гірський кряж Сьєрра, і вона сподівалася, що в горах погода краща, ніж тут, на узбережжі.

Вона заглянула до поштової скриньки. Якись рахунки, рекламні проспекти і лист із Венеції — почерк Рудольфа.

Вона пройшла до вітальні, всюди вмикаючи світло. Скинувши мокрі черевики, налила собі віскі з содовою, зручно вмостилася на канапі, підібгавши під себе ноги, — усе ж тут затишно й тепло, в цій яскраво освітленій кімнаті. Їй уже не вчувалися, як колись, тривожні шерехи тіней з темних кутків. Судовий позов — справжнісіньку битву з колишньою дружиною Коліна — вона виграла і тепер нікуди звідси не поїде.

Суд ухвалив виплачувати їй тимчасову матеріальну допомогу від штату до остаточного визначення розмірів статку Коліна, і тепер вона вже не залежала фінансово від Рудольфа.

Вона розгорнула його лист. Який довгий! Коли він жив в Америці, то волів за краще телефонувати, але зараз, подорожуючи Європою, користується послугами пошти. Очевидно, в нього предосить вільного часу, бо писав він часто. Вона одержувала від нього листи з Лондона, Дубліна, Единбурга, Парижа, Сен-Жан-де-Луза, Амстердама, Копенгагена, Женеви, Флоренції, Рима, Іск'ї,

Афін, а також із малесеньких готелів у містечках, про які ніколи навіть не чула, де вони з Джин зупинялись усього на одну ніч.

«Дорога Гретхен! — читала вона. — У Венеції лле дощ, а Джин пішла фотографувати. Вона каже, що в дощ можна найбільш удало піймати настрої Венеції — і знизу вода, і зверху вода. А я затишно влаштувався в нашому номері і не відчуваю ніякого потягу до прекрасного. А ще Джин захоплена ідеєю зробити серію фотографій про людей, які перебувають у важких життєвих обставинах. Старість, життєві негаразди, а особливо і те й те разом, на її думку, розкривають характер людей і країни краще, ніж будь-що інше. Я навіть не намагаюся з нею сперечатись. Особисто я волю бачити гарних молодих людей, розімлілих під спекотним сонцем, але ж я лише тільки її чоловік-філістер.

Я скількимога насолоджуюся чудесними плодами байдикування. Після багатьох років суєти і напруженої праці я виявив у самому собі щасливого, схильного до лінощів чоловіка, з якого цілком досить і двох шедеврів на день, якому приємно загубитися в чужому місті, годинами просиджувати за столиком у кафе, мов якийсь француз чи італієць, або вдавати, що я теж розуміюся на мистецтві, і торгуватися в картинних галереях, купуючи нові картини сучасних художників, про яких ніхто ніколи не чув і чий твори, скоріше за все, перетворять мою вітальню в Уїтбі на кімнату жахів, коли я повернуся з цією колекцією додому.

Хоч як це дивно, але, незважаючи на пристрасть до подорожей, незважаючи на те, що батько родом з Німеччини і, очевидно, у ньому було стільки ж німецького в характері, скільки й американського, в мене немає жодного бажання відвідати Німеччину. Джин там була, і теж не дуже прагне знову туди. Вона каже, що Німеччина надто схожа на Америку, буквально в усьому. Доводиться повірити їй на слово.

Вона для мене — найдорощча жінка в світі, і я став жахливим підкаблучником, ношу її фотоапарати, аби лиш кожної миті бути в компанії з нею. Звичайно, коли немає дощу. У Джин на диво гостре око, і за шість місяців, проведених з нею в Європі, я довідався більше, ніж міг би дізнатися за шістдесят років, подорожуючи сам. У неї зовсім відсутній будь-який смак до літератури, вона навіть не читає газет, а театр навіть не нудьгує, так що мені доводиться заповнювати ці прогалини в її освіті. А ще вона чудово водить наш маленький «фольксваген», і в мене є нагода помріяти в дорозі, помилуватися природою, краєвидами Альп чи долиною Рони, не боячись звалитися в прірву. Ми з нею уклали угоду: вона веде авто зранку, а за обідом випиває пляшку вина і після цього за кермо беруся я, тверезий, а п'ю — ввечері.

Ми не зупиняємося в розкішних, фешенебельних місцях, як робили це під час медового місяця, бо, як говорить Джин, тепер

усе це — реальність, ніяка не фантазія. Нам не буває нудно чи сумно. Вона дуже товариська, і з допомогою моєї французької, її італійської, а також нашої рідної англійської, якою розмовляють майже усі, ми несподівано для себе заводимо знайомства з найрізноманітнішими людьми: з виноробом з Бургундії, з масажисткою з біарріцького пляжу, з регбістом з Лурда, з художником-модерністом, з численними священиками, рибалками, з актором, що знімається в епізодах у французьких фільмах, зі старими англійськими леді, які подорожують у туристичних автобусах, з колишніми командос англійської армії, з американськими солдатами, що служать у Європі, і навіть із членом паризької палати депутатів, який запевняє, що єдина надія світу — це Джон Фітцджералд Кеннеді.

Англійці такий народ, який просто не можна не любити. Щоправда, не всіх. По-моєму, вони всі засліплені перемогою у війні, але ще не розуміють цього. Однак щось сталося з державними важелями влади після того, як вони виграли війну. Віддавши свою останню унцію крові й усю свою мужність за перемогу, вони віддали плоди завойованого німцям. Я, звичайно, не хочу, щоб німці чи ще хтось помирили з голоду, але англійці мають право розраховувати на краще життя в цьому світі, принаймні на такий самий комфорт, як і їхні запеклі вороги, після того як змовкли гармати. Мені здається, у цьому є вина й Америки. Хоч би що ти зараз робила, зроби все можливе, щоб Біллі міг узяти від Європи все до того, як йому виповниться двадцять, поки вона ще лишається Європою і не перетворилася на авеню, чи на університет Південної Каліфорнії, чи на Скарздейл, чи на Гарлем або Пентагон. Можливо, такі речі нам і на користь, бодай деякі з них, але якщо таке станеться з Римом чи Афінами, буде дуже сумно.

Я відвідав Лувр, Рейксмюсеум в Амстердамі, Прадо в Мадриді, бачив левів на острові Делос, золоту маску в Афіньському музеї, і навіть коли б я нічого більше не побачив у своєму житті, коли б раптом оглухнув чи втратив дар мови, то ці шість місяців були б того варті».

Задзвонив телефон. Гретхен, відклавши убік листа, підвелася з канапи і взяла слухавку. Телефонував Сем Корі — старий режисер з монтажу, який працював разом з Коліном над усіма його трьома картинами. Він регулярно телефонував тричі на тиждень, іноді запрошував її до студії, на перегляд нових фільмів, які, на його думку, могли її зацікавити. Йому п'ятдесят п'ять, він був давно одружений і щасливий у шлюбі, і їй завжди було приємно проводити час у компанії з ним. Він залишився єдиним з оточення Коліна, з ким вона продовжувала підтримувати теплі, щирі стосунки.

— Гретхен, — сказав Сем, — сьогодні у нас перегляд чергової стрічки «нової хвилі»¹. Щойно одержали з Парижа. А потім я запрошую тебе повечеряти.

— Вибач, Семе, але я не можу, — відповіла Гретхен. — До мене сьогодні має прийти однокурсник, нам треба буде разом посидіти над завданнями.

— Ох ці шкільні деньки, — пробурчав Сем. — Золоті шкільні деньки.

Він кинув школу в дев'ятому класі і зневажливо ставився до вищої освіти.

— Може, якимось іншим разом, Семе?

— Про що мова, звичайно, — відповів він. — А твій будинок випадково ще не зміло з пагорба, га?

— Майже.

— Чого ще чекати від Каліфорнії...

— У Венеції теж іде дощ, — сказала Гретхен.

— Звідки ти дістаєш таку надсекретну інформацію?

— Просто я читаю зараз листа від свого брата Рудольфа. Він — у Венеції. І там дощ.

Сем познайомився з Рудольфом, коли той разом із Джин гостювали тиждень у Гретхен. Пізніше, розповідаючи їй про свої враження, він стверджував, що Рудольф — нормальний хлопець, тільки занадто схилений на своїй дружині.

— Коли будеш йому писати, — сказав Сем, — запитай, чи не хоче він вкласти п'ять мільйонів в одну дешеву картину, яку я збираюся поставити.

Сем, який чимало років провів у товаристві неймовірно багатих голлівудських ділків, був переконаний, що люди, в яких на рахунку в банку лежить понад сто тисяч доларів, існують лише для того, щоб їх доїли інші. Виняток становили лише багаті, наділені талантом. А талант буває тільки один, вважав Сем, — знімати кіно.

— Гадаю, що він буде в захваті від твоєї пропозиції, — сказала Гретхен.

— Гарзд. Дивись не промокни, — сказав Сем і повісив слухавку.

Сем був найврівноваженішою людиною з усіх, кого вона знала. За роки роботи на студії він без особливих збитків для себе пройшов крізь усі шторми самолюбних темпераментів і зберіг цілковиту безтурботність. Він чудово знав свою справу, через його руки проходили тисячі миль кіноплівки, він виловлював огріхи, виправляв серйозні помилки, зроблені іншими, ніколи нікому не

¹ «Нова хвиля» («Nouvelle Vague») — течія у французькому кінематографі початку 60-х років XX століття.

лестив, завжди доводив до пуття доручений йому матеріал, кидав роботу над картинами, коли їхні творці ставали просто нестерпними, пристосовувався то до одного стилю творчості, то до іншого з завидною незворушністю, як справжній художник, справжній професіонал. Сем завжди був вірний тим режисерам, яких він вважав професіоналами, відданими своєму кіноремеслу, що старанно, ревно доводили картину до найвищої досконалості. І продовжував з ними працювати, навіть коли траплялись провали. Він бачив деякі спектаклі Коліна в театрі, а коли той приїхав до Голлівуду, сам знайшов його і сказав, що хоче працювати з ним. Скромний, але впевнений у собі Сем не сумнівався, що новий режисер буде йому вдячний за його досвід, а їхня співпраця напевно буде плідною.

Після смерті Коліна Сем довго розмовляв з Гретхен про її майбутнє. Він попередив, що, коли вона просто крутитиметься в Голлівуді, нічого не роблячи, залишаючись тільки вдовою знаменитого режисера, то її життю не позаздриш. Він досить добре познайомився з нею за час зйомок трьох фільмів і знав, що Колін дуже зважав на її думку, і не без підстав.

Сем якось запропонував їй попрацювати з ним, обіцяючи навчити її всьому, що знав сам у кінобізнесі. «У цьому місті для самотньої жінки, такої як ти, найкраще місце — монтажний стіл у студії. Там ти не почуватимешся самотньою, не будеш думати, що комусь набридаєш, не кидатимеш виклик чиємусь его, а працюватимеш методично, акуратно і бачитимеш результати своєї праці — це все одно, що день у день випікати по пирогу».

Тоді вона нічого йому не сказала, тільки подякувала, бо їй не хотілося навіть такою незначною мірою користуватися задля своєї вигоди високою репутацією Коліна, а крім того, вже подала заяву до університету. Однак після того щоразу, коли вона розмовляла із Семом, у неї виникав сумнів — чи не поквапилася вона з відповіддю? Люди, що оточували її в університеті, були занадто молоді, жили у стрімкому темпі, цікавилися речами, що їй здавалися абсолютно непотрібними, схоплювали на льоту і миттєво переварювали масу інформації, тоді як їй доводилося тижнями тяжко воювати з одним і тим самим матеріалом.

Вона знову повернулася на канапу і взяла лист Рудольфа. Він у Венеції. У Венеції, з гарненькою молодого дружиною, яка зовсім випадково виявилася ще й багатою. Знову Рудольфові пощастило.

«З Уїтбі до мене доходять тривожні чутки, — читала вона далі. — Старий Колдервуд ставиться досить недобррозичливо до моєї версії Великого Турне по Європі, і навіть Джонні, з його пуританською душею, із гладеньким, немов шкаралупа яйця, обличчям розпусника делікатно мені натякає, що мої канікули над-

то затяглися. Правду кажучи, я не вважаю свою подорож канікулами, але, мушу зізнатися, я ще ніколи в житті не проводив так чудово час, хоч би що вони там казали. Ця поїздка для мене — продовження моєї освіти, яку я, закінчивши коледж, не зміг продовжити, бо не мав чим заплатити за неї через свою бідність і мушений був працювати в універмазі.

Повернувшись додому, мені багато чого доведеться для себе вирішити, і вже зараз я розмірковую про всі ці речі, навіть коли дивлюся на полотна Тиціана в Палаці дожив чи п'ю каву на площі Сан-Марко. Мені не хочеться здаватися пишномовним, але передусім я повинен вирішити, як будувати своє життя далі. Мені тридцять п'ять років, і в мене досить грошей — я маю на увазі і основний капітал, і річний прибуток, — щоб жити безжурно до кінця моїх днів. Навіть коли б мої смаки були вкрай екстравагантні і навіть коли б Джин була бідною дівчиною, а це далеко не так, усе одно нічого б не змінилося. В Америці, якщо ти вже розбагатів, треба бути генієм або патологічно ненаситним, щоб знову вернутись до вбогості. Мені огидна думка про те, що доведеться провести решту життя, щось купуючи, продаючи, використовувати кожен відпущений тобі Богом день для того, щоб збільшити мій більш ніж солідний капітал. Мій інстинкт користоловства відмирає саме через таке користоловство. Мене не вабить перспектива можливості відкривати усе нові й нові торговельні центри по всій країні, ставати власником контрольного пакета акцій ще більшої кількості компаній. Створення торговельної імперії — перспектива, що заворожує таких людей, як Джонні Хіт або Бредфорд Найт, — не викликає в мене жодної спокуси, а управління нею — найнудніше заняття в світі. Мені подобається подорожувати, і я був би у відчаї, якби мені сказали, що я не зможу сюди знову приїхати. Але мені не хочеться бути схожим на персонажів Генрі Джеймса, які, за словами Е. М. Форстера, висаджуються в Європі тільки заради того, щоб подивитися на твори мистецтва та одне на одного, і тільки. Як бачиш, я використовую своє знову віднайдене дозвілля для того, щоб дещо почитати.

Певна річ, я міг би стати філантропом і давати гроші, допомагаючи біднякам чи художникам, артистам, вченим і викладачам, хоча я і зараз щедро жертвую в різні фонди. З багатьох причин я не зможу бути безстороннім арбітром у таких справах. Ні, це, звичайно, не покликання, що спонукує тебе працювати не покладаючи рук увесь час, — принаймні не для мене.

Тобі, мабуть, смішно, як і мені: хтось із Джордахів так переймається тим, що в нього багато грошей, але зигзаги американського життя такі непередбачувані, такі дивні — от я потрапив саме в таку ситуацію.

І ще одна немаловажна обставина. Я люблю свій дім в Уїтбі, люблю і це містечко. Мені справді не хочеться жити в жодному

іншому місті. Джин якось зізналася, що їй теж там подобається, і сказала, що, коли у нас колись будуть діти, вона хотіла б виховувати їх в Уїтбі, а не у величезному Нью-Йорку. Ну що ж, постаюся, щоб у нас були діти чи хоча б одна дитина, — хай виховує на здоров'я. Зрештою, ми можемо залишити невелике помешкання у Нью-Йорку на той випадок, коли нам захочеться світських розваг або коли їй треба буде там попрацювати. Але в Уїтбі не можна жити, нічого не роблячи. Сусіди одразу ж вирішать, що я ненормальний; і місто втратить для мене привабливість. Я не бажаю ставати ще одним Тедді Бойланом.

Можливо, повернувшись в Америку, я куплю свіжий номер «Таймс» і перегляну оголошення про робочі вакансії.

Щойно прийшла Джин, наскрізь промокла, але надзвичайно щаслива і трішки п'яньєнка. Дощ загнав її до якогось кафе, і двоє ввічливих венеціанських джентльменів пригостили її вином. Вона передає тобі привіти...

Боже, який довгий лист у типово егоїстичному дусі я написав! Тепер чекатиму такого ж від тебе. Надсилай його до Парижа поштою «Американ експрес». Щоправда, не знаю, коли ми там будемо, але гадаю, за пару тижнів — обов'язково і твій лист знайде нас. Цілую тебе і Біллі.

Твій Рудольф.

Р. С. Чи пише тобі Том? З дня похорону мами я нічого про нього не чув».

Гретхен поклала на канапу тонкі пергаментні аркуші — спеціально для листів авіапоштою, щільно списані акуратним почерком її брата. Допивши віскі, вона вирішила більше в келих не наливати. Підійшла до вікна і виглянула на вулицю. Лило як з відра. Здавалося, ніби все місто біля підніжжя пагорба розчинилося у воді.

Вона розмірковувала над листом брата. У листах вони ставилися одне до одного тепліше, ніж коли зустрічалися. В листах Рудольф не приховував своїх сумнівів, вагань, відсутності честолюбства і впевненості у собі, і всі ці риси в ньому зачаровували, навіть коли часом він і намагався їх приховати. Крізь рядки проступала широта його натури, готовність усе прощати, і ця якість була особливо привабливою — адже він її не афішував і ніколи не натякав, що знає про вчинки, які слід вибачити. Біллі розповів їй, як образив Рудольфа, коли той приїхав до нього в школу, але Рудольф ні разу навіть словом не прохопився про цей епізод і завжди, коли зустрічався з її сином, дуже тепло до нього ставився, був з ним турботливий і уважний. У кожному листі наприкінці обов'язково писав: «Цілую тебе й Біллі».

Я теж повинна навчитися душевної ширості, подумала вона, дивлячись на дощ.

Вона не знала, як їй відповісти Рудольфові про Тома. Том писав їй не часто, але тримав у курсі своїх справ. Так само, як свого часу з матері, він узяв з неї слово не давати його адресу Рудольфові. Зараз, саме у цей день, Том також був в Італії. Щоправда, на іншому кінці півострова і значно південніше, але все одно — в Італії. Кілька днів тому вона одержала від нього листа з містечка Порто-Санто-Стефано, на узбережжі Тірренського моря, неподалік од Рима. Том і його друг, якийсь Дуайер, нарешті-таки після довгих пошуків купили яхту за прийнятну для них ціну і всю осінь та зиму ремонтували її на верфях, щоб до першого червня підготувати її повністю для першого плавання.

«Ми все робимо своїми руками, — писав їй Том великим дитячими літерами на лінійному папері. — Розібрали дизель, потім знову зібрали, деталь за деталлю, і тепер двигун як новий, працює, що твій годинник. Поміняли електропроводку, законопатили та почистили весь корпус, відрегулювали гребні гвинти, полагодили генератор, побудували новий камбуз, пофарбували всі каюти, купили старі меблі й теж пофарбували їх. У Дуайера виявився справжній талант декоратора — ти тільки б глянула, як виглядають тепер салон і каюти! Ми працюємо без вихідних по чотирнадцять годин на добу, але наші зусилля не пропали марно. Щоб не втрачати гроші на готель, ми з Дуайером живемо на яхті, хоча вона стоїть на колодках на березі. І Дуайер, і я — нікудишні куховари, але досі все-таки не вмерли з голоду. Коли почнемо ходити в рейси, доведеться найняти кухаря. Я прикинув і вирішив, що команда буде всього з трьох чоловік, рахуючи мене і Дуайера. Якщо Біллі захоче, хай приїздить до нас на літо. Для нього знайдеться місце, а роботи завжди вистачить. Коли я його бачив, то подумав, що йому буде корисно як слід попрацювати влітку на свіжому повітрі.

Днів за десять збираємося спустити яхту на воду. Але й досі не вирішили, як її назвемо. Коли ми її купили, вона називалася «Пенелопа-II», але це занадто безглузда назва для колишнього боксера. Ну коли вже я завів про це розмову, то скажу, що ніхто тут не б'ється. Вони, щоправда, люто сперечаються, іноді дуже голосно, однак ніхто нікого не чіпає й пальцем. Все-таки приємно зайти до бару, знаючи, що тобі не доведеться прокладати шлях до виходу кулаками. Розказують, на південь від Неаполя усе зовсім інакше, але я не знаю і нічого не можу про це сказати.

Хазяїн верфі — чудовий хлопець, і, розмовляючи з іншими, я переконався, що він не бере з нас зайвих грошей. І навіть організував для нас два чартерні рейси: один — у червні, а другий — в липні. Запевняє, що будуть іще клієнти. В мене траплялися сутички з італійцями у Сполучених Штатах, проте місцеві італійці на них зовсім не схожі. Дуже приємні люди. Я вивчив кілька італій-

ських слів, але, звичайно, не зможу поки що виголосити італійською промову.

У плаванні капітаном буде Дуайер, хоча судно купили на мої гроші. В нього є диплом третього помічника, і він уміє керувати яхтою. Але він мене навчає всьому, що знає сам, і того дня, коли я сам без будь-якої допомоги вийду у відкрите море і ні в кого не вріжусь на траверсі, капітаном стану я. Коли ж почнемо заробляти, то всі доходи будемо ділити порівну, бо Дуайер — чудовий хлопець, і я не можу обходитися без нього.

Ще раз нагадую тобі про твою обіцянку нічого не розповідати Руді. Він лусне від злості, коли довідається, що я не вигадав нічого кращого, ніж купити стару яхту в Італії на гроші, які він зібрав для мене. Адже він вважає, що гроші існують для того, щоб їх зберігали в банку. Що ж, кожному своє. Коли я налагоджу свій бізнес і почну одержувати прибуток, запрошу його з дружиною в круїз. Безкоштовно. Хай тоді сам переконається — чи такий вже безнадійно тупий у нього брат.

Ти мені пишеш про себе не дуже детально, але з твоїх листів у мене склалося враження, що життя в тебе не надто веселе. Співчуваю. Може, тобі варто змінити роботу і взятися за щось зовсім нове? Коли б мій друг Дуайер не нагадував педика, на що мені, звичайно, абсолютно наплювати, я попросив би тебе вийти за нього заміж і стати нашою кухаркою. Жартую!

Коли в тебе є багаті знайомі, яким хотілося б цього літа здійснити круїз по Середземному морю, порекомендуй їм мене. Це вже не жарт.

Можливо, ти і Руді, ви обоє вважатимете мене за божевільного: як це так, твій брат і раптом — капітан на яхті, але гадаю, що в мене це у крові. Ти ж знаєш, що наш батько ходив під вітрилом по Гудзону. Та одного разу стався перебір. Цього разу зовсім не жарт.

Нашу яхту пофарбовано в білий колір з блакитною смугою. Вона виглядає як новенька. Не шкода відвалити за неї і мільйон доларів. Хазяїн верфі каже, що може хоч зараз продати її й отримати десять тисяч чистого прибутку. Але ми її продавати не збираємось.

Коли часом будеш у Нью-Йорку, будь ласка, спробуй з'ясувати, де моя дружина, що вона зараз робить і як там мій син. Я не сумую за американським прапором, за яскравими вогнями міст, але страшенно скучаю за своїм хлопчиком.

Пишу тобі такого довгого листа тільки через те, що у нас періщить дощ і ми поки що не можемо вдруге пофарбувати рубку (вона буде блакитною). Плюнь в очі тому, хто скаже тобі, що на Середземномор'ї ніколи не буває дощів.

Дуайер готує обід і гукає, щоб я йшов їсти. Ти собі навіть уявити не можеш, який тут стоїть сморід од його куховарства.

Люблю, цілую, Том».

Ну от, всюди дощ — у Порто-Санто-Стефано, у Венеції, в Каліфорнії. Джордахам ніколи не щастило на погоду... Але принаймні двом з їхньої родини щастить з усім іншим, хай навіть тільки на один сезон.

— П'ята година пополудні — найгірший час доби, — вголос промовила Гретхен. Щоб позбутися жалощів до себе, вона запнула штори і налила у келих ще віскі.

Злива не припинилася і о сьомій. Гретхен сіла в авто і поїхала на Вілширський бульвар до Козі Крумаха. Вона повільно, якомога обережніше з'їхала з пагорба, а потоки води неслися, обганяючи її, булькали, натикаючись на шини. Беверлі-Хілз — місто тисячі річок.

Козі готувався дістати ступінь кандидата з соціології, і вони відвідували два спільні курси, тому іноді сиділи над підручниками разом, особливо перед іспитами.

До цього він навчався в Оксфорді, був старшим за решту студентів і, здається, більш інтелігентним, вирішила Гретхен. Він приїхав з Гани, і уряд виплачував йому стипендію. Вона знала, що на таку стипендію дуже не пошикуєш, і тому, запрошуючи до себе, завжди пригощала його обідом.

Гретхен була впевнена, що він весь час недоїдає, хоча й не чула від нього нарікань на це. Вона ніколи не насмілювалася відвідувати разом з ним ресторани, розташовані далеко від студентського містечка, — невідомо, як відреагують офіціантки, коли раптом біла жінка з'явиться в їхньому закладі з чорношкірим, дарма що він був завжди бездоганно вдягнений і розмовляв англійською з оксфордською вимовою. В аудиторії жодних непорозумінь не виникало, і кілька професорів, судячи з усього, не вважали для себе принизливим прислухатися до його думки. З Гретхен він завжди був підкреслено ввічливий, але тримався трохи відчужено, загалом, поведився як викладач зі студенткою. Він ніколи не бачив жодної картини Коліна, бо, як одного разу зізнався, у нього немає часу ходити в кіно. Вона ніколи не бачила його в компанії дівчат, і в нього, скоріш за все, не було друзів, окрім неї, якщо вважати її другом.

Він звичайно сідав до неї в машину на розі Родео та Вілширського бульвару у Беверлі-Хілз. Він не мав своєї машини і зазвичай під'їжджав сюди на автобусі від Вествуда, де жив неподалік од студентського містечка. Вона їхала бульваром, напружено вдивляючись у заляпане мокре вітрове скло: дощ був такий сильний, що двірники не могли впоратися з потоками води. Козі стояв, як і завжди, на розі. Він був без плаща і навіть не підняв комір піджака, щоб захиститися від дощу. Задерши голову, він вдивлявся крізь мокрі лінзи окулярів у розмиті обриси потоку вуличного руху з таким виглядом, ніби милувався парадом.

Підїхавши до нього, вона зупинилася, відчинила дверцята, і Козі розмірено, ніби аж ліниво, сів у машину. Дошові краплі стїкали з його одягу, одразу утворивши калюжку на підлозі навколо його черевиків.

— Козі! Так можна і втонути, — дорікнула йому Гретхен. — Чому ти не чекав на мене хоча б у під'їзді?

— У моєму племені, моя люба, — відповів він з гідністю, — чоловіки не ховаються, коли з неба летється трохи води.

Вона розсердилася.

— У моєму племені, у моєму племені, — передражнила вона його, — у моєму племені білих слабаків у чоловіків вистачає глузду, щоб сховатися від дощу. Ти... ти... — вона намагалася знайти якесь образливе слово, щоб дошкулити йому. — Ти — ізраїльтянин, — раптом випалила вона.

У салоні запанувала напружена тиша. Козі раптом голосно зареготав. Гретхен теж не стрималася од сміху.

— А тим часом, сидючи тут, протер би свої окуляри, — порадила вона і додала: — Якщо це не порушить звичаїв твого племені.

Він слухняно витер окуляри. Коли вони приїхали додому, вона змусила його зняти мокрі сорочку й піджак і запропонувала надягти один із светрів Коліна. Козі був невисокий, приблизно такого ж зросту, як її померлий чоловік, і светр прийшовся йому саме враз. Вона не знала, що їй робити з одягом Коліна, і його речі, як і раніше, лежали в шухлядах шафи, верхній одяг висів у комірчині, там, де він його й залишив. Іноді вона, згадуючи про це, говорила собі, що треба віддати речі до Червоного Хреста чи до якоїсь іншої організації, та все не доходили руки.

Вони їли на кухні: смажене курча з горошком, салат, сир, морозиво і кава. Гретхен відкоркувала пляшку вина. Якось Козі сказав їй, що, коли навчався в Оксфорді, звук за вечерею пити вино.

Він весь час відмовлявся од їжі, запевняючи, що зовсім не голодний, що вона завдає собі даремно клопоту, але Гретхен бачила, як, попри все це, він підгрибав усе до останнього шматочка, усе, що вона пропонувала йому, хоча з неї, звичайно, куховарка так собі, і те, що вона готувала, було їстівним, але не більше. Різнились і їхні звички користуватися столовими приборами. Він завжди тримав виделку в лівій руці. Цьому він навчився в Оксфорді. Козі вчився в цьому університеті теж за державний кошт. В Аккрі його батько мав невелику крамничку бавовняних товарів, і, якби не університетська стипендія, він ніколи не назбирав би грошей, щоб дати освіту своєму здібному синові. Козі не був удома вже шість років. Одразу ж після захисту дисертації він збирався повернутись і одержати роботу в одному з урядових закладів столиці.

Він поцікавився, де Біллі. Вони частенько вечеряли утрюх. Вона пояснила, що син пішов на вихідні в гори.

— Жаль, — сказав Козі. — Мені подобається цей маленький джентльмен.

Насправді Біллі був зовсім не маленький, вищий за Козі зростом, але Гретхен уже звикла до його манери висловлюватися, до його нескінченних «моя любя», «маленький джентльмен».

Дощ усе ще голосно барабанив по кам'яних плитах дворика за вікном. Вечеря затяглася, і Гретхен відкоркувала другу пляшку вина.

— Широ кажучи, — зізналася йому Гретхен, — у мене сьогодні щось немає настрою працювати.

— Е, ні! — запротестував Козі. — Я здійснив цю небезпечну подорож не для того, аби напхати собі черево, а потім поїхати додому.

Вони продовжували пити вино, потім почали мити посуд. Гретхен мила, Козі витирав. Посудомийна машина стояла без діла вже майже півроку, але вона особливо і не була потрібна. В її домі ніколи за столом не збиралося більше трьох людей, а стільки посуду можна цілком помити і вручну, щоб не зв'язуватися з машиною, — собі ж дорожче.

Гретхен принесла до вітальні кавник, поставила дві чашки. Вони заходилися над робочими завданнями на тиждень. Козі мав напрочуд гострий розум, який швидко усе засвоював, а тепер, після старанних тренувань, він став ще жвавішим, і його дратувала її повільність.

— Моя любя, — вичитував він Гретхен, — ти не хочеш як слід зосередитись. Не можна бути такою дилетанткою.

Гретхен різким порухом закрила книжку. Ось уже вкотре, відколи вони сіли за письмовий стіл, він їй чимось дорікає. Немов якійсь гувернантці, подумала вона. Товстій, чорній годувальниці-гувернантці. Зараз вони вивчали статистику, а статистика — це така наука, що завжди набридала їй до отупіння.

— Не всі ж можуть бути такими з біса розумними, як ти, — образилася вона. — Я ніколи не була найздібнішою, найкращою студенткою в Аккрі, я не виграла в конкурсі стипендію для...

— Моя любя Гретхен, — спокійно перервав її Козі, однак відчувалося, що ці слова його дістали до печінок. — Я ніколи не вважав, що я здібніший, кращий, розумніший за інших студентів.

— Не вважав, не вважав, — передражнила його Гретхен, думаючи про себе, що вона поводить погано, а в її голосі з'явилися істеричні нотки. — Досить сидіти з виглядом власної переваги. Або стояти, наслідуючи якогось ідіотського вождя племені, під дощем і з погордою дивитись на цих бідолашних боягузливих білих, що бай-дуже проїжджають повз тебе у своїх декадентських «кадилаках».

Козі підвівся, ступив крок назад. Зняв окуляри, сунув їх до кишені.

— Прошу мені вибачити, — сказав він. — Судячи з усього, у наших стосунках психологічна несумісність.

— У наших стосунках... психологічна несумісність... — передражнила вона його знов. — Де ти навчився цих слів, га?

— До побачення, Гретхен. — Козі стояв перед нею виструнчившись, щільно стуливши губи. — Дозволь мені перевдягтися. Де мої сорочка і піджак? Я більше не бажаю тут лишатися ані хвилини.

Він пішов до ванної кімнати. Гретхен чула, як він там ходить. Вона допила каву. Кава вже встигла охолонути, а цукор, що не розчинився на дні, робив її неприємно нудотною. Вона, обхопивши голову долонями, поклала лікті на стіл між безладно розкиданими книжками. Їй раптом стало соромно за свою поведінку. Це все через той лист від Рудольфа, переконувала вона себе. А може, через Колінів светр? Хай там що, а Козі тут не винен. Бідолашний хлопець з вишуканим оксфордським акцентом!

Козі повернувся в пом'ятих, ще мокрих сорочці та піджаку. Без окулярів він був просто красень. У нього гарна голова з короткою стрижкою, широке чоло, важкі повіки, чітко окреслений ніс, повні чуттєві губи, маленькі, прищулені до голови вуха. Схожий на бездоганну статую, витесану з чорного каменю, хоча зовнішній вигляд усе-таки жалюгідний, мов у побитого собаки.

— Я залишаю тебе, моя люба, цієї ж миті, — сказав Козі.

— Я доведу тебе, — тихо запропонувала Гретхен.

— Ні, дякую, я доберуся пішки.

— Але ж дощ...

— Ми, ізраїльтяни, ніколи не звертаємо уваги на дощ, — похмуро сказав він.

Гретхен спробувала засміятись, але відчула, що її сміх недоречний.

Козі обернувся й пішов до дверей. Вона схопила його за рукав:

— Козі, прошу тебе, не йди ось так!

Він зупинився, повернувся до неї.

— Прошу тебе, — повторила Гретхен. І, обійнявши його руками за талію, поцілувала в щоку.

Підвівши руки, він обхопив долонями її голову і ніжно, м'яко поцілував. Потім ще раз, але вже не так ніжно. Його руки ковзнули вниз по її тілу. «Чом би й ні? — майнула в неї шалена думка. — Чом би й ні?» І вона міцніше пригорнулася до нього.

Він відхилився і, легко підштовхуючи її, спробував був пройти до спальні, але вона різко опустилася на канапу. Тільки не в тому ліжку, де вони кохалися з Коліном.

Він стояв, нависаючи над нею.

— Вимкни світло! — коротко кинула вона. — Роздягайся.

Козі підійшов до стіни, клацнув вимикачем, і кімнату огорнула темрява. Роздягаючись, вона чула, як він похапцем стягує з себе мокрий одяг. Вона вся тремтіла, коли Козі наблизився до неї. «Ні, ні! — кричало усе в ній. — Не треба! Я зробила помилку, будь ласка, йди додому!» Та їй було соромно і вона не змогла вимовити цих слів.

Вона була не готова до злягання, там, унизу, в неї було сухо. Він одразу не зволікаючи увійшов у неї, завдавши їй гострого болю. Вона застогнала, але не від задоволення. Їй здавалося, що його член розриває її зсередини на шматки. Козі робив усе якимось грубо, зло, несамовито, а вона нерухомо лежала під ним, намагаючись перебороти біль, щоб не скрикнути.

Козі швидко, мовчки кінчив, підвівся і навпомацки побрів до вимикача. Гретхен підхопилась і побігла до ванної кімнати. Зачинила двері і замкнулася зсередини. Кілька разів хлюпнула холодною водою в лице, глянула на своє відображення у дзеркалі над раковиною. Витерла розмазані сліди помади навколо рота. Їй хотілося зараз прийняти гарячий душ, але ж він почує шум води. Накинувши халатик, вона чекала у ванній кімнаті, сподіваючись, що він піде і тоді вона зможе вийти. Вона чекала довго. Та коли нарешті вийшла, він із байдужним виглядом, вже одягнений, стояв серед кімнати. Вона спробувала усміхнутись. Але посмішки не вийшло.

— Більше ніколи не намагайся робити це будь із ким, люба моя, — рівним тоном сказав він. — І, само собою зрозуміло, зі мною. Я не бажаю, щоб мене терпіли. Я не бажаю, щоб зі мною поводитися поблажливо. Я не хочу бути частиною чиеїс програми расової інтеграції.

Гретхен стояла мовчки, низько схиливши голову.

— Коли ти здобудеш учений ступінь, — провадив він далі тим самим рівним, недобррозичливим тоном, — тоді і грай собі роль добренької леді перед бідними виродками в благодійних клініках, роль гарненької, багатой білої леді, що провокує цих маленьких нігерів, цих маленьких чорнопиких, яка демонструє їм, у якій щедрій, у якій чудовій країні вони живуть і якими велелюбними, якими по-християнськи освіченими можуть бути гарненькі білі леді, особливо коли в них немає чоловіків. Але мене тут уже не буде. Я повернуся до Африки і молитиму Бога, щоб усі ці маленькі вдячні нігери, усі ці маленькі вдячні мексиканці нарешті втямили, що й до чого, і перерізали горлянки усім цим шляхетним освіченим білим леді. — З цими словами Козі вийшов. Гретхен почувала, як рипнули вхідні двері, які він причинив.

Гретхен прибрала на письмовому столі, за яким вони працювали. Склала купкою книжки на кінець столу, віднесла чашки з блюдцями на кухню, поклала їх у раковину. Ні, вона вже таки

застара для підручників, подумала про себе Гретхен. Важко рухатись через біль унизу живота, підійшла до дверей і замкнула їх на ключ.

Ну, Арнольде Сімсе, можеш заспокоїтися у своєму халаті темно-бордового кольору, подумала вона, погасивши світло. Я сповна розраховувалась з тобою за все.

Наступного ранку вона не пішла на дві лекції. Замість цього зателефонувала в студію Сему Корі і спитала, чи не міг би він до неї приїхати. Є розмова.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

1964 рік

Джин не слухала свого чоловіка. Незважаючи на свою вагітність, вона щоранку обов'язково сходила вниз, щоб поспіяти разом з ним. «Під кінець дня, — пояснювала вона, — я повинна почуватися так само втомленою, як і ти. Я не бажаю бути схожою на тих американських дружин, які цілими днями вилежуються в ліжку, а потім, коли їхні чоловіки повертаються з роботи, розвивають бурхливу діяльність, метушаться весь вечір, бо їм нікуди подіти накопичену за день енергію. У більшості випадків родини розпадаються не через подружню зраду, а саме через відсутність «енергетичної» гармонії».

Строк вагітності був великий, і навіть під її просторою, вільного крою нічною сорочкою та халатом чітко вимальовувався чималий потворний живіт. Рудольф, дивлячись на Джин, весь час гостро відчував власну провину. Адже вона раніше ходила легко, майже пурхала. А тепер, переходячи з однієї кімнати до іншої, вона змушена була ступати дуже обережно, немов боялася втратити рівновагу, несучи перед собою величезний живіт. Природа, очевидно, наділила жінок необхідною дозою сомнамбулізму, думав Рудольф, якщо вони хочуть благополучно народити потомство.

Крізь шибки струменіло бліде квітневе сонце. Вони сиділи за столом, чекаючи, коли Марта принесе каву. Після смерті Рудольфової матері вона помітно змінилася. Їла вона нітрохи не більше, ніж раніше, але поповніла і стала схожа на поважну матрону, задоволену всім у цьому житті. Різкі зморшки на обличчі зникли, а вічно підібгані невдоволено губи тепер можна було сприйняти за подобу дивної посмішки. У смерті є свої переваги, завважив про себе Рудольф, спостерігаючи, як вона спритно, майже безшумно поставила кавник перед Джин. Колись, у ті минулі вже дні, вона

неодмінно торохнула б кавником об стіл, як звичайно проклинаючи свою долю.

Вагітність округлила обличчя Джин, і вона вже не була схожа на вперту школярку, яка твердо вирішила будь-що стати першою у своєму класі. Умиротворене й жіночне, її обличчя м'яко світилося в сонячних променях.

— Ти сьогодні подібна до святої, — сказав Рудольф.

— Авжеж, станеш тут святою, коли два місяці ні з ким не грішиш, — відповіла вона.

— Сподіваюся, наше маля буде варте того.

— Хай тільки спробує не бути на висоті!

— Як ти почуваєшся сьогодні?

— Добре. Щоправда, він щось розходився і, по-моєму, марширує у важезних солдатських чоботях, ну а решта — добре.

— А що коли буде дівчинка?

— Я пораджу їй не заводити двох коханців одразу, — сказала Джин.

Вони обоє розсміялися.

— Що ти збираєшся сьогодні робити? — спитав Рудольф.

— Прийде найматися нянька, і мені треба з нею поговорити. Потім мають привезти меблі для дитячої, і ми з Мартою будемо їх розставляти. Потім я повинна прийняти вітаміни, тоді зважитися... Одне слово, справ багато. А в тебе які плани?

— Мені треба поїхати до університету. Там сьогодні засідання опікунської ради. Ще треба заглянути до офісу...

— Сподіваюся, ти не дозволиш цьому старому чудовиську Колдервуду знову бурчати на тебе.

З того часу як Рудольф повідомив про своє рішення вийти з бізнесу, Колдервуд при кожній зустрічі бурчав: «Ну хто, скажи на милість, іде у відставку у тридцять шість років?»

— Я, — щоразу відповідав йому Рудольф, але Колдервуд відмовлявся в це вірити. У глибині душі він підозрював, що Рудольф насправді хитрує, щоб добитися повного контролю над діяльністю корпорації, і Колдервуд неодноразово натякав йому, що, коли Рудольф передумає і залишиться в бізнесі, усе буде, як він захоче. Він навіть запропонував перенести головний офіс до Нью-Йорка, але Рудольф сказав, що давно вже не збирається жити в цьому місті. Джин зараз цілком поділяла прихильність Рудольфа до старого фермерського будинку в Уїтбі і обговорювала з архітектором плани його розширення.

— Не хвилюйся через Колдервуда, — сказав Рудольф і підвівся з-за столу. — Я приїду обідати додому.

— Це мені вже подобається, — зраділа Джин. — Чоловік приїжджає додому обідати. Після обіду дозволю тобі кохатися зі мною.

— І не думай. — Нахилившись, він поцілував Джин у щоку, бачачи перед собою її дороге усміхнене обличчя.

Було ще рано, і Рудольф їхав повільно, задоволено розглядаючи місто. Дітлахи в яскравих вітрівках гасали на триколісних велосипедиках по тротуару або гралися на галявинах, де вже пробивалася перша весняна трава. Молода жінка в джинсах котила поперед себе дитячу коляску, радіючи яскравому сонцю. Старезний пес дрімав на теплих сходах великої пофарбованої у білий колір пекарні, де випікали пряники з імбирними горіхами. Листоноша Хоукінс привітно помахав йому рукою, і Рудольф помахав у відповідь. Поліцейський Слеттері, стоячи біля свого патрульного автомобіля, розмовляв із садівником. Він теж усміхнувся Рудольфу. Два професори з кафедри біології, що прямували на роботу до університету, заглиблені у вчену бесіду, підвели голови і привітались із ним коротким кивком. У цій частині міста з його великими деревами, великими просторими дерев'яними будинками і тихими вулицями панувала особлива безтурботна атмосфера недавнього дев'ятнадцятого сторіччя, коли не було воєн, ніяких бумів, жодних депресій. Рудольф не переставав тепер дивуватися: як це він ще зовсім недавно рвався геть із цього містечка, де його всі знали, де на кожному розі з ним усі віталися, прагнув до незнайомого, з якоюсь сірою, кам'яною ворожістю Нью-Йорка, з несподіванками, що чатують на кожному кроці.

Дорогою до адміністративного корпусу він, проїжджаючи мимо легкоатлетичного стадіону, побачив Квентіна Макговерна, який у сірому спортивному костюмі біг легким підтюпцем по біговій доріжці. Рудольф зупинився і вийшов з машини. Квентін підбіг до нього — високий серйозний хлопець, з крапельками лискучого поту, що виступили на обличчі. Вони потисли один одному руки.

— Перша лекція у мене об одинадцятій, — сказав Квентін, — а сьогодні такий гарний день. Гріх не побігати, надто після того, як усю зиму просидів над підручниками в чотирьох стінах.

Вони вже не бігали разом ранками. Після одруження Рудольф, щоб зробити приємність Джин, почав займатися тенісом. Що не кажіть, а це вже подвиг, гідний спартанця: щодня прокидатись о сьомій, за будь-якої погоди вилазити з-під теплої ковдри від розімлілої дружини і три чверті години бігати по доріжці, намагаючись не відставати від молодого спортсмена, який саме досяг піку своєї спортивної форми. До того ж поруч із Квентіном він почувася вже старим. Він і без того в минулому виділяв таким пробіжкам чимало часу.

— Ну, як успіхи, Квентіне?

— Непогано. Пробігаю двісті метрів за двадцять дві і вісім десятих секунди. Тренер обіцяє спробувати мене на довгій дистанції — чотириста метрів, а заодно і в естафеті.

— Ну а що тепер з цього приводу каже твоя мати?

Квентін усміхнувся, згадавши їхні пробіжки раннім ранком у холодні зимові дні.

— Каже, щоб я не гнув кирпичу. Матері, як відомо, усі однакові.

— А як заняття в коледжі? — спитав Рудольф.

— Мабуть, трапилася якась помилка. Мене включили до списку кращих студентів факультету.

— І що каже твоя мати з цього приводу?

— Каже, це тому, що я кольоровий і адміністрації хочеться продемонструвати свою ліберальність.

— Коли в тебе виникнуть якісь непорозуміння з матір'ю, попрохай її зателефонувати мені.

— Обов'язково, містере Джордах.

— Ну, мені час їхати. Передай привіт батькові.

— Мій батько помер, містере Джордах, — тихо сказав Квентін.

— Вибач. — Рудольф сів у машину. Хай йому грець, подумав він. Батько Квентіна пропрацював у Колдервуда принаймні років з двадцять п'ять. Хтось же міг здогадатися й повідомити начальство про його смерть!

Після розмови з Квентіном настрої у Рудольфа зіпсувався, і ранок уже не здавався таким приемним і чистим.

Всі місця на стоянці біля адміністративного корпусу були зайняті, і йому довелося поставити машину майже за п'ятсот ярдів од будівлі. Усю вільну землю перетворюють на автостоянки, подумав роздратовано Рудольф, замикаючи дверцята. У Нью-Йорку в нього з автотомашини поцупили радіоприймач, і тепер він постійно її замикав, навіть коли відлучався всього на п'ять хвилин. У нього навіть виникла невелика суперечка з Джин щодо цього. Джин ніколи не замикала дверцята машини, більше того, постійно залишала двері будинку відчиненими, коли була вдома сама. «Можна, звичайно, любити ближнього свого, — застерігав він її, — але нерозумно не звертати уваги на внутрішню потребу людини в крадіжці».

Він смикнув дверцята, перевіряючи замок, і раптом почув:

— Привіт, Джордаху!

Це був Леон Гаррісон, один із членів опікунської ради, він, як і Рудольф, ішов на засідання. Гаррісон був високим, статечним чоловіком років шістдесяти, із сивим, як у поважного сенатора, волоссям і з оманливою задушевністю у поведженні. Він видавав місцеву газету, яку успадкував від батька разом з великими ділянками землі як у самому Уїтбі, так і в його околицях. Рудольф знав, що його газета поступово хирлявіє, але зовсім не співчував Леону. В редакції Гаррісона працювали нечисленні, вічно п'яні, геть пропащі співробітники, яких повиганяли з газет інших міст. Усім їм, зрозуміло, платили мізерію. Рудольф узяв за правило не

вірити жодному рядкові, надрукованому в цій газеті, навіть повідомленням про погоду.

— Як справи, друзяко? — спитав Гаррісон, обіймаючи Рудольфа за плечі і крокуючи разом з ним до адміністративного корпусу. — За звичкою приготувались підкласти вибухівку під нас, старомодних консерваторів? — Він голосно засміявся, демонструючи миролюбний настрій. Рудольфу не раз доводилося мати справу з Гаррісоном щодо реклами товарів Колдервуда в газеті, і далеко не всі зустрічі з ним залишали приємні спогади. Гаррісон колись називав його «хлопцем», потім «Руді», тоді Джордахом, а ось тепер «друзякою», зазначив про себе Рудольф.

— У мене все ті ж стандартні пропозиції, — відповів Рудольф. — Наприклад, спалити будівлю факультету природничих наук, щоб назавжди позбутися професора Фредерікса.

Фредерікс був деканом факультету, але Рудольф знав, що може дозволити собі такий випад: викладання природничих наук велося гірше, ніж у будь-якому іншому університеті того ж рівня. Фредерікс з Гаррісоном були найщирішими друзями, і Фредерікс часто публікував у газеті Гаррісона свої наукові статті, читаючи які Рудольф палав від сорому за університет.

Щонайменше тричі на рік на першій сторінці газети з'являлися статті Фредерікса, що повідомляли про винайдення нового лікарського препарату для лікування раку.

— Ох ці вже мені бізнесмени, — скрушно зітхнув Гаррісон. — Вам ніколи не оцінити гідно роль чистої науки. Для вас важливо одне — щопівроку одержувати прибуток зі своїх капіталовкладень. Ви тільки й чекаєте, коли з кожної пробірки почнуть сипатися долари.

Коли це його влаштовувало, Гаррісон пам'ятав про свої численні земельні ділянки та про свій капітал у банку і діяв як розважливий і практичний бізнесмен. В інших ситуаціях він знову ставав видавцем, що знається лише на друкарській фарбі, виступав як просвітитель-літератор, відкрито обурювався скасуванням випускних іспитів з латини і вергав громи на адресу нової програми з англійської літератури, бо вона передбачала надто поверхове знайомство з творчістю Чарлза Діккенса.

Угледівши викладачку з кафедри психології, що проходила повз них, він галантно підняв капелюха. В цього Гаррісона — старомодні манери, зате ненависть до людей — найсучасніша.

— Я чув, у «Д. К. Ентерпрайз» відбувається щось цікаве, — сказав Гаррісон.

— У «Д. К. Ентерпрайз» постійно відбувається щось цікаве, — глузливо підтвердив Рудольф.

— Я навіть сказав би, більш цікаве, ніж звичайно, — уточнив Гаррісон. — Ходять чутки, що ви збираєтеся йти.

— Я ніколи нікуди не йду, — відповів Рудольф і одразу ж пошкодував про це. Гаррісон завжди будив у ньому найгірші інстинкти.

— Ну а раптом... раптом це все-таки станеться і ви підете, — не вгавав Гаррісон, — хто тоді посяде ваше місце? Найт?

— Питання про це поки що не виникало, — сказав Рудольф. Насправді таке питання виникало під час його зустрічі з Колдервудом, але остаточне рішення не було прийнято. Йому страшенно не хотілося брехати, та коли не брехати такій людині, як Гаррісон, то треба бути або святим, або несосвітеним дурнем.

— Корпорація «Д. К. Ентерпрайсіз» дуже багато значить для нашого міста, — сказав Гаррісон, — передовсім завдяки вашим зусиллям. Я — людина, не схильна до лестощів, але мої читачі мають право знати, що відбувається за кулісами найбільшої корпорації міста.

Банальні, начебто необразливі слова, але в них відчувалась прихована погроза, і це, звичайно, розуміли і Гаррісон, і Рудольф.

— Коли що-небудь насправді станеться, то читачі вашої газети довідаються про це найперші, смію вас запевнити.

Піднімаючись разом із Гаррісоном сходами адміністративного корпусу, Рудольф скрутно подумав, що ранок, який так приємно почався, стрімко змінювався на гірше.

Дорлекер, новий президент університету, був моложавим енергійним чоловіком з гарвардським дипломом. Він не давав волі опікунській раді і не танцював під їхню дуду. З Рудольфом його пов'язували дружні відносини, і Дорлекер з дружиною часто приходили до нього додому, де цілком відверто розмовляли з Рудольфом про все, переважно про те, як позбутися більшості членів опікунської ради. Дорлекер терпіти не міг Гаррісона.

Засідання проходило за давно заведеним розпорядком. Голова фінансового комітету повідомив, що, хоча грошові пожертви збільшуються, витрати зростають ще швидше, і у зв'язку з цим порекомендував підвищити платню за навчання, а також обмежити кількість стипендій. Остаточне рішення було відкладене до глибшого вивчення питання.

Членам ради нагадали, що крило для університетської бібліотеки буде здано восени, але, на жаль, для нього й досі немає гідної назви. На минулій нараді містер Джордах запропонував назвати його «Флігель Кеннеді» або, це було б ще краще, присвоїти ім'я президента всій будівлі, що нині називається просто «Меморіальна бібліотека», і називати її «Бібліотека імені Кеннеді».

Гаррісон одразу запротестував, мовляв, президент був досить суперечливою постаттю і фактично лоббіював інтереси населення тільки однієї половини країни, а університетське містечко — це

не місце для проведення поділу за політичними мотивами. В результаті голосування вирішили — назвати нове крило «Флігель Кеннеді», а для всієї будівлі залишити колишню назву — «Меморіальна бібліотека».

Потім виступив один із членів ради, якому довелося припаркувати своє авто далеченько від адміністративного корпусу. Засмучений цим фактом, він заявив, що необхідно встановити суворе правило, яке б забороняло студентам на час навчання в університеті мати власні автомобілі.

— Таку примусовку не назвеш мудрим рішенням, — зауважив Дорлекер. — Може, краще побудувати нову автостоянку?

Гаррісон висловив свою стурбованість з приводу опублікованої в студентській газеті статті, що закликала провести демонстрацію з вимогою заборонити випробування ядерної зброї. На його думку, на редактора слід накласти дисциплінарне стягнення за спробу втягти в політику студентів і за неповагу до уряду Сполучених Штатів. Дорлекер одразу ж йому заперечив.

— Університет — не те місце, де можна утискувати свободу слова, — заявив він. Голосуванням ухвалили: редактора газети за статтю не карати.

— Наша рада, наскільки я розумію, — пробурчав Гаррісон, — ухиляється від виконання своїх обов'язків.

Рудольф був наймолодшим членом опікунської ради і завжди висловлювався обережно, спокійно і з диференційованим підходом до кожної проблеми. Але завдяки його дружбі з Дорлекером і вмінню вибивати пожертвування від колишніх випускників університету й різних благодійних фондів (він навіть умовив Колдервуда внести п'ятдесят тисяч доларів на будівництво нового крила для бібліотеки), а також завдяки своїй поінформованості про життя Уїтбі та взаємозв'язках між містом і університетом він вважався найвпливовішим членом ради, і Рудольф чудово про це знав. Те, що колись він розглядав як своє хобі, як своєрідний прискорювач для розростання його ентузіазму, з часом перетворилося на визначальний інтерес у його житті. Тепер він з великим задоволенням верховодив у раді, проштовхуючи проект за проектом, наступаючи на горло таким твердолобим консерваторам, як Гаррісон. Нове крило бібліотеки, розширення навчальних програм із соціології та міжнародних відносин, введення постійної посади художника, додаткові приміщення для факультету мистецтвознавства, пожертвування двотижневих зборів театру в його торговельному центрі для факультету драматичних мистецтв — усе це його ідеї. Минуло вже багато років, але він не забув глузливості чмихання Бойлана і вирішив, перш ніж покинути раду, зробити все можливе, щоб більше ніхто, навіть така людина, як Бойлан, не насмілювався називати університет в Уїтбі сільсько-господарською школою.

Крім того, він мав ще більше задоволення від можливості в кінці кожного року зменшувати розмір сплачуваного податку, за рахунок вирахування грошових витрат на поїздки як Сполученими Штатами, так і за кордон; скрізь, де він бував, неодмінно відвідував школи й університети, вважаючи такі візити частиною своїх безпосередніх обов'язків члена опікунської ради університету. Знання, отримані від Джонні Хіта, дозволяли йому уникати податкової інспекції і все це робити майже машинально. «Забавки багача» — так називав Джонні подібні ігри з податковим управлінням.

— Вам відомо, — тим часом говорив Дорлекер, — що сьогодні ми повинні розглянути питання про кандидатів на вакантні посади на наступний навчальний рік. Поки що не зайнята одна вакансія — декана економічного факультету. Ми все уважно проаналізували, порадилися з викладачами факультету і тепер хочемо винести на ваше схвалення кандидатуру людини, котра в минулому очолювала об'єднану кафедру історії та економіки: людини, що протягом останніх кількох років працювала в Європі і набула там цінного досвіду. Я маю на увазі професора Лоуренса Дентона.

Вимовивши ім'я професора, Дорлекер ніби випадково обернувся до Рудольфа і ледь помітно підморгнув. Рудольф листувався зі своїм старим викладачем і знав, що Дентон мріє повернутися до Америки. «Ні, я не підходжу на роль людини без батьківщини, — писав Дентон Рудольфові, — я і моя дружина, як і раніше, дуже сумуємо за нашим містом, за рідною домівкою і ніяк не можемо подолати свою тугу». Рудольф усе розповів Дорлекеру про Дентона, і той узяв це близько до серця. Дентон багато в чому зміцнив свої позиції, бо за час перебування в Європі написав книгу про відродження німецької економіки, що дістала схвальні відгуки фахівців.

Відродження Дентона, подумав Рудольф, це тільки торжество справедливості, висловлюючись пишномовно.

Рудольф не виступив свідком на розслідуванні антиамериканської діяльності свого викладача, хоча його свідчення напевно могли б тому допомогти. Та коли б він тоді став на його захист, Рудольфа навряд чи обрали б членом опікунської ради і, таким чином, назавжди позбавили можливості реабілітувати Дентона. Слухаючи Дорлекера, Рудольф посміхався про себе. Складається дивна, але приємна для нього ситуація. Вони з Дорлекером заздалегідь переговорили з членами ради і зібрали потрібну кількість голосів на користь кандидатури Дентона. Тепер він, зручно вмовившись на стільці, сидів мовчки, спостерігаючи, як Дорлекер робить усі необхідні ходи, щоб повернути Дентона до університету.

— Дентон! — голосно сказав Гаррісон. — Я пам'ятаю це ім'я. Його колись вигнали з університету за прокомуністичну діяльність.

— Я уважно вивчив його особисту справу, містере Гаррісон, — заперечив Дорлекер, — і не знайшов там жодних звинувачень проти професора Дентона і фактів офіційно проведеного розслідування щодо його діяльності. Наскільки мені відомо, професор Дентон сам, добровільно подав у відставку, щоб попрацювати в Європі.

— Ні, він був причетний до комуністів, — наполягав Гаррісон. — У нашому університеті і так повно божевільних агітаторів, навіщо випускати ще й з-за кордону?

— В ті часи, — з м'якою переконливістю вів далі Дорлекер, — над країною нависала тінь маккартизму і чимало шанованих людей постраждало безвинно. На щастя, усе те давно минуло, і ми тепер можемо судити про людину неупереджено, тільки за її здібностями. Особисто я радий буду продемонструвати усім, що університет Уїтбі керується тільки академічними міркуваннями.

— Якщо ви приймете сюди цю людину, моя газета не мовчатиме, — пригрозив Гаррісон.

— Я вважаю ваше зауваження негідним, містере Гаррісон, — спокійно відповів Дорлекер, — і впевнений, що, поміркувавши, ви зміните свою думку. А тепер, якщо більше ні в кого з присутніх немає зауважень щодо кандидатури, переходжу до голосування.

— Джордаху, — насупився Гаррісон, — сподіваюся, ви не маєте ніякого стосунку до цієї справи?

— Широ кажучи, маю, — не став відмовлятися Рудольф. — Професор Дентон, на моє тверде переконання, був найцікавішою особистістю з усіх викладачів у той період, коли я тут навчався. Крім того, я вважаю його останню книгу просто блискучою.

— Ну що ж, голосуйте, голосуйте, — буркнув Гаррісон. — Не розумію, для чого я взагалі приходжу на ці засідання?

Гаррісон був єдиним, хто проголосував проти, і Рудольф вирішив одразу ж після засідання надіслати вигнанцеві телеграму в Женеву.

У двері постукали.

— Увійдіть, — сказав Дорлекер.

Зайшла його секретарка.

— Вибачте, сер, — сказала вона. — Містера Джордаха просять до телефону. Я пояснила, що йде засідання ради, але...

Рудольф підхопився зі свого місця і вийшов до телефону в приймальню.

— Руді, — почув він слабкий голос Джин. — Мабуть, тобі краще приїхати додому. І швидко. В мене почалися перейми. — Голос Джин звучав радісно і спокійно.

— Зараз буду, — сказав він, поклав слухавку і обернувся до секретарки. — Вибачтеся за мене перед президентом Дорлекером і членами ради: я маю відвезти дружину до лікарні. До речі, будь-

те ласкаві, зателефонуйте туди і попередьте лікаря Левіна, що місіс Джордах приїде за півгодини.

Рудольф хутко добіг до машини на стоянці. Не міг зразу відчинити дверцята і подумки згадав лихим словом злодія, що поцупив з його автомобіля радіоприймач. Він гарячково крутив ключем у замку, але той не піддавався. Рудольф кинув нетерплячий погляд на машину, що стояла поруч: чи не стирчать там ключі запалювання. Підбіг до неї. Ні, ключів не було. Повернувся назад, до своєї машини. Нарешті дверцята відчинились. Рудольф скочив на передне сидіння і, нервово натискаючи на газ, щодуху помчав додому тихими вуличками студентського містечка.

Весь цей довгий день Рудольф просидів у лікарні біля Джин, тримаючи її за руку. Він не міг навіть уявити собі, звідки в неї бралися сили терпіти. Лікар Левін був спокійний.

— Для перших пологів усе йде нормально, — заспокоїв він Рудольфа. Та його спокій змушував Рудольфа нервувати ще більше. Лікар час від часу заходив до палати Джин з таким виглядом, немов робив візит ввічливості. Коли він запропонував Рудольфу спуститись униз і пообідати в кафетерії, Рудольф був шокований. Невже лікар вважає, що він може залишити дружину мучитися, а сам спокійнісінько набиватиме собі шлунок?

— Я батько, а не акушер, — з обуренням відповів він.

— Батькам, між іншим, теж треба їсти. Вони зобов'язані зберігати свої сили, — засміявся Левін.

Сучий син, байдужий негідник-матеріаліст, думав Рудольф. Якщо їм коли-небудь забреде в голову дика думка завести другу дитину, вони скористаються послугами іншого лікаря, людини, а не робота.

Дитина народилася майже опівночі. Дівчинка. Коли лікар Левін вийшов з пологового відділення повідомити, що мати й дитя почуються добре, Рудольф ладен був його розцілувати.

Він ішов поруч з каталкою, на якій Джин везли до палати. Дружина здалася йому такою маленькою, виснаженою, а коли спробувала йому усміхнутися, то не змогла — це вимагало занадто великих зусиль.

— Тепер їй треба поспати, — сказав лікар. — Можете їхати додому.

Коли Рудольф виходив з палати, Джин сказала йому вслід майже бадьорим голосом:

— Будь ласка, Руді, захопи завтра мою «лійку». Хочеться мати реальний спогад про перший день життя нашої донечки.

Лікар Левін провів його до відділення для немовлят, щоб молодий батько міг побачити крізь скло свою доньку. Вона спала разом з іншими п'ятьма новонародженими.

— Он — ваша донька! — показав лікар на одне з немовлят.

Усі шестеро були однаковісінькі. Шестеро — за один тільки день. Нескінченний потік нових життів. Лікарі-акушери, мабуть, найбільші циніки в світі.

Рудольф вийшов з лікарні. На вулиці похолоднішало. Ранком, коли Рудольф їхав з дому, було тепло, і він не взяв із собою пальта. Поки підійшов до машини, то вже ловив дрижаки. Цього разу він забув замкнути дверцята, але радіоприймач був на місці.

Він розумів, що зараз надто схвильований, надто збуджений і знав, що не засне. Хотілося кому-небудь зателефонувати і відсвяткувати своє батьківство, але була вже друга година ночі, і він, звичайно, не мав права нікого будити.

Рудольф увімкнув обігрівач і встиг зігрітися, поки доїхав додому. У вікнах горіли вогні — Марта залишила йому світло. Крокуючи галявиною до будинку, він раптом помітив на ганку чийось тінь.

— Хто там? — різко спитав Рудольф.

Постать повільно вийшла на світло. Вірджинія Колдервуд. У сірому пальті на хутрі, на голові — шалик.

— О Боже, це ти, Вірджиніє! — здивувався він. — Що ти тут робиш?

— Я вже все знаю. — Вона підійшла зовсім близько. З її блідого худого гарненького обличчя на нього пильно дивились великі темні очі. — Я кілька разів телефонувала до лікарні. Я сказала, що я твоя сестра. Я все знаю. Вона народила. Мою дитину.

— Вірджиніє, тобі краще піти додому. — Рудольф відступив крок назад, щоб вона не могла доторкнутися до нього. — Коли твій батько довідається, що ти блукаєш тут уночі, він...

— Мені начхати, хто про що довідається, — сказала вона. — Мені не соромно...

— Може, відвезти тебе додому? — запропонував Рудольф. Хай її рідні розбираються, сповна вона розуму чи ні. Тільки не він. Та ще такої ночі. — Тобі треба як слід виспатися і ти...

— У мене немає дому, — перебила Вірджинія. — Мій дім — твої обійми. Батько не знає, що я в місті. Я належу тобі, і моє місце тут, поруч із тобою.

— Ні, твоє місце не тут, Вірджиніє, — з відчаєм сказав Рудольф. Звиклий в усьому керуватися здоровим глуздом, зараз він був безпорадний. — Я живу тут зі своєю дружиною.

— Вона спокусила тебе і вкрала у мене, — випалила Вірджинія. — Розбила справжнє кохання. Боже, як я молилася сьогодні, щоб вона померла в лікарні.

— Вірджиніє, схаменися! — Раніше Рудольфа ніколи особливо не лякали ні її слова, ні вчинки. Вони могла дратувати його, забавляли чи викликали жалість, але сьогодні її поведінка переходила всякі межі. Вперше до нього дійшло, що Вірджинія небез-

печна. Як тільки він прийде додому, негайно зателефонує до лікарні і попередить обслуговуючий персонал, щоб вони не пускали Вірджинію Колдервуд до відділення немовлят і до палати Джин.

— Послухай, — сказав він м'яко, — сідай у мою машину, і я відвезу тебе додому.

— Не треба поводитися зі мною немов із дитиною, — відмахнулась Вірджинія. — Я давно вже не дитина. І в мене є своє авто, стоїть неподалік, за квартал. Я не потребую, щоб мене кудись відвозили.

— Вірджиніє, — намагався оговтати він дівчину. — Я дуже втомився і хочу хоч трохи поспати. Коли ти справді хочеш про щось зі мною поговорити, зателефонуй мені завтра зранку.

— Я хочу кохатися з тобою, — заявила вона, не сходячи з місця, дивлячись йому просто в очі й тримаючи руки в кишенях. На вигляд звичайна, нормальна дівчина, добре вдягнена. — Я хочу сьогодні бути з тобою. І знаю, ти теж цього хочеш. Я бачила це по твоїх очах усі ці роки. — Вона говорила квапливим монотонним шепотом. — Просто ти не насмілювався. Як і всі тут, ти боїшся мого батька. Візьми мене. Не пошкодуєш. Ти гадаєш, я й досі та маленька дівчинка, якою ти побачив мене, коли вперше прийшов до нас додому. Не турбуйся, я давно вже не дівчинка. Я встигла дечому навчитися. Можливо, у мене менше досвіду, ніж у твоєї дорогоцінної дружини, що тягалася з тим фотографом... О, ти здивований, що я про це знаю?! Я все про неї знаю і можу тобі ще й не таке розповісти...

Але Рудольф уже відчинив двері, з гуркотом зачинив їх за собою і замкнув на ключ, залишивши Вірджинію на ганку. Вона затарабанила у двері кулаками. Зайшовши в будинок, він перевірів усі двері й вікна на першому поверсі — чи надійно зачинені. Коли повернувся знову до вхідних дверей, лютий стукіт маленьких жіночих кулачків припинився. На щастя, Марта міцно спала і нічого не чула. Він вимкнув світло над ганком. Потім зателефонував до лікарні і втомлено піднявся нагору в спальню, де завжди поруч з ним у ліжку лежала Джин.

З днем народження, донечко! Ти народилася в тихому, респектабельному містечку, подумав він, уже засинаючи.

Була субота, але ще досить рано, і в замиському клубі порожньо — більшість його членів усе ще товклися на майданчиках для гольфу і на тенісних кортах. Рудольф сидів у барі сам і пив пиво. Джин перевдягалася в жіночій роздягальні. Її виписали з лікарні всього п'ять тижнів тому, та вона вже зуміла виграти в нього два сету у теніс. Рудольф усміхався, згадуючи, який у неї був задоволений вигляд — вигляд переможниці, коли вона йшла з корту.

Будинок клубу — низенька дерев'яна споруда, що розвалювалася просто на очах. Клуб весь час перебував на межі банкрутства і тому радо приймав кожного, хто міг заплатити вступні, а також членські внески за літо, і до клубу вступали, як правило, на один сезон. Бар прикрашали вицвілі фотографії членів клубу в довгих фланелевих штанах, які років тридцять тому вигравали тут різні турніри, і загіджені мухами фотокартки Білла Тілдена й Вінсента Річардса, що колись зіграли на кортах клубу показовий матч.

Чекаючи дружину, Рудольф узяв свіжий номер «Уїтбі сентинел» і одразу пошкодував про це. На першій сторінці він побачив статтю про повернення до університету професора Дентона з усіма інсинуаціями на його адресу та сфабрикованими посиланнями на неназваних осіб, які висловлювали стурбованість у зв'язку з тим, що його призначення може мати на вразливу молодь університету досить сумнівний, згубний вплив.

— Ну, Гаррісон, ну, сучий син! — уголос мовив Рудольф.

— Вам щось подати, містере Джордах? — спитав бармен, що читав газету в іншому кінці бару.

— Будь ласка, ще пива, Хенку, — сказав Рудольф. Він відкинув газету геть. І в цю мить він вирішив: коли пощастить, то обов'язково перекупить у Гаррісона його газету. Крашої послуги для міста годі зробити! До того ж перекупити її досить просто. Уже років три газета не приносила Гаррісону ніякого прибутку, і якщо він не довідається, що газету хоче купити саме Рудольф, то з радістю і задешево спекається її. Треба в понеділок поговорити про технічні деталі цієї операції з Джонні Хітом.

Він повільно цмулив пиво з кухля, намагаючись викинути з голови цього негідника Гаррісона, коли до бару ввійшов Бред Найт у супроводі трьох партнерів по грі у гольф. Від яскравого апельсинового кольору його штанів Рудольф поморщився.

— Ти що, записався в учасники жіночого турніру? — спитав він Бреда, коли четвірка підійшла до стійки.

Найт дружньо ляснув його по плечу і засміявся:

— Природа, Руді, завжди наділяє самців більш яскравим оперенням, а по вихідних я зливаюся з природою, — і, обернувшись до бармена, заявив: — Усіх пригощаю я, Хенку. Сьогодні я зірвав великий куш.

Кожен замовив собі випивку, і вони сіли за столик для гри в покер. Бред і його напарник виграли майже триста доларів. Бред був одним із кращих гольфістів у клубі і завжди шахраював. Він, як правило, починав грати мляво, супротивники втрачали пильність і подвоювали ставки, гадаючи, що їм попався слабак. Ну та хай, то його особиста справа. Коли люди за один день запросто розстаються з такими грішми, подумав Рудольф, значить, можуть це собі дозволити. Але йому було все-таки ніяково слухати балач-

ки про великі програші, про які вони говорили недбало, ніби між іншим. Ні, з Рудольфа ніколи не вийде азартного гравця.

— Я бачив на корті Джин, — сказав Бред. — Вона виглядає просто чудово!

— Вона з породи міцних людей, — відповів потішений Рудольф. — До речі, спасибі за подарунок для Інід. — У дівочтві матір Джин звали Інід Каннінгем, і Джин, оговтавшись після пологів, сказала, що вона, коли він, звичайно, не заперечує, хоче назвати доньку ім'ям матері — Інід.

Рудольф не заперечував.

— Інід Каннінгем Джордах. Ми, Джордахи, завжди хотіли піднятися, досягти вершини соціальних сходів. Раніше три імені давали тільки аристократам.

Дівчинку не хрестили і не збиралися цього робити. Джин цілком поділяла атеїстичні погляди Рудольфа чи, як він сам казав, погляди агностика. Він записав у свідоцтві про народження ім'я своєї доньки: Інід Каннінгем Джордах. Чи не забагато літер для крихітки, що важить усього сім фунтів на старті життя, подумав він. Бред не був оригінальним і подарував тарілочку, блюдечку й ложечку з чистого срібла — тепер у домі в них аж вісім срібних тарілочок. Щоправда, він ще відкрив на ім'я Інід у банку рахунок на п'ятсот доларів. А на протести Рудольфа з приводу його марнотратства спокійно відповів: «Ніколи не знаєш, коли дівчині доведеться платити за аборт, — діти так швидко ростуть».

Один з партнерів Бреда, Ерік Сандерлін, очолював у клубі спортивний комітет і зараз, осідлавши улюбленого коника, розводився про свій проект розширення і поліпшення майданчика для гольфу. До території клубу прилягала велика лісиста ділянка землі, на якій стояла покинута ферма, і Сандерлін звернувся до членів клубу з пропозицією випустити позику, щоб викупити цю ділянку.

— Тоді для нас почнеться нова епоха, — захоплено казав Сандерлін. — Ми могли б навіть замахнутися на участь у турнірі Асоціації професійних гравців у гольф. Кількість членів клубу одразу подвоїлася б!

Ніхто в Америці, подумав презирливо Рудольф, неспроможний устояти перед бажанням щось подвоїти, почати нову епоху. Сам він у гольф не грав. І все-таки був радий, що в барі розмовляють про гольф, а не про цю мерзенну статтю в «Сентініл».

— А ти, Руді? Підпишешся на позику? — спитав Сандерлін, допиваючи свій «Том Коллінс».

— Я ще про це не думав, — відповів Рудольф. — Дай мені зо два тижні поміркувати.

— А про що, власне, тут міркувати? — агресивно сказав Сандерлін.

— Старий Руді ніколи не приймає непродуманих, поспішних рішень, — втрутився Бред. — Навіть коли йому треба постригтися, він обмірковує цей крок тижнів два, не менше.

— Буде дуже доречно, коли нас підтримає така помітна постать, як ти, — наполягав Сандерлін. — Я від тебе так просто не відчеплюся, Руді.

— Я в цьому не сумніваюсь, Еріку! — зауважив Руді. Сандерлін засміявся на це визнання своєї напористості, ніби Рудольфові слова була похвалою на його адресу.

Він і двоє гравців пішли в душ, лунко постукуючи своїми гострими шипами по голій дерев'яній підлозі. У клубі заборонялось ходити в шиповках, але на це ніхто не зважав.

Ну, коли ви збираєтеся почати нову епоху, подумав Рудольф, то доведеться перед входом усе-таки зняти черевики.

Бред залишився коло стійки і замовив собі ще віскі. Обличчя в нього завжди було червоним, незрозуміло, чи то від сонця, чи то від спиртного.

— Така помітна постать, як ти, — повторив Бред. — В Уїтбі всі говорять про тебе так, начебто ти — зростом із дзвіницю.

— Ось тому я й прив'язався до цього міста, — відповів Рудольф.

— Ти збираєшся залишитися тут, коли й покинеш бізнес? — спитав Бред, не дивлячись на Рудольфа і кивнувши Хенкові, який поставив перед ним склянку з віскі.

— А хто каже, що я вирішив піти з бізнесу? — Рудольф ніколи не утаємничував Бреда у свої плани.

— Ходять чутки.

— Ну а все-таки, хто тобі це сказав?

— Але ж ти справді збираєшся вийти з гри?

— Хто тобі сказав?

— Вірджинія Колдервуд.

— А-а.

Знову ця пришепелувата збирачка інформації, шпигунка, ненормальна опівнічниця Вірджинія Колдервуд! Вона, мов примара, лишаючись у тіні, постійно щось виноує, до всього дослухається.

— Вона чула, як її батько говорив про це з матір'ю. Ми з Вірджинією останні два місяці часто зустрічаємось, — вів далі Бред. — По-моєму, вона дуже мила дівчина.

Бредфорд Найт, у минулому впертий студент, уродженець Оклахоми з її неозорими рівнинами Заходу, де все сприймається так, як здалося на перший погляд.

— Умгу-у, — невиразно промимрив у відповідь Рудольф.

— Ти обговорював зі старим, кого поставити замість тебе?

— Так, у нас була розмова.

— Ну і хто ж це буде?

— Ми ще не вирішили.

— Та ну! — Бред посміхнувся, але його обличчя почервоніло більше, ніж звичайно. — Сподіваюся, ти повідомиш про це своєму старому студентському однокашнику хоча б за десять хвилин до того, як знатимуть всі.

— Обов'язково. А що тобі ще сказала міс Колдервуд?

— Нічого особливого, — недбало кинув Бред. — Сказала, що кохає мене. Ну й інші дурниці в тому ж дусі. Ти її давно бачив?

— Давно. — Рудольф не бачив її з тієї ночі, коли народилася Інід. Шість тижнів — це давно.

— Ми з нею любимо широко посміятися! Її зовнішність, скажу тобі, оманлива. Вона дуже весела дівчина.

Ось вам нові грані характеру цієї особи. Любить посміятися. Весела дівчина. Рудольф пам'ятає її бурхливі веселощі опівночі на ганку його будинку.

— Широ кажучи, я подумую, чи не одружитися мені з нею?

— Навіщо? — спитав Рудольф, хоча, звичайно, здогадувався навіщо.

— Набридло вештатися по бабах, — сказав Бред. — Мені незабаром стукне сорок, і хочеться спокійного життя.

Ні, Бреде, ти мені говориш не все, подумав Рудольф. Ні, друже, це далеко не все.

— А може, на мене вплинув твій приклад, — вів далі Бред. — Якщо шлюб припав до смаку такій особистості, як ти, — він посміхнувся, здоровий, червонопикий, — то, гадаю, мені теж буде непогано. Рай подружнього щастя...

— Першого разу ти в цьому раю, здається, недовго затримався.

— Що правда, то правда, — погодився Бред. Його перший шлюб — він одружився з дочкою власника нафтових свердловин — протривав лише півроку. — Але тоді я був молодшим. До того ж моя перша дружина була зовсім іншою, не такою порядною і милою дівчиною, як Вірджинія. Та й потім, може, цим разом мені пощастить більше?

Рудольф глибоко зітхнув.

— Не сподівайся на це, Бреде, — тихо сказав він. І розповів йому все про Вірджинію Колдервуд. Про її листи до нього, про телефонні дзвінки, про засідки коло його будинку, про останню божевільну сцену шість тижнів тому.

Бред слухав мовчки, а потім тільки й сказав:

— Мабуть, здорово, коли тебе так кохають, друзяко.

До них підійшла Джин, сяючи чистотою після душі. Вона зав'язала волосся вузлом на потилиці, перехопивши його чорною оксамитовою стрічкою з бантиком, на засмаглих ногах без шкарпеток — черевики з вузькими носами.

— Привіт, матусенько, — привітався Бред, злязючи з високого дзиглика і цілуєчи її. — Дозволь мені почастивати тебе!

Вони говорили про Інід, про гольф, теніс і про п'єсу, якою відкривався в театрі Уїтбі новий сезон наступного тижня. Ніхто з них не вимовив імені Вірджинії Колдервуд, і Бред, покінчивши з випивкою, сказав:

— Ну гаразд, я пішов у душ.

Підписавши рахунок, він легкою ходою рушив у бік душової: огрядний, немолодий чоловік у неоковирних, апельсинового кольору штанах, постукуючи, немов дятел дзьобом, своїми дорогими шиповками для гольфу по дерев'яній подряпаній підлозі.

Через два тижні Рудольф з ранковою поштою одержав запрошення на одруження міс Вірджинії Колдервуд з містером Бредфордом Найтом.

Церковний орґан урочисто загравав весільний марш, і Вірджинія під руку з батьком рушила проходом між лавами. У білому весільному вбранні вона здавалася гарненькою, ніжною, тендітною і спокійною. Проходячи повз Рудольфа, вона навіть не глянула на нього, хоча він і Джин стояли в першому ряду. Наречений, спітнілий і червоний від червневої спеки, чекав на неї біля вітваря з Джонні Хітом — той був дружбою. Обидва в картатих штанах і з золотими ланцюжками від годинників на жилетах. Усі навколо дивувалися, чому Бред не вибрав дружбою свого близького друга Рудольфа, але самого Рудольфа це анітрохи не здивувало.

Все, що відбувається, — справа моїх рук, думав Рудольф, слухаючи службу. Я запросив його сюди з Оклахоми. Я увів його в корпорацію. Я відмовився від нареченої. А якщо так, то чи не несуча за це відповідальність?

Весілля справляли в замиському клубі. Довгий стіл було накрито під навісом, а на всій галявині під яскравими різнобарвними парасольками — маленькі столики. На терасі, де грав оркестр, молодята, вже перевдягнені в дорожні костюми для весільної подорожі, танцювали свій перший танець, вальс. Рудольф, дивлячись на Бреда, здивувався, що цей товстун так добряче танцює!

Після вінчання, як і належало, Рудольф поцілував наречену. Вірджинія усміхнулась йому точнісінько так, як і іншим гостям. Може, хоч тепер вона нарешті вгамується.

Джин наполягла, щоб він станцював з нареченою, хоча Рудольф довго не погоджувався.

— Як можна танцювати в таку спеку? — обурювався він.

— Обоюмо весілля, — зізналася Джин, міцно пригортаючись до чоловіка. А потім пустотливо додала: — Може, виголосиш тост на честь нареченої? Розкажеш гостям, який вона відданий друг, як пізніми вечорами терпляче чекала тебе коло дверей твого будинку, щоб упевнитися, що ти благополучно добрався додому, як телефонувала тобі удень і вночі, аби переконатися, що ти не боїш-

ся темряви, як пропонувала себе в компаньйонки для твого холодного самотнього ліжка?

— Тихіше! — Рудольф злякано огледівся. Добре, що він не розповів Джин про ту ніч, коли повернувся з лікарні.

— А В'ірджинія справді гарна, — сказала Джин. — Ти не розкаюєшся у зробленому виборі?

— Я просто в розпачі. Прошу тебе, давай танцювати!

Оркестранти, студенти з різних факультетів університету, грали так добре, що в Рудольфа навіть злегка зіпсувався настрій. Він згадав їхній джаз-банд, як він сам у їхньому віці грав на трубі. Сучасній молоді нині все здається значно легше. Хлопці з легкоатлетичної збірної Порт-Філіпа тепер пробігали двісті метрів, його коронну дистанцію, швидше принаймні на дві секунди.

— Ходім звідси к бісовій матері, — не витерпів він. — Мені тут відтоптали геть усі ноги.

Вони підійшли до столу, взяли по келиху шампанського і заговорили з батьком Бреда, що приїхав на весілля з Тулси. Худий, з обвітреним, засмаглим лицем і глибокими зморшками на шиї від палючого сонця, у крислатому капелюсі «стетсон», він зовсім не був схожий на людину, що наживала і втрачала цілі статки; він скоріше нагадував кіноактора, якого запросили на роль шерифа в ковбойському фільмі.

— Бред мені багато розповідав про вас, сер, — сказав старий Найт Рудольфу. — І про вашу гарненьку дружину. — Він галантним жестом підняв келих на честь Джин, яка зараз, без капелюшка, здавалася юною студенткою. — Так, містере Джордах, мій син ваш неоплатний боржник, і він добре це розуміє. Там, в Оклахомі, він крутився як муха в окропі, не знаючи, що в нього буде на обід, аж тут йому зателефонували ви і запросили приїхати сюди, на Східне узбережжя. Та й сам я в той час ускочив у халепу. Не буду від вас цього приховувати, я не міг зібрати грошей навіть на іржаву бурову вишку, щоб допомогти моєму хлопчику. Зате тепер можу з гордістю сказати, що знову міцно стою на ногах, а тоді, мушу вам зізнатися, було таке враження, що старому бідоласі Найту — гаплик. Ми з Бредом жили в одній кімнаті і тричі на тиждень їли гострий червоний перець, щоб не здохнути з голоду. І от раптом, мов грім серед ясного неба, — дзвінок від його друга Руді. Коли Бред повернувся з армії додому, я сказав йому: «Послухай, Бреде, скористайся тим, що пропонує уряд, і вступай до коледжу, поки для демобілізованих пільги, бо тепер у нашій країні такий час, що людина без диплома — нічого не варта». Він славний хлопець, мій Бред, у нього вистачило глузду послухатися старого батька, а тепер гляньте-но на нього! — Він, сяючи усмішкою, глянув у той бік, де його син, В'ірджинія і Джонні Хіт пили шампанське в гурті молодих гостей. — Гарно вдягнений, п'є шампанське, одружений

з вродливою молодою жінкою, на яку чекає багатий спадок. І якщо він коли-небудь почне заперечувати, начебто він не зобов'язаний усім цим своєму другові Руді, його старий батько першим назве його брехуном.

Бред, Вірджинія і Джонні підійшли до їхнього столика, щоб привітати Найта, і старий, розчулившись, повів танцювати Вірджинію, а Бред запросив Джин.

— Щось ти не дуже веселий сьогодні, Руді, я не помилився? — спитав Рудольфа Джонні. Від цих сонних очей на гладкій круглій фізіономії нічого не можна приховати.

— Гарна наречена, шампанське ллється рікою, сонце яскраво світить, мій друг Бред упевнений, що так триватиме все життя. Чого ж мені засмучуватися? — відповів Рудольф.

— Мабуть, здалося, вибач, — кинув Джонні.

— Мій келих порожній, — сказав Рудольф. — Давай вип'ємо вина. — Вони підійшли до довгого столу під навісом, де було споруджено бар.

— У понеділок Гаррісон дасть відповідь, — сказав Джонні. — Гадаю, він погодиться, і ти матимеш свою іграшку.

Рудольф кивнув. Хоча в нього викликало роздратування, що Джонні, який не тямив, як можна зробити великі гроші на газеті «Сентініел», назвав її іграшкою. Але незалежно від свого ставлення Джонні, як завжди, зумів усе владнати якнайкраще. Він знайшов якогось Хемліна, який надумав прибрати до рук газети в кількох дрібних містечках і погодився зіграти роль підставного покупця, а за три місяці перепродати газету Рудольфу. Але Хемлін виявився тертим калачем і зажадав три відсотки від первісної суми за угоду. Рудольф пристав на його умови, бо Хемлін змусив суттєво збити ціну, яку запросив Гаррісон.

Рудольф стояв біля стійки бару. Раптом хтось лягнув його по плечу. Обернувшись, він побачив Сіда Гросетта, який до останніх виборів був мером Уїтбі і щочотири роки їздив делегатом на з'їзд республіканців. Добродушний, дружлюбний чоловік, за фахом адвокат, він хутко поклав край усім чуткам про те, що, посідаючи пост мера, брав хабарі, але потім все-таки не став виставляти свою кандидатуру на останніх виборах. І, подекували, мудро зробив. Нинішній мер, демократ, стояв зараз з іншого краю стійки, попиваючи шампанське, виставлене Колдервудом. Ніхто не проминув доброї нагоди побувати на цьому весіллі.

— Привіт, друже, — звернувся до нього Гросетт. — Про вас останнім часом багато говорять.

— Гарне чи погане? — спитав Рудольф.

— Ніхто ніколи не чув нічого поганого про Рудольфа Джордаха, — сказав Гросетт. Політична кар'єра навчила його тонкошам дипломатії.

— Ось вона, істина, — посміхнувся Джонні Хіт.

— Привіт, Джонні. — Гросетт ладен був подати руку будь-кому. Адже попереду будуть ще вибори. — Мені стало відомо з надійного джерела, що ви наприкінці місяця йдете з «Д. К. Ентерпрайз».

— Хто ж це джерело?

— Містер Дункан Колдервуд.

— Очевидно, сьогоднішні переживання далися взнаки старому і він утратив рештки здорового глузду, — сказав Рудольф. Йому зовсім не хотілося говорити про свої справи Гросетту і відповідати на питання про те, що він збирається робити. Попереду в нього ще досить часу.

— Наступного разу, коли через переживання старий Колдервуд знову втратить здоровий глузд, покличете мене і я одразу ж прибіжу, — посміхнувся Гросетт. — Він стверджує, що йому нічого невідомо про ваші плани на майбутнє. Більше того, каже, що не знає, чи маєте ви взагалі будь-які плани. Але в такому разі, якщо ви чекаєте якихось пропозицій... — Він крутнувся на дзиглику, щоб переконатися, чи немає поблизу демократів. — Може, нам є сенс зустрітися і поговорити у найближчі день-два?

— Наступного тижня я буду в Нью-Йорку.

— Втім, чого нам ходити околяса? Вам ніколи не спало на думку податись у політику?

— Коли мені було років двадцять, я подумував про це, — сказав Рудольф. — Але тепер я вже старий і мудрий...

— Не кажіть дурниць, — різко обірвав його Гросетт. — Будь-хто мріє про політичну кар'єру. І особливо такі, як ви. Ви багатий, популярний, досягли величезного успіху, у вас гарна дружина... Такі люди прагнуть завоювати нові світи.

— Тільки не кажіть мені, що ви хочете, аби я виставив свою кандидатуру на посаду президента, бо Кеннеді вже немає серед живих...

— Це, звичайно, жарт, я розумію, — серйозно сказав Гросетт. — Але хто знає, чи буде це жартом років десь через десять-дванадцять? Ні, Руді, ви маєте почати свою політичну кар'єру на місцевому рівні, тут, в Уїтбі, де ви загальний улюбленець. Хібане так, Джонні? — Він обернувся за підтримкою до дружи.

— Авжеж, загальний улюбленець, — кивнув Джонні.

— З бідної родини, закінчив коледж у цьому ж місті, вродливий, освічений, цікавиться суспільним життям...

— Мені завжди здавалося, що я більше цікавлюся своїм особистим життям, — заперечив Рудольф, щоб припинити це славолюд'я.

— Гаразд, можете жартувати й далі. Але досить тільки згадати, у роботі скількох комітетів ви берете участь. І у вас немає жодного ворога.

— Не ображайте мене, Сіде. — Рудольфу подобалося піддражнювати цього впертого курдупеля, але він прислухався до його слів набагато уважніше, ніж могло здатися.

— Я знаю, про що кажу.

— Ви навіть не знаєте, демократ я чи республіканець. А коли ви питаєте Леона Гаррісона, то він скаже вам, що я — комуніст.

— Леон Гаррісон — старий йолоп, — сказав Гросетт. — Коли б моя воля, то я зібрав би гроші за передплату і викупив у нього його нікчемну газетку.

Рудольф не зміг стриматися й підморгнув Джонні Хіту.

— Я знаю, хто ви такий, — напосідав на нього Гросетт. — Ви республіканець на зразок Кеннеді. А це безпрограшний варіант. Нашій партії потрібні саме такі люди.

— Ну, коли ви вже встромили в мене шпильку з ярликом, Сіде, то тепер помістіть мене під скло для загального огляду. — Рудольф не любив, коли його відносили до якогось розряду, байдуже до якого.

— Я хочу помістити вас у муніципалітет Уїтбі, — сказав Гросетт. — У крісло мера. І ладен побитися об заклад, що мені це під силу. Ну, як вам подобається така перспектива? А потім ви підете вгору, сходинка за сходинкою. Вам, певно, зовсім не хочеться стати сенатором? Сенатором від Нью-Йорка? Це, певно, потішило б ваше самолюбство, так?

— Сіде, — м'яко сказав Рудольф. — Я вас просто піддражнюю, невже ви не зрозуміли? Справді, мене це тішить. Наступного тижня я обов'язково заїду до вас, обіцяю. А тепер не завадить згадати, що ми на весіллі, а не в прокуреному готельному номері. Я маю намір потанцювати з нареченою.

Він поставив на стійку келих і, дружньо поплескавши Сіда по плечу, пішов шукати Вірджинію. Він ще не танцював з нею і, якщо бодай раз не запросить її, безперечно, почнуться різні балачки. Уїтбі — маленьке містечко, де на тебе скрізь полюють гострі очі і довгі язики.

Послідовний республіканець, потенційний сенатор, він підійшов до нареченої. Вірджинія стояла під навісом, скромна, сором'язлива, весела, лагідно і елегантно поклавши ручку на плече свого новоспеченого чоловіка.

— Чи можу я просити виявити мені честь? — церемонно спитав Рудольф.

— Усе моє — твоє, — сказав Бред. — Ти ж знаєш!

Рудольф повів Вірджинію на терасу, до танцюючих. Вона танцювала з гідністю добродешної нареченої: її прохолодні пальці непорушно застигли в його руці, її дотик до плеча був легким, мов пір'їнка, голова гордо закинута назад. Вірджинія розуміла, що

зараз усі дивляться на неї: дівчата заздять нареченій, а чоловіки — нареченому.

— Бажаю тобі щастя. Багато, багато років щастя, — сказав Рудольф.

Вона тихо засміялася.

— Я, звичайно, буду щаслива, — відповіла вона і злегка притислася до нього стегном. — Не турбуйся. Бред буде моїм чоловіком, а ти — коханцем!

— О Боже! — зітхнув Рудольф.

Вона докірливо притисла палець до його вуст, щоб він замовк, і вони мовчки завершили танець. Коли Рудольф підвів Вірджинію до Бреда, то вже розумів, що помилявся, — усе не так просто. Ця історія ніколи не матиме кінця. Навіть через мільйон років.

Рудольф не обсипав рисом молодят разом з іншими гостями, коли вони на автомобілі Бреда від'їжджали у весільну подорож. Починався медовий місяць. Він стояв на ганку клубу поруч з Колдервудом. Той теж не кидав рис. Старий супився, і не можна було зрозуміти — чи то від своїх думок, чи то від сонця, що било йому просто в очі. Перед тим Колдервуд сказав Рудольфу, що хоче з ним поговорити, і зараз Рудольф махнув рукою Джин: мовляв, я підійду до тебе потім, і вона залишила чоловіків наодинці.

— Ну, що скажеш? — нарешті порушив мовчанку Колдервуд.

— Чудове весілля!

— Я не про це.

— Хтозна, як складеться їхнє спільне життя, — знизав плечима Рудольф.

— Він розраховує посісти твоє місце.

— Цілком зрозуміло.

— Їй-богу, мені так хотілося, щоб зараз ти з моєю дочкою їхав у весільну подорож.

— Життя далеко не завжди таке, як нам хочеться.

— Авжеж, твоя правда. — Колдервуд похитав головою. — Все одно я йому до кінця не довіряю. Мені, звичайно, неприємно говорити так про людину, яка чесно працювала в мене і до того ж одружилася з моєю дочкою, але я ніяк не можу позбутися цієї упередженості.

— За весь час, відколи він працює в нас, він не зробив жодного невірною кроку, — сказав Рудольф. Крім одного, подумки додав він. Не повірив мені, коли я розповів йому про Вірджинію. Або ж іще гірше — повірив, але все одно одружився..

— Звичайно, він твій друг, — вів далі Колдервуд. — І хитрий, наче лисиця. Ти знаєш його дуже давно і віриш йому, і, якщо ти викликав його сюди і доручив велику, важливу, відповідальну посаду, отже, ти в ньому впевнений. Але є в ньому щось таке... — Колдервуд знову похитав своєю великою головою. На його жов-

тувато-хворобливому обличчі вже лежала печать близької смерті. — Він п'є, він ловелас. Не заперечуй, Руді, я знаю, що кажу... він любить азартні ігри, і взагалі він — з Оклахоми...

Рудольф хмикнув.

— Я все знаю, — провадив далі Колдервуд. — Я — старий, і в мене є свої забобони. Але проти реальності не попреш. По-моєму, ти розбестив мене, Руді. За все своє довге життя я ніколи не довіряв жодній людині так, як тобі. Навіть коли ти схилив мене чинити всупереч моїй думці, а таке траплялося не раз, я вірив: ти ніколи не зробиш такого, що зашкодить моїм інтересам, відгонитиме інтригою чи невігідно позначиться на моїй репутації.

— Дякую на доброму слові, містере Колдервуд.

— «Містере Колдервуд», «містере Колдервуд», — невдоволено передражнив його старий. — Ти що, так і називатимеш мене містером Колдервудом, аж поки я не ляжу в труну?

— Дякую, Дункане, — сказав Рудольф. Щоправда, йому це далось нелегко.

— Тепер я повинен передати справу всього мого життя до рук цього хитруна, хай йому біс. — У надтріснутому голосі Колдервуда відчувалася стареча образа. — Навіть коли це станеться після моєї смерті, мені все одно це не подобається. Утім, якщо ти так вважаєш... — Він скрушно замовк, не договоривши.

Рудольф зітхнув. Завжди доводиться когось зраджувати, подумав він.

— Я так не вважаю, — сказав він спокійно. — У нашому юридичному відділі працює один молодий юрист. Його звать Матерс.

— Я знаю його, — перебив Колдервуд. — Такий блідий, в окулярах. У нього двоє діточок. Він із Філадельфії.

— Він має науковий ступінь Уортонської школи бізнесу. Потім навчався на юридичному факультеті Гарвардського університету. У нас він працює вже чотири роки. Знає справу як свої п'ять пальців. Він не раз приходив до мене в офіс. У будь-якій юридичній конторі Нью-Йорка він міг би заробляти набагато більше, але йому подобається життя тут, в Уїтбі.

— Гарзд, — сказав Колдервуд. — Скажи йому про це завтра.

— Краще зробіть це самі, Дункане. — Він удруге в житті назвав Колдервуда на ім'я.

— Як завжди, мені не хочеться робити того, що ти радиш, але я, як завжди, знаю, що ти маєш рацію. Я скажу йому сам. А тепер ходімо, вип'ємо ще шампанського. Бачить Бог, я виклав за нього купу грошей і маю право теж випити.

Про нове призначення було оголошено того дня, коли молоді повернулися з весільної подорожі.

Бред сприйняв новину спокійно, як і личить джентльменові, і не розпитував Рудольфа, хто прийняв таке рішення. Проте через

три місяці пішов з корпорації і разом з Вірджинією поїхав у Тулсу, де батько узяв його партнером до своєї нафтової компанії. На перший день народження Інід він надіслав чек на п'ятсот доларів на її рахунок у банку.

Бред регулярно писав Рудольфу. Веселі, безтурботні, дружні листи. Справи в нього йдуть добре, повідомляв він, і заробітки набагато більші, ніж раніш. Йому подобалося жити у Тулсі: тут грали у гольф на великі ставки, і три суботи поспіль він вигравав по тисячі доларів. Вірджинію всі тут люблять, і в неї з'явилося безліч друзів. Вона теж захопилася гольфом. Бред радив Рудольфу вкласти гроші у нафту. «Справа безпрограшна. Стригтимеш купони, мов квіточки», — писав він йому. За його словами, він хоче віддячити Рудольфові за все, що той для нього зробив, і це була чудова нагода.

Відчуваючи себе винним перед Бредом — Рудольф не міг забути тієї розмови з Дунканом Колдервудом на ганку замиського клубу, — він почав купувати акції нафтової компанії «Пітер Найт і син». До того ж, за висновком Джонні Хіта, зважаючи на двадцятисемивідсоткову знижку на податки, що надавалася нафтовидобувній промисловості Сполучених Штатів, гра була варта того. Розвідавши все і з'ясувавши, що в компанії «Пітер Найт і син» висока кредитоздатність, Джонні й собі вклав у її акції стільки, як і Рудольф.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

1965 рік

Сидячи навпочіпки на верхній палубі і щось тихенько насвистуючи, Томас надраював бронзову котушку якірної лебідки. Хоча червень лише почався, було вже тепло, і він працював босий, оголений до пояса. Плечі і спина в нього потемніли від сонця, шкіра — така ж смаглява, як і в найзасмаглиших греків чи італійців на борту пароплавів у бухті Антиб. Тіло його, щоправда, вже не таке пружне, як тоді, коли він займався боксом. М'язи не округлювалися, як колись, а стали більш м'якими і згладженими. Коли він прикривав шапочкою облісілу голову, то здавався навіть молодшим, ніж два роки тому. Він насунув нижче свою американську білу матроську панаму, щоб не різали очі яскраві брижі води, що відбивали сонце.

Знизу, з машинного відділення, до нього долинали рівне гудіння — Пінкі Кімболл і Дуайєр лагодили насос. Завтра — їхній перший чартерний рейс, а під час пробного запуску лівий двигун перегрівся. Пінкі, механік, який працював на найбільшому в бух-

ті судні «Вега», запропонував подивитися, що з двигуном. Невеликі поломки Дуайер і Томас лагодили самі, але коли траплялося щось серйозне, їм доводилося звертатися по допомогу. На щастя, Томас узимку заприятелював з Кімболлом, і той уже кілька разів допомагав їм у підготовці «Клотильди» для літнього сезону. В Порто-Санто-Стефано вони перейменували «Пенелопу» на «Клотильду», але Томас так і не пояснив, чому він це зробив. Про себе він тоді думав, що яхту зазвичай називають жіночим ім'ям. Чому б у такому разі їй не бути «Клотильдою»? Але тільки не Терезою, не доведи Боже!

Він був дуже задоволений своєю «Клотильдою», хоча, звичайно, визнавав, що вона — не найкраща яхта в Середземномор'ї. Він розумів, що її надбудова дещо громіздка, занадто велика поверхня обдувається вітром, а найбільша її швидкість — дванадцять вузлів, крейсерська — десять, до того ж досить великий крен під час шторму викликав тривогу. Але все, що могли зробити ці два завзяті чоловіки, працюючи не покладаючи рук місяць за місяцем, вони зробили. І яхта стала затишною, надійною, безпечною для будь-яких морських переходів. Вони повністю переробили старий обдіраний каркас, який придбали два з половиною роки тому в Порто-Санто-Стефано. Вони вже успішно відплавали на «Клотильді» два сезони, і хоча особливо не розбагатіли, але в обох на рахунку в банку лежало скількись грошей на чорний день. Майбутній сезон, судячи з усього, мав стати вдалішим за два попередні, і Томас із затаєним задоволенням надраював бронзову котушку, спостерігаючи, як на її поверхні відбивається сонце.

Колись, коли він ще не пов'язував свого життя з морем, він навіть не уявляв, що така проста, бездумна робота, як полірування шматка металу, може його тішити.

На своєму судні йому подобалось геть усе. Він любив неспішно походжати палубою, туди-сюди, від корми до носа, торкатися руками її поручнів, дивитися на акуратно скручені колами канати, що лежали на проконопаченій, вискобленій палубі з тикових дощок, милуватися відполірованим до блиску мідним руків'ям старого стернового колеса в рубці, старанно розкладеними по своїх комірках морськими картами і сигнальними прапорцями в гніздах. Він, не вимивши у своєму житті жодної тарілки, тепер міг годинами до блиску вичищати сковорідки на камбузі, мив, не залишаючи ні плямочки, холодильник, щоб у ньому була бездоганна чистота, надраював плиту. Коли на борту були пасажери, то вони з Дуайером і з найнятим кухарем ходили в жовтувато-коричневих шортах, бездоганно білих бавовняних сорочках з відкритим комірцем, з відтиснутим на них написом блакитними великими літерами «Клотильда».

Вечорами або в холодну погоду команда вдягала однакові важкі темно-сині морські светри.

Томас навчився чудово готувати різні коктейлі, подаючи їх охолодженими у запітнілих келихах, а компанія пасажирів, поспіль американці, клялася, що вони вибрали його яхту тільки через те, що він так спритно умів робити «Криваву Мері». На такій яхті, у розважальних прогулянкових рейсах з однієї країни до іншої, можна було легко спитися, з огляду на ящики безмитного спиртного на борту, адже пляшку віскі можна було купити усього за півтора долара. Але Томас пив мало, за винятком помірних доз ганусового лікеру та коли-не-коли пляшечки пива. Коли на борт піднімалися пасажери, він надягав капітанський кашкет з високою тулією, з кокардою, на якій були зображені позолочений якірець і морські ланцюги. В такому вигляді, звичайно, більше морської екзотики. Він вивчив кілька фраз французькою, італійською та іспанською, отож міг цілком порозумітися під час проходження портових формальностей, але, звичайно, його знань бракувало, коли виникали якісь суперечки. Дуайєру мови давалися легше, і він швидко знаходив спільну мову з ким завгодно.

Томас надіслав Гретхен фотографію «Клотильди», яка в хмарі бризок злітала на хвилю, і сестра написала йому, що поставила знімок на коминак у вітальні. «Колись, — писала вона, — я приїду, щоб покататися на твоїй яхті». Вона повідомляла, що дуже заклопотана — виконує якусь роботу на кіностудії. Вона запевнилася, що тримає своє слово і не каже Рудольфу, ні де Томас, ні що він робить.

Гретхен єдина пов'язувала Томаса з Америкою, і коли він особливо гостро відчував самотність або сумував за сином, то писав тільки їй. Він попросив Дуайєра написати своїй дівчині у Бостон, з якою Дуайєр, коли вірити йому, все ще збирався одружитись, і попросити її при нагоді з'їздити до Нью-Йорка в готель «Егейський моряк» і зустрітись з Пеппі. Але вона поки що не відповіла.

Скоро, за рік чи два, незважаючи ні на що, він сам поїде до Нью-Йорка і спробує розшукати сина.

Після смерті Фальконетті він ще ні разу ні з ким не побився. Фальконетті усе ще снівся йому ночами. Томас, звичайно, не був сентиментальним, та все ж йому було шкода Фальконетті, шкода, що той потонув, і, хоча минуло чимало часу, ніщо не могло переконати його чи змусити повірити, що цей чоловік кинувся за борт не з його провини.

Впоравшись із катушкою, він випростався. Як приємно відчувати босими ступнями теплу палубу. Томас пішов на корму, провівши рукою по недавно покритому лаком під червоне дерево поручневі борту. Гудіння внизу припинилось, і невдовзі з люка з'явилася вогненно-руда шевелюра Кімболла, услід за цим виліз на палубу і Дуайєр. Обидва — у засмальцьованих зелених комбінезонах. Кімболл витер руки ганчір'ям і викинув його в море.

— Ну, здається, все, капітане. Давай випробуємо — як вона на ходу!

Томас увійшов у рульову рубку і запустив двигуни. Пінкі, відв'язавши канат на пристані, піднявся на яхту, щоб вибрати якір. Дуайер крутив однією рукою лебідку, а другою змивав струменем зі шланга бруд і водорості, що налипли на якірний ланцюг. Вони вибрали кілька метрів ланцюга, щоб забезпечити стійкість яхти, а коли «Клотильда» опинилася майже посередині гавані, Пінкі дав знак, що вони на вільній воді і Дуайер, орудуючи багром, допоміг йому витягти на борт якір.

Тепер Томас упевнено стояв за штурвалом яхти, і тільки коли вони входили в бухту, де було тісно від безлічі суден і до того ж дув сильний вітер, він, щоб даремно не ризикувати, передав керування Дуайеру. Зараз він, не збільшуючи швидкості, розвернув яхту до виходу з гавані. Взнявши курс на Антибський мис, проминув рибалок з вудками у руках, що сиділи на краю дамби, і обмежувальний буй. За ним він одразу збільшив швидкість, залишаючи за спиною фортецю «Vieux Carre», що здіймалася над морем. Він уважно слідкував за приладами і з полегшенням завважив, що один із двигунів більше не перегрівається. Молодець, старий Пінкі! За цю зиму він заощадив їм щонайменше тисячу доларів. Судно, на якому він плавав, — «Вега», було новеньким і таким налагодженим, що після повернення на стоянку в бухту не потребувало ніякого ремонту. Пінкі там явно нудгував без роботи і тому завжди радо порався в тісному, жаркому машинному відділенні «Клотильди».

У Кімболла, жилявого англійця, веснянкувате лице ніколи не засмагало, а тільки червоніло від літньої спеки. В нього була проблема, як сам зізнавався, — він любив випити. Хильнувши, він ставав розбишакуватим і починав чіплятися до всіх відвідувачів у барі. Він неодмінно сварився з начальством і рідко затримувався на одному судні більше року, але, оскільки був гарним механіком, легко знаходив нову роботу. Він влаштовувався тільки на дуже великі яхти, щоб не витрачати даремно свою майстерність на дрібниці. Він виріс у Плімуті і все життя його було пов'язане з морем. Пінкі був просто вражений тим, що така людина, як Томас, зуміла стати справжнім судовласником і хазяїном такої яхти, як «Клотильда», і тому намагався з дружби з ним мати для себе якомога більше зиску.

— Ці янки, — казав він, хитаючи головою, — до біса вдатні люди, недарма вони захопили увесь світ.

З Томасом вони подружились одразу — зустрічаючись на пристані, завжди віталися, пригощали один одного пивом у маленькому барі поблизу входу в бухту. Кімболл здогадався, що Томас колишній боксер, і Томас розповів йому про деякі свої матчі, як йому часом доводилося нелегко, про свою перемогу

в Лондоні, про свої два плавання і навіть про свою останню бійку з Куейлсом у готелі Лас-Вегаса — ця історія особливо припала до душі войовничому Кімболлу. Але Томас нічого не розповів йому про Фальконетті, і в Дуайєра вистачило розуму, щоб теж про це примовчувати.

— Боже, Томмі, — захоплено вигукував Кімболл, — коли б тільки я вмів отак битися, як ти, я звільнив би від покидьків геть усі бари від Гіба до Пірея.

— І дістав би ножа під ребра, — вгамував його запал Томас.

— Авжеж, ти маєш рацію, — погодився Кімболл. — Але погодься, що спершу мав би колосальне задоволення!

Коли він добряче напивався і бачив перед собою Тома, то грюкав кулаком по стійці бару і горлав:

— Бачите цього хлопця? Коли б він не був моїм другом, я законопатив би його в палубу, та він мій друг! — І ніжно обіймав Томаса своєю розмальованою татуванням рукою.

Їхню дружбу скріпив один випадок, який стався якось увечері у невеличкому портовому барі в Ніцці. Дуайєр і Томас забрели до цього бару зовсім випадково. Біля стійки ніхто не штовхався, бо там зайняв оборону п'яний Кімболл і, як завжди, щось голосно горлавив, звертаючись до групи французьких матросів і трьохчотирьох молодиків, яскраво вдягнених і з бандитськими фізіономіями. Томас давно навчився розпізнавати подібних типів і намагався їх уникати — це в основному були дрібні хулігани і рекетири, що виконували по всьому узбережжю різні дрібні доручення своїх ватажків, чії штаб-квартири знаходились у Марселі. Інстинктивно він відчував, що вони, можливо, озброєні — коли не пістолетами, то принаймні ножами.

Пінкі кричав їм щось ламаною французькою, але Томас не розумів його, хоча з агресивного тону Кімболла і з похмурих фізіономій постійних клієнтів цього бару було зрозуміло, що Пінкі їх ображає.

Кімболл, коли напивався, втрачав будь-яку повагу до французів. Коли напивався в Італії, то втрачав повагу до італійців. Коли напивався в Іспанії, то починав ображати іспанців. А крім того, напившись, він, здавалося, геть забував просту арифметику, і той факт, що він сам-один, а проти нього — щонайменше п'ятеро, тільки розпалював його, і він ще сильніше давав волю своєму красномовству.

— Він дограється. Його сьогодні заріжуть, — прошепотів Дуайєр, який розумів більшу частину з того, що кричав Кімболл. — І нас заодно, коли дізнаються, що ми — його приятелі.

Томас міцно схопив Дуайєра за руку і потягнув за собою до того місця, де стояв Кімболл.

— Привіт, Пінкі, — весело сказав він.

Пінкі різко обернувся, готовий до сутички з новими ворогами.

— А-а, це ви. Дуже добре. А я ось вирішив дещо розтлумачити цим сутенерам для їхнього ж добра.

— Кінчай базікати, Пінкі, — суворо сказав Томас. Потім кинув Дуайєру: — Я зараз скажу пару слів цим джентльменам. Переклади їм. Але зрозуміло і ввічливо. — Він лагідно посміхнувся відвідувачам бару, що вишикувалися зловісним півколом. — Як ви вже зрозуміли, джентльмени, цей англієць — мій друг. — Він почекав, доки Дуайєр, нервуючи, перекладе його слова. Але похмурий вираз на фізіономіях присутніх нітрохи не змінився. — До того ж він п'яний, — вів далі Томас. — Цілком природно, нікому не хочеться, щоб його друг постраждав, п'яний він чи тверезий. Я спробую змусити його не виголошувати тут більше ніяких промов, і неважливо, що він зараз говорить чи говорив раніше, — сьогодні тут не буде ніяких скандалів... Сьогодні я — поліцейський у цьому барі і стежитиму за порядком. Будь ласка, переклади, — наказав він Дуайєру.

Той, занукаючись, переклав, а Пінкі, зрозумівши, в чому річ, з відразою голосно заявив:

— Що таке, капітане? Перед ким спускаєш прапор?!

— Більше того, — знову заговорив Томас, — я хочу зараз усіх вас пригостити. Бармене, будь ласка! — Він посміхнувся, але відчував, як напружуються його м'язи, як стискаються кулаки, і був готовий будь-якої миті кинутися на найбільшого з усієї компанії — корсиканця з важкою щелепою, одягнутого в чорну шкіряну куртку.

Ті, до кого він звертався, невпевнено переглянулись. Але ж вони прийшли до бару не битися! І, побурчавши трохи, вони по одному почали підходити до стійки, щоб випити за рахунок Томаса.

— Теж мені боксер, — презирливо пирхнув Пінкі. — У вас, у янкі, що не війна, то перемир'я.

Але все-таки не став упиратися і хвилин за десять дозволив вивести себе з бару. Наступного дня він прийшов на «Клотильду» з пляшкою ганусового лікеру і, простягаючи Томасові пляшку, сказав:

— Дякую тобі, Томмі. Коли б не ти, вони напевне б одірвали мені голову. Не розумію, що на мене знаходить, варто пропустити лише кілька «дрінків». І найголовніше, я ніколи не перемагаю в бійках, весь у шрамах — розплата за мою хоробрість. — Він добродушно засміявся.

— Хочеш битися, — сказав Томас, згадуючи ті дні, коли він сам затівав бійки просто так, неважливо, з ким, неважливо, з яких причин, — бийся тільки тверезим. Намагайся розбиратися з усіма по одному. І не змушуй мене заступатися за тебе. Я давно вже з цим покінчив.

— А що б ти зробив, Томмі, — спитав Пінкі, — коли б вони накинулись на мене?

— Влаштував би для них невеличку розвагу з мордобоем, — відповів Томас, — аби Дуайєр мав досить часу, щоб ушитися з бару, а потім сам дременув би геть, рятуючи власну шкуру.

— Еге ж, розвагу, — повторив Пінкі. — Я не пошкодував би кількох шилінгів, аби глянути на це хоч одним оком!

Томас не знав, яка подія в житті Пінкі вплинула на нього так, що, варто йому випити, і з милого, дружелюбного, хай і неотесаного, але привітного хлопця він перетворювався на лютого звіра. Можливо, колись Пінкі сам розповість йому про себе.

Пінкі зайшов до рубки, кинув погляд на прилади, насторожено прислухався до рівного гудіння дизелів.

— Усе, можеш починати літній сезон, хлопче, — підбадьорливо сказав він. — На власній яхті. Як я тобі заздрю!

— Ні, ми ще не готові, — заперечив Томас. — У нас немає кухаря.

— Як? — здивувався Пінкі. — А де ж той іспанець, якого ти найняв минулого тижня?

Іспанця йому порекомендували як гарного кока і стюарда, і до того ж він не просив великих грошей. Але якось увечері, коли він ішов у звільнення на берег, Томас помітив, як той засунув у чобіт ножа.

«А це для чого?» — спитав Том. «Щоб мене поважали», — відповів іспанець.

Наступного дня Томас звільнив його. Йому не потрібна на борту людина, яка носить у чоботі ножа, щоб змусити себе поважати. Але на літо знадобиться кухар.

— А тобі ніколи не спадало на думку найняти жінку? — спитав Пінкі.

Томас поморщився.

— Доведеться не тільки готувати, а й виконувати чимало іншої важкої роботи.

— Я маю на увазі фізично сильну жінку.

— Більшість неприємностей у моєму житті сталося саме через жінок, — зауважив Томас. — І через сильних, і через слабких.

— А ти не думав, скільки днів ти марнуєш щоліта у різних смердючих портах, поки виперуть і випрасують білизну пасажирів, а вони тим часом бурчать, що даремно марнують свій дорогоцінний час?

— Так, це й справді велика незручність, — погодився Томас. — У тебе хтось є на прикметі?

— Одна дівчина. Кейт, — сказав Пінкі. — Працює стюардесою на «Везі», і їй остобісіла ця робота. Вона нетямиться від моря, а змушена проводити всеньке літо у пральні на судні.

— Гарзд, — неохоче сказав Томас. — Приведи її, я поговорю з нею. Тільки попередь, щоб вона залишила свого ножа вдома.

Йому не потрібна була на борту просто жінка. В усіх портах повно дівиць, яких можна було підчепити у будь-який час. Побавишся з ними, заплатиш за їхні послуги, почастиєш вечерею, поведеш у нічний клуб, пригостиш парою келишків — і все, пливи собі далі, до наступного порту, ніяких тобі ні клопотів, ні ускладнень. Він ніколи не цікавився в Дуайера, як той задовольняє свої сексуальні потреби. На біса йому це знати?

Розвернувши «Клотильду», він повів яхту назад, у бухту. Так, судно тепер було готове до плавання. І не варто даремно витрачати пальне. Поки що він платить за нього з власної кишені, але тільки до завтрашнього дня, коли почнеться його перший у цьому сезоні чартерний рейс.

О шостій вечора він побачив Пінкі на пристані з якоюсь жінкою. Невисока, повненька. Волосся заплетене у дві кіски. На ній були джинси, блакитний светр, на ногах — босоніжки. Перш ніж піднятися по трапу з корми, вона їх скинула. В середземноморських гаванях частенько доводилося швартуватися кормою, бо коло пірса завжди була тіснява і дуже рідко можна було підійти до нього правим чи лівим бортом.

— Знаюся, це Кейт, — відрекомендував її Пінкі. — Я розповів їй про тебе.

— Привіт, Кейт. — Томас простягнув їй руку, і вона міцно її потисла.

В неї була занадто м'яка рука для дівчини, що працює весь час у пральні і готова виконувати різноманітну чорну роботу. Як і Пінкі, вона була теж англійкою, родом із Саутгемптона. На вигляд років двадцять п'ять. Кейт розповідала про себе низьким, хрипливатим голосом. Сказала, що вміє готувати, прати і може допомагати в будь-якій іншій роботі на палубі. Розмовляє французькою та італійською — не «суперово», сказала вона усміхаючись, — але розуміє метеозведення по радіо обома цими мовами. Вміє звіритися з прокладеним на карті курсом, може стояти на вахті і навіть водити автомобіль — раптом знадобиться.

Вона готова була працювати за ту саму платню, що і звільнений іспанець. Красунею її, звичайно, не назвеш, але вона була здоровою, повногрудою засмаглою дівчиною і дивилася співрозмовникові завжди в очі. Взимку, коли не було роботи, вона звичайно поверталася до Лондона і влаштовувалась офіціанткою. Вона була незаміжня, незаручена і наполягала на тому, щоб до неї ставилися просто як до члена екіпажу, не гірше і не краще.

— Вона у нас дика англійська троянда, — сказав Пінкі. — Еге ж, Кейт?

— Облиш свої жарти, Пінкі, — відповіла дівчина. — Я хочу тут працювати. Мені набридло валандатися по Середземному морю у накрохмаленій білій формі і в білих бавовняних панчохах, мов

нянечка у лікарні, і відгукуватися на «міс» або «мадемуазель». Проходячи повз вашу яхту, Томе, я частенько дивилась на неї, і вона мені дуже подобається. Не надто велика і не така розкішна, як у цих задавак з Британського королівського яхт-клубу. Зате чистенька і симпатична. І я на всі сто відсотків упевнена, що на борту не буде аж стільки дам і мені не доведеться цілий день у Монте-Карло прасувати їхні бальні сукні, щоб вони увечері могли в них похизуватися на балу в палаці.

— Хтозна, — спробував заступитися за свою клієнтуру Томас. — Ми загалом возимо не бідняків.

— Ви розумієте, про що я кажу, — сказала дівчина. — І не бажаю, щоб ви купували kota в мішку. Ви сьогодні вже вечеряли?

— Ще ні.

Дуайер у цей час розпачливо вовтузився в камбузі, намагаючись щось приготувати з рибини, купленої ним уранці, але по словах, що долинали звідти, Томас легко визначив, що справа поки що не зрушила з мертвої точки.

— Я приготую вам щось на вечерю, — запропонувала дівчина. — Просто зараз. Якщо вам сподобається, візьмете мене на «Клотильду». Я сходжу на «Вегу», заберу свої речі і сьогодні ж перейду до вас. А не сподобається... Ну що ж, нічого не втратите. Пообідаєте в ресторані — вони відчинені допізна.

Увійшовши на камбуз, дівчина уважно розгледілася. Схвально кивнула головою. Відкрила холодильник, шафи, висунула всі шухляди, щоб знати, де що лежить. Кинувши погляд на рибину, сказала, що Дуайер ні бєльмеса не розуміється на рибі, але нічого вже не вдієш. — коли вечеря буде готова, вона їх покличе. Тільки хай хто-небудь сходить у місто, купить свіжого хліба і дві головки сиру «Камамбер».

Вони вечеряли на кормі, за рубкою, а не в маленькій ідальні у передній частині салону, якою вони користувалися тільки тоді, коли на борту були клієнти. Кейт накрила на стіл, і раптом усе стало виглядати інакше, краще, ніж у Дуайєра. Вона відкоркувала дві пляшки вина і поставила їх у відерці з льодом на стілець.

Кейт приготувала тушковану рибу з картоплею, часником, цибулею, помідорами, а зверху поклала нарізаний кубиками бекон. Вони сіли за стіл, коли сонце тільки заходило на беззмарному зеленувато-синьому небі і було ще світло. Чоловіки помились, поголилися, перевдягнулись у чисте і тепер сиділи на палубі, потягуючи з келихів ганусівку і вдихаючи ароматні пахощі, що линули до них з камбуза. У гавані було тихо, і лише зрідка чулися сплески хвиль, які розбивалися об корму яхт, що стояли на якорі.

Кейт принесла велику супницю з тушкованою рибою. Хліб лежав поруч з масельничкою і великою мискою салату. Поклавши

усім рибу, вона сіла за стіл, спокійна і впевнена у собі. Томас на правах капітана розлив вино по келихах.

Відправивши до рота першу ложку, він зосереджено почав жувати.

— Пінкі, — сказав Томас, — ну який же ти мені друг? Ти надумав зробити з мене жирного товстуна? Кейт, тебе прийнято на роботу!

Вона підвела голову і усміхнулась. Усі випили за нового члена екіпажу.

Навіть кава мала справжній смак кави.

Після вечері, поки Кейт мила посуд, чоловіки сиділи на палубі, вибираючи в себе вечірню тишу і покурюючи сигари, принесені Пінкі, дивились, як над рожево-ліловими вершинами Приморських Альп сходить місяць.

— Кролику, — згадав раптом прізвисько Дуайера Томас, відкидаючись на спинку стільця і з насолодою випростуючи ноги, — оце і є те, про що ми з тобою мріяли.

Дуайер не став заперечувати.

Потім Томас і Кейт пішли до «Веги». Було вже пізно, на судні панувала темрява, горіло всього кілька вогнів. Томас лишився чекати внизу, а Кейт піднялася на борт, щоб забрати свої речі. Томас не хотів сваритися з капітаном, який, може, не спав, через те, що в нього переманили пару робочих рук і навіть не попередили задалегідь.

За чверть години з'явилася Кейт. Вона безшумно, обережно спустилася по трапу із саквоюжем у руці. Вони вертались удвох, ішли повз фортечний вал і човни, прив'язані один до одного, йшли до того місця, де стояла на причалі «Клотильда». Кейт зупинилася, з серйозним виглядом розглядаючи біло-блакитну яхту, пришвартовану до пірса, що поскрипувала на двох канатах, погойдуючись на хвилях.

— Ніколи не забуду цей вечір, — сказала вона, скинувши босоніжки. Тримаючи їх у руці, вона піднялася по трапу на борт.

Їх чекав Дуайер. Він переселився в каюту Томаса, де було друге ліжко, а у своїй колишній каюті постелив для Кейт свіжі простирадла. Томас уночі хропів — на рингу йому перебили ніс. Але Дуайеру довелося з цим змиритися. Принаймні тимчасово.

За тиждень він знову повернувся до своєї каюти, бо Кейт перейшла до Томаса. Вона сказала, що хропіння їй не заважає.

* * *

Гудхарті, літнє подружжя, приїжджали на Блакитний берег щороку в червні, зупинялися в готелі «Де Кап». Старий був власником бавовнопереробних фабрик у Північній Кароліні, але вже передав свою справу синові. Високий, прямий, важкий, повільний

у руках чоловік із сивою шевелюрою, він був схожий на полковника у відставці. Місіс Гудхарт була молодша за нього, з м'яким сивим волоссям, ще досить стрункою фігурою, що дозволяло їй ходити у штанях. Минулого року Гудхарті зафрахтували «Клотильду» на два тижні, і їм так сподобалося подорожувати на ній, що на початку зими вони залистувалися з Томом і домовились повторити двотижневий відпочинок на його яхті цього року.

Як пасажери вони були невибагливі. Щоранку, рівно о десятій, Томас кидав якір якнайближче до берега навпроти готелю, і Гудхартів на яхту доправляв швидкохідний катер. Вони привозили з собою цілі кошики з провізією, приготовленою в ресторані готелю, коробки з пляшками вина, загорненими в білосніжні серветки. Звичайно вони виходили у відкрите море між Леренськими островами, розташованими за чотириста тисяч ярдів від узбережжя, і там кидали якір на цілий день. Між островами завжди було дуже спокійно, не віяв вітер, глибина всього дванадцять футів і вода така прозора, що з борта було видно, як на дні гоїдаються водорості. Гудхарті надягали купальні костюми і засмагали на надувних матрацах, читали або дрімали, іноді пірнали і плавали.

Містер Гудхарт і його дружина запевняли, що почуваються безпечно, коли поруч з ними плавають Томас або Дуайер. Місіс Гудхарт, дебела жіночка з повними плечима і молодими, стрункими ногами, чудово плавала, проте її чоловік весь час наполягав, аби Томас чи хто-небудь ще був поруч, і таким чином вони могли спокійно насолоджуватися чистою, прохолодною водою і плавати, коли їм заманеться.

Іноді, коли в них були гості, Томас стелив на кормі ковдру і вони грали кілька роверів у бридж. І місіс, і містер Гудхарт завжди розмовляли спокійним тоном, ніколи не підвищуючи голосу, і завжди були надзвичайно ввічливі як між собою, так і з усіма іншими.

Рівно о пів на другу пополудні Томас готував їм коктейль. Їхній смак не був вибагливим — вони завжди замовляли «Криваву Мері». Потім Дуайер натягував над палубою тент, і подружжя пара обідала в затінку тим, що привозила із собою з готелю. На столі красувалися холодні лангусти, холодний ростбіф, рибний салат або зубатка під соусом із зелені, диня, шинка, сир, фрукти. Вони завжди привозили з собою так багато провізії, що після них, навіть коли вони бували на судні з друзями, залишалося дуже багато їжі для команди і не тільки на обід, а вистачало ще й на вечерю. До обіду в кожного з них була пляшка вина.

Єдиною клопітливою справою для Томаса було приготувати смачну міцну каву, але відтоді, як на яхті з'явилася Кейт, цієї проблеми вже не існувало.

У перший же день рейсу, коли Кейт вийшла з камбуза з кавником, у білих шортах і білій сорочці, яка щільно облягала її

пишні груди, з написом «Клотильда» і Томас відрекомендував її своїм гостям, містер Гудхарт схвально зауважив: «Капітане, на вашій яхті плавати з кожним роком усе приємніше».

Після полудня для містера і місіс Гудхарт наставав час пообідньої сієсти. Томас нерідко чув звуки, які безумовно могли свідчити тільки про одне: Гудхарті кохаються. Вони були одружені вже понад тридцять п'ять років, і Том, довідавшись про це, щиро здивувався, що вони й досі можуть тішитися одне одним у ліжку.

Літня подружня пара Гудхартів змінила всі уявлення Томаса про шлюб.

Близько четвертої години Гудхарті з'являлися знову на палубі, як завжди, серйозні, дуже церемонні, у купальних костюмах, і з півгодинки плавали за бортом у супроводі або Томаса, або Дуайєра. Дуайєр плавав поганенько, і кілька разів, коли місіс Гудхарт із ним запливала ярдів на сто від яхти, Томас побоювався, чи не доведеться буксирувати до судна його приятеля, що ледве борсався у воді, знесилений тривалим плаванням.

Рівно о п'ятій, після душу, акуратно зачесаний, у бавовняних штаних, білій сорочці і блакитному блейзері Гудхарт піднімався з каюти на палубу.

— Чи не пора чого-небудь випити, капітане? — звертався він до Томаса. — Що ви на це скажете, га?

А коли на борту не було нікого з гостей, запитував:

— Може, зробіте мені честь, капітане, і приєднаєтеся до мене?

Тоді Томас робив два віскі з содовою, подавав знак Дуайєру, щоб він заводив двигуни і ставав до штурвала.

Кейт піднімала на лебідці якір, і вони поверталися до берега, взявши курс на готель. Сидячи на кормі, містер Гудхарт і Томас попивали віскі; а їхня яхта, вийшовши на вільний простір, півколом огинала острів, і вони милувалися рожево-білими висотними будинками Канн по правому борту.

Якось Гудхарт спитав:

— Капітане, скажіть, у цих краях багато людей на прізвище Джордах?

— Не знаю, — відповів Томас. — А чому ви про це запитуете?

— Вчора я згадав ваше прізвище у розмові з помічником управляючого готелю, і він сказав, що у «Де Кап» часто зупиняється якийсь Рудольф Джордах з дружиною.

— Це мій брат, — неохоче відповів Томас.

Він помітив, з якою цікавістю глянув на нього містер Гудхарт, і здогадався, про що той зараз думає.

— Наші дороги з ним розійшлися, — сказав він коротко. — В нашій родині він завжди вважався найрозумнішим.

— Мені, звичайно, важко судити, — Гудхарт, струшуючи келихом, розглядав яхту, водні буруни за кормою, жовтувато-зелені,

пронизані сонячними променями пагорби узбережжя. — Може, саме ви найрозумніший у родині. Я працював усе своє життя, і, тільки коли постарів і пішов на відпочинок, можу дозволити собі провести пару тижнів, як зараз. — Він сумно посміхнувся. — Мене теж у родині вважали найрозумнішим.

Тут до них підійшла місіс Гудхарт, така ж моложава, в моденьких штанцях, у просторому светрі, і Томас, допивши свій келих, пішов приготувати випивку для неї. Вона ніколи не відставала від свого чоловіка щодо спиртного.

Гудхарт оплачував по двісті п'ятдесят доларів за день фрахтування плюс вартість пального і дванадцять сотень старих франків на харчування кожного члена екіпажу. Торік, коли вони повернулися з плавання, він виплатив Томасу преміальні — п'ятсот доларів. Томас і Дуайер якось заходилися було підрахувати, наскільки ж багатий цей чоловік, що дозволяє собі платити таку суму за два тижні: за експлуатацію яхти, за двомісний номер у готелі, який вважається одним з найдорожчих у світі. Але, плюнувши, вони дали цифрам спокій.

— Багач завжди багач, Господи, — обурювався Дуайер. — Уяви собі, по скільки годин змушені трудитися тисячі бідолашних людей на фабриках Гудхарта в Північній Кароліні, до сьомого поту, стоячи біля його машин, кашляти, надриваючи хворі легені, аби він міг щороку два тижні проводити на Середземному морі.

Ставлення Дуайера до капіталістів сформувалося ще в молоді літа під впливом його батька, соціаліста. Він працював на фабриці і вважав, що в усіх робітників мають бути хворі легені, а самі вони неодмінно харкають кров'ю.

До зустрічі з Гудхартами почуття Томаса до людей з великими грішми якщо й не були такими ворожими, як у Дуайера, то являли собою суміш заздрощів, недовіри і підозріливості; він був переконаний, що будь-який багач обов'язково заподіє якнайбільше шкоди будь-якій іншій людині, коли має над нею владу. Його упередження в ставленні до брата, що почалося ще в дитинстві, згодом тільки посилилось, особливо після того, як Рудольф домігся свого і розбагатів. Але Гудхарти змінили його колишні уявлення. Вони не тільки змусили його по-новому глянути на інститут шлюбу, але й на людей узагалі, включаючи і людей багатих, і американців у цілому. Шкода, що Гудхарти приїжджають на самому початку сезону і всього на два тижні, адже після їхнього від'їзду справи в Томаса йшли звичайно під гору аж до жовтня. Дехто з відпочивальників, що фрахтували яхту, частіше за все аж надто виправдовували песимістичний погляд Дуайера щодо правлячих класів.

В останній день перебування Гудхартів вони вирушили додому раніше. Піднявся сильний вітер, і море за грядою островів покритлося білими баранцями. Навіть під укриттям островів «Клотильду»

добряче хитало то на один, то на другий бік, а якірний ланцюг раз у раз туго напинався. Гудхарт випив більше, ніж звичайно, і тепер ні він, ані його дружина не хотіли спуститися вниз, аби там за звичкою трохи подрімати. Дуайер підняв якір, а вони продовжували стояти на палубі — усе ще в купальних костюмах, щоправда, натягнувши зверху светри, щоб захиститися від холодних бризок. Вони уперто стовбичили на палубі, немов діти на святі, що от-от мало закінчитись, і не хотіли пропускати жодної миті радості, яку дарувало їм уже згасаюче свято. Містер Гудхарт навіть зірвався, дозволив різке зауваження Томасові, коли той забув змішати йому звичайну денну порцію віскі.

Щойно вони вийшли з-за укриття з боку островів, море вже так розбушувалося, що не можна було всидіти на палубних стільцях, і подружжю Гудхартів і Томасу довелось пити віскі з содовою, міцно тримаючись руками за поручень кормового борту.

— Боюся, за такої погоди не зможемо причалити до пристані коло готелю, — сказав Томас. — Скажу Дуайеру, хай зробить коло і скерує яхту в Антибську гавань.

Томас рушив уже до рубки, але Гудхарт зупинив його, узявши за лікоть.

— Зачекайте, дайте помилуватися, — сказав він. Очі в нього почервоніли від випитого віскі. — Іноді приємно подивитися на бурхливу погоду.

— Як бажаєте, сер. Я тільки скажу Дуайеру, що треба робити, — відповів Томас.

У рубці Дуайеру вже важко було впоратися з неслухняним штурвалом. Кейт сиділа на лаві позаду, в глибині рубки, і жувала бутерброд з холодним ростбіфом. У неї завжди був чудовий апетит, і вона була чудовою морячкою за будь-якої погоди.

— Можемо на щось налетіти, — сказав Дуайер. — Я повертаю.

— Ні, тримай курс на готель.

— Ти що, здурів? — здивувався Дуайер. — Усі катери ще кілька годин тому повернулись у бухту, і нам не причалити до пристані в шлюпці.

— Знаю, — відповів Томас. — Але вони хочуть помилуватися штормом.

— Марнування часу, і тільки, — невдоволено буркнув Дуайер.

Нових пасажирів вони повинні були взяти наступного ранку у Сен-Тропезі, і планували вийти туди негайно, як тільки висадяться Гудхарти. Навіть коли б море було спокійним і не лютував вітер, метушні — на цілісінський день і їм довелося б готувати яхту до прийому нових клієнтів на ходу. Віяв північний містраль, і вони мусили триматися якнайближче до берега, щоб убезпечити яхту, але це забирало більше часу на їхній перехід. Окрім того, доведеться різко скинути швидкість, щоб утримати корпус від небез-

печного крену. І за такої поганой погоди під час руху вони не могли виконувати ніякої потрібної роботи вниз, у машинному відділенні, про це не могло бути й мови.

— Це забере всього кілька хвилин, — сказав Томас, намагаючись розвіяти тривогу Дуайєра. — Незабаром вони самі переконуються, що вся їхня витівка нереальна, і ми вирушимо прямісінько до Антибської бухти.

— Тобі видніше, ти — капітан, — відгукнувся Дуайєр.

Велика хвиля ударила яхту в правий бік, і «Клотильда» збилася з курсу. Дуайєр завзято завертів штурвалом.

Томас не виходив з рубки, тут принаймні сухо. Гудхарті вперто стирчали на палубі, наскрізь уже промоклі, але, здавалося, їм усе це дуже подобалось. На небі не було ні хмарини, і полуденне сонце яскраво світило в самому зеніті. Коли бризки від чергової хвилі, що вдаряла в борт, розсипалися над цією літньою парочкою, навколо них виникала безліч маленьких веселок.

Коли вони проходили через Жуанську затоку, ще далеко від порту, і побачили, як у маленькій бухточці витанцьовують на гребенях хвиль яхти й човни на якорях, Гудхарт зробив Томасу знак, що їм з місіс Гудхарт хочеться ще випити.

Підійшовши ближче до берега приблизно на відстань п'ятисот ярдів од саду, в якому потопали котеджі приморського готелю, вони побачили, з якою люттю розбиваються величезні хвилі об невеликий бетонний пірс, до якого звичайно швартувалися швидкісні моторні катери. Як і казав Дуайєр, там не було вже жодного катера. Над пляжем уздовж скелі тріпотів білий прапор, а сходи, що вели від ресторану «Райська скеля» до води, були перегорожені важким ланцюгом. Хвилі, високо здіймаючись, з гуркотом падали на ці сходи й відкочувалися назад із зеленувато-білою густою піною, на якусь мить оголюючи їх. Але одразу ж обрушувалась інша хвиля.

Томас вийшов зі свого укриття в рубці на палубу.

— Здається, я мав рацію, містєре Гудхарт. Тут, коли такі хвилі, не можна висадитися на човні. Доведеться йти в порт.

— Авжеж, можете йти в порт, — спокійно відповів Гудхарт. — Ми з дружиною вирішили дістатися до готелю плавом. А вас я попрошу підійти до берега якомога ближче, аби тільки не пошкодити киль яхти.

— Піднято червоний прапор небезпеки, — сказав Томас. — У воді — жодної людини.

— Ну що чекати від полохливих французів? — зітхнув Гудхарт. — Ми з дружиною плавали і не при такому прибої в Нью-порті, чи не так, любя? Ми відрядимо потім нашу машину за речами в порт, капітане.

— Тут вам не Ньюпорт, сер, — намагався його відмовити Томас. — Тут немає пляжу з піском. Хвилі вас викинуть на скелі, як тільки ви...

— Як і все у Франції, — заперечив Гудхарт, — все на перший погляд виглядає значно гірше, ніж є насправді. Я прошу вас тільки про одне: підійдіть якнайближче до берега, а щодо решти не турбуйтеся. Нам обом хочеться поплавати.

— Слухаюсь, сер, — слухняно відповів Томас.

Він повернувся до рубки, де Дуайєр люто крутив стерновим колесом, маневруючи то одним, то другим двигуном. Роблячи невеликі кола, він намагався підійти ближче до сходів. Тепер до них лишалось не більше трьохсот ярдів.

— Підійди ще на сотню, — наказав Томас. — Вони збираються добратися до них плавом.

— Вони що, зовсім схибнулися? — здивувався Дуайєр. — Хочуть покінчити життя самогубством?

— Хай ламають собі кістки, собі ж, не комусь, — байдужим тоном сказав Томас. І додав, обернувшись до Кейт: — Вдягни-но купальник!

Сам він стояв у плавках і у светрі.

Не кажучи ані слова, Кейт спустилась униз по купальник.

— Як тільки ми стрибнемо, — сказав Томас Дуайєру, — негайно відходь назад. Тримайся подалі від скель. Коли побачиш, що ми в безпеці, пливи одразу ж у порт. Ми приїдемо туди на машині. Сплавати в один бік — ще нічого. Але вертатися плавом назад я не збираюсь.

За кілька хвилин з каюти вийшла Кейт у старому полинялому купальнику. Томас знав, що вона сильна дівчина, гарна плавчиха. Томас стягнув із себе светр, і вони обоє пішли по палубі. Гудхарт теж зняли светри і тепер чекали на них. У довгих квітчастих купальних трусах Гудхарт здавався великим, масивним чоловіком, який чудово засмаг за час своєї відпустки. М'язи у нього зараз, звичайно, не ті, що раніше, але й тепер він був ще міцним і фізично сильним. На шкірі місіс Гудхарт помітні були зморшки, але ноги залишались і досі стрункими.

Попереду, саме на половині відстані, що відділяла «Клотильду» від сходів на березі, витанцьовував плавучий плотик, здіймаючись на хвилях. Коли його накривала особливо велика хвиля, він ставав на ребро і кілька секунд стримів з води майже вертикально.

— Спершу ми допливемо до плотика, — сказав Томас, — щоб там перевести подих, відпочити, а потім попливемо далі.

— Хто це «ми»? — спитав Гудхарт. — Що ви маєте на увазі? — Він явно був п'яний. Місіс Гудхарт теж.

— Ми з Кейт вирішили теж трохи поплавати, — сказав Томас.

— Ну, як вам завгодно, капітане, — відповів Гудхарт.

Переступивши через борт, він стрибнув у воду. За ним його дружина. В зеленувато-чорній воді раз у раз на гребені хвиль злітали дві голови: його — сива і її — зовсім біла.

— Тримайся за нею, — сказав Томас Кейт. — А я попливу за старим.

Том стрибнув за борт і почув, як слідом за ним кинулася у воду Кейт.

Доплисти до плотика виявилось не так важко. Містер Гудхарт плавав старомодним стилем треджен. Він увесь час намагався тримати голову над водою. Місіс Гудхарт пливла традиційним кролем. Томас не спускав її з ока, і йому здавалося, що вона вже досить наковталась води і важко дихає. Але Кейт була поруч і будь-якої секунди могла прийти їй на допомогу. Гудхарт із Томасом видряпалися на плотик, однак на ньому не можна було встояти, і вони, попадавши навколішки, допомогли підняти туди місіс Гудхарт. У неї була легка задишка і явно нездоровий вигляд.

— Гадаю, слід передихнути тут, — сказала вона, намагаючись утримати рівновагу на мокрій, слизькій поверхні плотика, який до того ж підкидали хвилі. — Поки море трохи не заспокоїться.

— Боюся, місіс Гудхарт, — сказав Томас, — буде ще гірше. За кілька хвилин у вас не залишиться ані найменшого шансу вибратися на берег.

Дуайер, стурбований тим, що яхта підійшла небезпечно близько до берега, подолавши ще ярдів п'ятдесят, кружляв на одному місці. Було абсолютно ясно, що не можна зараз повернути місіс Гудхарт на борт яхти, яка сильно розгойдується, не заподіявши цій безрозсудній жінці якогось каліцтва.

— Ви зараз же попливете далі разом з нами, — сказав їй Томас.

— Натаніелю, — звернулась вона до свого чоловіка, — скажи йому, що ми лишаємося на плотику, почекаємо, поки море трохи заспокоїться.

Містер Гудхарт мовчав. Він уже протверезів.

— Ти чула, що він сказав? — спитав він дружину. — Ти сама хотіла добиратися до берега плавом. От і пливи!

І він стрибнув у воду.

Тепер на скелях на березі зібралось щонайменше з двадцятiero зівак, які сиділи в повній безпеці, далеко від пінних загрозових хвиль і з цікавістю спостерігали за тим, що відбувається на плотику.

Взявши місіс Гудхарт за руку, Томас сказав:

— Ну, пливімо!

Він, похитуючись, випростався, допоміг місіс Гудхарт стати на ноги, і вони, узявшись за руки, стрибнули у воду. На воді місіс Гудхарт не так боялася, і вони попливли поруч у напрямку до сходів. Підпливаючи все ближче до скель, вони відчували, як хвилі підхоплюють і несуть їх уперед, але потім, розбившись з гуркотом об каміння, відкочуються назад, тягнучи плавців за собою. Томас

упевнено тримався на воді і щосили гукав, намагаючись перекричати шум розбурханого моря:

— Я вийду першим! А ви за мною, місіс Гудхарт! Стежте за мною, як я буду діяти. Постараюся на гребені хвилі досягти берега і міцно схопитися за поручень сходів. Потім дам вам сигнал, коли пливти до мене. Працюйте руками якомога енергійніше. Як тільки підпливете до сходів, я вас там схоплю. Тримайтеся за мене міцніше. Все буде гаразд!

Він, щоправда, не був у цьому впевнений на всі сто відсотків, але ж треба було щось говорити, підбадьорити горе-плавців.

Поглядаючи через плече, він чекав на більшу хвилю. Побачивши величезну, як дев'ятий вал, він, активно загібаючи руками, злетів на її гребінь, і вона стрімко винесла його на берег, сильно вдаривши об металеві сходи.

Але Томас не розгубився. Швидко схопившись за поруччя, завис на них, не даючи хвилі, що відкочувалась назад, віднести його разом із собою. Випростався, поглянув на море.

— Вперед! — гукнув він місіс Гудхарт.

Вона щосили замолотила по воді руками. Враз її підхопила велика хвиля і винесла на берег. На якусь мить вона опинилася навіть над головою Томаса, але одразу почала сповзати униз. Томас, приловчившись, схопив її, міцно притис до себе, не даючи пінливій грізній стихії потягнути жінку назад. Він квапливо підштовхував її до сходів. Вона, спотикаючись, піднімалася слизькими східцями, але все-таки вчасно дісталася до рівного майданчика на скелі, куди хвилі вже не досягали.

Підплив і Гудхарт. Томас його теж схопив, але той виявився таким важким, що Томас мимоволі мало не випустив з руки поручень, і в голові у нього майнула страшна думка — от зараз їх обох змиє, віднесе у відкрите море. Але старий, жиливий і сильний, зробивши жвавий ривок у воді, спритно однією рукою схопився за поручень, а другою — за Томаса. Він не потребував допомоги, коли піднімався східцями нагору, роблячи це неспішно, статечно, хизуючись, презирливо поглядаючи на мовчазний гурт глядачів, що з'юрмилися в нього над головою так, ніби він заскочив їх за підгляданням у ту мить, коли ті намагалися сунути свого носа в його приватне життя, недоступне нікому.

Кейт досить спокійно вибралася з води, і вони разом вибігли нагору сходами.

У роздягальні вони одержали від чергового рушники, витерлися ними насухо, але це мало допомогло. Адже вони не могли зняти свої холодні мокрощі купальники.

Містер Гудхарт зателефонував у готель, попросив прислати за ним його машину. Коли його шофер під'їхав, щоб відвезти Томаса з Кейт у бухту, він коротко сказав:

— Чудово, капітане!

Він узяв напрокат важкі махрові халати для себе і дружини, замовив у барі випивку для всіх чотирьох, і вони пили віскі, потроху зігриваючись. У довгому, як тога, халаті в Гудхарта був надзвичайно величний вигляд, і нікому із сторонніх, мабуть, і в голову не могло прийти, що ось цей літній чоловік пив цілісінький день і мало не втопив їх усіх якихось п'ятнадцять хвилин тому.

Він відчинив дверцята перед Томасом і Кейт. Коли Томас сів у авто, Гудхарт сказав:

— Ми все владнаємо, капітане. Чи будете ви в бухті після обіду?

Томас планував вийти у Сен-Тропез ще до заходу сонця, але ввічливо відповів:

— Так, сер. Ми будемо там весь вечір.

— Дуже добре, капітане. Ми вип'ємо на борту на прощання.

Томас зачинив дверцята, і вони рушили по дорозі, обабіч якої височіли зелені сосни. Їхні віти тріщали від поривів вітру, що, здавалось, посилювався.

Томас і Кейт вийшли на пристані. На дорогій оббивці заднього сидіння залишилися дві мокрі плями.

«Клотильда» ще не ввійшла у бухту, і вони, загорнувшись у рушники, сиділи на днищі перевернутого човна, тремтячи від холоду.

Хвилин за п'ятнадцять з'явилася «Клотильда». Піймавши кинуті Дуайером кінці і міцно прив'язавши їх до причалу, вони стрибнули на борт і помчали до каюти, щоб скоріше перевдягтися. Кейт зварила каву, і вони пили її з кавника в рубці, а вітер загрозливо свистів, шарпаючи оснастку.

— Ох, ці вже мені багачі, — сказав Дуайер. — Вони завжди знайдуть спосіб, щоб змусити тебе заплатити за свої примхи.

Вони витягли шланг, приєднали його до водозабірної стовпчика на пристані, і всі троє заходилися прибирати. Уся яхта покрилася тонкою кіркою солі.

Кейт приготувала їм попоїсти з того, що залишилося з обіду Гудхартів. Потім Томас і Дуайер подалися в Антиб з величезним вузлом брудних простирадл, наволочок та рушників, що зібралися за цілий тиждень. Їхні особисті речі Кейт прала сама, але постільну білизну доводилося віддавати до пральні на березі. Вітер стих так само раптово, як і зірвався, але хвилі усе ще з жакливим гуркотом розбивалися об мол бухти. У самому порту було тихо, і борти «Клотильди» глухо тикалися в борти яхт, що стояли поруч з нею.

Був теплий ясний вечір. Томас сидів на кормі і, чекаючи містера Гудхарта, для якого вже було в рубці складено рахунок, покурював люльку і милувався зірками. Сума не бозна-яка — вартість пального, прання, кількох пляшок віскі та горілки, льоду плюс щоденні дванадцять тисяч старих франків на харчування — для

нього та його двох помічників. За оренду яhti Гудхарт виписав йому чек ще у перший день приїзду. Перед тим як іти до міста, Кейт склала всі речі Гудхартів у два великих кошики з готелю: їхні купальні костюми, одяг, взуття, книжки. Кошики стояли на палубі на кормі.

Томас побачив світло від фар автомобіля Гудхарта. Машина спинилася, Гудхарт вийшов і почав підніматися на борт по трапу. Томас підвівся, щоб його зустріти.

На ньому був сірий костюм, біла сорочка, темна шовкова краватка. У такому одязі він здавався старшим, якимось щуплим, немов усох.

— Чи не хочете чогось випити? — спитав Томас.

— Віскі буде саме до речі, капітане, — відповів Гудхарт. Він зараз був тверезий як скло. — Коли, звичайно, і ви підтримаєте компанію.

Він сів на складаний дерев'яний стілець із сидінням і спинкою з парусини, а Томас пішов до салону за випивкою. На зворотному шляху зайшов у рубку, взяв конверт із рахунком.

— У місіс Гудхарт невеличка застуда, — повідомив Гудхарт. Томас простягнув йому келих. — Вона злягла, але гадаю, за ніч очуняє. Вона прохала мене передати, що нам дуже сподобалися ці два тижні.

— Вона така добра до мене, — сказав Томас. — Мені самому було дуже приємно побути разом з вами.

Що ж, коли містерові Гудхарту не хочеться згадувати про те, що сталося, він тим більше не скаже ні слова.

— Я тут склав рахунок, сер, — сказав він і простягнув конверт Гудхарту. — Якщо хочете перевірити...

Гудхарт недбало узяв конверт:

— Я впевнений, що тут усе точно.

Витягнувши з конверта рахунок, він підніс його ближче до палубного ліхтаря і кинув швидкий погляд. Чекова книжка була в нього з собою. Гудхарт одразу виписав Томасові чек і пробурмотів:

— Я трохи додав невеликі преміальні для вас і членів екіпажу, капітане.

Томас подивився на чек. П'ятсот доларів. Як і торік.

— Ви дуже щедрі, сер.

Побільше б літніх сезонів з отакими людьми, як Гудхарт!

Гудхарт лїниво відмахнувся від його подяки.

— Наступного року, можливо, ми приїдемо на місяць. Адже, наскільки мені відомо, немає закону, який би вимагав, аби ми проводили все літо у своєму Ньюпорті, хіба ні?

Він якось розповів Томасу, що з дитинства звик проводити два місяці, липень і серпень, у сімейному будинку в Ньюпорті. Тепер до них на канікули приїжджають його одружений син із двома доньками та їхніми дітлахами.

— Можна передати наш будинок молодому поколінню, — вів далі Гудхарт, ніби переконуючи самого себе. — Можуть там влаштувати оргії, ходити на головах, узагалі займатися тим, чим у наші дні займається молодь, але тільки тоді, коли там нас не буде. Можливо, візьмемо онука або онучку, а може, навіть обох, і приїдемо сюди разом з ними, щоб поплавати на вашій яхті.

Він, умостившись зручніше на стільці, попивав віскі, обмірковуючи цю ідею. Очевидно, вона йому сподобалася.

— Скажіть, Томасе, якщо в нашому розпорядженні буде цілий місяць, куди можна сходити?

— Ну, — почав пояснювати Томас. — Завтра у Сен-Тропезі ми беремо на борт нову групу, дві французькі подружні пари. Вони зафрахтували яхту на три тижні, і, коли випогодиться, можна податися в Іспанію, помилуватися її узбережжям: Коста-Брава, Кадакус, Росас, Барселона, потім можна майнути на Балеарські острови. А тоді ми повернемося сюди, візьмемо на борт англійську родину, що хоче зробити подорож на південь, ну це ще три тижні круїзу — Лігурійське узбережжя, Портофіно, Порто-Венері, острів Ельба, Порто-Ерколе, Корсика, Сардинія, Іск'я, Капрі...

Містер Гудхарт пирснув:

— Після ваших слів наш Ньюпорт стає схожим на Коні-Айленд у Нью-Йорку. Ви самі хоч бували у всіх цих місцях?

— Умгу.

— І люди, напевно, непогано платять вам за ці круїзи.

— Більшість із них змушують нас, як то кажуть, горбом заробляти свої гроші й чайові, — сказав Томас. — Не всі ж такі щедрі, як ви з місіс Гудхарт.

— Може, ми пом'якшали на схилі віку, — задумливо мовив Гудхарт. — До певної міри. Як ви гадаєте, капітане, чи не випити мені ще?

— Якщо тільки ви не маєте наміру поплавати ще трохи сьогодні вночі, — відповів Томас, підводячись і забираючи в Гудхарта його келих.

Той знову пирснув:

— Така дурість може виникнути не в голові, а в кінській дупі. Що ми сьогодні утворили, треба ж!

— Це ви сказали, сер.

Томас страшенно здивувався, що містер Гудхарт ужив таке солоне слівце. Він спустився в салон, приготував ще дві склянки віскі з содовою. Повернувшись на палубу, побачив, що містер Гудхарт, розвалившись на стільці, випростав закинута одна на одну ноги і, задерши голову, розглядає зірки на небі. Не змінюючи своєї пози, він узяв келих з рук Томаса.

— Капітане, — сказав він, — я вирішив трохи побалувати себе. І дружину теж. Зараз тут, перед вами, я беру на себе тверде зобов'язання. Наступного року, починаючи з першого червня, ми

орендуємо вашу «Клотильду» на шість тижнів і підемо морем на південь, відвідаємо всі ті привабливі місця, що ви їх тут мені перелічили. Сьогодні ж я покладу гроші на депозит на ваше ім'я. І якщо ви скажете: нікому не плавати за бортом, ми вам підкоримося. Як ви гадаєте?

— Мене це, звісно, влаштовує, але... — Томас вагався, чи варто говорити про це.

— Але що?

— Вам подобалася «Клотильда», коли ви були на ній удень. Ви плавали до островів, які вам подобались... але шість тижнів... жити на борту... стільки часу... їй-богу, не знаю. Може, для когось це і добре, але не для людей, що звикли до розкошів...

— Ви маєте на увазі двох таких вибагливих старих шкап, як ми з дружиною? — спитав Гудхарт. — Для нас ваша яхта не досить розкішна?

— Ну, — запнувся Томас, — мені хочеться, щоб ви мали від подорожі задоволення. А «Клотильду», коли погана погода і шторм, сильно хитає, і в каюті буває дуже спекотно, бо доводиться задрювати всі ілюмінатори. Крім того, на борту немає ванної кімнати, тільки душ, і...

— Ці труднощі підуть нам лише на користь. Усе життя ми купалися як сир у маслі, розкошуючи. Киньте, капітане, це просто смішно. — Гудхарт випростався на стільці. — Стає соромно за самого себе. Ви хочете переконати мене в тому, що подорож Середземним морем на такій чудовій яхті, як ваша, неминуче пов'язана з незручностями, важкими випробуваннями. Та що подумують про нас люди? Від однієї думки про це в мене бігають по спині мурашки.

— Але ж люди різні, живуть у різних умовах, — не здавався Томас.

— Очевидно, вам доводилось несолодко в житті, так? — проникливо спитав Гудхарт.

— Ну, не гірше, ніж іншим.

— Але, судячи з усього, на вас це анітрохи не позначилося, — зауважив Гудхарт. — Можу відверто сказати, якби мій син був схожий на вас, я би більше пишався ним, аніж зараз.

— Хтозна, — сказав Томас, намагаючись триматися нейтралітету. Коли б цей старий знав про нього все — про його життя у Порт-Філіпі; про те, як він спалив хрест у День перемоги; як ударив батька; як брав гроші за трахання сексуально невдоволених заміжніх дам Елізіума, штат Огайо; про його шантаж Сінклера в Бостоні; про його боксерські матчі; про бійку з Куейлсом та його дружину в Лас-Вегасі; про Пеппі, Терезу і Фальконетті, — то, мабуть, не сидів би тут поруч з ним з келихом віскі в руках, відчувуючи до нього, Томаса, щирі прихильність, і не бажав би, щоб його син був схожий на капітана яхти, що так сподобалася йому.

— У житті я зробив чимало такого, чим аж ніяк не пишаюся, — мовив Томас.

— Але в цьому ви нічим не відрізняєтеся від інших, капітане, — тихо сказав Гудхарт. — Ну і поки ми тут обговорюємо цю тему, прошу вас вибачити мене за сьогоднішній день. Я був, звичайно, п'яний. Цілих два тижні я уважно стежив за трьома молодими щасливими людьми, що весело й завзято працюють разом, граційно рухаючись по яхті, і я відчував, який-бо я старий. І мені захотілося довести, що це не так, захотілося згадати молоді літа, тому-то я й ризикував вашими життями. І зробив я це навмисно, капітане, авжеж, навмисно, бо впевнений був, що ви нізащо не відпустите нас, не дозволите нам з дружиною плисти самим до берега.

— Краще про це не говорити, сер, — сказав Том. — До того ж усе минулося.

— Старість — це патологія, Томе, — з гіркотою мовив Гудхарт. — Жажлива, ненормальна патологія. — Він підвівся, обережно, щоб не впустити, поставив келих на стіл. — Гадаю, мені час до готелю, непокоюся, як там моя дружина.

Він подав Томасу руку, і той її міцно потис.

— Отож до першого червня наступного року, — сказав Гудхарт і сягистими кроками зійшов з яхти з двома великими кошиками в руках.

Коли повернулися Кейт і Дуайер з випраною постільною білизною, Томас розповів їм про візит Гудхарта. І весело закінчив:

— Виходить, у нас уже є перший клієнт — шеститижнева оренда яхти на наступний рік.

Дуайер нарешті-таки отримав листа від своєї дівчини. Вона заходила в готель «Егейський моряк», однак нічого не довідалася для Томаса, тому що Пеппі вбили. Його закололи ножом, а труп із кляпом у роті знайшли в його власній кімнаті. За конторкою в готелі тепер сидить нова людина. Це сталося три місяці тому.

Томас особливо не був здивований цією сумною новиною. Пеппі був пов'язаний з небезпечним бізнесом, і от тепер йому довелося за це заплатити своїм життям.

У листі напевно було ще щось таке, що викликало занепокоєння в Дуайєра, хоча той нічого не говорив. Але Томас здогадувався, в чому річ. Його дівчина, звичайно, більше не хотіла чекати і не хотіла їхати з Бостона, а якщо Дуайер ще не передумав за цей час побратися з нею, то мусить усе кинути й повернутись додому, в Америку. Він поки що не запитував у Томаса поради, але коли Дуайер до нього звернеться, Томас рішуче відповість йому, що жодна жінка на світі не варта того, щоб заради неї кидати море.

Вони всі лягли спати раніше, ніж звичайно, бо треба було вийти з бухти о четвертій ранку, поки знову не повів сильний вітер.

Кейт приготувала постіль у капітанській каюті для себе і Томаса, адже на борту не було пасажирів. Цієї ночі вони могли дозволити собі кохатися не в тіснязі, а в комфорті, і Кейт нізащо не хотіла втратити цей шанс. Унизу в каюті в їхньому розпорядженні були два вузькі ліжка, причому одне над одним.

Тверде, повногруде тіло Кейт явно не було призначене для демонстрації убрань, а тільки для кохання. В неї була напрочуд м'яка шкіра, і вона віддавалася з ніжністю і жагучою ненаситністю, а коли пароксизм пристрасті минав і вона тихо лежала в обіймах Томаса, він подумки дякував долі за те, що він ще не старий, що його дівчина живе не в Бостоні і що він дозволив Пінкі вмовити себе узяти на борт жінку.

Засинаючи, Кейт спитала:

— Дуайер сказав мені сьогодні ввечері, що коли ти купив цю яхту, то змінив її назву. Хто ця Клотильда?

— Так звали французьку королеву, — відповів Томас і сильніше притис її до себе. — Я знав цю жінку, коли був ще хлопчиськом. І від неї так само смачно пахло, як і від тебе.

Круїз в Іспанію пройшов непогано, хоча коло мису Круз вони потрапили у шторм і їм довелося простовбичити цілих п'ять днів у порту.

«Клотильду» зафрахтували двоє товстопузих паризьких бізнесменів з двома молоденькими особами, безперечно, не їхніми дружинами. Пари знай обмінювалися партнерками, але Томас борознив води Середземного моря не для того, щоб учити французьких бізнесменів, як треба поводитись. Доки вони вчасно платять гроші і не дозволяють своїм дамам розгулювати на високих шпильках, що залишають ум'ятини на палубі, він не збирався ставати на заваді їхнім розвагам. Жінки полюбляли засмагати на сонці в самих трусиках. Кейт це дуже не подобалося, але в однієї з французенок справді були приголомшливі груди, а крім того, це не дуже заважало «Клотильді» йти своїм курсом, хоча, коли б на шляху раптом зустрілися рифи і коли б за стерном у цей час стояв Дуайер, вони, скоріше за все, сіли б на мілину.

Дівця з пишними грудьми недвозначно натякнула Томасу, що не проти погуляти пізньої ночі з ним на палубі, поки її Жуль безтурботно хропе у каюті. Але Томас пояснив, що орендована тільки яхта і його послуги не передбачені. Йому й без того вистає клопотів з цими пасажирами.

Через затримку, викликану штормом, обидві французькі пари зійшли в Марселі, щоб дістатися потягом до Парижа. Там обидва бізнесмени повинні були зустрітися зі своїми дружинами і решту літа провести в Довіллі. Розраховуючись з Томасом перед мерією в старому порту, французи дали йому п'ятдесят тисяч франків додатково — зовсім непогана сума, беручи до уваги, що вони французи.

Після їхнього від'їзду Томас повів Кейт і Дуайєра в той ресторан, де вони вечеряли, коли вперше зайшли у Марсель на «Елзі Андерсон». Шкода, що їхньої посудини не виявилось в порту. З яким би задоволенням вони пропливли повз її поржавілі борти на своїй сяючій на сонці біло-блакитній «Клотильді», приспустивши прапор на клотику на честь її старого капітана, запеклого нациста.

Вони мали три вільні дні, і Кейт знову приготувала ліжко в головній каюті для себе й Томаса. Довелось відчинити на весь вечір ілюмінатори й двері, щоб вивітрився запах духів французенки.

— А ця куріпка нічогенька, шльондра, — обурювалася Кейт у ліжку в темній каюті. — Хизувалася голяка, мов на параді. У тебе, мабуть, стояло на неї усі три тижні.

Томас засміявся. Кейт іноді висловлювалася, наче грубий матрос.

— Мені не подобається твій сміх, — образилася Кейт. — Попереджаю: побачу, що ти лапаєш якусь, як вона, — стрибну в ліжко у будь-якій нічліжці з першим-ліпшим мужиком, щойно зійду на берег.

— Існує тільки один надійний спосіб, що змушує мене зберігати тобі вірність, — сказав Томас.

Кейт одразу вдалася до цього надійного способу, щоб зберегти його вірність. Принаймні цієї ночі. Вона лежала в його обіймах, а він їй нашіптував:

— Кейт, люба, коли я кохаюся з тобою, я геть-чисто забуваю про все погане у своєму житті.

За мить Томас відчув на плечі її теплі сльози.

У розкішному м'якому ліжку вони проспали аж до ранку і прокинулись, коли сонце вже яскраво світило. Вони викроїли часинку, щоб вийти з бухти і відвідати місцеві визначні пам'ятки. Допливши до замку Іф, погуляли там довкола старої фортеці, де, за легендою, був ув'язнений закований у ланцюги граф Монте-Крісто. Кейт читала книжку про нього, а Томас бачив фільм. Кейт перекладала йому всі таблички, на яких було написано, що тут сиділи протестанти, перш ніж відправитись на галери.

— Завжди хто-небудь висить на шиї в іншого, — сказав Дуайєр. — Якщо не протестанти на шиї в католиків, то католики на шиї протестантів.

— Заткнись, ти, комуняко, — добродушно сказав Томас. — А ти протестантка? — спитав він Кейт.

— Так.

— Тоді я засилаю тебе на свою галеру.

Коли вони повернулися на «Клотильду», у капітанській каюті нарешті вивітрився незнищений, здавалося, запах парфумів.

Вони пливли під вітрилом, ніде не зупиняючись, і Дуайєру довелося простояти вночі вісім годин за штурвалом, щоб дати

можливість Томасу і Кейт спокійно поспати. До Антиба вони добралися ще до полудня. Там на Томаса чекали два листи — один від брата, а другий від когось. Принаймні почерк був незнайомий Томасу.

Спочатку він розпечатав листа від Рудольфа.

«Дорогий Томе, — читав він. — Нарешті я дещо довідався про тебе, і, наскільки можу судити, справи у тебе йдуть добре. Кілька днів тому до мене в офіс зателефонував такий собі містер Гудхарт і розповів, що провів пару тижнів на твоїй яхті чи то пак кораблі, не знаю, як там називають твоє судно члени екіпажу. Як з'ясувалося, у нас з його фірмою є деякі спільні справи, і, мені здається, йому захотілося зустрітися з твоїм братом, глянути, що він за фрукт. Вони з дружиною запросили нас до себе на коктейль. Як ти сам знаєш, Гудхарті дуже мила літня пара. Вони просто в захваті від тебе, твоєї яхти і твого способу життя на морі. Може, ти й справді зробив найкраще капіталовкладення століття, завдяки грошам, заробленим на акціях компанії «Д. К. Ентерпрайсиз». Коли б не моя вічна заклопотаність (схоже, я дам себе вмовити і виставлю цієї осені свою кандидатуру на виборах у мери Уїтбі), я, не задумуючись, узяв би з собою Джин, сів у літак і прилетів би поплавати на твоїй яхті Середземним морем. Може, наступного року мені це пощастить. А поки що я взяв на себе сміливість і запропонував орендувати твою «Клотильду» (як бачиш, Гудхарті від мене нічого не приховали) одному моєму другові, який незабаром одружиться і хотів би провести медовий місяць на Середземному морі. Ти, певно, його пам'ятаєш. Це — Джонні Хіт. Якщо він почне тебе діставати, посади його на надувний пліт, і хай собі подорожує сам-один.

Ну, а коли серйозно, я дуже, дуже радий за тебе і хотів би, щоб ти написав мені. Якщо зможу тобі чимось допомогти, не соромся, дай мені знати.

Люблячий тебе Рудольф».

Прочитавши листа, Томас невдоволено поморщився. Йому не подобалося, що брат нагадував, кому він зобов'язаний придбанням «Клотильди». А втім, лист був доволі дружелюбний, стояла чудова погода, літо напевно буде гарним, і хто назве його розумним, коли він псуватиме собі настрій, згадуючи давні образи?

Другий лист був від Рудольфового друга. Він цікавився, чи зможе орендувати «Клотильду» на два тижні — з п'ятнадцятого вересня до кінця місяця. Це був кінець сезону, роботи, як звичайно, багато не буває, та в них і немає ніяких замовлень на цей час, вважай, вони випадково знайшли ці гроші. Хіт писав, що хоче поплавати уздовж узбережжя між Монте-Карло і Сен-Троpezом. Два пасажири на борту, короткий круїз — кінець сезону буде неклопінливим.

Томас сів і написав Хіту, що зустрине його п'ятнадцятого або в аеропорту в Ніцці, або на вокзалі в Антибі.

Довідавшись, що стараннями Рудольфа в них буде ще один рейс, Кейт змусила Томаса написати братові листа і подякувати йому за турботу. Томас, поставивши свій підпис унизу, хотів був уже вкласти аркуш у конверт і заклеїти, коли згадав, що Рудольф пропонував йому звертатися до нього по допомогу.

Чому б і ні, подумав він. Від цього ніхто не постраждає.

І в постскрипті він дописав: «Хочу попросити тебе про одну послугу. Через різні причини я не міг повернутися до Нью-Йорка, але, можливо, цих причин більше не існує. От уже кілька років у мене немає жодних відомостей про мого маленького сина, я навіть не знаю, де він, а також не знаю, чи одружений я взагалі. Прошу тебе, довідайся, де вони, і, коли це можливо, привези мого сина на якийсь час сюди. Пам'ятаєш мій бій у Куїнсі, на якому ти був із Гретхен? Тоді в роздягальні був мій менеджер, я ще відрекомендував його тобі. Його звать Герман Шульц. Остання його адреса, про яку я знаю, — готель «Брістоль» на Восьмій авеню, але, можливо, він там більше не живе. Дізнайся у Сквер-Гардені, де можна знайти Шульца, вони повинні знати, з'ясує, чи живий він ще і чи він досі в Нью-Йорку. Він повинен щось знати про Терезу і мого хлопця. Ти поки що не кажи йому, де я. Просто спитай, чи є ще дим. Він усе зрозуміє. Якщо розшукаєш його, повідом мені негайно, що він скаже. Цим ти зробиш мені велику послугу, і я буду тобі дуже вдячний».

Він відіслав обидва листи авіапоштою з поштамту в Антибі й повернувся на судно, вже готове до прийому англійських пасажирів.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

I

У готелі «Брістоль» ніхто не пам'ятав Германа Шульца, але коли в бюро реклами та інформації на Медісон-Сквер-Гарден комусь усе-таки пощастило розшукати його адресу — мебльовані кімнати на Західній П'ятдесят третій вулиці. Рудольф уже добре вивчив П'ятдесят третю вулицю, бо тричі в серпні приїжджав сюди під час кожної своєї ділової поїздки до Нью-Йорка. «Так, — відповів йому власник будинку, — містер Шульц зупиняється тут, але зараз його в місті немає і я не знаю, де він». Рудольф залишив свій номер телефону і попросив, щоб Шульц, коли з'явиться, обов'язково йому зателефонував. Але той так і не озвався.

Щоразу, коли Рудольф натискав кнопку дзвінка на дверях, він придушував у собі гостре почуття бридливості. Напіврозвалена будівля в покинутому кварталі, де жили або явно приречені на швидку смерть старики, або ж молоді ізгої.

Згорблений старий з розпатланим волоссям, човгаючи ногами, відчинив обшарпані двері кольору засохлої крові. З мороку коридора він уп'явся своїми короткозорими очима в Рудольфа, що стояв на ганку на жаркому вересневому сонці. Навіть на відстані Рудольф відчував, як від того тхне цвіллю і сечею.

— Чи дома містер Шульц? — спитав Рудольф.

— Четвертий поверх, в кінці коридора, — відповів старий і відступив на крок, пропускаючи Рудольфа.

Піднімаючись сходами, Рудольф зрозумів, що смерділо не тільки від старого, так пропах весь будинок. По радіо десь передавали іспанські мелодії, якийсь товстий, оголений до пояса чоловік сидів на верхній сходинці другого прольоту, опустивши голову собі на руки. Він навіть не глянув на Рудольфа, коли той протискувався між ним і поручнями.

Двері в кімнату в кінці коридора на четвертому поверсі були відчинені. Тут, під самим дахом, стояла жахлива спека. Рудольф одразу впізнав чоловіка, якого йому відрекомендував Томас у роздягальні в Куїнсі. Шульц сидів на неприбраному ліжку, на брудних простирадлах, втупившись у стіну за три фути від нього.

Рудольф постукав в одвірок. Шульц повільно, немов через силу, повернув до нього голову.

— Що вам треба? — спитав він. Голос у нього був хрипкий і ворожий.

Рудольф увійшов у кімнату і простягнув руку:

— Я брат Томаса Джордаха.

Шульц одразу сховав свою руку за спину. На ньому була брудна нижня сорочка з мокрими плямами під пахвами. Живіт випирав баскетбольним м'ячем. Він безупинно рухав щелепами, мовби йому заважали щільно пригнані пластинки у роті. Він був зовсім лисий і виглядав хворим.

— Я нікому не потискую руки, вибачте, — сказав Шульц. — Через артрит.

Він не запропонував Рудольфу сісти. Утім, сісти, крім ліжка, було ніде.

— Сучий син, — сказав Шульц. — Не хочу про нього чути.

Рудольф дістав гаманець і вийняв дві купюри по двадцять доларів.

— Ось. Він просив передати вам це.

— Покладіть на ліжко. — Байдушкий вираз на його мертвотному хижому обличчі не змінився. — Він винен мені півтори сотні.

— Завтра ж попрошу його надіслати решту, — сказав Рудольф.

— Давно пора, дідько б його забрав, — пробурчав Шульц. — Що йому цього разу від мене треба? Він що, знову когось покалічив?

— Ні, — відповів Рудольф. — З ним усе гаразд.

— Шкода, — в'їдливо зауважив Шульц.

— Він просив мене спитати у вас, чи йде ще дим? — Промовляючи ці слова, він відчув, як дивно вони звучать.

Обличчя в Шульца раптом стало хитрим, якимсь таємничим, і він скося глянув на Рудольфа.

— А ви впевнені, що завтра він поверне мені борг?

— Абсолютно.

— Що ж, — промовив Шульц. — У такому разі можете йому передати, що диму більше нема. Все давно позаду. Ця товста свиня Кueilс не виграв жодного бою після того, як ваш смердючий братик віддухопелив його. А я розраховував добряче на ньому заробити. Він був моїм єдиним шансом. Хоча італійці могли й обдурити. Дарма, що це я знайшов Кueilса, привів його на ринг. Ні, диму вже нема. Все спокійно. Хто врізав дуба, хто за ґратами. Ніхто тепер і не пам'ятає імені вашого братика. Може розгулювати по П'ятій авеню попереду вчистоті колони на честь Дня Колумба, і ніхто не торкне його й пальцем. Так і скажіть йому. І ще скажіть: те, що я зробив для нього, коштує набагато більше ста п'ятдесяти доларів.

— Скажу, містере Шульц, обов'язково передам. — Рудольф старанно вдавав, що йому нібито зрозуміло, про що йдеться. — У мене ще одне запитання...

— Чи не забагато запитань за такі гроші?

— Він хоче знати, як там його дружина.

Шульц розсміявся.

— Це ота шлю-ха? — Він вимовив це слово, чітко розділивши його на два склади. — Її фотокартка потрапила в газету. У «Дейлі ньюс». Причому аж двічі. Її затримали за те, що вона чіплялася до чоловіків у барах. Репортеріві вона назвалася Терезою Лаваль. Щоб подумали, що вона французенка. Та я одразу впізнав цю сучку. Французенка, де там! Усі вони шлюхи, усі до одної. Я міг би розповісти вам багато чого, містере...

— Чи не знаєте ви, де вона живе? — Рудольфу зовсім не хотілося простовбичити весь день у цій жаркій, смердючій кімнаті, вислуховуючи думку Шульца про жінок. — І де зараз хлопчик?

Шульц похитав головою:

— А хто тепер що знає? Я ось навіть не знаю, де сам живу. Треба ж, Тереза Лаваль. Французенка. — Він знову засміявся. — Теж мені французенка!

— Дуже дякую вам, містере Шульц, — сказав Рудольф. — Не буду вас більше турбувати.

— Та нічого. Приємно було з вами поговорити. То ви справді надішлете мені завтра ці гроші?

— Я вам гарантую.

— На вас такий дорогий костюм, — сказав Шульц. — Але це все-таки ще не гарантія.

Рудольф вийшов, а Шульц так і лишився сидіти на своєму ліжку, у спекотній кімнаті, похитуючи головою. Навіть П'ятдесят третя вулиця тепер видалася Рудольфу цілком привабливою після того, як він залишив за спиною ці смердючі мебльовані кімнати.

II

З телеграмою Рудольфа в кишені він зійшов з літака в аеропорту імені Кеннеді і разом з сотнями інших пасажирів проминув секції санітарної та імміграційної служб. Коли він був тут востаннє, аеропорт називався Айдлуайлд. Щоб назвали аеропорт твоїм ім'ям, виявляється, досить дістати дірку в голові. Сумнівна і занадто дорога честь.

Здоровенний ірландець зі значком «Імміграційна служба» на лацкані глянув на нього так, наче йому була неприємна навіть сама думка про те, щоб пустити Томаса назад у країну. Він довго гортав великий чорний зошит, намагаючись відшукати на його сторінках прізвище Джордах, і, здавалося, дуже засмутився, коли не знайшов його там.

Томас пройшов до зали митниці й став чекати на свій багаж. Скільки народу! Ніби вся Америка повертається з відпусток, проведених у Європі. І звідки в людей беруться гроші?

Нагорі на балконі, за склом, юрмилися зустрічаючі — друзі, родичі тих, хто зараз перебував унизу. Пізнаючи своїх, вони починали енергійно махати їм руками. Він відправив Рудольфу телеграму з номером свого рейсу і часом прибуття, але брата в натовпі на балконі не побачив. На якусь мить у ньому закипіла досада. Не для того він сюди прилетів, щоб по всьому Нью-Йорку виловлювати свого братика!

Коли він повернувся в Антиб після плавання з Хітом, на нього вже чекала телеграма від Рудольфа.

«Дорогий Томе, — прочитав він. — Можеш спокійно прилітати. Сподіваюся знайти адресу твого сина найближчим часом. Цілую, Рудольф».

Побачивши нарешті на конвеєрі свою валізу, він схопив її і зайняв чергу до стійки митника. Якийсь ідіот із Сиракуз, пітніючи і затинаючись, розповідав інспекторові довгу історію про те, де він дістав два однакові вишиті плаття з широкими спідницями і кому

вони призначались. У Томаса у валізі не було ніяких подарунків, тому інспектор пропустив його без затримки.

Відмовившись від послуг носія, він сам поніс свою валізу до виходу і тут побачив Рудольфа: той махав йому рукою. Рудольф був без капелюха, у вузьких спортивних штанах і легкому піджаку. Вони потисли один одному руки, і Рудольф хотів був узяти в нього валізу, але Томас не дозволив.

— Ну, як долетів? — спитав Рудольф, коли вони вийшли з будівлі аеровокзалу.

— Нормально.

— Мій автомобіль на стоянці. Почекай тут. Я миттю.

Проводжаючи його поглядом, Томас зауважив, що в Рудольфа все та ж легка, ніби ковзаюча хода і він, як у юності, йдучи, зовсім не рухає плечима.

Він розстебнув комір і послабив краватку. Хоча вже був початок жовтня, але стояла страшenna спека, просякнута вологим смогом, у повітрі смерділо відпрацьованим бензином. Він уже давно забув про своєрідний клімат Нью-Йорка. І як тільки люди тут живуть?

Хвилин за п'ять Рудольф під'їхав до нього в блакитному дво-місному «б'юіку». Томас кинув валізу на задне сидіння і сів поруч з братом. У машині працював кондиціонер і було прохолодно. Рудольф їхав на дозволеній швидкості, а Томасу згадалася їхня поїздка багато років тому: як вони їхали до помираючої матері, як їх затримав дорожній патруль, і пляшка віскі, і револьвер «сміт-і-вессон». Часи змінилися і явно на краще.

— Ну, які новини? — спитав Томас.

— Я знайшов Шульца, — відповів Рудольф. — Тоді й послав тобі телеграму. Він сказав, що диму більше нема. Хто вже помер, хто — у в'язниці. Я не став уточнювати, що він мав на увазі.

— А що чути про Терезу і про хлопця?

Рудольф, насупившись, посмикав важелець кондиціонера.

— Навіть не знаю, з чого почати...

— Кажі, не бійся. Я міцний, все витримаю.

— Шульц не знає, де вони. Але він сказав, що бачив у газетах фотографію твоєї дружини. Причому двічі.

— Це з якого такого дива, чорти би її взяли? — Томас був на мить ошелешений. — Може, ця психопатка все-таки пробилася на сцену? Чи влаштувалася до якогось нічного клубу?

— Її заарештували за проституцію в барах. Двічі, — підкреслив Рудольф. — Мені, звичайно, дуже неприємно повідомляти тобі про це, Томе.

— Плюнь, — грубо сказав він. — Цього слід було чекати.

— Шульц сказав, що вона назвала репортерам вигадане ім'я, але він усе одно її впізнав, — вів далі Рудольф. — Я навів довідки. Це справді вона. У поліції мені дали її адресу.

— Якщо вона не заламає ціну, — похмуро сказав Томас. — Може, стати на якийсь час її клієнтом? Може, вона нарешті навчилася це робити як слід?

Томас бачив, як скривився від його слів Рудольф, але ж він летів сюди через океан не для того, щоб тут сюсюкати.

— А як пацан?

— Він навчається у військовій школі поблизу Покіпсі. Я довідався про це тільки два дні тому.

— Військова школа. Боже мій! — розчаровано мовив Томас. — Може, його прийняли туди, щоб офіцери могли на маневрах трахати його матір, га?

Рудольф їхав мовчки, не звертаючи уваги на слова Тома — хай виле свою гіркоту.

— Все життя мріяв, щоб мій син став солдатом! Нічого собі! А як роздобув усі радісні новини?

— Найняв приватного детектива.

— Він розмовляв з цією сучкою?

— Ні.

— Отже, ніхто не знає, що я тут?

— Ніхто, — підтвердив Рудольф. — Окрім мене, зрозуміло. Але я зробив ще один крок. Сподіваюся, ти на мене не образишся.

— Що саме?

— Я поговорив з одним адвокатом, своїм приятелем. Не називаючи нічиїх імен. Ти можеш без проблем розлучитися і забрати сина до себе. Через два її затримання.

— Залишається тільки сподіватися, що рано чи пізно її таки запроторять у в'язницю, а ключ від камери викинуть.

— Слухай, — сказав Рудольф після паузи. — Мені сьогодні ввечері треба вернутися в Уїтбі. Можеш поїхати зі мною, коли хочеш. Або залишайся тут, у моєму помешканні. Там зараз нікого немає. Ранком приходять покоївка і витирає пил.

— Спасибі. Ловлю тебе на слові і займаю твоє помешкання. А вранці мені насамперед хотілося б поговорити з цим твоїм адвокатом. Ти мені влаштуєш цю зустріч?

— Звичайно.

— Отже, в тебе є її адреса і ти знаєш назву цієї військової школи?

Рудольф кивнув.

— Чудово. Більше мені нічого не треба.

— Як довго ти збираєшся пробути в Нью-Йорку?

— Поки не дістану розлучення. Потім з'їжджу за сином і заберу його з собою в Антиб.

Рудольф помовчав. Томас дивився з правого віконця на яхти, що стояли на якорі в бухті Флашинг-Бей. Як добре, що його «Клотильда» знаходиться в Антибській гавані, а не в цій брудній бухті-смітнику.

— Джонні Хіт писав мені, що він здійснив чудову подорож з вами, — сказав Рудольф. — Його нареченій теж дуже сподобалося.

— Дивно, як це вона встигла хоч щось роздивитися, — засумнівався Томас. — Вона тільки те й робила, що кожні п'ять хвилин перевдягалась. У неї, по-моєму, було штук із тридцять валіз. Добре, що на яхті не було інших пасажирів. Її багажем ми заставили дві вільні каюти.

— Вона — із дуже багатой родини, — посміхнувся Рудольф.

— Це видно. З неї багатство так і пре. А твій друг непоганий хлопець. Його не лякала штормова погода, і він просто засипав мене запитаннями про водіння яхти, так що, ймовірно, вже й сам може повести під вітрилом «Клотильду» до берегів Тунісу. Він сказав, що збирається вмовити тебе і твою дружину разом з ними здійснити на моїй яхті круїз наступного літа.

— Як тільки у мене буде вільний час.

— Ти що, справді маєш намір балотуватися в мери цієї діри? — спитав Томас.

— Уїтбі зовсім не діра. А чим тобі не подобається ця ідея?

— Та я навіть centa не дав би за найкращого політика в нашій країні, — відгукнувся Томас.

— Може, мені пощастить переконати тебе змінити твоє ставлення до політиків.

— Серед них виявилася тільки одна порядна людина, та й ту вони застрелили.

— Всіх не перестріляють.

— Кому треба, спробують, — уперто сказав Томас.

Нахилившись уперед, він увімкнув радіоприймач. Ревіння натовпу глядачів заповнило салон автомобіля, почувся схвильований голос диктора, що коментував бейсбольну зустріч: «...він прорвався до центра поля, наближається... все ближче, ближче, ближче... ковзає по траві... Є!». Томас вимкнув радіоприймач.

— Чемпіонат країни, — пояснив Рудольф.

— Знаю. Я одержую паризьке видання «Геральд триб'юн».

— Томе, невже ти ніколи не скучаєш за Америкою?

— А що вона такого зробила для мене? — відповів він запитанням на запитання. — Мені наплювати, чи побачу я її коли-небудь ще після цього мого візиту.

— Не люблю, коли ти так говориш.

— Досить і одного патріота в родині.

— Ну а як же син?

— Що — син?

— Ти надовго забереш його до Європи?

— Назавжди, — різко відповів Томас. — Хіба що тебе виберуть президентом і ти наведеш у цій країні порядок, спроведиш за ґрати всіх шахраїв, генералів, поліцейських, суддів, конгресменів

і високооплачуваних адвокатів, та до того ж при цьому тебе не застрелять, отоді я, може, і дозволю йому приїхати сюди погостювати.

— А як же він здобуде освіту?

— В Антибі теж є школи. У будь-якому разі це краще, ніж військова школа з її паличною дисципліною.

— Але ж він — американець.

— Ну то й що?

— А те, що він — не француз.

— Він і не буде французом, — рішуче відповів Томас. — Він буде просто Уеслі Джордахом. От і все!

— Він буде людиною без батьківщини.

— А де, по-твоєму, моя батьківщина? Тут? — Томас засміявся. — Батьківщиною для мого сина буде яхта в Середземному морі, де він ходитиме під вітрилом з однієї країни, де роблять оливкову олію і вино, до іншої, де теж роблять оливкову олію і вино.

Рудольф вирішив не продовжувати цієї розмови, і решту шляху до Парк-авеню, де було його помешкання, вони проїхали мовчки. Швейцар кинув підозріливий погляд на Томаса: комірць розстебнутий, краватка теліпається на шиї, блакитний костюм з широкими штанами, зелений фетровий капелюх з коричневою стрічкою, яку той купив у Генуї.

— Твій швейцар, очевидно, не схвалює мого вбрання, — посміхнувся Томас, коли вони підійшли до ліфта. — Скажи йому, що я вдягаюся в Марселі, і кожній нормальній людині добре відомо, що Марсель — столиця високої моди для всіх чоловіків у Європі.

— Хай тебе не хвилює думка швейцара, — заспокоїв його Рудольф, запрошуючи увійти до помешкання.

— А ти непогано, я бачу, тут влаштувався, — зауважив Томас, ставши посеред великої просторої вітальні з каміном і довгою, обтягнутою вельветом солом'яного кольору канапою, із двома зручними кріслами по обидва боки.

На столах у вазах — свіжі квіти, на підлозі килим, на темно-зелених стінах — картини художників-модерністів. Вікна виходили на захід, і крізь щілини у шторах пробивалися яскраві сонячні промені. Розмірено гудів кондиціонер, і в кімнаті стояла приємна прохолода.

— Ми не так часто буваємо в Нью-Йорку, як нам хотілося б. — Джин знову вагітна, і зараз у неї найважчі два місяці, — сказав Рудольф, відчиняючи сервант. — Ось тут бар. Лід у холодильнику. Якщо захочеш пообідати не в ресторані, а тут, скажи завтра вранці покоївці. Вона чудово готує.

Він показав Томасу його кімнату, яку Джин оформила так само, як кімнату для гостей у фермерському будинку в Уїтбі, на сільський лад, дуже зручно. Рудольф не міг не помітити, як дивно

виглядає його брат у цій охайній, прибраній турботливою жіночою рукою кімнаті, з двома однаковими ліжками, завісою на чотирьох стовпчиках і строкатими клаптевими покривалами.

Томас кинув свою валізу разом з піджаком і капелюхом на одне з ліжок, і Рудольф ледве стримався, щоб не поморщитись. На своїй яхті, як писав йому Джонні Хіт, Томас підтримує ідеальну чистоту. Очевидно, він залишав свої морські звички на яхті, коли сходив на берег.

Повернувшись до вітальні, Рудольф налив собі і Томасу віскі з содовою. І поки вони пили, він, витягнувши з шухляди папери з поліцейського департаменту поліції і звіт про роботу приватного детектива, передав їх Томасу. Зателефонував у контору своєму знайомому адвокату і домовився, що той прийме Томаса завтра о десятій ранку.

— Ну, — сказав Рудольф, коли вони допили віскі, — що я можу ще для тебе зробити? Хочеш, я поїду з тобою до військової школи?

— Ні, я поїду сам, — відмовився від його пропозиції Том.

— Як у тебе з грошима?

— Кури не клюють. Дякую.

— В разі чого телефонуй мені в Уїтбі, — сказав Рудольф.

— Домовились, пане мер, — жартівливо відповів Томас.

Вони потисли руки, і Рудольф пішов, залишивши Томаса біля столу, де лежали папери з поліції і звіт приватного детектива.

«Тереза Джордах, — читав Томас у поліцейському досьє, — вона ж Тереза Лаваль». Томас посміхнувся. Йому так і хотілося зателефонувати їй зараз, негайно, запросити до себе. Він, звичайно, змінить голос, розмовляючи з нею по телефону.

«Помешкання 14 В, міс Лаваль. Це на Авеню, між П'ятдесят сьомою і П'ятдесят восьмою вулицями». Навіть найобережніша повія нічого не запідозрить, почувши таку адресу. Цікаво було б глянути на її фізіономію, коли вона подзвонить, а двері відчинить він, її чоловік. Він підійшов до телефону, підняв слухавку і вже набирав останню цифру, однак передумав. Він, звичайно, не зможе стриматися і поб'є її, бо вона цілком на це заслуговує, але хіба для цього він прилетів до Америки?

Він поголився, прийняв душ, скориставшись духмяним милом, що лежало у ванній. Випивши ще один келих, одягнув чисту сорочку, блакитний марсельський костюм. Спустився ліфтом, вийшов на П'яту авеню, де вже сутеніло. На протилежному боці він побачив закусочну, зайшов, замовив собі біфштекс і півпляшки вина, незмінний яблучний пиріг, щоб таким чином привітати батьківщину. Потім вирушив на Бродвей. Бродвей тепер став значно гіршим, ніж був колись, з музичних крамничок лунала оглушлива музика, реклама стала ще огиднішою, ніж колись, величезна кількість хворобливих на вигляд людей, несамовито штов-

хали одне одного. Але йому все одно тут подобалося. Він міг прямувати куди заманеться, зайти у будь-який бар чи кінотеатр. Адже хтось помер, а хтось у в'язниці.

Військова школа «Хілтоп»¹ справді стояла на вершині пагорба, і в тому, що школа військова, сумніватися не доводилось. Її, наче в'язницю, оточував високий сірий мур, і Томас, в'їжджаючи у центральні ворота, з вікна взятого напрокат автомобіля одразу побачив хлопчиків у сіро-блакитній уніформі, що марширували строем на курному плацу. Погода змінилася, стало холодніше, і деякі дерева у дворі школи вже почали змінювати свій колір.

Доріжка йшла повз плац, і Томас, зупинивши машину, став спостерігати за вихованцями. Вони, розбившись на чотири групи, розійшлися в різні боки: одні марширували, інші їздили на велосипедах. Найближча до нього група, до якої входило чоловік тридцять, включала вихованців від дванадцяти до чотирнадцяти років, тобто всі вони були приблизно такого ж віку, що і його Уеслі. Коли вони проходили повз нього строем, він, хоч як вдивлявся в їхні обличчя, сина серед них не розгледів.

Томас знову завів авто і поїхав далі — до кам'яного сірого будинку, схожого на невеликий замок. Скрізь на території панував зразковий порядок, на галявинах з підстриженою травою було розбито клумби з квітами. Інші будівлі — більші, солідніші і з такого ж сірого каменю, що й замок.

Тереза, мабуть, дере з клієнтів утриманого, коли змогла дозволити собі влаштувати хлопця до такого престижного навчального закладу, подумав Томас.

Він виліз з машини й увійшов досередини. В коридорі з гранітною підлогою було темно і прохолодно. На стінах усюди висіли прапори, шаблі, схрещені рушниці, мармурові дошки з викарбуваними золотом іменами випускників академії, що загинули на іспано-американській війні, під час мексиканської каральної експедиції, Першої та Другої світових воєн і в Кореї. Усе це було схоже на офіс компанії, що рекламує свою продукцію. Хлопчик зі стрижкою йоржиком та безліччю вигадливих шевронів на рукавах мундира спускався назустріч йому сходами.

— Хлопче, чи не скажеш, де тут кабінет начальника? — спитав його Томас.

Хлопчик виструнчився, начебто Томас був генералом Макартуром:

— Прошу сюди, сер!

Очевидно, тут, у військовій академії «Хілтоп», вихованців навчали віддавати шану старшому поколінню. Може, тому Тереза

¹ Вершина пагорба (англ.).

і влаштувала їхнього сина сюди, щоб у такий спосіб заповнити втрачену до себе повагу.

Хлопчик прочинив перед ним двері до великого світлого офісу. За столами, відгородженими невеликим бар'єром, сиділи дві жінки і щось писали.

— Будь ласка, сер, — сказав хлопчик і, лунко клацнувши підборами, повернувся.

Одна з жінок, підвівши очі від паперів, на яких ставила якісь позначки, спитала Томаса:

— Що ви хотіли, сер?

— У вашій школі навчається мій син, — пояснив Томас. — Моє прізвище Джордах. Мені хотілося б поговорити з ким-небудь із начальства.

Жінка кинула на нього якийсь дивний погляд, немов назване ним прізвище було їй неприємне. Потім підвелася.

— Я повідомлю полковника Бейнбріджа, що ви тут, сер. Посидьте поки що тут.

І вона, показавши на лаву під стіною, перевальцем пішла до дверей в іншому кінці офісу. Товста, років п'ятдесяти, з перекрученими панчохами. Вони, очевидно, тут не надто спокушають майбутніх солдатів сексапільними дамами, подумав Томас.

Незабаром вона знову з'явилась і, відчинивши в бар'єрі невеликі дверцята, сказала:

— Полковник Бейнбрідж чекає на вас, сер.

Вона провела його в глиб кімнати до кабінету полковника Бейнбріджа. Тут на стінах теж висіли прапори, а ще фотографії генерала Паттона, генерала Ейзенхауера і самого полковника Бейнбріджа, з лютим виразом на обличчі, в бойовій куртці, з біноклем на шиї, у касці і з пістолетом. Очевидно, знімок був зроблений на фронті, під час Другої світової війни.

Полковник Бейнбрідж у військовій формі регулярної армії Сполучених Штатів стояв за столом, готовий вітати відвідувача. Він був худішим, ніж на фото, майже лисий, носив окуляри в срібній оправі, при ньому не було ні зброї, ані бінокля, і зараз він був схожий на актора, що грав у п'єсі про війну.

— Ласкаво просимо до «Хілтопа», — радо сказав він.

Хоч він і не стояв струнко, але в Томаса склалося саме таке враження.

— Сідайте. — Полковник теж кинув на нього дивний погляд, так само як швейцар у будинку Рудольфа.

Коли мені доведеться затриматися в Америці довше, подумав Томас, то треба буде купити інший костюм.

— Мені б не хотілося відбирати у вас багато часу, полковнику, — почав Томас. — Я приїхав побачити свого сина Уеслі.

— Так, звичайно, я вас розумію, — відповів Бейнбрідж. — Він трохи заїкався. — Зараз буде перерва в заняттях, і ми пошлемо по

нього. — Він зняковіло відкашлявся. — Мені приємно нарешті побачити хоч когось із родини цього хлопчика. Наскільки я розумію, ви його батько, так?

— Атож, — відповів Томас. — Я саме так і сказав вашій секретарці.

— Сподіваюся, ви мені вибачите, містере... містере Джордах, — полковник збентежено дивився на портрет Ейзенхауера, — але в заяві про прийом Уеслі чітко зазначено, що його батько помер.

Сука, подумав Томас, смердюча, мерзенна сука.

— Як бачите, я живий, — сказав він.

— Я, звичайно, бачу, — нервово відповів Бейнбрідж. — Авжеж, я все бачу. Очевидно, тут сталася якась помилка, хоча важко зрозуміти, яка...

— Кілька років я жив за кордоном, — увірвав його Томас. — Крім того, у нас із дружиною погані стосунки.

— Навіть якщо так... — Бейнбрідж нервово постукував пальцями по маленькій бронзовій гарматці у нього на столі. — Звичайно, не заведено втручатися в сімейні справи... Я ніколи не мав честі зустрічатися з місіс Джордах. Ми з нею тільки листувалися. Але ж це та сама місіс Джордах? — безнадійно спитав Бейнбрідж. — Та, що займається антикваріатом у Нью-Йорку?

— Можливо, серед її клієнтів є і антиквари, я не знаю, — відповів Томас. — Річ не в цьому, я хочу побачити свого сина.

— Вони закінчать стройову підготовку за п'ять хвилин, — сказав Бейнбрідж. — Я впевнений, що, побачивши вас, він зрадіє. Дуже зрадіє. Гадаю, що зустріч з вами — це саме те, що йому треба... у цей момент...

— Що з ним сталося?

— Розумієте, він — дуже важкий хлопчик, містере Джордах. Дуже важкий. У нас з ним весь час виникають якісь проблеми.

— Які саме?..

— Він надзвичайно... ну... він надзвичайно нетовариський. — Здається, Бейнбрідж зрадів, знайшовши нарешті потрібне слово. — Постійно зчиняє бійки. З ким завгодно. Незалежно од віку і зросту. В минулому семестрі він навіть ударив одного викладача і той цілий тиждень не міг вести заняття. Ваш син... він дуже спритно... е-е... як би це краще сказати... володіє своїми кулаками. Звичайно, у такій школі, як наша, ми схвально ставимося до кожного хлопця, який демонструє природну агресивність, але Уеслі... — Бейнбрідж зітхнув. — Його агресивність виливається не у звичайні шкільні бійки, а... Ми навіть були змушені кількох наших вихованців відправити у шпиталь. Старшокласників... Буду з вами до кінця відвертим. У ньому, ну... якась злість, чи що... доросла злість, і ми, педагоги, вважаємо це дуже небезпечним.

Кров Джордахів, з гіркотою подумав Томас, проклята кров Джордахів.

— Мені не хотілося б вас засмучувати, містере Джордах, але весь цей семестр Уеслі проходить випробувальний термін і у зв'язку з цим позбавлений усіх привілеїв... — сказав Бейнбрідж.

— Що ж, полковнику, — заговорив Томас. — Тоді в мене гарна новина для вас. Я збираюся сам зайнятись Уеслі і всіма його справами.

— Радий це чути від вас! Я дуже радий, що ви маєте намір усе взяти у свої руки, містере Джордах. Скільки разів ми писали його матері, але, судячи з усього, вона настільки зайнята, що навіть не відповіла.

— Я хочу забрати його зі школи сьогодні ж, — сказав Томас. — І вам не доведеться більше турбуватися про нього.

Рука Бейнбріджа, що погладжувала маленьку іграшкову гарматку, затремтіла.

— Я не бачу необхідності у таких радикальних заходах, сер, — сказав він невпевнено.

Бої в Нормандії, битви в долині Рейну давно відійшли в минуле, і він був просто старим, що вирядився у військову форму.

— Зате я бачу в них необхідність, полковнику, — рішуче заявив Томас, підводячись.

Бейнбрідж теж підвівся з-за столу.

— Але це... цього не можна робити, — сказав він. — У нас має бути письмовий дозвіл від матері. Зрештою ми мали справу тільки з нею. Вона сплатила за навчання за весь навчальний рік. До того ж нам треба знати, чи ваші родинні стосунки з хлопчиком мають підтвердження.

Томас дістав гаманець і поклав на стіл перед Бейнбріджем свій паспорт.

— Як, по-вашому, хто тут на знімку? — спитав він.

Бейнбрідж повільно відкрив книжчину в зеленій оправі.

— Звичайно, це ви, — сказав він, — і ваше прізвище Джордах. Але... Зрозумійте, сер, мені просто необхідно зв'язатися з цього приводу з матір'ю хлопчика...

— Мені не хочеться відбирати у вас дорогоцінний час, полковнику, — попорпавшись у внутрішній кишені, він дістав довідку поліції про Терезу Джордах-Лаваль, а також звіт приватного детектива і простягнув йому, — прочитайте це, будь ласка.

Бейнбрідж швидко переглянув усе, зняв окуляри і втомлено потер очі.

— Господи! — Він квапливо повернув папери Томасу, немов побоюючись, що коли вони ще кілька хвилин полежать на його столі, то назавжди потраплять у шкільну документацію.

— Ну, ви все ще маєте намір тримати хлопчика в себе? — спитав навпростець Томас.

— Звичайно, це міняє справу, — сказав Бейнбрідж. — Кардинальним чином.

За півгодини вони виїхали за ворота військової школи «Хіл-топ». На задньому сидінні лежала солдатська скринька Уеслі, а сам він, усе ще у військовій формі, сидів спереду, поруч із Томасом. Досить високий для свого віку хлопчина, з жовтуватою, немов у хворого, шкірою, весь у прищах. Похмурі чорні очі, великий, різко окреслений рот з тонкими м'якими губами робили його схожим на Аксея Джордаха. Він був схожий на діда, як син буває схожий на батька. Коли його привели в кабінет полковника і він побачив там Томаса, він не виявив ніяких емоцій; байдуже сприйняв і повідомлення про те, що його забирають зі школи, і навіть не поцікавився, куди той його везе.

— Завтра, — сказав Томас, коли сіра будівля школи лишилася в них за спиною, — одягнемо тебе як людину. І запам'ятай: більше ти битися ніколи не будеш.

Уеслі мовчав.

— Ти мене чуєш?

— Так, сер.

— Не називай мене сером! Я тобі не сер, а батько! — відрубав Томас.

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

1966 рік

За роботою Гретхен на якийсь час зовсім забувала, що сьогодні в неї день народження — їй виповнилося сорок років. Вона сиділа за звукомонтажним апаратом, натискаючи важільці, і напружено вдивлялася в скляний екран, накладаючи звукову доріжку на плівку. На руках у неї були білі бавовняні рукавички, заляпані емульсією. Сліди від плівки. Вона швидко помічала червоним олівцем шматки і віддавала їх асистентці, щоб та склеювала і складала в коробку по порядку. Із сусідніх монтажних на поверсі їхньої будівлі на Бродвеї, де орендували приміщення й інші кінокомпанії, до неї долинали уривки голосів, зловісний хрипкий лемент, вибухи, оркестрові пасажи і пронизливий вереск, коли плівку на великій швидкості крутили назад. Але вона так поринула у свою роботу, що не чула ніяких сторонніх шумів. Звичайна обстановка монтажною — клацаючі, стугонливі апарати, спотворені звуки, круглі бляшані коробки з плівкою, складені на полицях.

Вона працювала над монтажем уже третьої картини. Сем Корі спочатку взяв її до себе асистенткою, а потім, навчивши всьому,

що знав сам, розхвалив її режисерам і продюсерам, благословивши Гретхен на самостійну роботу. Маючи високий професіоналізм, до того ж наділена багатою уявою, без будь-яких амбіцій і прагнення посісти місце режисера, що неодмінно могло викликати в усіх заздрість, Гретхен була в студії нарозхват і тепер могла сама вибирати собі роботу.

Картина, яку вона зараз монтувала, знімалася у Нью-Йорку, і після замкнутої, тісної, майже родинної атмосфери Голлівуду, де всі знали одне про одного, Нью-Йорк полонив її своєю розкутістю і розмаїтістю. У вільні години вона продовжувала політичну діяльність, якій віддавала багато часу в Лос-Анджелесі після загибелі Коліна. Зі своєю асистенткою Ідою Коуен вони ходили на різні мітинги, де виголошувалися полум'яні промови за і проти війни у В'єтнамі, гаряче обговорювалася проблема перевезення учнів на шкільних автобусах. Вона підписувала десятки петицій, намагалась умовити впливових діячів кінобізнесу теж поставити свої підписи. Вся ця метушня допомагала їй позбутися почуття провини за те, що вона покинула навчання в Каліфорнії. До того ж Біллі вже досяг призовного віку, і сама думка про те, що її єдиного сина можуть убити там, у В'єтнамі, була для неї просто нестерпною. В Іди не було синів, але вона виявляла ще більшу, ніж Гретхен, активність на політичних зборищах, антивоєнних демонстраціях, поширювала значно більше петицій, аніж вона. Обидві вони носили на блузках і на вилогах пальт значки зі словами «Геть атомну бомбу!».

Вечорами, коли не було ніяких мітингів, вона часто відвідувала театр і робила це з більшим задоволенням, ніж колись, немов компенсуючи свою довголітню відсутність на Бродвеї. Іноді вона ходила на спектаклі з Ідою, маленькою, недбало вдягнутою проникливою жінкою, з якою в неї зав'язалася міцна дружба, або з режисером її картини Евансом Кінселлою, з яким у неї зараз був роман, іноді з Рудольфом і Джин, якщо вони були в місті, або ж із кимось з акторів, з якими познайомилася на знімальному майданчику.

На скляному екрані перед нею миготіли кадри, і вона досадливо морщилася. Кінселла знімав картину так, що було дуже важко вловити тональність, яка відповідала тому чи іншому уривкові. Коли їй не пощастить виправити справу за допомогою майстерного монтажу чи коли сам Кінселла не придумав нічого нового, врешті-решт доведеться перезнімати сцену заново.

Гретхен вимкнула апарат і закурила. У бляшаних кришках від коробок для плівки, що вони їх з Ідою перетворили на попільниці, завжди було повно недопалків. Усюди в монтажній стояли паперові стаканчики для кави зі слідами губної помади.

Сорок років, затагуючись сигаретою, сумно подумала вона.

Ніхто сьогодні поки що не привітав її. У готелі вона про всяк випадок заглянула до поштової скриньки — чи немає там хоча б

телеграми од Біллі. Ні, телеграми не було. Іді, що намотувала на бобіну довгі шматки плівки з великого парусинового кошика, вона нічого не сказала про свій день народження. Іді самій уже пере-валило за сорок — для чого зайвий раз ятрити їй душу? І, зви-чайно, вона нічого не повідомила Евансу. Йому було всього тридцять два. Сорокалітні жінки не нагадують тридцятидворічним коханцям про свої дні народження. Вона згадала свою матір — якою вона була в день її народження сорок років тому? Перша дитина, до того ж дівчинка, яку вона народила, коли й сама була ще, по суті, дівчинкою — їй було ледве за двадцять. Цікаво, що Мері Піз Джордах говорила тоді своїй новонародженій доні, чи проливала над нею сльози? А коли народився Біллі...

Двері відчинилися, і в кімнату увійшов Еванс. На ньому був білий з поясом плащ, вельветові штани, червона спортивна сорочка, кашеміровий светр. Він не робив Нью-Йоркові ніяких поступок у стилі одягу і вдягався, як завжди, по-своєму. Гретхен помітила, що його плащ — мокрий. Вона вже кілька годин не виглядала у вікно і не знала, що на вулиці дощ.

— Привіт, дівчатка, — сказав Еванс. Високий, сухорлявий, зі скуйовдженим чорним волоссям, з чорною щетиною, якій постійно була потрібна бритва. Його вороги стверджували, що він схожий на вовка. У Гретхен про його зовнішність поки що не склалося стійкої думки. То він їй здавався красенем, то по-еврейськи незграбним, хоча він не був євреєм. Його справжнє ім'я — Кінселла. Колись три роки він ходив на консультації до лікаря-психоаналітика. Він уже зняв шість картин, і три з них мали великий успіх. Владчею він був сибаритом — шойно входив до кімнати, одразу прилипав до чого-небудь спиною або сідав прями́сінько на стіл, а коли бачив канапу, то безцеремонно за-лягувався на неї, задираючи ноги. Він носив замшеві армійські черевики.

Він поцілував у щічку спершу Іду, потім — Гретхен. Одну зі своїх картин він зняв у Парижі і там звик цілуватися з усіма підряд на знімальному майданчику. Картина його була просто хахливою.

— Який гидкий день, — сказав він, сідаючи на металевий монтажний стіл. Він завжди і в будь-якому місці почувався як удома.

— Сьогодні вранці почали знімати дві мізансцени, аж раптом пішов дощ. Утім, це тільки на краще. Хейзен уже нализувався до полудня. (Річард Хейзен — виконавець головної ролі. Він завжди напивався до полудня.) Ну, як справи? — спитав він. — Усі готові? Можемо дивитися?

— Майже, — відповіла Гретхен. Як шкода! Вона й не помітила, що вже пізно, а то б зачесала волосся, освіжила макіяж заради Еванса.

— Ідо, — сказала Гретхен, — візьми останню частину, а я попрошу Фредді прокрутити її після поточного знімального матеріалу.

Вони разом спустилися в хол і пройшли до маленької проекційної в кінці коридора. Еванс непомітно вщипнув її за руку.

— Гретхен, — сказав він, — чудова, невтомна трудівниця.

Вони сиділи в темній проекційній, переглядаючи матеріал попереднього знімального дня, — той самий епізод у різних ракурсах, що, як вони всі сподівались, гармонійно ввійде у фільм, який демонструватиметься на великих екранах у кінотеатрах по всій країні.

Дивлячись на екран, Гретхен думала про те, який вигадливий, своєрідний талант Еванса — він вгадується на кожному дециметрі знятої плівки. Вона подумки відзначала, де їй належить зробити перший монтажний кадр у відзнятому матеріалі. Річард Хейзен був п'яний і явно наливався вчора ще до полудня — це було чудово видно у кадрах. Якщо так триватиме й далі, через пару років йому ніхто не запропонує роботи.

— Ну, що скажеш? — спитав Еванс, коли увімкнули світло.

— Краще знімати Хейзена зранку, доки він ще тверезий, — сказала вона.

— Видно, еге ж? — Еванс сидів, глибоко з'їхавши вниз на стільці, поклавши ноги на спинку іншого, що стояв попереду.

— А як ти гадаєш? — спитала Гретхен.

— Доведеться поговорити з його агентом.

— Краще поговори з його барменом, — порадила Гретхен.

— Випивка, — зітхнув Еванс. — Прокляття Кінселли, я маю на увазі, коли п'ють інші.

Проекційна знов занурилась у темряву, і вони почали дивитися той шматок, над яким Гретхен працювала весь день. Зараз, на великому екрані, він здавався їй набагато гіршим, ніж тоді, в апаратній. Але коли його прокрутили і знову увімкнули світло, Еванс сказав:

— Чудово! Мені подобається.

Гретхен працювала з ним два роки і вже зробила одну його картину до цього. Вона давно зрозуміла, що він невимогливий до себе, йому завжди подобається те, що він робить. Десь у підсвідомості він, певно, вирішив, що зарозумілість тільки сприяє кращому вираженню його «єго» і що для психічного здоров'я треба триматися незалежно і не допускати ніякої критики щодо себе, це небезпечно.

— Я не зовсім упевнена, — заперечила Гретхен. — Мені хотілося б ще попрацювати з цим шматком...

— Тільки час марнувати, — відгукнувся Еванс. — Кажу ж тобі — все добре!

Як і більшість режисерів, він був нетерплячий у монтажній і завжди недбало ставився до деталей.

— Не знаю, — невпевнено сказала Гретхен. — По-моєму, сильно розтягнуто.

— Саме це мені й треба. Я хочу, щоб тут усе було саме розтягнуте. — Він заперечував їй, як уперта дитина.

— Ну, поглянь сам! Усі ці люди входять у двері, виходять, — наполягала на своєму Гретхен, — ці лиховісні тіні миготять, миготять, але нічого лиховісного так і не відбувається...

— Не роби з мене Коліна Берка, — розлютився Еванс, схоплюючись на ноги. — Мене звать Еванс Кінселла, нагадую, якщо ти забула, і таким моє ім'я залишиться надалі — Еванс Кінселла. Прощу тебе, завжди пам'ятай про це.

— Припини дитинитися, — різко відповіла Гретхен. Іноді дві ролі, які вона виконувала для Еванса-коханця і Еванса-режисера, переплітались.

— Де мій плащ? Де я залишив цей клятий плащ? — голосно загував він.

— Ти його залишив у монтажній.

Вони поверталися в монтажну разом. Еванс не допоміг їй нести коробки з щойно переглянутим матеріалом, які вона одержала в кіноапаратній. Він роздратовано натягав плащ. Іда готувала монтажний аркуш для фільму, який вони знімали удень. Еванс підійшов до дверей, та раптом зупинився, обернувся до Гретхен.

— Я хотів запросити тебе разом повечеряти, а потім — у кіно, — сказав він. — То як? — Він лагідно їй усміхнувся. Думка про те, що він комусь може не сподобатися навіть на одну мить, була для нього просто нестерпна.

— Вибач, не можу, — відповіла Гретхен. — За мною має заїхати брат. На вихідні я збираюся до нього в Уїтбі.

Еванс одразу посмутнів. Його настрої мінявся щосекунди.

— Отже, на вихідні я вільний, немов птах. А я гадав, що ми зможемо... — Він глянув на Іду, даючи зрозуміти, що вона йому заважає, що вона тут зайва. Але та, не звертаючи на нього жодної уваги, продовжувала захоплено працювати над монтажними аркушами.

— Я повернусь у неділю, якраз до вечері, — сказала Гретхен.

— Гарзд. Подивлюся, що в мене вийде. Передай привіт своєму братові. Привітай його від мого імені.

— З чим саме?

— Хіба ти не бачила його фотографію в журналі «Лук»? Він тепер знаменитість, його знає вся Америка. Принаймні на один тиждень.

— Ах, це, — згадала Гретхен.

Журнал помістив статтю під заголовком «Десять молодих політиків, які подають великі надії і яким ще немає сорока» і дві фотографії Рудольфа: на одній — він і Джин у вітальні їхнього будинку, а на другій — сидить за письмовим столом у міській мерії.

В статті докладно розповідалося про привабливого молодого мера з молодою багатою дружиною, який стрімко йде вгору в республіканських колах. Помірний ліберал, енергійний адміністратор, він не був ще одним відірваним від життя політиком-теоретиком і ніколи у своєму житті марно не одержував платню. Реформував міську управу, сприяв розвитку житлового будівництва, притис промислові підприємства, що забруднюють довкілля, посадив за ґрати колишнього шефа поліції і трьох поліцейських за хабарі, порушив питання про випуск облігацій для створення нових шкіл, піклується про університет в Уїтбі, запровадив у ньому спільне навчання. Далекоглядний реформатор, він провів успішний експеримент із закриттям центру міста для руху транспорту по неділях і вечорами в будень, щоб мешканці могли не нервуючи спокійно прогулюватися проїжджою частиною вулиць, перетворив газету «Сентінел», власником якої став, на пропагандистський центр, де регулярно публікуються гострі, викривальні статті про нагальні проблеми як місцевого, так і загальнонаціонального значення, і його газета не раз одержувала нагороди як кращий орган серед друкованих видань у містах з населенням менше п'ятдесяти тисяч; виголосив запальну промову на з'їзді мерів Америки в Атлантик-Сіті, зірвавши зливу бурхливих оплесків; був прийнятий у Білому домі разом з групою кращих мерів країни.

— Коли читаєш цю статтю, — сказала Гретхен, — складається враження, що він зробив в Уїтбі все, що тільки можливо, не воскресив хіба що мертвих. Очевидно, її писала журналістка, безтямно закохана в нього. А мій братик уміє зачаровувати, цього в нього не відбереєш.

— Бачу, ти не дозволяєш родинним узам впливати на твою безсторонню думку про рідних та близьких, — засміявся Еванс.

— Просто мені хочеться сподіватись, що мої рідні та близькі не сприймуть усерйоз ту нісенітницю, що про них пишуть.

— Авжеж, любя, твоя гостра стріла влучила в ціль, — сказав Еванс. — Зараз же піду додому і спляю там усі альбоми з газетними вирізками про себе. — Він поцілував на прощання спочатку Іду, потім Гретхен і сказав їй: — Заїду за тобою в готель о сьомій вечора у неділю.

— Буду чекати, — відповіла вона.

— Йду, щоб на самоті провести сьогоднішній вечір, — театралью сказав він, ступаючи до дверей і тугіше затягуючи на ходу пояс білого плаща навколо тонкої талії — молодий «подвійний» агент, що грає свою небезпечну роль в малобюджетній картині.

Гретхен чудово знала, яким «самотнім» буде його вечір і всі вихідні. В нього було ще дві коханки в Нью-Йорку, і вона про це добре знала.

— Ніколи до пуття не можу вирішити, хто він насправді — нічема чи геній! — сказала Іда.

— Ні те, ні інше, — відповіла Гретхен, знову переглядаючи епізод, що не сподобався їй, щоб зрозуміти, чи можна з ним щонебудь зробити.

О шостій тридцять до монтажно́ї увійшов Рудольф, політик, який подавав надії, в темно-синьому плащі й бежевому бавовняному капелюсі від дощу. Із сусідньої кімнати сюди долинав гуркіт потяга, що мчав по рейках, а десь у глибині холу оркестр у розширеному складі виконував увертюру до симфонії П. І. Чайковського «1812 рік». Гретхен перемотувала свій шматок, і діалоги раптом перетворилися на свистячу, голосну плутанину.

— Боже, — вигукнув Рудольф. — Як можна терпіти таку какофонію?

— Ці звуки пестять мій слух, — сказала Гретхен. Закінчивши перемотувати, вона віддала бобіну Іді, мовивши: — А тепер негайно додому.

Якщо за Ідою не слідкувати, то, коли в неї не було побачення, вона могла просидіти у монтажній до десятої, а то й одинадцятої вечора. Іда ненавиділа ледарство і байдикування.

Рудольф не сказав їй «з днем народження», коли вони разом спустилися в ліфті і вийшли на Бродвей. Гретхен йому не нагадувала. Рудольф ніс її невелику валізку, яку Гретхен прихопила на вихідний. Дощ усе ще йшов, а таксі ніде не було видно. Вони пішли пішки до Парк-авеню. Вранці дощу не було, і вона не взяла парасольку. Коли вони нарешті дійшли до Шостої авеню, Гретхен змокла до нитки.

— Нью-Йорку потрібно ще тисяч десять таксі, — сказав Рудольф. — Жити в цьому місті — просто божевілья.

— Енергійний адміністратор, помірний ліберал, далекоглядний реформатор...

— А-а, ти читала цю статтю? — засміявся він. — Яка дурість! — Але їй здалося, що все-таки він дуже задоволений.

Коли вони вийшли на П'ятдесят другу вулицю, дощ припустив ще сильніше. Порівнявшись із клубом «21», Рудольф узяв її за руку:

— Давай заглянемо сюди і щось вип'ємо. Потім швейцар зловить нам таксі.

Їй не хотілося заходити сюди з мокрим волоссям, з панчохами, заляпанними брудом, зі значком на відлозі пальця «Геть ядерну бомбу!», але Рудольф уже наблизився до дверей.

— Доброго вечора, містере Джордах, — один з-поперед одного віталися з Рудольфом швейцари, гардеробниці, адміністратор, метрдотель і бармен.

З волоссям, звичайно, зараз уже нічого не вдієш, з панчохами теж, тому Гретхен не пішла до дамської кімнати, щоб дати собі лад, а одразу пройшла разом з Рудольфом до стійки бару. Вони не

збиралися тут вечеряти і тому не замовили столик. Влаштувалися в дальньому кінці стійки, де нікого не було. Біля входу за столиками сиділи чоловіки з гудливими, як у рекламних агентів, головами, що, звичайно, не збиралися забороняти атомну бомбу, і жінки, що користуються косметикою фірми «Елізабет Арден» і, судячи з їхнього вигляду, ніколи не мали проблем з таксі.

— Ти ризикуєш своєю репутацією, — сказала Гретхен. — Приводиш сюди жінку в такому жакливому вигляді.

— Вони бачили й гірше, — пожартував Рудольф. — Значно гірше.

— Велике тобі спасибі, братику.

— Я невдало висловився, — серйозно сказав Рудольф. — Насправді ти дуже вродлива жінка.

Але вона не почувалася вродливою. Вона лише відчувала, що промокла, що вона пошарпана, стара, втомлена, легко ранима жінка.

— Сьогодні ввечері я маю намір жаліти себе, — сказала вона. — Не звертай уваги. Як там Джин?

Друга вагітність Джин закінчилася викиднем, вона важко це переживала. Коли Гретхен з нею зустрічалася, Джин їй здавалася такою пригніченою, такою далекою і відчуженою. Вона раптом уривала розмову на півслові, підводилася з-за столу і йшла в іншу кімнату. Облишила свої заняття фотографією і, коли якось Гретхен запитала, чи збирається вона до них повернутися, тільки сумно похитала головою.

— Джин? — перепитав Рудольф. — Їй уже краще.

До них підійшов бармен, і Рудольф замовив для себе віскі, а Гретхен — мартіні.

— З днем народження! — сказав він, піднімаючи свій келих. Виявляється, не забув.

— Не будь таким милим зі мною, — попросила вона його. — Інакше я розплачуся.

Витягнувши з кишені довгасту коробочку, він поклав її на стійку перед нею.

— Ну ж бо, примір!

На коробочці стояла назва фірми «Картъє». Всередині лежав гаренький золотий годинник. Вона одразу зняла з руки свій масивний металевий годинник і застігнула на зап'ястку тонкий золотий браслет. Ну от — тепер її час потече в коштовній, вишуканій оправі. Єдиний подарунок за день. Вона поцілувала Рудольфа в щоку, намагаючись стримати сльози. Я повинна змусити себе краще думати про нього, вирішила вона.

— Що тобі ще сьогоднішні подарували? — спитав Рудольф.

— Нічого.

— Біллі телефонував? — Він запитав аж надто підкреслено недбало.

— Ні.

— Пару днів тому я зіткнувся з ним у студентському містечку, нагадав йому про твою дату.

— Він, мабуть, страшенно зайнятий, — спробувала виправдати сина Гретхен.

— Може, йому не сподобалося моє нагадування, — припустив Рудольф. — До того ж він недолюблює свого дядечка Рудольфа.

— Він усіх недолюблює, — зауважила Гретхен.

Біллі вступив до університету Уїтбі, бо після закінчення середньої школи в Каліфорнії заявив, що збирається поїхати вчитися у який-небудь східний штат. А Гретхен у глибині душі сподівалася, що він вступить до Лос-Анджелеського університету або університету Південної Каліфорнії, щоб він, як і раніше, жив з нею вдома. Але Біллі недвозначно дав їй зрозуміти, що його це не влаштовує. Він не хоче більше жити вдома. Хоча він був досить розумним і здібним юнаком, але не любив перенапружуватись, і його оцінки не дозволяли йому вступити до якогось престижного коледжу на сході США.

Гретхен попросила брата використати свій вплив, щоб Біллі прийняли до університету Уїтбі. Біллі писав їй рідко — іноді вона нічого не одержувала від нього місяців по два. А коли нарешті надходив лист, він був дуже лаконічним: він перелічував ті предмети, що вивчав, і писав про свої плани на літні канікули — він завжди волів проводити їх подалі від дому. Вже більше місяця Гретхен працювала в Нью-Йорку, всього за кілька годин їзди від Уїтбі, але син жодного разу її не навідав. Досі гордість не дозволяла їй самій поїхати до нього, але зараз їй було вже несила терпіти розлуку з сином.

— Що відбувається з хлопчиськом? — спитав Рудольф.

— Не знаю. Він мучить мене і примушує страждати, — відповіла Гретхен.

— За що?

— За Еванса. Я намагалася бути обережною, ніколи не залишала його на ніч у себе, завжди приходила ночувати додому, ніколи не їхала з ним на вихідні, але, на жаль, від Біллі нічого не можна було приховати. Він незабаром про все здогадався, і в наших стосунках настало відчуження. Здається, жінки більше страждають, коли в них є діти, а не тоді, коли їх немає.

— Все минеться, — впевнено сказав Рудольф. — Звичайні підліткові ревності, нічого більше.

— Хочеться сподіватись. Він зневажає Еванса. Називає його шарлатаном.

— А це насправді так?

Гретхен знизала плечима:

— Не знаю. Його, звичайно, не можна порівняти з Коліном, але й мене — теж...

— Не принижуй себе, — м'яко дорікнув її Рудольф.

— А чим ще, як не самоприниженням, зайнятися жінці у сорок років?

— Облиш, тобі не даси більше тридцяти. І в свої тридцять ти така красива, така бажана.

— Ах, любий мій братику!

— Еванс збирається з тобою одружуватися?

— У Голлівуді процвітаючі тридцятидворічні режисери не одружуються на сорокалітніх вдовицях, хіба що ті багаті чи знамениті або те й те разом.

— Він тебе кохає?

— Хто зна...

— А ти?

— Теж не знаю. Мені подобається з ним у ліжку. Мені подобається з ним працювати. Я відчуваю до нього прихильність. Він не дає мені забувати, що я жінка. Мені необхідно відчувати прихильність до чоловіка, бути йому корисною, а Еванс виявився саме таким щасливчиком. Коли б він запропонував мені вийти за нього, я погодилася б, не роздумуючи ні секунди. Але він не пропонує.

— Щасливі деньки, — задумливо мовив Рудольф. — Ну, закінчуй. Нам пора. Джин чекає нас удома.

Гретхен глянула на свій новий годинник.

— Зараз рівно вісімнадцять хвилин на восьму, коли вірити панові Картьє.

Доц усе ще перішив, але до входу одразу під'їхало таксі. З нього вийшла пара. Швейцар, тримаючи над головою Гретхен свою велику парасольку, біг за нею до машини. Коли стоїш біля клубу «21», тобі ніколи й на думку не спаде, що в Нью-Йорку не вистає десяти тисяч таксі.

Увійшовши, вони почули сильні удари молотка по металу. Рудольф, а за ним і Гретхен забігли у вітальню. Джин сиділа на підлозі посеред кімнати, широко розсунувши ноги, немов дитина, що грається кубиками. В руках у неї був молоток, і вона з методичною впертістю трощила ним купу своїх фотоапаратів і об'єктивів. На Джин були вузькі штанці і брудний светр, немите волосся звисало пасмами, закриваючи обличчя. Схиливши голову, вона захоплено орудувала молотком.

— Джин! — крикнув ошелешений Рудольф. — Ти що, з глузду з'їхала? Що ти робиш?!

Вона підвела голову і лукаво глянула на нього крізь темну завісу волосся.

— Шановний пан мер, очевидно, хоче знати, що робить його гарненька молода багата дружина? Що ж, я можу пояснити шановному панові меру. Його гарненька молода багата дружина

перетворює все це на купу сміття. — Язик у неї заплітався, вона була п'яна.

Рудольф вихопив у неї молоток. Вона не пручалася.

— Шановний мер забрав молоток у своєї гарненької молоді багаті дружини, — прокоментувала Джин. — Але нічого, моя маленька купка мотлоху! Можна знайти й інший молоток. Ти поступово будеш рости й рости, і настане день, коли ти станеш однією з найбільших і найпрекрасніших у світі куп сміття, і шановний пан мер перетворить тебе на міський парк на радість мешканців Уїтбі.

Не випускаючи з рук молотка, Рудольф безпорадно глянув на сестру. В очах у нього промайнув сором, потім страх.

— Боже, Джин, — сказав він дружині, — отямся, що ти робиш! Ти розбила апаратури щонайменше на п'ять тисяч доларів!

— Шановній дружині мера вона більше не потрібна, — сказала Джин. — Хай тепер фотографують мене. Хай фотографують бідняки. І талановиті люди. О-ля-ля! — Вона граційно, по-балетному, змахнула руками. — Принеси мені більший молоток, Руді. Любий, чи не здається тобі, що слід принести чогось випити твоєї гарненькій молодій багатій дружині?

— По-моєму, тобі вже досить.

— Рудольфе, — сказала Гретхен, — я, мабуть, краще піду. Все одно сьогодні ми вже не поїдемо в Уїтбі.

— Чудовий Уїтбі, — підхопила Джин. — Там, де гарненькій молодій багатій дружині шановного мера всі люб'язно посміхаються, і демократи і республіканці, де вона відкриває благодійні базари і завжди з'являється під руку зі своїм чоловіком на банкетах і політичних мітингах; де їй неодмінно слід бути присутньою в день вручення дипломів випускникам університету, на урочистостях, присвячених загальнонаціональному святу — Дню незалежності, на змаганнях футбольних студентських команд, на освяченні нових наукових лабораторій і на церемоніях з нагоди закладки житлових будинків з теплими вбиральнями для кольорових...

— Припини, Джин! — різко урвав її Рудольф.

— Ні, справді, мені краще піти, — повторила Гретхен. — Я тобі зателефоную і...

— Сестричко шановного мера, навіщо так поспішати? Чому ти тікаєш? — обернулася до неї Джин. — Хтозна, може, одного чудового дня йому знадобиться і твій голос. Залишайся з нами, і ми всі разом, по-сімейному, посидимо і вип'ємо. Залишайся й послухай. Це може виявитися для тебе... — Вона ніяк не могла знайти потрібне слово. — Повчальним. Як усього за сотню уроків перетворитися на доважок до власного чоловіка. Я замовлю собі візитні картки: «Місіс Джин Джордах, колись професійний фотограф, а тепер доважок. Один з десяти найперспективніших доваж-

ків у Сполучених Штатах. Спеціальність — паразитизм і лицемірство. Читає курс лекцій на тему «Як успішно перетворитися на доважок. — Вона хихикнула. — Будь-якій справжній блакитноокій американці гарантовано диплом».

Гретхен вибігла з кімнати. Рудольф її не зупиняв. Він розгублено стояв посеред кімнати, тримав у руці молоток і дивився на п'яну дружину.

Повернувшись до себе в готель «Алгонкін», Гретхен зателефонувала Евансу, але їй ніхто не відповів. Вона попросила телефоністку на комутаторі передати йому, що місіс Берк нікуди не поїхала на вихідні і весь вечір буде у себе в номері. Потім вона прийняла гарячу ванну, перевдяглася, спустилася в ресторан і по-вечеряла.

Рудольф зателефонував їй наступного ранку. Вона була сама. Еванс так і не озвався. Рудольф сказав, що невдовзі після того, як вона пішла, Джин лягла спати, а на ранок із соромом згадувала про те, що сталося. Зараз вона почувається добре, вони збираються в Уїтбі й чекають Гретхен.

— Може, все-таки краще буде вам провести цей день удвох? — спитала Гретхен.

— Навпаки, нам набагато краще, коли ми не самі, — переконав її Рудольф. — До того ж ти забула в нас свою валізу.

— Я пам'ятаю. Гарзд, о десятій приїду.

Одягаючись, Гретхен розмірковувала про вечірню сцену і згадувала таку ж зухвалу, дивну, шалену поведінку Джин за інших обставин. Тепер усе ставало зрозумілим. Раніше вона не ділилася з Рудольфом своїми підозрами, бо не так часто бачилася із Джин. Однак зараз не могло бути жодних сумнівів: Джин — алкоголічка. Цікаво, чи здогадується про це сам Рудольф? Коли так, то що він збирається робити?

Була вже за чверть десята, а Еванс так і не зателефонував.

Гретхен спустилася на ліфті вниз, вийшла на залиту сонцем Сорок четверту вулицю — струнка висока жінка з красивими ногами. М'яке чорне волосся, чудова біла шкіра. Твідовий костюм і шовкова блузка — саме те слід одягати, коли їдеш відпочивати за місто. Лише значок «Геть атомну бомбу!», приколотий, як брошка, до лацкана піджака, натякав, що цього сонячного весняного ранку 1966 року в Америці не все так благополучно, як здається.

Коли Гретхен прийшла, у вітальні вже було прибрано всі уламки фотоапаратів і осколки лінз. Рудольф і Джин слухали по радіоприймачу фортепіанний концерт Моцарта. Рудольф здавався спокійним, незворушним, а Джин була бліда і руки в неї злегка

третіли. Вона підійшла до Гретхен, поцілувала її в щоку і сказала «привіт». Очевидно, вона цілком прийшла до тями після вчорашнього вечора.

Кинувши на Гретхен швидкий погляд, у якому, як тій здалося, промайнуло прохання вибачити, вона своїм звичним низьким голосом, з невимушеними життєрадісними нотками, сказала:

— Гретхен, ти виглядаєш просто вражаюче в цьому костюмі. О! А де можна дістати такий значок? Його колір відтіняє колір моїх очей.

— Ти маєш рацію, — підхопив Рудольф. — Гадаю, він викличе фурор, коли наступного разу ми поїдемо у Вашингтон! — сказав він лагідно і засміявся, відчувши, що напруга спала.

Джин тримала його за руку, немов дитина на прогулянці з батьком. Так, тримаючись за руки, вони спустилися вниз, щоб дочекатися там механіка з гаража, який мав пригнати їхній автомобіль. На Джин була блузка з короткими рукавами. Каштанове волосся, чисте й блискуче, вона заколола на потилиці бантом-метеликом. Красиві, вже засмаглі стрункі ноги були без панчіх. Як завжди, їй не можна було дати більше вісімнадцяти.

Поки вони чекали машину, Рудольф сказав Гретхен:

— Я телефонував своїй секретарці, попросив її знайти Біллі і повідомити йому, що ми чекаємо його на обід у нас удома.

— Дякую, Руді, — відповіла Гретхен.

Вона так давно не бачила Біллі і сподівалася, що, коли поруч будуть рідні, зуміє швидше перебороти незручність.

Механік нарешті підігнав машину, обидві жінки влаштувалися на передньому сидінні поруч з Рудольфом. Він увімкнув радіоприймач. Моцарт, цей безтурботний весняний Моцарт супроводжував їх усю дорогу аж до Бронкса.

Вони мчали по шосе повз зарості кизилю, квітучі тюльпани, розмічені білою фарбою спортивні майданчики, на яких дорослі і діти грали у баскетбол. Моцарта змінив Лессер, потім заспівав Рей Болджер, заспівав натхненно, незрівнянно: «Я крихітку Емі так покохав, що не кохати не можу», і Джин підспівувала низьким, приємним голосом. Усі вони чудово пам'ятали, як він потішив їх своїм мюзиклом. Коли вони в'їжджали в Уїтбі, лілії, забарвлені першими сутінками, вже згортали в саду свої пелюстки. Про вчорашній вечір було забуто, начебто його ніколи й не було.

Світловолоса пухкенька Інід — їй уже виповнилося два роки — чекала їх. Вона підбігла до матері, і та, підхопивши дівчинку на руки, пригорнула її до грудей. Вони обіймалися і цілувалися знову й знову, не випускаючи одна одну з обіймів. Рудольф, несучи за сестрою її валізку, піднявся у відведену для неї кімнату. Там було чисто і всюди — квіти.

— Гадаю, ти знайдеш тут усе, що тобі треба, — сказав Рудольф, поставивши валізку додолу.

— Руді, — стишивши голос, сказала Гретхен. — Ми не повинні сьогодні пити.

— Чому? — здивувався він.

— Не треба спокушати Джин. Навіть коли вона сама не п'є, то... Дивлячись на інших...

— Ах, он воно що, — відмахнувся Рудольф. — Не варто турбуватися з цього приводу. Просто вчора вона була дуже засмучена...

— Ні, Руді, вона алкоголічка, — м'яко сказала Гретхен.

— Не перебільшуй, — недбало відповів брат. — На тебе це не схоже. Іноді вона дозволяє собі зайве, і тільки. Так само, як ти і я.

— Ні, не так само, — наполягала Гретхен. — Їй не можна ні краплі спиртного. Навіть ковтка пива. І їй не треба зустрічатися з людьми, які люблять випити. Руді, повір, я це добре знаю. У Голлівуді повно таких жінок. На початковій стадії вони такі, як вона зараз. Але потім усе переходить в іншу, жажливу стадію, вони доходять до ручки. І це чекає на неї. Ти мусиш її оберігати.

— Ніхто не може мені дорікнути в тому, що я її не оберігаю, — в його голосі зазвучали гнівні нотки.

— Руді, прошу тебе, сховай усі пляшки в домі під замок, — сказала вона.

— Заспокойся, — відповів роздратовано Рудольф. — Тут тобі не Голлівуд.

Унизу задзвонив телефон, потім почувся голос Джин:

— Гретхен! Це тебе. Біллі.

— Прошу тебе, зваж на мої слова! — сказала Гретхен Рудольфу.

— Іди вниз, поговори зі своїм сином! — холодно відповів він.

По телефону у Біллі був дуже дорослий голос.

— Привіт, мати! Це здорово, що ти приїхала! — Він почав називати її «мати», коли в її житті з'явився Еванс. Раніше він її називав матусею. Тоді їй здавалося, що це звучить надто по-дитячому для юнака його віку, але зараз, слухаючи його в телефоні, вона найбільше хотіла почути колишнє «матусю». — Послухай, мені страшенно шкода, — сказав Біллі. — Вибачся, будь ласка, за мене перед Рудольфом, гаразд? Він запросив мене на обід, а у нас тут о першій бейсбол, і я стою на подачі, так що, боюся, вже не виберуся звідси.

— Добре, я вибачуся за тебе, — пообіцяла Гретхен. — А коли ми побачимось?

— Розумієш, зараз мені важко сказати. — Біллі, здавалося, справді був розгублений. — Річ у тім, що після гри ми йдемо до одного хлопця. Буде грандіозна вечірка з пивом і...

— Де ви граєте? Я прийду подивлюсь. Ми зможемо поговорити у перервах.

— Ну от, ти вже й надулася.

— Зовсім я не надулася, як ти кажеш. То де ви граєте?

— У східній частині університетського містечка. Там спортмайданчики йдуть один за одним, — сказав Біллі. — Ти легко знайдеш!

— Бувай, Біллі! — сказала Гретхен і повісила слухавку.

Коли вона повернулася до вітальні, Джин сиділа на канапі і заколисувала маленьку Інід. Дівчинка про щось лепетала. Рудольф змішував напої, готуючи коктейль «дайкірі».

— Мій син перепрошує, — сказала Гретхен. — У нього невідкладні справи. Він не зможе прийти на обід.

— Дуже шкода, — сказав Рудольф і невдоволено стиснув губи.

Потім приготував коктейль для себе і Гретхен. Джин, пораючись із дитиною, відмовилася, сказавши, що не хоче пити.

Після обіду Гретхен узяла братову машину й поїхала до університетського містечка. Вона була б раніше в Уїтбі, але зараз її вразила спокійна, непримітна сільська краса цього містечка: старовинні затишні будинки, кристалі дуби і в'язи, що безладно росли на зелених галявинах, покриті гравієм звивисті доріжки.

Була субота. На території містечка залишилося зовсім мало студентів, і воно, здавалося, дрімало в сонячній безтурботній нерухомості, немов у трансі. Це дивовижне місце просто створене для того, щоб згадувати про нього, воскрешати в пам'яті для майбутньої ностальгії, подумала вона. Якщо університет — це місце, де готують молодих людей для вступу в життя, то всіх цих замріяних галявин, просторих холів і аудиторій бракуватиме їм у їхньому дорослому житті. Життя, з яким доведеться зіткнутися випусникам Уїтбі в останній третині двадцятого сторіччя, буде, звичайно, зовсім іншим, не таким, як зараз.

У бейсбол грали на трьох майданчиках. Сина вона побачила на тому майданчику, де гра йшла найбільш мляво і майже половину гравців становили дівчата. Одна з дівчат сиділа на траві і читала книжку, піднімаючи голову тільки тоді, коли хтось із команди гукав їй, щоб вона бігла за м'ячем. Гра почалася, мабуть, уже давно, бо, коли Гретхен підійшла до лінії першої бази, там сперечалися, який рахунок: дев'ятнадцять — шістнадцять чи вісімнадцять — п'ятнадцять. Було цілком очевидно: навіть коли Біллі не прийшов би на гру, його відсутності ніхто б і не помітив.

У блакитних з бахромою джинсах з вицвілими плямами, у сірій сорочці з відкритим коміром, Біллі подавав м'яч. Дівчатам він легенько кидав, зате хлопцям посилав різкими, сильними кидками.

Біллі не одразу помітив Гретхен, і якийсь час вона з цікавістю спостерігала за ним: високий, з довгим волоссям, що спадало на лоб, він ліниво й граційно рухався на майданчику. Поліпшена копія Віллі Ебботта — те саме чуттєве, невдоволене лице з широким високим чолом, глибоко посаджені, ще темніші, ніж у батька, очі, ще довший ніс із широкими ніздрями, зуби рівні, по-молодечому сліпучо-білі. Коли він усміхався, на правій щоці з'являлася, порушуючи симетрію, ямочка.

Якби ж він і характером був такий же хороший, подумала Гретхен, дивлячись, як її син м'яко відкинув м'яч гарненькій повнощокій дівчині, що, кинувшись за ним, промахнулася, не спіймала і з удаваним розпачем вигукнула:

— Ні, я абсолютно безнадійна!

У перерві Біллі нарешті помітив Гретхен, що стояла за першою базою, і підійшов до неї.

— Привіт, мати! — цілючи її в щоку, сказав він. Коли він побачив значок «Геть атомну бомбу!», в очах у нього спалахнули глузливі іскорки. — Я ж казав, що ти легко мене знайдеш!

— Сподіваюся, я тобі не заважаю? — спитала вона, розуміючи, що взяла явно не той тон, мовляв, люби мене — адже я твоя мати.

— Ні, що ти, звичайно, ні, — відповів він і гукнув: — Гей, хлопці! Хто-небудь пограйте за мене. До мене прийшли. — Він її не відрекомендував нікому зі своїх друзів. — Може, трохи прогуляємося? Я покажу тобі містечко.

— Рудольф і Джин дуже засмутилися, що ти не прийшов на обід, — сказала Гретхен, коли вони відійшли від майданчика. Знову не той тон.

— Справді? — байдуже спитав Біллі. — Мені дуже шкода.

— Рудольф каже, що він уже не перший раз тебе запрошує. Але ти так у нього й не був.

— Ну ти ж знаєш, як це буває, — повів він плечима. — Завжди виникає щось несподіване.

— Мені було б приємно, коли б ти усе ж таки навідувався до нього хоч зрідка.

— Добре, яюсь зайду. Обговоримо з ним розходження між нашими поколіннями. Або те, чому в містечку всі курять марихуану. Його газета дуже докладно висвітлює ці теми.

— А ти куриш марихуану?

— Мати, дорога, спустися, нарешті, з небес у двадцяте сторіччя.

— Як ти зі мною розмовляєш! — різко сказала вона.

— Сьогодні чудовий день. Ми давно не бачились. Навіщо нам сваритися? Он той будинок — гуртожиток, у якому я жив, коли вчився на першому курсі.

— Твоя дівчина теж грала з вами?

Він якось у листі обмовився, що небайдужий до однієї дівчини з їхньої групи.

— Ні. До неї на вихідні приїхали батьки, і вона повинна зараз вдавати, що мене не існує в природі. Її батько мене ненавидить, як, власне, і я його. Він стверджує, що я погано на неї впливаю. Просто якийсь неандерталець.

— Ти можеш сказати хоч одне добре слово на чийсь адресу?

— Звичайно. Наприклад, про Альбера Камю. Але, на жаль, він помер. До речі, як там поживає інший мій улюбленець, Еванс Кінселла?

— Живий-здоровий, на відміну від Камю.

— Та ну? Оце так новина! Сенсаційна новина!

Коли б Колін не загинув, він не був би таким, подумала Гретхен. Авжеж, був би іншим. Неуважна, ділова людина сідає за кермо і вривається в дерево, а наслідки цього нещасного випадку все розходяться і розходяться, немов кола по воді, залишаючи свій слід на інших поколіннях.

— Ти буваєш у Нью-Йорку?

— Дуже рідко.

— Наступного разу, коли зберешся, дай мені знати, — сказала вона. — Я куплю квитки на яке-небудь шоу. Привозь із собою і свою дівчину, мені хотілося б познайомитися з нею.

— В ній немає нічого особливого, — спробував розчарувати її Біллі.

— Все одно.

— Гарзд.

— Ну а як твоє навчання? — спитала Гретхен.

Біллі поморщився.

— Рудольф каже, що в тебе є проблеми. Він стверджує, що тебе можуть навіть відрахувати з університету. Це цілком реально.

— Мабуть, у цьому містечку мерові зовсім нічого робити, коли в нього є час перевіряти, скільки лекцій я прогуляв за семестр.

— Зрозумій, якщо тебе відрахують з університету, ти загримиш в армію. Тобі що, цього хочеться?

— Наплювати! В армії напевне веселіше, ніж на деяких лекціях тут, в університеті.

— А про мене ти ніколи не думаєш? — Знову невірний тон. Абсолютно, класично невірний. Але вже нічого не виправиш. Пташка вилетіла — не впіймаєш. — Як ти гадаєш, що буде зі мною, коли тебе пошлють воювати у В'єтнам?

— Чоловіки воюють, жінки плачуть, — відповів Біллі. — Чому в нас повинно бути інакше?

— А ти що-небудь робиш, щоб змінити ситуацію? Щоб зупинити війну, наприклад? Дуже багато студентів по всій країні день і ніч...

— Недоумки, — відрубав Біллі. — Тільки даремно марнують час. Війна — це занадто привабливий рекет для сильних світу цього. Начхати їм на те, що репетують кілька нервових молоко-сів. Звичайно, коли хочеш, я теж можу начепити такий самий значок. Велике діло! Пентагон просто затруситься від страху, довідавшись, що Біллі Ебботт виступає за заборону атомної зброї.

— Біллі, — Гретхен зупинилась і глянула йому просто в очі. — Тебе взагалі що-небудь у житті цікавить?

— Мабуть, ні, — спокійно відповів він. — А що, це погано?

— Сподіваюся, що це — тільки позерство. Дурне хлоп'яче позерство.

— Це не позерство, — заперечив він. — І я давно вже не хлопчик, щоб ти знала. Я вже цілком доросла людина, і, на мою думку, все навколо прогнило. На твоєму місці я на деякий час взагалі забув би про мене. Коли тобі важко надсилати гроші на моє навчання, не надсилай. Тобі не подобається, яким я став, і ти звинувачуєш себе за те, що я таким став, — що ж, можливо, ти й справді в цьому винна, а може — ні. Вибач, що я так кажу, але я не хочу бути лицеміром. Мені здається, ти будеш значно щасливішою, коли перестанеш взагалі турбуватися про мене, повернешся до мого дорогого дядечка Рудольфа і твого дорогого Еванса Кінселли, а я піду грати в бейсбол. — І він, різко повернувшись, сягнистими кроками пішов стежкою до бейсбольного майданчика.

Гретхен довго дивилась йому услід, доки він не перетворився на маленьку сіро-блакитну постать вдалині, потім і сама повільно, важко ступаючи, попленталася туди, де стояла машина Рудольфа.

Тепер їй не було чого залишатися в Уїтбі ще на день. Вона тихо повечеряла в компанії Рудольфа і Джин, а рано-вранці сіла на електричку і поїхала назад у Нью-Йорк.

У готелі на неї чекала записка. Еванс повідомляв, що не зможе сьогодні з нею повечеряти.

РОЗДІЛ ШОСТИЙ

1967 рік

Джонні Хіт сидів у літаку, що летів на Даллас, і переглядав папери, які діставав з туго набитого портфеля. Рудольф робив те саме. Йому треба було невдовзі подати до муніципалітету бюджет на наступний рік і він невдоволено супився, перегортаючи товстий кошторис Рахункового департаменту. Ціни неухильно росли. Поліції, пожежникам, викладацькому складові державних шкіл, дрібним чиновникам — усім їм належало підвищити платню. До того ж у нього справжню тривогу викликало зростання кількості

людей, що одержують допомогу за соціальним забезпеченням, особливо серед негритянського населення міста. У найближчих планах було будівництво нового водоочисного колектора. Геть усі протестували проти зростання податків, шукали всілякі лазівки, а фінансова допомога від штату і федерального уряду залишалася на попередньому рівні. Ну от, подумав він, навіть на висоті тридцяти тисяч футів доводиться займатися фінансовими питаннями.

Джонні Хіт зараз теж думав про гроші, але йому було легше, бо він думав про свої гроші і гроші Рудольфа. Після смерті батька Бред Найт перевів свій офіс із Тулси у Даллас, і зараз вони летіли в Техас, щоб поговорити про долю своїх капіталовкладень у його нафтову компанію «Пітер Найт і син». Такою була головна мета їхньої поїздки. Останнім часом щастя зраджувало Бреда, і Джонні з Рудольфом, як з'ясувалося, вкладали гроші в одну порожню свердловину за іншою. Та й ті нафтові колодязі, що вступили в експлуатацію, раз у раз стикалися з цілою низкою катастрофічних неприємностей — то в нафті з'являлася солоня вода, то обрушувався глинистий сланець, то в геологорозвідників на шляху виникали непередбачені тверді геологічні формації і буріння потребувало додаткових витрат. Джонні Хіт, провівши своє негласне розслідування, дійшов висновку, що Бред «хімічить», подає у звітах неправдиву інформацію і краде в такий спосіб у них гроші, і чималі гроші, причому робить це давненько. Цифри, які Джонні подав Рудольфу, здалися тому цілком переконливими, але він не квапився вживати щодо Бреда якихось заходів, доки все не з'ясує з ним віч-на-віч. Хіба могла людина, яку він знав стільки років, виявитися такою паскудою? Важко повірити в це, навіть знаючи лиху вдачу Вірджинії Колдервуд.

Літак приземлився, але Бред їх не зустрів. Замість себе він прислав свого помічника — високого огрядного чоловіка в солом'яному капелюсі, в полотняному смугастому піджаку, з вузькою краваткою-шнурком. Він вибачився (у містера Найта важлива нарада, сказав він) і по шосе, на якому раз у раз від пекельної спеки виникали дивні міражі, одвіз їх у своєму «кадилаку», оснащеному кондиціонером, до готелю в центрі Далласа, де Бред винайняв їм номер з вітальнею і двома спальнями.

Готель був новий, і номери було декоровано так, щоб, на думку дизайнера, затьмарити все, що існувало в цій галузі в епоху Другої імперії.

На довгому столі уздовж стіни вишикувалася батарея із шести пляшок бурбона, шести — шотландського віскі, шести — джину й горілки плюс пляшка вермуту, відро, набите кубиками льоду, кілька дюжин пляшечок кока-коли, цілий кошик лимонів, величезна ваза з розкішними фруктами та безліч склянок і келишків різних розмірів і конфігурації.

— Пиво і шампанське — у холодильнику, — сказав помічник. — Коли, звичайно, це вам більше подобається. Все за рахунок містера Найта. Ви його гості.

— Ми відлітаємо вже завтра, — зауважив Рудольф.

— Містер Найт розпорядився, щоб я влаштував вас комфортно, джентльмени, — відповів помічник. — Не забувайте, що ви не деінде, а в Техасі!

— Коли б у захисників Аламо виявилася під рукою вся оця випивка, то вони трималися б і досі, — покепкував Рудольф.

Помічник ввічливо засміявся, потім сказав, що містер Найт напевно звільниться не раніше п'ятої вечора. Зараз лише переважило на четверту.

— Не забудьте, — сказав він прощаючись, — коли вам щось знадобиться, негайно телефонуйте мені в контору.

— От вона, показуха, — сказав Джонні, обводячи рукою апартаменти і довгий стіл з горою випивки.

Рудольф відчув легке роздратування на Джонні — вічно він сунеться зі своїми підозрами.

— Мені треба зробити кілька дзвінків, — сказав він. — Коли прийде Бред, постукай.

Рудольф пройшов у свою спальню і зачинив за собою двері.

Спершу він зателефонував додому. Він намагався дзвонити Джин щонайменше тричі на день. Рудольф усе-таки дослухався до поради Гретхен і тепер не тримав міцних напоїв у домі, але ж в Уїтбі було повно винних магазинів і ще більше барів. Та сьогодні в нього не було жодних причин для хвилювання. Джин здавалася такою безтурботною, такою веселою. Вона везла Інід на її перше дитяче свято. Два місяці тому Джин сіла за кермо в нетверезому стані — їхнє маля сиділо на задньому сидінні — і розбила машину вщент, але вона сама й Інід відбулися лише подряпинами.

— Як тобі Даллас? — спитала вона.

— Техасцям, очевидно, подобається, — відповів Рудольф. — Але для решти людства він просто нестерпний.

— Коли повертаєшся?

— Постараюся швидше.

— Не затримуйся, — сказала Джин. Він не пояснив їй, чому вони полетіли з Джонні в Техас. Не хотів її засмучувати, доки до кінця не з'ясує ситуацію.

Потім він зв'язався зі своїм секретарем у муніципалітеті. Це був дещо женоподібний, але завжди незворушний молодик. Утім, сьогодні він не був таким безтурботним, як звичайно. Ранком перед будівлею редакції газети «Сентініел» студенти влаштували гучну демонстрацію, протестуючи проти надрукованої в ній редакційної статті за збереження в університеті кафедри підготовки офіцерів-резервістів. Рудольф сам особисто схвалив статтю, адже

вона була написана в помірному тоні і не закликала до примусового вишколу. На його думку, на кафедрі повинні були приходити ті студенти, що хотіли зв'язати своє майбутнє з військовою кар'єрою, а також ті палкі патріоти, які готові будь-якої хвилини у разі необхідності виступити на захист своєї країни. Але голос розуму, на жаль, так і не зумів переконати студентів, змусити їх пом'якшити свою позицію. У вікна полетіло каміння, і довелося викликати поліцію. Секретар повідомив, що йому телефонував президент університету Дорлекер, він був у поганому настрої, обурювався і сказав дослівно таке: «Якщо він мер, то чому його немає на робочому місці?» Рудольф не хотів розкривати перед секретарем характер своєї ділової поїздки. В його офісі, виявляється, побував шеф місцевої поліції Оттман, він був дуже засмучений тим, що сталося.

— Виникли серйозні, дуже серйозні ускладнення, — сказав він. — Мерові краще швидше повернутись. Уже двічі телефонували з головного поліцейського управління в Олбані. Делегація представників негритянського населення Уїтбі вручила петицію — щось щодо плавального басейну.

— Цього досить, Уолтере, — втомлено зупинив його Рудольф.

Поклав слухавку і ліг на ліжку, просто на блакитне слизьке шовкове покривало. Як мер міста він одержував десять тисяч доларів на рік, але віддавав усі ці гроші на потреби благодійності. Безкорисливе служіння суспільству — нічого не вдієш.

Він підвівся з ліжка, зловтішно побачивши, що на шовковому покривалі лишилися брудні плями від його черевиків, і ввійшов у вітальню. Джонні, сидячи за величезним письмовим столом у жилетці, вивчав розкладені папери.

— Цей сучий син непогано нас нагрів — у цьому не може бути жодних сумнівів, — сказав він.

— Залиш усе це на потім, — порадив Рудольф. — Зараз у самовідданого й вірного слуги народу клопоту повна голова. — Хлюпнувши у склянку з льодом кока-коли, він підійшов до вікна, глянув на Даллас. Місто виблискувало на спеці, здійснюючись угору з дна безплідної долини безглуздим вулканічним виверженням металу, змішаного зі склом, — наслідок якогось космічного катаклізму.

Рудольф повернувся до спальні, назвав телефоністці номер телефону шефа поліції в Уїтбі. Очікуючи дзвінка, розглядав себе в дзеркалі. Так, він справді схожий на втомлену людину, якій потрібен відпочинок. Цікаво, коли в нього станеться перший серцевий напад? За статистикою, в Америці інфаркти трапляються тільки у бізнесменів — він десь читав про це. Але теоретично він уже давно покінчив з бізнесом. Професори живуть довго, майже вічно, як і більшість генералів, — про це він теж десь читав.

Судячи з голосу Оттмана в слухавці, той перебував у сумному настрої. Але він завжди був таким. Своє ремесло — боротьбу зі злочинністю — він вважав принизливим. Бейлі, що був шефом поліції, якого Рудольф посадив за ґрати, завжди здався добродушним, веселим, щасливим, і Рудольф шкодував про те, що його довелося посадити. Чесній людині важко уникнути меланхолії.

— Ми розворушили осине гніздо, пане мер, — сумно сказав Оттман. — Офіцер Слаттері сьогодні о пів на дев'яту ранку спіймав першокурсника в Уїтбі. Він куриє марихуану. Подумати тільки — о пів на дев'яту ранку! (Оттман, людина сімейна, чітко дотримувалася розпорядку дня, і ранкові години для нього були святі.) Обшукавши його, поліцейський знайшов при ньому унцію з лишком наркотику. Перш ніж спровадити його до в'язниці, він довго розмовляв з хлопцем. Той зізнався, що в гуртожитку принаймні п'ятдесят його однолітків курять гашиш і марихуану. Якщо ми зробимо там обшук, то знайдемо не менше фунта зілля. У хлопця є адвокат, і до вечора його доведеться відпустити під заставу. Але цей адвокат уже напевно комусь про все розп'якав, і що тепер накажете робити нам? Пізніше мені зателефонував президент Дорлекер і порадив більше ніколи не з'являтися в студентському містечку. За кого ж він мене має? Університет Уїтбі — це вам не Гавана і не Буенос-Айрес, чорт візьми, і він знаходиться в межах міста, а закон є закон.

Так, непоганий деньок я вибрав для поїздки у Даллас, подумав Рудольф.

— Заждіть хвилинку, дайте подумати.

— Якщо ви забороните вживати необхідних заходів, пане мер, — рішуче заявив начальник поліції, — можете вважати, що я вже подав у відставку.

Ох ці мені чесні служачки, подумав Рудольф. Коли-небудь він сам спробує марихуану, щоб зрозуміти, через що весь цей галас. Може, саме це треба Джин?

— Між іншим, адвокат затриманого — він же адвокат Леона Гаррісона, — повідомив йому Оттман. — Він уже побував у мене, цікавився, що ми збираємося робити. Каже, що необхідно терміново скликати надзвичайну нараду опікунської ради університету.

— Гаразд, — примирливо сказав Рудольф, — зателефонуйте Дорлекеру. Скажіть, що переговорили зі мною і я розпорядився провести обшук у гуртожитку сьогодні о восьмій вечора. Дозвіл на обшук дасть суддя Сатерлі. Тільки нехай ваші хлопці залишать свої кийки вдома. Я не хочу, щоб були неприємні інциденти. Чутка про це піде гуляти містом, і можливо, у студентів вистачить розуму викинути всю цю гидоту, перш ніж ми туди прискочимо.

— Ви не знаєте сучасної молоді, пане мер, — сумно сказав Оттман. — Їм не вистачить розуму навіть на те, щоб витерти собі під носом!

Рудольф назвав йому номер свого телефону в готелі і звелів зателефонувати одразу після обшуку. Поклавши слухавку, він допив колу. У літаку їх нагодували якоюсь жадливою гидотою, і тепер він відчував сильну печію. До того ж, через власну дурість, він перекинув пару коктейлів «манхеттен», які стюардеса люб'язно поставила на його тацю. Чомусь він завжди, перебуваючи в повітрі, пив «манхеттен». І ніколи цього не робив на землі. Цікаво, чому? Чи не криється в цьому якийсь таємний смисл?

Задзвонив телефон. Йому здалося, що це телефон у спальні Джонні. Почекав трохи — хай той візьме слухавку. Але виявилось, дзвонив його телефон. Він підняв слухавку.

— Руді? — впізнав він голос Гретхен.

— Так, це я.

Відтоді як вона сказала, що Джин алкоголічка, їхні стосунки стали натягнутими. Гретхен мала рацію, але від цього взаємне відчуження лише посилилось.

— Я телефонувала тобі додому, Джин сказала, де ти. Сподіваюся, я тебе не потурбувала? — Гретхен сама здавалася чимось заклопотаною.

— Та ні, — збрехав Рудольф. — Я тут ледарюю на цьому знаменитому курорті — Далласі на водах. А ти звідки телефонуєш?

— З Лос-Анджелеса. Не стала б тебе турбувати, але зараз я просто божеволію.

Вона вибрала підходящий час і місце, щоб божеволіти, подумав він.

— Що сталося?

— Це все через Біллі. Ти знаєш, що місяць тому він покинув університет?

— Ні, — зізнався Рудольф. — Він ніколи не ділиться зі мною своїми секретами.

— Він зараз у Нью-Йорку, живе з якоюсь дівчиною...

— Гретхен, люба, — намагався урезонити її Рудольф. — Півмільйона хлопців цієї самої хвилини живуть з дівчатами. Радій, що не з хлопцем.

— Я не про це. Його призивають до армії, адже він уже більше не студент.

— Може, це й на краще. За два роки армія зробить з нього справжнього чоловіка.

— У тебе донька, і тобі легко так казати, — з гіркотою мовила Гретхен. — А в мене син. Єдиний. Не думаю, що, коли йому прострелять голову, він стане справжнім чоловіком.

— Заспокойся, Гретхен, це не означає, що раз хлопця призивають, то за два місяці його автоматично уб'ють. А скільки хлопців дослужують весь термін і повертаються додому без єдиної подряпини.

— Саме тому я і телефоную тобі, — вела далі Гретхен. — Я прошу тебе зробити все, щоб він справді повернувся додому без єдиної подряпини.

— Чим я можу тобі зрадити?

— Ти знаєш багатьох у Вашингтоні.

— Коли хлопець покинув навчання і в нього гарне здоров'я, ніхто, повір, не зможе звільнити його од армії. Ніхто, навіть люди з Вашингтона.

— Я розумію, на це важко розраховувати, судячи з того, що кажуть і пишуть. Але я не прошу тебе відмазати Біллі від військової служби.

— Тоді що я повинен зробити?

— Постарайся скористатися своїми зв'язками, щоб його не послали у В'єтнам.

Рудольф важко зітхнув. Так, він справді знав декого з впливових людей у Вашингтоні, які могли б це зробити і, напевно, охоче зробили б, аби він попросив їх про таку послугу. Але він більше всього на світі ненавидів цю дріб'язкову закулісну дипломатію з метою домогтися якихось привілеїв. Такі методи підривали його непорушні моральні підвалини, ставили під сумнів справжню причину його вступу на ниву служіння суспільству. Інша справа — світ бізнесу.

У світі бізнесу завжди можна звернутися до когось із впливових осіб, попросити знайти дохідне містечко для свого племінника або кузена. І це цілком нормально. Усе залежало від того, чим ви були зобов'язані такій людині, чого сподіваєтесь од неї в майбутньому, і взагалі, чи подобається вона вам. У такому разі можна допомогти племінникові або кузенові і зробити це не моргнувши оком, з чистим сумлінням. Але використовувати владу, щоб відвести від сина сестри загрозу загибелі, владу, якої ти домогся за допомогою голосів твоїх виборців, людей, яким ти обіцяв слугувати вірою і правдою і представляти їхні інтереси, неухильно дотримуючись закону, ні, це — зовсім інше. Адже тисячі інших хлопців, таких самих, як Біллі, такого ж віку, забирають до армії, і вони можуть бути вбиті, а він, Рудольф, активно цьому сприяє і мовчки схвалює.

— Гретхен, — сказав він, підвищуючи голос, щоб не заважало гудіння в слухавці, — може, тобі пошукати іншого способу...

— Крім тебе, є тільки одна людина, яка може мені допомогти, — сказала Гретхен, починаючи дратуватись. — Це брат Коліна Берка. Він — генерал, служить у військово-повітряних силах. Але він зараз у В'єтнамі. Я впевнена, що він зі шкіри б виліз, аби тільки Біллі ніколи не почув жодного бойового пострілу.

— Та не кричи ти, — сказав Рудольф, відводячи від вуха слухавку. — Я тебе добре чую.

— Послухай, що я тобі скажу! — Тепер вона вже не кричала, а репетувала, немов у неї почалася істерика. — Якщо ти відмовляєш-

ся мені допомогти, я поїду в Нью-Йорк і заберу з собою Біллі. Ми з ним виїдемо або до Канади, або до Швеції. І я обіцяю тобі, буде великий скандал, коли я розповім усім, чому я так зробила.

— Боже, Гретхен, отямся, — намагався заспокоїти її Рудольф. — Що з тобою? У тебе починається клімакс?

Він чув, як вона жбурнула слухавку на протилежному кінці дроту. Повільно підвівшись, він підійшов до вікна, знову обвів поглядом Даллас. Місто не мінялося — дивись на нього хоч зі спальні, хоч із салону.

Ну й сімейка, подумав він. Сам не знаючи чому, він завжди намагався захистити свою сім'ю. Він допомагав батькові коло печей і розвозив булочки, підтримував матір до самої смерті. Він не погидував мати справу з приватним детективом, витримав цю жахливу сцену з Віллі Ебботтом, допоміг Гретхен розлучитись і зав'язав дружні стосунки з її другим чоловіком. Завдяки йому в Томаса з'явилися великі гроші і той зміг покінчити з тим страшним життям, яке його мало не засмоктало. Прилетів з іншого краю континенту на похорон Коліна Берка, щоб підтримати родину. Узяв на себе весь тягар відповідальності, коли вирішив забрати зі школи цього невдячного і нахабного Біллі, коли хлопчику стало там несила бути; і він же влаштував його до університету Уїтбі, хоча у Біллі були такі оцінки в атестаті зрілості, що він не зміг би вступити навіть до технічного училища. Це він заради матері розшукав Томаса в готелі «Егейський моряк», а потім довідався адресу Шульца, повернув йому гроші і найняв адвоката, щоб Томас знайшов свого сина і розлучився з цією повією...

Він не чекав за все це подяки, і ніхто з них йому не подякував як слід. Нехай. Адже він робив це не заради подяки, а заради того, щоб бути завжди чесним перед самим собою. Він усвідомлював свої обов'язки перед собою і перед іншими, і коли б він їх не виконував, то не зміг би спокійно жити.

Але як виконати ці обов'язки до кінця, коли їх не стає менше, а навпаки — дедалі більше? Ось у чому проблема.

Він знову підійшов до телефону, замовив розмову з Гретхен у Лос-Анджелесі. Коли сестра зняла слухавку, він сказав:

— Добре, Гретхен. Я зупинюсь на зворотному шляху у Вашингтоні і постараюся щось зробити. Прошу тільки про одне — не треба так хвилюватися.

— Дякую, Руді, — тихо відповіла вона. — Я знала, що ти допоможеш.

Бред, як і попереджав його помічник, прийшов у готель о пів на шосту. Від техаського пекучого сонця і техаських міцних напоїв пика його стала ще червоною. Він розповнів і був сама привітність. На ньому був темний у смужку літній костюм і пожмакана блакитна сорочка з великими перловими запонками.

— Даруйте, що я не зміг зустріти вас в аеропорту, — почав він з порога. — Але, сподіваюся, мій помічник зробив усе як треба. — Він плеснув у келих на кубики з льодом віскі і, весь сяючи, невинно дивився на своїх друзів. — Вам, хлопці, давно пора було зробити мені візит, приїхати сюди, на південь, щоб на власні очі побачити, звідки до вас течуть грошки. Ми зараз буримо нову свердловину, і, можливо, завтра я орендую літак і ми злітаємо глянути, як там ідуть справи. А в суботу сходимо на бейсбольний матч. Місця найкращі. В центрі, якраз навпроти п'ятдесятиардової лінії. Найголовніша гра сезону. Техас проти Оклахоми. Там будуть до нестями горлати тридцять тисяч блаженних п'яниць. Шкода, що зараз тут немає Вірджинії. Вона буде просто в розпачі, коли довідається, що ви були тут і поїхали, не дочекавшись її. Вона зараз на півночі, гостює у свого татусика. Наскільки я знаю, він нездужає. Лишається сподіватися, що нічого серйозного. Мені справді подобається цей старий...

Досить важко було витримати все це одразу — нестриману, показну гостинність і запеклий натиск багатослів'я, характерного для жителів півдня.

— Вгамуйся, Бреде, прошу тебе, — сказав Рудольф. — По-перше, нам добре відомо, чому тут немає Вірджинії. І ми знаємо, що вона не гостює в татусика, як ти намагаєшся нас переконати.

Два тижні тому до нього в офіс зайшов Колдервуд і повідомив, що Вірджинія поїхала від Бреда назавжди, бо той підчепив якусь акторку в Голлівуді і тепер тричі на тиждень літає до неї з Далласа. До того ж у нього були великі фінансові неприємності. Саме після візиту Колдервуда Рудольф почав підозрювати недобре і за-телефонував Джонні.

— Друзяко, — Бред ковтнув віскі, — не розумію, про що ти? Я щойно розмовляв з дружиною по телефону, вона сказала, що повернеться з дня на день, і...

— Ти не розмовляв з дружиною, і вона сюди ніколи більше не приїде, Бреде, — сказав Рудольф. — І ти чудово це знаєш.

— Як і багато чого іншого, — втрутився в розмову Джонні. Він стояв між Бредом і дверима, немов побоюючись, щоб той раптово не втік. — І ми теж знаємо.

— Боже, — насторожено мовив Бред, — якби ви не були моїми друзями, яких я знаю все життя, то я б сказав, що ви мене недолюблюєте. — Незважаючи на те що в номері працював кондиціонер, Бред спитнів і на блакитній сорочці проступили темні вологі плями. Він знову налив собі віскі, і, коли він клав у склянку лід, його короткі товсті пальці тремтіли.

— Давай викладай, Бреде, — сказав Джонні.

— Ну що ж... — засміявся Бред, точніше, спробував засміятися. — Може, я іноді справді дозволяв собі трохи гультнути. Але ти ж мене знаєш, Руді. В мене немає тієї сили характеру, що в тебе,

і я не в змозі перебороти спокусу, коли переді мною миготять кругленькі, обтягнуті штанцями жіночі сідниці. Але Вірджинія все сприймає надто серйозно, робить з мухи слона. Вона...

— Нас не цікавиш ні ти, ні Вірджинія, — сказав Джонні. — Нас цікавить тільки одне — куди поділися наші гроші.

— Таж ви щомісяця одержували фінансовий звіт, — відповів Бред.

— Так, одержували, — підтвердив Джонні.

— Останнім часом, щоправда, нам трохи не щастить. — Бред витирав піт з обличчя великою лляною носовою хусточкою з вишитою монограмою. — Як казав мій батько, хай благословить Господь його душу, щодо нафтового бізнесу: не знаючи броду, не лізть у воду.

— Ми тут провели деякі перевірки, — монотонно вів далі Джонні, — і дійшли висновку, що торік ти вкрав у кожного з нас по сімдесят тисяч доларів.

— Ви, хлопці, мабуть, жартуєте, — сказав Бред. Обличчя в нього почервоніло, на ньому застигла посмішка, немов припаяна навечно праскою до його червоної, туго натягнутої шкіри над вологим, спітнілим комірцем сорочки. — Адже ви жартуєте, хлопці, правда? Це ж розіграш! Сто сорок тисяч доларів! О Боже!

— Бреде, — застережливо почав Рудольф.

— Гаразд! — зітхнув Бред. — Як я розумію, ви не жартуєте. — Він важко опустився на квітчасту канапу. Важкий, втомлений чоловік з похилими плечима сумно сидів на обтягнутій яскравою тканиною шикарній канапі в найшикарнішому номері найшикарнішого готелю Далласа.

— Гаразд, я розповім вам, як усе сталося.

А все сталося так: Бред зустрів юну зірку на ймення Сандра Ділсон. Це відбулося рік тому, коли він поїхав до Голлівуду в пошуках нових інвесторів для свого бізнесу. «Мила, безневинна дівчина», — промовив Бред. Він палко закохався. Але вона довго не дозволяла йому доторкнутись до неї навіть пальцем. Щоб справити на неї належне враження, він почав купувати їй коштовні прикраси.

— Ви собі навіть уявити не можете, скільки деруть тут, у цьому місті, за камінці, це просто жах! — обурювався Бред. — Начебто тут усі друкують гроші. — І щоб справити на неї ще більше враження, він зачастив на кінські перегони, де робив запаморочливі ставки. — Правду кажучи, — провадив він, — ця дівчина носить на собі коштовностей на суму чотириста тисяч доларів, і я за все заплатив сповна. Але в ліжку з нею я переживав такі миті, що ні краплі не шкодую про це. Я люблю її, я втратив через неї розум — і пишаюся цим, і я готовий відповісти за всі можливі наслідки.

Для того щоб роздобути гроші, Бред почав підробляти свої щомісячні звіти. Він видавав за перспективні погані родовища,

«бурив» свердловини, що давним-давно були вичерпані до дна і покинуті багато років тому, завищував у десять, а іноді у п'ятнадцять разів вартість використовуваного нафтового обладнання.

Разом з ним у змову вступив головний бухгалтер, і Бред щедро платив йому, щоб той тримав язик за зубами. До нього надходили тривожні запити і від інших інвесторів, але йому якимось чином щастило від них відбиватися.

— Скільки в тебе на сьогодні інвесторів, які беруть участь у твоєму бізнесі? — спитав Джонні.

— П'ятдесят два.

— П'ятдесят два ідіоти, — з гиркотою зауважив Джонні.

— Я ніколи нічого подібного раніше не робив, — сказав Бред, наче нічого й не сталося. — У мене бездоганна ділова репутація в Оклахомі і тут, в Техасі. Спитайте у будь-кого. Люди мені довіряли завжди, і в них були всі підстави для цього.

— Ти сядеш у в'язницю, Бреде, — холодно кинув Рудольф.

— Ти цього не зробиш, Руді, адже правда? Ти не вчиниш так зі своїм кращим другом, який сидів з тобою поруч на випускному вечорі.

— Саме так я і вчиню, — увірвав його Рудольф.

— Стривайте, — застеріг їх Джонні. — Ще рано говорити про в'язницю. Нас більше зараз цікавить інше — яким чином можемо ми повернути свої гроші, перш ніж саджати цього ідіота за ґрати!

— Ну це інша річ. Зі мною слід розмовляти розумно.

— Які в тебе на даний момент активи? — спитав Джонні.

— Оце вже інша розмова, — повторив Бред. — Ось тепер ми говоримо по-діловому. Я поки що чистий. Ще користуюся кредитом.

— Щойно ти вийдеш з цієї кімнати, Бреде, — сказав Рудольф, — тобі не дадуть у жодному банку на території всієї країни і десяти центів у кредит. Про це я вже подбаю, будь певен. — Нехай знає, що він йому бридкий. Навіщо приховувати?

— Джонні! — Бред із благанням в очах повернувся до Джонні. — Але ж це помста. Поговори з ним, Джонні. Я розумію, що він на мене трохи ображений, але бути таким мстивим...

— Я запитав тебе про твої активи, — продовжував наполягати Джонні.

— Ну, коли судити із звітності, — сумно відповів Бред, — то картина не дуже оптимістична... — Він посміхнувся, не втрачаючи надії на те, що зможе викрутитись. — Але мені вдалося дещо зібрати. Як кажуть, про чорний день. Гроші лежать на депозитах, у маленьких сейфах у різних банках. Звичайно, їх не вистачить, щоб розрахуватися сповна, але вам, хлопці, можу повернути більшу частину.

— Це випадково не гроші Вірджинії? — спитав Рудольф.

— Гроші Вірджинії! Де ж там! — презирливо пирхнув Бред. — Цей старий скнара давав гроші з такими умовами, що на них я не зміг би купити собі навіть хот-дог, коли б здихав з голоду в брудній канаві.

— Він був значно розумнішим за нас, — сказав Рудольф.

— Боже, Рудольфе, — заблагав Бред. — Скільки можна торочити одне й те саме? Мені й так незручно.

— І скільки в тебе готівкою? — спитав Джонні.

— Але ж, Джонні, — відповів Бред. — Про ці гроші немає відомостей у жодному з фінансових звітів компанії.

— Я все розумію. Скільки?

— Близько ста тисяч, — відповів Бред. — Можу виплатити кожному з вас по п'ятдесят тисяч під розписку. І особисто гарантувати, що решту виплачу пізніше.

— Коли? — безцеремонно спитав Рудольф.

— Ну, ми зараз буримо деякі свердловини... — Рудольф з його голосу одразу зрозумів, що той бреше. — Потім можу з'їздити до Сандри, пояснити їй ситуацію, що склалася. Скажу, що я зараз у лайні, попрошу повернути мені дещо з подарованих їй коштовностей.

— І ти справді вважаєш, що вона поверне? — Рудольф недовірко похитав головою.

— Вона — дуже мила дівчинка, Руді. При нагоді я тебе з нею познайомлю.

— Послухай, Бреде, заради Бога, стань ти нарешті дорослою людиною, — різко урвав його Рудольф.

— Зачекай тут, — сказав Бредові Джонні. — Нам треба переговорити з Руді наодинці.

Він навмисно повільно взяв зі столу папери, над якими працював, і пішов до дверей спальні Рудольфа.

— Послухайте, хлопці, не заперечуєте, якщо я наллю собі ще трохи?

Рудольф пішов за Джонні, і той зачинив за ними двері спальні.

— Нам треба прийняти рішення, — сказав він. — Коли він не бреше і в нього справді є сто тисяч чи близько того, ми можемо взяти їх і таким чином компенсувати наші збитки. Коли ж ми їх не візьмемо, то доведеться скликати нараду кредиторів і, очевидно, оголосити його банкрутом. Чи навіть порушити проти нього судову справу. Усі кредитори в такому випадку одержать або по рівній частці, або пропорційно до їх капіталовкладень і фактичної заборгованості Бреда кожному з кредиторів.

— Чи має він право заплатити нам і не заплатити іншим?

— Але ж він поки що не банкрут, — відповів Джонні. — Гадаю, це питання не може виникнути в суді.

— Робити нічого, — сказав Рудольф. — Нехай ці сто тисяч підуть у спільний казан. Сьогодні ж увечері ми відберемо в нього ключі від його сейфів, щоб він не зняв без нас гроші і не ушився.

Джонні зітхнув.

— Я знав, що почую від тебе ці слова, — зітхнув Хіт. — Не перевелися ще лицарі.

— Якщо він шахрай, то це ще не означає, що я теж повинен стати шахраєм, аби лиш компенсувати свої збитки.

— Я сказав тільки, що це питання, ймовірно, не виникне в суді, — нагадав Джонні.

— Все одно. Мене це не влаштовує.

Джонні запитально глянув на Рудольфа.

— А що ти зробиш, коли я зараз піду до нього і скажу: «Гарзд, я забираю свою половину і вибуваю з гри»?

— Я повідомлю про твій вчинок на зустрічі кредиторів, — рівним, спокійним тоном відповів Рудольф, — подам на тебе в суд і зажадаю відшкодування заподіяного збитку.

— Здаюся, мій любий, — миролюбно сказав Джонні. — Ну що можна протиставити чесному політикові?

Вони повернулись у вітальню. Бред стояв коло вікна з келихом в руці (найкращі квітки на найкращу гру сезону лежали в нього у гаманці) і дивився на своє улюблене місто Даллас. Джонні сказав йому, яке рішення вони прийняли. Він мовчки кивнув, не зовсім розуміючи.

— І завтра, май на увазі, ти повинен бути тут рівно о дев'ятій, — сказав Рудольф. — До відкриття банків. Ми підемо з тобою, подивимося на сейфи, про які ти розповів, і самі подбаємо про твої гроші. Випишемо тобі розписку для звітності. Якщо спізнишся бодай на хвилину, я негайно повідомлю поліцію і висуну проти тебе обвинувачення в шахрайстві.

— Руді... — жалісливо промовив Бред.

— І коли хочеш зберегти свої модні, дорогі перлові запонки, — вів далі Рудольф, — то ліпше заховай їх подалі, бо наприкінці місяця місцевий шериф з'явиться до тебе, щоб описати усе твоє майно, включаючи і ось цю блакитну сорочку, що на тобі.

— Ех ви, — упалим голосом почав Бред. — Вам, хлопці, не зрозуміти, що це таке. Ви багаті — у вас дружини мільйонерки, у вас є все, що ви хочете, і буде все, що побажаєте. Ви уявити навіть собі не можете, що таке опинитися в моєму становищі.

— Не витискай з нас сльозу, — грубо урвав його Рудольф.

Його ще ніхто в житті так не дратував і не злив, як цей Бред. Він ледве стримувався, щоб не накинутись на нього з кулаками.

— Будь тут завтра о дев'ятій ранку.

— Буду, — пообіцяв Бред. — Наскільки я розумію, ви навряд чи захочете зі мною повечеряти...

— Забирайся звідси, доки я тебе не вбив! — гаркнув Рудольф.

Бред позадкував до дверей.

— Ну що ж, бажаю вам приємно провести час у Далласі. Чудове місто. І не забувайте, — він жестом обвів номер і вишикувані на столі пляшки, — все це — за мій рахунок.

І вийшов з кімнати.

Вранці в Рудольфа не було часу, щоб зателефонувати додому. Бред прийшов рівно о дев'ятій, як йому наказали, із низкою ключів од сейфів у різних банках Далласа. Очі в нього були червоні, ніби він не спав усю ніч. Рудольф і Джонні повечеряли в готелі, на випадок, коли Оттман зателефонує. Але він не зателефонував. Рудольф зрозумів його мовчання як знак того, що в університетському містечку Уїтбі усе обійшлося і що страхи шефа поліції виявилися явно перебільшеними.

Рудольф із Джонні і Бредом, що плівся за ними, мов на налігачі, зайшли до контори одного адвоката, знайомого Джонні. Він оформив доручення на ім'я Джонні, що давало тому право діяти як повноправному представникові Рудольфа. Джонні залишався на кілька днів у Далласі, щоб розгребти усю цю купу лайна.

Потім у супроводі клерка-свідка з адвокатської контори вони ходили від одного банку до іншого, спостерігаючи за тим, як Бред, уже без своїх перлових запонок, відкривав свої сейфи і витягав звідти акуратно складені пачки грошей. Усі четверо старанно перераховували купюри, після чого клерк випишував доручення, а Рудольф і Джонні засвідчували своїми підписами, що вони одержали зазначену суму від Бреда, і ставили дати. Після того як клерк завіряв цей папірець, вони піднімалися зі сховища в операційний зал банку і там оформляли загальний внесок на свої імена — Рудольфа Джордаха і Джонні Хіта. Будь-які вилучення коштів з цього рахунку тепер можуть здійснюватися, тільки коли на грошовому документі стоятимуть обидва їхні підписи. Всю цю процедуру Рудольф і Джонні розробили до дрібниць уночі, цілком усвідомлюючи, що всі угоди з Бредфордом Найтом тепер вимагають якнайретельнішого контролю.

Після того як було відкрито останній сейф, загальна сума досягла дев'яноста трьох тисяч доларів. Бред, таким чином, виявився досить точним у своїх підрахунках того, що відклав, як він казав, на чорний день. Ні Джонні, ні Рудольф не поцікавилися, звідки ці гроші. Хай це з'ясовують інші.

Після візиту до адвоката і походів по даллаських банках, на які пішов майже весь ранок, Рудольфу довелося поквапитися, щоб не спізнитися на літак, який вилітав з Далласа до Вашингтона опівдні. Вибігаючи зі своїх апартаментів з валізою і невеликим портфелем, він кинув прощальний погляд на батарею пляшок на столі. Відкриті

були лише пляшечка кока-коли, яку випив він сам, і пляшка віскі, з якої наливав собі Бред.

Бред запропонував одвезти його в аеропорт на своїй машині.

— Сьогодні вранці, — сказав він, намагаючись посміхнутися, — в мене ще є «кадилак». Так що можу ним користуватися.

Але Рудольф відмовився і взяв таксі. Сідаючи в машину, він попросив Джонні зателефонувати йому в офіс і попередити секретаря, що сьогодні ввечері він додому не приїде, зупиниться на одну ніч у Вашингтоні, в готелі «Мейфлауер».

У літаку він відмовився від обіду і від двох «манхеттенів», належних пасажирам першого класу. Діставши з портфеля кошторис з попередніми оцінками Рахункового управління, він занурився у роботу, але ніяк не міг сконцентрувати свою увагу на цифрах. Він усе ще думав про Бреда, про цього приреченого, затаврованого ними банкрута, над яким дамокловим мечем завис вирок. Розоритися і через що? Через якусь голлівудську повію, що зуміла викачати з нього гроші. Аж нудить від усього цього. Він кохає її, запевняє Бред, вона цього гідна. Ах, це кохання, п'ятий вершник Апокаліпсису. Принаймні тут, у Техасі. Просто неможливо асоціювати Бреда з такими високими почуттями, як кохання. Ця людина народжена для салунів і борделів, Рудольф завжди був у цьому впевнений, але виявилось, що той здатен кохати. Може, він знав про це і раніше, тільки не хотів зізнаватися в цьому самому собі. Можливо, небажання вірити в те, що Бред здатний на любов, пояснюється його поблажливим ставленням до нього? Адже він сам кохає Джин, але чи готовий він розоритися заради неї? Відповідь, звичайно, може бути тільки негативною. Невже він не здатний на таке почуття, як цей слинявий, спітнілий чоловічок у пожмаканій сорочці? І чи не було і його провини в тому, що його другові довелося пережити цей жахливий, принизливий день і попереду в нього буде ще чимало таких і навіть жахливіших. Коли він стояв на ганку замського клубу поруч з Колдервудом у день весілля Бреда, холоднокровно позбавляючи його всіх шансів на безтурботне майбутнє, чи не готував він підсвідомо таку гірку долю для Бреда? Коли він, відчуваючи провину, почав укладати свої гроші в бізнес Бреда, чи не передбачав він, що той помститься йому за все єдиним доступним Бреду способом — шахрайством? А хіба він сам не хотів, щоб таке сталося, щоб, нарешті, спекатися назавжди Бреда, помститися йому за те, що той йому не повірив, коли Рудольф розповів усе про Вірджинію? Більше того, коли б він поступився домаганням Вірджинії і переспав з нею, то вона не вийшла б за Бреда заміж і не одвезла б його далеко, за межі опіки над ним його друга? Адже він усі ці роки опікував Бреда, захищав його, в цьому не може бути жодних сумнівів. Спочатку він покликав його на Схід, запропонувавши йому роботу, з якою набагато успішніше впоралися би десятки інших кандидатів, потім

старанно навчав його своїй справі (значно переплачуючи йому під час навчального процесу), щоб у голові Бреда визріла ідея про можливість одержання як нагороди за свої старання високої посади у фірмі, як звітти піде Рудольф. Коли, з погляду моралі, можна опікувати свого друга? Може, взагалі ніколи?

Звичайно, було б простіше, пославшись на свою зайнятість, відрядити Джонні Хіта в Даллас самого влаштовувати цю справу. Адже Джонні теж друг Бреда, він був у нього дружбою на весіллі, але їх не зв'язували такі близькі стосунки, як у Бреда з Рудольфом. Звичайно, відповідати за свої вчинки перед Рудольфом, дивлячись йому в очі, Бредові було набагато важче і болючіше. Він думав про це, але потім відкинув цю думку. Ні, він не буде боягузом. Він здійснив цю поїздку, щоб зберегти повагу до самого себе. А може, це марнославство? Може, успіх, що постійно сприяв йому, притупив його почуття, зробив його самовдоволеним лицеміром?

Коли буде винесено остаточне рішення про банкрутство Бреда, вирішив Рудольф, він призначить йому пенсію. П'ять тисяч доларів на рік. Він буде йому їх виплачувати таємно, щоб про це не пронюхали ні його кредитори, ні уряд. Чи досить цих грошей, яких Бред відчайдушно потребуватиме і, хоч-не-хоч, буде змушений їх прийняти від нього, щоб забути про приниження, якого він зазнав від друга, що повернувся до нього спиною в найтяжчу хвилину його життя?

Спалахнув напис на табло «Застебніть ремені!». Вони йшли на посадку. Рудольф, засунувши до портфеля папери, зітхнув і клацнув пряжкою ременя.

У готелі «Мейфлауер» його чекала записка від секретаря з проханням терміново зателефонувати в Уїтбі.

Він піднявся у свій номер, у якому йому ніхто не нав'язував спиртного, і зателефонував у контору. Двічі лінія виявилася зайнятою, і він уже хотів було кинути всю цю нудотну витівку і замість офісу зв'язатися з сенатором, який міг би допомогти йому відмазати Біллі від армії, щоб він був живий-здоровий і не опинився б у В'єтнамі. Про такі речі, звичайно, по телефону не кажуть, і він хотів запросити сенатора на обід наступного дня. Після зустрічі він розраховував устигнути на літак, що вилітав опівдні до Нью-Йорка.

З третьої спроби його все-таки з'єднали з секретарем.

— Мені страшенно шкода, пане мер, але, боюся, вам потрібно негайно прилетіти. — Голос в Уолтера був як у стомленої безсонною ніччю людини. — Після того як я пішов додому, почалося справжнє пекло, але я довідався про це тільки ранком, хотів одразу зв'язатися з вами, проте не зміг.

— Що сталося? Що там таке? — нетерпляче перебив його Рудольф.

— Тут у нас така плутанина, що, боюся, не зможу вам викласти усе по порядку, зрозуміло розповісти про всі події, — говорив Уолтер. — Коли учора ввечері Оттман спробував проникнути в гуртожиток, студенти забарикадували вхід і не пустили туди поліцейських. Президент Дорлекер намагався змусити Оттмана відвести від будинку своїх людей, але той навідріз відмовився. Вони спробували ще раз увійти в будинок, але студенти почали шпурляти в них чим попало. Оттману влучили каменем в око, кажуть, нічого серйозного, але його все одно відправили до лікарні, і поліцейські тимчасово відступили. Тим часом інші студенти організували масовий марш протесту, і, боюся, зараз вони всі зібралися перед вашим будинком. Я щойно повернувся звідти. Газон перед будинком у жахливому стані. Місіс Джордах дали заспокійливе і...

— Решту розкажете, коли я буду в Уїтбі. Я вилітаю першим же літаком.

— Я так і думав, що ви це зробите, — сказав Уолтер, — і взяв на себе сміливість відрядити Скенлона з вашою машиною. Він чекатиме вас в аеропорту Ла Гуардія.

Рудольф схопив валізу з портфелем і поспішив униз. Військова служба Біллі Ебботта на якийсь час побуде у стані невизначеності.

Скенлон, товстий, натоптаний чоловік, розмовляючи, завжди сопів і задихався. Він усе ще числився в поліції, хоч йому було під шістдесят і його от-от мали спровадити на пенсію. Він страждав на ревматизм, і те, що його призначили на посаду шофера до Рудольфа, сприйняв як акт милосердя. Щоб усім дати наочний урок економії міської скарбниці, Рудольф продав автомобіль колишнього мера, власність міста, і тепер їздив тільки на своєму власному.

— Коли б мені довелося починати все спочатку, — голосно сопучи, сказав Скенлон, — присягаюся, я нізащо не пішов би служити в поліцію міста, де є ці клятві студенти або чорнопики!

— Скенлоне, прошу вас, обережніше, — дорікнув йому Рудольф.

Він намагався з першого дня виправити словник свого водія. Але всі спроби виявилися марними. Він сидів на передньому сидінні зі старим поліцейським, який вів машину так повільно, що це дратувало Рудольфа. Сказитись можна! Але Рудольф не міг сам сісти за кермо — старий би образився.

— Сер, я правий, — не вгамовувався Скенлон. — Вони справжні дикуни, звірі. У них не більше поваги до закону, ніж у зграї хижих гієн. А з поліції і взагалі глузують. Мені незручно втручатися у ваші справи, пане мер, але на вашому місці я негайно звернувся б до губернатора штату і попрохав надіслати військо.

— З цим ще встигнемо, — сказав Рудольф.

— Згадаєте мої слова. Дійде й до цього. Ви тільки подивіться, що вони накоїли в Нью-Йорку і в Каліфорнії.

— Ми з вами не в Нью-Йорку і не в Каліфорнії, — сказав Рудольф.

— У нас тут повно студентів і чорнопиких, — уперто гнув своє Скенлон. — Коли б ви тільки побачили на власні очі, що вони виробляли коло вашого будинку вчора, то...

— Я чув про це, — нетерпляче перебив Рудольф. — Вони ви-топтали газон.

— Аби ж тільки це. Я там сам, щоправда, не був, але Руберті мені все розповів. — Руберті був теж поліцейським. — Гріх навіть згадати про те, що вони робили, сказав мені Руберті. Так і сказав — гріх навіть згадувати. Вони вимагали вас, виспівували паскудні пісеньки, молоді дівчата вигукували брудні, непристойні лайки. Потім вирвали з корінням усі дерева у вашому саду, а коли місіс Джордах відчинила двері...

— Невже вона відчинила двері? — з жахом спитав Рудольф. — Навіщо?

— Розумієте, вони почали кидати у ваш будинок чим попало. Шматками дерну, багном, пивними бляшанками, і репетували, немов божевільні: «Хай виходить цей сучий син, це лайно!» Отак вони казали про вас, пане мер. Мені навіть соромно повторювати при вас ці слова. Там були тільки Руберті і Цимерманн, інші поліцейські поїхали у студентське містечко. Ну і що ці двоє могли зробити з натовпом цих дикунів? Їх там зібралось чоловік триста. Так от, як я сказав, місіс Джин відчинила двері і почала на них кричати.

— О Боже! — видихнув Рудольф.

— Вам краще почути це зараз від мене, ніж потім від когось іншого, — сказав Скенлон. — Коли місіс Джордах відчинила двері, вона була п'яна. І... зовсім гола.

Рудольф дивився просто перед собою на червоні вогні машин, що їхали попереду, на яскраві фари автомобілів, що мчали їм назустріч.

— Там виявився якийсь фотограф зі студентської газети, — вів далі Скенлон. — Він зробив кілька знімків зі спалахом. Руберті кинувся за ним, але інші студенти перепинили йому шлях, і той ушився. Не знаю, що вони збираються робити з цими знімками, але вони в них у руках.

Рудольф наказав Скенлонові їхати одразу до університету. Головний адміністративний корпус був яскраво освітлений. З вікон студенти викидали розірвані на шматки документи і обсипали лайкою поліцейських, що вишикувалися в лінію, оточивши будівлю. Поліцейських було украй мало, але в руках у них були вже

кийки. Коли вони під'їхали до автомобіля Оттмана, що стояв під деревом, Рудольф одразу побачив, для чого їм знадобилася фотографія його оголеної дружини. Збільшена до гігантських розмірів, фотографія голої Джин звисала з вікна другого поверху.

У світлі прожекторів величезне зображення стрункого, досконалого, без найменшої вади тіла Джин, з її повними грудьми, із загрозливо стиснутими кулаками і божевільним лицем, звішувалося, як химерний стяг, над входом у корпус, просто над викарбуваними на камені словами: «Пізнай істину, і вона зробить тебе вільним».

Рудольф вийшов з машини, кілька студентів, що виглядали з вікон, упізнали мера і привітали його диким переможним свистом і улюлюканням. Хтось із них, перегнувшись через підвіконня, несамовито розмахував фотографією голої Джин, і здавалося, що вона виконує якийсь непристойний танець.

Оттман стояв біля своєї машини, з широкою марлевою пов'язкою на оці, через що його кашкет з'їхав на потилицю. Тільки шестеро поліцейських на головах мали шоломи. Рудольф згадав, як півроку тому сам рішуче відмовив Оттману в його проханні купити поліції ще дві дюжини шоломів — тоді Рудольфові здавалося, що це зайві витрати.

Без будь-якої передмови Оттман сказав:

— Ваш секретар повідомив, що ви повертаєтеся, і ми поки що не вдавалися ні до яких дій. Вони тримають заручниками Дорлєкера і двох професорів. Будинок було захоплено сьогодні, о шостій вечора.

Рудольф кивнув, очима нишпорячи по фасаді адміністративного корпусу. В одному з вікон цокольного поверху він побачив Квентіна Макговерна. Він уже був аспірантом і навіть отримав роботу асистента на кафедрі хімії. Він глузливо посміхався, дивлячись на те, що відбувається. Рудольф був упевнений, що Квентін його помітив, і відчував: його нахабна посмішка адресована саме йому, Рудольфу.

— Хоч би що сьогодні сталося, Оттмане, — сказав він, — я хочу, щоб ви неодмінно арештували он того чорношкірого, в третьому вікні ліворуч на цокольному поверсі. Його прізвище — Макговерн. Коли не зумієте затримати його тут, візьміть удома.

Оттман кивнув.

— Вони хочуть поговорити з вами, сер. Хочуть, щоб ви пішли до них обговорити ситуацію, що склалася.

— Я не маю наміру нічого обговорювати з ними, — заперечливо похитав головою Рудольф. Він не збирався ні з ким вести ніяких переговорів під фотографією оголеної дружини. — Йдіть і звільніть будинок.

— Легко сказати, — відповів Оттман. — Я вже тричі наказував їм вийти. А вони тільки сміються.

— По-моєму, я сказав — звільнити корпус. — Рудольф відчував, як його охоплює лють, але намагався зберегти холонокровність. Він знав, що робить.

— Яким чином? — спитав Оттман.

— У вас є зброя.

— Сподіваюся, ви не маєте на увазі вогнепальну зброю? — недовірливо спитав Оттман. — Наскільки мені відомо, усі студенти не озброєні.

Рудольф вагався, не знаючи, як діяти.

— Ні, — нарешті вимовив він, — стріляти не треба. У вас є кийки і сльозоточивий газ.

— Але, може, краще зачекати, доки вони всі втомляться і їм це набридне? — спитав Оттман. Він виглядав набагато втомленишим, ніж усі ці студенти в будинку. — І якщо обстановка не поліпшиться, то викликати війська?

— Ні, я не бажаю, щоб ви стояли тут і чекали.

Оттман розумів, що Рудольфові потрібно в першу чергу, хоча той і не сказав про це ані слова. Йому потрібно було забрати якомога швидше цю непристойну фотографію Джин.

— Накажіть своїм людям почати з гранат зі сльозоточивим газом.

— Пане мер, — заперечив Оттман. — Я прошу вас віддати цей наказ у письмовому вигляді. І поставити під ним свій підпис.

Оттман простягнув йому блокнот, і Рудольф, поклавши його на крило автомобіля шефа поліції, написав наказ, намагаючись, щоб почерк його був чітким і розбірливим. Поставивши під наказом підпис, повернув блокнот Оттману, а той, відірвавши верхній аркуш з написаним і акуратно склавши його, сунув до кишені сорочки. Застебнув кишеню на гудзик і тільки після цього рушив до пікету з тридцяти поліцейських, що чекали розпоряджень, щоб передати їм наказ мера. Він переходив від одного до іншого по шерензі, і поліцейські почали натягати протигази.

Шеренга поліцейських повільно рушила вперед по галявині до головного корпусу, і в світлі яскравих прожекторів їхні тіні чітко вимальовувалися на зеленій траві. Їхня лінія була ламаною і непевно звивалася, немов поранена змія, яка не хотіла нікого кусати, а лише шукала надійне місце, щоб укритися від своїх мучителів. Перша граната полетіла через вікно першого поверху і розірвалася. Звідти долинув чийсь лемент. У вікна полетіли інші гранати, і обличчя студентів, що виглядали з них, одразу зникли, а поліцейські, допомагаючи один одному, почали видряпуватись нагору.

Поліцейських було, звичайно, мало, і нікого було послати до чорного ходу, через який втекла більшість студентів. Їдкий запах сльозоточивого газу відчувався вже там, де стояв Рудольф, дивлячись угору на фотографію оголеної дружини, що все ще висіла

у вікні. Нарешті в вікні з'явився поліцейський, зірвав фотографію і разом з нею зник у корпусі.

Вся операція закінчилася дуже швидко. Було арештовано близько двадцяти чоловік. Троє отримали поранення в голову, а одного поліцейські під руки вивели з корпусу. Він міцно притискав долоні до очей. Якийсь поліцейський сказав, що хлопець осліп, але це, скоріше за все, тимчасова сліпота. Макговерна серед арештованих не було.

На вулицю вийшли Дорлекер і два професори. Очі в них сльозилися. Рудольф підійшов до них.

— Ну, з вами все гаразд? — спитав він.

Дорлекер примружився, щоб краще побачити, хто до них звертається.

— Я не бажаю з вами розмовляти, Джордаху, — сказав він. — Завтра я зроблю заяву для преси, і ви довідаєтеся, що я про вас думаю, зі своєї власної газети.

Він сів у чиюсь машину і поїхав.

— Ходімо, — сказав Рудольф до Скенлона. — Відвезіть мене додому.

Коли вони виїжджали з території студентського містечка, назустріч їм неслися, завиваючи сиреною, машини «швидкої допомоги». А позаду маячив шкільний автобус з арештованими студентами.

— Скенлоне, — сказав Рудольф. — По-моєму, від сьогоднішнього вечора я вже не мер цього міста. Як ви гадаєте?

Скенлон довго не відповідав. Він болісно морщився, дивлячись на дорогу, а коли треба було повернути, по-старечому сопів.

— Так, містере Джордах, — нарешті мовив він. — Я так гадаю, ви маєте рацію.

РОЗДІЛ СЬОМИЙ

1968 рік

I

Цього разу в аеропорту Кеннеді його ніхто не зустрічав. Він був у чорних окулярах, ішов невпевнено, немов навіпамацки. Він не повідомив Рудольфу про свій приїзд, знаючи від Гретхен, що йому і без нього ніколи вгору глянути. Цієї зими, коли «Клотильда» стояла в порту в Антибі і вони готували її до літнього сезону, лопнув лінь і хльоснув його по обличчю. Наступного дня в нього почалося запаморочення і почало двоїтися в очах. Щоб не хвилювати Кейт і Уеслі, він вдавав, ніби нічого не сталося. Написав

містерові Гудхарту листа з проханням порекомендувати йому якогось гарного окуліста і, одержавши відповідь, сказав Кейт, що їде до Нью-Йорка для остаточного оформлення розлучення. Кейт дуже хотілося вийти за нього заміж, і він її розумів. Вона завагітніла, і дитина повинна була з'явитися на світ у жовтні, а зараз була вже середина квітня.

Вона змусила його купити собі новий костюм, і тепер Томас міг не соромлячись стати перед будь-яким адвокатом або швейцаром фешенебельного готелю. Щоправда, сам він віддавав перевагу піджакові горохового кольору, що дістався йому від померлого здоровила-норвежця і все ще мав пристойний вигляд, бо йому не хотілося марно розкидатися грішми.

Перед ними в порту приземлився літак, на якому поверталися лижники з якогось курорту, і вся зала очікування була заставлена їхнім багажем і лижами. Яскраво вдягнені чоловіки й жінки голосно розмовляли, сміялися, багато хто був напідпитку. Він розшукував свою валізу, намагаючись придушити в собі антиамериканські почуття.

Він узяв таксі, хоча це, звичайно, було дороге задоволення. Але в противному разі йому довелося б довго чекати автобуса, потім штовхатись усю дорогу в ньому від аеропорту до Нью-Йорка, а тоді тягнути валізу по вулиці.

— Готель «Парамаунт», — сказав він водієві і, втомлено відкинувшись на спинку заднього сидіння, заплющив очі.

Оформивши документи, він піднявся у маленький темний номер і одразу зателефонував лікарю. Він міг би поїхати до нього на прийом хоч зараз, але медсестра сказала, що лікар буде тільки завтра, після одинадцятої. Що робити? Роздягнувшись, він ліг у ліжко. Була тільки шоста година за нью-йоркським часом, але в Ніцці, з якої він прилетів, уже одинадцять. Все тіло нило, він почувався втомленим, начебто провів без сну щонайменше дві доби.

— У вас часткове відшарування сітківки, — сказав йому лікар. Він довго і ретельно обстежував його очі, і ця процедура виявилася досить болючою. — На жаль, доведеться показати вас хірургу.

Томас кивнув. Ну от, попереду ще одна травма.

— Скільки коштуватиме операція? — спитав він. — Я — роботяга і не можу платити страшенні гроші.

— Я вас розумію, — відповів лікар. — Я постараюся пояснити це лікареві Халліуелу. Ви залишили свій телефон у медсестри?

— Так.

— Вона зателефонує, скаже, коли треба буде з'явитися до лікарні. Я передам вас у гарні руки. — Він посміхнувся, намагаючись підбадьорити Томаса. В нього були великі ясні очі, ніяких швів, ніяких ушкоджень сітківки.

За три тижні Томас виписався. Обличчя в нього було виснажене, бліде, лікарі попередили його, що він тривалий час повинен уникати різких рухів і важкої роботи. За ці три тижні він втратив фунтів п'ятнадцять, і тепер комірець сорочки вільно ковзав по шиї, а костюм висів на ньому, як на вішаку.

Але бачив він тепер нормально, і коли повертав голову, вона не паморочилась і предмети перед очима не двоїлись.

За операцію і перебування в лікарні довелося викласти понад тисячу двісті доларів, але результат був того вартий.

Він знову зупинився в готелі «Парамаунт» і зразу ж зателефонував братові. До телефону підійшов сам Рудольф.

— Руді, — сказав Томас. — Як справи?

— Хто це?

— Том.

— Том?! Де ти?

— Тут, у Нью-Йорку. В готелі «Парамаунт». Може, зустрінемося?

— Про що мова, звичайно! — Відчувалося, що Рудольф справді радий його дзвінкові. — Приїжджай до мене негайно. Адресу ти знаєш.

Перед входом до під'їзду будинку Рудольфа його зупинив швейцар, чхати йому було, який на ньому костюм — новий чи старий. Коли він назвав своє ім'я, швейцар натиснув кнопку домофону.

— Містере Джордах, до вас прийшов містер Джордах.

Томас чув, як брат сказав:

— Хай піднімається.

По мармуровій підлозі вестибуля він пройшов до ліфта.

Незважаючи на надійний захист, його все-таки дістали, співчутливо подумав Томас про брата.

Коли ліфт піднявся, Рудольф уже чекав його в коридорі.

— Боже, невже це ти, Томе? — вигукнув він, тиснувши йому руку. — Я так здивувався, коли почув твій голос.

Ступивши крок назад, він оглянув Томаса критичним поглядом з голови до ніг.

— Що з тобою? — спитав він. — Ти що, хворів?

Томас хотів був відповісти, що Рудольф і сам виглядає анітрохи не краще, але стримався.

— Я тобі все розкажу, коли даси мені випити, — відповів він.

Лікар попередив також, щоб він не дуже зловживав спиртним.

Рудольф провів його у вітальню, де все було так само, як минулого разу, коли Томас сюди приїжджав. Зручна, простора кімната. Місце, призначене для приємних сімейних подій, а не для катастроф і невдач.

— Віскі? — спитав Рудольф.

Томас ствердно кивнув. Руді налив один келих для нього, другий — для себе. Він був у костюмі і сорочці з краваткою, начебто працював у своєму офісі. Томас спостерігав, як він виймав пляшки з бару, як маленьким срібним молоточком колов у відерці лід. Відколи Томас бачив його востаннє, брат явно постарів, навколо очей і на чолі залягли глибокі зморшки. Та й рухався він якось повільно, майже невпевнено. Довго не міг знайти відкривачку для пляшки з содовою. Потім вагався, не знаючи, скільки долити содової в кожний келих.

— Сідай, розповідай, яким вітром занесло тебе до Нью-Йорка? Ти давно тут?

— Уже близько трьох тижнів. — Узявши свій келих, Томас сів у крісло.

— Чому ж не зателефонував? — ображено спитав Рудольф.

— Мені довелося лягти на операцію, — пояснив Томас. — Була неприємність з очима. Коли я хворію, волю бути сам.

— Я тебе розумію. — Рудольф уместився в крісло навпроти.

— Ну, зараз, слава Богу, все позаду. Якийсь час треба поберегтись, от і все. Ну, твоє здоров'я! — Томас підняв келих.

Він завжди виголошував цей тост, коли пив з Пінкі Кімболлом і Кейт.

— Твоє здоров'я! — луною відгукнувся Рудольф і уважно глянув на брата. — Ти тепер уже не схожий на боксера, Томе.

— А ти — на мера, — відповів Томас і одразу пошкодував про ці образливі слова.

Але Рудольф лише розсміявся:

— Гретхен сказала, що написала тобі про все. Справді, мені трохи не пощастило!

— Вона написала, що ти продав свій будинок в Уїтбі, — сказав Томас.

— Який сенс було там лишатися? — Рудольф замислено ганяв кубики льоду в склянці. — З нас досить цього помешкання. Інід зараз гуляє з нянькою в парку. Вони повернуться за кілька хвилин. Можеш її побачити. А як твій хлопчик?

— Чудово. Ти б послухав, як він торохтить по-французьки! Він справляється з усім на борту набагато краще за мене. І тепер ніхто не примушує його марширувати на плацу.

— Який я радий, що все обійшлося, — сказав Рудольф. Здавалося, він говорить щиро. — Син Гретхен, Біллі, служить у Брюсселі в штаб-квартирі НАТО.

— Знаю. Вона мені писала. І писала, що це ти все влаштував.

— Так, це одне з останніх офіційних моїх благодіянь, коли я був при посаді. Можна навіть сказати — напівофіційних. — Рудольф говорив тепер тихим, розміреним голосом, начебто не хотів, щоб його слова звучали надто категорично.

— Досадно, що все так вийшло, Руді, — зізнався Томас. Уперше в житті йому було шкода брата.

Рудольф низав плечима:

— Усе могло бути значно гірше. Той хлопець міг і померти. А він відбувся лише сліпотою.

— Що ти тепер робитимеш?

— О, справи знайдуться. Хоча, звичайно, у Нью-Йорку широке поле діяльності для вільного джентльмена. Коли повернеться Джин, можливо, поїдемо з нею подорожувати.

— А де вона?

— В санаторії, на півночі штату, — відповів Рудольф, голосніше постукуючи кубиками льоду в склянці. — Точніше, це не санаторій, а клініка, де людей відучують пити. Вони там виліковують майже всіх. Джин там уже вдруге. Після першого разу цілих півроку не брала ні краплі в рот. Мені не дозволяють її відвідувати — ідіотська вигадка якогось лікаря, — але я підтримую зв'язок із директором клініки, і він каже, що Джин молодець, лікування йде їй на користь.

Віскі потрапило йому не в те горло, і він закашлявся.

— Може, й мені слід трохи полікуватися, — посміхнувшись, сказав він, коли кашель минув. — Ну а ти? Тепер, коли з очима усе гаразд, що ти збираєшся робити? Які в тебе плани?

— Насамперед, мені треба одержати розлучення, Руді, — відповів Томас. — І я сподівався, що ти мені допоможеш і цього разу.

— Той адвокат, до якого я тебе посилав, говорив, що ніяких проблем з цим не виникне. Треба було тоді все й завершити.

— В мене тоді не було часу, — сказав Томас. — Треба було якомога швидше вивезти хлопця з цієї країни. І приїхав я до Нью-Йорка ще з однієї причини. Я не хочу, щоб Уеслі довідався щось про моє розлучення. Навіщо йому знати, що його мати — шлюха? До того ж, коли б я почав тоді розлучатися у Нью-Йорку, це відібрало б купу часу. Довелося б довго тинятися тут без діла, пропала б значна частина курортного сезону, а я не можу собі цього дозволити. А тепер я неодмінно повинен усе оформити до жовтня.

— Чому?

— Ну... я живу з однією жінкою. Вона — англійка. Чудова дівчина. І вона повинна народити в жовтні.

— Зрозуміло, — промовив Рудольф. — Вітаю! Плем'я Джордахів розростається. Можливо, непогано буде впорснути в нього трохи англійської крові? Чим я можу тобі допомогти?

— Я не хочу розмовляти з Терезою, — відповів Томас. — Якщо я її побачу, то можу не стриматися і хтозна що з нею зроблю. Хоча минуло вже стільки часу. Чи не міг би ти сам поговорити з нею або попросити когось зробити це за тебе? Вмовити її поїхати в Рено або в інше місто, де легко розлучитися...

Рудольф обережно поставив келих на стіл.

— Звичайно, — сказав він. — Я буду радий тобі допомогти. — Біля дверей почувлася метушня. — О, це Інід. Ходи до нас, дитинко! — гукнув він.

Інід забігла вистрибом до кімнати у своєму червоному пальтечку. Побачивши незнайомого чоловіка поруч з батьком, вона різко зупинилася. Рудольф обняв її, підняв на руки і поцілував.

— Ну-бо, привітайся зі своїм дядьком Томасом, — сказав він. — Він живе на великому-превеликому човні.

Через три дні Томасу зателефонував Рудольф і домовився з ним пообідати у ресторані «Пі-Джей Моріарті» на Третій авеню.

Коли він ввійшов у бар, Томас уже сидів за стійкою, перед ним стояв келих.

— Ну, все гаразд, — сказав Рудольф, усідаючись на високому дзиглику поруч з братом. — Мадам уже в дорозі. Летить у Неваду.

— Ти жартуєш, — недовірливо сказав Томас.

— Я особисто одвіз її в аеропорт і навіть дочекався, коли злетить літак.

— Боже! — вигукнув ошелешений Томас. — Руді, ти справжній чудотворець.

— Усе виявилось не так уже й важко, — сказав Рудольф і замовив собі мартіні, щоб позбутися неприємного осадку, що залишився в нього після ранкової розмови з Терезою Джордах. — Вона теж подумує про другий шлюб. Принаймні так стверджує. — Рудольф, звичайно, збрехав, але зробив це цілком переконливо. — І розуміє, що буде розумніше, коли її, як вона каже, чесне ім'я не плямуватимуть на судових розглядах у Нью-Йорку.

— Вона тебе добре здоїла? — спитав Томас. Він-бо добре знав свою дружину. — Скільки здерла?

— Ні, нічого, — знову збрехав Рудольф. — Вона стверджує, що й сама непогано заробляє і цілком може дозволити собі таку подорож.

— Щось на неї не схоже, — засумнівався Томас.

— Можливо, життя її виправило, — припустив з іронією в голосі Рудольф. Мартіні починав на нього діяти.

Він умовляв цю жінку цілих два дні і зрештою погодився заплатити за її поїздку туди і назад у першому класі, оплатити її рахунок у готелі в Рено за шість тижнів проживання плюс ще зобов'язався виплачувати їй по п'ятсот доларів на тиждень за «простій», як вона сама сказала.

Він заплатив їй половину всієї суми авансом, а решту пообіцяв віддати після повернення, коли вона вручить йому свідоцтво про розірвання шлюбу.

Рудольф і Томас пообідали, випили по пляшці вина. Томас, захмелівши, розчувився і весь час повторював, що він вдячний

Руді за все і що він був просто дурнем, не розуміючи всі ці роки, який у нього чудовий брат.

За коньяком він заявив:

— Послухай, ти днями сказав мені, що збираєшся вирушити в подорож, коли твоя дружина повернеться з клініки. На перші два тижні в липні моя яхта у вашому розпорядженні. Приїздить з дружиною, будете моїми гостями, і ми зробимо невеликий круїз. І якщо Гретхен зможе, візьми з собою і її теж. Я хочу тебе познайомити з Кейт. Чорт візьми, коли до того часу все утрясється з розлученням, то ти зможеш погуляти в мене на весіллі. Домовились, Руді? І не думай відмовлятися.

— Усе залежить від Джин, — сказав Рудольф. — Як вона себе почуватиме...

— Їй це тільки піде на користь. Вона не знайде нічого кращого у всьому світі, — збуджено умовляв його Томас. — Присягаюся, на борту не буде жодної пляшки спиртного. Руді, ти просто мусиш приїхати.

— Добре, — здався Рудольф. — Першого липня. Може, нам справді варто поїхати на якийсь час за кордон.

Томас хотів заплатити за обід, гаряче наполягаючи на цьому.

— Це найменше, що я можу, — п'яно белькотів він. — Треба ж відсвяткувати таку подію! Мені повернули око, і я позбувся нарешті своєї дружини. І все за один місяць!

II

У мера через плече була пов'язана широка стрічка. Наречена у волошковій сукні була зовсім не схожа на вагітну. Інід у білих пальчаточках тримала маму за руку і, зморщивши лобик, стежила за таємничими іграми, в які гралися дорослі, що розмовляли незрозумілою їй мовою. Томас засмаг і виглядав таким, як колись, здоровим і сильним. Він відновив утрачену вагу, і тепер комірці сорочки щільно облягав його міцну, мускулясту шию.

Уєслі стояв за спиною батька — високий, стрункий п'ятнадцятирічний хлопець, з дуже засмаглим обличчям, білявим, вигорілим на середземноморському пекучому сонці волоссям. Курточка була йому закоротка, і руки далеко стриміли з рукавів.

Усі вони чудово засмагли, адже цілий тиждень проплавали морем і повернулися в Антиб тільки заради шлюбної церемонії. Гретхен виглядає просто чудово, подумав Рудольф. Її чорне волосся із блискітками сивини строго обрамляло тонке гарне обличчя з великими чорними очима. Велична, мов королева, шляхетна і сумна. Весілля пробуджує в людях поетичний дар.

Сам Рудольф — і він знав це — провівши тиждень на морі, помолодів на кілька років і виглядав зараз набагато краще, ніж коли

спускався по трапу літака в аеропорту Ніцци. Він уважно слухав мера. Його тішило, коли той старанно, докладно, зі своїм розкішним марсельським акцентом, назираючи на грасуюче «р», перелічував подружні обов'язки нареченої. Джин теж розуміла по-французьки, і він з нею раз у раз обмінювався багатозначними усмішками, поглядаючи на красномовного міського голову. Джин жодного разу не випила після повернення з клініки, і тепер здавалася йому такою близькою, такою рідною, такою гарною, такою тендітною в цій великій кімнаті, заповненій друзями Томаса з бухти, цими трудівниками моря з мужніми, обвітреними смаглявими обличчями, що не пасували до незвичних накрохмалених комірців сорочок із краватками. У цьому заставленому квітами офісі мера, здавалося Рудольфу, відчувалася невловима аура сонячних морських подорожей, приємний запах солі і аромат тисяч портів.

Серед усіх запрошених тільки Дуайер був сумний. Він ніяково смикав білу гвоздику в петлиці лацкана. Томас розповів братові історію Дуайера, і Рудольф думав, що, можливо, щастя друга змусило Дуайера пошкодувати про те, що він проміняв дівчину з Бостона на «Клотильду».

Мер, дебелий чолові'яга, продовжував уміло грати свою роль, і, здавалося, що це йому до душі. Він був так само засмаглий, як і всі матроси навколо.

Коли я був мером, думав Рудольф, я дуже мало бував на сонці. Цікаво, чи турбують цього мера діти, що курять травичку в гуртожитках, і чи віддає він накази поліції застосовувати бомби зі сльозоточивим газом? В Уїтбі теж колись панувала повна ідилія.

Побачивши вперше Кейт, Рудольф був дуже розчарований вибором, який зробив його брат. Він завжди був небайдужий до красивих жінок, а Кейт із її смаглявим скромним лицем, кремезним тілом аж ніяк не можна було назвати гарною у звичайному розумінні цього слова. Вона нагадувала йому таїтянок на полотнах Гогена. В його ставленні до жіночої краси, звичайно, головну роль відіграли такі журнали, як «Вог» і «Харперс базар». Усі ці красуні з довгими, стрункими ногами на їхніх глянсових сторінках убивають у чоловіках сприйняття більш простої, примітивної краси. Та й мова її, боязка, невідшліфована, грубувата, суто ліверпульська, різала йому вухо від самого початку. Дивно, подумав Рудольф, чому американці, що сформували своє уявлення про англійців за заїжджими акторами, акторками і письменниками, виявилися такими снобами щодо англійського просторіччя, не зауважуючи такої самої вади у своїх співгромадян.

Але, придивившись за пару днів до Кейт, до того, як вона поводить з Томом і з його сином, як вона без усякого скиглення, без будь-яких скарг виконує чорну роботу на борту, з якою широку любов'ю, без показухи, з якою довірою ставиться до його брата й Уеслі, він відчув сором за свою першу реакцію щодо цієї жінки.

Том — щасливчик. Він так йому і сказав. І Том серйозно з ним погодився.

Мер закінчив промову, молодята обмінялись обручками, і жених поцілував наречену. Мер теж цмокнув наречену, весь сяючи, немов він блискуче виконав незвичайну, досить делікатну місію.

Востаннє Рудольф був присутній на одруженні Бреда Найта з Вірджинією Колдервуд. Ця церемонія йому сподобалася більше.

Рудольф і Гретхен слідом за молодими розписалися в книзі реєстрації. Повагавшись, Рудольф підійшов до Кейт і поцілував її. Усі довкола міцно тисли одне одному руки, і вся процесія вийшла на залиту сонцем вулицю міста, збудованого дві тисячі років тому такими ж суворими, мужніми людьми, як і ці, що супроводжували його брата.

У порту в барі «У Фелікса» їх усіх чекало шампанське, диня і традиційна тушкована риба в білому вині. Акордеоніст весело грав. Мер підняв тост за наречену. Пінкі Кімболл — за жениха. Рудольф виголосив тост за молодят такою чудовою французькою, що всі гості повитріщали від подиву очі і голосно заплодували йому, коли він закінчив. Джин принесла з собою фотоапарат і весь час клацала ним, переводячи одну плівку за іншою, щоб гідно увічнити для історії цю подію. Причому це не було ідеєю Рудольфа. Вона сама захотіла фотографувати.

Обід закінчився о четвертій, і гості — багато хто вже нетверезо похитувався на ногах — провели, мов на параді, молоду подружню пару до «Клотильди», що стояла біля пірса. На кормі їх чекав чималий ящик, перев'язаний червоною стрічкою. Весільний подарунок від Рудольфа. Він розпорядився доставити його на борт непомітно, коли всі були в мерії на урочистій церемонії. Він давно відіслав його на пароплаві з Нью-Йорка на адресу агента Томаса з чіткими інструкціями зберігати все у таємниці до дня їхнього весілля.

— А це що? — здивувався Том, прочитавши вітальну листівку.

— Відкрий і довідаєшся, — усміхнувся Рудольф.

Дуайер пішов по молоток і долото. Усі гості, з'юрмившись коло ящика, дружно допомагали Томасу відкривати його. Наречена у звичній, рідній атмосфері безцеремонно хизувалася в ліфчику, роздягнувшись до пояса. Коли ящик відкрили, всі аж ойкнули. Це була чудова радарна установка зі сканером. Рудольф якось спитав у містера Гудхарта, що, на його думку, зараз найбільше потрібно Томасу на «Клотильді», і той порадив йому придбати для брата радар.

Томас з урочистим виглядом стискав у руках радар, а гості дружно аплодували Рудольфу, начебто він сам винайшов і зібрав цей прилад власними руками.

На очі Томасу навернулися сльози, трохи п'яні, зрозуміло, і він енергійно дякував Рудольфу за дорогий подарунок.

— Боже, радар! — вигукував він. — Скільки років я мріяв про нього!

— Здається, це доречний весільний подарунок, як вважаєш? — спитав його Рудольф. — Тепер ти точно зможеш визначати лінію горизонту, здалеку бачити всі перешкоди по курсу, щоб уникнути аварії судна.

Кейт, його дружина-морячка, ніжно погладжувала прилад, немов дівчинка — красиву ляльку.

— Такого чудового весільного подарунка ні в кого не було, присягаюся, — не приховував своєї радості Томас.

Вони повинні були відпливти цього дня у Портофіно. Звідти підуть уздовж берега повз Монте-Карло, Ментони, Сан-Ремо, вночі перетнуть Генуезьку затоку і на ранок висадяться на Апеннінський півострів. Метеозведення було гарним, і на всю цю подорож, за підрахунками Томаса, піде не більше п'ятнадцяти годин.

Дуайєр з Уеслі не дозволяли ні Томасу, ні Кейт нічого робити на борту, навіть доторкатися до ліня. Вони всадовили їх обох на стільцях на кормі, як на троні, а самі зайнялися підготовкою до виходу «Клотильди» у відкрите море. Коли якір нарешті було піднято і яхта вирушила до горизонту, з усіх яхт у бухті до них долинули голосні гудки труб і ріжків, що їх вітали, а одна рибальська шхуна, усипана квітами, супроводжувала їх до самого обмежувального буя. Двоє рибалок кидали квіти в пінливий слід їхньої яхти.

Незабаром вони вийшли у відкрите море і звідти, погойдуючись на м'яких хвилях, дивилися крізь бухту Ангелів на білосніжні високі вежі Ніцци.

— О, яке все-таки це чудове місце для життя, — вигукнув Рудольф. — Франція!

— Особливо коли ти не француз, — уточнив Томас.

III

Гретхен з Рудольфом сиділи на шезлонгах на палубі «Клотильди», милуючись заходом сонця.

Вони проходили повз аеропорт Ніцци і бачили, як мало не щохвилини на посадку заходили літаки. Один за одним. Їхні крила поблискували на призахідному сонці, і здавалося, що, підлітаючи до смуги, вони ледь не торкалися сріблястої поверхні моря. Злітаючи, вони піднімалися над крутою горою Монако, зі сходу усе ще осяяної яскравими сонячними променями. Приємно все-таки йти зі швидкістю десять вузлів і спостерігати, як інші судна розвивають тільки п'ять, подумав Рудольф.

Джин унизу вкладала Інід. Коли маля гуляло на палубі, вони надягали на неї маленьке рятувальне коло жовтогарячого кольору і лінем прикріплювали її до металевого кільця на рульовій рубці, щоб, боронь Боже, вона не зісковзнула за борт. Наречений пішов, щоб проспатися після випитого шампанського. Дуайер з Кейт готували на камбузі обід. Рудольф у зв'язку з цим висловив свій офіційний протест, сказавши, що він запрошує їх усіх на обід у Монте-Карло або Ніццу, але Кейт наполягла на своєму.

— Хіба можна придумати краще заняття для весільного вечора? — щиро здивувалась вона. Уєслі, у блакитному светрі, бо вже ставало помітно холодніше, стояв біля стернового колеса. Він упевнено ходив босоніж по палубі, твердою рукою крутив штурвал, немов народився на морі.

Гретхен з Рудольфом теж натягли светри.

— Це справжня розкіш — прохолода в липні! — сказав Рудольф.

— Ти радий, що приїхав? — спитала Гретхен.

— Дуже.

— Отже, родина об'єдналася. Ні, навіть не так. Згуртувалася! Вперше в житті. І все завдяки Тому. Хто міг би подумати!

— Він зрозумів щось таке, чого ми досі не зуміли зрозуміти, — зауважив Рудольф.

— Твоя правда. Ти, напевно, звернув увагу — де б він не з'являвся, скрізь його оточує якась особлива атмосфера любові. Його дружина, Дуайер, його друзі на весіллі. Навіть його син. — Гретхен з гіркотою засміялася.

Вона розповіла Рудольфу про те, що перед тим, як приїхати в Антиб, навідала Біллі у Брюсселі, і Рудольф розумів причину її короткого, аж ніяк не радісного сміху. Біллі живий і здоровий, йому ніщо не загрожує в армії, він сидить за друкарською машинкою в армійській канцелярії. Він, як сказала Гретхен, став дуже цинічним, зовсім позбувся честолюбства, ні до чого не прагне і просто відбуває службу, висміюючи все і всіх на світі, включаючи навіть рідну матір. Він злигався з розбещеними дівчиськами в Парижі і Брюсселі, міняв їх як рукавички, курих марихуану, а тепер, може, перейшов уже на міцнішу гидоту, ризикуючи потрапити до в'язниці — втім, йому було байдуже, як і тоді, коли вилетів з університету. До матері він ставився так само холодно. Під час їхньої останньої вечері у Брюсселі, коли врешті-решт зайшла мова про Еванса Кінселла, він просто розлютився.

— Я знаю все про людей твого віку, — заявив він. — У вас буцімто високі ідеали, ви захоплюєтеся книгами, п'єсами і політиками, які викликають у мого покоління тільки сміх. Ви базикаєте про врятування світу, молитесь то на одного нездарного художника, то на іншого — і все заради того, щоб здавалося, ніби ви все

ще молоді, ніби нацистам дали відкоша щойно і десь зовсім поруч — за рогом, у сусідньому барі чи в чиємусь чужому ліжку — вас чекає «чудовий новий світ».

— До певної міри, — вела далі Гретхен, — він, можливо, і має рацію. Він жорстокий, але має рацію, стверджуючи, що світом заправляють лицеміри. Ти ж знаєш про мене набагато більше, ніж інші. Коли настав критичний момент, я не сказала йому «йди у в'язницю» чи «дезертируй». Ні, я просто зателефонувала своєму впливовому братові і врятувала шкуру свого сина — хай інші матері переконують своїх синів, що ухиляються від призову, потрапляти у в'язницю, дезертирувати, організовувати марші на Пентагон чи помирати десь у джунглях. У будь-якому разі, я вже підписала свою останню петицію.

Рудольф нічого не міг на це відповісти. Він став її співучасником, звинувачення Біллі рівною мірою стосувалися їх обох.

Але тиждень, проведений на морі, мав на нього такий благотворний, справді цілющий вплив, а весілля було таким веселим і сповненим оптимізму, що він свідомо намагався викинути з голови всі похмурі думки. Тільки побачивши Уеслі, що стояв за стерном, такого моторного і засмаглого, вони обоє, мимохіть, починали думати про долю Біллі.

— Глянь на нього, — сказала Гретхен, не відводячи пильного погляду від Уеслі. — Мати — повія. Батько не закінчив навіть середньої школи і з того часу ніколи не відкривав жодної книжки; його били, переслідували, принижували; з шістнадцяти років він жив серед покидьків. Але коли, на його думку, настав час діяти, він забрав свого сина, відвіз його до іншої країни, змусив вивчити іншу мову і ввів у коло людей, що ледве вміють читати і писати. В тому віці, коли Біллі ще просив у мене по суботах два долари на кіно, Томів син уже працював. Ну а щодо принад сімейного життя... — Гретхен засміялася. — Каюта хлопця відділена лише тонкою перегородкою від каюти простої англійської селючки, коханки його батька, що носить під серцем зачату в гріху дитину. Ну то й що ж? Хлопець здоровий, ввічливий, працює хоч куди. І він так любить свого батька, такий відданий йому, що Томові не доводиться навіть підвищувати на нього голос. Йому досить просто сказати, що вимагається, і хлопець одразу все слухняно виконує... Господи! Може, мені більше не варто читати усі ці книжки про виховання дітей? І тим паче, цьому хлопцю нема чого боятися, що якась призовна комісія відправить його у В'єтнам. Його батько ніколи цього не допустить. От що я тобі скажу, Руді. На твоєму місці, коли Інід виросте і спокійно ходитиме по палубі без ризику впасти за борт, я прислала б її сюди, до Тома, на виховання... Господи, як хочеться випити! Напевне, в Тома десь прихована пляшка.

— Цілком можливо, — сказав Рудольф.

Уже сутеніло, і Уеслі ввімкнув сигнальні вогні. Хлопець усміхнувся дядькові, що проходив повз нього.

— По-моєму, батько надто збуджений. Він навіть не перевірів, яким курсом я йду. А що як я кермую просто на Альпи?

— Ну, весілля бувають не щодня, — зауважив Рудольф.

— Звичайно, ні, — погодився Уеслі. — Батькові в цьому пощастило. Інакше навіть його могутній організм не витримав би.

Рудольф пройшов на камбуз через салон. Там Дуайер мив у раковині зелений салат, а Кейт, уже у звичайному своєму затрапезному платті, тушкувала в духовці м'ясо.

— Кейт, — звернувся до неї Рудольф. — Чи не приховав Том тут де-небудь пляшчину?

Кейт, закривши духовку, випрямилася, з тривогою глянула на Рудольфа.

— Мені здавалося, він пообіцяв вам не тримати на борту ні краплі спиртного протягом усього круїзу, — відповіла вона.

— Не турбуйся, Кейт, — сказав Рудольф. — Джин з дівчинкою у каюті. Це для мене і Гретхен. Ми сидимо з нею на палубі, а вже стало прохолодно...

— Кролику, — Кейт обернулася до Дуайера, — сходи принеси!

Дуайер пішов до себе в каюту і незабаром повернувся з пляшкою джину. Рудольф налив у дві склянки, розбавив тоніком.

Повернувшись на палубу до Гретхен, він простягнув їй келих.

— Джин з тоніком, — скривилася сестра. — Ненавиджу це пійло.

— Коли моя дружина випадково з'явиться на палубі, можна вдати, що ми п'ємо тільки тонік. Він відбиває запах джину.

— Мрії, мрії...

Вони випили.

— Улюблений напій Еванса, — сказала Гретхен. — І це теж одна з відмінностей між нами.

— Як у тебе з ним?

— Все по-старому, — недбало відповіла вона. — З кожним роком трохи гірше, а взагалі, нічого не міняється. Гадаю, мені треба його покинути, проте я потрібна йому. Він не так-то вже мене й кохає, але має в мені потребу. Можливо, в моєму віці це навіть краще, що ти потрібна з інших причин.

На палубу вийшла Джин у своїх червоних, спущених на стегна бавовняних штаних і кашеміровому светрі. Вона подивилася скося на келихи, однак нічого не сказала.

— Як там Інід? — спитав Рудольф.

— Спить, немов янголя. Вона мене розпитувала, чи повинні Кейт і дядько Томас зберегти свої обручки, якими вони обмінялися. — Джин мерзлякувато повела плечима. — Мені холодно. — І вона притислась до плеча Рудольфа. Він поцілував її в щоку. — Фі-

фо-фам! — вигукнула Джин, як знаменитий людожер у англійській казці. — Чай англійський дух!

Тонік, звичайно, її не обдурив. Вона миттєво усе зрозуміла і почервоніла.

— Дай краплинку! — попросила вона.

Рудольф завагався. Коли б вони були самі, він, звичайно, не випустив би келих із рук. Але Гретхен сиділа поруч і пильно дивилася на них. Він не міг дозволити собі принизити дружину перед своєю сестрою. Він віддав Джин келих. Вона відпила малесенький ковток і повернула йому келих.

На палубу піднявся Дуайер і почав накривати на стіл.

— Час вечеряти.

На яхті вечеряли зазвичай при свічках, на столі лежали солом'яні серветки для посуду, а в центрі — вазочка з квітами і велика дерев'яна миска для салату. Стежачи за роботою Дуайера, дивлячись на його охайні, відпрасовані бавовняні штани і блакитний светр, Рудольф зробив висновок, що в кожного з трьох дорослих членів екіпажу — свій власний стиль у всьому. Свічки миготіли, немов світлячки, створюючи маленькі теплі острівці світла у центрі великого чистого столу.

Раптом щось глухо вдарилося об корпус яхти, а під кормою затріщало, і перш ніж Уеслі устиг вимкнути двигуни, внизу, під палубою, почувся металевий скрегіт. Дуайер підбіг до перил і, сплотнівши, напружено вдивлявся в пінистий слід, що тягнувся за яхтою в чорній воді.

— От чорт! — вилаявся він, показуючи рукою на якийсь чорний предмет у воді. — Ми напоролися на колоду. Он, бачите?

Рудольф бачив лише якусь тінь, що пливла над поверхнею води на висоті двох-трьох дюймів. З каюти на палубу вибіг Томас, босий, голий по пояс, зі светром у руках. Кейт бігла за ним слідом.

— Напоролися на колоду, — повідомив йому Дуайер. — Полетіла одна, а може, й обидві лопаті гвинта.

— Ми потонемо? — злякано спитала Джин. — Може, сходити за Інід?

— Облиш дитину, — спокійно відповів Томас. — Ми не збираємося тонути.

Натягнувши светр, він пройшов у рубку і став за штурвал. Судно збилося з курсу і тепер трохи кренилося на легкому вітерці, погойдуючись на хвилях. Томас запустив лівий двигун. Він працював нормально, гвинт справно крутився. Але варто було йому запустити правий, як знову почувся металевий скрегіт унизу під палубою і «Клотильда» почала судомно здригатися. Томас одразу вимкнув його, і вони плавно попливли уперед.

— Пошкоджений гвинт правого двигуна, а можливо, і вал теж, — сказав Томас.

Уеслі мало не розплакався від досади.

— Тату, — сказав він, — пробач мені. Я справді нічого не бачив. Томас поплескав сина по плечу.

— Це не твоя провина, Уеслі, — заспокоїв він хлопчика. — Спустись-но в машинне відділення, глянь, чи немає там у трюмі води. — Він вимкнув лівий двигун, і тепер вони пливли за течією. — Весільний подарунок від Середземного моря.

Він набив тютюном люльку, розкурив її і, обійнявши дружину за талію, чекав, коли на палубу повернеться Уеслі.

— Там усе сухо, — повідомив Уеслі.

— Старенька «Клотильда» у нас надійна, — сказав Томас. Тут він помітив келихи у Рудольфа і Гретхен. — Що, продовжуємо святкувати?

— Всього по ковтку, — виправдовувався Рудольф.

Томас кивнув.

— Уеслі, — обернувся він до сина, — ставай за штурвал. Ми повертаємося в Антиб. На одному двигуні. Зменш оберти й уважно стеж за приладами. Якщо різко впаде тиск або почне перегріватися двигун, негайно його вимикай!

Рудольф здогадувався, що Томас волів би стати за штурвал сам, але йому хочеться, щоб Уеслі не відчував себе винним у тому, що сталося.

— Ось так, — сказав Томас, коли Уеслі запустив лівий двигун і «Клотильда» повільно повернулася носом назад, до берега. — Посміхнулося нам Портофіно!

— Ти про нас не турбуйся! — сказав Рудольф. — Краще думай про свою яхту.

— Сьогодні ми вже нічого не зможемо зробити. Завтра зранку надягнемо маски, пірнемо і глянемо, що там таке. Коли те, що я припускаю, нам знадобиться новий гвинт, а може, і новий вал. Я би міг, звичайно, піти у Вільфранш, але в Антибі можна все придбати набагато дешевше.

— Авжеж, ти маєш рацію, — підтримала його Джин. — Ми всі дуже любимо Антиб.

— Яка ти мила дівчинка, — похвалив її Томас. — А тепер, може, сядемо за стіл і повечереємо?

На одному двигуні вони могли йти зі швидкістю тільки чотири вузли і, коли ввійшли в Антиб, там стояла мертва тиша. Ніяких тобі труб, ріжків, свистунців. Ніхто їх не вітав. Ніхто не кидав квіти услід «Клотильді».

IV

Крізь сон до нього долинув тихий, але наполегливий стукіт у двері. Виборсуючись з міцних обіймів Морфея, Томас подумав: «Це прийшов Пепсі». Він розплющив очі і побачив, що лежить

у себе в каюті, а поруч мирно спить Кейт. Він приставив до нижнього ліжка ще одне, і тепер вони могли спати удвох із Кейт без особливих незручностей. Удень його прибирали, щоб не заважало ходити по крихітній каюті.

Стукіт тривав.

— Хто там? — спитав він пошепком, щоб не розбудити Кейт.

— Це я, Пінкі, — прошепотів голос за дверима. — Пінкі Кімболл.

— Хвилинку... — Не вмикаючи світла, Томас навпомацки вдягнувся.

Кейт спокійно спала, втомившись за важкий день.

Босоніж, у светрі і штанях, Томас обережно відчинив двері і вийшов у коридор, де його чекав Пінкі. Від Кімболла сильно тхнуло перегаром, але в коридорі було темно і Томас не міг точно визначити, наскільки той п'яний. Томас пішов попереду нього до рульової рубки повз каюту, в якій спали Дуайер і Уеслі. Глянув на годинник. На фосфорному циферблаті була за десять хвилин третья. Піднімаючись по сходах, Пінкі кілька разів спіткнувся.

— Що сталося, Пінкі, чорт би тебе забрав? — роздратовано спитав Томас.

— Я щойно з Канн, — сказав той, ледве повертаючи язик.

— Ну то й що? Ти завжди будиш людей, коли повертаєшся з Канн?

— Ні, ти, друже, краще мене послухай, — сказав Пінкі. — Я бачив там твою невістку.

— Ти п'яний, Пінкі, — з відразою сказав Томас. — Піді просяся!

— У червоних штанях. Хіба міг я запам'ятати таку деталь, коли б її не бачив? Провалитись мені на цьому місці! І я не настільки п'яний, щоб не впізнати жінку, що цілий день стовбичила в мене перед очима. Я страшенно здивувався. Підійшов до неї, кажу: «А я гадав, що ви уже на півдорозі до Портофіно». А вона мені: «Ні до якого Портофіно ми не добралися, у нас сталася аварія і ми любісінько повернулися в Антиб, де нам усім до біса добре».

— Вона не могла сказати «до біса добре!» — заперечив Томас.

Йому не хотілося вірити п'яній балаканині Пінкі. Джин нікуди не могла піти, вона зараз спить без задніх ніг тут, на «Клотильді».

— Це так, мовний зворот, — сказав Пінкі. — Але я справді її бачив.

— Де саме? — Томасу доводилося стримувати себе і говорити тихо, щоб не розбудити інших.

— В одному закладі зі стриптизом. Називається «Порт троянд». Це на вулиці Бівуак Наполеона. Вона сиділа у барі з якимось здоровилом. Чи то югослав, чи то ще хтось. Одне слово, цей тип був у габардиновому костюмі. Я його вже колись там бачив. Він — сутенер. Відсидів у в'язниці.

— Чорт! Вона була п'яна?

— Як чіп, — сказав Пінкі. — Я запропонував відвезти її назад в Антиб. Але вона відмовилася, сказавши: «Коли треба буде, цей джентльмен відвезе мене додому».

— Почекай тут, — кинув Том. Спустившись у салон, він пройшов по коридору повз каюти, в яких спали Гретхен та Інід. Там усе було тихо, ні звуку не долиняло з-за дверей. Він штовхнув двері головної каюти. В коридорі усю ніч горіло світло на випадок, якщо Інід захоче до вбиральні. Коли він відчинив двері ширше, то в щілину побачив, що Рудольф спить у піжамах на широкому ліжку. Сам.

Томас тихенько причинив двері й повернувся до Пінкі.

— Твоя правда, це була вона.

— Ну і що ти збираєшся робити?

— Поїду туди і привезу її на яхту.

— Хочеш, я поїду з тобою? Там самі горлорізи.

— Ні, не треба, — заперечливо похитав головою Томас. З Пінкі і у тверезому стані було мало пуття, а в п'яному тим паче. — Дякую. Йди спати. Побачимось уранці. — Пінкі почав був протестувати, але Томас, не звертаючи на нього уваги, м'яко підштовхнув його в спину до трапа. — Йди, йди, лягай.

Він бачив, як Пінкі, невпевнено, похитуючись, ішов по пірсу, то пропадаючи в тіні, то виходячи на світло, прямуючи на свою «Вегу». Томас понишпорив у кишнях, там були тільки дрібні гроші. Тоді він повернувся до своєї каюти, ступаючи навшпиньках, коли проходив повз каюту Дуайєра з Уеслі. Він розбудив Кейт, легенько поторсавши її за плече.

— Тільки тихо, — попередив він дружину. — Я не хочу перебудити усіх на яхті. — І він розповів їй про те, що повідомив йому Пінкі. — Я повинен поїхати і забрати її звідти.

— Сам?

— Чим менше людей про це довідається, тим краще, — відповів він. — Я привезу її сюди, покладу під бік чоловікові, а завтра він може збрехати, що в його дружини — сильний головний біль і вона проведе весь день у ліжку, в каюті. Так що ніхто не здогадається. Для чого Уеслі або Кроликові бачити її п'яною?

— Я поїду з тобою, — рішуче сказала Кейт. Вона вже збиралася встати з ліжка, але він штовхнув її назад.

— А ще я не хочу, щоб вона знала, що ти бачила її п'яною, та ще в компанії з сутенером. Адже нам треба усе життя прожити з ними в дружбі.

— Будь обережніший. Обіцяєш?

— Звичайно, не хвилюйся, — сказав він і поцілував її. — Спи, любя.

Будь-яка інша жінка на її місці зчинила б галас, подумав він, піднімаючись на палубу. Тільки не Кейт! Він взув сандалії, які

завжди ставив коло трапа, зійшов на пірс. Йому пощастило. Коли він виходив з-під арки, під'їхало таксі, з якого вийшла пара у вечірніх туалетах.

— Канни, вулиця Бівуак Наполеона, — мовив він, сідаючи в машину.

Коли Томас увійшов до бару «Порт троянд», Джин там не було. Не було і югослава в габардиновому костюмі. Кілька відвідувачів, стоячи біля стійки, спостерігали за шоу, поруч крутилися дві повії. За столиком неподалік од входу сиділа трійця чоловіків, чії пики йому одразу не сподобалися. Шоу тільки починалося. Під гучну музику джаз-банду рудоволоса дівчиця у вечірній сукні походжала у променях прожектора, погойдуючи стегнами і повільно стягуючи з себе довгу, майже до плеча, рукавичку.

Томас замовив віскі з содовою, і коли бармен поставив перед ним склянку, він сказав англійською:

— Я шукаю одну американську леді. Вона була тут зовсім недавно. Каштанове волосся. У червоних штанях. Вона була з чоловіком у габардиновому костюмі.

— Ніякої американської леді я не бачив, — відповів бармен.

Томас поклав на столик сотню франків.

— Здається, починаю згадувати, — одразу змінив свою думку бармен.

Томас поклав ще сотню франків. Бармен швидко огледівся навколо. Обидві банкноти миттю зникли. Він узяв склянку й почав старанно протирати її рушником. Говорив він, не дивлячись на Томаса. Джаз-банд у барі гримів, і ніхто, звичайно, не міг його чути.

— За вбиральнею, — скоромовкою сказав бармен, — побачите сходи, вони ведуть у підвал. Там після роботи спить наша посудомийка. Прізвище цього хлопця — Данович. Огідний тип. Будьте з ним обережні. У нього тут чимало друзів.

Томас дивився на сцену. Стриптизерка, стягнувши з ноги панчо-ху, помахала нею, немов прапорцем, і одразу ж почала вовтузитися з другою. Вдаючи, що захоплений виставою, він повільно рухався у глиб салону, до неоновому напису «Вбиральня». Усі відвідувачі, здавалося, витріщилися на дівчину, освітлену софітами, і на нього, звичайно, ніхто не звертав уваги, в цьому він був упевнений. Томас прослизнув під арку з неоновим написом. Пройшов повз смердючу вбиральню, за нею побачив східці, що вели вниз, до підвалу. Швидко збіг по них, зупинився перед тонкими фанерними дверима з гнилими фільонками, освітленими тьмяною лампочкою. Незважаючи на голосну музику, він розрізнув за дверима жіночий голос, який про щось істерично благав, потім раптом змовк, немов хтось затулив їй долонею рот. Він штовхнув двері — зачинені. Одійшовши на пару кроків, Томас з розгону вдарив у них

плечем. Гнила фанера і блаґенький замок не витримали, і він влетів у комірку. На матраці лежала Джин. Вона силкувалася підвестися, сісти на ліжку. Сплутане волосся закривало її обличчя, светр на одному плечі був розірваний. Данович, тип у габардиновому костюмі, стояв коло неї і нерозуміюче дивився на розбиті двері. У світлі однієї лампочки, що звішувалася на дроті зі стелі, Томас розгледів батареї порожніх винних пляшок, верстат, розкидані навколо столярні інструменти.

— Томе! — вигукнула Джин. — Забери мене звідси! — Вона або протверезіла з переляку, або не була такою п'яною, як стверджував Пінкі. Вона спробувала підвестися, але Данович, який не спускав з Томаса очей, грубо штовхнув її на ліжку.

— Що тобі треба? — спитав Данович анґлійською, щоправда, з помітним акцентом. Він був приблизно такої ж комплекції, що й Томас, з могутніми похилими плечима. На одній щоці — шрам, чи то від ножа, чи то від бритви.

— Я приїхав, щоб відвезти цю леді додому, — сказав Томас.

— Я сам відвезу цю леді додому, коли мені захочеться, коли вважатиму це за потрібне. А тепер забирайся геть, янкі! — додав він французькою і безцеремонно п'ятірнею мазнув Джин по обличчю, штовхаючи її назад, коли вона знову спробувала підвестися.

Над їхніми головами гуркіт оркестру посилювався, очевидно, стриптизерка упоралася з другою панчохою.

Томас підійшов ближче до ліжка.

— Не випендрюйся, — спокійно сказав він сутенерові. — Ця жінка поїде зі мною.

— Якщо вона тобі така потрібна, янкі, спробуй забери.

Різко повернувшись, він схопив з верстака молоток з кулястим бойком і, затиснувши в кулаку, заніс його над головою.

Чорт візьми, подумав Томас, всюди свій Фальконетті.

— Благаю, Томе! Благаю! — схлипувала Джин.

— Даю тобі п'ять секунд, щоб ти забрався звідси геть! — Данович рушив на Томаса, тримаючи молоток на рівні його обличчя.

Томас розумів: хоч би що сталося, треба уберегти голову від молотка. Якщо молоток зачепить його навіть ковзним ударом, йому кінець!

— Добре, добре, — сказав Томас, відступаючи назад і виставляючи вперед обидві руки. — Я не хочу бійки.

Як тільки молоток у руці Дановича злетів у повітря, Томас кинувся під ноги Дановичу і шосили садонув його головою в пах. Але молоток усе-таки вдарив його по плечу, і воно одразу ж оніміло. Югослав, похитуючись, позадкував і, втративши рівновагу, впав на спину, і Томас, обхопивши руками його коліна, всівся на нього зверху. Падаючи, югослав, очевидно, добряче забився головою, бо на секунду перестав чинити опір. Томас скористався моментом і схопив його за голову. Данович, розмахнувшись, ударив його

молотком по лікті, який той виставив уперед, захищаючи обличчя. Томас потягнувся до молотка, а другою рукою штрикнув Дановича в очі. Але він не зумів схопити молоток і одразу ж відчув різкий біль у коліні. Цього разу він таки перехопив молоток, не зважаючи на удари, які Данович завдавав йому беззбройною рукою. Він викручував молоток, аж поки той випав з кулака югослава й одскочив убік на цементну підлогу. Відштовхнувши Дановича коліньми, Томас кинувся до молотка і схопив його. Вони обидва схопились на ноги, але Томас через пошкоджене коліно насилу рухався, і йому довелося перекласти молоток у ліву руку — праве плече в нього зовсім оніміло.

Крізь гуркіт джазу і власне тяжке дихання, що зі свистом виривалося з грудей, він чув, як верещить Джин, але її лементи долинали до нього глухо, начебто вона була десь далеко від нього.

Данович, знаючи, що Томас дістав травму, спробував зайти ззаду. Томас змусив себе обернутися. Данович стрибнув на нього, і Томас ударив його молотком вище ліктя. Рука в того мляво повисла, та він усе ще загрозливо розмахував здоровою рукою. Томас, помітивши слабину в його захисті, стукнув його у скроню — не прямим, а ковзним ударом, але й цього виявилось цілком досить. Данович, похитнувшись, упав горілиць додолу.

Томас осідлав його і заніс молоток над його головою. Супротивник важко дихав, закриваючи обличчя однією рукою. Томас тричі опустив молоток — по кисті, по плечу, по ліктю, і все було скінчено. Обидві руки Дановича нерухомо витягнулися уздовж тулуба. Томас знову заніс молоток, щоб його добити. Очі югослава помутніли від жаху, він не зводив їх з Томаса, а з його скроні стікала по обличчю цівочка крові.

— Ні! — захрипів він благально. — Будь ласка, не вбивай мене! — Його голос зірвався на вереск.

Томас сидів на грудях Дановича, намагаючись віддихатись. Ліва рука усе ще тримала молоток над головою. Коли хтось і заслуговував, щоб його вбили, то тільки цей тип. Але й Фальконетті теж цього заслуговував.

— Хай хтось інший виконує цю брудну роботу.

Томас перевернув молоток і запхнув його ручку в зяючий рот Дановича. Він чув, як хрустіли його передні зуби. Більше він не міг убивати, але скалічити — це інша річ.

— Допоможи мені підвестися! — сказав він Джин.

Вона сиділа на матраці, притиснувши обидві руки до грудей, і важко дихала, начебто теж брала участь у бійці. Повільно, невпевнено підвівшись, вона підійшла до нього і, взявши його під руки, потягла на себе. Він важко звівся на ноги і, зробивши крок, мало не впав на тремтяче тіло Дановича. У Томаса паморочилася голова, і кімната пливла в нього перед очима, але, попри це, дум-

ки не плуталися. Побачивши на спинці єдиного в підвалі стільця білий плащ, він сказав:

— Одягни. Не можна ж іти через весь нічний клуб у розірваному светрі.

Може, йому взагалі не судилося дійти до виходу. Піднімаючись сходами, він обома руками допомагав своїй забитій нозі, важко долаючи одну по одній сходинки. Данович залишився там, у підвалі. Він лежав на цементній підлозі з молотком, що стирчав з його спотвореного рота, звідки витікала, пузирячись, кров.

Коли вони проходили під аркою з неоновими написами «Вбиральня і телефон-автомат», на сцені вже з'явилася інша стриптизерка. Спектакль з роздяганням у «Порту троянд» ішов без зупинки. На щастя, в салоні було темно, бо всі софіти було повернено убік «артистки», одягненої в чорний костюм наїзниці, у котелку і з хлистом у руці. Важко спираючись на плече Джин, Томас намагався не сильно кульгати, щоб не привертати до себе зайвої уваги. Вони були вже майже біля виходу, аж тут один із трійці, що сиділа за столиком поруч з виходом, помітив їх. Він підвівся і гукнув французькою:

— Allô! Vous là. Les Américains. Arrêtez. Pas si vite¹.

Але вони вже вийшли за двері на вулицю. На щастя, їм довелося пройти небагато — побачивши таксі, що проїжджало повз них, Томас його зупинив.

Джин ледве заштовхала його всередину, потім утиснулася в машину сама, і таксі рушило в напрямку до Антиба. Вони все-таки випередили цього типа, що вибіг з бару за ними.

Томас знеможено відкинувся на спинку сидіння. Джин у своєму білому плащі забилася далеко в куток, подалі од нього. Він не образився на неї за це — йому самому був огидний власний запах поту, що змішався із запахом Дановича і крові в цьому мерзенному підвалі. На якийсь час він чи то відключився, чи то заснув. Він так і не зрозумів. А коли розплющив очі, машина вже їхала вулицею, що вела до бухти. Джин безутішно плакала у своєму куточку, але сьогодні Томас міг уже не турбуватися про неї.

Коли вони під'їхали до причалу, де була пришвартована «Клотильда», Томас засміявся.

Його сміх подіяв на Джин, наче удар батога, і вона враз перестала плакати.

— Чого ти смієшся, Томе? — спитала вона.

— Я згадав лікаря з Нью-Йорка, — відповів він. — Він заборонив мені робити різкі рухи і напружуватись. Бачив би він мене сьогодні!

¹ Гей! Ви там! Американці! Постійте-но! Не поспішайте! (Франц.)

Самостійно, хоч і через силу, вибравшись із машини, Том розплатився з таксистом і, шкутильгаючи, почав підніматися по трапу слідом за Джин.

Раптом у нього знову запаморочилась голова, і він мало не впав у воду.

— Допомогти тобі дійти до каюти? — спитала Джин, коли вони нарешті піднялися на палубу.

— Не треба, — відмахнувся він. — Йди до себе і скажи чоловікові, що ти повернулась. І придумай для нього якусь історію, щоб пояснити, де ти була.

Вона нахилилась і поцілувала його в губи.

— Присягаюся, більше не візьму в рот ні краплі спиртного до кінця свого життя, — твердо сказала вона.

— От і добре, — сказав він. — У такому разі цей вечір усе-таки не пропав даремно, правда?

І, щоб пом'якшити свої слова, легенько поплескав її по ніжній, немов у дитини, щоці. Потім, перемагаючи біль у нозі, підійшов до своєї каюти, відчинив двері. Кейт не спала, і в каюті горіло світло. Побачивши його, вона лише охнула.

— Тс-с-с, — прошепотів він.

— Що сталося? — пошепки спитала вона.

— Диво! Мені пощастило не вбити людину. — Він важко упав на ліжку. — А тепер одягнись і з'їзди по лікаря.

Він прокинувся рано, розбуджений звуком води — Дуайер і Уеслі поливали зі шланга палубу. Вони не могли почати прибирання раніше, бо пізно повернулися в бухту. На його коліні була товста пов'язка, а праве плече при кожному русі змушувало морщитися від болю. Але усе могло бути набагато гірше. Лікар, оглянувши, сказав, що в нього всі кістки цілі, але сильно ушкоджене коліно і, можливо, навіть сухожилля. Кейт готувала сніданок на камбузі, а він лежав на широкому ліжку і згадував, скільки разів йому доводилося ось так прокидатися ранком, коли все тіло нило, боліло від побоїв і синців. Не тіло — а банк пам'яті.

Він важко сповз із ліжка і, припадаючи на здорову ногу, підійшов до невеликого дзеркала на маленькому серванті. Авжеж, не лице, а криваве місиво. Тоді, під час бійки, він нічого не відчував. Але коли повалив Дановича, добряче вдарився обличчям об бетонну підлогу. Ніс у нього розпух, одна губа здулася, на чолі і вилицях були глибокі порізи. Він хвилин п'ять натягував штани, а з сорочкою так і не зміг упоратись.

Взявши її з собою, він докульгав до камбуза. Кава вже була готова, а Кейт вичавлювала апельсини.

Після того як лікар сказав, що в нього нічого серйозного, вона заспокоїлась і знову стала діловою, як завжди. Коди лікар пішов, Томас, лягаючи спати, розповів їй про все.

— Чи не хочеш поцілувати свого красеня-нареченого? — спитав він її.

Вона усміхнулась, ніжно поцілувала його і допомогла вдягти сорочку. Він не сказав, як йому боляче рухати плечем.

— Хто-небудь з наших про це знає? — спитав він.

— Я нічого не говорила ні Уеслі, ні Дуайеру, а решта ще сплять, — відповіла вона.

— Коли спитають — я побився з якимсь п'яницею в «Ле Камео», — сказав Томас. — Тобто провчив нечому, який вирішив напитися на власному весіллі.

Кейт розуміюче кивнула.

— Уеслі вже пірнав сьогодні в масці, оглянув, що там сталося під днищем яхти, — повідомила вона йому. — Від правого гвинта відвалився великий шматок і, наскільки він може судити, вал теж погнувся.

— Якщо за тиждень ми вийдемо в море, вважай, що нам дуже пощастило, — сказав Томас. — Ну гаразд. Я, певно, вже можу йти на палубу і починати брехати.

Кейт з апельсиновим соком і кавником на таці піднялася по східцях. Томас пішов за нею. Коли Дуайер і Уеслі побачили його, Дуайєр заметушився:

— Господи, хто ж це тебе так розмалював?

А Уеслі тільки видихнув:

— Тату...

— Розповім, коли всі зберуться, — відповів Том. — Повторювати цю історію сто разів я не збираюся.

Рудольф з дочкою піднялися на палубу, і Томас з виразу його обличчя зрозумів, що Джин розповіла йому всю правду або майже всю правду про вчорашню ніч. Інід сказала тільки:

— Дядьку Томасе, який ти сьогодні смішний!

— Твоя правда, моя маленька, — відгукнувся Томас.

Рудольф особливо не розводився, лише сказав, що у Джин сильно болить голова і їй доведеться полежати в ліжку. Він сам віднесе їй каву і сік, і вони з нею поснідають у каюті. Коли вони сіли за стіл, до них підійшла Гретхен.

— Боже, що з тобою, Томе? — вигукнула вона. — Що, чорт забирай, з тобою сталося?

— Я чекав, коли хтось, нарешті, запитає мене про це, — відповів Томас. Потім він розповів історію про бійку з п'яницею в барі «Ле Камео». Тільки той п'яниця виявився не таким п'яним, як він сам, сміючись зауважив він.

— Ах, Томе, — сказала засмучена Гретхен. — А я гадала, що ти покінчив з бійками.

— Ну, я-то покінчив, — відповів він. — А той п'яниця, напевно, ні!

— Ти теж там була, Кейт? — докірливо спитала Гретхен.

— Я спала, — спокійно відповіла та. — Він вислизнув непомітно. Ці чоловіки, вони такі, ти ж сама знаєш!

— Яка ганьба! — бідкалася Гретхен. — Дорослі, здорові чоловіки, і б'ються, немов півні!

— Звичайно, ганьба, — погодився з нею Томас. — Особливо коли тебе перемагають. Ну а тепер давайте снідати.

V

Пізніше, того ж ранку, Томас і Рудольф сиділи удвох на носі яхти. Кейт разом з Гретхен пішли скуплятися на ринок, узявши з собою маленьку Інід. А Уеслі з Дуайером, знову надягнувши маски, пірнали під яхту, намагаючись точно встановити характер поломки.

— Джин мені все розповіла. Не знаю, Томе, як і дякувати тобі, — сказав Рудольф.

— Забудь про це! Все було не настільки серйозно. У страху великі очі. Просто Джин, з її вихованням, таке видовище могло здатися страшнішим, ніж насправді.

— Вчора весь день пили, — з гіркотою в голосі мовив Рудольф. — І ось вам остання крапля — коли вона побачила нас із Гретхен зі склянками у руках на палубі перед обідом. Вона просто не могла витримати спокуси. Алкоголіки часом бувають дуже хитрі. Не уявляю собі, як вона зуміла вилізти з ліжка, нечутно вдягтися, піти, не розбудивши при цьому мене... — Він похитав головою. — Вона останнім часом так гарно поводитися, що я перестав хвилюватися. Але варто їй перехилити чарку-другу, усе йде шкереберть. Вона вже не відповідає за свої вчинки. Стає зовсім іншою. Сподіваюся, ти не думаєш, що вона й твереза валандається ночами по барах і ловить там мужиків?

— Ну що ти, Руді!

— Вона мені все розповіла, все, — вів далі Рудольф. — Якийсь ввічливий балакучий молодик підійшов до неї, сказав, що в нього є машина і що він знає один дуже приємний нічний бар у Каннах, який відчинений до світанку. Мовляв, чи не хоче вона прокатитися з ним туди, а потім він привезе її назад, як тільки вона побажає...

— Ввічливий балакучий молодик, — повторив за ним Томас, згадуючи цього Дановича — на цементній підлозі в підвалі, з молотком, що стирчав з рота з розбитими зубами. Він засміявся.

— Можу запевнити тебе, що сьогодні ранком від його ввічливості і хороших манер не лишилося й сліду.

— Коли вони приїхали в цей бар, у цей вертеп зі стриптизом — мені навіть важко уявити собі, як Джин могла опинитися

в такому мерзеному місці, — він сказав, що там занадто галасливо, і запропонував спуститися в один затишний клуб... ну а решта ти сам знаєш... — Рудольф у розпачі похитав головою.

— Не думай більше про це, Руді, — сказав Томас.

— Чому ти не розбудив мене і не взяв із собою? — хрипким голосом спитав Рудольф.

— Такі поїздки не для тебе, Руді.

— Але ж я її чоловік, чорт забирай!

— Це ще одна причина, чому я не будив тебе.

— Але ж він міг убити тебе!

— Так, якоїсь миті це здавалося цілком реальним, — визнав Томас.

— Та й ти міг його вбити.

— В усій цій нічній історії був один-єдиний чудовий момент, — сказав Томас. — Я раптом зрозумів, що не можу вбити людину. А тепер ходімо глянемо, що там роблять наші нірці.

І він зашкунтильгав по палубі до корми, залишаючи свого брата з почуттями власної вини і щирої вдячності.

VI

Томас сидів на палубі, з насолодою вдихаючи свіже повітря тихого пізнього вечора. Кейт поралася вниз, а решта поїхали на дводенну екскурсію на автомобілі по гірських містечках із заїздом в Італію. От уже п'ятий день «Клотильда» стояла в порту на якорі, очікуючи, коли їм привезуть з Голландії новий гвинт і вал. Рудольф у зв'язку з цим зауважив, що невелика поїздка історичними місцями буде доречною. Джин після тієї бурхливої ночі весь час була підозріло тихою, і Рудольф, відчуваючи небезпеку, робив усе, що міг, аби чимось зайняти її. Він запросив Кейт і Томаса, але вони відмовились. Молодятам хочеться побути разом наодинці — пояснили вони. Томас навіть попросив Рудольфа взяти з собою Дуайера. Той йому не давав проходу, вимагаючи назвати ім'я того п'яниці, що побив його перед баром «Ле Камео», і, очевидно, Дуайер виношував план жорстокої помсти. А Джин ходила за ним слідом, не спускаючи з нього дивного, сумного, загнаного погляду. Відважно брехати протягом п'яти діб — тяжке випробування, і тепер вони, полегшено зітхнувши, лишилися на яхті удвох з Кейт.

У порту стояла тиша, на більшості яхт вогні вже погасли. Томас підвівся, позіхаючи, потягнувся. Тепер тіло його вже не так нило, і, хоча він усе ще накульгував, біль у коліні вщух, і йому вже не здавалося при ходьбі, що в нього переламана нога. І раптом він побачив, як уздовж пірса швидко їде автомобіль з увімкненими фарами. Чорний DS-19 зупинився навпроти «Клотильди». Двер-

цята відчинилися, і звідти вийшли двоє чоловіків. Потім ще двоє. Останнім виліз Данович. Одна рука його була в гіпсі.

Коли б Кейт не було на яхті, він стрибнув би через поручні і поплив — хай спробують зловити! Але зараз він міг тільки стояти і дивитись на них. На сусідніх яхтах не було ні душі. Данович лишився внизу, а троє його друзів піднялися на борт.

— Ну, джентльмени, — сказав Томас, — я до ваших послуг! Тієї ж миті його вдарили по голові чимось важким.

Він ненадовго прийшов до пам'яті. Уеслі і Кейт були в лікарняній палаті коло його ліжка.

— Більше ніколи... — вимовив він і знову знепритомнів.

Рудольф викликав з Нью-Йорка відомого нейрохірурга, але той приїхав у Ніццу, коли Томаса вже не стало.

— В нього був проламаний череп, — пояснив лікар Рудольфу, — і він втратив дуже багато крові.

Рудольф змусив Гретхен, Джин та Інід переїхати до готелю. Гретхен він наказав не відходити від Джин ні на хвилину.

Рудольф повідомив поліції все, що йому було відомо; поліцейські почали розпитувати Джин, але за півгодини з нею сталась істерика, і вона виклала все, як було. Вона розповіла їм про «Порт троянд», і Дановича затримали. Але, на жаль, ніяких свідків не знайшлося, а в Дановича виявилось неспростовне алібі на всю ніч.

VII

Наступного ранку після кремації Рудольф і Гретхен поїхали на таксі до крематорію, щоб забрати металеву урну з прахом брата. Потім поїхали назад, в Антибську гавань, де їх чекали Кейт, Уеслі і Дуайер. Джин з Інід залишились у готелі. Рудольф вирішив, що Кейт було б дуже важко стояти цього дня поруч із Джин. Ну а коли Джин і нап'ється, то сьогодні в неї для цього є вагома причина.

Тепер і Гретхен знала усі подробиці тієї весільної ночі.

— Тільки про Тома можна сказати, — тихо мовила Гретхен, коли вони їхали в таксі, — що в нього єдиного з нас життя вдалося.

— І він помер за ту з нас, у кого воно не вдалося, — сумно відгукнувся Рудольф.

— Ти зробив одну-єдину помилку — не прокинувся вчасно тієї фатальної ночі.

— Одну-єдину, — луною відгукнувся Рудольф.

Кейт, Уеслі і Дуайер, одягнуті у звичайні робочі роби, чекали їх на палубі. У Дуайера й Уеслі були заплакані, почервонілі очі,

але на обличчі Кейт не було видно ані сльозинки. Рудольф поставив урну в рубці, Дуайер взявся за штурвал і запустив єдиний працюючий двигун. Уеслі підняв трап, зістрибнув на пірс, щоб віддати кінці. Кейт піймала їх на льоту. Уеслі, перестрибнувши через смужку води, м'яко, немов кішка, приземлився на кормі і побіг до Кейт, щоб допомогти їй упоратися з якорем.

Все було таке знайоме і звичайне, як це буває завжди перед виходом у відкрите море. Рудольф стояв на палубі і ніяк не міг позбутися відчуття, що от зараз, у будь-яку хвилину, з рубки, по-пихкуючи люлькою, мов нічого й не сталося, вийде його молодший брат.

Бездоганно чиста біло-блакитна яхта, натужно гудучи єдиним дизелем, виходила з тихої бухти. На її палубі стояли тільки нечітко окреслені фігури в чорному жалобному вбранні, і зараз вона абсолютно нічим не відрізнялася від інших суден для розваг, що відпливають від берега на цілий день з пасажирами на борту.

Усі мовчали. Вони ще напередодні домовилися, що робитимуть. Вони пливли з годину на південь, віддаляючись від узбережжя. Але в них працював тільки один двигун, і вони не ризикнули йти далеко у відкрите море.

Рівно через годину Дуайер розвернув яхту і вимкнув двигун. Поблизу не було жодного судна, жодного вітрильника, а хвилі були такими маленькими, що навіть не чулося їхнього плескоту.

Рудольф виніс із рубки урну і відкрив її. До нього підійшла Кейт з великим букетом білих і червоних гладіолусів. Усі вишикувалися в шеренгу на кормі, обличчям до відкритого безлюдного моря. Уеслі взяв у Рудольфа урну. Сльози на його очах уже висохли. На мить він застиг непорушно, потім повільно розвіяв батьків прах над поверхнею моря. На це пішла одна коротка хвилинка. Вода підхопила попіл і понесла його з собою, чорні пилинки матово поблискували на блакитній гладіні Середземного моря.

Тіло мого батька теж пропало в глибокій безодні, подумав Рудольф.

Кейт м'яким, плавним жестом повних засмаглих рук кинула у воду букет квітів.

Уеслі кинув за борт урну, і вона каменем пішла на дно. Потім Уеслі пішов у рубку і запустив двигун. Тепер вони взяли курс до берега, і він спрямував яхту прямісінько у вузький вхід порту.

Кейт спустилася вниз, у салон, а Дуайер пішов на ніс, лишивши на кормі Рудольфа і Гретхен. Обличчя в них були мертвотно-блідими.

Підставивши себе легкому свіжому бризу, Дуайер стояв на носі яхти і дивився, як наближаються залиті сліпучим сяйвом ранішнього сонця білі особняки, старі фортечні стіни і зелені сосни.

«Погода для багатих!» — згадалося йому.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший	3
Розділ другий	40
Розділ третій	57
Розділ четвертий	67
Розділ п'ятий	82
Розділ шостий	96
Розділ сьомий	119
Розділ восьмий	155
Розділ дев'ятий	191
Розділ десятий	219
Розділ одинадцятий	222

ЧАСТИНА ДРУГА

Розділ перший	232
Розділ другий	245
Розділ третій	284
Розділ четвертий	288
Розділ п'ятий	323
Розділ шостий	345
Розділ сьомий	364

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Розділ перший	374
Розділ другий	400
Розділ третій	407
Розділ четвертий	441
Розділ п'ятий	446
Розділ шостий	460
Розділ сьомий	470

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Розділ перший	497
Розділ другий	511
Розділ третій	534
Розділ четвертий	560
Розділ п'ятий	573
Розділ шостий	590
Розділ сьомий	610

Літературно-художнє видання

**ШОУ Ірвін
БАГАЧ, БІДНЯК**

Роман

Головний редактор *Н. Є. Фоміна*
Відповідальний за випуск *Л. В. Дмитрієва*
Художній редактор *Б. П. Бублик*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*
Коректор *А. М. Гоначенко*

Підписано до друку 04.10.07. Формат 84×108^{1/32}.
Папір офсетний. Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 33,60. Умов. фарбовідб. 34,02. Облік.-вид. арк. 44,03.
Тираж 10 000 прим. Замовлення № 7-962.

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 502 від 21.06.2001 р.

ТОВ «Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 683 від 21.11.2001 р.

61057, Харків, вул. Донець-Захаржевського, 6/8
Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет магазин
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ВАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»,
61012, Харків, вул. Енгельса, 11
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 1626 від 22.12.2003 р.

- Шоу І.**
Ш81 Багач, бідняк: Роман / Переклад В. М. Верховеня;
Худож.-оформлювач С. І. Правдюк.— Харків: Фоліо,
2007.— 638 с. — (Зарубіжна класика).
ISBN 978-966-03-4011-4.

«Багач, бідняк» — один з найкращих творів американського письменника Ірвіна Шоу (1913—1984). Це не просто роман, за яким були поставлені відомі серіали, не просто «золотий еталон» сімейної саги та сучасної психологічної прози. В цьому романі відчувається, що автор реально вболіває і співчуває людині, вірує в те, що людина вистійть і переможе.



Ірвін ШОУ

«Багач, бідняк» — один з найкращих творів американського письменника Ірвіна Шоу (1913—1984). Це не просто роман, за яким були поставлені відомі серіали, не просто «золотий еталон» сімейної саги та сучасної психологічної прози. В цьому романі відчувається, що автор реально вболіває і співчуває людині, вірує в те, що людина вистойть і перемаже.

ISBN 978-966-03-4011-4



9 789660 340114

З А Р У Б І Ж Н А К Л А С И К А